

საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია
**ემიგრაცია და ლიტერატურული
დისკურსი**

International Scientific Conference
Emigration and Literary Discourse

საერთაშორისო კონფერენცია
International Conference

2025

კონფერენციის ორგანიზატორი:

თსუ შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი
Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature

კონფერენციის თანაორგანიზატორები:

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

კომპარატივისტული ლიტერატურის ქართული ასოციაცია (GCLA)
Georgian Comparative Literature Association (GCLA)

საერთაშორისო კონფერენცია

ემიგრაცია და ლიტერატურული დისკურსი

საერთაშორისო კონფერენციის მასალები

International Conference

Emigration and Literary Discourse

Proceedings of International Conference

უნივერსიტეტის გამომცემლობა

TSU Press

რედაქტორი
ირმა რატიანი

სარედაქციო კოლეგია
მაკა ელბაქიძე
მირანდა ტყეშელაშვილი

კომპიუტერული უზრუნველყოფა
თინათინ დუგლაძე

Editor
Irma Ratiani

Editorial Board:
Maka Elbakidze
Miranda Tkeshelashvili

Computer Software
Tinatin Dugladze

© თსუ შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის
ინსტიტუტი, 2025
© TSU Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature, 2025

სიმპოზიუმის სამეცნიერო კომიტეტი:

ირმა რატიანი (საქართველო) (თავმჯდომარე)

თინათინ ბოლქვაძე (საქართველო)
რახილა გაიბულაევა (აზერბაიჯანი)
კარინა ვამლინგი (შვედეთი)
მანანა კვატაია (საქართველო)
გაგა ლომიძე (საქართველო)
ირინე მოდებაძე (საქართველო)
ეკატერინე ნავროზაშვილი (საქართველო)
ნინო სამსონია (საქართველო)
ალექსანდრ სტროევი (საფრანგეთი)
ბელა წიფურია (საქართველო)

საორგანიზაციო კომიტეტი

გია არგანაშვილი (საქართველო)
მაკა ელბაქიძე (საქართველო)
ლილი მეტრეველი (საქართველო)
თათია ობოლაძე (საქართველო)
მირანდა ტყეშელაშვილი (საქართველო)

ყდის დიზაინი

მარიამ ებრალიძე

კომპიუტერული უზრუნველყოფა

თინათინ დუგლაძე

Scientific Committee:

Irma Ratiani (Georgia) (Chair)

Tinatin Bokvadze (Georgia)

Rahilya Geybullayeva (Azerbaijan)

Manana Kvataia (Georgia)

Gaga Lomidze (Georgia)

Irine Modebadze (Georgia)

Ekaterine Navrozashvili

Nino Samsonia (Georgia)

Alexandre Stroev (France)

Bela Tsipiria (Georgia)

Karina Wamling (Sweden)

Organizing Committee:

Gia Arganashvili

Maka Elbakidze (Georgia)

Tatia Oboladze (Georgia)

Miranda Tkeshelashvili (Georgia)

Lili Metreveli (Georgia)

Cover Design by

Mariam Ebralidze

Computer Software

Tinatin Dugladze

UDC(უკ) 821.353.1.09(475.22)(063)
ლ-681

კრებულში დაბეჭდილი სტატიების შინაარსსა და სტილზე პასუხისმგებლები არიან ავტორები.
The authors are responsible for the contents and the style of the articles printed in the collection.

კრებულში გამოქვეყნებული სტატიები განთავსებული იქნება Google Scholars-ის ბაზაში
და მიენიჭება DOI.
The articles of this collection will be found on Google Scholars database, and will be registered in DOI.

წიგნი მომზადდა, აიწყო და დაკავშირდა თსუ შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული
ლიტერატურის ინსტიტუტის კომპიუტერულ ცენტრში
The book was prepared, organized and uploaded in the computer center of the Shota Rustaveli Institute of
Georgian Literature.

© თსუ შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი, 2025
© კომპარატივისტული ლიტერატურის ქართული ასოციაცია, 2025

© TSU Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature, 2025
© Georgian Comparative Literature Association (GCLA), 2025

0179 თბილისი, ი. ჭავჭავაძის გამზირი 14
14 Ilia Tchavchavadze Avenue, Tbilisi 0179
Tel. 995 (32) 225 14 32
www.press.tsu.edu.ge

DOI

ISBN 978-9941-36-484-6
ISSN 1987-5363

შინაარსი
Contents

	პლენარული სხდომა Plenary Session
17	Dodo Chumburidze დოდო ჭუმბურიძე <i>Georgia, Tbilisi</i> საქართველო, თბილისი A Piece of History of Diplomatic Relations between the Georgian Government-in-Exile and Washington (1921-1933) ვაშინგტონთან საქართველოს ემიგრაციული მთავრობის დიპლომატიური ურთიერთობის ისტორიიდან (1921-1933) ემიგრანტი მწერლები და კულტურულ-ლიტერატურული კავშირები სხვადასხვა ეპოქათა კონტექსტში Emigrant Writers and Cultural-Literary Connections in Various Historical Contexts
26	Tamar Barbakadze თამარ ბარბაქაძე <i>Georgia, Tbilisi</i> საქართველო, თბილისი The Crucified Verse – Two Poetry Collections with the Same Title (Lyrics by David Kurulishvili and Meri Bitsadze) „ჯვარცმული ლექსი“ – ორი კრებული ერთნაირი სათაურით (დავით ყურულიშვილისა და მერი ბიჭაძის ლირიკა)
30	Liana (Lia) Basheleishvili ლიანა (ლია) ბაშელიშვილი <i>Georgia, Tbilisi</i> საქართველო, თბილისი Light and Shadows of the Literary Portrait of Alexander Bagrationi ალექსანდრე ბაგრატიონის ლიტერატურული პორტრეტის შუქ-ჩრდილები
38	Naira Beridze ნაირა ბერიძე <i>Georgia, Tbilisi</i> საქართველო, თბილისი The Main Themes and Issues of Contemporary Emigrant Poetry თანამედროვე ემიგრანტული პოეზიის ძირითადი თემატიკა და პრობლემატიკა
45	Shorena Bolkvadze შორენა ბოლქვაძე <i>Georgia, Batumi</i> საქართველო, ბათუმი The Artistic – Publicistic Discourse of Georgian Emigrant Memoirs ქართული ემიგრანტული მემუარისტიკის მხატვრულ-პუბლიცისტური დისკურსი

- 50 **Rūta Brūzgienė**
Lithuania, Vilnius
Juozas Kėkštas's Existential Fight for Freedom and the Musicality of His Poetry
- 63 **Tinatin Dzodzuashvili**
თინათინ ძოდუაშვილი
Georgia, Tbilisi
საქართველო, თბილისი
Shio Aragvispireli's Novella "Memory" – for a Discourse on the Inner World and Creativity of an Immigrant Writer
შიო არაგვისპირელის ნოველა „მოგონება“ – ემიგრანტი მწერლის შინაგანი სამყაროსა და შემოქმედების შესახებ დისკურსისთვის
- 70 **Maia Jaliashvili**
მაია ჯალიაშვილი
Georgia, Tbilisi
საქართველო, თბილისი
Literary Metamorphosis: The Cult of the Reader and Authorial Identity (Givi Margvelashvili's Miniatures)
ლიტერატურული მეტამორფოზა: მკითხველის კულტი და ავტორის იდენტობა (გივი მარგველაშვილის მინიატურები)
- 77 **Manana Kajaia**
მანანა ქაჯაია
Georgia, Tbilisi
საქართველო, თბილისი
Simonika Dadiani – Literary Aspects of the Painting of the “Georgian Modigliani” (Cultural Environment of Georgian Emigration in the 1920s-30s)
სიმონიკა დადიანი – „ქართველი მოდილიანის“ ფერწერის ლიტერატურული ასპექტები (1920-30-იანი წლების ქართული ემიგრაციის კულტურული გარემო)
- 81 **Jurate Landsbergyte-Becher**
Lithuania, Vilnius
Lithuanian Statemen in the USA–Their Writings and Fates. Rethinking the Legacy of President Antanas Smetona
- 91 **Tamar Tagvadze, Nino Mindiashvili**
თამარ თავგაძე, ნინო მინდიაშვილი
Georgia, Tbilisi
საქართველო, თბილისი
National Paradigms of the Newspaper "Sakartvelo"
გაზეთ „საქართველოს“ ეროვნული პარადიგმები
- 97 **Lia Tsereteli**
ლია წერეთელი
Georgia, Tbilisi
საქართველო, თბილისი
“The Swan Song” in Galaktion's Poetry
„გედის სიმღერა“ გალაკტიონის პოეზიაში

- 103 **Marine Turashvili**
 მარინე ტურაშვილი
Georgia, Tbilisi
საქართველო, თბილისი
Cultural and Literary Links of Georgian Emigrants in Greece
 (According to Oral Histories)
 საბერძნეთში მყოფი ქართველი ემიგრანტების კულტურულ-ლიტერატურული ხიდები
 (ზეპირი ისტორიების მიხედვით)
- მე-20 საუკუნის ქართული ემიგრაციის არქივები**
Archives of 20th Century Georgian Emigration
- 108 **Nana Gonjilashvili**
 ნანა გონჯილაშვილი
Georgia, Tbilisi
საქართველო, თბილისი
From the Archives of Viktor Nozadze – The Social Norms in The Knight in the Panther's Skin
 (Unpublished manuscript)
 ვიქტორ ნოზაძის არქივიდან – „ვეფხისტყაოსანის საზოგადოებრივი ზნენი
 (გამოუქვეყნებელი ნაშრომი)
- 116 **Gocha Kuchukhidze**
 გოჩა კუჭუხიძე
Georgia, Tbilisi
საქართველო, თბილისი
One “Traveling Copy” by Geronti Kikodze’s Book
 გერონტი კიქოდის წიგნის ერთი „მოგზაური ეგზემპლარი“
- 124 **Mariam Marjanishvili**
 მარიამ მარჯანიშვილი
Georgia, Kutaisi
საქართველო, ქუთაისი
Giorgi Kereselidze's Epistolary Legacy
 გიორგი კერესელიძის ეპისტოლარული მემკვიდრეობა
- შინაგანი ემიგრაცია**
Internal emigration
- 134 **Nunu Balavadze**
 ნუნუ ბალავაძე
Georgia, Tbilisi
საქართველო, თბილისი
Internal emigration on the example of poetic texts by Besik Kharanauli and Lia Sturua
 შინაგანი ემიგრაცია ბესიკ ხარანაულისა და ლია სტურუას პოეტური ტექსტების
 მაგალითზე

- 138 **Maka Jokhadze**
 მაკა ჯოხაძე
Georgia, Tbilisi
საქართველო, თბილისი
Satire Written in Internal Emigration
 (Levan Bolkvadze's „The Story of a Boy Who Found Himself in a Fairy Tale“)
 შიდაემიგრაციაში დაწერილი სატირა
 (ლევან ბოლქვაძის „ზღაპარში მოხვედრილი ბიჭის ამბავი“)
- 146 **Nino Gogiashvili**
 ნინო გოგიაშვილი
Georgia, Tbilisi
საქართველო, თბილისი
The Main Character's Inner Emigration in Kote Jandieri's Short Story *Invitation to the Cinema*
 გმირის შინაგანი ემიგრაცია კოტე ჯანდიერის მოთხრობაში „მიპატიჟება კინოში“
- 150 **Tamta Ghonghadze**
 თამთა ღონღაძე
Georgia, Tbilisi
საქართველო, თბილისი
The Voice of Migrants in Tamta Melashvili's Novel – „Told and Utold Stories: Germans in Georgia“
 მიგრანტების ხმა თამთა მელაშვილის რომანში – „თქმული და უთქმელი ისტორიები: გერმანელები საქართველოში“

 უცხოელი ემიგრანტი მწერლები და კულტურულ-ლიტერატურული კავშირები
 სხვადასხვა ეპოქათა კონტექსტში
Emigrant Writers and Cultural-Literary Connections in Various Historical Contexts
- 156 **Valeria G. Andreeva**
Russia, Moscow
The Doukhobors, Leo Tolstoy, and his Daughter Aleksandra Tolstaya – Two Stories of Escape from Russia
- 160 **Grigol Jokhadze**
 გრიგოლ ჯოხაძე
Georgia, Tbilisi
საქართველო, თბილისი
Osip Mandelstam appeals to „Caesars' Europe“
 (To the issue of Grigol Robakidze's personal and creative attitude to Mandelstam and his poetry)
 ოსიპ მანდელშტამი მიმართავს „ცეზართა ევროპას“
 (გრიგოლ რობაქიძისა და ოსიპ მანდელშტამის პიროვნულ-შემოქმედებითი ურთიერთობის საკითხისათვის)
- 166 **Nino Kvirikadze**
 ნინო კვირიკაძე
Georgia, Kutaisi
საქართველო, ქუთაისი
Thomas Mann in Exile: The Phenomenon of the German Nation in Th. Mann's Essay „Germany and the Germans“
 თომას მანი ემიგრაციაში: გერმანელი ერის ფენომენი თ. მანის ესეში
 „გერმანია და გერმანელები“

- 173 **Kakhaber Loria**
კახაბერ ლორია
Georgia, Tbilisi
საქართველო, თბილისი
America and Knut Hamsun
ამერიკა და კნუტ ჰამსუნი
- 185 **Ivane Mchedeladze**
ივანე მჭედელაძე
Georgia, Tbilisi
საქართველო, თბილისი
Unknown Translations of Georgian Poetry and Ukrainian Literary Discourse in Emigration: Volodymyr Derzhavin's "Georgian Anthology"
ქართული პოეზიის უცნობი თარგმანები და უკრაინული ლიტერატურული პროცესი ემიგრაციაში: ვოლოდიმირ დერჟავინის *ქართული ანთოლოგია*
- 194 **Nino Naskidashvili**
ნინო ნასყიდაშვილი
Georgia, Tbilisi
საქართველო, თბილისი
Fragments from the History of Ukrainian Literature in Emigration – Yuri Lavrinenko's "The Executed Renaissance"
ფრაგმენტები უკრაინული ლიტერატურის ისტორიიდან ემიგრაციაში – იური ლავრინენკოს „დაცხრილული აღორძინება“
- 199 **Solomon Tabutsadze**
სოლომონ ტაბუცაძე
Georgia, Tbilisi
საქართველო, თბილისი
A New Generic Form of the Novel – Elene Bochorishvili's Stenographic Novels
რომანის ახალი ჟანრული სახეობა – ელენე ბოჭორიშვილის სტენოგრაფიული რომანები

ენისა და იდენტობის პრობლემები ემიგრანტი მწერლების შემოქმედებაში
Language and Identity Issues in the Works of Emigrant Writers
- 203 **Natela Chitauri**
ნათელა ჩიტაური
Georgia, Tbilisi
საქართველო, თბილისი
Psychosocial Identities in Emigration Literary Discourse: *Georgian Emigrant Literature. Georgian Diasporic Literature*
ფსიქოსოციალური იდენტობები ემიგრაციულ ლიტერატურულ დისკურსში: ქართული ემიგრანტული მწერლობა. ქართული დიასპორული მწერლობა.
- 210 **Nino Dolidze**
ნინო დოლიძე
Georgia, Tbilisi
საქართველო, თბილისი
Mourid Barghouti – the Representative of Arabic Exile Literature
მურიდ ალ-ბარდუთი – არაბული ემიგრანტული ლიტერატურის წარმომადგენელი

- 221 **Nugesha Gagnidze**
 ნუგეშა გაგნიძე
Georgia, Kutaisi
საქართველო, ქუთაისი
The Problem of Language and Identity in the Works of Givi Margvelashvili and Herta Müller
 ენისა და იდენტობის პრობლემა გივი მარგველაშვილისა და ჰერტა მიულერის
 შემოქმედებაში
- 227 **Manana Gelashvili, Tamar Gelashvili**
 მანანა გელაშვილი, თამარ გელაშვილი
Georgia, Tbilisi
საქართველო, თბილისი
James Joyce: Language as a Problem
 ჯეიმზ ჯოისი: ენა, როგორც პრობლემა
- 236 **Nino Jikia**
Georgia, Tbilisi
საქართველო, თბილისი
Ghassan Kanafani. About the Writer's Style Formation
 ღასან ქანაფანის მწერლური სტილის ფორმირებისთვის
- 241 **Ada Nemsadze**
 ადა ნემსაძე
Georgia, Tbilisi
საქართველო, თბილისი
Emigration as a defining factor of a person's ethnic and cultural identity
 ემიგრაცია – პიროვნების ეთნიკური და კულტურული იდენტობის განმსაზღვრელი
 ფაქტორი
- 249 **Shorena Shamanadze**
 შორენა შამანაძე
Georgia, Tbilisi
საქართველო, თბილისი
Some Concepts of "Migration's Poetics" in Emigrant and Contemporary Diasporic Literature
 „მიგრაციის პოეტიკის“ ზოგიერთი კონცეპტი ემიგრანტულ და თანამედროვე
 დიასპორულ მწერლობაში
- 256 **Nino Surmava**
 ნინო სურმავა
Georgia, Tbilisi
საქართველო, თბილისი
Issue of Cultural Identity in Al-Tayyib Salih's writings
 („Season of Migration to the North” and “The Doum-tree of Wad Hamid” as an examples)
 კულტურული იდენტობის პრობლემა ატ-ტაიბ სალიჰის შემოქმედებაში
 („მიგრაციის სეზონი ჩრდილოეთში“ და „ვად ჰამიდის პალმის ხე“)

- 261 **Khatuna Tabatadze**
 ხათუნა ტაბატაძე
Georgia, Tbilisi
საქართველო, თბილისი
Existential Discourse of Russian Emigration in the 1920s–1930s
 (B. Poplavsky, G. Gazdanov, A. Remizov)
 რუსული ემიგრაციის ეგზისტენციალური დისკურსი 1920-30-იან წლებში
 (ბ. პოპლავსკი, გ. გაზდანოვი, ა. რემიზოვი)
- 268 **Nana Trapaidze, Alkazar Kashia**
 ნანა ტრაპაიძე, ალკაზარ კაშია
Georgia, Batumi
საქართველო, ბათუმი
“The Politics of Memory and Aspects of Collective Identity Formation in the Ethno-Consciousness of Georgian Communities in Turkey”
 „მეხსიერების პოლიტიკა და კოლექტიური იდენტობის ჩამოყალიბების ასპექტები თურქეთელ ქართველთა ეთნოცნობიერებაში“
- მიხაკო წერეთლის მოღვაწეობა ემიგრაციაში**
Mikheil Tsereteli's Activities in Emigration
- 275 **Levan Bregadze**
 ლევან ბრეგაძე
Georgia, Tbilisi
საქართველო, თბილისი
Hermann Buddensieg's Translation of *The Knight in the Panther's Skin* in Relation to Mikheil Tsereteli's Interlinear Version
 ჰერმან ბუდენზიგის თარგმნილი „ვეფხისტყაოსნის“ მიმართება პოემის მიხეილ წერეთლის პწკარედულ თარგმანთან
- 283 **Archil Chogoshvili**
 არჩილ ჭოღოშვილი
Georgia, Tbilisi
საქართველო, თბილისი
The Interdisciplinary Foundations of Immunological Language Theory
 ენის იმუნოლოგიური თეორიის ინტერდისციპლინური საფუძვლები
- 289 **Julieta Gabodze**
 ჯულიეტა გაბოძე
Georgia, Tbilisi
საქართველო, თბილისი
Anarchist to Assyriologist: The Path of Mikheil (Mikhako) Tsereteli
 (Based on Archival Materials)
 მიხეილ (მიხაკო) წერეთლის გზა ანარქისტობიდან ასირიოლოგიამდე
 (საარქივო მასალების მიხედვით)

- 297 **Lia Karichashvili**
ლია კარიჭაშვილი
Georgia, Tbilisi
საქართველო, თბილისი
Several Variant Lines in Mikhako Tsereteli's Edition of "The Knight in the Panther's Skin"
რამდენიმე ვარიანტული ტაეპი „ვეფხისტყაოსნის“ მიხაკო წერეთლისეულ
გამოცემაში
- 305 **Khatuna Nishnianidze**
ხათუნა ნიშნიანიძე
Georgia, Tbilisi
საქართველო, თბილისი
For Understanding the Old Testament Paradigms, Unfamiliar/unfamiliarity, Persecution-migration in Hagiography
უცხო/უცხოობის, დევნა-მიგრაციის ძველი აღთქმისეული პარადიგმების
გააზრებისთვის ჰაგიოგრაფიულ მწერლობაში
- 312 **Nino Poipiashvili**
ნინო პოპიაშვილი
Georgia, Tbilisi
საქართველო, თბილისი
At the Crossroads of East and West: The German Translation of Sulkhan-Saba Orbeliani's "Wisdom in Lies" by Mikheil (Mikhako) Tsereteli
აღმოსავლეთისა და დასავლეთის გზაშესაყართან: სულხან-საბა ორბელიანის
„სიბრძნე სიცრუისას“ გერმანულენოვანი მიხეილ (მიხაკო) წერეთლისეული თარგმანი
- ქართული ლიტერატურა ემიგრანტულ პუბლიცისტიკასა
და სალიტერატურო კრიტიკაში**
Georgian Literature in Emigrant Journalism and Literary Criticism
- 318 **Zaza Abzianidze, Ketevan Elashvili**
ზაზა აბზიანიძე, ქეთევან ელაშვილი
Georgia, Tbilisi
საქართველო, თბილისი
Portrait of Ilia Chavchavadze in the Emigrant Narrative
ილია ჭავჭავაძის პორტრეტი ემიგრანტულ ნარატივში
- 325 **Sophiko Chumburidze**
სოფიკო ჭუმბურიძე
Georgia, Kutaisi
საქართველო, ქუთაისი
Time and Space in the Émigré Writings of Shalva Amirejibi (1925-1943)
დროისა და სივრცის საკითხი შალვა ამირეჯიბის ემიგრანტულ წერილებში
(1925-1943)

- 330 Nestan Kutivadze
ნესტან კუტივაძე
Georgia, Kutaisi
საქართველო, ქუთაისი
Artistic Reception of Soviet Repressions in the Émigré Publication “The Homeland” – “La Patria” (1951-1953)
საბჭოთა რეპრესიების მხატვრული რეცეფცია ემიგრანტულ გამოცემა მამულში – “La Patria” (1951-1953)
- 338 Darejan Menabde
დარეჯან მენაბდე
Georgia, Tbilisi
საქართველო, თბილისი
Publications of Ekvtime Taqaishvili in Georgian Émigré Press
ექვთიმე თაყაიშვილის პუბლიკაციები ქართულ ემიგრანტულ პრესაში
- 348 Irina Natshvlishvili
ირინა ნაცვლიშვილი
Georgia, Tbilisi
საქართველო, თბილისი
“Nation and History” in Another Context
(Alexander Manvelishvili’s „La Formation De La Nation Géorgienne“ [National Formation of Georgians])
„ერი და ისტორია“ სხვა კონტექსტში
(ალექსანდრე მანველიშვილის „ქართული მოდგმის ეროვნული ფორმაცია“)
- 355 Miranda Tkeshelashvili
მირანდა ტყეშელაშვილი
Georgia, Tbilisi
საქართველო, თბილისი
Georgian Emigrant Literary Criticism of the 1930s about the Literary Process Taking Place in Soviet Georgia
1930-იანი წლების ქართული ემიგრანტული სალიტერატურო კრიტიკა საბჭოთა საქართველოში მიმდინარე სალიტერატურო პროცესის შესახებ
- 365 Maia Tsertsvadze
მაია ცერცვაძე /
Georgia, Tbilisi
საქართველო, თბილისი
Nikoloz Baratashvili in Georgian Émigré Literature
ნიკოლოზ ბარათაშვილი ქართულ ემიგრანტულ ლიტერატურაში
- 372 Rusudan Turnava
რუსუდან თურნავა
Georgia, Tbilisi
საქართველო, თბილისი
Georgian Literature and Culture on the Pages of the Revue de Kartvélogie Bedi Kartlisa (1970-1980s)
ქართული ლიტერატურა და კულტურა „რევიუ დე კარტველოლოჟი ბედი ქართლისას“ ფურცლებზე (1970-1980-იანი წლები)

გრიგოლ რობაქიძე – ქართველი ემიგრანტი მწერალი
Grigol Robakidze – Georgian émigré writer

- 395 **Eka Chkheidze**
ეკა ჩხეიძე
Georgia, Tbilisi
საქართველო, თბილისი
The Phenomenon of the Georgian Spirit in Grigol Robakidze's Thought
ქართული სულის ფენომენი გრიგოლ რობაქიძის ნააზრევში
- 400 **Mzia Jamagidze**
მზია ჯამაგიძე
Georgia, Tbilisi
საქართველო, თბილისი
Postcolonial Utopia and Hope in Grigol Robakidze's Novel, *The Guardians of the Grail*
პოსტკოლონიური უტოპია და იმედი გრიგოლ რობაქიძის რომანში „მცველნი გრაალისა“
- 405 **Manana Kvataia**
მანანა კვატაია
Georgia, Tbilisi
საქართველო, თბილისი
Emigrant Markers of Historical Space – Text and Context
ისტორიული სივრცის ემიგრანტული მარკერები – ტექსტი და კონტექსტი
- 413 **Avtandil Nikoleishvili**
ავთანდილ ნიკოლეიშვილი
Georgia, Kutaisi
საქართველო, ქუთაისი
Grigol Robakidze on Russian-Georgian Relations
გრიგოლ რობაქიძე რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის შესახებ
- 422 **Mary Khukhunaishvili-Tsiklauri**
მერი ხუხუნაიშვილი-წიკლაური
Georgia, Tbilisi
საქართველო, თბილისი
Mytho-Folklore Motifs in the Novel „The Cry of the Goddess“ by Grigol Robakidze
მითო-ფოლკლორული მოტივები გრიგოლ რობაქიძის რომანში „ქალღმერთის ძახილი“
- 1920-30-იანი წლების ქართველი ემიგრანტების ლიტერატურული მემკვიდრეობა**
The Literary Heritage of Georgian Emigrants of the 1920s-30s
- 427 **Gia Arganashvili**
გია არგანაშვილი
Georgia, Tbilisi
საქართველო, თბილისი
Comparative Analysis of Texts Created by Émigré Writers in Their Homeland and Abroad, Using the Example of Stephane Kasradze's Work
ქართველი ემიგრანტი მწერლების მიერ სამშობლოსა და მის საზღვრებს გარეთ შექმნილი ლიტერატურული ტექსტების შედარებითი ანალიზი სტეფანე კასრადის შემოქმედების მაგალითზე

- 433 | **Eka Chikvaidze**
 ეკა ჩიკვაიძე
Georgia, Tbilisi
საქართველო, თბილისი
Between Heritage and Ideology: Grigol Peradze's Analysis of soviet Georgian Literature
 მემკვიდრეობასა და იდეოლოგიას შორის
 (გრეგოლ ფერაძე, საბჭოთა ქართული ლიტერატურის ანალიზი)
- 441 | **Bela Durglishvili**
 ბელა დურგლიშვილი
Georgia, Kutaisi
საქართველო, ქუთაისი
Literary Reception in Simon Berezhan's Poetry
 ლიტერატურული რეცეფცია სიმონ ბერეჟიანის პოეზიაში
- 448 | **Salome Lomouri**
 სალომე ლომოური
Georgia, Tbilisi
საქართველო, თბილისი
The Poetics of Shalva Amirejibi's Dedicatory Poems
 შალვა ამირეჯიბის მიძღვნილი ხასიათის ლექსების პოეტიკა
- 453 | **Irma ratiani**
 ირმა რატიანი
Georgia, Tbilisi
საქართველო, თბილისი
The Works of the First Wave of Georgian Emigration. Genre Classification.
Review.
 პირველი ტალღის ქართული ემიგრაციის შემოქმედება. ჟანრული კლასიფიკაცია.
 მიმოხილვა.
- 456 | **Tamar Tsitsishvili, Nino Gambashidze**
 თამარ ციციშვილი, ნინო ღამბაშიძე
Georgia, Tbilisi
საქართველო, თბილისი
Georgian Women in Emigration
(The Gambashidzes)
 ქართველი ქალები ემიგრაციაში
 (ღამბაშიძეები)

პლენარული სხდომა
Plenary Session

Dodo Chumburidze

დოდო ჭუმბურიძე

The University of Georgia

საქართველოს უნივერსიტეტი

Georgia, Tbilisi

საქართველო, თბილისი

**A Piece of History of Diplomatic Relations between the Georgian Government –
in – Exile and Washington (1921-1933)**

**ვაშინგტონთან საქართველოს ემიგრაციული მთავრობის დიპლომატიური
ურთიერთობის ისტორიიდან (1921-1933)**

DOI: <https://doi.org/10.62119/cils.18.2025.10802>

The article deals with the policy pursued by the Georgian government-in-exile to establish diplomatic relations with the United States in 1921-1933, the assistance provided to the government-in-exile by members of the United States Congress and Senate, and the establishment of official diplomatic relations between the two countries. Despite the fact that Georgia was occupied and its exiled government was operating in Paris, those members of the US Congress and Senate who understood the difficulty of Georgia's situation supported it with their support - to have an official diplomatic representation in this great country of the world, which would help it more firmly oppose the Russian occupation regime.

Key words: USA, Russia, Occupation, Diplomatic relations, Government in exile

საკვანძო სიტყვები: აშშ, რუსეთი, ოკუპაცია, დიპლომატიური ურთიერთობები, ემიგრაციაში მყოფი მთავრობა

სახელმწიფოებრიობის ისტორიის ხანგრძლივ პერიოდში საქართველო ყოველთვის ცდილობდა გაეთვალისწინებინა ის საგარეო-პოლიტიკური საფრთხეები, რაც მას გეოპოლიტიკური გამოწვევებით ემუქრებოდა. უპირველეს ყოვლისა, აგრესორი სახელმწიფოების ექსპანსიისაგან თავის დასაცავად ჭირდებოდა ძლიერი მოკავშირეები, რომელთა თანადგომა დაეხმარებოდა ქართული სახელმწიფოებრიობის დაცვისა და განმტკიცებისათვის ბრძოლაში, საკუთარი იდენტობის შენარჩუნებაში.

შუა საუკუნეებიდან ასეთ მოკავშირედ ქართველ ხალხსა და მის პოლიტიკურ ელიტას დასავლეთის ქვეყნები მიაჩნდა, მე-20 საუკუნეში კი სასურველ პარტნიორად იქცა ამერიკის შეერთებული შტატები, განსაკუთრებით, პირველი მსოფლიო ომის შემდეგ, როდესაც გამოიკვეთა ამ ქვეყნის ლიდერობა მსოფლიო პოლიტიკურ ასპარეზზე.

საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ხელისუფლება აქტიურად ცდილობდა საერთაშორისო აღიარების მოპოვებას, ქვეყნის გაწევრიანებას ერთა ლიგაში, ქვეყნის მშვიდობიანი სა-

ხელმწიფოებრივი განვითარების შესაძლებლობის მოპოვებას. საქართველოსთვის ურთულეს 1918-1921 წლებში, რუსეთის მიერ მის ოკუპაციამდე, ქვეყნის საგარეო პოლიტიკაში პრიორიტეტი არ ყოფილა ამერიკასთან დიპლომატიური ურთიერთობის გადრეკილობა. ამ პერიოდის ამერიკაც არ ინტერესდებოდა კავკასიაში არსებულ ახალგაზრდა რესპუბლიკებთან დიპლომატიური კავშირით. მხოლოდ რუსეთის ხელახალმა ოკუპაციამ 1921 წლის თებერვალში, საქართველოს დამოუკიდებელი სახელმწიფოს დაპყრობამ მის მიერ, გააქტიურა ქართული დიპლომატია და ამერიკის შეერთებულ შტატებთან დიპლომატიური დაკავშირების გზები მოაძებნინა. სტატია ეხება საქართველოს ემიგრაციული მთავრობის მიერ 1921-1933 წლებში ამ მიმართებით განხორციელებულ პოლიტიკას, ამერიკის შეერთებული შტატების კონგრესისა და სენატის წევრთა მიერ ემიგრანტული მთავრობისათვის გაწეულ დახმარებას, ოფიციალური დიპლომატიური ურთიერთობის დამყარებას ორ ქვეყანას შორის. მიუხედავად იმისა, რომ საქართველო დაპყრობილი იყო და მისი დევნილი მთავრობა პარიზში მოღვაწეობდა, აშშ-ს კონგრესისა და სენატის იმ წევრებმა, რომლებსაც ესმოდათ საქართველოს მდგომარეობის სირთულე, თავიანთი მხარდაჭერით ხელი შეუწვეს მას – ოფიციალური დიპლომატიური წარმომადგენლობა ჰყოლოდა მსოფლიოს ამ დიდ ქვეყანაში, რაც დაეხმარებოდა უფრო მტკიცედ დაპირისპირებოდა რუსეთის საოკუპაციო რეჟიმს.

მიუხედავად იმისა, რომ თბილისში აშშ-ის საკონსულო 1917 წლიდან მოქმედებდა, საქართველოსა და აშშ-ს შორის დიპლომატიური ურთიერთობა არც მაშინ და არც დამოუკიდებელი საქართველოს პერიოდში არ დამყარებულა. ამდროინდელი ამერიკის შეერთებული შტატების ხელისუფლება ამიერკავკასიას მოიაზრებდა ერთ ფედერაციაში, რომელიც სომხეთის გარშემო შეიქმნებოდა და მასზე ამერიკის მანდატი გავრცელდებოდა. პრეზიდენტმა ვუდრო ვილსონმა კავკასიის რეგიონში არსებული ვითარების შესასწავლად რამდენიმე მისია გამოგზავნა, მათ შორის ჩიკაგოს უნივერსიტეტის რექტორი პროფესორი ჯედსონი, კაპიტანი ბ. მური, გენერალი ჯ. ჰარბორდი და სხვები.

ამდროინდელი ქართველი პოლიტიკოსები სათანადოდ ვერ აცნობიერებდნენ პირველი მსოფლიო ომის შემდგომ საერთაშორისო პოლიტიკაში ახალი ძლიერი ფაქტორის – აშშ-ის როლს, ამიტომ ამ ქვეყნის ადმინისტრაციასთან დაახლოების გზები ქართულ დიპლომატიას საფუძვლიანად არც მოუსინჯავს. თავის მხრივ, აშშ-ც უნდობლად უყურებდა საქართველოს დამოუკიდებლობას. მიუხედავად ამისა, ამერიკულ მისიებს გვერდი არ აუვლიათ საქართველოსთვის, ისინი გაეცნენ აქ შექმნილ მდგომარეობას და შეექმნათ შთაბეჭდილება, რომ სამხრეთ კავკასიისათვის, მისი ეკონომიკური ინტერესებიდან გამომდინარე, აუცილებელი იყო ერთი საერთო მანდატი.

1920 წლის 9 თებერვალს აშშ-მ ოფიციალურად განაცხადა უარი აზერბაიჯანისა და საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკების ცნობაზე და მხოლოდ სომხეთი აღიარა „დე-ფაქტო“ (ჯანელიძე, 2018, გვ. 244-268).

1918-1921 წლებში საქართველოსა და აშშ-ის ურთიერთობა ძირითადად საქველმოქმედო-ეკონომიკური საქმიანობით შემოიფარგლებოდა. საქართველოში ამერიკის დახმარება კი სხვაგვარად ჰქონდათ წარმოდგენილი, კერძოდ, ფინანსური თანადგომისა და დიპლომატიური მხარდაჭერის სახით. საქართველოს მთავრობას აშშ-სათვის საკუთარ ქვეყანაზე მანდატის დაწესება არ უთხოვია. „ჩვენ არა ვართ სამანდატო, საოპეკუნო ხალხი, ჩვენ ვართ ჩვენი თავის მანდატორი, ჩვენი ოპეკუნი, თავის თავის ბატონი“, – აცხადებდა მთავრობის თავმჯდომარე ნოე ჟორდანია დამფუძნებელი კრების სხდომაზე გამოსვლისას. იგი მანდატში სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის ხელყოფას ხედავდა, მაგრამ მოელოდა, რომ სომხეთის შესვლა ამერიკის მფარველობაში საქართველოსაც გარკვეულად წაადგებოდა. ეს მოლოდინი არ გამართლდა, რადგან ვილსონის გეგმა თვით აშშ-ის სენატმა არ გაიზიარა და საბოლოოდ ჩავარდა (ჭუმბურიძე, 2018, გვ. 227).

აქვე ისიც უნდა ითქვას, რომ საქართველოს დემოკრატიული მთავრობის ყველა წევრი ასე არ ფიქრობდა. ამის პირდაპირი გამოხატულებაა 1919 წლის 19 მაისს აკაკი ჩხენკელის მიერ პარიზის კონფერენციის ქართულ დელეგაციასთან გაგზავნილი წერილი. ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი ინ-

ტერესებით განმსჭვალული ჩხენკელი იმ დროს დასაშვებად მიიჩნევდა ინგლისის მანდატს საქართველოზე და წერდა:

„...უნდა დაისვას ნათლად კითხვა: რა ემჯობინება, მანდატი თუ რუსეთის ქაოსში ჩავარდნა? მანდატი, რა თქმა უნდა! მე არ მემინია იმისაც, თუგინდ ინგლისმა შეკვეცოს ჩვენი შინაური მმართველობა, ვინაიდან ამას მხოლოდ დროებითი ხასიათი ექნება და მანდატი კიდევ არ გვისპობს საშუალებას საერთაშორისო ნიადაგზე ვეცადოთ საქმის გამოსწორებას. დემოკრატიის გაძლიერება უეჭველია ინგლისში და სხვაგან, მაშ, მოკავშირეთაც ვიშოვით. იმავე დროს ინგლისი ფეხზე დაგვაყენებს ეკონომიურათ. მე არა მჯერა და ვერც დავიჯერებ, რომ ინგლისს არ ჰქონდეს ინტერესი ჩვენს გამოყოფაში და დამოუკიდებლობაში... ამ საპასუხისმგებლო მომენტში მე მოვალეთ ვრაცხ ჩემ თავს, გთხოვთ; ნუ დააყოვნებთ ერთ წუთსაც, ინახულეთ ინგლისის ხელმძღვანელნი და სთხოვეთ მათ იკისრონ ჩვენი მანდატობა“ (სცსა, ფონდი 1831, აღწერა 2, საქმე 51, ფ. 13).

1920 წლის 10 აგვისტოს გამოქვეყნდა აშშ-ის სახელმწიფო მდივნის – ბეინბრიჯ კოლბის პასუხი იტალიის მთავრობის შეკითხვაზე – თუ როგორ აფასებდა ამერიკის ხელისუფლება რუსეთ-პოლონეთის გამწვავებულ ურთიერთობას, კოლბის ნოტა პოლონეთის გარდა ეხებოდა რუსეთის ყოფილი იმპერიის ფარგლებში წარმოქმნილ სხვა პოლიტიკურ ერთეულებს, მათ შორის სამხრეთ კავკასიის ქვეყნებსაც, კოლბი აცხადებდა: აშშ არ იწონებს პარიზის უმაღლესი საბჭოს გადაწყვეტილებას „ე. წ. რესპუბლიკების – საქართველოსა და აზერბაიჯანის შესახებ.“ იზიარებდა რა რუსეთის მთლიანობის იდეას, აშშ-ს ადმინისტრაცია საერთოდ ეჭვქვეშ აყენებდა პოლიტიკური დამოუკიდებლობისაკენ საქართველოს ლტოლვის კანონიერებასაც და ცნობდა მხოლოდ ფინეთის, პოლონეთისა და სომხეთის თავისუფლებას. ამ ნოტამ ისე გააღიზიანა საქართველოს ხელისუფლება, განსაკუთრებით სიტყვებმა – „ე.წ. რესპუბლიკები“, როგორადაც საქართველო მოიხსენიებოდა, ერთა ლიგისადმი წარდგენილ მემორანდუმში ამაზე აქცენტი სპეციალურად გაკეთდა და ქართულმა მხარემ ასეთი ახსნა გააკეთა:

„საქართველოს მთავრობამ მიიღო ხელისუფლება წარმომადგენლობითი ყრილობიდან, რომელიც იყო რეგულარულათ არჩეული მთელი მოსახლეობის საყოველთაო კენჭისყრით; ყველა საჯარო თავისუფლება, მათ შორის ბეჭდვის თავისუფლება უზრუნველყოფილია საქართველოში: მართლმსაჯულება, ადგილობრივი თვითმმართველობა, ნაციონალურ უმცირესობათა პრივილეგიები მოწესრიგებულია ფართო ლიბერალურ საფუძვლებზე; ერთის სიტყვით, ყველაფერი, რის უქონლობას აყვედრიან რუსეთის საბჭოთა რეჟიმს, სავსებით განხორციელებულია საქართველოს დაწესებულებებში... ყველგან, მთელ რიგ ქვეყნებში ის ფორმა და სახელმწიფოებრივი სისტემა, რომელნიც დღეს მოქმედებენ საქართველოში, ცნობილია, როგორც რესპუბლიკანური“ (ავალიშვილი, 1925, გვ. 337).

აშშ-ს ამგვარი პოზიცია აბრკოლებდა ქართული სახელმწიფოს აღიარების პროცესს, მაგრამ დაუძლეველ წინააღმდეგობას აღარ წარმოადგენდა იმ პირობებში, როდესაც პრეზიდენტი ვილსონი მოკავშირეთა უმაღლეს საბჭოზე ძველებურად ველარ ზემოქმედებდა, რადგან მის მთავრობას რწმუნების ვადა ეწურებოდა.

იმავე 1920 წლის 18 ნოემბერს საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სამთავრობო გაზეთი „საქართველოს რესპუბლიკა“ წერდა, რომ ამერიკაში 4 თვის ყოფნის შემდეგ თბილისში დაბრუნდა ამერიკის კონსული დულიტლი, რომელმაც საქართველოს დეპუტატთა სააგენტოს თანამშრომელთან საუბრისას აღნიშნა – ამერიკაში ევროპის პოლიტიკური საქმიანობისადმი სრული ინდიფერენტული დამოკიდებულება არისო. ამერიკაში საქართველოს არ იცნობენ, მაგრამ დამოუკიდებლობისა და თავისუფლებისთვის მებრძოლ ყველა ხალხს გამორჩეულად აფასებენო. კონსული

ვარაუდს გამოთქვამდა, რომ როდესაც გარკვეული ეკონომიკური კრიზისი გადაივლიდა, ამერიკა საქართველოსთვისაც მოიცვლიდა. მან ისიც აღნიშნა, რომ ახალი პრეზიდენტის მოსვლის შემდეგ, სომხეთზე მანდატის აღების ვალდებულებაც აღარ განიხილებოდა („საქართველოს რესპუბლიკა“, 1920, №262).

1920 წლის 7 მაისის ხელშეკრულებამ, რომელიც, მართალია, აგრესორი რუსეთის ვერაგულად შეფუთული მუხლებით საქართველოსთვის გარკვეულ საფრთხეებს მოიცავდა, მაინც ითამაშა დადებითი როლი ქვეყნის აღიარების პოლიტიკაში, რადგან რუსეთის ფედერაციამ ამ დოკუმენტით საქართველოს დამოუკიდებელი სახელმწიფოებრიობა ცნო. ამის შემდეგ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის დამოუკიდებლობა ცნეს ინგლისმა, საფრანგეთმა, იტალიამ, ამას მოჰყვა იაპონიისა და ბელგიის ცნობაც. უცხოეთის არაერთი ქვეყანა დაადგა საქართველოს სახელმწიფოებრიობის იურიდიული აღიარების გზას. ერთადერთი უცხო სახელმწიფო, რომელიც თავს იკავებდა ეცნო საქართველო, იყო აშშ.

1921 წელს საბჭოთა რუსეთის მიერ საქართველოს ოკუპაციას და ქართული სახელმწიფოს ძალადობრივ დამხობას მოჰყვა ახალი სამეგრაციო ტალღა, რაც ახალი ისტორიის პერიოდში რუსეთის იმპერიულ-ძალადობრივი პოლიტიკით განხორციელებული მესამე დიდი სამეგრაციო გადინება იყო (1724, 1802-1810 და 1921-1924). ყველა სამეგრაციო ტალღა უკავშირდებოდა რუსეთის იმპერიულ-ექსპანსიურ ინტერესებს საქართველოში და მიმართული იყო ქართული სახელმწიფოებრიობის წინააღმდეგ. ქართველი ერის საუკეთესო წარმომადგენლები ცდილობდნენ იმპერიული მეზობლის ექსპანსიურ პოლიტიკას დაპირისპირებოდნენ პოლიტიკური და დიპლომატიური საშუალებებით და ეპოვათ დიდ და გავლენიან სახელმწიფოთა შორის ამ ბრძოლაში მხარდამჭერი პარტნიორები. პირველი მსოფლიო ომის შემდგომი ამერიკა 1921 წელს ევროპაში წასული საქართველოს ემიგრაციული მთავრობისათვის, განსხვავებით წინა სამი წლის დამოკიდებულებისაგან, უკვე სასურველ მოკავშირედ აღიქმებოდა.

საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის დამხობის შემდეგ ბევრი ქართველი ემიგრანტი წავიდა ამერიკაში. მართალია, ემიგრანტთა ძირითადი ტალღა ევროპაში მოხვდა, მაგრამ ეკონომიკურმა კრიზისმა მათი ნაწილი ევროპიდან ამერიკაში გადაიყვანა.

ამერიკის განწყობილება კავკასიის მიმართ კარგად იცოდნენ ქართველმა პოლიტიკოსებმა, მაგრამ მაინც ცდილობდნენ ამ დიდი პერსპექტივის მქონე ქვეყნის პოლიტიკურ ელიტასთან დაკავშირებასა და მათი შეხედულებების შემოხრუნებას საქართველოს სასარგებლოდ. ვაშინგტონთან საქართველოს დიპლომატიურ დაკავშირებას პარიზში ემიგრირებული საქართველოს მთავრობა, მისი თავმჯდომარე ნოე ჟორდანიას, ევროპაში საქართველოს ელჩი აკაკი ჩხენკელი და საგარეო საქმეთა ექსმინისტრი ევგენი გეგეჭკორი ხელმძღვანელობდა. განსაკუთრებული აქტიურობით აკაკი ჩხენკელი გამოირჩეოდა.

1921 წლის შემოდგომაზე პარიზის ქართულმა ლეგაციამ ვაშინგტონში საქართველოს წარმომადგენლად გაგზავნა ილია გოლდმანი და მას, გარკვეული პროპაგანდა-აგიტაციის მიზნით გააყოლა ცნობილი საერთაშორისო სამართლის სპეციალისტი და ისტორიკოსი ზურაბ ავალიშვილი.

ილია გოლდმანი იყო ეროვნებით ებრაელი, დაიბადა და აღიზარდა რუსეთში, დაამთავრა იურიდიული ფაკულტეტი, იყო სოციალ-დემოკრატი, ანტიბოლშევიკი. როგორც იმპერიის არმიის ჯარისკაცი, პირველი მსოფლიო ომის ბოლო ეტაპზე, მოხვდა ქუთაისში, აქ აირჩიეს მუშათა და ჯარისკაცთა დეპუტატების საბჭოში, შემდეგ ამ საბჭოს, რომლის თავმჯდომარე გრიშა ურატაძე იყო, აღმასრულებელი პრეზიდიუმის მდივანი გახდა. მრავალი მტკივნეული პრობლემის გადაწყვეტაში ჰქონდა მონაწილეობა მიღებული. როდესაც ოსმალეთის ფრონტიდან გამოქცეულმა ჯარისკაცებმა როგორც თბილისში, ასევე ქუთაისშიც შექმნეს ანარქიის საფრთხე, მან დიდი როლი ითამაშა ამ საფრთხის გაუვნებელყოფაში (მარჯანიშვილი, 2014, გვ. 189).

როგორც დამოუკიდებელი საქართველოს ყოფილი შრომის მინისტრი – გიორგი ერაძე იგონებს, 1963 წელს პარიზში გამომავალ ქართულ ჟურნალში „ჩვენი დრო“, ილია გოლდმანი უყუ-

რებდა როგორ შევარდნენ ბოლშევიკი ჯარისკაცები ქუთაისში სოციალისტ-ფედერალისტების პარტიის ოფისში და როგორ დაარბიეს ის შემახილებით: ამათ ფედერაცია უნდათო. მან თავისებური სიდინჯითა და მჭერმეტყველებით გაანეიტრალა მათი ძალადობა და მშვიდობიანად გაისტუმრა ისინი ქალაქიდან“ (ერაძე, 1963, გვ. 18).

ომის დასრულების შემდეგ ილია გოლდმანი რუსეთში აღარ წავიდა და ქართულ პოლიტიკურ ცხოვრებაში ჩაება. მიწვეული იქნა თბილისში, შრომის სამინისტროში მინისტრის ამხანაგის თანამდებობაზე, სადაც მრავალი სახელმწიფოებრივად მნიშვნელოვანი საქმე განახორციელა: დაწერა შრომის კოდექსი, შექმნა სატარიფო პალატა და მომრიგებელი კამერა (ელიგულაშვილი, 2014).

გოლდმანი გაჰყვა საქართველოს ემიგრაციას ევროპაში, დასახლდა პარიზში, საიდანაც გაუშვეს ამერიკის შეერთებულ შტატებში საქართველოს წარმომადგენლად. საბოლოოდ ის ამ ქვეყანაში დარჩა, ეხმარებოდა ქართულ ემიგრაციას, ბოლომდე იცავდა ქართული სახელმწიფოს ინტერესებს, გარდაიცვალა 1963 წლის 26 მაისს ნიუ-იორკში, საქართველოს დამოუკიდებლობის სახეიმო დღეს, სიტყვის წარმოთქმისას, ქართული დროშით ხელში (შარაძე, 1993, გვ. 123).

ვაშინგტონში საქართველოს წარმომადგენლების ჩასვლისას პრეზიდენტი იყო უორენ გამალიელ ჰარდინგი, პრეზიდენტი 1921-1923 წლებში რესპუბლიკური პარტიიდან. ჰარდინგი ერთა ლიგაში აშშ-ის შესვლის წინააღმდეგი იყო. არ დაუშვა საბჭოთა წარმომადგენლები ვაშინგტონის კონფერენციაზე (1921-1922). მიუხედავად ამისა, ჰარდინგის მთავრობას რუსეთის მიმართ ვუდრო ვილსონის მთავრობისგან განსხვავებული პოზიცია ჰქონდა. ის მზად იყო ბალტიის ქვეყნების დამოუკიდებლობა ელიარებინა, ხოლო საქართველოს მაშინ ცნობდა, თუ ის რუსეთის ბატონობისგან თავად გაინთავისუფლებდა თავს.

ეს აზრი იკითხება აკაკი ჩხენკელის მიერ 1923 წლის წერილში, სადაც აშშ-საქართველოს იმდროინდელი დამოკიდებულებაა განხილული (სცსა, ფონდი 1864, აღწერა 2, საქმე 719, ფურც. 41).

ამერიკის პოლიტიკურ წრეებში საქართველოსადმი განწყობებს კარგად აჩვენებს ზურაბ ავალიშვილის ნიუ-იორკიდან და ვაშინგტონიდან აკაკი ჩხენკელისადმი გამოგზავნილი წერილები. ამ წერილებიდან ჩანს, როგორ აქტიურობდა ქართული დელეგაცია ვაშინგტონის კონფერენციის ფარგლებში (დაიწყო 1922 წლის 6 დეკემბერს). მას დიდ დახმარებას უწევდა უოლტერ ჩენდლერი, ამერიკელი კონგრესმენი, დამოუკიდებელი საქართველოს პირველი ამერიკელი ლობისტი. ის განსაკუთრებული აქტიურობით ეხმარებოდა დიპლომატიური ურთიერთობების საკითხში ზურაბ ავალიშვილს. მან შეადგენინა ქართველ ისტორიკოსსა და საერთაშორისო სამართლის სპეციალისტს – საქართველოს საკითხზე სპეციალური მემორანდუმი, რომელიც ვაშინგტონის კონფერენციას წარუდგინეს. ავალიშვილი ჩხენკელისადმი მოწერილ ერთ-ერთ-წერილში გვაცნობს ამერიკელი სენატორის იმავე თვალსაზრისს, რაზეც ზემოთ მოტანილ ჩხენკელის წერილშია საუბარი: „*საქართველოს ამერიკა იცნობს თუ გათავისუფლდება რუსეთის ბატონობისგან. ისე კი ჩვენთვის ცხადია ისტორიული და ნაციონალური საძირკველი საქართველოს დამოუკიდებლობისო*“ (სცსა, ფონდი 1864, აღწერა 2, საქმე 494, ფ. 12).

ვაშინგტონის კონფერენციაზე ავალიშვილი ევროპის ქვეყნების წარმომადგენლებსაც შეხვდა და მათგან მიიღო გარანტია, რომ რუსეთის ბოლშევიკური მთავრობის ცნობაზე ამ კონფერენციაზე ლაპარაკი არ იქნებოდა.

1922 წლის 17 დეკემბერს აშშ-ს სენატმა მიიღო კანონი რუსეთისგან დაზარალებული მოსახლეობის დახმარების შესახებ. მიუხედავად იმისა, რომ ამ კანონში გათვალისწინებული არ ყოფილა ამიერკავკასიის ქვეყნებისთვის დახმარების გაწევა, ამ კანონის მიღების შემდეგ საქართველოში მაინც გამოგზავნეს ამერიკის მთავრობის რწმუნებული – ჰაროლდ ბარტონი, რაც დაუდასტურა ზურაბ ავალიშვილს 1922 წლის 24 დეკემბერს აშშ-ს ვაჭრობის მინისტრმა – ჰუვერმა, რომელმაც მიიღო საქართველოს წარმომადგენელი და აუხსნა შექმნილი ვითარება. ის დაპირდა, რომ საქართველოსაც დაეხმარებოდა, თუკი აქ ვოლგისპირეთის მსგავსი ვითარება დახვდებოდათ (სცსა, ფონდი 1864, აღწერა 2, საქმე 494, ფ. 19).

საქართველოს ემიგრანტული მთავრობის თხოვნას, ამერიკელებს მათთან სავაჭრო-ეკონომიკური ხელშეკრულება დაედოთ შავი ქვისა და ნავთობის მიყიდვის თაპობაზე, ამერიკელებმა უარით უპასუხეს.

ამერიკული ორგანიზაციების საშუალებით ილია გოლდმანმა ბევრი გააკეთა ქართველი ლტოლვილების დასახმარებლად. განსაკუთრებით ეს ეხებოდა ბოლშევიკური რეჟიმისგან დევნილ, 1924 წლის აჯანყების დამარცხების შემდეგ საქართველოდან თურქეთში გადასულ ლტოლვილებს. სტამბოლში მყოფ ქართველებს აქ გაჩაღებული სამოქალაქო ომის პირობებში გარკვეული საფრთხე ელოდათ. საქართველოს ლეგაციამ და ილია გოლდმანმა კომისარ ჯონსონის საშუალებით მოლაპარაკებები გამართა საფრანგეთის მინისტრ ედუარდ ერიოსთან, რომელიც, როგორც სოციალისტი, საქართველოს ემიგრაციული მთავრობის წევრებთან ახლო ურთიერთობაში იყო, მან საფრანგეთის საგარეო საქმეთა მინისტრის – ჟან პოლ ბონკურისა და უცხოელ მუშათა სამსახურის უფროს ჰუიოსთან შეთანხმებით, ამერიკული კომიტეტის დახმარებით ქართველები საფრანგეთში გადაიყვანა (შარაძე, 1998, გვ. 580; დაუშვილი, 2014, გვ. 46).

ილია გოლდმანის მეუღლის – პოლინა ევსევის ასულ გოლდმანის ბიძა იყო ყველაზე ცნობილი ნიუ-იორკული გაზეთის – „ფორვერტის“ რედაქტორი. საქართველოზე შეყვარებული პოლინასა და მისი მეუღლის გავლენით ის დიდ დახმარებას უწევდა ქართველებს ყველა საჭირო საქმის მოგვარებაში.

ილია გოლდმანისა და ზურაბ ავალიშვილის შემდეგ აშშ-ში საქართველოს წარმომადგენლად დანიშნულმა – დავით ღამბაშიძემაც ვერ შეძლო არსებითი ცვლილებების შეტანა ქართულ-ამერიკულ ურთიერთობაში. ეს ძირითადად საქველმოქმედო და დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლაში მხრდამჭერი პოზიციის გამოვლენა იყო.

1926 წელს საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობამ თავის წარმომადგენლად აშშ-ში დანიშნა აქ მცხოვრები ქართველი, მორგანების ბანკის ფინანსისტი ვასილ დუმბაძე. 1882 წელს ოზურგეთის მაზრის სოფელ შემოქმედში დაბადებულ ვასილს საინტერესო ბიოგრაფია ჰქონდა. იყო მრავალშვილიანი ოჯახიდან. მამა მღვდელი და განთქმული მგალობელი დავით დუმბაძე იყო, ბიძა კი, გენერალ-მაიორი ივანე დუმბაძე – იმპერატორის ამალის წევრი, იალტის ქალაქის თავი, ისე სახელგანთქმული, რომ ყირიმს მის გამო დუმბაზიასაც კი უწოდებდნენ. პირველი მსოფლიო ომის დასაწყისში ვასილ დუმბაძე სათავეში ედგა რუსეთის სამხედრო სამინისტროს მმართველების სამსახურს, ტყვია-წამლით ამარაგებდა კავკასიის ფრონტს. მან ამერიკული მორგანების ბანკის საშუალებით მოაგვარა იმპერიის სამხედრო მინისტრ ვლადიმირ სუხომლინოვისათვის 150 მანქანის შეძენა და მიიღო ამერიკაშივე 15 მილიონი მანეთის ყუმბარების შეძენის შეკვეთა. გიორგი მაჩაბელთან ერთად გადაწყვიტა ეს შეკვეთა ფარულად გერმანიაში განეხორციელებინა, საიდანაც მეტი მოგება დარჩებოდათ, რასაც ეროვნული მიზნებისათვის, კერძოდ, რუსეთის ბატონობისგან საქართველოს გასანთავისუფლებლად გამოიყენებდნენ. გერმანელებთან სიახლოვის გამო იმპერატორმა მისი გამოყენებაც სცადა გერმანიასთან სეპარატისტულ ზავზე მოლაპარაკებაში, თუმცა ამ დროს გაიხსნა ყუმბარების სკანდალური საქმე. დუმბაძემ რუსეთი დატოვა და საქართველოში დაბრუნდა. 1918-1921 წლებში ვასილ დუმბაძე აქტიურად თანამშრომლობდა საქართველოს ეროვნული გვარდიის სტრუქტურაში არსებულ სამხედრო დაზვერვასა და კონტრდაზვერვასთან.

საქართველოს ოკუპაციის შემდეგ ემიგრაციაში წავიდა, 1924 წელს კი ევროპიდან ამერიკაში ჩავიდა.

1925 წელს ვასილ დუმბაძემ ნიუ-იორკში გამოსცა წიგნი – „კავკასიის რესპუბლიკები, პატარა დემოკრატიები, რომლებიც მსოფლიომ დაივიწყა“. დუმბაძის თაოსნობით და სენატორ ჰენრი ვილსონის თავმჯდომარეობით დაარსდა „ამერიკული საზოგადოება კავკასიისთვის“. იურისტთა კომისიამ, ამ საზოგადოების მცდელობით, დაადგინა საქართველოს დამოუკიდებლობის უფლება და ევროპაში ემიგრირებული საქართველოს მთავრობის კანონიერება. ჰენრი ვილსონმა 1926 წლის 11 მარტს წინადადება წამოაყენა ამერიკაში საქართველოს დიპლომატიური წარმომადგენლობის და-

ნიშვნაზე. ორმა ამერიკელმა დეპუტატმა – ნიუ-იორკელმა სენატორმა ს. კოპლენდმა სენატში და ვირჯინიის შტატის დეპუტატმა რ. ვალტონ-მურმა წარმომადგენლობით პალატაში ერთდროულად შეიტანეს მსგავსი მოთხოვნა. მართალია, სენატმა 1926 წლის 1-2 აპრილს სენატორების – ჯონ სტიუ-არტისა და ჰენრი ობდაიკის გამოსვლების შემდეგ საქართველოს დამოუკიდებლობისა და საერთა-შორისო უფლების საკითხი ხელახლა განიხილა და საქართველოს შესახებ სახელმწიფო ხარჯით 361 გვერდიანი წიგნიც კი გამოსცა, მაგრამ საბოლოო გადაწყვეტილება ვერ გამოიტანა („დამოუკიდებელი საქართველო“, 1929, გვ. 42).

განმეორებით საქართველოს საკითხი 1929 წლის 23 აპრილს სენატორმა სამუელ კოპლენდმა მე-17 კონგრესის პირველ სესიაზე შეიტანა, მან დააყენა კავკასიის 4 რესპუბლიკის საკითხი, (საქართველოს, სომხეთისა და აზერბაიჯანს დაემატა ჩრდილოეთ კავკასია), საგარეო საქმეთა კომისიაში ბილი ორჯერ წაიკითხეს. საქართველოს დიპლომატიური წარმომადგენლობის დანიშვნა აშშ-ში აუცილებლობად ჩაითვა და ასეთ წარმომადგენლად ვასილ დუმბაძე დამტკიცდა, რომელმაც აქ მცხოვრები ქართველი წარმატებული მწარმოებელი – მილიონერი გრიგოლ კობახიძე გამოიყენა და ბევრი კეთილი საქმე განახორციელა ამერიკაში ლტოლვილ ქართველთა დასახმარებლად („საქართველო“, 1929, №1).

ამავე 1929 წელს აშშ-ში ცნობილ დიპლომატ ლეონ ვილსონის თავმჯდომარეობით შეიქმნა ორგანიზაცია „საქართველოს უფლებების დაცვის კომიტეტი“, რასაც შედეგად მოჰყვა ამერიკის კონგრესში საქართველოს საკითხის რამდენჯერმე განხილვა („ბრძოლა“, 1929, №11).

ქართული ლეგაციის გაუქმების შემდეგ ვასილ დუმბაძე შეეცადა ახლადარჩეულ პრეზიდენტ რუზველტისთვის გადაეცა წერილი საქართველოს საკითხის წინ წამოსაწევად. მიუხედავად პრეზიდენტის მდივნისა და აპარატის წევრთა დახმარებისა, ამ ნაბიჯსაც არ მოჰყოლია რაიმე მნიშვნელოვანი შედეგი. გლობალური პოლიტიკის წამყვანი სახელმწიფო პატივს მიაგებდა დიდი წარსულის მქონე და თავისუფლებისათვის თავდადებულად მებრძოლ ქვეყანას, მაგრამ მისთვის, გარდა ფილანტროპიული და კულტურულ-საგანმანათლებლო მიმართულებით გაწეული დახმარებისა, მეტის გაკეთება არ უცდია. მითუმეტეს, ევროპაში 1933 წელს გაუქმდა საქართველოს ლეგაცია, თავად საქართველოს საბჭოთა ხელისუფლება კი საბჭოთა კავშირის ხელმძღვანელ პირთა ნარატივით აკრიტიკებდა კაპიტალისტურ დასავლეთს, ამერიკას მის პირისხილიან ლიდერად თვლიდა. ამ მხრივ საინტერესოა იოსებ სტალინის მიერ 1927 წლის 5 ნოემბერს დასავლეთ ევროპის მუშათა ორგანიზაციების სოციალ-დემოკრატ წარმომადგენლებთან შეხვედრაზე გამოთქმული შეხედულებები, მისი პასუხები დასმულ შეკითხვებზე, სადაც სტალინი დასავლეთის ქვეყნებს, რომელშიდაც ამერიკის შეერთებულ შტატებსაც მოიაზრებდა, უწოდებდა ომის გამჩალებლებს, საქართველოს ყოფილი მთავრობის სოციალ-დემოკრატებს კი სახელმწიფოს მტრებს და კანონზომიერად მიიჩნევდა ამ პარტიის აკრძალვასაც და ციხეებში მათ გამომწყვდევასაც (სტალინი, 1931, გვ. 306-324).

საბჭოთა საქართველოს აშშ-სთან ურთიერთობა ერთადერთი, მანგანუმის კონცესიაზე ამერიკელი მრეწველის – ჰარიმანის ზედამხედველობით გამოიხატებოდა და ისიც, 1928 წელს გავიდა საქართველოდან. მიუხედავად ყველაფრისა, ქართველმა ხალხმა საბჭოთა საქართველოშიც იცოდა რა დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა მისთვის ამერიკის სახელმწიფოს დახმარებას მშვიდობისა და თავისუფლების მოპოვების საქმეში. ამას მოწმობს საქართველოსთვის უმძიმეს 1936 წელს სამი ხევსურის – ლიქოკელების წერილი ამერიკის მთავრობისადმი. თუნდაც, გულუბრყვილო და გადარჩენის სურვილით ანთებული ეს მიმართვა ნათელი მაგალითია იმისა, ამერიკის დახმარების რა დიდი იმედები ჰქონდა ყოველთვის რეჟიმის მიერ შევიწროებულ ქართველობას და როგორ მისი წრაფვოდა თავისუფლების სიმბოლოდ აღქმული ამ ქვეყნისაკენ.

აშშ-სთან დაახლოების განსაკუთრებული ინტერესი ჩანს აკაკი ჩხენკელის პირად წერილებსა და დღიურებში. ეს ინტერესი აშშ-სადმი მას განსაკუთრებით გაუძლიერდა ვაჟის – ალექსი ჩხენკელის ამერიკაში გადასახლების შემდეგ (ჩხენკელი, 1831) მიუხედავად ქართული ემიგრაციის დიდი

ტალღის არსებობისა და აქტიური მონაწილეობისა, აშშ-ს ეკონომიკურ და კულტურულ ცხოვრებაში, ოფიციალური დიპლომატიური და პოლიტიკური ურთიერთობები ამ ქვეყანასთან საქართველოს საბჭოთა კავშირის დაშლისა და დამოუკიდებლობის აღდგენამდე არ ჰქონია.

მუდმივი გამოწვევებისა და საფრთხეების პირობებში მყოფ ჩვენს ქვეყანას, მისი სახელმწიფოებრიობისა და ნორმალური დემოკრატიული განვითარების პერსპექტივას მუდმივად ესაჭიროება ისეთი სახელმწიფოს თანადგომა, როგორც ამერიკის შეერთებული შტატებია. ჩვენი საზოგადოების მოწინავე წარმომადგენლებს ამ ურთიერთობის დარეგულირებისადმი მისწრაფება ყოველთვის ჰქონდა და ექნება, მითუმეტეს, როდესაც 2000-იანი წლებიდან მოყოლებული ორ ქვეყანას შორის ნორმალური დიპლომატიური, პოლიტიკური და კულტურულ-საგანმანათლებლო პროექტებით ქართველმა ხალხმა ბევრი სიკეთე მიიღო. სურვილი იმისა, რომ მსგავსი კავშირები მომავალშიც ხელმისაწვდომი იყოს, საქართველოსა და ამერიკის შეერთებულ შტატებს შორის ურთიერთობის კიდევ უფრო გაფართოვების და გაღრმავების გარანტიაა.

დამოწმებული წყაროები და ლიტერატურა:

- ავალიშვილი, ზ. (1925). „საქართველოს დამოუკიდებლობა 1918-1921 წლების საერთაშორისო პოლიტიკაში“, მოგონებანი, ნარკვევები, თბილისი.
- „დამოუკიდებელი საქართველო“, (1929). კავკასია და ამერიკის შეერთებული შტატები, ჟ. „დამოუკიდებელი საქართველო“, 42.
- დაუშვილი, რ. (2014). ქართული ემიგრაცია ამერიკაში, თბილისი.
- დუმბაძე, ვ. (1929). წერილი ამერიკიდან, ჟურნალი „ბრძოლა“, 11.
- ერაძე, გ. (1863). მოგონებები, ჟურნალი „ჩვენი დროშა“, პარიზი.
- მარჯანიშვილი, მ. (2014). დიდი ქართული საქმის მსახურნი (ილია ელიგულიაშვილი, ილია გოლდმანი), ქუთაისის სამეცნიერო ბიბლიოთეკის წელიწდეული, VI.
- „საქართველო“, (1929). საქართველო და ამერიკის შეერთებული შტატები, გაზ. „საქართველო“, 1, პარიზი.
- „საქართველოს რესპუბლიკა“, (1920). საქართველოს გარშემო, გაზეთი „საქართველოს რესპუბლიკა“, 262.
- სტალინი, ი. (1931). საუბარი უცხოელ მუშათა დელეგაციებთან, 5 ნოემბერი, 1927 წელი, ლენინიზმის საკითხები, ტფილისი: სახელმწიფო გამომცემლობა.
- სცსა, ფონდი 1831, აღწერა 2, საქმე 51, ფ.13.
- სცსა, ფონდი 1864, აღწერა 2, საქმე 494, ფ.12.
- სცსა, ფონდი 1864, აღწერა 2, საქმე 494, ფ. 19.
- სცსა, ფონდი 1864, აღწერა 2, საქმე 719, ფურც. 41.
- შარაძე, გ. (1993). უცხოეთის ცის ქვეშ, თბილისი.
- შარაძე, გ. (1998). ერის ისტორიული მესხიერების დაბრუნება, თბილისი.
- ჩხენკელი, აკ. (1831). აკაკი ჩხენკელის პირადი არქივი, საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფონდი 1831.
- ჭუმბურიძე, დ. (2018). აკაკი ჩხენკელი, სახელმწიფო მოღვაწე, დიპლომატი, მამულიშვილი, თბილისი: „უნივერსალი“.
- ჯანელიძე, ო. (2018). „საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკისა და აშშ-ს ურთიერთობის ისტორიიდან 1918-1921 წლებში“, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ისტორიის ნარკვევები, თბილისი.

References:

- Avalishvili, Z. (1925). „Sakartvelos damouk'idebloba 1918-1921 ts'lebis saertashorisio p'olit'ik'ashi“, mogonebani, nark'vevebi. [“Georgian Independence in International Politics of 1918-1921”, Memoirs, Essays]. Tbilisi.
- Chkhenk'eli, Ak'. (1831). Ak'ak'i Chkhenk'elis p'iradi arkivi. [Personal Archive of Akaki Chkhenkeli]. Sakartvelos tsen-t'raluri saist'orio arkivi, pondi 1831.
- Ch'umburidze, D. (2018). Ak'ak'i Chkhenk'eli, sakhelmts'ipo moghvats'e, dip'lomat'i, mamulishvili. [Akaki Chkhenkeli, Statesman, Diplomat, Mamulishvili]. Tbilisi: „universali“.
- „Damouk'idebeli Sakartvelo“. (1929). K'avk'asia da amerik'is sheertebuli sht'at'ebi. [“Independent Georgia”. Caucasus and the United States of America]. Zh. „damouk'idebeli sakartvelo“, 42.
- Daushvili, R. (2014). Kartuli emigratsia Amerik'ashi. [Georgian Emigration to America]. Tbilisi.
- Dumbadze, V. (1929). Ts'erili amerik'idan. [Letter from America]. Zhurnali „brdzola“, 11.
- Eradze, G. (1863). Mogonebebi. [Memoirs]. Zhurnali „chveni drosha“. P'arizi.
- Janelidze, O. (2018). „Sakartvelos demok'rat'iuli resp'ublik'isa da ashsh-s urtiertobis ist'oriidan 1918-1921 ts'lebshi“. Sakartvelos demok'rat'iuli resp'ublik'is ist'oriis nark'vevebi. [History of Relations between the Democratic Republic of Georgia and the United States in 1918-1921", Essays on the History of the Democratic Republic of Georgia]. Tbilisi.
- Marjanishvili, M. (2014). Didi kartuli sakmis msakhurni (Ilia Eliguliashvili, Ilia Goldmani). [Servants of the Great Georgian Cause (Ilia Eliguliashvili, Ilia Goldman)]. Kutaisis sametsniero bibliotek'is ts'elits'deuli, VI.
- „Sakartvelo“, (1929). Sakartvelo da Amerik'is sheertebuli sht'at'ebi. [Georgia and the United States of America]. Gaz. „Sakartvelo“, 1, P'arizi.
- „Sakartvelos resp'ublik'a“, (1920). Sakartvelos garshemo. [Around Georgia]. Gazeti „Sakartvelos resp'ublik'a“, 262.
- Sharadze, G. (1993). Utskhoetis tsis kvesh. [Under the Sky of a Foreign Country]. Tbilisi.
- Sharadze, G. (1998). Eris ist'oriuli mekhsierrebis dabruneba. [Return of the Historical Memories of the Nation]. Tbilisi.
- St'alini, I. (1931). Saubari utskhoel mushata delegatsiebtan, 5 noemberi, 1927 ts'eli, leninizmis sask'itkhebi. [Conversation with delegations of foreign workers, November 5, 1927, Questions of Leninism]. T'pilisi: sakhelmts'ipo gamomtsemloba.
- Stssa, pondi 1831, Aghts'era 2, sakme 51, p.13. [SSCSA, Fund 1831, Description 2, Case 51, p.13].
- Stssa, pondi 1864, Aghts'era 2, sakme 494, p.12. [SSCSA, Fund 1864, Description 2, Case 494, p.12].
- Stssa, pondi 1864, Aghts'era 2, sakme 494, p. 19. [SSCSA, Fund 1864, Description 2, Case 494, p. 19].
- Stssa, pondi 1864, Aghts'era 2, sakme 719, purts. 41. [SSCSA, Fund 1864, Description 2, Case 719, p. 41].

ემიგრანტი მწერლები და კულტურულ-ლიტერატურული კავშირები
სხვადასხვა ეპოქათა კონტექსტში
Emigrant Writers and Cultural-Literary Connections in Various Historical Contexts

Tamar Barbakadze

თამარ ბარბაკაძე

TSU Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature

თსუ შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი

Georgia, Tbilisi

საქართველო, თბილისი

The Crucified Verse – Two Poetry Collections with the Same Title

(Lyrics by David Kurulishvili and Meri Bitsadze)

„ჯვარცმული ლექსი“ – ორი კრებული ერთნაირი სათაურით

(დავით ყურულიშვილისა და მერი ბიწაძის ლირიკა)

DOI: <https://doi.org/10.62119/cils.18.2025.10803>

Émigré poets frequently express a profound sense of tragedy in their works, which serves as a link between lyricists of different epochs. It is noteworthy that the kind of emigration – whether it be leaving one's native country or a feeling of internal exile and alienation – does not diminish the severity of the tragedy and deep-seated loneliness.

The spirit of émigré poetry, as reflected in the collection *The Crucified Verse* by both David Kurulishvili and Meri Bitsadze can be summarized as a painful and tragic longing for one's own individuality, identity, and a “spiritual bridge” to the reader.

The majority of David Kurulishvili's collection *The Crucified Verse* published in 1996, consists of sonnets.

Keywords: The Crucified Verse, “spiritual bridge”, “windows of her soul”

საკვანძო სიტყვები: ჯვარცმული ლექსი, სულიერი ხიდი, შინაგანი ემიგრაცია

ემიგრანტ პოეტთა შემოქმედებაში გამოკვეთილი ტრაგიზმის განცდა ხშირად ერთმანეთთან აკავშირებს სხვადასხვა ეპოქის ლირიკოსებს. საყურადღებოა, რომ ემიგრაციის ნაირსახეობა – სამშობლოდან გადახვეწა თუ შინაგანი ემიგრაციის, განმარტოების განცდა – ბევრად არ ცვლის ტრაგიზმის, სულიერი ობლობის სიღრმეს.

დავით ყურულიშვილი (1907-1994) და მერი ბიწაძე (1929-2006) სხვადასხვა მიზეზით აღმოჩნდნენ ემიგრანტები, თუმცა ორივე პოეტის ლექსების ერთადერთ კრებულს, ერთმანეთისგან დამოუკიდებლად, ერთნაირი სათაური აქვს: „ჯვარცმული ლექსი“.

შინაგანი ემიგრაციის ტყვე პოეტი, მერი ბიწაძე, 1992 წლის 7 ნოემბრით დათარიღებულ ლექსში წერს: „იქნებ სამშობლომ ოდესმე მაინც სცნოს, / დაიფაროს ჯვარცმული ლექსი“. დავით ყურულიშვილი კი რიტორიკულ კითხვას სვამს: „დრომ პოეზია ჯვარზე რად გაცვა?!“

ემიგრანტული პოეზიის სულისკვეთება ორივე პოეტის, დავით ყურულიშვილისა და მერი ბიწაძის, კრებულების „ჯვარცმული ლექსის“ მეშვეობით, შეიძლება, განზოგადდეს: მკითხველამდე მისვლის, „სულიერი ხიდის“, საკუთარი ინდივიდუალობის, იდენტობის მტკივნეული, ტრაგიკული მონატრება.

ქართველმა მკითხველმა მერი ბიწაძის კრებული „ჯვარცმული ლექსი“ (გამომცემლობა „მწიგნობარი“, რედაქტორი თამარ შაიშმელაშვილი) მოგვიანებით, ავტორის გარდაცვალების მერე, გაიცნო. ასე ხშირად ხდება: თბილისიდან შორს, საქართველოს ამა თუ იმ კუთხეში, ბევრი გამორჩეული ნიჭის პოეტი ქმნის „აალებულ ყვავილებს“ (მერი ბიწაძის „ჯვარცმული ლექსის“ გარეკანს მათ კოლიშოუს სურათი ამშვენებს ფოტოსერიიდან „აალებული ყვავილები“, 2004).

„ჯვარცმული ლექსი“ კრებულია მერი ბიწაძის (1929-2006 წწ.) ამქვეყნიური ცხოვრების იმ დღეებისა, როდესაც გაუსაძლისი ტკივილით შებოჭილი სული ლექსად გარდაიქმნებოდა. პოეტი ლექსით სატკივრის დაამებას თანასოფლელებს, კარდენახელებსაც, ასწავლიდა:

მერი ბიწაძის ლექსში გაერთიანებული ზეცა და მიწა ყველაზე საიმედო თავშესაფარია მკითხველისათვის, რომელიც სულის სიმშვიდესა და ჰარმონიას პოულობს ამ ტანჯული ქალის სტრიქონებში:

ზეცა მიწაზე ჩამოღვრილი,
ფეხთ მიფენია,
ქვეყნად რამდენიც ფანჯარაა,
მზეც იმდენია...
(„ზეცა მიწაზე ჩამოღვრილი“.
ბიწაძე, 2003, გვ. 28)

შეიძლება თამამად გამოვალთ მერი ბიწაძის ლექსების ფანჯრები და მზის სინათლე შემოვუშვათ საკუთარი თუ ზოგადსაკაცობრიო სევდის განსაქარვებლად.

მზე და მთვარე – მცველი და მოწმეა, საზომი და ასპარეზია ღირსეული გმირისათვის, რომელსაც სწამს, რომ „თებერვლის მთვარემ გადაჩეხა / ხრამში ურჩხული, / ქარი სიმღერით დახეტილობს / როგორც ქურხული...“ მზე, მთვარე და ქარი – მეტაფორებია: ზეცის მიერ დაწესებული დღისა და ღამის დარაჯების, ადამიანთა მფარველების, რომელთა გასაგონად მღერის ქარი – პოეტი:

კი არ გავჩუმდი,
ქარივით ჩავდექ
და სიმღერებად ამოვვარდე...
(„კი არ გავჩუმდი“ ბიწაძე, 2023, გვ. 27)

ილიკო ქურხულის, XX ს. II ნახევრის საქართველოს სახალხო მომღერლის, ხსენება და საკუთარი თავის მასთან გათანაბრების სურვილიც არ არის მოულოდნელი: სტიქიურად, დაუმორჩილებლად მოსული სახე-ხატები ხალხის გასაგონად უნდა გამოფენილიყვნენ:

სიცოცხლის ტრფიალს
ასე უბრალოდ ვერ დავეხსნები...
კვლავ მზის ნათელზე გამოუსვლელი
მეზღინებიან ყელში ლექსები.
(„იქნებ“ ბიწაძე, 2023, გვ. 44)

1992 წლის 2 ნოემბრით დათარიღებული: „მე იშვიათად რატომ ვწერ ლექსებს“ ასეთი ნატვრით, იმედით სრულდება:

იქნებ სამშობლომ ოდესმე მაინც
სცნოს,
დაიფაროს ჯვარცმული ლექსი...
(„მე იშვიათად რატომ ვწერ ლექსებს“.
ბიწაძე, 2023, გვ. 149)

ეს გაცნობა „ჯვარცმული ლექსისა“ ნაგულისხმევია გარეკანის ბოლო გვერდზე მოთავსებული უსათაურო ლექსში, მერი ბიწაძის ავტოგრაფით რომ არის შესრულებული:

ერთ მშვენიერ მზიან დღეში
დრო დადგება სინანულის
და იფეთქებს ცხელი ლექსი,
დაწერილი მტკივან გულით.
გადაქცეულს მთვარის გზებზე
ხოტბას შემაწევენ რამდენს...
გვიან დამიწყებენ ძებნას
გვიან დამაყრიან ვარდებს.
(„ერთ მშვენიერ მზიან დღეში“,
ბიწაძე, 2023)

მერი ბიწაძის ეს ლექსი მაღალი შაირით (4/4) არის შესრულებული, თუმცა მეორე სტროფის ფინალურ სამტაეპედში ინტონაციას იცვლის და იშვიათი რიტმული სვლით (2/4/2) „ვეფხისტყაოსნის“ ერთ გამორჩეულ ტაეპს შეგვახსენებს:

„ასე სულთქმით და ვაებით: მით ვართ ცრემლისაცა დენით“. (4/4//2/4/2)

მერი ბიწაძე: „ხოტბას შემაწევენ რამდენს“. (2/4/2).

პოეტის გარდასახვა „მთვარის გზებზე“ მკითხველს მის ძებნას აიძულებს და იპოვის კიდეც მთვარიან ღამეს; მერი ბიწაძის რიტორიკული შეკითხვაც:

ნუთუ დამთავრდა მიჯნურთ ზღაპარი
და საოცნებოდ აღარ ღირს მთვარე?
(„***ღრუბლის კარავი ლექსად იღვრება“.
ბიწაძე, 2023, გვ. 148)

– საბედნიეროდ, პასუხაცემულია.

სასიხარულოა, როდესაც „სულიერი ხიდი“ და ფანჯარა მკითხველს საშუალებას აძლევს, მერი ბიწაძის ლექსებამდე მივიდეს.

აღბათ, ისიც უნდა აღვნიშნო, რომ 1996 წელს ქართველმა მკითხველმა გაიცნო პოეტი დავით ყურულიშვილი (1907-1994 წწ.), რომლის კრებულსაც „ჯვარცმული ლექსი“ ჰქვია და უძღვის როსტომ ჩხეიძის წინასიტყვაობა: „მოთქმა სიმწუხარეში“. ეს უნებლიე დამთხვევა ლექსთა კრებულების სათაურებისა, აღბათ, იმით აიხსნება, რომ ორივე პოეტი ემიგრანტია: დავით ყურულიშვილი უცხოეთში აღესრულა: „დავით ყურულიშვილი ემიგრანტთა ერთ ტალღას გაჰყვა საზღვარგარეთ (XX ს. 20-იან წლებში), რათა შინდაბრუნების ოცნებაში დაეღია სული“ (რ. ჩხეიძე); მერი ბიწაძე კი შინაგანი ემიგრაციის მსხვერპლი აღმოჩნდა: ვერ შეძლო საკუთარი სულის ფანჯრები ფართოდ გამოეღო და მკითხველს შეხმიანებოდა.

დავით ყურულიშვილი საფრანგეთში, ლევილის სასაფლაოზე, განისვენებს, მერი ბიწაძე კი კახეთში, სამშობლოში დაკრძალული, შინაგანი ემიგრაციის მსხვერპლად აღიარებული, რადგან

ვერ შეძლო საკუთარი „სულის ფანჯრები“ ფართოდ გამოედო საქართველოში იმ დროს დატრიალებული ტრაგედიის, პოლიტიკური ქარტეხილების გამო.

დავით ყურულიშვილის 1996 წელს გამოცემულ კრებულში „ჯვარცმული ლექსი“ უმრავლესობა სონეტია. იგრძნობა გრიგოლ რობაქიძისა და „ცისფერყანწელთა“ პოეზიის გავლენა. ლირიკა მხოლოდ ერთი ნაწილია ამ ემიგრანტის მრავალფეროვანი ლიტერატურული მემკვიდრეობისა.

დავით ყურულიშვილის „ჯვარცმული ლექსი“ ლირიკის ჟანრისათვის ნიშანდობლივი, ემოციური მეხსიერების, სიმძაფრით გამოირჩევა. პოეტი თვითდახასიათებას მიმართავს და, საკუთარი პოეზიის თავისებურებაზე მსჯელობისას, ორიგინალური მეტაფორის მეშვეობით ქმნის ახალ მხატვრულ სხეს, პარადიგმას, რომლის მეშვეობით ლექსის არსის განსაზღვრას ცდილობს:

მეც მახალისებს კარგი შემთხვევა
და პოეზიის აღზევანს ვხედავ –
ნატვრა – სიხარულს ვნებით ემთხვევა
და საიდუმლოს გამხელას ვხედავ:
ყველამ იცოდეს, მარილის ნაცვლად
აქედან მომაქვს სიტყვის მადანი –
რადგანაც მუზამ დღეს დამიმარცვლა
ლექსი – გულიდან გამონატანი!
(„გზა, ოცნებიდან – აღზევებამდე“.
ყურულიშვილი, 1996, გვ. 40)

მიუხედავად იმისა, რომ „ლექსი – გულიდან გამონატანი“ პაოლო იაშვილის ცნობილი შედეგის ტაეპს მოგვაგონებს, დავით ყურულიშვილის „პოეზიის აღზევანი“ ნამდვილად მეტყველებს ემიგრანტი პოეტის ნიჭსა და პოეზიის არსის ცოდნაზე. აღზევანი – აღზევება დავით ყურულიშვილის აღმოჩენაა: სიტყვის, ლექსის მადლი, მარილი – აღზევანიდან მოტანილი, ხალხური ლექსის მიხედვით, ოცნების მწვერვალზე ასვლას უთანაბრდება:

მე არ მეღირსა აღზევანს წასვლა,
მე არ მინახავს თვით აღზევანი
მაგრამ ოცნების მწვერვალზე ასვლა
ვიგეძე, როგორც ყურძნის მტევანი!
(„გზა, ოცნებიდან აღზევებამდე“.
ყურულიშვილი, 1996, გვ. 39)

მერი ბიწაძის სახელი კი მხოლოდ ამ ერთი კრებულით შემორჩება ისტორიას ორიგინალური ალეგორიული სახეებითა და მეტაფორებით.

გამოყენებული ლიტერატურა:

ბიწაძე, მ. (2023). ჯვარცმული ლექსი. თბილისი: „მწიგნობარი“.
ყურულიშვილი, დ. (1996). ჯვარცმული ლექსი, თბილისი: შპს გამომცემლობა „კვარი“.

References:

Bits'adze, M. (2023). Jvartsmuli leksi. [Crucifixion Poem]. Tbilisi: „mts'ignobari“.
Q'urulishvili, D. (1996). Jvartsmuli leksi. [Crucifixion Poem]. Tbilisi. shp's „k'vari“.

Liana (lia) Basheleishvili

ლიანა(ლია) ბაშელიშვილი

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი

Georgia, Tbilisi

საქართველო, თბილისი

Light and Shadows of the Literary Portrait of Alexander Bagrationi

ალექსანდრე ბაგრატიონის ლიტერატურული პორტრეტის შუქ-ჩრდილები

DOI: <https://doi.org/10.62119/cils.18.2025.10804>

The article is dedicated to the prominent Georgian figure of the eighteenth century, Alexander Archil Bagration, who went through the most difficult path of life - from emigration to generalship, to the first Feldschermeister of Russia. The article presents the philological and literary interests of Alexander Bagration, his passion for bibliology and translation activities, the works of Simeon Polotsk and the project aimed at creating an artillery manual in Russian and Georgian. The article uses the correspondence of European diplomats published in Russian by Acad. Juansher Vateishvili, which concerns Alexander Bagration.

Keywords: Alexander Bagration, King Archil, Peter the Great, Stockholm State Archives, Juansher Vateishvili

საკვანძო სიტყვები: ალექსანდრე ბაგრატიონი, არჩილ მეფე, პეტრე დიდი, სტოკჰოლმის სახელმწიფო არქივი, ჯუანშერ ვატიშვილი

„თუ სახელები არ იცი, ქრება საგანთა ცოდნაც“ – Nomina si neckis, perit etcognitio rerum. კარლ ლინეუსის ეს სენტენცია არა მხოლოდ საბუნებისმეტყველო დისციპლინებს ეხება, არამედ ლიტერატურის ისტორიასაც, რომელთა შესახებ ცოდნა ითვალისწინებს არა მხოლოდ ვარსკვლავების, ანუ დიდ მწერალთა სახელებსა და შემოქმედებას, არამედ იმ ნიჭიერ ადამიანთა ღვაწლსაც, რომლებიც ჰქმნიან ვარსკვლავთა წარმომშობ ნიადაგსა და აყალიბებენ ლიტერატურის განვითარების უწყვეტ პროცესს. დროის უღმობელმა ქართველიმა ბავშვობაში სამშობლოდან გადახვეწა. ალექსანდრე არჩილის ძე ბაგრატიონი (1674-1711), რომელმაც დიდი კვალი დატოვა როგორც რუსეთის, ასევე საქართველოს კულტურის ისტორიაში და ზემოთხსენებულ კარლ ლინეუსთან ერთად სტოკჰოლმში, ქალაქის უძველეს ნაწილში, მემორიალური დაფა გაიზიარა. მსგავსი მემორიალური დაფა ჰოლანდიის ქალაქ ზაანდამეშიცაა, პეტრე პირველის მუზეუმში, რომელიც ალექსანდრე ბაგრატიონის ამ ქალაქში ყოფნას გვახსენებს რუსეთის იმპერატორთან ერთად. ალექსანდრე ბაგრატიონის შესახებ ვოლტერი აღნიშნავდა: „დამიანი, დაბადებული სამეფო ოჯახში, თბილ სამხრეთში, კავკასიის მთების ძირში, ამთავრებს თავის სიცოცხლეს ტყვეობაში, ჩრდილოეთში, შვედეთის ცივ ყინულებში“ (Voltaire, 1966, გვ. 65).

ცნობები არჩილ ბაგრატიონისა და ალექსანდრე ბაგრატიონების შესახებ შემოგვინახა სტოკჰოლმის სახელმწიფო არქივის ხელნაწერთა სხვადასხვა ფონდმა SRA-მ – „Артиллерийская книга“, სიმეონ პოლოცკის (1629-1680) თხზულებათა თარგმანები უფსალის უნივერსიტეტის ხელნაწერთა კოლექციაშია დაცული, ეს კოლექცია დიპლომატმა და მწიგნობარმა იუხან გაბრიელ სპარვენფელდმა (1655-1727) რუსეთიდან შვედეთში ჩაიტანა. იუხანი გახლდათ აღმოსავლეთმცოდნე, ენათმეც-

ნიერი, სამხედრო პირი, რომელსაც არჩილ მეფის პროტექქემ, ფრანგმა ოფიცერმა ბალთაზარ დე ლოზიერმა მოსკოვში გადასცა არჩილ მეფის ნაჩუქარი თარგმანები, მათ შორის მათეს სახარება თურქულად (Ватеишвили, 2003, გვ. 240). არჩილის ზოგიერთი შრომა ინახება ლუნდის უნივერსიტეტის ბიბლიოთეკაში. ამ არქივთა შესწავლას და გამოცემას ოც წელზე მეტი მოანდომა ჩვენმა თანამემამულემ აკადემიკოსმა ჯუანშერ ლევანის ძე ვატეიშვილმა, რომელიც სიცოცხლის ბოლო წლებში რუსეთის მეცნიერებათა აკადემიის ისტორიის ინსტიტუტში მოღვაწეობდა. აკად. ჯ. ვატეიშვილმა რამდენიმე ტომად გამოსცა ის დიპლომატიური მიმოწერა და ანალიტიკური წერილები, რომელშიც დაცული იყო ცნობები რუსეთში მოღვაწე სხვადასხვა ტალღის ქართული დიასპორის უცნობილესი წევრების – ერეკლე დავიდოვიჩის, იგივე ერეკლე პირველის (ნაზარლიხანის), დედამისის – დედოფალ ელენე ლეონტის ასულის, არჩილ მეფის, მისი მეუღლის ქეთევან დედოფლის, დარია არჩილის ასულ ბაგრატიონის, ალექსანდრე ბაგრატიონის, ვახტანგ მეფის, ბაქარ ბატონიშვილის, პაატა ბატონიშვილის, ვახუშტი ბატონიშვილის და სხვა ცნობილ პირთა შესახებ.

ალექსანდრე ბაგრატიონმა და მისმა დამ დარეჯანმა ბრწყინვალე პირველდაწყებითი განათლება მიიღეს არჩილ მეფის მეთვალყურეობით საქართველოში. არჩილი, როგორც ირკვევა, ბიბლიის შესწავლას განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობდა და ურჩევდა ახალგაზრდებს უცხო ენების დაუფლებასა და ყველა იმ დისციპლინის ათვისებას, რასაც კათოლიკე პატრები ამკვიდრებდნენ საქართველოს ახლად გახსნილ სკოლებში. 1675 წელს არჩილი ტოვებს კახეთის ტახტს, გადადის ჯერ ახალციხის საფაშოში, შემდეგ კი იმერეთში. ასე, რომ, ალექსანდრე ბაგრატიონი დაბადებისთანავე განწირული აღმოჩნდა „მიუსაფრობისა და მწირობისათვის“, – წერს მისი ბიოგრაფი მ. ხმიროვი, რუსეთის პირველი ფელციებისმაისტერისადმი მიძღვნილ სტატიაში (Хмыров, 1886, გვ. 31). იმერეთის ტახტის დაკარგვის შემდეგ, რომელიც 1678 წელს დაიჭირა მეორედ არჩილმა და ვერ შეინარჩუნა, მეფემ პოლიტიკური თავშესაფარი სთხოვა მოსკოვის სამეფოს მეფეს ფიოდორ ალექსევიჩს. შახი სულეიმანი ითხოვდა არჩილისა და მისი ოჯახის შეპყრობას. ქართლის მეფეს გიორგი მეთერთმეტეს არჩილისა და მისი მეუღლის თავები უნდა ჩაეტანა ისპაჰანში. გაქცეული არჩილი ოსეთში ერთი წელი ელოდა შვილებთან ერთად რუსეთში შესვლის ნებართვას. ძმა ლევანი და ქართველი თავადები ცდილობდნენ არჩილის უკან დაბრუნებას და ემიგრაციაზე უარის თქმას. ამოდ. მოსკოვის მეფის ფიოდორ ალექსევიჩის სახელზე არჩილის რამდენიმე „ჩელობიტნაია“ შემონახული. 1680 წლის სიგელი ეპისკოპოს სიმეონ პოლოცკის სახელზე, 1683 წლის „ჩელობიტნაია“ მეფეების იოანე და პეტრე ალექსანდრეს ძის სახელზე, არჩილ მეფის მეუღლის ქეთევან დავითის ასულის „ჩელობიტნაია“ დედოფალ ნატალია ნარიშკინასადმი და მისი კიდევ ერთი სიგელი ცარევნა სოფიასადმი. არჩილ მეფის 1683 წლის ორი გზავნილი მეფეების იოანე და პეტრე ალექსანდრის ძის მიმართ, სიგელი ბოიარ ვასილი ვასილის ძისადმი. მოკლედ რომ ვთქვათ ყველა „ჩელობიტნაია“ მთავარი სათხოვარი – რუსეთში შემვებაა. ე.წ. „პასოლსკი პრიკაზით“. რუსეთში პირველად შესვლის ნებართვას ბატონიშვილები იღებენ – 10 წლის ალექსანდრე და 8 წლის მამუკა. 1684 წელს 69 პირის თანხლებით, სახლთუხუცეს ნოდარ ჯორჯაძის ხელმძღვანელობით ბატონიშვილები შედიან მოსკოვში. ისინი დააბინავეს პოკროვკაზე, დავიდოვის სასახლის კარზე. ბატონიშვილებს ყველაზე საპატიო ადგილი მიეჩინათ სასახლის კარის განჩინებაშიც, ციმბირელი მეფისწულ კასუმოვების და ყველა არისტოკრატების წინ, სამეფო ოჯახის შემდეგ. ალექსანდრე პეტრეზე უმცროსი იყო წელიწადნახევრით. პეტრეს მოეწონა ალექსანდრე, არა სამეფო წარმომავლობის გამო, არამედ პიროვნული თვისებებით. ალექსანდრემ არჩილის „ჩელობიტნაია“ ჩამოიტანა მოსკოვში. „დვორცოვიე რაზრიადი“ ინახავს ასეთ ჩანაწერს ალექსანდრეზე: „ალექსანდრე მკვირცხლი, სხარტი ხასიათით გამოირჩევა, მას ღია მუხლი და მკვეთრად გამოკვეთილი (მოხაზული) ნიკაპი აქვს, ღრმა, დაკვირვებული მზერა, ხვეული, წაბლისფერი თმები. გარეგნულად იგი პეტრეზე სუსტი ჩანს, მაგრამ უფრო ტანადია და მჩქეფარე“ (Ватеишвили, 2003, გვ. 59). ალექსანდრე სასახლის კარის ღონისძიებათა თვალსაჩინო მონაწილე იყო. მაგ. იოანე ნათლისმცემლის თავის წარკვეთის დღეს, დიდი ხელმწიფის პეტრეს უკან ქართველი მეფისწულები მიდიოდნენ, შემდეგ ბოიარები და „ოკოლნიჩიე“. ალექსანდრე დოკუმენტებში მერეტინსკად არის მოხსენიებული. ალექსანდრე პეტრეს ე.წ. გასართობი თამაშების მუდმივი მონაწილეა. ძნელი სათქმელია, თუ რა როლი შეასრულა

ალექსანდრე „გრუზინეცისა“ და პეტრეს მეგობრობამ არჩილ მეფის მოსკოვში შემოსვლის ნებართვის გაცემის დაჩქარებაზე, მაგრამ ფაქტია, რომ ერთი წლის შემდეგ, 1685 წელს არჩილი მოსკოვში ჩადის 162 კაცის თანხლებით. არჩილის საზეიმო მიღებაში კრემლის წახნაგოვან პალატაში, შვილიც ალექსანდრე არჩილის ძეც მონაწილეობდა. მინდა დიპლომატის, ჰოლანდიის მინისტრის, რუსეთში რეზიდენტად მყოფ ბარონ იოჰან ვილჰელმ ვილემ კელლერის მოხსენებითი ბარათის ნაწილი გაგაცნოთ, რომელიც ჯ. ვატიშვილმა დაბეჭდა თავის შესანიშნავ წიგნში:

„15 დეკემბერი, 1685 წელი: „წინა კვირას, აქ დიდი პატივით მიიღეს ბატონი მეფისწული (მეფე), ქართველი თავადები გრუზინიდან და იზმელეტიიდან, რომელთა მიწები ახლოა ირანთან. იგი ბერძნული აღმსარებლობისაა და არ შეუძლია წინააღმდეგობა გაუწიოს ირანს, უკანასკნელის სიძლიერის გამო. ირანის მმართველს სურდა მეფის ცოლი და ქალიშვილი, რომლებიც უჩვეულოდ ღამაზეები არიან თავის ჰარამხანისათვის. მთავარი თავისი ოჯახით შევიდა მისი სამეფო უდიდებულესობის მფარველობის ქვეშ. ეს მთავარი დაახლოებით 50 წლისაა, და ის ფრიად სახელგანთქმულია თავისი სიმამაცით და და უდიდესი ნიჭით გამოირჩევა საბრძოლო საქმეების ხელმძღვანელობაში. ამიტომაც იგი აქ დიდ პატივშია. დიახ, ეს სახელმწიფოები და ოლქები (ქართული) დრო და დრო ფრიად სასარგებლოა მეფის მსახურებისათვის, აქ ღიად საუბრობენ უმცროსი ბატონისა და მეფის, პეტრესა და ქართველი პრინცესას ქორწინებაზე. იგულისხმება დარეჯან არჩილის ასული“.

„პოსოლსკი პრიკაზის“ წარმომავლობათა წიგნში ბაგრატიონების გვარიც შევიდა, პირადად არჩილ მეფის ხელმოწერით, როგორც რუსეთის გვარი. მეფის ასულ სოფიას გარიგებით 1686 წელს ალექსანდრე ბაგრატიონმა იქორწინა ფეოდოსია მილოსლავსკაიაზე, ცარევნა სოფიას ბიძაშვილზე. კრისტოფერ ფონ კოხენის მოხსენებითი ბარათით: „ერთი წელია, რაც მელეტინის მეფე აქ იმყოფება, წინა კვირას მან უფროსი პრინცი დააქორწინა აწ გარდაცვლილ ივანე მიხაილის ძე მილოსლავსკის ქალიშვილზე, ალექსანდრემ მიიღო 5000 სული ყმა გლეხი და დიდი ფული“. საჩუქრების ნუსხა და მზითვეი შემონახულია სხვა ცნობებშიც „ალექსანდრეს პირად საჩუქრებშია სახურავიანი ოქროს სასმისები, 40 წაულას ბეწვი, 10 არშინი ატლასი და 10 არშინი წითელი ხავერდი, სამასი მანეთი. ცარევნა სოფიამ თავის ბიძაშვილს მზითვად გაატანა სოფელი ვსესვიატსკოე, რომელიც მომავალში ქართული კულტურის ცენტრი „სესენწკა“ გახდება, აქ გაიმართება ქართული სტამბა და დაიბეჭდება ბაქარის ბიბლია. მიუხედავად იმისა, რომ ალექსანდრე დაუნათესავდა პეტრეს მოწინააღმდეგეთა ბანაკს, მათი ურთიერთობა არ გაცივებულა. პირიქით, მეგობრობა უფრო გაღრმავდა. ალექსანდრე ძირითადად პეტრესთანაა პრეობრაჟენსკში და მონაწილეობს ე, წ, „პოტემნის იგრებში“. რომოდანოვსკის, გოლოვინსა, გოლიცინს, აპრაკსინსა და ბუტურლინის გარემოცვაში. ეს „კუმპანია“ ზოგიერთ „პოდლსაც“ იღებდა თავის რიგებში. მაგ. ღვეზელების გამყიდველი გლეხი მენშიკოვი, რომელიც პეტრეს უახლოესი მეგობარი გახდება. ალექსანდრე ხშირად სტუმრობდა პეტრესთან ერთად კუკუევოს, ანუ გერმანულ სლობოდას და გრძნობდა, თუ რამდენად ჩამორჩენილი იყო „დომოსტროით“ მცხოვრები რუსეთი დასავლეთ ევროპას, საქართველოზე ხომ ლაპარაკიც ზედმეტი იყო. არჩილს მონაწილეობა უნდა მიეღო ყირიმის ლაშქრობაში გოლიცინთან ერთად. მას უმცროსი ვაჟი გარდაეცვალა და თანაც გიორგი მეთერთმეტე უხმობდა საქართველოში. ასეთია კრისტოფერ ფონ კოხენის მოხსენებითი ბარათი შვედეთის ხელისუფლების მისამართით.

„სამი წლის წინათ მოსკოვში ჩამოსულმა მელეტინის მეფემ, სახელით არჩილმა, როგორც ჩანს მიიღო თავის მიწიდან შეტყობინება, რომ თურქეთის არმია საქართველოდან წავიდა. ამიტომ არჩილი სთხოვდა მის უდიდებულესობას ხუთ ან ექვსათასიან რაზმს, რომლის მეშვეობითაც იგი შეძლებდა თავის მიწების დაბრუნებას. მეფის ეს წინადადება არ იქნა მიღებული, მაგრამ მას პირადად მისცეს უფლება საქართველოში დაბრუნებულიყო. მაგრამ მან ვერ შეძლო წასვლა მდინარეების გახსნამდე, რადგანაც მისი გზა ასტრახანზე გადიოდა“ (Ватеишвили, 2003, გვ. 73).

გარემოებანი არ ასხამდა არჩილის წისკვილზე წყალს. მან ბევრი დრო დაკარგა გზაში და ტახტის დაბრუნების ხელსაყრელი პოლიტიკური ვითარებაც შეიცვალა. არჩილს უღალატა საკუთარმა სახლთუხუცესმა ნოდარ ჯორჯაძემაც კი. მან რიონთან გადამწყვეტი ბრძოლა წააგო. ალექსანდრე და მამუკა, რომლებიც ოსეთის სოფელ ზრომაგში იმყოფებოდნენ, საფრთხეში აღმოჩნდნენ. ქართლის მეფემ შახის ბრძანება მიიღო უფლისწულების შეპყობის თაობაზე. ზრომაგში შენაერთები გაიგზავნა. არჩილის მეუღლემ ქეთევან დედოფალმა წერილი მისწერა თავის ძმას-ერეკლე პირველს და დისშვილების დაცვა სთხოვა. თავადი ბლინოვი, რომელიც მეურვეობდა უფლისწულებს ახერხებს მათ ალყიდან გაყვანას და არჩილიც 1690 წელს ბრუნდება მოსკოვში 42 კაცის თანხლებით. მას გარდაცვლილი დახვდა რძალი – ალექსანდრეს მეუღლე ფეოდოსია ივანოვნა. პეტრე დიდმა იზრუნა, რომ გარდაცვლილი ფეოდოსია მილოსლავსკაიას ქონება არჩილს დარჩენოდა. მან დაუნიშნა ალექსანდრეს ხელფასი 4000 რუბლის ოდენობით და აჩუქა გადასახლებულ გოლიცინის სასახლე.

ცარევნა სოფია უკვე მონასტერში იყო განწესებული, აჯანყება – ჩახშობილი და პეტრე იწყებს არმიის რეფორმირებას. რადგან ალექსანდრეს უყვარს მათემატიკა, „ციფერნიე ნაუკი“, პეტრეს სურს, რომ იგი ბოზმარდირების, ანუ არტილერიის საქმის მთავარი ფიგურა გახდეს რუსეთში. მაგრამ ალექსანდრეს მწიგნობრულ-ფილოლოგიური მიდრეკილებანიც ჰქონდა, ისევე, როგორც ბაგრატიონების უმრავლესობას. არჩილმა თავის დროზე იზრუნა, რომ შვილს რუსული კარგად შეესწავლა. ალექსანდრე და მამუკა სლავურ-ბერძნულ, ლათინურ აკადემიაში დადიოდნენ ალექსანდრე. შესანიშნავად დაეუფლა ძველ სლავურსა და ბერძნულ ენებს. მას ასწავლიდა ბერი ტიმოფეი, მოსკოვის ბერძნული ტიპოგრაფიის სასწავლებლის დამაარსებელი. ბერ ტიმოფეის არჩილ მეფესთან ადრეც ჰქონია კავშირები იერუსალიმის პატრიარქ დოსითეოზის მეშვეობით. 1687 წელს დაარსდა სლავურ-ბერძნულ-ლათინური სასწავლებელი. ალექსანდრეს პირველი პროფესორები ძმები ლეხუდები იყვნენ – იოანნიკი და სოფრონი. ეს დაწესებულება ნიკოლსკის ქუჩაზე მდებარეობდა. ალექსანდრე თარგმნიდა რუსულიდან ქართულად სასულიერო ხასიათის თხზულებებს. მისი საყვარელი ავტორი სიმეონ პოლოცკი გახლდათ. ფაქტია, რომ ალექსანდრეს ჰუმანიტარული მიდრეკილებები „შეიწირა“ პეტრე დიდის დავალებამ, რომ მას შეესწავლა ბოზმარდირების საქმე. მაინც რატომ იყო აქტუალური არჩილისა და ალექსანდრესათვის სლავურთან შეწამებული ბიბლიის ახალი ქართული რედაქციის მომზადება?! თავისუფლად შესაძლებელია არჩილზე ზეგავლენა მოეხდინა პეტრე დიდის პროექტს, რომელსაც სურდა სლავური ბიბლიის ახალი რედაქციის დაბეჭდვა და ბიბლიური საზოგადოების შექმნა. პეტრე დიდს სურდა დიდი ელჩობის პერიოდში გამოეცა რუსული ბიბლია ჰოლანდიაში, კერძოდ ჰააგაში პოლიგრაფისტ ვან დიურენის სახელოსნოში. მეორეც, არჩილმა იცოდა, რომ ქართულ ბიბლიის რედაქციებს ძველი აღქმიდან რამდენიმე წიგნი აკლდა, მას სურდა ამ დანაკლისის შევსება და დედნად სლავური ბიბლიის გამოყენება, რაც შეეხება ქართული ტიპოგრაფიის გახსნას მოსკოვში, არჩილმა და ალექსანდრემ ამსტერდამში დაუკვეთეს ქართული შრიფტი ცნობილ ოსტატს მიკლომ კიშს. არჩილს ალექსანდრესთან ერთად ქართველი სასულიერო პირები ეხმარებოდნენ, რომლებიც უკვე მრავლად იყვნენ რუსულ ეკლესია-მონასტრებში. სამწუხაროდ, ეს პროექტი ვერ განხორციელდა, მიუხედავად მამა-შვილის დიდი მცდელობისა. ტყვედ მყოფი ალექსანდრე ბაგრატიონი შვედეთშიც კი დიპლომატიისა და აღმოსავლეთმცოდნე სპარვენილდის დახმარებით ცდილობდა ქართული შრიფტის და პუანსონების დამზადების საქმის მოგვარებას. ალექსანდრესა და არჩილის გარდაცვალების შემდეგ ბაქარ ბაგრატიონმა შეძლო იოსებ სამეხელთან, ზნამენსკის ეკლესიის წინამძღვართან ერთად ქართული ტიპოგრაფიის აღორძინება ვსესვიატსკოეს სასახლეში, რომელიც ბაქარს მემკვიდრეობით ერგო დარეჯან არჩილის ასულ ბაგრატიონისაგან რუსეთის იმპერატორის განკარგულებით. რა თქმა უნდა, არჩილ მეფის არქივითურთ. რა ზომით ისარგებლეს არჩილ მეფის ნამუშევრით, ეს საკითხი სპეციალურ შესწავლას მოითხოვს. რადგან ბაქარის ბიბლია გამოიცა 1743 წელს, ხოლო სლავური ბიბლია ელიზავეტა პეტროვნას შესწორებებით დაიბეჭდა 1751 წელს და იგი დღემდე იხმარება რუსულ ეკლესიაში, მისით ბაქარი ვერ ისარგებლებდა, თუმცა ბაგრატიონების სიახლოვე ბერძნულ-სლავურ აკადემიასთან, დიდ საეკლესიო პირებთან ფაქტია და არ არის გამორიცხული ისიც, რომ ბაქარს

ჰქონოდა წვდომა ჯერ კიდევ გამოუქვეყნებელ რედაქციასა და კომისიის წევრებთან. ასე რომ, არჩილიცა და ბაქარიც სარგებლობდნენ სლავური ბიბლიის ან პირველი გამოცემით, რომელიც დაბეჭდა ივანე ფეოდოროვმა ოსტროგში, იგივე ვოლინში 1581 წელს და ეს ბიბლია ცნობილია ოსტროგის ბიბლიის სახელით. პატრიარქმა ნიკონმა 1663 წელს გამოსცა შესწორებული რედაქცია. ელიზავეტას გამოცემამდე ახალი რედაქცია არ დაბეჭდილა. თუ გავითვალისწინებთ იმას, რომ ბაქარის ბიბლია გამოცემისთანავე აკრძალეს, გასაგებია, რომ გარკვეულ „თვითნებობასთან“ გვქონდა საქმე და ტექსტის გამოცემა არ იყო შეთანხმებული არც იმპერატრიცასთან და არც რუსეთის მართლმადიდებლური ეკლესიის მესვეურებთან. „სიბრძნე სოლომონისა“ და ძველი აღთქმის რამდენიმე წიგნი, რომელიც მოსკოვის გამოცემაში შევიდა სავარაუდოდ ოსტროგის ბიბლიიდან არის ნათარგმნი. ძველი აღთქმის წიგნების დანაკლისი შეივსო. ძველსლავურად იგი კათოლიკე ბერმა ბენიამინმა თარგმნა ემაუსის მონასტრიდან. უნდა აღინიშნოს რომ სლავური ბიბლია დიდი ფუფუნების საგანი იყო რუსეთში. სასულიერო სასწავლებლებში ძირითადად ლათინური ვულგატიტ სარგებლობდნენ, წარმოუდგენელი ამბავია, რომ ძველსლავური ბიბლიის ტექსტი საშუალო დონის მღვდელთმსახურს ჰქონოდა რომელიმე მონასტერში. ნიკონის რედაქცია კანონიკურად ითვლებოდა, მაგრამ სტარობრიადეები უწევდნენ წინააღმდეგობას და უპირატესობას ჩაუსწორებელ ოსტროგის ბიბლიას ანიჭებდნენ. არჩილ მეფესა და ბაქარს სურვილის შემთხვევაში ნამდვილად არ გაუჭირდებოდათ ძველსლავური ბიბლიის შოვნა.

ალექსანდრე პეტრეს „დიდი ელჩობის“ წვერი გახლდათ ევროპაში სამი თანმხლები მსახური. სწორედ ჰოლანდიაში გაიგნო არჩილმა ნიკოლოზ ვიტსენი, ამსტერდამის მომავალი ბურგომისტრი. „დიდი ელჩობის“ პერიოდში ალექსანდრე ქართულ სამოსს ატარებდა, რომელსაც თურმე აღმოსავლური დიდებულებით იხდენდა. მეფისწული სარგებლობდა პეტრე პირველის დიდი კეთილგანწყობით. იგი სწავლობდა უტრეხტსა და ამსტერდამში. ამსტერდამიდან პეტრე დიდი ლონდონში მიდის არჩილისა და შაჰსკის თანხლებით. ალექსანდრეს არ ავიწყდება ქართული შრიფტის და პუანსონების ოსტატის ძეგნა. მოგვიანებით ქართული პუანსონები დიდ როლს ითამაშებენ რუსეთისა და შვედეთის დაზვერვის ისტორიაში.

რუსეთ-შვედეთის ომის დროს ალექსანდრე ნარვასთან ტყვედ ჩავარდა რუს გენერლებთან და ოფიცრებთან ერთად. პეტრე დიდი „მმოხილ“ კარლოსს ბრალს დასდებს ქრისტიან ქვეყნებთან ომის წარმოების კანონის დარღვევასა და ნარვასთან რუსული ალყაშემორტყმული სამხედრო ელიტის მოტყუებაში. რუსულ ისტორიოგრაფიაში მაგ. ო. გრინევსკისთან რუსეთის მარცხი ნარვასთან მთლიანად ალექსანდრე ბაგრატიონს ბრალდება (Ватенишвили, 2003, გვ. 288). ზოგიერთ რუს ისტორიკოსს უყვარს „განტყევების ვაცის“ ძიება არარუსული (ინოროდცების) წარმოშობის ადამიანებში. დიპლომატი და ისტორიკოსი ო. გრინევსკი ამ მხრივ გამონაკლისი არ გახლავთ.

უნდა აღინიშნოს, რომ ტყვე ალექსანდრე ბაგრატიონი შვედეთში საყოველთაო სიყვარულით სარგებლობდა და ფრიად განებივრებულიც აღმოჩნდა ტყვეთა შორის. მის მიმართ განკარგულებებს პირადად კარლოს მეთორმეტე გასცემდა. სახელმწიფო საბჭოს არ ჰქონდა უფლება მიეღო რაიმე გადაწყვეტილება ალექსანდრე ბაგრატიონთან დაკავშირებით. ალექსანდრეს ნება დართეს ქართველი მღვდლის მოწვევაზე, მანამდე იგი ესწრებოდა რუსულ წირვებს სახელდახელოდ მოწყობილ სამრევლოში, სადაც იკრიბებოდნენ რუსი გენერლები. ვ. ვატეიშვილმა გამოაქვეყნა გენერალ ხილკოვის მემორიალი, რომელიც შეიცავს ცნობებს ალექსანდრეს შესახებაც. პეტრე სიმეტრიულ ზომებს ღებულობდა ტყვეებთან დაკავშირებით და მუდმივად აწარმოებდა მოლაპარაკებებს მათ გაცვლასა და გამოსყიდვაზე. განსაკუთრებით რეაგირებდა ალექსანდრე ბაგრატიონის ცხოვრების პირობებზე. როგორც კი შვედები გაამკაცრებდნენ ზომებს ტყვეების მისამართით, პეტრეც იმავე ზომებს მიმართავდა შვედების მიმართ მოსკოვში. აპატიმრებდა დიპლომატებსა და მათ ოჯახებს.

იუზან სპარვენგილდსა და არჩილს შორის სწორედ ამ დროს იწყება მეგობრობა. არჩილი წერილით მიმართავს კარლოს მეთორმეტეს და ქრისტიანული მოსაზრებებიდან გამომდინარე, სთხოვს მას დანიშნოს მისი ვაჟის გამოსასყიდი თანხა. ჰედვიგ ელეონორა, ქვრივი დედოფალი, ჰედვიგ სოფია და ჰედვიგ ულრიკე – კარლოსის დები მოსვენებას არ აძლევენ მეფეს. ისინი არ ეპუებიან კარლოსს და ცდილობენ ალექსანდრეს ხვედრის ყველანაირ შემსუბუქებას. როგორც ჩანს,

ალექსანდრეს ჰედვიგ სოფიასთან არა მხოლოდ მეგობრობა აკავშირებდა. სასახლის დაცვის უფროსის მიერ შედგენილი დოკუმენტი გვამცნობს; „*პრინცი მელიტე დედოფლის სასახლის აპარტამენტებიდან გამოვიდა დილით ძალიან ადრე და გაემართა თავის სახლისაკენ. ინფორმატორი ცუდ დღეში ჩავარდა, რადგან არ იცოდა როგორ მოქცეულიყო. იგი ითხოვს ინსტრუქციას და მითითებებს, თუ როგორ მოიქცეს მსგავს შემთხვევებში*“ (Ватеишвили, 2003, გვ. 479). ულრიკე ელეონორაც ვერ იყო გულგრილი ალექსანდრეს მიმართ. იგი 14 წლით იყო უფროსი ალექსანდრეზე. აღსანიშნავია ის პიკანტური ფაქტიც, რომეველაზე დიდი ვალი ალექსანდრე ბაგრატიონს სტოკჰოლმში იუველიერებისა ჰქონდა გასაგები მიზეზების გამო, ხოლო რუს დანარჩენ ტყვეებს— ღვინისა და სანოვავით მოვაჭრეების. როცა მოულოდნელად გარდაიცვალა ჰედვიგ სოფია, ალექსანდრეს მწვავე დეპრესია დაეწყო. მისი სამძიმრის წერილი ჰედვიგ ელეონორასადმი პრინცესას სიკვდილის გამო ტკივილითა და თანაგრძნობითაა სავსე. სამძიმრის წერილში ჰედვიგ სოფიას იგი შვედეთის „სახელმწიფოს ყვავილს“ უწოდებს.

ალექსანდრემ ბრწყინვალე ურთიერთობა დაამყარა არა მხოლოდ სამეფო ოჯახთან, არამედ შვედეთის ელიტასთან. იგი ათ წელზე მეტი იყო ტყვეობაში. სამეფო ოჯახის წევრები შეყვარებულები იყვნენ მასზე, მისი კონსულტაციებით სარგებლობდნენ შვედი პროფესორები, სპარფენვილდის გაწეული რეკომენდაციები შესანიშნავად მუშაობდა ალექსანდრესთან მიმართებით: მაგ. ულოფ. როდბეკ უფროსი, თავის „ატლანტიკის“ შედგენის დროს, კონსულტაციებს ბიბლიოლოგიასა და მითოლოგიაში გადიოდა ალექსანდრე ბაგრატიონთან. ამ მეცნიერს ბიბლიოლოგიურ, ეგზეგეტიკურ კომენტარებში ქართული ლექსემების თარგმანებიც კი მოაქვს. ცნობისათვის, სპარფენველდს სპარსულ ენას მოსკოვში არჩილ მეფე ასწავლიდა სამი წელიწადი. როდბეკ უფროსის პორტრეტის შემქმნელი, მარტინ მეიტენს უფროსი ხატავს ალექსანდრე ბაგრატიონის პორტრეტს. ალექსანდრეს კონტაქტი ჰქონდა მეცნიერ ურბან ზიარნესთან, იგი ალექსანდრეს მკურნალი ექიმი იყო. ჰენრიკ ბრენერთან მას შესანიშნავი ურთიერთობა ჩამოუყალიბდა. ბრენერი აღმოსავლეთმცოდნე იყო და მოსკოვში გაეცნო ბაგრატიონების ოჯახს. ბრენერს ეკუთვნის ჩანაწერები საქართველოსა და სომხეთზე. მის მოხსენებით ბარათში ქართველ მეფეთა წარმომავლობაა განხილული, (ვახტანგ მეხუთის შვილებზე სულ სხვა ინფორმაციას გვაწვდის). მას ეკუთვნის ცნობა შახ სულეიმანის მიჯნურობაზე ქეთევან დედოფლის მიმართ. იგი სარგებლობდა ერეკლე პირველის ხელნაწერებით. ამიტომაც პეტრემ იგი კარცერში გაამწესა. ალექსანდრე ბაგრატიონისა და არჩილის მიმოწერის ფიგურანტი ხდება დაპატიმრებული ბრენერი. „*მორჩილად ვუწევ რეკომენდაციას ბატონ მამასთან ბატონ ბრენერს, ეს კეთილშობილი და მეცნიერი ადამიანი გახლავთ. მან იცის არაბული, გერმანული და ბევრი უცხო ენა. მისი მამა ამ ქალაქში ცხოვრობს და საოცრად თბილად მეპყრობა. უმდაბლესად ვთხოვ ბატონ მამას გამოიჩინოს მოწყალება და სთხოვოს ბორის ალექსევიჩის შეამსუბუქოს ბრენერის მდგომარეობა*“, – წერს ალექსანდრე არჩილ მეფეს.

ალექსანდრემ გაქცევაში ხელი შეუწყო ერთ რუს ტყვეს, არა ტრუბეცკოის, ბუტურლინსა და ვეიდეს, არამედ სხვას, რამაც მის მიმართ შვედების ნდობა შეარყია. ყველა რუსის გაქცევა წარუმატებლად დამთავრდა. ალექსანდრე ასევე აწარმოებდა აკრძალულ მიმოწერას გენერალი ხილკოვი ცდილობდა ალექსანდრეს გაპარებას, რა თქმა უნდა, პეტრე დიდის დავალებითა და ხელშეწყობით 1703 წელს. ალექსანდრემ გაქცევაზე უარი თქვა, რადგან მას პირობა ჰქონდა მიცემული, რომ არ გაიპარებოდა. მძიმე მოლაპარაკებების შედეგად შვედური მხარე თითქოს დათანხმდა, რომ ალექსანდრე გაეცვალათ 1 პოლკოვნიკზე, 10 ოფიცერზე, 10 ლეიტენანტზე და 10 ფენრიკზე. გაცვლა ვერ შედგა. ქართული შრიფტების გამოყენების გამო ალექსანდრე ლინჩოპინგში გადაიყვანეს. გენერალ ხილკოვის ემპათიური წერილები ალექსანდრეს მიმართ ადასტურებს იმას, რომ ალექსანდრე რუს თანამებრძოლებსაც ძალიან უყვარდათ. შვედი ჰამილტონის დიდი ძალისხმევით მეფისწული სტოკჰოლმში ბრუნდება. მას უფლება ეძლევა ქალაქში სიარულის და სამეფო ბაღებში სეირნობის.

არჩილმა ისევ მიმართა წერილით კარლოს მეფეს. მარი ბროსეს გამოცემული აქვს 3 წერილი, რომლებშიც ალექსანდრეს 60 ოფიცერზე გაცვლაზეა საუბარი. ასევე 40 კასრი ოქროც ფიგურირებს დოკუმენტებში, რაზეც არჩილს და ალექსანდრეს უარი განუცხადებიათ. ახალ აღმოჩენილი დიპლომატიური მიმოწერით ირკვევა, რომ რაც არ უნდა გადაეხადა რუსულ მხარეს, კარლოს მეთორ-

თმეტე მაინც არ გაათავისუფლებდა ალექსანდრეს, რადგან მას ახლო ურთიერთობა და ინტერესთა თანხვედრა ჰქონდა ოსმალეთის სულთანთან. ამით აიხსნება ის ფაქტი, რომ კარლოსი აჭიანურებდა გაცვლის პროცესს.

1703 წლიდან ალექსანდრეს უკვე მოგვარებული ჰქონდა შვედეთში ქართული პუანსონების ჩამოსხმის საქმე, რომელსაც რუსეთის ხელისუფლება შესანიშნავად გამოიყენებს დაზვერვაში. შვედი გამშიფრელები შიფრავდნენ ნებისმიერ რუსულ კოდს, მაგრამ ქართულს მათ ვერაფერი მოუხერხეს, ცნობები ამ უაღრესად საინტერესო პროცესების შესახებ იუხანეს სპარფენველდმა შემოგვინახა თავის „დღიურებში“, რომელიც ინახება შვედეთში, ქალაქ ლინჩოპინგში ე. ლილიემარკის ცნობით, რომელიც შვედეთის სამეფო კარზე კორესპოდენციების ყველაზე ცნობილი გამშიფრავი იყო, გაუჭირდა რუსი გენერლების წერილებში კოდების გახსნა, რადგან წერილები ქართული ასოებით იყო შედგენილი. ამიტომაც, ლილიემარკი ითხოვდა დაკვირვებას და თვალთვალს ალექსანდრე ბაგრატიონზე. „ჩემმა მამამ სასურველია გამოიჩინოს კეთილი ნება და ყველა წერილი რუსულად მომწეროს, რადგან ქართულად მოწერილ წერილებს აღარ მადლევენ. მხოლოდ ორიოდ წინადადება ქართულად, რომელიც შემატყობინებს იმას, თუ როგორ ბრძანდებით თქვენ“ (Bateიშვილი, 2003, გვ. 433).

მიუხედავად ასეთი ბოზოქარი ცხოვრებისა და ჯანმრთელობის მდგომარეობის გაუარესებისა, ალექსანდრე პოულობდა დროს ლიტერატურული საქმიანობისათვის. პირველ რიგში, რა თქმა უნდა, მისი ინტერესის საგანი ბიბლიოლოგია იყო. მან თარგმნა არა მხოლოდ მაკაბელთა წიგნები, არამედ ისო ზირაქი, ეზდრა, პირველად თარგმნა თოვითი. ამ სამუშაოს იგი არჩილ მეფესთან და ბაგრატ სოლოლაშვილთან ერთად ასრულებდა. მისი გატაცება სიმეონ პოლოცკით არ იყო შემთხვევითი. მან თარგმნა სიმეონ პოლოცკის შემდეგი თხზულებები – „სიტყვა ღვთისმშობლის მიძინებაზე“ („Слово в день успения“, „სიტყვა ღვთისმშობლის ტაძრად მიყვანებაზე“ („Слово в день введения во храм Пресвятой Богородицы“). „წეს-განგება მეფეთა კურთხევისა“ (Чин венчания на царский престол) სიმეონ პოლოცკის რედაქციით. ალექსანდრე ბაგრატიონმა ნ. ნადიბაიდის აზრით, გამოიყენა იოანე და პეტრე ალექსევიჩების კორონაციის აღწერა. ქართულ რედაქციაში ჩამატებულია ლოცვები, რომელიც წარმოითქმის ამა თუ იმ ქმედების დროს. ეს შედარებითი თარგმანია, რომელიც. აფიქსირებს განსხვავებებს ქართულსა და რუსულ განჩინებებს შორის. ალექსანდრეს რუსულიდან ქართულად უთარგმნია „Канон умильный Господу нашему Иисусу Христу“ და „Молитва, в новь переведенная с русского языка“. ნ. ნადიბაიდის საკანდიდატო დისერტაციაშია ეს თარგმანები გამოწვლილვითაა შესწავლილი. უკანასკნელის თანახმად, ალექსანდრეს ნათარგმნია პროლოგ სინაქსარიც. ბოლო ახალი ლოცვა კათოლიკურს ჰგავს და მეცნიერის შეხედულებით, ჰოლანდიაში ყოფნის დროს უნდა იყოს თარგმნილი. ჯ. ვატეიშვილის მტკიცებით, ჰოლანდია არ არის კათოლიკური ქვეყანა. ეს თარგმანი, მისი აზრით, შვედეთში უნდა იყოს შესრულებული, მაგრამ არც შვედეთია კათოლიკური ქვეყანა. ალექსანდრემ ქრისტოფერ კეისერ მესამესთან ერთად შექმნა სრულიად ახალი ნუსხა-ხუცურის შრიფტი და იგი ჩამოასხეს სტოკგოლმში.

რაც შეეხება ალექსანდრე ბაგრატიონის „არტილერიის წიგნს“, იგი ნათარგმნია რომელიღაც ევროპული ენიდან, მისივე ჰოლანდიური ენის მასწავლებლის ილია კოპიევსკის მიერ. ამ წიგნის ქართული რედაქცია ალექსანდრემ ფრანგი სან-რემის წიგნის ბაზაზე შექმნა, ხოლო შვედეთში რედაქტირება გაუკეთა. შვედეთში მას ფრანგულიც შესანიშნავად შეუსწავლია, რამაც ამ საქმეში დიდი დახმარება გაუწია.

ალექსანდრე ბაგრატიონის ჯანმრთელობის მდგომარეობა ძალიან გაუარესდა მას შემდეგ, როცა მიღებული იქნა საბოლოო გადაწყვეტილება რუსი ტყვეების გაცვლის შესახებ. გზა ფინეთის ქალაქ უმეოსკენ ბატონიშვილისთვის გოლგოთის გზა აღმოჩნდა, ქარბუქსა და ყინულებში თვეობით მგზავრობამ, ფინეთის ქალაქებში იძულებითმა გაჩერებამ, გააუარესა მისი ჯანმრთელობის მდგომარეობა. გუბერნატორს არ სურდა პასუხისმგებლობის აღება გაყინული ტბით რუსების გადასვლაზე. მისი აზრით, ყინული ტბაზე არ იყო მყარი და ეტლთა სიმძიმეს ვერ გაუძლებდა. მარშრუტის შეცვლა კი მთელ რიგ შეთანხმებებს მოითხოვდა. გენერალი ტრუბეცკოი მწარედ განიცდიდა ალექსანდრეს მდგომარეობას, მკერდში მჯიღს იცემდა და ტიროდა, რომ ალექსანდრე პიტე-

ოსკენ მგზავრობას ვერ გაუძლებდა. უმეოს გუბერნატორი ამაოდ ევედრებოდა ალექსანდრეს დარჩენილიყო. ამ დროს ფინეთში შავი ჭირი მძვინვარებდა, პიტეოში ისევ შეჩერდნენ, რადგან ალექსანდრეს ძლიერი ცხელება დაეწყო. ეპიდემიის ლოკალიზებაც ვერ მოხერხდა. ვარაუდობენ, რომ ალექსანდრეს სიკვდილი სწორედ ეპიდემიამ დააჩქარა. რუსულმა კორტეჟმა არ დატოვა ალექსანდრეს გვამი და თან წაიღო იგი კორშხოლში და მერე გადაიტანა ქალაქ აზოში. ტყვეებს შორის არ იმყოფებოდა მღვდელი ბაგრატ სოლოდაშვილი, რომლის ხელებშიც დალია სული ალექსანდრემ. იგი რუს ტყვეთა მეორე ნაწილს შეუერთდა ი. დოლგორუკის მეთაურობით. მათ ხელში ჩაიგდეს საზღვაო ხომალდი და რეველში ჩავიდნენ, სადაც რუსული ჯარი იდგა. ხმა მეხივით გავარდა ალექსანდრეს სიკვდილის შესახებ, რომელმაც პეტრე დიდი წყობიდან გამოიყვანა. მან ალექსანდრეს სიკვდილში შვედეთის ხელისუფლება დაადანაშაულა. შვედები ამის გამო დააყოვნებენ ალექსანდრეს გვამის გადმოცემას. ტკივილისაგან და სასოწარკვეთისაგან განადგურებული არჩილ მეფე წერილით მიმართავს პეტრე დიდს, დაპატიმრებულ გრაფ პიპერს და რენშოლდს. შვედი მოღვაწეები უაღრესი მოწიწებით და გულისტკივილით აღსავსენი ცდილობენ არჩილის დახმარებას და მოსკოვიდან მიმართავენ საკუთარ ხელისუფლებას, უგზავნიან რა მათ წერილებს. 1711 წელს პეტრემ მოიწვია რიგგარეშე სენატის სხდომა, რომელიც ალექსანდრე ბაგრატიონს მიემღვნა. სენატმა აღფრთოვანება გამოთქვა ალექსანდრეს გვამის გადმოცემლობის გამო და ბარბაროსობაში დაადანაშაულა შვედები. პეტრე მრისხანებდა. შვედეთის მხარემ მოიმჩიეზა, რომ პრინცს ჰქონდა ვალები. ვალების დაფარვა იკისრა ინგლისის საკონსულომ და კერძოდ რ. კემპბელმა. მან არაკეთილშობილურად მონათლა შვედური მხარის საქციელი. ჯ. ვატეიშვილმა გამოაქვეყნა შვედეთის სახელმწიფო საბჭოს ოფიციალური წერილი ალექსანდრე ბაგრატიონის ნემტის გადმოცემასთან დაკავშირებით 1711 წლის 27 ნოემბერს. გზა მოსკოვისკენ ხსნილი იყო. პრინცის გვამი შვედებმა ესკორტის თანხლებით მოაცილეს ვიბორგამდე. შვედ კაპიტანს ხიდზე რუსი კაპიტანი დახვდა ასი ჯარისკაცითურთ. ორივე მხრიდან სამგლოვიარო მარში ისმოდა. რუსებმა შვედ ოფიცრებს არყით ალექსანდრეს შესანდობარის შესმა შესთავაზეს. პროცესიამ მოსკოვისაკენ აიღო გეზი. რუსეთის პირველი ფელცეიხსმაისტერი, გენერალი ალექსანდრე ბაგრატიონი დიდი პატივით დაკრძალეს დონის მონასტერში. არჩილ მეფე და პეტრე დიდი, რომელიც სპეციალურად დაბრუნდა ფრონტის ხაზიდან, რომ პატივი მიეგო სიყრმის მეგობრისათვის ჭირისუფლებში იდგნენ. განუზომელი იყო არჩილ მეფისა და პეტრე დიდის მწუხარება. პეტრე დიდი მეგობრობაშიც დიდი კაცი აღმოჩნდა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- Voltaire, F. (1968). *Histoire de Charles XII*. Paris.
- Ватеишвили, Дж. (2003). „Грузия и европейские страны“. Т. 2. *Побратим Петра Великого. Жизнь и деятельность Александра Багратиони*. Москва: „Наука“.
- Надибаидзе, Н.Г. (1975). *Жизнь и деятельность Александра Арчиловича Багратиони*. Диссертация кандидата фил. наук. Тбилиси.
- Хмыров, М. (1886). *Главные начальники русской артиллерии: Первый генерал-фельцейхмейстер царевич Александр Арчилович Имеретинский*. Артиллерийский журнал. 1.

References:

- Chmeerov, M. (1886). *Glavnie natsalniki russkoj artillerii: Pervij general-felcejshsmajster carevits Aleksandr Artsilovits Imeretinskij*. Artileriiskij zhurnal, 1.
- Nadibaidze, N.G. (1975). *Zhizn i deiatelnost Aleksandra Artshilovitsa Bagrationi: Dissertacia kandidata fil. nauk*. Tbilisi.
- Vateishvili, J. (2003). *Gruzia i evropeiskie strani*. T. 2. *Pobratim Petra Velikogo. Zhizn i deiatelnost Aleksandra Bagrationi*. Moskva: Nauka“.
- Voltaire, F. (1968.) *Histoire de Charles XII*. Paris.

Naira Beridze
ნაირა ბერიძე
University of Georgia
საქართველოს უნივერსიტეტი
Georgia, Tbilisi
საქართველო, თბილისი

The Main Themes and Issues of Contemporary Emigrant Poetry
თანამედროვე ემიგრანტული პოეზიის ძირითადი
თემატიკა და პრობლემატიკა

DOI: <https://doi.org/10.62119/cils.18.2025.10805>

Emigrant poetry represents a vital dimension of contemporary Georgian literature, flourishing in the twenty-first century amid globalization and migration. It reflects Georgian authors' spiritual experience in foreign spaces, marked by nostalgia, identity loss, and the will to preserve cultural memory. Lia Chiqovani's poetry exemplifies this trend, blending sorrow, faith, and hope into a universal human voice. For Chiqovani, the homeland is a spiritual foundation, and emigration – a path to self-discovery. Her emotionally charged verse transforms pain into energy, showing that through language and memory, emigrant poetry sustains identity and eternal love for one's homeland.

Keywords: emigrant poetry; identity; homeland; nostalgia

საკვანძო სიტყვები: ემიგრანტული პოეზია; იდენტობა; სამშობლო; ნოსტალგია

თანამედროვე ქართული ლიტერატურის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი და აქტუალური მიმართულება ემიგრანტული მწერლობაა, რომელიც განსაკუთრებით გააქტიურდა XXI საუკუნეში გლობალიზაციისა და მასობრივი მიგრაციის პროცესების შედეგად. ამ კულტურულ კონტექსტში ქართველ ავტორთა ნაწილი აღმოჩნდა უცხო სოციალურ და კულტურულ რეალობაში, რაც მათ შემოქმედებაში ახალი თემატური და ემოციური ხაზების წარმოქმნის მიზეზად იქცა.

ემიგრანტული ლიტერატურა მრავალფეროვანია როგორც ჟანრული, ისე შინაარსობრივი თვალსაზრისით. მიუხედავად ინდივიდუალური განსხვავებებისა, მასში იკვეთება საერთო ემოციურ-აზრობრივი კონცეპტები, რომელთა შორის დომინანტურია სამშობლოს ნოსტალგია, კულტურული მეხსიერების შენარჩუნების სურვილი და იდენტობის დაკარგვის შიში. აღნიშნული მოტივები ემიგრანტულ ტექსტებს საერთო სულიერ ნიადაგზე აერთიანებს და მათი კოლექტიური სივრცის ფორმირებას უწყობს ხელს.

პოეზია, როგორც ემოციისა და შინაგანი განცდების ყველაზე ინტენსიური გამოხატვის ფორმა, ემიგრანტული მწერლობის იმ განყოფილებად იქცა, სადაც უმძაფრესად აისახა დროისა და სივრცის დაკარგვის, გაუცხოების, პიროვნული ტრავმისა და სულიერი ძიების საკითხები. ემიგრანტი პოეტისთვის ტექსტის წერა არა მხოლოდ ესთეტიკური, არამედ თერაპიული პროცესიც არის – გზა საკუთარი ტკივილის, მეხსიერებისა და ეროვნული თვითშეგნების აღსადგენად.

ამ კონტექსტში განსაკუთრებით აღსანიშნავია ლია ჩიკოვანის პოეზია, რომელიც ემიგრაციის თემის სიღრმისეულ მხატვრულ გააზრებას გვთავაზობს. მისი შემოქმედება გვიჩვენებს, რომ ემიგრაცია მხოლოდ გეოგრაფიული გადაადგილება არ არის; ეს არის შინაგანი ტრანსფორმაცია, კულ-

ტურული თვითიდენტობის შენარჩუნების მცდელობა და სულიერი წინააღმდეგობების გადალახვა უცხო გარემოში.

ჩიქოვანის ლექსებში მკაფიოდ იკვეთება ემიგრანტის შინაგანი ხმა, რომელშიც შერწყმულია სევდა, იმედი, რწმენა და სიყვარული – ემოციები, რომლებიც ემიგრანტული ყოფის ფსიქოლოგიურ არსს გამოხატავს. სწორედ ამ გრძნობათა სინთეზი ქმნის იმ სულიერ სივრცეს, რომელზეც ემიგრანტულ პოეზიაში პატრიოტული შეგრძნება იბადება.

პატრიოტიზმი, როგორც ემიგრანტული ლირიკის მახასიათებელი, ვლინდება სამშობლოსადმი სულიერ ერთგულებაში, დროისა და სივრცის ზღვრის გადალახვის სურვილში. ემიგრანტი პოეტი სამშობლოს არ განიცდის მხოლოდ როგორც ფიზიკურ ადგილს — იგი მას აღიქვამს შინაგან ფასეულობად, საკუთარი არსის განუყოფელ ნაწილად. ამ ცნობიერებისა და ემოციური ერთგულების გამოხატულებას ღია ჩიქოვანის ლექსი „სამშობლოვ მრავალჟამიერ“, სადაც პოეტი სამშობლოს სიყვარულს მარადიულ და უპირობო ფასეულობად წარმოსახავს.

„სადაც არ უნდა წავიდე,
ვთელო ბალახი-ტალახი,
მაინც სამშობლო მეძახის.
მისი ველი და ქარაფი!“
(ჩიქოვანი, 2024, გვ. 78)

აქ სიტყვა „მეძახის“ მძლავრი ემოციური ცენტრი ხდება – პოეტი გრძნობს სამშობლოს უხილავ ხმას, რომელიც უცხო სივრცეშიც კი არ კარგავს ძალას.

შემდეგ სტრიქონებში ჩანს უცხო მიწის დროებითი ხიზლი: „თვალს გავაყოლებ წამიერ – მოვირბენ უცხო მდელოებს...“ – თუმცა ეს მხოლოდ წამიერი შთაბეჭდილებაა, რადგან გულით ის კვლავ სამშობლოში ბრუნდება. ლექსის ფინალში ავტორი აღიარებს ამ მარადიულ კავშირს: „სამშობლოვ მრავალჟამიერ, დავკოცნი შენს მთის წვეროებს!“ – კოცნა აქ სიმბოლურად გამოხატავს მადლიერებას, ერთგულებასა და სულიერ აღიარებას.

შედეგად, ეს ლექსი ასახავს ემიგრანტის შინაგან დიალოგს სამშობლოსთან – სიყვარული, რომელიც არც დროით, არც მანძილით არ ქრება, არამედ „მრავალჟამიერ“ გრძელდება, როგორც მარადიული სიმღერა სამშობლოსადმი.

კიდევ ერთ ლექსში „უძლეველო ქვეყანავ“ პოეტი სამშობლოს მიმართავს როგორც ცოცხალ და მტკივნეულ არსებას, რომელსაც მრავალი განსაცდელი გამოუვლია:

„ვაი ჩემო საქართველო,
ვის ხელში არ გატარეს...“
(ჩიქოვანი, 2024, გვ. 81)

ამ შესავლით იწყება ტკივილიანი აღიარება, სადაც სამშობლო ტანჯვისა და დაუნდობელი ისტორიის სიმბოლო ხდება. სიტყვა „ვაი“ გამოხატავს იმ ძლიერ ემოციურ მუხტს, რაც პოეტის გულში დაუნდობელ წარსულთან ასოცირდება.

შემდეგ სტრიქონებში პოეტი აღწერს ქვეყნის ღალატითა და ძალადობით გატანჯულობას:

„ყველა მტერი, მოღალატე
გულზე გადაგატარეს!“
(ჩიქოვანი, 2024, გვ. 81)

აქ იგრძნობა არა მხოლოდ ისტორიული ტკივილი, არამედ პირადული, ემიგრანტის განცდა, რომ სამშობლოს ტკივილი მისი საკუთარი სულია. ლექსის შუა ნაწილი – „ზედ კალოები დაგახიეს, ჩამოგაჭრეს გვერდები“ – საქართველოს ბედი წარმოჩენილია სხეულად, რომელსაც აწამებენ. ეს სტრიქონები საქართველოს ფიზიკური დაშლილობის სიმბოლოა, რაც პოეტის თვალში უდიდეს ტრაგედიად იქცევა.

ფინალური სურათი კი განსაკუთრებით ძლიერი და სიმბოლურია:

*„გვირგვინივით მოგახვიეს
მავთულხლართის ეკლები!“
(ჩიქოვანი, 2024, გვ. 81)*

აქ ტანჯვა გადაიქცევა ღირსებად. პოეტი სამშობლოს ხედავს როგორც წამებულს, მაგრამ მაინც „გვირგვინმოსილს“ – თითქოს ყოველი ტკივილი მისი უკვდავების მტკიცებულებად იქცეს.

საბოლოოდ, ლექსი არის ემიგრანტის მღელვარე აღსარება – სიყვარულითა და ტკივილით გამთბარი პატრიოტული მონოლოგი, სადაც სამშობლოს ტანჯვა არა სისუსტის, არამედ უძლეველობის სიმბოლოა.

ემიგრანტული ლიტერატურის კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი განზომილება ინდივიდუალური პრობლემებია. ეს გულისხმობს ადამიანის ფსიქოლოგიურ და ემოციურ კონფლიქტებს, რომელიც წარმოიქმნება ორ სამყაროს – სამშობლოსა და ახალ კულტურულ გარემოს შორის. ემიგრანტისთვის უცხო სივრცე ხშირად იქცევა გამოწვევად, სადაც საკუთარი „მე“-ს შენარჩუნება რთულდება. სწორედ აქ იწყება იდენტობის კრიზისი – ორმაგი ყოფნის ტვირთი, როცა ადამიანი ერთდროულად ეკუთვნის ორ სამყაროს და არც ერთში არ გრძნობს სრულ სიმშვიდეს.

ჩიქოვანის პოეზიაში ეს დილემა გამოკვეთილად ჩანს. ავტორი მუდმივად ეძებს საკუთარ თავს ორ რეალობას შორის. მისთვის სამშობლო შინაგანი საყრდენია, ემოციური ფესვი და კულტურული იდენტობის მთავარი ნაწილი. ლექსში „ემიგრანტი ვარ“ ეს განცდა სრულიად მკაფიოდ იკვეთება:

*„ემიგრანტი ვარ, გული ქართული –
წერით და ხატვით მუდამ გართული,
ქართული სისხლი ძარღვში გასული,
ვერ დამავიწყეს ჩემი წარსული!“
(ჩიქოვანი, 2024, გვ. 45)*

ამ სტრიქონებში ხაზგასმულია ავტორის შინაგანი წინააღმდეგობა – სხეულით უცხო ქვეყანაშია, მაგრამ გულით მაინც საქართველოში რჩება. ემიგრანტი გმირი თითქოს ორ სამყაროს შორის მყოფი სუბიექტია, რომელსაც არ შეუძლია წარსულის დავიწყება, რადგან ის არის მისი იდენტობის საფუძველი. „გული ქართულია“ – ეს სიტყვები იქცევა პოეტური თვითდამტკიცების ფორმულად, რომელიც კულტურულ და ემოციურ ერთეულებას გამოხატავს.

ლექსის მეორე ნაწილში იკითხება ავტორის პირადი ტკივილი და საკუთარი მდგომარეობის განცდა:

*„ემიგრანტი ვარ გრძნობა ჩაკლული,
ცხოვრებისაგან ცოტა ჩაგრული...
ბევრჯერ ჩამოვკარ ჩემი ჩონგური,
სიმი აკვნესდა მრავალტანჯული!
(ჩიქოვანი, 2024, გვ. 45)*

აქ ჩონგური ხდება ემიგრანტის სულიერი სიმბოლო – მისი ბგერა ტკივილისა და მონატრების მეტაფორად გვევლინება. ავტორი თავის ემოციებს არ მალავს, პირიქით, მათ აყალიბებს პოეტურ ფორმად, რაც ემიგრანტული ლექსის ერთ-ერთ მთავარ თავისებურებას წარმოადგენს.

ემიგრანტის განცდა ორმაგია – იგი ერთდროულად დაკარგულია და მაინც მტკიცედ იცავს საკუთარ იდენტობას. ამგვარი შინაგანი წინააღმდეგობა ქმნის იმ სულიერ ტვირთს, რომელიც განსაზღვრავს ემიგრანტული პოეზიის ემოციურ სიღრმეს.

გაუცხოება და სულიერი ტრავმა ჩიქოვანის შემოქმედებაში განსაკუთრებულად მწვავედ ვლინდება. უცხო კულტურულ სივრცეში მოხვედრილი ადამიანი ხშირად გრძნობს მარტოობასა

და ნადველს. ეს განცდა არ არის მხოლოდ ინდივიდუალური – იგი ტრანსფორმირდება კოლექტიურ ტკივილად, რომელიც მოიცავს ათასობით ქართველ ემიგრანტს.

ლექსი „მომიგონებთ ვინ ვიყავი“ სწორედ ამ განცდას გამოხატავს:

ყველა ბრძოლა დასრულდება,
დასრულდება ჩემიც...
საანაპიროს მიაღდება
ჩემი ბოლო გემი!...

(ჩიქოვანი, 2024, გვ. 31)

ლექსის სიმბოლური ფინალი („ჩემი ბოლო გემი“) ასახავს ემიგრანტის ცხოვრების ბოლოს, როგორც შინაგანი მოგზაურობის დასასრულს. ეს გემი აღარ ბრუნდება სამშობლოში, მაგრამ ის მაინც იქით არის მიმართული – ეს ნიშნავს, რომ ემიგრანტის ფიქრი, სული და მეხსიერება მუდამ სამშობლოსკენ არის მიბრუნებული.

ლექსის რეფრენი – „მომიგონებთ, ვინ ვიყავი“ – წარმოაჩენს ხსოვნის შიშს, დავიწყების ტრავმას, რომელიც ემიგრანტის ცნობიერებაში ერთ-ერთი ყველაზე მტკივნეული საკითხია. ემიგრანტი თითქოს ორმაგ დავიწყებას განიცდის: უცხო მიწაზე იგი უცხოა, ხოლო სამშობლოში შესაძლოა, დავიწყებული იყოს.

ამავე ლექსის სხვა სტრიქონები კიდევ უფრო ამძაფრებს ემოციურ ტონალობას:

„პირზე ღიმი მუდამ ჰქონდა,
არ ემჩნია დარდი...
(ჩიქოვანი, 2024, გვ. 31)

ეს სტრიქონები აჩვენებს ემიგრანტის შინაგან ნიადაგს – გარეგნული სიმტკიცე მალავს შინაგან ტკივილს.

ეს სიყვარული ხშირად გარდაიქმნება სამშობლოს სიყვარულად. ქალი, რომელიც თითქოს საყვარელ მამაკაცს ელოდება, სინამდვილეში ელოდება სამშობლოში დაბრუნების შანსს, რომელიც მუდმივად უიმედოდ ილუზიურად რჩება. ამიტომ ჩიქოვანის ემიგრანტული ლირიკა არ არის მხოლოდ რომანტიკული განცდების აღწერა – ეს არის არსებობის ტრაგედია, სადაც სიყვარული და სამშობლო ერთ მთლიან ემოციურ სტრუქტურად იქცევა.

„მოიტანეთ დამაყარეთ,
ყვავილები გუნდად!“
(ჩიქოვანი, 2024, გვ. 31)

ამ სიმბოლურ ფინალში მკაფიოდ ჩანს ემიგრანტის სურვილი, რომ მისი არსებობა მაინც სიმბოლურად დაუბრუნდეს სამყაროს, მშობლიურ მიწას. ყვავილები აქ არა მხოლოდ სიკვდილის, არამედ სიცოცხლის გაგრძელების სიმბოლოა – მას სურს დარჩეს სამშობლოს ნაწილად, თუნდაც მეხსიერების სივრცეში.

ლექსში „მომიგონებთ, ვინ ვიყავი“ პოეტი გვასწავლის, რომ ემიგრანტის ყველაზე დიდი შიში დავიწყებაა, მაგრამ ამავე დროს – სწორედ ხსოვნის სურვილია მისი შემოქმედების მამოძრავებელი ძალა. ჩიქოვანისთვის წერაა წინააღმდეგობა დავიწყების მიმართ; ყოველ სიტყვაში არის მცდელობა, რომ საკუთარი ხმა დარჩეს სამყაროში, თუნდაც სამშობლოდან შორს.

ჩიქოვანის პოეზიაში ემიგრანტი ქალი საბოლოოდ ხდება სამშობლოს სიმბოლო – ნაზი, მტანჯველი, მაგრამ ამაყი. მისი ტკივილი არა მხოლოდ ინდივიდუალურია, არამედ ეროვნული ტრავმის გაგრძელებაა, რომელიც ასახავს ქართველ ქალთა იმ ემოციურ გამოცდილებას, რაც საუკუნეების განმავლობაში თან სდევდა იძულებით გამგზავრებულთ.

ემიგრაციის თემატიკაში სიყვარული ერთ-ერთი ყველაზე მტკივნეული განზომილებაა, რადგან ის იშლება არა მხოლოდ ფიზიკური დისტანციის, არამედ სულიერი დაშორების შედეგადაც.

ლია ჩიქოვანის პოეზიაში სიყვარულის დაკარგვა ემიგრანტის უმძაფრესი ტრავმის ნაწილია – აქ სიყვარულის ობიექტი ხშირად სამშობლოს ემთხვევა, ხოლო განცდა, რომელიც ერთ დროს ადამიანურ სიახლოვეს უკავშირდებოდა, ახლა მხოლოდ მეხსიერების ნაწილად რჩება.

ლექსი „გული გამითბე“ არის ემოციურად დატვირთული, სენტიმენტალური პოეტური ტექსტი, სადაც წამყვანი თემაა სიყვარული, სიბოროტე და სულიერი ერთობის წყურვილი. ავტორი ქმნის დიალოგს საყვარელ ადამიანთან, რომელშიც მეღაწეობა და ვნება ჰარმონიულად ერწყმის ერთმანეთს.

ლექსის დასაწყისიდანვე იგრძნობა შინაგანი თხოვნა და სულიერი ტკივილი:

„გული გამითბე, საყვარელო, გამითბე გული,
ვიდრე სიბოროტე აქვს და არა ყინვადქცეული.“
(ჩიქოვანი, 2024, გვ. 64)

ეს სტრიქონები გამოხატავს დროის წარმავლობის შეგრძნებას – გულის სიბოროტე არის სიცოცხლის სიმბოლო, ხოლო „ყინვადქცევა“ – გრძნობის ჩაქრობისა და სიცოცხლის დასასრულის აღუზნება. პოეტი თითქოს ევედრება სიყვარულს, სანამ ჯერ კიდევ *სუნთქავს: „ვიდრე დავდივარ მე ამ ქვეყნად სუნთქვაზეკრული“* (ჩიქოვანი, 2024, გვ. 64).

ამ ფრაზაში გაერთიანებულია სიცოცხლის დამაბულობა და სიყვარულისადმი დამოკიდებულება როგორც სასიცოცხლო ენერგიის წყაროსადმი. ხოლო შემდეგი სტრიქონები აძლიერებს ამ თავდადების მოტივს:

„მკვდარიც რომ ვიყო, მე შენს გამო ფეხზე დავდგები,
შენი გულისთვის დავდნები და ცეცხლში ჩავდგები.“
(ჩიქოვანი, 2024, გვ. 4)

აქ იგრძნობა კლასიკური რომანტიზმის ტონალობა – სიყვარული აღიქმება როგორც აღდგომის ძალა, როგორც ისეთივე ძლიერი გრძნობა, რომელიც სიკვდილსაც კი აჯობებს. ეს სტრიქონები გვახსენებს ტრადიციულ ქართულ პოეზიაში არსებულ თემას – *სიყვარული როგორც გმირობა და მსხვერპლი*.

ბოლო სტროფში ლექსი თითქოს თეატრალურ და სიმბოლურ სურათად იქცევა:

„მოდით ფანჯრებთან და მიმღერე მე სერენადა,
ფარდის უკნიდან თვალებს ჩაგიკრავს შენ ესმერალდა.“
(ჩიქოვანი, 2024, გვ. 64)

აქ უკვე სიუჟეტი გვაგონებს შუა საუკუნეების რომანტიკულ სცენებს – სერენადას, ფანჯარასთან მოსულ შეყვარებულს, ფარდის მიღმა მდგარ ქალს. სახელი *ესმერალდა* მატებს ევროპულ ელფერს, მაგრამ ამავე დროს სიმბოლურად აღნიშნავს იდეალურ, მიუწვდომელ ქალს.

ლექსის დასასრულს, ავტორი გვიჩვენებს სიყვარულის აღტაცებით სავსე გაერთიანებას:

„მოდით, ძვირფასო, მოგაწოდო ღვინით ხელადა
და ტრფობის ალში გავეხვევით ორნივე ხელადა.“
(ჩიქოვანი, 2024, გვ. 64)

ღვინოსა და ალის სიმბოლიკა აქ ასახავს ტრფობის სიმაღლეს – სიბოროტე და სიცოცხლის ენერგია ერთ მთლიან ემოციურ იმპულსად იყრის თავს.

საბოლოოდ, ლექსი გამოხატავს სიყვარულის ძლიერ ემოციას, რომელიც დროისა და სიკვდილისა დამლევადაც ცდილობს. პოეტი ქმნის სამყაროს, სადაც გრძნობა არის არსებობის მთავარი საფუძველი. მეტაფორები („გულის სიმები“, „ცეცხლში ჩავდგები“, „ტრფობის ალში“) ქმნის ინტენ-

სიურ, მუსიკალურად აჟღერებულ ატმოსფეროს. ეს არის სულის მონოლოგი სიყვარულის მიმართ, რომელიც ერთდროულად ითხოვს სიბოძს და თვითონაც ანათებს.

ლექსი „ვიცი, მოხვალ, ჩამიხუტებ!“ არის ნაზი, ემოციურად სავსე ტექსტი, რომელშიც ლოდინი, სიყვარული და ტრფობის ძალა მთავარ თემებად იქცევა. პოეტი ქმნის მოსვლისა და აღდგენის მოტივს – სიყვარულის დაბრუნებას, რომელსაც თან სდევს ბუნებრივი მოვლენების სიმბოლური პალიტრა.

ლექსის პირველი სტრიქონიდანვე ჩნდება სასოებისა და მოლოდინის განცდა:

„შენს ლოდინში ვითვლი წუთებს –
ვიცი მოხვალ, ჩამიხუტებ.“
(ჩიქოვანი, 2024, გვ. 92)

ეს ორი ხაზი თითქოს დროის ფარდას შლის: მოქმედება მიმდინარეობს ლოდინის სივრცეში, სადაც ყოველი წუთი გახანგრძლივებულია, მაგრამ იმედით სავსე. სიტყვა „ვიცი“ მოლოდინის რწმენად აქცევს – ეს არაა შიში ან ეჭვი, არამედ *დარწმუნებული მოლოდინი სიყვარულისა*.

შემდეგ სტროფში პოეტი იყენებს ბუნების პოეტურ ალეგორიებს:

„წვიმა გაჰყრის გულის „ქურდებს“,
ჩვენი დრო კი დაიქუხება!“
(ჩიქოვანი, 2024, გვ. 92)

აქ *წვიმა* სიმბოლურად ნიშნავს განწმენდას – სევდის, ტკივილისა და ტანჯვის მოცილებას. „გულის ქურდები“ კი შეიძლება აღიქმებოდეს როგორც ტკივილისა და მარტოობის მეტაფორა. როცა „დაიქუხება დრო“, იწყება გარდატეხა – სიყვარულის გაცოცხლების მომენტი.

ლექსი აღსავსეა პოზიტიური ემოციით, სიყვარულის რწმენითა და იმედით. იგი ქმნის დინამიკურ სურათს – *ლოდინიდან* გადადის *შეხვედრაში*, *წვიმიდან* – *მზეში*, *ბოლოს კი* – *თავისუფლებაში*. ბუნების ელემენტები („წვიმა“, „დაიქუხება“, „მზე“, „თოვლი“) ემოციური სიმძაფრით ამლიერებენ გრძნობებს.

ამგვარად, ლექსი „ვიცი, მოვალ, ჩამიხუტებ!“ არის სიყვარულის გამარჯვების პოეზია, რომელიც სევდის ნაცვლად ენერგიას, რწმენასა და სიხარულს ასხივებს.

ღია ჩიქოვანის პოეზია წარმოადგენს თანამედროვე ქართული ემიგრანტული ლიტერატურის ერთ-ერთ ყველაზე გულწრფელ და ემოციურად დატვირთულ გამოვლინებას. ჩიქოვანი იმ მწერლების თაობას მიეკუთვნება, რომელთათვის სიტყვა იქცევა სამშობლოს გაგრძელებად – ენა ხდება შინაგანი სამშობლო, რომელიც ადამიანს საშუალებას აძლევს, საკუთარ თავთან და საკუთარი იდენტობის ფესვებთან კავშირი არ დაკარგოს.

ემიგრანტული პოეზია ზოგადად – და ჩიქოვანის შემოქმედება განსაკუთრებით – წარმოგვიდგენს ლიტერატურულ სივრცეს, სადაც ტკივილი, მონატრება, სულიერი წინააღმდეგობა და იმედი ერთდროულად თანაარსებობენ. პოეტი ქმნის ტექსტებს, რომლებიც დოკუმენტურად არის და სიმბოლურად, რადგან თითოეული ლექსი შეიძლება წაიკითხო როგორც ერთ კონკრეტულ ემიგრანტის ბიოგრაფია, მაგრამ ამავე დროს – როგორც კოლექტიური ემოციური არქივი.

ჩიქოვანის ლექსებში სამშობლო ხან დედის სახით ჩნდება, ხან – ბავშვობის მოგონებად, ხან კი – როგორც გაუნელებელი ნატვრა, რომელიც ყოველწამიერად ახსენებს თავს. ეს სამშობლო არ არის მხოლოდ გეოგრაფიული ადგილი, არამედ ადამიანის შინაგანი მდგომარეობა, მეხსიერების მუდმივი წერტილი. მისი პოეზია ამგვარად იქცევა ერთგვარ ხიდად ორ სამყაროს შორის – იმ ქვეყნისა, რომელიც ემიგრანტმა დატოვა, და იმ სივრცისა, სადაც ახლა იმყოფება.

ემიგრანტული ლიტერატურა, როგორც კულტურული ფენომენი, დღეს უკვე წარმოადგენს მნიშვნელოვან ნაწილს ქართული იდენტობის გამოკვლევის პროცესისა. მასში აირეკლება არა მხოლოდ უცხოეთში მყოფი ქართველის განცდები, არამედ ის სულიერი ტკივილიც, რომელიც საქართველოს ისტორიულ ბედს თან ახლავს. ამიტომაც, ემიგრანტული პოეზია მხოლოდ ერთ ეპოქას-

თან დაკავშირებული მოვლენა კი არა, არამედ მუდმივი სულიერი მდგომარეობაა – ადამიანის შინაგანი დიალოგი საკუთარ წარსულთან და კულტურასთან.

ლია ჩიქოვანის პოეზია გვასწავლის, რომ ტკივილიც შეიძლება შემოქმედებად იქცეს, თუ მას სიტყვად გარდავქმნით. მისი თითოეული ლექსი ერთდროულად არის აღსარება და მოწოდება – რწმენა, რომ სამშობლოს სიყვარული არასდროს ქრება, ის მხოლოდ ფორმას იცვლის, მაგრამ არსს არ კარგავს. ასეთი ტექსტები სწორედ იმიტომ არის ფასეული, რომ ისინი გვახსენებენ იმას, რაც ყველაზე ძვირფასია – მეხსიერებას, სიწმინდესა და ადამიანურ სიბოძას, რომელიც არ ცნობს საზღვრებს.

ამრიგად, ემიგრანტული პოეზია დღესაც რჩება ქართულ კულტურაში იმ ადგილად, სადაც სიტყვა სამშობლოდ იქცევა, ხოლო სამშობლო – სიტყვად.

გამოყენებული ლიტერატურა:

ჩიქოვანი ლ. (2024). „მადლობა ღმერთო“, თბილისი: „ივერიონი“.

References:

Chikovani, L. (2024). Madloba Ghmerto. [Thank You, God]. Tbilisi: Iverioni Publishing House.

Shorena Bolkvadze

შორენა ბოლქვაძე

Batumi Shota Rustaveli State University

შოთა რუსთაველის სახელობის ბათუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

Georgia, Batumi

საქართველო, ბათუმი

The Artistic – Publicistic Discourse of Georgian Emigrant Memoirs
ქართული ემიგრანტული მემუარისტის მხატვრულ-პუბლიცისტური
დისკურსი

DOI: <https://doi.org/10.62119/cils.18.2025.10835>

The study of emigrant literature requires expanding the spectrum of research directions. Within artistic-documentary discourse, our research focuses on memoir prose through genre, artistry, and memory studies. We analyze two significant works: Revaz Gabashvili's „*What do I Remember*” and Valodia Gogua-dze's „*Memoirs*”. The Georgian emigration wave after 1921 produced compelling memoir literature, which became the sole material for filling "white spots" in history falsified by Soviet ideology. Documentary and journalistic discourse transforms this memoir prose into a multi-faceted, valuable resource for interdisciplinary research, offering a vital counter-narrative to political distortions while preserving the authentic national memory of Georgia.

Key words: Memoir, Interdisciplinary Research, Memory, Identity

საკვანძო სიტყვები: მემუარები, ინტერდისციპლინარული კვლევა, მეხსიერება, იდენტობა

ქართული ემიგრანტული ლიტერატურის შესწავლა, მიუხედავად ინტენსიური მუშაობისა, კვლევის მიმართულებათა სპექტრის გაზრდას მოითხოვს. იგი ჟანრობრივად, თემატურად, სტილის თვალსაზრისით თუ ბიბლიოგრაფიული ღირებულებით ქართული მწერლობის მნიშვნელოვანი კორპუსია. მართალია, ქართული სამეცნიერო და კრიტიკული სკოლებისაგან სათანადოდ დაფასებულია პოლიტიკური ემიგრაციის პირველი ტალღის, მხედველობაში გვაქვს მოსკოვში ვახტანგ მე-6 დასის, ღვაწლი, ვთვლით, რომ ასევე დიდი ყურადღების ღირსია, პოლიტიკური ემიგრაციის მეორე ტალღის, გასაბჭოების შემდეგ ევროპაში ემიგრირებულთა, წერილობითი მემკვიდრეობა.

პუბლიცისტის, მხატვრულ-დოკუმენტური დისკურსის ფარგლებში ჩვენი კვლევის ინტერესს წარმოადგენს მემუარული პროზა, ჟანრობრივი, მხატვრული თუ მეხსიერების კვლევის მიმართულებით.

საინტერესოა, რა ფაქტორებს გამოკვეთს მეხსიერების კვლავწარმოებით აგებული ტექსტები და მათში გამოხატული ემიგრანტული ტრავმული მეხსიერება.

საანალიზოდ ვირჩევთ ემიგრანტული ლიტერატურის ორ მემუარულ ნაწარმოებს: რევაზ გაბაშვილის „*რაც მახსოვს*“ და ვალოდია გოგუაძის „*მოგონებანი*“.

რევაზ გაბაშვილი გახლავთ ეკატერინე გაბაშვილის ვაჟი, ბელგიაში განათლებამიღებული, საქართველოში სოციალ-ფედერალისტური პარტიის წევრი და შემდგომში პარიზში ემიგრირებული.

ვალოდია გოგუაძე კი ის გმირია, რომელსაც საქართველოს რესპუბლიკის დროს შემოჭრილ ოსმალთა რაზმებს ებრძოდა და შემდგომში ისიც პარიზულ ემიგრაციას შეუერთდა.

ვალოდია გოგუაძის ტექსტი არ მოგვითხრობს ბავშვობასა და ჯაბუკობის წლებზე, მოღვაწეობის რევოლუციამდელ პერიოდზე. ავტორი გამოირჩევა გულწრფელობითა და სიმართლის დამა-

ჯერებლად წარმოდგენის უნარით. „მოგონებანი“ მოიცავს 1890-1919 წლების პერიოდს. ემიგრაციაში ყოფნის პერიოდის, გასაბჭოებიდან 1954 წლამდე, გარდაცვალებამდე, შესახებ ტექსტი არ მოიცავს. როგორც მკვლევარი აკადემიკოსი გურამ შარაძე (1992, გვ. 452.) გვაცნობს, ხელნაწერის სრული ვერსია ავტორს პარიზში ფაშისტური გერმანიის შეჭრის დროს თვითონვე გაუნადგურებია, ხოლო შემდეგ ფრაგმენტულად აღმოჩენილი ფურცლების აკინძვით მის მეუღლეს შეუკრავს ის ვერსია, რომელმაც ჩვენამდე მოაღწია.

„კოლექტიური მეხსიერების“ თეორიის მიხედვით, ადამიანები მოვლენებს აღიქვამენ, იაზრებენ და იმახსოვრებენ სოციალური წრის ინტერესებისა და საზოგადოების მიერ ამა თუ იმ თემის აქცენტირებიდან გამომდინარე. ქართული მემუარული პროზა, კონკრეტულად მე-20 საუკუნის დასაწყისში ევროპაში ემიგრირებულთა მემუარული მემკვიდრეობა, სწორედ ამ ნიშნით გამოირჩევა. ავტორებს აერთიანებთ ისტორიული მოვლენებით განპირობებული მსგავსი თავგასავალი და ამ რეალობით ჩამოყალიბებული ცხოვრების წესი. ამდენად, ხშირ შემთხვევაში, საანალიზო ტექსტებში ერთი და იგივე ამბავი, შემთხვევა თუ ინციდენტი აღწერილი, იდენტურია ლიტერატურულ პორტრეტთა გალერეაც, რაც ხშირად ამ ჟანრის ტექსტების კომპოზიციის შემადგენელი ნაწილია. საზოგადო მოღვაწეთა ლიტერატურული პორტრეტები პიროვნული დამოკიდებულების გამოხატვის მიუხედავად, ისტორიულ პირთა წარმოდგენას გვიადვილებს.

საერთო მეხსიერება, რომელიც შემდგომში ისტორიულ, კოლექტიურ მეხსიერებად ფორმირდება, საზოგადოებას აერთიანებს, ხოლო პოლიტიკური თავშესაფრის ძიების პირობებში ჩამოყალიბებული დიასპორის წევრები, რომლებიც გადარჩენისთვის, ადაპტაციისთვისა და დამკვიდრებისთვის იბრძვიან, ადვილად ემორჩილებიან სოლიდარობის უპირატეს ფაქტორად აღიარების აუცილებლობას. მიუხედავად ამ, ასე ვთქვათ, კოლექტიური წნეხისა, მემუარების წერა დიდწილად კამერული, ინტიმური და აღსარების იმპულსზე დამყარებული შემოქმედებითი პროცესია, რითაც მთხრობელს უადვილდება შექმნას უნიკალური საავტორო ხელწერა. ამ ორი ფაქტორის გარდამავალი უპირატესობით შემოქმედების პირობებში ის იძენს ადამიანის, ინდივიდუალური „მოფლის ხატისა“ და სოციალური ხედვით „ეპოქის სურათის“ არეკვლის დამაჯერებლობის ძალას. „კულტურა აყალიბებს გარკვეული ტიპის აზროვნებას, ცხოვრების წესს, რომელსაც ინდივიდი სოციალიზაციის დროს ითვისებს“ (კალჭუნი, 2008, გვ. 26).

გარდამავალი ეპოქები: რევოლუციები, მასშტაბური სოციალური თუ ეკოლოგიური კატაკლიზმები შეუძენველს ტოვებს უმცირესობებს, მარგინალებს, ინდივიდუალებსა და არაორდინალურად მოაზროვნე ან, რაღაც ნიშნით, პროცენტულად მცირე ადამიანთა ჯგუფებსაც. მემუარისტიკა კი თანამედროვე პირობებში, როცა ეს ჟანრი მასობრივი კულტურის პირობებში ყველაზე მოდურ ტენდენციად იქცა, აღმოჩნდა ის ველი, ის სივრცე, სადაც გადარჩა ინდივიდი, შეიძლება შემოქმედებითი უნარის მხრივ ვერ გამოჩეული, მაგრამ ხედვის უნიკალურობით, საკუთარი თავის აღნიშვნისა და დაფიქსირების ამბიციის ჟინით ცხოველმყოფელი ადამიანი.

როგორც ვხედავთ, მე-20 საუკუნის კატაკლიზმებს საქართველოს ისტორიაც იზიარებს და მისი სვე-ბედიც ნაწილია მცირე ერთების თვითგამორკვევის პროცესის (რა ნიშნითაც მეცხრამეტე საუკუნის ევროპის ისტორია გაფორმდა) საბედისწერო შემობრუნებისა, ჩენს შემთხვევაში, გასაბჭოებისა.

ქართული პოლიტიკური ემიგრაციის მორიგი ტალღა 1921 წლის მოვლენების შემდეგ ძალიან საინტერესო და მოცულობით მემუარულ ლიტერატურას ქმნის, რაც შემდგომში საბჭოთა იდეოლოგიის კარნახით გაყალბებული ისტორიის „თეთრი ლაქების“ ამოსავსებად ერთადერთი მასალა აღმოჩნდა. მათი გაცნობა ეპოქის აღსაქმელად საერთო სურათს ფერებს მატებს და სიმკვეთრეს სძენს. ამ ტექსტების ალტერნატივად (ისტორიული რეალობის ასახვის კონტექსტში) გვაქვს საბჭოთა ეპოქაში პარტიული დაკვეთით შექმნილი ლიტერატურა. როგორც პროფესორი ირმა რატიანი წერს: ქართულ ენაზე შექმნილი ლიტერატურის (ჩვენი შენიშვნით) –

„ბოლშევიკურ სახელისუფლებო იდეოლოგიის უშუალო ლიტერატურულ რეფლექსი-
ად საბჭოთა დისკურსი იქცა, ხელისუფლების მიერ საგანგებოდ ორგანიზებული სისტემა,
რომელიც იმთავითვე რამდენიმე შენაკადად განიტოტა: პროლეტარული მწერლობა, სოცრე-
ალისტური მწერლობა, საბჭოთა პუბლიცისტიკა. საბჭოთა დისკურსი იყო, ერთი მხრივ, „ახა-
ლი დემოკრატიის“ და მემარცხენე ინტელიგენციის დისკურსი, სადაც სიტყვა-ფიქვია დო-
მინირებდა სიტყვა-საგანზე, მეორე მხრივ, კი „ზედაპირული დისკურსი“, რომელსაც არ გააჩ-
ნდა სიღრმე და ნაციონალური ინდივიდუალობის განცდა..“ (რატიანი, 2013-14, გვ. 156) .

ამრიგად, ქართული ემიგრანტული მემუარისტიკა ასახავს იმავე ეპოქას, მაგრამ დაზღვე-
ულია ზედაპირულობისაგან და არ არის შეზღუდული ნაციონალური იდენტობის გამოხატვაში,
პირიქით, სწორედ იდენტობის განცდა არის მისი ლაიტმოტივი და იდეა. შესაბამისად, დაცულია
ზედაპირულობისა და ტრაფარეტულობისაგან.

„არ ვიცი, იმიტომ რომ ლიბერალურ-განათლებული ოჯახში აღვიზარდე, უკიდუ-
რესად მართალი დედა ჩემის მთავარი, და, პატიოსანი მამის, ასე ვსთქვამთ მეორეხარისხო-
ვანი გავლენით, იმიტომ რომ ერთადერთი ეროვნულ პატრიოტული სკოლა გავიარე, – ნე-
ტარ-მოსაგონებელი ქართველი მასწავლებლებით და ძვირფასი ამხანაგებით, ჩემი ინდივი-
დუალური, პირადი თვისებათა და სულიერ განწყობილების მიხედვით შემუშავებული
მსოფლმხედველობით... მე არასოდეს არ მაინტერესებდა რეჟიმის საკითხი, არამედ მხო-
ლოდ „ეროვნული და თავისუფალი ერის ფარგლებში უკიდურეს სამართლიანობაზე აგე-
ბული წესწყობილება“ (გაბაშვილი, 1992, გვ. 86-87).

მემუარული ტექსტი „რაც მახსოვს“ ისტორიული მოვლენების ჩვენთვის დამალულ და ოფი-
ციალური ისტორიოგრაფიით მიჩქმალულ უამრავ ნიუანსს ყვება. უმძიმეს დრამატულ, პროზაულ
ეპიზოდებშიც თხრობას ამსუბუქებს რომანული ნარატივები, ლირიკული გადახვევები, ლიტერა-
ტურული პორტრეტები. მწვავე პოლიტიკური პროცესების აღწერისას სიცოცხლის მშვენიერ გამოვ-
ლინებებზე აქცენტირებით ავტორს მხატვრული პროზის ელემენტები შეაქვს და კითხვის პროცესს
სასიამოვნოს ხდის.

აქვე დავსძენთ, რომ მხატვრული პროზისაგან განსხვავებით დოკუმენტურ პროზაში იშვი-
ათია ბალანსი, პროპორცია თუ კომპოზიციური აგების მდგენელი. მხატვრულ-დოკუმენტური
პროზა მკითხველის ემოციებზე მანიპულირებით როდია გართული, არამედ მიყვება ერთი ადა-
მიანის სუბიექტურ ტემპსა და რიტმს, რითაც მის ტემპერამენტსა და ექსპრესიულობას შეგვაგრ-
ძნებინებს. აუცილებელია აღვნიშნოთ, რომ ამ გარემოებას მემუარისტიკის მხატვრულ თავისებუ-
რებად განვიხილავთ, თუმცა ეს ცალკე კვლევის საგანია.

ზურაბ გაბაშვილის „რაც მახსოვს“ ტექსტი საშუალებას გვაძლევს დავაკვირდეთ საინტერესო
ტენდენციას საკუთრივ ნარატივისა(ამბის ისტორიული დრო) და მთხრობლის (ნარატორის მიერ
წერის მომენტში) ენის სხვაობა. თუკი მხატვრული ტექსტის შექმნისას, მხედველობაში გვაქვს ის-
ტორიული რომანი ან მოთხრობა, ავტორი მიმართავს სტილიზაციას, არქაიზმების გამოყენებას
ეპოქის სულის აღსადგენად და კოლორიტის შესაქმნელად, მემუარისტი არ ხარჯავს მსგავს ძალის-
ხმევას და შესაბამისად მკითხველი გრძნობს აცდენას. თხრობის ისტორიული დრო განგვაწყობს
რევოლუციის ამბები უნდა მოვისმინოთ იმ ეპოქის ენით, რაც ტელევიზიამ, ისტორიის სახელმ-
ძღვანელობებმა, თუ სოცრეალიზმის ლიტერატურამ გაგვიმყარა, თუმცა ტექსტი, რომელიც დროის
დისტანციით იწერება და სწაფად განვითარებადი ევროპის ნაწილად ქცეული, რაც, ცხადია, ენობ-
რივ სტატუსსაც ცვლიდა. ტექსტი, რომელიც დროის დისტანციით იწერება, ამასთან სხვა, ამ ენის
მიღმა, სოციალურ-ოლიტიკური სისტემის სოციუმის ანუ ემიგრანტი ქმნის, ცხადია, განიცდის იმ
ენის თუ რეალობის სხვა განმსაზღვრელი ფაქტორების, ამბის ისტორიულ დროსა და თანამედრო-
ვეობის განცდას შორის. ამას თვით ავტორი საგანგებოდ აღნიშნავს: „ერთი თვალის დახამხამება-
ზედ ჩაქრა ღუმელი, „სარდლობა“ – სპონტანურად – (მაშინ ეს სიტყვა ხმარებაში არ იყო) – ჩემზედ
გადმოვიდა...“ (გაბაშვილი, 1992, გვ. 47).

ამ შემთხვევაში ვიმოწმებთ ამონარიდს იმ მიზნით, რომ ვაჩვენოთ, ეს ერთგვარი ანაქრონიზმი ავტორსაც უგრძნია და განუმარტავს მკითხველისთვის, რითაც ერთგვარად შეახსენა მას, რომ ის მემუარულ ტექსტს კითხულობს, რომელიც მეხსიერების კლავწარმოების პროცესს ეყრდნობა. სოცლინგვისტიკის ტერმინით ემიგრანტული მწერლობა ხშირად მიმართავს „ლინგვისტური კოდების“ მონაცვლეობას.

ქართული ემიგრანტული მემუარისტიკის ერთ-ერთ მახასიათებლად მეხსიერების პოლიტიკის გათვალისწინებით გამოსაყოფია მოვლენათა შეფასების წინააღმდეგობრივი ბუნება. ერთი და იგივე ფაქტის შეფასება ერთ ნაწარმოებში სხვადასხვა დროითი დისტანციიდან. მთხრობელი ფაქტს, როგორც თვითმხილველი იგონებს, გადმოსცემს იმ მომენტის ემოციას და აფასებს „დღიურის პერსპექტივით“, ხოლო შემდგომ იმავე ფაქტს წერის მომენტში ხელმეორედ აფასებს თანამედროვე ხედვის პერსპექტივიდან. არ არის გამორიცხული, რომ მემუარი მეორეული, გადამუშავებული ტექსტია და ის მასალად სწორედ ავტორისავე დღიურს იყენებს. მოგონებებისა და უშუალო განცდის ჩვენება გმირის, პერსონაჟის იგივე ავტორის ზრდის, ტრანსფორმაციის მაჩვენებელიცაა და მკითხველი თავგადასავალთან ერთად მისი სულიერი განვითარების გზასაც აფიქსირებს. მტკიცების თვალსაჩინოებისთვის მოვიტანთ საინტერესო მონაკვეთს – მეფის რუსეთის მართლმსაჯულების შეფასება რევოლუციურ პერიოდსა და შემდგომი რეალობის გათვალისწინებით: „მეცხრაჯერ დასახრჩობი ვიყავი რუსების თვალში, მაგრამ მაშინ კანონი არსებობდა („მენშევიკებმა“ და „ბოლშევიკებმა“ რომ ერთიანად გააუქმეს). 1907-ში უნივერსიტეტში, პეტერბურდის უნივერსიტეტშიც კი, მიმიღეს (...) ეხლა დაუჯერებელია, მაგრამ ფაქტია“ (გაბაშვილი, 1992, გვ. 43.)

ამ თემის საინტერესო რეფლექსიას გვთავაზობს სხვა ვალოდია გოგუაძე თავის „მოგონებანში“:

„არ არის ისტორია, რომ ფაქტებისა და მოვლენების შინაგანი ლოღიკით, მიზეზ-შედეგობით იყოს გადმოცემული, არც ლიტერატურული ნაწარმოები, არც რომანი, რაიმე ნიშნით, გეგმით, თუ ფორმით მოსათხრობი: ჩემი „რაც მახსოვს“, უტყუარი, და შეიძლება დაულაგებელი, სიტყვაა იმაზე, რაც მახსოვს მართლა და როგორც მახსოვს. მით უფრო, რომ ყველა საბუთები, წიგნები და დამამტკიცებელი მასალები ჩვენი დროის ისტორიისა, რომელიც ჯერ კიდევ სტამბულში დავიწყე, – დამედუპა, მეორე მსოფლიო ომში. ამიტომ, ხშირი უკან დაბრუნება, ანალოგიების მოყვანა, სხვადასხვა დროიდან, თუ მრავალი შენიშვნები, შეიძლება მთლიან შთაბეჭდილებას არღვევდეს, მაგრამ ჩემზე ახალგაზრდა მეხსიერების ადამიანს, თუ მოისურვებს, – ადვილად შეუძლიან მთლიანი ისტორიის ხარვეზები აქედან შეავსოს მაინც უტყუარი ფაქტებით“ (გოგუაძე, 1992, გვ. 248).

როგორც ვხედავთ, ავტორი თავისი პირუთვნელობის გათვალისწინებით მემუარულ ტექსტს განიხილავს როგორც ისტორიულ წყაროს. ხაზს უსვამს მის პუბლიცისტურ და ანალიტიკურ ხასიათს.

ჩვენი მტკიცებით, სწორედ დოკუმენტური, პუბლიცისტური და ანალიტიკური დისკურსი აქცევს მემუარისტულ პროზას მრავალი კუთხით ფასეულ და გასათვალისწინებელ მასალად ინტერდისციპლინური კვლევებისათვის.

დასკვნის სახით შეიძლება აღინიშნოს, რომ ემიგრაცია მწერლობაში ამძაფრებს სუბიექტურ დისკურსს, გადის რა მხატვრული სიუჟეტივით დრამატულ პირად ცხოვრებას, ავტობიოგრაფიული, დოკუმენტური, ისტორიული რეალობა თხრობისას აღარ საჭიროებს წარმოსახულისა და გამოგონილის ჩართვას, ამიტომაც აქტუალური ხდება პუბლიცისტური, ბიოგრაფიული და ფილოსოფიური დისკურსი.

საანალიზო ტექსტები გვიმოწმებს, რომ ამ მოდელს აქტიურად ამუშავებდნენ ქართული ემიგრაციის წარმომადგენლები, რომლებმაც დაგვიტოვეს ძალიან საინტერესო, მრავალმხრივ საკვლევი მასალა. ვფიქრობთ, კვლევები ინტერდისციპლინური ხასიათის უნდა იყოს - ლინგვოკულტუროლოგიური, ისტორიული, ლიტერატურათმცოდნეობისა და სხვა დარგების მეთოდოლოგიის მომარჯვებით.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- გაბაშვილი, რ. (1992). „რაც მახსოვს“, „ქართული ემიგრანტული ლიტერატურა“, კრებული, თბილისი: „გულან-ნი“; ISSN63.3.(2B)დ122; ფირმა „საღარა“.
- გოგუაძე, ვ. (1992). „მოგონებანი“, „ქართული ემიგრანტული ლიტერატურა“, კრებული, თბილისი: „გულანი“; ISSN63.3.(2B)დ122; ფირმა „საღარა“.
- კალჭუნი, ქ., ლაიტი დ., კელერი ს. (2008). სოციოლოგია (ლექციების კურსი) I ნაკვეთი. თბილისი: ილია ჭავჭავაძის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
- რატიანი, ი. (2014). „სჯანი“, თბილისი: ლიტერატურის ინსტიტუტის გამომცემლობა; ISSN1512-251

References:

- Gabashvili, R. (1992). „Rats makhsovs“. „Kartuli emigrant'uli lit'erat'ura“, k'rebuli. [\"What I Remember\"; \"Georgian Emigrant Literature\". Collection]. Tbilisi: „gulani“; ISSN63.3. (2B)d122; pirma „saghara“.
- Goguadze, V. (1992). „Mogonebani“. „Kartuli emigrant'uli lit'erat'ura“. K'rebuli. [\"Memories\"; \"Georgian Emigrant Literature\" Collection]. Tbilisi: „gulani“; ISSN63.3.(2B)d122; pirma „saghara“.
- K'alhuni, K., Laiti, D., K'eleri, S. (2008). Sotsiologia (lektsiebis k'ursi). I nak'veti. Tbilisi: Ilia Ch'avch'avadzis sakhelmts'ipo universit'et'is gamomtsemloba.
- Rat'iani, I. (2014). „Ssjani“. Tbilisi: lit'erat'uris inst'it'ut'is gamomtsemloba; ISSN1512-2514;

Juozas Kėkštas's Existential Fight for Freedom and the Musicality of His Poetry

DOI: <https://doi.org/10.62119/cils.18.2025.10836>

Lithuanian émigré poet Juozas Kėkštas (Adomavičius, 1915–1981) lived across Europe and South America, experiencing repeated arrests, Soviet imprisonment, and wartime service in Anders' army, later organizing Lithuanian periodicals in Rome and Buenos Aires. This paper examines the stages of his emigration and focuses on the peculiarities and musicality of his poetry using comparative methodology and existing scholarship. It argues that his work blends rebellious expressionism, avant-garde poetics, existentialism, and žemininkai ideas, unified by themes of freedom and solitude, while extensive musical imagery and formal analogues (variations, rondo, compound forms) shape its emotional dramaturgy.

Keywords: Lithuanian Emigration Literature, Juozas Kėkštas, Poetry, Intermediality, Musicality

Introduction

Lithuania does not count large numbers of military poets who are involved in fights for countries other than their Homeland, which fight for universal justice, ideals and liberation of all humanity from fascist dictatorship. In this respect, the poetry of Juozas Kėkštas (1915–1981), a poet of complex fate and supreme ideals, takes an exceptional place in Lithuanian literature as well. Though it is away from the traditional canon, it is artistically evocative with unique idealistic edge, revealing the drama of struggle and existential solitude. The following poetry collections by Kėkštas were published: "Toks gyvenimas" [This life], 1938, "Rudens dugnu" [At the Bottom of Autumn's Abyss], "Staigus horizontas" [Abrupt Horizon], both in 1946, "Diena naktin" [Day into Night], 1947, "Ramybė man" [Peace to Me], 1951, "Etapai" [Stages], 1953.

The aim of this article is to discuss the peculiarities and the musicality of Kėkštas's poetry. To achieve this goal, the stages of emigration from Lithuania will be briefly presented, the features of Kėkštas's life, work and the musicality of his poetry will be discussed. The article draws on the works of Nastazija Kairiūkštytė, Malgorzata Kasner, Alma Lapinskienė, Dalia Satkauskytė, Werner Wolf, and others, and resorts to comparative methodology.

First, I will briefly introduce **the periods of emigration in Lithuania and the stages of emigrant literature**. 1. Emigration from Lithuania began in the era of the Grand Duchy of Lithuania in the 16th–17th c., prompted by religious conflicts and later by the tightening of serfdom and by wars (VLE: <https://www.vle.lt/straipsnis/emigracija/>). 2. In the 18th–19th c., political emigration followed the partition of the Polish–Lithuanian Commonwealth (1794), the uprisings (1830–1831, 1863–1864), and deportations carried out by the Russian Empire. In total, from the late 19th c. to 1914, about 0,4 million Lithuanians left for various countries, most of them were young men of working age (about 70% of all emigrants). 3. The establishment of independent Lithuania (in 1918) and the start of land reform (1919–1922) temporarily slowed Lithuanian emigration; overall, however, 102,500 people emigrated from Lithuania between 1920 and 1940. In the 4 decades, roughly the total of 1,5 million Lithuanians lived outside Lithuania. 4. For Lithuanian literature, the most significant wave is the political emigration after 1940, driven by coercion and other circumstances under the occupation regimes of Germany and especially the USSR. This is the largest emigration wave in Lithuania's history: in the 1950s–1960s alone, about one-third of the population

left Lithuania. From 1940 to 1989, the following streams can be distinguished: the repatriation of Germans, Poles, and later Jews; evacuees and wartime refugees; persons taken for forced labour; those deported (the deportations of Lithuanian residents) and those imprisoned in camps (the imprisonment of Lithuanian residents). 5. After Lithuania restored Independence (in 1990), the emigration of non-Lithuanians intensified, especially of Russians; most of them left in the last decade of the 20th c.: 27,300 people emigrated in 1993, followed in later years by several thousand annually. 6. From the late 20th to the early 21st c., emigration from Lithuania to Western European countries and the United States expanded for economic reasons (ibid.)

The most important stage for Lithuanian literature was emigration during the World War II and in its aftermath. Then about 70 percent of Lithuanian writers emigrated as a result of the USSR occupation (VLE: <https://www.vle.lt/straipsnis/lietuviu-iseivijos-literatura/>). They first entered refugee camps in Germany, and in 1947–1948 the majority emigrated to the United States, as well as to Great Britain and Australia. In this period, figures of culture and letters were exceptionally productive: they founded publishing houses, issued literary periodicals, almanacs, and textbooks, and published 216 books of fiction. Exile literature of this time is marked by catastrophism, literary existentialism, and aestheticism—currents of modernist art shaped by the tragedy of the WWII and by Western philosophy (S. A. Kierkegaard, A. Schopenhauer, F. Nietzsche, J. Ortega y Gasset, M. Heidegger, J.-P. Sartre, etc.).

Lithuanian exile literature was produced by writers of different generations. 1. Among the older generation, the predominant genres are memoirs, diaries, and philosophical reflections (Vincas Krėvė, USA; Jurgis Savickis, France, USA; Ignas Šeinius, Sweden; etc.). 2. The works of the middle generation are characterized by motifs of nostalgia for the homeland and patriotic rhetoric (Bernardas Brazdžionis, USA; Jonas Aistis, France and USA; Faustas Kirša, USA, etc.). 3. The representatives of the new generation are divided into a) *žemininkai* (*lankininkai*) [“with the land”] and b) *bežemiai* [“the landless”]. The *žemininkai* were writers who had grown up and been educated in independent Lithuania but came to artistic maturity in the West: Juozas Kėkštas, Kazys Bradūnas, Alfonsas Nyka-Niliūnas, Henrikas Nagys, Vytautas Mačernis. This is the generation that in 1951 in the USA published an anthology of new poetry, “Žemė” [Earth]. What unites these poets is the search of the meaning of human existence on earth and the sacred relationship to the land, mythology, and folklore also comes to the fore (especially in Bradūnas’s work). Later many prose writers joined this trend: Marius Katiliškis, Aloyzas Baronas, Birutė Pūkelevičiūtė, and others. The *bežemiai* generation is conventionally called the “generation of the forties” (4th decade), which entered literature after the *žemininkai*, and debuted and matured already in exile: Liūnė Sutema, Algimantas Mackus, Antanas Škėma, the literary scholar Rimvydas Šilbajoris, sociologist Vytautas Kavolis, and others. In their works, unlike that of the *žemininkai*, there is no longer a pronounced sense of loss and nostalgia. They raise questions of life’s meaning, doubt accepted truths, and frequently employ motifs of emptiness and non-being. 4. Literature of the generation of the 1960s and younger: writers born outside Lithuania; their works are characterized by a mythologized relationship to Lithuania, cultural intertexts, and a metaphorical, modernist style. Some of them write in English. 5. After Lithuania restored Independence (1990), exile literature was republished in Lithuania. Anthologies of exile prose and poetry, compendia of writers of the Lithuanian diaspora were compiled (1995, 2006, 2007, 2019, 2022); an anthology of works by English-language Lithuanian writers appeared. The works by the new emigrants in Lithuania have been published in great numbers (ibid.).

The Features of Juozas Kėkštas Life and Work

One of the emigrant writers with an exceptional life was Juozas Kėkštas (birth name Adomavičius). He was born on 19 November 1915 in Tashkent (Uzbekistan) to a railway worker and a seamstress. His father died early, and in 1921 his mother returned with her five children to Vilnius under Polish occupation when Juozas was six years old. Forced by hardship, she placed the children in Lithuanian dormitories. In 1923 Juozas began primary school; in winter not to get frozen he would run some kilometres to school in his short trousers. From 1926 he studied at Vytautas Magnus Gymnasium. As a classmate Vlada Rusokaitė-

Pajaujienė wrote: “Nature endowed him with an attractive appearance, with gifts, and, most importantly, with a noble character and love of people. A sense of beauty, the music of the word, drew him to poetry, but his innate altruism and compassion for those in need compelled him to join very actively in the struggle against evil” (quoted from Lapinskienė, 2006, p. 82). The painful daily experience of social injustice and a rebellious spirit ignited in the future poet’s heart a flame of revolutionary romanticism and drew him to the left politics. In 1930, while in the fourth class of the gymnasium, Kėkštas joined Komsomol and engaged in underground activities. After a couple of years, he was arrested for the first time, but for lack of evidence was released after two months. With difficulty—and with the help of teachers—he managed to return to the gymnasium and continue his studies. Increasingly, as Kėkštas himself put it, he felt a growing “poetic vocation.” He wrote poems, read journals “*Trečias frontas*” [The Third Front] and “*Kultūra*” [Culture], and left orientation works by Kazys Boruta, Petras Cvirka, Salomėja Nėris. The poet admired Vladimir Mayakovsky, Sergey Yesenin, and Polish revolutionary poets, especially Władysław Broniewski. He did not abandon the underground group and, at the beginning of 1934, was again arrested and sentenced to 4 years in prison, followed by five years without civil rights. Kėkštas was released early under an amnesty, lacking civil rights, he could not obtain regular work. For some time he labored on the construction of embankments of the river Neris (Satkauskytė, 2015). He wrote ever more and took part in Lithuanian poetry evening readings. In his words, the fire of poetry blazed up. Later he was again arrested and sent to the Bereza Kartuska concentration camp.

Released in late autumn 1937 and Kėkštas settled with his sister in Poland. At that time, he experienced not only loneliness but also a profound disillusionment with an idea in which he had believed and which shook his spirit. The poet admits that 1936 and 1937 were for him years of an inner crisis—continuing and tormenting. “By nature I am a humanist. And an individualist. If I grew ardent about communism, it was because I loved in it what is beautiful and exalted. <...> But I no longer wish to suffer for an idea grounded in blood and killings, where those killings are carried out as art is created for art’s sake. <...> I am looking for a new god,” he wrote in a letter that reads like a painful confession, adding that out of that tangle of feelings and thoughts his poems were born (Kėkštas, 1995 Nr 11, p. 124).

In his first collection of poems, “Toks gyvenimas” [This Life] (1938), the poet addresses not his Homeland, but for „lietuviškoji liaudie“ [Lithuanian folks], declares love not for the Homeland, but for people in need¹:

Aš pamilau	I fell in love
Tave	with You
pirma	my first,
karšta	fierce,
jaunuolišką meilę,	youthful love
kai	when
pamačiau	I saw
sukaustytą,	you shackled,
vargų išsekintą,	worn thin by hardship,
sukniubusią. ²	slumping.
(24)	(24)

In the autumn of 1938 Kėkštas moved to Warsaw, studied at the private university Wolna Wszechnica, became acquainted with W. Broniewski, and translated Polish poets. After the Soviet Union occupied Lithuania, with Vilnius already returned to Lithuanian, he was appointed an education inspector; however,

¹ Here and below the poems are quoted from: Juozas Kėkštas. „Dega vėjai“. Poems, translations, articles, letters. Vilnius: Vaga, 1986.

² Here and below is a literal translation of poems by Antanas Brūzgė.

in March 1940 Kėkštas was soon arrested by the Soviet authorities and sentenced to 8 years in prison, to a hard labour camp in Kirov region, this time, as a member of the Polish “nationalist” communist party. When war broke out between the Soviet Union and Germany, after a 1,5 year he was amnestied as a Polish citizen.

As Kėkštas’s creative researcher Malgorzata Kasner wrote: *“Freedom, for Kėkštas, is not a philosophical abstraction; it is a life problem that takes on very concrete, real contours. It is a longing for a world without bars, without pressure, without persecution”* (Kasner, 2002, p. 39-40). For the romantic poet, the opposition between good and evil is sharpened to the utmost; individual manifestations of evil no longer matter to him—what concerns him is the liberation of all humankind. The desire for perfection accentuates the gap between the ideal and reality; half-tones vanish, contrasts emerge. The poems of this period are marked by sharp oppositions of imagery: good versus evil, light versus darkness, and solitude behind prison bars, and by a particularly strong commitment to freedom:

ŪŽKITE, VĖTROS

<...>

Kovokit – vėjai!

Ūžkite – vėtros!

Šėlkit – uraganai!

Aš su jumis!

Minčių man pančiais niekas

neužngniauš.

Nors iš jūs tarpo plėšo degančias

širdis,

tokias kaip mano –

žinau, kad rytas, naujas rytas –

greit išauš!

(48)

ROAR, O TEMPESTS

<...>

Fight – ye winds!

Roar – o tempests!

Rage – ye hurricanes!

I am with you!

No man shall stifle my thoughts with chains.

Though from your ranks they tear out burning
hearts,

such as mine –

I know, morning, a new morning –

shall dawn soon!

(48)

For the sake his the ideal, the poet is ready “to cast everything upon the altar,” to “strike a spark with his heart and illuminate the night”. The poet wrote in a letter to Vladas Drėma: “My nature still contains the demand to devote and dedicate myself wholly to something. If I know that what I respect (it may be an idea or something else), what I love, is worthy of dedication—I give up everything. Then even suffering is dear” (Kėkštas, 1995, Nr. 11, p. 125). Happiness and justice are subjects not for oneself, but for the others:

TOKS GYVENIMAS

<...>

Nors ir bedalis, skurdžius, driskis –

einu aš saulės nurašyt snieguotomis

palaukėm,

kad tų veiduos, kam duosiu ją –

džiaugsmingą šypseną išvysčiau.

<...> (54)

THIS LIFE

<...>

Though luckless, destitute, a vagabond –

I go to pluck the sun along snowy waysides,
so that in the faces of those to whom I give it

I may behold a joyful smile.

<...> (54)

Prisons and concentration camps in Vilnius, then under Polish occupation¹, also created the preconditions for a kind of inner emigration. The young poet’s sensitivity to social phenomena, his pursuit of truth and justice, and a romanticized fascination with communist ideology became the ground of an existential

¹ In the Vilnius region under Polish occupation at that time, a cultural and national genocide of Lithuanians was taking place: in over twenty years of rule up to the WWII, about 300 Lithuanian schools and other institutions were closed.

turning point that later laid out the path of the emigrant: of solitude and aloneness. It is clear that under Polish occupation Lithuanian cultural evenings and the organization of Lithuanian publications could hardly have pleased the Polish authorities of the day. This activity, though modest in scope, for the sake of Lithuanian, may also have added to the underground communist activity charges and worsened the prison sentences imposed on the young man, still a schoolboy. Thus, the idealistic fighter for justice, a sensitive and courageous poet of Promethean spirit, is separated from society and from the beloved of his dreams—becoming a stranger in his own country (poetry collection “Toks gyvenimas” [This Life], 1938):

PRISIKĖLIMAS

Iš debesų man sukalė karstą,
Į karstą gyvenimą šonkauliais grūdo,

žvaigždes ant varščio sunarstę –
manė – skaudžiau,
kad aštriau,
kad supūdys.

Ir slinko suskaldytos dienos,
kaip slenka kareivis su nukirsta koja,
pjudomas,
keikiamas,
vieniškai vienišas.
<...> (51)

RESSURECTION

Out of clouds, a coffin was hammered for me,
Into the coffin life was crammed using my ribs,

the stars threaded on a cord –
they thought – more painful,
sharper,
would set in the rot

And the split days dragged on,
as a soldier drags with leg cut off,
hounded,
cursed,
utterly alone.
<...> (51)

This period of Kėkštas's poetry shows stylistic character that is akin to Kazys Boruta's "squally" tradition (Satkauskytė, 2015) which is a variant of revolutionary romanticism, a combination of romantic worldview and avant-garde poetry, Prometheistic posture of the subject. Kėkštas's poems are uniquely distinguished by the Christian underlay (motifs of sacrifice and redemption) of the revolutionary romanticism.

The second stage of life and work is connected to the soldier's fate. In autumn of 1941 Kėkštas joined General W. Anders's Polish Army and departed for Persia, later served in Iran, Iraq, Palestine, and Egypt, and then travelled to Rome. Kėkštas's romantic idealism – his struggle for justice, his search for truth and freedom, coupled with existential solitude helps to explain his resolve to enlist. In the battles the poet was twice wounded, and was decorated with Polish, Italy and British military orders. Since 1945 Kėkštas settled in Rome and worked as an editor of a periodical “Lietuvių laikraštis” [Lithuanian paper]. In the poetry collections published after the WWII (“Rudens dugnu” [At the Bottom of Autumn's Abyss], 1946) and “Staigus horizontas” [Abrupt Horizon], 1946) the experiences of the soldier are reflected and the moods of catastrophism intensify:

RUDENS DUGNU

<...>

Tragingos epochos tragingą dangų
akyse nešioju,
o akys neranda
spinduliu žėrinčio rytdienos kranto.

<...> (57)

Vilnius, 1938 m.

AT THE BOTTOM OF AUTUMN'S ABYSS

<...>

The tragic sky of a tragic epoch
I carry about with me in my eyes,
and my eyes cannot find the future's shores
that so bright used to shine.

<...> (57)

Vilnius, 1938.

Translated by Dorian Rottenberg

One of the most artistically accomplished war-themed poems in Kėkštas's oeuvre is considered to be "Majoly žydi aguonos" [Maioli Blooms with Poppies]:

Kalnų šlaitai – amfiteatras, kareivis – aktorius pilkas,
dekoracija – uolos ir dūmai, alyvos ir kraujo aguonos.
Einame tamsūs klajūnai gyvenimo lūžtančiais tiltais,
laisvės ir laimės išalkę kaip vargšas kasdienės duonos.

Maioly mirtis ir kraujas, aguonom žydi Maioli.
Aguonos raudonos kaip kraujas, krauju žydi kalnai ir lankos.
Ilgos lavonų eilės. Bendran čia sugulė guolin anglas, prancūzas, italas, indas, graikas ir lenkas.

(Tie, kurie krito, karą pamiršo ir nieko nežino, laimingi, negirdi vaitojančio draugo, granatų sprogo, Cairo, Mass Albaneta, San Angelo, Monte Cassino – jiems žuvo kaip sapnas, kaip jie.)

Keliai, kuriais einam Ryman,
be tiltų ir kelrodžių lūžta, akmeniu, dūmais ir dulkėm
smaugia lakštingalų dainą ir vyšniom žydinčius sodus.
Drauge, bedalis kaip aš, neklupk kely ir nepulki,
nors nuovargis kerta tau kojas ir naktys užgula juodos.
Mums kantatų ir himnų nereikia, nereikia patoso ir melo,
mirtis paprasta ir gyvenimas paprastas. Laukt ilgiau negalėjom,
vagabundų dalia nebemiela. Reikia antro galo nakties Pompėjai! Todėl, čia ne gyventi, bet mirti atėję,
karo Vezuvijaus lavą ant tanko ir šautuvo nešam.

Mountain slopes – amphitheatre, soldier – grey actor,
decoration – cliffs and smoke, olive trees and blood poppies.
We walk, dark wanderers, across life's crumbling bridges
hungering for freedom and fortune like a pauper for his daily bread.

In Maioli are blood and death, Maioli blooms with poppies.
The poppies are red as blood, with blood blossom the hills and fields.
Long lines of corpses. In this common place of rest lie
an Englishman, Frenchman, Italian, Indian, Greek and Pole.

(Those who fell forgot the war and know nothing,
are lucky not to hear a moaning friend, the crashing of shells,
Cairo, Mass Albaneta, San Angelo, Monte Cassino – died for them like dreams, as they themselves).

Bridges down, the markerless roads on which we march to Rome burst into rubble,
smoke and dust choke the nightingale's song and the flowering cherry orchards.

Friend, luckless as I, don't kneel or drop on the road
even though weariness buckles your legs and the black nights fall.
We do not need cantatas or hymns, pathos or lies,
death and life are simple. We could wait no longer,
our vagabond fate no longer dear. We need another end for night's Pompeii! We came here not to live but die,
we carry the lava of the war Vesuvius onto tank and gun.

Maioly mirtis ir kraujas, aguonom žydi Maioli.
Krauju, kaip aguonos raudonu, keistą lakštą istorijai
rašom
ir, laisvę sapnuodami, šaukiam: *L i b e r t a v e d i e*
m u o r i !

Viticuso, 1944 gegužės mėn.
(71–72)

In Maioli are blood and death, Maioli
blooms with poppies.
With blood red as poppies we write the strange
history
and in our dreams of freedom shout: *L i b e r t a*
v e d i e
m u o r i !
Viticuso, May 1944
(71–72)

Translated by Jonas Zdanys

This period brings forth a different poetic stylistics which is connected to the pre-war Lithuanian poets from Vilnius and the Polish avant-garde. Kėkštas's lyrics are born in the daily routine of a worker and a soldier, rough, bitter although poetic and metaphysical and is characterised by a choppy avant-garde rhythm and frequent short sentences of expressionism style.

The third period of Kėkštas's work began when the poet left for Argentina in 1947. For several years he lived on various menial jobs until he finally became an itinerant inspectorate employee supervising road construction. At the same time, together with other émigrés he issued the anthology "Žemė" [Earth], 1951, edited "Literatūros lankai" [Literature Sections], and took an active part in literary life. Kėkštas wrote poetry (the collections "Ramybė man" [Peace with me], 1951, and "Etapai" [Chapters], 1953) and translated, Polish, Belarusian, Italian, Russian and other poets into Lithuanian. This period brought into his works *žemininkai* motifs: existential drama, the search for the meaning of existence on earth, solitude of an emigrant's fate:

DIENA NAKTIN

Imk aštrią žvaigždę įkaitusiom akim
ir padainuok lopšinę mirusiems nakty,
aukštoj kaip sielvartas,
kaip juodas Paukščių Takas.

Dienon negrįždamas, priglausk
kiekvieną pėdą nykstančią – praėjusią –
priglausk ją meilėj taip,
kaip glaudi ranką mylimosios prie širdies.

Tuomet tu dieną pamatysi
už lūžtančių kalnų palinkusią
žmonių, nuvargintų kančioj –
ant švintančio pasaulio delno.

Kiekvieną žingsnį savo
prisiminsi pakeleį, suklupęs
prieš aukštą karsto mišką,
sausą kaip pušis.

Roma, 1946.I.17
(84–85)

DAY INTO NIGHT

Take a sharp star with your heated eyes
and sing a lullaby for the night's dead,
ligh as sorrow
Like the black Big Dipper.

Not returning to day hold
each shrinking step
hold it dearly
as if pressing a loved one's hand to your heart.

That day you'll see
bent beyond the fractured hills
mankind in weary torment –
on the sparkling world's palm.

You'll remember each of your steps
by the roadside, kneeling
before the coffin's high forest,
dry as a pine.

Rome, 17.01.1946
(84–85)

Translated by Jonas Zdanys

At this time he writes many poems where wartime violence is expressed through phantasmagorical imagery typical to expressionists:

NEGYVOS ŽEMĖS ROMANSAS

Tokios nakties kaip ši
Dar žemėje nebuvo.

Akys danguj išbarstytos
kaip gilios, mirusios žvaigždės.
Ant medžių šakų negyvų
plasnoja vėjas pašautas,
supasi sunkiai, nualpsta
ir tirpsta bežadėj žolėj.

Tokios nakties dar nematė
šios žemės keleivis.

Kastanjetėmis tarška žvaigždynai
nužudytos žemės bedugnėmis,
kur išblyškę lavonų milijonai,
susirinkę mirties festivalin,
šoka sulaužytom kojom
aistringą griaučių bolero,
skenduolių erotinę sambą.

Tokios nakties dar nelankė
šioj žemėj paklydęs poetas. (113)

DEAD EARTH'S ROMANCE

There has never before been
A night like this on earth.

Eyes are scattered in the heavens
like deep, dead stars.
The wounded wind flutters
against the dead branches of trees,
mute grass rocks heavily, faints,
and melts.

Earth's travelers have never seen
another night like this.

Constellations rattle like castanets
in the murdered earth's depths
where corpses turn pale
gathered for death's festival,
dancing with broken legs
to an ardent bolero,
to the erotic samba of the drowned.

The lost poet has never before visited
a night like this on earth. (113)

Translated by Jonas Zdanys

In 1957 the poet suffered a stroke and was left partially paralyzed; through the great efforts of friends and relatives, in 1959 he returned to Poland and was housed in a home for veterans of the revolutionary movement. As an emigrant, he was not permitted to return to Lithuania. Two events brightened the lot of this homeless man: in 1964 a selected volume of his poetry, "Lyrika" [Lyrics], was published in Vilnius, and in the summer of 1966, Kėkštas travelled to Vilnius, where friends quite literally carried him in their arms. Loneliness and an immense longing for the homeland tormented the poet until the end of his life. In 1966 he wrote to his friend: „Aš apie ilgesį ir skausmą mirtiną kalbu / Kalbu apie neišsipildžiusius sapnus, / Svajones pilną žmogišką gyvenimą gyventi.” [I speak of longing and a mortal pain / I speak of dreams unfulfilled, / Of dreaming a living of complete human life] (Kėkštas, 1986, p. 155). Kėkštas died in 1981 and was buried in Warsaw, though he had dreamed of finding eternal rest in Vilnius's Rasos Cemetery, beside his beloved Emilija Liobytė (Lapinskienė, 2006, p. 93).

Features of the Musicality of Juozas Kėkštas' Poetry

Discussing the musicality of poetry, I will use the classification of intermediality by Werner Wolf (Wolf 2009, 2019). In this classification, two main strands can be distinguished. The first is intermediality in the broad sense (I), namely 1) extracompositional intermediality (transmediality, e.g. narrative, archetype) and 2) intermedial transposition (e.g. novel into opera). The second strand (II) is intracompositional intermediality (intermediality in narrow sense). One its branch, plurimediality (1), is devoted to the vocal arts;

the other branch, intermedial reference (2), is divided into two groups: 2.1) explicit reference (music in literature: discussion of music in literature, thematization, etc.); 2.2) implicit reference (individual or system references through forms of heteromedial imitation). Implicit reference is divided into three subgroups: a) evocation (i.e. “graphic” description of a musical composition in a novel); b) formal imitation (structural analogy to music in a novel, to literature in a programme music); c) (partial) reproduction, (i.e. re-preseting quotes from the song text).

Juozas Kėkštas’s personal relationship with music has not yet been researched. What is known is that he studied at Vytautas Magnus Gymnasium in Vilnius, where at the time a renowned music teacher Antanas Krutulys¹ taught. Typically a school employs a single music teacher for all classes; therefore, it is likely that Kėkštas received a basic musical education in accordance with the school curriculum.

Kėkštas’s poetry is not particularly rich in terms of explicit reference (thematization, musical images). Only a few names corresponding to a typical musical genre (“himnas”, “gedulo himnas”, “giesmė”, “cantata”, “simfonijų garsai”, “baladė”, “lopšinė”, “negyvos žemės romansas” [lament anthem, hymn, cantata, sounds of symphonies, ballad, lullaby, romance of the dead land]), terms (“ritmingi banalūs posmai”, “klausyk stataus dienos takto”, “melodijos dvelkimas” [banal rhythmic passages, listen to precipitous beat of the day, the flutter of melody]) or images of the musical scenes (“procesija, vedama orkestro”, “grojančio nerūpestingai melodingą valsą”; “vandenyno balerina”; “šoka sulaužytom kojom” [procession led by an orchestra carelessly playing a melodious waltz; an oceanic ballerina, dancing with broken legs / passionate bolero of a skeleton / erotic samba of the drowned]) can be found in his works. Also, the names of composers (“Wagner, Schubert, Liszt”), the names of musical instruments (“lyra”, “būgnas”, “kastanjetės” [lyre, drum, castanets]), where some are concrete and others symbolic, can be detected in the poet’s works. (Incidentally, all the composers mentioned belong to the era of Romanticism. Richard Wagner is renowned for creating large operatic cycles, exalting Germanic myths, heroic protagonists, the pathos of struggle, and powerful passions, and for a complex system of leitmotifs coupled with a sense of unending continuity. Schubert is famous as a composer of songs and song cycles (about 600 songs), of nine Romantic symphonies, more than thirty-one piano sonatas, and a wide range of chamber music. Liszt is known as the creator of the symphonic poem, of program music and freer synthetic genres, and as an embodiment of the national colour of Hungarian music. Even the use of antonomasia, the pluralized surname form, seems to indicate that the poet was well acquainted with these Romantic composers, abundantly so, and that the Romantic musical style is, for him, almost global and most salient, overshadowing in his mind composers of other musical stylistics. Mentioning of these composers is not accidental, instead, it shows which kind of music is the closest to the poet’s style.

In all Kėkštas’s poetry collections, mostly images of a song, singing or hymn, which stylistic and semantic connotations show an individual dynamics of his worldview, are found, that’s why they are discussed in more detail in this article. In the first collection of poems “Toks gyvenimas” [This Life], the song motif served as an expression of the maximalist oppositions of youth, of sadness, or of struggle (“Jei kartais apie save aš dainuoju, / ir liūdesys eilėraščius virpa – ”[If at times I sing about myself, / and sadness makes the poems tremble–], 37); “Tuomet / užgiedosime / pergalės / giesmę!” [Then / we shall intone / the hymn / of victory!]), as well as natural motifs: “Žinau, kad soduos paukščiai tau (taip kaip ir man) / linksmų giesmių nebečiulba” [I know that in the orchards the birds for you (as for me) / no longer sing cheerful

¹ Antanas Krutulys taught at Vilnius Vytautas Magnus Lithuanian Gymnasium from 1919 to 1941 and also taught at the seminary and a primary school. He directed the gymnasium choir and the Lithuanian Students’ Union choir, as well as drama and music clubs, and he sponsored the gymnasium’s student amateur arts group “Milda,” founded in 1919; he organized performances and concerts in Vilnius, Švenčionys, Druskininkai, and elsewhere. He prepared and published “Trumpas muzikos žodynas” [A Concise Dictionary of Music] (1960) and “Muzikinių terminų žodynas” [A Dictionary of Musical Terms] (1975), gathered extensive materials on Lithuanian theatre and music in Vilnius and the Vilnius region (1919–1939), and from 1948 to 1967 taught theoretical disciplines at the Vilnius Juozas Tallat Kelpša Music School.

songs] (“Motinai” [To Mother], 45), and a dramatic or tragic coloring (“Norinčiam laisvę matyti iš arčio / drasko širdį suplėšytos dainos” [For the one who wants to see freedom up close / torn songs rend the heart], 50). The semantics of song in Kėkštas’s poetry would perhaps be best expressed by lines from the programmatic poem “Ramybė man” [Peace with me]:

Aš, vergas nepriklausomos dainos,
dainuodamas audras ir laisvą, platų vėją –
dainavau save.
(113)

I am a slave of independent song,
singing storms and the free, wide wind –
I sang myself.
(113)

The song becomes a symbol of freedom and existential tragedy (a poem “Žemės tamsai, žvaigždžių lygumoms” [For the Darkness of the Earth, for the Starry Platitudes]).

<...>
tegu džiaugsmo mirtis pakelėse
vis gilyn ir tolyn, ir platyn –

<...>
let joy’s death along the roadsides
go deeper, farther, wider —

tegu dainos plaukia ir girdimos būna
ne tavo,
būk viena ir dainuok
<...>
(115)

let songs sail on, and let the ones that are heard
not be yours,
be alone, and sing
<...>
(115)

In the poem of the part “Negyvo angelo daina” [Dead Angel’s Song] of collection “Ramybė man” [Peace with me], brighter visions of the song motif also emerge:

JEAN ARTHUR RIMBAUD
<...>
Palmės, mano palmės, dainuokite lieknos
vėjų oazėj!
Pirmajai saulei ant smėlio sužvilgus,
patiesiu dainų karavaną
<...>
(120)

JEAN ARTHUR RIMBAUD
<...>
Palms, my palms, sing standing slender
in the oasis of winds!
When the first sun beam glints on the sand,
I will unfurl a caravan of songs
<...>
(120)

In later collections, the song motif becomes still more dramatic, more tragic (“padainuok lopšinę mirusiems nakty” [sing a lullaby for the dead in the night], 84); “krantų neranda išdainuoti savo liūdnai tylai” [I finds no shores to sing out its sorrowful silence], 108); “dainų nerūpestingų nedainavo” [he did not sing carefree songs] // “Į dangų pro širdies griuvėsius / kiparisai augo, raudulingos našlės” [Into the sky through the ruins of the heart / black cypresses grew, wailing widows] // “Pakalnėn plaukė jo rauda, / o vėjas, praūžęs su audra, tyliuos arimuose dingo” [Down into the valley his lament flowed /and the wind, after roaring with the storm, vanished in the silent fields] (105). The semantics of “rauda” (lament¹) encompasses both weeping and a type of song / hymn that bursts through the “širdies griuvėsius” [“the ruins of the heart”]. The Lithuanian archetypal image of the “tylių arimų” [quiet tilled fields] suggests that certain

¹ “Rauda” (4) 1. weeping; lamentation: “Sulaikydamas raudą, stovi prie kapo.” [Holding back his lament, he stands by the grave.] | fig.: “Aš girdžiu tavo širdies raudą.” [I hear the lament of your heart.] 2. a recitative, plaintive composition used in family rites (funerals, weddings). In: <https://ekalba.lt/dabartines-lietuviu-kalbos-zodynas/rauda?paieska=rauda&i=58a5af39-4104-4f58-a079-a6d309a8bb6d>; [accessed 15 June 2025].

elements of a folkloric environment (funerary laments), though he was a city child, were perhaps still familiar to Kėkštas. In poem “Argentinai” [To Argentina] (109) a closely related lament–song motif resounds again: “Mano širdis taip pat laisva ir meilėje bekrastė, / Bet šiandien rauda ji ir kuria dainą” [My heart, too, is free and boundless in love. / But today it laments and composes a song]. However, in one of the final poems “*Nu au soleil noir*” [Naked in the Black Sun] of the collection “Ramybė man” [Peace with me] the contrast between song and lament becomes an existential opposition:

<...> Ugninis sparnas	<...> A wing of fire
dainą suplėšė, ir eilių griaučiai	ripped the song, and the verse-bones
griūva skeveldrom	fall in splinters
ant nuogos žemės: šakalu rauda	on the naked earth: the laments of jackals
mirties oazėj!	in the oasis of death!
<...>	<...>
(122)	(122)

Characteristics of both for literature and music song genres (plurimediality) in the poetry of Kėkštas’ are indiscernible: there are no traditional song structures (four-line strophes, couplets, refrain, clearly expressed metrics, rhymes, cadences, etc.), nor the analogues of the typical song (*Lied*) form (ABA₁). The common genres of music and poetry (sonnet, romance, ballade) are not traditional poetic structures of these genres. In Kėkštas’s poem “Rytų sonetas” [An Oriental Sonnet], “Apeninų baladė” [A Ballad of the Apennines], and “Negyvos žemės romansas” [A Romance of the Dead Land], the traditional poetic structures of these genres are absent.

For example, the form of “Rytų sonetas” (63) is closer to a musical analogue of variations on two themes (formal imitation), while what suggests sonnet-ness would be two quatrain stanzas out of three (one is a quintain) and a closing couplet. “Apeninų baladė” follows not so much the genre of the ballad but rather the Lithuanian war songs, in a certain elementary, square stanzaic structure, with simple rhymes and a “soldierly,” straightforward sentence structure: „Tarp aukštų akmenų gulėjo, / Jam laisvės diena neatėjo“ [He lay among tall stones, / His day of freedom did not come] (70). Three-part compound form analogues (“Toks gyvenimas” [This Life]), rondality (“Negyvos žemės romansas” [A Romance of the Dead Land]), etc. are present in Kėkštas’s works. The theme in the most poems is usually developed by the method of free augmentation, which forms the structure of continuous flow.

Kėkštas’s poems have neither evocation of musical works, nor its partial reproduction or his works feature traditionally perceived characteristics of musicality, i.e. syntactic intonational melodics, phonics, metrics. The distant allusions to a vocal song may be the poem’s title, “Violetė” [Violet], and the gracefulness of the text, which recalls the musical delicacy of this a song, and partly the aforementioned folkloric nature of the ballad “Apeninų baladė” [A Ballad of the Apennines].

The constant emphasis on song at the lexical level seems to indicate the emergence of the archetypal *song-making force that lies deep within the subconscious* (an aspect of transmediality). Transmediality also includes the principles of theme, motif repetition, and variability, which are sometimes expressed in the repetition of rondo elements and variant forms. Various types and aspects of musicality often overlap, complement each other in a poetic work, rarely is there only one aspect of musicality.

From musical style perspective, and as an expression of the period style, certain futurist elements in Kėkštas’s work come close to musical pointillism: “Draugas mirė” [A Friend Has Died] (46), “Ant pečių sunkią našta užritęs...” [With a Heavy Burden Taken on the Shoulders...] (44), “Sapnas” [Dream] (39), etc., where individual words or short phrases strike like spaced chords in sonic space. The expressionist drive of text “Negyvo angelo daina” [The Song of the Dead Angel] (123), and some others approaches the concentrated extremity of hopelessness characteristic of atonal serial music, at times shading into psychedelic imagery.

Generalization

1. In Lithuania, emigration began in the 17th c., but it reached its greatest scale after WWII, when a third of Lithuania's inhabitants left the country, became war refugees, or were deported by the Soviets to Siberia, imprisoned or sent to concentration camps. About 70 percent of writers and other figures of culture left Lithuania to escape Soviet persecution and repression.

2. The biography of the Lithuanian poet Juozas Kėkštas (1915–1981, birth name Adomavičius) is exceptional from the standpoints of both emigration and creative work. In youth he was captivated by communist ideals, though later he became disillusioned with them. For underground communist activity under Polish occupation in Vilnius region Kėkštas was imprisoned three times, and later by Soviet he was sent to a concentration camp. The poet fought with the Polish army against the fascists, from 1945 he resided in Rome, in Argentina, in Poland. He published several collections of poetry and actively worked in the cultural press of Lithuanian emigrants. Kėkštas ended his life in Warsaw because emigrants during soviet occupation could not return to their homeland.

3. In Kėkštas's works it is possible to identify features of a Lithuanian rebellious expressionism, of avant-garde poetics in most of Vilnius period writings; and in literature created in exile—existentialism, as well as the *žemininkai* worldview. Among the principal thematic aspects uniting all periods of his work are an uncompromising commitment to the struggle for freedom, tormenting solitude, and compassion for the suffering.

4. Musical elements (thematization)—surprisingly numerous and varied in Kėkštas's work—shape together the poetics of the pathos of freedom and the dramaturgy of existential despair. Particularly frequent are the images of song and lament, which constitute a kind of essential dividing line between the oppositions of hope and dramatism. In addition to these, we find images of the hymn, ballad, cantata, romance, symphony, hymn [giesmė], waltz, melody, measure, bolero, and others, as well as the surnames of composers emblematic of Romantic pathos.

5. Characteristics of both for literature and music song genres (plurimediality) in the poetry of Kėkštas' are indiscernible: there are no traditional song structures (four-line strophes, couplets, refrain, clearly expressed metrics, rhymes, cadences, etc.), nor the analogues of the typical song (*Lied*) form (ABA₁) or the other genres (sonnet, romance, ballade).

6. Regarding the formal imitation, two-theme variations ("Rytų sonetas" [An Oriental Sonnet]), three-part compound form analogues ("Toks gyvenimas" [This Life]), rondality ("Negyvos žemės romansas" [A Romance of the Dead Land]) are present in Kėkštas's work. The theme in the most poems is usually developed by the method of free augmentation, which forms the structure of continuous flow.

7. The distant allusions to a vocal song (evocation) may be the poem's title, "Violetė" [Violet], the gracefulness of the text, which recalls the musical delicacy of this a song, and partly the aforementioned folkloric nature of the ballad "Apeninų baladė" [A Ballad of the Apennines].

8. The constant emphasis on song at the lexical level seems to indicate the emergence of the archetypal *song-making force that lies deep within the subconscious* (an aspect of transmediality). Various types and aspects of musicality often overlap, complement each other in a poetic work, rarely is there only one aspect of musicality.

9. From musical style perspective, and as an expression of the period style, certain futurist elements in Kėkštas's work come close to musical pointillism: "Draugas mirė" [A Friend Has Died], "Ant pečių sunkią naštą užritęs..." [With a Heavy Burden Taken on the Shoulders...], "Sapnas" [Dream], etc., where individual words or short phrases strike like spaced chords in sonic space. The expressionist drive of text "Negyvo angelo daina" [Dead Angel's Song], "Negyvos žemės romansas" [A Romance of the Dead Land]), and others approaches the concentrated extremity of hopelessness characteristic of atonal serial music, at times shading into psychedelic imagery.

10. The musical elements in Kėkštas's work, especially the pathos of a war song and hymn, are close to an archetypal Lithuanian worldview, in which song served to express both the existential beauty of being and human sorrow, nostalgic images of solitude and the pathos of the struggle for freedom.

References:

- Kasner, Malgorzata. (2002). *Juozas Kėkštas – paribio poetas*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
- Kairiūkštytė, Nastazija. Emigracija. In: *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Available from <https://www.vle.lt/straipsnis/emigracija/>; [accessed 25 May 2025].
- Kėkštas, Juozas. (1986). *Dega vėjai*. Poems, translations, articles, letters. Vilnius: Vaga.
- Kėkštas, Juozas. (1995). „Iš bekraščio liūdesio ir vienatvės...“ Atsiminimai. Dienoraščiai. Laiškai. Vlado Drėmos ir Juozo Kėkšto laiškai. In: *Metai*, 11.
- Lapinskienė, Alma. (2006). Poeto vilniečio „Toks gyvenimas“. In: *Lituanistica*, T. 67, 3.
- MELC (Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras). Lietuvių išeivijos literatūra. Available from <https://www.vle.lt/straipsnis/lietuviu-iseivijos-literatura/>; [accessed 20 May 2025].
- Satkauskytė, Dalia. (2015). „Tragingos epochos tragingą dangų akyse nešioju“. Poetui Juozui Kėkštui –100. In: *Bernardinai*. Available from <https://www.bernardinai.lt/2015-05-16-tragingos-epochos-traginga-dangu-akyse-nesioju-poetui-juozui-kekstui-100/>; [accessed 14 July 2025].
- Wolf, Werner. (2009). Relations between Literature and Music in the Context of a General Typology of Intermediality. *Comparative Literature: Sharing Knowledges for Preserving Cultural Diversity*, Vol. 1, 133–156. EOLSS Publications. Available from <https://www.eolss.net/Sample-Chapters/C04/E6-87-02-02.pdf>; [accessed 5 June 2025].

Tinatini Dzodzuashvili

თინათინი ძოდუაშვილი

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

Georgia, Tbilisi

საქართველო, თბილისი

**Shio Aragvispireli's Novella "Memory" –
for a Discourse on the Inner World and Creativity of an Immigrant Writer**

**შიო არაგვისპირელის ნოველა „მოგონება“ –
ემიგრანტი მწერლის შინაგანი სამყაროსა და შემოქმედების შესახებ დისკურსისთვის**

DOI: <https://doi.org/10.62119/cils.18.2025.10837>

At various times, Georgians living and working abroad for political purposes played a major role in guiding and shaping Georgian literary processes. Such was the "Georgian Liberation League", which was formed in 1892 by students living in Warsaw. Shio Aragvispireli, who was in exile, was imprisoned for nine months, during which time he wrote the novella "Memory." In the story, the writer shows us how a single childhood "harmless" pastime can influence a person's personal and spiritual transformation. By understanding the value of the work created by Shio Aragvispireli while in exile, the writer's work and the cultural and literary significance of his work as an emigrant writer will be discussed.

Keywords: Emigration, Emigrant writers, Shio Aragvispireli, Georgian emigration, Memory

საკვანძო სიტყვები: ემიგრაცია, ემიგრანტი მწერლები, შიო არაგვისპირელი, ქართველი ემიგრაცია, მოგონება

მე-19 საუკუნის მეორე ნახევარი მნიშვნელოვანი პერიოდია ქართული მწერლობისთვის. ამ პერიოდში მართალია ისევ რეალისტი მწერლების იდეები და წერის სტილი დომინირებდა, თუმცა 80-იანი წლებიდან სამწერლობო ასპარეზზე გამოვიდნენ ხალხოსანი მწერლები, რომლებმაც თავიანთი ხელწერა და ტენდენციენი შემოიტანეს, ნატურალისტური სტილისთვის დამახასიათებელი მეთოდებით.

ამ პერიოდში მოღვაწე მწერლები და სახელმწიფო მოღვაწეები თვლიდნენ, რომ მათი გაერთიანებული ძალებით ბრძოლა სამშობლოს გასათავისუფლებლად ყველა ქართველის მოვალეობა იყო, როგორც საქართველოში ისე მის ფარგლებს გარეთ. ამ მოსაზრებას ემსახურებოდა 80-იანი წლებიდან ქართველი მწერლების სალიტერატურო და საზოგადოებრივი საქმიანობა.

შიო არაგვისპირელი ქართულ მწერლობაში ფსიქოლოგიური ნოველის შემომტანად ითვლება, რაც იმ პერიოდის საზოგადო მოღვაწეებისა და მწერლების აზრით, „გამოფიტული“ მწერლობისთვის ახალი სიცოცლის და ენერგიის მანიშნებელი იყო. სამწერლობო ასპარეზზე არაგვისპირელმა მალევე დაიმკვიდრა ადგილი წერის განსხვავებული სტილით – მოვლენათა სიღმისეული, ზუსტი და მხატვრული აღწერით.

შიო არაგვისპირელის ცხოვრებისეული და სამწერლობო შეხედულებების ჩამოყალიბებაში დიდი როლი შეასრულა თბილისის სასულიერო სემინარიაში გატარებულ პერიოდმა. ის როგორც გარდაცვლილი მღვდლის ობოლი შვილი, ძმასთან ერთად მოაწყვეს განათლების მისაღებად. იქ, მან გაიცნო ახალგაზრდები, რომლებიც არ ეთანხმებოდნენ არც სემინარიაში დამყარებულ რეჟიმს

და არც ქვეყნის განვითარების გეზს, აყალიბებდნენ თანამოაზრეთა ჯგუფებს, ეცნობოდნენ ქართულ და უცხოურ, აკრძალულ ლიტერატურას და ავითარებდნენ თვალსაწიერს. ყოველივე ამან, მყარი საფუძველი ჩაუყარა შიო არაგვისპირელის როგორც სამწერლობო საქმიანობას, ისე საზოგადოებრივს.

მწერალმა სემინარიის დასრულების შემდეგ აღმოაჩინა, რომ საერთოდ არ იყო მზად დამოუკიდებელი ცხოვრების დასაწყებად. ამისათვის სრულიად მოუმზადებლად თვლიდა თავს. მისი აზრით, სემინარიაში რწმენაც კი წაართვეს, გაღრმავების ნაცვლად და ამ ფონზე, მისი მხრიდან მღვდლობა არ იქნებოდა სწორი – „*რა მღვდელი უნდა ყოფილიყავი, როდესაც ნატამალი რწმენისა აღარ დამრჩენოდა*“ (არაგვისპირელი, X8 16066-b).

მისივე თქმით, მიუხედავად ღვთისმოყვარეობისა, მას საღმრთო სჯულის, მღვდლისა და საყდრის ხსენება ზიზღს ჰგვრიდა, რადგან საღმრთო საგნებს დამახინჯებულად ასწავლიდნენ და წირვა-ლოცვაც უწესო გზით და ძალდატანებით ტარდებოდა სასულიერო სემინარიაში.

შიო არაგვისპირელს თბილისის სასულიერო სემინარიაში სწავლის პერიოდში მის თანამოაზრეებთან ერთად ჩუმად ჩამოუყალიბებია წრე, სადაც ქართულსა და აკრძალულ ლიტერატურას ეცნობოდნენ. ეს იყო ერთგვარი საპროტესტო აქტი წყობილების მიმართ ოპოზიციურად განწყობილი ახალგაზრდებისა. ამიტომ უჭირდა მას სემინარიაში ყოფნის პერიოდში არსებულ რეჟიმთან შეგუება და სასწავლებლის დასრულების შემდეგაც, ძალიან გაუჭირდა ფეხზე მყარად დადგომა. ეძებდა სხვადასხვა სამსახურს და ცდილობდა თანხაც შეეგროვებინა საზღვარგარეთ სასწავლებლად წასასვლელად. სასულიერო სემინარიის დამთავრების შემდეგ, როცა რკინიგზის კანტორაში დაიწყო მუშაობა, შეხვდა ევროპამოვლილ ამხანაგს, რომელმაც მას საზღვარგარეთ გამგზავრება ურჩია.

არაგვისპირელს ჰქონდა მცდელობა გაჭირვებული ცხოვრებისგან თავის დასახსნელად სხვა სამსახური ეპოვნა, თუმცა მისი ხასიათიდან და ბუნებიდან გამომდინარე, ყოველთვის უკან პლანზე რჩებოდა. მიუხედავად ამისა, ცდილობდა თანხის შეგროვებას უმაღლესი განათლების მისაღებად. იმ პერიოდში სემინარიადამთავრებულ სტუდენტებს მხოლოდ ვარშავის და ტომსკის უმაღლესი სასწავლებლები ღებულობდნენ, ამიტომ გადაწყვიტა ვარშავის საბეითლო სასწავლებელში მოწყობა და 1890 წელს გაემგზავრა კიდეც. შიო არაგვისპირელის თქმით, გზა ვარშავამდე გემით, მისთვის ბევრად უფრო ღირებული გაკვეთილის მომცემი იყო, ვიდრე სემინარიაში გატარებული რამდენიმე წელი.

შიოს უახლოესი მეგობარი და ქართველ ვარშაველთა საზოგადოების წევრი ალ. მიქაბერიძე ასე ახასიათებს მას:

„მუდამ ჩუმი, მუდამ – წყნარი, მუდამ თავაზიანი შიო, როცა საზოგადოებაში მოხვდებოდა, ერთიანდ გამოიცვლებოდა. საზოგადოებაში ყოფნა, საზოგადოებაში ტრიალი შიოს სიამოვნებდა და კიდეც საჭიროდაც მიაჩნდა. შიოს გონივრული, მოფიქრებული და მუდამ დამშვიდებული ლაპარაკი ყველას ხიბლავდა და ატყვევებდა... ყველა მის აზრსა და შეხედულებას ანგარიშს უწევდა... შიო საკითხისადმი სწორი და პირუთვნელი მიდგომით ამხანაგთა შორის დიდი სიყვარული და პატივისცემა დაიმსახურა“!. ასეთ აქტიურ, შეგნებულ მუშაობაში მიმდინარეობდა შიოს ცხოვრება და საქმიანობა ვარშავის სავეტერინარო ინსტიტუტში სწავლის დროს (ზანდუკელი, 1966, გვ. 18).

ემიგრაცია განსაკუთრებით ამძაფრებს სამშობლოს სიყვარულს. ასე მოხდა ვარშავის სხვადასხვა უნივერსიტეტში გაბნეულ ქართველთა შორის, რომლებმაც ჩამოაყალიბეს საზოგადოება – „ლიგა საქართველოს თავისუფლებისა“, შექმნეს თავიანთი წესდება და შეუდგენენ ამის გავრცელებას, რაც უპირველესად წევრების პიროვნულ განვითარებას გულისხმობდა. კერძოდ, გამოიქერეს საინტერესო წიგნები და ჟურნალ-გაზეთები საქართველოდან და შეკრებების დროს მართავდნენ დებატებს სხვადასხვა მნიშვნელოვანი საკითხის გარშემო. აღნიშნულ გაერთიანებაში მონაწილეობისთვის 1894 წელს არაგვისპირელი დააპატიმრეს.

შიო არაგვისპირელის მოგონებებიდან:

„სამშობლოს სიყვარული ვარშავაში სიგიჟემდე მივიდა... იქ შევქმენით ერთგვარი წრე, ქართველთა შორის, „ლიგა საქართველოს თავისუფლების“, შევიმუშავეთ წესდება და შევუდევით ამის გაგრძელებას“!

ამ ფაქტის შესახებ საუბრობს ასევე, ალ. მიქაბერიძე თავის „მოგონებაში“, რომ:

„ფილიპე მახარაძემ, ნოე ჟორდანიამ, შიო არაგვისპირელმა და სხვა ახლად ჩამოსულმა სემინარიელებმა პირველყოფილისა, ვარშავაში უმაღლეს სასწავლებელში ქართველ სტუდენტთა წრე, ქართველ სტუდენტთა სათვისტომო ჩამოაყალიბეს. ამ წრეს, თანახმად შემუშავებული წესდებისა, მიზნად ჰქონდა დასახული წრის წევრთა თვითგანვითარება, წრეში სისტემატურად მეცადინეობის სახით“ (მიქაბერიძე, მწერალთა მუზეუმი, № 13 147-ბ, 16).

„საქართველოს განთავისუფლების ლიგის“ საქმიანობის გამო შიო არაგვისპირელი დააპატიმრეს სხვა ქართველ სტუდენტებთან ერთად და ცხრა თვე იყო საპატიმროში, რის გამოც 1894 წელს დაამათავრა მან ვარშავის სავეტერინარო ინსტიტუტი. დაპატიმრებულებს ბრალად ედებოდათ საიდუმლო საზოგადოების შედგენა და ძველი რუსეთის არსებული წეს-წყობილების დანგრევა.

შიო არაგვისპირელის პირადი მიმოწერებიდან საინტერესოა მისი წერილი ანა გიორგის ასულ ხახუტაშვილთან, რომელიც მთარგმნელ ივანე ასლანიშვილის მეუღლე იყო.

„ვარშავაში დაპატიმრებული რომ იყო, იმ დროის ამბები შიომ ასე მომიყვა: „დიდ ტან-ჯვას განვიცდიდი. ხელმწიფის ოხრანკა ციხეში მაწამებდა ფიზიკურად და მორალურად: ხან მცემდნენ, ხან თავს ელექტრონებს მადებინებდნენ. მე მეშინოდა, ვაითუ სულის სისუსტე დამემართოს და გავცე ამხანაგები. ამიტომ გადავწყვიტე თავის მოკვლა, მაგრამ როგორ და რითი? დიდი გაჭირვებით გავტეხე ძალიან სქელი შუშა და პირაღმა მის წვეტზე დავწვეი, ისე რომ გული გამეხვრიტა. გული წამივიდა და ბევრი სისხლი დავკარგე, სანამ მომესწრო საშველი. იმის მერე დამეწყო ხველა, რომელიც დღესაც არ მშორდება“ (ანა ხახუტაშვილი, „მოგონება“, მწერალთა მუზეუმი, №20554-ბ).

მწერლისთვის საბყრობილეში ყოფნა გაუსამღისი იყო არა მხოლოდ ფიზიკურად, არამედ ემოციურადაც და მორალურადაც. თუმცა ამ პერიოდის განმავლობაში, ცდილობდა მისი ნააზრევო ფურცლებზე გადმოეცა. ცუდი ფაქტია, რომ მისი ბევრი ხელნაწერი გაანადგურეს და გააქრეს.

„ცხრა თვე ვიყავი მარტოობაში... მაშინ ბევრი ხელნაწერი წაიღეს. აუარებელი ჩონჩხი მქონდა (ნაწარმოებთა – მ. ზ.), ყველა დამეკარგა. 1894 წელმა ჩანთეს, 1886 წლიდან განზრახული და ჩონჩხად ჩამოსხმული მოთხრობები“...! (არაგვისპირელი, მწერალთა მუზეუმი, № 16 066-ბ.).

შიო არაგვისპირელი ავტობიოგრაფიულ ჩანაწერში აღნიშნავს, რომ წერა საკმაოდ ადრე დაიწყო მაგრამ მორიდებულობის გამო ფსევდონიმით აგზავნიდა ჟურნალის რედაქციაში ნაშრომებს. თავიდან იწუნებდნენ კიდევ არაგვისპირელის ნოველებს. 1890 წლიდან დაიწყო მისი ნაშრომების გამოქვეყნება, რომელთაგან პირველი იყო ჟურნალ „ჯეჯილში“ დაბეჭდილი მოთხრობა „მოგონება“.

შიო არაგვისპირელის შემოქმედებაში იგრძნობა გარემოებებისა და აღწერილი პრობლემური თემების კარგად ცნობა. ამიტომ ერთი შეხედვით ყოფითი, სოციალური თემები გადმოცემული აქვს ღრმა ფსიქოლოგიზმით, რომელიც ასევე იძენს განზოგადებულ სახეს ცხოვრებისული პრობლემებისას.

ნოველებში შემოტანილი თემებით შიო არაგვისპირელი გმობს საზოგადოებისთვის სანიმუშო და სამაგალითო ფენების არასახარბიელო ქმედებებს. არ ერიდება რელიგიური თემების წამოწევას და მღვდლების უმსგავსი ქმედებების წარმოჩენას, შრომისგან დაბეჩავებული გლეხების მიმეცხოვრების ფონზე. შიო არაგვისპირელისთვის ამგვარ სიყალბესა და ფარისევლობაში ყველაზე წმინდა, ჰუმანურობითა და ადამიანური უნარებით შემკული, დაბალი სოციალური წრიდან წამოსული ადამიანები იყვნენ. ავტორს სჯეროდა, რომ ამ ადამიანების გულებში ჯერ კიდევ შემორჩა წრფელი სიყვარული ერთმანეთისა თუ სამშობლოს მიმართ. ამიტომ მისი შემოქმედების უმეტესი პერსონაჟებიც დაბალი სოციალური წრიდან წამოსული ადამიანები არიან, თავიანთი ყოფითი პრობლემებით, ფიქრებითა თუ დარდებით.

შიო არაგვისპირელი ერთ-ერთი იყო იმ შემოქმედთა შორის, რომელიც მოსახლეობის განვითარებისთვის და განათლების მიღების შესაძლებლობისთვის აქტიურად იბრძოდა მისი სამოქალაქო და სალიტერატურო ცხოვრებით.

„მე საზოგადოებას სრულიად არ გავეურბივარ, პირიქით, სულ იმას გცდილობ, უფრო მჭიდროდ დავუახლოვდე და შევიძინო მისგან, რის შემენაც კი შესაძლებელია და ამრიგად ჩემს შემოქმედებას სალიტერატურო უფრო მეტი საფუძვლიანობა მოვუპოვო“ (ზანდუკელი, 1966, გვ. 184).

იმ პერიოდის სამოქალაქო ცხოვრებაში ერთ-ერთი აქტიურად ჩართული წევრი, მწერალი და ყოფილი სასულიერო სემინარიელი ია ეკალაძე წერს შიო არაგვისპირელზე, რომ

„შიო არაგვისპირელი ერთი რჩეულთაგანია ქართველ მწერალთა შორის, ვინაიდან ვერ მიჩვენებთ ვერც ერთს მის ნაწარმოებს, რომ სათნოების ცრემლით განზანდილი და კაცთმოყვარეობის გრძნობით არ იყოს გაშუქებული. ასეთი ხელოვნება კი ძლიერია, ვით ხმა ქვეყნისა, უკვდავია, ვით გულისთქმა ერისა, მყარია, ვით კვარცხლბეკი იალბუჯისა და გამათბობელია, ვით მზე, ჩვენი ლამაზი სამშობლოსი!“ (ეკალაძე, მწერალთა მუზეუმი, № 7 007-ბ.).

შიო არაგვისპირელის მწერლობა ყველაზე მეტად განხილულია როგორც მე-19 საუკუნის მეორე ნახევრის სამწაერლობო ასპარეზზე ერთ-ერთი სიახლის შემომტანი, ეპოქისთვის ახალი სალიტერატურო თემებისა და გამომხატველობითი ფორმების გამზიარებელი. თითქმის არ არის განხილული მისი შემოქმედება, საზოგადოებრივი საქმიანობა და მნიშვნელობა ემიგრანტი მწერლის ჭრილში, მისი კულტურულ-ლიტერატურული მნიშვნელობით. აღნიშნული ნაშრომი მცდელობაა ავტორის ემიგრანტული საქმიანობისა და ემიგრაციაში შექმნილი ნაწარმოების შესახებ დისკუსიისთვის.

ნოველა „მოგონება“ შიო არაგვისპირელის ემიგრაციაში დაწერილი და შემორჩენილი ნაშრომებიდან ერთადერთია. ამიტომ, მას სიმბოლური დატვირთვა აქვს არა მხოლოდ ავტორის ემიგრაციული შემოქმედების განსახილველად, არამედ მნიშვნელოვანი მასალაა მისი სულიერი სამყაროს ინტერპრეტაციისთვის, წერის სტილისა თუ ღირებულებების სადემონსტრაციოდ. ნოველაში აღწერილია ერთი ჩვეულებრივი დღე სოფლად მაცხოვრებელი ბავშვებისა, რომლებიც სიხარულითა და ბავშვური ონავრობით იკრიბებიან ერთად სათამაშოდ.

ნოველა იწყება პატარა ბიჭის მოფიქრებული ოიანების აღწერით, რომელიც დედისგან თავის დასაძვრენად, მეგობრებთან ერთად სათამაშოდ წასვლისთვის მოიგონა. ტექსტიდან ირკვევა, რომ ნოველის მთავარი გმირი, სანდრო, დედისერთაა და სწორედ ესაა მიზეზი, რის გამოც დედას ეშინია შვილის მინდორში, მისი თვალისგან მოშორებით, სათამაშოდ გაშვება.

„შვილო, გულს ნუ მიხეთქავ!... სხვების აყოლა შენ არ გამოგადგება. გიგლიასა და ბეჭოს რომ დახდევ, აბა რას მოგიტანს იმათი აყოლა. იმათ დედ-მამას იმათზე მეტი სხვებიც ჰყავთ; შენ კი დედის ერთა შეყვარ. შენ რო მოგივიდეს რამე, ხომ მეც თავს მოვიკლავ, თავს როგორღა ვიცოცხლებ!...“ (ჯეჯილი, 1890, გვ. 6).

დედის ნათქვამმა დააფიქრა და ცოტა არ იყოს დაამორცხვა ბიჭი, რომ მეგობრებთან წასვლისთვის მისი მოტყუება დასჭირდა. თუმცა თამაშიც ძალიან უნდოდა მის თანატოლებთან. აქვე, ამ განცდებს შიშის გრძნობაც შეერია ცოფიანი ძაღლის – *„შენოდენას ეხლა მინდორში არ გაესვლება. გუშინ ახსბადიანთ დათა კინაღამ ცოფიან ძაღლს დაეგლიჯა...“* უყვება დედა არგაშვების მიზეზის მეტად გამმაფრებისთვის (ჯეჯილი, 1890, გვ. 6).

სოფლის ყოფითი დეტალების აღწერასთან ერთად, კარგად ჩანს ამავე მაცხოვრებლებში ფესვადგმული ცრურწმენების ძალა, რაც გარკვეული სოცო-კულტურული ფონის სადემონსტრაციოდ კარგი საშუალებაა.

არამხოლოდ ნოველა „მოგონება“, შიო არაგვისპირელის შემოქმედების უმეტესი ნაწილი მკითხველს საშუალებას აძლევს სიღრმისეულად ჩაწვდეს ცხოვრების სინამდვილეს, ამქვეყნიურ სილამაზესთან ერთად ის თანაზიარი გახადოს მისი ბნელი მხარეებისაც, რაც ბუნებრივად იწვევს გარდასახვებს ადამიანების გონებასა და გულში.

ნაწარმოებში ჩართული დეტალები გარემოს აღწერის, ჰარმონიულად ერწყმის ზოგად სურათს, ავსებს მოქმედი გმირების ემოციურ ფონს და გმირების ყოფით დეტალებთან ზიარებით მეტად თანაზიარს ხდის მკითხველს აღნიშნულ გარემოსთან. ამიტომ, შიო არაგვისპირელის ნოველებში და ნაშრომში „მოგონება“ მოცემული პეიზაჟების აღწერა ღირილია და აძლიერებს მკითხველის ემოციებს. ხშირად, ამგვარი სურათებით გადმოცემული პეიზაჟები, მთავარი გმირის შინაგანი განწყობა და ემოციები ემთხვევა ავტორისეულ განწყობას.

ნოველის ჟანრისთვის დამახასიათებელი სტილით, ნაწარმოებში მოვლენები სწრაფად ვითარდება ერთ მოცემულ სიტუაციასა და გარემოში. მსუბუქად, ერთი ამოსუნთვით აქვს აღწერილი ბავშვების „მწყერაობა“, ჟინმორეულები როგორ ეჯიბრებოდნენ ერთმანეთს რაც შეიძლება მეტი მწყერი „მონადირეობა“ და ქამარზე დაეკიდათ. ვერც დაღლილობას გრძნობდნენ და ვერც თაკარა მზეს მათ თავზე. რაც შეიძლება მეტი მწყერის საპოვნელად აგულიანებდნენ გიშერას, რომელიც ასევე გაგულისებული დარბოდა და ბიჭებთან მოჰქონდა ნადავლი. ყველაფერი მხიარულად და „გეგმის მიხედვით“ მიდიოდა, მანამ სანამ დედა მწყერთან არ მიიყვანა ბავშვები გიშერამ.

აქ იწყება ბავშვების ემოციური გარდასახვა. თითქოს ხმა ესმოდათ როგორ ესაუბრებოდა მათ დედა მწყერის ცრემლმორეული თვალები.

„რა გინდათ ჩემგან, რა დაგიშავთ, რად მისკობთ სიცოცხლეს და შეილერს ობლად რად მიტოვებთ?!.. თუ თქვენ გინდათ სიცოცხლე, მეც მინდა ვიცოცხლო“! (ჯეჯილი, 1890, გვ. 11).

ძალღს მონადირეებისას გულში კბილი ჩაერჭო მწყერისთვის. თვალცრემლიან გიგლას იმედით ეჭირა დაჭრილი ფრინველი და ბავშვებთან ერთად ეძებდა გამოსავალს მის გადასარჩენად. თუმცა მწყერმა ცრემლიანი, ნაღვლიანი თვალები მოავლო მათ და სული განუტევა. ეს იყო ბოლო წვეთი ბავშვების გულში, როცა იგრძნეს ცოცხალი არსების ტკივილი და განცდები. მათ სულში ამ მოვლენამ მნიშვნელობისა და გარდასახვა მოახდინა. ბავშვები, რომლებიც გამეტებით იქნევდნენ შოლტს მწყერების მოსანადირებლად, გულაჩუყებული უყურებდნენ მომაკვდავ ჩიტს და ტკივილის შესამსუბუქებლად თავის მოგლეჯაც კი ვერ გაბედეს და შეკადრეს. ეს განცდა დიდი ტკივილი იყო პატარა ბიჭებისთვის. მათ გადაწყვიტეს რომ ჩიტისთვის ბოლო „პატივი მიეგოთ“ და დაესაფლევინათ.

ემოციურად და მორალურად განიცადეს ბიჭებმა ჩიტის სიკვდილი. აქამდე თუ მათთვის ჩიტი მონადირეების ობიექტს წარმოადგენდა, ახლა სულიერი გახდა და პირადად შეიგრძნეს მისი ტკივილი. ამ ერთმა მომენტმა, ბავშვების ცხოვრებაში მნიშვნელოვანი გარდატეხა მოახდინა. როგორც მთავარი გმირი აღნიშნავს, ამის შემდეგ გიგლა „ჭიანჭველასაც კი არ დაადგამდა ფეხს“ და უკვე ზრდასრული და წვერ-ულვაშიანი, ქათამსაც კი არ კლავდა სახლში.

ღრმა ემოციური ფონი ნოველაში არ არის მხოლოდ ემიგრაციის გავლენა, თუმცა ემიგრაციაში მყოფ ავტორს სამშობლოს სიყვარული გაორმაგებით სტანჯავდა.

ნოველა „მოგონებაში“ დაცულია შიო არაგვისპირელისთვის დამახასიათებელი წერის სტილი, როცა გმირების ემოციურ ფონს აღწერს ღრმა ფსიქოლოგიზმით და მკითხველს მათ სულიერ სამყაროში ამოგზავნის. ასევე, კარგად ჩანს ავტორის ჰუმანური ბუნება და სურვილი- საზოგადოების უკეთესობისკენ გარდაქმნის.

შიო არაგვისპირელის შემოქმედებისთვის დამახასიათებელია ამბის თხრობისას სპეციფიკური ლექსიკური თუ კუთხური ერთეულების გამოყენება, რითაც ავტორი იმ სივრცეში გვამოგზავნის, სადაც მოქმედება ხდება. არც ნოველა „მოგონება“ არის ამ მხრივ გამონაკლისი. ე.წ. ხალხური მეტყველებით, მარტივი ლექსიკური ერთეულებითა და უმუშაო დიალოგებით არის აგებული ტექსტი, სადაც გამოყენებულია ტიპური, დიალექტური სიტყვები. მაგალითად:

„პერანგა გარეთ გავვარდი“ (გვ.5); „აცხა, აცხა! აი, შე ვერანავ, შენა!“ (გვ.6); „სამწყერაოდ წასვლა“ (გვ. 6); „სხალტი“ (გვ. 7); „ბეზიანთ თუთაც ძალიანა მწიფს!“ (გვ.8); „ეს ვერანა, ესა!“ (გვ.12); „რომ დავეკითხენით, შენ კი არ გინდაო!“ (გვ. 12)... „მოგონება, ყმაწვილობის ცხოვრებიდან“.

ამბის თხრობა მეხსიერების აქტია. ეს შეიძლება იყოს ერთი ცხოვრებისეული მოვლენის, დღის გახსენება. ზოგჯერ ავტორისმიერ კონკრეტული ამბის მოგონება და გადმოცემა ამა თუ იმ ფორმით, რომელიც უფრო მის იმჟამინდელ სურვილებს და მისწრაფებებს შეიძლება წარმოაჩენ-

დეს, ვიდრე რეალურ წარსულ მოვლენებს. ადამიანის მეხსიერება ყალიბდება გარემოსთან მუდმივ ინტერაქციაში და ლიტერატურაშიც მისი სხვადასხვაგვარი რეცეფცია გვხვდება. აქედან გამომდინარე, არსებობს კოლექტიური და ინდივიდუალური მეხსიერება, რომელიც განსაზღვრავს წარსულის დამახსოვრებას, გააზრებას, დავიწყებას თუ მის გადმოცემას (Nora, 1989, გვ.24).

მხატვრულ ლიტერატურაში სხვადასხვა ტერმინოლოგია დამკვიდრდა ამბის თხრობის სტილის, სპეციფიკის, მოგონებებისა თუ კოლექტიურ მეხსიერებასთან დაკავშირებული სხვადასხვა პროცესების გადმოსაცემად. ერთ-ერთი ასეთია – მეხსიერების რომანი. ამ სტილისთვის დამახასიათებელია – ავტორებმა სხვადასხვა სტილის თხრობით გადმოსცენ პირადი გამოცდილება. ლიტერატურული ტექსტები გვაძლევს წარმოდგენას გარდასულ დღეებზე, კონკრეტული მოგონებების საშუალებით და ავტორის მიერ გამოყენებული ხერხებით შეიძლება ამბავი წარმოაჩინოს ე.წ. თემური ხმით (როცა გადმოიცემა განსაზღვრული მოგონებების მქონე თემის მიერ განცდილი მოვლენები), პიროვნული ხმით (როცა გადმოიცემა პირის ინდივიდუალური ცხოვრებისეული ამბავი, ახლო წარსულში მოხდარი) და გამოიყოფა ე.წ. ავტორისეული ხმა, რომელი თხრობის მიზანიცაა მიანიჭოს განცდილს აზრი და ავტორიტეტი თავის კომენტარებით, განსჯითა და შეფასებებით. (ლიტერატურა და კოლექტიური მეხსიერება, 2024, გვ.109) თუ სხვ.

„მეხსიერების რომანში მნიშვნელოვან ფუნქციას ასრულებს მხატვრული სივრცე და მოქმედ პირთა გადაადგილება მასში. მოქმედების ადგილის ცვლილება ხშირად თვითშეგნების განახლებასთან არის დაკავშირებული. მაგალითად, ემიგრაციაში უცხო კულტურული გარემოცვის არამდგრადობის გამო მოქმედი პირის იდენტობა საფრთხის წინაშე დგება. ამ ვითარებაში საიმედო ადგილისკენ ლტოლვა მთავარ თემად იქცევა ხოლმე და მოქმედი პირის მიერ მეხსიერებაში შენახული სივრცეებისკენ გაქცევით წარმოჩინდება“ (ლიტერატურა და კოლექტიური მეხსიერება, 2024, გვ.113).

ამგვარად, მეხსიერების ადგილები მოქმედ პირებს აღუძრავენ მოგონებებს გარდასულ დღეებზე, როცა ამბები და ეს ადგილები სიმბოლურ დატვირთვას იძენენ. განსაკუთრებით ემოციურად რთულ მდგომარეობაში, ემიგრაციაში მყოფი ავტორების ცხოვრებასა და შემოქმედებაში. ამ თეორიაზე დაყრდნობით, შიო არაგვისპირელის მიერ ემიგრაციაში შექმნილი ნოველა „მოგონება“ სიმბოლურად, ბავშვობასთან და წარსულის ყველაზე თბილ მოგონებასთან ზიარების საშუალება იყო, მისთვის მძიმე და რთულ პერიოდში.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- არაგვისპირელი, შიო. „ავტობიოგრაფია, მწერალთა მუზეუმი, 16 066-ბ.
ეკალაძე, ი., „შიო არაგვისპირელის გავლენა მაშინდელ სემინარიელთა ლიტერატურის წრეზე“, მწერალთა მუზეუმი, 7 007-ბ.
- მიქაბერიძე, ალ. „შიო არაგვისპირელი“ (მოგონების სახით), მწერალთა მუზეუმი, 13 147-ბ, 16.
- მწერალთა ავტობიოგრაფიები, (2013). I წიგნი, თბილისი: გიორგი ლეონიძის სახელობის ქართული ლიტერატურის მუზეუმი. <https://dspace.nplg.gov.ge/handle/1234/140125>
- ზანდუკელი,მ.(1966). შიო არაგვისპირელი, ცხოვრება და შემოქმედება, თბილისი: გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“. https://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/403604/1/Shio_Aragvispireli_1966.pdf
- ზახუტაშვილი, ანა. „მოგონება“, მწერალთა მუზეუმი, 20554-ბ.
- პატარიძე, ს. ცაგარელი, ლ. ბოკუჩავა, ნ., (2024). ლიტერატურა და კოლექტიური მეხსიერება, თბილისი: „ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა“.
- ჯეჯილი, (1890). მოგონება, 5, თბილისი.
- Pier, N. (1989). „Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire“, in: Representations, No. 26, Special Issue: Memory and Counter-Memory.

References:

- Aragvisp'ireli, Shio. „Avt'obiograpia. [“Autobiography”]. Mts'eralta muzeumi, 16 066-kh.
- Ek'aladze, I., „Shio Aragvisp'irelis gavlena mashindel seminarielta lit'erat'uris ts'reze”. [“The Influence of Shio Aragvispireli on the Literature Circle of the Seminarians of that Time”]. Mts'eralta muzeumi, 7 007-kh.
- Mikaberidze, Al. „Shio aragvisp'ireli“ (mogonebis sakhit). [“Shio Aragvispireli” (in the Form of a Memoir)]. Mts'eralta muzeumi, 13 147-kh, 16 mts'eralta
- Avt'obiograpiebi, (2013). I ts'igni. [Writers' Autobiographies]. Tbilisi: Giorgi Leonidzis sakhelobis kartuli lit'erat'uris muzeumi. <https://dspace.nplg.gov.ge/handle/1234/140125>
- Zanduk'eli, M. (1966). Shio Aragvisp'ireli, tskhovreba da shemokmedeba. [Shio Aragvispireli, Life and Creativity]. Tbilisi: „sabch'ota sakartvelo“. https://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/403604/1/Shio_Aragvispireli_1966.pdf
- Zakhut'ashvili, Ana. „Mogoneba“. [“Memory”]. Mts'eralta muzeumi, 20554-kh.
- P'at'aridze, S., Tsagareli, L., Bok'uchava, N. (2024). Lit'erat'ura da k'olekt'iuri mekhsiereba. {Literature and Collective Memory}. Tbilisi: „Ilias sakhelmts'ipo universit'et'is gamomtsemloba“.
- jejili, (1890). Mogoneba. [Memory]. 5, Tbilisi.

Maia Jaliashvili

მაია ჯალიაშვილი

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი

Georgia, Tbilisi

საქართველო, თბილისი

Literary Metamorphosis: The Cult of the Reader and Authorial Identity

(Givi Margvelashvili's Miniatures)

ლიტერატურული მეტამორფოზა: მკითხველის კულტი და ავტორის იდენტობა

(გივი მარგველაშვილის მინიატურები)

DOI: <https://doi.org/10.62119/cils.18.2025.10838>

In *I Am a Book Hero*, Givi Margvelashvili reflects on existence, authorship, and identity through a postmodern lens. Influenced by Borges, he blurs the boundaries between life and text, suggesting that human identity is inseparable from artistic creation. Declaring “I am a book hero,” Margvelashvili implies that the author attains immortality through the reader, who simultaneously “reads themselves” into the work. His vision redefines the act of reading as creative participation rather than passive reception. By merging reality and fiction, Margvelashvili constructs a space where intellectual freedom replaces the ordinary, turning literature into a living process of mutual discovery.

Keywords: Keywords: Margvelashvili, Reader, Text, Postmodernism, Immortality

საკვანძო სიტყვები: მარგველაშვილი, მკითხველი, ტექსტი, პოსტმოდერნიზმი, უკვდავება

გივი მარგველაშვილი მინიატურათა კრებულში „მე წიგნის გმირი ვარ“ ფილოსოფიურად გაიაზრებს მხატვრული ტექსტისა და ავტორობის ბუნებას. ხორხე ლუის ბორხესის შთაგონებით, მარგველაშვილი მწერლის იდენტობის ცნებას ტექსტთან აკავშირებს, როდესაც წერს, რომ გმირია თავის მიერ დაწერილი წიგნისა, რომელშიც ზუსტად უწერია თავისი ბედისწერა. წიგნის ყოველი წაკითხვისას კი ხელახლა აღდგება. ეს რადიკალური მტკიცება ტექსტს უკვდავების არეალად აქცევს, სადაც ავტორი მკითხველის ჩართულობით ძლევს მოკვდავობას და ხელახლა განიცდის ცხოვრების საიდუმლოებებს. სტატიაში გაანალიზებულია, თუ როგორ აბუნდოვანებს მარგველაშვილი საკუთარი თავის ლიტერატურულ ქმნილებად წარმოჩენით პერსონაჟსა და რეალობას შორის ზღვარს. იგი როგორც ავტორის, ისე მკითხველის როლს განმარტავს. ეს დამოკიდებულება ქმნის „მკითხველის კულტს“, როდესაც ადამიანები არა მხოლოდ კითხულობენ ტექსტებს, არამედ „კითხულობენ საკუთარ თავსაც“ ცხოვრების დიდ ნარატივში. ეს ჩართულობა ხელს უწყობს „მეორეული ცხოვრების“ შექმნას წარმოსახვით სივრცეში, რაც ეხმიანება ოსკარ უაილდის, ჰერმან ჰესესა და მარსელ პრუსტის იდეებს, რომლებიც წარმოსახულ სამყაროს რეალობაზე აღმატებულად მიიჩნევდნენ. ავტორი სიტყვების მაგივრად თითქმის უჩინარდება შექმნილ ტექსტებში, რათა პერსონაჟთა რეალობაში უფრო მეტად დაგვარწმუნოს.

მარგველაშვილის პოსტმოდერნისტული ხედვა ექვემდებარება ტექსტის, როგორც ხელშეუხებელი ავტორიტეტის, ცნებას. ის იგონებს კითხვის ახალ სტრატეგიებს, რომლებიც მკითხველს საშუალებას აძლევს, ჩაერიოს დამკვიდრებულ ნარატივებში, მათ შორის, ბიბლიურ ამბებში. წე-

რილში გამოკვეთილია, თუ როგორ ხდება მკითხველი აქტიური მონაწილე, რომელიც ცვლის პერსონაჟთა ბედს და არღვევს კანონიკურ სიუჟეტებს. ეს არ არის უბრალო ინტერპრეტაცია, არამედ რადიკალური ხელახალი შექმნა, რაც ტექსტს დინამიკურ სივრცედ აქცევს, სადაც მკითხველი ხდება თანაავტორი და „ღმერთიც“ კი, რომელიც პერსონაჟებს სულს უბერავს. მარგველაშვილის შემოქმედება გვთავაზობს ახალ ქრონოტოპს და სამყაროს ახლებურ მოდელს, სადაც რეალურსა და ფიქტიურს, ლიტერატურულსა და დოკუმენტურს შორის ზღვარი იშლება, რაც პოსტმოდერნისტულ დებულებას „სამყარო ტექსტია“ ეხმიანება. კითხვა/წერასთან ეს უნიკალური დამოკიდებულება აძლიერებს მკითხველს, სთავაზობს რა მას გაქცევას ყოველდღიური არსებობიდან და ლიტერატურის უსაზღვრო სივრცეში ღრმა ინტელექტუალურ მოგზაურობას.

თუ ბორხესი ეჭვობდა, რომ ადამიანები პერსონაჟთა მსგავსად, შეიძლება გამოგონილნი ყოფილიყვნენ, გივი მარგველაშვილი ამ ეჭვს რეალობად აქცევს და წერს: „*მე წიგნის გმირი ვარ. /ჩემს წიგნში – მე მას ჩემს ბიოგრაფიულ რუკასაც ვუწოდებ,/ ზუსტად მიწერია ჩემი ბედისწერა./ იქ მატარებელივით მივიწევ წინ. /ჩემი ცხოვრების ხაზი/ ამ წიგნის ყველა თავში უცვლელი რჩება./ დღე, როდესაც მაგანი მკითხველი /ამ მარშრუტს აირჩევს, /ჩემი დაბადების დღეა“* (მარგველაშვილი, 2006, გვ. 67).

ასე რომ, მწერალი თვითონვე აქცევს თავს წიგნის გმირად და ამგვარად თავს დაადევს მოკვდავობას, სიცოცხლის ერთჯერადობას. წიგნის ყოველი წაკითხვისას ის ხელახლა აღდგება და ასე, მკითხველთან ყოველი ახალი შეხვედრისას ისევ იგრძნობს ცხოვრების სიტკბოსა და სიმწარეს და გაიმეორებს ცხოვრების მისტერიას. ხორხე ლუის ბორხესს წერილში „დონ კიხოტში“ დაფარული მაგია“ მოჰყავს მაგალითები მსოფლიო ლიტერატურიდან, როდესაც პერსონაჟები და რეალური პიროვნებები ერთ დრო-სივრცულ არეალში მოაზრებიან. მაგალითად, „დონ კიხოტში“ მღვდელი და დალაქი ათვალიერებენ დონ კიხოტის ბიბლიოთეკას, სადაც ერთ-ერთი წიგნი თვითონ სერვანტესის „გალათეაა“. უფრო მეტიც, დალაქი მაინცდამაინც არ არის აღფრთოვანებული ამ წიგნით და მიაჩნია, რომ ავტორი უფრო ძლიერი ფათერაკების აღწერაშია. „*ასე რომ, სერვანტესის გამონაგონი, ან სერვანტესის სიზმრის ნაშიერი ეს დალაქი თვით სერვანტესზე მსგელობს“* (ბორხესი, 1995, გვ. 12). ამავე რომანის მეორე ნაწილში კი პერსონაჟებს უკვე წაკითხული აქვთ „დონ კიხოტის“ პირველი ნაწილი. ამ და სხვა მსგავსი მაგალითების მოხმობით ბორხესი დაასკვნის: „კაცობრიობის ისტორია არის დაუსრულებელი ღვთაებრივი წიგნი, რომელსაც მსოფლიოთი წერენ და კითხულობენ (და ცდილობენ შეიმეცნონ) და რომელშიც თვითონ მათაც ამგვარადვე წერენ“. ბორხესისთვის „*წიგნი, ყოველგვარი წიგნი წმინდა რამ არის“* (ბორხესი, 1995, გვ. 14). იგი ლეონ ბლუას მოიხმობს, რომლის მიხედვითაც, „*ჩვენ მაგიური წიგნის სტრიქონები ვართ, ან სიტყვები, ან ასოები; და წიგნი, რომელიც მარადჟამს იწერება ერთადერთია, რაც არის მსოფლიოში, უფრო სწორად, იგი თვითონ არის მსოფლიო“* (ბორხესი, 1995, გვ. 15). ბორხესი ჰომეროსისეულ რწმენას, ღმერთები ადამიანებს იმიტომ შეამთხვევენ ფათერაკებს, რომ მომავალ თაობებს სიმღერების შეთხზვის საგანი ჰქონდეთ და მალარმესეულ გამონათქვამს, მსოფლიო იმისთვის არსებობს, რომ ერთ წიგნში აღიბეჭდოს, ერთმანეთთან აკავშირებს და ორივეს ტანჯვის ესთეტიკურ გამართლებად მიიჩნევს.

გივი მარგველაშვილის ესთეტიკაც წიგნის კულტს ეფუძნება. XX საუკუნეში განსაკუთრებულად გამძაფრებული შეგრძნება, რომ ყველაფერი უკვე დაწერილია, მან გადალახა ამ დაწერილთან ურთიერთობის გამონახვის ფორმების ძიებით. სწორედ ეს ძიებებია ასახული მისი მინიატურებისა და ლექსების წიგნში „მე წიგნის გმირი ვარ“ (გერმანულიდან თარგმნა და წინათქმა დაურთო ნაირა გელაშვილმა, თბ. 2006). გივი მარგველაშვილი ტრაგიკული ბედის წყალობით გერმანულენოვან მწერლად იქცა, თუმცა მისი მრავალფეროვან შემოქმედებაში საქართველოს თემატიკა გამორჩეულია და მნიშვნელოვანი. ამჯერად იმას წარმოვაჩინოთ, თუ როგორ აირჩია მან საუკეთესო თავშესაფრად დაწერილი ტექსტი. „*რა სახის ლიტერატურას ვეკუთვნით ჩვენ – მე, ლექტორი და თქვენ, ჩემი მსმენელები: რეალისტურ რომანს თუ ფანტასტიკას – არაორაზროვნად კითხულობდა ბორხესი და ამით აუდიტორიის დაბნევას კი არა, მის სწორ გზაზე დაყენებას ისახავდა მიზნად. გივი მარგველაშვილისთვის ეს კითხვაც გარკვეულია. მკითხველზეა დამოკიდებული, როგორ აღიქვამს მას „დაწერილ“ (ცხოვრებისეულ) ტექსტში – ფანტასტიკური თუ რეალისტური ნაწარმოების გმი-*

რად. ასე რომ, გივი მარგველაშვილი მკითხველის კულტსაც ქმნის. ადამიანი, ერთი მხრივ, კითხულობს სხვათა დაწერილ ტექსტებს, მეორე მხრივ, საკუთარ თავსაც ამოიკითხავს (შეიმეცნებს) ცხოვრების წიგნში. ამ შემთხვევაში, მთავარია, ერთგვარი მეორეული ცხოვრება, რომელიც იქმნება კითხვის პროცესში. ამ დროს ადამიანი (მკითხველი) იქცევა სხვად და ერთგვარ კიბერსივრცეში (წარმოსახვით სივრცეში) იწყებს მოგზაურობას და ურთიერთობას ტექსტისმიერ სამყაროსთან.

ჟერარ ჟენეტი იხსენებს მიგელ დე უნამუნოს გამონათქვამს იმის შესახებ, რომ „მხოლოდ პერსონაჟები ცხოვრობენ ჭეშმარიტი ცხოვრებით და იყენებენ იმას, ვინც ჩვენ ცოცხლად წარმოგვიდგება, იყენებენ იმისთვის, რათა მკითხველის თვალში თავიანთი სახე მოიპოვონ“ და დაასკვნის: „უნამუნოსა და ბორხესის მითები სწორედ აქ უახლოვდება ერთმანეთს თავიანთი მკაცრი, შესაძლოა უმკაცრესი, „მორალით“: „თუკი სერვანტეს სერიოზულად აღვიქვამთ, დონ კიხოტის არსებობა უნდა გვჯეროდეს; მაგრამ თუკი დონ კიხოტი არსებობს, მაშინ უკვე სერვანტესი და ჩვენ – მისი მკითხველები – ვიქცევით აჩრდილებად, ანუ გვჩვენებს არსებობის ერთადერთი ხერხი – გავუჩინარდეთ და თავად ვიქცეთ ლიტერატურად“ (ჟენეტი, 2009, გვ. 42). გივი მარგველაშვილი სწორედ ასე უჩინარდება შექმნილ ტექსტებში, რათა პერსონაჟთა რეალურობაში უფრო მეტად დაგვარწმუნოს. ნაირა გელაშვილი ამავე წიგნის თანდართულ წერილში „გივი მარგველაშვილის მინიატურისთვის „ისააკის გაქცევა ბეთლემში“ აღნიშნავს: „წიგნის გრანდიოზული ქვეყნიერება თავისი უთვალავი ავტორით, პერსონაჟითა და მკითხველით, დაწერილი ტექსტის თვალუწვდენელი სივრცე – თვითონ იწყებს ადამიანთა სამყაროს შექმნას, გარდაქმნას, განსაზღვრავს მათ ცნობიერებას“ (გელაშვილი, 1995, გვ. 5).

უპირველესი წიგნი, რომელთანაც ურთიერთობით ახალ სიცოცხლეს შეიძენს ადამიანი, არის ბიბლია. გივი მარგველაშვილის დამოკიდებულება ამ წიგნის და იქ აღწერილი მოვლენების მიმართ ორიგინალურია. იგი ქმნის მისტიფიკაციას ერთგვარი რაინდული ორდენისა, რომელსაც ჩვენს დროში სიკეთის დაცვა აურჩევია თავის მოვალეობად. ამ ორდენს შეიძლება შეუერთდეს ნებისმიერი მკითხველი, რომელიც გივი მარგველაშვილის მინიატურების კითხვას შეუდგება. მწერალი ერევა უკვე დაწერილი ტექსტის ისტორიაში და ცვლის, მართალია ეს ცვლილება წარმოსახულია და მხოლოდ კითხვის პროცესში ხორციელდება, მაგრამ მკითხველს პასიური დამკვირვებლიდან აღწერილი ამბების აქტიურ მონაწილედ აქცევს, მას უქმნის ილუზიას, რომ შეუძლია ჩაერიოს უკვე დაწერილში და პერსონაჟთა ბედი შეცვალოს. მინიატურაში „ისააკის გაქცევა ბეთლემში“ მწერალი მკითხველთან ერთად ცვლის ცნობილ ისტორიას. ის მამის წინ სამსხვერპლოდ მორჩილად მიმავალ ისააკს მოულოდნელად შეშინებულ ბავშვად აქცევს, ჯიუტად რომ გაურბის დანამოღერებულ მამას. მწერალი მკითხველთან ერთად მფრინავი თევზით მიუძღვება ისააკს ახალი აღთქმის ტექსტისაკენ, სადაც „ძველტექსტისმიერ არსებას თემატიურად ეკრძალება აქ შემოსვლა. პატარა ისააკისთვის კი გამონაკლისს ვუშვებთ“ (მარგველაშვილი, 2006, გვ.15). ეს, რა თქმა უნდა, ლიტერატურული თამაშის ნაირსახეობაა, მაგრამ ძალიან ორიგინალური და საინტერესო. მკითხველი თავისუფლდება ტექსტზე მიჯაჭვულობისაგან, ის შედის ტექსტში და მონაწილეობას იღებს პერსონაჟთა ბედის გადაწყვეტაში. მსოფლიო ლიტერატურაში ამგვარი „თამაშების“ გამოცდილება, რა თქმა უნდა, არსებობს, მაგრამ გივი მარგველაშვილის მიერ შემოთავაზებული ამ თამაშის ფორმები განსხვავებულია, მომნუსხველი და შთამბეჭდავი, განსაკუთრებით იმ შემთხვევაში, როდესაც საქმე ბიბლიურ პერსონაჟებს ეხებათ. აქ უკვე აღარ მოჩანს საბედისწეროდ და გარდუვალად, რომ დაწერილი სიტყვა უნდა აღსრულდეს.

აქ მჟღავნდება მარგველაშვილის პოსტმოდერნისტული თვალთახედვა, მისთვის აღარ არსებობს ტექსტი, როგორც ავტორიტეტი, ხელშეუხებელი. ის დაწერილს ცვლის, მართალია, მას არა აქვს პრეტენზია ჭეშმარიტების ჩანაცვლებისა, ან რაიმე აღიარებული ჭეშმარიტების ექვემდებარება, ის, უბრალოდ, წაკითხვის ახალ გზას იგონებს ძველი ტექსტების ახალი გაცოცხლებისთვის და მათთან ახალი და ორიგინალური დიალოგის გასამართავად. ამ შემთხვევაში, ბიბლიური ამბავი, რა თქმა უნდა, ინარჩუნებს მის თვალში ავტორიტეტულობას, მაგრამ ის არ კითხულობს მას ისე, როგორც აქამდე სხვები კითხულობდნენ, ის ეძებს და პოულობს კიდევაც ახალ გზებსა და ბილიკებს ცნობილი მხატვრული ტექსტების ახალი აღქმისათვის, რათა ძველ ტექსტთან ურთიერ-

თოზის ნაცნობი განცდა გადაახალოს და გაამრავალფეროვნოს. ძველი ტექსტი მისთვის ხომ რეალობიდან გაქცევის გზაა, ის მისი თავშესაფარია, ამიტომ ცდილობს იქ ყველაფერი ისე გადაალაგოს, როგორც თვითონ სურს. თანაც, ეს საქმე არც ისე ძნელი ეჩვენება. რადგან, ყოველივე მხოლოდ მის წარმოსახვაში ხორციელდება. წარმოსახვის ერთპიროვნული განმგებელი კი თვითონაა. ჟერარ ჟენეტის აზრით, ყოველი წიგნი წაკითხვისას ახლიდან იზადება და ლიტერატურის ისტორიაც, ასევე, კითხვის ხერხებისა ისტორიაა. ამ აზრის დასტურად მოიხმობს ჟენეტი ბორხესის ციტატას: „ესა თუ ის ლიტერატურა წინამორბედისგან ტექსტების შემადგენლობით კი არ განსხვავდება, არამედ მათი წაკითხვის ხერხებით“ (ჟენეტი, 2009, გვ.43). სწორედ წაკითხვის ამ ახალ ხერხებს ამრავალფეროვნებს გივი მარგველაშვილი, როდესაც მკითხველთან ერთად მოგზაურობს სხვადასხვა ტექსტში და ერევა სიუჟეტის მდინარეებში. ამგვარი წაკითხვა ტექსტის სიღრმისეულ აღქმას უწყობს ხელს, რადგან მკითხველი მთლიანად იმსჭვალება აღწერილი ამბების დრამატიზმით. მას მწერალი უქმნის ილუზიას, რომ სწორედ მან შეიძლება შეცვალოს ამა თუ იმ პერსონაჟის ტრაგიკული ბედი. ასე რომ, გივი მარგველაშვილი, როგორც ნაირა გელაშვილი შენიშნავს ხატოვნად, მართლაც, „პერსონაჟების მესიად“ გვევლინება. „აი, ძვირფასო მკითხველო, – აი, მცირეოდენი ოქრო, გუნდრუკი და მური. აიღე და შეურთდი იმ ქარავანს! ესენი აღმოსავლელი ბრძენები არიან.... ჰო, მართლა, სად მიდიან? შეგიძლია მიპასუხო? არა? ო – ო – ო... დაგვიწყებია. დიდხანს, ძალზე დიდხანს მიედინებოდა შენი უაზრო კითხვა – ყოფნა უბადრუკ წიგნთა საუფლოში“ (მარგველაშვილი, 2006, გვ.21). ამგვარად, მწერლის კეთილშობილური განზრახვით, მკითხველი მასთან ერთად ბიბლიაში მიემგზავრება, თავისსავე წარსულში, რათა გაიგოს: „ვინ არის, სიდამ მოსულა, სად არის, წავა სადაო“ (გურამიშვილი, 2021, გვ. 125).

მკითხველი კითხვის ახალი სასწაულის მოწმე და მონაწილე ხდება მინიატურაში „წიგნის გმირების დროული გადასახლება“. უჩვეულო შთაბეჭდილებას იწვევს ამბავი, რომლის მიხედვითაც, წიგნის სამყაროს მმართველობის მიერ წარგზავნილ წინამძღოლებს~ მშობლიური კუთხიდან აყრილი მშობლები და ყრმანი მათეს სახარებიდან ლუკას სახარებაში გადაჰყავთ, „რადგან აქ არ ხდება ყრმთა გაჟლეტა და უასაკო ლტოლვილებს წიგნის სამყაროს ამ მხარის ისტორია ხიფათს არ უქადის“ (მარგველაშვილი, 2006, გვ. 23). ის, რაც რეალურ დროში განხორციელდა და ამგვარადვე აღიბეჭდა დაწერილში, კითხვის პროცესში შეიცვალა. უდანაშაულო ყრმები ჰეროდეს რისხვას და გაჟლეტას გადაურჩნენ. რა თქმა უნდა, ეს ილუზიაა, მაგრამ მკითხველი გრძნობს, რომ დაწერილი არ ნიშნავს შეუცვლელს, ყოველ შემთხვევაში კითხვის პროცესში ყველაფერი შეიძლება მკითხველის სურვილისამებრ გარდაიქმნას. ეს არის არა განსხვავებული ინტერპრეტაცია ტექსტისა, არამედ მისი სრულიად ახალი ვერსია. მწერალი ამგვარად ახალ ქრონოტოპსაც ქმნის და სამყაროს ახალ მოდელირებას გვთავაზობს. ეს მოდელები ჰგვანან და იმეორებენ რეალური სამყაროს კანონებს, მხოლოდ ერთი განსხვავებით, აქ ზღვარი წაშლილია რეალურსა და გამონაგონს შორის, ლიტერატურულსა და დოკუმენტურს შორის. ამოსავალი მწერლისთვის არის ცნობილი პოსტმოდერნისტული ფორმულა: „სამყარო ტექსტია“. ამ სივრცეში ის თავისუფლად მოძრაობს, შლის და გადაადგილებს ამ დაწერილის ცალკეულ ფრაგმენტებს. ლექსში „ორი მკითხველი“ გივი მარგველაშვილი სწორედ ამ ტექსტზე საუბრობს: „ო, შე საბრალო სამყაროს ტექსტო!// უფალი ღმერთი ასე გკითხულობს,/ ეშმაკი ისე./შენ ხარ საგანი /მათი კონტრასტული შტუდიების./ უიმათოდ ვერ იარსებებ./ შენ გაარსებებს შენი ორი/ ერთმანეთის მოპირისპირე/ მკითხველის კითხვა“ (მარგველაშვილი, 2006, გვ. 81). ასე რომ, სამყაროს ტექსტს ორი უმთავრესი და უპირველესი მკითხველი ჰყავს. მათი „წაკითხვა“ განაპირობებს რეალობაში სიკეთე – ბოროტების წონასწორობას ან ერთის გადაწონვას. რუსთველისეული „ბოროტსა სძლია კეთილმან, არსება მისი გრძელია“ წაითხვის ერთი ვარიანტია და მეტყველებს „ისტორიის ღვთაებრივ პერიოდზე“ (მარგველაშვილი). შესაძლებელია თუ არა, ამ ტექსტს მუდმივად მხოლოდ ერთი მკითხველი ჰყავდეს? მწერალს ეს დასაშვებად მიაჩნია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუკი: „შენივ საშოდან წარმოგეშვა ლიტერატურა, აი, მას კი ეყოლებოდა მუდამ მხოლოდ ერთი მკითხველი“ (მარგველაშვილი, 2006, გვ. 81).

საზოგადოდ, გივი მარგველაშვილი მკითხველთა შორის, რა თქმა უნდა გამოარჩევს, ღმერთს, როგორც სამყაროს ტექსტის შემქმნელსა და მის მარადიულ მკითხველს. ეს არის დაუღ-

ლედი მკითხველი, ასე რომ, სამყაროც მუდმივად ცოცხლობს, რადგან მას მუდმივად კითხულობენ. ვგულისხმობთ იმას, რომ ტექსტს მხოლოდ წაკითხვა აცოცხლებს. საინტერესო და ორიგინალურია, ამ თვალსაზრისით, მინიატურა „სასიკვდილო სპექტრი“, რომელშიც წიგნის გმირები წუხან იმის თაობაზე, რომ დაწერილ ბედისწერას ვერ გაურბიან და ცოცხლობენ მხოლოდ იმ წუთებში, როცა მოწყალე მკითხველები წიგნზე თავდახრილნი კითხულობენ. არადა, ისინი ოცნებობენ ისეთ ცნობიერებაზე, რომელსაც მარადიული საკითხავი დრო ექნება. სასოწარკვეთილი პერსონაჟი ეკითხება მწერალს: „ასეთი არავინ არსებობს თქვენთან? როგორ არა, ყოვლისმცოდნეა ასეთი... – მივუგე ყოყმანით, მაგრამ ის, რამდენადაც ვიცი, მხოლოდ რეალური სამყაროთი და რეალური პირობითაა დაკავებული“. ჯობდა, ეს არ მეთქვა, რადგან მას შემდეგ ... მკითხველიან: როგორ გავხდეთ უფალი ღმერთის საკითხავი მასალა?“ (მარგველაშვილი, 2006, გვ.77). აქ უკვე ოცნებაა გამოგონილის რეალურთან გათანაბრებისა. მწერალი ქმნის უტოპიას, რომლის მიხედვითაც, თუ ღმერთის სურვილი იქნება, შეიძლება ადამიანის შექმნილი ტექსტი ღვთის შექმნილს გაუთანაბრდეს, ე.ი. რეალურ დრო-სივრცეში დაიწყოს არსებობა. პერსონაჟებს აღარ აკმაყოფილებთ ადამიანი – მკითხველი, მათ სურთ არა ხანმოკლე, არამედ მარადიული სიცოცხლე და გათავისუფლება ქაღალდზე მიჯაჭვულობისაგან.

გივი მარგველაშვილის სტილი, პოსტმოდერნისტული ესთეტიკის შესაბამისად, განსჯით – მედიტაციურია, ფილოსოფიური წიაღსვლებით. ამ შემთხვევაში, ის მხოლოდ მწერალი კი არ არის, არამედ კომენტატორიც. დაწერილი ტექსტის ამხსნელ-განმმარტებელი, თვითონვე რომ შუამავლობს მკითხველთან. მხატვრული გამონაგონი მის ნაწერებში შერწყმულია ლიტერატურათმცოდნის დაკვირვებებთან. განსჯის ესეისტური მანერა, ამ შემთხვევაში, გამართლებულია, რადგან ის თავისი ტექსტებით გამოდის, როგორც პერსონაჟთა „უფლებების დამცველი“. ერთ მინიატურაში „ესთეტიკური დაუნდობლობის შესახებ“ მწერალი აღწერს, როგორ ევედრება გათოშილი ლირიკული მე მკითხველებს, რომ წაიკითხონ და შეიყვარონ. ისინი კი გულგრილად უვლიან გვერდს. „შეგიყვარო? თან წაგიკითხო კიდეც? ერთი ამას დამიხედეთ! კიდეც რა გნებავს?“ „კი, მაგრამ, მაშინ ხომ მოკვდები“, – ეკითხნენ ლირიკული მე. „მერე, მოკვდი!“; – გესლიანად ამბობენ გულქვა გამელენი, – ყველასთვის ასე აჯობებს! საშინელებაა, არა? მაგრამ ვის შეუძლია ამ ამბავში ჩარევა! ესთეტიკა არ არის ეთიკა“ (მარგველაშვილი, 2006, გვ. 69). პოსტმოდერნიზმის ხანაში, რა თქმა უნდა, ამგვარი დამოკიდებულება, არავის ეუცხოება, მაგრამ აქ საუბარია მწერლის აქტიურ პოზიციაზე. ის ამ თემას თავისი წიგნის უმთავრეს საფიქრალად და განსასჯელად აქცევს. ხანდახან პერსონაჟთა სამყაროში ხდება რეალობაში არსებულ ეგზისტენციალურ საკითხთა გადაწყვეტა. უპასუხო კითხვებზე პასუხების მოძებნა. ამგვარად, წიგნის სამყარო რეალურზე მაღლა დგება. იქ მეტი სიცხადე და თავისუფლებაა, რადგან ყველაფერი გარკვეულია და ცხადი.

მინიატურაში „წიგნის სამყაროს ოთხი გამოცანის ამოხსნა“ მწერალი საუბრობს ოთხ თავსატეხ კითხვაზე. ესენია: ვინ არის ადამიანი და საიდან მოდის? საით მიდის? და ვინ ცხოვრობს იქ, მაღლა ოქროსფერ ვარსკვლავებზე? ამ კითხვებზე პერსონაჟებს აქვთ თავიანთი პასუხები:

„წიგნის (ლექსის) სამყაროში თითოეული ადამიანი ყოველთვის ერთი განსაზღვრული ტექსტის ანუ კითხვა – ყოფნის მასალაა. იგი მოდის (წარმოიშობა) მუდამ თავისი წიგნის (ლექსის) შემოქმედის თავიდან. წიგნის ან ლექსის სამყაროს ადამიანი მიდის (ვითარდება) მუდამ თავისი საბოლოო თემატური აზრისაკენ. ხოლო ოქროს ვარსკვლავებზე, რომლებიც ციმციმებენ ყოველი ღამეული წიგნის (ლექსის) ცაზე, ცხოვრობენ ისინი, წიგნის თემატურ მასალას კითხვით რომ შთაბერენ სიცოცხლეს – რეალურ მკითხველთა თავები“ (მარგველაშვილი, 2006, გვ.117).

ზემოთ ვახსენეთ, რომ გივი მარგველაშვილი წაკითხვის ახალ ფორმებს ეძიებს, რათა პერსონაჟებთან ახლებური დიალოგი გამართოს., მათთან ურთიერთობის ახალი გზა გამოძებნოს. ამას ერთ მინიატურაში „კითხვა დინების წინააღმდეგ“ ასე ახერხებს: ერთ ლექსში მოულოდნელად ლირიკული გმირი გადაეყრება ტექსტში შეჭრილ მკითხველს, რომელიც მას ფეხდაფეხ კი არ მიჰყვება

გულისწორამდე, არამედ წინ გადადგომება და თავხედურად აუხსნის, რომ თვითონ სწორედ მის გულისწორთან იყო, წაიკითხა იგი და ახლა მისგან ბრუნდება. „კი მაგრამ, როგორ წაგაკითხა თავი? კივის ლირიკული გმირი ისტერიულად ეს ხომ დაუშვებელია: რადგან არსად წერია, ტექსტულურად არ არის ბეჭედდამშულო!“ ამ მრისხანე და, ერთი შეხედვით, წყალგაუვალ არგუმენტირებულ აღშფოთებას მკითხველი დამაჯერებელი გულგრილობით პასუხობს: *„მე ვკითხულობ სადაც, როდესაც, როგორც და ვისაც მინდა! – ამაყად აცხადებს მკითხველი – აქ კი, ჩემო კარგო, თემატური დინების წინააღმდეგ ვკითხულობ, შეუშვი თავში?“* (მარგველაშვილი, 2006, გვ. 111).

ამ შემთხვევაში, მკითხველი აღმატება ნებისმიერ დაწერილს, ყოველივეს, როგორც უნდა, ისე წაიკითხავს, თანაც ერთხელ დაწერილს სხვადასხვა დროს სხვადასხვაგვარად წაიკითხავს. ლირიკულ გმირს, როგორც უნდა, ისე აურევ-დაურევს ცხოვრებას. სწორედ ეს არის წაკითხვის ახალი ფორმა. ეს თამაში ტექსტთან არაფერს ვნებს თვითონ ტექსტს, რადგან კითხვის დამთავრების-თანავე, წიგნი დაიხურება თუ არა, ყველაფერი თავის ადგილს დაუბრუნდება, მაგრამ კითხვის პროცესი კი იქცევა გრანდიოზულ თამაშად, სადაც მკითხველი ლირიკულ გმირთან ერთად ურთიერთობის უსასრულო ვარიაციებს მოიფიქრებს და ამით დაძლევს ყოფით ერთგვროვნებას. წიგნთან, დაწერილ ტექსტთან ამგვარი ურთიერთობა ხომ, რა თქმა უნდა, თანამედროვე აუტანელი ყოფის დაძლევის კიდეც ერთი საშუალებაა. ეს არის ინტელექტუალური, წიგნისმიერი ადამიანისთვის კიდეც ერთი საინტერესო ხსნის გზის შეთავაზება. გივი მარგველაშვილი ეხმიანება ავტორისა და მკითხველის დამოკიდებულების განმსაზღვრელ იმ იდეებსაც, რომლებიც გადმოცემულია როლან ბარტის წერილში „ავტორის სიკვდილი!“. ბარტის აზრით, *„მკითხველის დაბადების საზღაური, ავტორის სიკვდილია“* (ბარტი, 2009, გვ. 24). ტექსტი ემორჩილება არა ავტორის, არამედ მკითხველის ნებას. იგი ტექსტის ერთგვარი თანაავტორი ხდება. სწორედ მკითხველი განსაზღვრავს ტექსტის თავისუფალი ინტერპრეტაციის სივრცეს. იგი მუდმივად იბადება და განახლდება მკითხველის ხელში. მიშელ ფუკო კი კითხვას ასე სვამდა: რა არის ავტორი და არა ვინ არის? ის მთლიანად არ აუქმებდა ავტორის როლსა და ფუნქციას, არამედ ტექსტის დისკურსის განმსაზღვრელად ტოვებდა. მისი აზრითაც, თვითონ ავტორის „მე“ არ არის მნიშვნელოვანი, არამედ მკითხველი, რომელიც ითვისებს წიგნს ავტორის შემოთავაზებულ თამაშის წესებს, მაგრამ მასზე არ არის დამოკიდებული.

თანამედროვე ლიტერატურულ სივრცეში, რა თქმა უნდა, არის პერსონაჟებთან ურთიერთობის საინტერესო მაგალითები, მათ შორის, ვუდი ალენის მოთხრობა „კუგელმასის შემთხვევა“. მოთხრობის გმირი, სიტი – კოლეჯის ლიტერატურის პროფესორი, ყოველდღიურობით გაბეზრებული, შემთხვევით გაიცნობს ადამიანს, რომელიც მისთვის სასურველ წიგნში მოხვედრას სთავაზობს. კუგელმასი გუსტავ ფლობერის „მადამ ბოვარის“ ირჩევს. სასწაული ხდება და კუგელმასი წიგნში მოხვედება, მადამ ბოვარის გაეცნობა და მასთან ერთად ატარებს დროს. საგულისხმოა, რომ არც ემას უკვირს უცხოთან შეხვედრა, პირიქით, გახარებულია: *„მუდამ ვოცნებობდი, რომ ერთ დღეს გამოჩნდებოდა იდუმალი უცნობი და მიხსნიდა უბეში პროვინციული ცხოვრების მონოტონურობისგან“* (ალენი, 2017, 89). საინტერესო ის არის, რომ სწორედ იმ დროს, როდესაც კუგელმასი წიგნში შედის, კოლეჯებში, სადაც „ემა ბოვარის“ კითხულობენ, ამჩნევენ მოულოდნელად გამოჩენილ უცხო პერსონაჟს: *„ქვეყნის კლასებსა და აუდიტორიებში, მოსწავლეები თუ სტუდენტები თავის მასწავლებლებს ეკითხებოდნენ: „ვინ არის ეს პერსონაჟი მეთქი გვერდზე? მელოტი ებრაელი მადამ ბოვარის კოცნის?“* (ალენი, 2017, გვ. 91). ტექსტში შეჭრა აქ ტოტალურად ხორციელდება, წარმოსახვა შეიჭრება რეალობაში. გივი მარგველაშვილთან, ეს მხოლოდ მკითხველისა და ტექსტის პირადი ურთიერთობისას ხდება და სხვები ვერაფერს ამჩნევენ. ვუდი ალენი კი ამ შეჭრას ერთგვარად აფართოებს. თუმცა, მისი სტილი უფრო პაროდიულ-ირონიულია. მოთხრობაში ისე ხდება, რომ შემდეგ მადამ ბოვარი შემოდის რეალურ ცხოვრებაში და ახლ დროს თავისებურად ერგება, მაგრამ მკითხველისა და პერსონაჟის იდილია დიდხანს არ გრძელდება, კუგელმასს ბეზრდება ორმაგი ცხოვრება, რეალურ ცოლთან და პერსონაჟ-საყვარელთან და ემას ისევ წიგნში დააბრუნებს. თვითონ კი ახლა სხვა წიგნში მოგზაურობას მოისურვებს, მაგრამ გაფუჭებული მოწყობილობა მას შეცდომით ესპანური ენის ინტენსიური კურსის ძველ სახელმძღვანელოში მოახვედრებს, სადაც

„ბოლო წუთამდე უნაყოფო, კლდოვან ადგილას დარბოდა, რადგან დიდი და ბანჯგვლიანი უწესო ზმნა „ტენერ“ (ყოლა, ქონა) გაწვრილებული, გრძელი ფეხებით გამოეკიდებოდა ხოლმე და დასაჭერად დასდევდა“ (ალენი, 2017, გვ. 91).

საგულისხმოა, რომ გივი მარგველაშვილი „იჭრება“ არა მხოლოდ ლიტერატურულ ტექსტებში, არამედ ფერწერულ ტილოებშიც. ასე რომ, შეჭრა ხორციელდება, საზოგადოდ, ხელოვნებაში, ყოველივე იმაში, რასაც ადამიანი ქმნის. მწერალი ამგვარად: ა) წიგნისა და მკითხველის ერთგვარ კულტს ქმნის. იგი ამრავალფეროვნებს წაკითხვის ფორმებს და პოსტმოდერნისტი მკითხველის ხატსაც ქმნის. ბ) იგი სამყაროს გაიაზრებს, როორც ღმერთის მიერ შექმნილ ტექსტს, რომელსაც მთავარი მკითხველი თვითონ შემოქმედი ჰყავს. მწერალთა მიერ შექმნილი ტექსტებისთვის კი იგონებს კითხვის პროცესში ტექსტში შეჭრის სტრატეგიებს: 1. მკითხველი უბრალოდ შეიჭრება ტექსტში და „შიგნიდან“ აკვირდება ყოველივეს; 2. მკითხველი არღვევს ტექსტის დრო-სივრცულ მოდელს; 3. მკითხველი ცვლის სიუჟეტს და ფაბულას; 4. მკითხველი დიალოგს მართავს პერსონაჟთან; 5. მკითხველს სხვა ტექსტში გადაჰყავს პერსონაჟი; 6. მკითხველი იქცევა ტექსტის „ღმერთად“, რადგან წაკითხვით სულს შთაბერავს და აცოცხლებს; 7. მკითხველი ჩაენაცვლება ტექსტის რეალურ შემქმნელს, რადგან ის ახლიდან ქმნის უკვე შექმნილს; 8. მკითხველი რეალობაში უპასუხოდ დარჩენილ კითხვებს ხსნის ტექსტში შეჭრისას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- ალენი ვ. (2017), „კუგელმასის შემთხვევა“ (თარგმნა ირმა ტაველიძემ), ჟურნ. „ცისკარი“, 5, თბილისი, SSSN 1987-5762.
- ბარტი რ. (2009), „ავტორის სიკვდილი“, (თარგმნა და შენიშვნები დაურთო მალხაზ ხარბედიამ) ჟურნ. „არილი“, 23 ოქტომბერი.
- ბორხესი ხორხე ლ. (1995) ენიგმათა სარკე, თბილისი: გამომცემლობა „ლომისი“.
- გელაშვილი ნ. (1995). წინასიტყვაობა გივი მარგველაშვილის წიგნში „მე წიგნის გმირი ვარ“, თბილისი: კავკასიური სახლი, ISBN 99928-71-81-4
- გურამიშვილი დ. (2021). „დავითიანი“, თბილისი: გამომცემლობა „პალიტრა L“. ISBN: 978-99-4132-8893
- მარგველაშვილი გ. (2006), „მე წიგნის გმირი ვარ“ (გერმანულიდან თარგმნა და წინათქმა დაურთო ნაირა გელაშვილმა), თბილისი: კავკასიური სახლი, ISBN 99928-71-81-4
- ჟენეტი ჟ. (2009). „ლიტერატურის უტოპია“ (თარგმნა მალხაზ ხარბედიამ), ჟურნ. „ცხელი შოკოლადი“, #20 (იანვარი), თბილისი. UDC: 821.134.2(82)(092)

References:

- Aleni, V. (2017), „K'ugelmasis Shemtkhveva“ (Targmna Irma T'avelidzem), [\"The Kugelmas Case\" (translated by Irma Tavelidze)]; Zhurn. „Tsisk'ari“, . N 5, gv. 92. Tbilisi, SSSN 1987-5762.
- Bart'i R. (2009), „Avt'oris sik'vdili“ [„Death of the author“], (Targmna da shenishvnebi daurto Malkhaz Kharbediam), Zhurn. „Arili“, 23 oktombერი,
- Borkhesi, Khorkhe l. (1995) Enigmata sark'e [Mirror of Enigmas], Tbilisi: „lomisi“.
- Gelashvili, N. (1995). Ts'inasitq'vaoba Givi Margvelasvilis ts'ignshi „Me ts'ignis gmiri var“ [Foreword to Givi Margvelashvili's book \"I am the Hero of a Book\"], Tbilisi: k'avk'asiuri sakhli, ISBN 99928-71-81-4
- Genette G. (2009). „Lit'erat'uris ut'op'ia“ (Targmna Malkhaz Kharbediam) [\"The Utopia of Literature\"], Zhurn. „Tskheli Shokoladi“, 20 (ianvari), Tbilisi. UDC: 821.134.2(82)(092)
- Guramisvili, D. (2021). „Davitiani“ [\"Davitiani\"], Tbilisi: „P'alit'ra L“. ISBN: 978-99-4132-8893
- Margvelashvili, G. (2006), Me Ts'ignis gmiri var, (Germanulidan targmna da ts'inatkm daurto Naira Gelashvili), [I am the hero of the book (translated from German and with a foreword by Naira Gelashvili)], Tbilisi: „K'avk'asiuri sakhli“, ISBN 99928-71-81-4

Manana Kajaia

მანანა ქაჯაია

Georgian Technical University

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი

Georgia, Tbilisi

საქართველო, თბილისი

Simonika Dadiani –

Literary Aspects of the Painting of the “Georgian Modigliani”

(Cultural Environment of Georgian Emigration in the 1920s-30s)

სიმონიკა დადიანი –

„ქართველი მოდილიანის“ ფერწერის ლიტერატურული ასპექტები

(1920-30-იანი წლების ქართული ემიგრაციის კულტურული გარემო)

DOI: <https://doi.org/10.62119/cils.18.2025.10839>

The paper examines the literary aspects of the émigré artist Simonika Dadiani, whose work remains largely unexplored in Georgian scholarship. It draws on the artist's notes and letters, many of which are still inaccessible. Born in 1916 in Imereti, Dadiani was forced to emigrate to France due to Soviet persecution of his aristocratic family. Living in Paris, he engaged with modernism and developed a style reminiscent of Amedeo Modigliani, earning the title “Georgian Modigliani.” His legacy, including family archives and donated canvases, reflects a fusion of national and cultural identity.

Keywords: Dadiani, Emigration, Art, Modernism, Modigliani

საკვანძო სიტყვები: დადიანი, ემიგრაცია, ხელოვნება, მოდერნიზმი, მოდილიანი

შესავალი. ქართველი ემიგრანტი ხელოვანები ქართული კულტურის ისტორიაში განსაკუთრებულ ადგილს იკავებენ. მათგან ზოგმა – სამშობლოსგან შორს – შექმნა ისეთი მნიშვნელოვანი ნამუშევრები, რომლებმაც მსოფლიო მასშტაბით გაიტყვეს სახელი, მაგრამ სამშობლოში დიდხანს უცნობნი დარჩნენ.

სწორედ მათ რიცხვს მიეკუთვნება ემიგრანტი მხატვრის – სვიმონ (სიმონიკა) დადიანის შემოქმედება და ცხოვრება, რომელიც ნათელი მაგალითია იმისა, თუ როგორ შეიძლება ემიგრაციაში მყოფმა ხელოვანმა მთელი სიცოცხლე სამშობლოსთან მტკიცე სულიერი კავშირი შეინარჩუნოს. ამერიკელმა კრიტიკოსებმა მას „ქართველი მოდილიანი“ უწოდეს, ხოლო თვითონ – წერილებში და ოცნებებში – მუდამ ქართული კულტურის შვილად თვლიდა თავს.

სვიმონ დადიანი დაიბადა 1916 წელს, იმერეთის სოფელ წირქვალში, თავად ნიკოლოზ (კოკი) დადიანისა და მერი წერეთლის ოჯახში. 1921 წელს, ბოლშევიკური ოკუპაციის შემდეგ, ისევე როგორც ქართველი ინტელიგენციის უმეტესობა, დადიანები იძულებულნი გახდნენ, ემიგრაციაში წასულიყვნენ და საფრანგეთში, კერძოდ, პარიზის მახლობლად, ლევილში ეპოვათ თავშესაფარი. სწორედ აქ დასახლდა ქართველ ემიგრანტთა უმრავლესობა და შეიქმნა ლევილის ქართული სათვისტომო, რომელიც ქართული სულიერებისა და კულტურის უცხო მიწაზე შენახვასა და გაღრმავებას ემსხურებოდა. სწორედ იქ ჩაუნერგეს სვიმონ დადიანს მას ის ეროვნული ღირებულებები, რომლებმაც შემდეგ მისი შემოქმედება და ცხოვრების გზა განაპირობა.

თუ რას ნიშნავდა სამშობლო დადიანების ოჯახისათვის, ამას ნათლად მოწმობს სვიმონ დადიანის მამის, ნიკოლოზ (კოკი) დადიანის საფლავის ეპიტაფია, რომელიც დღემდე დაცულია ლევილის ქართველთა სასაფლაოზე:

„მიტხარ შენდობა და ჩემს მხარესა,
ოდეს მოუთხორობ ამბებს მწარესა,
სთქვი, რომ წარწერა იხილე ლოდზე –
ძვლებიც კი ფიქრობს საქართველოზე!..“
(კალანდია, 2018, გვ. 10)

ამ სულისკვეთებით, სამშობლოსადმი ღრმა სიყვარულითა და მონატრებით იყო გამსჭვალული დადიანების მრავალრიცხოვანი ოჯახის თითოეული წევრის ცხოვრება და მოღვაწეობა და ეს განსაკუთრებით გამოიკვეთა სვიმონ დადიანის შემოქმედებაში.

დადიანის ბიოგრაფია და ეპისტოლარული მემკვიდრეობა ნათლად წარმოაჩენს, თუ როგორი რთული და ტრაგიკული შეიძლება აღმოჩნდეს ემიგრანტი მხატვრის გზა: მსოფლიო აღიარება – უცხო მიწაზე, და სევდიანი მონატრება სამშობლოსი, რომელიც სიცოცხლეში ვეღარ იხილა.

სწავლისა და შემოქმედებითი ცხოვრების გზამ სვიმონი საფრანგეთიდან იტალიაში, ხოლო იქიდან ამერიკაში გადაიყვანა. მეორე მსოფლიო ომის დროს ის ამერიკულ არმიაში იბრძოდა. ის თითქმის ერთადერთი ქართველი იყო, ვინც ამერიკის დროშის ქვეშ მონაწილეობდა სამარ ოპერაციებში (კალანდია, 2018, გვ. 12). თუმცა სამხედრო ცხოვრება მისი ცხოვრების მხოლოდ ეპიზოდი იყო, მან საკუთარი შემოქმედებითი ცხოვრება ფერწერასა და ქანდაკებას მიუძღვნა და მნიშვნელოვან აღიარებასაც მიაღწია.

დადიანის ადრეულ ნამუშევრებში იგრძნობა ევროპული ავანგარდის ძლიერი გავლენა: სიურრეალიზმი, სალვადორ დალის ხედვები, პიკასოს ფერთა პალიტრა და გეომეტრიული ფორმები. „უდაბნო“, „ყავისფერი კლდეების სილუეტები“, „ლურჯი ჩიტი“ და „პიკის ქალი“ სწორედ ამ სტილის ძიების შედეგებია.

თუმცა, სწორედ ძიებაში დაიწყო საკუთარი ხელწერის ჩამოყალიბება – მხატვრისთვის დამახასიათებელი აბსტრაქციული ტილოები, რომელთაც ამერიკულმა კრიტიკამ მაღალი შეფასება მისცა. 1953 წლის თანამედროვე ხელოვნებისა და ფერწერის მე-15 გამოფენაზე სიმონიკა დადიანის შემოქმედებას დიდი გამოხმაურება მოჰყვა, ქართველმა მხატვარმა მეორე ადგილი მოიპოვა. ამასთან დაკავშირებით ერთ-ერთი ამერიკული გამოცემა წერდა: „მისტერ პიტერ დადიანის ნამუშევრებში (სვიმონ დადიანი ამ სახელით ხშირად მოიხსენიება ამერიკულ კატალოგებსა და გამოცემებში. – გ.კ.) გამოყენებულია სტილიზაციის მთელი სისტემა, რომელიც მოდილიანის სტილიზაციას მოგვაგონებს. მისი ქანდაკების დახვეწილი აბსტრაქტული ფორმები ადამიანის სხეულის ანატომიის ცოდნას ეფუძნება. ავლენს ავტორის იუმორის გრძნობას და განსაკუთრებული ძალით გადმოსცემს პიროვნების ხასიათის თავისებურებებს...“ (კალანდია, 2018, გვ. 16).

1953 წლის თანამედროვე ხელოვნების გამოფენაზე სვიმონ დადიანმა მეორე ადგილი მოიპოვა „შავი ტორსის“ ქანდაკებით. მისი ნამუშევრები გამოირჩეოდა დახვეწილი ფორმებითა და შინაგანი იუმორით, რაც ინდივიდუალურობასა და ოსტატობას უსვამდა ხაზს (კალანდია, 2018, გვ. 18).

ამასთან, დადიანის შემოქმედებაში უცხო გავლენებთან ერთად მუდმივად იკვეთება შინაგანი მონატრება – სურვილი, რომ ეს ნამუშევრები ერთ დღეს სამშობლოში დაბრუნებულიყო. *„ჩემი ყოველი ნამუშევარი, იქნებ ერთ დღეს, ერთად ჩემი მამის ან ბაბუის სოხუმის ზღვისპირა სახლში მოვათავსო“* (კალანდია, 2018, გვ. 10), – წერდა ის დას, ბაბო დადიანს. ეს სიტყვები ემიგრანტი მხატვრის მხოლოდ პროფესიული ოცნება კი არა, სულიერი მისწრაფებაც იყო და ამას მუდმივად გამოხატავდა. სვიმონ დადიანი ერთ-ერთ წერილში დას თხოვნით მიმართავს: *„საჭმელს ნურას მიგზავნი, მირჩენია რამე პატარა სამახსოვრო, რომელიც შემრჩება. ამას უფრო ვაფასებ. სულ პატარა თიხის ქოთანს ნოსირის მიწით, ჩემი ოცნება არის“* (დადიანი, 2018, გვ. 18).

ერთგან კი ამბობს: „სულ თან მაქვს მარტო ნოსირის მიწა და სალამური – ორივე ჩვენი ცხოვრების ობლობა და სევდა“ (დადიანი, 2018, გვ. 26).

დადიანის წერილებიდან იკვეთება, რომ იგი მუდმივად ცდილობდა, ახლოს ყოფილიყო ქართული კულტურასთან და არ მოწყვეტოდა მშობლიურ ფესვებს.

„თუ არის კარგი წიგნი ზღაპრების, შეგიძლიან გამომიგზავნო? როგორც იცი, უორდროპის ქალმა გადათარგმნა მეგრული და იმერული ზღაპრები. წავიკითხე დიდი ხანია, მაგრამ სიტყვა სიტყვით არის გადათარგმნილი და რაღაც აკლია. არ ვიცი რატომ, დიდი ხანია მინდა ქართული ზღაპრების გადათარგმნა, თანაც ნახატების გარევა. რამდენი რამის გაკეთება შეიძლება, დრო რომ იყოს“ (დადიანი, 2018, გვ. 18).

ერთგან კი წერდა: „ვარძიის სურათი რომ გამომიგზავნე, ძალიან დავაფასე. იქნებ აწი ბოლნისიც მომინახო... ვიცი, ჩემთვის რამეს ჩამოიტან, ასე რომ ახლავ გეტყვი რაც მართლა მაინტერესებს: 1. ქართული საეკლესიო გალობა – თუ არის ასეთი ფირფიტები. 2. ქართული ოპერა. 3. გორდელა. რავარც გახსოვს... ხალხური გალობა უკვე მაქვს“ (დადიანი, 2018, გვ. 26).

ქართული კულტურისა და ისტორიისადმი უდიდეს სიყვარულსა და ინტერესს გამოხატავს ის საკმაოდ ვრცელ წერილში ისევ და ისევ დის – ბაბო დადიანისადმი, რომელშიც პროფესიულ დონეზე ინტერესდება ქართული კულტურის მოღვაწეთა და მათი მიღწევების მიმართ:

„ძალიან მაინტერესებს ის ღია ბარათები რომლებზეც თრიალეთში ნაპოვნი ნივთებია ასახული, ან რაიმე სამეგრელოს ხედიდან. ვერ წარმოიდგენ რა ხშირად ვუსმენ შენ მოცემულ ქართულ ფირფიტებს, ვუკრავ და ყოველთვის სევდა მეხვევა, მოულოდნელი არცაა, თუნდაც იმიტომ რომ ამ ქართულ სიმღერებში ვინ იცის მამას რამდენი საყვარელი კილო ჟღერს ბოლო ჩასვლისას პარიზში ჩვენებთან ოთახი დავალაგე და იქ გამოვქექე სამი ფირფიტა, რომელთაც შენი ხელით ეწერა „ცუცნას“. ორი გატეხილა, ერთი კი გადარჩენილა. ის ოპერა „დაისის“ ნაწილი იყო, ისე მომეწონა რომ წირვა გამოუყვანე დაკვრით. ეჰჰ რა ხმებია, რამდენი სიტკბო, ნეტავ მთელი ოპერა გამაგონა არ ვიცი ნახე თუ არა მხატვარი მირზაშვილი და თუ იხილავ უთხარი როგორ მომეწონა წიგნში ნანახი მის ნახატი „თუშეთი“... (დადიანი, 2018, გვ. 33).

მხატვრის წერილებიდან ჩანს, რომ ის მხურვალე გულშემატკივარი იყო ყველა იმ ღონიძირებისა თუ წარმოდგენისა, რომელიც სულ მცირედით, თუნდაც ირიბად იყო დაკავშირებული მის სამშობლოსთან. ერთ-ერთ წერილში სწორედ ასეთ ამბავს აღწერს:

„...ჰო, სულ ახლახანს ერთ სასაცილო ამბავი მოხდა „მედეას“ წარმოდგენაზე. სპექტაკლის დამთავრების შემდეგ ერთმა ნაცნობმა მსახიობის გასაცნობად წამიყვანა და როცა კულუარებში შეგვახვევრა აღნიშნა: „სვიმონი მართლა აღტაცებული იყო, რომ ასე ღირსეულად წარმოადგინეთ მისი წინაპარი“ – საწყალი ქალი ისე დაიბნა რომ პირი დააბჩინა – მეც მაშინათვე მივხვდი, რა იყო დაბნეულობის მიზეზი და მოკლედ ავუხსენი კოლხეთის ისტორია და ჩემი წარმომავლობა, ამის შემდეგ ბევრი ვიცინეთ და შამპანიურიც მივაყოლეთ“... (დადიანი, 2018, გვ. 33).

სამწუხაროდ, სამშობლოს მონატრებული მხატვრის სიცოცხლე ხანმოკლე აღმოჩნდა. მძიმე სენმა 57 წლის ასაკში შეიჭირა „ქართველი მოდილიანის“ – სიცოცხლე. მხატვარს აუხდენელი დარჩა ბავშვობის ოცნება „ლეკური ეცეკვა სამეგრელოში“ (დადიანი, 2018). 1975 წელს, 27 თებერვალს სვიმონ დადიანი სან-ფრანცისკოში გარდაიცვალა. დაკრძალულია სამხედრო სასაფლაოზე. მას არ ეღირსა საქართველოში დაბრუნება, თუმცა სიცოცხლეშივე გამოთქვა სურვილი, რომ მისი ნამუშევრები საქართველოს დაბრუნებოდა მაშინ, როდესაც ქვეყანა დამოუკიდებლობას დაიბრუნებდა.

დღეს, როცა მისი ტილოების ნაწილი უკვე სამშობლოშია, სვიმონ დადიანის სახელი ქართულ კულტურაში თანდათან იკავებს მისთვის განკუთვნილ ღირსეულ ადგილს,

დასკვნა. სვიმონ დადიანის ცხოვრება ნათელი მაგალითია ქართველი ემიგრანტი ხელოვანის ტრაგიკული ბედისა. მისი ნამუშევრები, წერილები და ოცნებები ერთიანად წარმოაჩენს ადამიანის სულიერ ძალას – სამშობლოს მიმართ ერთგულებასა და მონატრებას.

სვიმონ დადიანის შემოქმედება და ეპისტოლარული მემკვიდრეობა ქართველ საზოგადოებას მუდმივად გაახსენებს: სამშობლო მხოლოდ გეოგრაფიული სივრცე კი არა, სულიერი კერაა, რომელიც ადამიანის ფიქრსა და გულს არასდროს ტოვებს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

კალანდია, გიორგი. (2019). *სიმონიკა დადიანი: დაბრუნება*. ხელოვნების სასახლე, თბილისი, ISBN 978-9941-8-0211-9.

„დადიანის დაკარგული ფერწერა – 30 წლის შემდეგ საქართველოში“, (2018). *ტაბულა*.

„ქართველი მოდილიანი – სვიმონ დადიანი აშშ-ში“, (2017). *კვირის პალიტრა*.

ოჯახური არქივები (Babo Dadiani; Paris, San Francisco) – გამოუქვეყნებელი წერილები და ჩანახატები.

Art Palace of Georgia. Documentary project: *Simonika Dadiani's Return*. [ხელოვნების სასახლის არქივი]

The Montross Gallery Archive (1950, NY): Exhibition catalog listing “Mr. Peter Dadian.”

San Francisco Opera Archives: Program design sketches by Simon Dadiani (1955).

References:

Art Palace of Georgia. Documentary project: Simonika Dadiani's Return. [Archive of the Palace of Arts].

“Dadianis dak'arguli perts'era – 30 ts'lis shemdeg Sakartveoshi”. (2018). [“Dadiani's Lost Paintings – 30 Years Later in Georgia”]. T'abula,

“Kartveli modiliani – Svimon Dadiani Ashsh-shi”. (2017).[“Georgian Modigliani – Simon Dadiani in the USA”]. K'viris P'alit'ra.

K'alandia, Giorgi. (2019). Simonik'a Dadiani: dabruneba.[Simonika Dadiani: Return]. Palace of Arts, Tbilisi, ISBN 978-9941-8-0211-9.

Ojakhuri arkivebi (Babo Dadiani; Paris, San Francisco) – gamoukveq'nebeli ts'erilebi da chanakhat'ebi. [Family Archives (Babo Dadiani; Paris, San Francisco) – Unpublished letters and sketches].

San Francisco Opera Archives: Program design sketches by Simon Dadiani (1955).

The Montross Gallery Archive (1950, NY): Exhibition catalog listing “Mr. Peter Dadiani.”

**Lithuanian Statemen in the USA – Their Writings and Fates.
Rethinking the Legacy of President Antanas Smetona**

DOI: <https://doi.org/10.62119/cils.18.2025.10840>

Lithuanian historical research shapes cultural and literary narratives, yet these accounts are often incomplete, inaccurate, or biased – especially regarding statesmen who fled to the United States and continued working to defend Lithuania's survival. This is evident in the legacy of Lithuania's first President, Antanas Smetona (1874–1944), who left for America at the start of Soviet occupation. His writings express principled political resolve amid national collapse. Revisiting his and other exiled leaders' experiences of lost independence, aggression, and betrayal restores moral clarity, sustains existential questions of statehood, and helps literature remain grounded in historical change rather than drifting into detached modernist self-expression.

Keywords: Smetona, statehood, nation, destiny, law, Independence

The occupation of Lithuania, which the treacherous Stalinist Soviet Union carried out on 15 June 1940, suddenly underscored the historical significance of the president, ministers, heads of state institutions, and those responsible for the country's security. After receiving Stalin's ultimatum, the Lithuanian government and president held a midnight meeting to make a decisive decision. The situation was akin to a deadlock. President Antanas Smetona (1874–1944) recognised the gravity of the situation and supported resistance to the Soviets. However, other members of the government, including his newly appointed army commander, General Vincas Vitkauskas (1890–1965), who is now regarded as the greatest traitor to the state of all time (Milašius 2017), a devoted Russian agent at heart (his brother was a Bolshevik, executed in 1919), preferred accepting the ultimatum and welcoming the Red Army on friendly terms. The later consequences of this are well known: at the last minute, the president managed to escape the country across the border to Germany, unwilling to be used as a puppet, thus handing Lithuania over to Stalin. The Soviets hated this decision, ridiculed and despised it in every way, but nevertheless, it was the right one. The president's biggest mistake was not the escape itself, but the appointment of the army commander V. Vitkauskas, who later spoke and wrote only in Russian and took pride in having destroyed the Lithuanian army and state.

The occupation of Lithuania, which occurred amidst such difficult circumstances and controversies, and its subsequent integration into the Soviet *prison of nations*, had already gathered its true statesmen in America. President Antanas Smetona appeared there after leaving Germany and Switzerland, along with Juozas Brazaitis (1903–1974), the leader of the Provisional Government, which resisted the Soviets from early WWII, beginning in June 1941 when the Nazi German army entered, and attempted to restore independence under such conditions (when the Holocaust was already underway). This also includes the later tragic fate of the *President of Hope*, who ran for this post in 1992, Stasys Lozoraitis (1924–1994), the ambassador of independent Lithuania for 50 years during the Cold War and the non-recognition of occupation and Valdas Adamkus (*1926), who was finally successfully elected in 1999 and 2004 and who became the President of Lithuania, led the country into the free world and the Western Alliance during his

two terms. It can be said that the greatest strength of this Alliance, the United States, honourably supported Lithuanian Freedom throughout this half-century of the Cold War, defending, nurturing, preserving, and promoting the values of statehood in the part of Europe beyond the Iron Curtain left behind, *utterly alone* and separated from the policies of the Free World.

However, this process is highly complex, painful, potentially fatal, and significant, often tragic, highlighting the crucial role of the personalities embodying the idea of the state in their actions and writings. Their writings are especially worthy and have an actual and long-lasting influence on the future of the State. These must be revisited repeatedly, aiming to illuminate unresolved questions, errors, or misleading narratives.

Speaking on this subject, it is important to recognise the personal significance of statehood within the cultural-historical *theatre* of national self-awareness. It resembles a leitmotif guiding the entire opera score according to its melodic contour. Consequently, the name of the nation resonates in various ways. Therefore, for an adversarial force aiming to dismantle the state not only from outside but also from within, to diminish it, this personal destruction of presidents, prime ministers, and heads of state becomes crucial, as it gradually erodes the nation's self-awareness, trust in government structures, resilience, and capacity to resist.

This awareness must possess its own archetypal impulses – signs of greatness embodied by personalities symbolising statehood. Therefore, it was necessary for the Soviet Union to destroy, or at least suppress and remove from the global stage, the most important Lithuanian statesmen (who would ensure the continuation of the State) who emigrated to the USA. Consequently, when discussing the destinies of statesmen, we inevitably consider the tragic sunsets of history, the vanishing points of collapsing lines on their horizons. But we keep returning to them like detectives to an unresolved crime. The mistake of undermining self-awareness exerts the strongest influence on the development of culture. The fates of statesmen shape the paradigm of the possible *deep state*, which consolidates the legend of national heroism and state continuity. It also influences perceptions of historical truth and identity, which are essential to preventing culture from degenerating, as the French philosopher Rancière states, into a 'simulacra carnival' (Rancière, 2007, p. 23).

Therefore, the drama of losing statehood, being washed out of Lithuanian culture and then re-emerging clearly revolves around the figure of the First President, Antanas Smetona. The president occupies a special position in this context, as the author of texts on Lithuanian national ideology, such as "*Lithuanian Nation and Its Purpose*" (Vairas, 1936, vol. XVI); *Die litauische Frage* (Berlin, 1917); "*Vienybės gairėmis*" (Kaunas, 1930) and memoirs *Tremtinio dalia nuo Mozūrų ežerų ligi Šveicarijos* [The exilee's destiny from the Masurian Lakes to Switzerland] about the start and reasons of exile (1940, July); and as *Pro Memoria* (Smetona 2000) his comments on the manuscript of Owen J. C. Norem's book *Timeless Lithuania* written in 1943 (Merkelys, 2017, p. 726).

Saving the state's legacy

This historical tension endures today, highlighting the dangers faced by the real life of an independent state, especially regarding the subtle deception of its institutions' activities, which conceal disastrous self-destruction. These are Smetona's memoirs, written immediately after leaving Lithuania, having retreated in time, and emphasising the crucial role of statehood, insight, willpower, and resilience. Regrettably, many individuals in positions of power lack this quality, repeatedly choosing a seemingly more convenient yet ultimately unforeseen and unnoticed path of betrayal that proves disastrous for them, as in the case of Prime Minister Antanas Merkys (1887-1955). Unfortunately, this occurs repeatedly, and the risk persists even in today's context. Therefore, Smetona's role in the drama of the state's survival remains of ongoing importance. Its meanings and motives, long overshadowed by dismissive Soviet narratives, are now revealed in the memoirs of the First President: *Pro Memoria. Lithuania Before the Mortal Danger*. The memoirs of President Antanas Smetona, written in Switzerland on 1–25 July 1940. (Margutis, 1995, No. 7–8, Smetona 2000). The memoir's text is significant for understanding what actually happened because, during the Soviet

occupation, the army's main goal in entering was to conceal what was taking place, making it seem as if *nothing was happening*. This was chanted from all the stands; the message was conveyed through General V. Vitkauskas' speech to the army and the Prime Minister A. Merkys' address to the nation, both orchestrated by Stalin's emissaries. Only Smetona's departure was the sign, indicating that something was wrong. As a result, the Soviets, through other confused and obediently cooperating heads of state and ministers such as Anatanas Merkys and Ernestas Galvanauskas, along with the chief of cavalry, Gen. Kazys Tallat-Kelpša, and the commander of the Riflemen's Union, Col. Pranas Saladžius, desperately attempted to bring Smetona back to Lithuania. He had already managed to cross the German border amid the dramatic confusion of the night. It was very inconvenient for the Soviets to face such a situation, which prevented them from legalising the occupation. Therefore, they attempted to send more than one delegation to persuade the president somehow to return. However, they failed; Smetona did not make a mistake here; he understood the Soviet trick, which involved swiftly occupying Lithuania through a complete misunderstanding.

The President wrote:

'I noticed that those people, especially Gen. Kelpša, could not understand why I was so stubborn. Because, as we know, Minister Galvanauskas was not present and did not participate in the Council of Ministers' last meeting on June 15; perhaps that is why he did not consider it inappropriate for the President to remain in Lithuania when he was forced to cede his country. Something was strange during my dialogue with the delegation.

It seemed to me that it was sent after someone had strongly pressured the Prime Minister. In conclusion, I told them that I would not return to Kaunas. Very upset, all three of them said farewell and left. I felt very sorry for them because they did not understand the current situation Lithuania is now in.

<...> The delegation tried to persuade me that my return would calm the public. I said it might soothe them for an hour, but soon they would be convinced that the president was powerless against Moscow's violence. The Bolsheviks would compel him to sign acts gradually eroding Lithuania's independence and to undertake other measures contrary to our Constitution,' writes Antanas Smetona in *Pro memoria. The Annexation of Lithuania*, 1940 (in: Smetona, 2000, p. 22).

Smetona's departure was particularly inconvenient for the Soviets, as it undermined the legitimacy of Lithuania's voluntary accession to the Soviet Union.

'They were concerned with a certain staging of the smooth process of the Republic of Lithuania, of which they are true experienced masters and who must transform brutal acts of violence and aggression into impressive promotional acts of supposed freedom for the sake of communist propaganda,' writes Professor Mykolas Römeris in his study *The Sovietisation of Lithuania 1940-1941 (Lietuvos sovietizacija 1940-1941)* (Römeris, 1989, 17).

Indeed, the crucial action and foresight of the president determined the ongoing legal status of the state. As the historian notes, 'even after leaving, A. Smetona remained the President of Lithuania *in exile*, because according to the 1938 Constitution, the Prime Minister assumes the duties of the head of state only in the event when the President dies or resigns. Thus, A. Smetona's departure complicated the legal incorporation of Lithuania into the Soviet Union' (Jakubavičienė, 202, p. 365).

Further events developed at a rapid Stalinist pace.

'It is clear that the new planned campaigns required the removal of the President of the Republic, A. Smetona, who had gone abroad and **was therefore not at the disposal of the Soviets**. <...> A. Merkys could not hold the office of President of the Republic' (Merkelys, 2017, pp. 632-633). In the words of Prof. Römeris, 'Lithuania had already fallen under the military and political control of a foreign state; due to military occupation, it was neither independent nor sovereign <...> it and its acts

were led by the Deputy People's Commissar for Foreign Affairs Dekanozov, sent from Moscow' (Römeris, 1989, p. 28).

'Antanas Merkys, who was acting Prime Minister, served as the President of the Republic for only about two days, but even in that short time, he carried out many harmful actions for Lithuania. Of course, he did this not out of his own free will, but under the pressure of Dekanozov. <...> Only A. Merkys perhaps realised what a fatal mistake he and the entire government had made by not leaving abroad together with the President of the Republic' (Merkelys, 2017, p. 633).

On 17 June, A. Merkys' speech called for understanding in meeting the 'friendly allied troops' and ensuring 'the maintenance of order and calm, which was the concern of the regional leadership, and the actual absence of even the slightest disruption to normal work in all state institutions and enterprises and private farms' <...> further disoriented the public, which in general did not understand the events' (Merkelys, 2017, pp. 633-644).

Thus, Merkys willingly or unwillingly participated in the liquidation of the state: he was the one on whose recommendation General Vincas Vitkauskas was appointed Commander-in-Chief of the Lithuanian Army in April 1940; he was the one who proposed accepting the Soviet Union's ultimatum on 14 June 1940; he, in violation of the Constitution of the Republic of Lithuania, appointed the communist Justas Paleckis as Prime Minister on 17 June 1940 and approved his government, dictated by the USSR emissaries. It was Merkys, humbly following Soviet demands, who ordered the arrest of the Minister of Internal Affairs, Gen. Kazimieras Skučas, and the Director of the State Security Department, Augustinas Povilaitis, who were the first to be killed by the NKVD¹.

Despite his many services to the Soviets, on 17 July 1940, he and his family were exiled deep into Russia. On 26 June 1941, he was arrested and held in various Russian prisons, including Butyrka in Moscow and Vladimir in Vladimir Oblast, without the right to return to Lithuania. After his release following Stalin's death in 1954, he died shortly afterwards in 1955 at the Melenkai Home for the Disabled. At best, he simply vanished from history, serving as a reminder of the constant shame associated with the betrayal of 1940. Meanwhile, the legacy of Antanas Smetona's statehood ideology persisted, even after he and his family moved across the Atlantic (though without the right to participate in political life). During this period, the Soviets launched a propaganda campaign demeaning him in Lithuania.

The continuation of the state in writings

A very important document that records the occupation of the State and the legitimisation of the government abroad is the **Kybartai Acts** (a small town on the then Lithuanian-German border), signed by Antanas Smetona.

'Based on the Constitution of Lithuania (Article 71), I instruct Prime Minister Stanislovas Lozoraitis to replace me'.

Kybartai, 15 June 1940.

A. Smetona

President of the Republic (ibid., pp. 638-639).

This document and its copy, later created in Rome in 1944, where the Lozoraitis family lived, represented an insightful continuation of Lithuanian statehood and its legitimisation in the style of Smetona – like a faint yet enduring light in the distance of a tunnel, providing a foundation for the dramaturgy of archetypes within *unburned archives*. Here, we refer to another *mystery* of the President – his death on 9 January 1944, in America, in a house fire in Cleveland, occurring just at the critical moment before Stalin's

¹ NKVD stands for **Peoples Commissariat for Internal Affairs** (in Russian: Narodni Kommissariat Vnutrenikh Del), which was the Soviet Union's interior ministry and law enforcement agency from 1934 to 1946.

alliance needed it, prior to the Yalta and Potsdam conferences, when the end of the war and the division of Europe already loomed in the direction favoured by the Soviets. The three valuable years the president spent in the countries that sheltered him – Germany, Switzerland, and the USA – are reflected in his most significant texts and political insights.

The president's writings, letters, and memoirs emphasise the dilemmas faced on the nation's sinuous path and the uncertain future. One challenge was to recognise the treachery of the occupation and to make the right decision. Gradually, other Lithuanian statesmen, who had initially been *unaware*, began to grasp the situation. Those who quietly and secretly left Lithuania included individuals such as the former Prime Minister and the Minister of Finance of the so-called People's Government, Ernestas Galvanauskas (1882–1967, France), who initially tried desperately to persuade Smetona to return. The situation became clearer, and an increasing number of statesmen fled or retreated from Lithuania. The realisation that Lithuania had suffered a painful disaster gradually sank in. Interestingly, Germany, which was then an ally of Stalin's Soviet Union and where it was forbidden to criticise Russia's actions, nevertheless granted the outgoing Lithuanian President temporary protection, enabling him to continue his activities in America. Smetona's family was not betrayed.

Upon arriving in Berlin, the president first met with the Lithuanian diplomat and envoy to Berlin, Colonel Kazys Škirpa (1895–1979). The latter, a fiery statesman who also later fled to America, convinced the president that

'Lithuanians do not need to withdraw from Germany or at least Europe at all, but stay here to suffer, and somehow make a living, because a conflict could soon arise between the Soviet Union and Germany. Therefore, it is correct to consider the future Lithuanian government as a responsibility. <...> The President of the Republic must definitely stay in Europe because his signature may be needed when forming a new government' (Merkelys, 2017, p. 655).

Škirpa's stance on Germany was clear and unambiguous: Lithuania had to choose its side, retake Vilnius with the German army, and become a member of Hitler's alliance. The President never agreed to this.

However, as the occupation continued and Smetona retreated to Germany, Škirpa criticised him and condemned the previous government for not taking up arms against Bolshevik violence.

'Had this been done, both Germany and other countries would have valued Lithuania more, and more of the intelligentsia would have been saved.

Smetona agreed with Škirpa's view and explained why there was no resistance. However, this did not persuade K. Škirpa. From further conversation with A. Smetona, it became clear that K. Škirpa also blames the president for failing to prepare the government in time to resist violence' (*ibid.*, p. 655).

Later, K. Škirpa would face accusations in America of supporting Hitler's views on the Jewish question, even inspiring the Holocaust in Lithuania with anti-Semitic statements in the press, although he could not contribute to any real actions because he was interned by the Germans in Berlin during the war. Many Lithuanian statesmen will face this fate, for instance, Juozas Ambrazevičius-Brazaitis (1903–1974), who led the Provisional Government (June–August 1941). He was accused of failing to prevent the Holocaust that began with the Nazis' arrival, and although he was acquitted by the American House of Representatives, he remained unaware of this because he passed away. He is still condemned to this day, many years later. This reflects an ongoing post-war, posthumous effort to diminish Lithuanian statesmen, which is of great significance to the nation's self-esteem. Meanwhile, A. Smetona's years in America are filled with his writings, letters, and other testimonies about his ongoing, in every way, pursuit of the truth and justice in the matter of the Lithuanian state's continuation. The president conducted himself honourably; he had to respond to accusations of fascism, and he defended ministers falsely accused in the American press, such as Gen. Kazys

Musteikis, who was called a Nazi quisling (*Correspondence of Antanas Smetona 1940–1944*, in Smetona, 1999, pp. 599–600).

In response to accusations that Lithuania was governed by fascists after the officers' coup in 1926, Smetona states:

'Nowhere in fascist countries are there more than one party in power; there is no place for fascism there. There has never been a shortage of individuals with different views in the Lithuanian government. In 1939 and 1940, all the major Lithuanian parties (nationalists, socialists, people's parties and Christian Democrats) were represented in the government.'

'The Lithuanian governing system evolved and matured based on the real needs of its people. It was the first European country that, while fighting communism, also bravely opposed National Socialism...' (ibid., p. 599).

Smetona's most significant activity in exile in the USA gradually strengthened and became more focused on maintaining Lithuanian statehood. This is especially clear in his letters to the Lithuanian Minister Plenipotentiary in Washington, Povilas Žadeikis (1887–1957). The goal was to support Lithuania's case for independence, with the Union formed to lead Lithuania; this later evolved into the Lithuanian Liberation Committee. Clearly, from his letters to Žadeikis, Smetona was actively involved in this effort.

He writes:

'Your statement on the Moscow Conference <...> does not lack optimism towards Lithuania. <...> I became pessimistic after just reading the report of the Moscow Conference. But we must not give up; we must continue to defend Lithuania's cause persistently. The ethics of a doctor require treating the sick, even when there is little hope of a cure. And our great duty is to protect the Motherland from death, although the gravediggers are trying to kill it. Therefore, it is highly advisable that all Lithuanian organisations, especially the Council and the Union for the Liberation of Lithuania, should once again mobilise and submit timely statements advocating for Lithuanian independence, at least to President Roosevelt and both houses of Congress, before it is too late – before the meeting of the three great leaders of the Allies has not yet taken place. You, in principle, agree with my idea to address President Roosevelt, but you leave the question of the occasion open. I will wait for your confirmation when such an occasion arises. I am only concerned that I should have enough time to prepare such a report, so that an expected message will not reach me too late' (A. Smetona's letter to P. Žadeikis, 7 November 1943, Cleveland, Ohio, ibid., pp. 646–647).

In fact, the president at that time had very little time left, although he could not have known it. An active head of state, who genuinely continued the line of Lithuanian statehood, was an extremely unnecessary obstacle for Stalin before the meeting of the three *great allies*. This is understood not only from history, but also from the fact that a statesman, and even more so a president, is someone who could be eliminated. Time passed, but the struggle persisted. On 12 November, Smetona wrote to Žadeikis:

'I will attempt to write an article for the Annals and present it to you around the 20th of this month. Its entire text will probably be about 4-5 pages written by my hand. That amounts to approximately 1,000 words, or a little more. When editing the article in English, you will be able to give it the appropriate form of the Important Memorandum, and you will refine it and add to it if necessary to address any missing elements. Let it go without a signature. If the editor wishes to know the author's surname, please provide it. However, if he does not ask, there is no need to disclose it. After I finish my article, I will prepare a letter to President Roosevelt. I am concerned I might be late. I will have the revised draft of the letter ready by the end of this month. When you are in Cle-

veland, as you have promised, I will hand it over to you. I would ask you to translate it into English and to include the necessary formalities and courtesies in the process.

<...>

Wishing you happier days, A. Smetona' (ibid., p. 649).

The president's actions pursued a single clear goal – restoring the status of Lithuanian statehood within the post-war world order, challenging the foundations of the deep state within the self-awareness of the world's democracies, and asserting that weaker, smaller nations cannot be betrayed and should feel secure, *untouchable* by the axis of evil. Such a course of action by the president could not go unnoticed at the highest levels. Only after his arrival in Chicago, on 4 May 1941, were celebrations held.

It was the *Reception and Dinner in honour of His Excellency Antanas Smetona*, the President of the Republic of Lithuania, where the president delivered a speech, affirming America's unparalleled role in the cause of the freedom of nations. The most important thing for him was to mobilise American Lithuanians to help their homeland under attack.

'It is almost a year since the abnormal giant, the Eastern neighbour of the Baltic countries, suddenly invaded Lithuania, Latvia and Estonia. <...> Soviet Russia deceived the Baltic nations and suddenly attached them with armed forces. Soviet Russia chose Lithuania as its first victim. On June 15, 1940, it announced the violation of the solemn word it had given less than a year before, and on that very day, it invaded Lithuania with a huge Red army. A day or two later, she invaded Latvia and Estonia. <...> the eyes of all peoples are at present directed towards the United States as the true guardians of peace and the protector of small nations (underlined by J.L-B). Therefore, the greater America's security, the more courageous its citizens, the more hope there is for the countries that fell victim to aggressors. The time will come when these countries will free themselves from terrible enslavement.

It seems to me that all Americans, and especially those whose parents and ancestors came from Europe, where enslavement, at present, has the upper hand, should think of their beloved country' (by Antanas Smetona, speech on May 4, 1941, Chicago. In: Merkelys, 2017, pp. 692-693).

Here are some significant highlights of the *case*:

- The aggressor is called Russia, Soviet Russia; there is no such term as the Soviet Union, which obscures the historical character of Russian imperialism.
- The critical moment where the predator meets his victim is highlighted, emphasising the need for survival, the dominance of suffering, and the nation's descent into a realm of *bloodland*, chaos, diplomatic treachery, and the erosion of intellectual values.
- Danger to neighbouring countries.
- The invasion's suddenness and surprise are emphasised.
- Deception of diplomatic treaties.
- The emphasis is placed on the democratic structure and cultural maturity of the Lithuanian state.
- And finally, the need for all kinds of **help**, primarily diplomatic, from the Free World to ensure the survival of the attacked nations in the name of restoring historical truth and legal justice.

To undertake the restoration of the Independence of the Baltic States in America, it was necessary to involve Poland. Here, Smetona once again proved to be very insightful. In his last letter to P. Žadeikis (6 January 1944, and he died in an *accidental* fire on 9 January), he wrote: 'Now the Baltic States and Poland are threatened by a common Russian danger' (*Smetona's correspondence*, Smetona, 1999, p. 656).

'It is evident from the press that England, and subsequently America, will not accept the truth; neither will they sever their friendly relations with Russia in regard to Poland or the Baltics. Presently, the Union of the Big Three exercises force over law and legitimacy. Articles in the press

frequently assert that if the Russians occupy the lands of the Eastern Front that they have seized by force, neither the British nor the Americans will oppose these Russian acquisitions by force. This serves as a warning to public opinion to accept Russia's arbitrary territorial decisions. <...> The Germans may have deliberately retreated to Poland in order <...> to finally compromise the Atlantic Declaration and its authors' (ibid., p. 656).

Smetona's insight was confirmed entirely. It is now understood that even British Prime Minister Winston Churchill (1874–1965) was willing to betray Poland, not just the Baltic states, to Stalin and openly resented the Poles' ingratitude and stubbornness in trying to preserve independence. Unfortunately, this continues to shock us time and again, according to Gabrielius Landsbergis, the former Foreign Minister of Lithuania (Landsbergis, 2025). Today, heroic Ukraine, fighting for its right to exist and the freedom to choose its alliances, faces a problem – perhaps not so directly, but hesitantly and inconsistently. It is only thanks to Ukraine that Lithuania can feel stronger and optimistic about its future, which ultimately bolsters Western democracies, enabling them to rely on the right choices and a successful destiny. How vital it is to believe in the resilience of the state! The front line established by President Smetona in America embodies this principle of resilience, as evidenced by his writings.

The final paragraph of his last letter conveys a clear understanding of the situation and warns of an impending historical catastrophe.

'...if the Russians return to Lithuania, all non-communists will become traitors to the *Russian homeland*. As a result, there will be endless executions, shootings, and the burning of innocent people's homes, along with the mass deportations to Siberia. The Red Army will attempt to finish what it began in 1940–1941. If this occurs, the Lithuanian issue will be finally settled. There would be no point in declaring the Atlantic Declaration. Therefore, it would be wise now to coordinate with the Estonians, Latvians, and possibly the Poles to take some steps within Washington's sphere of influence to safeguard these nations' lives. It is frightening to consider what atrocities those barbaric Russians might commit if they return to Lithuania.

I would be happy if you would send me the last two typed sheets of my article. I would like to have all of them.

I was ill with the flu over the holidays. Now I'm walking around my room, but I haven't gone out yet. This illness has wasted my time. I still have work to do. I'm reading and writing notes. In spring, I plan to publish *Lithuania Propria*, which I previously conceived. It was first written in Lithuanian, then perhaps translated into English and slightly revised.

Wishing you success and endurance, A. Smetona' (A. Smetona's letter to P. Žadeikis, 6 January 1944, Cleveland, Ohio, Smetona, 1999, p. 656-657).

The president's most important message to Lithuanians in America was conveyed clearly:

'We must strive for Lithuania to regain its independence. <...> The nation itself will create and decide on the form of its renewed life, and will determine the framework of its state system. This view also aligns with Article 3 of the Atlantic Charter,¹ which states: "All peoples have the right to choose the form of government they wish"' (Merkelys, 2017, pp. 706-707).

¹ 'The Atlantic Charter'. Declaration of Principles issued by the President of the United States and the Prime Minister of the United Kingdom. 14 August 1941 "Third, they respect the right of all peoples to choose the form of government under which they will live; and they wish to see sovereign rights and self-government restored to those who have been forcibly deprived of them;" Available in <https://www.nato.int/en/about-us/official-texts-and-resources/official-texts/1941/08/14/the-atlantic-charter>

Unanswered questions

On Sunday, 9 January 1944, preparations were underway for the Lithuanian American Seimas (to be held on 4–5 February), which the president was expected to attend. While the committee was discussing the affairs of the upcoming Seimas, the telephone rang. The news arrived: ‘The house where the Smetona family lives has caught fire, and the president may have died in the fire’ (ibid., p. 707).

Everyone hurried to the accident scene anxiously. On the way, they encountered an ambulance, which <...> was transporting the dying Smetona to the hospital.

‘The fire started in the basement, and according to fire chief Thomas O’Brien, the cause was an *overheated furnace*. <...> Sofija Smetonienė, wearing a bathrobe and barefoot, suffocated from the smoke as she struggled downstairs. Antanas Smetona was unwell at the time and wanted to put on warmer clothing. After only a moment, he could no longer break through the thick smoke: the firefighters who arrived quickly found him slumped at the table in the kitchen, unconscious and with his fur coat wrapped around his head. When the hospital was asked about his condition, they received a sad and brief answer.

–*The President passed away..*’ (ibid. p. 707).

Smetona’s death, on 9 January 1944, came to symbolise the fate of the Lithuanian state. It was widely and emphatically reported in the American press. *The New York Times* deliberately highlighted the value and continuation of his fight for Lithuania, his vital role for the nation and the state, and his influence even in the most challenging circumstances of occupation:

‘He had been leading the fight for Lithuania’s freedom. He was writing his memoirs and a book entitled *Boundaries of Lithuania*.

He delivered frequent speeches in this country, calling for an end to the kind of aggression in Europe that suffocated Lithuania. He was a strong supporter of the Atlantic Charter. <...> Atlantic Charter liberty is to Nations, especially small Nations’ (ibid., p. 710).

However, the greatest intrigue surrounding Smetona’s death remained open to questions that fundamentally alter the value trajectory of history, while the assessments of his actions were made hastily and confused. The timing of his death did not seem to be *coincidental*; it coincided with the decisive decisions of Lithuania and the state’s will to remain an obstacle to the great aggressor. Before the Yalta Conference, Stalin needed to eliminate the most significant statesman to maintain the clean appearance of legitimate annexation. The greatest obstacle was Smetona, and his death had to appear as *natural* as possible. Only many years later did the drunken KGB officer Povilas Rostomskis *accidentally* confess that he had ‘done the job perfectly’ (Skučaitė 2024:5).

It is worth noting that this dark line of *coincidence* later repeated itself in the fate of another, already “President of Hope” in America, Stasys Lozoraitis (1924–1994). He decided to run for president in Lithuania’s first presidential elections, held just after Lithuania regained independence (11 March 1990). His opponent was the former chairman of the Communist Party, Algirdas Brazauskas (1932–2010), and Lozoraitis was therefore regarded as the historical *President of Hope*. While staying at the future Mrs Brazauskienė’s hotel “Draugystė”, he was poisoned with something that later caused sudden liver cancer, and Lozoraitis left Lithuania unwell. Although he lost, he managed to gather an incredible share of the votes, over 47 per cent. Hope was raised like a returned tricolour flag, awakened to the light of the free world. Even before the elections, Stasys Lozoraitis had become a symbol of a free Lithuania, embodying a hope that had already materialised – that Lithuania would one day be independent. That hope, which the entire Lithuanian diplomatic service believed in, had endured for 50 years (!) from the occupation of Lithuania in the 1940s until the country’s liberation in the 1990s. <...> The title, *The President of Hope*,

given to him is very fitting because of his life-long exceptional dedication to Lithuanian statehood (Gyvenimas – Lietuva [Life – Lithuania]. Vilnius: Versus aureus 2015:135). After his death, all documents related to Lozoraitis' illness vanished from hospital archives, as his wife Daniela reported, having begun an investigation into this mysterious sequence of events surrounding his rapid death. However, no records remain; they simply disappeared.

Such is the tragic ellipsis of Lithuanian presidents in America, as if leading to emptiness. Unanswered questions remain. Burnt archives, deleted documents marked with the words '*Utterly alone*' [*Vienui vieni*] (Brazaitis, 1985, p. 9). At the same time, there was support – the unbroken line of statehood, the deeply embedded paradigm of resistance, the undestroyed *timeless* Lithuania – the will of the deep state. In the outcomes of its processes, an Independent Lithuania is once again present in the world, as it was under President Smetona.

Conclusions

President Antanas Smetona, along with his egress and the three years he spent in the USA, provided Lithuania with a legal continuation of its statehood. He revitalised and reinforced this through his activities, writings such as the *Important Memorandum*, as well as memoirs and letters initiating the restoration of the state, written to diplomat P. Žadeikis, who held the appropriate ministerial powers, and which became the foundation of his legacy. Such legitimisation of Lithuania contributed to the non-recognition of the occupation and the survival of the diplomatic service for all fifty years until the collapse of the Russian Empire, which was called the Soviet Union, into separate states.

The fate of Smetona, like that of other statesmen (such as S. Lozoraitis), was determined by their activities and roles: they were to be eliminated as obstacles to consolidating the expansion of the *Russian world* through occupation and Sovietism. This paradigm is evident today, as Ukraine defends its right to freedom and its aspiration not to be left *utterly alone* in the face of aggression.

Smetona also aimed to shield Lithuania from such a fate by rallying support from the Free World.

Bibliography

- Antano, Smetonos ... (1999). *Antano Smetonos korespondencija 1940-1944*. [Correspondence of Antanas Smetona 1940-1944]. Vytauto Didžiojo universiteto Išeivijos studijų centras. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
- Brazaitis, Juozas. (1985). *Raštai VI. Vienui vieni. Rezistencija*. [Writings. Vol. VI, Utterly alone. Resistance]. Chicago: "Į laisvę" Fondas lietuviškai kultūrai ugdyti.
- Jakubavičienė, Ingrida. (2025). *Antanas Smetona. Nelengvi pasirinkimai*. [Antanas Smetona. Difficult Choices]. Vilnius: Alma litera.
- Gyvenimas ... (2015). *Gyvenimas – Lietuva. Daniela ir Stasys Lozoraičiai*. [Life – Lithuania. Daniela and Stasys Lozoraitis.] Sud. Asta Petraitytė-Briokėnė. Vilnius: Versus aureus.
- Landsbergis, Gabrielius. (2025). Never a good time to allow the altering of borders by force. *Gabrielius Landsbergis' personal website* <http://landsbergis.com>. 9 August.
- Merkelys, Aleksandras. (1964). *Antanas Smetona. Jo visuomeninė, kultūrinė ir politinė veikla*. [Antanas Smetona. His social, cultural and political activities]. New York: Amerikos lietuvių tautinės sąjungos leidinys, 1964; Vilnius: Vyčio paramos fondas, Published by Vilius Kavaliauskas.
- Milašius, Arūnas. (2017). Susipažink: didžiausias Lietuvos išdavikas. [Meet: Lithuania's biggest traitor]. <http://karkliniai.blogspot.com>. 1 March.
- Ranciere, Jacques. (2007). *The Future of the Image*. Translated by Gregory Elliot. London: Verso Books UK.
- Römeris, Mykolas. (1989). *Lietuvos sovietizacija 1940-1941*. [Sovietisation of Lithuania 1940-1941]. Vilnius: Lithuanus.
- Skučaitė, Virginija. (2024). Veiklos mitais ir žūties mįsle apgaubtas Prezidentas. [The President, shrouded in myths of activity and the mystery of his death]. In: *Tremtinys*. Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių savaitraštis, 5 (1555), 02.02.
- Smetona, Antanas. (2000). *Pro memoria*. Vilnius: Protėvių kardas.

Tamar Tagvadze, Nino Mindiashvili
თამარ თავგაძე, ნინო მინდიაშვილი
Caucasus International University
კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტი
Georgia, Tbilisi
საქართველო, თბილისი

National Paradigms of the Newspaper "Sakartvelo" **გაზეთ „საქართველოს“ ეროვნული პარადიგმები**

DOI: <https://doi.org/10.62119/cils.18.2025.10841>

Georgian emigrant press made a significant contribution to the formation process of Georgian socio-political thought. The formation of political parties that began in Georgia in the 1890s was preceded by significant changes, which were also expressed in the creation and actions of programs by national forces. Archil Jorjadze's "Common Action Platform" failed to awaken the nation, but the necessity of an action program for the "Tsnobis Purtseli" (Knowledge Sheet) group became apparent. This was accompanied by the group's formation into a political organization, for which the groundwork was prepared by the first printed Georgian emigrant newspaper "Sakartvelo" (Georgia), which was published in Paris from 1903-1905.

As a result of studying the newspaper "Sakartvelo," it is established that the periodical laid the foundation for a culture of discussion with European diplomacy, outlined national paradigms, which subsequently became the cornerstone of Georgian emigrant press.

Keywords: emigration, press, newspaper "Sakartvelo," politics, culture

საკვანძო სიტყვები: ემიგრაცია, პრესა, გაზეთი „საქართველო“, პოლიტიკა, კულტურა

1901 წელს „ცნობის ფურცლის“ ჯგუფმა ახალი პოლიტიკური ორგანიზაციის შექმნისთვის დაიწყო მზადება. თავდაპირველად, ეროვნული მიმართულების პოლიტიკური ორგანიზაციის მთავარი კომიტეტი აირჩიეს – არჩილ ჯორჯაძის, გიორგი ლასხიშვილის, გიორგი და ანდრია დეკანოზიშვილებისა და ვლადიმერ ლორთქიფანიძის შემადგენლობით. კომიტეტის მიზანი პირველი ეროვნული პოლიტიკური პარტიის შექმნა იყო, მომავალი პარტიის მთავარი მიზანი კი – ქართული სახელმწიფოს აღდგენა. მთავარი კომიტეტი იყო თავისუფალი გაზეთის გამოცემის ორგანიზატორიც, რომელიც საზღვარგარეთ უნდა გამოსულიყო. ამ გაზეთში ჩამოყალიბდებოდა მომავალი პარტიის პროგრამა და ეს ორგანო მოამზადებდა ნიადაგს მისი შექმნისთვის. მთავარი იდეოლოგი არჩილ ჯორჯაძე და გამორჩეული ორგანიზატორი გიორგი დეკანოზიშვილი ასოთამწყობ მიხეილ კიკნაძესთან ერთად 1902 წლის გაზაფხულზე პარიზში გაემგზავრნენ. როგორც გიორგი ლასხიშვილის მემუარებიდან ირკვევა, ყველაზე დიდი დაბრკოლება რომელიმე სტამბაში ქართული გაზეთისთვის ადგილის გამოყოფა აღმოჩნდა. მალე გიორგი დეკანოზიშვილი ცნობილ ფრანგ პოლიტიკურ და საზოგადო მოღვაწეებს – სებასტიან ფორს, ჟერო რიშარს, ჟან ჟორესს და სხვ. დაუახლოვდა და არჩილ ჯორჯაძესთან ერთად საქართველოს მდგომარეობა, მომავალი პარტიისა და თავისუფალი გაზეთის გამოცემის აუცილებლობა გააცნო. მათ არჩილმა არა მხოლოდ ქართული თავისუფალი გაზეთის, მისი ფრანგულენოვანი დამატების – „La Georgie“ გამოცემისთვისაც სთხოვათ დახმარება. „ახალ ნაცნობების შემწეობით ჩვენმა ამხანაგებმა სტამბაც იშოვეს: ანარქო-სინდიკალისტების გაზეთ „Action“-ის რედაქციამ დაუთმო მათ თავისი სტამბის კუთხე. მონ-მარტრის ბულვარზე და-

იქირავეს თავისთვის და რედაქციისთვის ბინა და იქ დაიწყო წინასწარი სარედაქციო თათბირები“ (ლასხიშვილი, 1934, გვ.160); დიდი იყო ამ დროს საფრანგეთში მყოფი ცნობილი ქართველი პოლიტიკური და საზოგადო მოღვაწის ანარქისტ ვარლამ ჩერქეზიშვილის მხარდაჭერა. მან დააკავშირა გიორგი დეკანოზიშვილი და არჩილ ჯორჯაძე „Action“-ის რედაქციასთან. 1903 წლის 1 მაისს ქართული ბეჭდური ემიგრანტული პრესის ისტორია გაზეთმა „საქართველომ“ – პარიზში გამოცემულმა თავისუფალმა ორგანომ დაიწყო, „რათა შეგვეძლოს დამოუკიდებლად ვსთქვათ და სხვებსაც ვათქმევინოთ ყველაფერი, რაც საქართველოს აწინდელ უნუგემო მდგომარეობის და მის გაუმჯობესების შესახებ გვაქვს სათქმელი“ („საქართველო“, 1.V.1903); გაზეთი „საქართველო“ ძირითადად, ისტორიული და პოლიტიკური ხასიათის სახელმძღვანელოებში, მონოგრაფიებსა და სტატიებშია მიმოხილული, როგორც საქართველოს სოციალისტ-ფედერალისტთა პარტიის შექმნის წინაპირობა და შემდეგ, ამ პარტიის ორგანო. მისი, როგორც მედიაპლატფორმის კომპლექსური კვლევა დღემდე არ ჩატარებულა. გაზეთ „საქართველოს“ ყველა ნომრის შესწავლა იმ პარადიგმების წარმოჩენის საშუალებას გვაძლევს, რაც შეინიშნებოდა მისი გამოცემის პროცესში. ისტორიკოს დიმიტრი შველიძის თვალსაზრისით, „ცნობის ფურცლის“ ჯგუფი, როგორც, ეროვნულ-რადიკალური და ბურჟუაზიულ-ეროვნული მიმართულებების გაერთიანება, რევოლუციურ სოციალ-დემოკრატიას დაუპირისპირდა. საქართველოში რევოლუციურ მოძრაობას ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ხასიათიც ჰქონდა. „ცნობის ფურცლის“ ჯგუფი ეროვნული ძალების შემოკრებას ცდილობდა (შველიძე, 1993); ეს წინ უძღოდა გაზეთ „საქართველოს“ გამოცემას. ისტორიკოს ვახტანგ გურულის აზრით, არჩილ ჯორჯაძისა და მომავალი ქართველი სოციალისტ-ფედერალისტების მოთხოვნის – რუსეთის იმპერიის ცალკეული ერების ავტონომიების ფედერაციად გარდაქმნის მიღწევის საშუალებად „საქართველო“ „საერთო მოქმედების ნიადაგის“ განხორციელებას მიიჩნევდა (გურული, 2019); ისტორიკოსი ალექსანდრე ბენდიანიშვილი თვლის, რომ გაზეთი „საქართველო“ რუსეთის იმპერიის დემოკრატიულ და ფედერაციულ საფუძველზე რეორგანიზაციას რუსი და ჩაგრული ერების საერთო მიზნად თვლიდა. მთავარ ყურადღებას კი გაზეთი საქართველოს ავტონომიურ სახელმწიფოდ გარდაქმნას უთმობდა. „ავტონომისტები საქართველოს სახელმწიფოებრივი მანქანის განახლებას კონსტიტუციურ-დემოკრატიულ საფუძველზე ვარაუდობდნენ“ (ბენდიანიშვილი, 1999, გვ.164);

გაზეთ „საქართველოს“ ყველა ნომრის დეტალური შესწავლის შედეგად გამოიკვეთა, რომ მისი პუბლიკაციები, შინაარსობრივი და ჟანრობრივი პარამეტრების მიხედვით, ძირითადად, **სარედაქციო წერილები** და **მიმოხილვებია**. გაზეთი პოლიტიკური პარტიის შექმნისთვის ამზადებდა ნიადაგს და ეს მასალებიც პოლიტიკური მჭევრმეტყველების თავისებურებებით არიან აღბეჭდილნი. მათმა სტრუქტურულად, შინაარსობრივად და ჟანრობრივად შესწავლამ და ანალიზმა XX საუკუნის დასაწყისში ახალი ქართული პოლიტიკური რიტორიკის შინაარსის განსაზღვრის, პოლიტიკური დისკურსის ძირითადი მიმართულებების გამოკვეთის საშუალება მოგვცა. გაზეთის ყველა ნომრის შესწავლის შედეგად გამოცემის თემატური და სტრუქტურული ჩარჩო გამოკვეთეთ, შინაარსობრივი ანალიზით განვსაზღვრეთ მედიატექსტებში პოლიტიკური დისკურსის ასახვის თავისებურები. საკვლევი ტექსტების სისტემატიზაციის შედეგად ჩამოვყალიბეთ მათი ჟანრობრივი სტრუქტურა. გაზეთ „საქართველოს“ სარედაქციო წერილები პოლიტიკური მჭევრმეტყველების დარგს მიეკუთვნება, მკვეთრადაა გამოხატული მათი პროგრამულობა და მიზანდასახულობა. რიტორიკის ოთხი მთავარი მიზნიდან – დარწმუნება, ინფორმირება, გამოხატვა და გართობა – პირველი სამი შეესაბამება გაზეთ „საქართველოს“ მედიატექსტებს. მისი სარედაქციო წერილები პოლიტიკური მჭევრმეტყველების სოციალურ-პოლიტიკურ და ეკონომიკურ ჟანრებს მიეკუთვნება. 1 წლის განმავლობაში - 1903 წლის 1 მაისიდან 1904 წლის 1 აპრილამდე - ჟენევის კონფერენციამდე, რომელიც „საქართველოს“ ინიციატივით გაიმართა და რომელზეც დაარსდა საქართველოს სოციალისტ-ფედერალისტთა პარტია, გაზეთი იმ პროგრამას აყალიბებდა, რაც საფუძვლად დაედო მომავალ პარტიას. მისი შექმნის შემდეგ „საქართველო“ უკვე პარტიის გამოცემაა. ჟენევაში გამართულ „ქართველ სარევოლუციო ჯგუფთა პირველ კონფერენციაზე“ „საქართველომ“ თავისი პროგრამა განმარტა, რომლის პირველ ნაწილს ეროვნული მხარე წარმოადგენდა. ეს იყო რუსეთის თვითმპყ-

ბელობისგან ეროვნული ვინაობის დაცვის საშუალებების გამოკვეთა. მეორე ნაწილი ეკონომიკური მდგომარეობის „გამორკვევა“, სოციალური ნიადაგის განმარტება იყო. „პროგრამის პირველ ნაწილს მხედველობაში აქვს გარე მტერი და მის წინააღმდეგ ბრძოლის საშუალებანი, ხოლო პროგრამის მეორე ნაწილს მხედველობაში აქვს ხალხის შინაური მტერი ესე იგი ყოველი ჩვენი შინაური სოციალური წეს-წყობილება...“ („საქართველო“, 15.IV.1904); გაზეთის მიზანი რუსეთის მიერ საქართველოში გამოვლენილი ძალმომრეობისა და უსამართლობის გამოაშკარავება და ქართველი ხალხის მომავალი სოციალური და ეროვნული ორგანიზაციის პროგრამის ჩამოყალიბება იყო. „საქართველო“ მზად იყო, ადგილი დაეთმო ყველასთვის, ვისაც ქვეყნის საკეთილდღეოდ რამის თქმა სურდა. თვლიდა, რომ თავისუფალი ემიგრანტული გაზეთის გამოცემით, ქართულ პოლიტიკურ აზრს თავისუფალი გამოხატვის საშუალება მიეცა. თუ მოხერხდებოდა რუსეთის ოპოზიციურ ძალებთან შეთანხმება და საქართველოსადმი ევროპის თანაგრძნობის მოპოვება, განხორციელდებოდა გაზეთის მიზანი. რუსეთის ოპოზიციურ-რევოლუციურ და ლიბერალურ ძალებს, რომელთა მოძრაობა, ერთის მხრივ, ქვეყნის პოლიტიკური და ეკონომიკური განთავისუფლებისკენ იყო მიმართული, მეორე მხრივ, კი რუსეთის საზღვრებში მყოფი პატარა ერების ჩაგრული მდგომარეობის გაუმჯობესებისკენ, „საქართველომ“ „ბრძოლის საერთო ფერხულში“ ჩაბმის სურვილით მიმართა. გაზეთის მკვეთრად გამოხატული პოზიცია იყო ამ გზით რუსეთის თვითმპყრობელობისგან განთავისუფლებისთვის ხელშეწყობა და საქართველოს ეროვნული ვინაობის აღდგენა. პირველივე ნომერში გაჟღერდა, რომ ქართველ ხალხს თვითონ სურდა საკუთარი თავის დაცვა. „ჩვენ პოლიტიკური სეპარატიზმის მომხრენი არა ვართ. ჩვენი წადილი და მისწრაფება - განსაკუთრებულ, საქართველოს პირობებთან შესაფერი კონსტიტუციის მოპოვებაა“ („საქართველო“, 1.V.1903); ქვეყანა დარჩებოდა რუსეთის პოლიტიკურ ჩარჩოში, მაგრამ შინაურ საქმეებში სრულიად დამოუკიდებელი უნდა ყოფილიყო. „ჩვენ გვსურს ეროვნული ავტონომია მოვიპოვოთ“ („საქართველო“, 1.V.1903); პოლიტიკური მქვერმეტყველებისთვის დამახასიათებელი მიზანდასახულობით გამოხატავდნენ „საქართველოს“ სარედაქციო წერილები მისი ეროვნული პროგრამის ძირითადი მიმართულებებს. ავტონომიის მოპოვებას გაზეთი რუსეთის დეცენტრალიზაციასა და მომავალ ფედერაციულ წეს-წყობილებას უკავშირებდა და რუსეთის თავისუფალ პრესასაც ამ მიზნით სთხოვდა, საკითხთან დაკავშირებით ემსჯელა. „საქართველო“ პოლიტიკური რეალიზმის გათვალისწინებით, პოლიტიკურ სეპარატიზმს, რუსეთისგან საქართველოს „სრულ განშორებას“ უარყოფდა. მიაჩნდა, რომ როგორი დემოკრატიული კონსტიტუციაც უნდა დამყარებულიყო რუსეთში, საკოლონიზაციო პოლიტიკაზე ის მაშინვე ხელს არ აიღებდა. გაზეთი ქვეყნის ავტონომიას ეროვნულ-ტერიტორიული ავტონომიის ფორმით განიხილავდა და ავტონომიური საქართველოს საზღვრების დადგენისას, ერთის მხრივ, 1783 წლის გეორგიევსკის ტრაქტატით ხელმძღვანელობდა. ტრაქტატის მიხედვით, რუსეთს უერთდებოდა ქართლ-კახეთი და განჯის გუბერნიის ნაწილი. ამავე ტრაქტატის ძალით, საქართველოს უნდა დარუნებოდა სამცხე-საათაბაგო და აჭარა, რომლებიც მაშინ ოსმალთა ხელში იყო. მეორე პრინციპის მიხედვით, ავტონომიური საქართველოს ფარგლებში ასევე უნდა მოქცეულიყო ის ტერიტორია, სადაც ქართველი ხალხი ცხოვრობს: „აფხაზეთი, რომელშიაც ბევრი მეგრელი სახლობს, სამურზაყანო, სამეგრელო, სვანეთი, გურია, იმერეთი, ლაზისტანის ნაწილი, ახალციხის მაზრა (ძველი სამცხე-საათაბაგო და ჯავახეთი), ქართლი, მთიულეთი, ხევი (დარიალამდე), სომხითი, კახეთი, თუშ-ფშავ-ხევსურეთი, საინგილო“ („საქართველო“, 15.V.1903); გაზეთის ეროვნულ პროგრამაში უმნიშვნელოვანესი ქართული ენის დაცვა იყო. „ქართულ ენას საქართველოს საზღვრებში სავალდებულო ხასიათი უნდა მიეცეს“ („საქართველო“, 15.V.1903); ყველა ეროვნულ დაწესებულებაში, სკოლებში, სასამართლოში, ეკლესიაში, ყველგან ქართული ენა უნდა ყოფილიყო აღიარებული. ეს გაზეთის ეროვნულ პროგრამაში არჩილ ჯორჯაძის „საერთო მოქმედების ნიადაგის“ რეალიზებად შეიძლება, განვიხილოთ. ამ თეორიის პირველ პუნქტში ის ქართული ენის დაცვას „მთელი ჩვენი ეროვნული ხასიათის“ გადარჩენასთან აიგივებდა („ცნობის ფურცელი“, 21.III.1903); „საქართველოს“ თვალსაზრისით, დაცული იქნებოდა საქართველოში მცხოვრები სხვადასხვა ეროვნებების წარმომადგენელთა ინტერესები, „მიეცესთ სრული უფლება იმ ენაზედ ილაპარაკონ, რა ენაც მათ უფრო ეხერხებათ“ („საქართველო“, 15.

V.1903); გაზეთი ქართული ეკლესიის დამოუკიდებლობის აღდგენის საკითხსაც ეროვნულ-ტერიტორიული ავტონომიის მოპოვების ფარგლებში განიხილავდა. ასევე თვლიდა, რომ მომავალი ფედერაციული რუსეთის კონსტიტუციაში განსაზღვრული უნდა ყოფილიყო, რა დამოკიდებულება ექნებოდა მასთან საქართველოს. ეროვნული ავტონომია „საქართველოს“ პოლიტიკური თვალსაზრისი იყო. მისი საშუალებით მოხდებოდა ეროვნული ვინაობის დაცვა, რაც ეკონომიკური მდგომარეობის რადიკალურად შეცვლის საფუძველი გახდებოდა. „ამრიგად ჩვენს დროშაზედ ორ სიტყვას ვაწერთ: ეროვნული თვით-მმართველობა და დემოკრატია“ („საქართველო“, 15.V.1903); თავისი ეროვნული პროგრამის განხორციელებას ქვეყნის აღორძინებას უკავშირებდა გაზეთი. ამ ბრძოლაში მას შეუძლებლად მიაჩნდა საქართველოს ყველა წოდებისა და კლასის შეთანხმებული მოქმედება. მხოლოდ მათ მოუწოდებდა გაერთიანებისკენ, ვინც უარყოფდა წოდებრივი და ბურჟუაზიული მოქმედების ნიადაგს. ბრძოლის ნიადაგი კი არალეგალური მოქმედება უნდა ყოფილიყო. მე-4 ნომერში უკვე გაჩნდა მოწოდება: – „მაშ გაუმარჯოს ქართულ რევოლუციას“ („საქართველო“, 15.VI.1903); „საქართველოს“ თვალსაზრისით, რუსეთის რევოლუციური მოძრაობის შედეგი დეცენტრალიზებული სახელმწიფო, ფედერაციული რუსეთი იქნებოდა. მის ფარგლებში მოიაზრებდა გაზეთი ავტონომიურ საქართველოს. ფედერალიზმის საშუალებით, ქვეყანას თვითმოქმედების შესაძლებლობა მიეცემოდა და ასევე მეზობელ ერებს შეეძლოთ გამაერთიანებელი პოლიტიკური მმართველობის ფორმის შექმნა. „ამ ფედერალიზმის ფარგალში თავდაპირველად ამიერ-კავკასიის ერნი შევლენ, როგორც უფრო დაახლოვებულნი და შეკავშირებულნი ერთმანეთში, ხოლო თან-და-თან, აშკარაა, ფედერაციულ ორგანიზმის ფარგალი გაფართოვდება და შიგ მოთავსდებიან ყველა კავკასიის ერნი“ („საქართველო“, 1. I. 1903); 1874 წელს ქენევამი გამართულ კავკასიელ მოღვაწეთა კონგრესზე საზოგადოებრივ-პოლიტიკური მიმართულებების უმრავლესობამ, ხალხოსნების გარდა, მხარი დაუჭირა რუსეთისგან დამოუკუდებელი ამიერკავკასიის ფედერაციის შექმნას. ამ მოვლენიდან სამი ათეული წლის შემდეგ კი გაზეთ „საქართველოს“ მიერ ჩამოყალიბებული პოლიტიკურ-ადმინისტრაციული მოდელი ასე გამოიყურებოდა: – საქართველოს ავტონომია, ამიერ-კავკასიის და შემდეგ მთელი კავკასიის ფედერაცია და რუსეთის ფედერაციული რესპუბლიკა. „სხვა-და-სხვა მიმართულების წერილების მოთავსების საშუალებით შევძლებთ გავიგოთ, რას ჰფიქრობს მთელი საქართველო და არა ერთი რომელიმე მისი კუთხე, პროვინცია, წოდება და კლასი“ („საქართველო“, 1.I.1903); ამ დანაპირებს არ ღალატობდა გაზეთი. თავის მთავარ მოთხოვნაზე – საქართველოს ავტონომიაზე განსხვავებულ შეხედულებებსაც ხშირად ვხვდებით „საქართველოს“ ფურცლებზე და ასე ჩამოყალიბდა „ქართული თავისუფალი აზრის“ პარადიგმა. მაგალითად, ერთ-ერთი ავტორი – „სეპარატისტი“ – თვლიდა, რომ საქართველოს პოლიტიკური დამოუკიდებლობა ევროპის სახელმწიფოების ხელშეწყობით უნდა მოეპოვებინა. ეს ევროპის ინტერესიც უნდა ყოფილიყო, რადგან პოლიტიკურად თავისუფალი საქართველო ევროპისკენ მიმართული რუსეთის აგრესიული პოლიტიკის წინაღობა იქნებოდა. ევროპისთვის კი ჩვენი ქვეყანა იმ შემთხვევაში აღმოჩნდებოდა საინტერესო, თუ მის მისწრაფებას შეუწყობდა ხელს. „ჩვენი ბედი და მომავალი რუსეთს კი არა, ევროპას უნდა შევუკავშიროთ; ამაშია ჩვენი ეროვნული ხსნა. ეს არის ქართველის მოვალეობა მამულის წინაშე და ღმერთმა გვაშოროს ყოველგვარი კომპრომისი რუსეთთან“ („საქართველო“, 1.I.1904); „ვინც თხოულობს მარტო ეროვნულ დამოუკიდებლობას, იგი თხოულობს ნახევარ უფლებას“ („საქართველო“, 15.V.1903); – ფიქრობდა სხვა ავტორი – „კორესპონდენტი“ და ქართველი ერის სრული თავისუფლების მოპოვებას, შემდეგ კაპიტალისტური წყობილებისა და ქონებრივი უთანასწორობის მოსპობასა და საქართველოში სოციალისტური წყობილების დამყარებას ქვეყნის მთავარ მიზნებად თვლიდა. „ძველი მოღვაწე“ „საქართველოს“ რედაქციას ეკითხებოდა, ნუთუ, გჯერათ, რომ რუსეთი თავის ქვეშევრდომ ერებს ავტონომიას ნებით მისცემსო. მისი პროგრამა ასე გამოიყურებოდა: კავკასიის სრული თავისუფლება, კავკასიის ერთა ფედერაცია და ევროპის მფარველობა კავკასიის ერთა ფედერაციისთვის („საქართველო“, 1.V.1903);

„საქართველოს“ მედიატექსტების სისტემატიზებისა და შინაარსობრივი ანალიზის მიხედვით კლასიფიკაციის შედეგად იკვეთება, რომ გაზეთმა თავისი ეროვნული პროგრამის მთავარ მიმართულებებად ავტონომია და ფედერალიზმი წარმოადგინა. მისი თვალსაზრისით, რადგან ავტო-

ნომია პოლიტიკური ფორმაა, ის ეკონომიკური უთანასწორობის მოსპობას არ გულისხმობს. შეიძლება, სახელმწიფომ მოიპოვოს ავტონომია, მაგრამ ამან ხალხის სოციალური პირობები ვერ შეცვალავს. ამიტომ ეროვნულ პროგრამასთან ერთად გაზეთი სოციალური პროგრამის შექმნასაც შეუდგა. სარედაქციო წერილებში თანმიმდევრულად აყალიბებდა, როგორ უნდა მიეღწიათ სრული ეკონომიკური თავისუფლებისთვის და ამ მიზნით, ავტონომიური პარლამენტის საშუალებით, რა რეფორმები უნდა განხორციელებულიყო. ისევე როგორც ეროვნული, სოციალური პროგრამის ჩამოყალიბების შემთხვევაშიც, „საქართველოს“ სარედაქციო წერილებს პოლიტიკური მჭევრმეტყველებისთვის დამახასიათებელი პროგრამულობა აქვთ.

თავისუფალი გაზეთის – „საქართველო“-ს ფრანგულენოვანი დამატების – „La Georgie“ – საშუალებით, რედაქცია თვლიდა, რომ ევროპას გააცნობდა საქართველოს. იმ დროს ქვეყანა ევროპული დიპლომატიის მოქმედების არეალში არ იყო. არც მისი ეროვნული საკითხი განიხილებოდა საერთაშორისო ურთიერთობების დღის წესრიგში, რადგან ევროპას არ ჰქონდა განზრახვა, რუსეთის საშინაო საქმეებში ჩარეულიყო. „თუ გამოსარჩლების იმედს ვერ ვიკონიებთ, ჩვენთვის ევროპის ზნეობრივი თანაგრძნობაც ძვირფასი იქმნებოდა, რადგან ამ თანაგრძნობით გავამხნევებდით და წავახალისებდით უსასო, დაჩაგრულ პატარა ერს“ („საქართველო“, 1.V. 1903); „საქართველოს“ გამოცემის შემდეგ ევროპის დემოკრატიული ძალების მორალური თანაგრძნობა, მართლაც, სახეზე იყო. მე-4 ნომრიდან გაზეთი ხშირად ბეჭდავდა იმ გამოხმაურებებს, როგორც ევროპელი პოლიტიკური და საზოგადო მოღვაწეები და პრესა შეხვდნენ პარიზში ქართული თავილუფალი გაზეთისა და მისი ფრანგულენოვანი დამატების გამოსვლას. მათ შორის იყვნენ საფრანგეთის პალატის დეპუტატი ანტიდ ბოიერი, საფრანგეთის აკადემიის წევრი ანატოლ ლერუა, ფრანგი მეცნიერი და პოლიტიკური მოღვაწე ელიზე რეკლიუ, დანიელი ლიტერატურათმცოდნე გეორგ ბრანდესი და სხვ. „La Geogrie“ ევროპული დემოკრატიული პრესის ფურცლებზე შეფასდა, როგორც ორგანო, რომელშიც საქართველოს საჭიროებები აისახა და თავისი პოლიტიკური პროგრამა ორ სიტყვაში გამოხატა – ეროვნული ავტონომია („საქართველო“, 15.VI.1903); ფლანდრიული სამეცნიერო ჟურნალი – „Onwaking“ – „საქართველოს“ იმ ორგანოდ მიიჩნევდა, რომლის საშუალებითაც ქართველებს ევროპის ყურადღების მიპყრობა სურდათ. ქვეყანა ადმინისტრაციულ დამოუკიდებელ სახელმწიფოდ აღიარებას ითხოვდა და თვითმპყრობელ ცენტრალიზაციას რუსეთში შემავალი სხვადასხვა ერების ფედერაციის იდეას უპირისპირებდა. ცნობილი დანიელი კრიტიკოსი და ლიტერატურათმცოდნე გეორგ ბრანდესი თვლიდა, ქართველების გამოფხიზლება იმის ნიშანია, რომ რუსეთის თვით-მპყრობელობის დღეები დათვლილია. თუმცა, რთულია იმის თქმა, როდის მოეღება მას ბოლო („საქართველო“, 1.VII.1903); ფრანგი სოციალისტების ორგანო – „la Petite Republique“ – რუსეთის ძალმომრეობის ორ მხარეზე ამახვილებდა ყურადღებას. ერთი მხრივ, ის მთელ იმპერიაში სდევნიდა პოლიტიკურ მოძრაობას და მეორე მხრივ, მასში შემავალი პატარა ერების ეროვნული ფიზიონომიის გაქრობას ცდილობდა. გაზეთი „საქართველოს“ პოლიტიკურ პროგრამას სამართლიანად მიიჩნევდა. თვლიდა, რომ როცა თვითმპყრობელობისგან განთავისუფლებული რუსეთი ფედერაციულ სახელმწიფოდ ჩამოყალიბდებოდა, ქართველები თავის ეროვნულ ცხოვრებას თავისუფლად განავითარებდნენ („საქართველო“, 1.VIII.1903); ეს პირველი შემთხვევა იყო, როცა ევროპულ პრესაში საქართველოს პოლიტიკური უფლებების შესახებ მსჯელობდნენ. საქართველოს პოლიტიკური თავისუფლების საკითხს მასში ადგილი „საქართველოს“ ფრანგულენოვანი დამატების – „La Georgie“ – გამოსვლის შემდეგ დაეთმო. შეფასებების ანალიზით ირკვევა, რომ ცნობილმა ევროპელმა პოლიტიკურმა და საზოგადო მოღვაწეებმა და ევროპულმა პრესამ პარიზში „საქართველოს“ გამოცემა მიიჩნიეს ქვეყნის სურვილად, რომ ევროპას მისი მდგომარეობის შესახებ სცოდნოდა. „საქართველოს“ მედიაპლატფორმა პოლიტიკური შინაარსის იყო. მისი მედიატექსტების შესწავლისას პოლიტიკური დისკურსის შემდეგი მიმართულებები იკვეთება: თვითმპყრობელობის დამხობის შემდეგ საქართველოში უნდა დამყარებულიყო დემოკრატიული ავტონომია და დაუყოვნებლივ, დაწყებულიყო სოციალიზმის პროპაგანდა. გაზეთის ეროვნულ-პოლიტიკურ პლატფორმას შეესაბამება მისი მუდმივი რუბრიკები: „ჩვენის ცხოვრების მატთან“, „მუშათა მოძრაობა საქართველოში“, „ქართულ ცხოვრების მატთან“, „გლეხთა მოძრაობა საქართველოში“. პერიოდუ-

ლად, სხვა რუბრიკებსაც ვხვდებით: „საქართველოს ფოსტა“, „თავისუფალი წერილები“, „სხვა-და-სხვა ამბები“, „განცხადება“ და სხვ. ძირითად რუბრიკებში აქტუალური მოვლენების მიმოხილვისას რუსეთის კოლონიური პოლიტიკის შედეგები იკვეთება. „საქართველო“ ქართველთა ინტერესების დამცველ ორგანოდ ესახებოდათ მასში გამოქვეყნებული წერილების ავტორებს. იმედი ჰქონდათ, რომ „ყოველი მისი სიტყვა საქართველოს ხალხის სურვილ-მისწრაფებათა გამომსახველი, აღტაცებით იქნება მოსმენილ მკითხველის-მიერ“ („საქართველო“, 15.V.1903); გაზეთის პოზიცია მისი მედიატექსტების მიხედვით ფორმულირდებოდა, როგორც ყველაზე მნიშვნელოვანი ქვეყნისთვის – საქართველოს უნდა ჰქონდეს ავტონომია.

1903 წლის 1 მაისიდან 1905 წლის 15 მაისამდე „საქართველომ“ ჯერ თანმიმდევრულად დასაბუთა თავისი ეროვნულ-პოლიტიკური პლატფორმა, რაც იმდროინდელ ქართულ ლეგალურ პრესაში შეუძლებელი იყო, პირველი ეროვნული პარტიის შექმნისთვის მოამზადა ნიადაგი და 1904 წლის აპრილიდან საქართველოს სოციალისტ-ფედერალისტთა პარტიის ორგანო გახდა. „მაშ გაუმარჯოს ქართულ თავისუფალ აზრს! გაუმარჯოს სინათლეს და თავისუფალ მოქმედებას“ („საქართველო“, 1.V.1903); ეს მოწოდება პირველი ბეჭდური ქართული ემიგრანტული გაზეთის მთავარი მიზანი იყო და მისი ყველა პუბლიკაციაც ამ მიზანს ემსახურებოდა. ის პარადიგმები კი, რაც „საქართველოს“ გამოცემისას გამოიკვეთა, შემდგომი პერიოდის ქართული ემიგრანტული პრესის საფუძვლად იქცა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- ბენდიანიშვილი, ა. (1999) საქართველოს ისტორია. თბილისი: „განათლება“.
- გურული, ვ. (2019) საქართველოს ახალი ისტორია (1801-1918). თბილისი: თსუ.
- ლასხიშვილი, გ. (1992) მემუარები. თბილისი.
- (1903, მაისი 1) საქართველო
- (1903, მაისი 15) საქართველო
- (1903, ივნისი 1) საქართველო
- (1903, ივლისი 1) საქართველო
- (1903, აგვისტო 1) საქართველო
- (1904, იანვარი, 1) საქართველო
- შველიძე, დ. (1993). პოლიტიკური პარტიების წარმოშობა საქართველოში. თბილისი: „არსი“.

References:

- Bendianishvili, A. (1999). Sakartvewlos ist'oria. [History of Georgia]. Tbilisi: „Ganatileba“.
- Guruli, V. (2019). Sakartvelos akhali ist'ria. [New History of Georgia (1801-1918)]. Tbilisi: TSU.
- Laskhishvili, G. (1934). Memuarebi. [Memoirs]. Tbilisi.
- (1903, Maisi 1). Saqartvelo. [Newspaper „Sakartvelo“, May 1].
- (1903, Maisi 15). Saqartvelo. [Newspaper „Sakartvelo“, May 15]. 1903.
- (1903, Ivnisi 1). Saqartvelo. [Newspaper „SakArtvelo“, June 1].
- (1903, Ivlisi 1). Saqartvelo. [Newspaper „Sakartvelo“, July 15].
- (1903, Agvisto 1). Saqartvelo. [Newspaper „Sakartvelo“, August 1]. 1903.
- (1904, Ianvari 1). Saqartvelo. [Newspaper „Sakartvelo“, January 1]. 1904.
- Shvelidze, D. (1993). P'olit'ik'uri p'art'iebis ts'armoshoba Sakartveloshi. [The origin of Political Parties in Georgia]. Tbilisi: „Arsi“.

Lia Tsereteli

ლია წერეთელი

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი

Georgia, Tbilisi

საქართველო, თბილისი

“The Swan Song” in Galaktion's Poetry
„გედის სიმღერა“ გალაკტიონის პოეზიაში

DOI: <https://doi.org/10.62119/cils.18.2025.10842>

The motif of the swan song and its symbolism in Galaktion's poetry is inspired by Akaki's verse. Akaki's “divine” hymns evoke a sense of the sacred and the sublime – a state of exalted inspiration. Alongside these “divine” hymns, Akaki also refers to the swan song, defining it as the song sung before death, which conveys the feeling of life's end and the proximity of death. Galaktion absorbed Akaki's poetic worldview from his earliest years. The dying swan's song, found in the poem “Me and the Night,” expresses precisely this sense of death and directly echoes the symbolic experience of the threshold so vividly portrayed in Akaki's poems.

Key words: Swan, Galaktion, Akaki, Poetry, Death

საკვანძო სიტყვები: გედი, გალაკტიონი, აკაკი, პოეზია, სიკვდილი

გედის სიმღერა და მისი სიმბოლიკა გალაკტიონის პოეზიაში აკაკის პოეზიით არის შთაგონებული. აკაკის „ზევსური“ საგალობლები გულისხმობს ღვთაებრივისა და ამაღლებულობის განცდას, ზემთაგონებას. „ზევსურთან“ ერთად აკაკი გედის სიმღერას ახსენებს და განსაზღვრავს, რომ ეს სიკვდილისწინა სიმღერა სიცოცხლის დასასრულსა და სიკვდილის შეგრძნებას მოიცავს:

„სიკვდილის წინედ ამბობენ,
აჭიკჭიკდება გედიო
და ტკბილ ჰანგებში იმარხვის
მისი არსების ბედიო.
უცნაურია გალობა
პირველ და უკანასკნელი!...
აქ იხატება ცის სივრცე,
აქვე ისახვის ქვესკნელი.
ორ-აზროვანი, ორ-კილო,
ერთის ხმის გამომეტყველი,
შემოქმედების ქებაა,
ცისა და ქვეყნის შემკვრელი!

საამაქვეყნო ზარია,
საიმქვეყანო ზევსური!
გედო! შევნატრი შენს ჭიკჭიკს,
შენგვარ სიკვდილსაც მეც ვსური!“

პოემაში „ნათელა“ კვლავ ზევსურთან ერთად ჩნდება გედის სიმღერა, ამჯერადაც ნატვრად:

„მე მაშინ მხოლოდ გავბედავ,
ხელი შევახო ჩანგურსა,
და მწარე ზარი ამ ქვეყნის
შევრთო იმ ქვეყნის ზევსურსა.
რომ მეც გალობით, გედივით,
დავაგდო ქვეყნის საზღვარი
ჩავდნე ჩემსავე ჰანგებში
და გავქრე, როგორც ლამპარი!“

აკაკის პოეტური აზროვნება გალაკტიონმა ყრმობიდან შეითვისა. მომავლად გედის სიმღერა ლექსში „მე და ღამე“ სწორედ სიკვდილის განცდას ამკვეთრებს და ზუსტად იმეორებს აკაკის ლექსებში განსახოვნებულ ზღურბლის სიმბოლურ განცდას. „მოხუცის ღანდი“ აკაკის სიახლოვის განცდა და მისი „მეფური ძილი“ სწორედ ზევსური, პოეტური შთაგონების ძალით ცხადდება:

„და მეც მოვკვდე სიმღერებში ტბის სევდიან გედად
ოღონდ ვთქვა თუ ღამემ გულში როგორ ჩაიხედა,
თუ სიზმარმა ვით შეისხა ციდან ცამდე ფრთები,
და გაშალა ოცნებათა ლურჯი იალქნები.
თუ სიკვდილის სიახლოვე როგორ ასხვაფერებს
მომავლად გედის ჰანგთა ვარდებს და ჩანჩქერებს,
თუ როგორ ვგრძნობ, რომ სულისთვის, ამ ზღვამ რომ აღზარდა,
სიკვდილის გზა არაა არის, ვარდისფერ გზის გარდა.
რომ ამ გზაზე ზღაპარია მგოსანთ სითამამე,
რომ არასდროს არ ყოფილა ასე ჩუმი ღამე,
რომ აჩრდილნო, მე თქვენს ახლო სიკვდილს ვეგებები,
„რომ მეფე ვარ და მგოსანი და სიმღერით ვკვდები,
რომ წაჰყვება საუკუნეს თქვენგან ჩემი ქნარი....
ჯერ არასდროს არ შობილა მთვარე ასე წყნარი!“
(„მთაწმინდის მთვარე“)

„მთაწმინდის მთვარეს“ განმსჭვალავს გედის სიმღერა აკაკისეული საზრისით. თავად აკაკის პოეზიაში მას მითო-პოეტური და ფილოსოფიური ძირები აქვს. იგი ანტიკური პოეზიისა და მითო-სის ხატსახოვნებაა. ამადაც ზუსტად არის ფორმულირებული გიორგი ლეონიძის მიერ აკაკის მოხსენიება „გედად და ორფეოსად“. ცნობილია, რომ გედი აპოლონის წმინდა ფრინველია, მუსიკისა და სიმღერის სიმბოლო. ასევე გედი არის აფროდიტეს, როგორც სიყვარულისა და სილამაზის ქალღმერთის, ერთ-ერთი სიმბოლო. ოდისევსის ეპიზოდში ჰომეროსთან სირინოზები ცხადდებიან. სასცენო წარმოდგენით, როგორც თეატრალიზებული გააზრება, ქალწულები წარმოსდგებიან, სირინოზებზე მაღლა დგანან და ცხადდება, რომ აქ სიმღერა ისმის, როგორც გედის ხმა ქსანთის ტალღებზე.. „გედის სიმღერას“ არისტოტელემ უწოდა „სიმღერა სიკვდილის წინ“, სოკრატემ განსაზღვრა, რომ გედი წინასწარ გრძნობს, რაც შემდეგ, სხვა სამყაროში მოელის და ამას გამოხატავს „სიმღერით“, პლატონმა „გედის სიმღერას“ „სევდიანი“ უწოდა. ოვიდიუსის „მეტამორფოზები“ განსახოვნებს მას და ამკვიდრებს გედის სიმღერის, როგორც ორი სამყაროს, ორი განზომილების

ზღვარზე ყოფნის ხატ-სახეს, სიკვდილ-სიცოცხლის კარიბჭეს და განცდას, რომელიც უკეთესი სულიერი მყოფობის წინასწარგანწყობას გამოხატავს სიმღერით. საფოს პოეზიაში „გედის სიმღერა“ „ცრემლები“ არის მწუხარების, სიკვდილის გამომხატველი. სიმღერა არ არის სასიამოვნო და ხალისიანი, მხოლოდ სევდა და მწუხარება სიცოცხლის დასრულების გამო. ანტიკური პერიოდიდან ამგვარი პოეტური საზრისი აქვს „გედის სიმღერას“.

შუასაუკუნეობრივი საღვთისმეტყველო სააზროვნო სისტემა არ აფართოებს გედის სიმღერას, როგორც სიმბოლოს, სახისმეტყველებას. რუსთაველი არ ახსენებს მას. არც დანტესთან ვხვდებით, არც იგავური საზრისი აქვს მას. საინტერესაო, რომ უფრო დასავლური სამყარო ინარჩუნებს ამ ანტიკურ ტოპოსს. აღმოსავლეთი ნაკლებად გამოსახავს. საგულისხმოა პლატონის კომენტარების ფლორენციელი მღვდელმსახურის მარსილიო ფიჩინოს სიღრმისეული საღვთისმეტყველო ანალიზი, პლატონისგან შთაგონებული ის პოეტურ შთაგონებას მუზას მიაწერს, მუზა ღვთაებრივი შთაგონებაა, ჭეშმარიტების წვდომის ალეგორია, ანუ ღვთაებრივი მადლის საზრისი. იგი საუბრობს განწმენდაზე მადლის მიღებამდე და მას გედის მითს უკავშირებს ანტიკური სამყაროდან. გედის სიმღერას „ზნეობრივ განწმენდას“ უწოდებს, განწმენდას „სიმღერის“ განცდის აუცილებელ წინაპირობად მიიჩნევს.

რომანტიკულ და სიმბოლისტურ პოეზიაში არ კარგავს „გედის სიმღერა“ ცხოველმყოფლობას. მას ანტიკური საზრისი შენარჩუნებული აქვს.

ჰოლდერლინი გედის სიმღერას მწუხარებად, სიკვდილის შიშის განცდად და სევდიან ჰანგად წარმოსახავს. რონსარის მიხედვით, პოეტური ნიჭი აღვივებს სიმშაგეს. პოეტის სული აპოლონის გედივით სპეტაკია. მუზით შეპყრობილობა და გამოღვიძებაა გედის ჰანგი.

მალარმეს „გედის სონეტი“ აქვს, რომელშიც „თეთრი აგონია“ სუფევს. სიცივე, რომელშიც „სიკვდილის მახვილი ილესება“.

ეს მასალა პიერ ბრუნელის მიხედვით არის წარმოდგენილი.

გედისა სიკვდილის წინ სიმღერა ავანგარდისტულ პოეზიაში გამოიკვეთა. 10-იანი წლების პოეტები ამ სახე-სიმბოლოს იყებნენ. „გედის სიმღერის“ პირველ მახსენებლად კ. ნადირაძე მიიჩნევა:

„არის ინტიმი: მალარმეს „გედი“
და იმერეთში თამარის ხიდი“.....

ტიციანის სტრიქონები:

„ვიგონებ ამ დროს, როცა შევხვდით მართლა ლოენგრინს,
თეთრი ვაშლის ხე თეთრ ხიდებზე მოსცურდა გედიტ“.

ნათელია, რომ „გედის სიმღერა“ ამ სტრიქონებში პოეტების ზემოთაგონებით სულიერთან წვდომას მიუთითებს. ხიდი მიწიერის სულიერ სამყაროსთან დამაკავშირებელი სიმბოლოა.

გალაკტიონთან „გედის სიმღერა“ ფილოსოფიურ ლირიკის ნაწილია:

„შორეული ქალის ეშხი
მოვა, მაგრამ როდის?
სიყვარული სასახლეში
მხოლოდ ერთხელ მოდის!
ასეთია ნაზი ბედი,
ბედი რჩეულ ფერის,
სიცოცხლეში თეთრი გედი
მხოლოდ ერთხელ მდერის....“
(„მოვა... მაგრამ როდის?“)

რუსულ პოეზიაში გედის სიმღერამ „ტბის“ ლანდშაფტი დაიმკვიდრა და ხელოვნების ყველა სფერო მოიცვა (ჩაიკოვსკის „გედების ტბა“, ასევე ფერწერა).

ლ. ანდლულაძე წიგნში „რუსთველით აღდგენილი სიამაყე“ გედის სიმბოლოს ბლოკის შემოქმედებიდან მომდინარედ მიიჩნევს, რომ გალაკტიონმა, სიმბოლისტების მსგავსად, ბლოკის ლექსებსა და დრამებში გაიგნო გედის სიმბოლიკა:

„მომაკვდავი თეთრი გედი, რომელიც სიკვდილის წინ მღერის რამდენიმე ემოციური დეტალით ერთიანდება: გედის სიმღერა და სიყვარული სიცოცხლის დასასრულს. „მომაკვდავი თუ თეთრი გედის“ სახე ასევე „შორეული ქალიც“ ბლოკის ლექსებსა და დრამებშია („ПЕЩЬ И СУДЬБЫ“, „ПОЗА И КРЕСТ“). ისინიც ათიანი წლების დასასრულს შეიქმნა. ქართველი სიმბოლისტები იცნობდნენ მას წიგნიდან და სცენიდანაც და გაითავისეს... გალაკტიონის შედეგრი „სილაჟვარდე“ და „ვარდი სილაში“ სათაურიდანვე ბლოკზე მიუთითებს. ამ თემაზე გალაკტიონს რამდენიმე ლექსი აქვს დაწერილი. „აღარ არის მენესტრელი“, რომლის ავტოგრაფზე მასვე აქვს მითითებული „აღლესანდრე ბლოკი“. „სილაჟვარდეში“ „აჰა! მოვედი: გედი დაჭრილი, ფრთების ცახცახით“ დაჭრილი გედი“ ბლოკისეულია, „მომაკვდავი“ გალაკტიონისეული“.

რ. ბურჭულაძე მოგვაგონებს, რომ XIII საუკუნის მინეზინგერის კონრად ველცერგელის „გედის რაინდი“ ნათელს ჰყენს გალაკტიონის ტროპს. პოეტის უსისტემოდ გაკეთებულ შენიშვნებში მინაწერია, მათ შორის „მწუხარე გედის ორდენი“ (ანდლულაძე, 2008, გვ. 47).

გალაკტიონის პოეზიაში გედის სახე ვიდრე ტბას, სიმღერასა და სიკვდილს შეერწყმოდა, თავდაპირველად, ვფიქრობთ, შემოდგომასა და ცეცხლს მიესადაგა. ლექსში „დგება შემოდგომა“ ამგვარი გააზრებაა:

„გუგუნებს ალი მხიარულ ბუხრის,
მაფიქრებს ალი და ვწვავ წერილებს,
კიდევ ედება გედები მწუხრის
გედებს ცეცხლისკენ გადაღერილებს.
რაც უფრო შორს ხარ, ძვირფასო დროო,
უფრო სავსეა გზა ამ გედებით,
და სიყვარული, ვით ვატერლოო,
მოფენილია ამ იმედებით“.

„გედები მწუხრის“ და „გედებს ცეცხლისკენ გადაღერილებს“ თითქოს ერთმანეთთან აერთებს ბუხრის ალი, როგორც გარეგანი და შინაგანი. მწუხრისეული, რეალური და პოეტის სულისმიერი, შინაგანი. შემოდგომის სევდით გაღვივებულია ეს მთლიანობა. გედები აერთიანებს დროისა და სივრცის აღქმას („ძვირფასო დროო“) და („სავსეა გზა ამ გედებით). „სიყვარული“ და „იმედი“ ღვთაებრივი მაღლის მოფენად აღიქმება ლექსში. „სიშორის“ განცდა კოსმიურ დროში შეაღწევს და უკუსვლით წარსულს უახლოვდება, რასაც „ვატერლოო“ აღნიშნავს.

საინტერესოა ფერთა სიმბოლიკა. გედი თეთრი ფერის, ვითარცა დღე, ნათელი, ასევე შავი გედი, ღამისა და სიბნელის, სიკვდილის ფერი. ორივეს სიმღერა ურთიერთსაპირისპირო სამყაროების ზღურბლს აღნიშნავს. სიკვდილის კარიბჭეს და სიცოცხლესთან გზაგასაყარს სიმღერით, ჰანგით გადმოსცემს.

ეპოქის ეს სურნელი იგრძნობა გალაკტიონის პოეზიაში. აკაკის შთაგონებით, რუსული პოეზიისა და მუსიკის, ფერწერის გააზრებით, ასევე ფრანგული პოეზიის, სიმბოლისტების გავლენით გალაკტიონი თავის პოეტურ წარმოდგენას სრულქმნის. მისი ხატსახოვნება და ფერთამეტყველება მკვეთრად გალაკტიონისეულია.

„ტბის სევდიან გედად“, „გედი დაჭრილი ოცნების ბაღით“, „მომაკვდავი გედის ჰანგთა ვარდებს და ჩანჩქერებს“ ეს მისი პოეტური სახეებია. და რაც მთავარია, გალაკტიონი, როგორც პოეტი გედს ედარება და სიკვდილის პირისპირ დგას, ქნარს ამეტყველებს სიკვდილის განცდა და სიცოცხლიდან სიკვდილის განჭვრეტილი სავალი „ვარდისფერი გზა“, არა შიში და მწუხარება, არამედ სიკვდილის ძლევა და სიხარულის, შვების განცდა. მართალია „მგოსანთ სითამამე“ სიკვდილის წინაშე ილუზიაა, არარეალობა, ანუ ზღაპარი, რომელიც „იყო და არა იყო რა“ და მხოლოდ პოეტური წარმოსახვის ძალით არსებობს, ანუ პოეტური შთაგონება აძლევს ამ ძალას მგოსანს და არა

რეალობა. ანუ, ქნარი. სიმბოლო პოეტური შთაგონებისა და მუზისა, ამგვარად გაიაზრება გედის ჰანგად. გალაკტიონი საღვთისმეტყველო საზრისს რთავს ლექსში და ზღვა წუთისოფლის სახე-სიმბოლოდ წარმოსდგება, ზღვა გედის სამყოფია, პოეტის სულს კი წუთისოფელი ჰქმნის (თუ როგორ ვგრძნობ, რომ სულისთვის ამ ზღვამ რომ აღზარდა“) ანტიკურ სახე-სიმბოლოებს, ბუნებრივად ერთვის სულის სარწმუნოებრივი გააზრება, ზღვის, როგორც წუთისოფლის, განსაცდელისა და მიწიერების საუფლოს განცდა, ამასთან კოსმიური საზრისი. სამყაროს შესაქმისეული არსი. გედის სიმღერა გალაკტიონთან მეფურობის, მგოსნობისა და სიმღერის განუყოფლობად, ერთ მთლიანობად გაიაზრება. მეფურობა არა მხოლოდ ხელმწიფობის, მკვიდრობის სიმბოლოა, ის ადამიანურობის საღვთო გააზრებაა- ადამიანი შესაქმისეული გვირგვინია, ის მეუფებს ყველა სხვა სულიერ და ღვთისგან შექმნილ სამყაროში.

ამრიგად, „გედის სიმღერა“ გალაკტიონის პოეზიაში აკაკის პოეტური ქნარის მემკვიდრეობაა და გალაკტიონს ის სხვა სიმალლეზე აჰყავს, საკუთარ პოეტურ შთაგონებად აქცევს და პოეტური სამკაულებით ამკობს, ფერთამეტყველებით სრულქმნის.

ემიგრანტულ პოეზიაში გედის სახე-სიმბოლო ინარჩუნებს ნაცნობ სიმბოლიკას. გიორგი გამყრელიძის ლექსში „სიმონიკა ბერეჟიანის ხსოვნას“ კვითხულობთ:

„თუმც არ გიჟდერა ხანგრძლივად ჩანგმა
გადანერგულო ალვა, ობოლო,
მანც გაშალე, ვით ფარშევანგმა
შენ შაირების მარაო, ბოლო.
და გაჰქრი უკვლოდ, არც კი მოგესმა
უკანასკნელი სიმღერა გედის.
და ვფიქრობ:იქნებ წაგიღო ზევსმა
ცოცხლად ოლიმპზე, ვით განიმედი“.

ფარშევანგი პოეზიის სიმბოლოა, წარმოსახვის ძალა. გედის სიმღერა კი სამშობლოდან შორს გარდაცვალების სიმბოლოა, რაც არწივად გადაქცეული ზევსის მიერ მოტაცებად არის აღქმული. ლექსში „ლურჯი მონოკლი“ წარმოდგება ცეცხლსა და კვამლში გახვეული ქალაქი:

„მე დავინახე ზღვა ლანდებში ნილოსის გედი-
ფიქალის მკერდზე რომ იჯენდა საშინელ ასპიდს.
მე შევამჩნიე აჩრდილებში იესოს გავლაც.
არვის შველოდა (თუმც უხმობდნენ მას გამალებით).

ორი სამყარო ერთიანდება ძველი, ეგვიპტური მისტერიალური სიბრძნე, რომელსაც განასახიერებს ნილოსის გედი ასპიდით მკერდზე და ახალი სარწმუნოება „იესოს გავლა“.

ძველი მომაკვდავია, ბელზებელი დაცემულია, მაგრამ ვერ შველის ახალი სარწმუნოება. ნილოსის გედი აქაც სიკვდილის სახე-ხატია. ლურჯი მონოკლი ახალი რეალობის სიმბოლოდ გაიაზრება. ორივე ლექსი შეტანილია კრებულში „გვიანი რთველი“.

ამრიგად, ემიგრანტული პოეზია ინარჩუნებს გედის სიმღერის სიმბოლურ საზრისს, მხოლოდ ამბაფრებს სამშობლოსთან განშორების სევდითა და მწუხარებით, უცხო მიწაზე სიკვდილი გედის სიმღერას ტრაგუკულ განცდას მატებს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- ანდლულაძე, ლ. (2008). რუსთველით აღდგენილი სიამაყე, „მწერლის გაზეთი“.
გამყრელიძე, გ. (2011). გვიანი რთველი, თბილისი: „საარი“.
ტაბიძე, გ. (1982). რჩეული, თბილისი: „საბჭოთა საქართველო“.
დადანიძე, მ. (2002). ლიტერატურა, კულტურა, რელიგია, თბილისი: საქართველოს ეროვნული ბიბლიოთეკა.

References:

- Andghulaze, L. (2008). Rustvelit aghdgenili siamaq'e. [Pride Restored by Rustaveli]. "Writer's Newspaper".
- Gamq'relidze, G. (2011). Gviani rtveli. [Late Harvest"]. Tbilisi: "saari".
- Ghaganidze, M. (2021). Lit'erat'ura, k'ult'ura, religia. [literature, Culture, Religion]. Tbilisi: The National Parliamentary of Georgia.
- T'abidze, G. (1982). Rcheuli lit'erat'ura. [Selected Works]. Tbilisi: "Soviet Georgia".

Marine Turashvili

მარინე ტურაშვილი

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი

Georgia, Tbilisi

საქართველო, თბილისი

Cultural and Literary Links of Georgian Emigrants in Greece

(According to Oral Histories)

**საბერძნეთში მყოფი ქართველი ემიგრანტების კულტურულ-ლიტერატურული ხიდები
(ზეპირი ისტორიების მიხედვით)**

DOI: <https://doi.org/10.62119/cils.18.2025.10843>

Migration is one of the great challenges of the modern world, as it is based on many reasons. Since the 90s of the last century, our country has repeatedly become a participant in this great process. They had and still have a small Georgia there – a church, a cultural center, and the newspaper "Ellada". From December 2002 to the end of 2016, the newspaper of the Georgian diaspora in Greece, "Ellada," was published.

Obviously, for Georgian emigrants in Greece, the newspaper "Ellada" is precisely the cultural and literary bridge through which they had a continuous connection with their homeland and at least a little alleviated the difficulties of emigration.

Keywords: Migration, Greece, Newspaper, Oral History

საკვანძო სიტყვები: მიგრაცია, საბერძნეთი, გაზეთი, ზეპირი ისტორიები

მიგრაცია თანამდროვე სამყაროს ერთ-ერთი დიდი გამოწვევაა, რადგან მას მრავალი მიზეზი უდევს საფუძვლად: პოლიტიკური, ეკონომიკური, სოციალური და პირადი. გასული საუკუნის 90-იანი წლებიდან ჩვენი ქვეყანაც არაერთხელ გამხდარი ამ დიდი პროცესის მონაწილე. ამჯერად კვლევა ეხება საქართველოდან საბერძნეთში შრომით მიგრაციას და ემიგრანტების სამშობლოსთან კულტურულ-ლიტერატურულ კავშირებს.

საქართველოდან საბერძნეთში მიგრაცია საბჭოთა კავშირის სივრცის დარღვევის შედეგია და გასული საუკუნის 90-იან წლებში იწყება. თავდაპირველად მიგრანტებს ბერძნული წარმოშობის საქართველოს მოქალაქეები წარმოადგენდნენ, რომლებიც სახლობდნენ წალკის რაიონში. 2000 წლისთვის კი მათი რიცხვი 80 000 აღწევდა, რაც გამოწვეული იყო შერეული ქორწინებებით, სწორედ ამან განაპირობა საბერძნეთში მიგრაციული დინების გაზრდა:

„პირველი მიზეზი საბერძნეთში რომ ჩამოდიხარ, არის ის, რო ახლობლები აქ გყავს. თავიდან კიდევ იმიტო აირჩიეს საბერძნეთი, რომ პირველ ეტაპზე საბერძნეთი იღებდა ამ ადამიანებს და სხვა ევროპულ ქვეყნებთან შედარებით ადვილი იყო. პირველ წლებში, აი, პონტოელებს რო ვეძახდით, საქართველოდან წამოსულ ბერძნებს, ისინი რო ჩამოვიდნენ, იმათ ბევრი გამოყვა. უკონტროლო სიტუაციები იყო. ზოგმა გვარი გადაიკეთა მაშინ, ქორწინებები გააფორმეს, მაშინ ამას არ აქცევდნენ ყურადღებას. ბერძნული გვარი გქონდა – საბუთს იღებდი იმ წუთას“ (ზეპირი ისტორიები..., 2010, გვ. 13).

უმუშევრობა, სიდუხჭირე, ხვალინდელი დღის უიმედობა სწორედ ის მიზეზებია, რამაც გადარჩენის მიზნით ქართველების საბერძნეთში წასვლა განაპირობა:

„ოჯახიდან წამოვედი ოჯახის გულისთვის. სახეზე რომ მიყურებთ, ცოტა თავს ვიწწეს-რიგებ, ეგეც იმიტომ რომ მთლად არ მინდა, დავეცე. ჩემი ბუნებაა ასეთი. აბა, დაინახეთ ეხლა ჩემი ხელები! აქეთ კიდე ეს ხელი მაქვს დამწვარი, მაგრამ რა ვქნა, ისევ შვილებისთვის. მკვდარ მეუღლესაც იმდენი ჭირდება, რამდენიც ალბათ, ცოცხალ მეუღლეს არ დაჭირდება: იქ გასვენება, იქ სასაფლაო, იქ საკრთხიო, იქ ორმოციო, იქ დაბადების დღეო, ესე იგი, ჩემი ყველა კაპიცი, აღებული არ მაქვს ხელფასი, რომ დახარჯული მაქვს წინასწარ“ (ზეპირი ისტორიები..., 2010, გვ. 16-17).

მოგვიანებით, 2009-2010 წლებში საგრძნობლად გაიზარდა საქართველოდან წასულ მიგრანტთა რიცხვი, რის მიზეზადაც საქართველო-რუსეთის კონფლიქტი და ქვეყანაში ეკონომიკური მდგომარეობის გაუარესება სახელდება. სტატისტიკური ინფორმაციის თანახმად, საქართველოდან საბერძნეთში წასულია 100 000-ზე მეტი მოქალაქე, თუმცა არაზუსტი მონაცემები ხელს უშლის მიგრაციული ტენდენციების განვითარების პროგნოზირებას. მიგრანტთა ზუსტი რიცხვის დადგენას ის გარემოებაც უშლის ხელს, რომ საქართველოს მოქალაქეები საკონსულოს მხოლოდ უკიდურესი აუცილებლობის შემთხვევაში მიმართავენ.

საბერძნეთში შრომითი მიგრაციის მთავარ მიზეზად მიგრანტთა ეკონომიკური მდგომარეობა გაუმჯობესებისკენ სწრაფვა სახელდება. საბერძნეთის, როგორც მიმღები ქვეყნის, მიზიდველობა განპირობებულია შემდეგი ფაქტორებით: შრომით ბაზარზე მუშახელის მოთხოვნილებით; სხვა ევროპული ქვეყნებისგან განსხვავებით გადაადგილების შედარებით დაბალი ფასებით; განვითარებული სატრანსპორტო სტრუქტურით და საქართველოსა და საბერძნეთის გეოგრაფიული სიახლოვით; ერთიანი რელიგიური მრწამსით (მართლმადიდებლობით); კულტურული სიახლოვით; განვითარებული სოციალური ქსელით და ა. შ.

საბერძნეთში მყოფი ქართველი მიგრანტებისთვის დამახასიათებელია სოციალური კონტაქტები თანამემამულეებთან. მათი უმეტესობა ოჯახთან ან ახლო ნათესავებთან ერთად იმყოფება. ამგვარი სოციალური კავშირები მიგრანტებს ეხმარება როგორც ფსიქოლოგიურად, ასევე – ეკონომიკურად.

მიგრანტები ერთმანეთს უმეტესად კვირა დღეს ხვდებიან იმ ადგილებში, სადაც ქართველები იყრიან ხოლმე თავს. ასეთი ადგილები უმეტესად ის სატრანსპორტო ფირმებია, რომლებიც საქართველოსა და საბერძნეთს შორის ტვირთების გადაზიდვით არიან დაკავებული: „საბერძნეთში არი ერთი ადგილი, ქვია „ომონია“. ჰოო, აი, იმ ადგილზე რო გაიარო, ფუტკრის სკა როა და ზუზუნებს, აი, ბევრი ფუტკარი ერთად, აი ესეა, ირევა. ქართველია იქ, აუცილებლად ქართველია. სხვა ძალიან იშვიათია ომონიაზე“ (ზეპირი ისტორიები..., 2010, გვ. 79). აქედანვე გზავნიან ამანათებს, ფულს, იღებენ გაზეთებს და იგებენ ახალ ამბებს. სატრანსპორტო ფირმების მომსახურება მიგრანტებს საშუალებას აძლევს არ დაკარგონ საქართველოსთან სოციალური კავშირი. სწორედ ამიტომ ითვლება სატრანსპორტო ფირმები მიგრანტების თავშეყრის მთავარ ადგილად.

შეხვედრის ადგილებია ასევე ამ ფირმების სიახლოვეს მდებარე კაფეები და რესტორნები. ყოველდღიური მძიმე სამუშაო დიდ ფსიქოლოგიურ დატვირთვა-განტვირთვას მოითხოვს. ზოგიერთი ემიგრანტს შაბათ-კვირას შეგნებულად არ აქვს ურთიერთობა ადგილობრივ მოსახლეობასთან, რადგან ურჩევიათ ქართველებს შეხვდნენ, რათა მშობლიურ ენაზე ილაპარაკონ და ერთმანეთს გასაჭირი გაუზიარონ.

ძირითადად მიგრანტთა უმრავლესობას შუახნის ქალები არიან, რომელთა თავდაუზოგავი შრომა საქართველოში სიღარიბის დაძლევაზე დადებით ზეგავლენას ახდენს:

„ამბობენ, ბერძნებზე მეტნი ვართ უკვე იქ. არის უბნები საბერძნეთში, სადაც ბერძენი არ არსებობს, მარტო ქართველია. რად უნდა ბევრი ფიქრი, რატომ ხდება ეს. როცა სახლში წყალი ჩამოგდის, ჩემზე არ ვიძახი, მაგრამ საერთოდ, როცა შენს შვილს წამალი უნდა და

ამის საშუალება არ გაქვს, არ ელოდები შენს სახელმწიფოს, როდის მოვა და მოგიგდებს ათ ლარს და მიდიხარ. იქ ჩემზე პატარა არავინ მინახავს, ძირითადად, ორმოც წლამდე არიან. მინახავს 72 წლის ქალიც. ძირითადად, უმაღლესი განათლებით არიან“ (ზეპირი ისტორიები..., 2010, გვ. 91).

თითოეულ ემიგრანტს საოცარი ნოსტალგია აწუხებს სამშობლოს, ქალქის, სოფლის, ახლობლების და ოჯახის მიმართ. თუმცა, მძიმე სამუშაო და საარსებო პურის შოვნის ყოველდღიური საზრუნავი მათ ამ გრძნობის დაძლევას აიძულებს.

საბერძნეთში მყოფი ქართველები მიუხედავად იმისა, რომ საშუალება აქვთ გაეცნონ ქართულ მასმედიას, ნაკლებად ინფორმირებულნი არიან:

„აქ „ასავალ-დასავალს“ და „კვირის პალიტრას“ აქვს დიდი გასავალი და ყველაზე მეტად ეგ გაზეთები იყიდება და ჟურნალები ჩამოდის – „რეიტინგი“, „სარკე“ – ეგ ჟურნალებიც კარგად იყიდება... მაგალითად, რელიგიური ჟურნალების რედაქტორები მირეკავენ, მიგზავნიან, რო საჩუქრებად დავურიგო აქ ქართველებს. იმ დღეს სამოცი ევრო გადავიხადე და ომონიაზე დავარიგე ის ჟურნალები. გამომიგზავნა კახაბერ ცინცაძემ – კანდელის რედაქტორმა და დავურიგე. უნდა იფიქროს მთავრობამ, რო მოდი, გავუგზავნოთ, იქაც გაიგონო! არ არიან დაინტერესებულები“ (ყურშავიშვილი, 2009).

ქართული სათვისტომო საბერძნეთში მრავალრიცხოვანია. მათ იქ პატარა საქართველო ჰქონდათ და აქვთ – ეკლესია, კულტურის ცენტრი და გაზეთი „ელადა“, რომელიც 2002 წლის დეკემბრიდან 2016 წლის ბოლომდე გამოდიოდა. მის ეპიგრაფად გამოყენებულია ჯანსუღ ჩარკვიანის ლექს „ირინოლას“ სამი ტაეპი: „საქართველოვ, / შენ ვინ მოგცა, / შვილი დასაკარგავი...“ მისი დამფუძნებელი და მთავარი რედაქტორი იყო ემიგრანტი ქართველი ანა ყურშავიშვილი. ძალზე მნიშვნელოვანი და დასაფასებელია უცხო ქვეყანაში გაზეთის შექმნა მშობლიურ ენაზე. ქალბატონმა ანამ საბერძნეთში მოღვაწეობისას შექმნა ქართული ემიგრანტული ლიტერატურის ახალი ეპოქა, ახალი საფეხური. ოდითგანვე იქმნებოდა საქართველოდან შორს ქართული პოეზიისა და ლიტერატურის შესანიშნავი ნიმუშები. დღევანდელი ქართველი ემიგრანტების ღვაწლი კი ისტორიას გაზეთის ფურცლებიდან შემორჩება.

ქართულ-ბერძნულ პუბლიცისტიკურ სარბიელზე მრავალრუბრიკიანი გაზეთის – „ელადა“ რედაქტორი მტკივნეულად იხსენებს თითოეული ნომრის შექმნის ისტორიას. თავის 2009 წელს ჩაწერილ ზეპირ ისტორიაში ღიად საუბრობს იმ რთულ გზაზე, რაც ემიგრაციაში მის საბოლოო სახით ჩამოყალიბებამდე გაიარა:

„ამ გაზეთის გამოშვებას როგორ ვახერხებ? – ძალიან ძნელად. ხელით ვწერ, მერე ვაგზავნი საქართველოში... აქ ვაკეთებდი, მაგრამ ძალიან ძვირი იყო. მერე საქართველოში ვგზავნი დამაკეტებულ ჩემს ხელნაწერს და იქ უშვებენ. ჩემ გარდა სხვა ავტორებიც არიან. მიგზავნიან წერილებს და სულ ხელით ვაკეთებ ყველაფერს“ (ყურშავიშვილი, 2009).

აღნიშნულ გაზეთზე თავის ზეპირ ისტორიაში საუბრობს ემიგრანტი რუსუდან ხურცილავა: „გაზეთი არის „ელადა“, ასეთი სახელწოდებით, რომელიც ქალბატონმა ანა ყურშავიშვილმა დააარსა (ხურცილავა, 2009). მასში გამოქვეყნებული სტატიების ავტორები უმეტესწილად ქალები არიან. თოთოეული მათგანისთვის გაზეთის ოცდაოთხი გვერდი არა მარტო საკუთარი განცდების წარმოჩენის საუკეთესო საშუალებაა:

„ყველა ემიგრანტი, ქალია თუ კაცია თავის გულისტკივილს წერს ამ გაზეთში და ვაწვდით ქალბატონ ანას და გვიქვეყნებს გაზეთში: ზოგი – ლექსით, ზოგი – წერილით, ზოგი – ესე და ზოგი – ისე; და ე. ი. მასაზრდოვებელია ეს გაზეთი ემიგრანტებისთვის, წარმოიდგინეთ თქვენ...“ (ხურცილავა, 2010).

„აი ჩვენი გაზეთი რომ წაიკითხო, გვაქვს რუბრიკა „აქაც ომია, მხოლოდ ქართველები ვიხოცებით“... გაზეთის ყველა მეორე ნომერში წერია, რომ ტრაგიკულად გარდაიცვალა. თითქმის ყველა ნომერში არი, რომ ან ვიღაც მოკლეს, ან თავი მოიკლა, ან გადავარდა, ან დაიკარგა“ (ზეპირი ისტორიები, 2010, გვ. 32).

ის ზოგიერთი მათგანისთვის ის ერთგვარი იმედიც კი გამხდარა:

„მე ათენთან მოცილებული ვარ და ყოველთვის ამ გაზეთს ვერ ვყიდულობ, ვერ ჩავდივარ ფიზიკურად, მაგრამ მე ისე მყავს ჩემები შესახელებული, რომ ყველა ნომერი მინდა მქონდეს. ჩაწყობილი მაქვს ყველა „პაპკაში“ და შენახული. იცი რა?! რაღაც იმ „პაპკაში“ იმედს ვნახულობ, რომ ჩვენი გაზეთი დევს იქ. ჩვენ უქურნალ-გაზეთოდ არ შეგვიძლია. რომ წაიკითხავენ ათენელები, ყველას ვთხოვ, რომ ის მართალია ძველია, წინა ნომერია, მაგრამ ჩემთვის მაინც ახალია:

– არ გადამიყაროთ და გამომიგზავნეთ.

მეც არ ვყრი, გადავცემ სხვა ქართველს, ის კიდეც – სხვა ქართველს და აი ასე იმას ვშვრებით“ (ხურცილავა, 2009).

გაზეთის ერთ-ერთი აქტიური ავტორი ასე იხსენებს პუბლიცისტიკასთან თავის პირველ შეხებას:

„პირველი წერილი ჩემი შვილების ჩამოყვანის გამოვაქვეყნე. გამესაუბრა ქალბატონი ანა ყურშავიშვილი და ამ საუბრის შემდეგ ძალიან მთხოვა, რომ:

– დამიწერე ერთი წერილიო.

მართალი გითხრათ, ძალიან ვიუხერხულე. ჩემი პირველი წერილი იყო ის გაზეთში და... მერე უკვე სამუშაოს მხრივ გამოვაქვეყნე: რა პირობებში ვცხოვრობდით, ჩემი აქ ჩამოსვლა, საბერძნეთში ცხოვრების თხუთმეტი წლის მერე ჩამოსვლა და აი ასეთ, ოჯახურ რაღაცეებზე მაქვს წერილები დაწერილი. სხვათა შორის, რომ წაიკითხოთ, ცოტას წაიტირებთ კიდეც“ (ხურცილავა, 2010).

აღნიშნულ გაზეთში განსაკუთრებულად რთული წასაკითხია რედაქტორის გვერდი, სადაც ყველაზე მძიმე ისტორიები იყრის თავს, რომელსაც თავად ავტორიც კი საოცრად ემოცურად აღიქვამს და ქართველების ყოფას საბერძნეთში ომს ადარებს: „აი, ჩვენი გაზეთი რომ წაიკითხოთ, მე მაქვს რუბრიკა „აქაც ომია, მხოლოდ ქართველები ვიხოცებით.“ ...გაზეთის ყველა მეორე ნომერში წერია, რომ ტრაგიკულად გარდაიცვალა. თითქმის ყველა ნომერში არის ის, რომ ან ვიღაც მოკლეს, ან თავი მოიკლა, ან გადავარდა, ან დაიკარგა... (ყურშავიშვილი, 2010).

ამრიგად, საქართველოდან საბერძნეთში შრომით მიგრაციას თავისი დადებითი და უარყოფითი მხარეები აქვს. დადებითად ფულადი გზავნილები მიიჩნევა, ხოლო უარყოფითად – ოჯახური და დემოგრაფიული პრობლემების გამწვავება. გაზეთის – „ელადა“ – მეშვეობით საშუალება გვეძლევა გავეცნოთ არა მარტო ქართველი ემიგრანტების ცხოვრებას საბერძნეთში, არამედ ღრმად ჩავიხედოთ თითოეული მოყვარული პუბლიცისტის გულში: „ძალიან ძნელია, უცხოეთში ცხოვრება აიწყოს. შორიდან ჩანს ხოლმე ესე. გგონია, წავალ და ავშენდებიო, მაგრამ რას აშენდები... (ზეპირი ისტორიები..., 2010, გვ. 50). ცხადია, საბერძნეთში მყოფი ქართველი ემიგრანტებისთვის გაზეთი „ელადა“, და არამარტო ის, არის სწორედ ის კულტურულ-ლიტერატურული ხიდი, რომლითაც უწყვეტი კავშირი ჰქონდათ სამშობლოსთან და ცოტათი მაინც იმსუბუქებდნენ ემიგრაციის ყოფის სირთულეს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- ზეპირი ისტორიები... (2010). *ზეპირი ისტორიები: საქართველოსა და საბერძნეთს შორის მიგრაციული თავისებურებები*. თბილისი: „ადამიანის ჰარმონიული განვითარების ხელშეწყობის საზოგადოება“ და „ფონდი ტასო“.
- კიკნაძე, ზ. (რედ.). (2008). *ეთნოსები საქართველოში*. თბილისი: საქართველოს სახალხო დამცველთან არსებული ტოლერანტობის ცენტრი.
- კიკნაძე, ზ. (რედ.). (2008). *რელიგიები საქართველოში*. თბილისი: საქართველოს სახალხო დამცველთან არსებული ტოლერანტობის ცენტრი.
- მრავალეთნიკური ... (2004). *მრავალეთნიკური საქართველო გასულ საუკუნეში*. თბილისი: „დიოგენე“.
- ყურშავიშვილი, ა. (2009). ქიქოძე ა. ინტერვიუ ანა ყურშავიშვილთან. საბერძნეთი, ქ. სალონიკი, აუდიო ჩანაწერი.
- ხურცილავა, რ. (2009). ტურაშვილი მ. ინტერვიუ რუსუდან ხურცილავასთან. საქართველო, ქ. რუსთავი, ვიდეოჩანაწერი.

Referenses:

- Khurtsilava, R. (2009). T'urashvili, M. Int'erviu Rusudan Khurtsilavtan. [Turashvili M. Interview with Rusudan Khurtsilava]. Sakartvelo, K. Rustavi, Videochanats'eri.
- K'ik'nadze, Z. (Red.). (2008). Etnosebi Sakartveloshi. [Ethnos in Georgia]. Tbilisi: Sakartvelos Sakhalkho Damtsveltan Arsebuli 'olerant'obis Tsent'ri.
- K'ik'nadze, Z. (Red.). (2008). Religiebi Sakartveloshi. [Religions in Georgia]. Tbilisi: Sakartvelos Sakhalkho Damtsveltan Arsebuli 'olerant'obis Tsent'ri.
- Mravaletnik'uri ... (2004). Mravaletnik'uri Sakartvelo Gasul Sauk'uneshi. [Multiethnic Georgia in the Last Century]. Tbilisi: „Diogene“.
- Q'urshavishvili, A. (2009). Kikodze, A. Int'erviu Ana Q'urshavishviltan. [Kikodze A. Interview with Ana Kurshavishvili]. Saberdzneti, K. Salonik'i, Audiochanats'eri.
- Zep'iri Ist'oriebi... (2010). Zep'iri Ist'oriebi: Sakartvelosa da Saberdznets Shoris Migratsiuli Taviseburebebi. [Oral Histories: Migration Peculiarities between Georgia and Greece]. Tbilisi: „Adamianis Ganvitarebis Khelshemts'q'obi Sazogadoeba“ da „Pondi T'aso“.

მე-20 საუკუნის ქართული ემიგრაციის არქივები
Archives of 20th Century Georgian Emigration

Nana Gonjilashvili

ნანა გონჯილაშვილი

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი

Georgia, Tbilisi

საქართველო, თბილისი

From the Archives of Viktor Nozadze – The Social Norms in The Knight in the Panther's Skin

(Unpublished manuscript)

ვიკტორ ნოზაძის არქივიდან – „ვეფხისტყაოსანის საზოგადოებრივი ზნენი“

(გამოუქვეყნებელი ნაშრომი)

DOI: <https://doi.org/10.62119/cils.18.2025.10844>

Viktor Nozadze's unpublished manuscript *“The Social Norms in The Knight in the Panther's Skin”* consists of three envelopes and is unfinished, lacking both an introduction and a conclusion. The first envelope examines the lexeme “life,” its etymology, semantic nuances, dictionary definitions, and equivalents in foreign languages, though “death,” despite being mentioned, is not analyzed. The second focuses on the lexical units “face” and “faceless,” offering rich examples and insightful observations drawn from the poem. The third envelope briefly addresses various lexical units but is less thoroughly developed. Nevertheless, the manuscript represents significant scholarly effort and is valuable for researchers and readers interested in Georgian literature and culture.

Keywords: Viktor Nozadze „The Knight in the Panther's Skin“ autograph unpublished

საკვანძო სიტყვები: ვიკტორ ნოზაძე „ვეფხისტყაოსანი“ ავტოგრაფი გამოუქვეყნებელი

ვიკტორ ნოზაძის არქივში, რომელიც ინახება საქართველოს პარლამენტის ეროვნულ ბიბლიოთეკაში, კერძოდ, გურამ შარაძის სახ. ქართული ემიგრაციის მუზეუმში, დაცულია მისი ერთ-ერთი გამოუქვეყნებელი ნაშრომი „ვეფხისტყაოსანის საზოგადოებრივი ზნენი“, ავტოგრაფი. წინამდებარე ნაშრომი მისი აღწერა-მიმოხილვით შემოიფარგლება.

„ვეფხისტყაოსანის საზოგადოებრივი ზნენი“ (საქადალდე ქემ. №-ა. 5 – ხ -5) 115 ხელნაწერი ფურცლისა და 10 ნაბეჭდი (სავარაუდოდ, გერმანულენოვანი ენციკლოპედიიდან ქსეროასლი) გვერდისაგან შედგება. ფურცლები სხვადასხვა ზომისაა და სიძველისაგან გახუნებული ზოგიერთი სიტყვის განმარტება კი ვექსელის ბლანკების უკანა მხარესაა დაწერილი, ალბათ, ფურცლების უქონლობის გამო. ავტოგრაფი სამი დიდი ზომის ყვითელ კონვერტშია მოთავსებული. პირველ კონვერტს აქვს წარწერა (ვ. ნოზაძის ავტოგრაფი) – სიცოცხლე, მეორეს – სახე უსახო, ხოლო მესამე კონვერტზე, სარჩევის სახით, ჩამოწერილია ის სიტყვები, რომელთა შესახებაც მსჯელობს ავტორი.

ნაშრომში, ძირითადად, ვხვდებით სულხან-საბა ორბელიანისა და ნ. ჩუბინაშვილის ლექსიკონებიდან სიტყვათა განმარტებებს, აგრეთვე – დამოწმებებს სამეცნიერო ლიტერატურიდან. ნაშრომი დაუთარილებელია.

პირველი კონვერტი, როგორც უკვე აღინიშნა, „ვეფხისტყაოსანში“ „სიცოცხლის“ მნიშვნელობის წარმოჩენა-გააზრებებს ეძღვნება. ვ. ნოზაძე დაწვრილებით საუბრობს აღნიშნული ლექსიკური ერთეულის მნიშვნელობებზე ებრაულ, ბერძნულ და ქართულ ენებში. უპირველეს ყოვლისა, იგი სიტყვის განმარტებისათვის იმოწმებს სულხან-საბასა და ნ. ჩუბინაშვილის ლექსიკონებს, რომელთა მიხედვით, „სიცოცხლე“ არის ცოცხალყოფა, ცოცხალი, სულელები, სულის დგმა, ცხოველობა, სიცხოველე – სიცოცხლე, ანუ უკვდავი/სულდგმული, სულიერი, ცოცხალი=ცხოველი//მრთელი, უსნეულო და სხვ.). ვ. ნოზაძე შენიშნავს, რომ ებრაულ ენაში „ნეფეშ“ უტოლდება გერმანულ ენაში ცნებას „ლებენგაისტერ“ ანუ სუნთქვას, ამიტომ ხშირად იგი გაიგივებულია სიტყვასთან „სული“, რასაც სახარების ქართული თარგმანიც მოწმობს. აქვე მოხმობილია შესატყვისი ნიმუშები სახარებიდან. ამ თავის დასასრულ კვლავაც მოკლედამიმოხილული სიცოცხლისა და სულის ურთიერთკავშირის შესახებ რელიგიური შეხედულებები, რწმენა-წარმოდგენები ბიბლიიდან და ანტიკური ლიტერატურიდან და, ბოლოს, ამ მიმართებათა ასახვა ქართული ენის წიაღში.

საკითხის დეფინიციისათვის, უპირველეს ყოვლისა, ვ. ნოზაძე ძველი აღთქმიდან („დაბადებიდან“, წიგნი პირველი მოსესი, 2,7) ციტირებს ღმერთის მიერ ადამიანის შექმნის ამბავს და განმარტებად ურთავს პავლე მოციქულის ეპისტოლეს კორინთელთა მიმართ (15,45). ზემადნიშნულის მოხმობა მეცნიერს სჭირდება იმისათვის, რათა გამოიტანოს დასკვნა, რომ თავდაპირველად კაცი არ იყო სულიერი (ანუ „სპირიტუელ“, „გაისტლიბ“, „დუხოვნოე“ – გვ. 2), ის იყო მშვენიერი („ანიზალ“, „ნატურლის“, „დუშევნოე“ – იქვე). ვ. ნოზაძე მოკლედ საუბრობს ბიბლიაში „სიცოცხლის“ შინაარსსა და მნიშვნელობაზე და აღნიშნავს, რომ წმ. წერილში „სიცოცხლე“ ხშირად არაა გამოყენებული და მის ნაცვლად იხმარება „ცხოველ არს“, „ცხოვნება“, „ცხოვრება“, რომ ამ ლექსიკურ ერთეულებს სხვა შინაარსიც, კერძოდ, რელიგიური, აქვს – „ხსნა, გადარჩენა, მორჩენა“ (საიქიოში) (გვ. 2). აღნიშნულის შესახებ ვ. ნოზაძე აღარ საუბრობს, რადგან, როგორც თავად შენიშნავს, ეს სიღრმისეულად აქვს განხილული თავისსავე წიგნში „ვეფხისტყაოსანის ღმრთისმეტყველება“ და იქვე გვერდებსაც მიუთითებს.

აქვეა წარმოდგენილი კლასიკური ბერძნული ფილოსოფიიდან აზრი, რომ სიცოცხლე სულის არსებად მიიჩნეოდა. ამ მოსაზრების გასამყარებლად მეცნიერი მოიხმობს პლატონის „ფედონიდან“ (იმოწმებს ნაწყვეტს თხზულების ბ. ბრეგვაძისეული თარგმანიდან, თბ., 1966) თვალსაზრისს, რომ სული გვამს აცხოველებს, აცოცხლებს. სამეცნიერო ლიტერატურიდანაა (Kurt Schilling, Platon. Wurzach, 1948, p. 198) ამოღებული მონაცემები ბერძნულ ენაში სიტყვის „ფსიხე“=„სული“ მიმართება „სიცოცხლესთან“ (რომ ისინი განუყრელნი არიან).

ვ. ნოზაძის დაკვირვებით, ასეთივე ვითარებაა ქართულ ხალხურ ენაშიც, კერძოდ, „სიცოცხლე“ გადმოიცემა სიტყვით „სულთადგმა“, „სულდგმული“, „სულიერი“ და სხვ.

თუ რატომ შეიტანა ვ. ნოზაძემ ზნეობებში „სიცოცხლე“, ამას ვიგებთ მეცნიერის მიერ სიცოცხლის დეფინიციის მიხედვით, რომელიც ზოგადად მის საზრისსა და მნიშვნელობას წარმოაჩენს. აღნიშნულია, რომ სიცოცხლე აერთიანებს უმნიშვნელოვანეს სფეროებს – ჯანმრთელობას, იმედსა და სიხარულს, წარმატებას; ასევე – ქმედებასა და ქმედით მონაწილეობასთან დაკავშირებულ პროცესებს – შესაძლებლობას, მოქმედებას, სიამოვნებას (ჟამა-სმა), სხვადასხვა ნივთებზე ზემოქმედების ძალას. თუმცა, ვ. ნოზაძე დასძენს, რომ ...*მეცნიერულად ვერავის ვერ განუმარტავს, თუ რა არის სიცოცხლე, – იგი არის უცნაური=არცოდნილი, ამოუხსნელი, მიუხვდომელი, უუსაყვარლესი, სათაყვანები...* (გვ. 4), რომ იგი სიცოცხლის პრინციპია და ამ მხრივ ადამიანსა და პირუტყვს შორის განსხვავება არ არსებობს.

„ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტთან დაკავშირებით ვ. ნოზაძე შენიშნავს, რომ „სიცოცხლე“ და „ცოცხალი“, „ცოცხლება“, დაახლოებით, 90-ჯერ მოიხმობა. მეცნიერს ყოველივე ზემოაღნიშნულის ნათელსაყოფად მოჰყავს „სიცოცხლის“ შესაბამისი ციტატები „ვეფხისტყაოსნიდან“ (4 გვერდზეა ჩამოწერილი, შემდეგ კი მხოლოდ ტაეპთა ნუმერაცია). უმეტესწილად, ტაეპები მხოლოდ დასახე-

ლებულია, რიგ შემთხვევებში მათი შინაარსია მოწოდებული. სანიმუშოდ მოვიყვანოთ ორიოდ ტაქს, კერძოდ, ავთანდილის პასუხს თინათინისადმი, რომელმაც მას თავისი გრძნობები გაუმხილა – *მე სიკვდილსა მოველოდი, შენ სიცოცხლე გამიწამე*. ვ. ნოზაძე ამგვარად გადმოგვცემს მის აზრს – *ანუ: შენ სიცოცხლე მიბოძეო, ცოცხალი ვრჩები* (გვ. 4). როგორც ჩანს, „სიცოცხლის გაწამება“ აქ „სიცოცხლის ბოძებადაა“ გაგებული. აქვეა მოხმობილი რუსთველისეული შეფასება ავთანდილის სულიერ ვითარებაზე – *მაგრამ მის მზისა გაყრამან სიცოცხლე გაუზიარა* (178)*, რომელიც ასეა გააზრებული – *ანუ: ნაწილი სიცოცხლის წაერთვაო* (გვ. 5). ავ. შანიძის, იუსტ. აბულაძის „ვეფხისტყაოსნის“ ლექსიკონთა მიხედვით, „გაზიარება“ ნიშნავს განახევრებას, აგრეთვე – განაწილებას. ნ. ნათაძის „ვეფხისტყაოსნის“ კომენტარებში ეს ფრაზა ასე განიმარტება – *სიცოცხლე გაუყო, გაუნაბევრა* (ნათაძე, 1976, გვ. 69).

ვ. ნოზაძე გამოჰყოფს „სიცოცხლის“ კიდევ ერთ მნიშვნელობას, რომელიც გვხვდება „ვეფხისტყაოსანში“ და ქართულ ენაში (განსაკუთრებით, მეტყველებაში) დღესაც იხმარება. საუბარია გამოთქმაზე – „ჩემო სიცოცხლე“. ნიმუშად პოემიდან მოყვანილია როსტევეანის ფრაზა, როდესაც უცხო მოყმის ნახვის შემდგომ იგი მოიკითხავს თინათინს – *უბრძანა, თუ:*

„წადი, უბნე! უმისობა ვით გავძლეო? მოახსენე: „რად დაჰბრუნდი შენ, მამისა სიცოცხლეო?“ (105). მეცნიერი ტრადიციულ გააზრებასთან ერთად განსხვავებულ წაკითხვას გვთავაზობს, კერძოდ, *ანუ: თინათინი არის მამის სიცოცხლე, – თინათინის ყოფნა-სიცოცხლე მამამისის სიცოცხლეს განაგრძობს* (გვ. 9). მოხმობილია სხვა მაგალითებიც.

მეცნიერი ებრაული და ბერძნული ენების საფუძველზე განიხილავს სიცოცხლისა და სიკვდილის ცნებათა ურთიერთმიმართებას, „სულის ქონებასა“ და „სულის ამოსვლას“, რაც, როგორც თავად შენიშნავს, ქართულ ენაშიც აისახება. „სიცოცხლის“ დადებით კონოტაციასთან ერთად აქვე მოხმობილია მისი ნეიტრალური და უარყოფითი მნიშვნელობაც – ცვალებადობა, ხანმოკლეობა, წარმავლობა (მისი გაგრძელება არ შეიძლება); ტკივილისა და უბედურების მქონე (სნეულებანი, უძლურებანი), საფრთხესთან (მტრობასთან) დაკავშირებული. ამ თვალსაზრისითაა შეფასებული სიკვდილ-სიცოცხლის არსი „ვეფხისტყაოსნში“. ვ. ნოზაძე, როგორც ყოველთვის, პოემის დედააზრის სიღრმისეული წვდომით გამოთქვამს სავსებით მართებულ აზრს, რომ, მიუხედავად პოემის გმირთა დიდი ჭირისა და ტკივილისა, სიცოცხლის „ვერგამლება“ – აუგისა, *...მთავარი მაინც არის „სიცოცხლის გაძლება“, „სიცოცხლისა მოპოვნება“, მიუხედავად ხშირად სიკვდილის ნატვრისა გაჭირვებული მდგომარეობის გამო, მაინც სიცოცხლის ნება სავალდებულო წესი არის ვტის გმირთათვის“* (გვ. 4), რადგანაც *პოემაში „სიცოცხლის ქადაგება და დამტკიცება არის* (იქვე).

ნაშრომის ამ ქვეთავს ერთვის ხუთგვერდიანი ქსეროასლი სიტყვათა განმარტებისა გერმანულ ენაზე, სავარაუდოდ, ენციკლოპედიიდან. ერთ-ერთი ფურცლის უკან თავად მიუწერია – „სიცოცხლე“. როგორც ჩანს, მასალა აქედანაცაა მოძიებული.

ნაშრომის მეორე ნაწილის ზოგადი სახელწოდება, რომელიც კონვერტზეა მითითებული, გახლავთ „სახე უსახო“. „ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტის ანალიზამდე აქ განმარტებულია „სახის“ მნიშვნელობები ძველ ქართულ ლიტერატურაში, კერძოდ, ხატი, პირისახე, გამოსახულება, მსგავსება, შესახედაობა, მაგალითი, ნიშანი, ნიმუში, იგავი. *„სახედ დადება“ – ნიმუშად გახდომა, „სახედ მიცემა“ – ნიმუშის მიცემა; გვარი, სახედ=ამგვარად, ამნაირად; მიზეზი, რომლისა სახისათვის= რა მიზეზით, რის გამო და სხვა. ვ. ნოზაძე შენიშნავს, რომ ამის თაობაზე ვრცლად საუბრობს თავის წიგნში „ვტის ღმრთისმეტყველება“* (1963, გვ. 213).

ვ. ნოზაძე საკითხის განხილვას პოემის პირველი სტროფიდან იწყებს და შემდგომ არაერთ ტაქსს იმოწმებს „სახის“ სხვადასხვა შინაარსის ნათელსაყოფად. სანიმუშოდ მოვიხმობთ რამდენიმეს, კერძოდ, ხატაეთთან ომის დაწყებამდე ტარიელი ლაშქარს მიმართავს – *„მამინ ვუთხარ სპათა ჩემთა, სახე დიდი დავუსახე“*. მეცნიერი გადმოგვცემს მის შინაარსს – *სახე დიდი=იგავი დიდი დავუხატო: მეფეთათვის სიკვდილი ნიშნავს სულის ზეცად წასვლასო* (გვ. 4). როგორც ჩანს, ვ. ნოზაძე აქ „სახეს“ „იგავად“ გაიაზრებს და ეს იგავი, მისი თქმით, ტარიელის შემდგომ ნათქვამშია

* აქ და შემდგომშიც „ვეფხისტყაოსნის“ სტროფთა წუმერაცია წარმოდგენილია ვ. ნოზაძის ავტოგრაფის მიხედვით.

ფიქსირებული – მეფეთათვის სიკვდილი სულის ზეცად აღსვლის საწინდარია. სულხან-საბას ლექსიკონის მიხედვით „იგავი“ - *ესე არს სიტყვით მაგალითი, გინა საჩვენებელი, გინა მოსანიშნავი* (ორბელიანი 1949: გვ. 145). ვფიქრობთ, ამ შემთხვევაში „სახე“ უფრო მეტად „მიზანს“, „მაგალითს“ აღნიშნავს, რაც აქვე მოყვანილი განმარტების შინაარსშიც იკითხება.

ვ. ნოზაძის აზრით, „სახე“, ვითარცა „გამოხატულება“ იკითხება ტარიელის სიტყვებში – *რომე ვეფხი შვენიერი სახედ მისად დამისახავს*, „სახე“ „ნიმუშს“ აღნიშნავს ტარიელის სიტყვებში ლომ-ვეფხვის დახოცვასთან დაკავშირებით – *სახედ ვამსგავსე მიჯნურთა* (908). ვ. ნოზაძე ამ ფრაზის ტრადიციულისგან (შესახედად მიჯნურებს მივამსგავსე) განსხვავებულ წაკითხვას გვთავაზობს, კერძოდ *ესე იგი, ისინი მეჩვენენ მე ვით ნიმუში, მაგალითი მიჯნურებისაო* (გვ. 5). რაც შეეხება ტაეპს – *მათადვე სახედ, რომელსა ესენი დაუბადიან* (1570), რომელიც ნესტანსა და თინათინის შესახებაა ნათქვამი, თითქმის არაა განმარტებული. თავდაპირველად, როგორც ჩანს, ვ. ნოზაძეს ეწერა, რომ ისინი დაბადებულნი არიან „ღმერთის მაგალითით“, შემდეგ კი ეს აზრი წაუშლია (ალბათ, აზრის ბუნდოვანების გამო), რითაც უფრო მეტი ბუნდოვანება შეუტანია. საბოლოოდ ასეთი სახე მიუცია – *დაბადებულნი არიან იმის სახით, იმის გამოსახულებად* (გვ. 6), თუმცა კი პასუხი არაა გაცემული, თუ რის ან ვის გამოსახულებად არიან თინათინი და ნესტანი შექმნილნი. აღნიშნულ ტაეპს ნ. ნათაძე ამგვარად განმარტავს – *მათადვე სახედ – მათვე (მთვარისა და ცისკრის ვარსკვლავისავე), მსგავსად რომელსა – ვისაც (ლაპარაკია ღმერთზე). ესენი – იგულისხმებიან პოემის გმირები. დაუბადიან – შეუქმნიან, გაუჩენიან* (ნათაძე 1976: გვ. 493).

ამდენად, ამ ქვეთავში ვ. ნოზაძე მოიხმობს პოემიდან იმ ნიმუშებს, რომლებშიც „სახე“ ნიშნავს ხატს, გამოსახულებას, პირისახეს, მაგალითს, ნიმუშს, იგავს, მსგავსებას, გამოხატვას.

ამავე თავში მსჯელობა ეხება ლექსიკურ ერთეულსაც – „უსახოს“. მოხმობილია სულხან-საბასა და ნ. ჩუბინაშვილის განმარტებები, რომელთა მიხედვით, იგი ნიშნავს „უსახოს“, „უსახურს“ – სახიარს, ცუდი სახისას//კეთილის უმოქმედოს, გაქსუვებულს. წარმოდგენილია შესაბამისი ტაეპები. მოვიხმობთ ორიოდ ნიმუშს. ტარიელი ავთანდილს უხასიათებს თავისი სამხრის მნიშვნელობას – *მან უთხრა: „სახე რა გითხრა მის უსახოსა სახისა“* (896). ვ. ნოზაძე გადმოგვცემს მის შინაარსს – *რა გითხრა ნიმუში ამ სამხრისა, რომლის მსგავსება, რომლის ხატი არის უსახო, უმაგალითო, უნიმუშოო* (გვ. 1-2). „სახის“ გააზრების დროსაც ვ. ნოზაძე ამ ტაეპს ცოტა სხვაგვარად განმარტავს, თუმცა კი იმავე შინაარსით. ამდენად, „უსახოს“ შეესაბამება „უმაგალითო“. ვფიქრობთ, რომ აქ გასათვალისწინებელია არეოპაგატიკის კვალობაზე ღმერთის კატაფატიკურ-აპოფატიკური სახელდებებით წარმოდგენაც.

„ვეფხისტყაოსნის“ ტაეპთა განხილვის შედეგად ვ. ნოზაძეს გამოაქვს დასკვნა, რომ „უსახოს“ პოემაში არ აქვს „უსახურის“ ან „ცუდი სახის“ მნიშვნელობა, რომ „უსახო“ ვტყვი არის უმაგალითო, უნიმუშო, რომლის მსგავსი არ იშოვება, აუარებელი, უანგარიშო (გვ. 5).

შემდგომი კვლევა ეხება ზნეობათა ცალკეულ სფეროებს, კონკრეტულ ქცევებს, წესებსა და ეტიკეტს. ერთ-ერთი მათგანია – „პატივ გცე“. ვ. ნოზაძე, უპირველეს ყოვლისა, წარმოაჩენს „პატივის“ მნიშვნელობას. ამისათვის ის იმოწმებს ივ. ჯავახიშვილის „ქართული სამართლის ისტორიას“ (თბ., 1928, წიგნი მეორე, ნაკვეთი მეორე, გვ.113-116), რომლის მიხედვით, ძველად ეს ლექსიკური ერთეული საკარისკაცო სახელწოდების (მაგისტროსი, კურაპალატი...), „მოხელეობის“ (ამირსპასალარობისა პატივი) და ზოგჯერ მღვდელმსახურთა თანამდებობის აღსანიშნავად იხმარებოდა. მოგვიანებით პატივის მინიჭება („პატივსა ადყუანა“) დაწინაურებას ნიშნავდა. მოხმობილია „პატივის“ განმარტებები სულხან-საბასა და ნ. ჩუბინაშვილის ლექსიკონთა მიხედვით. ვ. ნოზაძე არკვევს „ვეფხისტყაოსანში“ „პატივის“ მნიშვნელობას და არაერთი მაგალითის განხილვის შედეგად (მაგ., ფარსადანი უთვლის სარიდანს – *აწ მოდი, ასრე პატივ გცე, ვითა ძმამან და მშობელმან* – 315) გამოაქვს საინტერესო დასკვნა, რომ იგი არც თანამდებობის, არც მოხელეობის, არც ხელისუფლების, არც იურიდიული მნიშვნელობით არაა გამოყენებული. ვტყვი „პატივი“, „პატივისცემა“, „პატივისდება“ არის ვტყის მაღალი საზოგადოების წევრთა ურთიერთობის წესი, საზოგადოებრივი ქცევა-ქმნა, ეტიკეტი (გვ.4).

აქვე წარმოჩენილია ლექსიკური ერთეულის – „მაყარი“ – საზრისი. ვ. ნოზაძე მოიხმობს ამ სიტყვის ეტიმოლოგიას (არაბულია, ქართულად „ძმალი“, სასიძოს გამყოლი ქორწილში) და მნიშვნელობას სულხან-საბას ლექსიკონის, ასევე თეიმურაზ ბატონიშვილის თხზულების „სარკე თქმულთა“ მიხედვით და მოკლედ გადმოგვცემს მასთან დაკავშირებულ ჩვეულებებს. მაგალითისთვის მოყვანილია ტაეპი, როდესაც ფრიდონმა მტრის დამარცხების შემდეგ *მათი ყრმანი აატირნა, მისნი ყმანი ამყარნა* (617) (გაამხიარულა). „ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტის განხილვის საფუძველზე იგი დასძენს, რომ პოემაში „მაყარი“ ტრადიციული გააზრებით გამოიყენება (უკავშირდება მხიარულებას, ერთი განწყობილებით გაერთიანებულ ადამიანებს).

ამგვარადვეა განხილული „მახარობელი“, მოხმობილია სულხან-საბას ლექსიკონი, თეიმურაზ მეორეს თხზულებები (თხზ. სრული კრებული, გიორგი ჯაკობიას რედაქციით, თბილისი, 1939), „ვეფხისტყაოსნის“ შესაბამისი ტაეპები. ვ. ნოზაძეს გამოაქვს შემდეგი დასკვნა – „*მახარობელი*“ – *სასიხარულო ამბავის მომტანი. – როგორც ქართულ ხალხურ ზნეჩვეულებაში, ასე ვეფხისტყაოსანში დიდად კეთილის მოამბე არის* (გვ. 2).

ვ. ნოზაძე „ვეფხისტყაოსნის“ „საზოგადოებრივი ზრდილობის“ სფეროდან გამოყოფს „მაწვეველს“ (*მაწვეველი არად მინდა* – 1123), მიწვევის გადამცემს, სინონიმია „მხმობი“; მიპატიუების წერილს კი ეწოდება „საწვეველი“. პოემაში ორივეა გამოყენებული. „ვეფხისტყაოსნის“ შესწავლის შედეგად მეცნიერს გამოაქვს დასკვნა – *ამგვარად, მიწვევის, წვევის ანუ დღევანდელი სიტყვით: დაპატიუების შემთხვევაში, დაპატიუებულს მიართმევენ დაპატიუების წერილს, ან სიტყვიერ ცნობას, მასთან მივა მხმობი* (გვ.1).

დევებთან ბრძოლა. დევი, monster – ამ ქვესათაურითაა წარმოდგენილი მცირე ზომის განმარტება, რომელშიც თქმულებებისა და დასავლეთ ევროპული რომანების კვალობაზე სამეცნიერო ლიტერატურაზე დაყრდნობით (Mizraha Borodine – de Femme d'après les poems de Cretien de Troyes. Paris, 1901. P.228) ორიოდ მაგალითია გმირის დრაკონთან ბრძოლისა. უნდა აღინიშნოს, რომ აქ არაფერია თქმული „ვეფხისტყაოსანთან“ დაკავშირებით. როგორც ჩანს, მსჯელობა დასრულებული არაა.

აქვე განმარტებულია „ხადილი“ („მათ ზედა ვაქნევ ხადილსა!“ – 608). იმოწმებს ლუკასა და მარკოზის სახარებებს, შემდეგ კი „ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტს და მაგილითებს, რომლებშიც ეს სიტყვა მოხმობის, წოდების („ხადოდიან“ – უწოდებდნენ) შინაარსით გვხვდება.

ვ. ნოზაძე ყურადღებას ამახვილებს რიცხვთა სიმბოლიკაზე, კერძოდ, ორმოცსა და ცხრაზე, რომლებიც გვხვდება „ვეფხისტყაოსანში“ და ფიქრობს, რომ მათ რუსთაველი შემთხვევით არ იყენებს. მეცნიერი აღნიშნავს ორმოცის მნიშვნელობას (კერძოდ, გაურკვეველი რიცხვი) აღმოსავლეთ ქვეყნების (არაბეთისა და სპარსეთის) კულტურაში (იმოწმებს და სარგებლობს წიგნით – Adolf Lindau. Dresden und Leipzig, 1828. Gv. 167.). ამ მიზნით ვ. ნოზაძე გამოკვეთს ორმოცის სიმბოლურ დატვირთვას ბიბლიაში (კერძოდ, წარღვნისას 40 დღე-ღამის მანძილზე წვიმა, ქრისტეს 40 დღე უდაბნოში ყოფნისა) და აღნიშნავს, რომ *იგი არის გამოცდის, გასინჯვის ნიშანი, – გამობრძმედილობის დამახასიათებელი* (გვ.1). ვ. ნოზაძეს „ვეფხისტყაოსნიდან“ მოაქვს შესაბამისი ორი ნიმუში. ერთია სანადიროდ მიმავალ ფრიდონთან ერთად ორმოცი კაცის ხლება – *ორმოცი კაცი ხლებოდა* (982). ამასთან დაკავშირებით ვ. ნოზაძე ფიქრობს, რომ რუსთაველს ამ რიცხვის ნაცვლად შეეძლო, სხვა რიცხვი დაესახელებინა (თუნდაც, სამოცი ან ოთხმოცი), რითაც *ლექსის წყობა არ დაირღვეოდა* (იქვე). ამიტომაც, მისი აზრით, სწორედ 40-ის დასახელება მის სიმბოლურ დატვირთვაზე მეტყველებს, თუმცა, ამ სიმბოლიკის ახსნა აქ არაა მოცემული. რაც შეეხება მეორე ნიმუშს. მოყვანილია ტარიელის ქვაბში ორმოცი ოთახის არსებობა და გმირთაგან ორმოცი დაკეტილი კარის დაღეწვა (*იგი სახლი ორმოცივე შიგან იყო გატენილი; დაღეწეს კარი ორმოცი, მათგან არ ზედა ომია*). ვ. ნოზაძე, როგორც ჩანს, აღნიშნული რიცხვის ბიბლიური სიმბოლიკის გათვალისწინებით დასძენს, რომ ამ შემთხვევაშიც 40 არის სიმბოლო გმირთა ძალის გამოცდისა.

რაც შეეხება რიცხვს ცხრა. ვ. ნოზაძე სამეცნიერო ლიტერატურაზე (Reto R. Bezzola, Les sens de l'Aventure et de l'Amour (Cretien de Troyes. Paris, 1947, p. 15) დაყრდნობით საუბრობს მის სიმბოლიკაზე და მისი გააზრებისათვის იმოწმებს დანტეს „ვიტა ნოვადან“ ბეატრიჩეს შესახებ ნათქვამს, რომ იგი გარდაიცვალა თვის მეცხრე დღეს. აქვეა მოყვანილი დანტესეული კომენტარი ამ ფაქტისა,

რომ 9 სამის სამზე ნამრავლია და ამ სამის „სასწაულის ძირი“ არის წმინდა სამება. ამ მსჯელობის შემდგომ მოსალოდნელი იყო „ვეფხისტყაოსანში“ ცხრის სიმბოლიკის განხილვა, თუმცა, ამაზე აქ არაფერია ნათქვამი.

ამ ნაწილში რამდენიმე ლექსიკური ერთეულის განმარტება ვექსელის ბლანკების (სულ - 17 ბლანკი) უკანა, სუფთა მხარესაა დაწერილი. როგორც ჩანს, ვ. ნოზაძეს არ ჰქონდა საწერი ქაღალდი. ეს სხვა შემთხვევებშიც შეიმჩნევა, როდესაც ნაწერი სხვადასხვა ზომის ფურცლებზეა შესრულებული.

საკმაოდ ვრცელადაა ლექსიკური ერთეული „მუჯარმითა“ განხილული. თავდაპირველად წარმოდგენილია მისი განმარტებანი ვახტანგ მეექვსის, თეიმურაზ ბატონიშვილისა და სულხან-საბას მიხედვით. აქვეა წარმოდგენილი ა. შანიძისეული განმარტებაც, იმავე შინაარსისა, რომ მუჯარმა იგივე საცეცხლურია, ჭურჭელია საკმევლის დასაწველად. წარმოჩენილია ეტიმოლოგია (არაბული სიტყვა – „მუჯამმარ“) და მისი სახელწოდებანი ბერძნულ და ლათინურ ენებზე, აღწერილობა და ფუნქცია. ვ. ნოზაძე საუბრობს მის რელიგიურ დანიშნულებაზე და იმოწმებს შესაბამის ნიმუშებს ბიბლიიდან (ლევიტელთა 10, 1; ლუკა – 1,19), მოჰყავს მაგალითი „ვეფხისტყაოსნიდან“ (კერძოდ, ნესტანის სახლში „ეკმეოდა ალვა თლილი“). აღნიშნულია, რომ ბიბლიის ქართულ თარგმანში იგი ყოველთვის ქართული სახელდებით – „საცეცხური“/„საცეცხლური“ – არის წარმოდგენილი.

„ვეფხისტყაოსნის“ ზნეობათა შორის ვ. ნოზაძე განიხილავს პოემის გმირებთან დაკავშირებით გარკვეულ სიტუაციებში რუსთაველის მიერ გამოკვეთილ ქცევას, კერძოდ, „თავ შიშველს“. ამ ფაქტის ასახსნელად ვ. ნოზაძე სამეცნიერო ლიტერატურაზე დაყრდნობით (კერძოდ, D.E. Gotzinger – Real-lexicon der deutschen Altertümer, Leipzig, 1885, S.524) განიხილავს ქუდის ტარების წესსა და ტრადიციას გერმანელთა ყოფა-ცხოვრებაში. როგორც თავად შენიშნავს, ქუდის შესახებ იგი საუბრობს თავის წიგნში „ვეფხისტყაოსნის ფერთამეტყველება“. ამიტომ აქ მხოლოდ მცირე ინფორმაციით იფარგლება – *ქუდი ითვლებოდა არა მარტო თავსაფრად და დასაცავად, არამედ სამეფო და სასულიერო პირთა მღვდლობისა და ძლიერების ნიშნადაც* (გვ. 4). ვ. ნოზაძის აზრით, „ვეფხისტყაოსანში“, რომელშიც „თავ-შიშველი“ მხოლოდ სამჯერაა ნახსენები, განსაკუთრებული დატვირთვის წარმომადგენელია. მოხმობილია და ახსნილია შესაბამისი ტაყები (ავთანდილისა და როსტევეანის ნაძლევის პირობა; დაბნედილი ტარიელისაკენ თავ-შიშველი ფარსადანის მისვლა და მამის გლოვისას ნესტანის თავშიშველად ყოფნის აღნიშვნა – *მომკალ, ქალსა თავ-შიშველსა, თუ მზე ვითა ეურჩოსა* – 1598). ამ ეპიზოდებიდან გამომდინარე, აღნიშნულია, რომ ქართულ სინამდვილეში თავდაუზბურაობა სირცხვილი იყო, რაც არ ეხება ნესტანის შესახებ ნათქვამს. რაც შეეხება ქუდს, რომელიც პოემაში მხოლოდ ერთხელაა ნახსენები ტარიელთან დაკავშირებით – *ვეფხის ტყავისა ქუდივე იყო სარქმელი თავისა* (85). ამასთან დაკავშირებით ვ.ნოზაძე შენიშნავს, რომ ეს ფაქტი არ ნიშნავს იმას, რომ გმირებს *ქუდი არა ჰქონოდათ. როგორც ვიცით ვტის გმირები მაღალი წოდების პირნი არიან და მათ ქუდი უეჭველად ამშვენებდა* (გვ. 9). ვ. ნოზაძე არაფერს ამბობს იმაზე, რომ პოემაში გმირებს (როგორც მამაკაცებს, ისე ქალებს), თითქმის ყოველთვის, ქუდის ნაცვლად ამშვენებთ რიდე, რომელიც ყველა წოდებისა და რანგის სამოსის ნაწილია.

ვ. ნოზაძე განიხილავს „ვეფხისტყაოსანში“ ზნეობის კიდევ ერთ ეტიკეტს, კერძოდ, მიგებება-მოგებებას (*მიეგება-მოეგება მხიარული გულმხურვალსა* – 683), რომლის შესახებაც უფრო ვრცელად საუბრობს. იგი შენიშნავს, რომ „გაგებება“ მოსული ადამიანისკენ წასვლას ნიშნავს. პოემიდან მოხმობილია შესატყვისი ბევრი ნიმუში. მოგვაქვს ერთ-ერთი, კერძოდ, როსტევეანი ეგებება ავთანდილს – *მეფე შეჰდა, გაეგება ყმასა, მუნით მომავალსა* (683), რასაც, როგორც ირკვევა, ავთანდილისათვის დიდი მნიშვნელობა აქვს – *ამას პირმზე მეფისგან ივალეზდა ვითა ვალსა* (683). დასკვნა ამგვარია – *მამასადაძე, სიტყვით „გაგებება“ აღინიშნება საზოგადოებრივი ურთიერთი დამოკიდებულების წესი, – ღრმა პატივისცემის აღსანიშნავად და უფრო ხშირად: უფროს-უმცროსობის გამო-სახატავად. ეს არის ვტის და დღევანდელი საზოგადოების ზრდილობის წესი* (გვ. 7).

ზრდილობისა და პატივისცემის გამოხატულებად „ვეფხისტყაოსნიდან“ გამოიყოფა „მოკითხვა“ (*ცმამან მდაბლად მოიკითხა* – 675). ვ. ნოზაძე, უპირველეს ყოვლისა, სახარებებიდან იმოწმებს შესატყვის ნაწყვეტებს, შემდგომ ამ ლექსიკური ერთეულის განმარტებებს იმოწმებს სულხან-საბასა და ნ. ჩუბინაშვილის ლექსიკონებიდან, ასევე იყენებს ვახტან VI-ის „სამართლის წიგნს“ (კერ-

მოდ, მის 58-ე მუხლს – „თუ შუამავალი მოკვდეს, ბერი თუ მონაზონი, ქალი თუ კაცი, მოკითხული უნდა იქნას“-ო, ესე იგი, უნდა გამოიძიონ, რა მიზეზით მოკვდაო. აქ „მოკითხული“ არის იურიდიული ცნება – გვ.2). აქვე მოხმობილია „ქართლის ცხოვრებიდან“ „მოკითხვის“ შემცველი ორიოდე მაგალითი, რომელიც ასახავს „მოკითხვის წესს“. ყოველივე ზემოაღნიშნულის გადმოცემის შემდეგ ვ. ნოზაძეს „ვეფხისტყაოსნიდან“ მოყავს არაერთი ნიმუში, რომლებშიც „მოკითხვასთან“ ერთად გამოიყოფა „მომკითხველი“. ვ. ნოზაძე განიხილავს რა ამ ტაეპებს, დასძენს, რომ „მოკითხვაში“ გამოხატულია საზოგადოებრივ ცხოვრებაში ზრდილობის წესი და რომ ამ წესის შესრულებაში განსხვავება შეინიშნება, კერძოდ, აქაც არის განსხვავება ზრდილობის სოციალური წესის ასრულებაში. მაშასადამე, ვეფხისტყაოსანის ზრდილობის წესში საზოგადოებრივი ურთიერთობის სხვადასხვაობა მოჩნს (გვ.5).

ვ. ნოზაძე ასევე განიხილავს პოემაში დაფიქსირებულ ზნეს – „მოხსენება“ (მე მოვახსენე – 356; მოხსენება ვერ შეჰმართა – 752). სხვა შემთხვევების მსგავსად, დამოწმებულია სულხან-საბასა და ნ. ჩუბინაშვილის განმარტებები. ვ. ნოზაძე „ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტში აფიქსირებს ამ ლექსიკური ერთეულის ორ მნიშვნელობას. უმცროსის მიერ უაღრესის=უფროსის წინაშე თქმა საქმისა, პასუხის კადრება ან თხოვნა ან შეჩვილი და სხვა, არის უფროს-უმცროსობის ურთიერთობა, პატივისცემის ნიშნად. ეს მოხსენებითი ურთიერთობა უაღრესის წინაშე გამოხატავს იმ სოციალურ კიბეს, რომელზეც მოხსენების მომსმენი და თვით მომხსენებელი დგანან. აქ არის სოციალური განსხვავება მათ შორის: ერთი მხრივ უაღრესი და მეორე მხრივ უქვეშესი... მაშასადამე, მოხსენება არის მაღალის, აღმატებულის წინაშე, სოციალურად მაღლა მდგომის წინაშე სიტყვის თქმა, საქმეზე ლაპარაკი, თხოვნა, ჩივილი და სხვ. (გვ.2-3). რაც შეეხება მეორე მნიშვნელობას. აქ ნოზაძე მოიხმობს საკმაოდ ბევრ მაგალითს. მოვიხმობთ ერთს – როსტევეანისადმი თინათინის ნათქვამი – ქალმან ჰკადრა: „მოვახსენებ მე სიტყვასა დანაყბედსა“ (113), რაც, მისი დაკვირვებით, გმირთა ურთიერთობაში ზრდილობას, ზნეკეთილობას, მოკრძალებულსა და პატივისცემას ითავსებს. თუმცა, ამ ლექსიკური ერთეულის („მოხსენება“) ორივე მნიშვნელობა გამოხატავს პატივისცემას, ზრდილობას, მოკრძალებას.

მესამე საქალაქდებია მოთავსებული 15 პატარა ფურცელი, რომლებზეც ცალკეული ლექსიკური ერთეულების ძალზე მცირე და მწირი განმარტებებია დატანილი, კერძოდ, აქ საუბარია ბიზანტიის საიმპერატორო კარის ეტიკეტზე (მისალმებასა და იმპერატორის თაყვანებაზე; წყაროდ დასახელებულია – Constation Porphyrogenete – Le hivre des ceremonies. Texte e' table et traduit par Albert Voge. Paris, 1935). აქ აფარაფერია „ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტზე.

ამავე საქალაქდებში მოთავსებულია პატარა ზომის ფურცლები, რომლებზეც ცალკეული ლექსიკური ერთეულებია წარმოდგენილი, თუმცა, უმრავლეს შემთხვევაში „ვეფხისტყაოსნისნიდან“ სტროფთა მხოლოდ ნუმერაცია, „ქართლის ცხოვრებიდან“ შესაბამისი ფრაზები ან ბიბლიის მუხლთა ნუმერაციაა აღნიშნული. ასეთებია – „შველა“, „ბურჯი“, „ზლუდე“, „შველა“, „შეწევნა“, „კლიტენი“, „ქალაქის აღება“, „ლხინად შეგვიცვალებს“,

ვ. ნოზაძე ლექსიკურ ერთეულს „საყურლად“, რომელიც „ვეფხისტყაოსნის“ შემდეგ სტროფში იკითხება – ხამს, ყურსა გვეგდოს საყურად **ჩვენ თქვენი ნატერფალია** - განმარტებას ურთავს თეიმურაზ ბატონიშვილის „განმარტება პოემა ვეფხისტყაოსანისა“ და თედო სახოკიას ნაშრომიდან „ქართული ხატოვანი სიტყვათქმანი“ (თბილისი, 1954. ტომი II . გვ. 141) და დასძენს – მაშასადამე, ეს თქმა ჩვენს ასე უნდა ავხსნათ: ჩვენ უღირსნი ვართ თქვენი იმდენად, რომ შესაფერი იქნება საყურებად ყურში გავიკეთოთ თქვენს ფეხებს მიკრული და მერე ჩამოვარდნილი ტალახიო (გვ.11).

„დაჯდომის“ ეტიკეტთან დაკავშირებით ვ. ნოზაძე ბიზანტიის იმპერატორის წინაშე მყოფ ვასალთა დასხდომის წესზე მოკლედ ამახვილებს ყურადღებას. წყაროდ მითითებულია – Constantin VII Porphyrogenete – Le livre des ceremonies. Text etable et traduit par Albert Vogt. Paris, 1935. Tome I. Livre I. p.7.

ცხენიდან ჩამოხტომა – აღნიშნავს, რომ ასეთივე წესი იყო რომაელთ შორისაც მოჰყავს მაგალითი, როდესაც იულიუს კეისარმა დაინახა, ციცერონი მის შესახვედრად მიდიოდა, „მაშინვე ჩამოქვეითდა, გადაეხვია და მასთან პირისპირ საუბარში კარგა ძალი გზა განვლო ფეხით“ (იმოწმებს

– პლუტარქე=რჩეული პარალელური ბიოგრაფიები. თბილისი, 1957. გვ. 275). ქართული წყაროებიდან „ქართლის ცხოვრების“ ორიოდ ნიმუშია დასახელებული.

ნადიმზე ჯდომა – აქ წარმოდგენილია სვანეთში არსებული ჩვეულება პურობისას ქალებისა და მამაკაცების განცალკევებით ჯდომა და ამ ფაქტის ახსნა-განმარტება. აღნიშნულის წყაროდ ვ. ნოზაძე ასახელებს მ. ჩართოლანის ნაშრომს – მ. ჩართოლანი, ქართველი ხალხის მატერიალური კულტურის ისტორიიდან. თბლ.1961. გვ.127.

ამავე წყაროდანაა ამოღებული სიტყვასთნ „ტაროსი“ მინაწერი, რომელიც კვლავაც სვანურ ჩვეულებას უკავშირდება.

მესამე საქალაქდესაც ერთვის რამდენიმე ქსეროასლი საენციკლოპედიო ტიპის ნაშრომიდან. ამონარიდია სიტყვაზე „Opfer“ („შეთავაზება“). მეცნიერი, როგორც ჩანს, საქართველოს საზოგადოებრივ ნესთა შორის აღნიშნული ლექსიკური ერთეულის განმარტებასაც ფიქრობდა.

ამავე საქალაქდესა არის ისეთი ლექსიკური ერთეულები, რომლებიც ვ. ნოზაძის მიერ კონვერტზე დატანილ ე.წ. სარჩევში არაა აღნიშნული. უნდა ითქვას, რომ მესამე ნაწილი, განსხვავებით პირველი და მეორე ნაწილისაგან, სიღრმისეულად არაა დამუშავებული, კომენტარებიც შედარებით მწირია და მასალაც ნაკლებ მოწესრიგებულია, რაც იმაზე მეტყველებს, რომ მეცნიერმა, ჩვენთვის გაურკვეველი მიზეზების გამო, ვერ მოახერხა დასრულებული სახე მიეცა კვლევისათვის. მიუხედავად ამისა, ვ. ნოზაძის ნაშრომი მეტად საყურადღებო და მვირფასია არა მხოლოდ „ვეფხისტყაოსნის“ მკვლევართათვის, ზოგადად, ქართული კულტურითა და, კერძოდ, ლიტერატურით დაინტერესებული მკითხველისათვის.

გამოყენებული ლიტერატურა:

ნათაძე, ნ. (1976). შოთა რუსთაველი, „ვეფხისტყაოსანი“, სასკოლო გამოცემა, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა, შესავალი, განმარტებები და კომენტარები დაურთო ნ. ნათაძემ.
ორბელიანი, ს.-ს. (1949). სიტყვის კონა, თბილისი: „სახელგამი“.

References:

Natadze, N. (1976). Shota Rustaveli. „Vepkhist'q'aosani“, sask'olo gamotsema. [Shota Rustaveli. “The Knight in the Tiger's Skin”, school edition]. T'ekst'i gamosatsemad moamzada, shesavali, ganmart'ebebi da k'oment'arebi daurto N. Natadzem.
Orbeliani, S.-S. (1949). Sit'q'vis k'ona. [The Word's Home]. Tbilisi: „sakhelgami“.

Gocha Kuchukhidze

გოჩა კუჭუხიძე

Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature

შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი

Georgia, Tbilisi

საქართველო, თბილისი

One “Traveling Copy” by Geronti Kikodze’s Book გერონტი კიქოდის წიგნის ერთი „მოგზაური ეგზემპლარი“

DOI: <https://doi.org/10.62119/cils.18.2025.10845>

This report deals with the book maintained at the personal library of emigrant writer, Ilia Kuchukhidze, in particular, “The National Energy” by Geronti Kikodze. The book contains the notes of young people living in 20s of the 20th century, many of which deserve particular attention, as they reveal worldview of these young people.

“The National Energy” was unacceptable for the USSR in 20s (it was regarded as a nationalist work). We can see one of the examples of how this banned book travelled between young people of that period and this shows one of the small but interesting episodes of the history of 20s.

Key Words: Geronti Kikodze, library of Ilia Kuchukhidze.

ხშირად ხდება, რომ ესა თუ ის წიგნი, მისი ერთი ეგზემპლარი, განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იმის გამო იძენს, რომ მკითხველს თავისი კომენტარი მიუწერია წიგნის აშიაზე, ან ხაზი გაუსვია საყურადღებოდ მიჩნეული სიტყვებისთვის. ჩემი ყურადღება მიიქცია ერთმა ეგზემპლარმა, რომელზეც გასული საუკუნის ოციანი წლების სხვადასხვა პიროვნების მინაწერებია გაკეთებული და ისტორიის ერთ მცირე, მაგრამ საინტერესო, ფურცელს შლის ჩვენს წინაშე. ეს არის გერონტი კიქოდის ცნობილი „ეროვნული ენერგია“; წერილების ხსენებული კრებული საბჭოთა ხელისუფლებამ არ მიიღო, რადგან ნაციონალისტური სულისკვეთების შემცველად მიიჩნია, ფაქტობრივად აკრძალული იყო იგი; წიგნი ემიგრანტი მწერლის – ილია კუჭუხიძის ბიბლიოთეკიდანაა შემორჩენილი, მისი მფლობელი მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ მიუნხენში ცხოვრობდა, ევროპასა და ამერიკაში გამოცემულ პერიოდიკასა და ქართულ პრესაში ყოველთვის ეროვნულ კულტურას ემსახურებოდა. ქართული ემიგრაციის ისტორიის შესწავლისას, ცხადია, საინტერესოა, ემიგრანტთა ცხოვრების ის პერიოდი, სამშობლოში რომ განვლეს, ვფიქრობ, ინტერესს იმსახურებს, რა ცხოვრებით ცხოვრობდა აქ პოლიტიკური ემიგრაციის ერთი წარმომადგენელი და საილუსტრაციოდ გერონტი კიქოდის წიგნის ეს ეგზემპლარიც გამოდგება, რომელიც მინაწერებით გაუვსიათ 20-იანი წლების მეორე ნახევარში მცხოვრებ ახალგაზრდებს.

ეს, ერთი შეხედვით, უმნიშვნელო მინაწერები **ეპოქის სულს ააშკარავებს**, ისინი არაერთი ახალგაზრდის ყოფითი ცხოვრების დეტალებსაც წარმოგვიჩენს და ამითაც არის საინტერესო, ზოგიერთ შემთხვევაში ის იუმორი და ახალგაზრდული ხალისიც ჩანს ამ მინაწერებიდან, მათ ავტორთა ურთიერთობებს რომ ახასიათებდა.

იუმორი წიგნის პირველ გვერდზე იგრძნობა: ილია კუჭუხიძეს დაბადების მოწმობასა და პასპორტში სახელი იპოლიტე ეწერა, თუმცა ყველა ილიას, ილიკოს უძახდა; რამდენიმე ნაშრომი „პოლიო კუჭუხიძის“ სახელით გამოაქვეყნა, მაგრამ მსგავსი სახელით იშვიათად თუ ვინმე მიმართავდა. თავად რატომღაც არ მოსწონდა ის ფაქტი, რომ პასპორტში ასე ეწერა და შემდეგ ილია ჩააწერინა მასში. გერონტი ქიქოძის ამ წიგნს წინ უძღვის სიმონ ჩიქოვანის წარწერა. სიმონმა, რომელიც იმ დროს სრულიად ახალგაზრდა იყო, როგორც ჩანს, იცოდა, რომ ვერ ეგუებოდა პასპორტისეულ სახელს მისი მეგობარი და „გასაბრაზებლად“ ხუმრობით სატიტულო ფურცელზე მელნით ასეთი წარწერა გაუკეთებია: *„სახსოვრად ახალგაზრდა პოლიტიკურ მოაზროვნეს იპოლიტე უდაბნოელს, სიმონ ჩიქოვანისაგან“*; ილია კუჭუხიძე არ აღუფრთოვანებია ამ „ფსევდონიმს“ და ფანქრით გადაუხაზავს სიტყვები – *„იპოლიტე უდაბნოელს“* და დანარჩენი კი ხელუხლებლად დაუტოვებია. წარწერას თარიღი არ ახლავს. წიგნი 1919 წელს არის გამოცემული, მაგრამ წარწერა, შესაძლოა, მოგვიანებით, 1926 წელს, ან ცოტა უფრო ადრე, იყოს გაკეთებული; ეს ორი ახალგაზრდა, რამდენადაც ვიცი, 1924 წელს დამეგობრდა, ამასთან, წიგნის ერთ სხვა მინაწერზე 1926 წელია აღნიშნული და სიმონ ჩიქოვანის მიერ გაკეთებული წარწერის დათარიღებაში ამ ფაქტების გათვალისწინება გვებმარება. აქ გამომჟღავნებული მეგობრული შეხუმრების გარდა, წარწერიდან სხვაც არაერთი საინტერესო ფაქტი მჟღავნდება: ახალგაზრდა სიმონ ჩიქოვანს იმ დროს, ჩანს, მიაჩნდა, რომ ეროვნულ პრობლემებზე ფიქრი და მათზე საუბარი ეს იგივე იყო, რაც *„ხმა ღაღადებისა უდაბნოსა ზედა“*, რომ ეროვნული პრობლემები იმხანად უკვე აღარ აინტერესებდა მრავალს და, რადგან მეგობარი, ეროვნულ-ფედერალისტების პარტიის წევრი, ხშირად საუბრობდა ამ მრავალთათვის, სამწუხაროდ, არასაინტერესო პრობლემებზე, *„უდაბნოელი“* უწოდებია ხუმრობით მისთვის; აქედან ცხადი ხდება, რომ ის ტრაგიკული მდგომარეობა იმალება იუმორს მიღმა, ხსენებულ წლებში რომ იყო შექმნილი; სახარებისეული სიტყვები: *„ხმა ღაღადებისა უდაბნოსა“*, ჩემი აზრით, შეიძლება იმგვარი მნიშვნელობითაც გავიგოთ, რომ იოანე ნათლისმცემელი უდაბნოში ქადაგებისას აცოცხლებდა ამ უდაბნოს, რომ სულიერებაჩამქრალ და სულიერად გაუდაბურებულ ადამიანებში თავისი სიტყვით სულიერ სიცოცხლეს აღვიძებდა, მაგრამ ხალხში სხვაგვარი მნიშვნელობა აქვს ამ ფრაზას მიღებული, იგი გაგებულია როგორც ლაპარაკი, რომელსაც არავინ ისმენს; ჩანს, სიმონ ჩიქოვანსაც ამ გაგებით აქვს მოყვანილი იდიომად ქცეული სახარებისეული სიტყვები და, აქედან გამომდინარე, ეს მინაწერი იმ პერიოდის განწყობილებას კარგად გვიჩვენებს, – ეროვნულ, ანუ ისეთ საკითხებზე მსჯელობა, როგორებიც გერონტი ქიქოძის *„ეროვნულ ენერგიაშია“* წარმოჩენილი, უდაბნოში მყოფ იოანე ნათლისმცემელთან დაკავშირებულ გამოთქმას ახსენებს სიმონს. ილია კუჭუხიძეს მეტი ოპტიმიზმი ჰქონია შერჩენილი, არ მიუღია სიმონის მიერ მოფიქრებული *„ზედწოდება“*, ჩანს, დარწმუნებული იყო, რომ მოისმენდნენ მის *„ქადაგებებს“*... ახალგაზრდები ბოლშევიკურ საქართველოში ცხოვრობენ, 1924 წლის აჯანყება მომხდარია და ეს და სხვა მინაწერები მათ გაბედულებაზეც მეტყველებს; მართალია, 1937 წლის მსგავსი დრო ჯერ არ დგას (ხსენებულ წელს ამგვარი წარწერით ასეთი წიგნის ჩუქება, შესაძლოა იყო, ფატალური შედეგის მიმტანი გამხდარიყო მჭუქებლისა და ჩუქებულისთვის), მაგრამ საშიშროება მაინც დიდია და მამაც ახალგაზრდებს ვხედავთ ხსენებული მინაწერებიდან...

ნაშრომის ამ ეგზეგეზულარში ყურადღებამიქცეული და ხაზგასმულია ავტორის მრავალი წინადადება; მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოს გასაბჭოებამდეა ისინი დაწერილი, წინასწარგანჭვრეტის უნარი იმდენად ძლიერი ჰქონდა გერონტი ქიქოძეს, მომავალი დროისათვისაც აქტუალურად აღიქმებოდა მისი სიტყვები; საბჭოთა პერიოდში სახელმწიფოსათვის მიუღებელ წიგნებს აღარ წერდა გერონტი ქიქოძე, გარკვეულწილად ერგვარ *„შინაგან ემიგრაციაში“* გადავიდა, მაგრამ ადრინდელი ნაწერებით მაინც ახდენდა ზემოქმედებას მომდევნო დროის მკითხველზე; ამ წიგნით თავისი დროიდან საბჭოთა დროში მცხოვრებ ადამიანებს გადასმახის იგი თითქოს და ყურად-

დებით უსმენენ და უმეტესწილად ეთანხმებიანო მას საბჭოეთში გამოკეტილი ეს ახალგაზრდები, ზოგჯერ კი ზოგიერთი მათგანი ახალგაზრული ჟინით ეკამათება კიდევ მწერალს.

გერონტი ქიქოძე წერილში „ქართულ ხუროთმოძღვრებისთვის“ გარედან შემოტანილ ისეთ კულტურას უარყოფს, ეროვნულ თავისთავადობას ზიანს რომ აყენებს: „თანამედროვე ქართველები ან მრავალ – სართულიან ყაზარმებში სცხოვრობენ ან მოუწყობელ ქოხმახებში, რომელთაც აღარ შერჩენიათ ქართული ელფერი, [...] ჩვენ დღეს რუსულ-ქართულ ქარგონს ვლავარაკობთ და ჩოხა-ახალუხზე კოკარდიან ქუდს ვიხურავთ. რა გასაკვირალია, რომ ჩვენი შენობა ისევე უხასიათო იყოს, როგორიცაა ჩვენი ენა, ტანსაცმელი და მიხვრამოხვრა? (ქიქოძე 1919, გვ. 209); ილია კუჭუხიძეს აქ მიუწერია: „გადაგვარების გზაზე ვდგავართ“; შემდეგ გერონტი ქიქოძე განაგრძობს: „შეიძლება თავისი განსაკუთრებული სული თბილისსაც ჰქონდეს, მაგრამ ის აღარ არის ქართული“ [...] თბილისს არ შეეფერება არც ერთფეროვანი სახაზინო სასახლე, არც ზიზილპიპილეზიანი აღმოსავლური დარბაზი, მისი არქიტექტურა უბრალო და ენერგიული უნდა იყოს როგორც ძველი ქართული შენობა“ (ქიქოძე 1919, გვ. 214) და ამ ადგილას ილია კუჭუხიძეს ასეთი წარწერა გაუკეთებია: „რეგრესული გზა“... გერონტი ქიქოძე ცოტა ზემოთ წერს: „დღევანდელმა თაობამ უფრო მომავლისთვის უნდა იზრუნოს, ვიდრე წარსულისთვის. რაც უნდა იყოს, დღეს აღარ შეგვიძლია მარტო ძველ საარქიტექტურო ნაშთების აღდგენით და ასლის გადაღებით დავკმაყოფილდეთ. ასლი ყოველთვის უფრო ცივი და უძლურია ვიდრე ორიგინალი. დატოვებული ნაშთები თავისუფალი და დამოუკიდებელი შემოქმედებისთვის უნდა გამოვიყენოთ“; შემდეგ ბანას ტაძრის შესახებ წერს ავტორი, აღნიშნავს: „ამ შენობის ზომა და ხასიათი ისეთია, რომ ის უფრო ბრწყინვალე პროცესებსა და დღესასწაულებს შეეფერება, ვიდრე წყნარ სამონასტრო მოღვაწეობას. და, მართლაც, ცნობილია, რომ იქ დიდის ზეიმით ერთმა უძლიერესმა ქართველმა მეფემ, ბაგრატ IV, დაიწერა ჯვარი“ (ქიქოძე 1919, გვ. 212); გერონტი ქიქოძე უბრალოებას ანიჭებს უპირატესობას, თუმცა ზოგიერთ შემთხვევაში ზომიერად მეფური დიდებულებაც რომ გამოაბრწყინოს ქართულმა ხუროთმოძღვრებამ, ამის უარყოფელიც არ არის; ილია კუჭუხიძეს მიაჩნია, რომ არა გადაჭარბებით, არა სულიერების დაკნინების ხარჯზე და ამქვეყნიურობის განდიდებით, არამედ სულიერებისა და უბრალოების პრიმატით ის მეფური დიდებულებაც არ უნდა დაკარგოს საქართველოს კულტურამ, რაც XII საუკუნესა და სხვა ეპოქებში უნახავს და იმ ადგილას, სადაც „მძიმე ევროპიულ სასახლეს“ მიუღებლად მიიჩნევს გერონტი ქიქოძე, ამიტომ წერს: „რეგრესული გზა“, – წერილის იმ ნაწილში ეთანხმება ავტორს, რომელშიც ნაჩვენებია, რომ ბანას ტაძარი, უბრალოებასთან ერთად, საქართველოს მეფურ დიდებულებასაც წარმოაჩენს; „საშუალო საუკუნეებში სასულიერი და საერთო არქიტექტურა, ხუროთმოძღვრება ისე გათიშული არ იყო, როგორც დღეს არის“ – წერს ავტორი (ქიქოძე 1919, გვ. 211) და აქედან ჩანს, რომ სულიერებას ანიჭებს იგი უპირატესობას, რომ ამქვეყნიურობისგან, მიწისგან მოწყვეტა არ მიაჩნია მონაზვნური ცხოვრების მოწოდებად, სულიერ წიაღებში უნდა ცხოვრობდეს მონაზონი, მაგრამ მიწიერ ქვეყანასაც ხედავდეს სულიერი სამყაროდან და იქ მცხოვრებ, წუთისოფლურ გაჭირვებაში მყოფ ადამიანებზე ლოცულობდეს; ერისა და ბერის სიახლოვე უყვარს გერონტი ქიქოძეს, რენესანსული ცნობიერების ადამიანია, თავისი ღრმად ევროპული განათლების მიუხედავად, ქართულ ხასიათთან, ესთეტიკასთან არის ახლოს, ზეცისკენ მიილტვის და მზით, ვენახებითა და სიცოცხლით სავსე მიწასაც არ სწყდება, ისეთი ქართული საცხოვრისები მოსწონს, პირით აღმოსავლეთს რომ შეჰყურებენ და კიბე და კარიც იქითკენ რომ აქვთ მიმართული, რათა მეორედ მოსულ მაცხოვარს მიეგებონ სახლის პატრონები; მარანი წმიდა ადგილად რომ მიაჩნიათ და ზოგჯერ ცამეტი ქვევრი აქვთ მასში მაცხოვრისა და თორმეტი მოციქულის სახელზე... როცა ეს წერილი იწერებოდა, ასეთი ტრადიციებით ჯერაც შენდებოდა ქართულ სოფლებში სახლები, მაგრამ იმ მომავლის სულიც მძლავრად უტევდა ქართულ ცნობიერებას, ყოფით ცხოვრებას სულიერებისაგან მოწყვეტით რომ ემუქრებოდა, იცოდა გერონტი ქიქოძემ, ხუროთმოძღვრება ძალიან რომ ზემოქმედებს ადამიანის ფსიქიკაზე, ზავშვის ამა თუ იმ სახის პიროვნებად ჩამოყალიბებაზე და ამ წიგნიდან ვხედავთ, როგორ ახარებს ბოლშევიკურ საქართველოში მცხოვრები ადამიანებს გასაბჭოებამდელი დროიდან გადმოწვდენილი სიტყვები.

ესსეში „მელანქოლიური შენიშვნები“ გერონტი ქიქოძე წერს:

„ჩვენ რომელ რასას ვეკუთვნით? ეს არავინ იცის. ჩვენ არ ვართ ეთიოპები, უეჭველია. მაგრამ თეთრი კანის მიუხედავად არც ინდოევროპელები ვართ, არც სემიტები. უდედმა-
მოდ გაჩენილ, ციდან ჩამოვარდნილ არსებას ვგავართ. ჩვენი ენა საოცრად განსხვავდება ყვე-
ლა ცნობილ ენისაგან: თავისებურია მისი ლექსიკონიც, მისი სინტაქსისიც, მისი ფონეტიკაც.
და ენა ხომ სულის გარეგნული სახეა: მაშასადამე თავისებურია ჩვენი ხასიათიც, ჩვენი
მგრძნობიარობა და აზროვნებაც“ (ქიქოძე 1919, გვ. 155);

ახალგაზრდა ილია კუჭუხიძის მიერ ამ ადგილას მიწერილია: „საკუთარი გზით რომ მივიდი-
ოდეთ“, ანუ, ჩანს, ფიქრობს, რომ მიხვდა, რატომაც წერს ავტორი ქართველთა განსხვავებულობაზე
და მიაჩნია, რომ, რადგან ყველასაგან გამორჩეულია ეს ერი, ცხოვრებაც თავისებური უნდა ჰქონ-
დეს; 1916 წელს შექმნილ წერილში – „რკინის სალტებში“ მსოფლიო ომის შედეგად შექმნილ
გერმანიის ეკონომიკურ კრიზისსა და სხვა საკითხებზე, ბოლოს კი მსოფლიო კულტურის დაცემის,
სულიერების, რომანტიკის განადგურებისა და იმ საფრთხეზე საუბრობს გერონტი ქიქოძე, რაც ადა-
მიანს უგრძნობარ მანქანასთან დამსგავსებას უქადის და გარკვეულწილად წინასწარმეტყველური
სიტყვებით მიმართავს თანამედროვეებსა და მომავალში მცხოვრებ მკითხველებს: „თუ თქვენ
მთვარის მოსიყვარულე ადამიანი ხართ, შეიძლება თქვენი ბედი აღბეჭდილი იყოს საბოლოოდ:
ჩქარა სამუზეუმო ნივთად გახდებით [...]. ჩვენი თაობა მკაცრსა და სუსხიანს სეზონისკენ მიაბი-
ჯებს [...]. მეოცნებე მგონები ადგილს უთმობენ მოქმედ ტექნიკოსებს. პიროვნება სახელმწიფოში
ითქვიფება“ (ქიქოძე 1919, გვ. 70); საბჭოთა დროში მცხოვრებ ილია კუჭუხიძეს წერილის ბოლოს
ასე მიუწერია, ამ სიტყვებით მიუმართავს 10 წლის წინათ დაწერილი წერილის ავტორისათვის:
„დამწერო, გენაცვალე სულში. 12/XII, 26 წ.“, თუმც შემდეგ პირველი ორი სიტყვა გადაუშლია ალ-
ბათ – იმიტომ, რომ მის სტილს არ შეესაბამებოდა ამგვარად წერა (დიდი მწერლისათვის ასე ფამი-
ლარულად, არაკადემიურად მიმართვა); გადამშლელი ხაზების მიღმა ფრაზის ამოკითხვა ნათელს
ხდის, როგორ ყვარებია მას გერონტი ქიქოძე, – ის, ვინც სხვა მოაზროვნეებთან ერთად ხედავდა,
რომ, დიდი სიკეთის გარდა, ასეთივე საშიშროების შემცველიც არის ტექნიკური პროგრესი და ეს
21-ე საუკუნეში უფრო შესამჩნევი გახდა; ხელოვნური ინტელექტი – ის, რაც მომავალში ალბათ
უზადო ლექსებსა და რომანებს დაწერს, სურათებს დახატავს, ურთულეს გამომანგარიშებას შეძ-
ლებს, ფილოსოფიურ სისტემებს შექმნის და ალბათ ცოცხალივით დაუმეგობრდება ან ზოგჯერ
მტრულადაც მოეკიდება ადამიანს, მანქანა, რომელსაც იქნებ სულიერი სამყაროდან გადმოსული
სულიც კი ჩაუსახლდეს, შესაძლოა, ცოცხალ, „ახალ“ ადამიანად იქცეს და ღვთის მიერ შექმნილ
ადამიანს გაუბატონდეს, მაგრამ, როგორი რომანტიკული სიტყვებითაც არ უნდა ალაპარაკდეს,
გერონტი ქიქოძის მიერ ნახსენებ რომანტიკოსებსაც რომ აჯობოს ამ მხრივ, ნამდვილ ადამიანად
ვერ იქცევა მანქანა, რადგან გული, გულისმიერი სიყვარული ვერ იქნება მასში, „ნათლის ანგელო-
ზის“ მსგავსი სახე იქნებ მიენიჭოს ხელოვნურ ინტელექტს, მაგრამ მისგან გულიდან მომავალ სიყ-
ვარულს ვერ იგრძნობს ადამიანი; მაშინ მიხვდება იგი, რომ ღვთაებრივთან მისაახლოებლად, სუ-
ლისა და გონების გარდა, გული, გულისმიერება არის აუცილებელი, განა მშობლიურ, ღვთისმშობ-
ლისმიერ სიყვარულს იგრძნობს მანქანისგან ადამიანი?.. ეს მანქანა სიყვარულით რომ გააკეთოს
ადამიანმა, მთელი გული რომ ჩადოს მასში, ამას იგრძნობს, მაგრამ თავად მანქანა, ხელოვნური
ინტელექტი, როგორადაც არ უნდა დაამსაგესონ იგი ცოცხალ ადამიანს, გაგრძნობინებს გულისმი-
ერ სიყვარულს?.. ღვთისმშობლის სახეს ვერ ღებულობს ლუციფერიო, – უთქვამთ წმიდა მამებს და
ეს ნათქვამი დღევანდელ პროგრესულ მიდევნებებსაც შეეხება; იქნებ, როგორც ითქვა, ისეთი პროგ-
რამაც კი ჩაიდოს ხელოვნურ ინტელექტში, ე. წ. „სუპერ რობოტში“, რომ სულეთიდან მოსულ ადა-
მიანად იგრძნოს მან თავი, მაგრამ ასეთ შემთხვევაში უნდა ვიფიქროთ, რომ გულისმიერი სიკეთის
მქონე სული ჩასახლებულა მანქანაში და ეს ეშმაკისმიერი კი არა – ღვთისნიერი მოვლენა უფრო
იქნება, ამასთან საეჭვოა, სულიერი წიაღებიდან დედამიწაზე მოვლენილმა ანგელოზებმა მანქანაში
ინებონ ჩასახლება.

დავუბრუნდეთ გერონტი ქიქოძის ნაშრომს, – წიგნის ეს ეგზემპლარი საბჭოთა პერიოდში მცხოვრები ახალგაზრდების ხელიდან ხელში გადადის, ერთი მეორეს გადასცემს, მეორე მესამეს, ზოგჯერ თავიანთ აზრს წერენ აშიებზე, ძირითადად მოწონებას გამოხატავენ და საკუთარ სახელსა და გვარსაც ურთავენ მინაწერებთან; საინტერესო სურათი იხატება ამ მინაწერებიდან: ზოგი თამამად, თითქოსდა გამომწვევადაც აწერს სახელ-გვარს, ზოგი ოდნავ მოკრძალებით მხოლოდ სახელს წერს; იმხანად არსებული ტრაგიკული ვითარება ცხადად ხდება საგრძნობი ამ მინაწერებიდან, იქმნება შთაბეჭდილება, რომ ამ წიგნის წამკითხველი ახალგაზრდები (ყოველ შემთხვევაში – მათი უმეტესობა ასე იქცევა) **იმ მიზნით აწერენ თავიანთ სახელებს წიგნზე**, რათა საკუთარ თავსაც დაუმტკიცონ და ერთმანეთსაც დაანახონ, რომ არ ემინიათ სახელმწიფოსი, უშიშროების ორგანოსი, წიგნზე სახელების მიწერით ადასტურებენ, რომ მოსწონთ ეს ნაშრომი და არ ღალატობენ საკუთარ მრწამსს; ზოგი იქნებ ფრთხილობს და გვარს არ წერს, თუმც ალბათ ყველამ იცის, ჩეკას რომ ჩაუვარდეს წიგნის ეს ეგზემპლარი ხელში, თუ მოინდომებს, ყველა მინაწერის ავტორის ვინაობას გაარკვევს და, რბილად რომ ვთქვათ, უსიამოვნება არ ასცდებათ ამ ახალგაზრდებს. სათაურთან წერილისა „გეოგრაფიული ოცნებები“ მიწერილია სახელი „შოთა“ (გვ. 71), შემდგომ სხვა წერილთან („ნოე ჟორდანია და სოციალიზმის ნაციონალიზაცია“), ეტყობა, მაინც არსებული შიში უფრო დაუძლეველია და გაცილებით მამაცურად გაუმხელია თავისი ვინაობა ამ ადამიანს: სახელთან „შოთა“ **მიუწერია გვარი** (გაკრული ხელით ნაწერი ფაქსიმილე ჯერ ვერ ამოვიკითხე), შემდეგ, ალბათ იმისთვის, რომ გამხედრობა კიდევ უფრო მეტად დაემტკიცებინა, ვინაობა ასე დაუზუსტებია: „**მოწაფე, ქალაქი ბათუმი**“ (გვ. 137); წიგნის 102-ე გვერდზე სხვა წამკითხველს მეტი სითამამით მიუწერია: „**კარგი წიგნია! ამ. მახ. 28/VI. 1927 წ.**“ (წარწერა ეკუთვნის შემდგომში დამსახურებულ იურისტს – ამბროსი მახარაძეს);¹ 238-ე გვერდზე კი, წერილთან – „*ბრძოლა თუ შეთანხმება*“, მიწერილია „**მახარაძე – შარაშენიძე**“, 240-ე გვერდზე ხელმოწერაა გაკეთებული – „**შარაშენიძე ალექსანდრე**“, რითაც მინაწერის ავტორი, ალბათ – ასევე ახალგაზრდა ადამიანი, აკურატულად ადასტურებს, რომ ამბროსი მახარაძისგან გადაეცა წიგნი; ნაშრომზე იკითხება იმ სხვა ახალგაზრდათა სახელები, თავიანთი სიმამაცის წარმოჩენას ასე თავგამოდებით რომ ცდილობენ: **ვანო, იაკობ**; ბოლოში ჯერაც შესამჩნევია კვალი წარწერისა: „**მადლობა რომ წიგნი მათხოვეთ**“ (აქ არ ჩანს მინაწერის ავტორი); ბოლო გვერდზე კი რუსული წარწერაა: „**Хороший**“ (ალბათ კრებულს ან ავტორს მიემართება ეს სიტყვა) და ამრიგად ვხედავთ, როგორ სტუმრობს ნაშრომის ეს ეგზემპლარი სხვადასხვა ახალგაზრდას და ამ ნაციონალისტურად მიჩნეულ წიგნზე გაბედულების დასამტკიცებლად როგორ აწერენ ხელს ფაქტობრივად თავგანწირული ახალგაზრდები და ეპოქის სული საკმაოდ ნათლად იხატება ჩვენ წინაშე.²

გერონტი ქიქოძე ერთ წერილში ძველ სოციალისტებსა და მარქსსა და ენგელსს ადარებს ერთმანეთთან: „*ის ძველები ან უწყინარი მეოცნებენი იყვნენ, ან კონსპირატორები ან კიდევ რაციონალისტები. [...] მთელი ეს სოფლმხედველობა გულუბრყვილო უტოპიით აღიარეს მარქსმა და ენგელსმა. [...] თანამედროვე საზოგადოებაში მათ აღმოაჩინეს რეალური ძალა, პროლეტარიატი ანუ მუშათა კლასი [...]. ამგვარად ძველი სოციალისტური აზროვნება შეეუღლა კლასთა ბრძოლის თეორიას*“; მარქსისტული სკოლა „*მიმართავს არა მთელს თანამედროვე ერს ან მთელს თანამედროვე საზოგადოებას განურჩევლად, არამედ ამ საზოგადოების განსაზღვრულ ნაწილს, სახელდობრ პროლეტარიატს. [...] ხალხში შედის გლეხობაც, რომელიც მარქსმა ერთს ადგილას კარტოფილის ტომარას შეადარა*“ (ქიქოძე 1919, გვ. 28-30); წერილში „*ბოლშევიკები*“ გერონტი ქიქოძე წერს: „*რუსეთის ბურჟუაზიულ რევოლუციას სოციალისტური რევოლუცია მოჰყვება დასავლეთ ევროპაში, ეს სოციალისტური რევოლუცია თავის მხრივ გამოხმაურებას გამოიწვევს რუსეთში. ამ გვარად მოსალოდნელია, რომ ჩვენი თაობა მოწმე გახდება დიდი სოციალური გარდაქმნისა, რაცა ახალს სახეს მისცემს კაცობრიობას*“ (ქიქოძე 1919, გვ. 113); აქ ხაზგასმულია წერილის დაწერის თარიღი – 1917 წელი, რომ არ აღსრულდა გერონტი ქიქოძის ეს წინასწარმეტყველება, **ალბათ** ამაზეა ყურადღება გამახვილებული; რომ არა ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუცია, იქნებ ამგვარი რევოლუციები მართლაც მომხდარიყო, მაგრამ ლენინის მიერ ხელისუფლების აღებამ ძალიან შეუწყო ხელი, საერთოდ, სოციალისტური რევოლუციების იდეის გაქრობას, – არ განვითარდა მოვლენები ისე,

როგორც გერონტი ქიქოძე მოელოდა. თუმც სიკეთეს ვერც ეს რევოლუციები მოიტანდა, მით უმეტეს, თუ ტროცკისეული პერმანენტული რევოლუციებისა და ყაზარმული სოციალიზმის თეორიებს დაუკავშირდებოდა.

1918 წელს დაწერილ სტატიაში „კატერინოფელის გამარჯვება“ გერონტი ქიქოძე საქართველოს მეზობელი და აგრეთვე მასში მცხოვრები ერთ-ერთი ეროვნების ადამიანთა შესახებ წერს, რომ მათ დაკარგეს „ისტორიული ტრადიციის გრძნობა და გვარტომობის მახსოვრობა“; რომ თავისი წარმოშობის მცოდნე ეს ადამიანი „შეიძლება სრულიად გულწრფელად თავს ქართველ მოქალაქეთ ჰგრძნობდეს და საუკეთესო სურვილებით მიდიოდეს რესპუბლიკის ლაშქარში“; მაგრამ საქართველოსა და ამ მეზობელ სახელმწიფოს შორის ტერიტორიებთან დაკავშირებულ ომში, საკმარისია, „ბრძოლის ველს მიუახლოვდეს, საკმაო ათასი წლის წინათ დაშორებული თანამემამულეები დაინახოს [...], რომ ერთ წუთში სრულიად გარდაიქმნეს და [...] მომთვარულივით ჰდროს ლაშქრის მხარეზე გადავიდეს“ (ქიქოძე 1919, გვ. 251); ილია კუჭუხიძეს ეს წინადადებები გაუხაზავს და მარჯვენა აშიაზე მიუწერია „არც ჰუმანიტება მაინცდამაინც, მაგრამ მართალიც არის“; ანუ, მინაწერის ავტორის თანახმად, ბრძოლის დროს ალბათ არ გადავა მოწინააღმდეგის მხარეს ამ ეროვნების ადამიანთა უმეტესობა, მაგრამ ძველ თანამემამულესთან ბრძოლას რომ ვერ შეძლებს, ესეც ცხადია და ბუნებრივიცაა, ასე რომ იყოს; ამგვარი ომი უმძიმესი ტრაგედია იქნებოდა საქართველოში მცხოვრები ამ ხალხისთვის; გერონტი ქიქოძის წერილში რომელიმე ერის მიმართ სიძულვილის მსგავსი გრძნობისა არაფერია, იგი უბრალოდ იმ ფაქტებზე წერს, რაც მეზობელ ერებს შორის სამარცხვინო ომის თანამდევი იქნება; ამავე თემასთან დაკავშირებულ საკითხებზე 1916 წელს დაწერილ სტატიაში „ბრძოლა თუ შეთანხმება“ გერონტი ქიქოძე ომის მოსალოდნელობის შესახებ – არა, მაგრამ ორი ერის ურთიერთობის შესახებ კი წერს, რომ საქართველომ პოლიტიკური პაექრობისას არაფერი უნდა დათმოს, რომ, როგორც იგი ბრძანებს, „დათმობის პოლიტიკა ყველაზე ბეცი პოლიტიკაა [...]“; რომ „ეს ნათლად დაგვანახვა თბილისის თვითმართველობის უკანასკნელმა არჩევნებმა, რომლის დროს ბევრს ლაპარაკობდნენ დათმობასა და შეთანხმებაზე“ (ქიქოძე 1919, გვ. 245), ილია კუჭუხიძეს წინადადება „დათმობის პოლიტიკა ყველაზე ბეცი პოლიტიკაა“ ხაზით გამოუყვია და აშიაზე მიუწერია: „არაა სწორი“, ე. ი. მიუჩნევია, რომ ურთიერთდათმობითა და ერთმანეთისათვის ანგარიშისგაწევით ბევრ სიკეთეს მიაღწევს ორივე ერი; გერონტი ქიქოძე ომის წინააღმდეგი ჩანს, საერთოდ, ძალზე გახსნილად წერს ერების ურთიერთობასა და სხვა საკითხებზე, პირდაპირობაა მისთვის ხშირ შემთხვევაში დამახასიათებელი; ზემოხსენებულ წერილში ორ ერს შორის მოსალოდნელი სამარცხვინო ომის შესახებ, როგორც ვნახეთ, აღნიშნავს: საკმარისია, საქართველოში მცხოვრებმა მეზობელი ერის წარმომადგენელმა ბრძოლის ველზე ყოფილი „თანამემამულეები დაინახოს [...], რომ [...] მომთვარულივით ჰდროს ლაშქრის მხარეზე გადავიდეს“; აქ კორექტურული შეცდომაა, ალბათ უნდა ეწეროს არა „ჰდროს ლაშქრის მხარეზე“, არამედ – მტრის „ლაშქრის მხარეზე“, ამ შემთხვევაში, პირდაპირობას ალბათ გარკვეულწილ მოუზომავობასთან მიუყვანია ავტორი და, ვფიქრობ, გამომცემლობის მიერ განზრახ არის კორექტურული შეცდომა დაშვებული, სიტყვა „მტრის“ ხსენება არ უნდა გამომცემელს; შეიძლება ასეც ითქვას, ამჯერად გამომცემლობა შედის ავტორთან ურთიერთობაში და იმდენს ბედავს, რომ კორექტურული „შეცდომა მოსდის“ და ასე „არბილებს“ ავტორის ნათქვამს.

წიგნზე სხვაც ბევრი მინაწერია. ერთგან ვაჟა-ფშაველას შესახებ მსჯელობს გერონტი ქიქოძე, ეს ის პერიოდია, როცა ვაჟას შემოქმედების შესწავლა ახალი დაწყებულია; ქიქოძის ეს წერილი უნიკალურია იმით, რომ არც ზღვარგადასული ქებაა ვაჟასი, მისი ის მხარეებიც არის მასში აღნიშნული, რაც მწერლის აზრით, ვაჟას სისუსტეა და ამავდროულად მის იმ გენიალობასაც წარმოაჩენს ავტორი, რამაც მაღალსულიერი და ფანტაზიით ძალიან მდიდარი ადამიანისა და მთის ურთიერთობისას ფართო გასაქანი პოვა; წერილში გვხვდება ასეთი ფრაზები: „ვაჟა-ფშაველა ჩამორჩენილი ადამიანი იყო. ვერც სემინარიის კურსმა, ვერც უნივერსიტეტის ლექციებმა თანამედროვე სული ვერ ჩაუდგეს. მისი მგრძნობიარობა პრიმიტიული დარჩა, მისი ფანტაზია ველური“; ცხადია, ეს სიტყვები დღეს ბევრს არ მოეწონება, მაგრამ, როცა წაიკითხავს ქიქოძის შემდეგ აზრებს: „მთელი მისი ბუნება უცნაურად თავისებური იყო. ის დევებსა და ალქაჯებს ჰხედავდა იქ, სადაც ჩვენ გეო-

ლოგიურ ფორმაციებს ვხედავთ და სულიერ თვისებებს ამჩნევდა იქ, სადაც ჩვენ მხოლოდ მექანიკურ ძალთა მოძრაობა გვგონია“ (ქიქოძე 1919, გვ. 195), მაშინვე გასაგები გაუხდებდა, რომ ეს ჩამორჩენილობა თავისებურ პროგრესად მიაჩნია გერონტი ქიქოძეს, რადგან რაციონალისტი, ასე განსწავლული ადამიანი, დევებსა და ალქაჯებს ვერ დაინახავს მთაში და, თუნდ ლიტერატურულ თეორიებში ღრმად გარკვეული და ლიტერატურული წერის დიდოსტატი იყოს, ასე ცოცხლად, ასეთი ბუნებრივი ენერგიულობით ვერ ილაპარაკებს ამ ალქაჯებზე; *„ვაჟა-ფშაველა არც რეალისტი იყო, უეჭველია. ამისთვის ზომა, სიფხიზლე და დაკვირვების ნიჭი აკლდა“* – წერს ავტორი (ქიქოძე 1919, გვ. 199) და ეს სიტყვები, ცხადია, საკამათოა, – რეალისტს ადამიანის ფსიქიკურ თავისებურებებზე, მის გარეგნობასა თუ ბუნებაში ხილულ ათასგვარ დეტალზე ესაჭიროება დაკვირვება, ვერ ვიტყვით, რომ ვაჟა ვერ შეძლებდა ამას, მაგრამ რეალისტი მწერალი არ ყოფილა იგი, ამგვარად წერა არ გახლდათ მისი მიზანი და ეს ფაქტი რეალისტობის ნიჭის არქონაზე არ მეტყველებს; ფილოსოფიაში რომ კარგად ერკვეოდა, ნიცშე რომ არ უყვარდა და ლიტერატურის ამა თუ იმ ჟანრის შეფასებაც არ უჭირდა, დღეს არც ეს არის საკამათო, *„ალუდა ქეთელაურსა“* და *„სტუმარ-მასპინძელში“* პიროვნებისა და საზოგადოების ურთიერთობის კონცეფცია, *„გველის მჭამელში“* უღრმესი ფილოსოფიური სათქმელი განუსწავლელი პიროვნების მიერ რომ არ არის წარმოდგენილი, ეს დიდი ხანია, ცნობილია; ვაჟა-ფშაველა ღრმადია განსწავლული, მაგრამ იმაზე არ ფიქრობს, რომ ამა თუ იმ ლიტერატურულ სკოლას მიეკუთვნოს და სულ უფრო დაიხვეწოს როგორც ლიტერატორი; ასტრალურ, ზღაპრულ სამყაროში შედის და ისეთი ძალუმი სულიერი ენერგიით იხატება ეს სამყარო, ამა თუ იმ ჟანრში ვერც თავსდება მისი ნაღვანო და ალბათ ისიც გახდება გამოსაკვლევი, რომელსამე ახალ ლიტერატურულ ჟანრს ხომ არ უდებს საფუძველს... გერონტი ქიქოძე ამ წერილში წერს: ვაჟას *„დაუჩლუნგდა ფორმალურ ღირებულებათა შეგნება. მას დაავიწყდა, რომ ყოველი სიტყვა წარმოადგენს არა მარტო იდეოგრაფიულს ანუ გამომხატველს, არამედ მუსიკალურ ღირებულებასაც“* (ქიქოძე 1919, გვ. 206); ილია კუჭუხიძეს აქ მიუწერია: *„ი. კ. ვაჟა არ იყო თანამედროვე სიმბოლისტი“*; ანუ შეკამათებია თავის საყვარელ მწერალს, ცხადყოფს, რომ ვაჟას მიზანი სიტყვის მუსიკალურ გამომსახველობაზე ზრუნვა არ ყოფილა, რომ ხშირ შემთხვევაში სიმბოლისტებისათვის დამახასიათებელი სურვილი არ ამოძრავებდა; მინაწერის ავტორი იმ დროს გავრცელებულ თეზასაც ეკამათება (კიტა აბაშიძის), რომლის თანახმად, ვაჟას სიმბოლისტად მიიჩნევენ...

ოცინი წლების განწყობილებაც ცოცხლდება ამ პატარა მინაწერებიდან და ერთ მცირე ჯგუფს ვხედავთ უკომპრომისო, გაბედულების წარმოჩენის სურვილის მქონე თავგამეტებული ახალგაზრდებისა. ისტორიის სურათების ცოცხლად წარმოჩენა ხშირად უმცირეს დეტალებს ძალუმი, ეპოქის სულს წარმოგვიჩენს და, ვფიქრობ, არ შევცდი, გასული საუკუნის 20-იანი წლების ახალგაზრდების ერთი მცირერიცხოვანი ჯგუფის სულისკვეთება რომ გავაცანი მკითხველს.

შენიშვნები:

1. საკითხზე პასუხს ვერ იძლევა, მაგრამ ერთი პოლიტიკოსის დასახასიათებლად მაინც საინტერესოა: მოხდა ისე, რომ მიზეზთა სხვათა და სხვათა გამო ამბროსი მახარაძემ ფილიპე მახარაძის რეფერენტად დაიწყო მუშაობა; ერთხელ მისგან ასეთი ამბავი მოვისმინე: თურმე რომელიღაც საბუთებზე გვიანობამდე უმუშავიათ; ფილიპე მახარაძეს დაახლოებით ასეთი სიტყვები უთქვამს: – *„ამბროსი, შენ ახლა დადლილი იქნები, მოდი, ერთად ვისადილოთო“*; *„ფილიპესთან სადილობას არ მერჩინა, სამი დღე მშიერს მევლოო?“* – ხუმრობდა უკვე მოხუცებული ზ-ნი ამბროსი; *„სადილობისას, არ ვიცი, რამ გამაბედინა და უცბად კვითხეო“*; – *„ფილიპე იესევიჩი, იცით, რომ ილია ჭავჭავაძის მკვლელობას გაბრალებენ?“*; ფილიპეს მიუგია: *„ვიცი, ამბროსი, არ არის ეგ მართალი, ილია ჭავჭავაძეს მე ვებრძოდი როგორც კლასობრივ მტერს, მაგრამ მის მკვლელობასთან არაფერი მაკავშირებსო“* (ცხადია, თავისი რეფერენტისადმი თქმული ამ სიტყვებიდან შეუძლებელია სიმართლის გაგება, მაგრამ ისტორიას მაინც შეიძლება შეენახოს ეს დიალოგი); მახსენდება სხვა მონათხრობიც, რომელიც საყოველთაოდაა ცნობილი და ზოგჯერ ჭორიც ჰგონიათ, ამ შემთხვევაში იგი იმიტომ არის საინტერესო, რომ ამბის უშუალო შემსწრის მოთხრობილია... ღიმილით (თან თითქოს ოდნავ სცხვენოდა, ადამიანს უხერხული სახით რომ წარმოაჩენდა) ასეთი ამბავი მოყვა ზ-ნმა ამბროსიმ: *„ერთხელ სტალინის დედა მოვიდა ფილიპესთან და უთხრა: – ფილიპე, შენ დიდი კაცი ხარ და იქნებ მოახერხო და ჩემი შვილი თბილისში გადმოიყვანო სამუშაოდო“...*

2. როგორც ითქვა, საერთოდ, პოლიტიკური ემიგრაციის ისტორიის შესწავლისას საინტერესოა, რატომ ზედებოდა ესა თუ ის ადამიანი ემიგრაციაში; ილია კუჭუხიძე ტყვედ ჩავარდა ქერჩში, დარჩა ემიგრაციაში და ძირითადად მინდია ლაშაურის ფსევდონიმით დაიწყო იქ წერა, რათა ვინაობა დაემალა და თბილისში დარჩენილი ოჯახი რეპრესიისგან გადაერჩინა... საბჭოთა წყობილება რომ არ იყო მისთვის მისაღები, ეს ამ პატარა მინაწერებიდანაც ჩანს; სხვა ნაწერები საბჭოეთის მიმართ მის მეგობართა დამოკიდებულებასაც ცხადყოფს, მაგ., პირად ბიბლიოთეკაში შემონახულია ლადო გრიგოლიასადმი (ცნობილი მხატვარი, ილუსტრატორი...) ასევე 1926 წელს მიწერილი წერილი, რომელშიც ირონიით არის მოხსენიებული მარქსი, რაც ახალგაზრდა ლადო გრიგოლიას მსოფლმხედველობაზე მეტყველებს (საყურადღებოა, რომ ლადოს ძმა მიხეილ გრიგოლიაც ემიგრაციაში წავიდა და პარიზში გარდაიცვალა)... ილია კუჭუხიძის ოჯახში არსებულ სულიერ ატმოსფეროზე, სხვა არაერთთან ერთად, ის მცირე წარწერაც მეტყველებს, „*დავით სასუნცის*“ ქართულ თარგმანზე (პავლე ინგოროყვას წინასიტყვაობა უძღვის მას) შვილისათვის რომ არის გაკეთებული და ერთგვარი ანდერძის სახეც აქვს: „*ძღვნად ჩემს ნოდარს, გიყვარდეს შენი სამშობლო. ი. კუჭუხიძე, ტფილისი, 12/1, 1940 წ.*“...

გამოყენებული ლიტერატურა:

ქიქოძე, გ. (1919). ეროვნული ენერგია, გრ. ცხაკაიას გამოცემა; თბილისი: „მთავრობის სტამბა“.

Referece:

Kikodze, G. (1919). Erovnuli Energia. [National Energy]. Gr. Tskhak'aia's gamotsema. Tbilisi: "Mtavrobis St'amba".

Mariam Marjanishvili

მარიამ მარჯანიშვილი

Scientific worker at Kutaisi State Historical Museum

ქუთაისის სახელმწიფო ისტორიული მუზეუმის მეცნიერ-თანამშრომელი

Georgia, Kutaisi

საქართველო, ქუთაისი

Giorgi Kereselidze's Epistolary Legacy

გიორგი კერესელიძის ეპისტოლარული მემკვიდრეობა

DOI: <https://doi.org/10.62119/cils.18.2025.10846>

In the early XX century, Giorgi Machabeli, Mikhako Tsereteli, brothers Leo and Giorgi Kereselidze played a certain role in presenting Georgia, which was occupied by Russia, to Europeans.

Brothers Kereselidze established a “Group of separatists” and “Liberation committee of Georgia”, later they established “White Giorgi”; these were active party organizations, which did their best to liberate Georgia from Russia.

After the Second World War, Leo Kereselidze was killed during bombing of Berlin, which made Giorgi Kereselidze abandon political activity and he fully dedicated himself to literature.

Since 1956, in his letters addressed to his sister, Elenie Glurjidze, who lived in Tbilisi, Giorgi Kereselidze expressed his ideas and opinions about culture, art and writing, which contributes to the Georgian emigrational literature.

Keywords: émigré literature, epistolary heritage, Georgian Liberation Committee, Georgian newspaper, separatist group

საკვანძო სიტყვები: ემიგრანტული ლიტერატურა, ეპისტოლური მემკვიდრეობა, საქართველოს განმათავისუფლებელი კომიტეტი, ქართული გაზეთი, სეპარატისტა ჯგუფი

ყველა დროსა და ეპოქაში არქივებსა თუ მუზეუმებში დაცული ბევრი ტაბუდადებული წერილობითი მასალა მუდამ უცდიდა შესაფერის დროსა და გარემოებას, რათა მომხდარიყო მათი შესწავლა-საჯაროობა.

ამ უნიკალურ და ტაბუდადებულ დოკუმენტთა რიგს მიეკუთვნება XX საუკუნის ქართულ პოლიტიკურ ემიგრანტთა მოღვაწეობაზე ისტორიული ხასიათის წყაროები და პირადი წერილები.

საბჭოთა დიქტატურის პერიოდში საქართველოში აკრძალული იყო ქართულ პოლიტიკურ ემიგრანტთა ხსენებაც კი, მაშინ, როცა დღეს დიდია მეცნიერ-მკვლევართა და საზოგადოების დაინტერესება ემიგრანტთა ცხოვრება-მოღვაწეობისა და მათი შემოქმედებით საქმიანობის ამსახველ მასალებსა თუ ხელნაწერებზე.

ამ თვალსაზრისით ყურადსადებია ქართულ პოლიტიკურ ემიგრანტთა შემოქმედებითი ნაწილის ის დოკუმენტური წყაროები, რომლებიც დღეს დაცულია, არამარტო საქართველოს არქივებსა თუ მუზეუმებში, არამედ მათ ახლობელთა პირად არქივებში – წერილების სახით.

საერთოდ, ეპისტოლარული მემკვიდრეობა შემოქმედებითი პროცესის განსაკუთრებული სფეროა. ეს იმდენად პირადული, ინტიმური სამყაროა, რომ მათი სამზეოზე გამოტანა, გამოქვეყნება, შესაძლოა, მართებულად არც მიიჩნეოდეს, მაგრამ მას ერთი დადებითი მხარე აქვს. „პირადი წერილები, უფრო თვალსაჩინოთ წარმოადგენს ავტორის ბუნებრივ, შეუფერავ სახეს, რადგან მასში

ფიქსირებულია წამიერი განწყობილებანი, უეცრად დაბადებული აზრები. პირადი წერილების „ინტიმური დიალოგები“ გვაცნობს ეპოქას, გვიჩვენებს და აზუსტებს პიროვნების ცხოვრებისა და შემოქმედების უცნობ დეტალებს“.

ამ განასერში წარმოვადგენთ ცნობილი პოლიტიკური ემიგრანტის გიორგი კერესელიძის დღემდე უცნობ პირად წერილებს, რომელსაც ავტორი თბილისში თავის დას ელენე გლურჯიძეს უგზავნიდა:

„შენი ბოლო წერილი ბერლინში, დაახლოებით, ამ 20-22 წლის უკან მივიღე. დღეს 8 ამ თვის ბარათით უაღრესი ბედნიერება მივიღე. შენ და მეღა დავრჩით ჩვენი დედამამიშვილე-ბიდან. ლეომ, იასონმა და ვახტანგმა დაგვაოზლეს.

მომწერე ხოლმე ყველა ამბები. აკოცე ყველას ჩვენებს და სთხოვე ხანდახან მაინც ორი-ოდე სიტყვით გამომეხატათ. ჩვენი იასონის შვილები რომ დიდად ლამაზნი იყვნენ, ამას ხშირად მიაშობდა ხოლმე ლიზა ჩერქეზიშვილი. ერთი პირობა იასონის ბავშვების ბერლინში ჩამოყვანას ვაპირებდი, ხოლო ბევრმა ჩემგან დამოუკიდებელმა გარემოებამ ხელი შემიშალა. ეხლა არა ვნანობ. საქართველოს თავისი შვილები თვითონ სჭირიან და მათი გაფანტვა დედამიწის ზურგის სხვადასხვა კუთხეებში დიდი ეროვნული დანაკლისია“ (კერესელიძე, 1956).

გრემლნაკურებ პირველ წერილში სიტყვები ძლივს იკითხება. ამდენი ხნის მონატრებულ ძმას სურდა ყველაფერი გაეგო მისი ახლობლების ირგვლივ:

„შენი 3 თებერვლის წერილი დიდი ხანია მივიღე და უღრმესი ბედნიერებით წავიკითხე.

მართალია, ბევრი სამწუხარო ცნობებია შიგ (ვახტანგ ქართველიშვილის, საშა ნათიშვილის, ვანო ურთმელიშვილის, ტიტო გურამიშვილის, ნესტორ მაღალაშვილისა და კობტას შესახებ), მაგრამ შენი სიტყვები, კვლავ მიბრუნებენ ბავშვობისას განცდილ გრძნობებსა და სურათებს. რამდენი ტკბილი და რამდენი მწარე მოგონებანი აღსდგებიან ხოლმე ჩემთვალთა წინაშე და ჩემი გულის სიღრმეში. ხო, ჩემო ელენე, 13 აპრილს შესრულდება 51 წელი, რაც მე უცხოეთში დავეხეტები ქვეყნიდან ქვეყანაში. მაგრამ განა უკეთესთა უკეთესი ქვეყანა სამშობლოს ადგილს დაიჭერს?!...

მწერ – თბილისს ველარ იცნობო. და, განა, საერთოდ საქართველოს კიდევ ვიცნობ, ღმერთმა რომ მისი ნახვა მაღირსოს?! ფიზიკურად შეიძლება ესა თუ ის კუნჭული კიდევ მეცნობოს, მაგრამ მორალურად? ე.ი ნათესავ-მეგობრები და საერთოდ მთელი ერი და მე, 51 წლის დამორების შემდგომ კიდევ ვიცნობთ ერთი-მეორეს?!

შენი ერთგული და მოსიყვარულე ძმა გიორგი კერესელიძე“ (კერესელიძე 1957).

ცნობილი დუშეთის საქმის გამო 1906 წელს ძმები ლეო და გიორგი კერესელიძეები, მათი დეიდაშვილი ნესტორ მაღალაშვილი მოსალოდნელი დაჭერის შიშით შვეიცარიაში გაიხიზნენ.

რუსეთის მთავრობამ მათ კვალს მალე მიაგნო და შვეიცარიის მთავრობისაგან მოითხოვა სისხლის სამართლის დამნაშავეთა გადმოცემა. შვეიცარიის მთავრობამ ისინი დააპატიმრა. მათ საქმეს სასამართლოზე მოწვეულმა საერთაშორისო სამართლის ბელგიელმა მეცნიერმა ერნესტ ნისსმა შემდეგი მსჯავრი დასდო:

„რუსეთი მოტყუებით დადებული და დამტკიცებული 1783 წლის ხელშეკრულების დარღვევით გაბატონდა საქართველოში. მისი ბატონობა უკანონოა და წინააღმდეგომი საერთაშორისო სამართლისა, ამიტომ ყოველი მოქმედება ქართველთა ქვეყნის განთავისუფლებისათვის უკანონო უცხო ბატონობისაგან, პოლიტიკური აქტია. დუშეთის საქმეზე – კერესელიძეებისა და მაღალაშვილის გადაცემა რუსეთისათვის, ამიტომაცაა უკანონო საერთაშორისო სამართლის მიხედვით, რადგანაც ისინი სისხლის სამართლის დამნაშავენი კი არ არიან, არამედ პატრიოტულ-რევოლუციონური აქტის ჩამდენნი“ (წერეთელი, 1962, გვ.11-13).

საერთაშორისო სამართლის ძალით განთავისუფლებული ძმები კერესელიძეები ჟენევაში დამკვიდრდნენ. უფროსმა ძმამ ლეო კერესელიძემ ჟენევის უნივერსიტეტი დაამთავრა და მეცნიერი-იურისტი გახდა, ხოლო გიორგი ქიმიის ფაკულტეტზე სწავლობდა. იგი უკვე ცოლ-შვილიანი იყო და მის მეუღლეს თამარ ციციშვილს პირველი ვაჟი მათე საქართველოში, ხოლო მეორე ვაჟი ლეო (ლულუ) ჟენევაში შეეძინა.

ძმებმა კერესელიძეებმა ჟენევაში პეტრე სურგულაძესთან ერთად „სეპარატისტთა ჯგუფი“ დაარსეს, რომლის ჟურნალი იყო „თავისუფალი საქართველო“. ჟურნალის რედაქტორი იყო პეტრე სურგულაძე, ხოლო თანამშრომლებად და ავტორებად კი ლეო და გიორგი კერესელიძეები, მიხაკო წერეთელი, გიორგი მაჩაბელი და ნესტორ მაღალაშვილი. პაპიროსის ქაღალდზე დაბეჭდილი ყოველთვიური ჟურნალი 24 გვერდიანი იყო. სულ 1913-14 წლებში ჟურნალის 4 ნომერი გამოვიდა (ჯანელიძე, 2002, გვ.149-159).

ამ ჯგუფმა და მისმა ჟურნალმა მოამზადა ქართული აზრი მომავალ დიდ საქმეთა გასაგებად. „სეპარატისტთა ჯგუფი“, 1914 წელს, პირველი მსოფლიო ომის დაწყებისთანავე „საქართველოს განმათავისუფლებელ კომიტეტად“ გადააკეთეს.

კომიტეტის წევრებთან ერთად გიორგი კერესელიძე ხან სტამბოლში, ხან ლაზისტანში, ბოლოს ბერლინში მუშაობდა, 1916 წელს ბერლინში „საქართველოს განმათავისუფლებელმა კომიტეტმა“ „ქართული გაზეთი“ დაარსა, რომელსაც 1917 წლის დეკემბრიდან მის დახურვამდე (1918 წლამდე) რედაქტორობდა.

1918-19 წლებში გიორგი კერესელიძე მუშაობდა ბერლინში დამოუკიდებელი საქართველოს საელჩოში. საქართველოს თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობის წლებში იგი სამშობლოში აღარ დაბრუნებულა.

მეორე მსოფლიო ომის დამთავრების შემდეგ აქტიურ პარტიულ საქმიანობას ჩამოშორებული გიორგი კერესელიძე, გერმანიიდან საბოლოოდ საფრანგეთში დამკვიდრდა და ფართო ლიტერატურულ მოღვაწეობაში ჩაება.

და, როგორც ყველა ემიგრანტს მასაც დაუგროვდა ბიოგრაფიული და ინფორმაციული კაპიტალი. გიორგი კერესელიძე კალამს პროზაში ცდიდა. მას გამოუქვეყნებელი დარჩა ბიოგრაფიულ-მემორიალური ხასიათის მოგონებები, რომელიც მისმა შვილიშვილმა ნინო კერესელიძემ ქართველ მკვლევარს გიორგი მამულიას გადასცა.

გიორგი კერესელიძე ცნობიერად თუ ქვეცნობიერად მაინც ღრმა ფესვებით იყო დაკავშირებული სამშობლოსთან. ბუნებრივია, რომ მის ყოფასაც თან სდევდა სევდა, ტკივილი და მონატრება:

„მომავონდება ხოლმე გორი, სადაც შენ, ლეო, ვახტანგი და მე დავიბადენით. მახსოვს ის სახლი, გორში, იქ სადაც ფშანი ლიახვსა და ლიახვი მტკვარს ერთვის. მაგონდება ხშირად ჩვენი აღმზრდელი აკვანი, გადახობილი, ღარიბი, ჭუჭყიანი ახრისი და ვერ აღვიწერ რამდენ პოეზიასა ვპოულობ თუნდაც შემდეგ სურათში: წყლის „ბოჭკა“, საღორესთან ახლოს, „ბოჭკის“ კრანთან „გობი“, სადაც წინწკალ-წინწკალ წყალი გროვდებოდა, გადმოდიოდა და ქმნიდა პატარა წუმპეს, იხვისა და ბატის ჭუკების საბედნიეროთ.

მახსოვს დედა, ახალგაზრდა, ლამაზი, ტანადი, კოხტა, ეშხით, მიმზიდველობით, საოცარი კეთილის ღიმილით დიდად დაჯილდოვებული. მისი ლიტერატურული და პოლიტიკური „სალონი“.

სტუმრობა, სახლი მთაწმინდაზე – იმედები მომავლისა – მამა, ილიასა და აკაკის რომ აღფრთოვანებით გვიკითხავდა და გვაყვარებდა. ყოველივე ეს და სხვა ბევრი რამ ღრმად და დიდის სილამაზით აღბეჭდილი არიან ჩემს გრძნობებში“ (კერესელიძე, 1957).

გიორგი კერესელიძის წერილებში სამშობლოსა და ახლობლების მონატრებასთან ერთად საინტერესო ლიტერატურული პასაჟებიცაა გაჟღერებული, რომელიც გარკვეულ წარმოდგენას გვაძლევს მის განსწავლულობასა და კრიტიკულ, ესთეტიურ შეხედულებებზე:

„ჩემო ელენე, ვამაყობდი და ვამაყობ შენით, და როდესაც წარმომიდგები ხოლმე, როდესაც შენ მომეჩვენები, – ჩვენი ღვთაებრივი ნიჭის გრიგოლ ორბელიანის ლექსი, რუსეთიდან თავის დას ეფემიას რომ სწერდა გაიელვებს ჩემს გულში:

„...დაო სასურველ! ამა სოფელს შენ დამშთი მხოლოდ...
მისთვის ვლოც ცასა, შავნი დღენი ჩემთვის შთომილნი
არ შეწყდნენ, ვიდრე კვალად ჩემთა თვალით არ გიხილონ,
და მაშინ, ოდეს საუკუნოდ მივლულთ თვალით
მშობლიურ მიწა ხელთა შენთა გულს დამაყარონ...“

გრიგოლ ორბელიანი, ჩემო ელენე, მე მიმაჩნია მსოფლიო პოეზიის ერთ ულამაზეს ნიჭთაგან: ქართული სიტყვის სრულმპყრობელი, – დიდი ბატონი პოეზიისა, მუსიკალობისა, მხატვრობისა. მახსოვს, როდესაც მისი პოეზიისა და მამულიშვილობის დაფასებას ვწერდი – გარკვეულად მესმოდა ძახილი ჩემი სამშობლოსა. თითქოს მიკვივდა მისი ნიადაგი მორწყული მამა-პაპათა სისხლით, გაპოხიერებული მათი ძვლებით: „შენი გვამები მე მეკუთვნის, ისევე როგორც შენი აზრნი, შენი სული, შენი სიცოცხლე. მრავალ ტანჯულ გრიგოლს (სულიერად) – შვილთა იმედიც აღარა ჰქონდა, – სასტიკად შეუტია თერგდალეულებს. თაობამაც ვეღარ იცნო უცხო სამოსელში გამოწყობილი პატრიოტი; შეშინდა უებარი ვაჟკაცი: „ვაჰ თუ რაც წახდეს – ვეღარა აღსდგეს, – სასოწარკვეთილი მგოსანი ღრმად ამოიოხრებს:

„დავბერდი, ბედს ვერ მოვესწარ, დაემხო ჩემი სამშობლო,
გულს მიკლავს უიმედობა, საფლავს ჩავდივარ სიმწარით“.

– და განუტევა სული თვისი.

„ემიგრანტული ლიტერატურათმცოდნეობა საგანგებოდ აღნიშნავს გაორებას რომანტიკოსი პოეტების ალექსანდრე ჭავჭავაძისა და გრიგოლ ორბელიანის შემოქმედებაში. ამ მხრივ მნიშვნელოვანია გიორგი კერესელიძის მიერ წაკითხული მოხსენება „გრიგოლ ორბელიანი“ (ჟურ. „კრებული“, ნიუ-იორკი, 1957 წ.) (კერესელიძე, 1957).

მე გრიგოლზე ბედნიერი ვარ, რადგან ღრმად მწამს რომ ჩვენნი შვილისშვილნი „ლამაზი და ვაჟკაცი ახალგაზრდობა“ მოუვლის ჩვენს ქვეყანას და მომავალს შეჭმნის წარსულის ღირსად. აბა, სხვა ვინა ჰყავს პატრონად „ჩვენს მშვენიერ ქვეყანას“! (კერესელიძე, 1957).

განსაკუთრებულია ემიგრანტთა დამოკიდებულება ილიას შემოქმედებისა და ქართული ნაციონალური იდეების ილიასეულ პარადიგმებთან.

ყურადღებას იქცევს ილიას პიროვნებისა და მისი შემოქმედების მიმართ გიორგი კერესელიძის დამოკიდებულებაც:

„ჟურნალ „ცისკრის“ რამდენიმე წერილმა („ცისკარი“ N5, 1957) ილიას შესახებ დიდათ დამაინტერესა. ილია ჩემთვის ღვთაებრივი მოვლენაა. მან გადაგვიჩინა სიკვდილის პირზე მისული საქართველო. სამწუხაროდ, კიდევ მთელი სიღრმით ვერ ჩავწვდით მისი შემოქმედების უსაზღვრო განძს. ზოგიერთთა ნაწერი, როგორც აქაური, ისე მანდაური ქართველებისა მცდარია, ღარიბი. თუნდ მისი „განდეგილი“ ავიღოთ მაგალითად. აქამომდე არ შემხვედრია არც ერთი ისეთი განხილვა, რომელსაც ესმოდეს თუ რა რელიგიურ - ფილოსოფიური აზრი სდევს ამ გენიოსურ ნაწარმოებში.

ესეთი ორიგინალური, წმინდა ილიასებრი განხილვა კეთილსა და ბოროტს შორის ბრძოლისა ვგონებ არავისა აქვს. არც „Flaubert“-ს, არც „Zola“-ს; არც ტოლსტოის, არც ლერმონტოვს, არც „anatol France“-ს და არც სხვას“ (კერესელიძე, 1958).

„წინასწარ კოცნით გიხდი მაღლობას ილიას საიუბილეო წიგნისათვის. ილიას ხსოვნა აქაც ვიდღესასწაულეთ. და განა შეიძლება ქართველმა, ვინც ამ სახელის ღირსია, ილია დაივიწყოს?“ (კერესელიძე, 1958).

როგორც აღვნიშნეთ, გიორგი კერესელიძემ საფრანგეთში დამკვიდრებისას ფართო ლიტერატურულ-პუბლიცისტური მოღვაწეობა გააჩაღა. მისი კრიტიკული წერილები ლიტერატურაზე ევროპაში გამოძვალ ჟურნალ-გაზეთების გარდა ამერიკაში დაარსებულ ჟურნალ „კრებულშიც“ იბეჭდებოდა:

„როცა ჩვენ გორიდან თბილისში გადავდიოდით მამაჩემის პატივსაცემად გორის პატრიოტულმა წრემ მის გარშემო გადააღებინა სურათი. მამა ზის შუაში – გარშემო: ზის მამას მარჯვნივ ნიკო ლომოური; მარცხნივ პავლე ბურჯანაძე; უკან დგანან (მარცხნიდან-მარჯვნივ) კონსტანტინე ცხვედაძე, სიმონ გოგლიჩიძე, ა. თოხაძე, ა. დავითაშვილი, სურათის წინ წამოწოლილია ს. მაგლობლიშვილი. ეს სურათი მოთავსებულია ჩრდილო ამერიკაში დაბეჭდილ „კრებულში“ გრიგოლ (გიგო) დიასამიძის მოგონებებთან ჩართული. დიდი სიმ-პატივით იხსენებს გიგო დიასამიძე მამას, ჩვენს ოჯახს, ისევე როგორც ლეოს და მე.

გიგო დიასამიძე და მისი ასული ლოლა ჩრდილო ამერიკაში არიან. ნიუ-იორკში ერთი ქართული ჟურნალი გამოდის. ამ ჟურნალმა წერილი მთხოვა. მივაწოდე ვრცელი განხილვა გრიგოლ ორბელიანის პოეზიისა და მისი პატრიოტიზმისა. ამასწინად მივიღე ხუთი ცალი. ჩემი წერილი ცოტა დამახინჯებულია. ამავე ნომერში მოთავსებულია გიგო დიასამიძის მოგონება გორის ეპოქისა.

ამავე ნომერში მოთავსებულია გიგოს და ლოლას სურათი. გიგო 87 წლისაა, მაგრამ კარგად გამოიყურება“ (კერესელიძე, 1958).

დანტეს „ღვთაებრივი კომედია“ – აღვნიშნავს იმავე წერილში გიორგი კერესელიძე სამი თუ ოთხი უკეთესი თარგმანი რუსულად მაქვს წაკითხული, ამდენივე და მეტიც გერმანულად, ესევე ფრანგულად. ხოლო, დანტეს პოემის სიღრმეს და მშვენიერებას რომ ჩავწვდენოდით, იტალიური ენა საგანგებოდ ვისწავლე. ყველა ჩემს მიერ წაკითხულ თარგმანებს არ ძალუძდათ ჩემთვის დანტე ეგრძნობინებინათ. და მთარგმნელებმა 30, 40 და 50 წელი მოანდომეს ამ ძნელ საქმეს. ესევეა გოეტე, ვირგილიუსი, მილტონის „დაკარგული სამოთხე“ და სხვა გენიოსური ქმნილებანი. ფრანგთა დიდმა მწერალმა შატობრიანმა თარგმნა „დაკარგული სამოთხე“ და ამბობს: ნახევარი ჩემი სიცოცხლისა ამ თარგმანს მოვანდომეო. თარგმნილია პროზით“ (კერესელიძე, 1958).

შემდგომ წერილში გიორგი კერესელიძე დის შეკითხვაზე პასუხობს:

„მეკითხები თუ აქ დასდგეს „ევგენი ონეგინი“ და თუ ვნახე. დიდად აქებენ. არ ვიცი თუ დასდგეს. ორიოდ რუსული ფილმი ვნახე მე აქ. უნდა გითხრა, რომ ჩემზე დასტოვეს უხეირო შთაბეჭდილება. ნამდვილი ჩამორჩენილი პროვინციაა. ქართული ფილმებიც (ორიოდე) ვნახე და გული გამისკდა. რაღაც ნაცარ გადაყრილად მომეჩვენა – მტვრიანი, უნიჭო, უხეირო. ერთად ერთი ფილმი, რომელმაც ალტაცებაში მომიყვანა, არის ეკატერინე გაბაშვილის მოთხრობიდან აღებული „ვირის ამბავი“. გამაოცა განსაკუთრებით ბავშვების ნიჭიერმა თამაშმა. სხვა მსახიობებიც ნიჭიერნი არიან. კარგი ფილმი იმიტომაც რომ უბრალოა, უპრეტენზიო, გულწრფელი“.

ამ ეპისტოლეში იგულისხმება თენგიზ აბულაძისა და რეზო ჩხეიძის რეჟისორობით გადაღებული ფილმი „მაგდანას ლურჯა“, რომელმაც 1965 წელს კანის საერთაშორისო ფესტივალზე პრიზი მოიპოვა.

გიორგი კერესელიძე აქვე რუსეთის ხელოვნებასა და მწერლობასაც აფასებს: „რუსული არც ფილმები მომწონს და არც საერთოდ ხელოვნება. რუსები სულ უნიჭო არ არის ხელოვნების ორიოდე დარგში: სიტყვაკაზმული მწერლობა, ცეკვა, ნაწილობრივ – მუსიკა. არარაობაა მათი ქანდაკება, ხუროთმოძღვრება და მეტად ღარიბია მათი მხატვრობა. მუსიკაში ჰყავდათ ორიოდე, შედარებით დიდი მუსიკოსი: ბოროდინი (მამით ქართველი – გედევანიშვილი); მუსორგსკი... (ჩაიკოვსკი, რიმსკი კორსაკოვი და ორიოდე სხვა დიდებულ ვერ ჩაით-

ვლებიან). ხოლო არც მუსორგსკი და არც ბოროდინი ვერ ჩაირიცხებიან მოცარტის, მონტე-ვერდის, ბეთჰოვენის, ჩიმაროზას, ბახის, ბრამსის და სხვა გიგანტთა კლასში.

რაც შეეხება სიტყვაკაზმულ მწერლობასა და პოეზიას ყავდათ მათ რამდენიმე დიდი მწერალი: ტოლსტოი, დოსტოევსკი, გოგოლი და შედარებით დიდი ნიჭის პატრონი ლესკოვი და გორკი. სხვები მეორე და მესამე ხარისხის არიან და ისინიც ცოტა.

ბელინსკი ამბობდა: „პუშკინი, ტოლსტოი, დოსტოევსკი კიდეც არ არის ლიტერატურა.“ და მართლაც: როდესაც მიიღებ მხელველობაში თუნდაც ფრანგთა მწერლობას შედარება აღარ შეიძლება. ეს არის ამოუწურავი საღარო. რუსებმა ვერ მისცეს კაცობრიობას ვერც შოთა, ვერც დანტე, ვერც შექსპირი, მოლიერი, გოეთე, თუგინდ რასინი, მილტონი და უამრავი სხვა. უდიდესი მწერლები რუსებისა რომ აიღო ერთ „დონ-კიხოტად“ არა ღირან. ყველაზე ნიჭიერი უეჭველად გოგოლი იყო.

და, აი, იმანაც თავი მოიკლა. იმედგაწყვეტილმა, რადგან მთელ თავის ქმნილებაში ერთი პოზიტიური ფიგურა ვერ იპოვნა. გოგოლი იყო მორწმუნე ქრისტიანი და ის პესიმოზმი, რომელიც გამოსჭვივის მთელს მის ქმნილებაში აუტანელი იყო მისთვის.

რუსები ვერც მოგვცემდნენ საკაცობრიო მოტივებს, რადგან მათი ისტორია აღიზარდა ფეოდალიზმის გარეშე. რუსეთში ვერ წარმოიშვა რაინდთა ინსტიტუტი. ქრისტიანული კულტურა მათთვის მიუწვდომელი დარჩა. 24 თუ 25 წლისა ვიქნებოდი, როდესაც რუსული ლიტერატურის ყველა თვალსაჩინო ნაწარმოები თითქმის ზეპირად ვიცოდი. პოეზია თუ პროზა. და, აი 50 წელიწადია რაც ვკითხულობ, ვკითხულობ და არა თუ ვერ ამოვწურე ფრანგების ლიტერატურა არამედ მისი ნაწილიც კი. ესევე შეიძლება ვთქვა ინგლისის, გერმანიის, იტალიის ლიტერატურის შესახებ“ (კერესელიძე, 1959).

ძმები კერესელიძეების მამა მათე კერესელიძე 1873 წელს დასახლდა გორში ილიასა და ანტონ ფურცელაძის თხოვნით. მალე აზნაურის ქალი მარიამ ყანჩელი შეერთო. სოფელი ახრისი, სადაც კერესელიძეები სახლობდნენ, მეჯვრისხევთან ახლოს მდებარეობს.

„ჩვენ გვქონდა ჩვენი დედ-მამის სურათი პოეტ იოსებ დავითაშვილის მიერ ამოჭრილი ჩუქურთმიან ჩარჩოში. უკან ეწერა პოეტის სახელით – ჩვენი მშობლებისადმი მიძღვნილი მისი ლექსი. იქნება კიდეც არსებობს. ნუ დაჰკარგავ თუ შენს ხელთ არის. დედა-ენის ძველ გამოცემაში იყო მოთავსებული ი. დავითაშვილის „იზარდე, მწვანე ჯეჯილო“ – რომელსაც წამდვნილი ჰქონდა: „ვუძღვნი ლეო კერესელიძეს“, ხომ არა გაქვს ეს გამოცემა“ (სამწუხაროდ, ჩვენს ხელთ არსებულ იაკობ გოგებაშვილის დედაენის 27-ე გამოცემაში, რომელიც 1976 წელს გამოიცა დავითაშვილის ლექსს „ჯეჯილოს“ ეს წამდვარება აღარ აქვს).

ჩვენ გვქონდა აგრეთვე ანტონ ფურცელაძის პოემა: „თამარ-ღაზნელი“, რომელიც მამა-ჩვენს უძღვნა...

გვქონდა აგრეთვე დედას მოთხრობა: „ნენე“ – მისი ლამაზი ხელით დაწერილი. ნეტავ ვისა აქვს ეხლა – თუ კიდეც არსებობს?“ – წერდა თავის დას გიორგი კერესელიძე.

მათე და მარიამ კერესელიძეები 6 შვილს უზრდიდნენ სამშობლოს (მხოლოდ ერთი ადრინად გარდაეცვალათ) და ბავშვობიდანვე უნერგავდნენ რწმენას, რომ რუსი საქართველოდან უნდა წავიდეს. მათ ოჯახში შეკრებილი საქართველოს მოწინავე საზოგადოება, რომლებიც საქართველოს ჭირ-ვარამზე მსჯელობდნენ, ახალგაზრდებს კიდეც უფრო უმტკიცებდნენ აზრს სამშობლოს თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობის მოპოვების შესახებ. ოჯახთან ნათელ-მირონობა აკავშირებდა მწერალ ანტონ ფურცელაძეს, რომელიც ლეო კერესელიძის ნათლია გახლდათ. მისი ორი წლით უმცროსი გიორგის ნათლია იყო ქაიხოსრო ფურცელაძე, ხოლო ერთადერთი ასულის ელენე კერესელიძის კი - აკაკი წერეთელი.

ფშანის ნაპირებზე ძმები კერესელიძეები ცნობილი მწერლებისა და საზოგადო მოღვაწეების სოფრონ მგალობლიშვილისა და ნიკო ლომოურის შვილებთან ერთად თამაშობდნენ და მეგობრობდნენ.

ლეო კერესელიძე და ლეო მგალობლიშვილი ერთა თავისუფლებისათვის მებრძოლი გმირის ლეო გამბეტას საპატივცემულოდ მის სახელს ატარებდნენ.

ცხადია, ოჯახი და გარემო პირობები დიდ ზეგავლენას ახდენდნენ ძმები კერესელიძეების თავისუფლების იდეალების ჩამოყალიბებასა და პატრიოტული სულისკვეთებით აღზდაზე.

„მე ქართველად დავიბადე და ქართველად წავალ საიქიოს“, – წერდა იგი დას... გიორგი კერესელიძე პირად წერილებში თავის შეხედულებებს ხელოვნების სხვა დარგებზე აღნიშნავს: „მოვისმინე ხალხური სიმღერები. სამწუხაროდ უცხო რუსული გავლენა ეტყობა ჩვენს გუნდებს. ჩვენი ლამაზი Legato, staccato'-an-თი შეუცვლიათ, მაგრამ ჩემს გრძნობებს მაინც ეალერსებიან. მდიდარი მუსიკა გვაქვს და დიდი ქმნილებების შექმნა შეიძლება ნიჭიერი კომპოზიტორის მიერ. ამ 12-13 წლის წინათ, აქაურ ოპერის მომღერლებმა შეასრულეს ორიოდე გალობა ფალიაშვილის ოპერიდან ქართულ საღამოზე. მშვენიერი იყო. ბერლინში რომ ვცხოვრობდით, ჩემთან მოვიდნენ გერმანელები და მთხოვეს:

„ფალიაშვილის ოპერის patitura'-ის გადმოწერე და ოპერაში დავდგამთ.“ მივწერე ცხოხებულ ფალიაშვილს. მიპასუხა: მე თვითონ ვაპირებ ჩამოსვლას და მაშინ ვნახოთო. ის აქ აღარ ჩამოვიდა და მისი ოპერებიც უცნობები დარჩნენ“.

„ჩვენი მოცეკვავეები ვნახე, დიდი ხანია ესეთი ეროვნული გრძნობით დაკმაყოფილება არ განმიცდია. საუცხოოდ ცეკვავენ. და, რაც ჩემთვის „უმთავრესია“, ჩვენი ეროვნული ცეკვის ძველი, რაინდული ტრადიციები, სავსებით დაცული აქვთ. არც ერთ ერს არა აქვს მსგავსი ფოლკლორის ცეკვა. ნინომ 4-ჯერ თუ 5-ჯერ ნახა. მისი მეგობრები აღტაცებულნი იყვნენ. ერთმა ნინოს მეგობარმა ქალიშვილმა „ფართო განათლებისა და არტისტულ გემოვნებით მდიდარმა, მითხრა: ქართველები სულ სხვა ხალხი ხართ. თქვენი მანერა, მოძრაობა, ზრდილობა – ყოველი თქვენი რასის არისტოკრატიის მღალაღებელია. ქალი მოცეკვავეების მოძრაობა პლასტიური, მასთან თავდაჭერილი, მამაკაცების ცეკვა მათდამი პატივისცემას და რაინდულ ტრფობას გამოხატავენ და სხვა ქება-დიდება.

ყველა ჩვენმა ნაცნობმა ფრანგმა დიდი ხოტბა შეასხეს, როგორც ჩვენს მოცეკვავეებს ისე თვით ჩვენს ცეკვას. „Succes“ დიდი ჰქონდათ, სამწუხაროდ, თეატრი, სადაც ცეკვავდნენ, პირველ ხარისხოვანი არ არის. უკეთესი თეატრი რომ ეშოვნათ უფრო დიდი დაფასება ექნებოდათ, თუმც ასეც მშვენიერი „კრიტიკა“ ჰქონდათ პრესაში. თეატრი, სადაც ცეკვავდნენ, შედარებით მოზრდილია. ვგონებ სამი ათასი ადგილი აქვს. თითქმის ყოველთვის სავსე იყო. პროვინციაშიც დიდი გამოძახილი ჰპოვეს, განსაკუთრებით კი ნიცაში.

ჩემო ელენე, რომ იცოდე რა რიგ მწყურიან თქვენი ნახვა, ნახვა ჩვენი ქვეყნისა. უკვე დიდი ხანია, რაც ფიზიკური ტკივილითა ვგრძნობ სურვილს ჩემი სამშობლოს ნახვისა. თითქოს მთელი ჩემი სხეული მეუბნებოდეს: შენი ძვლები შენს ქვეყანას ეკუთვნის – „იქა ხარ დაბადებული და იქვე უნდა ჩახვიდე საფლავსა“ (კერესელიძე, 1958).

გიორგი კერესელიძე სიკვდილამდე ატარებდა დიდ ეროვნულ მუხტს. მისი ოჯახის ყველა წევრი ფლობდა რამდენიმე უცხო ენას, მაგრამ მათთვის უმთავრესი იყო მშობლიური ენა და საქართველოს თავისუფლება. იგი უცხოეთის ცის ქვეშ შემოქმედებით მოღვაწეობასთან ერთად აქტიურ საზოგადოებრივ საქმიანობასაც ეწეოდა: „ამ დღეს (31.01.60) აქაური ქართველობა და ეკლესია, დღესასწაულობენ თბილისის დაარსების 1500 წელს. მე მაიძულებს ამ ზეიმის თავმჯდომარე ვიყო, ძალიან დაღლილ-დაქანცული და დასუსტებული ვარ, მაგრამ ვერა გზით ვერ გადავარწმუნე. „ერთხმად დავადგინეთ და ერთხმად გთხოვთო“...

„განმეორებით გმადლობ, ჩემო ელენე, წიგნების გამოგზავნისათვის. ყველაფერი რაც ქართულია, ჩემთვის ბედნიერებაა. აქაური მოგზაურები, თითქმის ყველა, ძალიან აქებენ საქართველოს, თბილისს, ქართველ ხალხს...

ეკ, რა საშინელი სურვილი მაქვს ჩემი ქვეყნის ნახვისა!“

სამშობლოს თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობისათვის უცხოეთში გადახვეწილი გიორგი კერესელიძე 50 წლის გადასახედიდან აფასებდა ემიგრაციაში გატარებულ დროის რაობას და მისი აზრი ექვთიმე თაყაიშვილის შეხედულების თანხვედრი იყო, იმით, როცა ეს უკანასკნელი აცხადებდა: „ჩვენ ვერ გამოვდექით ღირსეულ შვილებათ, ვერ მოვუარეთ ბედითგან მოგორებულს თავისუფლებას, ვერ შევხვდით მომზადებული დიდ ისტორიულ მომენტს, რომლის მსგავსი შეიძლება საუკუნეების შემდეგ განმეორდეს. არც სამშობლოში ვვარგოდით და ემიგრაციაში ხომ სულ დავიქსაქსეთ, ჯგუფები ერთმანეთს ჩასდგომიან კრიჭაში, მტრებს კი არ ებრძვიან, ერთმანეთის მოსპობა დაუსახავთ თავის მიზნად.

ყველა ქართველი რომ ერთსულოვნათ ვიყვეთ, მაშინაც ძნელია დიდი შედეგების მიღწევა, თორემ ასეთ დაქსაქსულობაში რაღა სახეიროს უნდა მოველოდეთ?!“ (შარაძე, 1992, გვ. 94).

გიორგი კერესელიძე იმთავითვე კარგად ხედავდა „თეთრი გიორგის“ ორგანიზაციის ავსა და კარგსაც. იგი, როგორც მიხაკო წერეთელი აცხადებდა:

„იყო ამხანაგთა და მეგობართა გამტანი, ერთგული. განუსაზღვრელად გულკეთილი, მუდამ დამხმარე ხელმოკლე ქართველთა. სიუხვით და სტუმართმოყვარეობით ცნობილი. და, რაც მართლა იშვიათი თვისებაა ადამიანისა, მასაც ჰქონდა: ეს იყო აროდეს დამახსოვრება ვისგანმე წყენისა, აროდეს შურისძიება, აროდეს ცუდისათვის სამაგიეროს გადახდა. მას არ სწამდა „თვალი თვალისა წილ და კბილი კბილისა წილ. ასეთი იყო ცხოვრება და ბუნება ამ კეთილშობილი ქართველისა“ (წერეთელი, 1962, გვ.11-13).

გიორგი კერესელიძე შეუდრეკელი, მაგარი ბუნების კაცი იყო. იგი სიკვდილის ბოლო წუთამდე უმაღლავდა ახლობლებს მის ავადმყოფობას. სასიკვდილო სენით შეპყრობილი მაინც იუმორით სავსე წერილს წერდა დას:

„მე არასოდეს, ჩემი ნებით, ჩემი ჯანმრთელობისათვის -ექიმისათვის არ მიმიმართავს. ესე ვამჯობინებდი: ისტორია არ იცნობს არც ერთ ექიმს, რომელიც ან ავადმყოფობით, ანდა მოხუცებულობით არ გამოთხოვებოდა ამ წუთისოფელს და თუ ქაჩალი თავს ვერ მოუვლის, სხვას ქოჩორს როგორ შეასხავს. მოლიერი დიდად ჰკვირავს ადამიანი იყო. ერთხელ ავად გახდა. მოსამსახურემ მოახსენა: ექიმი გეახლათ და თქვენი ნახვა ჰსურსო. მოლიერმა უპასუხა: წადი ბოდიში მომიხადე ექიმის წინაშე, უთხარი, ეხლა ავად ვარ და ვერ მიგიღებ, როდესაც სრულად განვიკურნები, მობრძანდეს და დიდი პატივისცემით მივიღებო.

მიაბნეს, რომ როდესაც პროფესორი შალვა ნუცუბიძე ავად გახდა, უთხრეს: პროფესორი – ექიმი მოვიდა შენ გასასინჯველადო. შალვამ მოიმარჯვა რევოლვერი და დაიძახა: არ შემოუშვათ აქ, თორემ არ დავინდობ, ვესვრიო. მაგრამ ლულუ და მათა სხვა აზრისანი არიან და ჩემს დაუკითხავად მოიწვიეს ექიმი, რომელმაც, ვფიქრობ მიშველა, რადგან ბევრად უკეთესად ვგრძნობ ჩემს თავს. თუმცა ვინ იცის: ტოლსტოი ამბობს „ომი და მშვიდობა“-ში. ნატაშა გადაურჩა ავადმყოფობას, მიუხედავად ექიმების ჩარევისაო. ამრიგად, მე მოვრჩი, მიუხედავად ექიმების წამლებისა, თუ ექიმმა მომარჩინა. თუმც სავსებით განკურნებული არა ვარ, მაგრამ კიდევ ვკაცობ.“

საერთოდ, პოლიტიკურ ასპარეზზე ხელმოცარული ძმები კერესელიძეები ნათლად გრძნობდნენ, ერთმანეთის ლანძღვა-გინებასა და კრიტიკაში უქმად განვლილი მოღვაწეობის არარაობას. ქაოსში ჩავარდნილნი გამოსავალს ახალი თაობის ჭეშმარიტ გზაზე დაყენებაში ხედავდნენ. ერისა

და ქვეყნის ბედის ხელმძღვანელობა კი მათი აზრით, მხოლოდ საქართველოსათვის თავდადებულსა და ბრძოლის ქურაში გამობრძმედილ მამულიშვილს ხელეწიფებოდა.

საერთო მიზნის მისაღწევად და რუსეთის სივრციდან საქართველოს გამოსახსნელად წარმოებულ ბრძოლებში, მეორე მსოფლიო ომის დროს, ძმებმა იმთავითვე აქტიურად ჩართეს თავიანთი შვილებიც. ლეო კერესელიძემ ბავშვობიდან თავის თანამებრძოლად გაიხადა ერთადერთი ასული მარიამ კერესელიძე, რომელიც მამის მრავალ დავალებათა პირნათლად შემსრულებელი იყო.

ასევე იყო გიორგი კერესელიძის უფროსი ვაჟი მათე კერესელიძე, რომელიც 1942 წლის ზაფხულში კავკასიის ფრონტზე „დივერსანტ-პარაშუტისტთა“ ჯგუფთან ერთად საქართველოში იქნა გადასროლილი: „ერთ უკენთ ღამეში ყველანი პლანერებით გადაგვისროლეს საქართველოს სხვა-დასხვა კუთხეში“, – იგონებდა მათე კერესელიძე.

საქართველოში გადასროლილ „დივერსანტ-პარაშუტისტებს“ საქართველოს შინსახკომი სასტიკად გაუსწორდა.

მათ შორის დახვრეტას მხოლოდ მათე კერესელიძე გადაურჩა. მან 15 წელი გაატარა რუსეთის საპრობილეში და ტყვეობის შემდეგ დაუბრუნდა ოჯახს.

მეორე მსოფლიო ომის დაწყებიდან – 1944 წლამდე გერმანიის სამოკავშირეო შტაბში მსახურობდა გიორგი კერესელიძის უმცროსი ვაჟიც ლულუ კერესელიძე.

ტყვეობიდან მათეს დაბრუნების შემდეგ, სულ მალე, მრავალტანჯული მამულიშვილი გიორგი კერესელიძე „სოფლისა ქმნისა წესითა“ გამოეთხოვა სიცოცხლეს. დღეს იგი ქართველ პოლიტიკურ ემიგრანტთა მსგავსად უცხო მიწაზე განისვენებს.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ თავდაპირველად, ეპისტოლეები საეკლესიო მწერლობის ჟანრი გახლდათ, რომელმაც თავისი ხანგრძლივი ისტორიის მანძილზე დიდი ევოლუცია განიცადა.

ცნობილია, მოციქულთა და განსაკუთრებით პავლეს ეპისტოლეები, რომელსაც მიმართვითი ხასიათის ფორმა გააჩნდა. შემდგომ ეპისტოლეები მხატვრულ ნაწარმოებებშიც გვხვდება ჩართული, როგორიცაა: ვისის წერილი რამინისადმი – „ვისრამინაში“, ნესტანის წერილი ტარიელისადმი – „ვეფხისტყაოსანში“.

მსოფლიო ლიტერატურაში ცნობილია დიდი რომაელი პოეტისა და მოაზროვნის „ჰორაციუსის წერილი“.

ეპისტოლეების ჟანრის არა ერთი და ორი ნუმუშის დასახელება შეიძლება, ასევე XVIII – XIX საუკუნეების, როგორც ევროპულ ასევე ქართულ და რუსული ლიტერატურიდან. მაგალითად: გოეთეს „ახალგაზრდა ვერტერის ვნებანი“, ქართულ ლიტერატურაში დიდ ყურადღებას იპყრობს: ნიკოლოზ ბარათაშვილის „წერილი მაიკო ორბელიანისადმი“, ილია ჭავჭავაძის „წერილი აკაკი წერეთელს“, გიორგი წერეთლის „ღია წერილი ილია ჭავჭავაძისადმი“ და სხვ.

რუსული ლიტერატურიდან საყოველთაოდ ცნობილია ბელინსკის „წერილი გოგოლს“, მაიაკოვსკის „წერილი მაქსიმ გორკის“.

ჩამოთვლილ ნაწარმოებებში, როგორც ვხედავთ, ეპისტოლეები ზოგჯერ მიმართვის და ზოგჯერ წერილის ფორმითაა გამოყენებული.

საგანგებოთ ეპისტოლეებს, როგორც ლიტერატურულ ჟანრს იმდენად შევეხეთ, რომ წარმოგვეჩინა მათგან განსხვავებული ქართულ პოლიტიკურ ემიგრანტთა პირადი წერილები, რომლებშიც ფართო სპექტრითაა წარმოდგენილი ტრავმულ ცნობიერებაში ფოკუსირებული ემიგრანტთა სევდა და ნოსტალგია.

და, ბოლოს, ემიგრანტ გიორგი კერესელიძის პირად წერილებში მართალია, განსაკუთრებით გამოიკვეთება სუბიექტურობა, მაგრამ ასეა თუ ისე, ეპისტოლარული სფერო ემიგრანტული მემკვიდრეობის კვლევისას მაინც უნიკალური დოკუმენტური მასალაა და მეტად ფასეულ ფენომენს წარმოადგენს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- კერესელიძე, გ. (1956; 1957; 1958; 1959), პირადი წერილები, ვეზინე.
კერესელიძე, გ. (1959) პირადი წერილი, პარიზი.
შარაძე, გ. (1992) „ამერიკელი ქართველები“, თბილისი: „სამშობლო“.
წერეთელი, მ. (1962), ნეკროლოგი, ჟურ: „ბედი ქართლისა“, 39-40, სალია კალისტრატე, (11-13). პარიზი.
ჯანელიძე, ო. (2002) ნარკვევები საქართველოს ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის ისტორიიდან, თბილისი: „მეცნიერება“.

References:

- Janelidze, O. (2002). Nark'vevebi sakartvelos erovnul-demok'rat'iuli p'art'iis ist'oriidan. [Essays from the History of the Georgian National Democratic Party]. Tbilisi: „metsniereba“.
- K'ereselidze, G. (1956; 1957; 1958; 1959). P'iradi ts'erilebi. [Personal Letters]. Vezine.
- K'ereselidze G. (1959). P'iradi ts'erili. [Personal Letter]. P'arizi.
- Sharadze, G. (1992). „Amerik'eli kartvelebi“. [“American Georgians”]. Tbilisi: „samshoblo“.
- Ts'ereteli, M. (1962). Nek'rologi. [Obituary]. Zhur: „bedi kartlisa“, 39-40, salia k'alist'rat'e, (11-13). P'arizi.

შინაგანი ემიგრაცია Internal emigration

Nunu Balavadze

ნუნუ ბალავაძე

Tbilisi Youth House, Ilia State University, Faculty of Science and Arts

ქ. თბილისის მოსწავლე-ახალგაზრდობის სახლი

ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი, მეცნიერებათა და ხელოვნების ფაკულტეტი

Georgia, Tbilisi

საქართველო, თბილისი

Internal Emigration on the Example of Poetic Texts by Besik Kharanauli and Lia Sturua შინაგანი ემიგრაცია ბესიკ ხარანაულისა და ლია სტურუას პოეტური ტექსტების მაგალითზე

DOI: <https://doi.org/10.62119/cils.18.2025.10848>

Internal emigration – as a form of personal, cultural, and aesthetic resistance – plays an important role in the structure and content of both Besik Kharanauli's and Lia Sturua's poetry.

In the reality of the Soviet totalitarian space, when physical emigration was practically impossible, poetic texts served as an "internal escape," a linguistic and conscious escape from ideological imprisonment. This phenomenon clearly resonates in the works of American poets, who, despite their different historical and social experiences, often appealed to the aesthetics of fear and inward-directed play.

Keywords: internal emigration, Soviet experience, repressive present, language standard

შინაგანი ემიგრაცია – როგორც პიროვნული, კულტურული და ესთეტიკური წინააღმდეგობის ფორმა – მნიშვნელოვან როლს თამაშობს როგორც ბესიკ ხარანაულის, ისე ლია სტურუას პოეზიის სტრუქტურასა და შინაარსში. საბჭოთა ტოტალიტარული სივრცის რეალობაში, როდესაც ფიზიკური ემიგრაცია პრაქტიკულად შეუძლებელია, პოეტური ტექსტები ემსახურება „შინაგან გადახვეწას“, ენობრივ და ცნობიერ გაქცევას იდეოლოგიური დაპატიმრებისგან. ეს ფენომენი აშკარად რეზონირებს ამერიკელი პოეტების ნაწარმოებებში, რომელთაც განსხვავებული ისტორიულ-სოციალური გამოცდილების მიუხედავად, ხშირად მიმართავდნენ შიშისა და შიგნიდან მომართული თამაშის ესთეტიკას-იქნება ეს სტრენდისა და სიმისის ენით ქმნილი გაუცხოების თამაშები, პლათისა და ბოგანის ტკივილის ინტიმური ლირიკა, კინელის ბუნების სივრცეებში გაქცევა, თუ ანჯელოუს კულტურული შიშისა და წინააღმდეგობის ხმოვანი სტრატეგიები.

ორივე პოეტი (ბესიკ ხარანაული, ლია სტურუა) ქმნის ენითა და მეტაფორებით დატვირთულ შიგნიდან მომართულ სივრცეებს, სადაც ემიგრაციის სუბიექტი არა ფიზიკურად, არამედ ესთეტიკურად და ცნობიერად ტოვებს იდეოლოგიურ და სოციალურ რეალობას.

ენის განსაკუთრებული როლი – როგორც ემიგრაციის შესაძლებლობა – ორივე პოეტის შემოქმედებაში ფუნდამენტურია.

საბჭოთა გამოცდილებაში შინაგანი ემიგრაციის ესთეტიკა აღიწერება შემდეგი ძირითადი ნიშნებით:

1. განცალკევებული სივრცეები
2. ენობრივი ფრაგმენტაცია
3. მითის, რელიგიური თუ არქაული კოდის გამოყენება, როგორც რეპრესიული აწმყოს განდევნის მეთოდი;

1980-იანი წლების ბოლოსთვის შინაგანი ემიგრაციის ესთეტიკა ბესიკ ხარანაულისა და ლია სტურუას ტექსტებში გადაიქცა საბჭოთა ნარატივის პარალელურ ენად – რაც მომავალში უკვე ახალ პოეტურ ტრანსფორმაციებსაც ბადებს.

„შინაგანი ემიგრაცია“ იმ მწერლურ-ფილოსოფიური კატეგორიებიდან ერთ-ერთია, რომელიც საბჭოთა სივრცის ლიტერატურაში განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს. იგი გულისხმობს არა ფიზიკურ გადასახლებას ან ქვეყნიდან გაქცევას, არამედ პიროვნების შინაგან, ინტელექტუალურ და სულიერ წინააღმდეგობას ტოტალიტარული სისტემის მიმართ, იმ სივრცეში დარჩენით, სადაც რეალური წინააღმდეგობის გამოხატვა თითქმის შეუძლებელია. ავტორები ცდილობენ „წარმოგვიდგინონ“ ის მდგომარეობა, როდესაც მწერალი/პოეტი შინაგანად თავს „უცხოდ“ გრძნობს საკუთარ ქვეყანასა და კულტურულ კონტექსტში. ეს მდგომარეობა განსაკუთრებით აქტუალურია საბჭოთა სივრცეში, სადაც მკაცრი იდეოლოგიური კონტროლი და ცენზურა ინდივიდის თავისუფლებას ზღუდავს.

ქართველი პოეტების – ლია სტურუას და ბესიკ ხარანაულის – შემოქმედებაში შინაგანი ემიგრაცია წარმოჩენილია როგორც ერთდროულად ესთეტიკური და პოლიტიკური ჟესტი, რომელიც პოეზიას აქცევს გადარჩენის და თავისუფლების თამაშის ფორმად. სადაც ლექსი იქცევა იმ ალტერნატიულ სივრცედ, რომელიც სუბიექტურობას, თავისუფლებას და განსხვავებულ ხედვას ინარჩუნებს

შინაგანი ემიგრაციის შესახებ დისკუსია მე-20 საუკუნეში აქტიურად მიმდინარეობდა, განსაკუთრებით გერმანულ და აღმოსავლეთევროპულ ლიტერატურაში. თომას მანი და ბერტოლტ ბრეხტი აღნიშნავენ, რომ „შინაგანი ემიგრანტები“ იყვნენ ისინი, ვინც სისტემას გარეგნულად ემორჩილებოდნენ, მაგრამ შინაგანად ინარჩუნებდნენ დამოუკიდებელ აზროვნებას.

მოგვიანებით ეს ცნება აღმოსავლეთევროპული ინტელიგენციის კონტექსტშიც დამკვიდრდა. სვეტლანა ბოიმი აღნიშნავს, რომ შინაგანი ემიგრაცია არის „ქვეცნობიერი წინააღმდეგობის ფორმა, რომლის ენაც მეტაფორებსა და სიმბოლოებში იკითხება“. სწორედ ეს მეტაფორული წინააღმდეგობა ხდება მნიშვნელოვანი ქართული პოეზიისათვის.

შინაგანი ემიგრაციის ფენომენი დაკავშირებულია იმ კულტურულ-ფსიქოლოგიურ მექანიზმებთან, რომლებსაც პოეტები იყენებენ თვითდასაცავად. შეგვიძლია ვთქვათ, რომ სიმბოლური სივრცე ადამიანისთვის თავშესაფარია, სადაც ის საკუთარ გამოცდილებას ახალი ფორმით გარდაქმნის. ტოტალიტარულ კონტექსტში კი ეს სივრცე ქმნის პიროვნული თავისუფლების „შინაგან არქიპელაგს“.

ფემინისტური კრიტიკის თვალსაზრისით, შინაგანი ემიგრაცია შეიძლება განიმარტოს როგორც სუბიექტის – განსაკუთრებით ქალის – სურვილი, ჩამოაყალიბოს „საკუთარი ოთახი“ (Woolfe, 1929, p. 8) ანუ სივრცე, სადაც მისი ხმა და გამოცდილება თავსდება. ჰელენ სიქსუსის აზრით, ქალის ენა ხშირად „სიჩუმის პოლიტიკას“ ქმნის, რომელიც თავადაც წინააღმდეგობის ფორმაა (Cixous, 1976, p. 881).

ამ თეორიულ ჩარჩოებში სტურუასა და ხარანაულის პოეზია მკითხველს წარმოუდგება როგორც ერთგვარი „შინაგანი გადასახლების“ ტექსტები, რომლებიც ესთეტიკითა და სიმბოლური სტრატეგიებით სისტემისგან დაშორებას ცდილობენ.

ლია სტურუა: სიჩუმე, სხეული და ენის შინაგანი ემიგრაცია

ლია სტურუას პოეზიაში შინაგანი ემიგრაცია განსაკუთრებით ფემინური გამოცდილების პრიზმაში იკითხება. ქალის ხმა, რომელიც საბჭოთა სივრცეში ხშირად მარგინალიზებული იყო, სტურუას ტექსტებში იძენს „სიჩუმის პოლიტიკას“ (Cixous, 1976, p. 881)... მისი პოეზია წარმოსახავს მყუდრო, შინაგან სამყაროს, სადაც სიჩუმე და სხეული წინააღმდეგობის ენად იქცევა.

„მე ვზივარ ჩემი ტკივილის ნაჭუჭში,
რომელშიც თანდათან ჟონავს სინათლე,
და მეჩვენება, სიტყვების ნაცვლად
ელვარე თეთრი ტიკინებით ამევსო პირი...“
(სტურუა, 1990, გვ. 23)

– ეს ფრაზა არა მარტო სუბიექტურ განცდას, არამედ შინაგანი წინააღმდეგობის ფემინურ სტრატეგიასაც უსვამს ხაზს. სტურუას ლექსები აყალიბებს ალტერნატიულ სიმართლეს, რომელიც არ ემთხვევა ტოტალიტარულ დისკურსს, სწორედ ამიტომ მისი პოეზია აღიქმება, როგორც სულიერი გადასახლება და თვითდამკვიდრება.

ლია სტურუას პოეზიაში შინაგანი ემიგრაცია გამოიხატება, უპირველესად, სხეულისა და სიჩუმის სიმბოლიკაში. მისი ლექსები ხშირად ქმნიან ქალურ, ინტიმურ სივრცეს, სადაც პოეტი გამუდმებით ცდილობს რეალური სოციალური სივრცისგან დაცვას. ენა სტურუასთვის ერთდროულად არის იარაღი და თავშესაფარიც. პოეტი თითქოს წყვეტს მონაწილეობას საერთო, „ოფიციალურ“ ენაში და ქმნის საკუთარ, აბსურდულ, თამაშით გაჯერებულ მეტყველებას, სადაც ქალის გამოცდილება თავსდება. ეს „ენით ემიგრაცია“ არა მხოლოდ ინდივიდუალური გადარჩენის ფორმაა, არამედ კულტურული წინააღმდეგობაც, რომელიც სისტემისგან განსხვავებულ ხედვას აყალიბებს.

ბესიკ ხარანაული: სოფლის, მითოსისა და ირონიის სივრცე

ბესიკ ხარანაულის პოეზიაში შინაგანი ემიგრაცია არა მარტო პოლიტიკური, არამედ ონტოლოგიური გამოცდილებაა. მისი ტექსტები ხშირად წარმოაჩენს უცხოობას საკუთარ ქვეყანაშივე: „მივდივარ, ვით ადამიანი საკუთარ თავში ემიგრაციაში“ ანდა „საიქიოში აღარ მინდა მე ქართველობა, რომელიმე დიდი ერის შვილი მსურს ვიყო, რომ ერთი სიტყვით გავაგებინო ყველას-ვინცა ვარ!“ („ხეიბარი თოჯინა“, ხარანაული, 1982, გვ. 54) აქ ემიგრაცია არის არა სივრცის, არამედ ყოფიერების საზღვრის გადალახვა. ირონიული ტონით პოეტი საკუთარ თავს და მკითხველს ამხელს, რომ ტოტალიტარული ყოფა არა მხოლოდ სოციალური, არამედ ენობრივი კრიზისიცაა. ენა, რომელიც საბჭოთა იდეოლოგიის მიერ „დამძიმებულია“, ხდება პოეტისთვის წინააღმდეგობის ადგილი — მისი დეკონსტრუქცია და გადატვირთვა შინაგანი თავისუფლების შენარჩუნების გზად იქცევა (წერეთელი, 2015, გვ. 13).

ბესიკ ხარანაულის ლექსებში შინაგანი ემიგრაცია სხვა ფორმით იჩენს თავს. მისი პოეტური სამყარო ხშირად დასაბამს სოფლის მითოლოგიიდან იღებს, სადაც ყოფიერება განიმარტება, როგორც ყოფისა და თამაშის სინთეზი. ხარანაული არ ემიგრირდება უცხო კულტურულ სივრცეში, არამედ საკუთარ ენასა და ტრადიციას აყალიბებს როგორც წინააღმდეგობის ალტერნატივას. ირონია და პარადოქსი მის ტექსტებში ქმნის ერთგვარ დისტანციას, რაც საშუალებას აძლევს ავტორს, მოერიდოს ტოტალიტარულ დისკურსს და მოახდინოს მისი დეკონსტრუქცია. სწორედ ეს ირონიული ხედვა იქცევა შინაგანი თავისუფლების მანიფესტაციად.

ბესიკ ხარანაულის ლექსებში შინაგანი ემიგრაცია ხშირად იკითხება ირონიისა და თამაშის ფორმით. მისი 70-80-იან წლების ლექსები ენობრივი ექსპერიმენტის სივრცეა, სადაც ავტორი ცდილობს გადაატრიალოს საბჭოთა რიტორიკის სტანდარტები.

ხარანაული ასევე ქმნის სოფლის, მითოსისა და ბავშვობის სიმბოლურ სივრცეს, რომელიც ალტერნატივას სთავაზობს „ოფიციალურ“ საბჭოთა რეალობას. ამგვარად, შინაგანი ემიგრაცია მას-

თან ერთდროულად არის წარსულთან დაბრუნება და ირონიული თამაში ენით, რომელიც დისკურსს დისტანცირდება (წერეთელი, 2015, გვ. 15).

ორივე პოეტისთვის შინაგანი ემიგრაცია არის წინააღმდეგობის ფორმა, თუმცა სხვადასხვა რეგისტრში. სტურუასთვის ეს ემიგრაცია დაკავშირებულია სიჩუმესთან, ქალურ სხეულთან და ენასთან; ხარანაულისთვის კი – თამაშთან, ირონიასთან და მითოსთან. ამგვარად, მათი პოეზია განსხვავებული სტრატეგიებით პასუხობს ერთსა და იმავე ისტორიულ გამოწვევას: როგორ შეინარჩუნოს სუბიექტურობამ თავისუფლება ისეთ დროს, როდესაც გარე სივრცე შეზღუდულია.

ორივე ავტორი შინაგან ემიგრაციას ესთეტიკურ სტრატეგიად იყენებს. ხარანაული ენის დეკონსტრუქციითა და ირონიით ქმნის პარალელურ რეალობას, რომელიც იდეოლოგიურ ენის სივრცეს უპირისპირდება. სტურუა კი პირად, ინტიმურ გამოცდილებას აქცევს პოლიტიკურ ჟესტად. ორივე შემთხვევაში შინაგანი ემიგრაცია არის გადარჩენის გზა, პოეტური თავისუფლების სტრატეგია და სისტემის „მშვიდი“ უარყოფა. ტოტალიტარული სისტემის პირობებში ორივე პოეტი ქმნის ალტერნატიულ სივრცეს. ბესიკ ხარანაული – ირონიით, პარადოქსით და მითოსის გახსენებით „სიტყვის თავისუფლებას“ პოულობს, ხოლო ლია სტურუა – სიჩუმით, ენით თამაშით და ქალური სუბიექტურობით „საკუთარ ოთახს“ იცავს.

ორივე შემთხვევაში შინაგანი ემიგრაცია არის არა მარტო პოლიტიკური პოზიცია, არამედ ესთეტიკური არჩევანიც: თავისუფლების თამაშის ფორმა, რომელიც ლექსს აქცევს ერთდროულად სუბიექტურ და საზოგადოებრივ დოკუმენტად.

შინაგანი ემიგრაცია ლია სტურუას და ბესიკ ხარანაულის ლექსებში გარდაიქმნება წინააღმდეგობისა და გადარჩენის შემოქმედებით სტრატეგიად. სტურუა ქმნის ინტიმურ, სუბიექტურ სივრცეს, სადაც ენა და სიჩუმე ქალურ გამოცდილებას ახალ მნიშვნელობას ანიჭებს; ხარანაული კი, საკუთარი ირონიული თამაშითა და ტრადიციულ სივრცეებზე დაბრუნებით, სისტემისგან დამორების გზას პოულობს. მათი პოეზია გვიჩვენებს, რომ შინაგანი ემიგრაცია არა მხოლოდ პოლიტიკური პოზიციაა, არამედ ესთეტიკური არჩევანიც, რომელიც ქმნის თავისუფლების მრავალფეროვან ფორმებს.

შინაგანი ემიგრაცია ლია სტურუას და ბესიკ ხარანაულის პოეზიაში არ არის მხოლოდ ლიტერატურული ტროპი. ეს არის რეალური ისტორიულ-ფსიქოლოგიური გამოცდილების ესთეტიკური ტრანსფორმაცია. სტურუა ქმნის ქალურ, სიჩუმის ენაზე დაფუძნებულ სივრცეს; ხარანაული კი – ირონიულ, თამაშით სავსე ალტერნატიულ რეალობას. ორივე პოეტი ტოტალიტარულ სისტემას პასუხობს არა პირდაპირი წინააღმდეგობით, არამედ „შინაგანი გადასახლებით“, რაც ლიტერატურას აქცევს წინააღმდეგობის, გადარჩენისა და თავისუფლების თამაშის ერთ-ერთ ყველაზე ძლიერ ფორმად.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- სტურუა, ლ. (1990) ლექსები, თბილისი: „მერანი“.
წერეთელი, ნ. (2015) ქართული პოეზიის მოდერნული ხმები, თბილისი: „მერკური“.
ხარანაული, ბ. (1982) ლექსები, თბილისი: „მერანი“.
Cixous, H. (1976) “The Laugh of the Medusa.” *Signs*, 1(4), 875–893.
Woolf, V. (1929) *A Room of One's Own*. London: Hogarth Press.

References:

- Cixous, H. (1976). “The Laugh of the Medusa.” *Signs*, 1(4), 875–893.
Kharanauli, B. (1982). *Leksebi. [Poems]*. Tbilisi: „merani“.
St'urua, L. (1990). *Leksebi. [Poems]*. Tbilisi: „merani“.
Ts'ereteli, N. (2015). *Kartuli p'oeziis modernuli khmebi. [Modern Sounds of Georgian Poetry]*. Tbilisi: „merk'uri“.
Woolf, V. (1929). *A Room of One's Own*. London: Hogarth Press.

Maka Jokhadze

მაკა ჯოხაძე

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი

Georgia, Tbilisi

საქართველო, თბილისი

Satire Written in Internal Emigration

(Levan Bolkvadze's „The Story of a Boy Who Found Himself in a Fairy Tale“)

შიდაემიგრაციაში დაწერილი სატირა

(ლევან ბოლქვაძის „ზღაპარში მოხვედრილი ბიჭის ამბავი“)

DOI: <https://doi.org/10.62119/cils.18.2025.10849>

Levan Bolkvadze authored a single work, „The Story of a Boy Who Found Himself in a Fairy Tale“, a political pamphlet against the Soviet totalitarian regime. The circumstances surrounding its composition and publication are particularly fascinating, demonstrating that time remains the most objective evaluator of literary processes. Through temporal perspective, characters emerge in sharp relief. Time serves as the primary symbolic-allegorical character, depicted as captured and bound. The work presents the "celebrations" of ignorance in King Chigidi's state, paradoxical figures born from fear, idyllic traps set by officials for citizens, and courses for studying goodness and „shame-honor restoration“.

Keywords: Internal emigration, Levan Bolkvadze, literary fairy tale

საკვანძო სიტყვები: შიდა ემიგრაცია, ლევან ბოლქვაძე, ლიტერატურული ზღაპარი

ლევან ბოლქვაძე – ეს სახელი და გვარი დღევანდელი მკითხველისათვის თითქმის არაფრის-მთქმელია. უფრო მეტიც, თვით მისი თაობის ხალხიც კი არ იცნობდა მას, როგორც მწერალს. სამაგიეროდ, იცნობდნენ როგორც ენციკლოპედიური განათლების მქონე დიდ ერუდიტს (სიცოცხლის ბოლომდე საქართველოს ენციკლოპედიაში მუშაობდა, სადაც დღეს მისი სახელობის კაბინეტია გახსნილი და ენციკლოპედიის ბიბლიოთეკაც მისი სახელობისა). მრავალმხრივი ადამიანი იყო, არაჩვეულებრივი იუმორის მქონე, იშვიათი ხმის ტემბრი ჰქონდა და ამ ტენორმა ზეპირად იცოდა თითქმის მთელი საოპერო კლასიკა. მახსოვს, წლების წინათ შვილისთვის საბავშვო ლიტერატურას ვეძებდი მაღაზიებში. ჩემი ყურადღება ერთმა შავყდიანმა წიგნმა მიიქცია, რომელზედაც ბაროკოს სტილის არქიტექტურული ნაგებობა იყო გამოხატული. თეთრად ანათებდა სათაური: „ზღაპარში მოხვედრილი ბიჭის ამბავი“. მიუხედავად იმისა, რომ წიგნი უცნობი ავტორისა იყო, მიმიზიდა ავტორის მიერვე დაწერილმა ანოტაციამ.

კარგა მოზრდილი სადიდო ზღაპარი სულმოუთქმელად წავიკითხე და უჩვეულო მწერალი აღმოვაჩინე. იმხანად ანზორ აბულაშვილს ნათხოვნი ჰქონდა, რაიმე დამეწერა მისი რედაქტორობით გამომავალ აღმანახ „ჯეჯილისათვის“. თხოვნა შევუსრულე და ამ წიგნზე ჩემი გამოხმაურება მივუტანე. კრიტიკა დუმდა...

მალე ლევან ბოლქვაძე გავიცანი. გაცნობისთანავე მაღლიერების გრძნობა იშვიათი სიფაქიზითა და ტაქტით გამოხატა. როცა გავიგე, რომ ეს მისი ერთადერთი წიგნი იყო, გაოგნებულმა

ვკითხე – კი, მაგრამ, როგორ მოითმინეთ, როგორ არ დაწერეთ ბევრი, ბევრი წიგნი?! „ბევრი, ბევრი წიგნი“... – ღიმილით გაიმეორა და რაღაცნაირი სევდიანი იუმორით მიპასუხა: `ეს წიგნი წლების განმავლობაში მედო საწერი მაგიდის უჯრაში... ჭერი თავზე გვექცეოდა, რემონტი რომ არ მქონოდა ბინაში გასაკეთებელი, კიდეც კარგახანს ვერ იხილავდა დღის სინათლეს...“ მას, რა თქმა უნდა, არ უხსენებია სიტყვა შიდაემიგრაცია, მაგრამ ეს სწორედ შიდაემიგრაციაში დაწერილი წიგნი იყო. ...და ეს იყო აბსოლუტურად გულწრფელი პასუხი პიროვნებისა, ვინც ზედმიწევნით ღრმად იცოდა დიდი ლიტერატურის ფასი და არასოდეს (ან ვერასოდეს) მისცემდა თავს უფლებას, მწერალი დარქმეოდა. წიგნი სასწრაფოდ წავაკითხე ქართული ლიტერატურის ცნობილ მთარგმნელს, მოსკოვის სახელმწიფო უნივერსიტეტის კათედრის გამგეს, პროფესორ აიდა აბუაშვილს. მისი მხრიდან დიდი იყო მცდელობა, წიგნი რუსულად გამოსულიყო. გამომცემლობა „მოლოდაია გვარდიის“ ექსპერტ-რედაქტორები გაოცებულნი აღმოჩნდნენ. უთქვამთ, ბრწყინვალე წიგნია, მაგრამ ამ პოლიტიკური პამფლეტის რუსეთში გამოცემაზე ოცნებაც წარმოუდგენელიაო, ისიც გვიკვირს, ან თქვენთან როგორ გაბედესო. ეს რისკი გამომცემლობა „ნაკადულის“ მაშინდელი დირექტორის, არჩილ სულაკაურის სახელთანაცაა დაკავშირებული. საბავშვო გამომცემლობის წყალობითაც წიგნის ნამდვილი არსი კარგად ინიღბებოდა.

ადამიანებისა არ იყოს, წიგნებსაც თავიანთი ბედი აქვთ. ზოგს სიჩუმით კლავენ, ზოგს ხმაურით... ლევან ბოლქვაძე რომ, როგორც პოლიტპატიმარი, გულაგში იხდიდა ხანგრძლივ სასჯელს, ეს მოგვიანებით გავიგე, მისი გარდაცვალების შემდეგ, როცა ჭადრაკის ძველ სასახლეში ის-ისაა დაარსებულმა საზოგადოება „თბილისელმა“ ბინა დაიდო და მისი თავკაცის, დავით (ციცკა) ციციშვილის თაოსნობით ლევან ბოლქვაძის მოსაგონარი საღამო გაიმართა. ამ საღამოზე მე მწერლის მეუღლემ, რუსული ლიტერატურის შესანიშნავმა მცოდნემ, ქალბატონმა გულიკო ბოლქვაძემ მიმიწვია. მეგობრები, ახლობლები, კოლეგები დიდი სიყვარულით იგონებდნენ ლევანს. მახსოვს, კოტე ჩოლოყაშვილის მეტად შთამბეჭდავი გამოსვლა. იქვე აღმოვაჩინე, რომ ბიოგრაფიაც ნამდვილი მწერლის შესატყვისი ჰქონდა. ეტაპით მგზავრობისას ლევანით მოხიბლულ ერთ ჯგუფთან, წინდახედულ ექიმს უთქვამს: ...და მაინც, ჰუმანიტარი ხარ... რაიმე ნამდვილი პროფესია თუ არ გიჭირავს ხელში, იქ ვერ გაძლებ, დაიჩაგრებიო. ლევანმა ეტყობა ეს რჩევად მიიღო და მატარებელში დაემოწაფა ექიმს. ლათინურად არსებული მთელი ფარმაცოლოგიური სამყარო ეტაპით მგზავრობისას აითვისა და ზონაში ჩასულს, უკვე თავისუფლად შეეძლო თავი, როგორც „ფერშალი“, ისე წარმოედგინა. ასეც მოხდა, გადასახლებაში იგი სწორედ ამ პროფილით მუშაობდა. საოცარი ინტუიციის წყალობით, შეუმცდარ დიაგნოზებს სვამდა და შესატყვის წამლებსაც (მიქსტურებსაც) წერდა. წლების განმავლობაში სოლჟენიცინთან ერთად იჯდა საკანში, სხვათა შორის, ლევან ბოლქვაძემ სიკვდილს გადაარჩინა მძიმედ დაავადებული მწერალი. სოლჟენიცინი ქართველებს რატომღაც ნაკლებად სწყალობდა... ერთხელ ლევანისთვის როგორღაც უთქვამს: – თქვენს ხალხს მომავალი არა აქვსო და ამაზე საკმაოდ მკაცრი, მაგრამ ზედმიწევნით არგუმენტირებული, ხანგრძლივი პასუხიც მიუღია რუს მწერალს... ვინ იცის, იქნებ ეს ინციდენტიც იყო მიზეზი იმისა, რომ რომანში ქართველი ფერშალი ჩეჩნად მონათლა. თუმცა რას წარმოიდგენდა რუსეთის სინდისად აღიარებული სოლჟენიცინი მაშინ, რომ მოგვიანებით, მისი „დემოკრატიული“ სამშობლო, ჩეჩენ ხალხს ნამდვილ გენოციდს მოუწყობდა.

ამ ისტორიამ ბრწყინვალე რუსი მწერალი ვარლამ შალამოვი გამახსენა, რომელმაც თავის თავის სულისშემძვრელ წიგნში „კოლიმური მოთხრობები“ საოცარი სიცხადითა და სიყვარულით დახატა ერთი დიდებული ქართველი ექიმის პორტრეტი და მოთხრობას ალექსანდრე ლოლობერიძე დაარქვა. სხვათა შორის, შალამოვმა, სოლჟენიცინს თხოვნაზე, ერთობლივად დაეწერათ წიგნი გულაგზე, უარი უთხრა. აი, რას წერს წინათქმაში ამის შესახებ „კოლიმური მოთხრობების“ შესანიშნავი მთარგმნელი თამაზ ნატროშვილი: *„მომავალი ლაურიატი ნობელის პრემიისა, თავისი უმთავრესი წიგნის შექმნას შალამოვთან ერთად აპირებდა! თავის თავზე უზომოდ შეყვარებულ მწერალს შალამოვის თანაავტორობა ეწადა“* (ნატროშვილი, 2021, გვ. 7). როგორც ადამიანს, ისე წიგნსაც თავისი ბედი აქვს... მახსოვს ლევან ბოლქვაძის ზღაპრით მოგვრილი სიხარული, რომელიც ზეიმურობასთან იყო წილნაყარი. ეს ზეიმი დაახლოებით იმას ჰგავდა, „კავკასიურმა ცარცის წრემ“ რომ

შემოიტანა მაშინდელ თბილისში. ვინ იცის, მერე რამდენი ბრწყინვალე დადგმა განხორციელდა ქართულ სცენაზე, მაგრამ „კავკასიური“ მაინც სხვა იყო. რაღაცით ვეება ბენგალურ ჩირაღდანს მოგაგონებდათ, მთელი სპექტაკლის განმავლობაში სიხარულის სევდიან ნაპერწკლებს შუშხუნით რომ ყრიდა დარბაზში. ეს იყო მძაფრი ზეიმი, როცა სამართალი თავანკარა თუ ამღვრეულ ინსტინქტთა ზვირთებში ეხეთქებოდა და აწყდებოდა კლდესავით უმკაცრეს სპექტაკლს – ცხოვრებას. ცხოვრების ჭუჭყი და ქაფი კი დიდ შემოქმედს მაღალი ხელოვნების რანგში აჰყავდა. „ზღაპარში მოხვედრილი ბიჭის ამბავი“ – წიგნი-სპექტაკლი, წიგნი-მუსიკა, წიგნი-ნახატი, წიგნი-ზეიმი. ზღაპრული ფანტაზიით შენიღბული რეალობის ფოიერვერკი, რომელმაც ასე მშვიდად, ღირსეულად გაუძლო დროს, უფრო მეტიც, განსაცვიფრებლად აქტუალური აღმოჩნდა დღევანდელი საქართველოსათვის.

დრომ თითქოს კი არ გააფერმკრთალა, პირიქით, გაამძაფრა ფერები და ახლა თავიდან წარმოაჩინა ლევან ბოლქვაძის მიერ დახატული ფსიქოლოგიური პორტრეტები. იქნება ეს სენიორ დიგჩის ბუნება, საკუთარი კარიერის გადასარჩენად ერთ წამში მზაკვრულად რომ გაიძეა უერთგულის მსახური და მეგობარი თუ მუმიადქცეული მოხუცი სენ-სენ-ვის ენციკლოპედიური და გამოუსადეგარი ცოდნა, რომლის უნიკალურ ბიბლიოთეკაშიც ათასი სიბრძნეა გადამალული და მაინც მის ბუნაგში „უსარგებლო წიგნი მიცვალებულზე“ *ესვენა მაგიდაზე*. ანდა გულუბრყვილო პროფესორ კომპოტინის პორტრეტი რად ღირს, სასახლის მსახურთათვის, ჩინოვნიკებისა და მინისტრებისათვის „სიკეთის შემსწავლელ კურსებს“ რომ ხსნის და მის კაბინეტს ასეთი წარწერა ამშვენებს: „სირცხვილ-ნამუსის რესტავრაცია“ და ა. შ. ქალაქში ჩვეულებრივად მიმავალი დროის დატყვევება გადაწყვიტეს, ხელ-ფეხი გაუკრეს და უნიჭიერესი ოსტატის პაპა პიეტროს მიერ შექმნილ საათში დაამწყვდიეს. ასე იქცა დატყვევებული დრო „ზღაპარში მოხვედრილი ბიჭის“ მთავარ პერსონაჟად. მეფე ჩიგიდმა უკვდავება მოინდომა და ამ უკვდავების მოსაპოვებლად ისეთი უხიფათო, უშრომელი, უმოკლესი გზა მოძებნა, როგორიცაა დროის დატუსაღება. დრო მან საკუთარი არსებობის, საკუთარი შესაძლებლობების ყველაზე დიდ მტრად მიიღო (იმიტომ, რომ მწირი იყო ეს შესაძლებლობები). ლევან ბოლქვაძის ზღაპარში ულამაზეს ჰანგად იღვრება მესაათე ბაზილის სურვილი: „დროზე დიდი დღესასწაული ამქვეყნად არ არსებობს. მეორე სასწაული კი ის არის, რომ ადამიანმა დროის აწყვა ისწავლა. მე დროის საწყაოს ვაკეთებ და თუ დრო სასწაულია, მისი საწყაო ისეთი უნდა იყოს, რომ ღამეს უხაროდეს გათენება, დილა კი მზიარულად მიბაკუნობდეს საღამოსაკენ“ (ბოლქვაძე, 2014, გვ. 39). მაგრამ უხაროდა ღამეს გათენება მეფე ჩიგიდის სახელმწიფოში? სიხარული ყველაზე დიდი კონტრაბანდა იყო ამ ქალაქში, საშიში ვირუსი, რომლის ფეთქებადი სხეული მოულოდნელად, უდროო დროს ისროდა ხოლმე იმედის ნაპერწკლებს. ამის მშვენიერი, პოეტური დადასტურებაა ჭაბუკას გამოჩენა საშაქარლამოში და ცუკერმანისტერის აღფრთოვანებული შეძახილი: „ვაშა, ბისკვიტი ამოვიდა!“ (სასახლის კარზე უკვე მერამდენე წელია ბისკვიტი თითქოს ბოიკოტს აცხადებდა და აღარ ცხვებოდა ტორტი). შემდგომ ასევე ემართებათ მოწყენილ, სიკვდილის პირამდე მისულ დამჭკნარ ყვავილებსაც. საკმარისია ჭაბუკას ხელის შეხება და ისინი წამსვე ცოცხლდებიან, ფერზე მოდიან. ავტორიც ამით იმას გვეუბნება, რომ ისეთ მშვენიერებასა და სილამაზეს, როგორიცაა ყვავილი, მხოლოდ და მხოლოდ მსგავსსავე მშვენიერ, უანგარო და მართალ ატმოსფეროში შეუძლია გახარება. „ლამაზ ქალაქელთა“ ურთიერთობებში კი განმსაზღვრელი და უმთავრესია სიცრუე, რომელიც იმდენად ორგანული, შესისხლხორცებული გამხდარა ქალაქისათვის, ცოტა ძნელიც კია დღესდღეობით ჩვეულებრივი სახელი – ნილაბი ვუწოდო მას. როგორც ანდერსენმა თავის ზღაპარში გაამასხარავა ის ე. წ. არისტოკრატიული სამყარო, ელიტა, რომლის თითოეული წევრი, პრივილეგიების დაკარგვის შიშით, კურიოზულ მდგომარეობაში რომ იგდებდა თავს, შიშველ მეფეს ტანსაცმელს უქებდა და ზოგი მათგანი განსაკუთრებული მონდომებითაც კი საუბრობდა არარსებული სამოსის ძვირფას ხარისხზე, ასევე ლევან ბოლქვაძემ იგივე სარკაზმი მოიშველია, როცა იმავე საზოგადოებას, იმავე „ელიტას“ დასცინა:

„– მისმა უდიდებულესობამ ბრძანა, მიხაკს ნივრის სუნი აქვსო.

– რა თავისებური შეგრძნებაა!

– რა დიდებული შედარებაა.

– მისი უდიდებულესობა მიიჩნევს, რომ ტერცია დისონანსია.

– რა თავისებური სმენაა!

– რა დახვეწილი გემოვნებაა!“ (ბოლქვაძე, 2014, გვ. 51)

ქართველმა მწერალმა უფრო გააყოფითა, თუ შეიძლება ასე ითქვას, უფრო დააქუცმაცა, გააპროზაულა ეს დამოკიდებულებები და გვითხრა, რომ ჩიგიდის ქვეყანაში (რომ არაფერი ვთქვათ ე. წ. მეექვსე გრძნობაზე) განადგურებული და დამახინჯებულია ის ელემენტარული ხუთი გრძნობაც კი, რომელიც ცხოველებშიც ასე მძაფრადაა განვითარებული და რომელიც ნებისმიერი ასაკისა და სოციალური წარმოშობის ადამიანებს ასე აერთიანებს და აახლოებს.

რა არის ამ სიმახინჯისა და მორჩილების უმთავრესი მიზეზი? მხოლოდ და მხოლოდ სხეულზე ფიქრი, ისევ და ისევ ამქვეყნიური სიამით რაც შეიძლება მეტხანს ტკბობა და ყოველივე ამის დაკარგვის შიში. უაღრესად არაორდინარულია ლევან ბოლქვაძისეული ხედვა. მასთან არა მხოლოდ სიტუაციები, მოვლენები, ფაქტები და პერსონაჟებია ალევორიული, არამედ თავად მხატვრული წარმოსახვის უნარი, აზროვნების სტილი. ასე მაგალითად: ადამიანური ღირსებებით კი არ წარმოაჩენს, არამედ ისეთი ჰიპერბოლური გააზრებით, როგორიცაა მეფის ნება-სურვილზე დამოკიდებული ამინდი. საკუთარი მონოპოლიის განსამტკიცებლად მეფე ჩიგიდის მცდელობათა ზღვარმა უგუნურების იმ ზენიტს მიაღწია, რომლითაც თვით ბუნების დათრგუნვა და ხელყოფა მოიწადინა. უძლეველობის სურვილი იმდენად ავადმყოფურად გაუმძაფრდა მეფეს, რომ მან წლის ოთხი დროის, ოთხი ციკლის მონაცვლეობა საკუთარ განწყობილებებს შეუფარდა და შუა ზაფხულში თოვლიანი ამინდები გამოაცხადა. ეს კურიოზი დატყვევებული დროის, დამსხვრეული საათების შედეგია. ამგვარი ძალდატანებით დამონებულმა ხალხმა მეფეს სრული ილუზია შეუქმნა იმისა, რომ ყოველივე მას მორჩილდება და იგი არა მხოლოდ საკუთარი სახელმწიფოსა და ხალხის განმგებელია, არამედ თვით ბუნებისაც კი. საკმარისია მისი განკარგულება და: „ნახევარი საათის შემდეგ ბუხარში ცეცხლი დაანთეს, გაზაფხულის ჩახჩახა მზით განათებულ ქუჩებში თბილად, ქორეებში გამოწყობილი ხალხი გამოჩნდა, გოგო-ბიჭები სიცილ-კისკისით მოედვნენ ქუჩებს, ციგურებით „სრიალებდნენ“, გუნდაობდნენ“ (ბოლქვაძე 2014, გვ. 30). ღრმა მხატვრული სიმართლითაა დახატული იმ რიგითი ხალხის წრიდან გამოსული ადამიანების ფსიქოლოგიური სახეები, რომლებიც შიშმა ისე დააბეჩავა, რომ სიცრუის ექსტაზში შესულნი იმუდარებიან: „ერთგან ქვრივი ქალი ჭიშკარზე მიმდგარიყო და გამვლელ-გამომვლელს ეხვეწებოდა: მიშველეთ, სახლი გადმოშითოვლეთ, თავზე დამენგრევა და ობლები მომესპობიანო“ (ბოლქვაძე 2014, გვ. 30-31).

ლევან ბოლქვაძის, როგორც მწერლის (მეზღაპრის) სასახელოდ ისიც შეიძლება ითქვას, რომ ხალხის მძიმე მდგომარეობის ახსნისას, მისი მიზეზების წარმოჩენისას, არასოდეს არაა ტენდენციური, ცალმხრივი, ბანალური და გულუბრყვილო. მიუხედავად იმისა, რომ მისი სიმპათიები, უბრალო წრიდან გამოსული ადამიანებისადმი აშკარაა, იგი მაინც ფხიზლად ადევნებს თვალს მათი ცხოვრების წესს, მათ ყოფას, მათ ხასიათებს და ხშირად გამოაქვს მართალი და მკაცრი დასკვნები. ცუდი პირობების გამო, მათი ტანჯვისა და განსაცდელის გამო, მწერალი არა მხოლოდ მეფე ჩიგიდის მოხელეებს ადანაშაულებს, არა მხოლოდ პოლიციელებს, ე. წ. ძალოვან სტრუქტურებს, ჯალათებსა და მინისტრებს, არამედ თვით ხალხსაც. ხალხი ხშირად ისევე უფრთხილდება საკუთარ ტყავს, როგორც რომელიმე მინისტრი ან გენერალი თავის ჩინ-მედლებს და უპირატესობებს, მაგრამ ავიწყდება, რომ ასეთ მონობაში სიცოცხლეს ისევე არა აქვს ფასი, როგორც რომელიმე გენერლის ბრწყინვალე ეპოლეტებს, რომელთა აგლეჯვა-დაკერებაც ათასგვარ ინტრიგაზე, სიბინძურესა და ზოგჯერ, რომელიმე დიდგვაროვანი მანდილოსნის ხუმტურზეც კია დამოკიდებული. სწორედ ამ ინერტულობაში, მონობაშია ხალხის ყველაზე დიდი დანაშაული და მისი ფარისევლობაცა და ბრმა მორჩილებაც ზოგჯერ უფრო ზიზღისმომგვრელი და შემადრწუნებელია, ვიდრე ჩიგიდის სახელმწიფოს პოლიციელისა, ვინის უდანაშაულო მამა ციხეში რომ ამოაღპო. ამის შესანიშნავი მაგალითია ლევან ბოლქვაძის მიერ დახატული მეეტლე:

„ერთმა შარახვეტია მეეტლემ, მთელი ღამე რომ მისი ღრიალისაგან ქალაქს მოსვენება არ ჰქონდა, ყველას აჯობა, როგორღაც მოახერხა და ცალი ხელი მოიყინა. უბნის პოლიციამ და ექიმბაშმა ფაქტი დაადასტურეს და მეეტლე სათანადო ცნობით სასახლეში მიიყვანეს. აქ მას მეორე ხარისხის სანიმუშო მოქალაქის ორდენი მისცეს და კარგადაც აქეიფეს. ბედნიერებისაგან გაოგნებულმა იმდენი სვა, რომ ბოლოს ყველაფერი დაფქვა სასახლის მსახურებთან: განგებ მდულარე დავისხი ხელზეო. მეფეს მოახსენეს, ყალთაბანდი ყოფილა ის მეეტლეო, მაგრამ ხელმწიფემ ყველას აუკრძალა ამ ამბის გარეთ გატანა. მოლაყბე მეეტლეს მაგრად სცემეს... და დილით ორდენიან-საჩუქრებიანად გაისტუმრეს, თან დაემუქრნენ, როგორც კი ვინმესთან კრინტს დამრავ მდულარეზე, მაშინვე ოქროს გალიაში გიკრავთ თავსო“ (ბოლქვაძე, 2014, გვ. 31).

ამ ერთადერთი, კონკრეტული მაგალითის ჩვენებითაც შესანიშნავად იხატება მეფე ჩიგიდის სახელმწიფოს სულისკვეთება, მისი პოზიციის, მასში არსებული მორალურ-ფსიქოლოგიური ატმოსფეროს სრული პარალიზება. პროფესორი კომპოტინი სასახლის მსახურთათვის სიკეთის შემსწავლელ კურსებს ხსნის, რომლის აბრაზე ხშირია ამგვარი წარწერა: „სირცხვილ-ნამუსის რესტავრაცია“. იგი ათასგვარი რაციონალიზატორული წინადადებით გამოდის ამ მყიფე, გრძნობადამრეტილი ხალხის წინაშე და მეცადინეობაზე მათ მიტყუებას ამგვარი დაპირებებით ცდილობს: „გარდა ამისა, მოვისმენთ ბუნებრივი ტყის შრიალს და ნამდვილი ჩიტების ჭიკჭიკს პროფესორ კომპოტინის მეთოდით“ (ბოლქვაძე, 2014, გვ. 33).

მსგავსი ორიგინალური დაპირებებით მწერლის ფანტაზია მკითხველის თვალწინ ერთბაშად წარმოაჩენს გაზულუქებული ადამიანების მძიმე სხეულებს, რომლებიც ვეღარ ერევან საკუთარ კიდურებს და იმდენად გაზანტებულია მათი ტვინის თითოეული უჯრედი, რომ ბუნების წიაღში გასვლას პროფესორის სულისშემხუთველ ოთახებში ჩაჯდომასა და გრამოფონზე ჩაწერილი ჭიკჭიკის მოსმენას ამჯობინებენ.

კეთილი კომპოტინის ყველაზე დიდი შეცდომა სწორედ ისაა, რომ სიკეთის მეთოდური სწავლება გადაწყვიტა და იგი ადამიანური ყოფის ერთ-ერთ შემადგენელ ატრიბუტად წარმოიდგინა. მას დაავიწყდა, რომ თუ სიკეთე თანდაყოლილი, ორგანული არაა კაცის ბუნებისათვის, ასაკში მისი შეძენა შეუძლებელია. ამიტომ ირონიული ელფერი დაჰკრავს ჩიგიდის ქალაქში გაყიდული ნამცხვრების სახელწოდებებს: „სიკეთე“, „მეგობრობა“, ცხელი ღვეზელი – „კეთილი გული“, კარგი ლუდი – „დედის ალერსი“, ღვინო – „ძმა ძმისთვისაო“, „ნამუსის ელექსირი“, უფრო მეტიც, ამ ქალაქში კუბოებსაც კი ასეთი სახელები ჰქვიათ: „კეთილი მგზავრობა“, „მშვენიერი სიბერე“ და ა. შ. ამის შემხედვარე ბუნებრივად ჩნდება პარალელი ჩვენს დღევანდელ რეალობაში ეგზომ თავდადებით რეკლამირებულ მიწიერ სიკეთეებთან. სატელევიზიო რგოლები თუ კლიპები ტონუსაწეული პათოსით წარმოაჩენენ ე. წ. პროდუქციის ღირსებებს, თუმცა მათ მიღმა უმეტესწილად შემკვეთ-მწარმოებლის სარკასტული აფიორა იჭყიტება. იმთავითვე განწირულია პროფესორ კომპოტინის თეორიული ცოდნა, რომლის უმარტივეს, პრაქტიკულ სავარჯიშოებსაც უხალისოდ ასრულებენ „დიდგვაროვანი“ გვამები. მწერალი ირონიულად წარმოაჩენს მათ გაოფლილ, დამფრთხალ სახეებს ღარიბისათვის ფულის ჩუქების სწავლების დროს. თავისუფლად ეს „მოსწავლეები“ მხოლოდ მაშინ ამოისუნთქავენ, როცა ვარჯიშის ბოლოს, ხელიდან ხელში გადასული ოქროს მონეტა ისევ მისი პატრონის ჯიბეს უბრუნდება. ლევან ბოლქვაძის სარკაზმი ხშირად რაბლესეული სიტამამითა და სილადით დაჰქრის; სიკეთის შეძენის სურვილით გამოთაყვანებულ სასახლის მსახურებს „სრულ-სიკეთიანი“ სამსახურიდან გადამდგარი ჯარისკაცი საკუთარ გამოცდილებას უზიარებს: „ეს იმიტომ არის, რომ მე ყოველ დილით შვრიის ფაფას ვჭამ და კვირაში ერთხელ კუჭს ვიწმენდო“.

„ოქროს გალია“ – ეს სიტყვები არაერთგზის მეორდება ზღაპარში და ის, რასაც ლამაზი, ზღაპრული სახელი ჰქვია, სინამდვილეში ჩვეულებრივი ციხეა. ამ გალიას, ე. ი. ციხეს, წესით, ქურდები, ხულიგნები, სადისტები, მოღალატეები, რეციდივისტები უნდა აფარებდნენ თავს. მშვიდობიანი მოსახლეობისაგან ამ დროებით იზოლირებული ადამიანებისათვის ცხოვრება ბოროტი ვნებების ასპარეზია, ხოლო ციხე – თავშესაფარი. მაგრამ აბა შევიხედოთ ამ ჯურღმულებში, გავეცნოთ მათ

მკვიდრთ და გავიგოთ, რატომ დაიმსახურეს ზეცის მაგიერ ვიწრო სარკმლიდან ძლივს დასანახი ცის ნაგლეჯი და გამხმარი პური...

*„მალე მოვა გაზაფხული,/აივსება შვებით გული,
სხვა რა მინდა, სხვა რა მინდა,
გვერდით მეჯდე, სხვა რა მინდა?!“
(ბოლქვაძე, 2014, გვ. 32)*

საკმარისია ყოვლად უწყინარი, შექეიფიანებული კაცის თითქმის დარდიმანდული წაღიღინება და „ოქროს გალიას“ კიდევ ერთი მსხვერპლი მიემატება. მართალია, ადამიანის დასატუსაღებლად საჭირო არგუმენტებს მაინცდამაინც დიდ პატივს არ სცემენ ჩიგიდის ქვეყანაში, მაგრამ ვინიცოცაა საქმემ მოითხოვა, ეს არგუმენტებიც თავზესაყრელია: ჯერ ერთი, შენ, ვიღაც მოკვდავმა, უსუსურმა ვიგინდარამ, რა იცი, მალე მოვა თუ გვიან გაზაფხული (კალენდარი ხომ მეფის ნება-სურვილს ემორჩილება!), მეორე კიდევ – ეს რა ვიწრო კუთხური, ასე ვთქვათ, სენტიმენტალური სურვილები გაგჩენია – გვერდით მეჯდე, სხვა რა მინდაო. განა ამ უმნიშვნელო, სულელური სურვილების გამო ცოცხლობ ქვეყნად? ესაა სახელმწიფო ინტერესების სრული იგნორირება. ესაა ქვეყნის ღალატი...

„ოქროს გალია“ კი დღითი დღე ივსება **ვინებით, ლასებით, დონებით, ტოპებით, ზენებით, თანებით...** რა მხიარული სახელებია, რა სააღლუმო ფერები! – იქნება შეცდეს კიდევ პატარა მკითხველი. დიახ, თითქოს მხიარული და უცნაური სახელებია, მაგრამ ვნახოთ რა სევდიანად უხსნის პატარა **ინი** ჭაბუკას:

„ჩვენს ქალაქში ასეთი წესი შემოიღეს – ღარიბებსა და უგვაროებს ასოების სახელები ჰქვიათ... **ან, ბან, განები** ბედნიერი ხალხია, საკუთარი სახელიცა აქვთ და გაძღომაც შეუძლიათ ყოველდღე. **დონ, ენ, ვინ, ზენები** დღეგამოშვებით ძღებიან. **თან, ინ, კანები** სანახევროდ მშვირები ვყრივართ. ჩვენზე უარეს დღეში **ლას, მან, ნარები** არიან. **ყარ, ჩირ, წილებზე** ლაპარაკიც არა ღირს. **ჰაები** ბუზებივით იხოცებოდნენ და ეს ასო სულ ამოიღეს ანბანიდან“ (ბოლქვაძე, 2014, გვ. 17).

მეფე ჩიგიდის ვერაგულად ჰკვიანი და ანგარიშიანი გონება ზოგჯერ მიზანსაც აღწევს. სასოწარკვეთის უკანასკნელ წამებში თვალთმაქც ჭორს საკენკივით მიმოაფანტვინებს ქუჩებში: „*მთელს ქალაქში ათასნაირი ხმები დადიოდა: ღარიბებისათვის უფასო საჭმელი იქნებაო, თითო ხელი ტანსაცმელი დაურიგდებათ ყველას, ავადმყოფებს – უფასო წამალი, ბაღებს – ტკბილეული, პატარძლებს – ჭრელი ჩითი და დარაია, ვაჟკაცებს – თითო წყვილი ჩექმა, დედაბრებს – თავშალი და თბილი წინდა, ბერიკაცებს – ცხვრის ქურქი და ბურნუთიო*“ (ბოლქვაძე 2014, გვ. 66).

როგორ მეორდება ყველაფერი. ჰუმანიტარული დახმარების კონვეიერივით, როგორ მოცოცავს გრაფიკით გათვლილი სიკეთე და მის ანაზარა დარჩენილი ჩუმი იმედი. სიკეთის რა ნოსტალგიური ნდომითა და სევდიანი ოპტიმიზმითაა დაწერილი ეს სტრიქონები, ასე ზუსტად რომ უხმობს ასაკისეულ მიჯნებს, ყოფით საზღვრებს, რომლის წინაშეც ადამიანი ზოგჯერ დიდი ხნის ნალოლიავე იდეალზეც კი უარს ამბობს, უანგარიშოდ თმობს ყველა ოცნებას, ყველა მირაჟს, რადგან ავადმყოფს ზოგჯერ მართლაც არჩენს წამალი და მოხუცის შეციებულ სახსარს – თბილი სამოსი. რა გამაბრუებელი, თავზარდამცემი ნეტარებაა ჩიგიდის თვალთმაქცობაში. რა ზუსტი მისამართი აქვს ამ იდილიურ საკენკს – საწამლავს! რეგლამენტირებული ჰანგების მიღმა კი ცხოვრება ბოლმიანობს. ეს ბოლმის ტალღა არაჩვეულებრივი სიძლიერით აზვირთდება ზღაპრის ფინალში. ქართულ ზღაპარს იშვიათად ახლავს ერთად შეყრილი ხალხის ამგვარი დენადობა, თითქოს კაშხალს გზა მისცეს და ერთბაშად ჩამოიქცა ჯებირები. კიდევ ერთხელ გაგვაოცა ლევან ბოლქვაძის ტალანტმა, როცა ამ ზვირთებში ტინიტოს – ნამდვილი ეშმაკის სახე საბოლოოდ ამოატეტივა. ეშმაკისა, რომელსაც ტრადიციისამებრ ამ ზღაპარშიც რქები ედგა გვირგვინად და ბანჯგვლიან სხეულს კუდი უმშვენებდა. ვინ იფიქრებდა, ეს კუდიანი ტინიტო, ნამდვილ ტაბაკეროს ჩიბუხით რომ აბო-

ლებდა და სიძველის გამო წამდაუწუმ იზმორებოდა, ზღაპრის დასასრულს თავისი ემბაკური გამჭრიახი ჭკუით კიდევ ერთხელ მოძებნიდა გამოსავალს. მაგრამ ამ მიგნებას განხორციელება არ ეწერა, თუკი გონება გულსაც არ აუბგერებდა. ისევ ორიგინალური, ისევ მოულოდნელი ილეთი ოსტატის მიერ შემოთავაზებული: ქართულ ზღაპარში ემბაკი სიკეთეს უპირებს გადარჩენას! საუკუნის პარადოქსი! სასახლის ტალანებში დატყვევებულ საათს დაუწყებს ძებნას. მერე დიდ-პატარა ისრებს დაეკიდება, შებოროკილ დროს აუშვებს და სიკეთისათვის აძგერებულ გულს დაუფიქრებლად მიუშვებს ტყვიას. ამჯერად სასიკეთოდ ახდა ტყვიის სიბრმავე. სასახლის მსახურებს (მცველებს) რომ ეგონათ, კაცი მოვკალითო, სწორედ იმ წამში ტინიტოს ემბაკისეულ გარსში საბოლოოდ დაიბადა ნამდვილი ადამიანი. ასე მოაქცია სიკეთემ ყველაზე რთული „მოწაფე“. ...და ყოველივე ეს მაინც ზღაპრის დასასრულია, იმედის კოცონის გამჩაღებელი ფინალი, ამერიკული „ჰეფი ენდი“. ცხოვრება კი, საზოგადოდ, „დულს და გადმოდულს“. სხვადასხვა ქვეყნები, თითქმის მთელი სამყარო, ისევ ომის ცეცხლსა და კვამლშია გახვეული. ისევ ტერორი, შური, კაცისკვლა, ისევ სიმდიდრისა და ძალაუფლებისკენ გააფთრებული ლტოლვა. ისევ აბუჩად აგდებული სიბრძნე, სამართალი, პატიოსნება, ისევ ხელფეხშეკრული თავისუფლება... ზღაპარში მოხვედრილი ბიჭისა არ იყოს, თავად მწერალმა, ლევან ბოლქვაძემაც, ცხოვრების გზაზე მრავალი ხიფათი და განსაცდელი გადაიარა და ისევე ღირსეულად გაუმკლავდა, როგორც მისი ზღაპრის გმირი ჭაბუკა. პიროვნული თვისებებიდან გამომდინარე, დარწმუნებული ვარ, იგი მთელი არსებით დაეთანხმებოდა თანამედროვე ინგლისელი დრამატურგის, ნობელის პრემიის ლაურიატის ჰაროლდ პინტერის სიტყვებს: „მწერალი ადვილად მოწყვლადი, თითქმის უმწერო არსებაა, მაგრამ ამაზე არ უნდა ვიწუწუნოთ. მწერალი აკეთებს საკუთარ არჩევანს და მას ვეღარსად გაექცევა“ (პინტერი 2011, გვ. 75).

საბედნიეროდ, ლევან ბოლქვაძემ თავშესაფარი მხატვრულ სიტყვაში იპოვა და ოსტატურადაც „იცრუა“, როცა ე. წ. ზღაპრის წიაღში (ამ ჟანრის წიაღში) რეალური სამყარო შეასახლა. ამით თითქოს დამალა სათქმელი, მაგრამ სინამდვილეში უმძაფრესად გვაგრძნობინა რეპრესიული, უსამართლო რეჟიმის სუსხი და ამავე დროს, თავისუფლებისათვის ბრძოლის გზები და შესაძლებლობები გვიჩვენა. გული მწყდება, რომ რეგლამენტის გამო ბევრ დეტალზე ვეღარ შევჩერდი. ჩემი დაკვირვებებისა და ანალიზის თქვენთვის გაცნობაზე მომიწია უარის თქმა. უპირატესობა ისევ მხატვრული ტექსტის ციტირებებს მივანიჭე, მკითხველისათვის უკეთ რომ დამენახებინა მწერლის მხატვრული ფანტაზიის ფართო დიაპაზონი და სიღრმე, მეგრძნობინებინა ამ ტექსტის გასაოცარი ირონია და იუმორი, გემო, ფერი, სურნელი და არომატი. საოცარი წიგნია „ზღაპარში მოხვედრილი ბიჭის ამბავი“ – ერთგვარად სასოწარკვეთილთა „ზეიმი“. XX საუკუნის 50-60-იან წლებში, შიდაემიგრაციაში დაწერილი წიგნი-მეტაფორა, კომუნისტური წყობის წინააღმდეგ მიმართული ეს მართლაც პოლიტიკური პამფლეტი, სამწუხაროდ, უაღრესად აქტუალური აღმოჩნდა როგორც ჩვენთვის, ისე დღევანდელი ე. წ. თავისუფალი, დემოკრატიული მსოფლიოსთვისაც.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- ბოლქვაძე, ლ. (2014). ზღაპარში მოხვედრილი ბიჭის ამბავი, თბილისი: „ინტელექტი“.
- ნატროშვილი, თ. (2021). წინათქმა. კოლიმური მოთხრობები. თბილისი: „ინტელექტი“.
- პინტერი, ჰ. (2011). ხელოვნება, ჭეშმარიტება და პოლიტიკა. ლექციები. თბილისი: „ინტელექტი“.
- შალამოვი, ვ. (2021). კოლიმური მოთხრობები. თბილისი: „ინტელექტი“.
- ჯოხაძე, მ. (1988). როცა ტინიტო შენკენაა. „მზერის გადანაცვლება“. თბილისი: „მერანი“.
- ჯოხაძე, მ. (2009). მეფე ჩიგიდის ქვეყანაში. 'სამოთხე უსიყვარულოდ'. თბილისი: „ინტელექტი“.

References:

- Bolkvadze, I. (2014). Zghap'arshi mokhvedrili bich'is ambavi. [„The Story of a Boy Who Found Himself in a Fairy Tale“]. Tbilisi: „Int'elekt'i“.
- Jokhadze, M. (1988), Rotsa t'init'o shensk'ena. Mzeris gadanatsvleba. [When Tinito is towards you. "Gaze Shift"]. Tbilisi: „Merani“.
- Jokhadze, M. (2009). Mepe Chigidis kveq'anashi. Samotkhe usiq'varulod. [n the land of King Chigid. „Paradise without love“]. Tbilisi: „Int'elekt'i“.
- Nat'roshvili, T. (2021). Ts'inatkma. K'olimuri motkhrobebi. [Preface. Kolyma stories]. [Preface. Kolyma stories.]Tbilisi: „Int'elekt'i“.
- P'int'eri, H. (2011). Khelovneba, Ch'eshmarit'eba da p'olitik'a. Lekciebi. [Art, Truth and Politics. Lectures]. Tbilisi: „Int'elekt'i“.
- Shalamovi, V. (2021). K'olimuri motkhrobebi. [Kolyma stories]. Tbilisi: „Inte'lekti“.

Nino Gogiasvili

ნინო გოგიაშვილი

Ilia State University

ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი

Georgia, Tbilisi

საქართველო, თბილისი

The Main Character's Inner Emigration in Kote Jandieri's Short Story

Invitation to the Cinema

გმირის შინაგანი ემიგრაცია კოტე ჯანდიერის

მოთხრობაში „მიპატიჟება კინოში“

DOI: <https://doi.org/10.62119/cils.18.2025.10850>

In this report, I will analyze Kote Jandieri's short story *Invitation to the Cinema* in which, with **naturalistic precision** are portrayed the passions and pains of the main character – a young man gifted with the ability to write. The environment and its accompanying sense of alienation are so oppressive for the protagonist that he chooses **inner emigration, detachment, and deviance**;

A **striking literary parallel** can be observed between this short story and **Françoise Sagan's novel *Sunlight on Cold Water***.

In working on this paper, I used **hermeneutic, comparative, and analytical research methods**.

Keywords: Georgian, prose, Jandieri, emigration, love

საკვანძო სიტყვები: ქართული, პროზა, ჯანდიერი, ემიგრაცია, სიყვარული

2010 წელს, მოთხრობების კრებულისათვის „კონკიას ღამე“ მწერალმა კოტე ჯანდიერმა ლიტერატურული პრემია „საბა“ მიიღო. სწორედ ამ კრებულის ერთ-ერთი გამორჩეული მოთხრობაა „მიპატიჟება კინოში“. კოტე ჯანდიერი მკითხველს ხიბლავს წერის განსაკუთრებული მანერით, მიუხედავად იმისა, რომ, როგორც XX-XXI საუკუნეთა მიჯნის უმეტესი მწერალი, ისიც საბჭოთა საქართველოსა და მის შემდგომ მოვლენებზე, მოჩვენებითი წესრიგის საფარქვეშ მოქცეულ დესტრუქციულ და უსაყრდენო სისტემასა და, სისტემის მსხვერპლ ადამიანებზე წერს.

კოტე ჯანდიერი ყველაზე რთულ, მარადიულ და საჭირბოროტო ეგზისტენციალურ საკითხებს განიხილავს თავის მოთხრობებში. მის ტექსტებში აღწერილ, ერთი შეხედვით, ზედაპირულ ცხოვრებისეულ პერიპეტიებში, პერსონაჟების ღრმა ტრავმები ტრანსლირდება. საბჭოთა საქართველო, სისტემური ტყუილისა და სიყალბის გაქვავებული სივრცეა, სადაც ადამიანები ინერციით არსებობენ ამ საყოველთაო სიცრუეში; უფრო მონდომებულები და სინდისზე ხელაღებულები კი სისტემის საყრდენებად ქცეულან, და უაპელაციო ძალაუფლებითა და კეთილდღეობით სარგებლობენ.

მოცემულ ნაშრომში გავაანალიზე კოტე ჯანდიერის მოთხრობას „მიპატიჟება კინოში“, რომელშიც ნატურალისტური სიზუსტითაა აღწერილი მთავარი მოქმედი პირის – წერის უნარით დაჯილდოებული ახალგაზრდის – ვნებები და ტკივილები. გარემო, და მისი მიუღებლობა, იმდენად მძიმეა მთავარი პერსონაჟისთვის, რომ იგი შინაგან ემიგრაციას, გამიჯვნას და დევანტობას ამჯობინებს; იგი მწერალია, მაგრამ არ წერს, შეყვარებულია, მაგრამ არ ამხელს, ტრავმირებულია, მაგრამ არ აპროტესტებს. მთავარი გმირი, საბჭოთა საქართველოში მცხოვრები ნიჭიერი, განსაკუთრებული ხედვის ადამიანია, რომლისთვისაც მოცემულ რეალობაში ცხოვრება დიდ სულიერ ტკივილებ-

თანაა დაკავშირებული; თუმცა, ამის აღიარებას პირდაპირი ქცევით არ მანიფესტირებს, და გარემომცველი სამყაროსადმი ირონიულ დამოკიდებულებასა და ცინიზმში გამოხატავს. ის არ „ცხოვრობს“, არ ერთვება ამქვეყნიურ ფერხულში, არამედ – „კლავს დღეებს“. „ეს ერთი დღევ მოკვდა. მე ის მივახრჩე უჭუმრად, პროფესიონალი მკვლელის აუღელვებლობით. ეს იყო ნამდვილად ეროვნული, ჭეშმარიტად ქართული მკვლელობა, „მაგიური თეატრებისა“ და მოცარტის გარეშე, ჰარი ჰალერის ქვეყანასთან მარტო „რადებერგერის“ ცარიელი ბოთლი მაკავშირებს, ხვალინდელ დღეს კი ჩემ მაგივრად „თბილმთავმახტმშენი“ მოუღებს ბოლოს“, – ვკითხულობთ ტექსტში (ჯანდიერი, 2009, გვ. 178). „თბილმთავმახტმშენის“ სამსახურებრივი რუტინა, როგორც კიდევ ერთი უსიცოცხლო დღის არყოფნა, მთავარი პერსონაჟის გაუგებარ და არეულ ცხოვრებასთანაა თანხვედრაში, ისევე როგორც თვით ეს სახელი – „თბილმთავმახტმშენი“. მთავარი პერსონაჟი ირონიით განიხილავს ამ საკითხს და ნარცისული სარკაზმით წარმოგვიდგენს არსებულ რეალობას. ასევე, ნარცისული, დაზარალებული პერსონალურობის მთელ სისასტიკეს, ის, სისტემის ნაცვლად, ყველაზე სუფთა, დაუცველ და კეთილ არსებაზე აფრქვევს – ეს ნინცოა, მასზე შეყვარებული ქალი.

მოთხრობის მთავარი გმირისთვის სიცოცხლე აბსურდია და ამგვარ აბსურდში ცხოვრებას ყოველგვარი საზრისი ეკარგება. იგი ყოფიერების ღრმა უფსკრულში გადავარდნილი კაცია, რომელიც არც მოკვდა და ვერც სამზეოზე ამოსვლის პერსპექტივას ხედავს. მას აღარ სურს ამ ქვეყნისთვის აღარაფრის გაღება, სიტყვის დასაწერადაც კი აღარ გაიწვალეს თავს, და ადამიანური ყოფის ეს უცილობელი ატრიბუტი – გაზიარება – მისთვის არაფრისმთქმელი ქმედებაა.

„გული შეწუხებული მაქვს ხალხისაგან, ყველა მოხოვს რაღაც სიტყვების თქმას, რაღაც გაუთავებელ განმარტებებს, შეფასებებს. ვეღარ გაიგეს, რომ აღარაფერი მაქვს სათქმელი, აბსოლუტურად არაფერი. ორი წელია, სტრიქონი აღარ დამიწერია, იმიტომ, რომ აღარაფერი მაქვს სათქმელი ამ აყროლებული ქვეყნისათვის. ჩემს კარს მინდა დავაწერო დიდი ასოებით – დამანებეთ თავი, ანდა ვიშოვო დიდი მეგაფონი და ერთხელ და სამუდამოდ ყველას გასაგონად დავიღრიღო: წადით, თქვენი დედა!“ (ჯანდიერი, 2009, გვ. 126).

ახალგაზრდა მწერალს, რომელიც არ წერს, სიტყვების არსგამოცლილი უმნიშვნელობა აწუხებს, და, იქნებ, სწორედ ამის გამოც არ წერს: „*მე ერთი კითხვა მაწუხებს: რატომ ვფილოსოფოსობთ ამდენს მე და ნინცო. მეტი საქმე და სათქმელი არაფერი გვაქვს? თუკი გვაქვს, მაშინ ვინ დააწესა ეს ე.წ. „აკრძალული“ თემები ჩვენს საუბარში, ვინ გამოშიგნა სიტყვები და ვინ აქცია ერთ დროს ნამდვილ გრძნობათა გამომხატველი წინადადებები ფუჭ და უსაგნო სამკაულებად?*“ (ჯანდიერი, 2009, გვ. 157).

ის იმდენად უსიცოცხლო მდგომარეობაში იმყოფება, რომ, კინოს ნახევრად ცარიელ დარბაზში მჯდომი, წარმოიდგენს, რომ ეს დარბაზია მდინარის მეორე ნაპირი, ადამიანების ხმა კი – „აქერონის უაზო და გაუთავებელი ბუტბუტია მხოლოდ“. აქერონი ბერძნული მითოლოგიის ცნობილი მდინარეა, რომელიც ჰადესთან – სიკვდილის სამეფოსთან აკავშირებს ამქვეყნიურ ყოფას. აქერონის ინტერტექსტი, როგორც პოსტმოდერნისტული ტექსტის ნიშანი, განსაკუთრებულ მაგიურ მგრძნობელობას ანიჭებს მოთხრობას. მთავარი პერსონაჟი, თითქოს, ძილ-ღვიძილშია, სიკვდილ-სიცოცხლის მიჯნაზე და „დასწავლილ“, მექანიკურ ქმედებებს „სევდის მდინარის“ მომაბეზრებელ, საშიშ ბუტბუტს აყოლებს. მდგომარეობას დრამატულობას მატებს ის ფაქტი, რომ „*ხსოვნაში ცოცხლობს ის დრო, როცა სიტყვებს ჯერ კიდევ გააჩნდათ აზრი, ქარებს სურნელი, ღვინოებს გემო, ხოლო სხეულებს – მიზიდულობა: და უფრო მეტიც: მაშინ მე სავსებით შესაძლებელი მეგონა ჩვენი ერთობლივი ცხოვრება... ჩემი და ნინცოსი*“ (ჯანდიერი, 2009, გვ. 158).

ნინცო საბჭოთა ჩინოვნიკის ქალიშვილია, რომელიც მთელი არსებით გრძნობს სისტემურ მანკიერებებს, მაგრამ ის არ არის პავლიკ მოროზოვი – „საბჭოთა იდეალი“ – და მამის წინააღმდეგ ვერ იმართება. ნინცოს უიღბლო ქორწინებაც გარშემომყოფი ბიჭების ჯიბრზე ხდება, თითქოს, შურს იძიებს მათზე, რომ ვერ გამოიჩინეს ვაჟკაცობა და ვერ „შესწვდნენ“ ნინცოს, და სისტემასა და მის წარმომადგენელ მამასთან კონფლიქტს შესწირეს აბსოლუტურად მამის პროტოტიპი ქალიშვი-

ლი. მთავარი პერსონაჟი კარგად აცნობიერებს თავის სიმბდალეს, ამპარტავნებასა და ღალატს, პირველ რიგში საკუთარი თავის მიმართ, რადგან ვერ შეძლო წინცოსთან ცხოვრების დაკავშირება, და, თავდაცვის მიზნით, უფრო ნარცისი, ცინიკური და გულგრილი ხდება; საკუთარი უსუსურობის განცდის პროექციაა ნაგავსაყრელად ქცეული კოლმეურნეობის მოედანიც, სადაც ყვავილებსაც ყიდიან, მაგრამ ის მაინც ნაგავსაყრელადაა ქცეული. მთხრობელი სუიციდის თანმდევი სურვილი-თაა შეპყრობილი, რადგან მისი შინაგანი მიგრაცია უკვე გაუსაძლისია. ის ვერ ახერხებს ცხოვრებას და სწორედ ამიტომაც თავის თავში შეკეტილი, ნილბით აღჭურვილი, დამცინავი; პირის პარსვისას, საკუთარ ანარეკლს ქარონთან აიგივებს და იცის, რომ ამგვარი ცხოვრება ნელი თვითმკვლელობაა, გაცილებით სასტიკი, ვიდრე ამავე სამართლებით ყელის გამოჭრა.

წინცო ნაგავსაყრელზე ამოსული ყვავილივითაა, შემთხვევითი გაელვება არსებულ მრუმე ყოფაში, სრულიად შეუსაბამო საკუთარ ოჯახთან და გარემოსთან მიმართებაში და, როგორც „ბა-ლახი – სათიბი“ – ზვარაკად შეწირული მათთვის. იგი ვერაფერს ხდება მთავარ მოქმედ პირთან, ვერ ერევა მის შინაგან მიგრაციასა და სისუსტეებს, მიუხედავად იმისა, რომ მასთან კონტაქტობს სრულიად გახსნილი, ღია, ლალი ტექსტებითა და ქმედებებით. წინცო, მთელი თავისი არსით, სიმბოლო და ნიშანია სასურველი, საოცარი, თუმცა, ოდნავ ინფანტილური ქალისა. მთელ მოთხრობაში აღწერილია, თუ როგორ ეპატიჟება წინცო კინოში მოთხრობელს, და რა სიმსუბუქითა და სინაზით ნილბავს იმ ძალისხმევას, რაც მისი სახლიდან გასაყვანად სჭირდება. მთავარი გმირის „მიზეზი“, რათა არ წავიდეს კინოში, შარვალია. წინცო იხდის საკუთარ შარვალს და მას აძლევს, თვითონ კი მისი დის ტანსაცმელს იცვამს, რომელიც თვითონვე აჩუქა. მზის სხივით ნათელი ქალის მცდელობა ამაოა – მთავარი გმირი ნარცისი, შეუვალი და ცინიკოსია, და წინცოს მუდმივად ამცირებს, საკუთარი ნირწამხდარობის დასაფარავად.

ავტორის სტილი, ენობრივი თვალსაზრისით, ტრადიციული ქართული ლიტერატურის ნიშნულებით ფორმირდება. კოტე ჯანდიერისეული თვითთრონია, თავისუფლების იდეის დეკლარირება და არსებულ ყოფაში ინერციული არსებობა მე-20 საუკუნის შუა წლების ევროპელი და ამერიკელი მწერლების თემატიკასა და ხელწერასაც გვაგონებს.

მკვეთრი ლიტერატურული პარალელი ფიქსირდება მოცემულ მოთხრობასა და ფრანსუაზ საგანის რომანს „მზის ნამცვრევი ცივ წყალში“ შორის: ორივე ტექსტში, შეყვარებული ქალები ხდებიან ტარიგები, და, მათი სიკვდილის შემდეგ, იწყება მთავარი გმირის განწმენდა და კათარზისი. ორივე შემთხვევაში, მთავარი პერსონაჟები ყოფიერებისადმი განხილული, სნობი და შინაგან ემიგრაციაში გადასახლებული ლაბილური ფსიქიკის გმირები არიან, რომლებიც ვერ ზიდავენ სიყვარულის ტვირთს, და მოჩვენებით უდარდებლობასა და ინდიფერენტიზმს აფარებენ თავს.

ფრანსუაზ საგანის რომანის „მზის ნამცვრევი ცივ წყალში“ მთავარი პერსონაჟი ჟილ ლანტიე დეპრესიით იტანჯება და, ქალაქიდან გაქცეული, პროვინციელი დის ოჯახს აფარებს თავს. სწორედ აქ ხდება ჟილი ნატალი სილვენერს – ინტელექტუალ, ლალ, თავდაჯერებულ ქალს, რომელსაც ჰყავს ქმარი და შვილები, და მთელი ვნებით, რომელსაც ეს სიცოცხლით სავსე ქალი უზიარებს, გადაეშვება მასთან ურთიერთობაში. ჟილი განკურნებულია, ნატალი ოჯახს სტოვებს და მიჰყვება მას ქალაქში; თუმცა, მოულოდნელად ისმენს მამაკაცის საუბარს მეგობართან, რომელიც მას ეხება: ჟილი საკუთარ ცარიელ, სნობურ, ნარცისულ არსს უბრუნდება – განკურნებული, ნატალის ენერგიით სავსე, ოდნავ ცინიკური მის მიმართ, და საკუთარი თავით მოხიბლულს, სულ ავიწყდება, რომ ნატალის ვნება კი არა, სიყვარული ამოდრავებდა, როდესაც მან გავლენიანი ოჯახი და შვილები დატოვა და მასთან გადავიდა საცხოვრებლად. ქალისთვის ეს იმხელა ტრაგედიაა, რომ ავტოკატასტროფაში ასრულებს სიცოცხლეს და ჟილს ბარათს უტოვებს, რომ არ იდარდოს, რადგან ის ყოველთვის ზედმეტად ემოციური ქალი იყო. წინცო კი, რომელსაც კოტე ჯანდიერის მოთხრობის მთავარი პერსონაჟი, კინოდან გამოსვლისას, ცინიზმითა და გულგრილი დამოკიდებულებით იმდენად ამცირებს (სახლში არც ეპატიჟება, ეუბნება, რომ მან გადაარჩინა ნაბახუსევზე სიკვდილს, და შარვალს იქვე იხდის და მანქანაში უტოვებს), რომ აღელვებული მანქანით სწრაფად გარბის და ფრანსუაზ საგანის პერსონაჟივით ავტოავარიაში იღუპება. ქალების მსხვერპლშეწირვას მყისიერად მოჰყვება მთავარი პერსონაჟების კათარზისი – დანაშაულის შეგრძნება, ტრაგიკულობის განცდა, სინანული;

კოტე ჯანდიერის პერსონაჟის შემთხვევაში კი, გადარჩენის, მომავლის იმედი – რასაც ნინცოს შვილზე ზრუნვასა და მის ბედნიერებაში ხედავს.

კოტე ჯანდიერის მოთხრობაში „მიპატიჟება კინოში“ ინტერტექსტად შემოსულია „თვითმფრინავის ბიჭების“ ამბავი, როგორც სისტემიდან გაღწევის, მიგრაციის მცდელობა და თანდართული ფიასკო. მთავარი გმირის შინაგანი ემიგრაცია „თვითმფრინავის ბიჭების“ მცდელობის ალტერნატიული მოდელია. ნინცოს სიკვდილი კი გარდამტეხი ეტაპი, ზღვარია მის ცხოვრებაში:

„მე ვეტყვი ანკას, რომ წარღვნაში დამნაშავენი ჩვენა ვართ და ეს არ არის ღვთიური სასჯელი, რადგან ღმერთი არც მილიციონერია და არც პროკურორი. ეს მღვრიე წყლები ჩვენ თვითონა ვართ, ანკას წინარე თაობები; ეს ჩვენი ცოფი და ბოდმაა, რომელიც ისე ვაგროვებთ და ვამრავლებთ, რომ ბოლოს და ბოლოს ჯებირებმა ვეღარ გაუძლეს და გასკდნენ ძველ კანალიზაციასავით“ (ჯანდიერი, 2009, გვ. 185).

როგორც მთავარი პერსონაჟის ბოლო მონოლოგიდან იკვეთება, ნინცოს სიკვდილი მისთვის სრული გაცნობიერებაა; ის მთელ პასუხისმგებლობას თავის თავზე იღებს. ნინცოს ფუნქციონერი მამაც კი უყვარს, თავის „ურჩხულ“ თავთან შედარებით, რადგან საკუთარ უსუსურობას და ბოროტებას აღიარებს. ყველაფრის თავი კი უსიყვარულობაა, ინდიფერენტიზმი, სიმხდალის გამართლება – სნობური ინფანტილიზმი და გაქცევა.

მკვეთრი პარალელი ფიქსირდება თანამედროვე ქართველი მწერლის ირაკლი სამსონაძის რომანთან „ყურთბალიში“, სადაც ნირწამხდარი მთავარი პერსონაჟი შიშისა და უსიყვარულობის ჭაობში ჩადირულა. ორივე მწერალი ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ გამოსავალი არსებობს, და ის ნამდვილ სიყვარულსა და სიმამაცეშია.

ამ ყველაფრის საპირწონედ, მახსენდება ნიკო ლორთქიფანიძის ნოველა „ძლიერნი სულნი“, სადაც მოსიყვარულე, მამაცი ზეადამიანები დაუნანებლად ტოვებენ ამქვეყნიურ სიცოცხლეს, რადგან მათთვის არსი არსებობაზე მნიშვნელოვანია.

მოთხრობის წინასიტყვაობად წამმღვარებულ ტიბერიუს კეისრის ფრაზას – „ყოველდღე ვკვდები“, საკუთარ – მეთერთმეტე მცნებას უპირისპირებს ავტორი: „არ შეგეშინდეს!“ და გვარწმუნებს, რომ ღმერთი „ექვსის ჭიაზე“ არ უნდა გავცვალოთ. შინაგანი ემიგრაციაც იქ სრულდება, სადაც ღმერთის უპირობო რწმენა და ნდობა იღვიძრებს, რადგან უზენაესია შემომქმედი ირგვლივ ყოველივესი და მისი ნების გარეშე „თმის ღერიც“ არ ჩამოვარდება ადამიანს. მოთხრობაში „მიპატიჟება კინოში“, კოტე ჯანდიერი, ერთი მხრივ, საბჭოური სისტემის მანკიერებასა და ადამიანებზე მის ზეგავლენაზე გვიყვება, მეორე მხრივ კი სიყვარულის ანუ ღმერთის უპირობო მინდობაში ხედავს გამოსავალს.

მოხსენებაზე მუშაობისას, გამოვიყენე კვლევის ჰერმენევტიკული, კომპარატიული და ანალიტიკური მეთოდები.

გამოყენებული ლიტერატურა:

საგან, ფ. (2017). მზის ნამცვრევები ცივ წყალში. თბილისი: „Philos“.
ჯანდიერი, კ. (2009). კონკიას ღამე. თბილისი: „დიოგენე“.

Referevces:

Jandieri, K'. (2009). K'onk'ias Ghame. [Cinderella's Night]. Tbilisi: "Diogene".
Sagan.P. (2017). Mzis Namts'vrevi Ts'iv Ts'q'alshi. [Sunset in Cold Water]. Tbilisi: „Philos“.

Tamta Ghonghadze

თამთა ღონღაძე

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

Georgia, Tbilisi

საქართველო, თბილისი

The Voice of Migrants in Tamta Melashvili's Novel –

„Told and Untold Stories: Germans in Georgia“

მიგრანტების ხმა თამთა მელაშვილის რომანში –

„თქმული და უთქმელი ისტორიები: გერმანელები საქართველოში“

DOI: <https://doi.org/10.62119/cils.18.2025.10851>

Tamta Melashvili's book, "Told and Untold Stories: Germans in Georgia," published in 2017. Using the method of oral histories, the author has added a reportage novel to contemporary Georgian literature. The novel "Told and Untold Stories: Germans in Georgia" reflects the 200-year history of Georgian-German relations from the consciousness of its direct participants. In the book, people tell stories of how their German grandmothers and great-grandfathers established their communities in Bolnisi, Asureti, and Sartichala; what the coexistence of Germans and Georgians was like; How German migrants became emigrants; What remains alive today, what has been preserved in photographs and memory.

Keywords: Migrants, Germans in Georgia, Tamta Melashvili, Oral History Method, Svetlana Alexievich

საკვანძო სიტყვები: მიგრანტები, გერმანელები საქართველოში, თამთა მელაშვილი, ზეპირი ისტორიების მეთოდი, სვეტლანა ალექსიევიჩი

გერმანელების საქართველოში მიგრაცია 200 წლის წინ დაიწყო. მე-18 საუკუნიდან გერმანელების ჩრდილოეთ ამერიკასა და რუსეთში, და მე-19 საუკუნიდან უკვე სამხრეთ კავკასიაში მიგრაციის მიზეზები უშუალოდ იყო დაკავშირებული იმ პერიოდის გერმანიის პოლიტიკურ, ეკონომიკურ, სოციალურ და რელიგიურ ვითარებასთან; ასევე, მნიშვნელოვანი იყო რუსეთის იმპერატორების გამოცემული განკარგულებები, რითაც ისინი პრივილეგიების დაპირებით ევროპელებს თავის ვრცელ ტერიტორიაზე დასახლებლად იწვევდნენ. გადამწყვეტი მაინც ვიურტემბერგში არსებული ვითარება იყო – ომებისგან გადატარებული მოსახლეობა, გაზრდილი გადასახადები, მოუსავლიანობა და შიმშილი. ასევე, იზრდებოდა ლუთერანული ეკლესიით უკმაყოფილოთა რიცხვის, რასაც ვიურტემბერგის ხელისუფლება განსაკუთრებით მკაცრი ზომებით პასუხობდა.

1817 წელს საქართველოში ვიურტემბერგელი შვაბების 31 ოჯახი ჩამოვიდა. ისინი სართიქალის მახლობლად დასახლეს. გერმანელთა შემდეგი ნაკადი, 500-მდე ოჯახი, 1818 წელს ჩამოვიდა. 1819 წლისთვის საქართველოს ტერიტორიაზე ექვსი გერმანული კოლონია იყო: მარიენფელდი, ნოი-ტიფლისი, ალექსადერსდორფი, კატარინენფელდი, ელიზაბეტთალი და პეტერსდორფი. გერმანელთა ჩამოსვლა გრძელდებოდა შემდეგ წლებშიც (თათარაშვილი).

ამ ისტორიულ ამბავზე არსებობს დოკუმენტური წყაროები, კვლევები, წიგნები. არსებობს ქართულ-გერმანული ელექტრონული არქივი, რომლითაც დაინტერესებული ადამიანი ბევრ ინფორმაციას მიიღებს. თუმცა, ისტორიის მიღმა რჩება ხოლმე ადამიანური გამოცდილების ემოციური ნაწილი. სწორედ ამ ნაწილზეა თამთა მელაშვილის წიგნი – „თქმული და უთქმელი ისტორი-

ები: გერმანელები საქართველოში“. რომანი 2017 წელს გამოიცა. მწერალმა ზეპირი ისტორიების მეთოდის გამოყენებით რეპორტაჟული რომანი შესძინა თანამედროვე ქართულ მწერლობას. ტექსტის გამორჩეულობას ერთად ქმნის ჟანრობრივ-მეთოდოლოგიური, მხატვრული და ისტორიული თავისებურებები. რომანში ჩვენთან მიგრირებული გერმანული თემის შთამომავალთა ხმებსა და მათ ექოებს ვისმენთ. ისინი სხვადასხვა ეთნიკური ჯგუფების თანაცხოვრების პატარა ადამიანურ ბედნიერებებსა და ტოტალურ ტრაგედიებზე ლაპარაკობენ. ეს საბჭოთა კავშირის მიერ დაცენზურებული ხმებია.

ზეპირი ისტორიების მეთოდი, როგორც თანამედროვე მეთოდოლოგია, სხვადასხვა წყაროდან მომდინარეობს. იგი XIX საუკუნის 40-იანი წლებიდან დასავლეთის აკადემიურ წრეებში გახდა პუპულარული (ტურაშვილი, 2012, გვ. 233). ზეპირი ისტორიის საზოგადოების დამაარსებლისა და ამ მეთოდოლოგიის ერთ-ერთი პირველი მკვლევრის პოლ ტომპსონის თქმით, ტერმინი „ზეპირი ისტორია“ ახალია, როგორც მაგნიტოფონი, და დიდი გავლენა აქვს მომავალზე, მაგრამ ეს არ ნიშნავს, რომ მას არ აქვს წარსული. ზეპირი ისტორია ისეთივე ძველია, როგორც ისტორია. ის იყო ისტორიის პირველი ფორმა (Thompson, 1978, p. 19).

მწერლობაში ამ მეთოდის მთავარი დანიშნულება მკითხველამდე ამბებთან ერთად მთხრობელთა ემოციების მიტანაა. წიგნის შესავალში თამთა მელაშვილი არჩეული მეთოდის სწორედ ამ თავისებურებაზე საუბრობს: „ჩემი მიზანია ეს იყო – მიხდოდა მკითხველისთვის ადამიანთა განსხვავებული ხმები მაქსიმალურად ყოფილიყო შესაგრძნობი“ (მელაშვილი, 2017, გვ. 8). ამგვარი თხრობით თითოეული ადამიანური გამოცდილების ფენომენურობა იკვეთება.

თამთა მელაშვილის ტექსტი ქართულ-გერმანული ურთიერთობის 200-წლიან ისტორიას აღადგენს მის უშუალო მონაწილეთა ცნობიერებიდან: XIX საუკუნის დასაწყისში გერმანელების მიგრაციას კავკასიაში, მეორე მსოფლიო ომის დროს საბჭოთა ხელისუფლების მიერ საქართველოდან მათი გადასახლება და ამ პროცესის თანმდევი შიმშილი, ტანჯვა და სიკვდილი.

გერმანელ მიგრანტთა შთამომავლები გვიყვებიან ამბებს თუ როგორ შექმნეს მათმა დიდმა ბაბუებმა და ბებიებმა ბოლნისში, ასურეთში, სართიჭალაში, თბილისში თავიანთი თემი; როგორი იყო გერმანელებისა და ქართველების, რუსების, სომხების, აზერბაიჯანელების, უკრაინელების თანაცხოვრება; როგორ იქცნენ გერმანელი მიგრანტები ემიგრანტებად; რა დარჩა ცოცხალი, რა შემორჩა ფოტოებსა და მეხსიერებას.

ამ ქალაქებსა და სოფლებში დღეს ძალიან რთულია გერმანული ფესვებისა და კვალის მიგნება. ფაქტობრივად, გამქრალია ამბები და ნიშნები, რომლებიც საბჭოთა კავშირში ცხოვრების იმ ადამიანურ ნაწილზე გვიყვება, ისტორიაში რომ არ იწერება ხოლმე. ამის გამო, ეს რომანი შეუფასებელი მნიშვნელობისაა; მწერალმა რთული კვლევა-ძიება ჩაატარა და გაქრობის ზღვარზე მყოფი მოგონებები და ემოციები აქცია რომან რეპორტაჟად.

საქართველოს გერმანელთა ორასწლიან ისტორიაში მთავარი ტრაგიკული და გარდამტეხი კვანძი მსოფლიო ომია; დრო, როცა პატივსაცემი, დაფასებული ადამიანები „დამნაშავედ“ გადაიქცნენ და გაიწირნენ გარიყვის, შეურაცხყოფის, წამებისა და სიკვდილისთვის. სხვადასხვა წყაროებში მათი რიცხვი 23 000-დან 25 000-მდეა.

თხრობა ორსაუკუნოვან ამბავზე სწორედ მეორე მსოფლიო ომის გარშემო იკვრება: „მეორე კლასში ვიყავი მაშინ, ... ჩემი და მაშინ 2 წლის იყო, სამი წელი, ყაზახეთში რომ ჩავედით, მაშინ შეუსრულდა“ (მელაშვილი, 2017, გვ. 44); „სამი თვისა უკვე პოლიტიკური დამნაშავე ვიყავი. 1941 წლის ივლისში დავიბადე და ოჯახის 8 წევრი გადაგვასახლეს“ (მელაშვილი, 2017, გვ. 139).

თამთა მელაშვილის ტექსტში ომის ტრაგიკულ ნაწილს ძირითადად ის ადამიანები ქმნიან, რომლებმაც ამ ომსა და გადასახლებაში ოჯახები დაკარგეს, მაგრამ ომში არ ყოფილან. აქ ტანჯვა და სიკვდილი, ნაცვლად უშუალოდ ომისა, საბჭოთა რეჟიმის რეპრესიებს უკავშირდება:

„ცდილობდნენ, რაც შეიძლება მეტი მსხვერპლი ყოფილიყო, მაგრამ დამადასტურებელი ფაქტი – რაც შეიძლება ნაკლები. მაგალითად, მატარებელს რომ აჩერებდნენ, აძლევდნენ, ვთქვათ, 5 წუთს საპირფარეოსთვის და უცებ იწყებდნენ მატარებლის დაძვრას და ძალიან

ხშირად პატარა ბავშვები, მოხუცები, ფეხმძიმე ქალები ასე რჩებოდნენ გზაში. ... ისე არავინ გკლავდა, მაგრამ ზამთარში, ყინვაში, სტეპში ან შიმშილისგან მოკვდებოდი, ან გაიყინებოდი, ან ცხოველების საჯიჯგნი გახდებოდი. ძალიან ბუნებრივად ცხრილავდნენ გადასახლებულებს. რეალურად სიკვდილიანობის სტატისტიკაც არ არსებობს“ (მელაშვილი, 2017, გვ. 172).

გერმანული ოჯახის სახლის ჭერში ქართველებმა წლების წინ გადამალული ყავის სერვიზი იპოვეს. მალევე მათ ყაზახეთიდან ესტუმრათ გერმანელი ქალი: „...ეს გოგო ადრე აქ ცხოვრობდა, ამ ეზოში იზრდებოდა, სანამ გადასახლებდნენო. ... ათი წლის იყო, რომ გადასახლეს. ... ძალიან დასწყდა გული, სახლი რომ აღარ დახვდა, მაგრამ ეზოში გავივლი, სადაც ვიზრდებოდიო. ... გამოსამშვიდობებლად რომ მოვიდა, დედამ ჭერიდან ჩამოღებული ყავის სერვიზი გამოუტანა და მისცა – დედას წაუღეო. ... ერთი საათი იტირა და რა გვითხრა იცით? ... დედაჩემს ათი წლის სიცოცხლე მოემატება, ამას რომ ჩავუტანო“ (მელაშვილი, 2017, გვ. 93). ეს ნოსტალგია აერთიანებთ გადასახლებულ გერმანელთა შთამომავლებსაც და ქართველებსაც: „სულ იყო მოგონებები მათ შესახებ, მათი მონატრება. ბებიასგან, პაპასგან მესმოდა მათი ამბები“ (მელაშვილი, 2017, გვ. 64).

ნოსტალგიური განწყობები მთხრობელთა ტკივილებს ეზავება და დრამატული აბების თხრობას ამსუბუქებს. ეს ტკბილ-მწარე განცდები იმ ბედნიერ ცხოვრებას უკავშირდება, რომელიც მათ ომამდე საქართველოში გაშენებულ გერმანულ თემში ჰქონდათ: ბევრი შრომა, გერმანული წესრიგი, სიმკაცრე და ამით მიღებული დოვლათი, მყარად გამართული ოჯახები, სოფლები, რომლებსაც შრომასთან ერთად დასვენების, მხიარულების დრო და ადგილიც გაწერილი და უზრუნველყოფილი ჰქონდათ.

* * *

თემატიკითა და ნარატოლოგიური ფორმით თამთა მელაშვილის წიგნი იმ პოლიფონიური მწერლობის გაგრძელებაა, რომლითაც ნობელიანტმა სვეტლანა ალექსიევიჩმა მსოფლიოს გააგონა საბჭოთა ტოტალიტარიზმის ქვეშ მოყოლილი ადამიანების ხმები.

სვეტლანა ალექსიევიჩის ასევე ზეპირი ისტორიების მეთოდით დაწერილი ცნობილი რომანები ციკლიდან „უტოპიის ხმები“ – „ომს არა აქვს ქალის სახე“ (1985 წ.) „უკანასკნელი მოწმეები“ (1985 წ.), „ცინკის ბიჭები“ (1989 წ.), „ჩერნობილის ლოცვა“ (1997 წ.) და „სექენდ ჰენდის დრო“ (2013 წ.) – როგორც ნობელის კომიტეტმა განმარტა, „ჩვენი დროის განსაცდელისა და მხნეობის მონუმენტი“. რომანებში მწერალი ტოტალიტარული სისტემის მიერ ტრავმირებული ათასობით ადამიანის ხმას აქცევს სათქმელად.

სვეტლანა ალექსიევიჩის რომანთან – „ომს არა აქვს ქალის სახე“, თამთა მელაშვილის წიგნის შედარებისას, პირველი, რაც ყურადღებას მიიქცევს, თავების სახელდებებია. ორივე ტექსტში მთხრობელთა თითოეული ნაამბობი მეტყველ, პოეტურ სათაურად ფორმდება:

„ომს არა აქვს ქალის სახე“ – „მხოლოდ მე დავბრუნდი დედასთან...“, „ტელეფონის ყურმილი არ ისვრის...“, „ეს მე არ ვყოფილვარ...“, „ერთხელ მაინც შემახედა...“, „და გულის ადგილას იდებ ხელს...“, „უცბად საშინლად მომწყურდა სიცოცხლე...“ და სხვ.

„გერმანელები საქართველოში – „მე ვცხოვრობ“, „TAMARA, BIST DU DA?“, „სად არის სამშობლო?“, „სიზმარს რომ ვხედავ...“, „ჩემი მიშა ცოცხალია“, „დგას დედაჩემი და მღერის“, „მე ვარ...“ და სხვ.

რომანების ეს თავისებურება ჯერ კიდევ წაკითხვამდე უქმნის მკითხველს განწყობას, რომ მთავარი აქ ემოციები იქნება და არა ამბები, რაც ხშირია ხოლმე დოკუმენტურ პროზაში. ამ თვალსაზრისით, ტექსტებში ძირითადი ნარატივი არსობრივადაა ფემინური, თუმცა მთხრობელებიც თითქმის სულ ქალები არიან.

„ქალები სხვაგვარად და სხვა რამეებზე მოგვითხრობენ. „ქალის“ ომი სხვაგვარადაა შეფერილი, სხვა სუნი, სხვა განათება და გრძნობათა საკუთარი სივრცე აქვს. საკუთარი სიტყვებიც. ... თანაც იქ მხოლოდ ისინი (ადამიანები!) როდი იტანჯებიან, არამედ მიწაც, ფრინვე-

ლებიც, ხეებიც. ყველაფერი, რაც ქვეყნად ჩვენთან ერთად ცხოვრობს. უსიტყვოდ რომ იტან-
ჯებიან, ეს კიდევ უფრო შემზარავიც კია“ (ალექსიევიჩი, 2017, გვ. 8).

ამ ხმების მოსმენა მხოლოდ მეტ-ნაკლებად თავისუფალ სამყაროს შექმნა და არა – საბჭო-
ეთის ფალსიფიცირებულ რეალობას. ამიტომ ხდებოდა ის, რასაც სვეტლანა ალექსიევიჩი შესავალ-
ში იხსენებს, რომ გამზადებულ ხელნაწერს რედაქტორები უკან უბრუნდებდნენ უარით – „საიდან
გქვთ ეს აზრები? ეს უცხო აზრებია. არასაბჭოური. ... გეტყობათ, მეტიმეტი მოგსვლიათ რემარკის
კითხვა... ჩვენთან რემარკიზმი არ გავივით. საბჭოთა ქალი ცხოველი არ არის“ (ალექსიევიჩი, 2017,
გვ. 27). ეს არ იყო ომის ის სახე, რომლის ტირაჟირებაც ტოტალიტარულ სახელმწიფოს სურდა, ანუ,
ეს არ იყო გმირების ომი.

თამთა მელაშვილის რომანშიც მთხრობელები – გადარჩენილები და გადარჩენილთა შთამო-
მავლები – უმრავლესობა ქალები არიან. და არიან კაცებიც, რომელთა თხრობა, ვფიქრობ, უფრო
მეტად მიდრეკილია ამბების თანმიმდევრობაზე, თუმცა ტექსტის მთავარ ინტენციას ისინი მაინც
საკუთარ ემოციებთან მიჰყავს: „მახსოვს შემოსვლა. რომ შემოვედით, ისეთი ლამაზი იყო... ახლაც
მახსოვს ზაბორები. ქვის ზაბორები იყო“ (მელაშვილი, 2017, გვ. 77); „მარა რა არის, იცი? სიზმარს
რო ვხედავ, ისევ იქა ვარ, ჩემს სახლში“ (მელაშვილი, 2017, გვ. 75).

ამ წიგნში მკითხველს აქვს შესაძლოლობა დააკვირდეს როგორ და რაზე საუბრობს ორივე
სქესი, როგორ განსხვავდება მათი აქცენტები და განცდები.

* * *

ორივე ავტორი მთხრობელთა მეხსიერებიდან მეორე მსოფლიო ომთან დაკავშირებული
ტრავმული გამოცდილების რეკონსტრუქციას ცდილობს;

სვეტლანა ალექსიევიჩის წიგნის მთავარი თემაც მეორე მსოფლიო ომია. რომანში ადამიანის
ყველაზე ტრაგიკული და შემზარავი მდგომარეობები, განცდებია ასახული, იმიტომ, რომ მთხრო-
ბელები ომის მათეულს სახეს ალადგენენ.

„ახლავს მესმის იქიდან მობრუნებული ადამიანის სიმარტოვის. ის სხვა პლანეტიდან
თუ საიქიოდან მობრუნებულს ჰგავს. ისეთ ცოდნას ფლობს, სხვებს რომ არ აქვთ, რომლის
მოპოვებაც მხოლოდ იქ, სიკვდილის სიახლოვეს შეიძლება. სიტყვებით რაიმეს გადმოცემას
რომ ცდილობს, კატასტროფის განცდა ეუფლება. ადამიანი მუნჯდება. ის თხრობას ცდი-
ლობს. სხვები ცდილობენ, ჩასწვდნენ მის მონათხრობს, მაგრამ ყველა უძლურია“ (ალექსი-
ევიჩი, 2017, გვ. 13).

ამ ტექსტში უშუალოდ ომის ამბების იხსენებენ, ამიტომ, თამთა მელაშვილის რომანთან შე-
დარებით, აქ გაცილებით შემზარავ ამბებს ვკითხულობთ. ავტორებმა ერთი ომისა და ტოტალი-
ტარისტული რეჟიმის სხვადასხვა ამბები აქციეს რომან რეპორტაჟად. ეს განსაზღვრავს თხრობის
განსხვავებულ ემოციურ სიმძაფრეს.

ამ ორი რომანის მთხრობელთა ისტორიების შედარებისას, კიდევ ერთი განსხვავებული რა-
კურსი და პიროვნულ-ემოციური პერსპექტივა უნდა გამოვკვეთოთ.

სვეტლანა ალექსიევიჩის მთხრობელთათვის მეორე მსოფლიო ომი, აუწონავი სიმძიმის, პი-
რადი ტრაგედიების მიუხედავად, მათი გამარჯვებით დასრულდა. „ამ ადამიანებს სტალინიც ჰყავ-
დათ, „გულაგიც“ ჰქონდათ, მაგრამ გამარჯვებაც ჰქონდათ. და მათ ეს იციათ“ (ალექსიევიჩი, 2017,
გვ. 19); „მან – დამცირებულმა, გასრესილმა, ნამუსახილმა სტალინის ბანაკები და ურიცხვი
ლაღატი გამოიარა და მაინც გაიმარჯვა. სასწაული მოახდინა“ (ალექსიევიჩი, 2017, გვ. 22). მთელ ამ
ჯოჯოხეთში მათ იცოდნენ თვითონ ვინ იყვნენ და მტერი ვინ იყო. გამოვლილი ტანჯვის მოსანე-
ლებლად ერთი ცხოვრება არ ეყოფოდათ, მაგრამ ეს ომი მაინც მათი, მათი ქვეყნის გამარჯვებით
დასრულდა. ისინი გმირებად გამოაცხადეს.

თამთა მელაშვილის რომანის მთხრობელთა პერსპექტივიდან დანახული ომი კი უფრო ტრაგიკულია იმ თვალსაზრისით, რომ ქართველი გერმანელები ორივე მხარისთვის მტრული და საძულველი თემი იყო.

„იყო შემთხვევები, რომ დავაშავებდი რაღაცას და პირდაპირ მეტყოდნენ – შე ფაშისტო. ... მე დაბადების მოწმობაში პირდაპირ ჩამიწერეს ნემეცი. ჰოდა, ხო გადაშალა ეს და შემოხედა, ნემეცი ხარო? კი, გერმანელი ვარ-მეთქი. მომყარა უკან ეს საბუთები, ნემეცებისთვის ტექნიკუმი ძაან დიდი ფუფუნება არისო, ... შემოვტრიალდი და წამოვედი. რას ვეტყოდი, წამომივიდა ცრემლები“ (მელაშვილი, 2017, გვ. 101).

ომის შემდეგ ოფიციალურმა რეაბილიტაციამ გადასახლებაში დარჩენილ თუ იქიდან დაბრუნებულ გერმანელებს ვერ ალუდგინა შელახული ღირსება და დამცირებული მდგომარეობა. სსრკ-ში ომის შემდეგაც ვიღაცას შეიძლება ისევ „ნემეცი“ წამოეძახებინა რომელიმე მათგანისთვის, ხოლო თუ გერმანიაში წავიდოდნენ, იქ – რუსი.

„მეზობლებმა ყველამ იცოდა, ცხადია, ჩემი გერმანელობა, მაგრამ არაფერი მიგრძნია. მერე, გამსახურდიას დროს გავიგე ეს რას ნიშნავდა... თან ეს იყო ფიზიკის ინსტიტუტში, თითქოს განათლებულ სახლში...“ (მელაშვილი, 2017, გვ. 165) არა თუ არ მოხდა რეალური რეაბილიტაცია, არამედ საუკუნის ბოლოს ეროვნული ნიშნით მათი დისკრიმინაცია ხელახლა გააქტიურდა.

„მგონია, ადამიანის მოკვლა უფრო ნაკლები დანაშაულია, ვიდრე მისი ფსიქიკის მოკვლა. ... ბეზიაჩემის სინდრომი რაც იყო, ის აუცილებლად დედაჩემზე არის ასახული და რაღაც დონეზე ჩემზეც.“ – მარია ოტენის შვილიშვილი (მელაშვილი, 2017, გვ. 147). უდანაშაულოდ გადასახლების გამოცდილებამ ადამიანებს დამნაშავეს ტრავმა დაუტოვათ. ეს კომპლექსი იკითხება თინათინ ჰაინეს თხრობაში: „მხატვრობა მინდოდა. რა ვიფიქრე, იცით? ... გინდა კარგი იყო, ცუდი ამბავი ყველას ემართება, ერთხელ მაინც. ცუდი ექიმი რომ გავხდე, ხო საშინელება იქნება და ცუდი მხატვარი ვის რას დავუშავე, ვის რას ვავნებ-მეთქი“ (მელაშვილი, 2017, გვ. 147). დასჯილი ადამიანის სხეული იმახსოვრებს შიშს, რომ კიდევ არ დაისაჯოს. იგი ავტომატურად თავდაცვით მდგომარეობაში რჩება. ასევე ავტომატური ხდება განგაშის განცდა: „А вы уверены, нас не поймают?“ – კითხულობს პირველ კადრში მარია ელისაბედ ოტენი, რომლის შესახებაც დოკუმენტურ ფილმს იღებდა მისი შვილიშვილი.

თამთა მელაშვილის რომანის მთხრობელთა ემოციური გამოცდილება უფრო მძიმეა იმ პერსპექტივიდან, რომ ისინი ისე გაიწირნენ სხვების ომში, შეუძლებელი იყო მათი მდგომარეობის რეაბილიტაცია და დანაკარგის კომპენსაცია.

* * *

ზეპირი ისტორიების მეთოდს ერთი მნიშვნელოვანი თავისებურება აქვს. „წლების განმავლობაში ისტორიის გამეორება თხრობის შედეგად თვითინტერპრეტაციის ფორმად იქცევა. ადამიანებს არა მხოლოდ საკუთარი წარსული ახსოვთ, არამედ მის გაცნობიერებასაც ცდილობენ. ... ფსიქოლოგებმა, სოციოლოგებმა... ზეპირი გამოხატვის ფორმები და მოტივაციები კითხვის ქვეშ დააყენეს მას შემდეგ, რაც მათი სუბიექტურობა აღიარეს“ (ტურაშვილი, 2012, გვ. 239). ეს სუბიექტურობა და ამბავთან მიზრუნების მოტივი ლიტერატურაში, განსხვავებით სოციოლოგიისგან, მხატვრული მიზანიც კია. თხზვა და ქმნადობა, სწორედ თვითინტერპრეტაცია და თვითგაცნობიერება ხდება ტექსტის მხატვრული ინტენცია. თანაც მწერალი, მწერლობასთან ერთად თერაპევტიც ხდება.

თამთა მელაშვილის წიგნის მთხრობელი გადასახლებიდან დაბრუნებული ბებუის შესახებ იხსენებს: „თუკი რამე მიზეზი ჩაუვარდებოდა ხელში, მუდმივად ყვეზოდა ამბებს ყაზახსტანზე. ... ყოველთვის პოულობდა რაღაც მიზეზს, რომ ამაზე ელაპარაკა. ეს იყო – თითქოს რაღაცის თქმა გინდა და უთქმელი რომ გრჩება ამ ცხოვრებაში...“ (მელაშვილი, 2017, გვ. 173) – ადამიანი მრავალჯერ უბრუნდება ერთ ამბავს იმიტომ, რომ გაიგოს, როგორმე მიიღოს და მომხდართან ასიმილაცია

შედლოს. ფიქსირებაც ამ ასიმილაციის ერთ-ერთი გზაა. წინააღმდეგ შემთხვევაში, პიროვნებაში ეს კონფლიქტი გადაუჭრელი რჩება.

სვეტლანა ალექსიევიჩი წიგნში საუბრობს იმ მთხრობელთა შესახებ, რომლებიც მრავალჯერ კი არ უბრუნდებოდნენ ერთ ისტორიას, პირიქით, წლობით დუმდნენ. „*დიახ, ბევრს ტირიან. მოთქვამენ. ... სასწრაფოსაც იძახებენ. და მაინც მოხოვენ, მოდი, აუცილებლად მოდი, იმდენ ხანს ვიცდიდით, ორმოცი წელიწადია ვდუმვართო...*“ (ალექსიევიჩი, 2017, გვ. 18). ავტორი ადამიანს წლობით გამოუთქმელი ემოციისგან ათავისუფლებს. თხრობა ამ რომანშიც, გარდა შემოქმედებითობისა, თერაპიული ფუნქციით იტვირთება.

ზეპირი ისტორიების მეთოდით ავტორები არა მხოლოდ ამბებს წერენ, არამედ მთხრობელთა თვითრეფლექსიასა და თვითშემეცნებაში მონაწილეობენ და ეს პროცესიც ამგვარ ტექსტებში მხატვრული ინტენციაა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

ალექსიევიჩი, სვ. (2017), ომს არა აქვს ქალის სახე, თბილისი: „ინტელექტი“.
თათარაშვილი, ნ., გერმანელი კოლონისტების არქიტექტურა საქართველოში, ქართულ-გერმანული არქივი;
<https://german-georgian.archive.ge/ka/blog/15>
მელაშვილი, თ. (2017), თქმული და უთქმელი ისტორიები, გერმანელები საქართველოში, თბილისი: „ინტელექტი“.
ტურაშვილი, მ., (2012), ზეპირი ისტორიის თეორიული და მეთოდოლოგიური კვლევის საკითხები, სჯანი, 13.
Thompson, P. (1978), The Voice of the Past: Oral History, London, New York: “Oxford University Press”.

References:

Aleksievichi, Sv. (2017), Oms ara akvs kalis sakhe. [War Does Not Have a Woman's Face]. Tbilisi: "intellecti".
Tatarashvili, N. Germaneli k'olonist'ebis arkit'ekt'ura sakartveloshi. [Architecture of German Colonists in Georgia].
Georgian-German Archive; <https://german-georgian.archive.ge/ka/blog/15>
Melashvili, T. (2017). Tkmuli da utkmeli ist'oriebi. Germanelebi sakartveloshi. [Stories Told and Untold. Germans in Georgia]. Tbilisi: "intellecti".
Thompson, P. (1978), The Voice of the Past: Oral History. London, New York: “Oxford University Press”.
T'urashvili, M. (2012). Zep'iri ist'oriis teoriuli da metodologiuri k'vlevis sak'itkhebi. [Theoretical and Methodological Issues in Oral History Research]. Sjani, 13.

უცხოელი ემიგრანტი მწერლები და კულტურულ-ლიტერატურული კავშირები
სხვადასხვა ეპოქათა კონტექსტში
Emigrant Writers and Cultural-Literary Connections in Various Historical Contexts

Valeria G. Andreeva

DSc in Philology, Leading Research Fellow

A. M. Gorky Institute of World Literature of the Russian Academy of Sciences

Russia, Moscow

**The Doukhobors, Leo Tolstoy, and his Daughter Aleksandra Tolstaya –
Two Stories of Escape from Russia**

DOI: <https://doi.org/10.62119/cils.18.2025.10852>

Tolstoy actively supported the Doukhobors, corresponding with their leader P.V. Verigin and following events in the Caucasus. His financial aid helped fund their emigration to Canada: he organized donations and gave royalties from the first edition of *Resurrection*. Later, Russian-American writer Maurice Hindus described Canadian Doukhobors and the radical “Svobodniki” (“Sons of Freedom”), assuming Tolstoy’s ideas influenced them. Surprisingly, many sectarians did not even know Tolstoy’s name. Another telling episode involves Tolstoy’s daughter Alexandra, who, while in Japan and refusing to return to the USSR, asked the Doukhobors for help moving to Canada—only to receive a courteous refusal.

Key words: The Doukhobors, Leo Tolstoy, Aleksandra Tolstaya, emigration, radical movement

The topic “Tolstoy and emigration” is very comprehensive, although Tolstoy himself wasn’t the emigrant. It is better to say: Tolstoy didn’t become an emigrant, although he could have been one. Russian government was afraid of Tolstoy’s power, but, fortunately for the rulers, the writer, along with anti-government statements, preached the law of non-resistance to evil.

Prof. Edward Steiner, who spent much of last year with Tolstoy, wrote: “Power of fame and the harmlessness of the non-resistant have saved him from the exile into which have been sent countless numbers who have provoked the authorities far less than has he” (Non-Resistance to Evil, p. 91).

Scientists and publicists often call Tolstoy the predecessor of Russian Revolution. Sometimes they speak in a positive sense, often in a negative one. For instance, doctor and priest Mark Andronnikov, who lives in France, believes that asking the question “Why this power?”, Tolstoy encouraged the fight against the regime of the “people’s oppressors”, leading to the inevitability and necessity of terror.

But it is difficult to agree with Mark Andronnikov. Tolstoy, in the wright words of V.V. Stasov, became “the lawyer of a hundred million agricultural people”. Exaggerations in Tolstoy’s denial were caused by necessary changes and fundamental transformations in Russian society. Tolstoy never called for violence, his principle of non-resistance to evil was connected with the soft power, with the education of people, with the proposal to reject not civilization, but the using of peasants. The rulers feared Tolstoy as the most important national leader.

It is appropriate to cite the remark of P.D. Boborykin, who called Tolstoy an “emigrant,” recalling “the entirety of his activities over the last twenty years of his life, his propaganda, his credo of a pure neo-

Christian anarchist.” P.D. Boborykin wrote: “And if he wasn’t tried or exiled without trial, it was only because the authorities were afraid of his popularity and didn’t directly persecute him, but nevertheless he died officially excommunicated from the state-police Orthodox Church” (Boborykin, p. 507).

At the second part of his life Tolstoy lived only in Russia, but at the beginning of 20th century the writer himself and his estate Yasnaya Polyana were well known all around the world. And Tolstoy became cosmopolitan. As in his youth Tolstoy paid great attention to Western Civilization, with his assistants (V.G. Chertkov, P.I. Biryukov, P.A. Boulanger) Tolstoy wrote about East culture. He translated folklore from Eastern countries, introducing it to domestic readers and at the same time gaining loyal followers in Asia. In the late 19th and early 20th centuries, Tolstoy thought a lot about the Caucasus: the writer recalled his youth, during which time he was working on Hadji Murat, and noted key moments in the lives of the freedom-loving mountain dwellers.

One of the main difficulties that the writer carried throughout his life was the need to fit with his family, to maintain his beloved and inherited estate, Yasnaya Polyana, while constantly trying to avoid excessive spending and burdening others.

Tolstoy gave great deal of his own experiences to Dmitry Nekhlyudov, the protagonist of the novel “Resurrection”. Nekhlyudov understands that abandoning his position will prevent him from continuing to fight for another people, defend their rights. It's noteworthy that in the novel's drafts, Nekhlyudov emigrated, moving with Katyusha, who became his wife, to London. For Tolstoy's later writings, the idea of serving the Motherland evolves into the idea of serving humanity.

In the situation of fierce struggle for human rights Tolstoy was glad for his supporters and supported them with all his might. It is important to mention the relationship between Tolstoy and Dmitry Alexandrovich Khilkov, a guards officer, who refused his estates, lived in Transcaucasia and his estate of Pavlovka, and supported the Doukhobors for ideological reasons. In December 1887, Tolstoy wrote to D.A. Khilkov: “Dzhunkovsky read me your two letters and, at my request, left them with me. I have just reread them and again experienced the same feeling as the first time I read them, only with greater intensity: I have known you for a long time, I admire you, I rejoice for you... sensing a fellow worker who facilitates and accelerates the work of my life...” (Tolstoy L.N., vol. 64, p. 133).

Tolstoy and his family provided free assistance to people who defended their beliefs and often went against the government's opinion. Let's turn to a significant story – of Tolstoy's assistance to the Doukhobors. Tolstoy corresponded with their leader, P.V. Verigin, and followed events unfolding in the Caucasus, where the Doukhobors had been sent to live. In August 1895, Tolstoy wrote “Letter to Foreign Newspapers Regarding the Persecution of the Caucasian Doukhobors”, in which he described the blessed life of the Doukhobors in the Caucasus until they decided to refuse military service and burn their weapons.

In 1897, a pamphlet by Tolstoy's assistants, P.I. Biryukov and V.G. Chertkov, was published in London about the situation of the Doukhobors in the Caucasus in 1896. Tolstoy also expressed his views on the Doukhobors' situation in a letter-article to the editor of a Stockholm newspaper, which was published in many Swedish newspapers in October 1897 and then published in Geneva in November 1899 under the title “Regarding Nobel's Will”. Norwegian parliament was considering possible candidates for the Peace Prize. Tolstoy noted that the correct decision would be to give the prize for peace to the Caucasian Doukhobors and their families in need.

Tolstoy became a pacifist, and the idea of peace and a peaceful, harmonious life among states became a key theme in his later works. In his article “On the Peace Congress”, Tolstoy even recalls his colleague and friend, Prince S.S. Urusov, a brave officer and one of the best chess players of his time. Urusov approached General Saken with a proposal to “challenge the British to a game of chess at the front trench in front of the 5th Bastion, which had changed hands several times and had already cost several hundred lives” (Tolstoy L.N., vol. 90, p. 61–62). Tolstoy emphasizes the value of human life, reminding us of the need for peace agreements: “If this trust exists, then no troops are needed at all. If there are troops, then it is clear that this trust does not exist...” (Tolstoy L.N., vol. 90, p. 62).

The writer's son, Sergei traveled to England and France in September 1898 with mission to help the Doukhobors to mediate goal for the Doukhobors. Canada was chosen as the destination for the Doukhobors' emigration, and their resettlement was largely thanks to Tolstoy. The writer called for donations and donated money from the first edition of his novel "Resurrection" and the story "Father Sergius" to the sectarians' relocation.

Georgia became the key destination for the Doukhobors' resettlement, and the port of Batumi, formerly known as Batum, became the departure point for the ships.

On November 9, 1898, Sergei Tolstoy and Sulerzhitsky went for Georgia: "After a day and a half of travel by rail and two days on the Georgian Military Highway, we arrived in Tiflis" (Tolstoy S.L., p. 54). In Tiflis, Tolstoy met with the commander-in-chief of the Caucasus, G.S. Golitsyn, and gave him a letter written by Tolstoy. "According to Your Excellency's permission, – Tolstoy wrote, – Mr. Sulerzhitsky was in charge of the deportation of the Doukhobors abroad in Batumi. Quite unexpectedly, however, in the middle of his work sending a second group of 2,000 souls to Canada, members of the gendarmerie department informed him that he had no right to handle this matter..." (Tolstoy L.N., vol. 71, p. 482). Tolstoy supported this emigration of the Doukhobors not only financially but also actively, he was very famous and can influence to the power. In a letter to Prince Golitsyn, Tolstoy asks that Sulerzhitsky be allowed to carry out the work he has begun, and that Sergei Tolstoy, who was supposed to be in charge of sending the third batch of Doukhobors to Canada.

Prince Golitsyn approved the escort of the Doukhobors. On November 18, Sergei Tolstoy and Sulerzhitsky arrived in Batumi and stayed at a hotel overlooking the sea. "All the steamships are passing us on their way to the port, and we'll see when ours arrive. The weather is fine", – wrote Sergei Tolstoy (Tolstoy S.L., p. 59). In Georgia, Tolstoy and Sulerzhitsky done tremendous amount of work gathering and transporting the displaced people. Tolstoy wrote that at that time, the exiled Doukhobors lived very closely together in Georgian villages – near the stations of the Transcaucasian Railway, spending their last money and ready to leave at the first opportunity.

S. Tolstoy and Sulerzhitsky handled all aspects of the legal and practical support for the emigrants. Tolstoy regularly resolved the Doukhobors' problems with the authorities. Here's a short quote from Tolstoy's notes: "A sunny, warm day. The magnificent imperial yacht Derzhava has been stood in the port for several days. Empress Maria Feodorovna passed through Batumi this morning. Prince Golitsyn had come to see her off. I took advantage of this opportunity and, after he saw the Empress off, went to see him... I came on the matter of passports for the Elizavetpol Doukhobors..." (Tolstoy S.L., p. 81).

Ships were chartered, and Tolstoy and Sulerzhitsky traveled with the settlers to Canada. Tolstoy left a fascinating diary of the journey, during which everyone endured many difficulties and challenges. On December 23, 1899, the steamship carrying 2,000 Doukhobors, on which S. Tolstoy was also traveling, departed from the shores of Georgia. "Walking to the stern of the steamship, I couldn't help but admire the view of the Caucasus Mountains, from which we were departing", – wrote Tolstoy (Tolstoy S.L., p. 101). On January 15 (27), 1899, the steamship Lake Superior, after 24 days and 5,350 miles, arrived in Halifax, where the emigrants still had to endure vaccinations and quarantine before departing for their new home.

The Tolstoy family provided the most active assistance to the Doukhobors. At first, the sectarians were very grateful. It is appropriate to mention S. Tolstoy's correspondence with the Doukhobor N.F. Khudyakov. The latter wrote to S. Tolstoy from Nelson on December 27, 1911: "Only your kind relations with me remain constant in my memories. Perhaps you have forgotten me, just as I have forgotten your address, but I hope this short letter will remind you of me. Traveling from the Yakutsk region, I stopped in Moscow, visited your mother's house, then in Yasnaya Polyana, saw your late father, and finally came to you, stayed with you for three days, then to the Caucasus and from there to Canada" (Tolstoy S.L., p. 283).

However in future the Doukhobors were unable to repay Tolstoy's descendants in kind. Gradually, various changes occurred within the community in Canada, which did not contribute to the memory of Tolstoy's behavior or of him.

Fifteen years after his resettlement, the Russian-American writer M. Hindus described the Doukhobors of Canada and their radical “Svobodniki” movement. The members of this movement opposed themselves to the outside world and the rest of the Doukhobors, shocking people around them with naked processions. Knowing of Tolstoy’s assistance to the Doukhobors, Hindus supposed a connection between the writer’s beliefs and those of his fanatical followers. “Listening to their speeches”, Hindus noted, “I couldn’t forget about L. Tolstoy. How this majestic champion of primitivism would be glad to see such a fierce rejection of Western civilization! The lifestyle of the Svobodniki clearly reflected Tolstoyan ideas”. When Hindus directly asked the community leader if they were followers of L.N. Tolstoy, “one of the greatest writers who ever lived”, it turned out they didn’t even know his name (Hindus, p. 299). This was the first serious fact illustrating the complete break of the Doukhobors with Tolstoy and his ideas.

The situation with Alexandra Tolstaya, the youngest daughter and ally of her great father, is noteworthy. A.L. Tolstaya was in Japan and didn’t want return to the USSR. She was stalling for time, contemplating her emigration, and choosing a country to move to. At A.L. Tolstaya’s own request, the Soviet Union extended her stay in Japan until March 1. Officially, the writer’s daughter said that she needed to complete her work on a book for Tokyo publisher. But in reality, she was preparing to move to Canada, trying to keep her intentions to emigrate a secret from the USSR.

Tatiana Tolstaya asked for help from Doukhobors, she wanted to have invitation to Canada. In response, the Doukhobors sent a letter with refusal: they would not help Tolstoy’s daughter, who had expended so much effort to improve their situation. The Doukhobors wrote of formal, serious issues preventing them from helping Tolstoy’s daughter. This is a part of letter addressed to her in Tokyo on April 13, 1931, sent from Verigino, Saskatchewan, on behalf of the Central Executive Committee of the “Named Doukhobors”. They said that they “discussed the question of helping Tatiana to go from Japan to Canada, but in the current state this is not so easy: it will soon be a year since Canada has had a Conservative government, which has passed a law barring anyone from Europe and Asia from entering the country”. But if Tatiana “manages to get to the United States for at least six months, and from there, it will be much easier to arrange her entry into Canada” (Mikhnovets, p. 773).

While Tolstoy spent effort and resources to resettle the Doukhobors in Canada, the Doukhobors made no significant efforts in return. This was the second serious instance in which the Doukhobors failed to repay Tolstoy and his family.

Alexandra Tolstaya emigrated to the United States and organized a foundation named after her father. Initially, she immersed herself into the history and problems of the Doukhobors, as reported by correspondents. But when she confronted with the extremes of the free people, she called them madness, whose stubbornness could only be stopped by the government. However, these were no longer the same Doukhobors who had once left Batumi – emigration and internal changes within the community had profoundly changed the sectarians.

The efforts of Tolstoy and his family to resettle the Doukhobors were not in vain: thanks to the organized relocation, the sectarians were saved and spared persecution. However, most members of the community almost immediately forgot about Tolstoy, spiritually disassociating themselves from him and his ideas. Unlike the sectarians, Alexandra Tolstaya received no assistance: the writer’s daughter planned her own emigration and accomplished it without outside help. The Doukhobors could have helped her, but decided not to.

References:

- Boborykin, P.D. (1965). *Memories in 2 vols. Vol. 2.* Moscow, 694.
- Hindus, M.A (1971). *Traveler in Two Worlds.* New York, 326.
- Mikhnovets, N.G. (2025). *Life with a Genius: Leo Tolstoy’s Wife and Daughters.* St. Petersburg, 928p.
- Non-Resistance to Evil. (1904). *The Advocate of Peace (1894-1920)*, vol. 66, 5, 91.
- Tolstoy, L. N. (1928-1958). *Complete works in 90 vols.* Moscow.
- Tolstoy, S. L. (2017). *Journey with the Doukhobors to Canada.* Moscow, 328.

Grigol Jokhadze

გრიგოლ ჯოხაძე

Ilia State University (Tbilisi)

ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი

Georgia, Tbilisi

საქართველო, თბილისი

Osip Mandelstam appeals to „Caesars' Europe“

(To the issue of Grigol Robakidze's personal and creative attitude to Mandelstam and his poetry)

ოსიპ მანდელშტამი მიმართავს „ცეზართა ევროპას“

(გრიგოლ რობაქიძისა და ოსიპ მანდელშტამის პიროვნულ-შემოქმედებითი ურთიერთობის საკითხისათვის)

DOI: <https://doi.org/10.62119/cils.18.2025.10853>

In general, the paper discusses that well-known neurosis in the history of literature, when great authors sometimes do not understand each other, criticize each other's work and, accordingly, do not stand each other personally. In particular, such an attitude is observed in the case of Robakidze. Moreover: we deal with Robakidze's unilateral antipathy. Mandelstam never estimated Robakidze and perhaps did not even remember him. In the case of Robakidze, we observe another exception too: sometimes great authors compete with each other at the so-called *chronotope* distance, not knowing each other personally, but after meeting even become friends. What is more, they themselves recognize the role and significance of each other and even explain to others (like T.S. Eliot and James Joyce).

As the research (Titsian Tabidze's and Grigol Robakidze's not much-talked-of texts) has shown, Grigol Robakidze, to put it mildly, did not like Mandelstam's poetry since 1914, and in 1920-1921, during the visits of the Russian poet to Georgia, when he personally made the acquaintance of Mandelstam and clearly learned his unbearable character, Robakidze stopped communicating with him altogether.

Kew words: Mandelstam, Robakidze, creative and personal antipathy, Grigol Robakidze's review, Titsian Tabidze's critical essay

საკვანძო სიტყვები: მანდელშტამი, რობაქიძე, ანტიპათია, გრიგოლ რობაქიძის რეცენზია, ტიტციან ტაბიძის კრიტიკული წერილი

გრიგოლ რობაქიძე ქართველ სიმბოლისტთა ჭეშმარიტი ინტელექტუალური ლოკომოტივი გახლდათ და, გასაკვირი როდია, რომ 1920 წლის 26 სექტემბერს, რუსი პოეტის, ოსიპ მანდელშტამის თბილისში პირველი სტუმრობისას (თბილისისთვის შეეფარებინა თავი იმხანად მწერალ ილია ერენბურგსაც), კონსერვატორიის დარბაზში ორი რუსი კალმოსნის პატივსაცემად გამართული საღამოც მას გაუხსნია და ახალ რუსულ პოეზიაზეც მას ულაპარაკია (ერენბურგს წაუკითხავს მოხსენება „ხელოვნება და ახალი ერა“, რის შემდეგაც ორივე სტუმარი საკუთარი ლექსებით წარმდგარა დამსწრეთა წინაშე) (ჯოხაძე, 2023, გვ. 137).

* * *

მეორედ მანდელშტამი საქართველოს 1921 წელს სწევვია მეუღლესთან ერთად (ჯოხაძე, 2023, გვ.140). ქართველ პოეტებს მისთვის ვაჟა-ფშაველას შემოქმედების თარგმნა „გაუჩარხავთ“ (ჯოხაძე, 2023, გვ. 144). ქართველი სიმბოლისტები ვაჟა-ფშაველათი რუსი კალმოსნების დაინტერესებას, ისე ჩანს, მანამდეც ცდილობდნენ: მაგ., გრიგოლ რობაქიძეს პოეტ ნ. გუმილიოვისთვის შეუთავაზებია

„გველისმჭამელის“ თარგმნა (ბაგრატიონ-მუხრანელი, 2015). ნინო ტაბიძის მოგონებისამებრ, მანდელშტამი თარგმნიდა „გველისმჭამელს“; პაველ ნერლერის თანახმად, მანდელშტამისთვის პოემა „კოპალას“ პწკარედიც წარუდგენიათ და პოეტს მისი საწყისი სტროფების თარგმნაც უცდია (ვრცლად იხ. ჯოხაძე, 2023, გვ. 62, 128).

საბოლოოდ, ლიტერატურის ისტორიას შემორჩა „გოგოთურ და აფშინას“ მანდელშტამის მიერ თეთრი ლექსით შესრულებული თარგმანი.

* * *

საქართველოდან გამგზავრების შემდეგ მანდელშტამი რამდენჯერმე გამოხმაურებია საქართველოში მის ყოფნას, და რუს პოეტს საქართველოცა და ქართველი მასპინძლებიც, ერთი მხრივ, უხიაგად დაუხასიათებია, მეორე მხრივ კი, საბჭოთა ბოლშევიკის პოზიციიდან გაუკრიტიკებია (იხ. მანდელშტამის ნარკვევები: „ზოგი რამ ქართულ ხელოვნებაზე“, „ბოლშევიკები საქართველოში“, „დაბრუნება“).

ტიციან ტაბიძეს მოგვიანებით შეუტყვია ამის თაობაზე და მძვინვარე წერილები უძღვნია გაზეთ „რუბიკონის“ 1923 წლის მეთერთმეტე და მეთოთხმეტე ნომრებში. პირველი მიემართებოდა იგორ ტერენტიევს (1892-1937) – რუს ფუტურისტ პოეტს, მხატვარსა და თეატრალურ რეჟისორს, რომელიც ნატალია კარპოვიჩზე დაქორწინებულიყო და 1916 წლიდან თბილისში, სიმამრის სახლში, ცხოვრობდა. ტიციან ტაბიძის თანახმად, ტერენტიევი „გამომდგარა დღეს მოსკოვის ჟურნალში და ნაცარქექიას ამბებს ჰყვება, თითქო მასთან მივიდა 25-ზე მეტი ქართველი ახალგაზრდა ფენიქსელები (sic!) (1922 წელს ქართველ ფუტურისტთა გაერთიანებამ საკუთარი მანიფესტი გამოსცა, სათაურით: „საქართველო – ფენიქსი“, გ. ჯ.) და სთხოვეს რჩევა, რომ „ცისფერი ყანწელეებისგან“ დაეფარა ისინი. თითქო „ცისფერი ყანწელები“ აჩერებდნენ ქართული პოეზიის ზრდას, იმიტომ რომ საკუთარი თავის გარდა არავინ სწამთ. ჩვენ არ ვიცით ვინ არის ეს 25 კაცი, ანდა რატომ უნდა მიემართათ ტერენტიევისთვის, ეს ალბად (sic!) მისი 41 გრადუსის ფანტაზიაა, მაგრამ დღეს დაუვიწყია თასის (ალბათ „თავისის“, გ. ჯ.) ემიგრანტობის ამბავი, და მოსკოვში თავი უნდა გამოიჩინოს ყოველ მხრივ მემარცხენეთ. ჩვენ არ შევუდგებით მისი პიროვნების დაფასებას, რამდენად ის შეეფერება ამ ფრონტს, ალბად ის იქ აპირობს ახალ რეპუტაციის შექმნას: უნდა აგრეთვე თავი წარმოიდგინოს ერთგვარ წამებულათ, და ამბობს ტფილისში მცემესო. მაგრამ რა შუაშია ქართული პოეზია და ტერენტიევის ცემა. რატომ იყო ტერენტიევი ტფილისში სხვა აზრის და ოდებს სწერდა ყანწელებზე და შემდეგ რად დასჭირდა ასეთი პასკვილის დაწერა“ (ტაბიძე, 1923). 41 გრადუსის ღირექტორი ტერენტიევი, გაზ. „რუბიკონი“, 1923, N11, კვირა, 17 ივნისი).

ამავე წერილს ტიციან ტაბიძე იწყებს ოსიპ მანდელშტამის კრიტიკით, რომელსაც, წინარეტქმულისამებრ, საქართველოდან გამგზავრების შემდეგ მის მიერ გამოქვეყნებულ ნარკვევებში ქართველებიცა და დამოუკიდებელი საქართველოც დეზორიენტირებულად და ეპიგონებად წარმოუჩენია:

„პირველად რუს პოეტებში ტფილისში ჩამოეთესლა ო. მალდეშტამი (sic!). უბრალო კაცმოყვარეობის გრძნობით ეს მშვიერი მაწანწალა აგასფერი სარგებლობდა შემთხვევით და მათხოვრობდა, მაგრამ როცა უკვე ყველას მოაძულა თავი, ძალა უნებურად უნდა გაჰყოლოდა გზას. ეს რუსული პოეზიის ხლესტაკოვი ტფილისში მოითხოვდა ისეთ მოპყრობას თითქო მისი სახით მთელი რუსული პოეზია ლაპარაკობდეს, და როდესაც მას თავისი ადგილი მიუჩინეს, ბათომის ქუჩებშიც გააწილეს, მან გემიდან დასწერა ბათომის გაზეთში „Гас“ უწმაწური წერილი, რომლის პასუხს არ მოუცადა. სამაგიეროდ პასუხი ამ ხლესტაკოვისთვის მიიღო ტერენტიევმა“ (ტაბიძე, გაზ. „რუბიკონი“, 1923, N11, კვირა, 17 ივნისი).

ტიციან ტაბიძეს იმავე, 1923 წელს, იმავე გაზეთ „რუბიკონში“, მეორე წერილიც გამოუქვეყნებია და ამჯერად ის მთლიანად მანდელშტამისა და მისი ანტიქართული კორესპონდენციისათვის მიუძღვნია. ტიციან ტაბიძე ბრალს სდებს რუს პოეტს, რადგან, ბათუმის ტყვეობიდან მისი ჩარევი-

თა და მეცადინეობით გამოხსნილი, ის ბოლშევიკ ბადრაგს სახავს გამათავისუფლებლად; ტ. ტა-ბიძე დასძენს, რომ მანდელშტამი ყირიმიდან მობილიზაციას გამოეცა და არა - გენერალ ვრან-გელს, და აქ ბოლშევიზმისათვის წამებულიად წარმოაჩენს თავს; რომ ის ცრუპენტელა, თავხედი და ძალადმაცხოვნა, და სხვ.

აი, ერთი ამონარიდი ამ წერილიდან:

„...ითხოვდა, რომ მისთვის პატივი ეცათ, როგორც ერთ დიდ პოეტისთვის, ქართვე-ლებმა სხვანაირად მიიღეს ბალმონტიო. ჩვენ გვეცინებოდა ასეთ პრეტენზიებზე. პაოლო იაშ-ვილი ამასხარებდა. მხოლოდ გრიგოლ რობაქიძეს და ვალ. გაფრინდაშვილს სერიოზულად აწუხებდათ ასეთი უტიფრობა. პირველი მას არ ელაპარაკებოდა და განზრახ ერიდებოდა (აგრეთვე ფიზიკურად ვერ იტანს მას ვიაჩესლავ ივანოვი, მისივე თქმით). მეორემ საკმაოდ ამხილა მისი ხლესტაკოვის როლი და ჩვენი ხათრით შეიკავა თავი, რომ ისეთი პასუხი გაეცა როგორც ტერენტიევს რომელსაც ეს სილა ჯერაც ვერ მოუწელებია“ (ტაბიძე, 1923).

ამ ფრაგმენტიდან **არ ჩანს**, რომ თბილისში მეორედ ჩამოსული უმადური და მომთხოვნი მანდელშტამის *პატრონობაზე ცისფერყანწელებმა* ხელი აიღეს, მას მათხოვრობით გადაუწყვეტია თავის რჩენა (ცარიელ ბოთლებს აბარებდა და სხვ.), ასევე - ქართველ საბჭოთა დიდმოხელეთ წინ გადაუდგებოდა და თავხედურად სთხოვდა დახმარებასო...

სამაგიეროდ, **ჩანს**, რომ გრიგოლ რობაქიძეს საერთოდ შეუწყვეტია მასთან ურთიერთობა და უთქვამს, მანდელშტამს ვერც ვიაჩესლავ ივანოვი (1866-1949) – სიმბოლისტი პოეტი და თეორე-ტიკოსი – იტანსო. რობაქიძის ამ განცხადებას რამდენადმე ამყარებს ანა ახმატოვას შენიშვნაც, ვი-აჩესლავ ივანოვი ვერ ჩასწვდა მანდელშტამსო! (ახმატოვა, 1989, გვ. 146). მიუხედავად იმისა, რომ აღმოჩენილია ჭაბუკი მანდელშტამის რამდენიმე წერილი ივანოვისადმი, არავინ იცის, უპასუხა თუ არა ადრესატმა დამწყებ პოეტს. ალბათ – არა. ევგენია გერციკის (1879-1944) – რუსი ემიგრანტი ლი-ტერატორის - მოგონებისამებრ, ვიაჩესლავ ივანოვი მათგან არავის აღიარებდა, 1911 წლიდან კი ვე-ლარც, საკუთრივ, მანდელშტამს დასწამებდი რაიმენაირ პიეტეტს ივანოვისადმი (გერციკი, 1973).

* * *

გრიგოლ რობაქიძე დიდად აფასებდა იმდროინდელ რუსულ პოეზიასა და რუს შემოქმედებს, და სამართლიანად ითვლებოდა ამ *დარგის* ექსპერტად. ეს ზემოთაც წარმოჩნდა, როცა მანდელ-შტამისა და ერენბურგის საღამოზე სწორედ ის წარმოთქვამს სეფე სიტყვას. ცნობილია მისი წერი-ლი პოეტ ვლადისლავ ხოდასევიჩისადმი (1886-1939), რომელიც მწერლისა და მოაზროვნის, ანდ-რეი ბელის (1880-1934) ფიგურის შეფასებას და მასთან ნაცნობობას ეხება (Смерть Андрея Белого, 2013, გვ. 550-557). ამავე მასალიდან ირკვევა, რომ გრიგოლ რობაქიძეს ჯერ კიდევ 1918 წელს ჟურ-ნალში „Ars“ დაუბეჭდავს ესეი „ანდრეი ბელი“.

* * *

შეიძლება ვიფიქროთ, რომ რობაქიძეს მანამდე არ მოსწონდა მანდელშტამი (და ამჯერად მის შემოქმედებით რენომეს ვგულისხმობთ), სანამ მას პირადად გაიცნობდა ანუ 1920-21 წლების ვიზიტის დროს თბილისში.

ხელთ ჩამივარდა გრიგოლ რობაქიძის 1914 წელს რუსულად დაწერილი წერილ „ომის ლექსების“ ქართული თარგმანი: ქართველი მწერალი მიმოიხილავს რუსული ჟურნალ „აპოლონის“ 1914 წლის მე-6-7 ნომრებში (რობაქიძე შეცდომით მე-7-8 ნომრებს ასახელებს, გ.ჯ.) გამოქვეყნებულ რუსულ პოეტურ პროდუქციას (გ. ივანოვი, ო. მანდელშტამი, ა. ახმატოვა, მ. კუზმინი...) და, ახმა-ტოვას გარდა, ყველას სასტიკად აკრიტიკებს („არავითარი ენთუზიაზმი, არავითარი ცეცხლი,“ – აღნიშნავს რეცენზენტი რობაქიძე). საკუთრივ, მანდელშტამზე გ. რობაქიძე წერს:

„ო. მანდელშტამი მიმართავს „ცეზართა ევროპას“ და გულის გამაწვრილებლად მოგ-ვითხრობს: „ბონაპარტეს რომ მოვუქნიე ბატის ბუმბული, პირველად ჩემ თვალწინ (ეს „ჩემ

თვალწინ“ შესანიშნავია როგორც რითმა და როგორც მინიშნება საკუთარ თავზე) იცვლება ჩემი საიდუმლო რუკა“. ვის სჭირდება ეს სუფთა ქრონიკული დამოკიდებულება ომის მიმართ? და თუ ეს არის ლირიკა, მაშინ ყველა სისულელე ლირიკა ყოფილა!“ (რობაქიძე, 2014, გვ. 24-25).

ჟურნალ „აპოლონში“ მანდელშტამის ორი ლექსია დაბეჭდილი: „ომის წინ“ და „ევროპა“. პირველ მათგანს, რომელშიც პოეტი ადრე მედგრად მეგრძოლი რომაელების იმჟამინდელ ნეიტრალიტეტს აღუშფოთებია, ქართველი რეცენზენტი საერთოდ არ იმჩნევს, მეორედან კი მხოლოდ ფრაგმენტი მოჰყავს.

ცოტა უფრო სხვაგვარია ორიგინალი ანუ რობაქიძის მიერ მეორე ლექსის რუსულად დაწერილი კრიტიკა:

„О. Мандельштам обращается к „Европе цезарей“ и тягуче рассказывает: С тех пор, как в Бонапарта гусиное перо направил Меттерних – впервые за сто лет и на глазах моих (это „и на глазах моих“ восхитительно, как рифма и как указание на собственную персону!) меняется твоя таинственная карта.

Кому нужно это чисто хроникерское отношение к войне? И если это лирика, тогда всякий вздор лирика!“

(ჩემი თარგმანი: ო. მანდელშტამი მიმართავს „ცეზართა ევროპას“ და ზღაზვნით გვიამბობს: მას შემდეგ, რაც მეტერნიჰმა ბატის ფრთა მიმართა ბონაპარტისაკენ – პირველად ასი წლის განმავლობაში, და ჩემ თვალწინ (ეს „ჩემ თვალწინ“ მომხიბლავია, როგორც რითმაც, და როგორც საკუთარ პერსონაზე მითითებაც!) იცვლება შენი იდუმალი რუკა. ვის სჭირდება ომისადმი ასეთი ქრონიკერული დამოკიდებულება? და თუ ეს ლირიკაა, მაშინ ყოველგვარი სისულელეც ლირიკა ყოფილა!”).

სამწუხაროდ, რობაქიძის სტილს კიდევ უფრო დვლარჭნის ქართული თარგმანი, რომელიც, კაცმა რომ თქვას, უზუსტოცაა: არც გუსინო перо-ა „ბატის ბუმბული“ (ეს ბატის ფრთაა, საწერი საშუალება!) და არც – хроникерское отношение-ა „ქრონიკული დამოკიდებულება“ (აქ ქრონისტი, ქრონიკის, როგორც ასეთის, ავტორი იგულისხმება; ქრონიკაში, მოგეხსენებათ, ლაკონიურად და უემოციოდ გადმოიცემა ესა თუ ის ისტორიული ფაქტი)!

ამგვარად, ოპუსის სუმბურული ფრაგმენტი და ლექსის არანაკლებ სუმბურული „ნაფლეთი“ მკითხველს ვერაფერს ეტყვის ვერც ლექსსა და ვერც პოეტზე, თუმცა დიდი მისწოება არ დასჭირდება იმის წვდომას, რომ ქართველ მწერალს რუსი თანამოგალობის პოეტური შესაძლებლობანი არ აკმაყოფილებს: რობაქიძე გაიძახის, მანდელშტამი ლირიკოსი კი არა, ქრონისტიკოსი. მეტიც: მანდელშტამის ლირიკას ის სისულელედ მიიჩნევს!

და მაინც, რა მომხდარა? რად მოსცარვია ხელი იმხანად უკვე ოსტატად სახელდებულ მანდელშტამს, რომელსაც ჯერ კიდევ 1913 წელს გამოეცა მისთვის სახელმომხვეჭი პოეტური კრებული „ქვა“ (და, კაცმა რომ თქვას, სხვებსაც)?

რობაქიძე განაგრძობს:

„А случилось вот что. Современная война – это такое громадное явление, что едва-ли даже гении-титан сможет вместить ее в личном переживании: индивидуальный сосуд не выдержит. И нечего удивляться, если названные поэты не смогли пережить ее до самого дна. А с другой стороны, исчезла вера в поэзию, как в жречество, и жрецов, подлинных поэтов, на свете теперь мало очень, а эти немногие пока молчат. Поистине, лучше молчание в такую минуту, чем „слово“ указанных стихов“.

(ჩემი თარგმანი: აი, რა მოხდა. ეს ომი ისეთი უზარმაზარი მოვლენაა, ტიტანი გენიოსის პიროვნული განცდაც კი ვერ დაიტევს: ინდივიდუალური ჭურჭელი ვერ გაუძლებს. ამიტომ გასაკვირი არცაა, თუ დასახელებულმა პოეტებმა ვერ შეძლეს მისი გამოწვლილვით განცდა. მეორე მხრივ კი, გაქრა რწმენა პოეზიისა, როგორც ქურუმობისა: ქურუმნი, ჭეშმარი-

ტი პოეტნი, დღეს ძალიან ცოტანი არიან. ეს „ცოტანი“ კი ჯერჯერობით დუმან. ჭემმარიტად, ამ დროს დუმილი ჯოხს, ვიდრე მითითებული გალექსილი „სიტყვა“).

ცხადია, რობაქიძეს შეეძლო, ლექსი არ მოსწონებოდა, მაგრამ მას, როგორც ესთეტსა და პოეტური სიტყვის ექსპერტს, ალბათ სწორედ მანდელშტამისეული ლირიზმი უნდა შეემჩნია!

აი, ამ ლექსის (Европа) ჩემეული თარგმანი:

„ზღვის ვარსკვლავივით, ხმელთაშუა ზღვის კიბოსავით
ხმელეთზე ბოლო კონტინენტი გდია ეული,
ფართო აზიის, ამერიკის მიხლას ჩვეული,
დის ოკეანე, დღეს ევროპის ვერც რით მმოსავი.

ცოცხალ ნაპირებს იარების ატყვია კვალი,
ნახევარკუნძულთ საჭრეთელი კვეთს ზეციერი,
ოდნავ ქალური ზნელ ყურეებს დაჰკრავთ იერი,
გენუისა და ბისკაიის ზანტად თრთის რკალი.

ევროპა – ძველი დამპყრობლების შეყრის მიზეზი,
ამ ფლასით მოსილ საღვთო კავშირს ვით მიეტუზა,
იტალია და ესპანეთი – ტერფი, მედუზა,
და პოლონეთი – უმეფო და უაზიზესი.

ცეხართ ევროპავ! მას შემდეგ, რაც ბონაპარტს მფრენი
ბატის ფრთა სტყორცნა მეტერნიჰმა, სხვა უკუნია,
ამ ხნის მანძილზე (და მანძილი საუკუნეა)
შევესწარ – რუკა იდუმალი იცვლება შენი“.

* * *

ის, რომ დიდი შემოქმედები ზოგჯერ ერთმანეთს ვერ უგებენ და, შესაბამისად, ვერც იტანენ, ლიტერატურის ისტორიის ცნობილი ნევროზია. სწორედ ასეთ ვითარებას ვაწყდებით რობაქიძისა და მანდელშტამის ურთიერთობისას. თანაც, ჩვენ წინაშე ცალმხრივი ანტიპათიაა: მანდელშტამს რობაქიძე არც შეუფასებია და მგონი არც დამახსოვრებია!

რობაქიძის შემთხვევაში კიდევ ერთ გამონაკლისს ვჭკვრეტ: ხანდახან დიდი შემოქმედები ერთმანეთს, ასე ვთქვათ, ქრონოტოპოსური დისტანციიდან, ერთურობის გაუცნობლად, ექიშპებიან, მაგრამ გაცნობის შემდეგ ზოგჯერ მეგობრდებიან და მეტიც: ერთმანეთის როლსა და მნიშვნელობას თვითონაც აღიარებენ და სხვასაც უხსნიან.

გრიგოლ რობაქიძეს მანდელშტამის პოეზია, რბილად რომ ვთქვათ, ჯერ კიდევ 1914 წლიდან აღიზიანებს, 1920-21 წლებში კი, მაშინ, როცა პირადად გაუცნია და მისი უხიაგი ხასიათიც შეუცნია, საერთოდ შეუწყვეტია მასთან კომუნიკაცია.

გამოყენებული ლიტერატურა:

რობაქიძე, გრ. (2014) ომი და კულტურა, წერილები, ესეები, ლიტერატურული პორტრეტები, რუსულიდან თარგმნეს მანანა კვატაიამ და ნათია ორმოცაძემ, თბილისი: „არტანუჯი“.

ტაბიძე, ტ. (1923). 41 გრადუსის დირექტორი ტერენტევი, გაზ. „რუბიკონი“, 11, კვირა, 17 ივნისი.

ტაბიძე, ტ. (1923). გასტრალიორი ჭონტოლი, გაზ. „რუბიკონი“, 14, კვირა, 25 აგვისტო.

ჯოხაძე, გ. (2023). მანდელშტამიანა, რუსეთისა და საქართველოს კულტურული ისტორიის ფრაგმენტები, თბილისი.

Ахматова, А. (1989). Листки из дневника, Ахматова А.А., Requiem, Москва.

- Багратион-Мухранели, И.Л. (2015). Кавказский подтекст диалога с вождем Мандельштама. Истоки концепта „Кремлевский горец“.
<https://cyberleninka.ru/article/n/kavkazskiy-podtekst-dialoga-s-vozhdem-mandelshhtama-istoki-kontsepta-kremlevskiy-gorets/viewer>
- Герцык, Е. (1973). Воспоминания, YMCA-Press, Париж. http://az.lib.ru/g/gercyk_e_k/text_0030.shtml
- Смерть Андрея Белого (1880-1934), (2013). Документы, некрологи, письма, дневники, посвящения, портреты, Составители: Моника Спивак, Елена Наседкина, Москва, Новое литературное обозрение.

References:

- Akhmatova, A.(1989). Listki iz dnevnika, Akhmatova A.A., Requiem, [Leaves from a Diary, A. A. Akhmatova, Requiem]. Moskva.
- Bagration-Mukhraneli, I.L. (2015). Kavkazskiy podtekst dialoga s vozhdem Mandel'shtama. Istoki kontsepta „Kremlevskiy gorets“. [The Caucasian Subtext of Mandelstam's Dialogue with the Leader. The Origins of the Concept of the „Kremlin Highlander“]. <https://cyberleninka.ru/article/n/kavkazskiy-podtekst-dialoga-s-vozhdem-mandelshhtama-istoki-kontsepta-kremlevskiy-gorets/viewer>
- Gertsyk, Ye. (1973). Vospominaniya. [Memories]. YMCA-Press, Parizh. http://az.lib.ru/g/gercyk_e_k/text_0030.shtml
- Jokhadze, G. (2023). Mandelsht'amiana, rusetisa da sakartvelos k'ult'uruli ist'oriis pragment'ebi. [Mandelstamiana, Fragments of the Cultural History of Russia and Georgia]. Tbilisi.
- Robakidze, Gr. (2014) Omi da k'ult'ura, ts'erilebi, eseebi, lit'erat'uruli p'ort'ret'ebi. Rusulidan targmnes Manana K'vat'ai-am da Natia Ormotsadzem. [War and Culture, Letters, Essays, Literary Portraits, translated from Russian by Manana Kvataya and Natia Ormotsadze]. Tbilisi: „art'anuji“.
- Smert' Andrey'a Belogo (1880-1934), (2013). [The Death of Andrei Bely (1880-1934), Documents, obituaries, letters, diaries, dedications, portraits, Compiled by: Monica Spivak, Elena Nasedkina]. Dokumenty, nekrologi, pis'ma, dnevniki, posvyashcheniya, portrety, Sostaviteli: Monika Spivak, Yelena Nasedkina, Moskva, Novoye literaturnoye obozreniye.
- T'abidze, T'. (1923). 41 gradusis direkt'ori t'erent'ievi. [41 Degrees Director Terentyev]. Gaz. „rubik'oni“, 11, k'vira, 17 ivnisi.
- T'abidze, T'. (1923). Gast'raliori ch'ont'oli. [Gastraliori Chontoli]. Gaz. „rubik'oni“, 14, k'vira, 25 agvist'o.

**Thomas Mann in Exile: The Phenomenon of the German Nation in Thomas Mann's Essay
„Germany and the Germans“**
თომას მანი ემიგრაციაში: გერმანელი ერის ფენომენი თომას მანის ესეში
„გერმანია და გერმანელები“

DOI: <https://doi.org/10.62119/cils.18.2025.10854>

The subject of the research is Thomas Mann's essay “Germany and the Germans” (“Deutschland und die Deutschen”), written by him in 1945 – during his emigration to the United States. The purpose of this work is to introduce this essay into the modern literary-critical discourse. The essay “Germany and the Germans” is devoted to identifying the archetype of the German nation in the synthesis of historical time, philosophical, socio-political searches up to the events of the national catastrophe – the war of 1939-1945. The stereotype of German thinking is derived by the author not so much by critical as by artistic vision.

Keywords: Thomas Mann, essay “Germany and the Germans”, phenomenon of the German nation, deideologization, comprehensive approach

საკვანძო სიტყვები: თომას მანი, „გერმანია და გერმანელები“, გერმანელი ერის ფენომენი, დეიდოლოგიზაცია, კომპლექსური მიდგომა

ჩვენი კვლევის საგანს წარმოადგენს თომას მანის ესე „გერმანია და გერმანელები“ („Deutschland und die Deutschen“), რომელიც მწერალმა 1945 წელს დაწერა – ამერიკის შეერთებულ შტატებში ემიგრაციაში ყოფნის დროს. თ.მანის პუბლიცისტიკის დიდძალი ნაწილი, ისევე როგორც, სხვათა შორის, მისი მხატვრული პროზისა, ემიგრაციაშია შექმნილი. საერთოდ კი თომას მანი დიდწილად „ემიგრანტული“ მწერალია და ეს გარემოება ნამდვილად გასათვალისწინებელია.

კვლევის მიზანია დასახელებული ესეს შეყვანა თანამედროვე ლიტერატურულ-კრიტიკულ დისკურსში, რაც დიდწილად გარკვეულ სირთულეებს აწყდება. ერთი მხრივ, არსებობს მოსაზრებები, რომ კლასიკური ლიტერატურა საკმარისად არის შესწავლილი და კრიტიკოსებისთვის საინტერესოა მხოლოდ როგორც ლიტერატურის ისტორიის ძეგლი. შესაძლებელია სხვა მიდგომაც, რომელსაც ჩვენ ვიყენებთ: კლასიკური გერმანული ლიტერატურის კლასიკოსის თომას მანის პატარა ესეც კი დღევანდელ დროზეა პროცირებული და ხელს უწყობს გერმანელი ერის საზღვრების, ისტორიის, ფენომენის ჩამოყალიბებას; ესოდენ სიმბოლურია დასახელებული ნაწარმოების „გერმანია და გერმანელები“ გამოჩენა გერმანიის ისტორიის ერთ-ერთ უმძიმეს მომენტში – ეს არის 1945 წელი.

თომას მანი, მე-20 საუკუნის პროზის ერთ-ერთი კლასიკოსი, დღესაც არა მხოლოდ ინარჩუნებს აკადემიურ პრესტიჟს, არამედ კვლავაც იპყრობს მეცნიერებისა და ასევე რიგითი მკითხველების ყურადღებას. თ.მანი მონაწილე იყო ევროპისა და მსოფლიოს სულიერ ასპარეზზე მიმდინარე იდეების ბრძოლისა. მისი შეხედულებათა ევოლუცია მე-20 საუკუნის პირველი ნახევრის რეალობაზე აისახა მის პუბლიცისტიკასა და ესეებში, რომლებიც სრულიად დამოუკიდებელ მნიშვნელობას ინარჩუნებენ მისი მხატვრული მიღწევების ფონზე.

თომას მანის ევოლუცია თავისთავად ყურადსაღებია. პირველი მსოფლიო ომის დროს მან დაიცვა კონსერვატიული, ეროვნული გერმანული ღირებულებები, შემდეგ კი მწერალი სწრაფად გარდაიქმნა დემოკრატიის, ჰუმანიზმისა და მშვიდობის მგზნებარე დამცველად.

თომას მანი ახალი ბარბაროსობის მოსალოდნელ საფრთხეზე ჯერ კიდევ 1920-იანი წლების დასაწყისიდან ფიქრობდა, დემოკრატიაზე მისი ერთგვარი უცვარი გადასვლის დროიდან. თავის ნაშრომებში „გერმანიის რესპუბლიკის შესახებ“, „გერმანული რესპუბლიკის სული და არსი“ და „გოეთე და ტოლსტოი“ მწერალი შემფოთებით საუბრობდა XIX საუკუნის განმანათლებლურ-ჰუმანისტური კონცეფციების აშკარა დაცემაზე და იმაზე, თუ როგორ იცვლებოდა თავისუფლების, მორალის, ავტონომიისა და ინდივიდუალური პასუხისმგებლობის ღირებულებები ერთობის, დისციპლინის, დაქვემდებარების, ე.ი. ტერორის, იდეებით.

გერმანიიდან წასვლის შემდეგ თომას მანი ყურადღებით აკვირდებოდა მის ქვეყანაში მიმდინარე მოვლენებს. ის იმ დასკვნამდე მივიდა, რომ ხანძარი რაიხსტაგში თანაბარი წარმატებით შეიძლებოდა განხორციელებულიყო როგორც ნაცისტების, ასევე კომუნისტების მიერ. შემდგომში მანი არაერთხელ უბრუნდებოდა ჰიტლერიზმის წარმატების მიზეზებს, განსაკუთრებით თავის მოხსენებაში „გერმანია და გერმანელები“ (1945), სადაც ის ცდილობდა არა მხოლოდ ამერიკელი აუდიტორიისათვის მიეწოდებინა ნაციზმის სულიერი წარმოშობისა და წინაპირობების შესახებ საკუთარი გაგება, არამედ „გერმანულობის“ მოდელის შექმნასაც, რომელსაც გამარჯვებულები თავიანთ რისხვასა და წყალობას დაუკავშირებდნენ. თომას მანის მიერ ამერიკის შეერთებულ შტატებში ემიგრაციის პერიოდში წარმოთქმული სიტყვები – „Wo ich bin, da ist Deutschland“ – ნათლად აფიქსირებენ დიდი მწერლის პოლიტუკურ პოზიციას. ამას ამტკიცებენ აგრეთვე მისი ნაწარმოებები, დღიურები, გამონათქვამები, რადიოგადაცემები მეორე მსოფლიო ომის დროს (Hansen, 1984, გვ. 89-91).

თომას მანის ესე „გერმანია და გერმანელები“ არაერთხელ გამხდარა ლიტერატურული ანალიზის საგანი (იხ. გამოყენებული ლიტერატურის ჩამონათვალი: E. Heller, G. B. Fischer, W. Jens, K. Happrecht, E. Bahr, Th. Stammen, H. Kurzke). ესესადმი ამჟამინდელი სამეცნიერო ინტერესი გამომდინარეობს იმ გარემოებიდან, რომ გათვალისწინებულია გერმანელთა თანამედროვე, დეპოლიტიზებული მიდგომა საკუთარი ეროვნული იდეისადმი და წინ წამოწეულია პოლიცენტრიზმის ლოზუნგი. ასეთი გერმანიის წარმოქმნა იწინასწარმეტყველა სწორედ თომას მანმა. მწერალმა გერმანული ტოტალიტარიზმის გენეზისი ესეს დაწერამდე დიდი ხნით ადრე გამოკვეტა. ეს საკითხი განხილულია მის რომანში „ბუდენბროკები“: ბიურგერული საშუალო კლასის, იგივე გერმანული სახელმწიფოებრიობის საფუძვლის, კრაზი და ჰუმანიზმის იდეოლოგიის გადახედვა წინ უძღოდა ფაშიზმის წარმოშობას.

მწერალი არ მიჯნავს საკუთარ თავს ეროვნული ტიპის აზროვნებისგან და წერს ნიცშეს ფენომენის გავლენის შესახებ გერმანული ცნობიერების ჩამოყალიბებაზე, რომელიც გერმანული ტოტალიტარიზმის იდეოლოგიის რანგში იყო აყვანილი.

პარადოქსი შესავალშივე განცხადებული სიტყვებით: „[...] wie ich hier vor Ihnen stehe, [...] amerikanischer Bürger seit einigen Monaten schon [...]“ (Mann, 1955, გვ. 554) („[...] მე უკვე რამდენიმე თვეა ამერიკის მოქალაქე ვარ [...]“). ესეს მთელი სტრუქტურა კი, მისი მთელი მნიშვნელობა უარყოფს ამ პოსტულატს. თ. მანი იყო და რჩება გერმანელად; ტექსტის ბოლო სტრიქონი ეწინააღმდეგება პირველს: „Der Gnade, deren Deutschland so dringend bedarf, bedürfen wir alle“ (Mann, 1955, გვ. 576) („წყალობა, რომელიც გერმანიას ახლა ასე სასწრაფოდ სჭირდება, არის ის, რაც ყველას გვჭირდება“). ამ პოლარიზებულ არგუმენტებს შორის დგას თავად ავტორი – თავისი გერმანული ვნებიანობით, სიყალბისადმი შეუწყნარებლობით, გრძნობების მაქსიმალიზმით და გერმანული ცხოვრების საფუძვლების კარგი ცოდნით მის ყველანაირ გამოვლინებაში.

საერთოდ, თანამედროვე ლიტერატურული კრიტიკის დეიდეოლოგიზაცია შესაძლებელს ხდის თომას მანის კრიტიკული მემკვიდრეობის განხილვას ლიტერატურებისა და კულტურების თანამედროვე დიალოგის კონტექსტში. ესე „გერმანია და გერმანელები“ ეძღვნება გერმანელი ერის არქეტიპის იდენტიფიცირებას ისტორიული დროის, ფილოსოფიური, სოციალურ-პოლიტიკური მიზეზების სინთეზში – ეროვნული კატასტროფის (1939-1945 წლების ომის მოვლენების) ჩათვლით.

გერმანული აზროვნების სტერეოტიპი ავტორს არა იმდენად კრიტიკული, რამდენადაც მხატვრული ხედვით აქვს მიღებული. თომას მანის ხასიათის ეს თვისება თავის დროზე აღნიშნა კრიტიკოსმა ნ. ვილმონტმა, რომელმაც მისი კრიტიკული მემკვიდრეობა ნიშანდობლივი ფრაზით დაახასიათა: „მხატვარი, როგორც კრიტიკოსი“ (Вильмонт, 1961, გვ. 621). საკითხის წინააღმდეგობრივი გაგებისა და განსახილველი ნაშრომის შესაბამისი კრიტიკული შეფასების მიუხედავად, აუცილებელია აღინიშნოს ესეის პუბლიცისტური სტილი და ავტორის მონდომება და გაბედულება, თვალყური გაადევნოს გერმანული არქექტივის გენეზისის მისი წარმოშობიდან თანამედროვეობამდე. გერმანელი ერის თავს დატეხილ საშინელ კატასტროფას თომას მანი დეტერმინირებულ შედეგად მიიჩნევს, რომელმაც მსოფლიო ლიტერატურული განვითარებისა და მთლიანად კულტურის ახალი ხედვა განსაზღვრა. გერმანელი ერის ფსიქოლოგიის წინააღმდეგობრივ ბუნებას, მისი აზროვნებისა და ქცევის განსაკუთრებულ ფენომენს ის განსაზღვრავს სხვა ეროვნული კულტურებისადმი დიფერენცირებული მიდგომის თვალსაზრისით. ესეის გაგების ისტორიული და კულტუროლოგიური მიდგომა გულისხმობს კვლევისადმი კომპლექსურ მიდგომას, ანუ ნაწარმოების სოციოლოგიური, ფსიქოლოგიური და კულტუროლოგიური თვალსაზრისით განხილვას, რაც საშუალებას მოგვცემს გამოვავლინოთ ავტორის შემოქმედებითი ქცევა და განვსაზღვროთ მისი აზროვნების ახალი წახნაგები. მაგალითად, ნაწარმოების კულტუროლოგიური ასპექტი ავლენს ავტორის დამოკიდებულებას მუსიკისადმი და მის დემონურ, ნეგატიურ გავლენას გერმანულ ხასიათზე. ამ მხრივ, თ. მანის სტერეოტიპი ერის ფენომენის შესახებ ეხმიანება ლევ ტოლსტოის ცნობილ თეზისს, რომელიც მან გამოთქვა მის სტატიაში „ხელოვნების შესახებ“ – მუსიკის უარყოფითი გავლენის შესახებ ადამიანზე. თ. მანის განცხადება ლევ ტოლსტოის გავლენის შესახებ მის შემოქმედებაზე კარგად არის ცნობილი. მუსიკის ისტორიაში ექსკურსი ნაწილობრივ ზუსტია, როდესაც საქმე მუსიკალური ჟანრების, სტილებისა და ინსტრუმენტების დახასიათებას ეხება. კულტუროლოგიური ასპექტი საშუალებას გვაძლევს შევაფასოთ ავტორის მიდგომა გერმანული „ფაუსტიანას“ მიმართ ლიტერატურული პროცესის ამ ისტორიულ ეტაპზე.

რაზეც არ უნდა წერდეს თომას მანი, თავის აზრებს ის უკავშირებს როგორც წარსულ მხატვრულ გამოცდილებას, ასევე მომავალს. მაგალითად, გერმანული სამყარო – მაკროკოსმოსი – აღიქმება მიკროკოსმოსის – ქალაქ ლიუბეკის – პრიზმით. ლიუბეკი კი გერმანიის პატარა მინიატურაა, თავისი ჩამორჩენილობით, თავისი დამყაყებულობით, თავისი ბიურგერობით და ამ ბიურგერობის დაცემით. ლიუბეკი გერმანიას ეკუთვნის. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, გერმანიის ტრაგედია – 1945 წელი – სწორედ მაშინ, ბიურგერობის დაცემითა და დაღუპვით, დაიწყო. ეს ყოვლისმომცველი უმსგავსოა, ეს დაპირისპირება უხამსობასთან, რომელსაც ვერ მოერევი, – ეს ყველაფერი ლიუბეკიდან მომდინარეობს. პროტესტანტული ლიუბეკი, როგორც ამას თ. მანი ხედავს, ღრმა გოთური შუა საუკუნეების კვალს ატარებს, მაგრამ ეს გამოიხატება არა მხოლოდ ქალაქის პანორამაში თავისი კოშკებითა და შპილებით, არა მხოლოდ თვალწარმტაცი ბურგერული სახლებით, არამედ იმაშიც, რომ მეთხუთმეტე საუკუნის ბოლო ათწლეულებში მცხოვრები ადამიანების სულიერი იერსახის რაღაც ნაწილი თავად ქალაქის ატმოსფეროში დარჩა – ეს არის „*Hysterie des ausgehenden Mittelalters*“ (Mann, 1955, გვ. 558) („წარმავალი შუა საუკუნეების ისტერია“). ბუნებრივია, ასეთი დასკვნის გაკეთებას მწერალს საშუალებას აძლევს სწორედ ის, რომ თავისი ცხოვრების საწყისი დრო მან ამ ქალაქში გაატარა და ის შიგნიდან შეიგრძნო.

თომას მანი ცდილობს მკითხველს აგრძნობინოს გერმანულ ეროვნულ ხასიათსა და დემონიზმს შორის არსებული იდუმალი კავშირი; ეს კავშირი, როგორც თავად მწერალი აღიარებს, მან საკუთარი შინაგანი გამოცდილებით შეიცნო. აღნიშნავს რა, რომ ეშმაკი (ლუთერის ეშმაკი, „ფაუსტის“ ეშმაკი) მას გამორჩეულად გერმანულ პერსონაჟად ეჩვენება, მწერალი თვლის, რომ დადგა დრო, გერმანიას სწორედ ამ ასპექტით შევხედოთ – ანუ გმირის-მარტოხელა მოაზროვნის (ფაუსტის) ასპექტით, რომელიც, მთელი სამყაროს დატკობისა და მისი დაუფლების სურვილიდან გამომდინარე, თავის სულს ეშმაკს ანდობს. აქ თ. მანი გერმანული ეროვნული ხასიათის საკითხს მუსიკის კონტექსტში განიხილავს და შეცდომად მიიჩნევს, რომ ლეგენდა და პოემა ფაუსტს მუსიკასთან არ აკავშირებენ. ფაუსტი, თ. მანის აზრით, აუცილებლად მუსიკალური უნდა იყოს, მუსიკოსი უნდა

იყოს, რადგან „*Die Musik ist dämonisches Gebiet [...] Sie ist christliche Kunst mit negativem Vorzeichen. Sie ist [...] die passionierteste der Künste, abstrakt und mystisch*“ (Mann, 1955, გვ. 559) („მუსიკა დემონური სფეროა [...] ის ქრისტიანული ხელოვნებაა უარყოფითი ნიშნით. ის არის [...] ყველაზე ვნებიანი ხელოვნება, აბსტრაქტული და მისტიკური“). ამგვარად, ფაუსტი, როგორც გერმანული სულის განსახიერება, მუსიკალური უნდა იყოს, რადგან გერმანელის ურთიერთობა სამყაროსთან აბსტრაქტულია, ანუ მუსიკალური. გერმანული სულის „სიღრმე“, თ. მანის აზრით, მის მუსიკალურობაშია, „იმამი, რასაც მის ინტროსპექციას უწოდებენ, სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ადამიანური ენერგიის გაყოფაში აბსტრაქტულ-სპეკულაციურ და სოციალურ-პოლიტიკურ ელემენტებად, სადაც პირველი მთლიანად დომინირებს მეორეზე“ (Mann, 1955, გვ. 559). თ.მანი გერმანული სულის მუსიკალურობას მარტინ ლუთერის მონუმენტურ ფიგურას უკავშირებს, რომელიც გერმანულ სულს განსახიერებდა და არაჩვეულებრივად მუსიკალური იყო. თ.მანი, მიუხედავად იმისა, რომ არ უარყოფს ლუთერის წვლილს გერმანიის განვითარების ისტორიაში, ამავე დროს აკრიტიკებს მას. მწერალი აღიარებს, რომ ლუთერი დიდი და უაღრესად გერმანელი ადამიანი იყო, რომ მან ქრისტიანობა გადაარჩინა, რადგანაც აღიქვამდა მას თავისი გულუბრყვილო, გლეხური სერიოზულობით იმ ეპოქაში, როდესაც მას უკვე აღარსად სერიოზულად არ აღიქვამდნენ. თუმცა თომას მანი (რომელიც გერმანიის მოსახლეობის ლუთერანულ ნაწილს მიეკუთვნებოდა) „ისტორიული აზროვნების დიდი სიცხადით მიუთითებს რეფორმაციის, მარტინ ლუთერისა და ლუთერანული ეკლესიის მიერ გერმანულ ცხოვრებაში შესრულებულ დამღუპველ როლზე“ (Вильмонт, 1961, გვ. 625). „მარტინ ლუთერი, – წერს თ. მანი, – თავისუფლებისთვის მებრძოლი იყო, მაგრამ უაღრესად გერმანული გზით, რადგან მას არაფერი ესმოდა თავისუფლების შესახებ. აქ ვგულისხმობ არა ქრისტიანის თავისუფლებას, არამედ მოქალაქის პოლიტიკურ თავისუფლებას“ (Mann, 1955, გვ. 562). თ. მანი არ იწონებს მარტინ ლუთერის ნეგატიურ დამოკიდებულებას ხალხის მიმართ, არ იწონებს მის აშკარა სიძულვილს „გლეხთა ომის მიმართ, რომლის გამარჯვებაც, მოძრაობის ევანგელური ხასიათის მიუხედავად, გერმანიის ისტორიას სრულიად განსხვავებულ, უფრო ბედნიერ შემოზღუდვებს მისცემდა“ (Mann, 1955, გვ. 562).

ნ.ვილმონტის აზრით, ლუთერი, ამ გაგებით, რომელიც ქადაგებდა სინდისის შეუზღუდავ თავისუფლებას, ამავედროულად იყო „რეაქციული ხელისუფლების მფარველობის ქვეშ მყოფი ცნობილი გერმანული შინაგანი თავისუფლებისა და, შესაბამისად, კანონმორჩილი, პირქუში რეაქციულ-მეშჩანური დემოკრატიის სულისკვეთების საშიში გამტარებელი“ (Вильмонт, 1961, გვ. 656), რომლის მხარდაჭერის გარეშეც, რა თქმა უნდა, ვერც ვილჰელმ II და ვერც ჰიტლერი ვერ იოცნებებდნენ თავიანთ ექსპანსიონისტურ პოლიტიკაზე.

გერმანიის შორეული და უახლოესი წარსულის ანალიზისა და დაუნდობელი კრიტიკის დროს თ. მანი აღნიშნავს, რომ გერმანიას არასდროს განუცდია რევოლუცია და გერმანიამ არასდროს ისწავლა „ერის“ ცნების „თავისუფლების“ ცნებასთან დაკავშირება. თავად „ერის“ ცნებამ, რომელიც ისტორიულად ემთხვევა „თავისუფლების“ ცნებას, გერმანიაში ვერასდროს მოიპოვა ადგილი. თ. მანის აზრით, გერმანელების ერად მიჩნევა შეცდომაა, მაშინაც კი, თუ ისინიც და სხვებიც ამ აზრს იზიარებენ (Mann, 1955, გვ. 565). მწერალი აღნიშნავს, რომ გერმანულ ხასიათს პოლიტიკა ეზიზღება, არ შეუძლია მისი მიღება და, შესაბამისად, გერმანელი ხალხის მასებში პოლიტიკური ბრძოლის ძლიერი ტრადიციები არ განვითარებულა, მწერალი ამ პოსტულატის ისტორიულ გამოხატულებას იმაში ხედავს, რომ ყველა გერმანული რევოლუცია წარუმატებელი იყო: „1525 წლის აჯანყება, 1813 წლის მოძრაობა, 1848 წლის რევოლუცია, რომელმაც გერმანელი ბიურგერების პოლიტიკური უმწეობის გამო მარცხი განიცადა და, ბოლოს, 1918 წლის რევოლუცია“ (Mann, 1955, გვ. 566). რადგან აღმოჩნდა, რომ ევროპისთვის ჩვეული გაერთიანების ეროვნულ-დემოკრატიული გზა ვერ გახდებოდა გერმანული გზა (ბისმარკის იმპერიას არაფერი ჰქონდა საერთო დემოკრატიათთან და, შესაბამისად, ერთან ამ სიტყვის დემოკრატიული გაგებით), გერმანიის გაერთიანება ზემოდან, ანტიდემოკრატიული გზით განხორციელდა და ამან, მწერლის აზრით, განსაზღვრა გერმანიის ისტორიის შემდგომი მიმდინარეობა: „*Durch Kriege entstanden, konnte das unheilige Deutsche Reich preußischer Nation immer nur ein Kriegsreich sein. Als solches hat es, ein Pfahl im Fleische der Welt,*

gelebt, und als solches geht es zugrunde“ (Mann, 1955, გვ. 572). („ომეზში დაბადებული, პრუსიული ერის უღმერთო გერმანიის იმპერია მხოლოდ მილიტარისტულ სახელმწიფოდ შეიძლება ყოფილიყო. ასე ცხოვრობდა ის, ნამსხვრევად იჯდა კაცობრიობის სხეულში და ასე კვდება ახლა“).

„ევროპოცენტრიზმის“ პრობლემასთან დაკავშირებით ავტორის ფიქრები გოეთესაკენა მიმართული, თუ როგორ ესმოდა მას „ევროპეიზაცია“. თ. მანი გოეთეს ფენომენს ხედავდა იმაში, რომ ის სიხარულით აღიქვამდა ყველაფერს ფართოსა და დიდს: ეროვნული შეზღუდულობის დაძლევა, მსოფლიო გერმანულობის იდეასა და მსოფლიო ლიტერატურას (Mann, 1955, გვ. 566). როდესაც მწერალი ლაპარაკობს სახალხო ძალასა და ცივილიზაციას შორის არსებულ დაპირისპირებაზე, ასევე ანტითეზაზე „ლუთერი ეს არის დახვეწილი პედანტი ერაზმუსი“, ის ხაზს უსვამს, რომ გოეთემ გადალახა ეს წინააღმდეგობანი და შეარიგა ისინი. გოეთე, თ. მანის თქმით, „განასახიერებს ცივილიზებულ ძალას, სახალხო ძალას, ურბანულ დემონიზმს, სულსა და ხორცს ერთდროულად, სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ხელოვნებას... მასთან ერთად გერმანიამ უზარმაზარი ნაბიჯი გადადგა წინ ადამიანური კულტურის სფეროში [...]“ (Mann, 1955, გვ. 561). თ. მანი აღნიშნავს ამ დიდი ადამიანის მარტოობას იმდროინდელ გერმანიაში, რომელიც განთავისუფლების პატრიოტული აღმავლობით იყო აღფრთოვანებული; ის აღნიშნავს მის ნეგატიურ დამოკიდებულებას ნაპოლეონის წინააღმდეგ ომის მიმართ – მოძრაობა, რომელშიც ის ხედავდა პოპულისტურ-ბარბაროსულ ელემენტს, რაც მასში ზიზღის გრძნობას იწვევდა; ის ასევე აღნიშნავს მის ნეგატიურ პოზიციას პოლიტიკური პროტესტანტიზმის, ნადირალა პოპულისტური დემოკრატიის მიმართ (Mann, 1955, გვ. 566). გოეთე, რომლისთვისაც გადამწყვეტი, დომინანტური ცნებები კულტურა და ბარბაროსობა იყო, ბედის ნებით ეკუთვნოდა „ხალხს, რომლისთვისაც თავისუფლების იდეა ბარბაროსობად იქცევა, რადგან ის მიმართულია მხოლოდ გარე სამყაროს, ევროპის, კულტურის წინააღმდეგ“ (Mann, 1955, გვ. 566). დიდი მოაზროვნის პოლიტიკური პროტესტანტიზმის მიმართ ზემოხსენებულ ნეგატიურ დამოკიდებულებაზე საუბრისას, თ. მანი მკითხველის ყურადღებას ამახვილებს იმ ფაქტზე, რომ ეს პოზიცია მთელი ერის, განსაკუთრებით კი მისი იდეოლოგიური ლიდერების, გერმანული ბიურგერობის მიერ იქნა განმარტებული, როგორც ლუთერისეული სულიერი და პოლიტიკური თავისუფლების ცნებებს შორის განსხვავების დადასტურება და გაღრმავება. ამან ხელი შეუშალა პოლიტიკური ელემენტის კულტურის გერმანული კონცეფციის განუყოფელ ნაწილად ჩამოყალიბებას. აქ თ. მანი არსებითად აყენებს დიდი ადამიანების გავლენის პრობლემას ერის თვითშეგნებაზე, რამდენად განსაზღვრავენ ისინი ეროვნულ ხასიათს, ახდენენ მასზე ჩამოყალიბების გავლენას თავიანთი მაგალითით და რამდენად განასახიერებენ თავად მას (Mann, 1955, გვ. 566). ის ამ პრობლემას აყენებს, მაგრამ არ წყვეტს მას. მსოფლიო გერმანულობის იდეის საკითხში თ. მანი ეთანხმება გოეთეს:

„Als Amerikaner bin ich Weltbürger, – was von Natur der Deutsche ist, ungeachtet der Welt-scheu, die zugleich damit sein Teil ist, seiner Schüchternheit vor der Welt, von der schwer zu sagen ist, ob sie eigentlich auf Dünkel oder auf angeborenem Provinzialismus, einem völkergesellschaftlichen Minderwertigkeitsbewußtsein beruht. Wahrscheinlich auf beidem“ (Mann, 1955, გვ. 555). („როგორც ამერიკელი, მე ვარ მსოფლიოს მოქალაქე, რასაც, თავისი ბუნებით, ყველა გერმანელი წარმოადგენს, მიუხედავად მისთვის დამახასიათებელი არასოციალურობისა, სამყაროს წინაშე მორცხვობისა, რისი მიზეზებიც უნდა ვეძებოთ ან მის ამპარტავან თვითშეგნებაში, ან მის თანდაყოლილ პროვინციალიზმში – ერთგვარ ეროვნულ-სოციალურ არასრულფასოვნების კომპლექსში და, შესაძლოა, ორივეში ერთად“).

თომას მანი გერმანულ რომანტიზმს, რომელსაც ის ასევე გერმანული ერის კონტექსტში იკვლევს, გერმანული თვითანალიზის („Innerlichkeit“) გამოვლინებად – გერმანული ბუნების უღამაზეს თვისებად – მიიჩნევს. მწერლის აზრით, გერმანული რომანტიკული კონტრეველუციის წვლილი სულიერი ცხოვრების ისტორიაში ჭეშმარიტად ფასდაუდებელია; გერმანულმა რომანტიზმმა, როგორც გერმანული სულისკვეთების გამოხატულებამ, გერმანულმა რომანტიკულმა აჯანყებამ, ევროპულ აზროვნებას ღრმა, გამამხნეველი იმპულსი მისცა, თუმცა თავად მან ევროპული

დემოკრატიიდან რაიმე სასარგებლო ჭეშმარიტება არ მიიღო. რომანტიკული გერმანია მსოფლიოს წინაშე წარსდგა, როგორც ძლიერი სახელმწიფო, რომელიც რეალისტურ პოლიტიკას ატარებდა, როგორც ბისმარკიზმის ციტადელი, როგორც ძალა, რომელმაც შექმნა, როგორც ჩანს, ურყევად ჯანსაღი და ძლიერი გერმანული იმპერია. თუმცა, როგორც ავტორი სინანულით აღნიშნავს, გერმანული რომანტიზმი (*der deutsche Romantismus*), თავისი ბუნების დუალურობის გამო (ერთი მხრივ, ვიტალიზმის ამადლება აბსტრაქტულ-მორალურზე, მეორე მხრივ – სიკვდილთან ნათესაობა), თავის პირვანდელ სამშობლოში ბრბოს სავალალო დონემდე, ჰიტლერის დონემდე დაეცა და „*brach [...] aus in hysterische Barbarei, in einem Rausch und Krampf von Überheblichkeit und Verbrechen, der nun in der nationale Katastrophe, einem physischen Kollaps ohnegleichen, sein schauerliches Ende findet*“ (Mann, 1955, გვ. 574) („ისტერიულ ბარბაროსობად, რასიზმის სიგიჟედ და მკვლელობის წყურვილად გადაიქცა და ახლა თავის საშინელ დასასრულს ეროვნულ კატასტროფაში, უპრეცედენტო ფიზიკურ და ფსიქიკურ კოლაფსში პოულობს“).

თ. მანი კრიტიკულად აფასებს თანამედროვე გონებაგანწყობილებას გერმანიაში. ის ნეგატიურად ახასიათებს იმ ფაქტს, რომ გერმანელების თანდაყოლილი კოსმოპოლიტიზმი, როგორც უძველესი ზეეროვნული სახელმწიფოს სულიერი ატრიბუტი, ევროპული ჰეგემონიისა და, უფრო მეტიც, მსოფლიო ბატონობისაკენ მისწრაფებად გადაიქცა. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, გერმანელების ხელში სიკეთე ბოროტებად გარდაიქმნა, კარგი და კეთილი კი ცუდი გახდა. მწერალი სინანულით აღნიშნავს, რომ ეს კოსმოპოლიტიზმი მის პირდაპირ საპირისპიროდ – თავხედურ და საშიშ ნაციონალიზმად და იმპერიალიზმად გარდაიქმნა. გერმანელებმა ნაციონალიზმის ნაცვლად უფრო თანამედროვე რამ ჩასვეს: რასიზმის ლოზუნგი, რომელმაც ისინი საშინელი სისასტიკის გზაზე გაიყოლია და მთელი ქვეყანა გაუგონარი კატასტროფების მორევში ჩაითრია (Mann, 1955, გვ. 569). ავტორი, იკვლევს რა გერმანული ერის ფენომენს და ამით, მისი საკუთარი სიტყვებით რომ ვთქვათ, გერმანული „თვითჩაღრმავებულობის“ ისტორიას წარმოაჩენს, ფაქტობრივად ეწინააღმდეგება გერმანიის მექანიკურ დაყოფას „კეთილ“ და „ბოროტ“ ნაწილებად. ის ამტკიცებს, რომ გერმანული ფაშიზმი ღრმა ისტორიული მიზეზებითაა წარმოშობილი და, შესაბამისად, მისი სრული აღმოფხვრა ადვილი საქმე არ არის.

„Das böse Deutschland, das ist das fehlgegangene gute, das gute im Unglück, in Schuld und Untergang. [...] Nichts von dem, was ich Ihnen über Deutschland zu sagen oder flüchtig anzudeuten versuchte, kam aus fremdem, kühlem, unbeteiligtem Wissen: ich habe es auch in mir, ich habe es alles am eigenen Leibe erfahren“ (Mann, 1955, გვ. 574) („ბოროტი გერმანია არის კეთილი, რომელიც არასწორ გზას დაადგა, უსიამოვნებებში ჩავარდა, დანაშაულებში ჩაეფლო და ახლა კატასტროფის წინაშე დგას [...] იმაში, რაც გერმანიის შესახებ მოგიყევით, ან თუნდაც მოკლედ ვცადე ახსნა – ამ ყველაფერში არაფერია მეცნიერული სიცივის, გაუცხოებისა ან მიუკერძოებლობისაგან; ეს ყველაფერი ჩემში ცოცხლობს, მე თვითონ განვიცადე ეს ყველაფერი“).

დასასრულ, თ. მანი იმედს გამოთქვამს, რომ ნაციზმის აღმოფხვრა გზას გაუხსნის მსოფლიო მასშტაბით განხორციელებულ სოციალურ რეფორმას (გლობალური ეკონომიკა, პოლიტიკური საზღვრების წაშლა), რაც ხელს შეუწყობს გერმანიის შემდგომ განვითარებას, რადგან, მისი აზრით, „*all dieser über die bürgerliche Demokratie hinausgehende soziale Humanismus*“ (Mann, 1955, გვ. 576) („მთელი ეს სოციალური ჰუმანიზმი, რომელიც ბიურგერული დემოკრატიის საზღვრებს სცილდება“), არ შეიძლება იყოს „*dem deutschen Wesen fremd und zuwider sein*“ (Mann, 1955, გვ. 576) („გერმანული ბუნებისათვის უცხო ან მტრულად განწყობილი მის მიმართ“).

როგორც ვხედავთ, თომას მანი კრიტიკოსის პოზიციაში წინააღმდეგობრივია; როგორც მხატვარი, მას გააჩნია პერსპექტიული, შორსმომავალი ხედვა და აზროვნება; ის არის წინასწარმეტყველი გერმანული კატასტროფისა, იმ ხალხის ტანჯვისა, რომლის თავისუფლების იდეა მიმართულია გარე სამყაროს, ევროპისა და კულტურის წინააღმდეგ. ამით მწერალი ფუნდამენტურად, ძირშივე უარყოფდა ნაციონალიზმს, რომლის ძირითადი კრედო – გარე მტრის ძიებაა, თავისი არსით კი მას

შეიძლება მოჰყვეს საკუთარი კულტურის განადგურება. თომას მანმა შეძლო დაესვა საკითხები, რომლებიც აქტუალური იყო ეროვნული იდენტობის ჩამოყალიბებისთვის ისტორიის გარდამტეხ მომენტში, კითხვები, რომლებიც იყო არა მხოლოდ ლიტერატურული ხასიათისა. ავტორის დამსახურება იმაში მდგომარეობს, რომ დასახული, გამოკვეთილი პრობლემების სპექტრი განისაზღვრება, როგორც კრიზისის დამღევის ამოცანა, როგორც გერმანიის კრიზისიდან გამოსვლის ამოცანა. ამ პრობლემის შემადგენელი კომპონენტები გერმანულ ცნობიერებაში უკვე მწერლის გარდაცვალების შემდეგ დამკვიდრდა – ეს იყო პოლიცენტრიზმის თეზისის წინ წამოწევის საკითხი, სხვადასხვა კულტურებსა და ლიტერატურებს შორის დიალოგის ჩატარების შესაძლებლობის საკითხი, სხვადასხვა კულტურებსა და ლიტერატურებს შორის დიალოგის შესაძლებლობის საკითხი, რაც სიმბოლურად გერმანიის გაერთიანებისას შემდეგ ჩამოყალიბდა.

გამოყენებული ლიტერატურა / References:

- Bahr, E. (2003). Thomas Manns Vortrag „Deutschland und die Deutschen“. In: Braun, M.; Lehmen, B. (Hrsg.) „Thomas Mann: Deutscher, Europäer, Weltbürger“. Frankfurt am Main: Fischer.
- Fischer, G.B. (1977). Bewegte Zeiten mit Thomas Mann. In: „Thomas Mann 1875-1975, Vorträge in München-Zürich-Lübeck“. Frankfurt am Main: Fischer.
- Hansen, V. (1984). *Thomas Mann*. Stuttgart: Metzler.
- Happrecht, K. (1995). Thomas Mann. Eine Biographie. Reinbeck bei Hamburg: Rowohlt.
- Heller, E. (1975). Thomas Mann. Der ironische Deutsche. Frankfurt am Main: Fischer.
- Jens, W. (1977). Der letzte Bürger. In: Thomas Mann 1875-1975, Vorträge in München-Zürich-Lübeck“. Frankfurt am Main: Fischer.
- Kurzke, H. (2005). Politische Essayistik. In: Thomas Mann Handbuch. Frankfurt am Main: Fischer.
- Mann, Th. (1955). *Deutschland und die Deutschen*. In: Gesammelte Werke. Zwölfter Band. Berlin: Aufbau-Verlag.
- Stammen, Th. (2005). Politische Welt. In: Thomas Mann Handbuch. Frankfurt am Main: Fischer.

Kakhaber Loria

კახაბერ ლორია

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

Georgia, Tbilisi

საქართველო, თბილისი

America and Knut Hamsun

ამერიკა და კნუტ ჰამსუნი

DOI: <https://doi.org/10.62119/cils.18.2025.10855>

The life of the great Norwegian writer and Nobel Prize laureate Knut Hamsun (1859-1952) turned out to be so dramatic and turbulent that it remains a subject of great research interest. Hamsun visited America twice, but his attempts to gain a foothold there were unsuccessful, which probably contributed to the development of anti-American sentiments in his mind. This was especially strongly reflected in Hamsun's work, published in 1889 – *The Cultural Life of Modern America*. The book, which is quite skillfully written from a stylistic point of view, is at the same time distinguished by its harsh, and not infrequently overtly tendentious, criticism of American lifestyle, politics, and art.

Keywords: emigration; America; Norway; Nobel Prize; literary biography

საკვანძო სიტყვები: ემიგრაცია; ამერიკა; ნორვეგია; ნობელის პრემია; ლიტერატურული ბიოგრაფია

დიდი ნორვეგიელი მწერალი, ნობელის პრემიის ლაურეატი კნუტ ჰამსუნი (1859-1952) არა მხოლოდ მსოფლიო მოდერნისტული პროზის ერთერთი მამამთავარი, მე-19 საუკუნის მიწურულისა და მე-20 საუკუნის პირველი ნახევრის მსოფლიო ლიტერატურის უთვალსაჩინოესი წარმომადგენელი და დღესაც საერთაშორისო მასშტაბით ძალზე პოპულარული მწერალია, არამედ უაღრესად გამორჩეული ფიგურაა თავისი ხანგრძლივი და წინააღმდეგობებით აღსავსე ცხოვრებისეული გზის თვალსაზრისითაც. ჰამსუნის ცხოვრება იმდენად დრამატული და შფოთიანი აღმოჩნდა, რომ დღესაც მკვლევართა დიდი ინტერესის სფეროს წარმოადგენს. შესაბამისად, დაიწერა და კვლავაც იწერება ჰამსუნის არაერთი ლიტერატურული ბიოგრაფია თუ ბიოგრაფიის შემსწავლელი სამეცნიერო ნარკვევი. ცხადია, ჰამსუნისა და ნაციზმის მიმართების საკითხს ამ ნაშრომებში წამყვანი ადგილი უჭირავს, მაგრამ ასევე საყურადღებოა დიდი მწერლის ბიოგრაფიის სხვა ასპექტებიც. მათ შორის ერთ-ერთი გამორჩეულია ჰამსუნის პრობლემატური დამოკიდებულების საკითხი ამერიკა-სა და ანგლო-საქსურ კულტურასთან.

მცირერიცხოვანი ნორვეგიიდან ამერიკაში ემიგრაციის რამდენიმე ტალღისას 1825-1920 წლებში 800 ათასამდე (!) ადამიანი გაემგზავრა. თავად კნუტ ჰამსუნი ამერიკაში იმყოფებოდა ორჯერ: პირველად, 1882 წლის თებერვლიდან 1884 წლის თითქმის შემოდგომამდე (როცა ისე სერიოზულად დაავადდა, ტუბერკულოზი ეგონა, და ნორვეგიაში დაბრუნდა), მეორეჯერ კი – 1886 წლის შემოდგომიდან 1888 წლის ზაფხულამდე. ჰამსუნი ამერიკაში არანაირ შრომას არ თაკილობდა: მუშაობდა მიწის მუშად, ღორების მწყემსად, ტრამვაის კონდუქტორად და ა.შ. თუმცა, ასევე სცადა ჟურნალისტობაც და საჯარო მოხსენებათა წაკითხვაც. მთლიანობაში, ჰამსუნის მცდელობა ამერიკაში ფეხი მოეკიდებინა რაიმე მისთვის შესაფერის პოზიციაზე, წარუმატებელი აღმოჩნდა, რამაც, შესაძლოა, ხელი შეუწყო მის ცნობიერებაში ანტიამერიკული განწყობების გაღვივებას. ეს უკანასკნელი

მეტნაკლებად მკაფიოდ გასდევს მთელს მის (შემოქმედებით) ბიოგრაფიას, მაგრამ განსაკუთრებით მძაფრად აისახა ჰამსუნის 1889 წელს გამოცემულ წიგნში – „თანამედროვე ამერიკის სულიერი ცხოვრებიდან“ („Fra det moderne Amerikas Aandsliv“). თხზულება სულ რამდენიმე თვეში დაიწერა, ვინაიდან დაეყრდნო იმ მოხსენებებს, რომლითაც ჰამსუნი მანამდე გამოდიოდა. წიგნი, რომელიც, სტილისტური თვალსაზრისით, უდავოდ ოსტატურადაა დაწერილი, იმავდროულად, გამოირჩევა ამერიკული ცხოვრების წესის, პოლიტიკისა და ხელოვნების მკაცრი, მაგრამ, არცთუ იშვიათად, ამკარად ტენდენციური კრიტიკით.

როგორც ჰამსუნის ცხოვრებისა და შემოქმედების ერთერთი ცნობილი მკვლევარი, ლარს ფრუდე ლარსენი აღნიშნავს (2003, გვ.99), ემიგრირების გადაწყვეტილება ნორვეგიელების მიერ, როგორც წესი, ერთ დღეში არ მიიღებოდა ხოლმე, არამედ მას წინ ხანგრძლივი დაფიქრებისა და მომზადების პროცესი უძლოდა. არც ის იყო უჩვეულო, რომ ოკენისგაღმა გამგზავრებამდე ხალხი, ხეირის სანახავად, საცხოვრებელ ადგილს ჯერ სამშობლოშივე იცვლიდა (ზოგჯერ არაერთხელაც კი) და მხოლოდ ამის შემდეგ, თუ მაინც უკმაყოფილო იყო ცხოვრებით, უკეთესი პირობების მოლოდინში დაადგებოდა ამერიკის, როგორც ერთგვარი „აღთქმული ქვეყნის“ გზას. ამ მხრივ ჰამსუნის და მისი ოჯახის შემთხვევა იმ ეპოქისთვის მართლაც რომ საკმაოდ დამახასიათებელი ისტორიაა.

ეკონომიკური მოსაზრებების გამო კნუტის მამამ ოტადალენიდან (ტერიტორია ცენტრალური ნორვეგიის მთიან ნაწილში, მიოსას ტბის ჩრდილოეთით, მდინარე ოტას გასწვრივ) ოჯახთან ერთად გადასვლა ჯერ კიდევ 1862 წელს გადაწყვიტა, მაგრამ, სავარაუდოდ, ამერიკაში სამოქალაქო ომის გამო მიმართულებად ჩრდილოეთ ნორვეგია (ნურლანდი), კონკრეტულად კი ჰამაროი აირჩია. აქ დაფუძნებაში ოჯახს კნუტის ერთერთი ბიძა დაეხმარა. ლარს ფრუდე ლარსენის თანახმად, კნუტის ოჯახმა ნურლანდშიც შეინარჩუნა თავდაპირველი იერსახე, ისინი სახლში კვლავაც საკუთარ დიალექტზე საუბრობდნენ და ნურლანდის ყოფით კულტურასთან შერწყმისათვის მათ გარკვეული დრო დასჭირდათ. 1879 წელს სრულიად ახალგაზრდა კნუტი ტოვებს ჩრდილოეთ ნორვეგიას აღსავსე დიდი და ამბიციური გეგმით, რომ გახდეს ცნობილი მწერალი. როგორც ლ.ფ. ლარსენი აღნიშნავს (2003, გვ. 100), ამის შემდეგ ჩვენ შეიძლება მას თვალი მივადევნოთ ოისტესეში (დასახლება დასავლეთ ნორვეგიაში, ჰარდანგერის ულამაზეს რეგიონში), კოპენჰაგენში, ქრისტიანიაში (იმდროინდელი ოსლო) და ბოლოს ტუტენში (მხარე ოსლოს ჩრდილოეთით, ნორვეგიის უდიდესი ტბის – მიოსას დასავლეთით), „სადაც იმედისმომცემმა მწერალმა განიცადა სრული დეკლასირება და აღმოჩნდა მშრომელი პროლეტარიატის ბოლო რიგებში, როგორც გზის მუშა. ჰამსუნი თითქმის იქცა ერთგვარ მაწანწალად ლიტერატურული ამბიციებით.“ (Larsen, 2003, გვ. 100). აი, ამ მდგომარეობაში მყოფი კნუტი 1882 წელს გადაწყვეტს ამერიკაში გამგზავრებას. ამ გადაწყვეტილებას უკავშირებს ის არამართო მატერიალური პირობების გაუმჯობესებას, არამედ იმედი აქვს, რომ აიხდენს ოცნებას- შეძლებს წეროს. მას თავი წარმოუდგენია ავტორად რომელიც ნაწარმოებებს ნორვეგიული წარმოშობის ამერიკელებისთვის შექმნის. „მან [ჰამსუნმა] დატოვა ნორვეგია, გახდა რა მაწანწალა, რომელიც მოუსვენრად დაეხეტებოდა არა მარტო საკუთარ ქვეყანაში, არამედ გაფართოვა (სამოქმედო) სივრცე“ (Larsen, 2003, გვ. 100).

როგორც აღვნიშნეთ, ამერიკაში ნორვეგიიდან ემიგრაცია რამდენიმე ტალღად განხორციელდა. თავდაპირველად მოსახლეობის გასვლა სოფლებიდან დაიწყო, მაგრამ თანდათან ეს პროცესი ქალაქებზეც გავრცელდა. პირველ ხანებში ემიგრანტთა რაოდენობა შედარებით მოკრძალებულად გამოიყურებოდა და მათ შორის მაღალი იყო რელიგიური თუ პოლიტიკური უმცირესობების წილი, რომლებიც ნორვეგიაში თავს დაჩაგრულად აღიქვამდნენ. ემიგრაციის დიდი ნაკადები 1865 წლის შემდეგ, ამერიკის სამოქალაქო ომის დასრულებისთანავე დაიწყო და 1920 წლამდე, ანუ ამერიკული საემიგრაციო პოლიტიკის გამკაცრებამდე გაგრძელდა.

„1873 წლამდე ემიგრირდა 110 000-ზე მეტი ნორვეგიელი, ე.ი. საშუალოდ დაახლოებით 14 000 წელიწადში. 1873 წელს ამერიკის ეკონომიკაში კრიზისის შემდეგ, მომდევნო [1874] წელს ეს რიცხვი 4600-მდე დაეცა. 1880 წელს დაიწყო ემიგრაციის მეორე და ყველაზე დიდი ტალღა. 1880-დან 1893 წლამდე, 14 წლის განმავლობაში – როდესაც ამერიკულ ეკონომი-

მიკას დებრესიის ახალი პერიოდი დაატყდა თავს – 260 000-ზე მეტი ნორვეგიელი გაემგზავრა ოკეანის გადაღმა, ე.ი. საშუალოდ თითქმის 19 000 წელიწადში. ემიგრაციის ინტენსივობით ნორვეგია იმ დროს მეორე ადგილზე იყო ყველა ევროპულ ქვეყანას შორის და მხოლოდ ირლანდიას ჩამორჩებოდა. ამერიკაში ნორვეგიელთა ემიგრაციის სარეკორდო წელი 1882 იყო. ამ წელს 28 804-მა ნორვეგიელმა დატოვა საკუთარი სამშობლო – ყველამ იმ იმედებით, რომ „იმედისა და დიდების ქვეყანაში“ უკეთეს ცხოვრების საშუალებას მოიპოვებდა. საუკუნეთა მიჯნაზე დაიწყო ემიგრაციის მესამე და ბოლო დიდი ტალღა. ეს გაგრძელდა პირველ მსოფლიო ომამდე. მთლიანობაში, 1866-დან 1914 წლამდე 750 000-ზე მეტმა ნორვეგიელმა იპოვა გზა ამერიკისკენ“ (Larsen, 2003, გვ. 101).

მასობრივი ემიგრაციის მიზეზი ძალზე არერთგვაროვნად და კომპლექსურად გამოიყურება. თავის როლს თამაშობდა ნორვეგიაში არსებული სიღარიბე, კლასობრივი უთანასწორობა, ჩაგვრა, ჭარბმოსახლეობა და სხვადასხვა ეკონომიკური თუ სამეწარმეო რეგულაციები, გარდა ამისა, არ უნდა დაგვავიწყდეს თავგადასავლებისადმი წყურვილი და მოარული ხმები ამერიკაში იაფი სასოფლო-სამეურნეო მიწების შესახებ. როგორც ლ.ფ. ლარსენი აღნიშნავს:

„დროთა განმავლობაში შესაძლო გახდა შესამჩნევი ცვლილებების რეგისტრირება ემიგრანტთა მასის სოციალურ შემადგენლობაში. მაშინ, როცა თავდაპირველად უმეტესად მთელი ოჯახები ემიგრირებდნენ, [თანდათან] სულ უფრო ჩვეულებრივი გახდა, რომ ცალკეული ინდივიდები მიდიოდნენ. ხშირად ისე ხდებოდა, რომ ადრე ემიგრირებული ოჯახის წევრები ახალისებდნენ დარჩენილებს, რომ ისინიც გამოყოლოდნენ. ასევე მკაფიო იყო ტენდენცია, რომ ემიგრირებული მამაკაცების რიცხვი აღემატებოდა ქალების რიცხვს. ეს განსაკუთრებით ეხებოდათ მამაკაცებს პროფესიული განათლების გარეშე. გამგზავრებულთა შორის სულ უფრო და უფრო მეტი ახალგაზრდები იყვნენ. 1870-იანი და 80-იანი წლების განმავლობაში ამან ერთგვარი ახალგაზრდული ემიგრაციის ხასიათი შეიძინა. მასობრივი ემიგრაციის პერიოდის ბოლოს, ფაქტობრივად, ყველა ემიგრანტის [რაოდენობის] თითქმის ორი მესამედი 15-დან 25 წლამდე ასაკის იყო“ (Larsen, 2003, გვ.101-102).

მნელია, არ დაეთანხმო ლ.ფ. ლარსენს, როცა ის სწორედ ზემოხსენებულ კონტექსტში მსჯელობს ჰამსუნის შესახებ(აც). მართლაც, *„შეიძლება, მრავალი თვალსაზრისით ითქვას, რომ კნუტ ჰამსუნი გვევლინება თავად პროტოტიპად ამერიკაში წამსვლელი ნორვეგიელი ადამიანისა 1880-იანი წლებში. ის იყო ამბიციებით მდიდარი ახალგაზრდა მამაკაცი, დაუქორწინებელი, განუსწავლელი, რომელსაც ჰყავდა ოჯახის უფროსი წევრები, რომლებიც მასზე ადრე გაემგზავრნენ, და [თავად] ის გზას დაადგა 1882-ში – მაქსიმალური ნორვეგიული ემიგრაციის წელს.“* (Larsen, 2003, გვ.102) აქ უნდა აუცილებლად აღინიშნოს, რომ ჰამსუნის უფროსი დედმამიშვილი, პეტერი, რომელიც კნუტზე რვა წლით ხნირი იყო, ამერიკაში ჩავიდა თექვსმეტი წლის ასაკში. კნუტის ამერიკაში გამგზავრებისას ის ცხოვრობდა ელროიში, ვისკონსინში. ჰამსუნს, როგორც ჩანს, კომუნიკაცია ჰქონდა ძმასთან და, დიდი ალბათობით, მან და მასთან ურთიერთობამ წააქეზა მომავალი დიდი მწერალი ამერიკაში წასულიყო ბედის საძიებლად. ყოველ შემთხვევაში, ფაქტია: როცა კნუტი ამერიკაში ჩავიდა, მაშინვე ძმას მიაშურა.

იმავე ლ.ფ. ლარსენს სათანადოდ აქვს შესწავლილი შესაბამისი მასალა (სხვადასხვა გემის მგზავრთა სიები, საემიგრაციო ოქმები და ა.შ.), რის საფუძველზეც ასკვნის (2003, გვ.102), რომ ჰამსუნი ნორვეგიიდან ამერიკაში გერმანიის გავლით გაემგზავრა. 1882 წლის 12 იანვარს მან დატოვა ქრისტიანია (ოსლო) ბრემენის მიმართულებით, საიდანაც ის 15 იანვარს ნიუ-იორკისკენ გაემურა. ზღვაში გატარებული 17 დღის შემდეგ კი, 1 თებერვალს, ჰამსუნი უკვე ამერიკაში ჩავიდა. მგზავრთა სიიდან ირკვევა, რომ კნუტ პედერსონი (ეს მისი ნამდვილი სახელი და გვარია) მოგზაურობს ე.წ. გემბანის ადგილით, მე-3 კლასით. პროფესიად კი, არც მეტი და არც ნაკლები, მითითებული აქვს „მუშა“. კნუტი ნიუ-იორკში მხოლოდ რამდენიმე დღე გაჩერდა, რის შემდეგაც მატა-

რებლით გააგრძელა გზა დასავლეთისკენ, ელროისკენ, სადაც 19 თებერვლისთვის ჩააღწია, და სადაც მისი ძმა, პეტერი ცხოვრობდა. (Larsen, 2003, გვ.102).

ელროიში, ძალიან მალე, ახალგაზრდა კნუტს თავისი პირველი დიდი „ამერიკული“ იმედგაცრუება ელოდა. აღმოჩნდა, რომ პეტერ პედერსონი სულაც არ ცხოვრობდა ისე უზრუნველად, როგორც ამას მისგან ნორვეგიაში გაგზავნილი წერილები მიანიშნებდა. კნუტის ძმა მკერავად მუშაობდა ერთ ნორვეგიელ ვაჭართან, სახელად თომას მოესთან, თუმცა, ალკოჰოლის ჭარბად მოხმარების გამო, ნამდვილად არ ითვლებოდა ბოლომდე სანდო სუბიექტად. სამსახური კნუტმაც იმავე ვაჭართან დაიწყო, მაგრამ გარკვეული გარემოებების გამო მას აღარ შეეძლო ძმასთან საცხოვრებლად დარჩენა და მალე, იმავე წლის გაზაფხულზე, იშოვა სამსახური ელროის გარეთ როგორც ფერმის მუშამ (gårdsgutt). იმავე, 1882 წლის ზაფხულში ელროი პეტერმაც დატოვა (Larsen, 2003, გვ.103).

1882 წლის შემოდგომაზე კნუტი ისევ ელროიში დაბრუნდა, სადაც მუშაობა დაიწყო როგორც მაღაზიის გამყიდველმა. მაგრამ მანამდე მან, როგორც ჩანს, სამ სხვადასხვა ადგილას სცადა ბედი. თავდაპირველად ის რამდენიმე თვე ცხოვრობდა ოჯახში, გვარად ლავლენდ, შემდგომში ეს ოჯახი, როგორც ვლინდება, ელროის მოსახლეობის რეესტრში მართლაც აღმოაჩინა ჰამსუნის შემოქმედებისა და ბიოგრაფიის კიდევ ერთმა ცნობილმა მკვლევარმა, ჰარალდ ნესმა. თავად ჰამსუნი მათ წესიერ და უბრალო ხალხად მოიხსენიებს (Larsen, 2003, გვ.104). მოგვიანებით, ათწლეულების შემდეგ, ხანგრძლივი ცხოვრებისეული გზის მიწურულს დაწერილ შესანიშნავ მხატვრულ-ავტობიოგრაფიულ ნაწარმოებში „ბალახმოდებულ ბილიკებზე“ (Paa gjengrodde Stier) ჰამსუნი მოგვითხრობს: „*მე ვიტანჯებოდი მშობლიური მხარის მონატრებით და ხშირად ვტიროდი. ჩემი დიასახლისი გულმოწყალებდ იღიმოდა, მან მასწავლა სიტყვა homesick [ინგლისურად: მშობლიური სახლის/სამშობლოს სევდა]*“ (Hamsun, 1949, გვ. 165). ძნელია, არ დაეთანხმო ლ.ფ.ლარსენს, როცა შენიშნავს (2003, გვ. 104), რომ ახალგაზრდა კაცს იმ მომენტში არც ჰქონდა რაიმე საფუძველი, რათა არსებობისთვის ზედმეტად ნათელი თვალით შეეხედა. მალე ლავლენდების ოჯახში აღარ აღმოაჩნდათ იმის საშუალება, რომ კნუტი თავისთან დაეტოვებინათ. მან სამსახური იშოვა სხვა ფერმაში, რომელიც, როგორც ჩანს, იმდენად ღარიბი იყო, რომ იქ ჰყავდათ მხოლოდ ორი ჯორი და სამი ძროხა. ამ ადგილას მომავალი დიდი მწერალი ასრულებდა ნებისმიერ შემთხვევით თუ არამშობლივით სამუშაოს, ჭრიდა შეშას, სასუქი დაჰქონდა მიწებზე და ა.შ.. როგორც ჰამსუნი წერს, ცხოვრება ერთფეროვნად მიედინებოდა (Larsen, 2003, გვ.104).

პირობები მესამე სამსახურში, სპიარების (შესაძლო) გერმანული წარმოშობის ოჯახში, როგორც ჩანს, უკეთესი იყო. თუ მწერალს ვერწმუნებით, მათ ჰქონდათ კეთილმოწყობილი სახლი და ფერმა, მოვლილი მიწები, ბავშვები არ ჰყავდათ. ჰყავდათ ცხენები და ძროხები. საქმე კი მათთან ძნელი არ იყო. „*კაცი თვითონ წველიდა და უვლიდა ცხოველებს, ჩემი საქმე იყო მიწის დამუშავება, [...] [დიასახლისმა] მასწავლა ბევრი ინგლისური სიტყვა და მომცა პატარა ოთახი ფანჯრით და საწოლით,*“ (Hamsun, 1949, გვ. 169). – წერს ჰამსუნი. სპიარებთან კნუტი მოსავლის აღების დასრულებამდე დარჩა (Larsen, 2003, გვ.104).

როგორც უკვე შევნიშნე, 1882 წლის შემოდგომაზე ჰამსუნი ისევ ელროიში დაბრუნდა, სადაც მუშაობა იქაურ ყველაზე დიდ მაღაზიაში დაიწყო, როგორც ამანათების დამტარებელმა, ხოლო შემდგომში კი მაღაზიის მფლობელმა, ედმუნდ ჰარტმა (ელროის ვაჭრობის მაგნატი და, ამასთანავე, ფოსტის უფროსი. დაბ. 1832 წელს ინგლისში, კორნუოლში) ის გამყიდველის პოზიციაზე გადაიყვანა. „*მე ახლა საყელოთი და გაპრიალებული ფეხსაცმელებით დავდიოდი, ოთახს ქალაქში ვქირაობდი და ვსადილობდი ერთ-ერთ სასტუმროში. ფერმერები, რომელთაც ადრე ვიცნობდი, გაოცებული იყვნენ, თუ როგორ სწრაფად ავიწიე მაღლა*“ (Hamsun, 1949, გვ. 170), – წერს ჰამსუნი.

1884 წლის პირველ თვეებში ჰამსუნი მუშაობს ტყის მასალის კომპანიაში პატარა დასახლება მადელიაში, მინესოტას პრერიის შუაგულში რომელიც ელროიდან 30 მილით დასავლეთით მდებარეობდა და დაახლოებით 500-მდე მცხოვრებს ითვლიდა. მალე კნუტი დაუკავშირდა მწერალსა და უნიტარიზმის (პროტესტანტიზმის ერთერთი მიმართულება; არ აღიარებს სამებას – კ.ლ.) მიმდევარ მღვდელს, ეთნიკურად ნორვეგიელ კრისტოფერ იანსონს, რომელიც გავლენიან პიროვნებად

ითვლებოდა ამერიკელ ნორვეგიელებში. იმავე წლის მარტ-აპრილის მიჯნაზე ჰამსუნი იანსონის პირად მდივნად და მინეაპოლისში დამხმარე მღვდლად ინიშნება (Larsen, 2003, გვ. 105).

ლ.ფ. ლარსენი მართებულად შენიშნავს (2003, გვ. 105), რომ იანსონისგან მიღებული შეთავაზება ჰამსუნისათვის ნიშნავდა არამარტო მუდმივი ანაზღაურებადი თანამდებობით უზრუნველყოფას და, შესაბამისად, სტაბილურობის განცდის შეგრძნებას, არამედ იძლეოდა სოციალური დაწინაურებისა და შემდგომი განვითარების შესაძლებლობასაც. მართლაც, ჰამსუნი აღმოჩნდა შედარებით მოზრდილ ქალაქში, გაცილებით დიდ გარემოში, სადაც აშკარად გაუიოლდა წვდომა წიგნიერ კულტურაზე და, ასევე, შეეძლო უშუალოდ მიეღო რჩევა-დარიგებანი ლიტერატურულად გამოცდილი დამსაქმებლისგან (Larsen, 2003, გვ. 105).

საუბრობს რა, როგორც თავად უწოდებს, ჰამსუნის სოციალურ გამოცდილებებზე, ერთგვარი შეჯამების სახით ლ.ფ. ლარსენი ასკვნის, რომ მომავალმა დიდმა მწერალმა, მთლიანობაში, „ამერიკული საზოგადოება – ან უფრო ზუსტად რომ ვთქვათ: ნორვეგიულ-ამერიკული შუადასავლეთი – ქვემოდან დაინახა. ის არ მიუღიათ, როგორც პატივით გარემოცული მწერალი ან მომხსენებელი, როგორც, მაგალითად, ადრე ბიორნსტიერნე ბიორნსონი მიიღეს. სავარაუდოდ, ამის გათვალისწინება მნიშვნელოვანია, როდესაც ამერიკისა და ამერიკული სულიერი ცხოვრების მიმართ შემდგომში ჰამსუნის საკმაოდ ნეგატიური დამოკიდებულება უნდა შევაფასოთ.“ (Larsen, 2003, გვ. 105).

ისეთ ამბიციურ ადამიანს, როგორიც ახალგაზრდა ჰამსუნი იყო, დიდი ალბათობით, ექნებოდა იმედი, რომ სულ მალე ნორვეგიულ-ამერიკული გარემოს უმნიშვნელოვანესი და მოკაშკაშე ლიტერატურული ფიგურა გახდებოდა. თუმცა, ეს იმედები სწრაფად განადგურდა, ვინაიდან ლუკმა პურისათვის საჭირო მუშაობა მისი დროის უმეტეს ნაწილს უმოწყალოდ ნთქავდა. ამ მხრივ, ჰამსუნის კარიერა მართლაც რომ ერთ ადგილს ტკეპნიდა. ორიოდ ლექსის გარდა, რომლებიც ამერიკაში ჩასვლისთანავე გამოაქვეყნა ჩიკაგოს გაზეთ Norden-ში („ჩრდილოეთი“), მწერლის ამერიკაში ცხოვრების პირველი პერიოდიდან ცნობილია მხოლოდ ერთი, არცთუ გამორჩეული ნოველა საკმაოდ გაცვეთილი თემატიკით, სახელწოდებით „ხეობებიდან“ (Fra Dalene). ამერიკაში ახალგაზრდა ჰამსუნის შემოქმედებითი კრიზისის საჩვენებლად ლ.ფ. ლარსენს მაგალითად მოაქვს ლექსი „გაჭირვებაში“ (I Nød): „ამერიკაში ჩამოსვლამდე ეს ლექსი მას [ჰამსუნს] უკვე ორჯერ ჰქონდა დაბეჭდილი. ამერიკაში კი ის კიდევ ორჯერ გამოაქვეყნა!“ (Larsen, 2003, გვ.106). როგორც იტყვიან, სამწუხაროდ, აქ კომენტარიც კი ზედმეტია! „სამაგიეროდ“, ამ დროისათვის ჰამსუნი აღმავლობის გზაზე მყოფი ნორვეგიული ლიბერალური პოლიტიკური მოძრაობის – „ვენსტრე“ მხარდამჭერად გვევლინება. 1884 წლის იანვარში, მინეაპოლისში, პეტერსონ ჰოლში გამართულ შეხვედრაზე დაარსდა „ვენსტრეს“ ნორვეგიულ-ამერიკული გაერთიანება (Den norsk-amerikanske Venstreforening), რომლის მიზნებში სახელდებოდა ამერიკელ ნორვეგიელებსა და ნორვეგიის სახალხო პარტიას (იგივე პარტია „ვენსტრე“ – კ.ლ.) შორის მჭიდრო ურთიერთობისთვის ხელშეწყობა, ასევე ნორვეგიის პარლამენტის „ვენსტრეს“ გაერთიანებისათვის თანხითაც დახმარება. ჰამსუნი ძალზე აქტიურად უჭერდა მხარს ყოველივე ზემოხსენებულს. 1884 წლის 5 მაისს ის სიტყვით გამოვიდა პეტერსონ ჰოლის ტრიბუნაზე. ღონისძიება, რომელშიც ჰამსუნმა მიიღო მონაწილეობა სულ ხუთ დღეს გაგრძელდა, თავისი საბაზრო აქტივობებით, სხვადასხვა გათამაშებებით, კულინარიული მომსახურებით და ა.შ.. შედეგად, „ვენსტრეს“ პარტიას ნორვეგიაში. მთელი 459.55 დოლარი (რაც დღევანდელი ღირებულებით, სულ მცირე, 15-16 ათას ამერიკულ დოლარს მაინც შეადგენს – კ.ლ.) გადაეგზავნა. როგორც ლ.ფ. ლარსენი შენიშნავს, იმაში, რომ თანხა ასეთი სოლიდური გამოვიდა, გარკვეულწილად, კნუტ ჰამსუნის დამსახურებაც იყო (Larsen, 2003, გვ. 106-107).

უნდა, ამავედროულად, ისიც ითქვას, რომ ჰამსუნს მაშინ ძალიან (და, შეიძლება, ყველაფერზე უფროც) აწუხებდა არა იმდენად პოლიტიკური ან თუნდაც ლიტერატურული, არამედ რელიგიური კითხვები. ასე, მაგალითად, მან წაიკითხა რამდენიმე ლექცია დიდი ნორვეგიელი მწერლისა და საზოგადო მოღვაწის, ბიორნსტიერნე ბიორნსონის შესახებ, მათ შორის იმავე ელროიში 1882 წლის ნოემბერში, მაგრამ შეეხო არა მხოლოდ მის შემოქმედებას და პოლიტიკურ მოსაზრებებს: ჰამსუნმა დასვა გარკვეული რელიგიური აქცენტებიც და განსაკუთრებულად ისაუბრა ბიორნსონზე როგორც თავისუფალ(!) მოაზროვნეზე. იმ ხანებში ჰამსუნის მიერ წაკითხული სხვა ლექციების სათაურები

კარგად ავლენს მის დამოკიდებულებას რელიგიური საკითხების მიმართ. ელროიში მან წაიკითხა ლექცია პავლე მოციქულზე. მადელიაში კნუტის მოხსენების თემა იყო „მოსეს წიგნების ღმერთი“, მოგვიანებით კი, ისევ იმავე ადგილას, – „ებრაელები აბრაამიდან დღემდე“. (Larsen, 2003, გვ.107). „როგორც ჩანს, შემთხვევითი არ იყო, რომ ჰამსუნმა ასეთი ახლო თანამშრომლობა დაამყარა სწორედ უნიტარ კრისტიანულ იანსონთან. უნიტარები დოგმატურ საკითხებში საეკლესიო თავყრილობათა შორის ყველაზე ლიბერალურნი იყვნენ“, – ირწმუნება ლ.ფ. ლარსენი (Larsen, 2003, გვ.108). მართლაც, იმ დროს ბევრი ადამიანის თვალსაზრისით უნიტარები ინტელექტუალების ეკლესიად აღიქმებოდნენ, რასაც, სავარაუდოდ ჰამსუნიც არ უარყოფდა.

ჩემი გადასახედიდან, სავესებით ლოგიკური და არგუმენტირებულია ლ.ფ. ლარსენის მსჯელობა მაშინაც, როცა მიიჩნევს (2003, გვ.108-109), რომ იანსონმაც და ჰამსუნმაც კარგად გაიაზრეს ყველაფერი, სანამ ხანგრძლივ თანამშრომლობას დააპირებდნენ. ერთის მხრივ, ჰამსუნისთვის იანსონის, შეიძლება ითქვას, მარჯვენა ხელად დანიშვნა იქნებოდა იმ ხანგრძლივი გზის დასასრული, რომელიც დიდი ხნის განმავლობაში გრძელდებოდა. მეორეს მხრივ, იანსონისთვის ჰამსუნი წარმოადგენდა ენერგიულ და ინტელექტუალურ ახალგაზრდას, რომელსაც მასთან უამრავი რამ გააჩნდა საერთო: პოლიტიკური სიმპატიები; სწავლების გამოცდილება და, ზოგადად, დადებითი დამოკიდებულება საგანმანათლებლო საქმიანობისადმი; რელიგიური ინტერესები და მოხსენებებით გამომსვლელის კარიერა, მათ შორის რელიგიურ საკითხებზეც; ძლიერი ინტერესი მხატვრული ლიტერატურის მიმართ და კიდევ ბევრი სხვა მნიშვნელოვანი რამ. „შეეძლო იანსონს ჰქონოდა იმედი, ოდესმე ეპოვა უკეთესი კვალიფიკაციის ნორვეგიელი დამხმარე აქ, ამ შუადასავლეთში?“ – თითქოს რიტორიკულად, თუმცა სრულიად მართებულად, კითხულობს ამ მიმართულებით მსჯელობის ბოლოს დ.ფ. ლარსენი (Larsen, 2003, გვ.109).

ჰამსუნი ძალზე სწრაფად და თან საფუძვლიანად ინტეგრირდა უნიტართა ინტელექტუალურ და საზოგადოებრივ გარემოში. ის არ იყო მხოლოდ მდივანი, არამედ კითხულობდა საკვირაო ქადაგებებს სამრევლოსთვის, როდესაც კ. იანსონი სხვა საქმით იყო ხოლმე დაკავებული. მისი ქადაგებების თემები, მაგალითად, 1884 წლის მაის-ივნისში („მომავლის რელიგია“, „უნიტარიზმის განვითარების გზა“), არაფრით ჩამორჩებოდა იანსონისას, თუნდაც მსოფლმხედველობრივი უნიტარულობის თვალსაზრისით. ასევე საგულისხმოა, რომ კნუტი იანსონს ძალზე ენერგიული ძალისხმევით გამოექომაგა საგაზეთო პოლემიკაში, როდესაც ამ უკანასკნელს ჩიკაგოში ლექციების სერიის შემდეგ გაზეთ Skandinaven („სკანდინავიელი“-ის საშუალებით დოქტორი იულსონი დაესხა თავს (Larsen, 2003, გვ.109).

ყველაფერი თითქოს ნორმალურად მიდიოდა, მაგრამ ჰამსუნის პირველი ვიზიტი ამერიკაში მაინც უეცრად და სრულიად მოულოდნელად დასრულდა. როგორც კრისტიანულ იანსონს თავის მოგონებებში იხსენებს (1913, გვ. 221), ერთხელ ბაზრობაზე კნუტი ძალიან ცუდად გახდა: რაღაც ჩასწყდა მკერდში და სისხლი (გადმო)აფურთხა. ნორვეგიელმა ექიმმა მას დაჟინებით ურჩია დაუყოვნებლივ დამშვიდობებოდა მინესოტას კლიმატს, თორემ სამ თვეში დაასრულებდა სიცოცხლეს სწრაფად პროგრესირებადი ტუბერკულოზით. ამის შემდეგ ავადმყოფი თითქმის ორი თვე იწვა სახლში იმავე კ. იანსონთან, კნუტი თავს სიკვდილმისჯილად თვლიდა, უმძიმეს ფსიქოლოგიურ კრიზისს განიცდიდა და, თუ მას დაეჯერება, გარკვეული პირობანული მიდრეკილებებიც კი განუვითარდა: „ქალბატონ იანსონს ეგონა, რომ გავგიჟდი. მანამდე არასოდეს მესმოდა ნერონის აღფრთოვანება რომის ხანძრის გამო. საქმე იქამდე მივიდა, რომ ერთ ღამეს ჩემს ოთახში ფარდები დავეწვი,“ – წერს მოგვიანებით ჰამსუნი (1994, გვ. 99). როგორც ლ. ფ. ლარსენი მართებულად შენიშნავს (2003, გვ. 111), თუ ეს ისტორია სიმართლეა, მაშინ არცაა გასაკვირი, რომ იანსონების ოჯახმა მის ნორვეგიაში გასამგზავრებლად ფულის შეგროვების აქტიური კამპანია წამოიწყო. ასეა თუ ისე, ჰამსუნმა მინეაპოლისი დატოვა. იმავე ლ.ფ. ლარსენის გათვლით (2003, გვ.112), კნუტი ამერიკიდან 1884 წლის აგვისტოს შუა რიცხვებში გაემგზავრა, ე.ი. მან იქ დაახლოებით ორი წელი და ექვსი თვე გაატარა. ნორვეგიაში, კერძოდ კი ქრისტიანიამდე (ოსლო) ჩასადწევად, როგორც ჩანს, ჰამსუნმა შემოვლითი მარშრუტი ამჯობინა – ნიუ-იორკიდან ბელფასტის (ირლანდია), ლივერპულისა და ჰალის გავლით.

„ამერიკაში პირველად ცხოვრების ბოლოს ჰამსუნის მიერ მიღებულმა „სასიკვდილო განაჩენმა“, სავარაუდოდ, დიდი მნიშვნელობა იქონია როგორც მის პიროვნულ და მსოფლმხედველობრივ განვითარებაზე, ისე მის შემდგომ შემოქმედებაზე. ფსიქოლოგიურმა ჩაკეტილობამ, რისკენაც ახლა ის თითქმის აიძულა გარემოებებმა, გამოიწვია, რომ მის სამწერლობო საქმიანობაში გაძლიერდა „მე“-ზე ფოკუსირებული, ავტობიოგრაფიული ასპექტი. თანდათან სწორედ ამ გზაზე იპოვა მან საკუთარი გამორჩეული ხმა როგორც მწერალმა“ (Larsen, 2003, გვ. 111),

– აცხადებს ლ.ფ. ლარსენი. მართლაც, „საკუთარი ამერიკული გამოცდილებით, ჰამსუნმა გარკვეულწილად გაიგო, თუ როგორ რეაგირებს ადამიანი, როდესაც ის უცარი და მოულოდნელი სიკვდილის საფრთხის წინაშე დგება“ (Larsen, 2003, გვ. 111). ხსენებული მტკივნეულად დრამატული გამოცდილება მან შემდგომში ოსტატურად გამოიყენა საკუთარ შემოქმედებაში. იმავე ლ.ფ. ლარსენის კარგად არგუმენტირებული მოსაზრებით (2003, გვ.111), სხვადასხვა ფსიქოლოგიური ფაზები, რომელსაც ადამიანი ასეთ სიტუაციაში გაივლის, ჰამსუნმა სანდოობის მაღალი ხარისხით გადმოსცა, მაგალითად, რომან „მაწანწალებში“.

ჩემი აზრით, ლ. ფ. ლარსენის მსჯელობა მაშინაც სათანადოდაა არგუმენტირებული, როცა მკვლევარი მიიჩნევს, რომ 1884 წლის აგვისტოში ჰამსუნის ამერიკიდან გამგზავრება არ ყოფილა დროთა განმავლობაში მიღებული რაციონალური გადაწყვეტილება, გამოწვეული ემიგრანტული ცხოვრებისადმი იმედგაცრუებით ან ძლიერი ზიზღით ყოველივე ამერიკულის მიმართ, და რომ კნუტს განზრახული ჰქონდა ქვეყანაში თუ სამუდამოდ არა, ყოველ შემთხვევაში, გაცილებით დიდხანს დარჩენა მაინც. შედეგად, ლარსენის მოსაზრებით, ამ უნებლიე და იძულებითმა დაბრუნებამ ჰამსუნს გაუძლიერა განცდა, რომ ცხოვრება და არსებობა იყო მხოლოდ რაღაც წარმავალი და შემთხვევითი, და რომ ის როგორც „ყოფიერების უცხოელი“ (Tilværelsens Udlænding) ისე მოგზაურობდა ამ არამდგრად და არასტაბილურ სამყაროში. გავიდა ორი წელი და ჰამსუნი კვლავ ეწვია ამერიკას, ლარსენის ვერსიით (2003, გვ. 113), ამჯერად განსხვავებული ზრახვებით: მას მტკიცედ ჰქონდა გადაწყვეტილი ამ ქვეყნის დატოვება, როგორც კი მცირე თანხას დააგროვებდა.

ნორვეგიაში 1884 წელს დაბრუნების შემდეგ ჰამსუნმა აქტიურად დაიწყო წერა და მოხსენებებით გამოსვლა, იმავდროულად მუშაობდა ფოსტის მოხელედ აურდალში (ვალდრესი). ამ პერიოდში მან გაზეთ Aftenposten-ში ამერიკის შესახებ ოთხი ვრცელი სტატია გააგზავნა, ასევე, Verdens Gang-ისთვის შექმნა კრისტოფერ იანსონის მეგობრული პორტრეტი, ხოლო Illustreret Nyhedsblad-ისთვის – მარკ ტვენის შემოქმედებისადმი დადებითად განწყობილი სტატია. ჰამსუნის პირველი (ევროპული) გამომხატურებები ამერიკის შესახებ კრიტიკული იყო, თუმცა არც მთლად სიმპათიის გარეშე. კნუტი საკუთრივ დემოკრატიის იდეას, ასე თუ ისე, მაინც აქებდა, თუმცა სკეპტიკურად იყო განწყობილი დემოკრატიული ინსტიტუტების მომავლის მიმართ (Næss, 1967, გვ. 307).

ჰამსუნის სტატია სახელწოდებით „ამერიკული ხასიათი“, პირველად გამოქვეყნდა ცნობილ და ძალზე ანგარიშგასაწევ გაზეთ Aftenposten-ში 1885 წლის 21 იანვარს და, ჰამსუნის მკვლევარ ტომ კონერის აზრით (2016, გვ.186), ჩანასახოვან ფორმაში წარმოაჩენს იმ კრიტიკას, რასაც ჰამსუნი მოგვიანებით განავითარებს ნაშრომში „თანამედროვე ამერიკის სულიერი ცხოვრებიდან“. ტ. კონერი ყურადღების გარეშე არ ტოვებს (2016, გვ.187), მაგალითად, იმ მომენტს, რომ ჰამსუნი მიუთითებს „სხვადასხვა სახის ხალხის შერევის საფრთხეზე თავისუფალ, უკონტროლო, არამყარ გარემოში“ (Hamsun, 2003, გვ.17). ჰამსუნის გადასახედიდან, „საფრთხე მით უფრო დიდია ამერიკაში, სადაც ემიგრანტთა გემები – დაავადებული და დეგენერატი ადამიანური ნედლეული – ყოველდღიურად შემოდის მთელი მსოფლიოდან“ (Hamsun, 2003, გვ.17-18). ტომ კონერი მიიჩნევს (2016, გვ.188), რომ ასეთ სტრიქონებში რეტროსპექტულად ადვილია ამოვიცნოთ რასისტული ტონები ჰამსუნის მოგვიანო ფილოსოფიიდან.

ტომ კონერი ასევე მართებულად შენიშნავს (2016, გვ.188), რომ მომავალი დიდი მწერალი ვერ მალავს აღფრთოვანებას თანამედროვე ამერიკული ქალაქის ცხოვრების ექსტრავაგანტულობით, ყველაფერი იმით, რასაც ის იქ ყოველდღიურად ხედავს (ცათამბჯენები, ტრამვაი, უნივერსიტეტები,

ლიფტები და ა.შ.), მაგრამ ამავე დროს, აშკარად შეშინებულია მათი პოტენციალით, დაარღვიონ ცხოვრების უფრო ტრადიციული წესი. ჰამსუნი თითქოს იმაზე მიანიშნებს, რომ ტექნიკური წინსვლა კარგია, მაგრამ მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ის როგორღაც იქნება შეკავებული და არ გახდება მთელი ცივილიზაციის მორალური საფუძველი, არ ჩამოყალიბდება ახალი სამყარო, რომელსაც აღარ ექნება კავშირი წარსულთან. ეს ხაზი, სხვათა შორის, მოგვიანებით მკაფიოდაა გატარებული ჰამსუნის ნობელის პრემიით გამორჩეულ რომანში – „მიწის მადლი“ (Conner, 2016, გვ.188).

რაც შეეხება „ნიუ-იორკს“, რომელიც 1885 წლის 12 და 14 თებერვალს გამოქვეყნდა იმავე გაზეთ Aftenposten-ში, მასთან დაკავშირებით ბოლომდე ვერ დავეთანხმები ტ. კონერს იმ მოსაზრებაში, რომ, წინა სტატიისგან განსხვავებით, აქ ნაკლებადაა რამე ისეთი, რაც გააღვივებს ჩვენს ინტერესს ან დამატებით წარმოდგენას შეგვიქმნის ჰამსუნის შეხედულებებზე ამერიკის შესახებ, და ეს იმისდა მიუხედავად, რომ მომავალი დიდი მწერალი აქაც თანამედროვე მეტროპოლისის ცხოვრების შეუვალ კრიტიკოსად რჩება (Conner, 2016, გვ. 189). ჰამსუნი ხაზს უსვამს ყოველივე ამერიკულის შთამბეჭდავ მასშტაბებს, ის აშკარად არ გვევლინება უბრალო მოსახლეობის მეგობრად და, საზოგადოდ, საკმაოდ დაბალ შეფასებას აძლევს საშუალო ამერიკელს, მათ შორის, იმის გამოც, რომ ეს უკანასკნელი ღარიბი და გაუნათლებელია, მიდრეკილი ისეთი სიამოვნებებისკენ, როგორიცაა ალკოჰოლი და ქალები. თუმცა, და კნუტმა ეს უკვე კარგად იცის, ამერიკაში, იმავდროულად ყველგანაა შესაძლებელი (სოციალური) აღმასვლა (Hamsun, 2003, გვ. 27). ჰამსუნის აღქმით, ამ ქამელეონ ქალაქში, სადაც ადამიანი შეიძლება ერთ დღეში აღზევდეს ან დაემხოს, არავის ცხელა შენთვის, ყველა თავის საქმიანთა დაკავებული. ჰამსუნის აღრფთოვანებას, ცხადია, არც ის იწვევს, რომ, მისი აზრით, ნიუ-იორკელებმა, ისევე როგორც, საერთოდ, ამერიკელებმა, „*ცოტა რამ იციან ლიტერატურისა თუ ხელოვნების შესახებ*“ (Hamsun, 2003, გვ.29). მათ აქვთ უსაზღვროდ რომანტიკული წარმოდგენა იმაზე, თუ რა არის კარგი ლიტერატურა. მათთვის ამას ბედნიერი დასასრული წარმოადგენს, სადაც ორი მთავარი პერსონაჟი „ერთმანეთს პოულობს“ (Conner, 2016, გვ. 189).

1886 წელს, სხვადასხვა გარემოებათა გამო, როგორც უკვე აღვნიშნე, ჰამსუნი ევროპიდან ისევ მიემგზავრება ოკეანის გადაღმა. ამერიკაში დაბრუნების შემდეგ კნუტი მუშაობას იწყებს ჩიკაგოში ახალი საბაგირო გზის მშენებლობაზე. შემდეგ ისევ იქ, მაგრამ ამჯერად ტრამვაის კონდუქტორად ჰოლსტედის ხაზზე. ჩიკაგოში გატარებული რვა თვის შესახებ ბევრი რამ არ ვიცით. თუ ჭორებს ავყევით, ქუჩების სახელების დასწავლის ნაცვლად ჰამსუნი თურმე არისტოტელეს კითხულობდა და მალე სამსახურიც დაკარგა, ვინაიდან უკმაყოფილო მგზავრებმა უფროსობასთან უჩივლეს. თავად ჰამსუნი, ისევე როგორც ერთი მისი ძველი კოლეგა, ამ ხმებს უარყოფენ. 1887 წლის ზაფხულში კნუტი ჩრდილოეთ დაკოტაში, კასელტონთან ახლოს, რედ-რივერის ველზე მუშაობს. ნორვეგიული გაზეთისთვის – „ვერდენს განგ“ (Verdens Gang) გაგზავნილ წერილში ის საუბრობს მძიმე ფიზიკურ შრომასა და მკაცრ დისციპლინაზე დალრიმპლის ფერმებში, თუმცა არც პრერიის ბუნებრივ სილამაზესა და კოლორიტული ამხანაგებს ივიწყებს, რომლებიც შემდგომში მის მცირე ზომის მოთხრობებშიც გამოჩნდებიან. (Næss, 1967, გვ. 308).

ბოლო ამერიკული წელი ჰამსუნმა მინეაპოლისში გაატარა. გარდა საკუთარი დანაზოგისა, ის თავის ირჩენდა ე.წ. ფხიზელი ცხოვრების წესის მხარდამჭერთა შემწეობებითაც, რომელთა გაზეთშიც დროდადრო აქვეყნებდა ხოლმე სარედაქციო წერილებს (ე.წ. ედიტორიალებს). სხვათა შორის, ეს ხალხი კნუტს დაეხმარა ლიტერატურის შესახებ თორმეტი მოხსენებისგან შემდგარი ციკლის ორგანიზებაშიც, რომელიც ჰამსუნმა 1888 წლის დასაწყისში წაიკითხა. სალექციო თემები ეხებოდა ბალზაკს, ფლობერს, ზოლას, აგრეთვე იბსენს, სტრინდბერგსა და სხვა სკანდინავიელ მწერლებს. (Næss, 1967, გვ. 308). აქ განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს ჰამსუნის ბოლო ლექცია, „ცხოვრება მინეაპოლისში“. ის წარმოადგენდა ორსაათიან უმწვავეს გამოსვლას, სადაც მომხსენებელმა სასტიკად დაგმო მინეაპოლისი, როგორც შუა დასავლეთის კულტურული ცენტრი, „*და მოასწავებდა ჰამსუნის დაუნდობელ თავდასხმას ამერიკულ ცივილიზაციაზე, რომელიც [მან] შვიდი თვის შემდეგ განახორციელა*“. (Næss, 1967, გვ. 308).

ძალიან მალე, უკვე 1888 წლის ივლისში, კნუტი ევროპაში ბრუნდება. მიუხედავად იმისა, რომ აქ ის კოპენჰაგენის ერთ-ერთ მანსარდაში, ფაქტობრივად, შიმშილობს დარჩენილი ზაფხუ-

ლისა და ადრეული შემოდგომის განმავლობაში, ერთ ამერიკელ მეგობარს მაინც შემდეგს ეუბნება: „[...] რაოდენ საამური ჩემთვის ეს ქვეყანა! გარწმუნებ, აქაური მთელი ყოფა, ცხოვრების წესი, ღრმა ჰარმონია ჩემს შინაგან სამყაროსთან, ჩემს ბუნებასთან. აქ ევროპა, მე კი ევროპელი ვარ, მადლობა ღმერთს!“ (Hamsun, 1994, გვ. 78). მალე ჰამსუნი წერს თავის მეორე სტატიას კრისტოფერ იანსონის შესახებ, აქვეყნებს ფრაგმენტს მომავალი რომანიდან „შიმშილი“ და კოპენჰაგენელ სტუდენტებს უკითხავს ლექციებს ამერიკაში ცხოვრების შესახებ. ცოტა მოგვიანებით, 1889 წლის აპრილში, ამ ლექციების საფუძველზე გამოვა წიგნი, სახელწოდებით: „თანამედროვე ამერიკის სულიერი ცხოვრებიდან“ (Næss, 1967, გვ. 308).

მეტწილად, სწორედ ზემოხსენებული ლექციების წყალობით მოხდა, რომ ჰამსუნმა ამ წიგნის დასაწერად დაკვეთა მიიღო, ვინაიდან კოპენჰაგენის სტუდენტურ ასოციაციაში წაკითხულმა მისმა მოხსენებებმა მართლაც რომ უჩვეულო ყურადღება მიიპყრო. სხვათაშორის, ჰამსუნის აზრით, ეს აღფრთოვანებული მიღება სრულიად დაუმსახურებელი იყო და ამ წიგნის თემამაც მისთვის მალევე დაკარგა ინტერესი. თუმცა, ერთ პირად წერილში მაინც წერდა: „მაგრამ ახლა რაკი დავიწყე, უნდა დავამთავრო კიდევ“ (Rasmussen, 2020, გვ. 317). შედეგად, როგორც მკვლევარი ვინსენტ რასმუსენი წერს (2020, გვ. 317-318), ეს წიგნი, ძირითადად, სენსაციაზე გათვლილ რეკლამად იქცა გამოუცდელი მწერლისთვის, რომელსაც კოპენჰაგენის ლიტერატურულ სცენაზე საკუთარი რეპუტაციის დამკვიდრება სურდა.

ჰამსუნის მკვლევარ ჰარალდ ნესს მიაჩნია (1967, გვ. 308), რომ წიგნის უპატივცემულო (მე და-ვამატებდი, ზოგჯერ აგდებულიც კი – კ.ლ.) ტონი ნაწილობრივ იმითაც უნდა აიხსნას, რომ ავტორი კოპენჰაგენში მოხსენებებით გამოსვლისას ნებისმიერ ფასად ცდილობდა მსმენელთა გართობა-გახალისებას, თუმცა, ასევე ნათელია, რომ ამ დროისთვის ჰამსუნს ამერიკისადმი უწინდელი (თუნდაც ერთგვარი) პატივისცემა უკვე დაკარგული აქვს. გარდა ამისა, ჰ. ნესის დაკვირვებით (1967, გვ. 308-309), კრისტოფერ იანსონზე დაწერილი სტატია ააშკარავებს ჰამსუნის ახალ მიმართულებას – გამოიკვანას დემოკრატიისა და ნატურალისტური შემოქმედებისაგან ახალი არისტოკრატიზმისკენ და ისეთი ლიტერატურისკენ, რომელსაც არა მეჯლისები და ნიშნობის წვეულებები, არამედ „სისხლის ჩურჩული და ძვლის ტვინის მუდარა“ (Hamsun, 1890, გვ. 333) აინტერესებს. „ამერიკაში კვლავ გამოჩენას, ნაღდად, ვედარასოდეს შევძლებ“, – არცთუ უსაფუძვლოდ ვარაუდობდა ჰამსუნი ზემოხსენებული სკანდალური წიგნის გამოსვლის შემდეგ (Rasmussen, 2020, გვ. 318). რაც შეეხება კოპენჰაგენის ლიტერატურულ სივრცეს, ნაშრომი, შეიძლება ითქვას, იქ გარკვეულ სენსაციად იქცა. რეალურად ეს იყო გადამლაშებული მონათხრობი იმ ქვეყნის გაურანდავ ხასიათზე, სადაც წინა ათწლეულებში უამრავი სკანდინავიელი გადასახლდა. ჰამსუნი, სხვა მომენტებთან პარალელურად, დაუნდობელად ხატავს ამერიკის პორტრეტს, იძლევა ამერიკული ნაციონალიზმის, სასამართლო სისტემის ქაოტური მდგომარეობისა და სკოლების მძიმე პირობების კრიტიკას (Rasmussen, 2020, გვ. 318).

კნუტი, როგორც ყველაფრიდან ირკვევა, ამერიკაში მეორე მოგზაურობის შედეგად(აც) უადრესად იმედგაცრუებული დარჩა, რადგან ვერ მიაღწია იმას, რაც ჰქონდა განზრახული. თუმცა, ვ.რასმუსენი გვთავაზობს, ჩემი აზრით, ძალზე საინტერესო დაკვირვებას, ირწმუნება რა, რომ ოკეანის გადაღმა ეს მეორე ვიზიტი უმნიშვნელოვანესი მომენტი აღმოჩნდა დამწყები ავტორისთვის: უახლოეს მომავალში ჰამსუნს ნაციონალიზმის ტრადიციული ფორმების მიმართ გულწრფელი მიუღებლობა ჩამოუყალიბდა და მხარი დაუჭირა მულტიკულტურალიზმის გარკვეულ ფორმას. (Rasmussen, 2020, გვ. 318). ასე, მაგალითად, ის მზადყოფნას აცხადებს, თავის ნაწერებში გამოიყენოს უცხოური, გამორჩეულად კი ინგლისური, სიტყვები. უფრო მეტიც, ჰამსუნი იქვე დასძენს: „მე აღარ ვფიქრობ და ვგრძნობ, როგორც ნორვეგიელი, არამედ როგორც ევროპელი“ (Rasmussen, 2020, გვ. 318). ჰამსუნის გვიანდელი ნაციონალიზმისა და, აგრეთვე, ყველაფერი ინგლისურის მიმართ აგრესიულად უარყოფითი დამოკიდებულების მცოდნეთათვის ლამის დაუჯერებელი უნდა იყოს ზემოხსენებულის წაკითხვა.

დავუბრუნდეთ ისევ ჰამსუნის სკანდალურ წიგნს. იქ მწერალი, ერთის მხრივ, ამერიკელებთან კარგად გაცნობის ხერხს გვიმხელს: „ყოველდღიურ ყოფით ურთიერთობებში, სასამართლო

სხდომებსა და საეკლესიო მსახურებებზე დასწრებით, თეატრისა და ლიტერატურის შესწავლით, აღმოსავლეთისა და დასავლეთში მოგზაურობით, მათ სოციალურ ცხოვრებაში, სკოლებსა და ოჯახურ წრეებში შესვლით, მათი გაზეთების კითხვითა და ქუჩებში მათი საუბრების მოსმენით, მათთან ერთად მდინარეებზე ნაოსნობითა და პრერიებში მათ გვერდით მუშაობით...“ (Hamsun, 1962, გვ.16-17); მაგრამ, მეორის მხრივ, არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ მომავალ დიდ მწერალს სულ სხვა ცხოვრება ჰქონდა ამერიკაში. როგორც ჰ.ნესი შენიშნავს (1967, გვ. 309), ჰამსუნი მართლაც მოგზაურობდა და არაერთი საქმიანობა გამოსცადა, მიუხედავად ამისა, მისი გამოცდილება მაინც საკმაოდ შეზღუდული იყო. ჰამსუნს, განსხვავებით იმისა, რაც მისი ნაწერებით შეიძლება იფიქროს მკითხველმა, სულაც არ უმუშავია მეთევზედ ნიუფაუნდლენდის სანაპიროებთან, არც მუშა ყოფილა კალიფორნიის ვენახებში და არც კოლორადოში უსარგებლოა შვებულებით, არასოდეს უნახავს ამერიკის ყველაზე შთამბეჭდავი მთები, არც უდაბნოები უნახავს და ამერიკის სამხრეთშიც საერთოდ არ იყო ნამყოფი. მის ნაცნობებსა და სამეგობროს შეადგენდნენ მხოლოდ მცირე მიწათმფლობელები, ხელოსნები, კლერკები და სკოლის მასწავლებლები, რომლებიც ძირითადად სკანდინავიელები იყვნენ ანუ განეკუთვნებოდნენ ამერიკის ელიტაში ნაკლებად პრესტიჟულ ეთნიკურ ჯგუფს. მეტიც, თავად ნორვეგიელთა რიგებშიც კი, ისინი ბევრად დაბლა იდგნენ მღვდლების, პოლიტიკოსებისა და გავლენიანი ბიზნესმენებისგან შემდგარ მმართველ კლასზე (Næss, 1967, გვ. 309).

ჰ. ნესის მიხედვით, (1967, გვ. 309), ჰამსუნი არასოდეს შეხვედრია ამერიკის ინდუსტრიის, პოლიტიკისა თუ ხელოვნების ლიდერებს. მკვლევარი ასევე იხსენებს, რომ, თავის დროზე, ბიორნსონი უბრალოდ გაოგნებული იყო ამერიკელ სკანდინავიელთა უვიცობისა და ცრურწმენათა დონით. ჰამსუნი სწორედ ასეთ ხალხში ტრიალებდა, ე.წ. ახალდასახლებულ ტერიტორიებზე, სადაც მამაკაცები და ქალები მატერიალური არსებობისთვის ყოველდღიური ბრძოლის შემდეგ დარჩენილ დროს ნაციონალისტურ და რელიგიურ ბანალურობას უთმობდნენ. „ჰამსუნს ამ ხალხთან მიღებული გამოცდილება ძნელად თუ მისცემდა შესაფერის მასალას წიგნისათვის ამერიკული ცივილიზაციის შესახებ“ (Næss, 1967, გვ. 310), – სამართლიანად დასძენს მკვლევარი.

რაც არ უნდა უცნაურად ჟღერდეს, ჰამსუნმა ამერიკული სინამდვილის შესახებ თავის ამ წიგნს სამეცნიერო ანგარიში უწოდა. შესაბამისად, შეიძლებოდა გვეფიქრა, რომ ის გარკვეულ წყაროებსაც უნდა ეყრდნობოდა. ჰ. ნესი ვარაუდობს, რომ ჰამსუნს წაკითხული ექნებოდა 1881 წელს გამოსული კრისტეფორ იენსონის წიგნი „ამერიკული პირობები“. თავის მხრივ, ჰამსუნი ირწმუნებოდა, რომ წერის მომენტში არ ჰქონდა ხელმისაწვდომი წერილობითი წყაროები, რაც შესატყვისობაშია იმასთან თუ როგორ შევარდა იგი კოპენჰაგენის საჯარო ბიბლიოთეკაში, მოითხოვა წიგნები ამერიკაზე და მიიღო სკანდინავიური ენციკლოპედია, რომელსაც მოწყურებული დაეწაფა. ჰ. ნესის აზრით (1967, გვ. 310), ჰამსუნი მიმართავს შემდეგ წყაროებს: ენციკლოპედია „ბრიტანიკა“, The North American Review, The Fortnightly Review, The International Review და ყოველკვირეული გაზეთი „ამერიკა“. იმავდროულად, ჩემი აზრით, მკვლევარი სრულიად მართალია, როცა აცხადებს, რომ „მისი [ანუ ჰამსუნის] თეორიები უკვე [წინასწარ] ჩამოყალიბებული იყო; მხოლოდ იმ მიზნით, რომ მათთვის რაიმე მეცნიერული საყრდენი მიეცა, ის შემთხვევითობის პრინციპით ციტირებდა ნებისმიერ ავტორს, რომელიც, თითქოსდა, მხარს უჭერდა მის არგუმენტს“ (Næss, 1967, გვ. 311).

ის რომ ჰამსუნი ამ წიგნსაც შესანიშნავ სტილში წერს და მკითხველი მონუსხული ჰყავს ყოვლისმომცველი ირონიითა და სახალისო მაგალითებით, ფართოდაა აღიარებული. თუმცა, მაინც მიჭირს არ დავეთანხმო ჰ.ნესს, რომ ჰამსუნის წიგნი ამერიკაზე შედგება უმეტესწილად ბანალური, ზედაპირული დაკვირვებებისგან, კომენტარებისგან ამერიკელების სულსწრაფობასა და მოუსვენრობაზე, უცხო ქვეყნებში არსებული ვითარების უცოდინრობაზე, მათ გადამლამებულ პატრიოტიზმზე, ვულგარულ გემოვნებაზე, ძალადობრივი ქცევისკენ მიდრეკილებაზე, მათთვის ეკლესიაში სიარულის მნიშვნელობაზე და ა.შ. (Næss, 1967, გვ. 311). მთლიანობაში, მართლაც საოცრად მახვილგონივრულად შენიშნა სახელგანთქმულმა დანიელმა თეორიტიკოსმა და კრიტიკოსმა, გეორგ ბრანდესმა Verdens Gang-ის ჯერ კიდევ 1889 წლის 9 მაისის ნომერში, რომ ასე, ჰამსუნის მეთოდის გამოყენებით, შესაძლებელი იქნებოდა ასეთივე წიგნის დაწერა მსოფლიოს ნებისმიერ ქვეყანაზე (Næss, 1967, გვ. 311).

ჰამსუნის წიგნში ამერიკაზე ჩვენ პირველად გვხვდება გარკვეული გამოვლინებები სოციალური შეხედულებებისა, რომლებიც შემდგომში მისი შემოქმედების ერთგვარი მსოფლმხედველობრივი საფუძველი გახდება. ასე, მაგალითად, მიუხედავად იმისა რომ ანარქისტი არ ყოფილა, და, საზოგადოდ, წინააღმდეგი იყო თანასწორობის ყოველგვარი იდეისა, როგორც ხელოვანი ის არ ემიჯნებოდა მათ ფილოსოფიას, რომელიც, მის აღქმაში, როგორც ჩანს, ენათესავებოდა მისსავე ლიტერატურულ პროგრამას, იყო რა ავანგარდული და მკვეთრად ინდივიდუალისტური. (Næss, 1967, გვ. 311). ჰამსუნის ამ ადრეულ წიგნში შესაძლებელია ნაცისტურ მიდრეკილებათა გარკვეული გამოვლინებების შემჩნევაც, მიუხედავად იმისა, რომ ისინი ბოლომდე მაინც არ ატარებს სისტემურად ჩამოყალიბებული იდეოლოგიური შეხედულებების ხასიათს. ჰამსუნი გამორჩეულად აგრესიულად და ვულგარულად ესხმის თავს იმდროინდელი ამერიკული საზოგადოების ე.წ. არაპრივილიგებულ ფენებს ინდიელების, ქალებისა და, განსაკუთრებით კი, აფროამერიკელების სახით: „აქ ჰამსუნის ენა უახლოვდება ღარიბი თეთრკანიანის ყველაზე უარეს შეურაცხმყოფელ სლენგს. თუმცა, ის ამ პრობლემას სწორედაც რომ მათი დონიდან უყურებს: კონკურენციის მოშიში თეთრკანიანი ბუმბ რეაგირებს თავისი შავკანიანი ამხანაგის კვების ჩვევებსა და სექსუალურ ენერგიაზე“ (Næss, 1967, გვ. 311).

რაც შეეხება ქალებს, მათ შესახებ ძალიან მაღალი აზრი კნუტს, კაცმა რომ თქვას, არც სხვაგან და არც არასდროს ჰქონია, მაგრამ თანამედროვე, ემანსიპირებული ქალის ჰამსუნისათვის მრავალმხრივ უარყოფით სახეს ამერიკის შემთხვევაში ისიც ემატება, რომ, როგორც მწერალი ირწმუნება, ამერიკულ ხელოვნებას, გერმანულისა არ იყოს, ქალები ხელმძღვანელობდნენ და მათ მიერ მიწასთან იყო გასწორებული. იმავდროულად, არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ ჰამსუნის ცხოვრებისელი ხედვა, უმთავრესად, მაინც ესთეტიკის ხედვა იყო. იგი ამერიკელ ქალს აღიქვამდა არა იმდენად როგორც ინდივიდს ადამიანის უფლებებით, არამედ როგორც ესთეტიკურ ობიექტს. სხვათა შორის, ის მას მიიჩნევდა უფრო მიმზიდველად, ვიდრე ნებისმიერ სხვა ქალს მსოფლიოში (Næss, 1967, გვ. 312).

ჰარალდ ნესის ვერსიით, „ამერიკის შესახებ ჰამსუნის წიგნის მკითხველთა უმრავლესობას, ალბათ, ის სერიოზულად არ მიუღია, თუმცა, ზოგიერთზე ამბობენ, რომ მის გამო უარი თქვა ამერიკაში მოგზაურობის გეგმებზე მაშინ, როცა სხვებისთვის ის გამოიწვევა გახდა, წასულიყვნენ და თავად ენახათ ყველაფერი – (Næss, 1967, გვ. 313). არ ვიცი, რამდენად ბოლომდეა გასაზიარებელი მკვლევარის ზემოხსენებული მოსაზრება, მაგრამ ისიც ფაქტად რჩება, რომ თავად ჰამსუნს არასოდეს უსურვია ამ წიგნის ხელახალი გამოცემა და (მოგვიანებით) იმასაც კი ირწმუნებოდა, რომ ნაშრომის სტილი „სამიწილად სუსტი და ბავშვური“ იყო (Næss, 1967, გვ. 305).

ამერიკასთან და ყოველივე ამერიკულთან ჰამსუნის წინააღმდეგობრივ დამოკიდებულებაზე მეტნაკლებად მკაფიო სურათის შესაქმნელად, ვფიქრობ, ჩემი ამ მსჯელობის დასასრულს, ჰამსუნის დიდების პერიოდში (ნობელის პრემია მან 1920 წელს მიიღო) დაწერილი მისი ერთი სტატიაც უნდა აღინიშნოს. Festina Lente („იჩქარე ნელა“) 1928 წელს გამოქვეყნდა: ავტორი კვლავ იმეორებს ამერიკული მატერიალიზმისადმი მისთვის დამახასიათებელ მწვავე კრიტიკას; ასევე წინასწარმეტყველებს, რომ ძალაუფლების ბოროტად გამოყენება, საბოლოოდ, ამერიკული ცივილიზაციის დაცემასა და ნგრევას გამოიწვევს. თუმცა, შემდეგ ჰამსუნი აქებს ამერიკელების ისეთ თვისებებს, როგორებიცაა გულუხვობა და დახმარების სურვილი (Conner, 2016, გვ. 189-190). ჰამსუნი ამავე სტატიაში, სხვათა შორის, აღტაცებით საუბრობს ამერიკულ ლიტერატურასა და ხელოვნებაზე: „ხელოვნებამ დიდ სიმაღლეებს მიაღწია: ფერწერა მდიდარი და ნიჭიერებით აღსავსეა და ლიტერატურა კი ყვავის, კერძოდ, თანამედროვე რომანისტიკა, რომელიც შტატებში ყველაზე ცინცხალი და ორიგინალურია მთელ მსოფლიოში; ესაა რენესანსი და ნიმუში ევროპისთვის“ (Hamsun, 2003, გვ.136). ამასთან დაკავშირებით, უნდა აუცილებლად დავეთანხმო ტომ კონერს (2016, გვ. 190), რომ ამერიკიდან დაბრუნების შემდეგ ჰამსუნმა, როგორც ჩანს, სათანადოდ გამოიყენა დრო, წაიკითხა არაერთი დიდი ამერიკელი ავტორი და ერთგვარად გამოსასწორა ის – როგორც ტ. კონერი უწოდებს – უიმედოდ გულუბრყვილო და უსამართლო შეფასებები, რომლებიც მან თავის პირველ ამერიკულ სტატიებში გამოთქვა. იმავდროულად, ტ.კონერის არ იყოს, მყარად მიმაჩნია, რომ, საზოგადოდ, ჰამსუნი გაცილებით უფრო ღია იყო სიახლეების მისაღებად ლიტერატურაში, ვიდრე ოდესმე რა-

დიკალური პოლიტიკისა და პოლიტიკური ექსპერიმენტების მიმართ ყოფილა (Conner, 2016, გვ. 190). ეს ზემოთქმული ამერიკულ მწერლობასა და საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ რეალობასაც სრულფასოვნად ეხება.

გამოყენებული ლიტერატურა / References:

- Conner, T. (2016). „Going off the Beaten Path“: Knut Hamsun’s Forays into Travel Writing. „Nordlit“, (38), 182–203. <https://doi.org/10.7557/13.3766>
- Hamsun, K. (1890). Fra det ubevidste Sjeleliv. „Samtiden“, (1), 325-334. Bergen
- Hamsun, K. (1949). Paa gjengrodde Stier, Oslo: «Gyldendal»
- Hamsun, K. (1962). Fra det moderne Amerikas Aandsliv, Oslo: «Gyldendal»
- Hamsun, K. (1994). Knut Hamsuns brev. 1 : 1879-1895, Oslo: «Gyldendal»
- Hamsun, K. (2003). Knut Hamsun Remembers America. Essays and Stories 1885- 1949. (Edited and translated by Richard Nelson Current). Columbia and London: “University of Missouri Press”
- Janson, K. (1913). Hva jeg har oplevet. Livserindringer, Kristiania/København : «Gyldendal»
- Larsen, L. F. (2003). Knut Hamsuns «exodus»—Amerika-oppholdet 1882–1884: Bakgrunn og erfaringer. «Nordlit», (13), 99–113. <https://doi.org/10.7557/13.1945>
- Næss, H. (1967). Knut Hamsun and America. “Scandinavian Studies”, vol. 39, no. 4. 305–328. JSTOR, <https://www.jstor.org/stable/40916881>
- Rasmussen, V. (2020). Interpreting America in the Works of Knut Hamsun and Johannes V. Jensen . “Nordlit», (47), 317–325. <https://doi.org/10.7557/13.5341>

Ivane Mchedeladze

ივანე მჭედელაძე

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

Georgia, Tbilisi

საქართველო, თბილისი

Unknown Translations of Georgian Poetry and Ukrainian Literary Discourse in Emigration:

Volodymyr Derzhavin's „Georgian Anthology“

**ქართული პოეზიის უცნობი თარგმანები და უკრაინული ლიტერატურული პროცესი
ემიგრაციაში: ვოლოდიმირ დერჟავინის ქართული ანთოლოგია**

DOI: <https://doi.org/10.62119/cils.18.2025.10856>

“Georgian Anthology” is a provisional designation that denotes the nineteenth- and twentieth-century Georgian poetry translated into Ukrainian by the well-known Ukrainian scholar and translator **Volodymyr Derzhavin**. These unknown materials were scattered across Ukrainian émigré periodicals. Volodymyr Derzhavin's translations of Georgian poetry were printed in the 1940s in London, in the Ukrainian émigré publication **“The Liberation Path.”**

These little-known translations form the primary sources for this research.

The research will devote special attention to the translator's role, to his cultural competence; to translational transformations and to the strategies for overcoming the barriers between the semiospheres of the “own” and the “foreign/other” culture, and so forth.

Keywords: Emigration, Ukrainian Literature, Georgian poetry, translation, Volodymyr Derzhavin

საკვანძო სიტყვები: უკრაინული ლიტერატურა, ქართული პოეზია, თარგმანი, ვოლოდიმირ დერჟავინი

განსხვავებულ კულტურებს შორის დიალოგისა და მათი ურთიერთქმედების ტრადიციული ფორმა, მხატვრული თარგმანი, ქართულ-უკრაინული ურთიერთობების მრავალფეროვან ისტორიაში განსაკუთრებულ ადგილს იკავებს. ამას პირველ რიგში განაპირობებს მთარგმნელობითი პროცესის მასშტაბები. აქედან გამომდინარე, მხატვრული თარგმანის შესახებ მეცნიერული რეფლექსია ლიტერატურულ ურთიერთობათა კვლევის ნაციონალური ტრადიციის განუყოფელ ნაწილად ჩამოყალიბდა. თეორიული მოსაზრების თანახმად: „თარგმანი, განსხვავებული ნაციონალური კულტურების საბაზისო კულტურული მექანიზმების გაგების ხელშემწყობი ფაქტორია და ქმნის „უცხო/სხვის“ აღქმის წინაპირობებს... მრავალი საუკუნის განმავლობაში სწორედ თარგმანი განაპირობებდა ზოგადსაკაცობრიო კულტურის ერთიანი სივრცის შექმნას“ (Моденაძე, 2016).

ქართველმა უკრაინისტებმა და უკრაინელმა ქართველოლოგებმა შეისწავლეს ნათარგმნი ლიტერატურა ორმხრივი კომუნიკაციების პრიზმაში. ორივე კულტურის (ქართული ↔ უკრაინული) პერსპექტივიდან გამოავლინეს თარგმანის პროცესში ტრადიციების შექმნის, კონსტრუირებისა თუ დეკონსტრუქციის ისტორიული საფუძვლები. ამ ემპირიული მასალის შედარებით ანალიზში გამოიკვეთა თარგმანმცოდნეობითი კვლევებისთვის დამახასიათებელი არაერთი მნიშვნელოვანი თეორიული პრობლემა – მთარგმნელის მიერ კულტურათაშორისი განსხვავებების დაბალანსებისთვის შემუშავებული ხერხებისა და სტრატეგიების სპეციფიკა, ნათარგმნი ტექსტის ადაპტაცია უცხო კულტურის სემიოტიკურ სივრცეში და სხვ. თარგმანისთვის დამახასიათებელი სირთულეების დაძლევის მრავალწახნაგოვანი პარადიგმის შესწავლის შედეგად განზოგადდა თეორიული

დებულებები, რამაც თარგმანმცოდნეობა კიდევ უფრო მჭიდროდ დაუკავშირა კომპარატივისტულ ლიტერატურულ კვლევებს. თუმცა ერთი მხრივ მთარგმნელობითი პროცესის მასშტაბურობისა და მეორე მხრივ, ისტორიულ-კულტურული კონტექსტების ცვალებადობის გამო, ბევრი ფაქტი, მნიშვნელოვანი პერსონა (ე.წ. *კულტურათაშორისი გაცვლის აგენტები*), მკვლევართა ყურადღების მიღმა დარჩა. ამის მიზეზად სხვადასხვა რამე შეიძლება დასახელდეს – იდეოლოგიური პროცესები, სამეცნიერო დისკურსში პრიორიტეტების ცვლილებები და სხვ.

ყოველ ეპოქაში კულტურული სიტუაციისა და ნაციონალური ლიტერატურული პროცესის გათვალისწინებით მუშავდება ლიტერატურულ ურთიერთობათა მოდელები, რის შედეგადაც ყალიბდება კომუნიკაციური პროცესების ტრადიცია. მიუხედავად იმისა, რომ ქართულ-უკრაინულ კვლევებს ათეულობით სამეცნიერო ნაშრომი მიემდგნა, ემიგრაციაში განვითარებული ლიტერატურული კონტაქტების ვექტორი დასახელებული მიზეზის გამო ყველაზე ნაკლებადაა შესწავლილი. სტატიაში განსახილველი საკითხიც სწორედ ასეთია.

უკრაინული ინტელექტუალური ემიგრაცია ერთ-ერთი მასშტაბურია მეოცე საუკუნის ანტისაბჭოთა ემიგრაციის ისტორიაში. საბჭოთა კანონიკურ მეცნიერებაში ეს საკითხი ფაქტობრივად ტაბუდადებული იყო. ემიგრაციის ლიტერატურული მემკვიდრეობის თანამედროვე მკვლევრის, ვადიმ ვასილენკოს, სამართლიანი მოსაზრებით:

„უკრაინული ემიგრანტული ლიტერატურა იდეურ-თემატური, საზოგადოებრივ პოლიტიკური თუ ემოციურ-ფსიქოლოგიური თავისებურებებით, XX საუკუნეში ჩამოყალიბდა. მისი, როგორც ისტორიულ-კულტურული ფენომენის, შესწავლა დაემთხვა ჰუმანიტარული პარადიგმის დიდ ცვლილებებს, სწორედ ამ დროს გახდა ხელმისაწვდომი უცნობი საარქივო მასალები, სამეცნიერო წრეებში გამოჩნდა ტოტალიტარული ცენზურის მიერ ამოღებული სახელები და ტექსტები. მათი შესწავლა მიმდინარეობდა არასწორხაზოვნად და ფრაგმენტულად“ (Василенко, 2024, с. 10).

უკრაინელი მეცნიერის, ლიტერატურის თეორეტიკოსისა და მთარგმნელის, **ვოლოდიმირ დერჟავინის**, შესახებ მასალები¹ პოსტსაბჭოთა პერიოდის უკრაინაში საკმაოდ გვიან გამოჩნდა. დერჟავინის მემკვიდრეობა კარგადაა გაანალიზებული თანამედროვე უკრაინულ მეცნიერებაში, თუმცა როგორც ქართული ლიტერატურის მთარგმნელი, ჯერ კიდევ სათანადოდ არაა ცნობილი.

ვოლოდიმირ დერჟავინი – კულტუროლოგი, ლიტერატურათმცოდნე, კლასიკური ფილოლოგიისა და აღმოსავლეთის ქვეყნების ისტორიის სპეციალისტი. „*თანამედროვე უკრაინის ენციკლოპედიაში*“ (Астаф'єв, 2007, с. 427) აღნიშნულია, რომ დერჟავინი ფლობდა არაერთ ენას – იტალიური, ფრანგული, ინგლისური, გერმანული, მათ შორის სტატიის ავტორი აღნიშნავს, რომ იცოდა ქართულ ენაც. საკითხში გასარკვევად საინტერესოა საიდან უნდა სცოდნოდა უკრაინელ მეცნიერს ქართული, რადგან მას არ ჰქონია პირდაპირი კავშირი საქართველოსთან. დერჟავინმა უმაღლესი განათლების მიღება თავდაპირველად პეტერბურგის უნივერსიტეტში კლასიკური ფილოლოგიის განყოფილებაზე დაიწყო, შემდეგ სწავლა გააგრძელა ხარკოვის უნივერსიტეტში. რუსეთის იმპერიაში არსებულ უნივერსიტეტებს შორის პეტერბურგის შემდეგ, ხარკოვის უნივერსიტეტის ორიენტალისტური მიმართულება ერთ-ერთი გამორჩეული იყო ქართველოლოგიური პრობლემებით დაინტერესების თვალსაზრისით, ასევე დიდ როლს თამაშობდა ქართველ სტუდენტთა ჯგუფებიც, მათი კულტურული ღონისძიებები. სავარაუდოდ, უკრაინელი მეცნიერი ქართული ენასა და კულტურას სწორედ ამ უნივერსიტეტებიდან უნდა გასცნობოდა.

ვოლოდიმირ დერჟავინი 1920-30-იან წლებში ხარკოვის უნივერსიტეტში მუშაობდა ლიტერატურის თეორიისა და თეორიული ლინგვისტიკის მიმართულებით, ასწავლიდა შორეული აღმო-

¹ ამ საკითხის ირგვლივ დამატებითი მასალების მოძიებაში დახმარებისა და კონსულტაციებისთვის სტატიის ავტორი მადლობას მოახსენებს ემიგრაციის ლიტერატურული მემკვიდრეობის თანამედროვე უკრაინელ მკვლევრებს – ვადიმ ვასილენკოსა და ლუდმილა პრიციკს.

სავლეთის ისტორიასაც. მეორე მსოფლიო ომის დროს, ფაშისტების მიერ კიევის ოკუპაციის შემდეგ, შემოქმედებითი საქმიანობა გერმანიაში, ქ. მიუნხენში, განაგრძო.

უკრაინელი მეცნიერის პროფესიული ბიოგრაფიიდან ცნობილია, რომ მხატვრული თარგმანის პრობლემებით 1920-იან წლებიდან დაინტერესებულა. მას ეკუთვნის ნარკვევები პოეტური თარგმანის, მისი ანალიზის პრინციპების შესახებ. შთამბეჭდავად გამოიყურება მის მიერ სხვადასხვა ენიდან თარგმნილ ავტორთა ნუსხა – იგი მოიცავს მოიცავს როგორც ანტიკური პერიოდის მწერლობას, ასევე XIX-XX საუკუნეების ინგლისურ, ფრანგულ პოეზიას და სხვ., მათ შორის ქართულსაც.

კოლონიური და პოსტკოლონიური ისტორიის მქონე ქვეყნების მწერლობაში თარგმანი მხოლოდ კულტურული აქტი არაა, მას თან სდევს პოლიტიკური ფაქტორიც. ასეთ კონტექსტში ლიტერატურული კომუნიკაციების სფერო ჩაკეტილობის, კულტურული იზოლაციისა და პროვინციალიზმის დაძლევის ქმედით მექანიზმად ჩამოყალიბდა. თანამედროვე მკვლევრის, მაქსიმ სტრიხას, მოსაზრებით, თარგმანმა ანტიკოლონიური და ნაციონალური იდენტობის კონსტრუირების ფუნქციაც შეიძინა. მისი აზრით, თარგმანის საშუალებით შესაძლებელი გახდა უკრაინული კულტურის უცხო/სხვა კულტურებთან პირდაპირი კავშირის დამყარება. მეცნიერს მიაჩნია, რომ ეს იყო ევროპის ქვეყნებთან უკრაინელთა კულტურული და პოლიტიკური თანასწორობის იდეის რეალიზების ერთ-ერთი საშუალება. სტრიხა მეოცე საუკუნის თარგმანის ისტორიას ყოფს ორ დიდ – საბჭოთა და ანტისაბჭოთა მოდელებად. ანტისაბჭოთა თარგმანში დიასპორულ ვექტორს მოიაზრებს, (რომელშიც, სამწუხაროდ, არსადაა აღნიშნული ქართული მწერლობა). საბჭოთა პერიოდის უკრაინაში შესრულებულ თარგმანებს „კანონიკურ“ ტექსტებს უწოდებს (Стреха, 2020, сс. 5, 11). დიასპორული თარგმანები ამ იდეოლოგიური კანონიკურობისაგან თავისუფალი იყო, რაც ცხადად ჩანს თუნდაც ვოლოდიმირ დერჟავინის მიერ მასალის შერჩევის პრინციპშიც.

XX საუკუნის მეორე ნახევრის ემიგრანტული ლიტერატურის ისტორიაში უკრაინული სახელოვნებო მოძრაობას (МВР) არც თუ უმნიშვნელო ადგილი უკავია. ამ საკითხზე შექმნილი უახლესი კვლევებიდან ჩანს, რომ თავისი არსებობის ხანმოკლე პერიოდის (1945-1948 წ.) მიუხედავად, ამ ორგანიზაციამ დიდი როლი შეასრულა უკრაინული ლიტერატურული პროცესის აღორძინებაში. მის გარშემო დაჯგუფდნენ საბჭოთა უკრაინიდან დევნილი ინტელექტუალები, სხვადასხვა თაობისა და განსხვავებული მსოფლხედველობის ადამიანები. ინტენსიურად მართავდნენ დისკუსიებს მწერლობისა და კულტურის განვითარების პერსპექტივების შესახებ. ცდილობდნენ უკრაინულ მწერლობასა და კულტურაში ევროპული ღირებულებებისა და მიმდინარეობების სინქრონიზაციას. ვ. ვასილენკოს შეფასებით: „მეორე მსოფლიო ომის შემდგომმა ეპოქამ განაახლა 1920-30-იანი წლების ტოტალიტარული ცენზურის მიერ შეწყვეტილი უკრაინული ლიტერატურის დაბრუნება „ფსიქოლოგიურ ევროპაში“¹, ანუ იმ სივრცეში, რომლის წიაღშიც ორგანულად ვითარდებოდა... კანონზომიერია, რომ უკრაინული ინტელექტუალების, მწერლების და მეცნიერების მიერ შექმნილი და დამკვიდრებული უკრაინის, მისი ისტორიის, კულტურისა და ლიტერატურის ევროპული სახე და იდენტობა იყო გაბატონებული საბჭოთა-კოლონიური მოდელის ალტერნატივა“ (Василенко, 2024, с. 616). ემიგრანტთა წრეებში განსაკუთრებით აქტიური ყოფილა სხვადასხვა ენიდან თარგმნის პროცესი, ანთოლოგიების გამოცემა. ასე მაგალითად, 1950-იანი წლების „განმათავისუფლებელი გზის“ ფურცლებზე იბეჭდებოდა ვოლოდიმირ დერჟავინის მიერ უკრაინულად თარგმნილი პოლ ვალერის, რაინერ მარია რილკეს, არტურ რემბოს, გოეთეს პოეზია. ბეჭდავდა პუბლიკაციებს ანტიკური მწერლობის შესახებაც.

¹ 1920-იანი წლების უკრაინაში მიმდინარეობდა „ლიტერატურული დისკუსიის“ სახელით ცნობილი პროცესები, რომელსაც წარმართავდნენ ავანგარდისტული ხელოვნების წარმომადგენლები (მ. ხვილოვი, მ. ზეროვი და სხვანი). ისინი ამუშავებდნენ ნაციონალური კულტურის მომავალი განვითარების კონცეფციებს, მაგ.: „აზიური რენესანსის“ კონცეფცია, მსჯელობდნენ ასევე უკრაინული კულტურის გაევროპულობის („оєвропеювання“) ტენდენციებზე, რაც რუსული კულტურისგან გამიჯვნასა და მის „ფსიქოლოგიური ევროპისკენ“ სწრაფვას გულისხმობდა (Гундорова, 2020). ცხადია ამ იდეებმა საბჭოთა კავშირის ჩამოყალიბების ყველაზე აგრესიულ პერიოდში რეალიზება ვერ პოვა. დისკუსიის მონაწილეთა უმეტესობა სტალინური რეპრესიების მსხვერპლი გახდა, რომელსაც მეტაფორულად უწოდეს „დაცხრილებული აღორძინება“. უკრაინული ლიტერატურის „ფსიქოლოგიური ევროპისკენ“ შემობრუნება მხოლოდ ემიგრანტულმა ფრთამ მოახერხა.

„ქართული ანთოლოგია“ პირობითი დეფინიციაა, რომელიც ვოლოდიმირ დერჟავინის მიერ ემიგრაციაში უკრაინულად თარგმნილ XIX და XX საუკუნეების ქართულ პოეზიას ვუწოდებ. ეს თარგმანები იბეჭდებოდა 1950-იან წლებში ლონდონში, ემიგრანტების გამოცემაში, **„განმათავისუფლებელი გზა“**. კვლევის პროცესში აღმოჩნდა, რომ უკრაინული ემიგრაციის არქივები და გამოცემები საინტერესო მასალებს ინახავს, ესენია – ქართული ლიტერატურის თარგმანები, მის შესახებ კრიტიკულ წერილები და სხვ. ბოლო წლებში ამ საკითხებს ყურადღება მიაქცია უკრაინელმა ქართველოლოგმა, ლ. ჰრიციკმა. მის ნაშრომში გაკვრით იყო ნახსენები, ემიგრანტული ვექტორი სათანადოდ არ არის შესწავლილი საქართველოსა და უკრაინის ლიტერატურულ ურთიერთობათა კონტექსტში. პუბლიკაციაში აღნიშნული იყო, რომ მასალები გაზნეულია დიასპორულ გამოცემებში და კვლევას ელოდება (Грицик, 2013, с. 363-3274) უკრაინელმა მეცნიერმა ბევრი მნიშვნელოვანი და უცნობი ტექსტი მოიძია და ფრაგმენტულად გაანალიზა თავის მონოგრაფიაში (Грицик, 2010, с. 277-287), თუმცა მას თავისი სპეციფიკა აქვს, ამ ტექსტებს, როგორც ემპირიულ მასალას, მკვლევარი ძირითადად ლიტერატურული კომპარატივისტიკისა და ტრანსლატოლოგიის თეორიულ პრობლემებზე მსჯელობისას საილუსტრაციო წყაროებად იყენებს. ქართულ კულტურულ კონტექსტს ნაკლები ყურადღება ეთმობა. სწორედ მისი კონსულტაციებითა და დახმარებით დავიწყე უკრაინული ემიგრანტული ლიტერატურის შესწავლა. შედეგები ასახულია როგორც ინდივიდუალურ (Mtchedladze, 2018, pp. 227-233), ისე ერთობლივ პუბლიკაციებში (Грицик, Л. Мчедлаძე, I, 2025, с. 112-116).

„განმათავისუფლებელი გზა“ (უკრაინელი ნაციონალისტების (რევოლუციონერების) საზოგადოებრივი, ლიტერატურული და სამეცნიერო გამოცემა) დაარსდა 1948 წელს ლონდონში, რომელშიც პოლიტიკური შინაარსის ტექსტების გარდა იბეჭდებოდა სამეცნიერო ლიტერატურაც ისტორიისა და ლიტერატურათმცოდნეობის მიმართულებით. მოგვიანებით დამატა მხატვრული ლიტერატურა და ისეთი ტექსტებიც, რომელთა დაბეჭდვა საბჭოთა უკრაინაში აკრძალული იყო.

როგორც ზემოთ უკვე აღინიშნა, 1920-იანი წლებიდან ვოლოდიმირ დერჟავინი აქტიურად იყო ჩართული მთარგმნელობით პროცესებში. აქვეყნებდა კრიტიკულ რეცენზიებსა და გამოხმაურებებს უკრაინულ პერიოდიკაში („*ჩერვონი შლიახ*“, „*კრიტიკა*“ და სხვ.) ამ პუბლიკაციებში თარგმანის კრიტიკის გარდა თეორიული მოსაზრებებიც აქვს გამოთქმული. ამ თვალსაზრისით ერთ-ერთი პირველი და ანგარიშგასაწევია მისი 1927 წელს გამოქვეყნებული სტატია – „*პოეტური თარგმანის პრობლემა*“. როგორც მკვლევრები აღნიშნავენ (Кальниченко, 2021, с. 30) სწორედ ამ პუბლიკაციით დაწყებულა უკრაინაში თეორიული დისკუსია პოეტური თარგმანის პრობლემათა შესახებ. დერჟავინი თარგმანის მხატვრულობას განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევდა. მისი შეხედულებით, მხატვრულობის არსი გულისხმობდა სალექსო საზომების გადატანას, ასევე ლექსის რიტმის, სინტაქსური ნიუანსების, ლექსიკური შესაბამისობებისა და ორიგინალის ჟღერადობის დაცვას თარგმანში. აღნიშნული საკითხების გათვალისწინებით, ვოლოდიმირ დერჟავინი თარგმანის მხატვრულობას **სტილიზაციას** უწოდებდა: „პირველ რიგში, მხატვრული თარგმანი (*თარგმანი – სტილიზაცია*) შესაძლებლობების ფარგლებში სიტყვასიტყვითი უნდა იყოს. ეს არ იმას კი არ ნიშნავს, რომ ორიგინალის ყველა სიტყვა გადაითარგმნება, არამედ იმას, რომ ნებისმიერი სიტყვის, წინადადების, ორიგინალის გრამატიკული თუ ფონეტიკური სტრუქტურები შეძლებისდაგვარად უნდა აისახოს, ან თავისი გამოხატულება პოვოს თარგმანის სტილში“ *ციტ.* (Кальниченко, 2021, с. 31). ამავე სტატიაში დერჟავინი ენის კომუნკაციური და მხატვრული თარგმანის ფუნქციების შესახებ გამოჰყოფდა სამ მნიშვნელოვან მახასიათებელს: 1) გააცნოს მკითხველს უცხოური ლიტერატურის შინაარსი; 2) თარგმანი მნიშვნელოვან ფუნქციას ასრულებს სალიტერატურო ენის განვითარებასა და გამდიდრებაში; 3) მხატვრული თარგმანი, ამ სიტყვის ვიწრო გაგებით, – თარგმანი-სტილიზაცია გვხვდება შედარებით იშვიათად, იგი მოითხოვს როგორც მთარგმნელის, ასევე მკითხველისაგან მაღალ ენობრივ კულტურას, რადგან ტექსტის მხატვრულ ღირსებებს გადმოსცემს (Кальниченко, 2021, с. 31). ამდენად, დერჟავინის სახელს უკავშირდება სტილიზაცია და სტილიზებული თარგმანის კონცეფციები. იგი ამტკიცებდა, რომ ჭეშმარიტი მხატვრული თარგმანი, მხოლოდ სტილიზებული შეიძლება იყოს, სტილის დასაცავად მთარგმნელს უფლება ჰქონდა გადაეღაზა ზოგადლი-

ტერატურული ფარგლები, სტილისტური ვარიაციების შესაქმნელად გამოეყენებინა თუნდაც არქაული ლექსიკა და ა.შ.

ვოლოდიმირ დერჟავინის მიერ თარგმნილი ქართული პოეზია სწორედ „განმათავისუფლებელი გზის“ ფურცლებზე იბეჭდებოდა. 1957 წლის მესამე ტომში არის რუბრიკა *თანამედროვე ქართველი პოეტები წმინდა თამარ მეფის შესახებ* და დაბეჭდილია – გრიგოლ ორბელიანის „თამარ მეფის სახე ბეთანიის ეკლესიაში“, სანდრო შანშიაშვილის „თამარ დიელოს“, ვაჟა-ფშაველას „დიდი თამარის“ თარგმანები; მასვე უთარგმნია ალექსანდრე აბაშელის „*მიწის სევდა*“, *კოტე მაყაშვილის „ამირანი“*, ილია ჭავჭავაძის „*ჩემო კარგო ქვეყანავ*“, აკაკი წერეთლის „*ამირანი*“ და „*ხანჯალი*“, რაფიელ ერისთავის „*ყანწი*“. წყაროები, რომელიც ქართულ მწერლობასა და მის წარმომადგენლებთან დერჟავინისა თუ უკრაინული ემიგრაციის უფრო ცხად კავშირებს გამოავლენდა, ამ ეტაპამდე უცნობია¹. ევროპაში გახიზნული ემიგრაციისთვის საბჭოთა კავშირში არსებული ლიტერატურულ-კულტურული პროცესები ცნობილი რომ ყოფილა დასტურდება თუნდაც იმავე „განმათავისუფლებელ გზაში“ დაბეჭდილი ქრონიკებით. ასე მაგალითად, 1954² წლის მეორემეტე ნაწილში დაბეჭდილია ინფორმაცია, სადაც წერია, რომ გამოიცა კრებული „*საბჭოთა უკრაინას ქართველი მწერლები*“³, და დანახვით არის აღნიშნული, რომ მასში შესულ ტექსტთა უმეტესობა საბჭოთა აგიტაციის ნაწილია (Визвольний Шлях, 1954, с. 112).

დერჟავინის მიერ შემუშავებული სტილიზაციის კონცეფციის თვალსაზრისით, ერთ-ერთი საუკეთესო თარგმანია ალექსანდრე აბაშელის „*მიწის სევდა*“, რომელიც უკრაინულ ენაზე ექსპრესიულად ჟღერს «*Томління землі*», (Абашелі, 1956, с. 362) *Томління* – პოლისემიური კონცეპტია და ამ კონტექსტში სრულიად იზიარებს დედნის პათოსს. მაქსიმალური სიახლოვის საილუსტრაციოდ საკმარისი იქნება ერთი სტროფის მოშველიება:

¹ კიდევ ერთხელ განსაკუთრებულ მადლობას ვუხდით მუშაობის პროცესში გაწეული კონსულტაციებისთვის ვადიმ ვასილენკოს. მისი დახმარებით ჩემთვის ხელმისაწვდომი გახდა ქ. მიუნხენში დაცული ვ. დერჟავინის პირადი არქივის ადგილობრივი (მიმოწერა და მასთან გაგზავნილი კორესპონდენციები, სამეცნიერო ნაშრომები და სხვ.). აქ ქართული ნაკვალავი არ მოიპოვება, იძებნება მხოლოდ 1959 წელს ნ. ნაკაშიძის მიერ გაგზავნილი ბარათი, რომლის შინაარსიც უცნობია.

² 1954 წელს, პერეიასლავის რადას (*უკრაინის რუსეთთან მიერთების 1654 წ.*) 300 წლისთავის აღნიშვნა საბჭოთა კულტურული და მეხსიერების პოლიტიკის თვალსაზრისით მნიშვნელოვანი მოვლენა იყო. მას მიეძღვნა არაერთი ღონისძიება, გამოიცა დიდალი ბეჭდური პროდუქცია საბჭოთა კავშირის მასშტაბით, მათ შორის საქართველოშიც. თანამედროვე ისტორიკოსმა, სერჟი ეკელჩიკმა, ამ ღონისძიებას მეტაფორულად „*უკანასკნელი სტალინური დღესასწაული*“ უწოდა, რომლის ფარგლებშიც რეპრეზენტირდებოდა უკრაინელებისა და რუსების „ურღვევი მშური“ კავშირი: „სტალინური იდეოლოგიები ადგენდნენ მეშვიდრეობითობას საბჭოთა კავშირსა და რუსეთის იმპერიას შორის“ (Екелчык, 2008, сс. 256-257). ამავე პათოსს იზიარებს 1954-1955 წლებში საქართველოში შექმნილი სამეცნიერო და მხატვრული ლიტერატურაც. მათ შორისაა დასახელებული კრებულიც და, ზოგადად, უკრაინის ისტორიის, საქართველოსა და უკრაინის ურთიერთობათა შესახებ დაბეჭდილი დიდი რაოდენობის ქართული სამეცნიერო-პოპულარული ლიტერატურაც.

³ ირაკლი აბაშიძის, კარლო კალაძის, სიმონ ჩიქოვანისა და სერგი ჭილაიას რედაქტორობით შედგენილი ეს კრებული მხოლოდ ქართულენოვანია. ძნელი წარმოსადგენია, რომ მისი შინაარსი და საბჭოთა აგიტაციის დისკურსი უკრაინელებისთვის გასაგები ყოფილიყო. ინფორმაცია ქართულ ინტელიგენციასთან კავშირებით იქნებოდა ხელმისაწვდომი. სავარაუდოდ, სათარგმნი მასალაც ქართველებთან კონსულტაციებით უნდა ყოფილიყო შერჩეული. შესაძლებელია მათი დახმარებით/პჭკარედებითაც ითარგმნა, რადგან უკრაინულად შესრულებული ტექსტების ქართულთან მაქსიმალური სიახლოვიდან გამომდინარე, ძნელი დასაჯერებელია, რომ დერჟავინი ასე სრულყოფილად ფლობდა ქართულ ენასა და კულტურას.

ქართულ მწერლობასთან დამაკავშირებელ ერთ-ერთ პერსონად შეიძლება *ოლექსანდრ ლოტოცკის* მოაზრებაც. ცნობილია, რომ მან ჯერ კიდევ 1890-იან წლებში გამოაქვეყნა ქართულ ლიტერატურაზე მიმოხილვითი სტატია ქ. ლვოვში. ლ. ჰრიციკის აზრით, ლოტოცკი ქართული სამყაროთი დაინტერესებულა კიევის სასულიერო სემინარიაში სწავლის დროს, რაშიც წვლილი მიუძღვით ქართველი ნაცნობებს (კორნელი კეკელიძეს და სხვ.) (Грицик, 2010, с. 196). ამ ვარაუდის დაშვების საფუძველს იძლევა ის ფაქტი, რომ „განმათავისუფლებელი გზის“ 1954 წლის მეათე წიგნში დაბეჭდილია დუტუ მეგრელის ლექსის ლოტოცკისეული თარგმანი. შესაძლებელია სწორედ ოლექსანდრ ლოტოცკი, როგორც ქართულ კულტურასთან შედარებით უფრო დაახლოებული, ყოფილიყო ერთ-ერთი ინიციატორიცა და ხელშემწყობიც თარგმნის პროცესში.

ვარსკვლავთ გვირგვინს მოვახვიე ღამით შობილ ფიქრის ძაფი,
Навколо зір вінця я стяг нить дум народжених вночі,
 სული ზეცად ავაფრინე, ვით ქვესკნელის ელვა სწრაფი,
Знис лет душі на небеса, мов з-під землі перуна чин,
 მზეს გაქცეულს დავეწიე და მოვსწყვიტე ოქროს სხივი,
Я сонце на бігу здогнав, взяв з нього промінь золотим,
 ისრად ვსტყორცნე სევდის აჩრდილს, შევუწყვიტე სუნთქვა ცივი.
Стрелив ним у томління тінь, спинив їй зимний подих тим.
 (აბაშელი, 1968, გვ. 13)

სტილისტური თვალსაზრისით კარგი თარგმანია სანდრო შანშიაშვილის „თამარ დიელოს“ უკრაინული ვერსია «Тамара», (Шаншіашвілі, 1957 Річник IV (X), с. 341), რომელშიც მაქსიმალურადაა შენარჩუნებული დედნის როგორც სტილი, ისე ჟღერადობა, თუმცა ამის ხარჯზე ტექსტში დამატებებიცაა. დერჟავინი თავისი დროის სხვა თარგმანებთან შედარებით განსაკუთრებულად კარგად ახერხებს ლექსიკური შესაბამისობების დაძლევას:

ხარ დედოფალი, ყვავილებით გვირგვინოსანი,
Володаркою ти й цвітовінцем відома нам,
 სინაზის ნიშნად ხელთ გიპყრია ნორჩი სოსანი.
В руці тримаєш в ласки знак, ясмин незломаний,
 იგია შენი ძლევის სკიპტრა – ფერადოსანი,
Що він твоєї моці берлом під шоломами.
 შოთამ მამხილა ვყოფილიყავ შენი მგოსანი.
Твоїм призначив Шота, бути речником мені.
 (შანშიაშვილი, 1986, გვ. 124)

მთარგმნელი სქოლიოში საკმაოდ პროფესიულად მსჯელობს და უკრაინელი მკითხველი-სათვის განმარტებებს აკეთებს შოთა რუსთაველისა და თამარ მეფის შესახებ, ეს კიდევ უფრო ამყარებს ვარაუდს, რომ ქართველი კონსულტანტი უნდა ჰყოლოდა. მეოცე საუკუნის 60-იან წლებამდე ქართულიდან უკრაინულად ნათარგმნი ტექსტების რაოდენობრივი მაჩვენებელი უმეტეს შემთხვევაში არ ემთხვევა ხარისხობრივ მაჩვენებელს. მათი დიდი ნაწილი თარგმანის თარგმანებია და საკმაოდ დაშორებულია ორიგინალს. ხარისხიანი არც ისე ბევრია და ისიც *ქართველების (გ. ნა-მორაძე და მ. კინწურაშვილი)* ან ქართველი კონსულტანტების (*ს. იორდანიშვილი, ს. ჩიქოვანი*) დახმარებითაა შესრულებული. უკრაინაში ყოფნის პერიოდში (1920-30-იან წლებში), როდესაც მთარგმნელობითი პროცესი ინტენსიურად მიმდინარეობდა, ვოლოდიმირ დერჟავინის სახელი არსად ქართულ მწერლობასთან არ იკვეთება, ამდენად ცოტა საეჭვოა, რომ ასე საფუძვლიანად იგი ევროპაში დაუფლებოდა ქართულ ენასა და კულტურას, ან მხოლოდ რამდენიმე ტექსტის თარგმანით შემოფარგლულიყო მისი კავშირები. ცხადია, რომ ქართველოლოგია არ ყოფილა მისი სამეცნიერო და შემოქმედებითი ინტერესების ძირითადი მიმართულება.

ყურადღებას იმსახურებს კოტე მაყაშვილის „ამირანის“ თარგმანი, რომელზეც მითითებულია, რომ ეს არის ქართული ეროვნულ-რევოლუციური პოეზიის ნიმუში, სქოლიოში კი განმარტება აქვს დართული, რომ ამირანი ქართული საგმირო მითოლოგიის ერთ-ერთი სახეა, ბერძნული პრომეთეს მსგავსი. მთარგმნელი აღნიშნავს, რომ ამ ლექსში კლდეზე მიჯაჭვული გოლიათის გათავისუფლება რუსეთისგან საქართველოს გამოხსნის სიმბოლოა (Макашвілі, 1956, с. 1196). ლექსში მაქსიმალურად შენარჩუნებულია დედნის ლექსიკურ-სემანტიკური ნიუანსები. რითმები და სტრიქონები ზოგიერთ შემთხვევაში დედანს ოდნავ დაშორებულია, არც მაქსიმალურად სიტყვასიტყვითი თარგმანი არაა, თუმცა ამით არაფერი დაზიანებულია. ჟღერადობა ეთანხმება სტილიზებულობის მთარგმნელისეულ კონცეფციას, ასე მაგალითად:

წინ, ნუ შედრკებით, არწივნო,
გმირთ ელის ხალხი ტანჯული,
ძველი კერპები დავამხოთ,
ეხლა ვიწამოთ სხვა რჯული.
(მაყაშვილი, 1985, გვ. 16-17)

Вперед, без трепету, орли!
Героя жде люд мучений;
Понову дух наш учинив,
Завітам іншим вручений!

საგანგებოდ აღარ შევხები იმ ტექსტებს, რომლებიც ლ. პრიციკს აქვს ემპირიულ/საილუსტრაციო მასალად მოშველიებული მხატვრულ თარგმანში კულტურული ურთიერთგაგების თეორიული პრობლემების ანალიზისას. იგი აღნიშნავს, რომ „დერჟავინის მიერ სათარგმნი მასალის შერჩევა არ უნდა ყოფილიყო შემთხვევითი. უკრაინელ ქართველოლოგს ძირითადად მეცხრამეტე საუკუნის ქართული ლიტერატურის (გრ. *ორბელიანი, ი. ჭავჭავაძე, ვაჟა-ფშაველა, რ. ერისთავი*) დერჟავინისეული თარგმანები აქვს გაანალიზებული და შენიშნავს, რომ „ქართული ლექსიკის ცალკეულ კომპონენტებს იგი აკომპენსირებს რომანტიზმის ეპოქის უკრაინული ენის კომპონენტებით“ (Грицик, 2010, с. 282). მართლაც შთამბეჭდავია უკრაინელი მთარგმნელის მიერ ქართული ლექსიკური ერთეულების კომპენსირების სტრატეგიები. ვოლოდიმირ დერჟავინის მიერ უკრაინულ ენაზე შესრულებული ქართული მწერლობის შედარებითი ანალიზი იძლევა განზოგადებული შეფასების გაკეთების შესაძლებლობას, რომ ეს ტექსტები ირეკლავს მთარგმნელის თეორიულ კონცეფციის, სტილიზაციის, პრინციპებს.

მეოცე საუკუნის ლიტერატურული პროცესი ორ ასპექტში, საბჭოთა უკრაინაში და მის ფარგლებს მიღმა, ემიგრაციაში (*ევროპა, აშშ, კანადა, ავსტრალია*) მოიაზრება. ეს უკანასკნელი ეტაპობრივად დაუბრუნდა მშობლიური კულტურული პროცესების ნაკადს. უკრაინული ემიგრაციის ლიტერატურული შემოქმედების შესწავლა ცხადყოფს, რომ „უცხო“ ლიტერატურებისადმი ინტერესი არ განელებულა ევროპაში საბჭოთა ტოტალიტარიზმს გამოქცეული მწერლებისა და მთარგმნელების შემოქმედებაში.

უკრაინელი ემიგრანტების შემოქმედებაში ქართული ნაკვალევის მიება ცოტა დაგვიანებულად დაიწყო. კვლევის პროცესში მასალების შესწავლის შედეგად ქართულ მწერლობასთან არაერთი საეტაპო მნიშვნელობის უკრაინელი მწერლისა თუ მთარგმნელის კავშირები გამოიკვეთა, მათი სახელები და შემოქმედებაც ქართულ ლიტერატურათმცოდნეობით უკრაინისტიკაში სრულიად უცნობი იყო, ქართულ კულტურასთან მათი კავშირები უცნობი იყო უკრაინული სამეცნიერო წრეებისთვისაც. ერთ-ერთი ასეთია სწორედ სტატიაში განხილული ვოლოდიმირ დერჟავინის მიერ თარგმნილი ქართული პოეზია. ამ ტექსტების ანალიზი ერთგვარი სიახლეა ქართულ-უკრაინული ლიტერატურული ურთიერთობების კვლევის პლურალისტურ პარადიგმაში. კვლევაში წარმოდგენილი მოსაზრებები ემყარება ამ ეტაპისათვის ხელმისაწვდომ მასალებს. თუმცა ჯერ კიდევ რჩება პასუხგაუცემელი კითხვები, რისთვისაც აუცილებელია არქივებში მუშაობის შესაძლებლობა. ამდენად, წინამდებარე პუბლიკაცია კვლევის შუალედურ შედეგებად შეიძლება ჩაითვალოს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- აბაშელი, ა. (1968). *რჩეული*. თბილისი: „საბჭოთა საქართველო“.
- მაყაშვილი, კ. (1985). *ლექსები, წერილები*. თბილისი: „მერანი“.
- შანშიაშვილი, ს. (1986). *თხზულებები, ტომი I, ლექსები, პოემები*. თბილისი: „მერანი“.
- Mtchedeladze, I. (2018). Forms of Georgian Literature reception in XX century Ukrainian Literary Discourse in Emigration. *Pro Georgia. Journal of Kartvelological Studies*. 28, 227-233.
- Абашелі, А. (1956 Річник III (IX) Березень). Томління землі. *Визвольний Шлях (Суспільно-політичний і науково-літературний місячник)*, Кн. 3/27 (101), 362.
- Астаф'єв, О. (2007). Державин Володимир Миколайович. *Енциклопедія сучасної України, том 7* (с. 427-428). Київ: ВАТ "Поліграфкнига".

- Василенко, В. (2024). *Слід Антея. Українська еміграційна література другої половини ХХ століття: ідеї, тексти, постаті*. Київ: Дух і Літера.
- Визвольний Шлях. (Суспільно-політичний і науково-літературний місячник) (1954, ч. 12).
- Грицик, Л. (2010). *Українська компаративістика: концептуальні проєкції*. Донецьк: Юго-восток.
- Грицик, Л. (2013). Эмиграционная модель украинско-грузинских литературных связей начала ХХ века. *VIII საერთაშორისო სიმპოზიუმის „ლიტერატურა დევნილობაში. ემიგრანტების მწერლობა“ მასალები, წიგნი II* (გვ. 363-374). თბილისი: ლიტერატურის ინსტიტუტის გამომცემლობა.
- Грицик, Л. Мchedeladze, I. (2025). Сторінки української Руствеліани. Продовження В. Пачовський, Г.Гвазава. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. літературознавство.Мовознавство. Фольклористика. №1(37)*, 112-116.
- Гундорова, Т. (2020). „Азиатские конкистадоры“ Микола Хвиевского и пролетарский мессианизм. *Новое Литературное Обозрение №166 (6/2020)*, https://www.nlobooks.ru/magazines/novoe_literaturnoe_obozrenie/166_nlo_6_2020/article/22958/.
- Єкельчик, С. (2008). *Імперія пам'яті: російсько-українські стосунки в радянській історичній уяві*. Київ: „Критика“.
- Кальниченко, О. (2021). Дискусія про гомологічний та аналогічний переклад в Україні в кінці 1920-х років: Державин, Майфет, Зеров, Кулик, Фінкель. *Вісник київського національного університету імені Тараса Шевченка. Іноземна філологія 1 (53)*, 29-40.
- Макашвілі, К. (1956, Жовтень). Амірані (перекл. В.Державин). *Визвольний Шлях (Суспільно-політичний і науково-літературний місячник), Кн. 10/34 (108)*, с. 1196.
- Модебадзе, И. (2016). Герменевтическая функция перевода и взаимодействие культур. *Национальные культуры в межкультурной коммуникации*, 304-311.
- Стріха, М. (2020). *Український художний переклад і перекладачі: між літературою і націєтворенням* (с. 5-29; 251-347). Київ: ДУХ І ЛІТЕРА.
- Шаншіашвілі, С. (1957, Річник IV (X). Березень). Тамара (переклав В.Державин). *Визвольний Шлях (Суспільно-політичний і науково-літературний місячник), Кн. 3/39 (103)*, с. 362.

References:

- Abasheli, A. (1968). Rcheuli. [Selected works]. Tbilisi: "sabch'ota sakartvelo".
- Abasheli, A. (1956). Richnyk III (IKH Berezen'). Tomlinnya zemli. Vyzvol'nyy Shlyakh (Suspil'no-politychnyy i nauko-vo-literaturnyy misyachnyk). [Longing for the Land. Liberation Path (Social-Political and Scientific-Literary Monthly), Vol. 3/27 (101), 362.
- Astafiev, O. (2007). Derzhavyn Volodymyr Mykolayovych. Entsyklopediya suchasnoyi Ukrayiny. [Derzhavin Volodymyr Mykolayovych. Encyclopedia of Modern Ukraine]. Vol. 7 (427-428). Kyiv: OJSC "Poligraphknyga".
- Gundorova, T. (2020). «Aziatskiye konkistadory» Mikoly Khvilevogo i proletarskiy messianizm. [Mykola Khvilevoy's "Asian Conquistadors" and Proletarian Messianism]. *Novoye Literaturnoye Obozreniye №166 (6/2020)*, https://www.nlobooks.ru/magazines/novoe_literaturnoe_obozrenie/166_nlo_6_2020/article/22958/.
- Gritsik, L. (2013). Emigratsionnaya model' ukrainsko-gruzinskikh literaturnykh svyazey nachala KHKH veka. [Emigration model of Ukrainian-Georgian literary relations at the beginning of the twentieth century. Proceedings of International Symposium "Literature in Exile. Emigrants' Fiction (20th century experience)" Volume I], VIII saertashoriso simp'oziumis "lit'erat'ura devnilobashi. emigrant'ebis mts'erloba" masalebi, ts'igni II (363-374). Tbilisi: lit'erat'uris inst'it'ut'is gamomtsemloba..]
- Grytsky, L. Mchedeladze, I. (2025). Storinky ukrayins'koy Rustveliany. [Pages of Ukrainian Rustveliana]. *Prodovzhennyya V. Pavovs'kyy, H.Hvazava. Visnyk Kyivs'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. literaturoznastvo. Movoznavstvo.Fol'klorystyka. 1(37)*, 112-116].
- Grytsky, L. (2010). Ukrayins'ka komparatyvistyka: kontseptual'ni proektsiyi. [Ukrainian Comparative Studies: Conceptual Projections]. Donetsk: Southeast. Donetsk: Yuho-vostok.
- Kalnychenko, O. (2021). Dyskusiya pro homolohichnyy ta analohichnyy pereklad v Ukrayini v kintsi 1920-kh ro-kiv:Derzhavyn, Mayfet, Zеров, Kulyk, Finkel'. [Discussion on homologous and analogous translation in Ukraine in the late 1920s: Derzhavyn, Mayfet, Zеров, Kulyk, Finkel']. *Visnyk kyyivs'koho natsional'noho univer-syteu imeni Tarasa Shevchenka. Inozemna filolohiya 1 (53)*, 29-40].
- Liberation Path. [Social-Political and Scientific-Literary Monthly] (1954, p. 12). [Vyzvol'nyy Shlyakh. (Suspil'no-poli-tychnyy i nauko-vo-literaturnyy misyachnyk) (1954, ch. 12)].

- Makashvili, K. (1956, October). Amirani (perekl. V.Derzhavyn). Vyzvol'nyy Shlyakh (Suspil'no-politychnyy i naukovo-literaturnyy misyachnyk). [Amirani (trans. V. Derzhavyn). The Path of Liberation (Social-Political and Scientific-Literary Monthly)]. Vol. 10/34 (108), 1196.
- Makashvili, K. (1985). Leksebi, ts'erilebi. [Poems, letters]. Tbilisi: "merani".
- Modebadze, I. (2016). Germenevticheskaya funktsiya perevoda i vzaymodeisvtiye kul'tur. Natsional'nyye kul'tury v mezhkul'turnoy kommunikatsii. [The Hermeneutic Function of Translation and the Interaction of Cultures. National Cultures in Intercultural Communication]. 304-311.
- Mtchedeladze, I. (2018). Forms of Georgian Literature reception in XX century Ukrainian Literary Discourse in Emigration. *Pro Georgia. Journal of Kartvelological Studies*. #28, 227-233.
- Strikha, M. (2020). Ukrayins'kyi khudozhnyy pereklad i perekladachi: mizh literaturoyu i natsiyetvorenniam. [Ukrainian translation and translations: between literature and national works]. (5-29; 251-347). Kiev: Dukh i Litera.
- Shanshiashvili, S. (1957, Richnik IV (X). Berezen). Tamara (pereklav V.Derzhavyn). Vyzvol'nyy Shlyakh (Suspil'no-politychnyy i naukovo-literaturnyy misyachnyk). [Tamara (translated by V. Derzhavin). Volunteer Way (Suspil'no-political and scientific-literary month)]. Kn. 3/39 (103), 362.
- Shanshiashvili, S. (1986). Tkhzulebebi. T'omi I. Leksebi. P'oemebi. [Essays, Poems, poems. Volume I]. Tbilisi: "merani".
- Vasylenko, V. (2024). Slid Anteya. Ukrayins'ka emihratsiyna literatura druhoyi polovyny XX stolittya: ideyi, teksty, postati. [Antey's Footsteps. Ukrainian Emigration Literature of the Second Half of the 20th Century: Ideas, Texts, Figures]. Kyiv: Dukh i Litera].
- Yekelchik, S. (2008). Imperiya pam'yati: rosiys'ko-ukrayins'ki stosunky v radyans'kiy istorychniy uyavi. [Empire of Memory: Russian-Ukrainian Relations in the Soviet Historical Imagination]. Kyiv: "Krytyka".

Nino Naskidashvili

ნინო ნასკიდაშვილი

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

Georgia, Tbilisi

საქართველო, თბილისი

Fragments from the History of Ukrainian Literature in Emigration –

Yurii Lavrinenko's *"The Executed Renaissance"*

ფრაგმენტები უკრაინული ლიტერატურის ისტორიიდან ემიგრაციაში –

იური ლავრინენკოს „დაცხრილული აღორძინება“

DOI: <https://doi.org/10.62119/cils.18.2025.10857>

Yurii Lavrinenko's intellectual legacy encompasses more than 300 scholarly and journalistic works. The culmination of his career was the anthology *The Executed Renaissance*, the publication of which unveiled the concealed "literary crime" that claimed the lives of the majority of Ukrainian Soviet writers during the 1930s. The rehabilitation of writers labeled as "terrorists" in the 1950s and the subsequent publication of their "selected works" did little to challenge the official Soviet narrative. Only the release of the 1959 Paris anthology – featuring the writings of executed, "re-educated," and forcibly disappeared Ukrainian authors – exposed the real cause of their persecution under Stalin's regime. This edition is unique and remains to this day the most important source of the history of Ukrainian literature of the twentieth century.

Keywords: *Yurii Lavrinenko, Ukrainian literature, émigré literature, anthology*

საკვანძო სიტყვები: *იური ლავრინენკო, უკრაინული ლიტერატურა, ემიგრაცია, ანთოლოგია, საბჭოთა ტერორი, რეპრესიები*

ემიგრაციაში მყოფი მწერლების შემოქმედება მეოცე საუკუნის უკრაინული ლიტერატურის ისტორიის განუყოფელი ნაწილია. პოლიტიკური რეპრესიების შედეგად ქვეყნიდან იძულებით წასული ემიგრანტი მწერლების შემოქმედებაში დაუფარავადა ასახული უკრაინაში მიმდინარე მოვლენები, საბჭოთა უკრაინაში შეზღუდული სიტყვის თავისუფლება. აღნიშნული პროცესები ევროპული ლიტერატურის პარალელულად და მის წიაღში ვითარდება. უკრაინული ლიტერატურის ემიგრანტული ვექტორი კულტურული მემკვიდრეობის მნიშვნელოვანი ნაწილია, რომელმაც შეინარჩუნა ეროვნული და ევროპული იდენტობის კონტურები.

ამ ეპოქაში შექმნილი უკრაინული მწერლების ნაწარმოებების უმრავლესობა აკრძალული და განადგურებული იყო, ოთხმოცდაათიანი წლების ბოლომდე თითქმის შეუძლებელი იყო მასზე წვდომა, შესაბამისად, უკრაინული ლიტერატურის ეს პერიოდი ქართულ ლიტერატურულ კრიტიკაში მხოლოდ ერთი, „დაიდა საბჭოთა პოეტების“, „ერთიანი ოჯახის გრძნობის“ პათოსით შეისწავლებოდა. სტატიის მიზანია ემიგრაციაში შედგენილი უკრაინული ლიტერატურის ანთოლოგიის „დაცხრილული აღორძინების“ სტრუქტურულ-შინაარსობრივი, თემატური მიმოხილვა ნაციონალური და ემიგრაციული ლიტერატურული პროცესის განვითარების თვალსაზრისით. კვლევისთვის გამოყენებულია შინაარსისა და დისკურსის ანალიზის მეთოდები.

„უკრაინული ემიგრაციის ლიტერატურის, როგორც ისტორიული და კულტურული ფენომენის, შესწავლის დასაწყისი დაემთხვა ჰუმანიტარული და შემოქმედებითი პარადიგმების ცვლილებებს: ამას ხელი შეუწყო არქივების გახსნამ, ტოტალიტარული ცენზურის მიერ „ამოჭრილი“ და აკრძალული სახელებისა და ტექსტების ხელახლა დაბეჭდვამ და მათ სამეცნიერო-საგანმანათლებლო სივრცეში დანერგვამ“ (Василенко, 2024, გვ. 10).

მკაცრი რეპრესიების ტალღა, ფაქტობრივად, უკრაინაში ეროვნული მხატვრული კულტურის ყველა სფეროს შეეხო. კიევის „ნეოკლასიკოსების“ ჯგუფის ხელმძღვანელის, მიკოლა ზეროვის, ტრაგიკული ბედი, მ. ბოიჩუკის, მ. კულიშის, ლ. კურბასის „ბურჟუაზიული ნაციონალიზმისთვის“ გასამართლება, მ. ხვილოვის ხელმძღვანელობით „ვაპლიტეს“ (პროლეტარული ლიტერატურის თავისუფალი აკადემიის) სოციალისტური ხელოვნების მტრად გამოცხადება, გამოჩენილი უკრაინელი მწერლის, ვ. ვინიჩენკოს შემოქმედების ათწლიანი აკრძალვა ა.შ. ეს მხოლოდ მცირე ჩამონათვალია იმ ადამიანების უზარმაზარი სიიდან, რომლებიც მოგვიანებით „ხალხის მტრის“ იარლიყით სიკვდილით დასაჯეს.

სოცრეალიზმის ჩარჩოში მოქცეული საბჭოთა პერიოდის უკრაინული ლიტერატურა ზუსტად იმეორებდა სამყაროსა და ადამიანის სოციალისტურ ესთეტიკას.

„სოცრეალიზმის პერიოდის უკრაინული ლიტერატურა უიმედოდ მონოქრონული იქნებოდა, რომ არა „დაცხრილული აღორძინების მწერლები“, რომლებიც რეპრესიების ტალღაში მიქცეულებიც კი აგრძელებდნენ წერას 1932-1934 წლებში, ზოგიერთი მათგანი 1937 წლამდეც კი. მათ მოასწრეს არამარტო დასრულება საკუთარი ნაწარმოებებისა, არამედ გამოცემა“ (Ковалів, 2020, გვ. 74).

1954 წლის 6 ივნისს ნიუ-იორკში შეიქმნა ემიგრაციაში მყოფი უკრაინელ მწერლების გაერთიანება. გაერთიანების ერთ-ერთ თანადამფუძნებელი იყო იური ლავრინენკო, ცნობილი უკრაინელი ლიტერატურათმცოდნე, პუბლიცისტი, ესეისტი, კრიტიკოსი, რედაქტორი და მკვლევარი, რომელმაც 1959 წელს პარიზის „კულტურის“ ბიბლიოთეკაში იერჟი გიედროიციის ინიციატივითა და ხარჯებით გამოსცა 1917-1933 წლების უკრაინული ლიტერატურის ანთოლოგია „დაცხრილული აღორძინება“. თავად მეტაფორა „დაცხრილული აღორძინება“ იერჟი გიედროიცს ეკუთვნის. ეს ტერმინი მეცნატმა იური ლავრინენკოსადმი მიწერილ წერილში ახსენა პირველად და უკრაინული ლიტერატურის ანთოლოგიის სათაურად შესთავაზა, რომელიც ლავრინენკომ გიედროიციის თხოვნით მოამზადა. ეს გამოცემა უნიკალურია და დღემდე რჩება მეოცე საუკუნის უკრაინული ლიტერატურის ისტორიის უმნიშვნელოვანეს წყაროდ.

„დაცხრილული აღორძინების“ ანთოლოგიის მომზადება 18 თვე გაგრძელდა, შემდგენელს ეხმარებოდნენ ლიტერატურათმცოდნეები და ლინგვისტები – ი. შეველიოვი (შერეხი), ლ. ლიშჩანო, ი. კოშელიოვი, პოლიტოლოგი გ. კოსტიუკი და სხვები. წიგნში შესულია უკრაინის სსრ-ში 1933 წლამდე გამოქვეყნებული ტექსტები, რომლებიც მოგვიანებით აიკრძალა.

ლავრინენკოს შემოქმედებითი მემკვიდრეობა 300-ზე მეტ სამეცნიერო და პუბლიცისტურ ნაშრომს მოიცავს. მისი შემოქმედების კულმინაცია იყო ანთოლოგია „დაცხრილული აღორძინება“, წიგნის გამოცემამ ფარდა ახადა „ლიტერატურული დანაშაულის“ იმ საიდუმლოს, რომელმაც 1930-იანი წლების უკრაინელი საბჭოთა მწერლების უდიდესი ნაწილი შეეწირა. აღნიშნული პერიოდი უკრაინულ ლიტერატურაში მოიაზრება ტრაგიკულ და ამავედროულად ძალიან საინტერესო პერიოდად.

„ტერორისტებად“ წოდებული მწერლების 1950-იანი წლების რეაბილიტაციამ და მათი „რჩეული ნაწარმოებების“ გამოქვეყნებამ თითქმის არაფერი შეცვალა, მხოლოდ 1959 წელს, პარიზში გამოცემულმა დახვრეტილთა, „ხელახლა აღზრდილთა“ და უგზო-უკვლოდ დაკარგული უკრაინელი მწერლების ნაწარმოებების ანთოლოგიამ გაამჟღავნა მათი მთავარი დანაშაული სტალინური რეჟიმის წინაშე.

ანთოლოგიის სათაური უკრაინული ლიტერატურის იმ პერიოდის მწერლების ზოგად სახელწოდებადაც იქცა, რომლებიც რეპრესირებს ვერ გადაურჩნენ, ან სასწაულებრივად გადაურჩნენ, თუმცა რადიკალურად შეცვალეს წერის სტილი, მანერა და საბჭოთა მწერლებად იქცნენ. „დაცხრილულ ავტორებში“ იური ლავრინენკო არ გულისხმობს მხოლოდ ფიზიკურად განადგურებულ

უკრაინელ პოეტებსა და მწერლებს, ანთოლოგიაში ისეთი მწერლების ნაწარმოებებიც შევიდა, ფიზიკურად ვინც გადარჩნენ, მაგრამ გადაიქცნენ პარტიის სახოტბო პოეტებად. ეს წიგნი იმ ეპოქის საუკეთესო ნამუშევრების კრებულია, რომელიც მწერლების პატივისა და ღირსების შენარჩუნების სურვილს ასახავს, რაც, სავარაუდოდ, სტალინური რეჟიმის მიერ მათი ფიზიკური და სულიერი ლიკვიდაციის მთავარი მიზეზი გახდა. უკრაინული მწერლობის ემიგრაციულმა ანთოლოგიამ განსაკუთრებული როლი ითამაშა ეროვნული ლიტერატურული მემკვიდრეობის შენარჩუნებასა და აღდგენაში.

წიგნში შესულია საბჭოთა უკრაინაში 1933 წლამდე გამოცემული ნაწარმოებები, რომლებიც მოგვიანებით აიკრძალა და, შემდგენელის თქმით, „მოსკოვის მიერ უკრაინის დამარცხებისა და კოლონიური პროვინციალიზაციის ახალი კურსის შედეგად განადგურდა“ ი. ლავრინენკომ შესავალი „შემდგენელისგან“ გამომცემლებისადმი მადლიერებით დაიწყო: „ამ ანთოლოგიის გამოცემას გამომცემლობა „კულტურას“ ვუმაღლი (Лавріненко, 2007, გვ. 9).

„ჩვენი პრინციპი იყო, მოგვეწოდებინა მხოლოდ ის, რაც 1933 წელს მოსკოვის მიერ უკრაინაში ყოველდღიური ცხვრებიდან გააქრეს...ნათელია, რომ ერთ წიგნში არ შეიძლება შევიდეს ყველაფერი, რაც აკრძალულია და ანთოლოგიაში მხოლოდ მისი რაოდენობრივად მცირე ნაწილი მოხვდა“ (Лавріненко, 2007, გვ. 9).

როგორც თანამედროვე უკრაინელი მკვლევარი, ოლენა ჰალეტა, აღნიშნავს, „მიუხედავად იმისა, რომ „დაცხრილული აღორძინება“ კლასიკური ოქსიმორონი არ არის, ზოგადი ასოციაციური ველი ზუსტად ოქსიმორონული პრინციპის მიხედვით არის ჩამოყალიბებული. „როგორც კომუნიკაციური გზავნილი, ანთოლოგიის სათაური პარადოქსს არ შეიცავს: ის გადმოსცემს ინფორმაციას უკრაინული კულტურის აღზევებისა და დაცემის თანმიმდევრული პროცესის შესახებ 1920-იან და 1930-იან წლებში. თუმცა, თავად აღქმის პროცესი საპირისპირო წესით მიმდინარეობს: სათაურის პირველი სიტყვა სიკვდილის მნიშვნელობის აქტუალიზაციას ახდენს, მეორე – სიცოცხლის აზრის“ (Галета, 2015).

საბჭოთა ლიტერატურა ნამდვილად არ განიცდიდა ანთოლოგიების სიმცირეს, პირიქით, ორმოცდაათიანი წლებიდან დაიწყო ე. წ. „ანთოლოგიზაციის“ მთელი ტალღა: 1948 წელს გამოვიდა „უკრაინული საბჭოთა პოეზიის ანთოლოგია“ (შემდგენელი ევჰენ ადელჰეიმი), ოდნავ მოგვიანებით ცნობილი უკრაინელი მწერლის, მიკოლა ბაჟანის („ვეფხისტყაოსნის“ უკრაინულად მთარგმნელი) რედაქტორობით, 1951 წელს გამოიცა „უკრაინული საბჭოთა პოეზია. ანთოლოგია“ და „უკრაინული საბჭოთა ნოველა“ სარედაქციო კოლეგიაში შედიოდა ოლეგ გონჩარი, ხოლო 1957 წელს მაქსიმ რილსკისა და მიკოლა ნაჰნიბიდას რედაქტორობით გამოიცა „საბჭოთა პოეზიის ანთოლოგია“ და სხვ.

სოციალისტურმა რეალიზმმა, რომელიც საბჭოთა კავშირში ერთადერთი, ოფიციალურად ნებადართული „შემოქმედებითი მეთოდი“ გახდა ლიტერატურასა და ხელოვნებაში, გარკვეული გავლენა მოახდინა უკრაინელი მწერლებისა და პოეტების შემოქმედებაზე. ფიზიკური განადგურების შიშით გამოწვეული ინდუსტრიალიზმისა და კოლექტივიზაციის მქადაგებელ პოეტთა რიცხვს შეუერთა „დაცხრილულ მწერალთა“ შორის ფიზიკურად გადარჩენილი პავლო ტიჩინაც, ლექსით „პარტია მიგვიძღვის“. იგი 1933 წელს დაიწერა როგორც პიონერული მარში, მაღევე დაიბეჭდა გაზეთში „პრავდა“ და საბჭოთა ლიტერატურის ქრესტომათიულ სიმბოლოდ იქცა. მაქსიმ რილსკის ლექსი „სიმღერა სტალინზე“, (მოგვიანებით, პავლო ტიჩინაც წერს ლექსს ანთოლოგიური სათაურით) სტალინისადმი მიძღვნილ სხვა ლექსებთან ერთად დაიბეჭდა ანთოლოგიაში, სახელწოდებით „დიად სტალინს“. ამავე ანთოლოგიაში შევიდა მაქსიმ რილსკის ლექსი „ჩემი სამშობლო“, სადაც პოეტის წერს, რომ მისი სამშობლო ჩაქუჩის დარტყმა და დაუღალავი ტრაქტორისტის საქმე. ამ თემებს ეძღვნებოდა ასევე მაქსიმ რილსკის, მიკოლა ბაჟანის, პავლო ტიჩინას, ოლეს გონჩარის, ანდრი მალიშკოს, ოლექსანდ ოლიინიკის, ვოლოდიმირ სოსიურასა და სხვა უკრაინელი პოეტების ლექსები.

აღნიშნული ანთოლოგიის გამოცემიდან ძალიან მალე პარიზში იბეჭდება იური ლავრინენკოს ანთოლოგია, რომელიც სრულიად საპირისპირო, რადიკალურად სხვა კუთხით წარმოაჩენს

პავლო ტიჩინას („მზის კლარნეტები“, „სონეტებისა და ოქტავების ნაცვლად“ „ქარი უკრაინიდან“), მაქსიმ რილსკის „ლურჯი სიშორე“, „მეცამეტე გაზაფხული“ და სხვა.

იური ლავრინენკოს ანთოლოგიაში შესული ავტორების სახელები უცნობი არ იყო საბჭოთა მკითხველისთვის (სხვა საკითხია თავად ნაწარმოებები, რომელთა დაბეჭდვაც აკრძალული იყო იმ პერიოდის საბჭოთა უკრაინაში და აგრეთვე ცალკეული ბიოგრაფიული ფაქტები). უკრაინელი მკვლევრის, ოლენა ჰალეტას აზრით, „ანთოლოგიის წონა არ შემოიფარგლება მხოლოდ სახელებისა და ნაწარმოებების რაოდენობით – ის, პირველ რიგში, სტილის ერთიან ფენომენს ეხება, რომელიც კონკრეტულ ისტორიულ კონტექსტში ჩნდება... ლავრინენკო თავის ანთოლოგიაში არა მხოლოდ აღწერს (ან წარმოგვიდგენს) გარკვეულ ლიტერატურულ ფენომენს, არამედ განმარტავს კიდევ მას მეტაფორის მთავარი პრინციპის გამოყენებით“ (Галета, 2015).

1920-1930 წლების უკრაინელი მწერალთა თაობას სხვაგვარად „წითელ რენესანსსაც“ უწოდებენ. ამ თაობის ბევრი წარმომადგენელი შეეწირა საბჭოთა ტოტალიტარულ რეჟიმს. 1937-1938 წლების ტერორის მსხვერპლთა რაოდენობა უკრაინაში 260 ათასს აღწევს. ბევრი მათგანი გადასახლეს და დახვრიტეს. უკრაინელ მწერალთა ტრაგიკული ბედს კიდევ უფრო ამძაფრებდა საბჭოთა უკრაინის მაშინდელ დედაქალაქში, ხარკოვში, სპეციალურად ლიტერატორებისა და კულტურის მოღვაწეებისათვის აშენებული საცხოვრებელი სახლის „სიტყვის“ მაცხოვრებელთა ბედი. სახლი „სიტყვა“ ძალიან სიმბოლურია იური ლავრინენკოს ანთოლოგიისთვის, რადგან იქ მცხოვრები ფაქტობრივად ყველა მწერლის ნაწარმოებებია წარმოდგენილი.

ხარკოვში მწერალთა სახლში „სიტყვა“ (*სახლს გარეგნულად ჰქონდა უკრაინული ანბანის ასოს, „ს“ ფორმა*) სამოცდაექვსი საცხოვრებელი ბინა იყო, სადაც უკრაინელი მწერლები ცხოვრობდნენ. სახლის აშენება და უკრაინელი ინტელიგენციის შესახლება სპეციალურ გეგმას ემსახურებოდა. იგი გულისხმობდა ინტელიგენციის მარტივად თვალთვალსა და „ხალხის მტრების“ შესაბამისად დასჯას. სწორედ აღნიშნული სახლში მოიკლა თავი მიკოლა ხვილოვიმ, იქ დააპატიმრეს და მოგვიანებით დახვრიტეს მიხაილო იალოვი, ოსტაპ ვიშნია, დრამატურგი ლეს კურბასი და მასთან ერთად ერთ მიკოლა კულიში. აღნიშნული მწერლები იყვნენ 1925 წელს ხარკოვში შექმნილი ლიტერატურული გაერთიანების, „ვაპლიტეს“ (*პროლეტარული ლიტერატურის თავისუფალი აკადემიის*) წევრები, რომლის თავმჯდომარეც გახლდათ მიკოლა ხვილოვი. აღნიშნული ლიტერატურული გაერთიანება, ასევე ლიტერატურულ-მხატვრული ჟურნალი „ვაპლიტე“, ნაწილობრივ იზიარებდა კომუნისტური პარტიის ოფიციალურ მოთხოვნებს, თუმცა ლიტერატურული პოლიტიკის საკითხებში მას დამოუკიდებელი პოზიცია ჰქონდა, ცდილობდა თანამედროვე უკრაინული მწერლობის დასავლეთევროპული კულტურული განვითარების გზით წაყვანას. სწორედ „ვაპლიტეში“ დაიწყო 1925-1928 წლების ცნობილი ლიტერატურული დისკუსია, რომელშიც დამაჯერებლად ამტკიცებდა, რომ აუცილებელი იყო ეროვნული, სპეციფიკური უკრაინული ლიტერატურის განვითარება, რომელიც ორიენტირებული იქნებოდა ევროპაზე და არა რუსეთზე (*მიკოლა ხვილოვის ცნობილი პამფლეტი „უკრაინა თუ მალდოროსია“*), უკრაინის კულტურული სუვერენიტეტისთვის ბრძოლის სიმბოლოდ იქნა საბჭოთა ოკუპაციის პერიოდში.

იური ლავრინენკოს ანთოლოგიაში „დაცხრილული აღორძინება“ შემავალი მწერლებისა და პოეტების შემოქმედებითი მემკვიდრეობა მოცულობით მცირეა, რადგან ბევრი ნაწარმოები აკრძალული იყო საბჭოთა პერიოდის უკრაინაში, განადგურდა, დაიწვა და მხოლოდ ნაწილის გადარჩენა მოხერხდა, თუმცა პარიზში გამოცემული უკრაინული ლიტერატურის აღნიშნული პერიოდის ნიმუშებმა, იური კოვალის აზრით, „შეინარჩუნა მხატვრული სიტყვის ენერგია, ექსპერიმენტული პათოსი, კულტურულ-პოეტური აზროვნება, რაც იშვიათი იყო 30-იანი წლების პოეზიაში, რომელშიც თანდათანობით გაქრა ლირიკა“ (Ковалів, 2020, გვ. 74).

იური ლავრინენკოს მიერ გამოცემული ფიზიკურად და მორალურად „დაცხრილული“ მწერლების შემოქმედება იყო მაღალმხატვრული, ინდივიდუალიზმით გამორჩეული, პოეტური შემოქმედება, რომელსაც უწევდა ბრძოლა ტოტალიტარულ რეჟიმთან სწორედ ინდივიდუალიზმის ჩახშობის, ფიზიკური და მორალური განადგურების ხარჯზე. „უკრაინული ლიტერატურა, რომელიც „დაცხრილული აღორძინების“ ექსპერიმენტული, შემოქმედებითი აღმავლობის შემდეგ, საბჭოთა

ლიტერატურად იქცა, დეკადანსისთვის იყო განწირული. იმიტირებული ჟანრებისა და ზოგადი ფორმების აშკარა მრავალფეროვნების პირობებში, მისი დამკვიდრება შეუძლებელი იყო იმანენტურ არსში, ვერ მოექცეოდა პოლიტიკურ-ლიტერატურული „სოცრეალიზმის“ ხელოვნურ ჩარჩოებში“ (Ковалів, 2020, გვ. 215).

ამგვარად, ემიგრაციაში მყოფი უკრაინელი ლიტერატორისა და კრიტიკოსის, იური ლავრინენკოს 1917-1933 წლების უკრაინული ლიტერატურის ანთოლოგია უაღრესად მნიშვნელოვანია უკრაინული ლიტერატურის აღნიშნული პერიოდის მწერლების შემოქმედების შესასწავლად. ევჰენ სვერსტიუკის აზრით, ანთოლოგია რომ უკრაინაში გავრცელებულიყო სამოციანი წლების დასაწყისში, იმ პერიოდის ფორმალური რეაბილიტაციის პირობებში, აფეთქების ტოლფასი იქნებოდა „და მაშინ აღმოჩნდებოდა, რომ ყველა პრეზიდენტის დამსწრე „რევოლუციის მომდერალი“ პავლო ტიჩინაც მიეკუთვნება „დაცხრილულ აღორძინებას“, როგორც ყოფილი ეროვნულ-გამათავისუფლებელი ბრძოლის მონაწილე, რომ მაქსიმ რილსკი და ვოლოდიმირ სოსიურა არ არიან ისეთი „საბჭოთა კავშირელები“, როგორადაც მათზე სახელმძღვანელოებში წერენ“ (Сверстюк, 2007, გვ. 957), რომ უკრაინული ლიტერატურული აღორძინება, რომელიც აქტიურ-შემოქმედებითი, ნოვატორულობით სერიოზულ საფრთხეს უქმნიდა საბჭოთა რეჟიმს. ეს წიგნი იმ ეპოქის საუკეთესო ნამუშევრების კრებულია, რომელიც მწერლების პატივისა და ღირსების შენარჩუნების სურვილს ასახავს, რაც, სავარაუდოდ, რეჟიმის მიერ მათი ფიზიკური და სულიერი ლიკვიდაციის მთავარი მიზეზი გახდა. უკრაინული ლიტერატურის ემიგრაციულმა ანთოლოგიამ განსაკუთრებული როლი ითამაშა ეროვნული ლიტერატურული მემკვიდრეობის შენარჩუნებასა და აღდგენაში.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- Василенко, В. (2024). Слід Антея. Українська еміграційна література другої половини XX століття: ідеї, тексти, постаті. Київ: Дух і Літера.
- Галета, О. (2015). Отримано з <https://www.historians.in.ua/index.php/en/ukrayinska-mova/1622-olena-haleta-rozstriliane-vidrozhennia-vid-istorii-metafory-do-metafory-istorii>.,
- Ковалів, Ю. (2020). *Історія української літератури (кінець XIX – поч. XXI ст.). том сьомий, випробування репресіями і війною*. Київ: Видавничий центр «Академія».
- Лаврінєнко, Ю. (2007). Передмова. *Розстріляне відродження: антологія 1914-1933* (с. 717). Київ: Смолоскип.
- Сверстюк, Є. (2007). Про "Розстріляне відродження". Київ: Смолоскип.

References:

- Galeta, O. (2015). Retrieved from <https://www.historians.in.ua/index.php/en/ukrayinska-mova/1622-olena-haleta-rozstriliane-vidrozhennia-vid-istorii-metafory-do-metafory-istorii>.,
- Kovaliv, Yu. (2020). *Istoriya ukrayins'koyi literatury (kinets' XIX – poch. XXI st.). tom s'omyy, vyprobuvannya represiyamy i viynoyu* [History of Ukrainian Literature (late 19th – early 21st centuries). Volume Seven, Tests of Repression and War. Kyiv: Publishing Center "Academy"].
- Lavrinenko, Yu. (2007). *Peredmov. Rozstrilyane vidrozhenn: antoolohiya 1914-1933* (s. 717) [Foreword. in The Executed Rebirth: Anthology 1914-1933 (p. 717). Kyiv: Smoloskyp].
- Sverstyuk, E. (2007). Sverstyuk, YE. (2007). *Pro "Rozstrilyane vidrozhennya"*. Kyiv: Smoloskyp [On the "Shooteed Renaissance". Kyiv: Smoloskyp].
- Vasylenko, V. (2024). *Slid Anteya. Ukrayins'ka emihratsiyna literatura druhoyi polovyny XX stolittya: ideyi, teksty, postati. Antey's Footsteps. [Ukrainian Emigration Literature of the Second Half of the 20th Century: Ideas, Texts, Figures. Kyiv: Spirit and Letter].*

Solomon Tabutsadze

სოლომონ ტაბუცაძე

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი

Georgia, Tbilisi

საქართველო, თბილისი

A New Generic Form of the Novel –

Elene Bochorishvili's Stenographic Novels

რომანის ახალი ჟანრული სახეობა –

ელენე ბოჭორიშვილის სტენოგრაფიული რომანები

DOI: <https://doi.org/10.62119/cils.18.2025.10858>

Elene Pepi Bochorishvili is a Georgian writer born in Tbilisi, currently residing in Canada, who writes in Russian. She emigrated from Georgia in 1992. She is the founder of a new novelistic genre, which she herself termed the *stenographic novel*, characterized by writing based on short phrases and a humor-inflected style. The creative work of the Georgian writer clearly represents a multicultural literary phenomenon, in which Georgian ethnic themes are articulated within the context of global globalization. In stenographic novels, epochal historical events are presented in a condensed form; the narrative is primarily set in Georgia during the Soviet and post-Soviet periods.

Elene Bochorishvili's stenographic novels constitute a new genre of intercultural literature.

Keywords: Elene Bochorishvili; new genre – stenographic novel; intercultural literature

საკვანძო სიტყვები: ელენე ბოჭორიშვილი, ახალი ჟანრი – სტენოგრაფიული რომანები, კულტურათმორისი ლიტერატურა

სტენოგრაფიის ქრესტომათიული განმარტება ასე თუ ისე ყველამ ვიცით, მაგრამ მაინც შეგახსენებთ უკვე კარგად მოძველებული წიგნებიდან და ეს ნიშნავს განსაკუთრებული ნიშნებისა და შემოკლებების გამოყენებით ზეპირი მეტყველების სწრაფად ჩაწერის წესს ანდა, კიდევ უფრო მარტივი ახსნით – ეს არის საუბრის სწრაფად და ზუსტად ჩაწერის მეთოდი.

აი, სტენოგრაფიული რომანი კი დღემდე უცნობი იყო ჩვენთვის, მაგრამ თურმე ამ ჟანრის ტექსტებიც იქმნებოდა გასული საუკუნის მიწურულს და მისი ავტორი რუსულენოვანი კანადელი მწერალი, ქართული ფესვებით (ასე უწოდებს იგი თავის თავს), ელენე ბოჭორიშვილია. ჩვენს ლიტერატურულ სივრცეში უკვე რამდენადმე ცნობილი ეს ავტორი ფრიად საგულისხმო ფენომენია, რადგან იგი სამ სამყაროს წარმოადგენს – ქართულს, კანადურს და რუსულს და მისი შემოქმედებაც სწორედ ამ უკანასკნელი ენიდან ითარგმნება მსოფლიოს სხვადასხვა ენაზე.

ცხადია, პირველი სამყარო ქართულია, რადგან ქართველია, თბილისში დაბადებული, თბილისის უნივერსიტეტის ჟურნალისტიკის ფაკულტეტი დაუმთავრებია, აქვე უმუშავია ჟურნალისტად და დოკუმენტური ფილმების სცენარისტად. თბილისში იცნობდნენ პეპიდ და ასტრიდ ლინდგრენის პერსონაჟის ეს სახელი „მოლოდიოჟ გრუზიის“ რედაქციაში შეურქმევიათ, როგორ

ჩანს თავის ჟღალი თმის გამოც, გარდა იმისა, რომ, როგორც წერენ, ყოფილა ენერგიული, მხიარული და ნიჭიერი, უჩვეულოდ ჩაცმული, ყველასგან გამორჩეული.

იმასაც აღნიშნავენ, რომ ცამეტი წლის ასაკიდან რუსულად წერდა სტატიებს. ესე იგი მისი მეორე სამყარო რუსულია და სწორედ ამიტომ ძველი თაობის ხალხს ახსოვს სსრკ-ს მთავარი სპორტული გაზეთი, „სოვეტსკი სპორტი“ და ელენე ამ გაზეთის ერთ-ერთი პირველი უცხოელი კორესპონდენტი ყოფილა.

დღესდღეობით რუსეთში გამოცემულია მისი „Только ждать и смотреть“ და „Голова моего отца“, რომელთაც არა მხოლოდ ფართო პუბლიკის, არამედ თანამედროვე რუსული მწერლობის მსხვილი წარმომადგენლების მაღალი ყურადღებაც დაუმსახურებიათ.

მესამე სამყაროც რომ ვთქვათ – ეს არის კანადა, სადაც 1992 წელს წასულა ემიგრაციაში. ჰყავს ფრანგული წარმომავლობის კანადელი მეუღლე და ვაჟი.

ელენეს პირველი რომანი სახელწოდებით „ჟუჟუნა წვიმა“ 1997 წელს დაუწერია.

და რაც მთავარია, იგი არის ახალი ჟანრის – **სტენოგრაფიული რომანის** დამამკვიდრებელი, რომელიც გულისხმობს მოკლე ფრაზებითა და იუმორნარევი სტილით წერას. ასეა შექმნილი მისი ყველა ნაწარმოები („მამაჩემის თავი“, „ჯადოსნური მალამო“, „ჩემი ტკბილი ბებრუცუნები“, „ოპერა“, „ჟუჟუნა წვიმა“, „მშვენიერი ცხოვრება“, „მხოლოდ ლოდინი და ყურება“, „ფაინა, ანუ როიალის ამბავი“, „სოვკი“).

ელენე ერთ-ერთ ინტერვიუში თავის ლიტერატურულ სტილს ასე ახასიათებს: „ვფიქრობ, ყოველ ახალშობილ ბავშვში რაღაც რიტმებია ჩადებული. ბავშვი ამ რიტმს ან გარეთ გამოუშვებს, ან შიგნით დაიტოვებს. ჩემშიც არსებობს რიტმი, რომელიც თავისი ცხოვრებით ცხოვრობს, მე მასში სიტყვებს ვდებ. რიტმს ვერ შეცვლი, ის სტილივითაა, მოდის და მორჩა. ერთადერთი, რაც დროთა განმავლობაში იცვლება, ის არის, რომ შენ შენსავე რიტმს უმეგობრდები. თანდათან უკეთ გესმის არსი და, შესაბამისად, მოკლდება მანძილი სათქმელსა და რეალურად ნათქვამს შორის, არ მიყვარს წიგნში ზედმეტი „არასაჭირო“ ნაწყვეტები, რომლებიც ტექსტში მხოლოდ იმ მიზნით შეაქვთ, რომ წიგნს წონა შესძინონ. რიტმი მნიშვნელოვანია. ზოგჯერ ვითვლი რიტმს, ვითვლი ბგერებს წინადადებაში...“

თვითონ ეს სახელდება – **სტენოგრაფიული რომანი** მწერლისავე ტექსტიდან არის აღებული. რომანს „მამაჩემის თავი“ მთხრობელი ასე ასრულებს:

„დედაჩემი ახლა ჩვენგან ხუთი წუთის სავალზე, მოხუცთა სახლში ცხოვრობს. ამ დილით ველაპარაკე.

– რაზე წერ? – მკითხა. <...>

– არაფერზე, – ვუპასუხე მე. – ვწერ იმაზე, როგორ ცეკვავდნენ და როგორ უყვარდათ საბჭოთა კავშირში. გახსოვს? როგორც იმ ფილმებშია, ნახვა რომ გვიშლიდნენ.

გაეცინა. <...>

– უნდა დაწერო იმაზე, როგორ ვშრომობდით და როგორ ვიბრძოდით, – მირჩია დედამ. <...>

– ოდესმე დაწერ რომანს შენზე და მამაზე, – ვუთხარი. <...> პატარა რომანს, პოემასავით, მხოლოდ ყველაზე საინტერესო მომენტებით. რომანს სტენოგრამად.

– რატომ სტენოგრამად? – აღშფოთდა დედა. – დაწერე დიდი რომანი! და მძიმე, რომ იმით კაკლის დამტკრევა შეიძლებოდეს!“

აქვე იმის აღნიშვნაც შეიძლება, რომ დედის სიტყვებში – „უნდა დაწერო იმაზე, როგორ ვშრომობდით და როგორ ვიბრძოდით“–ო, ნათლად გამოსჩანს საბჭოურ ხანაზე ნოსტალგია, რომელიც პოსტსაბჭოურ ეპოქაში გამძაფრდა და ამის მაგალითებად რუსი მწერლების ტექსტებიც შეიძლება გავიხსენოთ. როგორც ალენა ლედენევა, ლონდონის საუნივერსიტეტო კოლეჯის პოლიტიკისა და საზოგადოების პროფესორი, აღნიშნავს: „საბჭოთა ნოსტალგია ასახავს ლტოლვას წარსულის ეპოქის გარკვევისკენ, მიუხედავად მისი წინააღმდეგობებისა. წარსულისკენ ლტოლვა, იმავდროულად, გულისხმობს აწმყოს ასპექტების კრიტიკას“ (ლომძიე, 2025). საერთოდ კი საბჭოთა ნოსტალგიისა

და დოკუმენტური ბიოგრაფიული პროზის კვეთა თანამედროვე ლიტერატურაში ასახავს ლიტერატურული გამოხატვის დინამიკურ ევოლუციას. ინტროსპექციის, კულტურული კრიტიკისა და ნარატიული ტექნიკის მეშვეობით ავტორები აგრძელებენ ადამიანის გამოცდილებისა და მეხსიერების სიღრმეების კვლევას. ეს ნარატივები არის როგორც ჩვენი კოლექტიური წარსულის ანარეკლი, ასევე მუდმივად ცვალებად სამყაროში თხრობის შესაძლებლობების დასტური.

ელენე ბოჭორიშვილის ტექსტების განხილვისას შეიძლება თანამედროვე ლიტერატურის ჰიბრიდულ ფორმებზე გვესაუბრა და ეს ე.წ. ჰიბრიდული ტექსტები ქმნის საზოგადოდ ლიტერატურის ახალ განზომილებას. ჰიბრიდული ფორმატის პოსტკოლონიური კულტურა ახალი ტიპის კულტურაა, რომელიც იბადება კოლონიების კულტურების ერთმანეთთან შეჯახების, შერწყმისა და ტრანსფორმაციის შედეგად და ეს ყველაფერი ხდება მე-20 საუკუნის იმპერიების დაშლის შემდეგ, რაც ქმნის ე.წ. „მესამე სივრცეს“. ადგილობრივი და ევროპული თუ საზოგადოდ დასავლური სოციოკულტურულ სივრცეთა ურთიერთმიმართების შედეგად ყალიბდება ხშირად წინააღმდეგობრივი, შრეობრივი სურათი და იბადება ახალი იდენტობაც. ამგვარი ტიპის კულტურის რამდენიმე ძირითად მახასიათებელს გამოყოფენ და ესენია: ა) შერწყმა; ბ) „მესამე სივრცე“; გ) იდენტობის კრიზისი/შექმნა; დ) წინააღმდეგობრივი ბუნება; ე) მეტროპოლიის კულტურის რეპროდუქცია და გარდაქმნა. ამ ინდიკატორთაგან თუ რომელიმეს მისადაგებას მოვინდომებდით ელენე ბოჭორიშვილის ტექსტებთან, ალბათ, უფრო რელევანტური ნიშანი იქნებოდა „შერწყმა“ და ესეც მხოლოდ გარკვეული პირობითობით, რადგან ეს ტექსტები საბჭოთა მეტროპოლიის ენაზეა შემნილი. ეს მახასიათებელი გულისხმობს ადგილობრივი კულტურული ელემენტების (ტრადიციების, ენის) შერწყმას კოლონიზატორის კულტურულ ნიშნებთან, და ამიტომაც მივიჩნიეთ შესაძლებლად ელენე ბოჭორიშვილის – ქართულ გამოცდილების მქონე მწერლის რუსულ ენაზე შექმნილი ტექსტები ამ ტიპის კულტურის ერთ-ერთი ინდიკატორის ნიმუშად. საქმე გვაქვს, რასაკვირელია, მულტიკულტურულ მოვლენათა, რაც თანამედროვე სამყაროსათვის ტიპური მოვლენაა და ეს ყველაფერი განპირობებულია პოლიტიკურ-ეკონომიკური ფაქტორებით. ამ შემთხვევაში უნდა ვილაპარაკოთ ლიტერატურის მრავალმხრივობასა და დისკურსებით გამდიდრებაზე. საბჭოთა კოლონიური ეპოქის ლიტერატურის ბილინგვიზმიც ჰიბრიდული მხატვრული კულტურის სივრცეში უნდა მოვიანოთ: „უცხო ენებზე მოღვაწე ქართველი მწერლების შემოქმედება მკაფიოდ გამოხატული მულტიკულტურული ლიტერატურული მოვლენაა. მასში ასახვას ჰპოვებს ქართული ეთნიკური თემატიკა მსოფლიო გლობალიზაციის კონტექსტში; წარმოჩენილია მიმართება როგორც ლოკალურ, ასევე მსოფლიო სოციალურ-პოლიტიკურ თუ კულტურულ მოვლენებთან; ქართული თემები და არქექტიპები ამ ნაწარმოებში ჰარმონიულად ასიმილირდება ზოგადსაკაცობრიო მსოფლიო თემებთან თუ სახეებთან (ანთიმე, 2024).

ელენე ბოჭორიშვილის მხატვრული ტექსტი პირველად 2010 წელს გამოჩნდა ქართულ ლიტერატურულ სივრცეში და ეს იყო მცირე მოცულობის რომანი „ოპერა“, რომელიც „ბაკურ სულაკაურის გამომცემლობა“-მ გამოსცა. ეს, ასე ვთქვათ, ჯერ კიდევ არ არ იყო „სტენოგრაფიული რომანი“ და 90-იანი წლების თბილისის „გარედან“ დანახული მხატვრული სურათია. 2016 წელს გამოვიდა მწერლის „სტენოგრაფიული რომანები“, რომლის წინასიტყვაობაშიც ელენე ბოჭორიშვილი ჟანრის პიონერად გამოცხადდა: „მან დააარსა რომანის ახალი სახეობა, Roman stenographique – სტენოგრაფიული რომანი, რომელშიც ვერ იპოვით დეტალურ აღწერებსა და ვრცელ განსჯებს. დახვეწილი მოკლე ფრაზები და როგორც ძველი ბერძნები ამბობენ, mede agan, არაფერი ზედმეტი. მოკლე ფრაზები და იუმორი. იუმორით შეფერილი რიტმი, რომელიც საკუთარი ცხოვრებით ცხოვრობს“ (ბერძენიშვილი, 2016, გვ. 10).

ლევან ბერძენიშვილი მსჯელობს ამ ჟანრის წყაროსთავზე და წერს, რომ იგი სათავეს იღებს რიტორიკაში აზიანისმისა და ატიციზმის ძველი დაპირისპირებიდან. აზიანურ სტილში კულტივირებული იყო პარალელიზმებითა და ანტითეზებით შემკული გრძელი პერიოდები, რიტმული პროზა და სიტყვათა თამაში. ატიციზმი კი უარს ამბობდა ელინისტური სტილის ღვლარჭილობაზე და ამკვიდრებდა კლასიკურ წყობას. „*პეპი ბოჭორიშვილმა ერთმანეთს შეურწყა აზიანური სტილის რიტმიკა, ატიკური სტილის კონკრეტულობა და ყველაფერი ეს ლაკონურად გააფორმა.*

სამმა სამყარომ მართლა მოიყარა თავი: თანდაყოლილი ქართლი რიტმი, რუსული სიტყვის სიზუსტე და ფორმის კანადური (ფრანგული) კონკრეტიკა“ (ბერმენიშვილი, 2016, გვ. 11).

ელენე ბოჭორიშვილის სტენოგრაფიულ რომანებში ეპოქალური მოვლენები კონდენსირებულია წარმოჩენილი: ოჯახი, სიყვარული, ტრაგედია, სიკვდილი, ნგრევა. თხრობა ძირითადად საქართველოში, საბჭოთა და პოსტსაბჭოთა ეპოქაში მიმდინარეობს. აქ მნიშვნელოვანია იმაგოლოგიური მომენტი: ავტორი მოვლენებს აღწერს სხვა პერსპექტივიდან, უცხო თვალთახედვიდან (კარტოზია 2016: 263). ეპოქების ძირითადი აქცენტები პერსონაჟების ქცევისა და დიალოგებითაა გადმოცემული. რომანის „მთავარი გმირი“, გაბმული ფონი და ძირითადი სურათი საბჭოთა კავშირია: „უნდა ვთქვა, რომ მაშინ, იმ მომენტში, არ მიგრძნია, რასაც ახლა ვგრძნობ. მრავალი წლის მერე ჩემში ერთდროულად ცოცხლობს სიძულვილი და სიყვარული საბჭოთა კავშირის მიმართ. განვიცდი იმ ქვეყნის სიკვდილს, სადაც დავიბადე, ისევე, როგორც შეიძლება განიცადო საყვარელი ადამიანის გარდაცვალება, ძალიან რომ იტანჯებოდა, და შენც გინდა მოკვდეს, იმიტომ, რომ გიყვარს“ (ბოჭორიშვილი, 2016, გვ. 64-65).

ელენე ბოჭორიშვილის სტენოგრაფიული რომანები ახალი ჟანრის ინტერკულტურული ლიტერატურაა. ევროპაში მის რომანებს იცნობენ ფრანგული თარგმანების წყალობით. არსებობს ელენეს რამდენიმე ნაწარმოების იტალიური, რუმინული, პორტუგალიური, ჩეხური და ქართული თარგმანები.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- ანთიძე, ლ. ელენე ბოჭორიშვილის სტენოგრაფიული რომანები მულტიკულტურალიზმის ჭრილში და ჰიბრიდული ლიტერატურის ნიშანდობლივი კონცეპტები. <https://acgs.ug.edu.ge/ka/speaker/8>
- ანთიძე, ლ. (2024). ჰიბრიდული ლიტერატურის ნიშანდობლივი კონცეპტები: ქართული მაგალითი (ნინო ხარატიშვილის რომანი „მერვე სიცოცხლე (ბრილკას)“. <https://shorturl.at/fC0GV>
- ბერმენიშვილი, ლ. (2016). სტენოგრამის მაგია (ელენე ბოჭორიშვილის პროზა). ბოჭორიშვილი ელენე პეპი. სტენოგრაფიული რომანები. თბილისი: „სეზანი“.
- ბოჭორიშვილი ე. (2016). პეპი. სტენოგრაფიული რომანები. თბილისი: „სეზანი“.
- ლომიძე, გ. (2025). მოგზაურობა მეხსიერებაში. არილი, 24/07/2025 <https://shorturl.at/pFhzt>
- კაკაბაძე, დ. (2016). პეპი, კიდევ დაწერე რამე! ბოჭორიშვილი ელენე პეპი. სტენოგრაფიული რომანები. თბილისი: „სეზანი“.
- ალ., ჩიტაური, ნ., შამანაძე, შ., პოპიაშვილი, ნ., მოდებაძე, ი., გაგოშაშვილი, ნ. (2016). ქართული მწერლობის ინტერკულტურული მოდელი და ნაციონალური იდენტობის პრობლემა. თბილისი: „უნივერსალი“, (263-265).

References:

- Antidze, L. Elene Boch'orishvilis st'enograpiuli romanebi mult'ik'ult'uralizmis ch'rilshi da hibriduli lit'erat'uris nishandoblivi k'ontsep't'ebi. [Elene Bochorishvili's Short Story Novels in the Context of Multiculturalism and Notable Concepts of Hybrid Literature]. <https://acgs.ug.edu.ge/ka/speaker/8>
- Antidze, L. (2024). Hibriduli lit'erat'uris nishandoblivi k'ontsep't'ebi: kartuli magaliti (Nino Kharat'ishvilis romani „merve sitsotskhle (brilk'as)“. [Notable Concepts of Hybrid Literature: Georgian Example (Nino Kharatishvili's Novel "The Eighth Life (Brilka)"]]. <https://shorturl.at/fC0GV>
- Berdzenishvili, L. (2016). St'enogramis magia (Elene Boch'orishvilis p'roza). Boch'orishvili, E. p'ep'i. st'enograpiuli romanebi. [The Magic of Shorthand (Elene Bochorishvili's Prose). Bochorishvili Elene Pepi. Shorthand Novels]. Tbilisi: „sezani“.
- Boch'orishvili, E. (2016). P'ep'i. St'enograpiuli romanebi. [Pepi. Shorthand Novels]. Tbilisi: „sezani“.
- Lomidze, G. (2025). Mogzauroba mekhsierebashi. [Journey into Memory]. Arili, 24/07/2025 <https://shorturl.at/pFhzt>
- K'ak'abadze, D. (2016). P'ep'i, k'idev dats'ere rame! boch'orishvili elene p'ep'i. st'enograpiuli romanebi. [Pepi, Write Something More! Bochorishvili Elene Pepi. Shorthand Novels]. Tbilisi: „sezani“.
- K'art'ozia, Al., Chit'auri, N., Shamanadze, Sh., P'op'iashvili, N., Modebadze, I., Gagoshashvili, N. (2016). Kartuli mts'erlobis int'erk'ult'uruli modeli da natsionaluri ident'obis p'roblema. [Intercultural Model of Georgian Writing and the Problem of National Identity]. Tbilisi: „universali“, (263-265).

ენისა და იდენტობის პრობლემები ემიგრანტი მწერლების შემოქმედებაში Language and Identity Issues in the Works of Emigrant Writers

Natela Chitauri

ნათელა ჩიტაური

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი

Georgia, Tbilisi

საქართველო, თბილისი

Psychosocial Identities in Emigration Literary Discourse:

Georgian Emigrant Literature. Georgian Diasporic Literature

ფსიქოსოციალური იდენტობები ემიგრაციულ ლიტერატურულ დისკურსში:

ქართული ემიგრანტული მწერლობა. ქართული დიასპორული მწერლობა

DOI: <https://doi.org/10.62119/cils.18.2025.10894>

Our research group has separated from each other, distinguished and studied: *Georgian Emigrant Literature* (from the 1920s to the 1980s); *Georgian Diasporic Literature* (from the late 20th century to the present). In these two qualities of emigrant literary discourse We investigated **psychosocial identities** (including cultural shock, trauma, alienation, nostalgia, resentment, spiritual and cultural distance, adaptation, personal-cultural hybridity). The degree of creative potential of an individual, who has migrated overseas, is determined by their psychosocial identity, according to migration and cultural studies. **psychosocial identities** and accordingly significantly varies between Georgian Emigrant literature of the 20th century and Georgian Diasporic literature of the 21st century.

Keywords: psychosocial identities, emigrant, *diasporic*, literary discourse, creative potential

საკვანძო სიტყვები: ფსიქოსოციალური იდენტობა, ემიგრანტული, დიასპორული ლიტერატურული დისკურსი, შემოქმედებითი პოტენციალი

პიროვნების სულიერი სამყარო ასახავს ფსიქოსოციალურ ასპექტებს. ადამიანზე გავლენას ახდენს სოციალური ფაქტორები, ფასეულობები, მაგრამ ამავე დროს მას აქვს საკუთარი ინდივიდუალური სამყარო, მსოფლმხედველობა, ემოციები. ყოველივე ეს კი უშუალოდ „მე“-ს კონცეფციას, ადამიანის ფსიქოსოციალურ იდენტობას ქმნის.

უკვე XX საუკუნის დასაწყისიდან, მოდერნიზმისა და შემდგომ პოსტმოდერნიზმის ეპოქაში, რეალურადაც და სოციოკულტურულ კვლევებშიც გამოიკვეთა ერთი მნიშვნელოვანი ასპექტი:

დღეს ნაციონალურ, კოლექტიურ იდენტობებზე მეტად აქტიური და, შესაბამისად, განსახილველი გახდა ფსიქოსოციალური იდენტობები, რომლებიც მოცემული დროსივრცით და მიმდინარე კონტექსტებით იქმნება. დღეს თვითიდენტიფიკაციის პროცესი მიმდინარეობს არა ნაციონალური ან კოლექტიური იდენტობების „საფარქვეშ“, არამედ ინდივიდისა და სწრაფად ცვლადი

გარემოს ინტერაქციის კვალდაკვალ. აღმოჩნდა, რომ კომუნიკაციური მეხსიერება (განპირობებულ-ლია დრო-სივრცით) კულტურულ მეხსიერებაზე (განპირობებულია წარსულით) ძლიერი აღმოჩნდა, სწორედ ამიტომაც ასე გამრავალფეროვნდა პიროვნულ, შესაბამისად, ფსიქოსოციალურ იდენტობათა მოდიფიკაციები, რომელთაც კომუნიკაციური მეხსიერება აყალიბებს.

შესაბამისად, იდენტობათა (მათ შორის ნაციონალური) შესწავლის მეთოდები დღეს უმეტესად განისაზღვრება ფსიქოსოციალურ იდენტობათა ალტერნატივებით, მიმდინარე კონტექსტის შესწავლით. „იდენტობათა შესწავლისათვის უდიდესი მნიშვნელობა მიენიჭა იმ დროსივრცულ არეალს, რომელშიც ინდივიდი ცხოვრობს“ (Beyers, 2008).

ფსიქოსოციალურ იდენტობათა საგულისხმო პანორამას ქმნის ქართველი მოღვაწეების მიერ საზღვარგარეთ შექმნილი ტექსტები.

მართალია, ქართული ლიტერატურათმცოდნეობა „ადგილზე შექმნილ“ მწერლობაში იდენტობის საკითხებს აქტიურად იკვლევს, მაგრამ **ქართველი მოღვაწეების მიერ საქართველოს გარეთ შექმნილი ტექსტების იდენტობათა ჭრილში გააზრების პრეცედენტი ჯერჯერობით არ არსებობს.**

ჩვენმა სამეცნიერო ჯგუფმა დაიწყო იდენტობათა შესწავლა „სამშობლოს გარეთ“ შექმნილ ტექსტებში, რისთვისაც აუცილებელი გახდა თანამედროვე ინტერდისციპლინური თეორიების, კვლევების გათვალისწინება და მათი აპრობაცია ქართულ რეალობაში. შესაძლებლობა მოგვცა ერთმანეთისაგან გაგვემიჯნა და შოთა რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდის მიერ მიერ დაფინანსებული ორი პროექტის (2012-2015; 2018-2021) ფარგლებში შეგვესწავლა:

ქართული ემიგრაციული მენტალურ-ლიტერატურული სივრცე (XX საუკუნის 20-იანი წლებიდან 80-იან წლებამდე), რომლის სახელწოდებად დავტოვეთ **ქართული ემიგრანტული მწერლობა**; ქართული დიასპორული მენტალურ-ლიტერატურული სივრცე (XX საუკუნის ბოლოდან დღემდე), რომელიც სხვადასხვა დეფინიციების გათვალისწინების შემდგომ ჩვენ მიერ იწოდება ამგვარად: **ქართული დიასპორული მწერლობა.**

აღმოჩნდა, რომ ფსიქოსოციალური იდენტობები ყველაზე აქტიურად ასახავს მიგრაციული კონტექსტების გავლენას პიროვნული იდენტობის ჩამოყალიბებაზე.

ემიგრაციულ ლიტერატურულ დისკურსში ფსიქოსოციალურ იდენტობები შემდეგი სახეობებით გვევლინება: კულტურული შოკი, ტრავმა/კულტურული ტრავმა (თუ ემიგრანტულ ტრამვას ემატება კოლონიურ/პოსტკოლონიური ტრავმა, უკვე ვიღებთ სხვა თვისობრიობის ტრავმას, რასაც შეიძლება ეწოდოს „ტრავმული გამოცდილების ორმაგი კოდირება“), გაუცხოება, პროტესტი „უცხოს“ წინააღმდეგ, ნოსტალგია, რესენტიმენტი, ადაპტაცია, სივრცის იდენტიფიკაცია, სულიერი და კულტურული დისტანცია, პიროვნული, კულტურული ჰიბრიდულობა.

უცხოეთში კულტურათა შეხვედრის ემოციები განაპირობებს ფსიქოსოციალურ იდენტობათა იმ განსხვავებული სპექტრის, მრავალგანზომილებიანი პარადიგმების არსებობას, რომელთა მსგავსიც, შესაძლოა, „ადგილზე შექმნილ“ მწერლობაში ვერ მოვიძიოთ. თავის მხრივ, ეს ფსიქოსოციალური იდენტობები აქტიური, სასიცოცხლო სივრცეა შემოქმედებითობისათვის. შემოქმედებით, ლიტერატურაში რეალიზებით ბევრ ადამიანს უმსუბუქდება უცხოეთში ყოფნის სიმძიმე.

მიგრაციულ-კულტუროლოგიური კვლევების მიხედვით, ფსიქოსოციალურ იდენტობათა და შემოქმედებით შესაძლებლობებს შორის მჭიდრო კავშირია. როგორც აღმოჩნდა, ორივე ფენომენი დამოკიდებულია ემიგრაციის ტიპზე, ემიგრაციის ეპოქალურ მიზეზებსა და მიზნებზე;

ამ შემთხვევაში ჩვენ არ ვიმსჯელებთ კონკრეტულად რომელიმე მწერლის შემოქმედებაზე. შევეცდებით განვიხილოთ ფსიქოსოციალური კონცეპტები XX საუკუნის ქართულ ემიგრანტულ და XXI საუკუნის ქართულ დიასპორულ მწერლობაში; რაც მთავარია, წარმოვაჩინოთ განსხვავებანი ამ ორ ემიგრაციულ ლიტერატურულ დისკურსს შორის, შეძლებისდაგვარად ავხსნათ ამ განსხვავებათა მიზეზები.

1. XX საუკუნის პირველი ნახევრის ქართული ემიგრაცია პოლიტიკური ემიგრაციის ტიპს განეკუთვნება. ამ ემიგრაციამ XX საუკუნის 20-იანი წლების საქართველოდან გამოიყოლა მრავ-

ვალპარტიულობის მსოფლხედვა, „ანტისაბჭოთა იდენტობა“. ეს ემიგრაცია თითქოს შენელებული კადრია, ცხოვრობს მხოლოდ ანტისაბჭოთა განწყობით, ახალი სამკვიდრო მკაცრი მამინაცვალი თუ ცივი დიასახლისია და უცხო მიწაზეც მხოლოდ შინდებარუნების რწმენა აძლებინებთ.

სივრცის იდენტიფიკაცია (შეგუება დროისა და სივრცის მოცემულობასთან) პირველი ტალღის ემიგრაციაში არ შედგა. კომუნიკაციური მეხსიერება ნაკლებად ერთვება შემოქმედის სააზროვნო არეალში და მის სულიერ სამყაროს კულტურული მეხსიერება, ნაციონალური იდენტობის დაცვის მოტივაცია მართავს. მინიმალურია ამ ემიგრაციის უცხო გარემოსთან ადაპტაციის მცდელობა: ის თითქოს მხოლოდ საკუთარი სივრცით იფარგლება, „საკუთარ წვეწვში იხარშება“. გარემოსა და ადამიანის ურთიერთობის მოუწესრიგებლობის ამგვარ ფონზე ძლიერდება გაუცხოება, ნოსტალგია, ტრავმული ემოციები.

ამის გამო XX საუკუნის ემიგრანტულ მწერლობაში პიროვნულ, შესაბამისად, ფსიქოსოციალურ იდენტობათა მოდიფიკაციები მხოლოდ მკვეთრად გამოხატული ანტისაბჭოთა განწყობებითა და პოზიციებით, ნოსტალგიურ-ტრავმული ეფექტებით წარმართებოდა, ნაკლებად მონიშნებოდა სიტუაციური, თუნდაც ევროპულ-მოდერნისტული კონტექსტები. მხატვრული შემოქმედებაც კი ნაკლებად ქმნიდა საფუძვლებს ფსიქოსოციალურ იდენტობათა მრავალფეროვნებისათვის. პოლიტიზებამ, ნაციონალური იდენტობის კონცეპტებმა, კულტურულმა მეხსიერებამ, არქეტიპულმა მოდელებმა ნაკლებად შექმნა პიროვნულ იდენტობათა სხვა კონტექსტებში გააზრების შესაძლებლობა.

გიორგი გამყრელიძის, სიმონ ბერეჟიანის, გიორგი ყიფიანის, სოსო ჟორჯოლიანის, გიორგი წერეთლის/პერევისელის, ილია კუჭუხიძის, აკ. პაპავას და სხვ. შემოქმედების ძირითადი წარმართველი თემებია ეროვნული იდეალები, პატრიოტიზმი, წარსულის იდეალიზაცია, სულიერი ობოლობის, მუდმივი მონატრების, მიუსაფრობის მოტივები, პოლიტიკური განწყობები. შედარებით განსხვავებულია ნიკოლოზ ჩხატუას რომანი „მარადიული“, ჯორჯ და ჰელენ პაპაშვილების რომანი „ყველაფერი შეიძლება მოხდეს“, ლადო არველაძის „მშობლიურ მიწასა და უცხო მიწათა შორის“, აკაკი და თამარ პაპავას მემუარები. ნიკოლოზ მიწიშვილის (ნიკოლოზ სირბილაძე) და ემიგრაციაში შექმნილი სტეფანე კასრადის დოკუმენტური პროზის ნიმუშები. თავისთავად გრ. რობაქიძის შემოქმედება.

ფსიქოსოციალური კონცეპტები შედარებით სიღრმისეულია XX საუკუნის ემიგრანტული მწერლობის იმაგოლოგიურ დისკურსში. ვიქტორ ნოზაძის, ნიკოლოზ მიწიშვილის შემოქმედებაში ანტისაბჭოთა იდენტობას თითქოს ჩაანაცვლებს იდენტობათა კრიტიკული შეფასებანი. ამ მხრივ გამორჩეულია ვ. ნოზაძის უცნობი, დღემდე გამოუქვეყნებელი ავტოგრაფული ნაშრომი „ქართული მოდგმა და ხასიათი. ქართველი კაცი“ (ნოზაძე, 1948).

XX საუკუნის ქართული ემიგრანტული მწერლობის შესწავლის შემდეგ ჩვენი დასკვნა ასეთია:

„არსებობს XX საუკუნის ერთიანი ქართული, ნაციონალური მწერლობა, რომლის ჩარჩოებში პარალელურად ვითარდებოდა ორი განსხვავებული ლიტერატურული პროცესი: ქართული საბჭოთა ლიტერატურა – საბჭოთა სივრცეში, საბჭოთა დიქტატურის პირობებში. ქართული ანტისაბჭოთა ლიტერატურა (XX საუკუნის ქართული ემიგრანტული მწერლობა) – თავისუფალ ევროპულ სივრცეში სავალდებულო ანტისაბჭოთა კონიუნქტურით“ (ჩიტაური, 2016, გვ. 160).

ნაციონალური იდენტობის დაცვა ორივე შემთხვევაში ძნელი იყო; ერთ შემთხვევაში საბჭოთა რეჟიმის, მეორე შემთხვევაში კი უცხო სივრცის გამო. ორივე მწერლობამ მოახერხა ეროვნული იდენტობის დაცვა, მაგრამ სამამულო მწერლობა საბჭოთა სივრცეში შედარებით უფრო წარმატებით განვითარდა, ვიდრე XX საუკუნის ქართული ემიგრანტული მწერლობა, უფრო კონკრეტულად, მხატვრული შემოქმედება. მიუხედავად საბჭოთა იდეოლოგიის, სოცრეალიზმის პრინციპების უპირობო დიქტატისა, რეპრესიებისა (და ეს ზეწოლა, შესაძლოა, განვითარების დიდ მოტივაციად იქცა), 20-30-იანი წლების საბჭოთა საქართველოში არსებობას ახერხებდნენ იდენტობის, შემოქმედებითი ტენდენციის განმსაზღვრელი სხვა კულტურული სივრცეებიც. ქართული მწერლობა მოდერნისტული მსოფლმხედველობის, ესთეტიკის, სახელოვნებო ოსტატობის საფუძველზე

გაცილებით აქტიურად, ვიდრე ემიგრანტული მწერლობა, განაგრძობდა და შეძლებისდაგვარად ცდილობდა ტრადიციული, ნაციონალური კულტურული პარადიგმების „ევროპული რადიუსით გამართვას“, ქმნიდა ანტიკოლონიურ, ამიტომაც უფრო ძლიერ და სიღრმისეულ ანტისაბჭოთა დისკურსს.

რა თქმა უნდა, მხედველობაშია მისაღები 1921 წლის შემდეგ საქართველოდან გასულ ინტელექტუალთა შესაძლებლობანი; როგორც აკაკი პაპავა ამბობდა, „სუსტია ჩვენი ძალები, ხელოვნებისა და პოეზიის დიდოსტატები იქ დარჩნენ...“ (პაპავა, 1960), მაგრამ თუ გავითვალისწინებთ მიგრაციულ-კულტუროლოგიური კვლევების თეორიულ გამოცდილებას, XX საუკუნის ქართული ემიგრაციის რეალობას, ცხადი გახდება შემდეგი:

XX საუკუნის ქართული ემიგრანტული მწერლობა მრავალმხრივმა (სივრცითი, პოლიტიკური ანტისაბჭოთა ფორმით, ნოსტალგიური, იდენტობათა) ჩაკეტილობამ, ეროვნული იდენტობის დაკარგვის, წერისა და კვლევის უცხო სტილის მორგების შიშმა, ახალ გარემოსთან გაუცხოების ხანგრძლივმა პერიოდმა მხოლოდ საკუთარი სივრცით შემოფარგლა (სამშობლოში რომ დარჩენილიყვნენ, ისინი სიახლეებს ალბათ უფრო გაბედულად შეითვისებდნენ).

ამ ვითარებამ კი ჩამოაყალიბა ემიგრანტი მოღვაწის თავისებური ფსიქოსოციალური იდენტობა: მის შინაგან სამყაროში თანადროულობასთან ადაპტაციის ნაცვლად გაძლიერდა სამშობლოდან გამოყოფილი პოლიტიკური დევნილობის ტრაგიზმი, თანმხლები **ნოსტალგია, ტრავმა უკვე ცნობიერებად ჩამოყალიბდა.**

მართალია, მწერლობა იქცა იდენტობის დაცვის, კულტურული ტრავმის დაძლევის ყველაზე შედეგიან საშუალებად, მაგრამ ტრავმულმა ცნობიერებამ ადამიანებს დაუკარგა თავდაჯერებულობა, სითამამე, რაც ასე აუცილებელია შემოქმედებითი განვითარებისათვის. ეს ცნობიერება ცუდად აისახა შემოქმედებითი პოტენციალის ისეთ სფეროებზე, როგორებიცაა თემატური სიღრმე, მხატვრულ-გამომსახველობითი საშუალებანი. შედეგად ჩამოყალიბდა ერთფეროვანი თემატიკა, ერთმანეთის მსგავსი სათქმელი. ეს სათქმელი, მართალია, მოწოდებულია პირდაპირ, შეუნიღბავად, ქვეტექსტების გარეშე, თავისუფალია ბუნდოვანებისაგან, მაგრამ „პირდაპირ თქმის“ ეს ტენდენცია ზოგჯერ აზრს აუბრალოებს, აზრის პრიმიტიულად გამოხატვის შთაბეჭდილებას ახდენს.

XX საუკუნის ქართული ემიგრანტული მწერლობის განხილვისას გამოვლინდა კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი ტენდენცია: ქართველ ემიგრანტებს იმის შიშიც ნამდვილად ჰქონდათ, რომ უცხოეთში მათი ენა ნელ-ნელა „ღარიბდებოდა“. ემიგრანტები ქართულად წერდნენ, მაგრამ ენას, მის გამდიდრებას სჭირდება მუდმივი კომუნიკაცია, ქართულად კომუნიკაციის შესაძლებლობა კი ემიგრაციაში ნაკლებად იყო.

თავად ემიგრანტი მოღვაწეები აღიარებდნენ: მშობლიური გარემო თითქოს „ათამამებდა“ შემოქმედს, „აიძულებდა“ შეექმნა უფრო ფასეული და ღირებული... ეს არაერთი ემიგრანტის ნააზრევში (უფრო პირად წერილებში) დასტურდება. მაგალითად მოგვყავს ამონარიდი ჟურნალ „კავკასიონის“ ერთ-ერთი დამაარსებლის, ლავრენტი კვარაცხელიას, ვ. ნოზაძისადმი 1964 წელს მიწერილი წერილიდან:

„არსებობს ერთნაირი ბუნების კანონი, რომელსაც ვერ გადაუხვალ: შემოქმედება სამშობლოს წიაღის გარეშე ვერ გაიშლება... მე ერთხანს განვიზრახე ტოლსტოის ნაწარმოებები მეთარგმნა, მაგრამ ვერ შევძელი. ენის მასალა არ მეყო. თითქმის ნახევარი საუკუნეა, სამშობლოს წყაროს მოშორებული ვარ და ენის ძირი გახმა. აქ ხომ განახლებაზე ფიქრიც ზედმეტია...“ (ნოზაძე, 1950, გვ. 70).

2. ქართული დიასპორული მწერლობის ყველაზე მნიშვნელოვანი მახასიათებელია მისი კულტურამთაშორისი „მესამე სივრცე“. ამ სივრცით ის ნამდვილად არის ახალი „Weltliteratur“-ის [Sturm-Trigonakis, 2007] შემადგენელი ნაწილი, მისი სრულფასოვანი წევრი.

თუმცა საინტერესოა, რამდენად აქვს ქართულ დიასპორულ მწერლობას თავისი სპეციფიკური მახასიათებლები, რამდენად „ახერხებს“ მისი ფსიქოსოციალური იდენტობები შექმნას თავისი ნაციონალური დისკურსი ახალი „Weltliteratur“-ის კრილში, განსხვავებულია თუ არა ეს დისკურსი „ადგილზე შექმნილი“ ნარატივებისაგან.

პოსტმოდერნის, პოსტსაბჭოთა პერიოდის (იდენტობათა განსხვავებული პარადიგმები, ინდივიდუალური ლიბერალიზაცია, ახალი თემები – სამოქალაქო ომის, ეკონომიური სიდუხჭირისა და ფინანსური კრიზისის მძიმე ნეგატიური შედეგების, ეთნიკური კონფლიქტებისა და ომების დისკურსი, აფხაზეთისა და სამაჩაბლოს „ტკივილი“) გამოწვევები „ადგილზე“ შექმნილ ქართულ მწერლობაში აისახა, თუმცა ჩანს, პოსტსაბჭოთა ქართული სივრცე, ნაციონალური დისკურსი ნელა თავისუფლდება საბჭოთა ფობიებისა და ცენზურის ზეგავლენისაგან, საბჭოთა რეალობაში ჩამოყალიბებული სტერეოტიპული აღქმებისა და ნააზრევისაგან. მწერლობის ახალი თემატიკა დალდასმულია ნიჰილისტური, ტრავმული, სტრესული მახასიათებლებით, ფსიქოსოციალური იდენტობები ყალიბდება და პერსონაჟთა თვითიდენტიფიკაცია მიმდინარეობს კრიზისულ კონტექსტებში. ეს განწყობა ქართულ სალიტერატურო კრიტიკაში აღნიშნულია: „პოსტსაბჭოთა პერიოდი ... 1990-იანი წლებიდანვე ქართულ ლიტერატურაში აღიბეჭდა, როგორც ტრავმა, სტრესი ... ლიტერატურამ ამ პერიოდის სტრესულობა აღბეჭდა მხოლოდ იმდენად, რამდენადაც ის გახდა კიდეც სტრესული, ტრავმული საზოგადოებისათვის თუ ცალკეული ინდივიდებისათვის“ (წიფურია, 2016, გვ. 89).

ვფიქრობთ, ნიჰილისტური, ტრავმული განწყობების გამო „ადგილზე“ შექმნილ მწერლობას ნაკლები შესაძლებლობა აქვს რეაგირება მოახდინოს იმ ასპექტებზე, რომელნიც ითვალისწინებს პერსპექტიულ ცვლილებებსაც. ამ მწერლობაში ასახული ფსიქოსოციალური კონცეპტები, ნაციონალური სტაბილური მოცემულობები და მათი ინტერპრეტაციები ნაკლებად იძლევა დღევანდელი გლობალური და განსაკუთრებით კი მიგრაციული გამოწვევების სიღრმისეულად გააზრების, გათვალისწინების საშუალებას.

საზღვარგარეთ მოღვაწე თანამედროვე ქართველი მწერლების შემოქმედება კოლონიური გამოცდილების მქონე საზოგადოებისა და კულტურის ნაწილია; **მწერლობამ, რომელიც 90-იანი წლებიდან იქმნება საზღვარგარეთ, „საგზადა“ გაიყვალა ამ პერიოდის რეალობა, ამ „საგზლით“ დაიწყო ქმნადობა და მოღვაწეობა, თუმცა ამას დამატა საკუთრივ მიგრაციული კონტექსტები:**

კულტურათაშორისი „მესამე სივრცე“ თავისი მახასიათებლებით: კულტურათა, იდენტობათა შეხვედრა, ნაციონალურ/ტრადიციულ და ინტერკულტურულ/ გლობალურ იდენტობათა კვეთა – წინააღმდეგობები, „მოძრავი“, რთული, ახალი იდენტობები; გააქტიურებული ეგზისტენციალური კითხვები – რატომ წავედი? მინდა თუ არა სამშობლოში დაბრუნება? (გავიხსენოთ XX საუკუნის ემიგრაცია: ყველა ემიგრანტის სურვილი სამშობლოში დაბრუნება იყო), როგორ შევძლებ თვითიდენტიფიკაციას, შესაძლებლობათა რეალიზებას უცხოეთში? რაც მთავარია, **იმაგოლოგიური დისკურსი ახალი თემებით, ემოციებით, „გარედან“, დისტანციიდან ხედვა, მრავალმხრივი შედარების საშუალება და ამის საფუძველზე მენტალობათა კრიტიკული განსჯა.**

ეს ყოველივე ქართულ დიასპორულ მწერლობაში ქმნის ფსიქოსოციალურ იდენტობათა ძალიან საინტერესო, მრავალფეროვან პანორამას, რომელსაც შეუძლია შემოგვთავაზოს თანამედროვე გლობალური სამყაროს აღქმის ალტერნატიული მოდელები, იქნება ეს განათლება, პროფესიის არჩევა, საკუთარი შესაძლებლობების ძიება, სიყვარული, მორალური ფასეულობანი თუ სხვა.

ქართული დიასპორული მწერლობა კულტურათაშორისი „მესამე სივრცით“ ქმნის მეტ რესურსს, უპასუხოვს პოსტსაბჭოთა რეალობის გამოწვევებს; მეტ შესაძლებლობას – წარმოაჩინოს ალტერნატივები პერმანენტულ დინამიკაში, **პიროვნული იდენტობებისა და თვითიდენტიფიკაციის პოზიციები განაახლოს გლობალურ/ მიგრაციული კონტექსტების მიხედვით.**

დიასპორულ მწერლობაში ასახული პიროვნულ და ფსიქოსოციალურ იდენტობათა ნარატივები გვარწმუნებს, რომ საჭირო და აუცილებელი გახდა არა მხოლოდ პოსტსაბჭოთა სინამდვი-

ლისა და 90-იანი წლების ტრავმის აღწერა, არამედ არსებული სტერეოტიპების (ნაციონალური თუ საბჭოთა) დეკონსტრუქცია, ნაციონალურ იდენტობათა დეფინიცია/რედეფინიცია.

მართალია, საქართველოში მთავრობათა ცვლის კვალდაკვალ დღესაც არის პოლიტიკური ემიგრაცია, მაგრამ, განსხვავებით XX საუკუნის ემიგრაციისაგან, ეს მიგრაციულ პროცესს პოლიტიკურ კონტექსტში არ აქცევს. საზღვრების ღიაობისა და იდენტობათა დინამიური ცვლადობის პირობებში, „უცხოეთში“ მყოფობასთან დაკავშირებული ფსიქოსოციალური იდენტობები სულ სხვა განზომილებაში თავსდება.

ტრავმისა და გაუცხოების ფენომენი, ნოსტალგია მხოლოდ ნარატორს არ ქმნის, ისინი გარდაიქმნება სხვა თვისობრიობად:

თანამედროვე ტექნოლოგიების გამო სივრცის იდენტიფიკაცია გაადვილებული და შესაძლებელია. ინტერკულტურულ დიალოგში ნაკლებია იდენტობის დაცვის მოტივაცია და სამშობლოს იდეალიზაცია. შესაბამისად, ძლიერდება **ადაპტაციის პროცესი**. ტრავმა ღია სივრცეში ნაკლებად ტრაგიკულია. **გაუცხოება** ხდება არა ემოციებისა თუ ტრავმის, არამედ საკუთარი განსაკუთრებულობის, უპირატესობის შეგრძნების საფუძველი, რომ მან შეძლო წასვლა, სამშობლოს დატოვება. გაუცხოება, ტრავმა ამ შემთხვევაში მწერალს საკუთარ ნაჭუჭში კი არ კეტავს, არამედ გარდაიქმნება დიასპორულ, იდენტობათა პარადიგმულ სივრცეში თვითდამკვიდრების, პიროვნული „მე“-ს მოძიების იარაღად. **ნოსტალგია** ტვირთად აღარ იქცევა. ემიგრაციის მიზეზები საკმარის მოტივაციას იძლევა წარმატების მოსაპოვებლად, თუნდაც ისეთი ბარიერების გადასალახავად, რომლებისაც სამშობლოში, შესაძლოა, შეშინებოდა. ედვარდ საიდის აზრით, ემიგრაცია ამჟღავნებს და აძლიერებს ემიგრანტის „შინაგან, დაფარულ ენერგიას“. „ემიგრაციაში შესაძლოა არსებობდეს გამოძევების ენერგია“ (Саид, 2012).

დღეს ემიგრანტები ქმნიან განსაკუთრებულ მიკროსამყაროს, **თავისუფლების განსაკუთრებულ ფენომენს** (თავისუფალია იმდენად, რამდენადაც არც ერთ საზოგადოებას არ ეკუთვნის). თავისუფლებას აფართოებს ემიგრაციის კულტურულ შესაძლებლობათა არეალი (მულტილინგვიზმი, მულტიკულტურალიზმი, ავანგარდიზმი, პოსტმოდერნიზმი, გამომცემლობების, ჟურნალების სიჭრელე და სხვა). ეს ყველაფერი კი უმეტესწილად „უზრუნველყოფს უზარმაზარ შემოქმედებით პოტენციალს, ხსნის მოულოდნელ შემოქმედებით შესაძლებლობებს“ (Кристева, 2005).

წარსულსა და სამშობლოში დაბრუნების მტკიცე სურვილის (რაც XX საუკუნის ემიგრანტისათვის მთავარი სამომავლო ორიენტირი იყო) ნაცვლად იკვეთება **უცხო გარემოცვაში თვითდამკვიდრების მიზანი**, სამყაროში ყოფნის ახალი მოულოდნელი შესაძლებლობები. დიასპორული სივრცის მწერალი საკუთარ „ნაჭუჭში“ აღარ იკეტება, ცდილობს შექმნას ახალი კოსმოპოლიტური და ადაპტაციური მექანიზმები როგორც თემატური, ასევე მხატვრულ-გამომსახველობითი მიმართულებით.

ფსიქოსოციალურ იდენტობათა ტრანსფორმაციები ქართული დიასპორული მწერლობის არეალში ყოველდღიურად იცვლება, ახლდება. აუცილებელია იდენტობათა დისკურსების კვლევა ისეთი მწერლების შემოქმედებაში, როგორებიც არიან: ნინო ხარატიშვილი, ლევან ბერიძე, ბელა ჩეკურიშვილი, ზურაბ გურული, გაბრიელ ტანიე (სოსო გაჩავა), სოსო მეშველიანი, ნანა ექვთიმიშვილი, მაია ციციშვილი, რუსუდან ჭუბაბრია, ირაკლი კაკაბაძე, მანანა კობაძე, რუსკა ჟორჟოლიანი, ლევან მუსხელიშვილი, ლელა ლაშხი, დავით ქართველიშვილი, ლეო ვარდიაშვილი, ნოდარ მაჭარაშვილი, ნანი მანველიშვილი და სხვა.

ფსიქოსოციალური კონცეპტები მიგრაციულ ლიტერატურულ დისკურსში ქმნის მრავალფეროვნების, მრავალაზროვნების მეტად საინტერესო სურათს, ალტერნატიულობის უწყვეტ ჯაჭვს, ხოლო მათი განხილვა წარმოაჩენს ბევრ პრობლემას ნაციონალური და გლობალურ/ინტერკულტურული იდენტობების კვეთაში, სვამს ბევრ კითხვას, ზოგჯერ პასუხობს კიდევაც, ზოგჯერ კი მკითხველი ეძებს პასუხს და დღეს ესეც მეტად მნიშვნელოვანია.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- ვიკტორ ნოზაძის ეპისტოლური მემკვიდრეობა, მისი და მისადმი მიწერილი წერილები. ხელნაწერი – ავტოგრაფები. ტ. III. 1950-70. დაცული იყო თსუ ქართული ემიგრაციის მუზეუმში, ამჟამად ინახება საჯარო ბიბლიოთეკის საარქივო განყოფილებაში.
- ნოზაძე, ვიკტორ. (1948). ქართული მოდგმა და ხასიათი. კრებულში: „გარდასულ ჟამთა საქმენი და ამბავნი“. ხელნაწერი (ავტოგრაფი). დაცული იყო თსუ ქართული ემიგრაციის მუზეუმში, ამჟამად ინახება საჯარო ბიბლიოთეკის საარქივო განყოფილებაში.
- პაპავა, აკაკი. (1960). კრებული 1500-წლოვან თბილისს. ლექსები და წერილები: წინასიტყვაობა (გვ.7-15). წერილი თბილისზე და მის მწერლობაზე (77-93). წერილი ძველ და ახალ ქართულ კრიტიკაზე (107-119). სანტიაგო დე ჩილე.
- ჩიტაური, ნათელა. (2016). XX საუკუნის ქართული ემიგრანტული მწერლობა. წიგნში: ა. კარტოზია, ნ. ჩიტაური, შ. შამანაძე... „ქართული მწერლობის ინტერკულტურული მოდელი და ნაციონალური იდენტობის პრობლემა“, თბილისი: „უნივერსალი“.
- წიფურია, ბელა. (2016). ქართული ტექსტი საბჭოთა/პოსტსაბჭოთა/ პოსტმოდერნულ კონტექსტში, თბილისი: ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
- Beyers, W. & Goossens, L. (2007). Dynamics of perceived parenting and identity formation in late adolescence. *Journal of Adolescence*, 31, 2008.165-184. doi: 10.1016/j.adolescence. 04.003.
- Sturm-Trigonakis, Elke, (2007). *Global playing in der Literatur: ein Versuch über die Neue Weltliteratur* Königshausen & Neumann, *Globalization in literature* , 275 p.
- Кристева Юлия. (2005). Изоляция, идентичность, опасность, культура... *Журн. “Вестник Европы”*. 15. <http://bit.ly/2meRMaQ>
- Саид, Эдвард. (2012). *Культура и империализм*. пер. с англ. А. В. Говорунова, (послел. А. В. Говорунова). СПб.: Владимир Даль.

References:

- Beyers, W. & Goossens, L. (2007). Dynamics of perceived parenting and identity formation in late adolescence. *Journal of Adolescence*, 31, 2008.165-184. doi: 10.1016/j.adolescence. 2007.04.003.
- Chit'auri, Natela. (2016). XX sauk'unis kartuli emigrant;uli mts'erloba. Ts'ignsi: A. K;art;ozia, N. Chit'auri, Sh. Shamanadze... „Kartuli mts'erlobis int'erk'ult'uruli modeli da natsionaluri ident'obis p'roblema“. [Georgian Emigrant Writing of the 20th Century. In: A. Kartoziya, N. Chitauri, Sh. Shamanadze... “The Intercultural Model of Georgian Writing and the Problem of National Identity”]. Tbilisi: “universali”.
- Kristeva Yuliya. (2005). Izolyatsiya, identichnost', opasnost', kul'tura... [Isolation, Identity, Danger, Culture...]. *Jurn. “Vestnik Yevropy”*. 15. <http://bit.ly/2meRMaQ>
- Said, Edward. (2012). *Culture and Imperialism*. Translated from English by A. V. Govorunov (afterword by A. V. Govorunov). St. Petersburg: Vladimir Dal. 2012.
- Nozaze, Viktor. (1948). Kartuli modgma da khasiati. K'rebuli: „gardasul jamta sakmeni da ambavni“. [Georgian origin and character. In the collection: “Deeds and stories of bygone times”]. Khelnats'eri (avtografi).
- P'ap'ava Ak'ak'i. K'rebuli 1500-ts'lovan Tbiliss. Leksebi da ts'erilebi: ts'inasitq'vaoba (7-15). Ts'erili Tbilisze da mis mts'erlobaze (77-93). Ts'erili dzvel da akhal kartul k'rit'ik'aze (107-119). 1960. [Collection 1500-year-old Tbilisi. Poems and letters: Preface (pp.7-15). Letter on Tbilisi and its writings (77-93). Letter on old and new Georgian criticism (107-119)]. Santiago de Chile.
- Ts'ipuria, Bela. (2016). Kartuli t'ekst;i sabts'ota/p'ost'sabts'ota/ p'ost'modernul k'ont'ekst'shi. [Georgian Text in the Soviet/Post-Soviet/Postmodern Context]. Tbilisi: Ilias sakgelmts'ipo universit'et'is gamomtdemloba.
- Said, Edward. (2012). *Kul'tura i imperializm*. Per. s angl. A. V. Govorunova (poslesl. A. V. Govorunova). SPb.: Vladimir Dal'.
- Sturm-Trigonakis, Elke, (2007). *Global playing in der Literatur: ein Versuch über die Neue Weltliteratur* Königshausen & Neumann, *Globalization in literature* , 275 p.
- Viktor Nozazis ep'istoluri memk'vidreoba, misi da misadmi mits'erili ts'erilebi. Khelnats'eri – avtografebi. T'. III. 1950-70. Datsuli iq'o Tsu kartuli emigratsiis muzeumshi, amjamad inakheba sajaro bibliotek'is saarkivo ganq'op-ilebashi. [Victor Nozadze's epistolary heritage, his letters and those addressed to him. Manuscript – autographs. Vol. III. 1950-70. Preserved in the Georgian Emigration Museum of TSU, currently kept in the archive department of the Public Library].

Nino Dolidze

ნინო დოლიძე

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

Georgia, Tbilisi

საქართველო, თბილისი

Mourid Barghouti – the Representative of Arabic Exile Literature

მურიდ ალ-ბარლუთი – არაბული ემიგრანტული ლიტერატურის წარმომადგენელი

DOI: <https://doi.org/10.62119/cils.18.2025.10895>

Arabic Exile Literature is known from the beginnings of the 20th century when the first refugees from Syria left for the USA. One of the biggest migration streams was caused by establishment of the Israeli State in 1948. Barghouti is a Palestinian who couldn't return to Ramallah in 1967. During more than fifty years he changed thirty-five flats on three continents. In the paper his verses are discussed in context of modern Palestinian poetry, on the one hand, and in context of Arabic refugee writings, on the other. Barghouti's identity crisis is connected to his losing in time and space.

Key Words: Arabic Exile Poetry, Identity, Language

საკვანძო სიტყვები: არაბული ემიგრანტული პოეზია, იდენტობა, ენა.

თუ თვალს გადავავლებთ თანამედროვე არაბულ ლიტერატურას, ვნახავთ, რომ მე-20 ს-ის მე-2 ნახევრიდან დღემდე მისი საკმაოდ სოლიდური ნაწილი არაბულ ქვეყნებს გარეთ შეიქმნა. მთელი ამ ხნის განმავლობაში ომის, სიღატაკის, დიქტატორული რეჟიმებისა თუ ადამიანის უფლებების უქონლობის გამო ახლო აღმოსავლეთიდან დევნილთა ნაკადს სხვადასხვა პოლიტიკურ-ეკონომიკური კრიზისებით გამოწვეული მიგრაციის ახალ-ახალი ტალღა უერთდებოდა. ერთ-ერთი მძლავრი ნაკადი 1948 წელს ისრაელის სახელმწიფოს დაარსებამ გამოიწვია, რასაც 1967 წელს დასავლეთ სანაპიროს, აღმოსავლეთ იერუსალიმისა და გოლანის მაღლობების ოკუპაცია მოჰყვა. ალ-ბარლუთი პალესტინელი ლტოლვილი იყო. ის 1967 წელს კაიროს უნივერსიტეტის ინგლისური ენისა და ლიტერატურის ფაკულტეტის დამთავრების შემდეგ ქალაქ რამალაში ვეღარ დაბრუნდა. დევნილობის ათწლეულების განმავლობაში სამ სხვადასხვა კონტინენტზე ოცდათხუთმეტამდე სახლი/ბინა გამოიცვალა. თორმეტი პოეტური კრებული და მემუარები გამოსცა. ვიდრე ალ-ბარლუთის ცხოვრებასა თუ შემოქმედებას შევხვებოდეთ, მოკლედ მიმოვიხილოთ პოეზიის როლი პალესტინაში და გავმიჯნოთ ერთი მხრივ, პალესტინის ტერიტორიაზე დარჩენილ, მეორე მხრივ, ემიგრანტ პოეტთა შემოქმედების თავისებურებები. მურიდ ალ-ბარლუთის ლექსებს, ბუნებრივია, ემიგრანტული (ე.წ. პალესტინური დიასპორის¹) მწერლობის კონტექსტში განვიხილავთ.

მიუხედავად იმისა, რომ მე-20 და 21-ე სს-ის არაბულ მწერლობაში წამყვანი ჟანრი რომანია, პოეზიას გაცილებით მდიდარი ტრადიცია თუ პრეისტორია აქვს, რაც უკვალოდ არ გამქრალა.

¹ დიასპორა (ბერძნ. გაფანტვა) – თემი (მიუხედავად ეროვნული კუთვნილებისა), რომელიც საკუთარი ქვეყნის გარეთ მდებარეობს, მაგრამ ინარჩუნებს თვითიდენტიფიკაციას ისტორიულ სამშობლოსთან.

დიასპორა 2000 წლის განმავლობაში ებრაელებთან იყო დაკავშირებული. ეს ერთგვარი არქეტიპული მოდელია, რომელიც განასხვავდება სხვა ტიპის მობილობებისგან.

პოეზია პალესტინური რეალობის ერთ-ერთ ყველაზე პიუთენელ ამსახველად მოგვევლინა. ამასთან დაკავშირებით გერმანელი მკვლევარი ა. ნოვირიზი აღნიშნავს, რომ 1948-1988 წლებში გაჩაღებულმა პალესტინურმა წინააღმდეგობის მოძრაობამ – *ინთიფადამ*, რომელსაც ასევე საერთაშორისო მხარდაჭერაც ჰქონდა, კოლექტიური თვითდამკვირდების ახალი კულტურა მოიტანა, რაც არა მხოლოდ პირდაპირ მანიფესტაციებში გამოვლინდა, ხელოვნების სხვადასხვა ფორმებშიც აისახა და ლიტერატურათმცოდნეთა ყურადღებაც მიიპყრო. არაბულ თუ არაარაბულ ქვეყნებში მიმოფანტულმა არაბმა პოეტებმა თავიანთ შემოქმედებაში საერთო პალესტინური მომავალი შექმნეს. ა. ნოვირიზის აზრით, მათი პოეზია ე.წ. ახალ ისრაელელ ისტორიკოსებზე უკეთ წარმოგვიჩენს ისრაელში არსებულ პოსტსიონისტურ დისკურსს. პოეტები მხოლოდ თვითმხილველებად კი არ გვევლინებიან, არამედ სოციალური ისტორიის ქვაკუთხედს ქმნიან; მარტო ესთეტიკურ ექსპერიმენტებს კი არ მიმართვენ, პალესტინის კატასტროფისკენ მიმავალი ისტორიის ახსნას და კოლექტიური გამოცდილების ხსოვნასაც გვთავაზობენ (Embaló, 2001, p. XIV).

ასეთ ვითარებაში გასაკვირი არ უნდა იყოს, რომ ბევრი მკვლევარი პალესტინური იდენტობის თემაზე სამსჯელოდ სწორედ პოეზიას მიმართავს, რადგან ჯერ ერთი, ის არაბულ სამყაროში ყოველთვის იყო ლიტერატურული ექსპრესიის უძლიერესი საშუალება, რომელიც მარტო პირად გრძნობებს არ ეხებოდა და საერთო საჭირობო საკითხებსაც ხშირად ეხმიანებოდა (Ruf, 2016, p. 2); მეორეც, პალესტინის შემთხვევაში პოეზია მხოლოდ კი არ ასახავს საზოგადო აზრს, არამედ წარმართავს და აყალიბებს კიდეც მას. ასე განსაჯეთ, უახლესი პალესტინური პოეზია არც კი იბეჭდება ყოველთვის. ის უფრო ზეპირი გზით, ლექციებითა და საჯარო გამოსვლებით ვრცელდება. ე.წ. დასავლეთ სანაპიროზე არსებული საგანმანათლებლო ინსტიტუციების დეფიციტის ფონზე არაბი პოეტები საგანმანათლებლო ფუნქციასაც კი კისრულებენ ხოლმე საჯარო სივრცეში. გარდა ამისა, თუ არაბული პროზა ხშირად ხდებოდა ცენზურის სამიზნე, პოეზია მეტაფორებით ირიდებდა კონტროლს (Ruf, 2016, p. 3).

მკვეთრად გამოხატული *პალესტინური პოეზია* ბრიტანეთის (1923-1948) მანდატის დროს ჩამოყალიბდა. ამ პერიოდში შეკითხვამ, თუ „რას ნიშნავს, იყო პალესტინელი?“, მეტი მნიშვნელობა შეიძინა, რასაც პალესტინის გარეთ გაჩაღებულმა პან-არაბულმა მოძრაობამაც შეუწყო ხელი. პოეტები როგორც საზოგადოების სპიკერები პასუხის პოვნას ცდილობდნენ. თუმცა პასუხი ყოველთვის არ იყო დაზღვეული სტერეოტიპებისა თუ იდეალიზაციისგან. პალესტინელთა გამოყოფას – მათ როგორც კულტურული იდენტობის გამოცალკევებას ძირითადად ბრიტანულმა მანდატმა და სიონისტთა მიგრაციამ შეუწყო ხელი. აშკარად მზარდი ანტიიუდაური განწყობა ახალჩამოსულ ებრაელებსა და პალესტინელ ებრაელებს აღარ მიჯნავდა. ე.წ. მსხვერპლის (ინგ. Martyr, არბ. شهيد / შაჰიდის) იდეალიც ამ პერიოდში გაჩნდა სწორედ ბრიტანელთა, ებრაელთა, მიწის გამყიდველთა საპირისპიროდ. პოეზიაში ტრადიციულმა მუხტმა – ყურანის ტექსტმა, ისტორიულმა ალუზიებმა თუ კლასიკურმა ფორმებმა შეადგინა. თუმცა, საკუთარი უფესვობის უკეთ გამოსახატად პოეტები უახლესი მეტრიკული სისტემების გამოყენებაზეც არ ამბოდნენ უარს. პოეზიის მთავარი თემა კი პალესტინური მიწის ახალი მიგრანტებით დასახლება იყო. ლექსი ხალხს მოქმედებისკენ მოუწოდებდა, პოლიტიკურ ელიტას აკრიტიკებდა, მიწის გამყიდველებს გმობდა და გამოსავლის ძებნას ცდილობდა. პოეზიას წინ უნდა წამოეწია ძლიერი პატრიოტის სახე. სწორედ ამ დროიდან დაიწყო პალესტინის მიწის პერსონიფიკაცია. ეს პროცესი 1948 წლის შემდეგ უფრო გამძაფრდა. ისრაელის სახელმწიფოს დაარსება პალესტინურ ცნობიერებაში შეფასდა და აისახა ტერმინით *ნაჟზა* (არაბ. „კატასტროფა“). ლიტერატურათმცოდნეები ამ თარიღს ერთგვარ ზღვრად მიიჩნევენ არაბული მწერლობის განვითარებაში, ჰყოფენ რა მას მანამდე და შემდგომ პერიოდებად. პალესტინური პოეზიის სტილი *ნაჟზამდე* საუკეთესოდ არის ასახული იბრაჰიმ ტუკანის (1905-1941) შემოქმედებაში... 1948 წლის შემდეგ კი ცალ-ცალკე განიხილება გადასახლებაში მოღვაწე და ადგილობრივ პოეტთა შემოქმედება. ემიგრანტ პალესტინელთა პოეზია განსხვავებულია სტილითაც და თემატიკითაც.

შიში, რომ ყველასგან სრულიად მივიწყებულნი არიან, ჩანს როგორც სხვა ქვეყნების ბანაკებში მიმოფანტული, ისე ისრაელში დარჩენილ პალესტინელი პოეტების ლექსებში, ისრაელის ახალ ნარატივთან დიალოგში რომ ჩაბმულან და როგორც უმცირესობაში მყოფნი წინააღმდეგობის გამო-

ხატვის აუცილებლობას გრძნობენ. ეს ზოგჯერ მათ სასტიკსა და გაბრაზებულ ტონალობაშიც ვლინდება. პოეტები ხალხს გამძლეობისკენ მოუწოდებენ, თუმცა ფიქრობენ, რომ ისინი ამაყნიც უნდა იყვნენ და არ უნდა დაუთმონ ძალას, რომელიც ზეწოლას ახდენს მათზე; უნდა შეინარჩუნონ თავიანთი ფასეულობები და არ მიეცნენ სასოწარკვეთას. მათგან განსხვავებით, იძულებით გადაადგილებულთა ტექსტებში იმ ლტოლვილების უსიცოცხლო და საზიზღარი ყოფა ჩანს, წარსული რომ დაასამარეს, არც მომავალი აქვთ და აუტანელ, უღირს პირობებში ცხოვრობენ. ზოგი პოეტი სიტუაციასთან შეგუებაში ადანაშაულებს მათ ისევე, როგორც პალესტინაში დარჩენილებს – პასიურობაში. ემიგრანტულ ნაწერებში წინა პლანზე პირადი შეგრძნებები დგას, შეინიშნება პოლიტიკური პოეზიიდან ემოციურობისკენ სვლა. (დოლიძე, 2018) მსხვერპლის როლში მყოფი დევნილი შემოქმედები ტრამვის ისეთ სიმპტომებს გვიზიარებენ, როგორიცაა უძლეურობა, შფოთი, დაბნეულობა, მიუსაფრობა თუ ფრუსტრაცია. მათი დანაკარგი იმდენად დიდია, ვეღარც ცხოვრებას შეიგრძნობენ და ვეღარც სიყვარულს. უდანაშაულო პალესტინელი უხეში გარე ძალების მსხვერპლია. ის მოსწყვიტეს საცხოვრისს როგორც საკუთარ სხეულს, ხოლო უცხო გარემოში ვერც სახლს პოულობს და ვერც ახალ მნიშვნელობას აძლევს ცხოვრებას. თუმცა აღარც მტერს ებრძვის – ის დაკარგულია, დავიწყებულია, დაბნეულია, სასოწარკვეთილი და ნაღვლიანია (Ruf, 2016, p. 31).

1948 წლიდან პალესტინურ პოეზიაში ქალაქთან ერთად ბუნება აისახება, რაც მანამდე უგულებელყოფილი იყო. ამის მიზეზია პოეტების სურვილი, მშობლიური მხარის ხსოვნა აღადგინონ ტექსტებში. როგორც ემიგრანტულ, ისე ადგილობრივ პალესტინურ პოეზიაში ხშირია სოფლის მინდორ-ველების, გლეხების აღწერაც კი (Ruf, 2016, p. 50). ყველა პოეტს, დარჩენილს თუ წასულს, საკუთარი იდენტობის განსაზღვრისთვის ბრძოლა აერთიანებს. ამიტომ ამახვილებენ ისინი ყურადღებას იმ თვისებებზე, რაც მათ სხვებისგან გამოარჩევს, იყენებენ ტერმინს „ტიპური პალესტინური“ თვისებები, უკეთ განმარტავენ თავიანთ წეს-ჩვეულებებს, იდეალებს და ასე ქმნიან კოლექტიურ მეხსიერებას, რათა მეტი კავშირი გააბან რეალურ მიწასთან როგორც პალესტინურობის აზიკარა მტკიცებულებასთან. იდენტობის ძიების პროცესში ს ა ხ ლ ი ს მნიშვნელობა ხომ გადამწყვეტია?! დიასპორულ დისკურსებში არსებული მოდელები და მეტაფორები, შეთხზული, გამოგონილი სამშობლოს როგორც საერთო გეოგრაფიული წარმომავლობის ნამდვილობა, ისეთ ტერმინთა ხმარება, როგორიც არის მაგ. *ფესვები*, იდენტობას ისეთსავე ბუნებრივ, მთავარ თემად წარმოგვიჩენს, როგორც ეს იმ პერიოდის ნაციონალურ თუ ეროვნულ ლიტერატურებშია (Celis, 2019, p. 7).

ალ-ბარდუთის როგორც პალესტინელი დევნილის პოეზიას ზემოთ ჩამოთვლილი თითქმის ყველა ნიშანი ახასიათებს. მის ლექსებში წინ არის წამოწეული დევნობასთან დაკავშირებული პერსონალური გამოცდილების, პირადი გრძნობების შეულამაზებელი, წრფელი ასახვა. პოეტი 1944 წლის 8 ივლისს მთის სოფელ დირ დასანაში დაიბადა. საშუალო სკოლა – რამალაში, უნივერსიტეტი კი კაიროში დაამთავრა, თუმცა ბოლო გამოცდის ჩაბარებისთანავე შინ ვეღარ დაბრუნდა, რადგან 1967 წლის ივნისის ექვსდღიანი ომის შემდეგ პალესტინაში შესვლა ბევრს აკრძალა, განსაკუთრებით კი – ახალგაზრდებს. ასე იქცა ახალკურსდამთავრებული იძულებით გადაადგილებულად. მას მხოლოდ ოცდაათი წლის შემდეგ მიეცა რამალაში დაბრუნების უფლება. სწორედ ამ ვიზიტით შთაგონებულმა 1997 წელს თავისი მემუარების პირველი ნაწილი – „მე ვნახე რამალა“, ხოლო 2009 წელს მეორე ნაწილი „დავიბადე იქ, დავიბადე აქ“ გამოაქვეყნა. „მე ვნახე რამალას“ შესავალში ე. საიდი წერდა: „*სიხარულისა და ემოციური მომენტების მიუხედავად, ეს ნარატივი სამშობლოში დაბრუნებაზე მეტად იმ მიზეზებს უბრუნდება, მწერალს ხელახლა გადასახლებას რომ აიძულებს. ამით ძლიერდება წიგნის ტრაგიკულობაცა და წინასწარგაუთვლელ მდგომარეობებზე დამოკიდებულების მტკივნეული შეგრძნებაც*“ (Said, 2003, p. X). მართლაც, ალ-ბარდუთი რამალაში ბოლომდე ვეღარასდროს დაბრუნდა. 2021 წელს ის ამანში გარდაიცვალა.

ვ. ელმელიგი, რომელმაც თავისი ნაშრომი კულტურული იდენტობის კონცეპტსა და დაბრუნების თემას მიუძღვნა, გაანალიზა რა 1935-2010 წლებში დაწერილი არაბული რომანები, აღნიშნავს, რომ ყოველი ემიგრანტის იდენტობა სამშობლოსთან ურთიერთობით ყალიბდება, რაც ემიგრაციაში მისი გაუცხოების მიზეზი ხდება. რომანის პერსონაჟი უცხო საზოგადოებაში ადგილს ვერ პოულობს და დაბრუნების სურვილი უჩნდება. დაბრუნება კი ან ტრიუმფად / გამარჯვებად

ალიქმება ან დანაკარგად / წაგებად, რაც განასხვავებს კიდევ ხსენებულ პერიოდში დაწერილი არა-ბული რომანების გმირებს (Elmeligi, 2020, p. 176). ალ-ბარლუთი თავად არც რომანის გმირი ყოფილა და არც მხატვრული გამონაგონი, მაგრამ ცალსახად შეიძლება ითქვას, რომ მის შემთხვევაში დაბრუნება დანაკარგად იქცა და არა ტრიუმფად, რადგან ის მიხვდა, რომ ბოლომდე ველარასდროს დაბრუნდებოდა. „მე ვნახე რამალაში“ პოეტი წერს:

„ვედილობ, ავინაზღაურო ჩემი პირადი დრო, რომელიც გავიდა. არმყოფი არასოდეს ბრუნდება სრულყოფილად, არაფერი აღდგება სრულყოფილად...“ (ალ-ბარლუთი, 2014, გვ. 98)

„პრობლემა ყოველთვის ესაა – ორი დროის შეერთებისა და დაკავშირების პრობლემა. ეს შეუძლებელია. დრო არ არის მიტკლის ან შალის ერთი სიგრძე. დრო ღრუბლის ნაჭერია, რომელიც სულ მოძრობაშია...“ (ალ-ბარლუთი, 2014, გვ. 87).

„ადგილები, რომლებიც ჩვენს სურვილებშია, დროა, მაგრამ მთავარი კონფლიქტი ხომ ადგილებს ეხება?! ისინი ხელს გიშლიან იმაში, რომ გკონდეს შენი ადგილები და მამასადამე, მათთან ერთად მიაქვთ შენი ცხოვრების ნაწილიც“ (ალ-ბარლუთი, 2014, გვ. 99).

სხვა ემიგრანტებისგან განსხვავებით, რომლებსაც ეგულებათ მაინც „შინ“ – ადგილი, სადაც შეუძლიათ დაბრუნდნენ, პალესტინელ პოეტს ის არ აღმოაჩნდება, რაც მის როგორც დროსა და სივრცეში დაკარგული შემოქმედის იდენტობის კრიზისად და ფსიქოლოგიურ პრობლემად გადაიქცევა. ამიტომ, რომ ერთ-ერთი მთავარი თემა ალ-ბარლუთის პოეზიაში სწორედ დროის (resp. ცხოვრების) დაკარგვაა:

*„თვალს ვავლებ ჩემს მდგომარეობას
დაბადებიდან დღევანდელ დღემდე
და მაგონდება იმედდაკარგულს:
სიცოცხლე არის სიკვდილის შემდეგ!
პრობლემა არ მაქვს.
კითხვა მაქვს ერთი:
უფალო ღმერთო,
არის ცხოვრება ჩემს სიკვდილამდე?!“*
(ალ-ბარლუთი, 2017, გვ. 155)

ცხოვრება გადის, თუმცა ის რეალურად „არ არის“, „არ არსებობს“, ეფემერულია და პოეტს არ ეკუთვნის – თავად ვერ ძერწავს მას საკუთარი სურვილის შესაბამისად. „მე ვნახე რამალაში“ ის წერს:

„სად ჯობს ცხოვრება: მტრის მიერ ოკუპირებულ ტერიტორიაზე თუ დევნილობაში? ორივე შემთხვევაში ესაა დაჭრილი რეალობა, ოკუპაციის რეალობა, სადაც არაფერი ხდება მსხვერპლთა სურვილის შესაბამისად. გადასახლებაში ყელში მუდმივად ბურთი გაქვს გაჩხერილი, აღარ თავდება, გამუდმებულ ტერორს თავს ვეღარ აღწევ და ბოლოს ის ტერორის წინაშე შიშში გადაიზრდება“ (ალ-ბარლუთი, 2014, გვ. 162).

ალ-ბარლუთის ეშინია ტელეფონის ზარის, რადგან ჰგონია, რომ მას მეგობრის უდროო სიკვდილის, ოჯახის წევრის მოკვლის ან კოლეგის აფეთქების მორიგ შემზარავ ამბავს შეატყობინებენ. რეპრესირებულ, არაერთხელ დეპორტირებულ თუ დაპატიმრებულ პოეტს წაართვეს არა მარტო დრო და ადგილები როგორც ცხოვრების ნაწილი, არამედ თითქმის ყველაფერი, რაც მის იდენტობას განსაზღვრავდა, მათ შორის გეოგრაფიაც და ისტორიაც. პალესტინურ სოფლებს ისრაელმა სახელები გადაარქვა და ასე აღადგინა ისტორიული სამართლიანობა, თუმცა პალესტინელები თავიანთი მიწის ისტორიის გარეშე დატოვა. ამ მენტალურ ტრამვას დაემატა ის, რომ ალ-ბარლუთის დაუპატიმრეს / დაუხოცეს ახლობელი ადამიანები, რომელთაგან ზოგიერთის საფლავის ნახვაც არ შეუძლია, რაკი არ აქვს ყველა ქვეყანაში შესვლის უფლება. ის ხომ მუდმივად საეჭვო პირის როლშია მხოლოდ იმიტომ, რომ პალესტინის მოქალაქეა – პირადობის დამადასტურებელი საბუთის გარეშე დილის ადრეულ საათებშიც კი ვერ გამოსულა სახლიდან. კაიროში დამკვიდრებულს წლების განმავლობაში ეგვიპტეშიც აკრძალული ჰქონდა ჩასვლა, რის გამოც ის და მისი მეუღლე, ეგ-

ვიპტელი რომანისტი რადვა აშური (1946-2014), იძულებით გაყრილნი, ჩვიდმეტი წლის განმავლობაში ცალ-ცალკე ცხოვრობდნენ. ამგვარად წაართვეს ალ-ბარლუთის ნახევარი ცხოვრება, რის შესახებაც ფრუსტრირებული პოეტი წერს:

„აიღეთ, რაც გნებავთ
ოღონდ მომეცით ჩემი ახლობლების საფლავები.
არ მოაკლოთ მათ ყვავილები.
აიღეთ ჩვენი ან მათი სახეების ნაკვთების ნაწილი, რასაც მოგცემენ,
მადლობა გადაუხადეთ და ბოლომდე დააცარიელეთ ჩემი წარმოსახვა.
ჯინებისათვის ჩვეული სიმშვიდით
აიღეთ მუეძინის ხმის ნახევარი,
ხელების ნახევარი, ტუჩების ნახევარი,
ქალის ნახევარი, მოძმის ნახევარი,
დაბრმავებული თვალების ნახევარი,
რაც გინდათ ჩემგან, აიღეთ,
აიღეთ ყველაფერი რითაც ვარსებობ, რითაც ვიარე
ოღონდ
ცეკვას ნუ მომთხოვთ, ძალიან გთხოვთ,
ვარ სევდიანი“ (ალ-ბარლუთი, 2017, გვ. 157).

ალ-ბარლუთის სულ თან სდევს უახლოესი ადამიანების უნახაობითა და დაკარგვით გამოწვეული სევდა, წვეთობით დაგროვილი ტკივილი კი სახის ნაკვთებზე აესახება:

„როცა ძვირფასი ადამიანი გვშორდება, მიდის,
ხმამალა მოთქმა-გოდების შემდეგ
ნამდვილი, ჩუმი ტირილი მოდის – უცრემლო, უხმო...
ჩვენ არაფერი გვეჩვენება – თითქოს ვაგრძელებთ ურთიერთობას,
ერთმანეთს ვუხმობთ...
მაგრამ უეცრად, შესაძლოა ერთი წლის შემდეგ, ან სულაც ორის
სარკესთან ისე შეჩერებულს, სულ სხვათა შორის,
როდესაც სახის გასაპარსად მის წინ დავდგები
და სამართებელს ჩემს ლოყაზე ნელა მივიდებ,
მაშინ მივხვდები, რომ ყველაზე მწარე ტირილი ის ტირილია,
რომელიც არ ჩანს...
და ყველაფერი, რაც ჩემშია, შენ გამო ტირის, თვალების გარდა.“
(ალ-ბარლუთი, 2017, გვ. 158)

ალ-ბარლუთი არ არის წინააღმდეგობის პოეტი. მის ლექსებში არ გვხვდება ოკუპანთან დაპირისპირებისა თუ ბრძოლის რაიმე ნიშანი. გვხვდება ძალიან პირადული შეგრძნებები. ტკივილთან ერთად ეს შეიძლება იყოს გამოფიტულობა და დათრგუნულობა:

„რა აფერმკრთალებს სულს და რა უხუნებს ფერებს?
მტრების ტყვიების გარდა რა აზიანებს სხეულს?“
(ალ-ბარლუთი, 2014, გვ. 192)

ეს შეიძლება იყოს ჩივილი მარტოობაზეც:
„არ გადის დამე ჩემ გარშემო წამომართული,
არცა მყავს ვინმე, ვისაც ტკივილს გავუზიარებ,
ან ვინც გულწრფელად მომატყუებს
ჩემი სულისთვის;

*მისაყვედურებს სისუსტის გამო მანამ,
სანამ მე ვუსაყვედურებ!
ხოლო მანძილი ჩემგან ჩემთვის ძვირფას ხალხამდე
უსირცხვილოა უფრო მეტად, ვიდრე მთავრობა“.*
(ალ-ბარლუთი, 2014, გვ. 145)

ალ-ბარლუთის ლექსებში აღწერილია გარემოს აბსურდულობა. პალესტინური ყოფის ერთ-ერთი პარადოქსი ის არის, რომ მაგალითად, დაბომბვა უფრო ნაკლებმნიშვნელოვან სიახლედ აღიქმება, ვიდრე ისეთი ჩვეულებრივი რამ, როგორიცაა ერთი ოჯახის შეკრება. ალ-ბარლუთებმა (დედამ, მამამ, ოთხმა და-მამამ) 1967 წლის მერე პირველად მხოლოდ ათ წელიწადში მოახერხეს შეკრება სრული შემადგენლობით:

*„ნუთუ სამყაროს შეუძლია, რომ დაიტოვოს
ამხელა სევდა და სისასტიკე
და... უგულობა,
როდესაც დედა დევნილობის მოწყენილ დილას
ყავას იდულებს მარტოდმარტო,
მხოლოდ თავისთვის?“*
(ალ-ბარლუთი, 2014, გვ. 192)

თანმდევი შიშით, სევდით, მარტოობის და ტკივილის განცდით ალ-ბარლუთი სხვა პალესტინელ დევნილებს ემსგავსება – მისთვის იმედის ნაპერწკალიც ტანჯვად ქცეულა:

*„...უიმედობის მწვერვალი ხომ
თვით იმედია...
იწვალე ცოტა,
იწვალე ბევრი,
შენ დაიტანჯე,
რადგან იმედიც მტანჯველია,
როცა მის გარდა არარა რჩება“.*
(დოლიძე, 2021, გვ. 8)

როგორც ზემოთ უკვე აღვნიშნეთ, რადგან იდენტობა მშობლიურ მიწაზე ყალიბდება, პირველი შეგრძნება, რაც დევნილს უჩნდება, გაუცხოებაა. მნიშვნელობა არ აქვს, არაბულ ქვეყანაში იმყოფება ის თუ ევროპაში. მიუხედავად იმისა, რომ ალ-ბარლუთი რამალაში ვერდაბრუნების შემდეგ ჯერ ქუვეითსა და კაიროში ცხოვრობდა, და მხოლოდ ამის შემდეგ გაემგზავრა ევროპაში (პალესტინის გათავისუფლების ორგანიზაციის წარმომადგენელი გახლდათ ბუდაპეშტში), თავს მაინც ყველგან უცხოდ გრძნობდა. მნიშვნელობა არ ჰქონდა, ეგვიპტეში იყო, უნგრეთსა თუ ინგლისში... „მე ვნახე რამალაში“ ის წერს:

„იძულებით გადაადგილება სიკვდილს უდრის. ყველას ჰგონია, რომ ეს სხვებს ემართებათ. 1967 წლის ზაფხულის მერე მეც გავხდი „უცხო“, თუმცა, ყოველთვის მეგონა, რომ „უცხო“ სხვა იყო. უცხო ის ადამიანია, რომელიც განუწყვეტლივ ანახლებს „ცხოვრების უფლებას“ – ავსებს ანკეტებს, ყიდულობს მათზე დასაკრავ მარკებს. ყოველთვის თან უნდა იქონიოს დამადასტურებელი მოწმობები და დამამტკიცებელი საბუთები. სულ ეკითხებიან: „საიდან ხარ, ძმაო?“ ან: „შენს ქვეყანაში ზაფხული ცხელია?“ მას არ ენაღვლება არც იმ სახელმწიფოს მცხოვრებთა ყოფის დეტალები, სადაც იმყოფება და არც „ადგილობრივი“ პოლიტიკა, თუმც, პირველივე გრძნობს მისი ცვლილებით გამოწვეულ შედეგებს. შესაძლოა, ყოველთვის არ უხაროდეს, რაც სხვებს უხარიათ, მაგრამ ყოველთვის ეშინია იმისა, რაც სხვებს აშიწნებს. დემონსტრაციებზე გამუდმებით „საეჭვო პირის“ როლშია, იმ დღეს საერთოდ რომ არ

გასულიყო სახლიდან. უცხო ის ადამიანია, რომელსაც დამახინჯებული დამოკიდებულება აქვს ადგილებთან, ერთსა და იმავე დროს კეთილგანწყობილიც და ზიზღნარევიც. არ შეუძლია, თავისი ამბავი გაზიარებულად მოყვას. ყოველი მომენტი მისთვის ბუნდოვანია, მუდმივიც და დროებითიც. მისი მახსოვრობა წესრიგს ეწინააღმდეგება. ძირითადად საკუთარ თავშივე დაფარულ ჩუმ ადგილას ცხოვრობს, უფროსილდება თავის საიდუმლოს და არ უყვარს, როცა სხვები ინტერესდებიან მისით. ის სულ სხვა ცხოვრების დეტალებით სულდგმულობს და საუბრისას მათ დაფარვას ცდილობს. უყვარს ტელეფონის ზარი, მაგრამ ეშინია კიდეც მისი. უცხო კეთილი ადამიანები ეუბნებიან – შენ შენს მეორე სახლში ხარ შენთანებით გარშემორტყმული. ის არ უყვართ იმიტომ, რომ უცხოა და სიმპატიითაც იმის გამო განეწყობიან, რომ უცხოა. მეორის ატანა პირველზე გაცილებით მძიმეა“ (ალ-ბარლუთი, 2014, გვ. 14).

ოცდაათი წლის ინტერვალის შემდეგ რამალასა და მშობლიურ სოფელ დირ ღასანაში დაბრუნებული მურიდ ალ-ბარლუთი აცნობიერებს, რომ ის საკუთარი ადგილისგანაც კი გაუცხოებულია, იმ ადგილისგან, რომელთან შეხვედრასაც ამდენი წელი ნატრობდა:

*„ნუთუ დარ რა‘დს¹ არ სურს,
გაიგოს ჩემი ამბავი მასზე?
განა ჩვენ ჩვენ ვართ განშორებისას
და შეხვედრისას?
შენ შენ ხარ? მე მე ვარ?
უცხო ბრუნდება იქ, სადაც იყო?
თვითონ ბრუნდება ამ ადგილას?
ჩვენო კერია,
მითხარი, დაღლას ვინ ჩამორეცხს
სხვისი შუბლიდან?“*
(ალ-ბარლუთი, 2014, გვ. 66)

ემიგრანტულ ლიტერატურაზე მსჯელობისას ხშირად აღნიშნავენ ხოლმე, რომ ბოლო პერიოდში, გლობალიზაციის პირობებში მიგრანტის კულტურული იდენტობა აღარ ეკუთვნის ფიქსირებულ, მონოკულტურულ კატეგორიას (Censi, 2023, p. 2). ამაზე მსჯელობა ჯერ კიდევ 80-იანი წლებიდან დაიწყო. საკმარისია დავასახელოთ საიდისა (Said, 1978) თუ ბაბას (Bhabha, 1994) შრომები, რასაც მოჰყვა მკვლევართა ინტერესი ემიგრანტის იდენტობის ტრანსკულტურული, ტრანსეროვნული კომპონენტების მიმართ. (Nordin, 2013) მართლაც, თანამედროვე ტექსტები, რომლებიც ემიგრანტის მობილურობასა და მისი იდენტობის კონსტრუირების ამბებზე ფოკუსირდებიან, ხშირად ანგრევენ დომინანტურ ნაციონალურ ნარატივს და იდენტობისა თუ მიკუთვნებულობის არაძირითად, ალტერნატიულ ფორმებს გვთავაზობენ (Nyman, 2017, p. 3). კულტურული, ლინგვისტური თუ ეროვნული საზღვრების კვეთის, ჰომოგენური კულტურებისა და საზოგადოებების ტრანსფორმაციის გამო 21-ე ს-ში კითხვის ნიშნის ქვეშ დგება სახლის, ეროვნულობის და სხვა მსგავსი მკაფიო, ფიქსირებული ცნებები (Nyman, 2009). თუმცა, პალესტინური დიასპორის წარმომადგენელი, რომელიც შესაძლოა უამრავ ქვეყანას, საცხოვრებელს იცვლიდეს, ადაპტირდებოდეს, მაინც ეროვნულ და კულტურულ იდენტობას წამოსწევს ხოლმე წინ. მით უფრო ასეა ალ-ბარლუთის თაობის შემოქმედებში, რადგან 90-იან-2000-იან წლებში საზღვარგარეთ დაბადებულ პალესტინელს მოსაგონარიც არაფერი აქვს სამშობლოზე. ამ დროს კი ისრაელში იზრდებიან ებრაელები, რომელთათვის პალესტინა სამშობლოა. ამიტომ სწორედ მურიდ ალ-ბარლუთის თაობის დიასპორის პოეტები არიან ისინი, ვინც ტექსტებში დაკარგული ადგილების, სოფლების, ქალაქების პეიზაჟების შინარჩუნებას, ახალგაზრდებისათვის მათ გადაცემას ცდილობენ. ადგილების ხსოვნის საკითხს აქ პირდაპირ უკავშირდება იდენტობის თემა:

¹ დარ რა‘დი - ალ-ბარლუთების საგვარეულო სახლი სოფ. დირ ღასანაში

„თქვა იმან, ვისაც უცხო მიწაზე
სიკვდილის ქსელი შემოებლანდა:
თევზი,
თუნდ მებადურის დიდ ბადეში გამოხლართული,
კვლავ ინარჩუნებს
ზღვის სურნელებას!“

(ალ-ბარლუთი, 2014, გვ. 162)

ზღვის სურნელებასავით შენარჩუნებული იდენტობა არ იკარგება, პირიქით, გარედან არსებული ზეწოლისას ის კიდევ უფრო მძაფრდება. როცა გართმევენ, საკუთარის დაცვის შეგრძნება ორმაგდება – წართმეულ ადგილთან დაკავშირებული იდენტობის შენარჩუნება აუცილებლობა ხდება. ამისათვის კი მთავარი ხსოვნა და არდავიწყებაა. სწორედ ამ ხსოვნის შენარჩუნებას ემსახურება პალესტინელი ემიგრანტი პოეტების ლექსებიც. ალ-ბარლუთი არა მხოლოდ სოფლის ბუნებას, არამედ იმ სახლსაც ხშირად იხსენებს, მისთვის მშობლიურ პალესტინურ ატმოსფეროსთან თუ სურნელებასთან ასოცირდება:

„სურს, გადაავსოს სარეცხის თოკი და ბევრი ბრინჯი
სადილს რომ უყოს,
სურს, გეებერთელა ჩაიდანი საღამოს
ცეცხლზე აათუხთუხოს,
მაგიდა უნდა ყველასათვის, რათა სუფრიდან წვეთავდეს
ქუჩაქუთის ჩუმი ბუტბუტი,
და ნივრის სუნის ამოსუნთქვა, დღის შუაგულში
დაკარგულთა მოსაგროვებლად.“

(ალ-ბარლუთი, 2014, გვ. 192)

ალ-ბარლუთი შეულამაზებლად გვესაუბრება თავის განცდებზე. მისი ენა მარტივი და პირდაპირია. პირველი პოეტური კრებული (1972) გამოქვეყნების შემდეგ ის მუდმივად ცვლიდა პოეზიის ფორმებს, მუსიკას, რადგან თავად იცვლებოდა. ფორმას განსაკუთრებულ მნიშვნელობას არასოდეს ანიჭებდა. მთავარი იყო, მის ენას არ გაემარტივებინა რეალობა – არ ეყვირა და არ გამოსულიყო მოწოდებებით. ამიტომაც არის მისი ლექსები თავისუფალი იდეოლოგიური წიაღსვლებისა და ლოზუნგებისაგან. მისთვის *წინააღმდეგობა* არა ლექსის შინაარსი, არამედ პოეზიის სილამაზე იყო. მიიჩნევდა, რომ ცუდი ლექსი, ანტიკოლონიური და პატრიოტულიც კი, არაფრის მაქნისია. ამიტომ უნდა დაეწერა კარგი ლექსი, რომელიც არა ყვირილსა და მოწოდებებში, არამედ საკუთარ თავთან ჩაღრმავების შედეგად, სიჩუმეში იბადება, პირადული გრძნობები რომ გაგვიზიაროს. ალ-ბარლუთისთვის მნიშვნელოვანია პოეზიის სრულყოფის დაუსრულებელი მცდელობა. *რეზისტანსი* მისთვის სწორედ ეს არის, რადგან არავინ იცის, თუ ვინ, როდის, რა ვითარებაში წაიკითხავს კარგ ლექსს, რათა რაღაცა თავის ცხოვრებაში შეცვალოს. პოეტის სიმართლე დროსა და სივრცეში გადაადგილდება!

პოეტურ კრედოსთან დაკავშირებით ალ-ბარლუთი ამბობს:

„ცხოვრება არასოდეს იქნება იოლი. გამარტივება და გაუბრალოება არის ჩემი, როგორც პოეტის, მტერი. ბოლო ორმოცდაათი წლის მანძილზე ჩემს სამყაროში ერთმანეთს გადაეჯაჭვა ნორმალური და ანორმალური მოვლენები. ხალხს უწევს თავისი ყოველდღიური ცხოვრება ისტორიული ექსტრემიზმის, ომის, მიგრაციის, ზეწოლის, უსამართლობის პირობებში გაატაროს. ჩემს ნამუშევრებში ვცდილობ, შევიმუშავო პირობითი ენა, რომლითაც ეს უჩვეულო სამყარო უნდა აღვწერო. ვცდილობ, ჩვეულებრივ რამეში საოცარი დავინახო, ექსტრემალურში – ჩვეულებრივი. ვცდილობ, გამოვიყენო ახალი ენა, რომელიც არად ჩააგდებს მთავრობის მყვირალა, ყალბ ბრწყინვალეებას. არც ერთი თეორია მაშინებს. ცხოვრება გაცი-

ლებით უფრო მდიდარია, ვიდრე ის გზები, რომლითაც მას აღვწერთ. ლამაზმა ლექსმა შეიძლება ყველა ლიტერატურული თეორია ამოატრილოს“ (Parri, 2007).

მურიდ ალ-ბარლუთისთვის უმნიშვნელოვანესი რამ შემოქმედებითი თავისუფლებაა. პოეზიაში მისი არაჩვეულებრივი პიროვნული თვისებებიც აისახა. არაერთი განსცადელის გადატანის მიუხედავად, ის არ გაბოროტებულა და არ დაუკარგავს სილამაზის განცდის უნარი. ლონდონში მკითხველებთან ერთ-ერთი შეხვედრისას პოეტმა განაცხადა:

„არასოდეს ვყოფილვარ სუსტი, არ მიგრძენია თავი მსხვერპლად. როდესაც შინაგანად გწამს შენი პოზიციის, შენი სიმართლის, თავს ვერ იგრძნობ მსხვერპლად. თუ გაქვს სიყვარული და შეგიძლია გვერდით მდგომის თვალეში ამოიკითხო აზრი; თუ ხარ პოზიტიურად განწყობილი და სიჩუმეც კი გესმის; როცა გიყვარს და შეგიძლია განიცადო, დაინახო; როცა ყურადღებიანი ხარ სხვების მიმართ, მაშინ ხედავ, რომ თავისთავად მოდის სიყვარული. ამის უნარი კი არ დაგვიკარგავს არც მიწის დაკარგვის შემდეგ...“ (Padel, 2009).

ერთ-ინტერვიუში ალ-ბარლუთი განმარტავს, რომ პალესტინელობა ბევრ დაკარგულ მნიშვნელობას ნიშნავს. პირველ რიგში, ეს არის პალესტინის მნიშვნელობის დაკარგვა, შემდეგ სამშობლოს, გეოგრაფიის, იდენტობის, დამოუკიდებლობის და სხვ. ეს ისტორიაში გაუჩინარებას უდრის. თუმცა ყველაფერ ამის მიუხედავად, პალესტინელი თვითონ კი არ არის პრობლემა (როგორც მას ხშირად აღიქვამენ), არამედ პრობლემები აქვს – ნორმალური ყოფა ენატრება. დევნილობა ცხოვრების უმნიშვნელო რაღაცებს მიუწვდომელს ხდის – ეს იმ თავისუფლების წართმევაა, დღე-ღამის განმავლობაში უამრავ მცირე დეტალში რომ ვლინდება. ასეთ ვითარებაში სილამაზეცა და სიყვარულიც წინააღმდეგობის მოძრაობად იქცევა. ყველაფერი პოლიტიკად გადაიქცევა, ოჯახთან ერთად საუბრეც კი (Hariharan, 2016). ამიტომ პოეტი გვერდს ვერ აუვლის პოლიტიკას, თუმცა შესაძლოა, პირდაპირ მასზე არსად წერდეს. ემიგრანტული ტექსტები ხომ არასოდეს არის აპოლიტიკური მიუხედავად იმისა, რომ ისინი თვითაღმოჩენის, გაუცხოების, ნოსტალგიის, გადასახლების შეგრძნების, წარსულთან ურთიერთობის გადახედვის, იდენტობის ერთი შეხედვით არაპოლიტიკურ თემებს ეხება (Celis, 2019, P. 10).

შეიძლება დავასკვნათ, რომ ალ-ბარლუთის როგორც ტიპური პალესტინელი არაბი ემიგრანტი პოეტის შემოქმედებაში ნაკლებადაა ბრძოლისკენ მოწოდება, ისრაელის სახით მტრის ხატის შექმნა. მეტი ადგილი ეთმობა პერსონალური განცდების გადმოცემას, რაც ძირითადად ტრამვულ გამოცდილებასთან არის დაკავშირებული და შეიძლება იყოს არა მარტო დროის, ადგილის, ისტორიის, სახლის, ტერიტორიისა თუ ახლობლების დაკარგვით გამოწვეული სევდა, არამედ დათრგუნულობის, გამოფიტულობის, ტკივილის, მარტოობის, შიშის, გაუცხოების შეგრძნება. მურიდ ალ-ბარლუთი ყველგან უცხოა – ყველა არაბულ თუ არაარაბულ ქვეყანაში და მშობლიურ სოფელშიც კი, სადაც ის ბოლომდე ვერ ბრუნდება. პოეტი კარგავს ახლობლებს. მისი ცხოვრება ისე არ წარიმართება, როგორც თავად სურდა. დევნილობას ეწირება ოჯახური თანაცხოვრებაც. თითქმის ყველაფერი წართმეული აქვს. მარტოა და იტანჯება. ამის მიუხედავად, ის არ ბოროტდება და აბსურდულ სამყაროში ინარჩუნებს სიყვარულის ნიჭს. დევნილის ყოფის თუ გრძნობების გამოხატვისას მისი ენა უშუალო და ზუსტია. ამ ენის სიწრფელე მთავრობის სიყალბეს უპირისპირდება, ხოლო პოეზიის სიჩუმე – სახალხო მოწოდებებს. სწორედ ენაა ერთ-ერთი საშუალება იმისა, რომ პოეტმა საკუთარი კულტურული იდენტობა შეინარჩუნოს. იდენტობის პრობლემა კი ალ-ბარლუთისთვის დროსა და სივრცეში დაკარგვის პრობლემა უფროა, რაკი მის შემთხვევაში იდენტობის კრიზისს ართულებს არა ის, რომ ენას ან რწმენას კარგავს, არამედ ის, რომ უსახლოა, უადგილოა, უისტორიოა, უწარსულოა. იდენტობის თემა მის ლექსებში მჭიდრო კავშირშია მიწის, პალესტინურობის ხსოვნის თემასთან. მას უნდა ახსოვდეს პალესტინა, რათა შეინარჩუნოს ისეთად, როგორიც იყო და როგორიც ახლა აღარ არის. ხმის ამოდებისა თუ საკუთარ ადგილზე დაბრუნების შეუძლებლობამ, ისტორიისა თუ გეოგრაფიის სხვათა მიერ მისაკუთრებამ პოეტი აიძულა, ვირტუალური პალესტინა ლექსში შეექმნა და ამ მიწის ხსოვნა მომავალი თაობებისთვის გადაეცა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- ალ-ბაღლუთი, მ. (2014). მე ვნახე რამალა, არაბულიდან თარგმნა და კომენტარები დაურთო ნ. დოლიძემ, მე-2 გამოც., თბილისი: თსუ არაბისტიკის დეპარტამენტი და ალ. ორბელიანის საზოგადოება.
- ალ-ბარლუთი, მ. (2017). ლექსები „პრობლემა არ მაქვს“, „არაფერი გვეჩვენება“, „მდუმარე“, „ქურდები“, „ცეკვა“, არაბულიდან თარგმნა ნ. დოლიძემ, განთიადი, 9-10, 154-158, ქუთაისი.
- დოლიძე, ნ. (2018). მაჰმუდ დარვიშის პოეზია როგორც „კოლექტიური ხმიდან“ ინდივიდუალური ლექსისკენ განვილი გზა, ორიენტალისტური ძიებანი, 162-178 ქუთაისი: ა. წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი.
- დოლიძე, ნ. (2021). ნაწყვეტი ალ-ბარლუთის (1944-2021) ინტერვიუდან და მისი სამი ლექსი „ორი ბიჭი ადის მთაზე“, „შენ და მე“ და „პატიმარი“, არმაღანი, 2, 7-11, თბილისი.
- Bhabha, H. (1994) *The Location of Culture*. London: Routledge.
- Celis, A. E. (2019). *Bridge Essay: Home-Bodies: Exiles, Migration, and Diaspora in the World Literary Engagement*, in: „A Companion to World Literature“, Ed. by Ken Seignurie. USA: The Pennsylvania State University, John Wiley & Sons.
- Cenci, M. (2023). Introduction to „The Migrant in Arab Literature, Displacement, Self-Discovery and Nostalgia“. Ed. by M. Censi and M. E. Paniconi, London & NY: Routledge Advances in Middle East and Islamic Studies.
- Gallien, Cl. (2018). „Refugee Literature”: What postcolonial theory has to say. *Journal of Postcolonial Writing*, 721-726, Taylor & Frances Online: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/17449855.2018.1555206>
- Elmeligi, W. (2020). *Cultural Identity in Arabic Novels of Immigration: A Poetics of Return*.
- Embaló, B., Neuwirth, A., Pannewick, F. (2001) *Kulturelle Selbstbehauptung der Palästinenser*, *Survey der Modernen Palästinischen Dichtung*, Orient Institut der Deutschen Morgenlandischen Gesellschaft, Beirut Texte Und Studien, Band 71, Würzburg: Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt, Digitale Bibliothek des Sondersammelgebietes Vorderer Orient.
- Hariharan, G. (2016) in *Conversation with Palestinian Poet Mourid Barghouti*. *Writers Talk Politics*, Indian Cultural Forum, Apr. 2 <https://www.youtube.com/watch?v=tg75skLr7as>
- Nordin, I.G., Hansen, J., Llena, C.Z. (eds) (2013) *Transcultural Identities in Contemporary Literature*. Amsterdam: Rodopi
- Nyman, J. (2009). *Home, Identity, and Mobility in Contemporary Diasporic Fiction*. Brill.
- Nyman, J. (2017). *Displacement, Memory, and Travel in Contemporary Migrant Writing*. Brill.
- Nyman, J. (2009). *Home, Identity, and Mobility in Contemporary Diasporic Fiction*. Amsterdam: Rodopi
- Parri, B. (2007) *Forty Years of Displacement: Interview with Mourid Barghouti*. „The Electronic Intifada”, 15 June. <https://electronicintifada.net/content/forty-years-displacement-interview-mourid-barghouti/7008>
- Padel, R. (2009). *Meeting with Mourid Barghouti at the World Literature Weekend*. London <https://www.youtube.com/watch?v=tyRhRPgLHWA>
- Ruf, R. E. (2016), *Palestinianness as mirrored in pre- and post-1948 poetry*, Munich: Ludwig-Maximilians-Universität
- Said, E. (1978). *Orientalism*, New York: Pantheon Books.
- Said, E. (2003). Foreword to „I saw Ramalla” translated into English by A. Soueif, Anchor Books.

References

- Al-Barghouti, M. (2014). *Me vnakhe ramala. Arabulidan targmna da k'oment'arebi daurto N. Dolidzem*. [I saw Ramalla, Translated from Arabic by N. Dolidze]. Tbilisi: Tbilisi State University, Department of Arabic Studies and Al. Orbeliani Society.
- Al-Barghouti, M. (2017). *Leksebi: „p'roblema ar makvs“, „araperi gvechveneba“, „mdumare“, „kurdebi“, „tsek'va“, Arabulidan targmna N. Dolidzem*. [Poems translated by N. Dolidze], Gantiadi 9-10, 154-158.
- Bhabha, H. (1994) *The Location of Culture*. London: Routledge.
- Celis, A. E. (2019). *Bridge Essay: Home-Bodies: Exiles, Migration, and Diaspora in the World Literary Engagement*, in: „A Companion to World Literature“, Ed. by Ken Seignurie. USA: The Pennsylvania State University, John Wiley & Sons.
- Cenci, M. (2023). Introduction to „The Migrant in Arab Literature, Displacement, Self-Discovery and Nostalgia“. Ed. by M. Censi and M. E. Paniconi, London & NY: Routledge Advances in Middle East and Islamic Studies.
- Dolidze, N. (2018). *Mahmud Darvishis p'oezia rogorts „k'olekt'iuri khmidan“ individualuri leksisk'en ganvlili gza*. [Poetry of Mahmoud Darwish as a path from the „collective voice” to the Individual Verse], *Orient'alist'uri Dzebani*, 162-178. Kutaisi: Tsereteli State University.

- Dolidze, N (2021). Nats'q'veti Barghoutis int'erviudan da misi sami leksis targmani. [Fragment from the Interview with Barghouti and his poems translated from Arabic by N. Dolidze], Armaghani 2, 7-11. Tbilisi.
- Elmeligi, W. (2020). Cultural Identity in Arabic Novels of Immigration: A Poetics of Return.
- Embaló, B., Neuwirth, A., Pannewick, F. (2001) Kulturelle Selbstbehauptung der Palästinenser, Survey der Modernen Palästinischen Dichtung, Orient Institut der Deutschen Morgenlandischen Gesellschaft, Beirut Texts and Studies, Band 71, Würzburg: Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt, Digitale Bibliothek des Sondersammelgebietes Vorderer Orient.
- Gallien, Cl. (2018). "Refugee Literature": What postcolonial theory has to say. Journal of Postcolonial Writing, 721-726, Taylor & Francis Online: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/17449855.2018.1555206>
- Hariharan, G. (2016) in Conversation with Palestinian Poet Mourid Barghouti. Writers Talk Politics, Indian Cultural Forum, Apr. 2 <https://www.youtube.com/watch?v=tg75skLr7as>
- Nordin, I.G., Hansen, J., Llena, C.Z. (eds) (2013) *Transcultural Identities in Contemporary Literature*. Amsterdam: Rodopi
- Nyman, J. (2009). Home, Identity, and Mobility in Contemporary Diasporic Fiction. Brill.
- Nyman, J. (2017). Displacement, Memory, and Travel in Contemporary Migrant Writing. Brill.
- Nyman, J. (2009). Home, Identity, and Mobility in Contemporary Diasporic Fiction. Amsterdam: Rodopi.
- Padel, R. (2009). Meeting with Mourid Barghouti at the World Literature Weekend. London <https://www.youtube.com/watch?v=tyRhRPGLHWA>
- Parri, B. (2007) Forty Years of Displacement: Interview with Mourid Barghouti. "The Electronic Intifada", 15 June. <https://electronicintifada.net/content/forty-years-displacement-interview-mourid-barghouti/7008>
- Ruf, R. E. (2016), Palestinianness as mirrored in pre- and post-1948 poetry, Munich: Ludwig-Maximilians-Universität
- Said, E. (1978). Orientalism, New York: Pantheon Books.
- Said, E. (2003). Foreword to "I saw Ramalla" translated into English by A. Soueif, Anchor Books.

Nugesha Gagnidze

ნუგეშა გაგნიძე

Akaki Tsereteli State University

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

Georgia, Kutaisi

საქართველო, ქუთაისი

The Problem of Language and Identity in the Works of Givi Margvelashvili and Herta Müller ენისა და იდენტობის პრობლემა გივი მარგველაშვილისა და ჰერტა მიულერის შემოქმედებაში

DOI: <https://doi.org/10.62119/cils.18.2025.10898>

Givi Margvelashvili, a writer of Georgian origin born in Germany, and Herta Müller, a member of the German ethnic minority born in Romania, present compelling narratives on language and identity shaped by their distinct cultural environments. In both authors' works, the socio-political conditions formed by the post-Second World War interdependence of Eastern and Western Europe play a crucial role. During this period, intensified intersections of languages and communities produced a new cultural-identitarian order, reflected in their aesthetic vision. For both writers, emigration and the complexities of language remain central themes defining their artistic perspectives and the thematic foundations of their work.

Keywords: emigration, identity, language, religion, culture

საკვანძო სიტყვები: ემიგრაცია, იდენტობა, ენა, რელიგია, კულტურა

იდენტობისა და ენის პრობლემა თანამედროვე კვლევით დისკურსში ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი საკითხია. ის აქტუალურია ლიტერატურაში, სოციოლოგიასა და ფილოსოფიაში, აგრეთვე ხელოვნების სხვადასხვა დარგსა და კულტურის კვლევებში. განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება მას ყოველდღიური ცხოვრების კონტექსტშიც, სადაც ენა და იდენტობა გავლენას ახდენს ადამიანთა თვითაღქმასა და საზოგადოებრივ ურთიერთობებზე.

ჩემ მიერ საკვლევად აღებული ორი გერმანულენოვანი ავტორი, გივი მარგველაშვილი (1927-2020) და ჰერტა მიულერი (1953*) სხვადასხვა (თუმცა არცთუ ძალზე დაშორებულ) ეპოქაში, განსხვავებულ სოციოკულტურულ გარემოში ცხოვრობდნენ. მიუხედავად ამისა, მათ შემოქმედებაში იკვეთება ბევრი პარალელი. ეს მსგავსებები მეტწილად ენისა და იდენტობის პრობლემატიკას უკავშირდება, რაც ორივე ავტორის ტექსტებში ცენტრალურ თემად წარმოჩინდება. ავტობიოგრაფიული ელემენტები, ემიგრაციის გამოცდილება, ტოტალიტარული რეჟიმების გავლენა და რიგი სხვა კულტურულ-სოციალური ფაქტორები განსაზღვრავს ენისა და იდენტობის სუბიექტური კონცეფციის ჩამოყალიბებას მათ შემოქმედებაში. ეს კონცეფცია განსაკუთრებულ და არატრადიციულ ფორმებს იძენს ორივე ავტორის ლიტერატურულ-ესთეტიკურ შეხედულებებსა და მხატვრულ ტექსტებში.

მარგველაშვილი – გერმანიაში დაბადებული ქართული წარმომავლობის ავტორი და მიულერი – რუმინეთში დაბადებული გერმანული ეთნოსის წარმომადგენელი – განსხვავებული კულტურული სივრცეების გავლენით, ენისა და იდენტობის შესახებ საკუთარ ორიგინალურ და ანგარიშგასაწევ ნარატივებს გვთავაზობენ. ორივე ავტორის შემოქმედებაში მნიშვნელოვანი როლი უკავია იმ ისტორიულ და სოციალ-პოლიტიკურ კონტექსტს, რომელიც მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ პერიოდში აღმოსავლეთ და დასავლეთ ევროპის ურთიერთდამოკიდებულებით ჩამოყალიბდა.

სწორედ ამ ეპოქაში ენების და თემების ინტენსიურმა გადაკვეთამ ახალი კულტურულ-იდენტობრივი წესრიგის შექმნა, რაც ნათლად აისახა ამ ავტორთა მხატვრულ ნააზრევში.

იდენტობის საკითხთან მჭიდრო კავშირი აქვს მშობლიური ენის საყოველთაო სახლიდან გაძევების თემას. გივი მარგველაშვილის მამისთვის, ისტორიკოს ტიტე მარგველაშვილისთვის, მშობლიური ენა და იდენტობის მთავარი კომპონენტი ქართული იყო, მიუხედავად იმისა, რომ იგი ნაციონალ-სოციალისტურ გერმანიაში ცხოვრობდა და შესანიშნავად ფლობდა გერმანულს. გივი მარგველაშვილისთვის, რომელსაც გერმანელი მიძეები ზრდიდნენ იმიტომ, რომ დედა ოთხი წლის ასაკში გარდაეცვალა და ფიხტეს გიმნაზიაში სწავლობდა, გერმანული იქცა მშობლიურ ენად. მამა იძულებით ემიგრირებულია საქართველოდან, შვილი გერმანიიდანაა დეპორტირებული მშობლებისეულ სამშობლოში. ორივე შემთხვევა გამოწვეულია დიდი პოლიტიკური კრიზისებითა და მსოფლიო ომებით.

ისტორიულ სამშობლოში იძულებითი რეპატრაცია 1946 წელს შოკისმომგვრელია ახალგაზრდა კაცისთვის, რომელიც უნივერსიტეტის ნაცვლად ჯერ ზაქსენჰაუზენის საკონცენტრაციო ბანაკშია, მერე ქვეყანაში, რომლის შესახებაც მას ბერლინში მხოლოდ მამისა და მისი სტუმრებისგან ესმის, არ იცის ქართული, ნათესავები უცნობნი არიან, მეგობრები არ ჰყავს. მის მდგომარეობას განსაკუთრებით ამძიმებს მუდმივი მეთვალყურეობის ქვეშ ყოფნა და „ხალხის მტრის შვილის“ ტვირთი. მარგველაშვილისთვის მიუღებელი და გაუგებარია ის საზოგადოებრივ-პოლიტიკური წყობა, რომელშიც ცხოვრობს. მიუხედავად ამისა, საბჭოთა საქართველოში იგი თანდათან პოულობს თანამოაზრეებს, რომლებიც სოციალისტურ რეჟიმს კრიტიკულად განიხილავდნენ. ამის შესახებ მწერალი არაერთ ინტერვიუში და ავტობიოგრაფიულ წერილში ამახვილებს ყურადღებას. ამავდროულად ის არ წვეტს გერმანულ ენასთან კავშირს – საგულდაგულოდ ინარჩუნებს და აღვივებს მისთვის მნიშვნელოვან ლინგვისტურ და კულტურულ იდენტობას, რაც ნათლად ვლინდება როგორც მის სამეცნიერო ნაშრომებში, ისე მხატვრულ ტექსტებში, რომლებიც მან შექმნა გერმანულ ენაზე. ამგვარად, ის თავის „ყოფიერების სახლშია“. ამ საკითხზე თავად მწერალი ნათლად გამოხატავს საკუთარ აზრს კარსტენ განზელთან ინტერვიუში:

მშობლიური ენის ონტოტექსტი თითქოს ჩვენი შინაგანი და გარესამყაროს სარკეა. ის აყალიბებს ამ სამყაროებს თავისი მნიშვნელობებით, გადააქცევს მათ შესაბამის „ონტოტექსტუალურ“ განზომილებებად (ენის სპეციფიკურ სამყაროებად), რომლებზეც დამოკიდებულია ადამიანის ონტოტექსტუალური მდგომარეობა. იგი ჩართულია ამ და სხვა ენის სამყაროს „ონტოკონტექსტში“ (Gansel, 1994, გვ. 57-58).

კარსტენ განზელთან საუბრის დროს გივი მარგველაშვილმა ისიც აღნიშნა, თუ რა სირთულეებს წააწყდა ენების ცოდნასთან დაკავშირებით საქართველოში დაბრუნებისთანავე, როცა 19 წლის ასაკში აღმოჩნდა სრულიად ახალ კულტურულ-ლინგვისტურ გარემოში, სადაც დომინანტურ ენებს ქართული და რუსული წარმოადგენდა. მისი აზრით, თუ გინდა, ამ კონტექსტუალობაში იცხოვრო, ეს ენები უნდა ისწავლო. ონტოტექსტუალობის სამოსს, ანუ ენებს, არსებით მნიშვნელობა აქვს, როგორც ყოფიერების განმსაზღვრელს და, ასევე, დიდმნიშვნელოვანია, როგორ ლაპარაკობ მას. ძალიან რთულია კარგად იმეტყველო იმ ენაზე, რომლის ბუნებრივ ცნობიერებაშიც არ გაზრდილხარ და გარედან შეიჭერი მასში, იმიტომ „მე ქართული და რუსული ენების ამ ონტოტექსტოლოგიურ განზომილებაში დღემდე უცხოდ ვგრძნობ თავს“ (Gansel, 1994, გვ. 58-59).

იდენტობის საკითხზე წერს მწერალი *პერეკატასტროიკაში*, კერძოდ, 1992 წლის 9-15 სექტემბრის ჩანაწერში. განსაკუთრებით საყურადღებო ამ ტექსტში ისაა, რომ ავტორი ჩვეული ოსტატობით წარმოაჩენს იდენტობის სოციალ-პოლიტიკურ და ფილოსოფიურ-ფსიქოლოგიურ ძირებს. ამავდროულად, მიუხედავად იმისა, რომ ამ საკითხზეც ბევრი რამ აქვს სათქმელი, არ მიაჩნია მართებულად იდენტობასა და „საკუთარ ეროვნებაზე პოზიტიური საუბარი“. მისი აზრით, არამართებულია, საჯაროდ და გადაჭარბებულად პიროვნების ქება მისი წარმომავლობასა და ზნეობის გამო.

¹ ნაშრომში ციტირებული გერმანულენოვანი ტექსტების თარგმანი ჩემია [ნ.გ.].

„ნაციონალ-პოლიტიკურად ჰიპოსტაზირებულმა ტრაზახმა წარმოუდგენლად უარყოფითი როლი ითამაშა ისტორიაში“, ამიტომ იგი კატეგორიულად მიუღებელია (მარგველაშვილი, 2022, გვ. 173).

იდენტობის გააზრება მარგველაშვილთან ისეთი არაა, როგორც მისი თანამედროვე ქართველ მწერალთა შემოქმედებაში. ეს განაპირობა იმ ფაქტმა, რომ მას არც სამშობლოს არჩევის და არც სამშობლოში დარჩენის უფლება მისცეს დიდმა დიქტატორებმა და მათმა კაცთმოძულე პოლიტიკამ. ამიტომ სამშობლოს სძინავს პოეტში, როგორც თავის ერთ შესანიშნავ ლექსში ამბობს:

დე, შენი საიდუმლო
იყოს შენი სამშობლო,
იყოს იგი ოცნება
და თქმულება გედზე
და უფლისწულზე,
მახვილზე და
ყვავილზე.
იყოს ტყის ჩუმი გული,
სადაც დუმს ყოველივე,
ისმენს განაზული.
დაე, იყოს სამშობლო
მთა უკანასკნელი.
უკანასკნელი კითხვა.
დე, იძინოს შენში.
(მარგველაშვილი, 2018, გვ. 111).

მარგველაშვილის აზრით, ემიგრანტისთვის, რომელიც მოცილებულია მშობლიური ენის ბუნებრივ გარემოს, იდენტობის განმსაზღვრელი აღარ არის მშობლიური ენა, უფრო ზუსტად რომ ვთქვათ, მშობლების ან ისტორიული სამშობლოს ენა. მწერლის ეს ფართო ცხოვრებისეული გამოცდილების შედეგად ჩამოყალიბებული მოსაზრება შეიძლება განზოგადდეს როგორც თანამედროვე სამყაროს აღქმის ალტერნატიული მოდელი. ამ კონტექსტში საინტერესოა ჰერტა მიულერის, რომელიც, მარგველაშვილის მსგავსად, სხვადასხვა ენასა და კულტურულ გარემოში ცხოვრობდა და იღებდა განათლებას.

რუმინეთის ბანატის რეგიონის პატარა, გერმანულენოვან სოფელში დაბადებული ჰერტა მიულერის წინაპრები შვაბები იყვნენ. მისი ოჯახის ისტორია მჭიდროდ არის დაკავშირებული შუა და გვიანი მეოცე საუკუნის პოლიტიკური რეჟიმების პირობებთან. როგორც გივი მარგველაშვილის ოჯახმა, ჰერტა მიულერის წინაპრებმაც რთული გზა განვლეს ჯერ იონ ანტონესკუს (1882-1946) ფაშისტური მმართველობის პერიოდში, შემდეგ კი – საბჭოთა კავშირის გავლენით ფორმირებული სოციალისტური დიქტატურის პირობებში. ჰერტა მიულერის დაბადებამდე მისი დედა, როგორც დეპორტირებული გერმანელი, საბჭოთა კავშირის შრომის ერთ-ერთ ბანაკში იძულებით სამუშაოს ასრულებდა. ნიკოლაე ჩაუშესკუს (1918-1989) ავტორიტარული მმართველობის დროს რუმინეთის მოსახლეობის სოციალურ-პოლიტიკურმა მდგომარეობამ კიდევ უფრო მძიმე ფორმა შეიძინა, რაც განსაკუთრებულად შეეხო ეთნიკურ უმცირესობებს.

ჰერტა მიულერი გაიზარდა მულტილინგვურ და ეთნიკურად მრავალფეროვან გარემოში, რომელიც მოიცავდა ზემოგერმანულ, რუმინულ, სერბულ და უნგრულ ენებსა და კულტურულ გავლენებს. ეს ენობრივი მრავალფეროვნება თანაარსებობდა ერთი და იმავე სივრცეში, რაც განსაკუთრებულად აჩენს ამ რეგიონის ჰეტეროგენულ სოციალურ სტრუქტურას. მწერლის ბებია და ბაბუა რუმინულ ენას საერთოდ არ ფლობდნენ. თავად ჰერტა მიულერი, როდესაც სკოლაში შევიდა, ლაპარაკობდა იმ დიალექტზე, რომელიც განსხვავდებოდა სასწავლო პროცესში დამკვიდრებული ზემოგერმანულისგან. ფილიპ ბოემთან ინტერვიუში ჰერტა მიულერმა აღნიშნა:

„გერმანულ სოფლებში გერმანულად ლაპარაკობდნენ, უნგრულ სოფლებში – უნგრულად, სერბულ სოფლებში – სერბულად. ხალხი ცდილობდა, ერთმანეთს არ შერეოდა და თითოეული ჯგუფი თავის ენას, რწმენას, დღესასწაულებს და სამოსს ინარჩუნებდა. გერმანელთა თემშიც ყველა სოფელი თავისებურ კილოკავზე ლაპარაკობდა“ (ბოემი, 2015).

ამ მრავალენოვან გარემოს ემატებოდა ასევე იდენტობის ინსტიტუციური დისკურსი: როგორც გერმანული წარმომავლობის მქონე, ის ოფიციალურად მიეკუთვნებოდა „ეროვნულ უმცირესობას“, რაც მისთვის განსაზღვრული სტატუსის მატარებელი იყო. ადმინისტრაციული დოკუმენტების, მათ შორის ანკეტების შევსებისას, მიუღერს ევალეზოდა მიეთითებინა „თანამაცხოვრებელი ეროვნება“ მიუხედავად იმისა, რომ გერმანული თემი სამი საუკუნის განმავლობაში ერთსა და იმავე ტერიტორიაზე ცხოვრობდა. ფილიპ ბოემთან ინტერვიუში მწერალი აღნიშნავს იმ პრობლემებსაც, რომელიც მას სკოლაში შესვლისთანავე ჰქონდა ენასთან და დიალექტთან დაკავშირებით. ყველაზე მთავარი კი ის არის, რომ ამ მულტიკულტურულ გარემოში, იგი ვერ არკვევდა, რომელი ენა იყო ბოლომდე მისი.

„თავიდან ძალიან გამიჭირდა, რადგან ჩვენი დიალექტი იმ ზემოგერმანულისგან, რომელსაც სკოლაში გვასწავლიდნენ, ძალიან განსხვავდებოდა. სულ ვშიშობდით, რომ ესა თუ ის სიტყვა დიალექტზე უადგილო ადგილას არ წამოგვცდებოდა“ (ბოემი, 2015).

ამდენად, ეთნიკური წარმომავლობისა და სახელმწიფო იდენტიფიკატორების წინააღმდეგობრივმა თანაარსებობამ ის შედეგი გამოიღო, რომ „იდენტობის“ ცნება ჰერტა მიულერისთვის მნიშვნელოვნად გაფერმკრთალდა და სიმბოლური დატვირთვისგან დაიცალა. მისთვის გერმანული და რუმინული ენები ერთდროულად ფუნქციონირებდა როგორც ბავშვობის ენობრივი გარემოს ნაწილი. მიუხედავად ამისა, როგორც მწერალი და ინტელექტუალი, ის რჩება გერმანულენოვანი სივრცის წარმომადგენლად. მარგველაშვილის მსგავსად, მიულერიც ასწავლის გერმანულ ენას და მუშაობს როგორც თარჯიმანი მანამ, სანამ სამსახურიდან არ გაათავისუფლეს ჯაშუშობაზე უარის თქმის გამო.

ჰერტა მიულერის ლიტერატურული და ინტელექტუალური საქმიანობა მკვეთრად კრიტიკულია ნიკოლაე ჩაუშესკუს რეჟიმის და, ზოგადად, რუმინეთში კომუნისტური დიქტატურის მიმართ. მისი ნაწარმოებები არ არის მხოლოდ ესთეტიკური თვითგამოხატვის ფორმა, არამედ ისინი გამოხატავენ წინააღმდეგობის, თვითდაცვისა და მეხსიერების პოლიტიკას. როგორც თავად არაერთგან მიუთითებს, წერა მისთვის არა იმდენად პროფესია ან კარიერული არჩევანია, არამედ გადარჩენის აუცილებლობით ნაკარნახევი მოქმედებაა – დაცვითი მექანიზმია, რაც მას ხელს უწყობს ტოტალიტარულ რეალობაში არსებობისთვის. ამ მხრივ, ის ემსგავსება გივი მარგველაშვილს, რომელმაც თვითგადარჩენის მიზნით თავი წიგნის ორ ყდას შეაფარა.

ჰერტა მიულერი პირველ ლიტერატურულ ნამუშევრებს რუმინულ ენაზე ქმნის. შემდგომში ის ძირითადად გერმანულ ენაზე წერს. იგი ერთ-ერთი პირველი ავტორია, რომელმაც „ვირტუოზული ენობრივი სიზუსტით“ ასახა რუმინეთში, კომუნისტური დიქტატურის პირობებში, ადამიანისა და საზოგადოების ურთიერთობების პრობლემები. მისი შემოქმედებაში არსებითია ის, რომ მწერლის ტექსტები არ არის მხოლოდ პირადი ამბების გადმოცემა, არამედ მათში განსაკუთრებული მნიშვნელობის მქონეა თავისუფლებისა და ღირსების შენარჩუნების საკითხი მკაცრი რეჟიმის პირობებშიც კი. აღსანიშნავია შემდეგი ნაწარმოებები და კრებულები: *ცხოვრების ბნელი მხარეები* (1982), *მოტმასნილი ტანგო* (1884), *მოგზაური ცალი ფეხით* (1989), *მელა მაშინ უკვე მონადირე იყო* (1992), *გულის მხეცი* (1994), *ნეტავ დღეს საკუთარ თავს არ შევხვედროდი* (1997), *შიმშილი და აბრეშუმი* (1995), *მეფე დაიხრება და კლავს* (2003), *სუნთქვის საქანელა* (2009), *მუდამ იგივე თოვლი და მუდამ იგივე ბიბა* (2011), *ჩემი სამშობლო იყო ვაშლის კურკა* (2014).

ენისა და იდენტობის საკითხზე მსჯელობისას აუცილებლად გასათვალისწინებელია რელიგიისა და რწმენის საკითხი. ჰერტა მიულერი აღნიშნავს, რომ მისი სოფელიც კათოლიკური იყო ისევე, როგორც ყველა გერმანული და უნგრული სოფელი. მისი მშობლები მორწმუნეები არ ყოფილან. ღვთისმსახურება სოფლად გერმანულად აღესრულებოდა.

ხალხი მღვდლების მიმართ სერიოზული დამოკიდებულებით არ გამოირჩეოდა და ეს ფაქტი სოფლის მღვდლებს, რა თქმა უნდა, საკმაოდ რთულ მდგომარეობაში აყენებდა. ისინი საშინლად მარტოსულად ცხოვრობდნენ. ცელიბატის გამო არ ჰყავდათ ოჯახები – ხშირად სრულიად მარტო, ხანდახან კი მზარეულთან ერთად ცხოვრობდნენ. თანაც უმეტესად სხვა მხრიდან ჩამოდიოდნენ ხოლმე და ამიტომ უცხოებიც იყვნენ სოფლისთვის. მღვდლების უმრავლესობა სვამდა, ბევრი ჩამოყალიბებული ლოთი იყო, რაც მათ რეპუტაციას ლახავდა. მიუხედავად ამისა, კატეხიზმოს გაკვეთილებს ყველანი უკლებლივ ვესწრებოდით, უფრო იმიტომ, რომ ეს სახელმწიფოსგან გვეკრძალებოდა (ბოემი, 2015).

რელიგია როგორც „ზეწოლის აბსტრაქტული სისტემა“ და გამუდმებით იმის შთაგონება, რომ, თითქოს, ღმერთი ყველგან და ყველგან იყო, ბავშვებსა და მოზარდებში იწვევდა შიშსა და უმწეობის შეგრძნებას. პირველ ტოტალიტარულ სამყაროს ჰერტა მიულერისთვის სოფელი და ეკლესია წარმოადგენდა. ამ მიზეზთა გამო იგი რწმენას შიშთან აიგივებს და მას ზეწოლის იარაღად და ადამიანის პიროვნული თავისუფლების აღკვეთის საშუალებად მიიჩნევს (ბოემი, 2015).

ტაბუდადებულ თემებზე (ტოტალიტარული ძალადობა, იდენტობის კრიზისი, ენობრივი რეპრესია, ემიგრაციისა და გარიყულობის გამოცდილება) თამამად და მაღალმხატვრულად წერის, გულისხმიერებისა და გულწრფელობის გამო მიიღო ჰერტა მიულერმა 2009 წელს ნობელის პრემია ლიტერატურის დარგში. ტექსტები, რომლებშიც მან თამამად წარმოაჩინა პოლიტიკური და სოციალური პრობლემები, ღრმად და ზუსტად ასახავს არა მხოლოდ ინდივიდუალური, არამედ კოლექტიური გამოცდილების უმნიშვნელოვანეს ასპექტებს.

გივი მარგველაშვილის მრავალფეროვანი და მრავლისმომცველი შემოქმედების თვითმყოფადობას კი ის განაპირობებს, რომ იგი, ფაქტობრივად, ადამიანია ორ სამშობლოში, შუამავალია აღმოსავლეთსა და დასავლეთს შორის. ქართული თემებისა თუ მხატვრული სახეების მიუხედავად, მისი შემოქმედება არაა ქართული ლიტერატურული ტრადიციით ნასაზრდოები. მარგველაშვილის იდენტობა, შეიძლება ითქვას, ქართულ-გერმანულია. მისი „პოლიფონიური“ შემოქმედება ერთნაირად საინტერესოა ყველა ეროვნების მკითხველისა და მეცნიერ-მკვლევართათვის. როგორც თავად მწერალი არაერთხელ აღნიშნავდა, მისი ნაწარმოებების მთავარი თემა არა მხოლოდ პირადი ბედი, არამედ რთული, წინააღმდეგობებით აღსავსე მე-20 საუკუნის ადამიანის რეალობასთან ჭიდილია, რომლის ეგზისტენცია დამოკიდებულია დიდ რელიგიებსა (ბუდიზმი, ინდუიზმი, იუდაიზმი, ქრისტიანული რელიგია და ისლამი) და მსოფლმხედველობრივ-იდეოლოგიური სახის ტექსტებზე, რომლებიც ამავე საუკუნის ისტორიული მოვლენებითაა განსაზღვრული.

გივი მარგველაშვილისთვის ორივე ქვეყანა, გერმანია და საქართველო, სამშობლოა. გერმანიის გაერთიანების შემდეგ დიდი ხნის ნაცნობარ ენობრივ სამშობლოში დაბრუნებული მწერალი ერთიმეორეს მიყოლებით აქვეყნებს რომანებს, მინიატურებსა და ლექსებს. ბევრ გამოუქვეყნებელ ტექსტს შორის, რომლებიც მარბახის გერმანული ლიტერატურის არქივში ინახება, არსებობს მისი ერთი, საბეჭდო მანქანაზე აკრეფილი (დაახლოებით 600 გვერდიანი), რომანი *ფაუსტის ფაუსტი* (*Fausts Faust*). მასში რეალური და არარეალური სამყაროების ირონიული შერწყმა ლიტერატურულ თამაშად იქცევა. იგი სერიოზულ და მტკივნეულ თემებს ეხება. ტექსტის მრავალშრიანი სტრუქტურის მიღმა მკითხველი თავად ავტორის ბედისწერასაც ამოიცნობს: მისი გული თბილისში რჩება, თუმცა გონება ვერ პოულობს შვებას – მისი ფიქრები მუდმივად ბერლინს უტრიალებს.

ამრიგად, გივი მარგველაშვილისა და ჰერტა მიულერის იდენტობის დინამიკა ემიგრაციის კონტექსტში გამოირჩევა განსხვავებული, თუმცა მსგავსი გამოცდილებით. რამდენიმე უცხო ენის მცოდნე მარგველაშვილისთვის მშობლიური (მშობლების) ქართული ენისა და კულტურის აღდგენა რთულ და დაუძლეველ გამოწვევად იქცა. როგორც მისი შემოქმედების კვლევით დასტურდება, მისი იდენტობის ფორმირებაზე გავლენას ახდენს გერმანულ-ქართული ლიტერატურული და კულტურული მემკვიდრეობის შერწყმა და ისტორიული მოვლენების მძიმე ტვირთი.

ჰერტა მიულერიც არანაკლებ განიცდის უსამშობლობასა და ენის იდენტობის კრიზისს, თუმცა მისი გამოცდილება ცალკე ეთნიკური და პოლიტიკური კონტრასტების ფონზე ვითარდება.

ორივე ავტორის შემოქმედებაში ემიგრაცია და ენის პრობლემა წარმოადგენს ძირითადი თეზისს, რაც განაპირობებს მათ მხატვრულ-ესთეტიკურ ხედვებსა და მათი ნაწარმოებების თემატიკას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- ბოემი, ფ. (2015). „ფილიპ ბოემის ინტერვიუ ჰერტა მიულერთან“. თარგმნა კატია ვოლტერსმა სათაურით „ჰერტა მიულერი – არაფრისმთქმელი სიტყვა – იდენტობა“. *არლი* (გამოქვეყნების თარიღი: 22 ივლისი).
- მარგველაშვილი, გ. (2018): *მე წიგნის გმირი ვარ. მინიატურები*. გერმანულიდან თარგმნა და წინასიტყვაობა დაურთო ნაირა გელაშვილმა, თბილისი: „ალონი“.
- მარგველაშვილი, გ. (2022). „პერეკატასტროიკა“ – დროის მოწმის ჩანაწერები, 1888-1993, გერმანულიდან თარგმნა ასმათ ფარჯიანმა, რედაქტორი ნაირა გელაშვილი. თბილისი: „ალონი“.
- Gansel, C. (1994). „Gespräch mit Giwi Margwelaschili“, In: *Gedichtwelten-Realwelten. Fußnoten zur neueren deutschen Literatur*. Heft 28. Mit Beiträgen von Carsten Gansel, Helmut Glück, Heinz Gockel, Alexander Kartoziia. Hrsg.: Heinz Gockel. Otto-Friedrich-Universität Bamberg, Bamberg, S. 57-78.
- Keller, A. (2007). „Ein virtueller Brief an Giwi Margwelaschwili“. In: *Meine Kata-Strophen. Prosa, Lyrik, Essay*. Vechta-Langföörden: Geest-Verlag.
- Margwelaschwili, G. (1993). Margwelaschwili, Giwi: *Fausts Faust*. Roman. Typoskript ca. 600 S. (für Verlag Rütten & Loening Berlin, datiert 1993, aber unveröff. DLA Marbach. Nachlass A: Margwelaschwili, Giwi).

References:

- Boehm, P. (2015). „Pilip' Boemis int'erviu Hert'a Miulertan“. Targmna k'at'ia volt'ersma sataurit „Hert'a Miuleri – arap-rismtkmeli sit'q'va – ident'oba“. [“Philip Boehm's Interview with Herta Müller”]. *Arili* (gamokveq'nebis tari-ghi: 22 ivlisi).
- Gansel, C. (1994). „Gespräch mit Giwi Margwelaschili“, In: *Gedichtwelten-Realwelten. Fußnoten zur neueren deutschen Literatur*. Heft 28. Mit Beiträgen von Carsten Gansel, Helmut Glück, Heinz Gockel, Alexander Kartoziia. Hrsg.: Heinz Gockel. Otto-Friedrich-Universität Bamberg, Bamberg, S. 57-78.
- Keller, A. (2007). „Ein virtueller Brief an Giwi Margwelaschwili“. In: *Meine Kata-Strophen. Prosa, Lyrik, Essay*. Vechta-Langföörden: Geest-Verlag.
- Margwelaschwili, G. (1993). Margwelaschwili, Giwi: *Fausts Faust*. Roman. Typoskript ca. 600 S. (für Verlag Rütten & Loening Berlin, datiert 1993, aber unveröff. DLA Marbach. Nachlass A: Margwelaschwili, Giwi).
- Margvelashvili, G. (2018). *Me ts'ignis gmiri var. Miniaturebi*. [I am the Hero of a Book. Miniatures]. Germanulidan targmna da ts'inasit'q'vaoba daurto Naira Gelashvilma. Tbilisi: „aloni“.
- Margvelashvili, G. (2022). „P'erek'at'ast'roik'a“ – drois mots'mis chanats'erebi, 1888-1993. [“Perekatastroika” – Notes of a Witness of Time, 1888-1993]. Germanulidan targmna Asmat Parjianma, redakt'ori Naira Gelashvili. Tbilisi: „aloni“.

Manana Gelashvili, Tamar Gelashvili

გელაშვილი მანანა, თამარ გელაშვილი

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

Georgia, Tbilisi

საქართველო, თბილისი

James Joyce: Language as a Problem

ჯეიმზ ჯოისი: ენა, როგორც პრობლემა

DOI: <https://doi.org/10.62119/cils.18.2025.10899>

James Joyce, who spent his entire life in voluntary exile, viewed English as the language of the conqueror, which had deprived Ireland of its native Gaelic. For Joyce, the language also became one of the problems which revealed itself both on the thematic level (Language is one of the many themes that his characters are concerned with and which is often debated in *Dubliners*, *The Portrait of an Artist* and *Ulysses*) and on the linguistic level where Joyce endeavors to push the possibilities of the language to its uttermost in *Finnegans Wake*, where Joyce attempts to create such a language where each signifier calls to mind numerous other connotations and gives innumerable possibilities for interpretation.

Keywords: Joyce, language, emigration

საკვანძო სიტყვები: ჯოისი, ენა, ემიგრაცია

„თეორეტიკოსობა გაქცევაა. სიტუაცია უნდა გვმართავდეს და კონკრეტულობა შემადრწუნებელიცაა და ენით აღუწერელიც. მართლაც, ეს რაღაცაა რასთანაც საკმარისად ახლოს ვერასდროს მივალთ რაოდენ ძლიერადაც არ უნდა გვსრუდეს, და ეს ყოველივე მხოლოდღა ბადის ქვეშ ხობვას წააგავს“ (Murdoch, 2002, p. 91), წერდა აირის მერდოკი რომანში „ბადის ქვეშ“, სადაც ჯეიმზ დონაჰიუს ეს ფიქრები იმის დასტურია რომ მწერლის ენაცა და თეორიული ცოდნა ადამიანს რეალურ ცხოვრებაში ხელს უშლის და ჩარჩოებში აქცევს. სწორედ ამიტომაცაა რომ ამავე რომანის მეორე მთავარი გმირი, ანა, რომელიც მსახიობობაზე ოცნებობს საბოლოოდ პანტომიმის თეატრის მსახიობად გვევლინება რომანში, რადგან მისი აღქმით სიტყვებმა ძალა დაკარგეს და ენას არ შეუძლია გადმოსცეს ის, რაც არსებითია.

ადამიანთა წარმოდგენები, ისევე, როგორც მანამდე არსებული „მყარი“ და „ხელჩასაჭიდი“ პოსტულატები, ჯერ ნიცშეანური „ღმერთის მოკვდინებით“, შემდეგ დარვინისეული „ევოლუციის თეორიით“, კარლ მარქსისეული ეკონომიკური იდეებით, მეოცე საუკუნეში ფროიდისა და იუნგისეული ადამიანის შინაგანი სამყაროს კვლევით, მაქს პლანკისეული კვანტური ფიზიკითა თუ აინშტაინის ფარდობითობის თეორიითა და ტექნოლოგიური ცვლილებებით თავდაყირა დადგა. შესაბამისად, ლიტერატურაც, რომელიც ვიქტორიანულ ხანაში, ერთი შეხედვით, მორალურობაზე იყო დაფუძნებული და პერსონაჟებს დადებითებად და უარყოფითებად ჰყოფდა, სადაც დრო და სივრცე ჩამოყალიბებული და განსაზღვრული იყო ისევე, როგორც თხრობის ლინეალურობა და ავტორის „ყოვლისმცოდნეობა“, ტრანსფორმირდა და ამოტრიალდა. იგივე დაემართა ენასაც. ენასა და სიტყვებს უკვე აღარ ჰქონდათ ის ძალა და გამომხატველობა რაც მანამდე. პირველ მსოფლიო ომ-გამოვლილი მსოფლიო ყველაზე მძაფრად გრძნობდა სიტყვებისა და დიალოგის უუნარობასა და ამოუბას. ჟან-პოლ სარტრი რომანში „გულისრევა“ ანტუან როკეტინს იმასაც კი ათქმევინებს,

რომ „ჰოდა, ეს ზუსტად ის არის, რაც არასდროს გქონია (გახსოვდეს, სიტყვებით თავს იტყუებდი, მოგზაურობის ბრწყინვალეობას, ქალების სიყვარულს, ჩხუბსა და წვრილმანებს თავგადასავალს უწოდებდი,) და ეს არის ის, რაც არასდროს გექნება – და არავის, შენს გარდაც“ (სარტრი, 1949, გვ.161)

საბოლოოდ, ორ-მსოფლიო ომ-გამოვლილი სემუელ ბეკეტი იქამდეც კი მივიდა რომ ინტერ-ვიუში ისიც კი განაცხადა, რომ „სიტყვები უსარგებლო ლაქაა სიჩუმესა და არარაზეო“ (ბეკეტი 1969). თუმც, იქვე იმასაც აღნიშნავს, რომ „სიტყვები ერთადერთია, რაც გაგვაჩნია“ და ენისაგან სა-ბოლოო გაქცევა შეუძლებელი ხდება, მაგრამ ბუნებრივია, რომ ცვლილებებიც გარდაუვალია. ამი-ტომაცაა, რომ მოდერნისტი ავტორები იყენებენ ირაციონალურ, არაცნობიერ ენას, ამორფულ და დეფორმირებულ სინტაქსს, ნეოლოგიზმებს, ქმნიან ახალ სიტყვებსა თუ საერთოდაც ენას (ჯეიმზ ჯოისის „დამისთევა ფინეგანისათვის“). „ენა ბილიკთა ლაბირინთია. ერთი მხრიდან თუ მიუღებები, გასასვლელი გეცოდინება; იმავე ადგილს მეორე მხრიდან თუ მიუღებები, გასასვლელი აღარ გეცო-დინება“ (Wittgenstein, 1958, p. 203), წერდა ვიტგენშტეინი ნაშრომში „ფილოსოფიური ძიებანი“ და ვისი თუ არა ირლანდიელი მწერლის, ჯეიმზ ჯოისის შემოქმედებაში, ეს ლაბირინთი ყველაზე უფრო ჩახლართული და ბუნდოვანია. ლუდვიგ ვიტგენშტეინი მიიჩნევდა, რომ ენა და ცხოვრება არსებითად გადაჯაჭვულები არიან და რომ, როგორც ცხოვრების ნაწილი, ენა დამოუკიდებლად საკმაოდ არაპრობლემური ფენომენია. ვიტგენშტეინის აზრით, პრობლემები მხოლოდ მაშინ იჩენს თავს, როდესაც ფილოსოფოსები ცდილობენ, ენა თავისი გამოყენებიდან თუ კონტექსტიდან გამო-იყვანონ და მეტაფიზიკურ ჭრილში გადაიყვანონ, რისთვისაც ისინი იყენებენ ისეთ სიტყვებს, რო-გორიცაა „ცოდნა“, „ყოფნა“, „ობიექტი“, „მე“ – და თუკი გასურს, რომ ჩაწვდე საგნის არსს, საკუთარ თავს უნდა ჰკითხო, ამ სიტყვის არსი რეალურად არის თუ არა იმ ენა-თამაშის ნაწილი, საიდანაც ის აღმოცენდა? ვიტგენშტეინის აზრით, რაც უნდა გავაკეთოთ, არის ის, რომ სიტყვები მეტაფიზიკური გარემოდან ყოველდღიურ გამოყენებაში გადმოვიტანოთ (Wittgenstein, 1963). ენა-თამაშის კონცეფ-ცია ვიტგენშტეინის ფართო კონტექსტში ესმის: შეგვიძლია, წარმოვიდგინოთ სიტყვების გამოყენე-ბის მთელი პროცესი როგორც ერთგვარი თამაში, სწორედ ისეთი, როგორის მეშვეობითაც ბავშვები მშობლიურ ენას ეუფლებიან. ვიტგენშტეინი ამგარ თამაშს „ენობრივს“ უწოდებს და გვაქვს სრული მთელი ენა, რომელიც ყველაფერს მოიცავს და მასში ჩაქსოვილი მოქმედებები, რომელიც „ენათა თამაშად“ გვევლინება (Wittgenstein, 1963). ამრიგად, ვიტგენშტეინისათვის ენა, ერთი მხრივ, თამა-შია, ხოლო, მეორე მხრივ, სწორედ ადამიანებისა და განსაკუთრებით, მოაზროვნეების ბრალეულო-ბა იმაში, რომ სიტყვებმა მნიშვნელობა დაკარგეს და, შესაბამისად, განყენებულ ცნებებად იქცნენ.

განსხვავებულია მოდერნისტების დამოკიდებულება ენისადმი, მაშინ როცა სემუელ ბეკეტი პიესებს ფრანგულ ენაზე ქმნიდა და მერე თავადვე თარგმნიდა ინგლისურად, იმისათვის რომ მი-ნიმუმამდე დაეყვანა ენის გამოყენება, ჯოისისათვის ენა, დამის კომმარად იქცა, რომლისგანაც მუდმივად თავის დაღწევას ცდილობდა, მშობლიური ირლანდიის მსგავსად. ამიტომაც ათქმევი-ნებს ჯოისი „ულისეში“ სტივენ დედალოსს, თავის ალტერ ეგოს, „მეშინია იმ საოცრად დიდი სიტყ-ვების, – თქვა სტივენმა, – რომლებიც ასეთ უბედურს გვხდიან“ (Joyce, 1986)

თუმც ის რაც ყველა მოდერნისტი მწერლისათვის დამახასიათებელია, ისაა, რომ ენა უკვე აღარაა „მყარი“ გამომსახველობითი საშუალება და ენასა და სიტყვებს დაკარგული აქვთ თავისი ფუნქცია. თუ სამყარო აბსურდული და გაუგებარია, შესაბამისად, მისი კონვენციური ენით გადმო-ცემა შეუძლებელიცაა, ამისათვის კი „დეფორმირებული“, „არაცნობიერი“, „სიზმრისეული“ ენა გა-მოდის წინა პლანზე, რადგან კონსტრუქციულმა და გასაგებმა ენამ დაკარგა როლიცა და ფუნქციაც თანამედროვე ტექნოლოგიებით მოცულ გარემოში. შესაბამისად, ნიცშეანური ენის კრიტიკა, რომ „ადამიანს მართლა ეგონა, რომ ენაში და ენით სამყაროს შეიმცენებდა“ (ნიცშე, 2000a, გვ. 30) მოდერ-ნისტებისათვის მნიშვნელოვანია იმდენად, რამდენადაც ე. წ. „რაციონალური“ ენა მათთვის მიუღე-ბელია, რადგან იმ რთული და არაპროგნოზირებადი სამყაროსა და მასში ადამიანებს შორის არსე-ბული არათანმიმდევრული, წინააღმდეგობრივი და ურთიერთგამომრიცხავი მოვლენების გამოსა-ხატად კონვენციური ენა სრულიად შეუსაბამოა.

ენით ექპერიმენტირება და დამყრობელი ქვეყნის ენისაგან გაქცევის სურვილი ყველაზე მძი-მედ და ირლანდიელი მწერლის ჯეიმზ ჯოისის შემოქმედებაში ჩანს.

ჯეიმზ ჯოისმა, მთელი ცხოვრება მშობლიური ირლანდიიდან მოშორებით, ნებაყოფლობით ემიგრაციაში გაატარა. მისთვის ეს შეგნებული და კარგად გააზრებული არჩევანი იყო, რომელიც იმდენად მნიშვნელოვანად მიაჩნდა, რომ 16 ივნისი, დღე როდესაც საბოლოოდ გადაწყვიტა ირლანდიის დატოვება თავის ყველაზე ცნობილ ნაწარმოებში „ულისეში“ უკვდავყო. ამიტომ, ემიგრაციის, სამშობლოდან გაქცევის თემა ჯოისის ბევრ ნაწარმოებში ჟღერს. მაგრამ მის ტექსტებში კითხვა რას იღებს და რას კარგავს პიროვნება ემიგრაციაში თითქმის ყოველთვის უპასუხო, ღია კითხვად რჩება. ჯოისს არ შეუქმნია არცერთი პერსონაჟი, რომელიც ირლანდიის ხუნდებსა და რუტინას გაექცა და ემიგრაციამ მას პიროვნული ზრდა და შემოქმედებითი თავისუფლება მოუტანა. თვით სტივენ დედალოსიც კი, ჯოისის ალტერ ეგო, რომლის პირითაც ჯოისი ხშირად თავის აზრებს გამოთქვამს, და რომელიც ყველაზე მძაფრად გამოხატავს ახალგაზრდა ხელოვანის ლტოლვას თავისუფლებისაკენ, ტექსტში ძიების პროცესშია. არ ვიცით, თუ რას მოუტანს ემიგრაცია და იპოვის თუ არა თავისუფლებას ირლანდიის ფარგლებს გარეთ. თუმცა ვიცით, რომ ჯოისი, რომელიც სტივენ დედალოსის გზას მიჰყვება და ირლანდიიდან გაიქცა, ირლანდიას ვერ გაექცა. მთელი მისი შემოქმედება, რომელიც პარიზსა, იტალიასა და შვეიცარიაში ცხოვრებისას შეიქმნა ისევ და ისევ ირლანდიას ეძღვნება. ასეთი ძლიერი ბმა ირლანდიური სამყაროსადმი, შეიძლება ითქვას, რომ არცერთ ირლანდიელ მწერალთან არ აღინიშნება. მათ შორის მათთანაც კი, ვინც ირლანდიას არ გამოშორებია. ანუ, ჯოისმა მწერლობაში განახორციელა ის, რასაც ახალგაზრდა სტივენ დედალოსი მიზნად ისახავდა ირლანდიის დატოვებისას: „მივდივარ, რათა... ჩემი სულის სამკედლოში გამოვჭედო ჯერ არ შექმნილი ცნობიერება ჩემი ხალხისა“ (Joyce, 2016, p. 292).

მშობლიური ხალხის ცნობიერების გამოსახვა, რასაც ჯოისი მიზნად ისახავს, ისევე, როგორც ნებისმიერი მწერლის მოღვაწეობა, მხოლოდ ენის საშუალებით ხორციელდება. ენა, რომელიც მწერლისათვის თავისი სათქმელის გამოხატვის ერთადერთი საშუალებაა, ემიგრანტი მწერლისათვის ერთგვარ პრობლემად შეიძლება იქცეს. ისტორიამ გვაჩვენა არაერთი მაგალითი იმისა, რომ მწერალმა შეიძლება იმდენად შეისისხლხორცოს უცხო ენა, რომ ამ ენაზე დაიწყოს წერა. (მაგ. გრიგოლ რობაქიძე, ვლადიმირ ნაბოკოვი, ჯოზეფ კონრადი, კარმენ ბუგანი და სხვ.).

ჯოისის შემთხვევაში ენის საკითხი გაცილებით უფრო რთულად დგას და მხოლოდ ემიგრაციას არ უკავშირდება, უფრო სწორად მისი „ენობრივი ემიგრაცია“ ჯერ კიდევ ირლანდიაში დაიწყო. ცნობილია, რომ ისტორიული პერიპეტიების გამო ირლანდიამ მშობლიური ენა – გელური ენა – დაკარგა და მისი ადგილი ინგლისურმა ენამ დაიკავა. ამიტომ ჯოისამდეც და ჯოისის შემდეგაც არაერთი ირლანდიელი მწერალი (სჯონათან სვიფტი, ბერნარდ შო, ოსკარ უაილდი, უილიამ ბატლერ იეიტსი და სხვ.) ინგლისურად წერდა. ყველა ეს ირლანდიური წარმოშობის მწერალი ინგლისური ენის დიდოსტატად ითვლება და ჯოისის გარდა, არცერთს არ გასჩენია ფიქრები, ეჭვები და კითხვები იმის შესახებ, რომ სხვის ენაზე წერს. თავად უილიამ ბატლერ იეიტსსაც კი, რომელიც გელური აღორძინების ერთერთი მოთავე იყო.

ირლანდიელ მწერლებს შორის ჯოისი ერთადერთია, რომლისთვისაც ენა განიხილება, როგორც პრობლემა. ინგლისური ენა, რომელზეც იგი წერდა, მის აღქმაში, დამპყრობლის ენად აღიქმება, რომელმაც ირლანდიას მშობლიური გელური წაართვა. გაუცხოება ენისადმი კარგად ჩანს სტივენ დედალოსის – ჯოისის საყვარელი პერსონაჟისა და ალბათ მეტ-ნაკლებად მისი ალტერ ეგოს – მიერ გამოთქმულ მოსაზრებებში ენის შესახებ. იგი ინგლისურს ასე ახასიათებს: „ასეთი ახლობელი და ასეთი უცხო“ (Joyce, 2016, p. 215).

ჯოისის პრობლემური დამოკიდებულება ენის მიმართ ვლინდება როგორც თემატურ დონეზე (ენა ერთ-ერთია იმ მრავალ პრობლემათა შორის, რომელიც მის პერსონაჟებს აწუხებთ და რომელიც ხშირად განიხილება „დუბლინელებში“, „ახალგაზრდა ხელოვანის პორტრეტსა“ და „ულისეში“), ასევე ენობრივ დონეზე, სადაც ჯოისი, როგორც მწერალი, ცდილობს ენობრივი ექსპერიმენტებით შექმნას ახალი ენა.

ამგვარი დილემის წყალობით, ჯოისის მთელი სამწერლო კარიერა შეიძლება განვიხილოთ, როგორც გამოხატვის ენის ძიება, რომელიც დაიწყო ირლანდიური/გელური ენის უარყოფით („დუბლინელები“, „ხელოვანის პორტრეტი ახალგაზრდობისას“) და ინგლისურ ენისადმი გაუცხო-

ებით („ხელოვანის პორტრეტი ახალგაზრდობისას“). შემდგომში, „ულისეს“ ეკლექტიკურ, ალუზიური სტილში, სადაც ჯოისი სიტყვათქმნადობით და სიტყვების თამაშით უწყებს დიდ ენობრივ ექსპერიმენტს, რომელიც უფრო რადიკალური სახით ბოლო ნაწარმოებში „დამისთევა ფინეგანი-სათვის“ ვლინდება, სადაც ჯოისი ცდილობს შექმნას ისეთი ენა, სადაც თითოეული აღმნიშვნელი მრავალ სხვადასხვა კონოტაციას ატარებს და ინტერპრეტაციის უსასრულო შესაძლებლობებს წარმოქმნის.

დუბლინელების ბოლო და ალბათ ამ კრებულის ყველაზე მნიშვნელოვანი მოთხრობაში „მიცვალებულები“, რომელსაც რიჩარდ ელმანი „გამძევებულის სიმღერას“ („song of exile“) უწოდებს, რადგან „დუბლინელების სხვა მოთხრობებისაგან განსხვავებით, ემიგრაციაში დაიწერა, კარგად ჩანს ჯოისის დამოკიდებულება როგორც კულტური აღორძინებისადმი, ასევე ენის, როგორც გამოხატვის საშუალების მიმართ პრობლემური დამოკიდებულება.

ნაწარმოების მთავარი გმირი, მასწავლებელი და ჟურნალისტი გებრიელ კონროია, რომელიც საფიქრებელია, რომ ბევრი რამით ჩამოჰგავს ავტორს და ჯოისის იმ ინტელექტუალი და დაკომპექსებული გმირების წყებას მიეკუთვნება, რომელიც საბოლოოდ სტივენ დედალოსის სახეს მიიღებს ჯოისის შემდეგ ნაწარმოებებში „ხელოვანის პორტრეტს“ და „ულისეში“. მოთხრობის პროტაგონისტის სახელი – გაბრიელი – უთუოდ ნიშანდობლივია. იგი ებრაულად „ღვთის კაცს“ ნიშნავს და ერთერთი მთავარანგელოზის სახელია. გაბრიელ მთავარანგელოზი ღვთის გზავნილია, მისი შიკრიკია, რომელმაც სიტყვა უნდა მიიტანოს ადამიანებთან. სწორედ მან ამცნო მოსეს თავისი მისია, ზაქარიას – იოანე ნათლისმცემლის დაბადება, ღვთისმშობელს კი – იესოს ჩასახვის შესახებ და სხვ. ამრიგად, წმ. გაბრიელი ღვთიური სიტყვით იღვწის ამქვეყნიურ სამყაროში. ჯოისი, რომელიც დაცემული ადამიანის კრიზისულ სურათს ქმნის, ისტორიულ და რელიგიურ რემინისცენციებს პაროდიულად იყენებს, რაც კარგად ჩანს მთავარი პერსონაჟის სახელდებაშიც. მიუხედავად იმისა, რომ გაბრიელი თავისი ცოდნითა და ინტელექტუალური შესაძლებლობებით ბევრად აღემატება გარშემო მყოფებს, ამ თვისებებს მისთვის მხოლოდ გარიყულობის და მარტოსულობის შეგრძნება მოაქვს. ნაცვად იმისა, რომ მის სიტყვას კეთილი გზავნილი მოჰქონდეს ადამიანებისთვის, გაბრიელის ყოველი მცდელობა საუბრისა მხოლოდ უხერხულ მდგომარეობაში აგდებს მასაც და გარშემო მყოფებსაც. როგორც, მაგალითად მოთხრობის დასაწყისში, მისი საუბარი მოსამსახურე გოგონა ლილისთან, ან მისი ექვები სადღეგრძელოს წარმოთქმის დროს, რომ რამე ისე არ გამოუვიდეს და სწობად არ მიიჩნიონ. ამრიგად, ღვთის სიტყვის მიტანა კი არა, უბრალო კომუნიკაცია სხვა პერდონაჟებთან გაბრიელისთვის მუდმივად ხელის მოცარვით მთავრდება.

ცალკე აღნიშვნის ღირსია გაბრიელისა და კულტური აღორძინების მხარდამჭერი მის აივორსის დიალოგი. გაბრიელი, რომელიც არდადეგებს ჩვეულებრივ გერმანიაში, საფრანგეთსა ან ბელგიაში ატარებს ხოლმე რათა უცხო ქვეყნები ნახოს და უცხო ენებში გაიწაფოს, მის აივორსისაგან გაკილვას მიიღებს. მისი აზრით გაბრიელს ჯერ საკუთარი ქვეყანა არ უნახავს და არც თავისი მშობლისური ენა იცის და საერთოდაც „გაინგლისელებულა“. ეს დიალოგი, რომელშიც გაბრიელ კონროი აცხადებს, რომ გელური მისი მშობლისური ენა არ არის პირველი განაცადია, რომელიც შემდეგ არაერთხელ გამეორდება უფრო მძაფრად და ტრაგიკულად სტივენ დედალოსის პირით ჯერ „ხელოვანის პორტრეტში“, შემდეგ კი „ულისეში“.

რომანს „ხელოვანის პორტრეტი ახალგაზრდობისას“ ერთერთ ცენტრალურ თემას პიროვნული თავისუფლებისა და იდენტობის ძიება წარმოადგენს, რომელიც მჭიდროდ უკავშიდრება ენის, როგორც თვითგამოხატვის საშუალების ძიებას. ამ პრობლემას ჯოისი ორ დონეზე გამოხატავს: ერთი მხრივ რომანში ხაზგასმულია სტივენ დედალოსის ინგლისური ენის მიმართ გაუცხოება, რომელზეც სტივენი მუდმივად ფიქრობს, ხოლო მეორე მხრივ, ჯოისი ცდილობს გვაჩვენოს როგორ „მუშაობს“ ენა, რათა ნაწარმოების მხატვრული ქსოვილი შეიქმნას. ანუ, თავად ენამ უნდა გამოხატოს ავტორის სათქმელი ისე, რომ საჭირო არ იყოს ავტორის ან პერსონაჟის კომენტარი და განმარტება. ამიტომ, რომანის მანძილზე ნაწარმოების ენა დრამატულად იცვლება და შეიძლება ითქვას იზრდება სტივენ დედალოსის ზრდასთან ერთად. თუ პირველი თავი ბავშვის ენით გადმოცემული სამყაროს ასახავს და საბავშვო ნაწარმოებებიდან ამოღებული ფრაგმენტებისგან შემდგარი ტექსტია,

შემდეგი თავები – სკოლის მოსწავლის, მოზარდის მეტყველება, ხოლო ბოლო თავი - უკვე ზრდასრული სტივენის ჩანაწერები დღიურში, რომელიც მის ფილოსოფიურ და ესთეტიკურ მრწამსს გამოხატავს. სტივენი იზრდება და მის ზრდასთან ერთად იცვლება თხრობის ენა, რომელიც პროტაგონისტის ასაკსა და სულიერ მდგომარეობას შეესაბამება.

იეზუიტთა სასწავლებელში ჩამოყალიბებისა და საკუთარი თავისა და დანიშნულების მიზნების პროცესში ენის პრობლემა სტივენ დედალოსისთვის განსაკუთრებულ სიმწვავეს იძენს. ინგლისური ენა, მიუხედავად იმისა რომ ამ ენაზე ამოიღება ენა, სტივენის აღქმაში მშობლიური ენა არ არის – ის მტრის, დამპყრობლის ენაა, რომელიც ამასთანავე ერთადერთ იარაღია, რომლითაც მან თავისი ფიქრები და განცდები უნდა გამოხატოს. ეს ტრაგიკული დამოკიდებულება და გაუცხოება ენისადმი კარგად ჩანს მონაკვეთში, როდესაც სტივენი დეკანს ესაუბრება, რომელიც ინგლისური წარმოშობისაა.

ენას, რომელზეც ჩვენ ახლა ვსაუბრობთ, ჯერ მისი ენაა და მერე ჩემი. როგორ განსხვავდება მის ბაგეთაგან წარმოთქმული სიტყვები – ოჯახი, ქრისტე, ლუდი, მასწავლებელი – ჩამს ბაგეთაგან წარმოთქმულისაგან... მისი ენა, ასეთი ახლობელი და ასეთი უცხო ყოველთვის მხოლოდ შემენილი ენა იქნებ ჩემთვის. მე არც შემიქმნია და არც მიმიღია მისი სიტყვები (ჯოისი, 2016, გვ. 215-216).

ეს მონაკვეთი კარგად ასახავს იმ ფაქტსაც, რომ ირლანდიაში, სამწუხაროს, უკეთ იციან ინგლისური, ვიდრე ინგლისში. სტივენი დეკანთან საუბარში სიტყვა ძაბრის” ძველ ინგლისურ შესატყვისს ახსენებს, რომელიც დეკანს არც გაუგონია. დეკანთან ერთი შეხედვით უმნიშვნელო დიალოგმა სტივენზე იმდენად დიდი შთაბეჭდილება დატოვა, რომ იგი თავის დღიურში ისევ უბრუნდება ამ საკითხს:

... „ვერ ამოვიგდე თავიდან. ლექსიკონში ჩავიხედე. ვიპოვე. ძველი, კარგი ინგლისური სიტყვაა. ჯანდაბას დეკანიც და მისი ძაბრიც. რისთვის მოვიდა აქ? – თავისი ძველი ენა ესწავლებინა ჩემთვის თუ ჩვენგან ესწავლა“ (ჯოისი, 2016, გვ. 291).

მშობლიური ენის დაკარგვის მტკივნეული განცდა კარგად ჩანს „ულისეს“ პირველი ეპიზოდში, სადაც ინგლისელი სტუდენტი ჰაინზი, რომელიც სპეციალურად ჩამოსულა ირლანდიაში გელური ენისა და ირლანდიური კულტურის შესასწავლად მარტელოს კოშკში მოსულ მერმევე ქალს გელურად ელაპარაკება, ქალს კი გონია, რომ მას ფრანგულად მიმართავენ. ეს ეპიზოდი ნათლად აჩვენებს, რომ ინგლისური ენა არა მხოლოდ ირლანდიელი ინტელექტუალების მშობლიურ ენად ქცეულა, არამედ უბრალო მოსახლეობასაც აღარ ესმის გელური ენა. პარადოქსულია ისიც, რომ გელური არ იცის არც სტივენმა, არც მისმა მეგობარმა ბაკ მალიგანმა, თუმცა ორივე ირლანდიელია, ხოლო ინგლისელი „უზურპატორი“, გადამთიელი ჰაინზი, რომელიც მარტელოს კოშკში შემოუსახლდა სტივენს (როგორც ინგლისი შემოუსახლდა ირლანდიას), ამ ენის შესასწავლად ჩამოსულა. სტივენი თავს უსახლკაროდ და უსამშობლოდ გრძნობს, რადგან ენაცა და სამშობლოც გადამთიელებს მიუთვისებიათ, რომლის პერსონიფიცირებადაც ჰაინზს აღიქვამს.

პარადოქსია, რომ დამპყრობლის ენაზე შურისძიებას ჯოისი იმით ახდენს, რომ სრულყოფილებამდე მიყავს ინგლისურის ფლობა. „ულისე“ ამ ენის უძირო შესაძლებლობების დემონსტრირებაა. ამ თვალსაზრისით განსაკუთრებით საინტერესოა „ულისეს“ მეთოთხმეტე ეპიზოდი, რომელიც ჯოისის დიდ ენობრივი ექსპერიმენტია და მიზნად ინგლისური ლიტერატურის ევოლუციის პარადიულ წარმოჩენას ისახავს. „მზის ხარების“ პირველი მონაკვეთი ლათინური ქრონიკების, ჰაგიოგრაფიული ლიტერატურისა და ანგლო-საქსური რიტმულ-ალიტერაციული პროზის პაროდირებით იწყება (ინგლისური სალიტერატურო ენის დაბადება) და სარაინდო რომანის, ელიზბეთის ხანის ქრონიკების, მილტონის, დეფოს, სვიფტის, უილდის და სხვთა გავლით ჯოისის თანამედროვე სლენგით გაჯერებული ინგლისურის პაროდირებით მთავრდება. ანუ, ერთი ეპიზოდის მანძილზე ავტორი ახდენს ყველა იმ ეტაპის დემონსტრირებას, რაც ინგლისურმა ენამ გაიარა დასა-

ბამიდან ჯოისის ეპოქამდე. (შემდეგ ნაწარმოებში „ღამისთევა ფინეგანისთვის“ ჯოისი საკუთარი ნაწარმოებების, განსკუთრებით „ულისეს“ პაროდირებასაც მოახდენს).

ცნობილია, რომ „ულისეს“ ჯოისი დაუნდობლად დასცინის რელიგიურ, ეთნიკურ, პოლიტიკურ კლიშეებს, „მზის ხარების“ ეპოქაში კი მისი ირონიის სამიზნე ლიტერატურული, ენობრივი და სტილისტური კლიშეებია. ენა და ლიტერატურული მემკვიდრეობა მწერლისთვის ერთსა და იმავე დროს იარაღიცაა, რომელსაც იგი ეყრდნობა და და მიზანიც. ხოლო ნებისმიერი დიდ მწერალს აუცილებლად გარკვეული სიახლე მოაქვს ამ ტრადიციაში.

„ულისეს“ ეს ეპიზოდი იმასაც ადასტურებს, რომ მოდერნისტულ ლიტერატურაში ფორმა ყოველთვის ნიშნადია და ფორმა და შინაარსი ერთმანეთს განსაზღვრავს. ეპიზოდში გამოყენებული სხვადასხვა სალიტერატურო სტილი, როგორც წესი კორელაციაშია იმასთან, თუ რას ყვება ავტორი. მაგ. სტივენის ღვთისმოსავობისაგან განდგომა ჯონ ბანიანის დიდაქტიკურ-ალეგორიული სტილით არის მოთხრობილი, ლეოპოლდ ბლუმის ახალგაზრობის რემინისცენციები კი – ჩარლზ ლემის სენტიმენტალურ-რომანტიკული სტილის პაროდირებით გადმოიცემა. ადისონისა და და სტილის ჟურნალისტური ესეს სტილის პაროდირებითაა მოთხრობილი ბაკ მალიგანის გამოჩენა, ხოლო დეფოს პროზული რეალიზმი ორ უსქმურს, ლენეჰენსა და კოსტელოს აღწერს.

ამ ეპიზოდის ბოლო 150 ხაზი, სადაც ჯოისი მისი თანამედროვე ინგლისურის პაროდირებას ახდენს, რომელიც სლენგითა და პიჯინით არის გაჯერებული, ფრაგმენტულ, არა ლოგიკურად, არამედ მხოლოდ ასოციაციურად ან ლინგვისტურად დაკავშირებელ ფრაზებს შეიცავს. მასში ჯოისი ისეთ ლინგვისტურ ექსპერიმენტირებას იწყებს, რომელიც მთელი სისრულით „ულისეს“ შემდგომ შექმნილ ნაწარმოებში „ღამისთევა ფინეგანისთვის“ გამოჩნდება.

ჯოისის რთული დამოკიდებულება ენის მიმართ კიდევ ერთ მნიშვნელოვან მომენტს შეიცავს. მიუხედავად იმისა, რომ, ჯოისი ინგლისური ენის დამპყრობლის ენად აღიქვამს, იგი უარს ამბობს გელური ენის აღორძინებაზე, რასაც მისი თანამედროვე კელტური აღორძინების მომხრეები უჭერდნენ მხარს. ჯოისს მიაჩნდა, რომ ეს პროცესი ირლანდიის შემდგომ იზოლაციისა და კარჩაკეტილობის საფრთხეს გაზრდიდა.

ჯოისმა, რომელიც პოლიგლოტი იყო და ნორვეგიული სპეციალურად ისწავლა, რომ იზსენი ორგინალში წაეკითხა და შემდეგ მისთვის აღფრთოვანებული წერილი მიეწერა, ჯიუტად უარს ამბობდა მშობლიური გელურის სწავლაზე. რაც კიდევ უფრო საინტერესოა და ერთი შეხედვით უცნაურადაც კი ჩანს, სავარაუდოდ, მან გარკვეულ დონეზე იცოდა გელური, რასაც მისი ბოლო წიგნი „ღამისთევა ფინეგანისთვის“ ცხადყოფს, რადგან მასში იმ მრავალ ენათა შორის, რომელსაც ჯოისი იყენებს გელურიც უხვად გვხვდება. თუმცა ჯოისს ჯიუტად რ სურდა ამის აღიარება. რადგან მისი ენობრივი პოზიცია მკვეთრად განსხვავდებოდა კელტური აღორძინების მოხრეთა პოზიციისაგან და ეს განსხვავება უპირველს ყოვლისა ენისადმი დამოკიდებულებაში გამოიხატებოდა. თავისი ძმის სტანისლაუსისთვის მიწერილ წერილში ჯოისი აღნიშნავდა, რომ გელური ენის აღორძინება ირლანდიის კულტურასა და პოლიტიკას კიდევ უფრო მეტად დაამორებდა ევროპას.

წიგნში „ირლანდია: წმინდანებისა და საგების კუნძული“ (1907) ჯოისი წერდა, რომ „*ძველი ირლანდია ისეთივე მკვდარია, როგორც ძველი ეგვიპტე. ... ეროვნული სული, რომელიც საუკუნეების მანძილზე საარაკო ნათელმზილველების, მოხეტიალე მენესტრელების და იაკობინელი პოეტების პირით გვესაუბრებოდა, გაქრა*“ (Joyce, 1964, p. 173). ირლანდიური აღორძინების მთავარი ნაკლი. ჯოისის აზრით, წარსულის გაფეტიშება, საკუთარი ქვეყნის ისტორიის მითოლოგიზირება და ლეგენდარულ და პოეტურ საბურველში გახვევაა. ჯოისს მიაჩნია, რომ ქვეყნის მომავლისთვის მისი შენჯღრევა, ნამდვილი სახის ჩვენება და რომანტიზირებული ხატის დარღვევაა მნიშვნელოვანი, რისი მცდელობაც კარგად ჩანს მის ყველა ნაწარმოებში. ამით, ჯოისის პოზიცია სრულ კონტრასტშია მისი დროის ირლანდიის სულისკვეთებისაგან.

ამიტომ, ჯოისი დაუნდობლად დასცინის ნაციონალიზმის სენს. „ულისეს“ ერთ-ერთი პერსონაჟი, რომელსაც სახელი არ გააჩნია და მოქალაქედ იწოდება, სწორედ ამგვარი ულტრა ნაციონალიზმის განსახიერებაა. ჯოისის ირონიულ-პაროდირული დამოკიდებულება კარგად ჩანს პერსონაჟის გრძელ აღწერაში, რომელიც დახუნძლულია მითოლოგიური, ისტორიული, პოლიტიკური,

ლიტერატურული პერსონაჟების მოხსენიებით. ავტორი ამ პერსონაჟს ლეგენდარულ ირლანდიელ გმირებს ადარებს და ირლანდაში გაბატონებული პომპეზური სტილის პაროდირებას ახდენს. ნიშანდობლივია, რომ ამ ეპიზოდს „ციკლოპები“ ეწოდება, რაც ჰომეროსის ოდისეისის მოგზაურობის გარკვეულ ეპიზოდთან იწვევს ასოციაციას, რომელსაც მოქალაქის ახვეული ცალი თვალიც მიგვანიშნებს (ასოციაცია ციკლოპთან და ამასთანავე მისი თვალსაზრისის ცალმხრივობასთან). ოდისეესმა ციკლოპს თავი დააღწია. სწორედ ასე უნდა დააღწიოს ირლანდიამაც თავი თავის ციკლოპს – მოქალაქის უკიდურესად ნაციონალისტურ იდეოლოგიას.

ენით ექსპერიმენტირება უკიდურეს ფორმას იღებს ჯოისის ბოლო ნაწარმოებში „ღამისთევა ფინეგანისთვის“, რომელიც დიდი ენობრივი ექსპერიმენტია. ის ადამიანები, რომლებიც სიცოცხლის ბოლო წლებში მეგობრობდნენ ჯოისთან, მათ შორის მისი ყველაზე ცნობილი ბიოგრაფის სტიუარტ გილბერტი, ერთხმად არნიშნავენ, რომ ჯოისი გამუდმებით ეკითხებოდა მათ, ხომ არ იყო სიგიჟე მისი მცდელობა იმისა, რომ უნივერსალური ღამის ენა შეექმნა, იმ დროს, როცა სამყარო კატასტროფისაკენ მიექანებოდა და მეორე მსოფლიო ომი ახლოვდებოდა. თუმცა, ამავდროულად იმასაც იმედოვნებდა, რომ იმ შეუძლებელ ამოცანას ამოხსნიდა, რომელიც ადამიანის არაცნობიერის წიადიდან და კაცობრიობის ბაბილონის გოდოლამდე არსებული არქექტიპული ენის აღდგენა იყო.

„ხელოვანის პორტრეტში“ სტივენ დედალოსის მუდმივი ჭიდილი დამპყრობლის ენასთან, და მწარე განაცხადი, რომ ინგლისური მისთვის უცხო და ძალით თავზე მოხვეული ენაა, „ფინეგანში“ ახალი ენის შექმნის მცდელობად იქცა.

1925 წელს თავისი მეცენატის ჰარიეტ ვივერისადმი მიწერილ წერილში ჯოისი წერდა: *„ენა სხვა არაფერია თუ არა თამაში, მაგრამ ეს ის თამაშია, რომელსაც მე ჩემი წესებით ვთამაშობ“* (Ellmann, 1959, p. 594).

ჯოისი გაკვირვებას გამოთქვამდა, რომ მის კრიტიკოსებს „ღამისთევა ფინეგანისთვის“ „ულისესთან“ შედარებით კიდევ უფრო რთული და ბუნდოვანი ეჩვენებოდათ. ჯოისი ამას იმით ხსნიდა, რომ „ულისეში“ მოქმედება დღის განმავლობაში ხდება და „დღის წიგნია“ ხოლო ხოლო „ფინეგანი“ „ღამის წიგნია“ (Ellmann, 1983, p. 590). სწორედ ამიტომ, ჯოისს მიაჩნდა, რომ უნდა შეექმნა ახალი ენა, „ღამის ენა“, რაც შესაძლებელს გახდიდა გადმოეცა ადამიანის გონების ნახევრად-ცნობიერი და არაცნობიერი მუშაობა, რომელსაც მწერალი ვერ გამოთქვამს „*გამოფხიზლებული ენით, მშრალი გრამატიკითა და სიუჟეტით, რომელიც წინ მიისწრაფის*“ („*wideawake language, cutanddry grammar and goahead plot*“) (Joyce, 1926).

„ღამეზე წერისას არ შემედლო სიტყვები მათი ჩვეული თანმიმდევრობით გამომეყენებინა. ამგვარად დაწყობილი სიტყვები არ გამოხატავენ იმას, რაც ღამით ხდება... როცა დღე დადგება, ყველაფერი ცხადი გახდება... და მეც უკან დავაბრუნებ თქვენს ინგლისურს. სამუდამოდ კი არ ვაპირებ მის დანგრევას“ (Ellmann, 1983, p. 546).

„ფინეგანში“ ჯოისი სამოცზე მეტი ენიდან იყენებს სიტყვები და ასე ჰქმნის იმ პორტმანტო სიტყვებს, რომელიც ნაწარმოებში უხვადაა. მაგრამ, იგი არა მხოლოდ იყენებს ამ უცხო სიტყვებს, არამედ ცდილობს მათ გაერთიანებასა და სიტყვათქმნადობას და ამით თითქოს ბაბილონის გოდოლამდე არსებულ ენას ცდილობს მიაღწიოს. ამგვარი ექსპერიმენტების ერთერთი შთამბეჭდავი მაგალითია „ასი ასოსგან შემდგარი „The hundredlettered name...last word of perfect language“ (ღამისთევა ფინეგანისათვის, 424) ჭექა-ქუხილის სიტყვა, რომელსაც ჯოისის მიზანმიმართულად იყენებს ადამიანისა და კაცობრიობის დაცემის ხაზგასასმელად. პირველი ე.წ. ჭექა-ქუხილი რომანის პირველივე გვერდზე გვხვდება, როცა ჯოისის ზოგადად ადამიანისა და კერძოდ, ფინეგანის დაცემაზე საუბრობს „ამბავი დაცემისა (ბაბაბადალინდქუხიაიამეხნფინქუხბერმმეხიტალგვრგვინიადი ალექტქუხპრორტქუხილვარუნანშვედქუხდანმეხგელმეხ!)“.

ერიკ მაკლუჰანი წიგნში „მეხის როლი ღამისთევა ფინეგანისათვის“ *The Role of Thunder in Finnegans Wake*, დატალურად აანალიზებს რომანში წარმოდგენილ ყველა ჭექა-ქუხილის აღმნიშვნელ სიტყვას და მის შემადგენელ ნაწილებს (მაკლუჰანი, 1997). მაკლუჰანს მოჰყავს ყველა შესაძლო ვარიანტი, რასაც შეიძლება ამ გრძელი სიტყვის თითოეული შემადგენელი ნაწილი წარმოადგენდეს. საინტერესოა, რომ რომანის განმავლობაში ათჯერ ისმის ჭექა-ქუხილის ხმა, რომელთაგან

ცხრა ას-მარცვლიანი სიტყვაა, ხოლო მეათე მათგანში ას-ერთი მარცვალია. ჯამში ეს ათი ჭექა-ქუხილი ათასერთ მარცვალს გვაძლევს, რასაც მკვლევარები „ათას ერთი ღამის“ ერთ-ერთ ალუზიად მოიაზრებენ.

„ფინეგენის“ პაროდულ, ლინგვისტურ კარნავალში ჯოისის ჟონგლირება სიტყვებით, სიტყვათქმნადობა, ენობრივი თამაში რთულ და მრავალგანზომილებიან მხატვრულ ქსოვილს წარმოქმნის, რომელშიც ავტორი ქმნის ენას, რომელიც, როგორც ჟაკ დერიდამ შენიშნა „განსხვავდება საკუთარი თავისგან“ (different from itself) (Derrida, 1997, p. 13).

ჯოისი თავის თავზეცა და ინგლისურ ენაზეც ხუმრობს ამ ნაწარმოებში:

ამაო დევნაში გაიჭრა კათარზისის ოკეანის გადაღმა და სინთეტური მელანი და მგრძნობიარე ქაღალდი ჰქმა საკუთარი გონების ნარჩენებისგან. შენ კითხულობ, როგორ რანაირად? მოდი მანერა და მასალა ამისა ჩვენს სპორტულ დროებაში შევმალოთ ენაში, რომელიც ისეთივე მოხერხებულია, როგორც ის რიგითი, ანგლიკან კარდინალად რომ უნდა აირჩიონ, არ კითხულობს თავის საკუთარ უზრდელო დანიურ ენას, და დედაკაცსა მას ემოსა პორფირი და ძოწეული, შემკული ოქრომთა და ქვითა პატიოსნითა და მარგალიტითა. და აქუნდა ჯელთა მისთა ბარბიმი ოქრომსა, სავსე სამაგლელებითა და არაწმიდებითა სიძვისა ქუეყანისათა. და შუბლსა მისსა ზედა სახელი დაწერილი: საიდუმლო, ბაბილონი დიდი დედა მებავთა და სამაგლელებათა ქუეყანისათა (ჯოისი, 2025, გვ. 341).

ბედის ირონიაა, რომ ჯოისი შემოქმედებაში აირეკლა ყველაფერი, რისგანაც მთელი სიცოცხლე შეგნებულად თავგადაკლული გარბოდა. დუბლინიდან გადახვეწილი და მთელი სიცოცხლე ემიგრაციაში მყოფი ჯოისი მთელი სიცოცხლე დუბლინზე წერდა. კითხვაზე კი – რამდენი ხანი გავიდა რაც დუბლინში არ ყოფილხართო, აკი თავადვე უპასუხა, განა ოდესმე დამიტოვებიაო. გელურიც დემონსტრაციულად არ ისწავლა, თუმც სტივენ დედალოსისთვის „პორტრეტში“ და „ულისეშიც“ ენა, ზოგადად, როგორც ფენომენი და ორივე ენა ინგლისურიცა და გაელურიც ამავე დროს ის პრობლემა და უხვ რეფლიქსიათა საგანია, რომლისგანაც თავი ვერ დაუღწევია. ასე, რომ არ იყოს, არც დეკანითან საუბარში „მაბრის“ ძველი სახელის (funnel/tandish) ხსენება არ აღძრავდა ამდენ საფიქრალს სტივენში და არც ჰაინსი მერმევე ქალს რომ გელურად მიმართავს, მას კი მშობლიური ენა უცხო ენა ჰგონია, გაადიზიანებდა სტივენს. როგორ ამაყადაც უნდა თქვას მისმა გმირმა Non Serviam მთელი მისი შემოქმედება – თავისი ირონიით, ზიარებისა და სხვა სასულიერო სცენების პაროდირებით, ირლანდიური ნაციონალიზმის პაროდირებით, მისი თანამედროვე (მათ შორის საკუთარი) თუ ძველი ეპოქის მწერლების სტილების პაროდირებით, შექსპირის პაროდირებით – იმაში გვარწმუნებს რომ ჯოისი იმაზე წერს, რაც სტკივა, რაზეც აღიზარდა და რასაც ვერსად გაეცა, მაშინაც კი, როდესაც ირონიის საგნად აქცია.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- ჯოისი, ჯ. (2016). „ხელოვანის პორტრეტი ახალგაზრდობისას“, ინგლისურიდან თარგმნა გია ბერაძემ. თბილისი: „არტანუჯი“.
- ჯოისი, ჯ. (2025) „ღამისთევა ფინეგენისთვის“, ინგლისურიდან თარგმნა თამარ გელაშვილმა. თბილისი: „ინტელექტი“.
- Ellmann, R. (1983). James Joyce. New and Revised edition. Oxford University Press.
- Derrida, Jacques. (1997). *Deconstruction in a Nutshell: A Conversation with Jacques Derrida*. Ed. with a commentary by John D. Caputo. New York: Fordham University Press.
- Joyce, J. (1926). Letter to Harriet Shaw Weaver, 24 November 1926 <https://shipwrecklibrary.com/joyce/joyce-quotations/>
- Joyce, J. (1964). The Critical Writings of James Joyce, ed. Ellsworth Mason & Richard Ellmann. NY: Viking Press, 154-174. <https://aubanehistoricalsociety.org/ahs50.pdf>
- Murdoch, I. (2002). Under the Net. London: Vintage Books.
- Wittgenstein, Ludwig. (1963). Philosophische Untersuchungen/Philosophical Investigations, transl. G. E. M. Anscombe, Oxford, Basil Blackwell.

References:

- Derrida, J. (1997). *Deconstruction in a Nutshell: A Conversation with Jacques Derrida*. Ed. with a commentary by John D. Caputo. New York: Fordham University Press.
- Ellmann R. (1983) James Joyce. New and Revised edition. Oxford University Press.
- Joyce, J. (1926). Letter to Harriet Shaw Weaver, 24 November 1926 <https://shipwrecklibrary.com/joyce/joyce-quotations/>
- Joyce, J. (1964). The Critical Writings of James Joyce, ed. Ellsworth Mason & Richard Ellmann. NY: Viking Press, 154-174. <https://aubanehistoricalsociety.org/ahs50.pdf>
- Joyse, J. (2016). „Khelovanis p'ort'ret'i akh'algazrdobisas“. [The portrait of the artist as a young man]. Inglisuridan targmna Gia beradzem. Tbilisi: „art'anuji“.
- Joisi, J. (2025) „Ghamisteva pineganistvis“. [“Finnegan's Night”]. Inglisuridan targmna Tamar Gelashvilma. Tbilisi: „int'elekt'i“.
- Murdoch, I. (2002). Under the Net. London: Vintage Books.
- Wittgenstein Ludwig (1963), Philosophische Untersuchungen/Philosophical Investigations, transl. G. E. M. Anscombe, Oxford, Basil Blackwell.

Nino Jikia

ნინო ჯიქია

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

Georgia, Tbilisi

საქართველო, თბილისი

Ghassan Kanafani. About the Writer's Style Formation
ღასან ქანაფანის მწერლური სტილის ფორმირებისთვის

DOI: <https://doi.org/10.62119/cils.18.2025.10900>

Ghassan Kanafani's works are focused on one topic - Palestinian conflict and Palestinian people's tragedy. Edward Said, an acclaimed American writer and Professor of Palestinian origin, writes that national self-consciousness is a claim to belong to a nation and some culture, have a right to feel somewhere "as between friends". Strong sense of ethnic and national identity is evident in Ghassan Kanafani's stories and poems.

Emotional imbalance, feeling of constant despair, loneliness and tragedy, constant return to the past, constant moves in time and space and monologues - everything that is very typical for Ghassan Kanafani.

Keywords: Edward Said, Palestinian Conflict, Identity Problem

საკვანძო სიტყვები: ედვარდ საიდი, პალესტინის კონფლიქტი, იდენტობის პრობლემა

აღიარებული პალესტინელი მწერლის ღასან ფაიზ ქანაფანის ცხოვრების გზა ბევრ შემთხვევაში თანხვედბა მრავალი პალესტინელი ინტელექტუალის ცხოვრებას. მან ბავშვობიდან გაიზიარა ლტოლვილთა ბედი და მთელი დარჩენილი ცხოვრება ატარა ლტოლვილობის მძიმე ტვირთი. მისი ცხოვრებიდან გამომდინარე, ღასან ქანაფანის შემოქმედება მთლიანად ფოკუსირებულია ერთ თემაზე – ესაა პალესტინის კონფლიქტი და პალესტინელი ხალხის ტრაგედია. როგორც პალესტინური წარმოშობის, წამყვან ამერიკულ უნივერსიტეტებში აღიარებული მკვლევარი და მოაზროვნე ედვარდ საიდი წერს - ნაციონალური თვითშეგნება ესაა განაცხადი, ეკუთვნოდე რომელიმე ხალხს და რომელიმე კულტურას, გქონდეს უფლება, სადღაც „თავისიანად“ იგრძნო თავი (გარდავაძე, 2013, გვ. 305). ქანაფანის მოთხრობებში და რომანებში მკითხველისთვის თვალშისაცემია სწორედ ეთნიკური და ეროვნული იდენტობის გამძაფრებული გრძნობა.

ღასან ქანაფანისთვის პალესტინური იდენტობის საფუძველი პალესტინის მიწაა. მისი მონოთემატური მხატვრული შემოქმედება განაპირობებს ქანაფანის მოთხრობებისა და რომანების სიუჟეტებსა და გმირების ხასიათებსაც – უბრალო პალესტინელების, მათი ოჯახების ტრაგიკულ ისტორიებს, მათ მიერ საკუთარი თავის, საკუთარი ადგილის ძიებას უცხო გარემოში. ამ სახეებს და სიუჟეტებს მწერალი გამოიხმობს პირადი თუ კოლექტიური მეხსიერებიდან. თავის ერთ-ერთ ინტერვიუში მწერალი ამბობს: „ჩემს რომანებში პალესტინელი ინდივიდი კი არა, კრებითი სახეა ტანჯული ადამიანისა. ჩემი აზრით, ტანჯვის ყველაზე ცხადად გადმოცემა პალესტინური ცხოვრების მაგალითზეა შესაძლებელი“ (სავჩენკო, 2004, გვ. 140).

ლიტერატურის კრიტიკოსები საუბრობენ ქანაფანის თხრობის ტექნიკაზე ფოლკლორულ გავლენებზე მის რომანში „ის, რაც თქვენ დაგრჩათ“. აქ აუცილებლად უნდა აღინიშნოს მეოცე საუკუნის 60-იანი წლების არაბული სალიტერატურო წრეების განსაკუთრებული ინტერესი ფოლკ-

ნერის რომანის მიმართ „ხმაური და მძვინვარება“. შესაძლოა, ეს ინტერესი იმდროინდელი არაბული კულტურული ცხოვრების და მწერლობის მხატვრულ-ლიტერატურული ტენდენციების გარდა, იმ პერიოდის ახლო აღმოსავლური ისტორიულ-პოლიტიკური რეალობითაც იყო განპირობებული. ფოლკნერის „ხმაური და მძვინვარება“ პირველად 1963 წ-ს ითარგმნა არაბულად და მაშინვე გახდა მხატვრულად მისაბამი ქანაფანისთვის, რომელიც არ მალავს თავის აღტაცებას „ცნობიერების ნაკადის“ ელემენტებით და აქტიურად ცდილობს ფოლკნერისეული მხატვრული ტექნიკის გადაღებას და საკუთარ შემოქმედებაში გამოყენებას. არა მხოლოდ რომანი „ის, რაც თქვენ დაგრჩათ“, არამედ ღასან ქანაფანის სხვა ნაწარმოებებიც ცხადად აჩვენებს, რომ ფოლკნერის გავლენა და ცნობიერების ნაკადის ელემენტების შემოტანა ქანაფანის შემოქმედებაში არაა ერთჯერადი აქტი, არ შემოიფარგლება მისი ერთი ნაწარმოებით და არ არის განპირობებული მხოლოდ ფოლკნერით, მისი მწერლური ფასეულობებით ქანაფანის აღფრთოვანებით, არამედ ესაა ის გადმოცემის მანერა, რომელიც ღასან ქანაფანის მწერლურ სათქმელსაც საოცრად კარგად მოერგო – დარღვეული სულიერი მყუდროება, მიუსაფრობის, სასოწარკვეთის გამძაფრებული გრძნობა, მარტოსულობის, ტრაგიკულობის მუდმივი განცდა, რეალურისა და ირეალურის, დროთა და სივრცეთა მიჯნის გავლების პრობლემურობა, მუდმივად დაბრუნება წარსულში, მუდმივი გადასვლები მოქმედების დროსა და სივრცეში და მონოლოგური ჩანართები – ეს ყველაფერი ღასან ქანაფანის შემოქმედებისთვის ძალიან სახასიათო შტრიხებია.

ტანჯვის იდეის განვითარება ფოლკნერთან მისი რომანების მკვლევართა მიერ უკვე შენიშნულია. ისინი გამოყოფენ ფოლკნერისეულ უსასოობის სულისშემძვრელ სევდას, სამყაროსეული პესიმიზმის, უსიხარულობისა და უიმედობის განცდას. ფოლკნერის მხატვრული სამყარო წარმოუდგენელია ნგრევისა და ქაოსის გარეშე, სადაც გმირი საკუთარი თავისკენ სავალ გზას ადგება. ქანაფანიც, ფოლკნერის მსგავსად, ტანჯვას ადამიანისგან განუყოფელ მდგომარეობად მიიჩნევს, მისი გამოსახვის აუცილებელ ასპექტად; მისი ყურადღების ცენტრშიც, ისევე როგორც მისი მისაბამი ფოლკნერისა, ინდივიდის ტოტალური მარტოსულობაა მოქცეული (საფჩენკო, 2004, გვ. 139-140).

დროისა და სივრცის ახლებური მოდელირება და სწორხაზობრივი გადმოცემის მანერაზე უარის თქმა, თხრობის ტექნიკაში განსხვავებული რაკურსების გამოყენება და ბევრი სხვა რამ სწორედ ფოლკნერის გავლენად უნდა ჩაითვალოს ქანაფანის მოთხრობებსა და რომანებში და საერთოდ, XX საუკუნის დასავლური მწერლობისა და ხელოვნების მიერ დროის მიმართ თვისობრივად ახალი დამოკიდებულების გაზიარებად, როცა ფასეულობათა ახლებური გადაფასების პროცესში დრო აღარაა ობიექტური მოცემულობა, როცა მხატვრული ლიტერატურის ფოკუსში მოცემული სუბიექტური დრო – ადამიანის გრძნობათა და განცდათა დრო, მეხსიერების დრო ობიექტური საზომით არ იზომება (გელაშვილი, 2005, გვ. 3-5). მისი აღქმა სრულიად რელატიურია და ეს მოვლენა ესთეტიკურ ფენომენადაა ქცეული მოდერნისტულ ლიტერატურულ ნაწარმოებში (გელაშვილი, 2012, გვ. 113). დროის კატეგორიის ახლებურ გააზრებასა და ექსპერიმენტირებას ლიტერატურაში, რომელიც მუსიკის მსგავსად ტემპორალური, დროული ჟანრია, თავისთავად მოჰყვამედება ცვლილებები სივრცის მოდელირებაშიც, რაც ყველაზე რადიკალურად „გაყინული წამის“ მხატვრულ ხორცშესხმაში გამოვლინდა (გელაშვილი, 2005, გვ. 5). თუ მიმეტური ხელოვნება დრო/სივრცის მოდელირებისას მაქსიმალურად ქმნიდა რეალურობის ილუზიას, მოდერნისტული ხელოვნება ზედროულ-მითოსურ ქრონოტიპს ქმნის (გელაშვილი, 2005, გვ. 7). მოდერნისტული ლიტერატურის მითოსისკენ შებრუნება იწვევს დროის ციკლურ წარმოდგენას მწერლობაში, სადაც ყოველი მოქმედება ერთჯერადი აქტი კი აღარ არის, არამედ – განმეორებადი (გელაშვილი, 2005, გვ. 27-29). ფოლკნერის მკვლევრები აღნიშნავენ, რომ ეს ციკლური წრე ფოლკნერთან წარმოგვიდგება, როგორც გმირის ეგზისტენციური გაუცხოების სიმბოლო და ბედისწერა. ამ გაუცხოებას დროში წრიული ფორმა აქვს, ერთ წრეში ბრუნავს, ერთ მარადიულ აწმყოში, რომელიც არის „უჟამო ჟამი“ და დროს სპობს. გმირის ამ წრიდან გაქცევა თავის დაღწევის ამაო მცდელობაა (გელაშვილი, 2005, გვ. 34-35). რომანის ფინალიც ამბის დასასრული როდია, არამედ მთლიანობის ნაწილია და ეს ნაწილი შეიძლება მაღალი ტრაგედია იყოს (გელაშვილი, 2005, გვ. 36). ფოლკნერთან განსაკუთრებით სწორედ დროის გაწელვა-შეჩერების ეფექტი იპყრობს ლიტერატურის მკვლევართა ყურადღებას, როცა „შედეგებუ-

ლი“ სივრცე-დროის ფარგლებში დრო უსაზღვროდ კონდენსირებული და გამძაფრებულია (გელაშვილი, 2005, გვ. 75). ასტრონომიული დროის უმცირესი მონაკვეთი შეიძლება, სუბიექტის აღქმაში უზომოდ ტევადად იქცეს, ერთმა წამმა შეიძლება, ადამიანის მთელი ცხოვრების გააზრება მოიცვას და მასში განხორციელდეს გმირის „მოგზაურობა“ საკუთარი თავისა და სამყაროს შესამეცნებლად (გელაშვილი, 2005, გვ. 74). რამდენიმე ისტორიის ერთდროული თხრობა ფოლკნერისეული მონტაჟის ტექნიკაა. სიუჟეტი წრფივად კი არ ვითარდება, არამედ იშლება–იხსნება, ან წრიულად ბრუნავს, რაც, საბოლოო ჯამში, ნაწარმოების სივრცულ ფორმას წარმოქმნის. რეალობის სარკისებური ასახვის ნაცვლად ავტორი ნაწილებად შლის რეალობას, რათა საკუთარი, უფრო მაღალორგანიზებული რეალობა შექმნას, „უძრავ მოძრაობაში“ მოიცვას მარადისობა, სადაც დრო სივრცედ იქცევა, სადაც შესაძლოა, ადამიანმა ფიქრით შეაჩეროს დროის მდინარე და მოიპოვოს დაკარგული დრო (გელაშვილი, 2005, გვ. 76-77).

როგორც ფოლკნერის ბევრ რომანშია, ქანაფანისთანაც მხატვრული დრო უკიდურესად შეკუმშულ დროის მონაკვეთს მოიცავს, რომელშიც მოგონებების სახით შემოდის წარსული. აწმყოზე წაფენილი წარსულის მოგონებები ფოლკნერისა არ იყოს, ქანაფანისთვისაც საყვარელი ხერხია, რაც სხვადასხვა დროის პლასტების საინტერესო ზედდების ეფექტს იწვევს. ამგვარი ეფექტი უპირატესად სხვადასხვა დროს განცდილ მსგავს სულიერ მდგომარეობას ან სიტუაციას აკავშირებს ერთმანეთთან, ადამიანის ცნობიერებაში დროის შეჩერების, უდროობის ან ყველა დროის თანაარსებობის ილუზიას ქმნის (გელაშვილი, 2012, გვ. 114). სამივე დროის ერთიანობის, დროის სხვადასხვა პლასტების ერთ სიბრტყეში თავმოყრის და მხატვრული გადმოცემის ეფექტი კი ფოლკნერთან, მისი მკვლევრების აზრით, ემსახურება მიზანს – მაქსიმალურად მიახლოებული სისავსით დახატოს ადამიანი, რომელიც ფოლკნერისთვის მხოლოდ აწმყოში კი არ არსებობს, არამედ ყოველი მისი ფიქრი და ქმედება წარმოადგენს ერთობას მისი წარსულისა და პოტენციური მომავლისა (გელაშვილი, 2012, გვ. 113).

დროის ნოვატორულ და ციკლურ გააზრებას ზოგადად მოდერნისტულ ლიტერატურაში და ფოლკნერთან ბევრ მის რომანში უკავშირდება მამიებელი გმირის და გზის სიმბოლიკაც, როცა გზას დამდგარი პერსონაჟის ან პერსონაჟების თავგადასავალი სიუჟეტურ სქემად წარმოგვიდგება, რომლის მეშვეობითაც მწერალი ალაგებს თავის სათხრობს, გზა კი პერსონაჟის მიერ საკუთარი თავის ძიების, სამყაროს შეცნობის პროცესის სიმბოლური გამოხატულებაა (გელაშვილი, 2010, გვ. 37). მოგზაურობის პირველი საფეხური ზღურბლის გადალახვაა, როცა ზღურბლი ორი დიამეტრალურად განსხვავებული სამყაროს მიჯნაა – უინტერესო, უდიდამო საკუთარი სივრცისა და უცნობი, ფათერაკებით აღსავსე გარე სივრცის, გარე სამყაროსი (გელაშვილი, 2010, გვ. 38). ზღურბლის გადალახვა გმირის რთული და მტკივნეული არჩევანის მომენტი და ზღურბლის გადალახვის შემდეგ უკან დასაბრუნებელი გზა მოჭრილია (გელაშვილი, 2010, გვ. 38). თუკი ზღაპრულ–მითოლოგიური ზღურბლის გადალახვას, ჩვეულებრივ, დამხმარის მეშვეობით ახერხებს გმირი, ფოლკნერთან ზღურბლის გადალახვა ტრავესტირებულია და დამხმარე ბრძენის ან მეგობრის ნაცვლად გმირებს ფულის გაკეთების მოსურნე გაიძვერა ევლინებათ. ზღაპრულ–მითოლოგიური პერსონაჟის ინიციატია, ახლად დაბადება თუკი გზაზე დადგომით მიღებული ცოდნის ზიარება და მითის წრიული გზით უკან დაბრუნების შემდეგ ამ მოპოვებული ცოდნის გამოყენებაა, ფოლკნერთან გმირის დაბრუნება ნაკლებმნიშვნელოვანი ან საერთოდ, შეუძლებელია, რადგან მამიებელი გმირი ილუპება (გელაშვილი, 2010, გვ. 40). ამის ახსნას მკვლევრები ისევ მოდერნისტულ კრიზისულ მსოფლმხედველობაში ეძებენ, როცა უღმერთო და დაცემულ სამყაროში მამიებელი გმირიც სახეს იცვლის – ფსიქიურად გაუწონასწორებელი, გარიყული, ტრაგიკული და განწირულია, რაც საბოლოოდ, მის დაღუპვას იწვევს, მის მიერ საკუთარი თავის ძიება და რეფლექსიებიც მხოლოდ მის შინაგან გამოცდილებად რჩება, მისი ამაღლებული ტრაგედიაც ბანალური ცხოვრების მხოლოდ მცირე ნაწილია და ასეთადვე რჩება (გელაშვილი, 2010, გვ. 40-41).

ქანაფანის რომანი „ჰაიფაში დაბრუნება“ ჰაიფადან 1948 წელს გამოდევნილი პალესტინელი ცოლ–ქმრის დაბრუნებას აღწერს ოცწლიანი არყოფნის შემდეგ ქალაქში, რომელთანაც მათ სხვა დევნილებზე დიდი ტკივილი აკავშირებს – 20 წლის წინ მათ იქ თვეების შვილი დარჩათ და წლე-

ბის მანძილზე შორიდან მისი ამაო ძებნის მიუხედავად, გულის სიღრმეში მისი პოვნის იმედის მაღი ჯერაც არ გაუწყვეტიათ.

ამ მოგზაურობით ცოლ-ქმარი შვილთან ერთად საკუთარ თავსაც ეძებს, საკუთარი შეცდომების გასაღებს წარსულში. მშობლიურ ქალაქში დაბრუნებისას, საკუთარ წარსულთან ხელახალი შეხვედრისას განცდილი დანაკარგი ცოლ-ქმრის წარსულის დანაკარგზე დიდია. ისინი პოულობენ დაკარგულ შვილს, მაგრამ ამასთანავე სამუდამოდ კარგავენ მას – ის იუდეველ ებრაელადაა გაზრდილი და ფანატიკურად ემსახურება ისრაელის სახელმწიფოს სამხედრო ძლიერებას. ამით კიდევ უფრო ძლიერდება ნაწარმოების ტრაგიკულობა და უიმედო მომავლის მტკივნეული შეგრძნება (გარდავაძე, 2013, გვ. 307).

რომანის მხატვრული დრო უკიდურესად შეკუმშულია, ის დაბრუნების ერთ დღეს მოიცავს, რომელშიც მთელი სიმძაფრით შემოიჭრება ოცწლიანი წარსული თავისი ტკივილიანი მოგონებებით და გაერთიანებული აწმყო და წარსული იტევს ბოლო ოცი წლის ფიქრებს, ფანტაზიებს, წარმოსახვებს და განცდებს. დროისა და სივრცის თავისებური გააზრება თავს იჩენს როგორც ნაწარმოების შინაარსის, ისე მისი მხატვრული ქსოვილის დონეზე. რა არის სამშობლო? – კითხულობს ქანაფანის გმირი. ის ნამდვილ პალესტინას ეძებს, პალესტინას, რომელიც ხსოვნაზე მეტია. საკუთარ თავს ეკითხება:

„რა არის პალესტინა მისი ვაჟისთვის, რომელიც ემიგრაციაში დაიბადა, აქაურობა სულ არ იცის და ამ ყველაფრის მიუხედავად, მას პალესტინა უღირს საიმისოდ, რომ კაცმა იარაღი აისხას და მოკვდეს მისთვის! ის აცნობიერებს, რომ პალესტინიდან იძულებით განდევნილი პირველი თაობისთვის სამშობლო მხოლოდ წარსულია! აი, მათი შვილებისთვის კი სამშობლო მომავალია! მშობლების შეცდომების იარაღით გამოსწორების შანსის იმედი“ (Kanafani 2013, გვ. 98).

და მაინც, არც ერთ მათგანს აწმყო არა აქვს. ეს არის დროსა და სივრცეში დაკარგული ხალხი. ასეთი მძიმე მემკვიდრეობით კი თავის გატანა და სადმე დამკვიდრება ძალიან ძნელია (გარდავაძე, 2013, გვ. 308).

ქანაფანის მეორე რომანი „კაცები მზეში“ პალესტინელი ლტოლვილების გაუსაძლის ყოფას აღწერს, მათ განწირულ მცდელობას, დაიმკვიდრონ საკუთარი ადგილი მზისქვეშეთში. ისინი, მეზობელ ქვეყნებს თვშეფარებულნი, ცხოვრობენ იქ „დროებით, სანამ ყველაფერი გაირკვევა“. რომანის ნარატივს ავტორი რამდენიმე დამოუკიდებელი ხაზის ერთი მოგზაურობაში გაერთიანებით აგებს – დამოუკიდებელი თხრობის ხაზები სამი სხვადასხვა ასაკობრივი ჯგუფის, დაახლოებით ერთნაირი, საშუალო სოციალური ფენის წარმომადგენელ მამაკაცს ახვედრებს ქ. ბასრაში, კონტრაბანდისტის ძიებაში, რომელმაც ისინი გარკვეული გასამრჯელოს ფასად ქუვეითში უნდა გადაიყვანოს. ქუვეითი მათ წარმოსახვაში არის მათი გაჭირვებული ყოფიდან თავის დასაღწევი ადგილი. ქანაფანისთვის, ფოლკნერის მსგავსად, ინდივიდი ჯაჭვის ერთ-ერთი რგოლია, ისინი ჩაბმულნი არიან უბედურებათა საბედისწერო, ერთიან ჯაჭვში, რომლის გარღვევასაც ამ გამგზავრებით ლაშობენ, მაგრამ ამაოდ. სამწუხაროდ, მათი მცდელობა ტრაგიკულად მთავრდება. რომანის გმირები გზაში ცისტერნით გადაყვანისას იღუპებიან. რომანის მხატვრული დრო აქაც შენელებული კადრით ამ მოგზაურობაზეა ფოკუსირებული, სადაც მოგონებებად შემოდის წარსული. ისევე როგორც პირველ რომანში „ჰაიფაში დაბრუნება“, აქაც მოგზაურობით დაწყებული თვითშემეცნების და თვითძიების პროცესი შედეგს არ იძლევა, ის ტრაგიკული დასასრულისთვისაა განწირული, მეტიც, ამბის ამგვარი ტრაგიკული დასასრულისთვის მკითხველი თითქოს რომანის კითხვის დაწყებიდანვე ემზადება და სტრიქონ-სტრიქონ უძლიერდება რაღაც საშინელის, გამოუსწორებელის მოლოდინი და წინათგრძნობა. ის მზადაა, ლამის შეგუებულია ტრაგიკულ ფინალს.

როგორც ფოლკნერთან, ქანაფანისთვისაც გმირის დაბრუნება ნაკლებმნიშვნელოვანია ან საერთოდ, შეუძლებელია, რადგან მამიებელი გმირები იღუპებიან, მათი ამადლებული ტრაგედია პალესტინური, უსასოო ტანჯვით აღბეჭდილი ბანალური ცხოვრების მხოლოდ მცირე ნაწილია და

ასეთადვე რჩება. რომანების ფინალიც თითქოს ამბის დასასრული როდია, არამედ მთლიანობის ნაწილია და ეს ნაწილი, ფოლკნერისა არ იყოს, შეიძლება ამაღლებული ტრაგედია იყოს.

ვფიქრობ, ქანაფანის ნაწარმოებებში ფოლკნერისეული ცნობიერების ნაკადის ტექნიკა იმდენად ორგანულად ეწერება და ერწყმის, იმდენად ბუნებრივი სახასიათო შტრიხებითაა გაჯერებული, რომ საკითხის გაუბრალოება იქნება, ვილაპარაკოთ მხოლოდ ქანაფანიზე ფოლკნერის გავლენებზე, უფრო ბუნებრივი იქნება, თუ ვიტყვით, რომ გადმოცემის ეს მანერა, ფოლკნერის მიერ დამკვიდრებული ცნობიერების ნაკადის ეს ტექნიკა საოცრად კარგად ერგება ქანაფანის მწერლურ სათქმელს და მწერლურ სტილს, ის მისთვის ბუნებრივი და ორგანულია, ყოველგვარი ხელოვნური მიზანმიმართული თავისუფალი.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- გარდავაძე, დ. (2013). პალესტინური იდენტობა ლასან ქანაფანის რომანებში „ჰაიფაში დაბრუნება“, „კაცები მზეში“, საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია „თანამედროვე ინტერდისციპლინარულობა და ჰუმანიტარული აზროვნება“ (გვ. 305-309). ქუთაისი.
- გელაშვილი, მ. (2005). დროის პრობლემა მოდერნისტულ ლიტერატურაში. თბილისი: „ზეკარი“.
- გელაშვილი, მ. (2010). გზის მითოლოგია ფოლკნერის შემოქმედებაში. ამერიკის კვლევები: V საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის მასალები (გვ. 37-42). ქუთაისი.
- გელაშვილი, მ. (2012). დროისა და სივრცის მოდელირება ფოლკნერის რომანში „მტკვრში შემოჭრილი“. ამერიკის კვლევები: VI საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის მასალები (გვ. 107-117). ქუთაისი.
- Kanafani, Gh. (2013). Haipashi Dabruneba (D. Gardavadze, Trans.) [Returning to Haifa]. Literary Palette (pp.82-98).
- Kanafani, Gh. (2013). Kacebi Mzeshi (D. Gardavadze, Trans.) [Men in the Sun]. Literary Palette (pp. 64-87).
- Murad, N. Yu., & Savchenko, A. L. (2004). Roman Ghassana Kanafani "Chto vam ostalos" v kontekste literaturnykh iskanij XX veka [Ghassan Kanafani's novel "All that's Left for You" in the context of 20th-century literary researches]. Vestnik VGU. Series of Humanities (pp.124-141).

References:

- Gardavadze, D. (2013). P'alest'inuri ident'oba Gassan Kanapanis romanebshi "Haipashi Dabruneba", "Katsebi Mzeshi" [Palestinian identity in Ghassan Kanafani's novels "Returning to Haifa" and "Men in the Sun"]. The International Scientific Conference "Contemporary Interdisciplinarity and Humanitarian Thought" (305-309). Kutaisi.
- Gelashvili, M. (2005). Drois p'roblema modernist'ul lit'eraturashi. [The problem of time in modernist literature]. Tbilisi: Zek'ari.
- Gelashvili, M. (2010). Gzis mitologema Polk'neris shemokmedebashi. [The mythology of the road in Faulkner's works]. In American Studies: Materials of the V International Scientific Conference (37-42). Kutaisi.
- Gelashvili, M. (2012). Droisa da sivrtsis modelireba Polk'neris romanshi "Nesht'is Shembilts'veli" [Modeling of time and space in Faulkner's novel "Intruder in the Dust"]. In American Studies: Materials of the VI International Scientific Conference (107-117). Kutaisi.
- Kanafani, Gh. (2013). Haipashi Dabruneba (D. Gardavadze, Trans.) [Returning to Haifa]. Literary Palette (pp.82-98).
- Kanafani, Gh. (2013). Kacebi Mzeshi (D. Gardavadze, Trans.) [Men in the Sun]. Literary Palette (pp. 64-87).
- Murad, N. Yu., & Savchenko, A. L. (2004). Roman Ghassana Kanafani "Chto vam ostalos" v kontekste literaturnykh iskanij XX veka [Ghassan Kanafani's novel "All that's Left for You" in the context of 20th-century literary researches]. Vestnik VGU. Series of Humanities (pp.124-141).

Ada Nemsadze

ადა ნემსაძე

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი

Georgia, Tbilisi

საქართველო, თბილისი

Emigration as a Defining Factor of a Person's Ethnic and Cultural Identity

ემიგრაცია – პიროვნების ეთნიკური და კულტურული იდენტობის განმსაზღვრელი ფაქტორი

DOI: <https://doi.org/10.62119/cils.18.2025.10901>

Overcoming an alienation from his native land became the life-long problem of a famous philosopher and German-medium writer Givi Margvelashvili [Giwi Margwelaschwili]. He wrote about this already in his autobiographical novel “Captain Vakush” [Kapitän Wakusch]. In the 1980s-1990s, Givi Margvelashvili wrote documentary prose, which he titled “Perekatasroika (Notes of a Witness of Time, 1988-1993)”, in which he narrated the events of the collapse of the Soviet Union and return to Europe. The paper singles out the causes of ethnic and cultural identity crises among the generation born and brought up in emigration, that modern scientists call the hyphenated identity.

Keywords: Givi Margvelashvili, “Perekatasroika“, emigration, ethnic identity, crisis

საკვანძო სიტყვები: გივი მარგველაშვილი, „პერეკატასტროიკა“, ემიგრაცია, ეთნიკური იდენტობა, კრიზისი

20-იანი წლების ქართველ ემიგრანტთა უცხოეთში დაბადებულ შვილებს მძიმე განსაცდელი ხვდათ წილად, რადგან ისინი სამშობლოს, ენისა და კულტურისადმი დაუძლეველი გაუცხოების პირობებში გაიზარდნენ, რამაც, თავის მხრივ, სოციალური იდენტობის კრიზისები გამოიწვია. ამის მაგალითია ქართველთა სათვისტომოს მეთაურის, ტიტე მარგველაშვილის ოჯახი.

ცნობილი ფილოსოფოსისა და გერმანულენოვანი მწერლის გივი მარგველაშვილისთვის, რომელიც ბერლინში დაიბადა და გაიზარდა, სამშობლოსთან გაუცხოების დამღევე მთელი ცხოვრების პრობლემად იქცა. ამაზე ჯერ კიდევ ავტობიოგრაფიულ რომანში „კაპიტანი ვაკუში“ წერდა. ტექსტის მთავარი პერსონაჟისთვის (რომლის პროტოტიპი, ცხადია, ავტორია) სრულიად უცხო, არასაკუთარი სივრცეა დედ-მამის სამშობლო, რაზეც არაერთი დეტალითაა მითითებული. ერთ-ერთი მათგანია გრიგოლ რობაქიძის „გველის პერანგი“: „მამის ბიბლიოთეკაში ქექვისას წააწყდა ერთ კოლხურ წიგნს, რომელსაც უცნაური სახელწოდება ჰქონდა:

„გველის პერანგი“. გრიგოლ რობაქიძის ეს რომანი [...] შეეხებოდა – როგორც ეს მოსალოდნელიც იყო – ერთი მამასახლისის ხანგრძლივი და შემოვლითი გზებით, მაგრამ არსებითად უმტკივნეულოდ შინ, არაგვის პირას, უკან დაბრუნებას. ამიტომ იყო, რომ მას ქართველთა სათვისტომოში გატაცებით კითხულობდნენ. გერმანულ ენაზე თარგმნილ წიგნთან ერთად ვაკუშმა მისი დედანიც იპოვა, ქართულ ენაზე ადრე გამოცემული, წითელ ყდაში

ჩასმული და გველის ემბლემით შემკული წიგნი. ძირითადად ემოციურმა მუხტმა, სახელდობრ, მამასახლისების დაუოკებელმა სიყვარულმა, რითაც გამსჭვალული იყო მთელი „გველის პერანგი“, ვაკუში თავდაპირველად იქცნეულად განაწყო, რადგან ამ საკითხში ადრინდნვე გათვითცნობიერებული და თავშეკავებას მიჩვეული გახლდათ“ (მარგველაშვილი, 2005, გვ. 129).

ამ და სხვა ამბებს „გველის პერანგის“ შესახებ ჩანაწერებშიც იმეორებს თითქმის ისე, როგორც რომანში, რაც იმას ადასტურებს, რომ ამბავი მხატვრული გამონაგონი არაა.

ვაკუშისთვის უცხოა არა მხოლოდ მამის მეგობართა ემოციები წიგნის მიმართ, არამედ ქართული იდენტობის სხვა ნიშნებთან ემოციური დამოკიდებულებაც, მაგალითად, ჩოხა მისთვის სამხედრო უნიფორმაა და არა ყოველდღიური ეროვნული სამოსი. უცხო კულტურულ გარემოში გაზრდილს ვერ წარმოუდგენია, რატომ უნდა იყოს ყოველდღიური სამოსი ისეთი ტანსაცმელი, რომლის აუცილებელი ატრიბუტებია საბრძოლო იარაღები და მასალები: წელზე შემორტყმული ხანჯალი და მკერდზე ორივე მხარეს ჩამწერივებული მასრები.

„მამებმა მამულის სიყვარული ვეღარ ჩაუნერგეს უცხო კულტურულ არეალში, უცხო მიწაზე უფესვოდ აღმოცენებულ-გაზრდილ შვილებს, მათ კი წინაპრების სალოცავი, სადღაც არაგვის ნაპირას დატოვებული „ლოდინის ციხე-კოშკი“, ვერ გაითავისეს და საკუთრებად ვერ ჩათვალეს. ვაკუშისთვის სრულიად უცხოა ის სივრცე, რომელიც მამებს ასე „სტკივათ“, სადაც ჩვეულებრივი ამბავია „სახლჩამორთმეული და აჯანყებული მფლობელების, კულაკების, დახვრეტა, ქრისტეს გამოსახულებისთვის გაღებულ ჯარისკაცთა მიერ ტყვიის დაშენა და სხვა“. ამიტომაც მათთვის აღსანიშნის გარეშე დარჩენილ აღმნიშვნელებს, ანუ ცარიელ ნიშნებს წარმოადგენენ ტექსტში გამოყენებული ქართული ეროვნული იდენტობის ნიშნები: ჩოხა, ყანწი, „სულიკო“, „გველის პერანგი“, „გეფხისტყაოსანი“, ჭავჭავაძის, რუსთაველის, აკაკი წერეთლის და სხვა დიდ ქართველთა სურათები. ნიშნის ქვეშ აღარაფერია, შესაბამისად, მათზე მოჭიდება, მათი ეროვნული ცნობიერების ფორმირებისათვის საყრდენად გამოყენება შეუძლებელია“ (ნემსაძე, 2013, გვ. 17).

უკვე მოგვიანებით, 80-90-იან წლებში გივი მარგველაშვილი წერს დოკუმენტურ პროზას, რომელსაც „პერეკატასტროიკა (დროის მოწმის ჩანაწერები. 1988-1993)“ უწოდა და რომელშიც საბჭოთა სახელმწიფოს ნგრევისა და ევროპაში დაბრუნების ამბები გადმოსცა. ესაა „პერესტროიკის“ კატასტროფის ანატომია, ხოლო თუ უფრო დავაზუსტებთ, იმ პროცესების ანალიზია, რომლებმაც საბჭოთა კავშირი სახელმწიფოებრივ კატასტროფამდე, ანუ დაშლამდე, მიიყვანა. ეს მემუარული ჟანრის წიგნი ერთდროულადაა დოკუმენტურიც და ანალიტიკურიც, შეიცავს ხელოვნებათმცოდნეობით და ლიტერატურათმცოდნეობით პასაჟებს. მწერალი სრულიად თავისუფლად ექცევა ტექსტს, გადადის თემიდან თემაზე, რეალური ფაქტებიდან უცებ გადაუხვევს და საკუთარ მხატვრულ მეთოდსა და წიგნებზე იწყებს საუბარს, პოლიტიკურ თემას ფილოსოფიური დისკურსით ანაცვლებს, მოკლედ, იმაზე ლაპარაკობს, სიტყვა რასაც მოიტანს. თუმც ამ მრავალფეროვან წიგნს აქვს რამდენიმე ძირითადი აქცენტი.

მწერალი, რომლისთვისაც მთელი სამყაროც და თითოეული ადამიანიც ტექსტია, საბჭოთა სისტემასაც ტექსტად განიხილავს. თან ამ ტექსტის კითხვისას ისეთი შთაბეჭდილება რჩება, რომ იგი გარედან მაყურებლის თვალითაა დაწერილი. „პერეკატასტროიკა“ კიდევ ერთხელ აჩვენებს იმას, თუ როგორ დარჩა მთელი ცხოვრება შინაგან ემიგრაციაში ფიზიკურად საბჭოთა კავშირში მცხოვრები ადამიანი.

1917 წელს დაბადებული ქვეყნისთვის „პერესტროიკა“ იქცა საბჭოთა ონტოტექსტის დასრულების დასაწყისად. ამის პირველი არასაბჭოთა ნიშანი, მწერლის აზრით, საბჭოეთის შიგნით მოქცეული ხალხის პირდაპირი კავშირია გარეთ არსებულ სამყაროსთან, რაც ე. წ. ტელეზიდების საშუალებით განხორციელდა 80-იან წლებში: „სოვიეტიზმისთვის, რაც ღია, საჯარო ტექსტის სახით პრაქტიკულად არ არსებობს, ეს დასასრულს უდრის. ან იქნებ გორბიმ სწორედ ეს განიზრახა,

ზუსტად ასე ჩაიფიქრა და ახლა ამ ჩანაფიქრის განხორციელებას ცდილობს, მისი რეფორმატორული პოლიტიკის მიზნად რომ დაუსახავს?“ (მარგველაშვილი, 2022, გვ. 69)..

ასეთი ტელეხიდეები მართლაც იყო გარღვევა საბჭოთა იდეოლოგიაში, რადგან პირდაპირ ეთერში მიმდინარეობდა და სახელმწიფო უშიშროების მხრიდან კონტროლს ართულებდა (თუმც მთლიანად უკონტროლო, ალბათ, ვერაფრით იქნებოდა). საბჭოთა სისტემის გარდაუვალი ცვლილების საგულისხმო ნიშნად მიუჩნევია მწერალს 1988 წლის ნოემბრის აქციის ერთი ლოზუნგიც – „თავისუფლება ყველა პოლიტპატიმარს!“; რადგანაც საბჭოთა სისტემა სწორედ ამგვარ პოლიტპატიმრებზე დგას, მათი არარსებობა სისტემის უცილობელ დასასრულს ნიშნავსო.

2 წლის შემდეგ კი (1990 წელს) ერთ ჩანაწერში, როცა შედარებით გამოიკვეთა რაღაც დეტალები, გივი მარგველაშვილი ფილოსოფიურად უღრმავდება ამ საკითხს და ცნობიერებათა პალიმფსესტურობით ხსნის მას:

„ინდივიდუალური ცნობიერების პალიმფსესტურ აზრობრივ სტრუქტურაში, მიუხედავად იმისა, რომ ის სხვა ფენებით გადაფარეს და შენიღბეს, ძველი თემები და ტექსტები შენარჩუნებულია და ოდესმე, ხელსაყრელ დროს, თავს იჩენს კიდეც. სავსებით შესაძლებელია – ისტორიულად გამორიცხული ეს არასდროს არის – უფრო გვიანდელი აზრობრივი შრე, რომლითაც ის დაფარეს, უეცრად გადატყდეს, ხმელი გარსივით შემომესხვრეს და ძველი ფენა გამომზეურდეს“ (მარგველაშვილი, 2022, გვ. 123).

მწერალი არ ფიქრობს, რომ ეს შეიძლებოდა ყოფილიყო სისტემის მიზანი, როცა გარდაქმნის საყოველთაო პროცესს იწყებდა, მისი აზრით, ეს მათგან გაუთვალისწინებლად მოხდა. ეროვნული მოძრაობის აღორძინება სწორედ ამ კონტესტში ზის. მისივე სიტყვებით რომ ვთქვათ, ქართველს „პალიმფსესტური ტექსტები და თემები“ უბრუნდება.

„ჩანაწერებს“ დასაწყისიდანვე მსჭვალავს ბავშვობის სამყაროსთან, როგორც დაკარგულ ბედნიერებასთან, შეხვედრის მოლოდინი. მწერალი ისე ელოდება მას, როგორც დაღლილი, ნახეტი-ალეები ადამიანი მშობლიურ წიაღს. აქ გივი მარგველაშვილის პიროვნული ტრაგიზმი ცნაურდება. როგორც ფილოსოფოსი გიგა ზედანია წერს, იგი არც საქართველოში გრძნობდა თავს სამშობლოში და არც – გერმანიაში (რამიშვილი, 2012).. ეს მოსაზრება დასტურდება მწერლის ჩანაწერების ამ წიგნითაც. საბჭოთა სივრციდან გაღწეულმა, მართლაც ვერ იგრძნო სიმყუდროვისა და შინ დაბრუნების ის ნეტარი განცდა, რომელსაც ამდენი წელი ელოდა. არ გაუმართლდა მოლოდინი, სულ სხვა გარემო და ხალხი დახვდა, არც ის დანაპირები შეუსრულდა, რაც იქაური გამომცემლობებისგან ჰქონდა – მთელი მისი შემოქმედების გამოცემა. ძალზე გულდაწყვეტილი საუბრობს ამის შესახებ ავტორი. მისი ყველაზე სანუკვარი სურვილი საქართველოში – „ჩემი ნაწერების ენობრივ სამშობლოში კითხვა-ყოფნა“¹ – რაც გერმანელ მკითხველამდე სათქმელის მიტანას გულისხმობდა, ვერ აისრულა. არადა იგი ხომ მათთვის, გერმანულენოვანი მკითხველისთვის, წერდა მთელი ცხოვრება. „წიგნის ავბედითი თავი“ რედაქტორმა ისე „დაუსახიჩრა“, რომ ინანა კიდეც, ნეტავ ამ სახით გამოქვეყნებას არ დავთანხმებოდიო, თავისი მწერლობის თავისებურებით უნდოდა მკითხველის ყურადღების მიპყრობა. „აქაურებს ყველაზე მეტად ჩემი ბიოგრაფია აინტერესებთ, ჩემს ისტორიაზე მოთხოვნილი ამბავი კი – არა. ასეთი შთაბეჭდილება მექმნება და ამის საფუძველს ჩემს ცხოვრებასთან დაკავშირებული ინტერვიუების სიმრავლე მძღოლეს, აქ რომ ჩავწერე. ნუთუ, რასაც საკუთარ თავზე ამბობენ, უფრო ფასობს, ვიდრე ის, რასაც საკუთარ თავზე წერენ?“ (მარგველაშვილი, 2022, გვ. 145), – სინანულით შენიშნავს იგი.

გივი მარგველაშვილის „უსამშობლობის“ ტრაგედია ზოგადად თანამედროვე სამყაროს, 21-ე საუკუნის ადამიანის ტრაგედიაა და განასაკუთრებით მწვავედ განიცდება ჩვენთვის იმ პირობებში, როცა უამრავი ქართველი ემიგრირებული, მოწყვეტილი მშობლიურ წიაღს. „იგი, ფაქტობრივად, უსამშობლო ადამიანია და, ქართული თემებისა და მხატვრული სახეების მიუხედავად, მისი

¹ Lese-leben – გივი მარგველაშვილის აზრით, კითხვა თავად ცხოვრებაა: ადამიანი არის წიგნი, რომელიც თავისით იწერება და საკუთარ თავსაც თავად კითხულობს.

შემოქმედება არაა ქართული ლიტერატურული ტრადიციით ნასაზრდოები. გერმანულ გარემოში აღზრდილი და გერმანული სულიერებით ნაცხოვრები ავტორისთვის არც გერმანული ლიტერატურა მთლად მშობლიური“ (გაგნიძე, 2017, გვ. 279), – წერს გერმანისტი ნუგეშა გაგნიძე. ამ ფონზე გივი მარგველაშვილი არის ნათელი მაგალითი იმისა, თუ როგორი ძნელი დასაძლევია (ხშირად დაუძლეველიც) მშობლიურ კულტურასა და ენასთან გაუცხოება. ამან შესაძლოა გაცილებით მწვავე პრობლემასთანაც მიიყვანოს ადამიანი, იგი ზოგადად ენასთან იდენტობის კრიზისში აღმოჩნდეს. ეს კი ფუნდამენტური საკითხია ინდივიდისთვის, ვინაიდან სამყაროსთან კომუნიკაციას იგი სწორედ ენით ახერხებს (გავიხსენოთ ჰაიდეგერი – ენა არის ყოფიერების სახლი). იმ შემთხვევაში, როცა ერთმა გერმანელმა პოეტმა მის ტექსტში უამრავი კორექტურა შეიტანა, სერიოზულად დააფიქრა მწერალი:

„ქვა (სიტყვა) ქვაზე (სიტყვაზე) არ დაუტოვებია. ჩემი პატარა ხელნაწერის ყველა თვალსაზრისით გადამღაშებულმა კორექტურამ საგონებელში ჩამაგდო. ხომ შეიძლება ავტორის არაგერმანული წარმომავლობის გამო ჩემს ტექსტებს გერმანელების უნდობლობა გამოეწვიო. [...] ამის გაფიქრებაც კი მზარავდა. ეს თუ სიმართლე იყო, მაშინ ის ჩემს პრინციპულ უნობასაც მოიაზრებდა. მე ხომ შედარებით გვიან დავიწყე ქართულ-რუსული ენების შესწავლა და თუ ყურადღებით მომისმენო, ამ ენებზე მთლად უზადოდ არ ვმეტყველებ. [...] დაჯერება მიჭირს, მაგრამ ვარაუდის სახით რომ დავუშვათ, საბჭოთა საქართველოში ორმოცწლიანი ცხოვრების შედეგად ნუთუ ჩემს გერმანულ ენასაც იგივე დაემართა? ნუთუ ემიგრანტულმა ბედისწერამ უნობა მომისაჯა? უ-ენო და უ-დამწერლობო არსებობა“ (მარგველაშვილი, 2022, გვ. 107).

1989 წლის 2 ოქტომბრის ამ ჩანაწერში იგი ვრცლად და სიღრმისეულად მსჯელობს ამ საკითხზე. მისი პირადი მაგალითი კი იმის აღიარებინებს, რომ ემიგრაცია, პირველ რიგში, ენას აკარგვინებს ადამიანს: „ცხადია, მშობლიური ენისაგან მოწყვეტა ამ ენაზე წერის უნარსაც აზიანებს. ესე იგი, დიდი ხნის ემიგრანტი იმ სუბიექტად უნდა ვაღიაროთ, რომელიც სრულყოფილად ვერც ერთ – ვერც მშობლიურ და ვერც მასპინძელი ქვეყნის – ენაზე ვერ მეტყველებს“ (მარგველაშვილი, 2022, გვ. 108).

ენის დაკარგვა კი პირდაპირ კავშირშია ფსიქოემოციურ თუ იდენტობის პრობლემებთან.

მშობლიურ ენასთან გაუცხოებას პირდაპირ უკავშირდება საკუთარი ეთნიკური კუთვნილების განსაზღვრაც. 1992 წლის 9-15 სექტემბრის ჩანაწერში ამაზეც საუბრობს. გივი მარგველაშვილი საოცარი ბედისწერის ავტორია. ემიგრაციიდან მშობლიურ წიაღში მოხვედრილი იწყებს წერას, მაგრამ არაფერს არ წერს მშობლიურ ენაზე. ფაქტობრივად, ამით თავის ტექსტებს (რადაც დროით მაინც) უმკითხველობისთვის წირავს. მას ხომ არ შეიძლებოდა, ჰქონდა გარანტია, მისივე სიცოცხლეშივე რომ დაიქცეოდა საბჭოეთი და გერმანელ მკითხველთან შეხვედრას შეძლებდა? წერდა გადასარჩენად და მომავლის იმედად, რომ მისი ტექსტები ოდესმე დაბრუნდებოდნენ „ენობრივ სამშობლოში“. ბუნებრივია, გერმანიაში ჩასვლის შემდეგაც ყველა ინტერესდებოდა იმ ადამიანის ეროვნებით, რომელიც გერმანელი არაა, გერმანულენოვანი სამყაროსგან შორს ცხოვრობდა და მაინც მთელი მხატვრული შემოქმედება სწორედ გერმანულ ენაზე შექმნა. მაგრამ ამ კითხვის პასუხი თავად მწერალსაც არ ჰქონდა. „თავს ქართველად ვგრძნობ თუ გერმანელად? ამ კითხვაზე პასუხის გაცემა ყოველთვის მიჭირს. თუმცა იმიტომ კი არა, რომ სათქმელი არაფერი მაქვს. მეძნელდება, იმიტომ რომ საკუთარი ეროვნულობა რაღაც ისეთი რამ არის, რომელზეც ლაპარაკი ადვილი არ გახლავთ“ (მარგველაშვილი, 2022, გვ. 172).

ამ ფრაზაში უსამშობლოდ ცხოვრების დიდი ტრაგიზმიც იგრძნობა შეფარულად და ამ უსამშობლობით გამოწვეული ეთნიკური იდენტობის კრიზისიც. წარმოშობით ქართველს, რომელსაც ცხოვრების დიდი ნაწილი თავის მშობლიურ ქვეყანაში აქვს გატარებული, უჭირს იმის თქმა, რომ თავს ქართველად გრძნობს, უჭირს მშობლიურ ენასთან გაუცხოების დაძლევა. ამბობდა კი-

დეც, მენტალურად ქართველად არ ვგრძნობ თავსო. ეს ყველაფერი მხატვრულადაა განსახოვნებული მისი ავტობიოგრაფიული რომანის პერსონაჟში – ვაკუშში.

„პერეკატასტროიკაში“ მწერალი და ფილოსოფოსი მუსიკის განსაკუთრებულ როლზეც ამახვილებს ყურადღებას. გივი მარგველაშვილისთვისაც მუსიკა ერთ-ერთია, რაც თავისუფლებასთან ასოცირდება, კერძოდ კი ესაა ჯაზი. ჯერ კიდევ 60-იან წლებში დაწერილ „კაპიტანი ვაკუშის“ პირველ წიგნში „დიქსიჯაზის მელოდიები“ თავისუფლების ესთეტიკური ნიშანია, „აკრძალული დასავლური ხილია“ ჰიტლერულ იდეოლოგიას დაპირისპირებული ახალგაზრდებისათვის. „პერეკატასტროიკის“ 1988 წლის 5 ივნისის ჩანაწერშიც ეხება ამ თემას და ამბობს:

„ძალზე მნიშვნელოვანი გამოცდილება მივიღე, როცა მივხვდი, რომ ამ ორი დიქტატურის არეალში, დასავლურ ჯაზს ახალგაზრდა მოკავშირეების პოვნა შეეძლო, ანუ ახალგაზრდები მათივე ქვეყანაში ანტიკულტურად შერაცხილი დასავლური სამყაროს თაყვანისმცემლებად და გულშემატკივრებად ექცია. ცხადია, მთელ ახალგაზრდობას არ ვგულისხმობ, არამედ შედარებით ან კიდევ უფრო მცირე ნაწილს. თუმცა არც ისე ცოტანი იყვნენ და არიან ისინი, ვისაც ამ მუსიკისა რამე გაეგება, რადგან ასეთები ხომ ყველგან და ყოველთვის უმცირესობას წარმოადგენენ“ (მარგველაშვილი, 2022, გვ. 43).

ამის შემდეგ კიდევ უფრო ფართოდ იშლება თემის შესახებ მსჯელობა და საკმაოდ ვრცლად საუბრობს არამხოლოდ ჯაზზე, არამედ ზოგადად მუსიკის როლზე დიქტატურული ტიპის რეჟიმებში, როგორც თავისუფლებისა და დაუმორჩილებლობის გამოხატულებაზე. დასავლური სამყაროდან სრულიად უცნობ სივრცეში მოხვედრილი 20 წლის ჭაბუკი აქაურ თანატოლებთან შედარებით სულ სხვაგვარ გამოცდილებას ფლობდა. ერთ-ერთი, რაც იცოდა, საბჭოთა კავშირში აკრძალული, როგორც თავად წერს, „საცეკვაო მუსიკა – სვინგი“ იყო. აი, აქ შემეძლო მათთვის ჩემი გამოცდილების გაზიარებაო. ჯაზი ახალგაზრდა ყმაწვილისთვის იდეოლოგიურ-მსოფლმხედველობრივი ხუნდებისაგან გათავისუფლებას ნიშნავდა და, რაოდენ გასაკვირიც არ უნდა ყოფილიყო, მისთვის „აღმოჩენად იქცა ის გარემოება, რომ დასავლურ (ჩრდილო-ამერიკულ) ჯაზს საბჭოთა დიქტატურის ღირებულებათა სისტემაშიც ოფიციალურად ისეთივე დაბალი ფასი ჰქონდა, როგორც მესამე რაიხში; უფრო ზუსტად: არც აქ და არც იქ მას არავითარი ფასი არ ჰქონდა“ (მარგველაშვილი, 2022, გვ. 45). დიქტატურულ რეჟიმში ცხოვრების გარკვეული გამოცდილების მქონე თავისუფლებისაკენ მსწრაფი ახალგაზრდისთვის უდიდესი მნიშვნელობა ჰქონდა ამ აღმოჩენას. მან, ერთი დიქტატურიდან მეორეში იძულებით გადმოსახლებულმა, თავშესაფარებელი თავისუფლების კუნძულების ძიება დაიწყო და ერთ-ერთი ასეთი მუსიკაში იპოვა.

მეორე მნიშვნელოვანი აქცენტი ამ წიგნისა არის მწერლის ლიტერატურული და ლიტერატურათმცოდნეობითი შეხედულებები, ლიტერატურა და წერა ხომ მისთვის მთავარი გადამრჩენელი იყო. რას წარმოადგენს გივი მარგველაშვილის მხატვრული მეთოდი? რითაა იგი ორიგინალური და განსხვავებული საბჭოთა პერიოდის ქართული ლიტერატურისაგან? როგორ განსაზღვრავს, რა შეხედულება აქვს თავად მწერალს მხატვრულ ტექსტზე და მისი აგების ხერხებზე?

იმ კულტურულ სივრცეში და იმ დროს, როცა გივი მარგველაშვილი წერას იწყებს (50-იანი წლები), გაბატონებული სახელოვნებო მეთოდი ჯერ კიდევ იყო 30-იან წლებში ხელისუფლებისაგან თავსმოხვეული სოციალისტური რეალიზმი. მიუხედავად იმისა, რომ ჯერაც მძლავრია სოცრეალისტური ნაკადი, ამ პერიოდიდანვე იწყება მისი შესუსტება (პირველი სიო ამ მხრივ 1957 წელს ჟურნალ „ცისკრის“ გამოსვლა იყო). სოციალისტური რეალიზმის პრინციპების შერყევა რამდენიმე ფაქტორმა განაპირობა: 70-იანი წლებიდან იქმნება ღრმა სიმბოლურ-ალეგორიული პლანის რომანები და მოთხრობები, ლიტერატურაში იჭრება ჰუმანისტურ-ლიბერალური ნაკადი თუ ბიბლიურ-მითოლოგიური პლასტები; 70-იანი წლების მეორე ნახევრიდან შემოდის და ფორმდება ექსისტენციალისტური ტენდენციები; იქმნება ახალი ტიპის ე. წ. ნეომითოლოგიური რომანები, პოეზიაში იწყება თავისუფლების კონცეპტების აღორძინება, აღარაფერს ვამბობთ მუსიკაში, მხატვრობაში, თეატრსა თუ კინოში გამოვლენილ ნოვაციებზე. ამ პერიოდს უკავშირდება წერის ახალი ტექნიკის

– ცნობიერების ნაკადის – დამკვიდრებად. ამრიგად, ქართული ლიტერატურული პალიტრა 70-იანი წლებიდან საკმაოდ მრავალფეროვანი ხდება, ხოლო კულტურული სივრცე ბევრად გახსნილი, ვიდრე წინა ათწლეულებში იყო. ამ ფონზე კი გივი მარგველაშვილი, რომელიც, სავარაუდოდ, სრულყოფილად არა, მაგრამ იცნობდა მიმდინარე ლიტერატურულ პროცესს – სულ სხვა გზას ირჩევს. იგი მაქსიმალურად შორდება ასახვის რეალისტურ მეთოდს და უაღრესად ააქტიურებს პერსონაჟს, ქმნის წარმოსახვით პასაჟებსა და გმირებს, რომლებიც „რეალურ“ პერსონაჟებთან ერთად შეჰყავს ტექსტში და ა. შ.

საკუთარი მხატვრული მეთოდის შესახებ თავად საუბრობს მწერალი „პერეკატასტროიკაში“:

„საკითხი ასე დგას: წერის პროცესში იდეალური ისევ შორეულ, გადაულახავ ორიენტირად დავტოვოთ, ანუ მხოლოდ რეალისტური დამოკიდებულება ვიქონიოთ მასთან, თუ არა. ჩვენი აზრით, იდეალურთან ირეალური ან არათემატური მიმართების ფორმა არამარტო შესაძლებელი, არამედ აუცილებელიც კია. ჩვენ ხომ იმის უფლება მაინც უნდა გვეძლეოდეს, წარმოვიდგინოთ, თუ როგორია ან როგორ გამოიყურება იდეალური ახლოდან, როგორ ფუნქციონირებს იგი ჩვენს სიახლოვეში“ (მარგველაშვილი, 2022, გვ. 161).

როგორც ვხედავთ, გივი მარგველაშვილის სამწერლო მეთოდი იდეალურთან მიახლოებაა, იდეალურის გარეაღებება ტექსტის სამყაროში. ცხადია, ეს ქართული ლიტერატურული ტრადიციისაგან რადიკალურად განსხვავებული მიდგომა და აღქმაა. თუ გივი მარგველაშვილის ტექსტებს გადავხედავთ, იგი სწორედ იდეალურის ახლოს მოტანას, მისი მიუწვდომლობის დამღევეს ცდილობს და ამას უაღრესი ჰუმანიზმის პოზიციებიდან ახორციელებს. ასეთია მისი „წიგნის ავბედითი თავი“, სადაც ადამიანები მიდიან ბეთლემის მოქალაქეებთან, რათა შეაჩერონ სახარებისეულ ტექსტში აღწერილი ყმათა ხოცვა-ჟლეტა; ასეთია მისი „მუცალი“, სადაც ალუდა მუცალს კი არ კლავს, არამედ ისინი ერთად ფიქრობენ ხევსურეთისთვის მტკიცეულ თემაზე; ასეთია „კოლხი მედეა კოლხოზში“, სადაც მთავარი გმირი მერაბ ბერძენიშვილის მედეას ქანდაკებაა. მას შემდეგ, რაც მედეას გააგებინებს, შვილების დახოცვა ბერძენებმა დაგაბრალესო, მწერალი შვილების მკვლელობის შემზარავ გადაწყვეტილებას აცვლევინებს წიგნის პერსონაჟს და დედა შემინებულ ბავშვებს კვლავ ბედნიერ, მშვიდ ცხოვრებას უბრუნებს.

საინტერესო ტექსტს ქმნის მწერალი „ვეფხისტყაოსნის“ თემაზეც. გივი მარგველაშვილის ლიტერატურული კონცეფციის მიხედვით, პერსონაჟი მით უფრო სიცოცხლისუნარიანია, რაც მეტი მკითხველი კითხულობს. ეს წიგნის გმირს სიცოცხლეს უხანგრძლივებს, მკითხველის ნაკლებობა კი ასუსტებს და აუძლურებს მას. ამიტომაც წიგნის პერსონაჟების გადასარჩენად გივი მარგველაშვილთან ვხვდებით წარმოსახვით მკითხველს. მწერალს განსაკუთრებულ ტექსტად მიაჩნია „ვეფხისტყაოსანი“, რომელსაც ეს პრობლემა ყველაზე ნაკლებად აწუხებს: „*შოთა რუსთაველის, შუასაუკუნეებში მოღვაწე პოეტის ცნობილი ეპოსი, მთელი ქართული ლიტერატურის ღერძია. და თუ წიგნის პერსონაჟებს წაკითხვა აცოცხლებთ, ეს სწორედამ რომ ვეფხისტყაოსან რაინდზე ითქმის, რადგან ეს საქართველოში დღემდე ყველაზე პოპულარული, მამასადამე, ყველაზე წაკითხვადი წიგნია. [...] ვიდრე საქართველო და ქართველები იარსებებენ, ეს ყოველთვის ასე იქნება*“ (მარგველაშვილი, 2022, გვ. 56).

პოემის გმირებზე მწერალს თავისი მხატვრული მეთოდის შესაბამისი ტექსტიც შეუქმნია. რომანს „ვეფხისტყაოსანი რაინდი“ ჰქვია (გერმანულად Kein Marokko. (Land und Freund)). გივი მარგველაშვილს რუსთაველის პერსონაჟები ქართული სივრციდან დასავლურ სამყაროში გადაჰყავს. ინსპირაცია მისთვის მიუცია გერმანულად თარგმნილ „ვეფხისტყაოსანს“. ავტორს სურს, გაარკვიოს, გრძნობენ თუ არა პერსონაჟები თავს ისევე კომფორტულად გერმანულ ტექსტში, მამასადამე, გერმანულ (ევროპულ) სივრცეში, როგორც მშობლიურში. საინტერესოა, იცვლებიან თუ არა (და, თუ იცვლებიან, როგორ) რუსთაველისეული გმირები გივი მარგველაშვილის ახალ ტექსტში. აქ ერთი მნიშვნელოვანი და საყურადღებო მომენტი: მას თავის ტექსტში რუსთაველის პოემის გმირები კი არ გადაჰყავს, არამედ გერმანული თარგმანისა. ავტორის მისიას პერსონაჟთათვის არცთუ

მთლად კომფორტული გარემოდან გაყვანა წარმოადგენს, რათა თავი ნაკლებად უცხოდ იგრძნონ (მწერალი კრიტიკულად აფასებს გერმანულ თარგმანს). ამისთვის პოემის მთავარ პერსონაჟ ნესტან-დარეჯანს ქაჯებს იმაზე უფრო მიუვალ ადგილას გაატაცებინებს, ვიდრე დედანში – „ამ პოემაში ქაჯები მეორეხარისხოვანი, გზაკვალარეული სულები არიან, რომლებმაც წიგნის სამყაროს უცხო-ეთში გასაცარი ადაპტაციის უნარი გამოავლინეს და აქ უფრო გაღაღდნენ, ვიდრე შინ, დედნის სამყაროში; ქაჯები ნესტან-დარეჯანს თარგმანის მიუვალ შორეულ მთიანეთში გადამალავენ“ (მარგველაშვილი, 2022, გვ. 59), თან ისე, რომ ავთანდილი და ტარიელი ამაოდ ცდილობენ მის პოვნას. მწერალს სურს, „ცოტა ხნით, პერესტროიკის დაწყებამდე მაინც გაწელოს დრო (უკვე ვახსენეთ, რომ „უცხო მოყმის“ მშობლიური დედნის ქვეყანა საბჭოთა საქართველოა), რათა გადათარგმნილი პერსონაჟები შედარებით უსაფრთხო, ბევრად უფრო დემოკრატიულ კითხვა-ცხოვრებისა და ინტერპრეტაციის პირობებში დაუბრუნდნენ დედნის ქვეყანას და საკუთარ პირველსახეებს“ (მარგველაშვილი, 2022, გვ. 59).

როგორც ზემოჩამოთვლილი მაგალითებიდან ჩანს, გივი მარგველაშვილთან ყველაფერი წიგნის სამყაროში ხდება, მისი წიგნები არის წიგნებზე და მათ გმირებზე, მისი პერსონაჟები უკვე არსებული/დაწერილი წიგნის პერსონაჟები არიან, რომლებიც ახალ ტექსტში ახალი მიზნითა და მისიით ახალ სიცოცხლეს იწყებენ და მათი სიცოცხლის გამართლების მთავარი მიზანი უაღრესად ჰუმანისტურია. პირად ცხოვრებაში თავად უამრავი ტრაგედიის გადამტან მწერალს ჰუმანიზმისა და კაცთმოყვარეობის მნიშვნელობა შესანიშნავად ესმოდა.

პერსონაჟის ასეთი გააქტიურება, ტექსტზე ახალი ტექსტის შექმნა თუ მეტატექსტის გამოყენება პოსტმოდერნიზმის მხატვრული მეთოდის კუთვნილებაა. ამ მხრივ კიდევ უფრო მნიშვნელოვანი ხდება გივი მარგველაშვილის მხატვრული პროზა, რადგან იგი ისეთ დროს იწყებს პოსტმოდერნისტული ტექსტების შექმნას, როცა არც გერმანულ და მითუმეტეს არც ქართულ ლიტერატურაში ამ ახალი მეთოდის ხსენებაც კი არაა (ნემსაძე, 21013, გვ. 7-16). თავად მწერალი კი ასე ახასიათებს საკუთარ სტილს:

„რომელიმე რომანის პერსონაჟმა, ან თუ უფრო განვაზოგადებთ, წიგნის გმირმა, დღე-ღამის წერა რომ დაიწყოს, ახალი წიგნი დაიწერება, რომლის მთავარი ფიგურა თვითონ იქნება. მაშასადამე, იგი სხვა ყველა პერსონაჟის მსგავსად თავისი მკითხველის თავშესაქცევად იცხოვრებს, ეყვარება, დაიტანჯება, დამარცხდება ან გაიმარჯვებს, დაიბადება და მოკვდება კიდევ, თუკი ტექსტი მის ცხოვრებას დაწვრილებით ასახავს, ხოლო თუ მხოლოდ ნაწილობრივ გადმოგვცემს, მაშინ ეს პერსონაჟი თავისი კითხვა-ყოფნის გარკვეულ ასაკში გამოჩნდება, მონაწილეობას მიიღებს სიუჟეტის განვითარებაში და ისევ გაქრება მკითხველის თვალსაწიერიდან“ (მარგველაშვილი, 2022, გვ. 182).

პერსონაჟის ასეთი გააქტიურება პოსტმოდერნისტული მსოფლმხედველობის ნაწილია, ოღონდ ვერ ვიტყვით, რომ კონცეპტუალურად გივი მარგველაშვილის შემოქმედება თავსდება თუნდაც პოსტმოდერნიზმის საზღვრებში. მწერალი აქაც ორიგინალობას ინარჩუნებს. მასთან ბოლომდე არ იშლება ღირებულებები, ყველაფრის რღვევა და ფასეულობებისაგან განძარცვა, რაც პოსტმოდერნიზმის ერთ-ერთი მთავარი ნიშანია, არაა მისი პროზის მახასიათებელი, პირიქით, გივი მარგველაშვილი ტექსტის სამყაროში (და, შესაბამისად, ჩვენს ადამიანურ სამყაროშიც) სიკეთის დაბრუნებასა და მისით ძალადობის ჩანაცვლებას ახდენს.

გივი მარგველაშვილმა მთელი თავისი სიცოცხლე ფაქტობრივად ამას მიუძღვნა – წიგნებში გადასახლდა და იქ ახალი, საკუთარი, ძალადობისგან თავისუფალი სამყარო შექმნა. შეიძლება ითქვას, რომ მისთვის წიგნის სამყარო იქცა ნამდვილ სამშობლოდ და მათში გადასახლებით შეძლებისდაგვარად შეიმსუბუქა შინაგანი ემიგრაციის ტკივილი, რისი ბოლომდე დამღევეც მაინც ვერასდროს მოახერხა, ვერც საქართველოში და ვერც გერმანიაში. გივი მარგველაშვილი თვალსაჩინო მაგალითია იმისა, თუ როგორც აფერხებს ემიგრაცია პიროვნების თვითიდენტობის მთელ რიგ პროცესებს, რაც საბოლოოდ დაუძლეველ კრიზისად ფორმდება.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- გაგნიძე, ნ. (2017). *ნარკვევები მეორე მსოფლიო ომის შემდგომი პერიოდის გერმანულენოვანი ლიტერატურიდან*. ქუთაისი: „სამშობლო“.
- მარგველაშვილი, გ. (2005). *კაპიტანი ვაკუში*. თბილისი: „კავკასიური სახლი“.
- მარგველაშვილი, გ. (2022). „*პერეკატასტროიკა*“ – დროის მოწმის ჩანაწერები, 1988-1993. თბილისი: „ალონი“.
- ნემსაძე, ა. (2013). გივი მარგველაშვილის „კაპიტანი ვაკუში“. *კრიტიკა*, 8, 3-20.
- რამიშვილი, ბ. (2012, დეკემბერი, 21). *გივი მარგველაშვილი 85 წლის გახდა*. რადიო თავისუფლება: <https://www.radiotavisupleba.ge/a/giwi-margwelaschwili-85/24805647.html>

References:

- Gagnidze, N. (2017). *Nark'vevebi meore msoplio omisshemdgomi p'periodis germanulenovani lit'erat'uridan*. [Essays from the German-language literature of the post-World War II period]. Kutaisi: samshoblo”.
- Margvelashvili, G. (2005). *K'ap'it'ani Vak'ushi*. [Captain Vakush]. Tbilisi: „k'avk'asiuri sakhli“.
- Margvelashvili, G. (2022). „*P'erek'at'ast'roik'a*“ – *drois mots'mis chanats'erebi, 1988-1993*. [Perekatastroika” – Notes of a Time Witness, 1988-1993]. Tbilisi: “aloni”.
- Nemsadze, A. (2013). Givi Margvelashvilis „k'ap'it'ani vak'ushi“. [ivi Margvelashvili's “Captain Vakush”]. *K'rit'ik'a*, 8, 3-20.
- Ramishvili, B. (2012. Dek'emberi, 21). *Givi Margvelashvili 85 ts'lis gakhda*. [ivi Margvelashvili turns 85.]. Radio tavisupleba: <https://www.radiotavisupleba.ge/a/giwi-margwelaschwili-85/24805647.html>

Shorena Shamanadze

შორენა შამანაძე

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი

Georgia, Tbilisi

საქართველო, თბილისი

Some Concepts of "Migration's Poetics" in Emigrant and Contemporary Diasporic Literature

„მიგრაციის პოეტიკის“ ზოგიერთი კონცეპტი ემიგრანტულ და თანამედროვე დიასპორულ მწერლობაში

DOI: <https://doi.org/10.62119/cils.18.2025.10902>

The idea of a "poetics of migration" is prevalent in contemporary literary studies. It suggests various research methods and strategies. The poetics of migration is marked by the intertwining of these literary forms with autobiographical elements and migration narratives, genre-linguistic hybridity, multilingualism, and the quest for belonging. Language is a key factor in the poetics of migration. Authors utilize multilingualism, code-switching, and hybrid forms to convey their complex migrant identity. Today, the "poetics of migration" is shaped by intercultural codes, influencing not only the themes and content of texts but also their aesthetics. In this instance, we present some concepts of migration's poetics, along with the similarities and distinctions between Georgian emigrant literature and diaspora literature.

Key words: migration, poetics, emigrant literature, diaspora literature

საკვანძო სიტყვები: ემიგრანტული, დიასპორული, პოეტიკა, ჰიბრიდულობა, იდენტობა

დღეს თითქმის ყველა ერი უკვე აქტიურად სწავლობს „სამშობლოს გარეთ“ შექმნილ მწერლობას ნაციონალური, პიროვნული თუ ფსიქოსოციალური კუთხით, სვამს ამ ტექსტების მშობლიური თუ მიმღები კულტურული სივრცისადმი მიკუთვნებულობის საკითხს.

ჩვენმა სამეცნიერო ჯგუფმა, თანამედროვე ინტერდისციპლინური თეორიების, მიგრაციის, კულტურის კვლევების და, რაც მთავარია, ქართული რელობის გათვალისწინებით, ერთმანეთისაგან გამიჯნა და შოთა რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდის მიერ მიერ დაფინანსებული ორი პროექტის (2012-2015; 2018-2021) ფარგლებში შეისწავლა:

1) ქართული ემიგრაციული მენტალურ-ლიტერატურული სივრცე (XX საუკუნის 20-იანი წლებიდან 80-იან წლებამდე), რომლის სახელწოდებად დავტოვეთ **ქართული ემიგრანტული მწერლობა**.

2) ქართული დიასპორული მენტალურ-ლიტერატურული სივრცე (XX საუკუნის ბოლოდან დღემდე), რომელიც სხვადასხვა დეფინიციების გათვალისწინების შემდგომ ჩვენ მიერ იწოდება ამგვარად: **ქართული დიასპორული მწერლობა**.

ხოლო ეს ორი მიმართულება გავაერთიანეთ ტერმინით **(ე)მიგრაციული ლიტერატურა**.

გამოიყო (ე)მიგრაციული ლიტერატურული დისკურსისათვის დამახასიათებელი ასპექტები: იდენტობები (ნაციონალური, ინტერკულტურული, პიროვნული, ფსიქოსოციალური), იმაგოლოგია, მეხსიერებები, რომელთა ერთობლიობასაც ბოლო დროის სამეცნიერო ლიტერატურაში ეწო-

დება „მიგრაციის პოეტიკა“. ეს არის კრებითი დასახელება ყველა თეორიისათვის, რომლებიც მიგრაციას შეეხება. ცენტრში დგას სხვადასხვა კულტურის მიგრაციით განპირობებული შეხვედრა, ამით გამოწვეული ინტეგრაციული და ურთიერთგაგების პრობლემები ინტერკულტურულ საზოგადოებაში.

ამ ტერმინის ქართულ სამეცნიერო სივრცეში შემოღებისას ჩვენ ვეყრდნობით ევა ჰაუსბახერის მონოგრაფიას. მის პირველ ნაწილში აღწერილია ტრანსნაციონალური წერის სხვადასხვა თეორიული საწყისი თანამედროვე რუსულ (ე)მიგრაციულ ლიტერატურაში, რაც ნაშრომის მეორე ნახევარში ილუსტრირებულია ისეთი ავტორებით, როგორებიც არიან მარინა პალეი, მარია რიბაკოვა, იულია კისინა, ვლადიმირ კამინერი, ირინა არისტარხოვა და მიხაილ შიშკინი. ნაშრომი, უპირველეს ყოვლისა, ეხება თეზისს, რომ მიგრაციის შედეგად გახსნილი შუალედური და სატრანზიტო სივრცეები ხდება „ესთეტიკური ინოვაციის ნამდვილი ცენტრები“ (Hausbacher, 2008, p. 13).

მიგრაციის პოეტიკის თანამედროვე კვლევები მოწმობს: დღეს გოეთეს „Weltliteratur“-ის ცნება გაფართოვდა. მწერლობამ გადალახა ნაციონალური მოდელები, შექმნა გეოგრაფიული და თეოსოფიკი (მენტალური, თემატური და ენობრივი პრაქტიკები) თვალსაზრისით შეცვლილი ლიტერატურული სივრცე. ახალი „სხვა ლიტერატურის“ უმთავრეს მახასიათებლად იქცა კულტურათაშორისი ანუ „მესამე სივრცის“ (Third Space) არსებობა. აღსანიშნავია ამ სხვა სახის ლიტერატურის დეფინიციითა სიმრავლე (ინტერ/ტრანსკულტურული, მიგრაციული, პოსტმიგრაციული, მოძრაობის, ტრანსარეალური, ახალი „Weltliteratur“, ინტერკულტურულ-მიგრაციული და სხვა).

„სხვა“ ანუ (ე)მიგრაციული ლიტერატურა – ეს არის არა ნაციონალური ლიტერატურის საპირისპირო, არა ოპოზიცია, არამედ (ე)მიგრანტების ლიტერატურა ნაციონალური ლიტერატურის შიგნით. ამ ლიტერატურისადმი მიკუთვნებულობა განისაზღვრება არა მხოლოდ ავტორის პერსონალური მონაცემებით, არამედ გამომდინარე ტექსტებიდან, ანუ ნაციონალურ ლიტერატურაში „სხვა“ ლიტერატურის მოძიების შედეგებიდან. ეს ლიტერატურა „სხვა“ არის იმიტომ, რომ მშობლიური ქვეყნის მცხოვრები (ე)მიგრანტის პერსპექტივიდან წარმოდგენილი და აღქმულია, როგორც უცხო. ეს საშუალებას აძლევს ადგილობრივ მცხოვრებს, რომ მისთვის უჩვეულო უცხო სურათს მიეახლოს და მისი საშუალებით შექმნას საკუთარ თავზე ახლებური წარმოდგენა ახლებური პერსპექტივიდან. „სხვა“ ანუ (ე)მიგრაციული ლიტერატურა დღეს პრობლემატურია, რადგან სხვაგვარობას უსვამს ხაზს და განსაკუთრებულ რეცეფციას მოითხოვს.

(ე)მიგრაციული ლიტერატურა დღეს არის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი დარგი, რომელსაც გააჩნია თავისი ესთეტიკა, წერის თავისი მანერა, რომელიც არის ინტერ/ტრანსნაციონალური და გამოიხატება განსაზღვრულ ლიტერატურულ ფორმებში, ამიტომაც არის ამ ინტერ/ტრანსნაციონალური ლიტერატურის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მახასიათებელი.

მიგრაციის პოეტიკის თვალსაზრისით, (ე)მიგრაციული ლიტერატურა არა მხოლოდ ტექსტების თემატური ჯგუფია, არამედ ეს ტექსტები ხასიათდება სპეციფიკური თავისებურებებით, როგორებიცაა, მაგალითად, „მრავალპერსპექტიული თხრობის სტილი, სივრცესა და დროში ახალი ლოკალიზაცია [ან] მრავალენოვნების სხვადასხვა ფორმები“ (Hausbacher, 2009, p. 111). მიგრაციის პოეტიკის განსაკუთრებული მახასიათებელია ამ ლიტერატურული ფორმების კომბინაცია ავტობიოგრაფიულ ელემენტებთან და მიგრაციულ ნარატივებთან (Hausbacher, 2009, p. 111). კითხვაზე, იმსახურებს თუ არა (ე)მიგრაციული ლიტერატურა განსაკუთრებულ სტატუსს თავისი „განსხვავებულობით“, შეიძლება ითქვას, რომ ამ ლიტერატურის მიგრაციული პოეტიკა რეცეფციაში ვლინდება და იქმნება ინტერკულტურული კოდების საფუძველზე, რაც განსაზღვრავს ტექსტების არა მხოლოდ თემატიკასა და შინაარსს, არამედ მის ესთეტიკასაც: „ახალმა მსოფლიო ლიტერატურამ, გარდა მრავალენოვანი და გლობალიზაციურ-მიგრაციული შინაარსისა, ეს უნდა ასახოს ნარატივისა და პოეტიკის სტრუქტურულ დონეზეც“ (Ottmar Ette).

სხვადასხვა ქვეყნის გამოცდილების შესწავლის საფუძველზე ჩვენ შევიმუშავეთ და ჩვენს მონოგრაფიას ლექსიკონად დავურთეთ ყველა ის ცნება და მათი განმარტება, რაც უკავშირდება მიგრაციის პოეტიკას. ამ დროს ვეყრდნობოდით კრისტინა ჰოფერის მიერ 2014 წ. გამოცემულ გლოსარს ამ კვლევითი სფეროს მეთოდოლოგიური ტერმინებისა და კატეგორიების შესახებ, რომელიც

შეიმუშავეს ზაარლანდის უნივერსიტეტის ზოგადი და შედარებითი ლიტერატურათმცოდნეობის მაგისტრატურის სტუდენტებმა პროფ. დოქტორ კრისტიანე ზოლტე-გრესერის ხელმძღვანელობით 2012/13 წლის ზამთრის სემესტრში ჩატარებული სემინარის "მიგრაციის პოეტიკა" ფარგლებში (Poetiken der Migration. Ein Glossar).

ამჯერად გთავაზობთ მიგრაციული პოეტიკის რამდენიმე კონცეპტს, ასევე მსგავსება-განსხვავებებს ქართულ ემიგრანტულ და დიასპორულ მწერლობებს შორის.

1. **თემატიკა.** ლიტერატურული ტექსტი, როგორც სოციოკულტურული სივრცე, ასახავს იმ მნიშვნელოვან პროცესებს, რაც ავტორის ირგვლივ გლობალურად და ლოკალურად მიედინება. როგორია ლიტერატურა მიგრაციაში? როგორია ცხოვრება დევნილობაში ან არალეგალურად ყოფნა საზღვარგარეთ? კულტურული კონფლიქტი, უცხოობა, ძალადობის გამოცდილება და გადატანა, ენობრივი პრობლემები მიგრაციის თანმდევი პროცესებია. მიგრაცია ხშირად გამოკვეთს ისეთ პრობლემებს, როგორებიცაა კულტურისადმი მიკუთვნებულობა, ბიკულტურალობა თუ მულტი-კულტურალობა, ბილინგვიზმი თუ მულტილინგვიზმი, ასევე ისეთი ფსიქოსოციალური ასპექტები, როგორებიცაა კულტურული ადაპტაცია, ენობრივი და რელიგიური ფაქტორები.

აღსანიშნავია, რომ მიგრანტების ერთი ნაწილისათვის ლიტერატურული ტექსტის შექმნა იქცევა ნოსტალგიური გრძნობების, ეროვნული, მენტალური, კულტუროლოგიური სახის თავისებურებების გამოვლენის ერთ-ერთ ძირითად წყაროდ. ამდენად, (ე)მიგრაციული ლიტერატურა მკვეთრად მარკირებულია, სადაც ასახულია საკუთარი თავის ძიება და თვითნაწილი, ერთგვარი ალტერნატიული გამოსავალი ან გამოსავლის გზების ძიება და მოიცავს თემებს, როგორებიცაა: იდენტობა, სამშობლოს დაკარგვა, კულტურული იდენტობა და მრავალჯერადი მიკუთვნებულობა, სამშობლოს დაკარგვა და ახალი სამშობლო, ენის შეცვლა და ენათა აღრევა, კულტურული ზღვრული სივრცეები („შორის ყოფნა“ In-Between), გაქცევა, ექსილი, ინტეგრაცია, გახსენება და ისტორია.

მიგრაციის პოეტიკაში ბიოგრაფიულად განპირობებული ინტერკულტურული კონსტელაცია მოცემულია არა მხოლოდ როგორც ტექსტების საგანი, არამედ როგორც ნარატოლოგიური პროდუქტი. ხშირია ტოპოგრაფიული აქცენტირება, მობილობის თემატიზირება და ლიტერატურულ სივრცეთა, მოგონებების ლანდშაფტთა შექმნა.

ჩვენ განვასხვავებთ ჩვენ მიერ გამოკვლეულ ახალ დიასპორულ ლიტერატურას XX ემიგრაციისა და გადასახლების ლიტერატურისგან, უპირველეს ყოვლისა, ნებაყოფლობითობის მომენტის გამო, ასევე ახალი, უფრო დიდი თემატური და ფორმალური ვარიაციის მქონე ლიტერატურული ტენდენციების გამო, რომლებიც უპირატესად ქართულ ლიტერატურულ ტრადიციაზე ორიენტირებული კი აღარ არის, არამედ წარმოაჩენს ინტერ/ტრანსკულტურულ რეალობას. ახალი დიასპორული ლიტერატურისთვის დამახასიათებელი „შორის ყოფნა“ ანუ „In-Between“ რეალურად განსხვავდება დაკარგულ სამშობლოზე ორიენტირებული ან გადასახლებულთა ბედის თემატიზაციისკენ მიდრეკილი ემიგრანტული ლიტერატურისგან.

XX საუკუნის მწერალ-ემიგრანტთა შემოქმედება რჩებოდა ნაციონალურ ჩარჩოებში და, ამდენად, აგრძელებდა ქართული ტრადიციული მწერლობის ტენდენციებს. იქმნებოდა XX საუკუნის ემიგრანტული მწერლობის უმთავრესი მახასიათებელი – ნაციონალურ-პოლიტიკური თემატიკა.

ემიგრანტი მწერლისათვის მნიშვნელოვანი იყო სულიერი პრობლემების დრამატიზება, პატრიოტიზმი, წარსულის იდეალიზაცია, ნოსტალგია, ტრავმული ცნობიერება, რესენტიმენტი, პოლიტიკური თემატიკა, ანტიტოტალიტარული და ანტისაბჭოთა მოტივები. ჟანრებს შორის ჭარბობდა პოეზია და ბელეტრისტიკა.

XX საუკუნის ემიგრანტული, ნაციონალურ-პოლიტიკური სივრციდან მწერლობა თანდათანობით გადის ინტერკულტურულ-სოციალურ სივრცეში.

ამ სპექტრში აშკარად იკვეთება პოზიცია: ნაციონალური იდენტობის დაცვის ნაკლები სურვილი და მცდელობა, სამშობლოს ნაკლები იდეალიზაცია.

თანამედროვე დიასპორულ ლიტერატურაში დომინანტი ხდება ინტერკულტურული/სოციალური თემატიკა – თანამედროვე ქართული რეალობის სოციოპოლიტიკური გამოწვევები. მისი თემატიკა ბევრად უფრო მრავალფეროვანია: მიგრანტების სოციალიზაცია და პიროვნების ფორმირების პრო-

ცესები მიგრაციის პირობებში; კომუნიკაციის კულტურათაშორისი პროცესები და უმცირესობის თვითორგანიზაციის პროცესები; ეგნიზაცია და მულტიკულტურაცია; განსხვავება „თავისა“ და „სხვას“ შორის; საგანმანათლებლო პროცესების ორგანიზება მიგრაციის პირობებში; მასწავლებლის (ან სხვა ავტორიტეტული პიროვნების, მაგალითად, რელიგიური მოღვაწის) როლი მიგრანტის სოციალიზაციასა და აკულტურაციაში; წინააღმდეგობა ახალი კულტურის მოთხოვნებსა და მიგრანტის საკუთარ გამოცდილებასა და მოთხოვნებს შორის; ბი და პოლილინგვიზმი; ლიტერატურული შემოქმედება, როგორც თავისებური შუამავალი პიროვნების სოციალიზაციის, აკულტურაციის, ჩამოყალიბების, შემეცნების პროცესში.

განსაკუთრებით უნდა გამოვყოთ ნაღველი სამშობლოზე, თუმცა ხშირ მიმოსვლაში მათ უკვე აღარ იციან რა უნდათ, სად უნდათ. ეძებენ რაღაც მშობლიურს ან იმას, რასაც მშობლიურივით შეიყვარებენ. ზოგჯერ შეგნებულად ცდილობენ წაესულის დავიწყებას და ამას თვლიან უცხო ქვეყანაში წარმატებული ინტეგრაციის პირობად. თუ მოგონებები ჭარბობს, მეტია მარტოსულობა და დაჩაგრულობა. ძალიან ბევრი ცხოვრობს მხოლოდ მოგონებებით, რაც უფრო მეტად აგრძნობინებთ მათ დევნილობას და არ აძლევს მათ საშუალებას თავი იგრძნონ ამ უცხო ქვეყნის მოქალაქეებად; ხშირია კონფლიქტები ადგილობრივებსა და ემიგრანტებს შორის, რაც გამოიხატება უფრო კულტურაში, წეს-ჩვეულებებსა და ტრადიციებში. ხშირად ეს სიტუაცია აღწერილია იუმორით; ენობრივი სიმწელებები. უცხო ენა მათ აშინებს: არ დაკარგონ თავიანთი ტრადიციები ან შეცდომით არ ილაპარაკონ, ეს აძლიერებს მარტოსულობის შეგრძნებას, ხოლო ორი ენის ფლობისას მათ უკვე აღარ აქვთ „ნამდვილი სამშობლოს“ განცდა. ხშირია გლეხური ცხოვრების თემა. პერსონაჟი ცხოვრობს გარეუბანში ან სოფელში. ბუნება უცვლის მას მისთვის მიუღებელ უცხო საზოგადოებას და ეს მნიშვნელოვანია.

მარტოობის თემა გადაიკვეთება უაზრობის თემატიკასთან, ანუ ესაა უკონტაქტობა არა მხოლოდ უცხოსთან, არამედ ზოგადად ადამიანებთან, თუმცა ქართველი მწერლებისათვის ეს არაა ძირითადი. მათი პერსონაჟებისათვის ინტექრაცია – ესაა რეალობა.

(ე)მიგრაციულ ლიტერატურაში არის საბავშვო, ბავშვთა აღზრდის თემატიკა, უცხო სამყაროში მოხვედრილი ბავშვის აღზრდა, იმ ბავშვისა, რომელიც ცდილობს მონახოს საერთო ენა უცხოელ ბავშვთან. მისი კონფლიქტი მშობლებთან.

2. თანაცხოვრებათმცოდნეობა¹: ოტმარ ეტე ამ ცნებით წამოწევს ლიტერატურის (მეცნიერების) და ლიტერატურისგარეთა სამყაროს ურთიერთგადახლართულობისა და მათ შორის ინტერაქციის პრობლემას. რეალობასა და ფიქციას შორის არსებული წინააღმდეგობები ურთიერთქმედებებში წყდება. ამის შედეგად იქმნება თავისუფალი სივრცეები წარსულს, აწმყოსა და მომავალს შორის, რომლებშიც გამოიცდება თანაცხოვრება ან შეგვიძლია დავაკვირდეთ ამ თანაცხოვრების განადგურებას. „თანაცხოვრებათმცოდნეობა“ აღწერს არა იდეალურ მდგომარეობას, არამედ კონცენტრირდება ადამიანთა მოძრაობის ისტორიებზე, რომლებიც განაპირობებს როგორც ნგრევას, ასევე დინამიკურ მიმოცვლას ან კრეატიულ შემოქმედებით პროცესს. წარმატებული თანაცხოვრება გაგებულია არა იმდენად იდენტურობის, რამდენადაც განსხვავებულობის კონცეპტიდან გამომდინარე (Ette, 2010).

უცხო მიბმულია იდენტობაზე, საკუთარი კულტურითაა დაღდასმული. იდენტობასა და განსხვავებულობას შორის დამოკიდებულება თითქმის ყოველთვის იერარქიულია: უცხო არის დაკნინებული, გარიყულია, რათა ამ გზით გაამყაროს საკუთარი იდენტობა. ეს დამოკიდებულება ამბივალენტურია: თან არ იღებს, თან აღფრთოვანებულია უცხო გარემოთი, თან უნებურადაც იღებს.

XX საუკუნეში ასე არ იყო. ემიგრანტული ლიტერატურა ამჟღავნებს გარემომცველი სამყაროს სრულ მიუღებლობას და გამსჭვალულია „დაკარგულ სამოთხეში“ დაბრუნების სურვილით.

3. ჟანრობრივ-ენობრივი ჰიბრიდულობა: დაისმის კითხვა, რომელი კონკრეტული ლიტერატურული ფორმები, მეთოდები და ნარატოლოგიური სტრატეგიები ან გარკვეული ჟანრები, სპეცი-

¹ Zusammenlebenswissen (თარგმანი გერმ.)

ალური თემები, მოტივები და ტოპოსები თუ რიტორიკული საშუალებები ახასიათებს მიგრაციის პოეტიკას?

მაგალითად, ჟანრობრივ მახასიათებლებზე გავლენას ახდენს ემიგრაციის მიზეზები, ტიპი.

XX საუკუნის ემიგრანტული მწერლობის ტრავმულობა, ნოსტალგია უფრო მეტად პოეზიის საშუალებით გადმოიცემოდა, ლექსი იქცა კულტურული მეხსიერების, ნაციონალური იდენტობის შენახვის ყველაზე მოქნილ საშუალებად. რომანის ჟანრი აქ ნაკლებად განვითარდა. იქმნებოდა ავტობიოგრაფიული, ბიოგრაფიულ-მემუარული ტექსტები, მხატვრულ-დოკუმენტური პროზა.

პოლიტიკური დევნილობის ტრაგიზმმა, „ანტისაბჭოთა იდენტობამ“ დიდად გაზარდა პუბლიცისტიკისა და ეპისტოლარული ჟანრის მასშტაბები.

თანამედროვე დიასპორულ ლიტერატურაში დომინანტური გახდა მხატვრულ-დოკუმენტური, დოკუმენტური ჟანრები. ტრავმის ნაკლებობისა და ცვალებად გარემოსთან მეტი ადაპტაციის გამო ნაკლებია გახსენებები, მოგონებები, განსხვავებულია პუბლიცისტიკის სახეობანი. ზოგიერთი ჟანრი ახალ განზომილებას ითავსებს, შესამჩნევია ზოგიერთი ლიტერატურული ჟანრის ცვლილება ან პერმანენტული გააქტიურება, არსებობს შერეული ჟანრები, მიმდინარეობს კლასიკური ჟანრების – კლასიკური თხრობის თანამედროვე დეკონსტრუქციები.

მაგალითად, ბიოგრაფიულ-მემუარული რომანი იქცევა ეთნოგრაფიული ქცევების რომანად, მიგრაციული გარემოს „პირშოა“ ე.წ. სტენოგრაფიული რომანი, ლაკონური ტექსტები (მოკლე ფორმატის გამო ისტორია გადმოიცემა პერსონაჟთა ქცევებით და დიალოგებით). სამოგზაურო ჟანრმა განავითარა ქვეკატეგორიები, კერძოდ, „გადასახლებულის წერილობა“ მოგზაურობის ობიექტური აღწერილობის ნაცვლად სუბიექტური, შეფასებითი დაკვირვება, ან ვიდეტ ცალსახად დოკუმენტურ ნაშრომს, რომელშიც ასახულია განსხვავებული გამოცდილებები, დაკვირვებები სხვადასხვა მენტალიტეტზე (შამანაძე, 2024, გვ. 338).

XXI საუკუნის ქართულ დიასპორულ მწერლობაში საოჯახო ნარატივის (ქართული გამოხატულებაა საოჯახო რომანი/საგა, ბიოგრაფიული და ავტობიოგრაფიული რომანები, ავტოფიქცია, რომანი-ეპოპეა, რომანი-მდინარე, თაობათა რომანი და სხვა) გაძლიერებას თავისი მიზეზები აქვს.

ოჯახის ინსტიტუტი ერთ-ერთ ყველაზე უნივერსალურ კულტურულ ინსტიტუტს წარმოადგენს, მით უმეტეს ქართული რეალობაში. ქართული ნაციონალური მენტალობის კოლექტივისტური კოდური სისტემა კიდევ უფრო ამყარებს ოჯახის ინსტიტუტს და ამ ფენომენს მნიშვნელოვნობა, მობილობას, სიცოცხლისუნარიანობას უნარჩუნებს დღევანდელ გლობალურ, მიგრაციულ პროცესებშიც.

საოჯახო ნარატივი დღევანდელმა მიგრაციებმა და ამასთან დაკავშირებულმა სხვადასხვა ხედვამ, პრობლემებმა – თუნდაც ოჯახის ინსტიტუტის რღვევა – ნაციონალური ნარატივისაგან განსხვავებით, ახალი ფუნქციებით და განსხვავებული თემატიკით დატვირთა. ოჯახური რომანში მნიშვნელოვნად იქცა სხვადასხვა თაობათა მიერ ამა თუ იმ ფაქტის განსხვავებული აღქმა, ემიგრანტის მიკრო და მაკროსამყაროს წარმოჩენა.

ამ ტექსტებში ნიშანდობლივია განსხვავებათა პედალირება და, შესაბამისად, გამოცდილებათა ესთეტიური გამოსახვა.

თანამედროვე დიასპორულ მწერლობაში არა პოეზია, არამედ საოჯახო ნარატივი იქცევა კულტურული მეხსიერების რეპრეზენტირების მნიშვნელოვანი მექანიზმად.

ამ ჟანრის სპეციფიკის განსაზღვრისას მნიშვნელოვანია ამ ჟანრის დასახელების პირველი სიტყვის სემანტიკა – საოჯახო. ეს ასპექტი გულისხმობს ნაწარმოებთა თავისებური პრობლემატიკის, სიუჟეტურ-ფაბულურ მხარეთა, ასევე დროისა და სივრცის კატეგორიათა შესწავლას. პრობლემატიკის კონტექსტში შეიძლება აღინიშნოს, რომ საოჯახო რომანი იკვლევს (განსხვავებული ხარისხით) ოჯახის ტრადიციებს, მის მიკროკლიმატს, მამათა და შვილთა პრობლემებს, ამ ჟანრში ჩართულია აგრეთვე ოჯახის კონფლიქტთა და სოციალურ კავშირთა შესწავლა (ინდივიდისა და საზოგადოების პრობლემა ამ ჟანრის უშუალო პრეროგატივად არ ითვლება, თუმცა აქაც გვხვდება).

სხვადასხვა წყაროს შეჯერების შედეგად შეიძლება გამოიყოს საოჯახო ნარატივის შემდეგი დამახასიათებელი ნიშნები:

თაობათა ცვლა შესაბამისი ისტორიული ეპოქების კონტექსტში; ისტორიული ეპოქა კი წარმოდგენილია პირადი ცხოვრების კონტექსტში. ჩვეულებრივ, სამი თაობა მონაწილეობს ხოლმე. ზუსტი ქრონოლოგიისა და ხაზოვანი პრინციპის დაცვა დაცვა. რაც ტექსტში ფორმდება მოვლენათა დათარიღებით (თომას მანის „ბუდენბროკები“).

თავების დასათაურება იმ თაობასთან ყველაზე მეტად ასოცირებული გმირის სახელით (ნინო ხარატიშვილი).

რომანში რეალურად მომხდარი ამბების ჩართვა და დაკავშირება იმ ეპოქის გლობალურ მოვლენებთან (ნინო ხარატიშვილი). ძირითადად რეალისტური თხრობა, მაგიური რეალიზმის და ცნობიერების ნაკადის ჩართვებით;

(ე)მიგრაციული ლიტერატურის მნიშვნელოვანი ჟანრია ასევე **სამოგზაურო ლიტერატურა**. ის მოიცავს ტექსტებს, რომელიც აფიქსირებს და აღწერს მოგზაურობის მიმდინარეობას/პროცესს, შთაბეჭდილებებს. არ არსებობს ფორმალური ვალდებულებები (დღიური, წერილი); ყველაზე მნიშვნელოვანი და საყოველთაო მომენტი წერის პროცესის თემატიზირებაა. ესაა უძველესი ლიტერატურული ჟანრი და მას განვითარების ხანგრძლივი ისტორია აქვს (მაგალითად, ჰომეროსის ოდისეა, რომელიც წარმოაჩენს, რომ სამოგზაურო ლიტერატურა და მგზავრობის ანგარიში ერთი და იგივე არაა). ანტიკურ პერიოდში იქმნებოდა ე.წ. „იტინერა“ – მარტივი, ადგილმდებარეობაში საორენტაციო საგზაო რუკები არცთუ დეტალურად აღწერილი საგზაო სადგურებით (მაგ. Tabula Peutingeria მე-4 საუკ.). შუა საუკუნეების პილიგრიმული მოგზაურობების შედეგად შეიქმნა უცხო ქვეყნების ობიექტური აღწერები. მაშინ ჯერ კიდევ ერიდებოდნენ სუბიექტური მოსაზრებების გამოთქმას, რადგან ცნობისმოყვარეობა ცოდვად ითვლებოდა. მე-16 საუკუნეში ჯოვანი ბატისტა რომუზიომ თავის „დაკვირვების სახელმძღვანელოში“ მოგზაურებს მოუწოდა ზუსტი აღქმისკენ. ლოურენს სტერნის ნაშრომში „სენტიმენტალური მოგზაურობა საფრანგეთსა და იტალიაში Sentimental Journey through France and Italy“ უკვე წინა პლანზე გამოდის მოგზაურთა ემოციებზე ფოკუსირებული აღწერილობები. ბიდერმაიერის ხანაში მოგზაურობის შთაბეჭდილებების გარდა თემატიზირებულ იქნა გადაადგილებათა საშუალებები. საუკუნეთა გასაყარზე წარმოიშვა სამოგზაურო ლიტერატურის ქვეკატეგორია, კერძოდ, ემიგრანტის (გადასახლებულის) წერილობა. ამით ეს ჟანრი გადავიდა მოგზაურობის ობიექტური აღწერილობიდან სუბიექტურ, შეფასებით დაკვირვებაზე.

რაც შეეხება ქართულ გამოცდილებას, დავასახელებდით ბესო ხვედელიძეს, რომელიც 2013 წელს გადასახლდა ნეპალში და ქმნის სამოგზაურო ჟანრის ნაწარმოებებს: „ნამასტე“ (2015), „გოა მშვიდობისა“ (2023) და სხვა.

4. მრავალენოვანება / მულტილინგვილური ლიტერატურა: მიგრაციის პოეტიკაში ენა მთავარ როლს თამაშობს. ავტორები იყენებენ მრავალენოვანებას, Code-Switching და ჰიბრიდულ ფორმებს, რათა გამოხატონ მრავალშრიანი მიგრანტული იდენტობა. მიგრაციის პოეტიკა ხასიათდება, ერთი მხრივ, უფრო ზოგადი თეორიული ცნებებით, როგორებიცაა რიზომატიკა (კულტურული წესრიგის მკაფიო ნიმუშებიდან და იერარქიებიდან გადახვევა), ფორიანობა (საკუთარ თავში უცხოს შეთვისება, რაც მსგავსი ფორმით აითვისეს ისეთმა თეორეტიკოსებმა, როგორებიც არიან კრისტევა, ბჰაბჰა, მარლატი და სხვა), მრავალფეროვნება („მრავალფეროვნების აღქმა და დაფასება მის ესთეტიკურ ფორმაში“ ვერნერ ვინტერშტელერი) და ვექტორულობა („ტრანსარეულ სივრცეებში შეღწევადობა და მობილიზაცია“) (Hausbacher, 2008). მეორე მხრივ, მის მთხრობელ ფიგურებს აქვთ მრავალი იდენტობა, რაც კორელაციაშია არასტაბილურობასთან, ხშირად საქმე გვაქვს შუამავალ მთხრობელებთან. ქრონოტოპის თვალსაზრისით, სივრცეები და დროები ერთმანეთშია გადაჯაჭვული, ენობრივი თვალსაზრისით კი ფიქსირდება ჰეტეროგლოსიისა და პოლიფონიის ტენდენცია. მიგრაციული მიგრაციის პოეტიკაში ხშირია სიჭარბე ისეთი ამბივალენტური ტროპებისა, როგორებიცაა ირონია, მიმიკა, პაროდია და გროტესკის სტილი, ასევე ავტო- და ჰეტეროსტერეოტიპებისა და ნაციონალური იდენტობის კორელაცია.

მულტილინგვიზმი აღწერს ზოგადად რამდენიმე ენაზე მწერალ ავტორს: (ა) განსაკუთრებით იმ მწერლებს რომლებიც მიგრაციის ან ლტოლვილობის გამოცდილების შესახებ წერენ როგორც მშობლიურ ენაზე, ისე უპირატესად „ახალ“ ენაზე, როგორც მაგ. მილან კუნდერა ან აგოტა კრისტო-

ფი, რომლებიც ჩეხეთიდან და უნგრეთიდან ფრანგულენოვან სივრცეში გაიქცნენ. (ბ) სწორედ (ენობრივი) უმცირესობებიდან წამოსულ ავტორებს აქვთ შანსი მულტილინგვური ლიტერატურით თავიანთი მკითხველთა წრე გააფართოვონ, თავიანთი ენის საზღვრებიდანაც კი. ამის მაგალითებს ვნახავთ აშშ-ს ესპანურამერიკულ მწერლებთან ('Spanglish') Rolando Hinojosa ან Gloria Anzaldúa, ასევე რეგიონალურ დიალექტებში, მაგალითად, საქსონურში ან ზაარლანდურში.

განსაკუთრებულ შემთხვევას ქმნიან მულტილინგვურად გაზრდილი მწერლები, მაგალითად, სამუელ ბეკეტი (1906-1989), რომელიც ირლანდიურ გარემოში იზრდება და მოგვიანებით საფრანგეთში და ფრანგულენოვან აფრიკაში ცხოვრობს. მსგავსი მაგალითები ვლინდება სახელმწიფოებში, სადაც რამდენიმე ოფიციალური ნაციონალური ან სახელმწიფო ენაა, მაგალითად, კანადა ან შვეიცარია. მულტილინგვური მწერლის განსაკუთრებული შემთხვევაა მწერალი, რომელიც თავის თავს თარგმნის. ხშირად ეს არა მარტო სხვა ენაზე უბრალო „გადატანა“, არამედ ახალ ენობრივ და კულტურულ სივრცეს მორგებული ტექსტის „პერიფრაზი“.

რაც შეეხება ქართულ (ე)მიგრაციულ მწერლობას, ქართული ემიგრანტული ლიტერატურის ავტორები მიჟაჭულნი იყვნენ თავიანთ წარმოშობის ქვეყანასთან, არ ცდილობდნენ მიმღებ ქვეყანაში ინტეგრაციას, არ იცვლიდნენ ენას და წერდნენ მშობლიურ ენაზე.

მათგან განსხვავებით, თანამედროვე დიასპორული ლიტერატურის ავტორები ძირითადად ინტეგრირებულნი არიან მიმღებ ქვეყანაში და ზოგიერთი მათგანი უკვე მათ ენაზე წერს (მაგალითად, ნინო ხარატიშვილი, ლეო ვარდიაშვილი).

დასკვნის სახით ვიტყვით, ლიტერატურაში შესაძლოა გამოიხატოს არა მხოლოდ თემატიკისა და მოტივების, არამედ სხვადასხვა მხატვრულ-გამომსახველობითი ფორმების საშუალებით. ამიტომაც რეცეფციის დროს ჩნდება ინტერპრეტაციის უამრავი საშუალება და ასპარეზი. უფრო მეტიც: ტექსტებში ნიშანდობლივია განსხვავებათა პედალირება და, შესაბამისად, გამოცდილებათა ესთეტიური გამოსახვა. ანუ: ლიტერატურა ახდენს საკუთარი გამოცდილებების, აღქმების, სტერეოტიპული წარმოდგენების შესახებ რეფლექსიას, გადამოწმებებს, კითხვების დასმას, ილუსტრირებას.

მიგრაციის პოეტიკა გულისხმობს კვლევის განსხვავებულ მეთოდებსა და სტრატეგიებს, ხოლო საზღვარგარეთ შექმნილი ქართული მწერლობა (ემიგრანტული და დიასპორული) სრულად ასახავს როგორც მიგრაციული გამოცდილების ჩრდილოვან მხარეებს, ასევე მის შესაძლებლობებს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- შამანაძე, შორენა. (2023). საოჯახო რომანი/საგა წიგნში: ლიტერატურული ჟანრები, ტ. 1, თბილისი, 327-367.
https://literaturatmcdneoba.tsu.ge/files/saxelmzgvanelo/literaturuli_janrebi.pdf
- Ette, Ottmar. (2010). *ZusammenLebensWissen. List, Last und Lust literarischer Konvivenz im globalen Maßstab* (Über Lebenswissen III). Kadmos, Berlin.
- Hausbacher, E. (2009). *Poetik der Migration. Transnationale Schreibweisen in der zeitgenössischen russischen Literatur*. (Stauffenburg Discussion; Band 25). Stauffenburg.
- Poetiken der Migration. Ein Glossar. https://www.uni-saarland.de/fileadmin/upload/lehrstuhl/solte-gresser/Dokumente/Forschung/Poetiken_der_Migration_Ein_Glossar.pdf

References:

- Ette, Ottmar. (2010) *Zusammen Lebens Wissen. List, Last und Lust literarischer Konvivenz im globalen Maßstab* (Über Lebenswissen III). Kadmos, Berlin.
- Hausbacher, E. (2009). *Poetik der Migration. Transnationale Schreibweisen in der zeitgenössischen russischen Literatur*. (Stauffenburg Discussion; Band 25). Stauffenburg.
- Poetiken der Migration. Ein Glossar. https://www.uni-saarland.de/fileadmin/upload/lehrstuhl/solte-gresser/Dokumente/Forschung/Poetiken_der_Migration_Ein_Glossar.pdf
- Shamanadze, Shorena. (2023). *Saojaxo*” romani/saga, In: Lit’erat’uruli janrebi. Tomi I. [Family novel/saga in the book: Literary Genres, Vol]. Tbilisi, 327-367

Nino Surmava

ნინო სურმავა

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

Georgia, Tbilisi

საქართველო, თბილისი

Issue of Cultural Identity in Al-Tayyib Salih's writings

(“Season of Migration to the North” and “The Doum-tree of Wad Hamid” as an examples)

კულტურული იდენტობის პრობლემა ატ-ტაიბ სალიჰის შემოქმედებაში

(„მიგრაციის სეზონი ჩრდილოეთში“ და „ვად ჰამიდის პალმის ხე“)

DOI: <https://doi.org/10.62119/cils.18.2025.10903>

The issue of cultural identity is one of the most prominent themes in Al-Tayyib Salih's writings, particularly in his novel “Season of Migration to the North” which deeply explores the tensions, transformations and crises that arise from intersection of Eastern and Western cultural influences. In his short story “The Doum-tree of Wad Hamid” Salih juxtaposes village life, its customs, beliefs and social structures with modern and urban life. Salih's writings is a profound exploration of cultural identity in a postcolonial world. His characters reflect the internal conflicts of individuals caught between different worlds- colonial and indigenous, modern and traditional, Western and Eastern.

Keywords: East-West, cultural identity, Al-Tayyib Salih

საკვანძო სიტყვები: აღმოსავლეთ-დასავლეთი, კულტურული იდენტობა, ატ-ტაიბ სალიჰი

ატ-ტაიბ სალიჰი „ორი კულტურის“ მატარებელ არაბ მწერალთა ჯგუფს მიეკუთვნება. სუდანის პროვინციაში გატარებულმა ბავშვობამ, არაბული კულტურისა და ლიტერატურის ღრმა ცოდნამ, ევროპაში მიღებულმა განათლებამ და ემიგრაციის წლებმა, დასავლური ლიტერატურისა და ფილოსოფიის გავლენამ გაამდიდრა მისი შემოქმედება და განუმეორებელი ორიგინალობა შესძინა მას. ატ-ტაიბ სალიჰი დაიბადა 1929 წელს სუდანში. ხარტუმის უნივერსიტეტის დამთავრების შემდეგ ის სწავლის გასაგრძელებლად გაემგზავრა ინგლისში, სადაც წლების განმავლობაში ცხოვრობდა და მოღვაწეობდა. სალიჰის შემოქმედების ძირითადი მოტივია შეჯახება აღმოსავლურ და დასავლურ კულტურებს, ქალაქსა და სოფელს, ახალსა და ძველს შორის და ამის შედეგად წარმოქმნილი კულტურული იდენტობის პრობლემა. ეს საკითხი განსაკუთრებული სიმძაფრით აისახა სალიჰის რომანში „მიგრაციის სეზონი ჩრდილოეთში“, რომელმაც მსოფლიო მნიშვნელობის სახელი მოუტანა ავტორს. რომანში ნაჩვენებია ბრიტანული კოლონიური მმართველობის შედეგი სუდანში, როცა ადგილობრივი ინტელექტუალები გახლეჩილნი აღმოჩნდნენ აფრიკულ-არაბულ და ევროპულ კულტურებს შორის (ვილანდტი, 1981, გვ. 487).

რომანის მთხრობელი და მუსტაფა საიდი ნაწარმოების მთავარი პერსონაჟები არიან. ტექსტში ერთმანეთის პარალელურად ორი სიუჟეტური ხაზი ვითარდება. მთხრობელი ბრუნდება სუდანში, თავის მშობლიურ სოფელში, ინგლისში გატარებული 7 წლის შემდეგ, სადაც მან საუნივერსიტეტო განათლება მიიღო. თანასოფლელებს შორის მის ყურადღებას იპყრობს „უცხო კაცი“ სახელად მუსტაფა საიდი. მთხრობელი დაეჭვდება მეზობლის ვინაობაში და სწორედ მისი ცნობის მოყვარეობის შედეგად ეცნობა მკითხველი მუსტაფას განვლილ ცხოვრებას ინგლისში. მწერალი

რეტროსპექციას მიმართავს და აწმყოდან წარსულში გვაბრუნებს მუსტაფას გასაცნობად: სუდან-დან ინგლისში განათლების მისაღებად წასული მუსტაფა საიდი 24 წლის ასაკში ხდება ეკონომიკის ლექტორი ლონდონის უნივერსიტეტში. რომანის საკვანძო საკითხია მუსტაფას ურთიერთობა ინგლისელ ქალებთან, რომელიც 30 წლის განმავლობაში გრძელდება, მთავარი გმირი ყველანაირი გზით ცდილობს მათ შეცდენას და საბოლოოდ თვითმკვლელობამდე მიჰყავს ისინი. მუსტაფა სარგებლობს მეოცნებე ქალების წარმოსახვაში არსებული აფრიკული ეგზოტიკურობით, საძინებელ ოთახში განზრახ ქმნის აღმოსავლურ ატმოსფეროს, რათა ქალები გაეზან მის მახეში. ბოლოს, ის 7 წელს ციხეში გაატარებს ინგლისელი ცოლის მკვლელობისთვის.

დასავლეთთან ურთიერთობა მუსტაფასთვის ტრაგიკულად მთავრდება. მისი შინაგანი სულიერი და მორალური სამყარო გარყვნილი და დამახინჯებულია. მიუხედავად იმისა, რომ მან შეითვისა ევროპული კულტურა, თავად ვერ ინტეგრირდა მასში და ამასთან, მშობლიურ ფესვებსაც მოწყდა, სამშობლოშიც მუსტაფა არის „უცხო“. მთავარი გმირი ვერ პოულობს სიმშვიდეს, კულტურული იდენტობის კრიზისი მისთვის გადაუღალავია და ბოლოს ნილოსში უჭინარდება. ამდენად, მუსტაფა ნეგატიური მოდელია განათლებული სუდანელისა. ევროპიდან დაბრუნების შემდეგ ის პასიურია საკუთარ საზოგადოებაში. ის არის „ჰიბრიდი“, რომელმაც ვერც ერთ კულტურაში ვერ იპოვა საკუთარი ადგილი და როლი (კუდსი, 2003, გვ. 211).

მუსტაფასგან განსხვავებით, მთხრობელი იბრძვის თვითიდეტიფიკაციისთვის, ცდილობს სხვა კულტურიდან აიღოს კარგი და თან არ მოწყდეს მშობლიურ ფესვებს. ამ ბრძოლაში მთხრობელის ემოციური ბალანსი ირღვევა, როგორც მუსტაფას შემთხვევაში მოხდა. სულიერი კრიზისის ქაშის ისიც გადაწყვეტს ნილოსის გადაცურვას, რომელიც მიედინება სოფლის ჩრდილოეთით, დასავლეთიდან აღმოსავლეთისკენ. შუა გზაზე მთხრობელი იგრძნობს, რომ ძალ-ღონე გამოელია და აღარ შეუძლია არც ჩრდილოეთ ნაპირამდე მიღწევა და არც სამხრეთ ნაპირისკენ დაბრუნება. ჩრდილოეთი და სამხრეთ ნაპირები სიმბოლურად დასავლურ და აღმოსავლურ კულტურებს განასახიერებენ. მთხრობელი ორ ნაპირს შორისაა: ტოვებს ტრადიციულ აფრიკულ-არაბულ ღირებულებებს ანუ სამხრეთ ნაპირს, მაგრამ ევროპულთან ანუ ჩრდილოეთ ნაპირთან შეერთებაც არ შეუძლია და შველას ითხოვს (სალიპი, 1997, გვ.156). ამ ბრძოლიდან მთხრობელი გამარჯვებული გამოდის. იგი ირჩევს სიცოცხლეს, მისთვის ინდივიდუალიზაციის და „საკუთარი კულტურული ფესვებისკენ მიბრუნების პროცესი“ წარმატებით დასრულდა (სიდიკი, 1978, გვ.104) და იდეტნობის კრიზისი გადალახულია. მდინარე ნილოსი რომანში ერთდროულად არის სიმბოლო აღდგენისა და ნგრევისა. მდინარის გადაცურვა კი გამოხატავს თვითტრანსფორმაციას. მდინარე, რომელიც მთხრობელისთვის განწმენდისა და კათარზისის, სულიერი კრიზისის გადალახვის გზას წარმოადგენს, მუსტაფა საიდისთვის – გაუჩინარების, სიკვდილის საშუალებაა.

ამდენად, სპეციფიკური ისტორიული სიტუაცია: ტრადიციული აფრიკულ-არაბული და თანამედროვე ევროპული ცივილიზაციების შეჯახება ზეგავლენას ახდენს რომანის ორ მთავარ გმირზე. მათი პრობლემა, განსაზღვრონ კულტურული იდენტობა უცხო ცივილიზაციის წინაშე, რომელიც აგრესიულად შემოიჭრა მათ ტრადიციულ გარემოში, თუმცა რომანის გმირებს ამ უცხო ცივილიზაციის უარყოფაც არ შეუძლიათ, რადგან ამ უკანასკნელმა მონაწილეობა მიიღო მათი პიროვნების ჩამოყალიბებაში და შეუთავსებელი გახადა ცხოვრების ტრადიციულ გზასთან (ვილანდტი, 1981, გვ. 492). ადამიანის კულტურული იდენტობის შეგნება ვლინდება მხოლოდ უცხოურ კულტურასთან კონფრონტაციაში, ამიტომ ბრიტანეთში ჩასვლისთანავე მუსტაფა კულტურულ სხვაობას გრძნობს. მიუხედავად იმისა, რომ მოგვიანებით მუსტაფა საიდი განიცდის კულტურულ ასიმილაციას დასავლურ სამყაროსთან, შეცნობა იმისა, რომ ის არის მოშორებული საკუთარ კულტურას და დამცირებული ევროპული ცივილიზაციისგან, თანდათან იზრდება. ამავე დროს მუსტაფა ხვდება, რომ ეს კულტურული დამორება და დამცირება არ არის მხოლოდ მისი ინდივიდუალური, არამედ ევროპული კოლონიალიზმით დაპყრობილ აფრიკელთა და არაბთა კოლექტიური ბედი. ამ შემეცნებითი პროცესის დეტალები არ არის ნაჩვენები რომანში, მაგრამ ამის ცხად გამოვლინებად შეიძლება მივიჩნიოთ მუსტაფა საიდის განზრახვა, დაიმორჩილოს ინგლისელი ქალები. მუსტაფა ამით თავს იცავს და სამაგიეროს უხდის ევროპას კოლონიური პოლიტიკის გამო, რომე-

ლიც გაატარა მის ქვეყანაში. მუსტაფა საიდის საქციელი რომანის ერთ-ერთი ინტერპრეტაციით გამოწვეულია არაბთა „კოლექტიური არაცნობიერის“ გავლენით. მუსტაფა იყენებს მეტაფორებს: ის, რომ ინგლისელი ქალები ვერ უძლებენ მის შემოტევებს, გამოწვეულია „სასიკვდილო სენით“, რომელიც ევროპელებმა გადასდეს დანარჩენ სამყაროს სულ ცოტა 1000 წლის წინ და რომლის შედეგსაც მუსტაფა ახლა უბრუნებს მათ (ვილანდტი, 1981, გვ. 494).

მიუხედავად იმისა, რომ რომანის ორი მთავარი გმირის თემატური, სტრუქტურული და სტილისტური ანალოგიები მუსტაფას წარმოგვიდგენს როგორც მთხრობელის ალტერ-ეგოს, ცივილიზაციების შეჯახება სრულიად განსხვავებულად მოქმედებს მათზე. ეს ნაწილობრივ გამოწვეულია მათი განსხვავებული პიროვნული განწყობილებებითა და აღზრდით და ნაწილობრივ იმით, რომ სხვადასხვა თაობის წარმომადგენლები არიან და მამასადამე, აქვთ განსხვავებული გამოცდილება ბრიტანეთთან ურთიერთობისა. მუსტაფა წავიდა ოქსფორდში სწავლის გასაგრძელებლად მაშინ, როდესაც ინგლისს ეპყრა სრული ძალაუფლება სუდანზე, მთხრობელმა კი დაასრულა თავისი სწავლა ინგლისში დაახლოებით 30 წლის შემდეგ, როცა ბრიტანული კოლონიური მმართველობა სუდანში დასრულებული იყო და მიმართება ბრიტანული ცივილიზაციის მიმართ – შეცვლილი. მუსტაფა საიდის შემთხვევაში, კულტურული იდენტობის კრიზისი პირდაპირ გამოწვეულია კოლონიური სიტუაციით. ამიტომ, მუსტაფა საიდის განზრახვა, დაიმორჩილოს ინგლისელი ქალები, სხვა არაფერია, თუ არა რევანში კოლონიური პოლიტიკის გამო, რომელიც ბრიტანეთმა გაატარა მის ქვეყანაში. ამას რომანში მრავალი პასაჟი გვიჩვენებს. მუსტაფა თავის მსხვერპლს, ბრიტანელ ქალს, ადარებს ქალაქს, რომელსაც ის იპყრობს და იმორჩილებს. ევროპელი ქალი, რომელიც სიმბოლურად დასავლეთს განასახიერებს, არის გულუბრყვილო და მსხვერპლი, ხოლო აღმოსავლეთის სიმბოლო – მუსტაფა გამოდის დამპყრობლისა და კოლონიზატორის როლში (კუდსი, 2003, გვ. 213).

მუსტაფა საიდის „რევანშისტული კამპანიისგან“ განსხვავებით, რომანის მთხრობელი უარყოფს ძალადობის პრინციპს. ეს ჩანს არა მხოლოდ იმ ფაქტიდან, რომ ინგლისში ყოფნის დროს ის არ ჩადის არანაირ ბოროტმოქმედებას, არამედ იქიდანაც, რომ რომანის ბოლოს მთხრობელი არ დაწვავს მუსტაფას სახლის „ინგლისურ“ ოთახს. ეს ოთახი წარმოადგენს მუსტაფას პიროვნების ევროპულ მხარეს, რომელიც შექმნა ევროპულმა კოლონიალიზმმა. მთხრობელს სჯერა, რომ ოთახის დაწვა სიმბოლურად გააგრძელებს ევროპელ კოლონიალისტთა ძალადობის ჯაჭვს. მას კი მიაჩნია, რომ ეს ჯაჭვი უნდა გაწყდეს. მისი მიმართება ევროპასთან არსებითად განსხვავებულია. მან განათლება მიიღო ინგლისში მაშინ, როცა სუდანი უკვე დამოუკიდებელი ქვეყანა იყო. მეორეს მხრივ, მთხრობელი უფრო მჭიდროდ იყო დაკავშირებული თავის მშობლიურ სუდანთან, ვიდრე მუსტაფა საიდი. ინგლისში გატარებული წლების შემდეგ მთხრობელი თავს არ გრძნობს მშობლიური გარემოდან მოშორებულად:

„ფანჯრიდან ჩვენი სახლის ეზოში მდგარ პალმის ხეს გავხედე და მივხვდი, რომ ცხოვრება ისევ მშვენიერია. ვუყურებ ამ ხეს, – ტანადსა და ძლიერს, მიწაში გადგმულ მის ფესვებს, ზემოდან დაშვებულ მწვანე ტოტებს და ვგრძნობ, რომ საოცარი სიმშვიდე მეუფლება, ვგრძნობ, რომ არ ვარ ბუმბული, რომელსაც ქარი ადვილად გაიტაცებს, არამედ – ისეთი ხე, რომელსაც აქვს მყარი საფუძველი, ფესვები, დანიშნულება“ (სალიჰი, 1997, გვ. 30).

კულტურული იდენტობის პრობლემა სალიჰის შემოქმედებაში მხოლოდ ორი განსხვავებული აღმოსავლური და დასავლური სამყაროს შეხვედრით არ წარმოიქმნება. ქალაქისა და სოფლის, თანამედროვე და ტრადიციული ცხოვრების ერთმანეთთან დაპირისპირების შედეგად გაჩენილი კულტურული იდენტობის კრიზისია ნაჩვენები სალიჰის ნოველაში „ვად ჰამიდის პალმის ხე“. ავტორი სოფლის ცხოვრებას, ტრადიციებს და რწმენებს თანამედროვე ურბანულ გარემოს უპირისპირებს. ტრადიცია მოდერნიზაციის პირისპირ – ეს კულტურული იდენტობის პრობლემის ერთ-ერთი ცენტრალური ასპექტია ხსენებულ ნოველაში. „ვად ჰამიდის პალმის ხე“ შესულია ამავე სახელწოდების ნოველათა კრებულში, რომელიც 1961 წელს გამოიცა. გამოცემიდან მალევე ნოველები ინგლისურად თარგმნა არაბული ლიტერატურის ცნობილმა მთარგმნელმა და ატ-ტაიბ სალიჰის

მეგობარმა დენის ჯონსონ-დევიდმა, მასვე ეკუთვნის მწერლის რომანების თარგმანებიც. სწორედ დენის ჯონსონ-დევიდის ინგლისური თარგმანების წყალობით სალიპი მალევე გახდა მსოფლიოში ცნობილი და აღიარებული არაბი ავტორი. ნოველა „ვად ჰამიდის პალმის ხე“ ტრადიციისა და თანამედროვეობის, ქალაქისა და სოფლის, ძველისა და ახლის დაპირისპირების ამბავს გვიყვება. ვად ჰამიდი არის გამოგონილი სუდანური სოფელი, რომელიც სალიპის არაერთ ნაწარმოებში მეორდება, ასევე მეორდება მთხრობელის პერსონაჟიც და ამ ფაქტს უკავშირდება „ვად ჰამიდის ციკლის“ ტერმინის დამკვიდრება. ეს არის უწყვეტი ნარატიული ციკლი, რაც სალიპის ნოველებსა და რომანებს ერთმანეთთან აკავშირებს და აერთიანებს. „ვად ჰამიდის ციკლის“ მთავარი პერსონაჟი (მთხრობელი) პირველად ჩნდება ნოველაში „ერთი მუჟა ფინიკი“, სადაც ის ჯერ კიდევ პატარა ბიჭია, შემდეგ რომანში — „მიგრაციის სეზონი ჩრდილოეთში“, სადაც ის უკვე ახალგაზრდა კაცია, მოგვიანებით — შუა ხნის მამაკაცი ნოველაში „კვიპროსელი კაცი“ და ბოლოს მოხუცი კაცი რომანში „ბანდარშაჰი“ (ჰოული, 2001, გვ.398). ლიტერატურის კრიტიკოსები ფიქრობენ, რომ ერთი მთხრობელის ხაზი სალიპზე კონრადის გავლენის შედეგია.

„ვად ჰამიდის პალმის ხეს“ ჰყავს მთხრობელი, რომელიც სოფლის ამბავსა და პალმის ხის ისტორიას უამბობს ახალგაზრდა ქალაქელ სტუმარს. ვად ჰამიდის მოსახლეობა მშვიდ და რუტინულ გარემოში ცხოვრობს და კმაყოფილია თავისი რთული პირობებით. სოფლის მოსახლეობას არაფრის შეცვლა არ სურს, ისინი მიჩვეულები არიან თავიანთ მძიმე ყოფას, მაგნე მწერებს, ქვეწარმავლებს: „ჩვენ სქელი კანი გვაქვს, სხვებისგან განსხვავებული, შევეჩვიეთ ასეთ მძიმე ყოფას“ — ამბობს მთხრობელი (სალიპი, 1997, გვ. 34). პალმის ხე სოფლის უძრავობის, სიბნელის უარყოფის და ძველი ტრადიციის დაცვის სიმბოლოდ გვევლინება ნოველაში. რაც სოფელი არსებობს, ხეც ურყევად დგას, არავის ახსოვს, როგორ აშენდა სოფელი, საიდან გაჩნდა პალმის ხე, რომელიც სოფელს გადმოჰყურებს გუშაგით. ხალხი ხეს სიზმარშიც ხედავს და კარგის მომასწავებლად მიიჩნევს ამას, შესაწირს სწირავს მას და მფარველად, მხსნელად მოიაზრებს. „აქ არ არსებობს კაცი თუ ქალი, ბავშვი თუ მოხუცი, ერთხელაც რომ არ ენახოს სიზმარში ვად ჰამიდის პალმის ხე“ (სალიპი, 1997, გვ. 41).

ნოველიდან ვიგებთ, რომ ვად ჰამიდი უძველეს დროში წმინდანი იყო, რომელმაც ველარ გაუძლო უზნეო ბატონთან ცხოვრებას და ღმერთს სთხოვა დახმარება. ღმერთმა ის პალმის ხესთან მიიყვანა. მერე თითქოს მიწა გაიპო და სოფელი შვა. ეს ისტორია თაობიდან თაობას გადაეცემა. სოფლის მოსახლეობა ყოველ ჯერზე ცდილობს გადაარჩინოს პალმის ხე მოჭრისგან, რადგან გაჭირვების ჟამს ხსნას სწორედ მისგან ელის. ქალაქის სხვადასხვა მთავრობისგან გამოგზავნილი ადამიანები ქადაგებენ ხის მოჭრის აუცილებლობაზე და ამას სოფლის პირობების გაუმჯობესებით ამართლებენ. მათთვის ხე საუკეთესო ადგილია წყლის ჭაბურღილის გასაკეთებლად, სასოფლო-სამეურნეო პროექტის ასამუშავებლად, ნავსადგურის ასაშენებლად. ხალხი, რომელიც ხმას არაფერზე იღებს, ხის მოჭრის დროს ერთ მუშტად იკვრება და მის გადასარჩენად მზადაა სისხლის უკანაწევი წვეთამდე იბრძოლოს, რადგან ხე მათი იდეტობის განუყოფელი ნაწილია. ვად ჰამიდის პალმის ხე ერის გამოღვიძების სიმბოლო გახდება და კიდევ უფრო საპატიო ადგილს დაიკავებს სოფელში, ხალხი კი ძველებურ ცხოვრებას განაგრძობს. ქალაქელი სტუმარი ინტერესდება როდის გაკეთდება სოფელში ჭაბურღილი, სასოფლო-სამეურნეო პროექტი და ნავსადგური, რაზეც მთხრობელი ასე პასუხობს: „როცა ადამიანები დაიძინებენ და სიზმარში პალმის ხეს ველარ ნახავენ... როცა ჩვენ შორის მომრავლდება უცხო სულის ახალგაზრდები“ (სალიპი, 1997, გვ. 53). „ვად ჰამიდის პალმის ხეს“ ფონად გასდევს ის პოლიტიკური და ისტორიული სინამდვილე, რომელიც სუდანის დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ განვითარდა ქვეყანაში, როცა ხელისუფლებას სურდა სოფლების მოდერნიზაცია. ვად ჰამიდის პალმის ხე არის სიმბოლო ქალაქსა და სოფელს, ძველ და ახალ თაობას, ტრადიციასა და მოდერნულობას შორის ბრძოლისა. მისი მოჭრით ხელისუფლებას სურს ხალხის მეხსიერებაში ძველი რწმენა-წარმოდგენები წაშალოს.

ამრიგად, სალიპის ცნობილ რომანში „მიგრაციის სეზონი ჩრდილოეთში“ ორი კულტურის შეხვედრის შედეგად გამოწვეული მთავარი გმირის კულტურული იდენტობის პრობლემა მწვავედ დგას. პოსტკოლონიურ ეპოქაში პოლიტიკური მუხტი უფრო აგრესიული ჩანს. მთავარი გმირის

მიზანი ხდება აღმოსავლურ-დასავლური ფასეულობების ერთმანეთთან შეჯერება და იდენტობის კრიზისის დაძლევა, რომელიც ყოველთვის წარმატებით ვერ სრულდება. ავტორი რომანში კულტურათა კონფრონტაციის პოლიტიკურ მხარეს წარმოაჩენს და ორ სიუჟეტურ ხაზს ავითარებს, რომელთაგან ერთი რადიკალურია, მეორე – ზომიერი: მუსტაფას შემთხვევაში ევროპასთან ურთიერთობა არის მასზე შურისძიების იარაღი კოლონიური პოლიტიკის გამო, ხოლო მთხრობელის შემთხვევაში – განათლების წყარო. სალიჰის ნოველაში „ვად ჰამიდის პალმის ხე“ კულტურული იდენტობის პრობლემას ქმნის ქალაქისა და სოფლის დაპირისპირება. კრიზისი ჩნდება პალმის ხის მოჭრის საშიშროებით, რომელიც ხალხის იდენტობის განუყოფელ ნაწილია, ამიტომ, საბოლოოდ სოფლის მოსახლეობა იმარჯვებს. ორივე განხილული ტექსტი ღრმად იკვლევს კულტურული იდენტობის თემას პოსტკოლონიურ სამყაროში. სალიჰის პერსონაჟები განიცდიან იმ შინაგან კონფლიქტებს, რომელიც წარმოიშობა მაშინ, როცა ადამიანი მოქცეულია ორ: კოლონიურსა და მშობლიურ, თანამედროვესა და ტრადიციულ, დასავლურსა და აღმოსავლურ – სამყაროს შორის.

კოლონიალიზმის ეპოქაში ორი სრულიად განსხვავებული სამყაროს შეხვედრამ და კულტურათა კონფრონტაციის მოტივმა ფართო ასპარეზი ჰპოვა სალიჰის ლიტერატურულ ტექსტებში. როგორც ევროპული, ისე არაბული ლიტერატურული დისკურსი, სადაც აღმოსავლეთ-დასავლეთის შეხვედრის თემაა წინ წამოწეული, ფაქტობრივად, შედეგია დასავლური კოლონიური პოლიტიკისა, რომელმაც მთელი სისტემა შექმნა: თუ როგორ უყურებდა ევროპა არაბულ სამყაროს და როგორ ქმნიდა გარკვეულ სტერეოტიპებს მასზე, რასაც აღმოსავლეთის მხრიდან, ბუნებრივია, საპასუხო რეაქცია მოჰყვა, გაძლიერდა იდენტობის გამოკვეთის მოთხოვნილება. მეტიც, XX საუკუნის ზოგიერთი არაბული ლიტერატურული ტექსტი პოსტკოლონიურ ეპოქაში შურისძიებისკენ მიმართულ ერთგვარ იარაღადაც კი იქცა.

გამოყენებული ლიტერატურა / References:

- Al-Tayyib Ṣāliḥ. (1997). *Mawsim al-hijrah ilā al-shamāl* [Season of Migration to the North]. Tunis: Dār al-Janūb lil-Nashr.
- Al-Tayyib Ṣāliḥ. (1997). *Dūmat wad Ḥamid: Sab' Qiṣaṣ* [The Doum Tree of Wad Ḥamid: Seven Stories]. Beirut: Dār al-Jil.
- Geographies in Modern Arabic Travel Narratives. In I. E. Boer (Ed.), *After Orientalism: Critical Entanglements, Productive Looks* (pp. 201-217). Brill.
- Hawley, J. C. (2001). *Encyclopedia of Postcolonial Studies*. Greenwood Press.
- Kudsieh, S. (2003). Season of Migration to the North: (Be)Longing, (Re)Location, and Gendered
- Siddiq, M. (1978). The process of individuation in Al-Tayyib Ṣāliḥ's novel Season of Migration to the North. *Journal of Arabic Literature*, 9(1), 67-104. <https://doi.org/10.1163/157006478X00084>
- Wielandt, R. (1981). The problem of cultural identity in the writings of Al-Tayyib Ṣāliḥ. In F. Körner (Ed.), *Schriften zum Islam und zur arabischen Literatur der Gegenwart* (Band 353, pp. 487-515). De Gruyter Brill.

Khatuna Tabatadze

ხათუნა ტაბატაძე

Georgian Technical University

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი

Georgia, Tbilisi

საქართველო, თბილისი

Existential Discourse of Russian Emigration in the 1920s-1930s

(B. Poplavsky, G. Gazdanov, A. Remizov)

რუსული ემიგრაციის ეგზისტენციალური დისკურსი 1920-30-იან წლებში

(ბ. პოპლავსკი, გ. გაზდანოვი, ა. რემიზოვი)

DOI: <https://doi.org/10.62119/cils.18.2025.10914>

The Russian emigration of the 1920s–1930s gave rise to a distinct literary framework in which exile became a primary mode of existential inquiry. Separated from their homeland and confronted with political, cultural, and ontological rupture, émigré writers redefined exile as a condition that reshaped identity, memory, temporality, and metaphysical belonging. Exile was not merely a geographical displacement but a transformation of human existence that destabilized relationships between past and present, self and world, continuity and meaning.

Boris Poplavsky portrayed exile as metaphysical collapse. His protagonists inhabit liminal spaces between life and death, searching for meaning in a fragmented and indifferent reality. In his texts, Paris is not a refuge but a realm of spiritual disorientation. Through symbolic, dream-like, and visionary language, Poplavsky merges internal chaos with external dissolution, presenting exile as ontological disintegration.

Gaito Gazdanov interpreted exile as a crisis of memory and temporal rupture. His narrators exist retrospectively, constructing identity through recollection rather than lived presence.

Aleksei Remizov, by contrast, viewed exile as spiritual continuity, treating language as a vessel of cultural memory and depicting emigration as a path of inner transformation.

Together, these authors shaped an existential model of exile defined by inward displacement and the search for meaning beyond historical rupture.

Key words: Russian emigration, Existential discourse, Identity, Lost homeland, Inner reflection.

საკვანძო სიტყვები: რუსული ემიგრაცია, ეგზისტენციალური დისკურსი, იდენტობა, დაკარგული სამშობლო, შინაგანი რეფლექსია

რუსული ემიგრაციის პირველი ტალღის (1920-1930) ლიტერატურა წარმოადგენს უნიკალურ კულტურულ ფენომენს, სადაც მხატვრული შემოქმედება განუყოფელია დევნილობის ფილოსოფიური გამოცდილებისა და დაკარგული იდენტობის დრამისგან. ემიგრანტის პირადი კრიზისი გარდაისახება ადამიანური არსებობის ზღვრული ფორმების მხატვრულ გააზრებად, ხოლო მწერალი იქცევა „სასაზღვრო“ ყოფიერების მოწმედ და მკვლევრად. ამ პირობებში კანონზომიერად ყალიბდება სპეციფიკური ეგზისტენციალური დისკურსი, რომელიც აერთიანებს რუსული სულიერი ტრადიციებისა და ევროპული მოდერნიზმის ინტელექტუალურ იმპულსებს.

ამ კონტექსტში განსაკუთრებულ სამეცნიერო ინტერესს იწვევს ეგზისტენციალური მსოფლ-აღქმის ანალიზი ბორის პოპლავსკის, გაიტო გაზდანოვის და ალექსეი რემიზოვის პროზაში, რომელთა შემოქმედება აყალიბებს „რუსული ეგზისტენციალიზმის“ ორიგინალურ მოდელს. მთავარ მიზანს წარმოადგენს მათი მხატვრული აზროვნების საერთო კანონზომიერებანი და ინდივიდუ-

ალური სტრატეგიების გამოკვლევა, ასევე რუსული ლიტერატურული ტრადიციისა და დასავლეთ ევროპული ფილოსოფიური აზრის ურთიერთობების თავისებურებების დაადგენა. რუსული ემიგრაციის კულტურული გავლენის მნიშვნელობას ასევე ადასტურებს ის ფაქტი, რომ XX საუკუნის რუსული ემიგრაციის კულტურამ ევროპულ კულტურულ სივრცეში შეიტანა იმ სიმძლავრის „ტალღა“, რომელმაც დასავლური კულტურის არაერთ პროცესზე გავლენა მოახდინა (Мерелишвили, 2005).

ემიგრანტული მხატვრული ცნობიერების ესთეტიკის ჩამოყალიბებაში განსაკუთრებული როლი ეკუთვნის ალექსეი რემიზოვს. მის შემოქმედებაში XIX საუკუნის ლიტერატურული ტრადიცია ემიგრანტული გამოცდილების კონტექსტში ახალ სემანტიკურ და სტილისტურ განზომილებას იძენს. პარიზული პერიოდი მწერლისთვის ინტენსიური შემოქმედებითი ძიებისა და მასშტაბური ექსპერიმენტების ეპოქად იქცა.

რემიზოვის პროზისთვის დამახასიათებელია ეროვნული მითოპოეტური ტრადიციისა და მოდერნისტული ესთეტიკის სინთეზი. მისი ნაწარმოებები ეფუძვნება ფოლკლორული კოდეზის, ქრისტიანული სიმბოლიკის, უძველესი რუსული მითოლოგიისა და ავანგარდული პოეტიკის გადაკვეთის პრონციპს. ასეთი მხატვრული სტრატეგია რემიზოვს საშუალებას აძლევს შექმნას გროტესკით, ფანტასტიკური სახეებითა და მითოლოგიური კონსტრუქციებით გაჯერებული სამყარო და ამავე დროს ნარატივის ცენტრში მოაქციოს ადამიანის შინაგანი სამყარო – მისი ეგზისტენციალური შიში, მეტაფიზიკური გაურკვევლობა და პიროვნული რღვევის გამოცდილება. ამ მხატვრული ფორმებით მწერალი გამოხატავს არა მხოლოდ ინდივიდუალურ სულიერ კრიზისს, არამედ ეპოქის ფუნდამენტურ წინააღმდეგობებსაც.

უნდა აღინიშნოს, რომ რემიზოვის მსოფლმხედველობაზე მნიშვნელოვანი გავლენა მოახდინა როგორც საოჯახო ლეგენდებმა, ისე მისმა ცხოვრებისეულმა გარემოებებმა, რომლებმაც

„შეუწყო ხელი რეალობის მითოლოგიზაციის აღმოცენებას, იმ დემონური ძალების მუდმივ აღქმას, რომლებიც ადამიანის სულშია მძვინვარე. რემიზოვი თითქოს შეგნებულად ინარჩუნებდა შიშს საიდუმლოების და ამოუცნობობის წინაშე <...>. ერთგვარი „ორმაგი სამყარო“ – ერთი ხილული, ჩვენს თვალწინ არსებული, და მეორე – ფატალური, დაუფარავი, სადაც ზეადამიანური ძალები, ანგელოზები და დემონები მოქმედებენ – რომელიც ჯერ კიდევ ბავშვობაში მომავალი მწერლის ცნობიერებაში აღიბეჭდა“ (Ремизов, 1990, გვ. 7).

ემიგრაციის გამოცდილება მის შემოქმედებაში განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს: იგი აძლიერებს გაუცხოების, ნოსტალგიისა და დაკარგული იდენტობის ძიების მოტივებს. რემიზოვის მხატვრული სამყარო იქცევა არენად, სადაც წარსული და აწმყო, რეალობა და ფანტაზია, წმინდა და გროტესკული მუდმივ დაძაბულ ურთიერთქმედებაში არიან. ამასთან, მწერალი არ შემოიფარგლება მხოლოდ მითოლოგიური ან რელიგიური ხატების გამეორებით. იგი ახდენს მათ სუბიექტური აღქმის პრიზმით გადაფასებას და სიმბოლიკის, სიზმრის მოტივებისა და ფანტასტიკის ელემენტების გარდაქმნით – ადამიანის არსებობის ფილოსოფიური და ფსიქოლოგიური ანალიზის იარაღად აქცევს.

რემიზოვის დღიურები განსაკუთრებულად წარმოაჩენენ განდევნილობისა და სულიერი მარტოობის გამოცდილებას: „*მე ვარ დევნილი სიზმარშიც და ფხიზლადაც, და არსად არ მაქვს თავშესაფარი*“, სადაც ასახულია არა მხოლოდ პირადი განცდები, არამედ ის შინაგანი რყევები, რომლებიც ახასიათებს ადამიანს ორ სამყაროს შორის – დაკარგულ სამშობლოსა და უცხო რეალობას შორის.

1927 წელს პარიზში ცალკე გამოცემად გამოვიდა ა. რემიზოვის წიგნი „*აღრეული რუსეთი*“ („*Взвихренная Русь*“), რომელიც „*რემიზოვის მრავალფეროვან შემოქმედებაში ერთ-ერთ ცენტრალურ, ყველაზე ნათელ და მნიშვნელოვან ნამუშევრად ითვლება. თავად რემიზოვიც კარგად აცნობიერებდა, რომ სწორედ ამ წიგნში შეძლო საკუთარი თავისა და სამშობლოს ტკივილის სრულად გამოხატვა*“ (Лавров, 2000, გვ. 544).

ეს ნაწარმოები განსაკუთრებულ ადგილს იკავებს რუსული ემიგრანტული ლიტერატურის კონტექსტში: მასში მწერალი ქმნის ეროვნული ბედისწერის რთულ მხატვრულ ქრონიკას. რუსეთის ბედიც და რევოლუციის მოვლენებიც „აღრეულ რუსეთში“ წარმოჩენილია არა მხოლოდ როგორც ისტორიული, არამედ როგორც სულიერი კატასტროფა, რომელიც ერთდროულად ინდივიდუალურ და კოლექტიურ ცნობიერებაში აღიქმება.

რემიზოვის რომანი – ქრონიკა გამოირჩევა ფრაგმენტული კომპოზიციით, სადაც ორგანულად ერთიანდება დღიურის ჩანაწერები, მოგონებები, ლეგენდები, მოთხრობები და ლოცვები. ასეთი სტრუქტურა ავტორს საშუალებას აძლევს გააერთიანოს ინდივიდუალური და ისტორიული, პირადი განცდა და საერთო ეროვნული ტრაგედია, რითაც ქმნის მრავალფეროვან ტექსტს, რომელშიც თხრობითი და სულიერი საწყისები ერთმანეთს ირეკლავენ და ავსებენ.

რემიზოვი მნიშვნელოვანწილად იყო ორიენტირებული ავტობიოგრაფიული ნაწარმოებების შექმნაზე, სადაც პირადი გამოცდილება ადამიანური არსებობის უნივერსალურ მოდელად გარდაიქმნება. როგორც აღინიშნება „რუსული ემიგრაციის ლიტერატურა თითქმის ლიტერატურული პროცესის ცენტრალურ მიმართულებად იქცა. მას თან სდევს სიღრმე და უჩვეულო გულწრფელობა, რომლითაც მან გააშუქა გლობალური თემები, რუსული ლიტერატურის ტრადიციები, აგრეთვე ზნეობრივ-ეთიკური და სულიერ-რელიგიური საკითხები“ (Табатадзе, 2018, გვ. 490). ამ ლიტერატურისთვის დამახასიათებელია დოკუმენტური და მხატვრული მიდგომის ორგანული შერწყმა: ავტორები ცდილობენ არა მხოლოდ მოვლენათა დაფიქსირებას, არამედ მათ გააზრებასაც მხატვრული განცდის მეშვეობით. „ცალკეული ეპიზოდების გადმოცემის სიზუსტით მემუარული პროზა ხშირად არ ჩამოუვარდება ისტორიულ დოკუმენტებს“ (Табатадзе, 2018, გვ. 491).

ავტობიოგრაფიული ქვეტექსტის სემანტიკური სისრულის გაგება რემიზოვის შემოქმედებაში მხოლოდ მისი მთლიანი მემკვიდრეობის თანმიმდევრული გაანალიზების შედეგად არის შესაძლებელი. მწერლისთვის პირადი ჭეშმარიტების გამოხატვას სამყაროსა და ადამიანის შესახებ განსაკუთრებული ფორმა აქვს – ეს არის „მითი საკუთარ თავზე“, ლეგენდა. მისი მთელი შემოქმედება ზუსტადაც რომ „ლეგენდაა საკუთარ თავზე“, რომელიც მწერალმა მთელი ცხოვრების განმავლობაში შეუპოვრად და ზედმიწევნითი შრომით შექმნა.

თუ მივყევით ფილოსოფოსის, სერენ კირკეგორის მოძღვრებას, „ეგზისტენციალური არჩევნის გზით ადამიანი თვალთახედვითი-მგზნობიარე ყოფიერებიდან გადადის უნიკალურ და განუმეორებელ საკუთარ თავთან მიახლოების მდგომარეობაში“ (Руднев, 1999, გვ. 370). ასეთი მიდგომა საშუალებას გვაძლევს გავიგოთ, თუ როგორ ესწრაფვის რემიზოვი საკუთარი ინდივიდუალობის გააზრებასა და ყოფიერების მხატვრული შემოქმედების გზით უნიკალური ხედვის ჩამოყალიბებას.

ამრიგად, რემიზოვის ენა, მისი კომპოზიციური და სტილისტური ხერხები აყალიბებს უნიკალურ მხატვრულ მეთოდს, რომელიც არა მხოლოდ ადამიანის სულიერი ბუნების სირთულისა და წინააღმდეგობრიობის გადმოცემას ახერხებს, არამედ ასახავს რუსული მოდერნიზმის კულტურული და სულიერი გამოცდილების თავისებურებებს, ისევე როგორც რუსული ემიგრაციის ლიტერატურის სპეციფიკურ მახასიათებლებს.

ლიტერატურათმცოდნეობაში XX საუკუნის პირველი რუსული ემიგრაციის ტალღის პერიოდი დეტალურად არის შესწავლილი „უფროსი“ თაობის მწერლების თვალსაზრისით. მათთან შედარებით, იმ „ახალგაზრდა“ ავტორების შემოქმედება, რომელნიც ემიგრაციაში ჯერ კიდევ მოზარდობის ასაკში მოხვდნენ, და რომელთა მსოფლმხედველობაც საზღვარგარეთ ჩამოყალიბდა, შედარებით ნაკლებად არის გამოკვლეული.

განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს ბორის პოპლავსკის შემოქმედება. ამ მწერლის ლიტერატურული ბედი შედარებით წარმატებით განვითარდა: მისი მცირე მოცულობის ნაშრომები პარიზში 1920-ანი წლების ბოლოსა და 1930-იან წლებში გამოიცა, ანუ როგორც ავტორის სიცოცხლის პერიოდში, ასევე მალევე მისი გარდაცვალების შემდეგ.

პოპლავსკის ამ პერიოდის ნაწარმოებები ასახავს ადამიანის სულიერ და ეგზისტენციალურ განცდებს, რომელიც აღმოჩნდა სამშობლოდან მოწყვეტილი. მის ტექსტებში ორგანულადაა შერწყმული სიმბოლიზმი, რაც საშუალებას აძლევს ავტორს შექმნას კონფლიქტებითა და შფოთვებით

სავსე მხატვრული სამყარო. მწერალი ოსტატურად იყენებს ნარატივის ფრაგმენტულობასა და პოეტურ გამოსახულებას, რათა დაგმოსცეს ადამიანის ბუნების წინააღმდეგობრივი მხარეები და სულიერი ორიენტირების კრიზისი, რომელიც ემიგრაციის ეპოქისთვისაა დამახასიათებელი.

რუსი ემიგრანტი მწერალთა პროზაში არაერთხელ ჟღერს თემა რუსული ეროვნული ხასიათის შეუთავსებლობისა „ყალბ“ და „გარყვნილ“ ევროპულ ცნობიერებასთან. „ახალგაზრდა“ თაობის მწერლები ცდილობდნენ ეჩვენებინათ, თუ როგორ ცხოვრობს და განიცდის რუსი ადამიანი შინაგან კონფლიქტებს უცხო კულტურულ გარემოში.

ემიგრაციის გამოცდილება აძლიერებს გაუცხოების, სულიერი ნოსტალგიისა და დაკარგული იდენტობის ძიების მოტივს, რაც განსაკუთრებით მკაფიოდ ჩანს პოპლავსკის რომანებში „აპოლონ ბეზობრაზოვი“ (*«Аполлон Безобразов»*) და „ზეციდან სახლში“ (*«Домой с небес»*). მის ნაწარმოებებში მხატვრული სახეები იქცევა ადამიანის არსებობის ფილოსოფიური გააზრების ინსტრუმენტად, ხოლო ეგზისტენციალური მოტივების შერწყმა მოდერნიზმის ესთეტიკასთან ქმის უნიკალურ ლიტერატურულ ენას, სადაც პერსონაჟთა შინაგანი სამყარო წარმოჩინებულია როგორც მუდმივი დამაბულობის სივრცე წარსულსა და აწმყოში, რეალობასა და წარმოსახვაში, სულიერსა და მიწიერს შორის.

ნ. ბერდიაევა პოპლავსკი დაახასიათა როგორც „ნამდვილი ტანჯული“, ეს აღქმა მისი რთული ბიოგრაფიის შესახებ მუდმივად ისახებოდა მწერლის მიმოხილვებში, რაც იწვევდა განსაკუთრებულ მგრძნობელობასა და ინტერესს მისი პიროვნებისა და შემოქმედების მიმართ.

რომანის „აპოლონ ბეზობრაზოვის“ პოეტური სტრუქტურა ყველაზე თვალსაჩინოდ ასახავს 1920-1930-იანი წლების „ახალგაზრდა“ ემიგრანტი მწერლების პროზის მახასიათებლებს. მხატვრული სივრცე, სოციალური თვალსაზრისით გაუჩინარებული ემიგრანტი ავტორებისთვის, იქცევა პიროვნული მთლიანობის შენარჩუნების საშუალებად XX საუკუნის დასაწყისის კულტურული „დაშლის“ პირობებში.

პოპლავსკისთვის, ისევე როგორც სხვა მოდერნისტებისთვის, მნიშვნელოვანია არა მხოლოდ რეალობის გამოსახვა, არამედ საკუთარი თავის გამოხატვა – საკუთარი უნიკალური რეალობის ფიქსირება. მწერალი თავის დღიურში აღნიშნავდა იმის აუცილებლობას, რომ „საბოლოოდ დაემთავრებინა რეალური და აღწერილი ცხოვრების საზიზღარი გაორება“. რომანი „აპოლონ ბეზობრაზოვი“ წარმოადგენს პირადად განცდილი ყოფიერების მხატვრულ ვერსიას, ანუ იმ „რეალობას“, რომლის მეშვეობითაც ავტორმა შეძლო საკუთარი თავის გამოხატვა. მის შემოქმედებაში მკაფიოდ იჩენს თავს ეგზისტენციალიზმის ცენტრალური თემატიკა – „სულიერი კრიზისის პრობლემა, რომელშიც აღმოჩნდება ადამიანი, და ის არჩევანი, რომელსაც ის აკეთებს ამ კრიზისიდან გამოსასვლელად“ (Руднев, 1999, გვ. 371).

ემიგრანტი მწერლის ცნობიერებაში მუდმივად მიმდინარეობდა დამაბული თვითიდენტიფიკაციის პროცესი „უცხო“ ქვეყანაში; იგი მკაფიოდ გრძნობდა იმ „საზღვარს“, რომელიც აღძრავდა იზოლაციასა და გაუცხოებას. პოპლავსკი ესწრაფვოდა შეექმნა ჰერმეტიულად დახურული მხატვრული რეალობა, აგებული ავტოკომუნიკაციურ მოდელზე, რომელშიც პერსონაჟები კონცენტრირდებიან საკუთარ სუბიექტურ განცდებზე, ხოლო ავტორის ცნობიერება იშლება პერსონაჟის ცნობიერებაში.

რომანში „აპოლონ ბეზობრაზოვი“ იგრძნობა მწერლის ცხოვრების სრული სიმწარე: „ჩემი სუსტი სული ეძებდა დაცვას. იგი ეძებდა კლდეს, რომლის ჩრდილშიც შესაძლებელი იქნებოდა მზიან, მტვრიან და უიმედო სამყაროზე თვალის გადავლება“ (Поплавский, 2000, გვ. 222). მითოლოგიზირებული აპოლონ ბეზობრაზოვის პირით ვლინდება ემიგრანტული სილატაკის შემზარავი რეალობა, რომელშიც მთავარი გმირი ირონიულად ცდილობს იპოვოს ესთეტიკური სილამაზე: „განა არ არის მომხიბვლელი, – ამბობდა აპოლონ ბეზობრაზოვი, – ყველა ეს დაკუჭული და გამოხუნებული ემიგრანტული ქუდი, <...> და ის მორიდებული ვარდისფერი ნახვრეტები, რომლებიც ხან ჩნდება, ხან ქრება გაცვეთილი ფეხსაცმლის პირას (აქილევსის ქუსლი), და ხელთათმანების არქონა, და ჰალსტუხების ნაზი ცხიმოიანობა“ (Поплавский, 2000, გვ. 222).

პოპლავსკის შემოქმედებაში იკვეთება ეგზისტენციალიზმის ცენტრალური პრობლემატიკა – სულიერი კრიზისის თემა. ამ კრიზისის ნიშნებად გვევლინება ისეთი მდგომარეობები, როგორიცაა შიში, „ეგზისტენციალური შფოთვა“ და მოწყენილობა. მწერლისთვის მხატვრული სივრცე იქცევა თვითშემეცნებისა და თვითიდენტიფიკაციის პიროვნული შესაძლებლობების რეალიზაციის ასპარეზად. ავტორი რწმენით უყურებს თავისი გმირების სულიერ და მორალურ აღორძინებას.

რომანის „აპოლონ ბეზობრაზოვის“ გმირს აკლია თუნდაც უმცირესი ამბიცია: სამშობლოდან შორს მყოფი, იგი მხოლოდ ერთი ოცნებით იკვებება – დაბრუნდეს სამშობლოში: „და მერე ყველას დავტოვებთ, რუსეთში წავალთ... ჩავიცვამთ ძონძებს... კარგია <...> ძონძეზაცმულთა შორის... აჰ, რუსეთო, რუსეთო... ზეციდან სახლში...“ (Поплавский, 2000, გვ. 107).

ერთ-ერთი პერსონაჟის აზრით, ადამიანს „მემკვიდრეობით ხვდა ორი ჯოჯოხეთი: მორალური ჯოჯოხეთი, რომელიც თითოეულს გულში ჭაბუკობიდან მოაქვს, და ცეცხლოვანი ჯოჯოხეთი <...>“ (Поплавский, 2000, გვ. 157).

ამ შემთხვევაში მნიშვნელოვანია დავაკვირდეთ პოპლავსკის სივრცის მითოლოგიურ მოდელებს, რომელიც „მოწყობილია ორი სფეროს პრინციპით: „ქვესკნელის“ (პარიზის, განსაკუთრებით მონპარნასის სივრცე) და „ზეციურის“ (რუსეთის სივრცე). რუსეთი წარმოდგენილია როგორც სამოთხე, რომლისკენაც გზა, „შებრუნებული“ ლოგიკის შესაბამისად, ჯოჯოხეთიდან გადის. მიუწვდომელი ედემის ძიება ავტორის ფანტაზიებში რჩება“ (Табатадзе, 2013, გვ. 450).

ტრადიციული რუსი ლიტერატურული განდევნილი წარმოჩინებულია როგორც დაწყევლილი, ხეტაილისთვის განწირული „უცხოთა უდაბნოებს შორის“, თუმცა განდევნილობა ამავე დროს ნიშნავს გამორჩეულობას: იგი აღიქმება როგორც განთავისუფლების ფორმა, რომელიც ადამიანს შინაგანი თავისუფლების მოპოვების საშუალებას აძლევს.

ემიგრანტული გამოცდილება აძლიერებს გაუცხოების და სულიერი ძიების მოტივს, მისი ნაწარმოებები კი იქცევა სივრცედ, სადაც წარსული, აწმყო და წარმოსახვა მუდმივ ურთიერთქმედებასა და დამაბულობაში იმყოფება. გაიტო გაზდანოვის შემოქმედების მთავარი მხატვრული ამოცანა – ფსიქოლოგიური სირთულითა და ფილოსოფიური მსჯელობით, ადამიანის ცხოვრების ეგზისტენციური განზომილება წარმოაჩინოს მისი მრავალმნიშვნელოვნებითა და წინააღმდეგობრივობით. სწორედ ეს ხდის მის ნაწარმოებებს რუსული ემიგრაციისა და XX საუკუნის მოდერნისტული პროზის გაგების ცენტრალურ ტექსტებად.

გაიტო გაზდანოვი რუსული ემიგრაციის ერთ-ერთი გამორჩეული მწერალია, რომლის შემოქმედებაც აერთიანებს ფილოსოფიურ სიდრმეს, ფსიქოლოგიურ ანალიზსა და მოდერნისტული პროზის ესთეტიკურ ექსპერიმენტებს. მისი ნაწარმოებები, როგორიცაა „საღამო კლერთან“ („Вечер у Клэр“) და „ალექსანდრ ვოლფის აჩრდილი“ („Призрак Александра Вольфа“), იკვლევს ეგზისტენციალურ საკითხებს, პიროვნების შინაგან წინააღმდეგობებს, მეხსიერების ფენომენსა და სამშობლოს დაკარგვის განცდას. გაზდანოვი ოსტატურად იყენებს სუბიექტურ პერსპექტივას, რთულ კომპოზიციურ ხერხებსა და სიმბოლურ მოტივებს, რითაც ქმნის ესთეტიკურ სამყაროს, სადაც პერსონაჟების შინაგანი ცნობიერება განსაზღვრავს ამბის დინამიკას.

ორივე მწერლის (გაზდანოვისა და პოპლავსკის) რომანებს შორის შეიმჩნევა სიუჟეტური ანალოგია. მოცემულ ნაწარმოებში მნიშვნელოვან როლს ასრულებს გზის ქრონოტოპი. რომანში „ალექსანდრ ვოლფის აჩრდილი“ მთავარი ეპიზოდი სწორედ გზაზე ხდება – აქ ხდება მთხრობელის პირველი შეხვედრა ვოლფთან. გაზდანოვის გმირები მუდმივად მოძრაობენ – „ცარიელი, მოხვეული გზით“, „მარტო ქუჩებში“, „ღამის ცარიელ გზებზე“ ბრუნდებიან შინ (Газданов, 2008, გვ. 71).

გარდა ამისა, გ. გაზდანოვის და ბ. პოპლავსკის რომანების გმირები მიჰყვებიან მ. ლერმონტოვის ტრადიციას არა მხოლოდ რომანის კომპოზიციურ ჭრილში, არამედ საკუთარ პერსონაჟებში უსვამნე ხაზს იმ ნიშნებს, რომელნიც მათ „პერჰორინთან აკავშირებს (სკეპსისი, ტანჯვის სიდრმე, შემოქმედთან სულიერი ბრძოლები სამყაროს არასრულყოფილებაზე, ღრმა სასოწარკვეთილება, მარტოობა“ (Мегрелишвили, 2012, გვ. 98).

გაზდანოვი აერთიანებს რუსული ფსიქოლოგიური პროზის ტრადიციებს ევროპული ეგზისტენციალიზმის ფილოსოფიურ ძიებებთან. მისი პერსონაჟები არსებობის აბსურდს ეჯახებიან.

რომანში ვხვდებით დიალოგს, რომელიც ამ ფილოსოფიას გამოხატავს: „*თქვენ ფიქრობთ, რომ ყოფიერების აზრი ამ სასიკვდილო ფატალიზმამდე დადის?*“ – „*ეს ფატალიზმი არ არის, ეს ცხოვრების მიმართულებაა, მოძრაობის აზრი. უფრო სწორად, არა აზრი, არამედ მნიშვნელობა. მრავალი წლის წინ მე ჩემს სიკვდილს შევხვდი... მაგრამ განსაკუთრებული შემთხვევითობით, მან მე გამატარა.*“ (Газданов, 2008, გვ. 77).

ბორის პოპლავსკის მსგავსად, გაზდანოვის პროზაშიც ჟღერს აპოკალიფსური მოტივები. პოპლავსკის რომანში „*აპოლონ ბეზობრაზოვი*“ მოხსენიებულია აპოკალიფსის მხედარი, რომლის მოლოდინშიც არიან გმირები, თუმცა ვერასდროს ხვდებიან: „*ცოტა ხანში მას გადაუარა ფაეტონმა, რომელიც აპოკალიფსის მხედრად მიიჩნია*“ (Поплавский, 2000, გვ. 158).

გაზდანოვი ამ მოტივს საკუთარ სტილში განავრცობს. მისი რომანი იწყება „*აპოკალიფსური ცხენის*“ სიმბოლური აღწერით: „*საუკეთესო ცხენი, რომელიც ოდესმე მყავდა, იყო თეთრი ფერის დიდი ზომის კენტი, განსაკუთრებული გრაციით. ის იმდენად კარგი იყო, რომ მსურდა მისი შედარება იმ ცხენებთან, რომელთა შესახებაც აპოკალიფსშია ნათქვამი... სწორედ ამ ცხენზე ვმოძრაობდი ჩემი საკუთარი სიკვდილისკენ...*“ (Газданов, 2008, გვ. 72).

გაზდანოვის რომანი მთლიანად გამსჭვალულია „*სიკვდილის მოტივით*“, მასზე ფიქრით. „*ჩემი გვაში <...> ისრით განგმირული წევს*“; „*შეუძლია კი ადამიანს თვითნებურად განკარგოს საკუთარი სიცოცხლე, თუ თითოეულ მათგანს თავისი საბედისწერო წუთი აქვს ...*“ ავტორი სიკვდილის მაგალითებს იშველიებს, ხდება სიკვდილზე მიზიდულობის თავისებური აღწერა – „*სიკვდილი მათ ბედნიერებს პოულობს*“ (Газданов, 2008, გვ. 82).

ამრიგად, როგორც გაზდანოვის, ისე პოპლავსკის შემოქმედებაში გზის გამოსახულება გარდაიქმნება შინაგანი მოგზაურობის, სულიერი გამოცდისა და ადამიანის არსებობის აზრის ძიების სიმბოლოდ იმ სამყაროში, სადაც ბედი და შემთხვევა, სიცოცხლე და სიკვდილი ერთმანეთთან მჭიდროდ გადაჯაჭვულები არიან. ემიგრანტი მწერლების ფსიქოლოგიური თავისებურებები განპირობებულია „*უცხო*“ კულტურულ სივრცეში ყოფნით, სადაც „*მომთაბარე*“ ხშირად გარიყული რჩება. ეს ავტორები, საკუთარ სოციალურ და კულტურულ ფესვებს მოწყვეტილნი, მიმართავენ შინაგან სამყაროს, როგორც ერთადერთ მდგრად ყოფით სივრცეს, რაც კიდევ უფრო ამძაფრებს მათ შემოქმედების ეგზისტენციალურ ხასიათს.

ემიგრანტულმა გამოცდილებამ კიდევ უფრო გააძლიერა გაუცხოებისა და სულიერი ნოსტალგიის მოტივი, რაც განსაკუთრებით თვალსაჩინოდ გამოიხატა პოპლავსკისა და გაზდანოვის შემოქმედებაში. „*უმცროსი*“ თაობის ემიგრანტებისთვის საზღვარი სამშობლოსა და უცხო კულტურას შორის განსაკუთრებული სიმწვავეთ იგრძნობოდა. ემიგრანტი აღმოჩნდება ისეთ მდგომარეობაში, რომელიც მ. ჰაიდეგერმა განსაზღვრა როგორც „*ყოფნა-სამყაროში*“ (*Dasein-in-der-Welt*) – არსებობა. იგი სტაბილურ ცენტრსაა მოკლებული, სადაც ადამიანი საკუთარ თავს გრძნობს „*მიგდებულად*“ უცხო რეალობაში. მათი გმირები საკუთარ არსებობას განიცდიან როგორც „*მსოფლიოში მიგდებულობის*“ მდგომარეობას, სადაც მდგრადი საყრდენის დაკარგვა შინაგანი აზრისა და თვითიდენტიფიკაციის ძიების დასაწყისად იქცევა. თვით ალექსეი რემიზოვის სიცოცხლეს მორევად მიიჩნევდა, სადაც ადამიანი მხოლოდ „*სიბნელეში*“ ნასროლი ჩხირია“.

მნიშვნელოვანია ისიც, რომ ეგზისტენციალური დისკურსი კომპლექსურად განიხილება რუსული ემიგრაციის სამი საკვანძო მწერლის – პოპლავსკის, გაზდანოვისა და რემიზოვის შემოქმედებაზე დაყრდნობით, რაც იძლევა საშუალებას ვისაუბროთ „*ეგზისტენციალური განზომილების*“ მთლიან მოდელზე რუსული ლიტერატურის ფარგლებს გარეთ.

ამ ავტორთა ნაწარმოებების ანალიზი ცხადყოფს, რომ 1920–1930-იანი წლების რუსული ემიგრაციის ეგზისტენციალური დისკურსი ყალიბდება როგორც ევროპული ფილოსოფიისა და რუსული სულიერი ტრადიციის სინთეზი. თითოეული მათგანი თავიანთი გზით აცნობიერებს ყოფიერებას: ტრაგიკული თავისუფლება – პოპლავსკისთან, აბსურდი და ბედი – გაზდანოვთან, ქაოსის მითოლოგიზაცია – რემიზოვთან. ემიგრანტული ლიტერატურა ასრულებს არა მხოლოდ ესთეტიკურ, არამედ ფილოსოფიურ ფუნქციას – განიხილავს განდევნის გამოცდილებას როგორც

ფსიქოლოგიურ მდგომარეობას. ამავდროულად, მათი შემოქმედება ქმნის უნიკალურ მოდელს, რომელსაც შეიძლება ეწოდოს „რუსული ეგზისტენციალიზმი“.

ამრიგად, ამ მწერლების შემოქმედება ასახავს რუსული ემიგრაციის ეგზისტენციალური გამოცდილების სიღრმეს, რომელიც ვლინდება გაუცხოებაში, ნოსტალგიასა და დაკარგული იდენტობის ძიებაში. მათი ლიტერატურული სამყაროები შეიძლება აიხსნას ჰაიდეგერის ფილოსოფიური კონცეფციის მეშვეობით: „*ადამიანი მიტოვებულია სამყაროში, და მისი ყოფიერება სამყაროში ყოფნას წარმოადგენს*“ (Хайдеггер, 1997, გვ. 52). „*მიტოვების*“ შეგრძნება ხდება მათი ესთეტიკური გამოცდილების საფუძველი, რომელიც ქმნის პერსონაჟთა შინაგან დაძაბულობას და განსაზღვრავს მათ უნიკალურ პოეტიკას. ამ ავტორთა გმირები საკუთარ ყოფნას განიცდიან როგორც „*ყოფიერებას სამყაროში*“, სადაც გაუცხოება და სულიერი შფოთი მოქმედების მთავარი კომპოზიციურ ელემენტად რჩება, რაც საბოლოოდ აყალიბებს რუსული ემიგრანტული ეგზისტენციალიზმის თავისებურ მოდელს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- Газданов Г. (2008). Призрак Александра Вольфа. Роман-газета. 12.
- Лавров А. (2000). „Взвихренная Русь“ Алексея Ремизова: символистский роман-коллаж. // Ремизов А. «Взвихренная Русь». Собрание сочинений. Москва: „Русская книга“.
- Мегрелишвили Т. (2005). Поэтика мемуаров русского зарубежья (1925–1960). Тбилиси: „Мерани“.
- Мегрелишвили Т. (2012). Реализм в историко-литературном ряду русской культуры: движение в рамках парадигмы модерности. „სჯანი“, 13, 87–110. Tbilisi: Institute of literature press.
- Поплавский Б. (2000). Аполлон Безобразов. Домой с небес. Романы. Москва: „Согласие“.
- Ремизов А. (1990). В розовом блеске: автобиографическое повествование. Москва: «Современник».
- Руднев В. (1997). Словарь культуры XX века. Москва: „Аграф“.
- Табатадзе Х. (2013). Мифологические модели прозы Ф. Сологуба и их литературная преемственность в творчестве Б. Поплавского. საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის „ჰუმანიტარული მეცნიერების განვითარების ტენდენციები და პერსპექტივები“ მასალები. ქუთაისი: უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
- Табатадзе Х. (2018). Экзистенциальная проблематика как основной нарративный фактор мемуарной литературы. საერთაშორისო სამეცნიერო სიმპოზიუმის „სახელმწიფოებრივი სუვერენობის იდეა და XX საუკუნის მწერლობა“, მასალები. ტომი 2. თბილისი: თსუ გამომცემლობა.
- Хайдеггер М. (1997). Бытие и время. Москва: „Ad Marginem“.

References:

- Gazdanov, G. (2008). Prizrak Aleksandra Vol'fa. [The Ghost of Alexander Wolf]. Roman-gazeta, 12.
- Heidegger, M. (1997). *Bytie i vremya* [Being and Time]. Moscow: “Ad Marginem”.
- Lavrov, A. (2000). “Vzvikhennaya Rus” Aleksey Remizova: Simvolistskiy roman-kollazh [Remizov's Whirlwinded Rus': A Symbolist Collage Novel]. Remizov A., “Vzvikhennaya Rus” (Collected works). Moscow: “Russkaya kniga”
- Megrelishvili, T. (2005). Poetika memuarov russkogo zarubezh'ya (1925–1960) [The Poetics of Russian Émigré Memoirs (1925–1960)]. Tbilisi: “Merani”.
- Megrelishvili, T. (2012). *Realizm v istoriko-literaturnom riadu russkoi kul'tury: dvizhenie v ramkakh paradigmy modernosti* [Realism in a Historical-Literary Row of Russian Culture: Movement Within a Modernity Paradigm]. Sjani, 13, 87–110. Tbilisi: Institute of Literature Press.
- Poplavsky, B. (2000). Apollon Bezobrazov. Domoy s nebes [Apollon Bezobrazov. Home from the Heavens]. Moscow: “Soglasie”.
- Remizov, A. (1990). V rozovom bleske: Avtobiograficheskoe povestvovanie [In the Pink Shine: An Autobiographical Narrative]. Moscow: “Sovremennik”.
- Rudnev, V. (1999). Slovar' kultury XX veka [Dictionary of 20th-Century Culture]. Moscow: “Agraf”.
- Tabatadze, Kh. (2013). Mifologicheskie modeli prozy F. Sologuba i ikh literaturnaya preemstvennost' v tvorchestve B. Poplavskogo. [Mythological Models of F. Sologub's Prose and Their Literary Continuity in the Work of B. Poplavsky]. Kutaisi: Kutaisi University Publishing House.
- Tabatadze, Kh. (2018). Ekzistsentsial'naya problematika kak osnovnoy narrativnyy faktor memuarnoy literatury [Existential Issues as the Main Narrative Factor in Memoir Literature] Tbilisi: Tbilisi State University Publishing House.

Nana Trapaidze, Alkazar Kashia

ნანა ტრაპაიძე, ალკაზარ კაშია

Shota Rustaveli State University of Batumi

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

Georgia, Batumi

საქართველო, ბათუმი

**The Politics of Memory and Aspects of Collective Identity Formation
in the Ethno-Consciousness of Georgian Communities in Turkey**

**მეხსიერების პოლიტიკა და კოლექტიური იდენტობის ჩამოყალიბების ასპექტები
თურქეთელ ქართველთა ეთნოცნობიერებაში**

DOI: <https://doi.org/10.62119/cils.18.2025.10915>

The study examines the literary life of Georgian Muhajirs who emigrated to Turkey. Under Ottoman and later Turkish rule, the Georgian language became the sole marker of national identity, while literature functioned as a space of cultural memory. Through literary activity, Georgian communities in Turkey sought to create a shared cultural context for Georgians on both sides of the border, with translation playing a particularly important role. By translating canonical Georgian authors, Muhajirs reinforced cultural continuity. The study also situates Muhajirism as a historical trauma and explores the cultural practices through which this trauma has been processed and continues to be reinterpreted.

Keywords: Memory, Identity, Turkey, Georgia

საკვანძო სიტყვები: მეხსიერება, იდენტობა, თურქეთი, საქართველო

წარსულის აღქმა და რეპრეზენტაცია დინამიური პროცესია, რომელიც პერმანენტულად ურთიერთქმედებს მეხსიერების ოფიციალურ პოლიტიკებთან. მისი საშუალებით ყალიბდება კოლექტიური წარმოდგენები წარსულისა და მომავლის შესახებ. ამდენად, ისტორიის ყოველ ფურცელს, ყოველ კულტურულ არტეფაქტს დიდი მნიშვნელობა ენიჭება ამა თუ იმ ისტორიული სურათის/მოვლენის რეკონსტრუქციისას. ამ საქმეში ლიტერატურულ ნარატივებს განსაკუთრებული ღირებულება აქვთ. ლიტერატურა არის მოვლენა, რომელიც ხშირად უპირისპირდება დომინანტურ ნარატივებს, წარმოსახავს ალტერნატიულ მოგონებებს და ქმნის სივრცეს, რომელშიც შემოქმედებით წარმოსახვას შეუძლია კოლექტიურ ცნობიერებაზე გავლენა მოახდინოს. ასე რომ, „კულტურული მეხსიერების“ (ა. ასმანი) ტოპოსებს შორის ლიტერატურა უმნიშვნელოვანესია.

ვიდრე ჩვენი თემის უშუალოდ ლიტერატურულ ასპექტს შევხებოდეთ, უნდა აღინიშნოს შემდეგი: მე-18 საუკუნეში, როცა დასავლეთსა და აღმოსავლეთს შორის ორიენტაციის ოფიციალური ვექტორი მთლიანად დასავლეთისკენ გახდა მიმართული, ეროვნულ-პოლიტიკური მთლიანობისა და კულტურული იდენტობის საკითხი საქართველოს ისტორიული კულტურულ-გეოგრაფიული რუკის კონტექსტში განიხილებოდა. მთელი პოლიტიკური იმედები და პოზიციები (გასაგები, მაგრამ იმთავითვე საკამათო) სწორედ კულტურულ-გეოგრაფიული მთლიანობის მიღწევას უკავშირდებოდა; რუსეთის მიმართ საქართველოს პოლიტიკური ლტოლვა ამ მოლოდინით იყო განპირობებული – „შენი ივერი აღსდგეს ძლიერი და დადგეს ერად სხვა ერთა შორის“, როგორც ამას გ. ორბელიანი გამოთქვამს თავის ლექსში, რაც მისი სამხედრო ბიოგრაფიისა და ისტორიული კონ-

ტექსტის ფონზე იკითხება როგორც რუსული დახმარებით საქართველოს ისტორიული მთლიანობისა და დიდების აღდგენის ილუზია.

მაგრამ წინამდებარე ნაშრომი არ უკავშირდება იდენტობის იმ სივრცეს, რომელიც ქართულ გეოგრაფიულ-პოლიტიკურ რუკაში ექცევა. ამ გაგებით, აქ ტრავმულ გამოცდილებას ვეხებით - გვსურს ვაჩვენოთ ისტორიულ საქართველოს მოწყვეტილი თურქეთელი ქართველების ცხოვრების ის ასპექტი, რომელშიც ქართული იდენტობისთვის ბრძოლა დინების საწინააღმდეგო ძალისხმევას ჰგავს, იმგვარ წინააღმდეგობას, რომელიც ერთგვარი სულიერი აქტია, პათოსი, რომელიც რამდენადაც ადამიანების შინაგან, პერსონალურ მთლიანობას გამოხატავს, იმდენადვე ქართული პოლიტიკური სხეულისაგან შეუქცევადი წყვეტის დრამას.

რუსეთ-ოსმალეთის (1877-1878) ომის შედეგად დასავლეთ საქართველოდან, კერძოდ, აჭარიდან მოსახლეობის იძულებითი მიგრაცია დაიწყო. მოკლედ რომ ვთქვათ, ამ მოვლენის ისტორიული საფუძველი იყო დედამამშობლოსთან შემოერთებული აჭარის მკვიდრი მოსახლეობის წინააღმდეგობრივი განწყობა: მათ ჰქონდათ ქრისტიანული რუსეთის მიმართ, როგორც აგრესორისადმი მტრული დამოკიდებულება, რაც ნაკვები იყო ოსმალური პროპაგანდით, რომელიც რუსეთს წარმოაჩენდა, როგორც მათი იდენტობის პოლიტიკურ და მორალურ საფრთხეს (მაგალითად: რუსები წარმევდნენ მათ ქონებას, შეურაცხყოფდნენ რწმენას, აყრიდნენ ღირსებას). ამ ნიადაგზე მასიურად აყრილმა ქართველმა მუსლიმებმა თავშესაფარი „ოსმალეთის დიდებულებაში“ ჰპოვეს. ამ ვითარებაში კი, საკუთრივ ისტორიული, ქართული იდენტობა პროპაგანდისტულად დემონიზებულ რუსეთსა და „მხსნელ“ ოსმალეთს შორის გაიყინა. შედეგად ჩამოყალიბდა ერთგვარი ჰიბრიდული იდენტობა, რომელიც აერთიანებდა ეთნიკურ ქართველობას, რელიგიურ მუსლიმობასა და თურქულ სამოქალაქო იდენტობას ოსმალეთში. მაგრამ ეს პროცესი არ ყოფილა და ვერც იქნებოდა მთლად სწორხაზოვანი: იმთავითვე წარმოიშვა შიდა დილემები კონფესიურ მიკერძოებულობასა და ეთნიკურ კულტურას შორის, რადგან ჰიბრიდიზაციაში რელიგიური ორთოდოქსალიზმი და ეთნიკურობა, არ ემთხვეოდა საერთო ისტორიულ-კულტურულ ნარატივს. ამან კი გააჩინა ის ბზარი, რომელიც ისტორიულ სამშობლოსთან წარმოსახვითი მთლიანობის საფუძველი გახდა და თურქეთელი ქართველების ლიტერატურულ იმპულსებს დაუკავშირდა.

ისლამის უმმა, როგორც ღვთიური ერთობის ადამიანური პროექცია აღემატება ეროვნულ, ეთნიკურ და კულტურულ პოლარიზაციებს, მუსლიმთა მეტაფიზიკური სინჰარმონიზმი ვერ ეგუება ნაციონალიზმს, ენობრივ თუ ეთნოსურ ფრაგმენტაციას. აქედან გამომდინარე, იგი (უმმა) აყალიბებს უნივერსალურ, ღვთის წინაშე თანასწორობის პრინციპზე დამყარებულ სივრცეს, რომელშიც თვითმყოფადი ნაციონალური ენერგიები ერთიან ეთიკურ-რელიგიურ წესრიგში ტრანსფორმირდებიან და შარიათის მიზანზე დაფუძნებულ ერთსახოვან იდეალურ მოდელ-შტამპად გარდაიქმნებიან. შარიათის ფუნდამენტალისტური ნორმებით განსაზღვრულ ისლამურ კულტურულ რეგიონში მოქმედმა ერთმა და იმავე ეთიკურ-ესთეტიკურმა და მორალურ-ადათობრივმა მოდელებმა, რომლებიც მუსლიმი თემის ღირებულებებს განმარტავენ, განაპირობეს ადამიანების მსოფლადქმა და აზროვნების თავისებურება. აქვე ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ისლამური ორთოდოქსალური შემოქმედებითი აზროვნება ატარებს მკაცრად კანონიკურ ხასიათს და დაფუძნებულია წინასწარ დადგენილ თუ მიღებულ კონვენციებსა და წესებზე. ეს წესები და კანონები, როგორც აუცილებელი და დაურღვეველი პირობა, მუსლიმის ცნობიერებაშია ჩაბეჭდილი. მაგრამ შემოქმედებით აზროვნებაში, რომელიც მთლიანად ამ წინასწარ მოცემული ნორმებით უნდა ყოფილიყო წარმართული, ფორმალისტური ხასიათი მიიღო და მთელი ყურადღება გარეგნული მხარისა და ფასადის სრულყოფა-დახვეწაზე გადაიტანა.

ისლამი, რომელიც საუკუნეების მანძილზე მკრეხელობის გამო უფრთხოდა სხვა ენებზე ყურანის თარგმნას, ენას, როგორც კულტურული იდენტობისა და ცნობიერების ფორმირების ინსტრუმენტს, აღიქვამდა პოლიტიკური წინააღმდეგობისა და ავტონომიური მეხსიერების იარაღად, რომელსაც შეეძლო დაერღვია დომინანტური, პოლიტიკურ-იდეოლოგიური სხეულის მთლიანობა. ამიტომ არაბული, როგორც ალაჰის ენა და მისი ყოვლისმომცველი ღვთიური უზენაესობის ატრიბუტი, დომინირებს „გონებრივი სივრცის“ ყოველგვარ გამოხატულებაში.

ქართველ მუჰაჯირებში ალაჰის ენის დომინანცია განაპირობებდა მათ ინტეგრირებას საერთო მუსლიმურ ინტელექტუალურ სივრცეში. არაბული ენა, როგორც ჭეშმარიტი კონფესიურობის წინაპირობა მათი მაღალსულიერების განმსაზღვრელი და ღვთიური პატრონაჟის გარანტი იყო, ამიტომ უზენაესის თვალსაწიერში დასავანებლად და საკრალური კომუნიკაციის წარმართვისათვის, მიგრანტი მუსლიმი ქართველები მედრესეებში გენეტიკური მონდომებით ეუფლებოდნენ არაბულს. ამ ენის ენიგმურობა და სირთულე ისეთივე იდუმალი და საკრალური იყო მათთვის, როგორც ალაჰის ღვთიური არსის შეცნობა და მისი „ჭეშმარიტების განჭვრეტა“. ოსმალეთის იმპერიის დაცარიელებულ რეგიონებში გადასახლებული ქართველი მუჰაჯირების ახალ კულტურულ-ეკონომიკურ სივრცეში ადაპტირებას რელიგიურ-იდეოლოგიური ფაქტორი განაპირობებდა. კონფესიურ მესვეურთა დაბეჯითებული პროპაგანდით წახალისებული მუჰაჯირები რელიგიურ ვნებათაღელვებს რწმენის სიმტკიცისათვის ბრძოლით იცხრობდნენ. შარიათით ნაწრთობ გონებაში კონცეპტუალურად დამკვიდრებული პარადიგმა, „რომ ყოველი მაჰმადიანი, რომელიც რუსის ურჯულო ხელმწიფისა და კანონების მფარველობაში დარჩება, სულითა და ხორციტ წაწყმედილი იქნება, რაც უნდა მტკიცე აღმასრულებელი იყოს მაჰმადის რჯულისა, ედემს ვერ ეღირსება; ამიტომ უნდა გადასახლდეს ყველა ოსმალეთში, სადაც, უეჭველია, თავდაპირველად ბევრ გაჭირვებას, შიმშილს, სიცივეს და სხვა უბედურებებს გადაიტანენ, მაგრამ ეს ტანჯვა ხორციელი იქნება და სულის მაცხოვნებელიო“ (დროება, 100). – მუჰაჯირებისათვის იქცა სულიერ ენერგიად ყოფითი ტრამეების გადასალახად.

ორთოდოქსული ინტერპრეტირებით, მუჰაჯირობის არსი რწმენის სიმტკიცისათვის ბრძოლაა. ეს იყო ფსიქო-ემოციური ტრანსფორმაციის ურთულესი პროცესი, რომელშიც რწმენა განსაზღვრავდა აზროვნებას. სხვანგვარად ადაპტაცია ვერ მოხდებოდა. ადაპტაციის საბოლოო შედეგს კი კულტურული ასიმილაცია წარმოადგენდა.

მუჰაჯირთა ადაპტაციას იდენტობის, ტრავმის, კულტურული დისლოკაციისა და რელიგიური თვითიდენტიფიკაციის წახნაგები აქვს. მუჰაჯირობა თავისთავად კოლექტიური ტრავმის გამოცდილებაა, რაც მშობლიური სივრცისგან მოწყვეტასა და კულტურულ ფესვებთან კავშირის დაკარგვას გულისხმობს. ამ ეგზისტენციურ ვითარებაში ქართველი მუჰაჯირი იძულებული იყო რელიგიურ კოდებსში მოეძია ახალი ფსიქოლოგიური საყრდენი. ისლამი მუჰაჯირებისთვის იქცა თვითდამკვიდრებისა და შინაგანი სტაბილურობის რელიგიურ გარანტად, ფსიქოლოგიური თვითგადარჩენის მთავარ ფაქტორად.

ახალ სოციალურ-კულტურულ სივრცეში მცხოვრებ ქართველ მუჰაჯირებს შორის წარმოიშვა ენობრივი და თვითიდენტიფიკაციის კრიზისი – თანდათან დომინანტად ქცეული რელიგიურ-აკადემიური არაბული და სამოქალაქო-სოციალური თურქული ენა იწვევდა შინაგან ფსიქოლოგიურ კონფლიქტს საკუთარ წარმომავლობასა და ახალ იდენტობას შორის, ეს დაძაბულობა ხშირად ინიღბებოდა რელიგიური ერთიანობის – უმმა“-ს იდეით, თუმცა ფსიქოლოგიურად მაინც არსებობდა ნოსტალგიური დაპირისპირება ორ კულტურულ კოდს შორის.

ადაპტაციის პროცესში მნიშვნელოვან ფსიქოლოგიურ მახასიათებლად იქცა შერჩევითი მეხსიერება – მხოლოდ იმ მემკვიდრეობითი ფრაგმენტების შენარჩუნება, რომლებიც თავსებადი იყო ისლამის ჰეგემონიასთან. შესაბამისად, მუჰაჯირები იდენტობის ტრანსფორმაციის ისტორიულ ტრავმას ატარებდნენ როგორც „ყოფნასა“ და „შესაბამისობას“ შორის ეგზისტენციური და შინაგანი დისბალანსის ყრუ გამოცდილებას. ამ გამოცდილებაში რელიგიამ დანაკარგისა და დაკარგულობის ნოსტალგიური ტკივილი ტრანსცედენტული მორჩილების განცდით ჩაანაცვლა. საერთო რწმენაში მოხდა ტრავმის სიმბოლური ნეიტრალიზება, სუბიექტური განცდის უპიროვნო „უმმის“ იდენტობაში გარდასახვა, რამაც გაანელა კულტურული გამიჯვნის განცდა. ამავე დროს ახალ სოციალურ სივრცეში მოქმედმა ენობრივმა და კულტურული დისონანსის ფაქტორებმა წარმოშვეს ორმაგი იდენტობის ფსიქოლოგიური დრამა: ერთი მხრივ, მეხსიერებაში დარჩა ქართული ენდემური ნარატივი და, მეორე მხრივ, გაჩნდა რელიგიურად ჩამოყალიბებული თვითშეგნება.

მუჰაჯირობა, როგორც ფსიქო-კულტურული ფენომენი, პირდაპირ აისახა ქართველ ემიგრანტთა სამოქალაქო ცნობიერებაში: მან ახალ ყოფაში ზოგადი პასუხისმგებლობისა და კოლექტიური

დისციპლინის მაღალი სტანდარტი წარმოაჩინა. სოციალურ-ეკონომიკურ სივრცეში აქტიურმა მონაწილეობამ, რაც კოლექტიური კეთილდღეობის პირობა იყო, ეთნიკური მეხსიერების თავისებურებაც განსაზღვრა. ურბანულ თუ აგრარულ სფეროში გენეტიკური უნარ-ჩვევების ეფექტიანი გამოყენება მითად ქცეულ სამშობლოსთან კავშირის განცდის ხელშესახები ამბავი გახდა. ისტორიულმა ნარატივებმა და ეთნიკურმა მახასიათებლებმა გააქტიურეს თვითშეგნების ეთნოკულტურული რუდიმენტები, კერძოდ, მორალურ-ადათობრივი კოდი - სტუმართმოყვარეობა, ოჯახის პატივისცემა, მემკვიდრეობის, ქორწინების ინსტიტუტის, სახელისა და ღირსების დაცვა თემური რეგულაციებითა და ძირეული ქართული კულტურულ-ეთნიკური ნიშნების შენარჩუნებით.

როგორც ითქვა, ახალ საზოგადოებრივ კონტექსტში ქართველი მუჰაჯირების სოციალური, ეკონომიკური და ადმინისტრაციული მართვისა და სამოქალაქო პასუხისმგებლობის მთავარ ინსტრუმენტს წარმოადგენდა თურქულ-ოსმალური ენა. თუმცა მუჰაჯირთა ყოველდღიურობაში იგი სამოქალაქო-ადმინისტრაციული კომუნიკაციის საჭიროებებიდან გამომდინარე იყო დოზირებული: ოჯახში საუბრობდნენ ქართულად, ოჯახს გარეთ, სხვა სოციუმში - თურქულად. თურქულმა ენამ, როგორც კონიუნქტურულ საზოგადოებრივ სივრცეში ინტეგრაციის განმაპირობებელმა, ვერ გადააბიჯა მუჰაჯირთა სახლების ზღურბლებს, რომელთა მიღმა საკრალური იდემალებითა და ორგანული სიცხადით დომინირებდა ეროვნული კულტურის, ეთნო-მეხსიერებისა და კოლექტიური იდენტობის ლოგოსი - მშობლიური ქართული, რომელიც ინახავდა წინაპართა ხმას, რომლის მეშვეობითაც განიცდებოდა და აღდგებოდა დედასამშობლოსთან ისტორიული უწყვეტობა. ქართულ-ისტორიული ინტონაციის მქონე, იდენტობის განმსაზღვრელი *მეტასიტყვის* - „ჩვენებურის“ წყალობით, მუჰაჯირები ახერხებდნენ საკუთარი სამყაროს გამოყოფას იმპერიული სფეროდან „გარეგნული თანხვედრისა“ და „მინაგანი წინააღმდეგობის“ ფორმით, რამაც წამოქმნა *ჰიბრიდული კულტურული იდენტობა* - ისლამური ნორმების, სოციალური დისციპლინისა და ემოციურ-ისტორიული მეხსიერების ნაზავი. ქართული ენა ინახავდა წინაპართა ნარატივებს, მორალურ-ადათობრივ წესრიგსა და სამეურნეო ცოდნას, მუჰაჯირები ამ ცოდნას მშობლიური ენის მეშვეობით გადასცემდნენ მომავალ თაობებს, რაც უზრუნველყოფდა კულტურული უწყვეტობის შენარჩუნებას ახალ პოლიტიკურ-სოციალურ სივრცეში. სწორედ დედა ენა წარმოადგენდა მუჰაჯირებისათვის ბუფერულ ველს მათთვის ურთულეს ფსიქოლოგიურ გარემოში.

როცა ქართველი ოსმალეთისკენ თავშესაფრისთვის გარბოდა, სულიერ საგზლად ქართული ნარატივები მიჰქონდა. სწორედ მათ დაეკისრა მშობლიური ენის შენარჩუნებისა და სიცოცხლისუნარიანობის განმტკიცების უმთავრესი მისია. ქართულმა ანდრეზულმა სიუჟეტებმა, მითოლოგიებმა, ანდაზებმა და ზღაპრებმა შექმნა აზროვნებითი სივრცე, რომელშიც ენის კომუნიკაციური დანიშნულება ემოციურ-ინტელექტუალურ ასპექტში გადაიზარდა. სიტყვისა და არსებობის თანხვედრის ძიებაში პროვოცირებული ლიტერატურული აზროვნება, როგორც კულტურულ-პოლიტიკური თვითშეგნების ფორმა, ქართველ მუჰაჯირებში ქმნიდა ისტორიული ტრავმისა და იძულებითი გადასახლების ტკივილის კოლექტიურ განზომილებას. ამ განზომილებაში მხატვრული ტექსტი, როგორც კოლექტიური მეხსიერების საცავი, იდენტობის რესტავრატორად იქცა.

კოლექტიური იდენტობის ჩამოყალიბებისა და კულტურული კოდის შემდგომი თაობებისათვის გაზიარების მიზნით ლიტერატურული ნააზრევი დიდი ხნის განმავლობაში ფუნქციონირებდა, როგორც მეხსიერების ტრანსმისიის საშუალება. მუჰაჯირებში იგი ისტორიულ თვითშეგნებასა და ეთნო-კულტურულ აღქმას აცოხლებდა; მაგრამ ენას, როგორც ცოცხალ მექანიზმსა და იდენტობის განმსაზღვრელს, არსებობის შესანარჩუნებლად მუდმივად ესაჭიროებოდა რენოვაცია დამხვედურ კულტურულ-პოლიტიკურ დისკურსში. ეროვნულ ფესვებს მოწყვეტილ მუჰაჯირებში მორალური ცვეთის შედეგად გამომშრალ მშობლიურ ენას, რომელიც თანდათან მემკვიდრეობით სიმბოლოდ დარეგნილიყო, ესაჭიროებოდა სულიერი გამოცოცხლება და სემანტიკური დინამიურობა, რაც თაობათა შორის იდენტობის კულტურული კოდის გადაცემას უზრუნველყოფდა. ამგვარად, ლიტერატურა, როგორც შემოქმედებითი აზროვნების პლატფორმა, თავისი ბუნებით აცოცხლებდა ენას; XX საუკუნეში თურქეთელ ქართველებში იგი უკვე იყო ეროვნული იდენტობის ერთადერთ ნიშნი და მისი შენარჩუნების ასევე ერთადერთ იარაღი.

ქემალისტური თურქეთის სეკულარულმა კურსმა თურქეთელ ქართველებისთვის შექმნა პარადოქსული პოლიტიკური გარემო, რომელშიც, ერთი მხრივ, რეგულირებული და კონტროლირებული იყო ეროვნული თვითგამოხატვის შესაძლებლობები და, მეორე მხრივ, ეს ქმნიდა ერთგვარ სტიმულს ეროვნული თვითშეგნების გასაძლიერებლად: თურქიზაციის იდეოლოგიით, კულტურულ-საგანმანათლებლო, საპუბლიკაციო და საჯარო-საკომუნიკაციო სივრცეებში მშობლიური ენის გამოყენებისა და ეთნიკური თვითგამოხატვის შეზღუდვამ ქართველ მუჰაჯირებში წარმოქმნა ეროვნული თვითგადარჩენის დაუოკებელი სურვილი, შეექმნათ კულტურული ოაზისები, საგანმანათლებლო-ლიტერატურული სივრცეები, რომელშიც შეძლებდნენ გაეგრძელებინათ ლიტერატურული, ისტორიული და კულტურული კოდის ინტენსიური ტრანსლიაცია; თუმცა არსებული კულტურული შრეები და ტრადიციული ნარატივები ვეღარ პასუხობდნენ სრულიად ახალ სოციალურ, კულტურულ და ფსიქოლოგიურ საჭიროებებს. ამან წარმოქმნა ახალი ლიტერატურული ნარატივების შემოტანის აუცილებლობა, რომელიც უზრუნველყოფდა ენის, ისტორიული მეხსიერებისა და მემკვიდრეობითი კონტექსტის დინამიურ ინტეგრაციას ემგარანტა ცხოვრებაში და მათ შთამომავლობაში. ეს იყო ერთგვარი სტრატეგია მუჰაჯირთა კულტურული თვითგადარჩენისათვის ახალი თურქეთის კონიუქტურის პირობებში.

ამგვარად, ქემალისტურმა მოდერნიზაციის პოლიტიკამ, ქართველ მუჰაჯირებში ეროვნული ლიტერატურის ასიმილაციის ტენდენცია „წახალისა“ და XX საუკუნის 30-იანი წლებიდან იწყება ქართული ლიტერატურის მორგება თურქული მოდერნიზმის დისკურსთან, რომელიც, ერთი მხრივ, ჩანდა, როგორც პირდაპირი კულტურული ექსპორტი, მეორეს მხრივ კი, ეს იყო თურქეთელ ქართველებში მეხსიერების სემიოტური გადაადგილების, იდენტობის გადარჩენისა და თვითგამოხატვის აქტი.

ამ თვალსაზრისით გვინდა აღვნიშნოთ კულტურულ-ლიტერატურული დიალოგის რამდენიმე ფაქტი: 1933 წელს ქართველმა მუჰაჯირმა ნიაზ აჰმედ ბანოღლუმ თარგმნა და გაზეთ „ჰაბერ“-ში გამოაქვეყნა ალექსანდრე ყაზბეგის „ელგუჯა“. 1967 წელს თურქულ ენაზე ითარგმნა ნოდარ დუმბაძის „მე ვხედავ მზეს“. თურქეთელმა ქართველებმა აჰმედ ოზგან მელაშვილმა, იბრაიმ გორამემ და ჰაირი ჰაირიოღლუმ წამოიწყეს ქართული ლიტერატურის თურქულ ენაზე თარგმნა. აჰმედ მელაშვილმა 1968 წელს გამოსცა წიგნი „გურჯისტანი“, რომელიც ეპოქალურ მოვლენად იქცა თურქეთელ ქართველებში, მათ პირველად მიეწოდათ რეალური ცნობები საქართველოს ისტორიისა და ქართული კულტურის შესახებ. ჟურნალ „ჩვენებურში“ დაიბეჭდა შოთა რუსთაველის „ვეფხისტყაოსნის“ მისეული თარგმანის რამდენიმე თავი (ე.ხითიბიძე, 2011 გვ. 161).

1977 წელს შანვერ აქინის ინიციატივით სტოკჰოლმში, შვედეთის ქართულმა კულტურულმა კავშირმა გამოსცა ჟურნალ „ჩვენებურის“ პირველი ნომერი. 1979 წელს კი „ჩვენებურის“ მეექვსე და მეშვიდე ნომერი უკვე სტამბოლში დაიბეჭდა აჰმედ მელაშვილის მიერ, რომელსაც თურქეთის ქართველობის ილია ჭავჭავაძეს უწოდებდნენ. მისი წინაპრები 1877-78 წლებში რუსეთ-ოსმალეთის ომის დროს გადასახლდნენ თურქეთში, მან ქართული ენა დამოუკიდებლად, ხოლო შემდეგ ქართულ კათოლიკურ ეკლესიაში შეისწავლა. აჰმედ მელაშვილის მოღვაწეობის მრავალი ასპექტია ცნობილი: მან დიდი ღვაწლი დასდო ქართულ ფოლკლორს, შეკრიბა თურქეთის ქართველებში შემორჩენილი ლეგენდები, გადმოცემები, საგვარეულო ისტორიები, ანდაზები, გამოცანები, სიმღერათა ტექსტები და სხვა სახის მასალები, თურქულად თარგმნა და გამოსცა ქართული ლიტერატურის ნიმუშები, გამოაქვეყნა სტატიები საქართველოს ისტორიისა და კულტურის შესახებ, სიცოცხლის ბოლო წლებში თარგმნიდა „ვეფხისტყაოსანს“, მაგრამ მისი გამოცემა ვეღარ მოასწრო. იგი უდიდესი ავტორიტეტით სარგებლობდა არა მარტო ქართველებს შორის, მას პატივს სცემდა და მაგალითად სახავდა თურქეთის აფხაზურ-ჩრდილო-კავკასიური დიასპორა. აღნიშნული წიგნის გამო აჰმედ მელაშვილს ბრალი დასდეს ისლამის დაგმობაში და 1980 წელს ქალაქ ბურსაში ყელი გამოჰრეს. სოფელ ჰაირიეში მუჰაჯირ ქართველთა ღირსეული შთამომავლის საფლავის ქვაზე ქართულ ენაზე შესრულებული ეპიტაფია: „მე ვიცხოვრე ჩემი ხალხისთვის და არა უკვდავებისთვის“ ნათლად მეტყველებს ქართველი მუჰაჯირის ნამდვილ მრწამსზე. ა. მელაშვილის მკვლელობით დიდი ხნით შეფერხდა ქართველთა ეთნიკური კულტურის გადარჩენის საქმე (ლ. ჩლაიძე).

აჰმედ მელაშვილის თანამედროვემ, იბრაჰიმ გორადემ, 1977 წელს თურქულად თარგმნა იუსუფ ფაღავას „ჩაუმქრალი კერა“. 1988 წელს მიხეილ ჯავახიშვილის „ემშაკის ქვა“, სიმონ ქვარიანის „დიდი მოურავი-გიორგი სააკაძე“ (1980წ.) 1988 წელს ქართველმა მუჰაჯირმა ალი ალთუნმა თარგმნა ილია ჭავჭავაძის „მგზავრის წერილები“, ჰაირი ჰაირიოღლუმ კი ქართული ზღაპრები. ფაჰრეთინ ჩილოღლუმ (ფარნა ჩილაშვილი) თურქულად თარგმნა რამდენიმე ისტორიული წიგნი, ქართველ პოეტთა ლექსები და პროზაული ნაწარმოებები. მანვე გამოსცა ქართველ პოეტთა მცირე ანთოლოგია, წიგნს წამდვარებული აქვს ქართული პოეზიის მოკლე მიმოხილვა. 1980 წელს მეჰმედ ოზგულმა თარგმნა გიორგი შატერაშვილისა და იროდიონ ევდოშვილის საბავშვო მოთხრობები. 1987 წელს სტამბოლში გამოიცა ნოდარ დუმბაძის „მარადისობის კანონი“, რომელიც თურქულ ენაზე თარგმნა ალი ალთუნმა, წიგნის წინასიტყვაობაში მთარგმნელი ზოგადად საუბრობს საქართველოსა და ქართულ კულტურაზე. ფაჰირ ბაიქურთისა და აბდურაჰმან ჩეთინქაიას მიერ ქართულიდან თურქულ ენაზე ითარგმნა ფრიდონ ხალვაშის ლექსების კრებული. 1979 წლის ივლისში თურქმა მწერალმა ომერ ფარუქ თოფრაქმა გაზეთ „პოლიტიკაში“ გამოაქვეყნა მოგონებები საქართველოს შესახებ. ზეინაბ ორალმა ჟურნალ „ხელოვნებაში“, ხოლო რეფიკა ერდურანმა კი გაზეთ „მზეში“ გამოაქვეყნეს სტატია ქართულ თეატრზე. ნეჯათი ჯუმალმა (წიგნში სახელად „რევიზიონისტი“), ტარიქ დურსუნმა (გაზეთში „იენი ორთამ“) და ჰალდუნ ტანერმა გამოაქვეყნეს მოგონებები ასევე საქართველოს შესახებ. ჰაიათი ასილიაზიჯიმ ჟურნალ „მაიას“ 1969 წლის იანვარ-აგვისტოს ნომერებში გამოაქვეყნა სტატიები ქართულ თეატრსა და მწერლობაზე. ფაჰრეთინ ჩილოღლუს (ჩილაშვილი) რედაქტორიბით 2007 წელს გამოიცა ქართულ-თურქულ ენოვანი ჟურნალი „ფიროსმანი“ რომლის რედაქციისგან გაერთიანდნენ ქართული წარმომავლობის ცნობილი თურქი მწერლები და საზოგადო მოღვაწეები. ჟურნალი თურქეთელ ქართველებში ეროვნულ-ისტორიული მეხსიერების გაღვივებასა და ისტორიული ცნობიერების გაღრმავებას ემსახურებოდა.

დაბოლოს, მუჰაჯირების ისტორიას, ერთი მხრივ, ახლავს დაკარგული ნაწილის მიმართ ნოსტალგიური ელფერი, მაგრამ, ამასთან, იგი არ არის ერთი ეროვნულ-რელიგიური წესრიგის შიგნით მომწყვდეული დასრულებული გამოცდილება; იგი გადასახლების ტკივილის, ენათა შერწყმის, რელიგიური გავლენის მრავალწახნაგოვანი პროცესების ისტორიული დინამიკაა, რომელშიც ქართული ყოფის მკრთალი აჩრდილები ჩანს. ამ სივრცეში მეხსიერებამ საკუთარი ფუნქცია შეიცვალა: იგი აღარ იყო წარსულის გახსენება, არამედ ახალ გარემოში შინაგანი წესრიგის საყრდენ წყაროდ იქცა, რომელიც ქართველ ემიგრანტს ბალანსს აპოვნინებდა დაკარგულსა და შეძენილს შორის. სწორედ ამ ბალანსში ეწერება მისი შინაგანი ხმაური და დუმილი, ძველი და ახალი, მშობლიური და უცხო. წინააღმდეგობათა ამგვარ თანაარსებობაში გამოიკვეთა კულტურული ჰიბრიდიზაცია, რომელმაც შექმნა მუჰაჯირების ისტორიული სახე.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- ხინთიბიძე, ე. (2011). ქართულ-საზღვარგარეთული ლიტერატურული ურთიერთობების კვლევის ისტორია: ა. ჯაფარიძე, ქართულ-თურქული ლიტერატურული ურთიერთობის კვლევის ისტორია, თსუ ქართულ-საზღვარგარეთული ლიტერატურული ურთიერთობების ლაბორატორია.
https://kartvelologybooks.tsu.ge/uploads/book/qartul_sazgvargaretuli_khintibidze.pdf
- ჩლაიძე, ლ. (2012). თურქეთელი ქართველები: დედო მემლექეთი არ დავიწყნიათ. საქართველო და თურქეთი: კულტურულ ურთიერთობათა ისტორია, დღევანდელი და პერსპექტივები, 24-26 (აჰმედ ოზქან მელაშვილის დაბადებიდან 90 წლისთავისადმი მიძღვნილი საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია, თბილისი, 21-24 ივნისი).
- ჩოხარაძე, მ. (2023). მუჰაჯირობის მოკლე ისტორია, *gurcu.org*. <https://www.gurcu.org/ge/Article/Muhacirligin-Kisa-Tarihi---Malkhaz-Cokharadze/3181>
- Ассман Алейда (2014) Длинная тень прошлого, Мемориальная культура и историческая политика, Перевод с немецкого Бориса Хлебникова, Новое литературное обозрение. Москва.

References:

- Assmann, A. (2014). *Dlinnaia ten' proshlogo, Memorial'naia kul'tura i istoricheskaia politika* [The long shadow of the past: Memorial culture and historical politics] (B. Khlebnikov, Trans.). Moscow: Novoe Literaturnoe Obozrenie.
- Chlaize, L. (2012). *Turketeli Kartvelebi: Dedo Memleketi ar davits'q'niat. Sakartvelo da Turketi: K'ult'urul urtiertobata ist'oria, dgevandelo da p'ersp'ekt'vebi*. [Georgians in Turkey: I have not forgotten my homeland. Georgia and Turkey: history, present, and perspectives of cultural relations]. In *International Scientific Conference Dedicated to the 90th Anniversary of Ahmed Ozkan Melashvili* (pp. 24–26). Tbilisi, 21–24 June.
- Chokharadze, M. (2023). *Muhajirobis mok'le ist'oria* [A short history of Muhajirism]. Gurcu.org. <https://www.gurcu.org/ge/Article/Muhacirligin-Kisa-Tarihi---Malkhaz-Cokharadze/3181>
- Khintibidze, E. (2011). *Kartul-sazghvargaretuli lit'erat'uruli urtiertobebis k'vlevis ist'oria: A. Japaridze, Kartul-Turkuli lit'erat'uruli urtiertobis k'vlevis ist'oria* [The history of research on Georgian-international literary relations: A. Japaridze, the history of research on Georgian-Turkish literary relations]. Tbilisi: TSU Georgian–International Literary Relations Laboratory. https://kartvelologybooks.tsu.ge/uploads/book/qartul_sazgvargaretuli_khintibidze.pdf

მიხაკო წერეთლის მოღვაწეობა ემიგრაციაში Mikheil Tsereteli's Activities in Emigration

Levan Bregadze

ლევან ბრეგაძე

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი

Georgia, Tbilisi

საქართველო, თბილისი

Hermann Buddensieg's Translation of *The Knight in the Panther's Skin* in Relation to Mikheil Tsereteli's Interlinear Version

ჰერმან ბუდენზიგის თარგმნილი „ვეფხისტყაოსნის“ მიმართება
პოემის მიხეილ წერეთლის პწკარედულ თარგმანთან

DOI: <https://doi.org/10.62119/cils.18.2025.10916>

Hermann Buddensieg (1893-1976), who translated *The Knight in the Panther's Skin* into German in the 1960s–70s—a translation first fully published in Tbilisi in 1976—notes in the preface that, as someone who did not know Georgian, he relied on Mikheil Tsereteli's (1878-1965) then-unpublished interlinear translation in order to create a poetic rendition of the poem. He also acknowledges having benefitted from the consultations of Georgian Rustvelologists and Germanists.

Thanks to Tsereteli's interlinear version, not only the semantic content but also a significant portion of the poem's artistic and expressive devices were adequately rendered in the translation.

Key words: The Knight in the Panther's Skin, Mikheil Tsereteli, Hermann Buddensieg, interlinear translation, poetic translation

საკვანძო სიტყვები: ვეფხისტყაოსანი, მიხეილ წერეთელი, ჰერმან ბუდენზიგი, პწკარედი, პოეტური თარგმანი

ჰერმან ბუდენზიგი (1893-1976), ვინც მე-20 საუკუნის 60-70-იან წლებში გერმანულად თარგმნა „ვეფხისტყაოსანი“, რომელიც სრულად პირველად 1976 წელს თბილისში გამოიცა, თარგმანს დართულ წინათქმაში აღნიშნავს, რომ მას, ქართული ენის არმცოდნეს, პოემის პოეტური თარგმანის შესაქმნელად მიხეილ წერეთლის (1878-1965) იმ დროისთვის გამოუქვეყნებელი გერმანული პწკარედული თარგმანი გამოუყენებია და ქართველი რუსთველოლოგებისა და გერმანისტების კონსულტაციებითაც უსარგებლია.

ახლა, როდესაც ემიგრანტი ქართველი მეცნიერის მიხეილ წერეთლის მიერ შესრულებული პწკარედი შოთა რუსთაველის „ვეფხისტყაოსნისა“ გამოცემულია (პარიზი, 1975) და თბილისშიც ადვილად ხელმისაწვდომია (2015 წელს დასტამბა თსუ გამომცემლობამ), შესაძლოა ვილაპარაკოთ მ. წერეთლის პწკარედთან ჰ. ბუდენზიგის თარგმანის მიმართების თაობაზე, რისი საშუალებაც არ

გვექონდა 1976 წელს, როდესაც შოთა რუსთაველის სახელობის ლიტერატურის ინსტიტუტის ხელმძღვანელობის თხოვნით თარგმანის რეცენზირებაზე ვმუშაობდით (მოხსენება წავიკითხე 1976 წელს, ლიტერატურის ინსტიტუტში, გამოქვეყნდა კრებულში „ვეფხისტყაოსნის უახლესი თარგმანები ევროპულ ენებზე“. „მეცნიერება“, 1980).

მიხეილ წერეთლის პწკარედის დამსახურებაა, რომ პოემის არა მარტო აზრობრივი შინაარსი, არამედ დედნის მხატვრულ-გამომსახველობითი ხერხების დიდი ნაწილი ადეკვატურად არის გადასული თარგმანში. მეტაფორები, მხატვრული შედარებები, ლექსიკური გამეორებები, რუსთაველისთვის მეტად დამახასიათებელი კონტრასტული პარალელიზმიც კი თითქმის ყოველთვის შენარჩუნებულია თარგმანში.

3. ბუდენზიგის თარგმანი გერმანული ჰექსამეტრით არის შესრულებული, ანუ ურითმოა, მაგრამ სტრიქონში მახვილთა მკაცრად მოწესრიგებული განლაგება განაპირობებს იმას, რომ ტექსტი ლექსად აღიქმება. ამასთან ერთად თარგმანის მრავალი სტრიქონი, დედნის მსგავსად, ეფექტური ალიტერაციებით გამოირჩევა, რაც რითმების არარსებობის ვითარებაში მნიშვნელოვან ვერსიფიკაციულ მოვლენას წარმოადგენს. „ვეფხისტყაოსნის“ რამდენიმე ცნობილი ალიტერაცია, სტრიქონთა შინაარსთან დაკავშირებული, გერმანულად ჩინებულად გადაუტანია გერმანელ მთარგმნელს, რისთვისაც მას პწკარედის ავტორის მიგნებები გამოუყენებია.

ციტატა ჩვენი რეცენზიიდან:

„რუსთაველის ალიტერაციებზე როდესაც ჩამოვარდება სიტყვა, პირველ ყოვლისა, ალბათ, მოგვაგონდება სტრიქონი: „კარვის კალთა ჩახლართული ჩავჭერ, ჩავაკარაბაკე“. ამ ტაეპის ბგერწერის ფუნქციის შესახებ ალექსანდრე ბარამიძე შემდეგს აღნიშნავს: „მოყვანილი ტაეპის ალიტერაციები და ასონანსები სიუხვით, სიმკვეთრით და სილამაზით უძლიერეს ემოციურ შთაბეჭდილებას ტოვებს. რუსთაველი ბგერების საშუალებით ახერხებს გადმოსცეს საძულველი გადამთიელის (ხვარაზმშაჰის ძის) კარვის ჩაჭრის, ჩაკაფვის და ჩანგრევის კოლორიტული, რეალისტური სურათი; ბგერებში საუცხოოდაა ჩაქსოვილი აზრი“.

ვნახოთ ეს სტრიქონი გერმანულად:

Die verwickelte Zeltwand zerschnitt ich, zerfetzte sie völlig.

ერთნაირი ან მსგავსი ბგერები ისეა ჩახლართული მთელ ტაეპში, როგორც ის კარვის კალთა, რომელზედაც აქვეა საუბარი; გვითხულობთ და ქსოვილის ფხრეწის ხმაც კი გვესმის. ალექსანდრე ბარამიძის კომენტარი უცვლელად მიესადაგება თარგმანსაც!“ (ბრეგაძე, 1980, გვ. 51).

მაშინ ვიფიქრე, რომ ამ ტაეპის ალიტერაციული შესაბამისობა დედანთან ბუდენზიგის ქართველი კონსულტანტების დამსახურებაა-მეთქი, იმიტომ, რომ ნაკლებ მოსალოდნელია ალიტერაცია პწკარედში აისახოს. ახლა კი ვიცი, რომ ამ ტაეპის ალიტერაცია მიხეილ წერეთლის პწკარედიდან მომდინარეობს. შევადაროთ:

Die verwickelte Zeltwand zerschnitt ich, zerfetzte sie völlig.

(Buddensieg, 1976, გვ. 84)

Die gewirkte Zeltwand zerschnitt und zerfetzte ich.

(Tseretheli, 2015, გვ. 93)

Wirken ზმნის ერთ-ერთი მნიშვნელობა არის ქსოვა. მისგან ნაწარმოები მიმღეობა (gewirkt) ჩაუნაცვლებია ბუდენზიგს სხვა, მეტმარცვლიანი, მიმღეობით (verwickelt), რაც უთუოდ ჰექსამეტრის გასამართავად დასჭირდა, ალიტერაციისთვის საჭირო ბგერები კი (r, w, k, t) შეუნარჩუნებია. სხვა ყველაფერი იგივე დაუტოვებია და ერთი სიტყვა völlig (სრულიად) დაუმატებია.

აქედან კარგად ჩანს რაოდენ არის დამოკიდებული 3. ბუდენზიგის თარგმანი მ. წერეთლის პწკარედზე. ვნახოთ ამის დასტურად კიდევ რამდენიმე მაგალითი.

რეცენზიაში ვწერდით:

„განსაკუთრებული გულისყურით ექცევა მთარგმნელი პოემის მეტაფორულ სისტემას. ბუდენზიგი კარგად გრძნობს, რომ „მეტაფორა რუსთაველის შემოქმედების სული და გულია“ (შალვა ნუცუბიძე). იშვიათი გამოწკლისის გარდა იგი არ შიფრავს მეტაფორებს, მათი მხატვრული ფორმის ზუსტად გადატანას ახერხებს გერმანულად“ (ბრეგაძე, 1980, გვ. 52).

ახლა კი შედარებამ გვიჩვენა, რომ მეტაფორების თარგმანი ზოგჯერ თითქმის სიტყვასიტყვით ემთხვევა მ. წერეთლის პწკარედს:

„ტარიელ შეკრთა, შეინძრა რაზმი ინდოთა ტომისა“.

(რუსთველი, 1988, გვ. 206. – ინდოთა ტომის რაზმი აქ წამწამებია)

Tariel zuckte auf, die Schar ind'schen Stammes bewegt' sich;

(Buddensieg, 1976, გვ. 179)

Tariel zuckte auf, die Schar des indischen Stammes bewegte sich.

(Tseretheli, 2015, გვ. 199).

ზუსტად იგივეა, აპოსტროფებს თუ არ ჩავთვლით!

თითქმის ასეთივე ვითარებაა აქაც:

„ვარდისა ბაღსა უჩრდილობს ჩრდილი წამწამთა ქოხისა“

(რუსთველი, 1988, გვ. 192. – ვარდის ბაღი ლოყებია, წამწამთა ქოხი – წამწამების ერთობლიობა. ავთანდილზეა ლაპარაკი);

Seinen Rosengarten beschattet' die Laube der Wimpern

(Buddensieg, 1976, გვ. 167);

Seinen Rosengarten beschattet ihm der Schatten der Wimperlaube

(Tseretheli, 2015, გვ. 186).

პირველი სამი სიტყვა ხომ ზუსტად მეორდება ბუდენზიგთან, მაგრამ მთავარი მთარგმნელობითი მიგნება მაინც „წამწამთა ქოხის“ Wimperlaube-დ თარგმნაა. ქოხი გერმანულად die Hütte-ა, მაგრამ მიხეილ წერეთელი მისთვის პოულობს ჩინებულ შესატყვისს – die Laube – რაც ფანჯატურს ნიშნავს, რუსულად რომ неседа-ს ეძახიან. Laube იმიტომ ჯობია აქ Hütte-ს, რომ იგი მცენარეებით მოჩრდილულ სამყოფელს გულისხმობს, ეს კი კარგად ესადაგება დედნის „წამწამთა ქოხს“. მ. წერეთლის პწკარედსა და ჰ. ბუდენზიგის თარგმანს შორის აქ მარტო ის განსხვავებაა, რომ გერმანულ მთარგმნელს კომპოზიტი Wimperlaube დაუშლია და ამ სახით წარმოუდგენია: die Laube der Wimpern.

ახლა ეს მეტაფორა ვნახოთ:

„შიგან მელნისა მორეცსა, ცურავს გიშრისა ნავი სად“

(რუსთველი, 1988, გვ. 191);

Da wo im tiefen Tintenteich das achatene Boot schwimmt

(Buddensieg, 1976, გვ. 167);

In den Tintentiefe hinein, wo das gagatene Boot schwimmt

(Tseretheli, 2015, გვ. 283).

პწკარედსა და თარგმანს შორის დიდი მსგავსება აქაც თვალსაჩინოა, მეტადრე ტაეპის მეორე ნაწილში: *das gagatene Boot schwimmt* (წერეთელი) – *das achatene Boot schwimmt* (ბუდენზიგი). განს-

ხვალება მარტო ისაა, რომ დედნის „გიშერი“ ქართველ მთარგმნელს Gagat-ად უთარგმნია, გერმანელს კი – Achat-ად. Gagat და Achat ჟღერადობით კი ჰგვანან ერთმანეთს, მაგრამ სხვადასხვა მინერალეზია. რაც მთავარია, აქ შავი ფერის მინერალია საჭირო, ვინაიდან „მელნისა მორევი – ავთანდილის ცრემლებით სავსე მუქი თვალების მეტაფორაა; გიშრისა ნავი – წამწამები“ (ვასაძე, 2011, გვ. 222). აქატი კი ფერადი მინერალია. უნდა იყოს das gagatene Boot, ისევე, როგორც ეს მ. წერეთელთან არის. კარგი იქნებოდა აქაც პწკარედის მონაცემს მიჰყოლოდა გერმანელი მთარგმნელი.

მიხეილ წერეთლის „გაგატს“ ბუდენზიგი რატომღაც სხვაგანაც „აქატი“ ცვლის – რამდენიმე ასეთი შემთხვევა დავაფიქსირეთ.

* * *

რუსთაველის პოეტიკისთვის ძალზე დამახასიათებელია ერთი საინტერესო რიტორიკული ფიგურა, რომელსაც კონტრასტულ პარალელიზმს უწოდებენ: ესა თუ ის აზრი, ინფორმაცია, მსჯელობა იქვე მეორდება საწინააღმდეგო შინაარსის შემცველი ფრაზის უარყოფით, რაც მხატვრულ სახეს შინაგან დინამიკას ანიჭებს, სიცოცხლეს ჰმატებს ხშირი ხმარებისგან გაცვეთილ სიტყვა-გამოთქმებს. რეცენზიაში ვწერდით:

„სასიამოვნოა, რომ ბუდენზიგს საუცხოოდ ესმის კონტრასტული პარალელიზმის მნიშვნელობა და უმეტეს შემთხვევაში შესანიშნავად გადააქვს თარგმანში რუსთაველისთვის ესოდენ დამახასიათებელი ეს ფიგურა“ (ბრეგაძე, 1980, გვ. 56-57). სამაგალითოდ დავიმოწმეთ ფატმანის დახასიათება: „ნაკვთად კარგი, შავგრემანი, პირმსუქანი, არ პირხმელი“ (რუსთველი, 1988, გვ. 166).

ხაზგასმული ადგილი ბუდენზიგთან ასეა: „...von vollem, nicht magerem Antlitz“ (Buddensieg, 1976, გვ. 146). აქაც ჩანს პწკარედის კეთილი გავლენა: „...von vollem, nicht hagerem Gesicht“ (Tseretheli, 2015, გვ. 158). Mager და hager, გარდა იმისა, რომ ფონეტიკურად მსგავსი სიტყვებია, ამავე დროს სრული სინონიმებიც არიან – ორივე გამხდარს ნიშნავს. ასევე სინონიმებია (die) Antlitz და (das) Gesicht – ორივე სახეს ნიშნავს. ოღონდ Gesicht იამბია – ბოლოდან პირველ მარცვალზე მოუდის მახვილი, ხოლო Antlitz – ქორეა – მახვილით ბოლოდან მეორე მარცვალზე, და ბუდენზიგსაც აქ ქორე სჭირდებოდა ჰექსამეტრის მისაღებად.

ვნახოთ კიდევ ორი მაგალითი, სადაც პწკარედშიც და თარგმანშიც შენარჩუნებულია კონტრასტული პარალელიზმი:

„მე თუ დრომდის არ მოვიდე, გლოვა გმართებს, არ სიცილი“
(რუსთველი, 1988, გვ. 21);

*Kehr ich zur Zeit nicht zurück, dann sollt ihr **trauern, nicht lachen***
(Buddensieg, 1976, გვ. 34);

*Kehre ich nicht zurück zur bestimmten Zeit, so ziemet euch **Trauern, nicht Lachen***
(Tseretheli, 2015, გვ. 29).

„მოვიდა კაცი მეფისა, ცისკრობს, არ დანადამია“
(რუსთველი, 1988, გვ. 76);

*Morgens schon früh kam ein Bote des Königs, **nicht abends***
(Buddensieg, 1976, გვ. 71);

*Ein Bote des Königs kam (zu mir) **am frühen Morgen, nicht am Abend***
(Tseretheli, 2015, გვ. 81).

უნდა ითქვას, რომ სხვა მთარგმნელები დიდ ყურადღებას არ აქცევენ რუსთაველის წერის მანერისთვის ერთობ ნიშანდობლივ ამ სტილისტიკურ ფიგურას, საჭიროდ არ მიიჩნევენ მის გადატანას თარგმანში. ახლახან ციტირებული ამ სამი ფრაგმენტის კონტრასტული პარალელიზმიდან

არც ერთი არ აქვთ გადატანილი თავიანთ თარგმანებში არც არტურ ლაისტს, არც ჰუგო ჰუპერტს, არც მარი პრიტვიცს. მხოლოდ რუთ ნოიკომს გადაუტანია პროზაულ თარგმანში პირველი ორი მათგანი მეტ-ნაკლები წარმატებით:

Sie ist von schöner Gestalt, mit bräunlichem, vollem Antlitz, nicht mager im Gesicht

(Rustaweli, 2003, გვ. 89)

და *Kehre ich nicht zurück, bis zur bestimmter Zeit, wird Trauer, nicht Lachen, Euer Teil sein*

(Rustaweli, 2003, გვ. 18).

* * *

ავთანდილი უთვლის როსტევანს: „შესთვალა: „გკადრებ მეფეო, მე ესე გამიგონია“ (რუსთველი, 1988, გვ. 28), და ორწერტილის შემდეგ მოდის ის, რაც ავთანდილს „გაუგონია“. „გამიგონია“ აქ ნიშნავს: „მომიფიქრებია“, „გონებაში გამიტარებია“ და არა – „მომისმენია“. ამიტომ არ არის სწორი მისი ასე თარგმნა: „...*ich melde Dir, König, was ich gehört hab*“ (Buddensieg, 1976, გვ. 31).

მ. წერეთელთან სწორადაა: „გამიგონია“ ასეა თარგმნილი: „*ich denke so*“ (Tseretheli, 2015, გვ. 40), სიტყვასიტყვით: „მე ასე ვფიქრობ“.

საერთოდ, ამ სტროფის ბუდენზიგისეულ თარგმანს თითქმის არაფერი აქვს ლექსიკურად საერთო მ. წერეთლის პწკარედთან. ეს და კიდევ რამდენიმე ამგვარი ადგილი გვაფიქრებინებს, რომ ზოგიერთი სტროფის თარგმნისას ბუდენზიგი შესაძლოა სხვა პწკარედსაც იყენებდა.

* * *

არაზუსტია ბუდენზიგთან ცნობილი ტაეპი: „ვერ დაიჭირავს სიკვდილსა გზა ვიწრო, ვერც კლდოვანი“ (რუსთველი, 1988, გვ. 124). ვიწროც და კლდოვანი გზაც ორივე ძნელად სავალი გზაა და ასეც უნდა იყოს. აქ ის აზრია, რომ სიკვდილს საბოლოოდ წინ ვერაფერი აღუდგება. თარგმანში კი რატომღაც ასეა: „სიკვდილს ვერ დაიჭერს ვერც ადვილად სავალი და ვერც კლდოვანი გზა“ – „*Weder ein leichter noch ein Felsenweg hält unser Tod auf*“ (Buddensieg, 1976, გვ. 113).

მ. წერეთელთან სწორადაა: „*Es vermag weder der schmale noch der felsige Steg aufzuhalten den Tod*“ (Tseretheli, 2015, გვ. 123).

სხვა მხრივ ბუდენზიგის თარგმნილი ეს სტროფი ერთობ ახლოა ლექსიკურად მ. წერეთლის პწკარედთან. შევადაროთ ერთმანეთს მე-4 ტაეპის, ცნობილი აფორიზმის – „სჯობს სიცოცხლეს ნაზრახსა სიკვდილი სახელოვანი“ – თარგმანები:

Besser ein ruhmreicher Tod als wie ein schimpliches Leben

(Buddensieg, 1976, გვ. 113);

Besser ist ein ruhmvoller Tod als ein schimpliches Leben

(Tseretheli, 2015, გვ. 123).

* * *

ორიოდე შემთხვევაში ბუდენზიგთან მეორდება ის უზუსტობა, რაც მ. წერეთელთანაც შეინიშნება.

რეცენზიაში ვწერდით:

„როცა ავთანდილს უნდა ძალით ათქმევინოს ასმათს უცხო მოყმის ამბავი, ქალი დიდ უარზეა, უძალიანდება და მეტაფორულად ეუბნება: „მზე არ მახლავს, შეგეტყვების, **თრთვილო** ასრე მით მაწყენო“ (რუსთველი, 1988, გვ. 41). თარგმანშია: „*Tau, meine Sonne ist fern, deshalb kannst du mir etwas zu leid tun*“ (Buddensieg, 1976, გვ. 43).

Der Tau არის ნ ა მ ი. თრთვილი შეცვლილია ნამით. არადა, აქ აუცილებელია თრთვილი. ასმათი გულისხმობს: მზე (ტარიელი) ჩემთან აღარ არის და შენ (თრთვილს) გინდა დამაზროო. ნამი კი, ცხადია, ვერ დააზრობს, პირიქით, შეიძლება კიდევ მოასულიეროს. *Tau*-ს ნაცვლად უნდა იყოს *Reif*“ (ბრეგაძე, 1980, გვ. 53).

მ. წერეთელთანაც თრთვილი რატომღაც ნამად არის თარგმნილი:

*Man sieht's bei dir, dass die Sonne nicht in meiner Nähe ist, o du **Tau**, darum kannst du mir so Leid antun!* (Tseretheli, 2015, გვ. 242).

ასეთივე ვითარებაა ამ ტაეპის თარგმანშიც:

„ვით მწვანელსა **თრთვილისაგან**, პირსა ფერი მოაკლდების“
(რუსთველი, 1988, გვ. 112).

ბუდენზიგთანაც და წერეთელთანაც თრთვილის ნაცვლად აქაც ნამია:

*Wie der **Tau** das Grün bleicht, so verfärbt sich sein Antlitz*
(Buddensieg, 1976, გვ. 103),

*Seine Gesichtsfarbe erbleicht wie die Blume durch den **Tau***
(Tseretheli, 2015, გვ. 113)

* * *

უზუსტობა შევნიშნე ორი ძალიან ცნობილი აფორიზმის თარგმანში. ამის თაობაზე რეცენზიაში ვწერდი:

„რუსთაველის აფორიზმები, ერთი მხრივ, ცხადია, უმჭიდროეს კავშირშია კონტექსტთან, მაგრამ, ამავე დროს ისეთნაირად არიან ჩამოყალიბებულნი, რომ უმტკივნეულოდ შეიძლება მათი კონტექსტს მოწყვეტა და ზოგად ფორმულად გამოყენება. ასეთი ოპერაციის შედეგად ისინი არ კარგავენ არც ესთეტიკურ და არც შემეცნებით ღირებულებას. ორიოდ შემთხვევაში ბუდენზიგის მიერ თარგმნილი აფორიზმი მეტისმეტად ეჯაჭვება კონტექსტს, ზედმეტად კონკრეტდება, აღარ ხერხდება მისი მექანიკურად მოხსნა და ზოგად ფორმულად გამოყენება“ (ბრეგაძე, 1980, გვ. 57-58).

ვნახოთ როგორ მიეჯაჭვა კონტექსტს აფორიზმი „სხვისა სხვამან უკეთ იცის სასარგებლო საუბარი“ (რუსთველი, 1988, გვ. 105). თარგმანში ვკითხულობთ:

*Er erzählt ihm die Krankheit, die ihn mit Feuer umfassen.
Besser versteht es ein anderer, **ihm** hilfreich Weisung zu geben*
(Buddensieg, 1976, გვ. 98).

ეს, უკანვე რომ ვთარგმნოთ, ასე იქნება:

„იგი (სნეული ექიმი) უამბობს მას (ჯანსაღ ექიმს) თავის სენზე, რაც მას ცეცხლად მოსდებია, / უკეთ შეუძლია სხვას, რომ მას (სნეულ ექიმს) დაეხმაროს“.

ჩვენი კომენტარი ამის თაობაზე ეს იყო:

„სწორედ ამ „მას“ (*ihm*) განსაზღვრული ნაცვალსახელის გამოყენება აკონკრეტებს რუსთაველის ზოგად გამონათქვამს. ამ ნაცვალსახელმა ისე გადააბა მეოთხე სტრიქონი წინას, რომ აღარ შეიძლება მათი დაცილება და ბოლო ტაეპი ვეღარც ზოგად ფორმულად გამოდგება“ (ბრეგაძე, 1980, გვ. 58).

ხომ არ მომდინარეობს ეს უზუსტობა მ. წერეთლის პწკარედიდან?
არა, იქ სწორადაა:

Ein Fremder versteht besser, einem anderem nützliche Worte zu sprechen
(Tseretheli, 2015, გვ. 107).

ასეთივე ვითარება გვაქვს იმ აფორიზმის თარგმანშიც, რომელიც ავთანდილის ანდერძში გვხვდება: „*არა ვიქ[მ], ცოდნა რას მარგებს ფილოსოფოსთა ბრძნობისა?!*“. ეს მესამე სტრიქონია, ამის წინ არის: „*მე რად გავწირო მოყვარე, ძმა უმტკიცესი ძმობისა!*“ (რუსთველი, 1988, გვ. 123). ეს ორი სტრიქონიც თარგმანში მეტად მჭიდროდ გადაბმია ერთმანეთს, ისე, რომ აღარ ხერხდება მეორე მათგანის კონტექსტს ამორიდება და დამოუკიდებელ აფორიზმად გამოყენება:

Soll meinen Freund ich verraten, den Bruder des innigen Bundes?
*Nein, ich **tus nicht**, was nützt mich sonst alle Weisheit der Weisen?*
(Buddensieg, 1976, გვ. 112).

უკანვე რომ ვთარგმნოთ, ასე იქნება: „განა მე უნდა გავწირო ძმა, ვისთანაც შინაგანი კავში-
რით ვარ დაკავშირებული? / არა, **ამას არ ვიზამ**, თორემ რაღაში მარგია ბრძენთა სიბრძნე?“
ჩვენი კომენტარი:

„ორიგინალის „არა ვიქ[მ]“ მარტო იმას კი არ ნიშნავს, რომ არ გავწირავ მეგობარს ამ კონკრეტულ შემთხვევაში, არამედ ზოგადი მნიშვნელობა აქვს. „არა ვიქ[მ]“ აქ არ ნიშნავს რა-
მე კონკრეტულის არჩადენას. „ვიქ[მ]“ აქ არის „ვიმოქმედებ“. აზრი ასეთია: თუ ცხოვრებაში,
პრაქტიკაში არ გამოვიყენებ სიბრძნეს, ბრძენთა შეგონების მიხედვით თუ არ ვიმოქმედებ,
რაში მარგია ასეთი ცოდნაო. „ვიქ[მ]“ აქ არავითარ შემთხვევაში არ შეიძლება tun ან machen
ზმნებით ითარგმნოს, იგი უნდა ითარგმნოს ზმნით handeln“ (ბრეგაძე, 1980, გვ. 58-59).

მართლაც, მ. წერეთლის პწკარედში ვკითხულობთ:

*Was nützt mir die Kenntnis der Weisheit der Weisen, wenn ich nicht danach **handle!***
(Tseretheli, 2015, გვ. 121).

ავთანდილი ამ აზრს სხვაგანაც, კერძოდ, ტარიელთან კამათის დროსაც, იმეორებს. იგი მეგობარს ეუბნება:

„*არას გარგებს სწავლულება, თუ არა **იქ[მ]** ბრძენთა თქმულისა,*
არ იხმარებ, რა ხელსა ხდი საუნჯესა დაფარულსა“
(რუსთველი, 1988, გვ. 139).

ბუდენზიგთანაც და, ცხადია, წერეთელთანაც აქ ყველაფერი სწორადაა. „იქმ“ ზმნა აქ სწორედ handeln ზმნით არის თარგმნილი:

*Nichts nützt dir deine Gelehrtheit, **handelst** du nicht wie die Weisen.*
Brauchst du verborgene Schätze, wenn du sie niemals verwendest?
(Buddensieg, 1976, გვ. 125);

Deine Gelehrsamkeit nützt dir nichts, wenn du nicht nach den Sprüchen
*der Weisen **handelst**.*
Was brauchst du einen verborgenen Schatz, wenn du ihn nicht verwendest?
(Tseretheli, 2015, გვ. 271-272).

ამრიგად, შედარებამ გვიჩვენა, რომ რამდენიმე უზუსტობა, რომლებიც შეინიშნება ჰერმან ბუდენიშვილის თარგმანში, არ მომდინარეობს მიხეილ წერეთლის პწკარედიდან და, პირიქით – მისი გაუთვალისწინებლობის შედეგია.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- ბრეგაძე, ლევან. (1980). ჰეგზამეტრებით თარგმნილი ვეფხისტყაოსანი. კრებული „ვეფხისტყაოსნის უახლესი თარგმანები ევროპულ ენებზე“, 50-62. თბილისი: „მეცნიერება“.
- ვასაძე, თამაზ. (2011). შოთა რუსთაველი. ვეფხისტყაოსანი. ტექსტის კომენტარების და ანალიტიკური გზამკვლევის ავტორი თამაზ ვასაძე. თბილისი: „დიოგენე“.
- რუსთველი, შოთა. (1988). ვეფხისტყაოსანი. თბილისი: „მეცნიერება“.
- Buddensieg, Hermann. (1976). Schota Rustaweli. Der Mann im Pantherfell. Nachdichtung von Dr. phil. h. c. Hermann Buddensieg. Tbilissi: „Sabtschota sakartwelo“.
- Rustaweli, Schota. (2003). Der Mann im Panterfell. Übertragung aus dem Georgischen und Nachwort von Ruth Neukomm. Herausgegeben von Badri Scharwadze.
- Tseretheli, Michael. (2015). Schotha Rusthweli. Der Ritter im Pantherfell. Deutsch übersetzt von Michael von Tseretheli. Tbilisi: Verlag der Ivane Javakhishvili Staatlichen Universität Tbilisi.

References:

- Bregadze, levan. (1980). Hegzamet'rebit targmnili vepkhist'q'aosani [*The Knight in the Panther's Skin* translated in hexameters]. In: „The Latest Translations of *The Knight in the Panther Skin* into European Languages“, 50-62. Tbilisi: „Metsniereba“.
- Buddensieg, Hermann. (1976). Schota Rustaweli, Der Mann im Pantherfell. Nachdichtung von Dr. phil. h. c. Hermann Buddensieg [The Man in the Panther's Skin, a poetic adaptation by Dr. phil. h. c. Hermann Buddensieg], Tbilisi: „Sabtschota sakartwelo“.
- Rustaveli, Shota. (1988). Vepkhist'q'aosani. [*The Knight in the Panther's Skin*]. Tbilisi: „Metsniereba“.
- Rustaweli, Schota. (2003). Der Mann im Panterfell. Übertragung aus dem Georgischen und Nachwort von Ruth Neukomm. Herausgegeben von Badri Scharwadze [The Man in the Panther's Skin. Translated from the Georgian and with an afterword by Ruth Neukomm. Edited by Badri Sharvadze].
- Tseretheli, Michael. (2015). Schotha Rusthweli, Der Ritter im Pantherfell. Deutsch übersetzt von Michael von Tseretheli [The Knight in the Panther's Skin. Translated into German by Michael von Tseretheli], Tbilisi: Publishing House of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University.
- Vasadze, Tamaz. (2011). Shota Rustaveli, vepkhist'q'aosani, t'ekst'is k'oment'arebis da analit'ik'uri gzamk'vlevis avt'ori Tamaz Vasadze [Shota Rustaveli, *The Knight in the Panther's Skin*, with textual commentary and analytical guide by Tamaz Vasadze]. Tbilisi: „Diogene“.

Archil Chogoshvili

არჩილ ჭოღოშვილი

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

Georgia, Tbilisi

საქართველო, თბილისი

The Interdisciplinary Foundations of Immunological Language Theory **ენის იმუნოლოგიური თეორიის ინტერდისციპლინური საფუძვლები**

DOI: <https://doi.org/10.62119/cils.18.2025.10917>

During the development of language, new characteristic features emerge that form the language system, and their synergy leads to the conservation of free energy, which is expended on the formation of language ability to defend itself – language immunity. Accordingly, language is already capable of becoming the base language of a new language family, of inheriting its effective immunity to its descendant languages and to protect the individuality of its language family. Language system develops in rational and irrational ways. During irrational development, the distribution of spoken words and morphemes in the system is based on the Boltzmann distribution.

Keywords: language, synergy, immunity, inheritance, distribution

საკვანძო სიტყვები: ენა, სინერგია, იმუნიტეტი, მემკვიდრეობა, განაწილება

ენის, როგორც სისტემის, თანამედროვე კვლევა, განსაკუთრებით როდესაც ის ეხება ენის ჩამოყალიბებისა და სხვა ენებთან ურთიერთობის საკითხებს, მოითხოვს ინტერდისციპლინურ მიდგომას.

მოცემული ნაშრომის ერთერთი ძირითადი ამოცანა იყო ინტერდისციპლინური: ჩვენება იმისა, რომ საბუნებისმეტყველო მეცნიერებებიდან კარგად ცნობილი სხვადასხვა კანონზომიერებები შესაძლოა ვალიდურნი იყონ ენათმეცნიერებაშიც და, მაშასადამე, წარმატებით გამოყენებულნი ენათა სისტემების წარმოშობისა და განვითარების პროცესების შესწავლასა და, აგრეთვე, ენათა მიერ თავიანთი ინდივიდუალობის დაცვის ანუ იმუნიტეტის ფლობის კვლევაში. სემანტიკური და ფონეტიკური ვარიაციის, აგლუტინაციის, სინკოპის, პალატალიზაციის მოვლენების გათვალისწინებით ნაშრომში წარმოდგენილია უძველეს ახლოაღმოსავლურ ენათა ზოგიერთი მახასიათებლები და მათი ასახვა ქართველურ ენებშიც, როგორც უძველესი კავშირების მოწმობანი, მიუხედავად იმისა ეს კავშირები გენეტიკურია თუ ტიპოლოგიური და საკრალური თუ პროფანული.

ქართულმა ენამ განიცადა სხვადასხვა ენების ზეგავლენა. განსაკუთრებით ძლიერი და ხანგრძლივი, 2500 წელი, იყო ირანული ენის ზეგავლენა.

ქართულ ენაში ირანული სიტყვების დიდი რაოდენობა დაინერგა, მიუხედავად ამისა ქართულმა ენამ არ დაკარგა ინდივიდუალობა ე.ი. გამოავლინა თავდაცვისუნარიანობა. მე როგორც ბიოლოგმა, ცოცხალი ორგანიზმის იმუნიტეტის ანალოგიურად, მრავალი წლის წინათ ენის ასეთ თავდაცვისუნარიანობას ენის იმუნიტეტი ვუწოდე.

ენის ბიოენერგეტიკა: ენის განვითარების პროცესში მისი ახალი მახასიათებლები წარმოიქმნება, რომლებიც ენის სისტემას აყალიბებენ და რომელთა სინერგია თავისუფალი ენერგიის დანაზოგს ქმნის, რომელიც ენის იმუნიტეტის ჩამოყალიბებას ხმარდება.

ამ ნაშრომში ენის და ენობრივი ოჯახის განვითარების ხანგძლივი პროცესი პირობითად წარმოდგენილია ორ სტადიად. ვინაიდან სინერგიული ურთიერთობა ენის კომპონენტებს შორის ვითარდება თანდათანობით, პირველი სტადიის განმავლობაში ენას ჯერ არ აქვს კარგად ჩამოყალიბებული ეფექტური იმუნიტეტი და სხვა ენების ზეგავლენით ენამ შესაძლოა ადვილად დაკარგოს ინდივიდუალობა. ამის გამო პირველ სტადიაში ენას არ ძალუძს იქცეს ახალი ინდივიდუალური ოჯახის ფუძე ენად. პირველი სტადიის ბოლოს ენის კომპონენტებს შორის სინერგია აღწევს ისეთ მაღალ დონეს რომელიც უზრუნველყოფს ენის მყარ, ძლიერ და ეფექტურ იმუნიტეტს, რაც ენას საშუალებას აძლევს შეინარჩუნოს ინდივიდუალობა სხვა ენების ზეგავლენის მიუხედავად. შესაბამისად, მეორე სტადიაში ენას უკვე ძალუძს იქცეს ახალი ენობრივი ოჯახის ფუძე ენად, თავის შთამომავალ ენებს მემკვიდრეობით გადასცეს თავისი მდგრადი და ეფექტური იმუნიტეტი და ამით უზრუნველყოს თავისი ენობრივი ოჯახის თავდაცვისუნარიანობა და, მაშასადამე, ინდივიდუალობა. იმუნიტეტის მემკვიდრეობით გადაცემაში ვგულისხმობ ენის უნარს გადასცეს მისთვის დამახასიათებელი სინერგიული კავშირები თავის შთამომავალ ენებს.

უძველეს ცივილიზაციათა წარმომადგენლების მსოფლხედვის, რელიგიის, კულტურის, ხელოვნების, სამეურნეო საქმიანობის ანალიზი გვიჩვენებს, რომ გლოტოგონიის ანუ ენის წარმოშობისა და განვითარების ხანგძლივი და თანდათანობითი პროცესი, ჩემი აზრით, წარიმართებოდა რაციონალურადაც და ირაციონალურადაც და ამ პროცესში, ცხადია, ადამიანის გარესამყაროსთან, ეკოსისტემასთან, ბუნებასთან, საცხოვრისთან ურთიერთობას უდიდესი მნიშვნელობა ჰქონდა, ვინაიდან ადამიანს ენა სჭირდებოდა კომუნიკაციისთვის, იმისათვის რომ თავისი ოჯახის თავდაცვისა და საკვების მოპოვების საშუალებები გაეუმჯობესებინა, თავისი თანამომხმეებისთვის მიეთითებინა თუ როგორ მოქცეულიყვნენ ჯგუფური თავდაცვის, ნადირობის თუ შემგროვებლობის დროს, ხოლო მეცხოველეობისა და მიწათმოქმედების განვითარების და მკვიდრი სამოსახლოს გაჩენის შემდეგ, მეტყველების საშუალებით მოეწოდებინა, მიეთითებინა, აეხსნა, ესწავლებინა თუ როგორ წარემართათ თავისი ჯგუფური, თემური საქმიანობა უფრო ეფექტურად და ოპტიმალურად, რაც შიმშილთან და სხვადასხვა საშიშროებებთან გამკლავებისათვის სრულიად აუცილებელი იყო. გარესამყაროს ეფექტური ათვისება გულისხმობს არა მხოლოდ მასში არსებული საგნების, არამედ მათი ურთიერთობის, ურთიერთკავშირების ცოდნასაც და, ამგვარად, ადამიანი ძველთაგანვე იძულებული იყო კარგი ეკოლოგი ყოფილიყო. ბუნებრივ მოვლენებზე დაკვირვებით მისი მსოფლხედვა თანდათანობით ვითარდებოდა და ის ხდებოდა, რომ ზემოთაღნიშნული ურთიერთობანი შეიძლება ყოფილიყვნენ როგორც ურთიერთგამაძლიერებელნი (სინერგიული), ასევე ურთიერთდამასუსტებელნი (ანტაგონისტური).

ასე, მაგალითად, ადამიანმა ძველთაგანვე მეტნაკლებად გაიაზრა ეკოლოგიური წრებრუნვის (ციკლის) არსებობა, რომ მცენარეები საზრდოობენ მზის სინათლით, წყლით, ნიადაგით და ჰაერით, მაგრამ ეს მცენარეები მსხვერპლნი ხდებიან ბალახისმჭამელი ცხოველების, რომელნიც თავის მხრივ მსხვერპლნი ხდებიან მტაცებლების, ხოლო ეს უკანასკნელნი უფრო ძლიერი მტაცებლების, რომელნიც თავის მხრივ ლემისმჭამელების და ამ უკანასკნელთა ნიადაგში მინერალიზაციის შემდეგ მათ მცენარეები ფესვების მეშვეობით ისევ ითვისებენ და ეს მსხვერპლის ციკლი ბუნების უცილობელი თვისებაა. ბუნებაში მსხვერპლის წრებრუნვის აუცილებლობის ეს ფენომენი ადამიანმა თავის რელიგიურ რიტუალებში გაიმეორა და დანერგა ღვთაებისადმი სამსხვერპლოს აგებითა და მასში ნანადირევის თუ სხვა მონაპოვრის ნაწილის შეწირვით. ამით ადამიანმა ღვთაების მიერვე შექმნილი ბუნებრივი წრებრუნვის ანალოგი შექმნა, რათა ღვთაებისთვის, როგორც შემოქმედისთვის პატივი მიეგო და სამაგიეროდ რაიმე წყალობა მოეთხოვა, რისთვისაც გამოიყენა ენა, მეტყველება: ლოცვის, ჰიმნის, ხოტბის და სხვა სახით. ამგვარად, ენა საკრალური რიტუალის უცილობელი ნაწილი გახდა და ეკოსისტემაში არსებული ურთიერთკავშირებიდან, რომლებიც საკრალურმა რიტუალმა გაიმეორა და წარმოსახა, ზოგიერთი ენაშიც, როგორც სისტემაში და მის სტრუქტურაშიც აისახა. შესაბამისად, არ უნდა იყოს გასაკვირი ენათმეცნიერებაში ზოგიერთი იმ კანონზომიერების ვალიდურობა, რომელიც საბუნებისმეტყველო დარგების მონაპოვარია. რელიგიური რიტუალისა და ზოგადად მსოფლხედვის განვითარება მოითხოვდა ენის, მეტყველების პა-

რალელურ განვითარებას. რიტუალის დროს ხდებოდა თხრობა სხვადასხვა ღვთაებათა შემოქმედებითი აქტივობის, სამყაროს შექმნის, სხვა ღვთაებებთან დაპირისპირების, ბრძოლის, სამყაროში მომხდარი მნიშვნელოვანი და მრავალფეროვანი ცვლილებების შესახებ. მაგ. გილგამეშისანი, ამირანის თქმულება, ხათური ციკლი ამინდის, მთვარის და ურჩხულის შესახებ და სხვ., რომელნიც უკვე წარმოადგენდნენ საკრალური ლიტერატურის სრულფასოვან ნიმუშებს და მათი დეკლამაცია შეუძლებელი იქნებოდა თუკი მას წინ არ უძღოდა ენის, როგორც სისტემის და მისი შესაბამისი სტრუქტურის მრავალსაუკუნოვანი განვითარებისა და გართულების პროცესი, ვინაიდან გასაგებია თუ რა უზარმაზარი წვლილი შეაქვს ენის ჩამოყალიბებაში საკრალური, თუ პროფანული ხასიათის ლიტერატურის განვითარებას.

იმის გამო, რომ ღვთაებები მოქმედებდნენ, როგორც ადამიანისათვის უხილავ, ასევე მისთვის კარგად ნაცნობ ეკოსისტემაში, ენას უნდა აესახა ამ უკანასკნელის სინერგიული და ანტაგონისტური მოვლენები, რომელთა მნიშვნელოვანი ნაწილი ბუნებაში ნამდვილად მომხდარ ამბებს წარმოადგენდა და რომლებიც საკრალურ რიტუალში ღვთაებების მოქმედებებით იყო წარმოდგენილი ანუ მეტ-ნაკლებად მეტაფორიზებული და სიმბოლიზებული.

ენა წარმატებით ასრულებს თავის საკომუნიკაციო ფუნქციას თუ ის გარკვეულწილად ახერხებს ადაპტირდეს, მიესადაგოს იმ ეკოსისტემას, რომელშიც ამ ენით წარმოებს ოპერირება. ეკოლოგიური მსოფლხედვა იწვევს ლექსიკის პოლისემანტურობას, ვინაიდან მრავალფეროვანი მეტაფორების გამოყენებისას წარმოსახვით აკავშირებს ეკოლოგიური სისტემის შემადგენელ ნაწილებს ერთმანეთთან და, შესაბამისად, ასეთი ურთიერთკავშირის მეოხებით თითოეული ცნება და მისი ამსახველი ტერმინი რამდენიმე მნიშვნელობას იძენს ე.ი. პოლისემანტური ხდება, მაგრამ ეს საპირისპირო მოთხოვნილებას აჩენს: კერძოდ ტერმინის დაზუსტების აუცილებლობას, რაც მიიღწევა სიტყვაში რომელიმე ბგერის ცვლილებით რაც, თავის მხრივ, ხშირად ლექსიკის პოლიფონიურობას იწვევს. ამგვარად, ენის განვითარების(გლოტოგონიური პროცესის) გარკვეულ ეტაპზე წარმოიშობა ლექსიკის პოლისემანტიზმიც და პოლიფონიურობაც. თუმცა, თავისთავად ცხადია, ორივე ამ მოვლენის წარმოქმნას სხვა მიზეზებიც აქვს: მაგ., წარმოთქმის თავისებურებანი, აფიქსების განვითარება, აგლუტინაცია, შეკვეცა და სხვა.

ჯერ კიდევ ქვის ხანიდან საკვების მოპოვებისა და თავდაცვის მიზნით ადამიანი იძულებული იყო კარგად გაეცნო ეკოსისტემის კომპონენტთა ურთიერთკავშირები, ურთიერთქმედებანი (ენერგიისა და ნივთიერების მიმოცვლა ცოცხალსა და ცოცხალს და ცოცხალსა და არაცოცხალს შორის; სუბიექტსა და სუბიექტს და სუბიექტსა და ობიექტს შორის), თვითეული ამ კომპონენტის სახელდება მოეხდინა და ეს სახელწოდებები, ეკოსისტემასთან ანალოგიის მიზნით, ერთმანეთთან მეტაფორების გამოყენებით აზრობრივად შეეკავშირებინა, გაენაწილებინა, დაეღაგებინა, შეწებება (აგლუტინაცია) მოეხდინა, რითაც ეკოსისტემაში არსებული მოვლენები და მათი კავშირები ენით, მეტყველებით გადმოსცა, რათა თანამომხმეებისათვის ინფორმაციის გაზიარება შეძლებოდა და, მასასადამე, ენის სისტემა ეკოსისტემის მიბადებით ჩამოაყალიბა.

ადამიანის სურვილმა საკრალური რიტუალით და, მასასადამე, ენით, მეტყველებით, ბუნებრივი სისტემისთვის დამახასიათებელი კომპლექსური სინერგიული და ანტაგონისტური ურთიერთობები გამოეხატა, ისევე როგორც ადამიანის ყოველდღიურმა პროფანულმა სამეურნეო თუ სავაჭრო საქმიანობამ შექმნა უფრო რთული ცნებების გადმოცემის აუცილებლობა და მოითხოვა ენაში სტრუქტურული ცვლილებების განხორციელება. მაგალითად, სიტყვების განლაგების გადანაწილება. ამ მიზნის მისაღწევად ადამიანმა უკვე დიდი ხნის წინათ შეიმუშავა სხვადასხვა მეთოდი. მაგალითად, სიტყვების შეწებების (აგლუტინაციის) საშუალებით შეძლო კომპლექსური ცნებების გადმოცემა, რაც კარგად ჩანს შუმერულ ტექსტებში და სხვა უძველეს ენებშიც. წინადადებაში რამდენიმე სიტყვის გადანაწილებით და მათი ერთად, გარკვეული თანამიმდევრობით განლაგებით, ადამიანმა შეძლო ახალი, განსხვავებული სემანტიკის და უფრო რთული ცნებების გადმოცემა. ასე, მაგალითად, ქართულში შესაძლებელი შეიქმნა ერგატიული კონსტრუქციის ჩამოყალიბება სუბიექტისა და მითითებითი ნაცვალსახელის (მან) მემუვობით: „კაცი მან მოკლა მხეცი“, „კაცმან მოკ-

ლა მხეცი“ (აგლუტინაცია), „კაცმა მოკლა მხეცი“ (ზოგიერთი ბგერის შეკვეცა და მოთხრობითი ბრუნვის წარმოქმნა).

განსაკუთრებული როლი შეასრულა ამ მეთოდმა ქართული ზმნის პოლიმორფიზმის ჩამოყალიბებაში, რამაც უდიდესი სამსახური გაუწია ქართველური ენების ეფექტური იმუნიტეტის, თავდაცვისუნარიანობის, შექმნას. ქართული ზმნა რთულია, მისი შემადგენელი მორფემები ერთმანეთთან სინერგიულ კავშირში იმყოფებიან და სწორედ ეს სირთულე ქმნის მას ქართული ენის იმუნიტეტის განმაპირობებელ ერთერთ მთავარ ფაქტორად: ქართული ზმნის ფენომენი ფენომენალურ იმუნიტეტს ქმნის. ამ თვალსაზრისით, ამ თავდაცვის ასპექტში, ენის სირთულე მისი დადებითი თვისებაა.

ენის განვითარების ის გზა, რომელზეც ზემოთ გავამახვილე ყურადღება, განსჯის, დაგეგმვის შედეგია და, ცხადია, უპირატესად ენის ჩამოყალიბების რაციონალურ გზად მიმაჩნია: უძველეს დროში, როგორც ჩანს, ქურუმების შემოქმედების ნაყოფი უნდა იყოს.

ზემოთ აღვნიშნე, რომ ამ რაციონალური გზის პარალელურად, ჩემი აზრით, არსებობდა ენის განვითარების მეორე, ირაციონალური გზაც – ენის ჩამოყალიბება უპირატესად არაგეგმაზომიერად, თავისდაუნებურად, რომელსაც აგრეთვე შეეძლო მოეხდინა სიტყვების სწორი განაწილება მეტყველებაში. ბუნებრივია ისმის კითხვა: თუ ეს გზა ირაციონალურია როგორ უნდა მოეხდინა მას სწორი განაწილება? ვფიქრობ ამ კითხვაზე საპასუხოდ გამოვიყენო საბუნებისმეტყველო დარგებიდან ცნობილი ბოლცმანის განაწილება, რომლის მიხედვით სისტემაში მისი კომპონენტების, მისი ქვესისტემების(მაგ. ატომების, მოლეკულების და სხვ.) განაწილება თავისთავად ხდება იმის მიხედვით თუ რამდენი თავისუფალი ენერგია გააჩნია ამ კომპონენტს და როგორია თვით სისტემის მოუწესრიგებლობა (ენტროპია) მის ამა თუ იმ ნაწილში. ვფიქრობ რომ შემოიღია განვავრცო ეს კანონზომიერება ზოგიერთი ენათმეცნიერული საკითხის გასაშუქებლად, ვინაიდან მას საკმარისად უნივერსალური ბუნება აქვს: თუ გავითვალისწინებთ, რომ მეტყველი და მეტყველება, მთხრობელი და თხრობა, ერთ საერთო სისტემას წარმოადგენენ, მაშინ ბოლცმანის განაწილების წესის თანახმად სიტყვების სწორი განაწილება წინადადებაში შესაძლოა მოხდეს თავისთავად, ირაციონალურად, იმის მიხედვით თუ რამდენი თავისუფალი ენერგიაა ჩადებული ამ სიტყვაში და როგორია მოუწესრიგებლობის ხარისხი (ენტროპია) წინადადების ამა თუ იმ ნაწილში: წინადადების იმ ნაწილში, სადაც მოუწესრიგებლობა მეტია განლაგდება(მოთავსდება) უფრო მეტი ენერგიის მქონე სიტყვა, ხოლო ნაკლები მოუწესრიგებლობის მქონე ნაწილში – ნაკლები ენერგიის მქონე სიტყვა. ამგვარად, თავისთავად, ირაციონალურად, მეტყველის მიერ დაგეგმვის გარეშეც მოხდება მეტ-ნაკლებად სწორი განაწილება. ეს ეხება არა მხოლოდ წინადადებაში სიტყვების განაწილებას, არამედ სიტყვაში მორფემების განაწილებასაც. აქედან გამომდინარეობს, რომ ადამიანის მიერ მკვიდრი სახლის: ხულას, ქორის შექმნამ და, განსაკუთრებით, ამ სამოსახლოს გაფართოებამ ე.ი. ქორის ქორედად გადაქცევამ და, შესაბამისად, ერთმანეთთან მოლაპარაკე ადამიანთა რიცხოვნობის მნიშვნელოვანმა ზრდამ გამოიწვია ენის როგორც ირაციონალური(თუნდაც ჭორიკანობის შედეგად), ასევე რაციონალური (დაგეგმვის, განსჯის შედეგად) გზებით ჩამოყალიბება-განვითარება. აქაც, ვფიქრობ, შეგვიძლია მოვიშველიოთ საბუნებისმეტყველო დარგებში გამოვლენილი ზოგიერთი კანონზომიერება: თუ რაიმე პროცესის მიმდინარეობისას მკვეთრად გაიზრდება მასში მონაწილე კომპონენტების რაოდენობა, მაგ. თუ ნაკადში გაიზრდება დროის ერთეულში მონაწილე კომპონენტთა რაოდენობა (ანუ თუ მოიმატებს დოზის სიმძლავრე), მაშინ გაიზრდება იმის ალბათობაც, რომ ნაკადი ვეღარ ჩაეტოვს ჩვეულ კალაპოტში და თვისობრივად ახალი, დამატებითი, გვერდითი გზაც გაიჩინოს (ანუ მოხდეს ბიფურკაცია). თუ ამ კანონზომიერებას მივუსადაგებთ მეტყველების პროცესს, შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ ერთმანეთთან მოლაპარაკეთა რაოდენობრივი ზრდა ასევე გამოიწვევდა სიტყვათა ნაკადის მომატებას, ამის შედეგად ბიფურკაციას და, თავისდაუნებურად, ენაში მეტაფორული, გრამატიკული და სხვა თვისობრივი სიახლეების გაჩენის ალბათობის ზრდას ე.ი. ენის განვითარების ინტენსიფიკაციას. საჭიროა აღინიშნოს, რომ ენის განვითარების ზემოთ აღწერილი რაციონალური და ირაციონალური პროცესები მიმდინარეობენ პარალელურად.

ინტერდისციპლინურად განვიხილოთ მეტყველისა და მეტყველების, როგორც ერთობლივი სისტემის, რეაგირება ენაში უცხო სიტყვის შემოჭრაზე. ასეთ შემთხვევაში ჩაირთვება რეცეფციის, მიმღებლობის, მექანიზმი, რომელიც (განწყობის თეორიის შესაბამისად) იმოქმედებს იმის მიხედვით, თუ რამდენად სტრესულია უცხო სიტყვა მიმღები სისტემის ჩვეული სტრუქტურისთვის: რაც უფრო მეტ დროებით დამაბულობას გამოიწვევს და მეტად დაარღვევს უცხო სიტყვა სისტემის წონასწორობას, მით მეტი თავისუფალი (გიბსის) ენერგია წარმოიქმნება სისტემაში, ხოლო სისტემის კომპონენტების სინერგიულობის შედეგად აღნიშნული ენერგია მნიშვნელოვნად გაიზრდება და მოხმარდება ენის იმუნურ (თავდაცვით) საჭიროებებს. ენის იმუნური მექანიზმი იმოქმედებს ისე, რომ უცხო სიტყვის მიღების შემთხვევაში სისტემის სტრუქტურა საჭიროებისამებრ უცვლელი დარჩეს, ხოლო შეიცვალოს არა ენის სისტემა, არამედ უცხო სიტყვა, იმისათვის რომ მიესადაგოს ენის სისტემას.

კავკასიასა და მის მიმდებარე საკმაოდ ფართო მთაგორიან გეოგრაფიულ არეალში უძველეს პერიოდში მცხოვრები ხალხების რელიგიური წარმოდგენების მიხედვით გამორჩეულ ყურადღებას იმსახურებენ მზისა და ამინდის (წვიმის, ქარიშხლის) ღვთაებები, რომლებთან დაკავშირებულ ლექსიკაში თანხმოდანთკომპლექსების სიხშირე შესამჩნევია. ასე, მაგალითად, ვარსკვლავი, მურიცხი, ამტყუასგი, პერწყალი, ბერწყალი, ბურჯღული, ბორჯღალი, ბრწყინვალე, ბრწყვიალა, ბრდღვიალა, ცქრიალა, ვერცხლი, ვარჩხილი, ფერცხალი, ჩხანა, ცხონება, ტყინება, ცეცხლი, სხივი, ძღვენი, სისხამი, თხემი, მწყემსი, მძღოლი, ცხადი, აშკარა, მცხვედი, დღე, შხა, ჩხა, ჭყეტა, ცქერა, მაცხოვარი, მოძღვარი, მცხუნვარე, ისხარი, თხევა, სხმა, მტკნარი, ჩანჩქერი, შხაპი, ჭყაპი, ჟღენთი, შხეფი, თქეში და სხვ., თანხმოდანთკომპლექსებით: სკ, ცხ, ტყ, წკ, წყ, ჯღ, ჭყ, დღ, ცქ, ჩხ, სხ, ძღ, თხ, შკ, შხ, ტკ, ჩქ, ჟღ, თქ და სხვ., რომლებიც არა მხოლოდ სემანტიკურ ველს ქმნიან, არამედ აშკარა კანონზომიერ ფონეტიკურ ვარიანტებსაც წარმოადგენენ და, ჩემი აზრით, აგრეთვე, ფონეტიკურადაც და სემანტიკურადაც კანონზომიერად დაკავშირებულნი არიან უძველეს ახლოაღმოსავლურ ტერმინებთან: შუმერულ sag „თავი“, siki „სხივი, ბეწვი, მატყლი“, di(n)gir „ღმერთი“, guskin „ოქრო“, iskur „ამინდის ღმერთი“, sukkal mah „მოციქული მაღალი“, ხათურ და ხეთურ tukh katte „უფლისწული“, eshkhu „ღმერთი, კეთილშობილი, საკრალური, მოძღვარი, ვერცხლი“, ხური-ურარტულ iskhara „ამინდის ქალღვთაება“, itki „საკრალური განბანვა“, ელამურ sunki „მეფე“, shak „უფლისწული“ და სხვებთან და, როგორც ჩანს, საერთო ძირიდან წარმოსდგებიან. ასეთ ლექსიკურ ერთეულებს, რომლებიც ერთი ძირისგან წარმოსდგებიან, სემანტიკურ ველსაც ქმნიან და კანონზომიერ ფონეტიკურ ვარიანტებსაც წარმოადგენენ, ვუწოდებ ენობრივ სიმპლექს ჯგუფს (lingwo simplex group) და ასეთი ჯგუფის გამოყოფა, ვფიქრობ, მოსახერხებელია ეტიმოლოგიური ძიებისას და სხვ.

ამგვარად, ერგატიულ კონსტრუქციას, ზმნის პოლიმორფიზმს, თანხმოდანთკომპლექსთა სიმრავლეს, როგორც ქართული ენის გამორჩეულ თვისობრივ მახასიათებლებს, განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვთ ენის იმუნიტეტის ეფექტურობისთვის: ენის ამ და სხვა შინაგანი მახასიათებლების სინერგია და გარეგანი უცხო ლექსიკური ერთეულის მიმართ ანტაგონიზმი განაპირობებს ამ უკანასკნელის ან უკუგდებას ან რეცეფციას, იმის მიხედვით არღვევს თუ არა ის ენის სტრუქტურულ-ფუნქციურ მთლიანობას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- ანდრონიკაშვილი, მ. (1966). ნარკვევები ირანულ-ქართული ენობრივი ურთიერთობიდან, 1, თბილისი: „თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა“.
- ანდრონიკაშვილი, მ. (1996). ნარკვევები ირანულ-ქართული ენობრივი, ურთიერთობიდან, 11, თბილისი: „ირმისა“.
- გამყრელიძე, თ., კიკნაძე, ზ., შადური, ი., შენგელაია, ნ. (2003). თეორიული ენათმეცნიერების კურსი, თბილისი: „თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა“.
- თოფურია, ვ., ქალდანი, მ., (2000). სვანური ლექსიკონი, თბილისი: „ქართული ენა“.
- ტატიშვილი, ი., (2001). ხეთური რელიგია, თბილისი: „ლოგოსი“.

- ჭოლოშვილი, ა. (2020-2021). ნეოლითური სახლის განვითარების შესახებ, თბილისი: ACADEMIA, 8-9, 116-131.
<https://www.art.edu.ge>
- ჭოლოშვილი, ა. (2023). ენის იმუნური თეორია, თბილისი: ARS GEORGIA, <https://new.georgianart.ge>magazine>>
- Atkins, P. W., de Paula, J. (2009). Physical Chemistry (9th ed.). The Boltzmann distribution, Fundamental, 8, Oxford: Oxford University Press, ISBN 978-0-19-954337-3
- Begon, M., Harper, J. L. and Townsend, C. R. (1996). Ecology, 3rd Edition. Blackwall Science, Oxford, UK
- Hopkins, W. G. (1995). Introduction to Plant Physiology, 9:163-260. New York: JOHN WILEY & SONS, INC.
- Landau, L. D. and Lifshitz, E. M. (1980). Statistical Physics. Course of Theoretical Physics. 5 (3ed.). Oxford: Pergamon Press. ISBN 0-7506-3372-7
- Nicholls, D. G. (1982). Bioenergetics. New York: Academic Press
- Vallero, D. A. (2010). Environmental Biotechnology: A Biosystems Approach. Elsevier inc. ISBN: 978-0-12-375089-1
- Westerhoff, H. V. and Palsson, B. O. (2004). The evolution of molecular biology into systems biology. Nature Biotechnology 22 (10):1249

References:

- Andronik'ashvili, M. (1966). Nark'vevebi Iranul-Kartuli enobrivi Urtiertobidan. [Studies in Iranian-Georgian Linguistic Contacts], 1, Tbilisi: „TBILISI UNIVERSITY PRESS“.
- Andronik'ashvili, M. (1996). Nark'vevebi Iranul-Kartuli Enobrivi Urtiertobidan. [Studies in Iranian-Georgian Linguistic Contacts], 11, Tbilisi: „IRMISA“.
- Atkins, P. W., de Paula, J. (2009). Physical Chemistry (9th ed.). The Boltzmann distribution, Fundamental, 8, Oxford: Oxford University Press, ISBN 978-0-19-954337-3.
- Begon, M., Harper, J. L. and Townsend, C. R. (1996). Ecology, 3rd Edition. Blackwall Science, Oxford, UK.
- Ch'ogoshvili, A. (2020-2021). Neolituri sakhlis ganvitarebis shesakheb, [On the development of the Neolithic house], Tbilisi: ACADEMIA, 8-9: 116-131, <https://www.art.edu.ge>
- Ch'ogoshvili, A., (2023). Enis imunuri teoria, [The immune theory of the language], Tbilisi: ARS GEORGIA, <https://new.georgianart.ge>magazine>>
- Gamq'relidze, T., K'ik'nadze, Z., Shaduri, I., Shengelaia, N. (2003). Teoriuli Enatmetsnierebis K'ursi, [A course in Theoretical Linguistics], Tbilisi: „Tbilisi University Press“.
- Hopkins, W. G. (1995). Introduction to Plant Physiology, 9:163-260. New York: JOHN WILEY & SONS, INC.
- Landau, L. D. and Lifshitz, E. M. (1980). Statistical Physics. Course of Theoretical Physics. 5 (3ed.). Oxford: Pergamon Press. ISBN 0-7506-3372-7.
- Nicholls, D. G. (1982). Bioenergetics. New York: Academic Press
- Vallero, D. A. (2010). Environmental Biotechnology: A Biosystems Approach. Elsevier inc. ISBN: 978-0-12-375089-1.
- T'at'ishvili, I., (2001). Kheturi Religia, [Hethitische Religion], Tbilisi: „LOGOS“.
- Topuria, V., Kaldani, M. (2000). Svanuri Leksik'oni, [Svan Dictionary], Tbilisi: „KARTULI ENA“.
- Westerhoff, H. V. and Palsson, B. O. (2004). The evolution of molecular biology into systems biology. Nature Biotechnology 22 (10):1249.

Julietta Gabodze

ჯულიეტა გაბოდზე

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი

Georgia, Tbilisi

საქართველო, თბილისი

Anarchist to Assyriologist: The Path of Mikheil (Mikhako) Tsereteli

(Based on Archival Materials)

მიხეილ (მიხაკო) წერეთლის გზა ანარქისტობიდან ასირიოლოგიამდე

(საარქივო მასალების მიხედვით)

DOI: <https://doi.org/10.62119/cils.18.2025.10918>

Mikhako Tsereteli led a diverse career, serving as a professor in Tbilisi, Brussels, and Berlin, and specializing in Assyriology and Ancient Near Eastern history. His work spanned politics, scholarship, and public service, with numerous publications and participation in many international conferences. He edited and contributed to various émigré periodicals, notably helping introduce Georgian literature and culture to foreign audiences.

Mikhako Tsereteli's archives hold valuable materials, including correspondence with Ivane Javakhishvili and Konstantine Kandelaki recollections of the little-known polemic between Ivane Javakhishvili and Iakob Gogebashvili which bore particular importance.

Georgian and cuneiform notes entered in Vakhtang Ghambashidze's "Patara Tsemi" guest book, show his deep sorrow over losing his homeland.

Keywords: émigré, Assyriologist, memoirs, publicistic, epistolary, Javakhishvili, Wardrop, Akaki

საკვანძო სიტყვები: ემიგრანტი, ასირიოლოგი, მოგონებები, პუბლიცისტური, ეპისტოლური, ჯავახიშვილი, უორდროპი, აკაკი

მრავალფეროვანია მიხაკო წერეთლის ბიოგრაფია, კიდევ უფრო მრავალმხრივია მისი მოღვაწეობა – თბილისის, ბრიუსელისა და ბერლინის უნივერსიტეტების პროფესორი, ასირიოლოგიისა და ძველი აღმოსავლეთის ისტორიის სპეციალისტი, 1914-1918 წწ. იყო საზღვარგარეთ მოქმედი „საქართველოს დამოუკიდებლობის კომიტეტის“ ერთ-ერთი ხელმძღვანელი, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის წარმომადგენელი სკანდინავიის ქვეყნებში, პოლიტიკური ემიგრანტი და პოლიტიკური ორგანიზაცია „თეთრი გიორგის“ ერთ-ერთი ლიდერი.

ყოფილმა ანარქისტმა და რევოლუციონერმა ექვთიმე თაყაიშვილის შეგონებით შეიცვალა პოლიტიკური ორიენტაცია. დავით სარაჯიშვილის ფინანსური დახმარებითა და ივანე ჯავახიშვილის რჩევით განათლება მიიღო ევროპის რამდენიმე უმაღლეს სასწავლებელში. განსაკუთრებით დაინტერესდა ასირიოლოგიური მეცნიერებით, დაიცვა დისერტაცია და გამოაქვეყნა რამდენიმე ათეული ნაშრომი: 1912 წ. მისი კვლევა „შუმერული და ქართული“ მალევე ითარგმნა ინგლისურ და იტალიურ ენებზე. 1924 წელს კონსტანტინეპოლში გამოიცა მის მიერ ქართულად თარგმნილი „გილგამეშანი“, 1928 წელს ჰაიდელბერგის მეცნიერებათა აკადემიამ გამოსცა შრომები: „ახალი ქალდეური წარწერები“, ხოლო 1933-1935 წლებში „ურარტული ეტიუდები.“

მრავალმხრივია მიხაკო წერეთლის ინტერესები: პოლიტიკა, მეცნიერება, საზოგადოებრივი მოღვაწეობა. იყო ავტორი მრავალი სამეცნიერო ნაშრომისა და მონაწილე ათობით საერთაშორისო კონფერენციისა. რედაქტორი და ავტორ-თანამშრომელი ემიგრანტული პერიოდული გამოცემებისა. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია მისი ღვაწლი უცხოელთათვის ქართული მწერლობისა და კულტურის გაცნობის საქმეში. მან დააარსა „საქართველოს კულტურის შესწავლის საზოგადოება“ და ემიგრაციაში მყოფ ქართველებს მოუწოდებდა: „*უმთავრესად საყურადღებოა უცხოეთის ქართველებისთვის კულტურული ღვაწლი ჩვენი ემიგრაციისა*“ (ზამალუა, 2003, გვ. 46).

მ. წერეთელი აქვეყნებდა პუბლიცისტურ წერილებსა და ნაშრომებს როგორც ქართულ პერიოდულ პრესაში, ასევე მსოფლიოს წამყვან სამეცნიერო კრებულებში. წერდა ფსევდონიმებით Baton, B, სანგალა, ალაროიდელი, ვრაცი, um camarad და სხვ.

არის ავტორი მრავალი სამეცნიერო ნაშრომისა და წიგნისა: „ერი და კაცობრიობა“, „საქართველო და მსოფლიო ომი“, „რასები და კულტურული პრობლემა კავკასიისა“, „ხეთის ქვეყანა, მისი ხალხები, ენები, ისტორია და კულტურა“. 1933 წელს ბერლინში გამოიცა მის მიერ თარგმნილი სულხან-საბა ორბელიანის „წიგნი სიბრძნე სიცრუისა“. სრულიად გამორჩეულია მისი წვლილი რუსთველოლოგიაში. 1963 წელს პარიზში გამოქვეყნდა მ. წერეთლის მიერ რედაქტირებული „ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტი, ხოლო 1975 წელს – პოემის მისეული გერმანული პროზაული თარგმანი. ჟურნალში „ბედი ქართლისა“ იბეჭდებოდა მისი სამეცნიერო ნაშრომები, მათ შორის, რამდენიმე ნომერი დაეთმო ფუნდამენტურ კვლევას „მიმცემი და მიმღები“.

მოხსენებაში წარმოვადგენთ რამდენიმე ნაკლებად ცნობილ ეპიზოდს მიხაკო წერეთლის ცხოვრებიდან, საარქივო მასალებისა და მის თანამედროვეთა მოგონებების მიხედვით.

ცნობილია, რომ საქართველოშიც და უცხოეთშიც ყოფნისას მიხაკო წერეთელი აქტიურად ეხმიანებოდა თითქმის ყველა მნიშვნელოვან პოლიტიკურ და საზოგადოებრივ მოვლენებსა და სამეცნიერო მიღწევებს. ყოველთვის გამორჩეულ ინტერესს იმსახურებდა მისი ნეკროლოგები ქართველ მოღვაწეთა შესახებ. თავდაპირველად საზოგადოების განსაკუთრებული ყურადღება მიუქცევია მიხეილ წერეთლის წერილს, რომელიც დაიბეჭდა ილიას გარდაცვალების დღეებში. წერილის შევსებულ/შესწორებული ვერსია გამოქვეყნდა პარიზში 1952 წელს (წერეთელი, 1952, გვ. 15-19).

ბერლინში, 1941 წ. ქართველთა კოლონიის კრებაზე ივანე ჯავახიშვილის ხსოვნისადმი მიძღვნილ საღამოზე წარმოთქმული მიხაკო წერეთლის სიტყვა მჭევრმეტყველების ნიმუშად იქნა აღირებული (წერეთელი, 1943, ქართველი ერი. 1943. № 3/4.- დამატება: გვ. 1-12) (შარაძე, 1991, გვ. 318).

მნიშვნელოვან ინფორმაციას ინახავს მისი მოგონებები და მიმოწერა ცნობილ საზოგადო მოღვაწეებთან. ამჯერად, ჩვენი ინტერესის საგანია ივანე ჯავახიშვილთან 1910-1914 წლებში მიწერილი მიხაკო წერეთლის წერილები, ინახება ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში.

ამ უაღრესად საინტერესო მიმოწერიდან ვეცნობით მ. წერეთლის ბიოგრაფიის დეტალებს, იმ ნდობასა და პატივისცემას, რომელსაც ივ. ჯავახიშვილი იჩენდა მის მიმართ. **1910 წლის 16 იანვარს ლონდონიდან გამოგზავნილი წერილის** მიხედვით ვიგებთ, რომ მ. წერეთელი 5 წლით გაუძევებიათ საქართველოდან პოლიტიკური (ანარქისტული) მოღვაწეობის გამო. ინგლისში უსახსროდ დარჩენილისთვის ჯავახიშვილს ურჩევია, რომ ემუშავა ლექტორად ქართული ენისა და ლიტერატურის კათედრაზე, რომლის დაარსებასაც აპირებდა ოლივერ უორდროპი. ენის არასათანადოდ ცოდნის გამო მ. წერეთელს უარი უთქვამს ლექტორობაზე.

მისი მიზანი ყოფილა მომზადება ასირიოლოგიაში, მიხაკოს თავდაპირველად თავისით დაუწყია ლურსმულის შესწავლა, მაგრამ მალევე მიხვდა, რომ ხელმძღვანელის გარეშე ვერაფერს გახდებოდა. საფუძვლიანი ცოდნისთვის აუცილებელი იყო საუნივერსიტეტო განათლება, რაც ინგლისში ძალიან ძვირი იყო და ამიტომაც სთხოვს ივ. ჯავახიშვილს დახმარებას:

„ახლა თქვენს პედაგოგიურ ინსტიტუტებს მივმართავ, თუ ნახოთ შესაძლებლად, რომ კიდევ არის შესაძლებელი ჩემი სწავლა, ჰქენით მადლი და მისწერეთ სარაჯიშვილს, რომ სტიპენდია მამცეს ან აქ, ან გერმანიაში. ჩემის ფიქრით, გერმანიაში უფრო იაფია და სჯობია კიდევ, აქ კი, ლონდონში, არც კია სპეციალური კურსები ასირიოლოგიის, ოქსფორდში კი,

სადაც ჩვენი კათედრა უნდა იყოს, ნამეტანი ძვირია ცხოვრება და სწავლა. ისე რომ მოხერხდებოდეს, რომ ოქსფორდში ლექტორადაც ვიყო, სტიპენდიანტადაც, კარგი იქნება, მაგრამ ჯერ-ხნობით ლექტორობას ვერ შევძლებ მოუშაადებლობის და ინგლისურის უხეიროდ ცოდნის გამო“ (წერეთელი, 1910, ხეც, 2444).

როგორც ჩანს, ენის შესასწავლად არც გარემო უწყობდა ხელს, უსახსრობის გამო ისეთ ღარიბ უბანში ცხოვრობდა, სადაც ინგლისელს თვალითაც კი ვერ ხედავდა.

როგორც ირკვევა, ოლივერ უორდროპს ეხმარებოდა ქართული ლიტერატურის ქრესტომათიის შედგენაში:

„მან ინგლისურის ლიტერატურულის ენითა სწეროს და მე კი თქვენი დახმარებით მასალასა და წიგნის გეგმას მივსცემ ... ძლიერ გაეხარდება, თვითონ უნდოდა შედგენა და ვერ მოახერხა, დამხმარე არავინა ჰყავდა... მას ლექსიკონის (ქართულ-ინგლისური და ინგლისურ-ქართული) დიდი ნაწილი უკვე შედგენილი აქვს თავის დის დახმარებით“ – სწერს ივ. ჯავახიშვილს და უსურვებს დიდი გეგმის განხორციელებას – გულისხმობს „საქართველოს ისტორიის“ დაწერას (წერეთელი, 1910, ხეც.2444).

ერთ-ერთ წერილში მ. წერეთელი იხსენებს იმ დროს, როდესაც ჯავახიშვილის ლექციაზე სამად სამი კაცი იყო და რობაქიძის სისულელეს კი (ასე წერს თავად ჯ. გ.) ათასობით აწყდებოდა ხალხი!¹.

„...ეჰ, მეც თუ ბედმა გამიღიმა ერთხელაც, ერთი შევიბერტყე წარსულის მძიმე ტვირთი დაღლილობის და ბრწყალი ჩავკიდე მეცნიერებას, იქნებ ამან თანდათან უფრო გამამაგოცხლოს, გამამხნევოს და მაშინ სულ არ დავზოგავ ძალ-ღონეს, თავს მოვიკლავ,

აქაურობას მაინც გავაცნობ ჩვენ ვინაობას...თქვენი წერილის თარგმანი დავამთავრე, ეხლა ვეძებ ინგლისელს, რომ გავასწორებინო...თუ ის დავაბეჭდვინე, მაშინ კარგად იქნება საქმე. მერმე სხვას მივუტან, ამგვარად, თუ აქ ვიქენ, რაც არის უკვე გაკეთებული თქვენგან, მარისგან.. იმას მაინც გავაცნობ აქაურებს და ესეც კარგი იქნება“ (წერეთელი, 1910, ხეც.2444).

გულდაწყვეტილია, რომ ევროპელები ქართულ კულტურას არ იცნობენ და ამის გამო მეტად ბუნდოვანი წარმოდგენა არსებობს საქართველოს შესახებ: „*ცოტათი სასოწარკვეთილება მეპარება, ბუნდოვნად ვხედავ, რა ღრმა და ხანრძლივი წარსული ჰქონია ჩვენს ერსა! რამდენია გასასწორებელი ევროპელთა მეცნიერებაში, რაულინსონის ძმას(ჯორჯს) რომ ჰკითხო, მაგალითად „მესხებმა“ მოსკოვი დააარსესო*“ (წერეთელი, 1910 ა, ხეც №2445).

შემდეგი წერილით (1910 წ. 9 ნოემბერი) ირკვევა, თუ როგორ ნდობას უცხადებს ივ. ჯავახიშვილი. მისთვის დაუვალებია ბრიტანეთის მუზეუმში დაცული ხელნაწერების შემოწმება. მ. წერეთელი ყველა ქართული ავტოგრაფი გადაუკითხავს, რომელსაც ჯავახიშვილი ეხება. გულდაწყვეტილია, რომ მეცნიერები, რომლებმაც ქართული ენა საერთოდ არ იციან, ქართულს ადარებენ მკვდარ ენებს. მისი აზრით: „*აუარებელი სიტყვა და სიტყვის ძირი მოიპოვება მიდიურ და ურარტულ ენაში ქართული*“ (წერეთელი, 1910ა, ხეც №2445).

1911 წლის 6 მაისის წერილის მიხედვით ვიგებთ, რომ თარგმნა ი. ჯავახიშვილის წერილი „მთვარის მოტაცების ამბავი“ (სავარაუდოდ, წიგნიდან „ქართველი ერის ისტორია“), გაასწორებინა და გაუგზავნა იქაურ ჟურნალს დასაბეჭდად, სწერს, ასევე, რომ სუმერული ენის შესახებ ამზადებს სტატიას ქართულად, თუმცა გულდაწყვეტილია, რომ ინგლისურად მის დაბეჭდვას ვერ შეძლებს უსახსრობის გამო და თან არც ისე მარტივია გავლენიან ჟურნალში სტატიის გამოქვეყნება (წერეთელი, 1911, ხეც №2450).

¹ ეს პირვანდელი შთაბეჭდილება შემდგომში სრულიად შეიცვალა, რადგან გრიგოლ რობაქიძე უდიდეს პატივს სცემს მიხაკოს და თავისი ნაშრომების ერთ-ერთ პირველ მკითხველად და შემფასებლად იგულისხმებს.

მ. წერეთელი ამავე წერილით ატყობინებს, რომ 1911 წლის გაზაფხულზე აპირებდა მონაწილეობის მიღებას ეროვნულ უმცირესობათა კონგრესში 7 წუთიანი რეგლამენტით, თუმცა საბოლოოდ აღარ დასწრებია, რადგან მდივანს უთქვამს, რომ შესაძლოა არც კი მისცემოდა სიტყვა, როგორც მცირე ერის წარმომადგენელს.

ერთი წლით ადრე კი, **1910 წელს**, მას მონაწილეობა მიუღია ლონდონის კონფერენციაზე. ხელნაწერთა ცენტრში ინახება მიხეილ წერეთლის მიერ ლონდონში ნაციონალური საკითხებისადმი მიძღვნილ კონფერენციაზე წარმოთქმული სიტყვა. დაბეჭდილია კრებულში (წერეთელი, 1910 ბ).

მ. წერეთელი 1916 წ. 26-29 ივლისს ქ. ლოხანაში (შვეიცარია) გამართულ მესამე საერთაშორისო სამშვიდობო კონგრესზე იყო საქართველოს წარმომადგენელი. შემონახულია მის მიერ წარმოთქმული სიტყვა (წერეთელი, 1916, გვ.117-31).

1914 წლის 18 აპრილს მიხაკო ჰაილდერბერგიდან ატყობინებს ჯავახიშვილს, რომ ვერ შეძლო მისი წიგნის “ქართველი ერის ისტორია“ შესახებ ვრცელი რეცენზიის დაწერა მოუცლელობის გამო, რადგან იმ ხანად დისერტაციაზე მუშაობდა (წერეთელი, 1914, ხეც №2453)

ივანე ჯავახიშვილისადმი მიწერილი მისი ბარათების მიხედვით საცნაური ხდება მიხაკო წერეთლის ხასიათის გამორჩეული თვისებები: შრომისმოყვარეობა, მიზანდასახულობა და ყოველივე ქართულისადმი დიდი ინტერესი და სწრაფვა განვითარებისაკენ. საბოლოოდ, სწორედ ამ უნარებმა მიიყვანა მეცნიერი იმ დიდ შედეგამდე, რომელსაც მიაღწია.

დასაფასებელია, რომ მიხეილ წერეთელი ასევე აქტიურად ეხმიანებოდა ყველა მეცნიერსა და მოღვაწეს, ვისაც კი რაიმე ღირებული შეუქმნია საქართველოს წარმოსაჩენად.

ქართული ემიგრაციის მუზეუმში დაცულია მიხაკო წერეთლის წერილი კონსტანტინე კანდელაკისადმი, რომელიც იყო საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ფინანსთა მინისტრი (1919-1921), საბჭოთა რუსეთის მიერ დამოუკიდებელი საქართველოს დაპყრობის შემდეგ მთავრობის წევრთა ნაწილთან ერთად ემიგრაციაში გაიხიზნა. ცხოვრობდა საფრანგეთში. ეწეოდა ნაყოფიერ სამეცნიერო და პუბლიცისტურ საქმიანობას. მიხაკო წერეთელი ეხმიანება კ.კანდელაკის მიერ 1953 წელს ინგლისურ ენაზე გამოცემულ წიგნს – **„საქართველოს საკითხი თავისუფალი სამყაროს წინაშე (აქტები-დოკუმენტები-დამამტკიცებელი საბუთები)** და აღნიშნავს მის საეტაპო მნიშვნელობას. პირად წერილში მადლობას უხდის ასეთი ფუნდამენტური შრომისთვის:

„საპროპაგანდოდ ამაზე უკეთესს აქ სხვას ვერც ვიშოვნით... ეჰ, ჩემო ბატონო, ჩვენი დაუდევრობა არ ახალია, ძველია... ოცდაათი წელი გავატარეთ ემიგრაციაში და ვერ მოვახერხეთ ვერც ერთი პროპაგანდული ლიტერატურის შექმნა და ვერც ქართული საქმის განგრძობითა ახალგაზრდათა კადრის აღზრდა. ახლა ჩვენ დავბერდით, მივდივართ და ღმერთმა იცის, ვის ჩაუვარდება ხელში ჩვენს შემდეგ ქართული საქმის ხელმძღვანელობა და უმეტესად მადლობელნი ვართ ჩვენ ყველანი, რომ ერთი შესანიშნავი საპროპაგანდო წიგნი მაინც მოგვეცით ხელში, რომ უცხოელებს მივცსეთ და დავაკმაყოფილოთ“ (წერეთელი, 1953, ემიგრაციის მუხ. ფ.ც-ა.3-ბ.20).

1957 წელს ამერიკაში გამომავალ „კრებულში“ გამოქვეყნდა გივი კობახიძის მიერ ჩაწერილი მიხეილ წერეთლის მოგონება ივანე ჯავახიშვილისა და იაკობ გოგებაშვილის ნაკლებად ცნობილი პოლემიკის შესახებ. ეს მოგონება თვალნათლივ წარმოაჩენს დიდი მეცნიერის პრინციპულ და კეთილსინდისიერ ბუნებას (კობახიძე, 1957, გვ. 55-72).

როგორც ცნობილია 1904 წელს ივანე ჯავახიშვილმა წერილების ციკლში **„მეცნიერება და მამულიშვილობა“** მკაცრად გააკრიტიკა იაკობ გოგებაშვილის წიგნში „ბურჯი ეროვნებისა“ გამოთქმული მოსაზრება ეროვნული თვითმყოფადობის შესახებ **„ადვოკატური, გამოსარჩლებითი ხასიათის“** გამო და მას **„გაზვიადებული ეროვნული თავმოყვარეობის გამოვლინება“** უწოდა (ჯავახიშვილი, 1904 „ცნობის ფურცელი“, №2453...). ამ წერილს მალევე გამოეხმაურა აკაკი წერეთელი ერთობ მწვავე სტატიით „ქართველთა მოძულენი“ (წერეთელი, 1904, „ივერია“ 1904, №128-130). იაკობ გოგებაშვილმა კი ივ. ჯავახიშვილის კრიტიკას მაშინ მოკლედ უპასუხა (გოგებაშვილი, 1904, №2481,

გვ. 3). იგი წუხდა, რომ ოპონენტმა მისი გამონათქვამები კონტექსტიდან ამოგლეჯილად გააკრიტიკა და იქვე აღნიშნა, ჯავახიშვილის ამ წერილებს პირადი წყენა უდევს საფუძვლად, რადგან ერთხელ ნიკო მარისტვის პირისპირ შეხვედრისას საყვედური უთქვამს იმის გამო, რომ მან გაილაშქრა აკაკის წინააღმდეგ და პასუხი არ გასცა ეზოვს, როდესაც ის აკრიტიკებდა ქართველებს. გოგებაშვილს არც ჯავახიშვილი დაუნდვია იმის გამო, ის თავის ისტორიულ წერილებში არ აღიარებდა ანდრია პირველწოდებულის შემოსვლას საქართველოში, არც ნინოს როლს ქართველთა გაქრისტიანებაში, ამიტომ კი, მისი აზრით, ქართული სამოციქულო ეკლესიის უფლებები კნინდებოდა. დაუმუნათებია იმის გამოც, რომ იგი არც ერთხელ არ გამოექომაგა და არ დაიცვა ქართველი ერი, როდესაც უცხო ტომის მეცნიერები აკნინებდნენ. (გაბოძე, 2024, გვ.478).

ძალიან საინტერესო ცნობებს შეიცავს მიხეილ წერეთლის მოგონება ამ პოლემიკასთან დაკავშირებით. როგორც ირკვევა, იაკობ გოგებაშვილს გულში ხინჯად ჰქონდა ჩარჩენილი, რომ თავის დროზე ამომწურავი პასუხი ვერ გასცა ჯავახიშვილის კრიტიკას და ორი წლის შემდეგ, 1906 წელს, მიუტანია წერილი დასაბუქდად გაზ. „ერში“. წერილი საკმაოდ მწვავე ხასიათის ყოფილა და ამიტომაც მიხეილ წერეთელს, რომელიც იმხანად გაზეთის სარედაქციო კოლეგიის წევრი იყო, კატეგორიული უარი უთქვამს გოგებაშვილისთვის მის დაბეჭდვაზე, რადგან ამით შეურაცხყოფა მიადგებოდა დიდ მეცნიერს. მას დაურწმუნებია ავტორი, რომ ადრინდელი წყენის გახსენება არ ივარგებდა და თავისი პრინციპულობით გადაურჩენია კიდეც მათი ურთიერთობა (კობახიძე, 1957, გვ. 55-72.)

მიხაკო წერეთელს განსაკუთრებული პატივისცემით ეპყრობოდნენ ემიგრაციაში ქართველი მოღვაწენი, განურჩევლად მათი პარტიული კუთვნილებიდან. მიხაკოს 70 წლის საიუბილეოდ ათობით მისასალმებელი წერილი დაიბეჭდა. ვის სიტყვას არ შეხვდებით: ნოე ჟორდანიას, ევგენი გეგეჭკორი, კ. სალია. გ. კვინიტაძე, ბელგიის ქართული კოლონიის თავ-რე ი. ტატიშვილი, თამარ და აკაკი პაპაევები, გრ. დიასამიძე, არჩილ გომართელი, გიორგი ჟურული, გიორგი კერესელიძე, ნ. სალია, ვახტანგ ღამბაშიძე და სხვ. (ბედი ქართლისა, 1948, № 3. გვ. 4-12).

ცნობილია მიხაკოსთან ქართველი ექიმისა და საქართველოში კურორტოლოგიის ფუძემდებლის, ვახტანგ ღამბაშიძის მეგობრობა. გამორჩეულია მიხაკო წერეთლის ქართული და ლურსმული ჩანაწერები, რომლებიც ჩაუწერია ვახტანგის მიერ დაარსებული სანატორიუმ პატარა ცემის დამსვენებელთა შთაბეჭდილებების წიგნში. პირველი ჩანაწერი 1909 წლის 18 ივლისით თარიღდება, როდესაც მიხაკო ჯერ ისევ საქართველოში იყო.

მას ლექსად გამოუხატავს თავისი აღტაცება და მადლიერება მეგობრისადმი:

*„ბრძანა ვახტანგმან მეურნალმან
და აღჩნდა სანატორია
პატარა ცემის სახელი,-
თვით სამოთხისა სწორია“.*

მ. წერეთელი 1909, 18 ივნისი

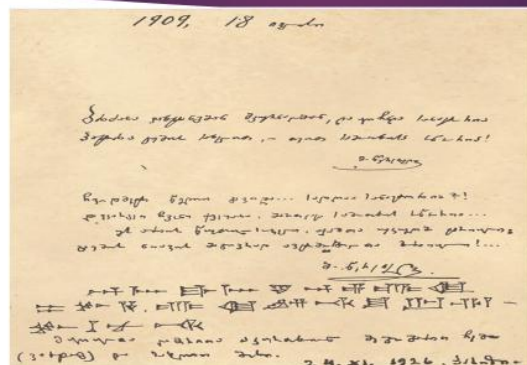
12 წლის შემდეგ, უკვე ემიგრაციაში მყოფს, იმავე გვერდზე გაუკეთებია მეორე ჩანაწერი, რომელშიც სამშობლოს დაკარგვით გამოწვეული უზომო სევდა იკითხება:

*„ჩვიდმეტი წელი გავიდა...სადღაა სანატორია?!
დავკარგეთ ჩვენი ქვეყანა, მაღლაც სამოთხიას სწორია...
ეს არის წუთი-სოფელი. ჟამთა უკუღმა ტრიალი
ცემის ნიავის მაგივრად ავტომობილთა ხრიალი“.*

მ. წერეთელი

იქვეა ლურსმული ჩანაწერი ქართული თარგმანით: „მაღალთა ღმერთთა აკუროთხონ მეგობარი ჩემი და სახლი მისი . 24. XI. 1926. პარიზი .

ჩანაწერები „პატარა ცემის“ ალბომში

მიხაკო წერეთლის ჩანაწერი სანატორიუმ „პატარა ცემის“ ალბომში.

Mikhako Tsereteli's recording in Georgian and cuneiform in the anbonm of the sanatorium "Patara Tsemi".

ვახტანგ ღამბაშიძის არქივში შემონახულია ამავე სანატორიუმის ეზოში გადაღებული ჯგუფური სურათი, რომელშიც ვახტანგ და დავით ღამბაშიძეებთან და რამდენიმე სხვა პირთან ერთად არის მიხაკო წერეთელიც. სურათი 1909 წლისაა, როგორც ჩანს, მიხაკო დასასვენებლად იმყოფებოდა პატარა ცემის სანატორიუმში (ღამბაშიძე, 2019, გვ.51).

სამწუხაროდ, ამ დიდებულ მოღვაწესაც, მარად სამშობლოზე მაფიქრალსა და მზრუნველს, ისევე როგორც ალბომის „ბინადართ“, ბევრ სხვა ქართველთან ერთად არ ეწერათ სამშობლოს ხილვა.

სანატორიუმ „პატარა ცემში“

ღვთი ღამბაშიძე, მიხაკო წერეთელი, ვ. ღამბაშიძე... პატარა ცემი

„პატარა ცემში“ მიხაკო წერეთელი ვახტანგ და დავით ღამბაშიძეებთან

Mikhako Tsereteli with Vakhtang and Davir Gambashidze in the sanatorium "Patara Tsemi".

მართლაც, „სადაურსა სად წაიყვანს“ ბედი, მაგრამ მათი ცხოვრება სწორედაც რომ, არ ყოფილა უსაგნო და ფუჭი. სამშობლოდან მოწყვეტილებმა დიადი მიზანი დაისახეს: სხვადასხვა ქვეყანაში მყოფთ სხვა ერებისთვის მათთვის გასაგებ ენაზე უნდა მოეთხროთ დიდი კულტურისა და ისტორიის მქონე პატარა საქართველოს როლის შესახებ კაცობრიობის ცივილიზაციის პროცესში. დიახ, ეს უდიდესი მისია იყო და იქნებ ემიგრანტობის ჯვარცმა ამად ღირდა კიდევ.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- ბაძალუა, ე. (2003). მიხაკო წერეთლის პუბლიცისტიკა, „ბედი ქართლისა“ 1948-1964, ქუთაისი: საგამომცემლო ცენტრი ISBN 9928-46-83-6
- ბედი ქართლისა (1948) მიხეილ წერეთელი: 70 წლისადმი მიძღვნილი საიუბილეო მილოცვები, ბედი ქართლისა, 3. გვ. 4-12. პარიზი.
- გაბოძე, ჯ. (1980). ყველა გზა რომში / გლობალიზაციისკენ / მიდის: ივ. ჯავახიშვილის დია და ფარული პოლემიკა ი. გოგებაშვილთან და აკაკისთან) .
https://tsu.ge/assets/media/files/48/konferenciebi/Simpoziumi_Masalebi_XVII.pdf
- გოგებაშვილი, ი. (1904) „ფელეტონი – მკითხველისადმი (თავ. ჯავახიშვილის წერილის გამო). „ცნობის ფურცელი“, 2481, 2-3. თბილისი.
- კობახიძე, გ. (1957). მიხეილ წერეთლის ნაამბობი: (იაკობ გოგებაშვილისა და ვაჟა-ფშაველას შესახებ, ჩაწერილი გივი კობახიძის მიერ 1945-46 წ. ზამთარში). კრებული, 1, 55-72, ნიუ იორკი.
- საგინაშვილი, ნ. (2003). ივანე ჯავახიშვილი და მიხეილ წერეთელი: ზოგიერთი შტრიხი. ძველი ქართული მწერლობის მკვლევარნი და „ვეფხისტყაოსნის“ საკითხები, 44-67, თბილისი, ISBN 99940-13-48-3.
- ლამბაშიძე, ვ. (2019). მიხაკო წერეთლის ჩანაწერები ქართულად და ლურსმულად. ვახტანგ ლამბაშიძის აღბოძი, 51, 187. თბილისი: ბაკურ სულაკაურის გამომცემლობა, ISBN978-9941-30-510-8
- წერეთელი, ა. (1904). ქართველთა მოძულენი, თბილისი: „ივერია“, 128-130;
- წერეთელი აკაკი თხულებანი ოც ტომად, ტ. XIV. თბილისი: „საქართველოს მაცნე“.
- წერეთელი, მ. (1910). მიხაკო წერეთლის წერილი ივანე ჯავახიშვილთან, კ. კეკელიძის სახ. ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, ფონდი, 2444
- წერეთელი, მ. (1910ა). მიხაკო წერეთლის წერილი ივანე ჯავახიშვილთან, კ. კეკელიძის სახ. ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, ფონდი, 2445
- წერეთელი, მ. (1910ბ). მიხეილ წერეთლის სიტყვა ლონდონში ნაციონალური საკითხებისადმი მიძღვნილ კონფერენციაზე “Nationalities and Subject Races, Report of Conference. London, June 28-30”.
- წერეთელი, მ. (1911). მიხაკო წერეთლის წერილი ივანე ჯავახიშვილთან, კ. კეკელიძის სახ. ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, ფონდი, 2450)
- წერეთელი, მ. (1914). მიხაკო წერეთლის წერილი ივანე ჯავახიშვილთან, კ. კეკელიძის სახ. ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, ფონდი, 2453)
- წერეთელი, მ. (1916). მიხეილ წერეთლის სიტყვა, თბილისი: მნათობი. 1993. 2. 117-131 იქვე ფრანგულენოვანი ვერსია: Les Droits du peuple géorgien: Rapport présenté au IIIe Congrès de l'Union des Nationalités tenu à Lausanne au mois de juin, 1916 (ხელმოწერა: M. Tseretheli).
- წერეთელი, მ. (1943). ივანე ჯავახიშვილი, მიხეილ წერეთლის სიტყვა, პარიზი: „ქართველი ერი“, 3/4. (დამატება: 1-12).
- წერეთელი, მ. (1952). მიხეილ წერეთლის სიტყვა წარმოთქმული ილია ჭავჭავაძის ტფილისში ჩამოსვენებისას 7 სექტემბერს 1907 წ. „ბედი ქართლისა“, 12, 15-19. პარიზი.
- წერეთელი, მ. (1953). მიხეილ წერეთლის წერილი კონსტანტინე კანდელაკისადმი, ქართული ემიგრაციის მუზეუმი ფ.ც-ა.3-ბ.20
- შარაძე, გ. (1991). მიხეილ წერეთელი უცხოეთის ცის ქვეშ, 303-348, თბილისი: „მერანი“.
- ჯავახიშვილი, ივ. (1904). „მეცნიერება და მამულიშვილობა“, „ცნობის ფურცელი“, №№ 2453; 2458, 2460, 2465-2467, თბილისი.

References:

- Badzagua, E. (2003). Mikhak'o Ts'eretelis p'ublistsik'ik'a, [*Mikhako Tsereteli's journalism, "Bedi Kartlisa" 1948-1964*]. Kutaisi: Publishing Center.
- Bedi Kartlisa. (1948). *Mikheil Ts'ereteli: 70 ts'lisadmi midzghvnili milotsvebi, Bedi Kartlisa [Jubilee congratulations dedicated to his 70th anniversary]*. P'arizi, Bedi Kartlisa, 3), 4–12.
- Gabodze, J. (1980). Q'vela gza romshi /globalizatsiisak'en/ midis. Ivane Javakhishvilis ghia da paruli p'olemik'a Iak'ob Gogebashviltan. [*All roads lead to Rome / toward globalization: Iv. Javakhishvili's open and hidden polemics with Iakob Gogebashvili and Akaki*].
https://tsu.ge/assets/media/files/48/konferenciebi/Simpoziuri_Masalebi_XVII.pdf
- Ghambashidze, V. (2019). Mikhako Ts'eretlis Chanats'erebi kartulad da lursmulad. Vakhtang Ghambashidzis albomi. [*Mikhako Tsereteli's notes in Georgian and cuneiform*]. Tbilisi: Bakur Sulakauri Publishing. 51, 187 ISBN978-9941-30-510-8
- Gogebashvili, I. (1904). Pelet'oni mkithkvelisatvis (tavad Javakhishvilis ts'erilis gamo. [A feuilleton – to the reader (regarding Prince Javakhishvili's letter)]. Tbilisi, *Tsnobis Purceli*, (2481), 2–3.
- Javakhishvili, I. (1904). Javakhishvili Ivane Metsniereba da P'at'riot'izmi. [Science and patriotism]. Tdnobis Purceli, 2453, 2458, 2460, 2465–2467. Tbilisi.
- K'obakhidze, G. (1957). Mikheil Ts'eretelis naambobi Iak'ob Gogebashvilsa da Vazha Pshavelaze, Chats'erili 1934–45 ts'lebsi. [*Mikheil Tsereteli's narrations: (About Iakob Gogebashvili and Vazha-Pshavela, recorded in 1945–46)*]. K'rebuli, Collection No. 1, 55–72.
- Saginashvili, N. (2003). Ivane Javakhishvili da Mikheil Ts'ereteli, Zogierti Sht'rikhi dzveli kartuli mts'erlobis. Dzveli kartuli mts'erlobis mk'vlevari da Vepkhvst'q'aosnis sak'itxebi. [Ivane Javakhishvili and Mikheil Tsereteli: Some details. In *Researchers of Old Georgian Literature and Issues of "The Knight in the Panther's Skin"*] (44–67). Tbilisi. 44–67. ISBN 99940-13-48-3.
- Sharadze, G. (1993). Mikheil Ts'ereteli. [*Mikheil Tsereteli. Under the foreign sky*]. Tbilisi: Merani.
- Ts'ereteli, A. (1904). Kaervelt modzuleni. [*The haters of Georgians*]. Iveria. 128-130; Tsereteli, A. *Works* (Vol. 14). Tbilisi: Sakartvelos Matsne.
- Ts'ereteli, M. (1910). *Mikhako Ts'eretlis ts'erili Ivane Javakhishvilisadmi. [Mikhako Tsereteli's letter to Ivane Javakhishvili]*. Korneli Kekelidze National Centre of Manuscripts, Collection 2444.
- Ts'ereteli, M. (1910a). *Mikhako Ts'eretlis ts'erili Ivane javakhishvilisadmi. [Mikhako Tsereteli's letter to Ivane Javakhishvili]*. Korneli Kekelidze National Centre of Manuscripts, Collection 2445.
- Ts'ereteli, M. (1910b). Mikheil Ts'eretlis Sit'q'va londonshi, natsionaluri sak'itkhebisadmi midzghvnili k'onferentsiaze [*Mikheil Tsereteli's speech in London at the conference dedicated to national questions. In Nationalities and Subject Races: Report of the Conference*] (June 28–30, 1910).
- Ts'ereteli, M. (1911). *Mikhako Ts'eretlis ts'erili Ivane javakhishvilisadmi. [Mikhako Tsereteli's letter to Ivane Javakhishvili]*. Korneli Kekelidze National Centre of Manuscripts, Collection 2450.
- Ts'ereteli, M. (1914). *Mikhako Tseretlis tserili Ivane javakhishvilisadmi. [Mikhako Tsereteli's letter to Ivane Javakhishvili]*. Korneli Kekelidze National Centre of Manuscripts, Collection 2453.
- Ts'ereteli, M. (1916). Mikheil Ts'eretlis Sit'q'va, [Mikheil Tsereteli's speech.], Mnathobi, (1993/2), 117–131. Tbilisi. (Original French version: Les Droits du peuple géorgien: Rapport présenté au IIIe Congrès de l'Union des Nationalités, Lausanne, June 1916.)
- Ts'ereteli, M. (1943). Ivane Javakhishvili. [*Ivane Javakhishvili*]. Kartveli *Eri*, 3–4 (Suppl.), 1–12. P'aris.
- Ts'ereteli, M. (1952). Mikheil Ts'eretlis sit'q'va ta'armotkmuli Ilia Ch'avch'avadzis gadasvenebis tseremoniaze [*Mikheil Tsereteli's speech delivered at the reburial ceremony of Ilia Chavchavadze in Tbilisi on 7 September 1907*]. Bedi Kartlisa, 12, 15–19. P'aris.
- Ts'ereteli, M. (1953). Mikheil Ts'eretlis ts'erili K'onst'ant'ine K'andelak'isadmi. [*Mikheil Tsereteli's letter to Konstantine Kandelaki*]. Georgian Emigration Museum, Fund c-a.3-f.20.

Lia Karichashvili

ლია კარიჭაშვილი

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი

Georgia, Tbilisi

საქართველო, თბილისი

Several Variant Lines in Mikhako Tsereteli's Edition of

“The Knight in the Panther's Skin”

რამდენიმე ვარიანტული ტაეპი „ვეფხისტყაოსნის“ მიხაკო წერეთლისეულ გამოცემაში

DOI: <https://doi.org/10.62119/cils.18.2025.10919>

The Rustvelological reflections of Mikhako Tsereteli continue to command the attention of researchers today.

In this paper I discuss several variant lines and substantiate the validity of those readings that Mikhako Tsereteli favored in his edition.

One such line is: “I sit nursing the love You planted” (201, 4).

Another variant line is: “Waking I thought of her, when I fell asleep (I thought of her) in my drowsiness” (1193)

The resolution of these lines once again attests to the editor's profound knowledge of Rustaveli's artistic language, his textual sensibility, and the most delicate capacity for discerning nuances.

Keywords: Mikhako Tsereteli, „The Knight in the Panther's Skin“, line, variant

საკვანძო სიტყვები: მიხაკო წერეთელი, ვეფხისტყაოსანი, ტაეპი, ვარიანტი

მრავალმხრივი მეცნიერისა და ქართველ ემიგრანტთა თვალსაზრისით წარმომადგენლის მიხაკო წერეთლის რუსთველოლოგიური ნააზრევი დღესაც იმსახურებს მკვლევართა ყურადღებას. მისი ცალკეული შრომები, „ვეფხისტყაოსნის“ მის მიერ დადგენილი ტექსტი (პარიზი, 1962; მეორე გამოცემა ნინო სალიას მიერ 1977), აგრეთვე პოემის პროზაული თარგმანი გერმანულ ენაზე (1975) თავის დროზე საეტაპო მნიშვნელობის იყო. ნაშრომში განვიხილავთ რამდენიმე ვარიანტულ ტაეპს და დავასაბუთებთ იმ წაკითხვის საფუძვლიანობას, რომელთაც მიხაკო წერეთელმა მიანიჭა უპირატესობა თავის გამოცემაში.

ერთ-ერთი ასეთი ტაეპია „ვზი მზრდელად სიყვარულისა მის, შენგან დანერგულისად“. ქაჯეთის ციხეში დატყვევებული ნესტან-დარეჯანი სატრფოს სწერს: („წიგნი ნესტან-დარეჯანისა საყვარელთანა“).

*„შენი სიცოცხლე მეყოფის ჩემად იმედად გულისად,
გულისა ერთობ წელულისა და ასრე დადაგულისად!
მომიგონებდი, გახსოვდე მე შენთვის დაკარგული სად;
ვზი მზრდელად სიყვარულისა მის, ჩემგან დანერგულისად“. (1297)*

ტექსტი დამოწმებულია „ვეფხისტყაოსნის“ 1951 წლის გამოცემიდან (სარედაქციო კოლეგია: ა. ბარამიძე, კ. კეკელიძე, ა. შანიძე)

სტროფის მეოთხე ტაეპი სახეობრივად წარმოაჩენს (უკეთ რომ ვთქვათ, უნდა წარმოაჩენდეს) დამოკიდებულებას ნესტან-დარეჯანსა და ტარიელს შორის. ამას მკითხველი კონტექსტის მიხედვით გრძნობს, თორემ, ერთი შეხედვით, შეიძლება შეუმჩნეველიც დარჩეს, რომ ტაეპის შინაარსი ორ გმირს არ გულისხმობს, ყოველ შემთხვევაში, არ ასახავს და აი, რატომ:

ტაეპში სიყვარული – ადამიანის სულიერი, ფსიქო-ემოციური განწყობა – გადმოცემულია სახეობრივად: „ვზი მზრდელად...“ ...დანერგულისად“. სიყვარული ასოცირებულია ნერგთან. იგი ნესტანის გულშია ამოზრდილი. ე.ი. გული ერთგვარი ნიადაგია (მზრდელია) ნერგისა. ტაეპის შინაარსი (ისე, როგორც ჩვენ მას ვკითხულობთ) ამ სახე-სიმბოლოთა გათვალისწინებით ასეთია: მე ვარ მზრდელი (ნიადაგი) სიყვარულისა (ნერგისა), რომელიც მე დავრგე.

გამოდის, რომ ნესტან-დარეჯანი ერთდროულად არის მზრდელი (ნიადაგი) ნერგისა და დამნერგავი. იგი დგას ნერგის (სიყვარულის) ორივე მხარეს. მისგან გამომავალი ენერგია მიემართება ისევ მას. ტარიელის სახე დაკარგულია. ტაეპის ზემოხსენებული წაკითხვა მას არ გულისხმობს.

ვნახოთ, როგორ განმარტავს ტაეპს „ვეფხისტყაოსნის“ 1992 წლის გამოცემაში ნოდარ ნათაძე: „ვზი მზრდელად – ვახარებ, ვუვლი, ვაცოცხლებ (ჩემს სიყვარულს შენდამი), მის ჩემგან დანერგულისად – იმ ჩემგან დარგულისა“ (ნათაძე 1992: 421).

ტაეპის მცდარი წაკითხვის შესაბამისად მცდარი ახსნა არაზუსტი და არათანმიმდევრულიცაა. ტაეპის პირველი ნაწილის განმარტებამ – „ვახარებ, ვუვლი, ვაცოცხლებ (ჩემს სიყვარულს შენდამი)“ – ტექსტს გაუსწრო. ამ ნაწილში („ვზი მზრდელად სიყვარულისა“) არ იკითხება, ვის ან რას მიემართება სიყვარული: მეორე პირს თუ მესამეს, ერთ ადამიანს თუ მრავალს, ადამიანს თუ სამშობლოს, მაგრამ მკვლევარი გრძნობს, რომ სიყვარულის ადრესატი უნდა დაკონკრეტდეს, ვინაიდან თუ უიმიოდ თქვა „იმ ჩემგან დარგულისა“, გამოვა: „ვახარებ, ვუვლი, ვაცოცხლებ ჩემს სიყვარულს ჩემგან დარგულს“. ამგვარ განმარტებაში კი სიყვარულის „მოცალე“, მეორე მხარე, არ გამოჩნდება, ამიტომ მკვლევარი ტაეპის პირველი ნაწილის შინაარსს თვითნებურად განავრცობს („ჩემს სიყვარულს შენდამი“). გარდა ამისა, უცნაურია, რომ ტაეპში „მის“ ნაცვალსახელის ის შემდეგ დასმული მძიმე, რომელიც გამოყოფს სიტყვებს „ჩემგან დანერგულისად“, განმარტებაში აღარ ჩანს და ერთად განიმარტება სიტყვები „მის ჩემგან დანერგულისად“.

როგორ ესმით სინტაგმა „ჩემგან დანერგულისად“?

ის გარემოება, რომ ტარიელისა და ნესტან-დარეჯანის სამიჯნურო ურთიერთობაში პირველი ნაბიჯი ნესტან-დარეჯანმა გადადგა, ანუ პირველმა მან აღიარა სიყვარული („წიგნი ნესტან-დარეჯანისა საყვარელსა თანა მიწერილი პირველი“), არ ნიშნავს, რომ იგია ამ სიყვარულის დამნერგავი.

დამნერგავი ამ შემთხვევაში უნდა გულისხმობდეს შთამაგონებელს, გამომწვევს ანუ მას, ვისი მიზეზითაც დაიბადა გმირის გულში სიყვარული. ასეთი ნესტან-დარეჯანისთვის ტარიელია, ტარიელისთვის კი ნესტან-დარეჯანი. მიჯნურის გულში სიყვარულისა და იმედის დამნერგავი მისივე გულისწორია. როდესაც თინათინი ავთანდილს უცხო მოყმის მოძებნას ავალებს, ეუბნება:

*„შენგან ჩემი სიყვარული ამით უფრო გაამყარე,
რომე დამხსნა შეჭირვება, ეშმა ბილწი ასაჰყარე,
გულსა გარე საიმედო ია მორგე, ვარდი ყარე,
მერმე მოდი, ლომო, მზესა შეგეყრები, შემეყარე“. (131)*

ამდენად, აბსურდია ნესტან-დარეჯანი აცხადებდეს: „ვზი მზრდელად სიყვარულისა მის, ჩემგან დანერგულისად“, იგი მიმართავს თავის მიჯნურს და, ბუნებრივია, იტყვის „მის, შენგან დანერგულისად“.

წერილში, გარდა ზემოაღნიშნული ტაეპისა, „სიყვარული“ ორჯერ არის ნახსენები:

1. „მაგრა შენი სიყვარული ჩავიტანე, ჩამრჩა გულსა“.
2. „ნუცა მტირ და ნუცა მიგლოვ, ჩემო, ჩემსა სიყვარულსა“.

ორივე შემთხვევაში სიყვარულის ადრესატი დაკონკრეტებულია, განსაზღვრულია კუთვნილებითი ნაცვალსახელით.

1. შენი სიყვარული – სიყვარული, რომელსაც მე განვიცდი შენდამი.

2. ჩემი სიყვარული – რომელსაც შენ განიცდი ჩემ მიმართ.

არც ჩვენთვის საინტერესო ტაეპია გამონაკლისი. აქ იგივე სახელდება და დაკონკრეტება (რასაკვირველია, ისევე კუთვნილებითი ნაცვალსახელით) ხდება ტაეპის მეორე ნაწილში. „შენგან დანერგულისად“ თავისი მნიშვნელობით იგივეა, რაც „შენი“.

ტაეპის აზრი და ქვეტექსტია: შენი სიყვარული ჩემში (ჩემს გულში) უფრო და უფრო იზრდება, ძლიერდება (როგორც ნოყიერ ნიადაგში დარგული ნერგი).

ტაეპის ეს, ჩვენი აზრით, სწორი წაკითხვა გვხვდება „ვეფხისტყაოსნის“ მიხედვით წერეთლის გამოცემაში (რუსთაველი 1977, გვ. 201) ასევე პოემის პროზაულ თარგმანში გერმანულ ენაზე: „Ich bin da, die Liebe grosszuziehen, die von dir gepflanzt ward“ (Tsereteli, 1975, 191)¹. მანამდე გვხვდება მხოლოდ 2 გამოცემაში (დავით კარიჭაშვილი, 1920; სარგის კაკაბაძე, 1927). ამგვარ წაკითხვას საფუძველს აძლევს პოემის 10 ხელნაწერი.

რაც შეეხება ტაეპში სასვენ ნიშანს, რომელიც აცდენილია ცეზურას და აბრკოლებს ლექსის რიტმს, იგი უნდა განთავსდეს „მის“ ნაცვალსახელის წინ, იქ, სადაც მას ითხოვს ლექსის რიტმი, საზომი და წინადადების სინტაქსური წყობა:

„ვზი მზრდელად სიყვარულისა, იმ შენგან დანერგული – (სიყვარულისა)– სად (ან: იმ სიყვარულისა, რომელიც შენ მიერ არის დანერგული). „მის“ აქ არის ჩვენებითი ნაცვალსახელი – ის, იგი – რომელიც (ძველი ქართული ენის ნორმის გათვალისწინებით) ნათესაობით ბრუნვაში შეწყობილია სახელთან „სიყვარულისა“.

ანალოგიური კონსტრუქციის ტაეპებია:

„ბროლ-ბალახშისა თლილისა, მის მიჯრით მიწყობილისა“ (5,3;

„ფიცა მზე თინათინისა, მის მზისა მოწყუნარისა“ (66, 2);

„ნახვა მის მზისა ნათლისა, მის თვალად არ დუხჭირისა“ (691,2).

ყოველივე ზემოთქმულის გათვალისწინებით, ვფიქრობთ, ტაეპის წაკითხვის სწორი ვარიანტია: **„ვზი მზრდელად სიყვარულისა, მის შენგან დანერგულისად“**.

ვარიანტულია აგრეთვე „ვეფხისტყაოსნის“ ტაეპი: **„მას ვიგონებდი მღვიმარე, რა მიმეძინის რულითა“** (// „... რა მიმეძინის ლულითა“; „... რა მიმელულის ლულითა“).

უმიზეზო სევდა, რომელიც ფატმანს ნავროზობა დღეს ეუფლება, გაცხადებულ ტანჯვად იქცევა მის ცხოვრებაში ნესტან-დარეჯანის გამოჩენის შემდეგ. ამის შესახებ იგი ავთანდილს უამბობს:

*„სახლი და შვილი მომძულდეს, ვკედი უგულოთა გულითა,
მას ვიგონებდი მღვიმარე, რა მიმელულის ლულითა,
უსენ, გამტეხი ფიცისა, მიჩნს უსჯულოთა სჯულითა,
ვერ მიმიახლოს საახლოდ კრულმან პირითა კრულითა“. (1211)*

სტროფის მეორე ტაეპი ხელნაწერებსა და გამოცემებში რამდენიმე ვარიანტით იკითხება, მათ შორის ძირითადია:

1. „მას ვიგონებდი მღვიმარე, რა მიმეძინის ლულითა“.

2. „მას ვიგონებდი მღვიმარე, რა მიმეძინის რულითა“.

იმის გასარკვევად, თუ რომელი ვარიანტი გადმოსცემს უფრო ზუსტად ფატმანის სათქმელს, ჯერ დავადგინოთ ტაეპის მეორე ნაწილში მონაცვლე სიტყვათა ლექსიკური მნიშვნელობა. ეს სიტყვებია: მილულვა (მიმელულის), ლული (ლულითა), რული (რულითა).

¹ პოემის გერმანულენოვანი პროზაული თარგმანის მონაცემები მოგვაწოდა ბატონმა ლევან ბრეგაძემ.

ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონის მონაცემებით „ლული“ იგივეა, რაც „რული“. აქედან გამომდინარე, მილულვა (ანალოგიით მირულვა) უნდა ნიშნავდეს მიძინებას.

მილულვას აქვს მეორე ლექსიკური მნიშვნელობაც – თვალების დახუჭვა. მილულული თვალები – ეს არის ოდნავ დახუჭული თვალები. „ლულავს. გრდმ. თვალებს ლულავს – თვალებს ოდნავ ხუჭავს, თვალებს ნაბავს. შდრ. „ელულება“ (ქართული ენის... 1986, გვ. 27).

ადამიანს შესაძლოა თვალები მიეღულოს იმის გამო, რომ მას ეძინება, რული ეკიდება, მაგრამ მილის სურვილი თვალების მილულვის ერთადერთი მიზეზი არ არის. შესაძლოა, ადამიანი თვალმილულული ფიქრობდეს, უსმენდეს (მუსიკას, საუბარს და სხვა), ან, უბრალოდ, თვალს ასვენებდეს. ამ გაგებით სიტყვა აქტიურია სასაუბრო მეტყველებაშიც და სალიტერატურო ენაშიც: „მის თვალებს წარმოუდგა მაყვალა სრულის თავის მშვენიერებით. მილულულს თვალებს დარაჯად მოხვეოდა გრძელი და გიშერსავით შავი წამწამები“ (ალექსანდრე ყაზბეგი, „მომღვარი“). „შვილმა იგრძნო დედის ხელი თავის გულზედ, თუ ხმამ დედისამ გამოაბრუნა – ეს კი იყო, თვალი გაახილა და უღონოდ მოატარა გარშემო. მალე ისევ მიეღულა თვალი, ისევ დაეხუჭა და ტუჩებსღა დაუწყო ტოკვა“ (ილია ჭავჭავაძე, „ოთარანთ ქვრივი“).

იმის გასარკვევად, თუ „მილულვის“ ორი ლექსიკური მნიშვნელობიდან (1. მიძინება, მითვლემა; 2. თვალების დახუჭვა), რომელია ზუსტი „ვეფხისტყაოსნის“ შესაბამის ტაეპებში, არსებობს ორი გზა: ამ სიტყვიდან წარმოებულ ზმნათა მორფოლოგიური ანალიზი და ტაეპთა კონტექსტი.

პოემაში „მილულვადან“ წარმოებული ორი ზმნა იკითხება: „მიმელულის“ (მას ვიგონებდი მღვიძარე, რა მიმელულის ლულითა – ამბობს ფატმანი) და „მილულნის“ (რა მილულნის, სიახლევე საყვარლისა ეოცების – ნათქვამია ავთანდილის შესახებ).

დავიწყით უკანასკნელით.

მილულნის – ზმნის საწყისია ლულვა. წარმოდგენილია II სერიის მწკრივით, წყვეტილის ხოლმეობითით. ზმნა II სერიაშია, ესე იგი, მისი სუბიექტი მოთხრობით ბრუნვაში დგას. ზმნა გარდამავალია, მოქმედებითი გვარისა. სუბიექტი, ცხადია, ავთანდილია. რა შეიძლება იყოს პირდაპირი ობიექტი, თანაც ნარიან მრავლობითში, თუ არა „თვალნი“.

მეორე ხოლმეობითის (იგივე წყვეტილის ხოლმეობითის) მწკრივი, რომლითაც ზმნა არის წარმოდგენილი, ახალ ქართულ ენაში აღარ არსებობს. შემორჩენილია მხოლოდ მთის კილოებში. ამ მწკრივს უახლოვდება უწყვეტლის მწკრივი. ამიტომ II სერიის ზმნა „მილულნის“ (ავთანდილმა თვალნი) გადაინაცვლებს I სერიის უწყვეტელში, რათა შერჩეს ხოლმეობითის გაგება და „რა მილულნის“ თავისი აღდგენილი წევრებითურთ ახალი ქართულით გაიმართება ასე: ავთანდილი რომ თვალებს ხუჭავდა ...

აქვე შევნიშნავთ, რომ „მილულნის“ ზოგიერთ გამოცემაში იკითხება მცირე სხვაობით „მიჰლულნის“. პირდაპირობიექტური პირის ნიშნად მიჩნეული 3 ზმნაში სრულიად ზედმეტია, მით უფრო, რომ იგი II სერიაშია. „პირდაპირ-ობიექტური პირის ფორმას ძველად არაფერი ჰქონდა და დღესაც არაფერი აქვს. I სერიის ფორმებში ზოგ შემთხვევაში პირდაპირ-ობიექტურ პირსაც ჰქონდა ნიშანი“ (შანიძე, 1980, გვ. 185).

ახლა ვნახოთ რამდენად მისაღებია მილულვა, როგორც თვალების დახუჭვა, კონტექსტის თვალსაზრისით. თინათინთან საუბრის შემდეგ შინდაბრუნებულმა ავთანდილმა მღელვარე, ცრემლიანი ღამე გაატარა:

*„საწოლსა დაწვა, ტირს, მტირალსა ცრემლი ძნელად ეხოცების,
ვითა ვერხვი ქარისაგან, ირხევის და იკეცების,
რა მილულნის, სიახლევე საყვარლისა ეოცების,
შეკრთის, დიდნი დაიზახნის, მით პატიჟი ეოცების.“ (140)*

III ტაეპში სიახლევე იგივეა, რაც ახლოს ყოფნა, თანხლება; ოცება – [მო]ჩვენება, ლანდი. მოჩვენება შეიძლება იყოს სიზმრისეული, ე. ი. მას ძილში ხედავდეს ადამიანი („მაგრამ მისი მნახავიცა სიზმრით კაცი არ მეოცა.“ (588), ან ცხადში ხედავდეს რამე წარმოსახვითს, არარეალურს, ან რე-

ალურს, მაგრამ იმდენად უცნაურსა და დაუჯერებელს, რომ მოჩვენებად მიიჩნეოდა („ჯეროცა ესე არა ვიცი, ცხადი იყო თუ მეოცნა.“ (110).

ტაეპის აზრია: ავთანდილი რომ თვალებს დახუჭავდა, ისევ საყვარელი ელანდებოდა, მისი სახეება ედგა თვალწინ.

რა თქმა უნდა, ავთანდილი თვალებს ხუჭავდა დაძინების მიზნით („საწოლს დაწვა“), მაგრამ კი არ ეძინა ან თვლემდა, როგორც ამას ნოდარ ნათაძე განმარტავს: „რა მიჰლულნის - რომ მიერულეობდა ხოლმე“ (1992, გვ. 58), არამედ საერთოდ ვერ ახერხებდა დაძინებას, რადგან მოხუჭავდა თუ არა თვალს, კვლავ საყვარლის ლანდი უდგებოდა თვალწინ, შეკრთებოდა („შეკრთის“), წამოიყვირებდა („დიდნი დაიზახნის“) და ამით ტანჯვა უოცკეცდებოდა. რით? სწორედ იმით, რომ ძილის მცდელობა უარესი იყო. თვალდახუჭულს საყვარლის სახე უფრო მკაფიოდ ელანდებოდა. ამას მოსდევდა კვლავ ცრემლთა ფრქვევა („ცრემლსა ვითა მარგალიტსა სწვიმს ვარდისა დასანაზოდ“) და ამასობაში გათენდა („რა გათენდა, შეეკაზმა ...“).

სტროფის შინაარსი, ორიოდ სიტყვით რომ გადმოვცეთ, ასეთია: ავთანდილმა იმ ღამეს ვერ დაიძინა.

როგორც ვხედავთ, ამჯერად ერთმანეთს დაემთხვა სამი ძირითადი ფაქტორი: სიტყვის ლექსიკური მნიშვნელობა, მიღწევა – თვალის დახუჭვა, ზმნის („მიღწევის“) მორფოლოგიური მონაცემები და კონტექსტი.

განვიხილოთ „მიღწევიდან“ წარმოებული მეორე ზმნა – „მიმეღწევის“ – ტაეპიდან „მას ვიგონებდი მღვიმარე, რა მიმეღწევის ლულითა“.

მიმეღწევის - ზმნის საწყისია მიღწევა (შესაძლოა მიღწევა), წარმოდგენილია I სერიის I ხოლმეობითით. ზმნა გარდაუვალია, ორპირიანი. იგი არ გამოირიცხავს „მიღწევის“ არც ერთ მნიშვნელობას; შესაძლოა, გულისხმობდეს თვალის დახუჭვას (მიმეღწევა თვალის), ან მითვლემას, მიძინებას (იმ შემთხვევაში, თუ ლულს რულის სინონიმად მივიჩნევთ). ანალოგიურია წარმოება ზმნისა „მიმერულა“. თუ „მიმეღწევა“ იგივეა, რაც „მიმერულა“, მაშინ ზმნის ორპირიანობა ფორმალურია, რეალურად მას ერთი პირის გაგება აქვს (მიმეღწევა//მიმერულა მე).

ასეთ ვითარებაში სიტყვის მნიშვნელობის დასადგენად რჩება ერთადერთი გზა - კონტექსტი, რომლის მიხედვითაც ერთმნიშვნელოვანია აზრი იმის შესახებ, რომ მოცემულ ტაეპში „მიმეღწევის“ გულისხმობს არა თვალის დახუჭვას, არამედ მითვლემას, მიძინებას, მაგრამ რამდენად ზუსტია წაკითხვა: „რა მიმეღწევის ლულითა“ და აქვს თუ არა მას უპირატესობა ვარიანტულ წაკითხვებთან შედარებით („რა მიმეძინის რულითა“, „რა მიმეძინის ლულითა“)?

ფაქტმა ავთანდილს უამბობს, რა მძაფრ ტანჯვას განიცდის ნესტან-დარეჯანთან განშორების გამო. ტაეპი „მას ვიგონებდი მღვიმარე, რა მიმეღწევის ლულითა“ ლოგიკური გაგრძელებაა წინა სტროფის ორი ტაეპისა:

*„მას უკანით გაუწყვედლად დება მჭირდის ცეცხლთა ცხელთა,
ვერ გავახში წყარო ცრემლთა, თვალთა ჩემთა გადმომღვრელთა“. (1210)*

ეს ტაეპები მსგავსია შინაარსობრივი ტენდენციით – გამოკვეთონ, ხაზი გაუსვან ფაქტმანის წუხილის მუდმივობას, შეუწყვეტლობას („...გაუწყვედლად...“, „ვერ გავახში წყარო ცრემლთა...“), ამიტომ ტაეპის პირველ ნაწილში ნათქვამი „მღვიმარე“ („მას ვიგონებდი მღვიმარე“) – მოითხოვს თავის ანტონიმს მეორე ნაწილში, რათა გამთლიანდეს დრო ღვიძილისა და ძილისა. ე.ი. ტაეპში უნდა გამოჩნდეს „ძილი“. მართლაც, ტაეპის ერთ-ერთ ვარიანტში იკითხება „რა მიმეძინის“. შეიძლება თუ არა მას ჩაენაცვლოს „მიმეღწევის“? რასაკვირველია, არა, რადგან ლული (რული) ძილის სინონიმი არ არის და მისი გამოყენება ღვიძილის („მღვიმარე“) საპირისპირო ცნებად მართებული არ იქნება. აღარაფერს ვამბობთ იმაზე, რომ „რა მიმეღწევის ლულითა“, ანალოგიით: „რა მიმერულის რულითა“ მაღალი სტილის ნიმუში არ არის, მაშასადამე, „რა მიმეძინის“ – ამბობს ფაქტმანი, მაგრამ იმის გამო, რომ იგი შინაგანად აფორიაქებულია, მუდმივად წუხს, დარდობს, მისი ძილი ვერ იქნება ღრმა, სრულფასოვანი. ესაა უფრო ზედაპირული, „მცირე“ ძილი, თვლელა. ესაა ის, რასაც

ყველა ლექსიკონში ცალსახად შეესატყვისება „რული“ (და არა ლული). „მიმემდინის რულითა“ გულისხმობს ქვეტექსტს: მეძინა, მაგრამ ცუდად, ზედაპირულად. ვფიქრობთ, ტაეპის შინაარსის ამგვარი გაგება ზუსტად მიესადაგება კონტექსტს.

„რულითა“-ს გამოჩენა სტროფის სარიტმოდ სიტყვათა რკალში დისონანსს ვერ შეიტანს, რადგან მას IV ტაეპის სარიტმოდ სიტყვაში უკვე ხვდება თანხმოვანი რ (I – „გულითა“, II – „რულითა“, III – „სჯულითა“, IV – „კრულითა“).

„მიმემდინის“, რომელსაც ირჩევს მიხაკო წერეთელი, მომდინარეობს ხელნაწერთა უმრავლესობიდან, იკითხება ყველა გამოცემაში დაწყებული 1712 წლის ვახტანგისეული გამოცემიდან 1966 წლის გამოცემების ჩათვლით. მას შემდეგ კი, გარდა მ. წერეთლისა, გაზიარებულია პ. ინგოროყვას (1970) და ნ. ნათაძის მიერ (1974, 1992, 1996).

„რულითა“ (მომდინარეობს 4 ხელნაწერიდან), დაცულია მხოლოდ 4 გამოცემაში (გ. ქართველიშვილი (1888), დ. კარიჭაშვილი (1903, 1920;) მ. წერეთელი (1977).

(პოემის გერმანულ თარგმანში საანალიზო ტაეპი ასე იკითხება: „An sie dachte ich, wenn ich wach war (und) wenn der Schlummer mich befiel. (1975, გვ. 180) (მასზე ვფიქრობდი, როდესაც მეღვიძა (და) როდესაც თვლელმა მომერეოდა (დამეცემოდა)).

ვფიქრობთ, „ვეფხისტყაოსნის“ მომავალი გამოცემები გზას გაუხსნიან ტაეპის წაკითხვის მართებულ ვარიანტს: „მას ვიგონებდი მღვიმარე, რა მიმემდინის რულითა“, ხოლო ტაეპი – „რა მილულნის, სიახლევე საყვარლისა ეოცების“ – ადეკვატურად იქნება განმარტებული.

ამ და სხვა ვარიანტულ ტაეპთა გადაწყვეტა კიდევ ერთხელ ცხადყოფს მიხაკო წერეთლის, როგორც ვეფხისტყაოსნის რედაქტორ-გამომცემლის მიერ რუსთაველის მხატვრული ენის სიღრმისეულ ცოდნას, ტექსტოლოგიურ ალღოსა და ნიუანსების წვდომის უფაქიზეს უნარს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- აბულაძე, ი. (1973). ძველი ქართული ენის ლექსიკონი, თბილისი: „მეცნიერება“.
- იმნაიშვილი ი. (1986). ქართული ოთხთავის სიმფონია-ლექსიკონი. თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
- ორბელიანი, ს. ს. (1991). ლექსიკონი ქართული, ტ. I. თბილისი: „მერანი“.
- ორბელიანი, ს. ს. (1993). ლექსიკონი ქართული, ტ. II, თბილისი: „მერანი“.
- ქართული ენის ... (1986). განმარტებითი ლექსიკონი, ერთტომეული (მთ. რედ. არნ. ჩიქობავა, რედ. მ. ჭაბაშვილი).
- შანიძე, ა. (1956). ვეფხისტყაოსნის სიმფონია, თბილისი: სტალინის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
- შანიძე, ა. (1980). შანიძე ა. თხზულებანი. ტ. III. თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
- შოთა რუსთაველი, (1951). „ვეფხისტყაოსანი“, სარედაქციო კოლეგია: ა. ბარამიძე, კ. კეკელიძე, ა. შანიძე, თბილისი: საქართველოს სსრ სახელმწიფო გამომცემლობა.
- შოთა რუსთაველი, (1992). „ვეფხისტყაოსანი“, ნ. ნათაძის კომენტარებით, თბილისი: „განათლება“.
- შოთა რუსთაველი, (1977). ვეფხისტყაოსანი, ტექსტი აღდგენილი მიხაკო წერეთლის მიერ, პარიზი.

References:

- Abuladze, I. (1973). Dzvelli kartuli enis leksik'oni. [Dictionary of the Old Georgian Language]. Tbilisi: „metsniereba“.
- Imnaishvili, I. (1986). Kartuli otkh'tavis simponia-leksik'oni. [Georgian Symphony of Four Parts - Lexicon]. Tbilisi: Tbilisis universit'et'is gamomtsemloba.
- Orbeliani, S. S. (1991). Leksik'oni kartuli, t'. I. [Dictionary of Georgian, Vol. I]. Tbilisi: „merani“.
- Orbeliani, S. S. (1993). Leksik'oni kartuli, t'. II, [Dictionary of Georgian, Vol. II]. Tbilisi: „merani“.
- Kartuli enis ... (1986). Ganmart'ebiti leqsik'oni, ertt'omeuli (mt. red. Arn. Chiqobava, red. M. Sh'abashvili). [Georgian Language Explanatory Dictionary, One Volume (Edited by Arn. Chikobava, Edited by M. Chabashvili)].
- Shanidze, A. (1956). Vefkhist'q'aosnis simfonia. [Symphony of the Rider in the Leopard's Skin]. Tbilisi: St'alinis sakhelobis Tbilisis sakhelmts'ifo universit'et'is gamomtsemloba.
- Shanidze, A. (1980). shanidze a. tkhzulebani. t'. III. [Shanidze A. Works. Vol. II]. Tbilisi: tbilisis universit'et'is gamomtsemloba.

- Shota Rustaveli, (1951). „Vepkhist'q'aosani“, saredaqtsio k'olegia: A. Baramidze, K'. K'ek'elidze, A.S. [The Knight in the Tiger's Skin", Editorial Board: A. Baramidze, K. Kekelidze, A. Shanidze]. Tbilisi: saqartvelos ssr sakhelmts'ifo gamomtsemloba.
- Shota Rustaveli, (1992). „Vefkhist'q'aosani“. N. Natadzis k'oment'arebit. [The Knight in the Tiger's Skin", with comments by N. Natadze]. Tbilisi: „ganatleba“.
- Shota Rustaveli, (1977). Vefkhis-t'q'avosani. T'eqst'i aghdgenili Mikhak'o Ts'eretlis mier. [“The Knight in the Tiger's Skin”, text restored by Mikhako Tsereteli]. P'arizi.

Khatuna Nishnianidze

ხათუნა ნიშნიანიძე

Tbilisi Theological Academy and Seminary

თბილისის სასულიერო აკადემია და სემინარია

Georgia, Tbilisi

საქართველო, თბილისი

**For Understanding the Old Testament Paradigms, Unfamiliar/Unfamiliarity,
Persecution-migration in Hagiography**
**უცხო/უცხოობის, დევნა-მიგრაციის ძველი აღთქმისეული პარადიგმების
გააზრებისთვის ჰაგიოგრაფიულ მწერლობაში**

DOI: <https://doi.org/10.62119/cils.18.2025.10921>

Unfamiliarity, as a universal experience of human existence, is understood differently in different eras (ancient, medieval, modern), cultures (Western/Eastern) and religions (Judaism, Christianity, Islam). Based on the texts of the Old Testaments and their exegesis, we outlined the biblical concepts of the unfamiliar/unfamiliarity, longing, images, themes, plots and motives. This gives us an opportunity to examine examples of spiritual and physical unfamiliarity of the characters, examples of their internal and external migration, based on the biblical narratives and its exegesis. Show why internal migration becomes the basis for external migration. Discuss the effects and motives of poverty and exile, voluntary or forced relocation, temporary or permanent departure from their homeland.

Keywords: unfamiliar/unfamiliarity; old testaments; hagiography; identity; place of memory

საკვანძო სიტყვები: უცხო/უცხოობა; ძველი აღთქმა; ჰაგიოგრაფია; მეხსიერების ადგილი

უცხოობა, მწირობა-მსხემობა და ლტოლვილობა ადამიანური არსებობის უნივერსალური გამოცდილებაა. აღნიშნული საკითხები სხვადასხვა ეპოქაში (ანტიკური, შუა საუკუნეები, თანამედროვეობა), კულტურასა (დასავლური/აღმოსავლური) და რელიგიაში (იუდაიზმი, ქრისტიანობა, ისლამი) განსხვავებულ გააზრებასთან ერთად საერთო მახასიათებლითაც წარმოჩნდება.

ქართულ ჰაგიოგრაფიულ მწერლობაში უცხო/უცხოობის/უსამშობლობის, მწირობა/დევნილობა/ლტოლვილობის არქეტიპებისა და ძირითადი კონცეპტების გამოვლენა, შესაბამისი სიუჟეტების, თემების, მოტივებისა და სახე-ხატების ადეკვატური კლასიფიკაცია, მათი სარწმუნოებრივ-მსოფლმხედველობრივი, მხატვრულ-ესთეტიკური ბუნების ანალიზი და არსებული ლექსიკურ-ტერმინოლოგიური მონაცემების შესწავლა, უპირველესად, უნდა ეფუძნებოდეს ძველი და ახალი აღთქმის ტექსტებსა და მათ ეგზეგეზას, ასევე, წმინდა მამათა სწავლებებსა და გადმოცემებს. საკითხი გააზრებული უნდა იყოს როგორც შუა საუკუნეების რელიგიურ-სარწმუნოებრივი მსოფლხედვისა და მხატვრულ-ესთეტიკური ბუნების გათვალისწინებით, ასევე, თანამედროვე საღვთისმეტყველო და ფილოლოგიური მიდგომების ჭრილში, ეროვნული და ზოგადლიტერატურული, ზოგადქრისტიანული კონტექსტის გათვალისწინებით. კვლევის აღნიშნულ ეტაპზე ჩვენ მხოლოდ ძველი აღთქმის გამოცდილებიდან რამდენიმე მნიშვნელოვანი პარადიგმის მოხმობით შემოვიფარგლებით, რომლის გათვალისწინების გარეშე, ზოგადად, შეუძლებელია ქართული ჰაგიოგრაფიული მასალის კვლევა. საბოლოოდ კი, ძველი და ახალი აღთქმის ტექსტების, წმინდა მამათა სწავლება-გადმოცემების ჰაგიოგრაფიულ ტექსტებთან მიმართება-შეჯერების გზით შევძლებთ ვუპასუხოთ შემდეგ შეკითხვებს: ქართული ჰაგიოგრაფიული ტექსტების მიხედვით როგორია უცხო,

უცხოობის, მწირობა-ლტოლვილობის ისტორიული გზა, გამოცდილება, მათი ლიტერატურული წანამდღვრები? როგორია ჰაგიოგრაფიის გმირის შინაგანი და გარეგანი ემიგრაციის ფორმა და შინაარსი? სამკვიდრო მამულის/ადგილის ნებაყოფლობითი და იძულებითი დატოვების სულიერი და ფიზიკური გამოცდილება? რა იწვევს გმირის სულიერ თუ ფიზიკურ უცხოობას და რატომ ხდება გმირის შინაგანი ემიგრაცია გარეგანი/ფიზიკური ემიგრაციის საფუძველი, ან რატომ ხდება ფიზიკურად, გეოგრაფიულად უცხო სულიერად ახლობელი? რატომ ტოვებენ მშობლიურ მხარეს - რა/როგორია გმირის მწირობისა და ლტოლვილობის, სამკვიდრო ადგილიდან/მამულიდან ნებაყოფლობითი და იძულებითი, დროებითი ან მუდმივი გასვლა-გადაადგილების მოტივები? როგორია მკვიდრი მამულის/ადგილისა და სამოღვაწეო ადგილის აღქმა და მათი ურთიერთმიმართების ბუნება? განიცდის თუ არა „ცვალებადობას“ ჰაგიოგრაფიის გმირი ადგილის, ქვეყნის, სოციალურ-პოლიტიკური, კულტურულ-მსოფლმხედველობრივი, ენობრივი ან ნებისმიერი სხვა ცვლილებებისას? რა არის გმირის გადაადგილება-მიგრაციის მიზანი პერიფერიიდან ცენტრისაკენ და ცენტრიდან პერიფერიისაკენ? ასახავს თუ არა ჰაგიოგრაფია უცხოს/უცხოობისადმი პოზიტიურ და ნეგატიური მიმართებებს და აქვს თუ არა აღნიშნულ ცნებებს ამბივალენტური შინაარსი? რა/როგორია უცხო/უცხოობასთან დაკავშირებული ცნება-ტერმინები, მათი გამოვლენის ლექსიკური ნაირსახეობა და შინაარსი ქართულ ჰაგიოგრაფიულ ტექსტებში?

უცხოს/უცხოობას, ერთი მხრივ, თან სდევს სევდა, გაუცხოება, დაუცველობის შეგრძნება, იდენტობის კრიზისი, მეხსიერების რეკონსტრუქციისა და შენარჩუნების მცდელობა, მონატრება, იდიალიზება მშობლიური გარემოსი, ხოლო, მეორე მხრივ, უცხოობა, ხეტიალი, ლტოლვილობა გააზრებულია, როგორც განვითარების პერსპექტივა, მსგავსად იმისა, როგორც, ზღაპრის გმირს ეკრძალება უკან მიხედვა/დაბრუნება, როგორც განვითარების პერსპექტივის შემზღუდავი, დამაბრკოლებელი ქმედება. ჰაგიოგრაფიაშიც გასვლა, მშობლიური წიადის დატოვება, ბიბლიური მსოფლხედვის თანახმად, გადარჩენის, ცხოვრების საზრისის ძიებისა და პოვნის, საკუთარი იდენტობისა და კულტურული ღირებულებების კვლავმოპოვებისა და შენარჩუნების ერთ-ერთი მოტივია. უცხოობა, მწირობისა და ყარიბობის აქტი შეიძლება იყოს ღვთიით განჩინებული, ეროვნულ-სარწმუნოებრივი, კულტურულ-საგანმანათლებლო მისიით გაპირობებული, წმინდა ადგილთა თაყვანისცემისა და ადგილთა საკრალიზაციის სურვილით განსაზღვრული; პიროვნული და ადამიანთა სულიერი ხსნის იდეის აუცილებლობით შთაგონებული. შინაგანი თუ გარეგანი - პიროვნული, მენტალური, პოლიტიკური, სარწმუნოებრივი, სოციალური და სხვა - ფაქტორებით განსაზღვრული.

ძველი აღთქმისეული მიგრაციების ისტორიები შემოგვინახავს ცოდნას იმის შესახებ, თუ როგორ ახერხებენ უცხო მიწაზე მყოფი პერსონები პიროვნული, სარწმუნოებრივი და ეთნიკური იდენტობის შენარჩუნებას, რამდენადაც უცხოობაში მყოფობა სწორედაც იდენტობის კრიზისის სივრცეა. ძველი აღთქმა მამამთავართა და წინასწარმეტყველთა ცხოვრება-მოღვაწეობის მაგალითებით ჰაგიოგრაფიის გმირს სთავაზობს მოდელს: სამოთხის მიღმა, მშობლიურ ან უცხო მხარეში „შინაგან სამოთხეში“ პრინციპთა შინაგანი შენარჩუნების გზით ცხოვრებისა. ამასთანავე, უცხოობა/გადასახლება იდენტობის შენარჩუნებისა და სრულყოფილი, სისხლსავსე ცხოვრების საფუძველი უნდა გახდეს. იერუსალიმში მყოფი იერემია წინასწარმეტყველი ნაბუქოდონოსორის მიერ ბაბილონში გადასახლებულ ებრაელებს მოძღვრავს:

„იმენეთ სახლები და დაემკვდრენით, და დაჰნერგეთ სამოთხეები და ჭამენით ნაყოფნი მათნი./და მიიყვანენით ცოლნი და შვილ-ისხენით, ძენი და ასულნი, და მიიყვანენით ძეთა თქუენთად ცოლებნი და ასულნი თქუენნი მისცენით ქმართა, და შუენნ ძენი და ასულნი, და განმრავლდით მუნ და ნუ შეჰმცირდებით./და იძიეთ მშვედობად ქუეყანისა, რომლისა მიმართ განგასახლენ თქუენ მუნ და ილოცევდით მის ძლით უფლისა მიმართ, რამეთუ მშვედობასა მისსა შინა იყოს მშვიდობა თქუენი“ (იერ. 29: 5-7).

უცხო ქვეყანაში იმიგრირებულ ადამიანებს მუდმივად უწევთ შექმნან და განავითარონ სიმბოლური „შემხსენებლები“, შექმნან „მეხსიერების მატერიალური და არამატერიალური ადგილე-

ბი“; – აღნიშნავს იან ასმანი (2015, გვ.332) სწორედ *“მეხსიერების მატერიალურ და არამატერიალურ ადგილებს”* ქმნიან უცხო მიწაზე, უცხოთა შორის ძველი აღთქმის მამამთავრები და წინასწარმეტყველები, ზოგადად, ღვთის რჩეული ერი, რაც, უპირველესად, დასტურდება ღვთის მორჩილებით, რჯულის ერთგულებით (დან. 1: 8), (დან. 6: 10), კერძოდ, ლოცვითი ცხოვრების წესით, სხვადასხვა ყოფითი თუ საკრალური რიტუალებისა და დღესასწაულების ხსოვნა-აღნიშვნით (გამ. 20:8; ეზეკ. 20:12; ნემ. 1; ესთ. 4), ენისა და გენიალოგიის/წინაპართა, განსაკუთრებით, საფლავების ერთგულებით. პიროვნული ღირსების - სინდისისა და პასუხისმგებლობის მაღალი შეგნებითა და მათი უპირობო, უკომპრომისო დაცვით (დაბ. 39:9; ესთ. 4:16; 7), ზნეობრივი და სამართლიანი ცხოვრების წესით: *„რამეთუ უწყოდეს, ვითარმედ ამცნოს ძეთა მისთა და სახლსა მისსა მის თანა და იცნან გზანი უფლისანი, რამეთუ ძეთა მისთა ქმნად სიმართლისა და მშჯავრისა, რათა მოაწივნეს უფალმან აბრაჰამის ზედა ყოველი, რაოდენი თქუნა მისსა მიმართ“* (დაბ.18:19).

იან ასმანის აზრით, *„კულტურული მეხსიერება მატერიალური სიმბოლიზაციის საშუალებებით ფორმალიზებასა და გამყარებას საჭიროებს, მის გავრცელებასა და ცირკულირებას უზრუნველყოფს სწავლების, ტრანსმისიისა /გადაცემის და ინტერპრეტაციის ინსტიტუტები“* (ასმანი, 2015, გვ. 332). ძველი აღთქმისეული სამყარო განსაკუთრებულ პატივს მიაგებს წინაპართა ხსოვნას (იაკობი განსაკუთრებულ პატივს მიაგებს წინაპრებს, ესწრაფვის დაიფლას იქ, სადაც *„დაჰვლეს აბრაჰამ და ცოლი მისი სარრა, ისაკ და ცოლი მისი რებეკა და მუნ დაფლეს ღოია მოგებულსა მას აგარაკსა და რომელ-იგი არს მას შინა ქუაბი ძეთაგან ქეტისთა“* (49:31)), რაც ყველაზე ხელშესახებად საფლავთა თავყვანისცემით გამოიხატება. აღსანიშნავია, რომ ჰაგიოგრაფიულ ტექსტებშიც საფლავის თავყვანისცემის მოტივი აქტიურად ცირკულირებს, რაც საფუძველია წმინდანის ღვაწლის დაუვიწყრებად ხსოვნისა (ამ თვალსაზრისით განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება წიგნის, წერილობითი ტრადიციის აქტივაციასაც), რაც, ქართულ ჰაგიოგრაფიაში, ასევე, ძველი აღთქმის გამოცდილებითაც უნდა ყოფილიყო განსაზღვრული.

მშობლიურ მხარეში დამარხვის სურვილი არ ასვენებს იაკობს და შესთხოვს იოსებს:

„და ვითარცა მოიწივნეს დღენი სიკუდილისა იაკობისნი; მოუწოდა იოსებს, ძესა თვსსა, და ჰრქუა: უკუეთუ ვპოვე მაღლი წინაშე შენსა, დამდეგ ჰელი შენი წყვილთა ჩემთა და პოოს ჩემ თანა მოწყალება და ჭეშმარიტება, რათა არა დამფლა მე ეგვპტეს./არამედ დავეფლა მე მამათა ჩუენთა თანა და განმიღე მე ეგვპტით და დამფალ საფლავსა მამათასა, ხოლო მან თქუა: ეგე ვყო./და ჰრქუა მას: მეფუცე მე! და ეფუცა იგი და თაყუანის-სცა ისრაილ წუერსა ზედა კუერთხისა მისისასა“ (დაბ. 47: 29-31); (დაბ.48: 21; 49:29).

მომავალი სამარხის, ძვალშესალაგისთვის ზრუნავს იოსებიც: *„და აფუცა იოსებ ძეთა ისრაელისათა და ჰრქუა: მოხედვასა მას, ოდეს მოგხედოს თქუენ ღმერთმან, თანა-აღიხუენით თქუენ ძუალნი ჩემნი თქუენ თანა“* (დაბ. 50:24). *„და მიიხუნა მოსე ძუალნი იოსებისნი მის თანა, რამეთუ ფიცით აფუცა იოსებ ძეთა ისრაელისათა, მეტყუელმან: მოხილვასა მას, რომლითა მოგხედოს თქუენ უფალმან, თანა-აღიხუენით ძუალნიცა ჩემნი ამიერ თქუენ თანა“* (გამ. 13:19).

აღნიშნულიდან გამომდინარე, შეიძლება ითქვას, რომ ნეშტთა/ძვალთა, საფლავთა თავყვანისცემა მეხსიერების აქტუალიზაციის საფუძველი და ერის/ჯგუფის ერთობის საწინდარია. იგი, მეხსიერების აქტუალიზაცია *„განაპირობებს ადამიანთა ჯგუფის საჭიროებას, თავიანთი ცხოვრება დაუკავშირონ წარსულის ამა თუ იმ ფაქტს თუ მოვლენას. როცა ეს საჭიროება ქრება, ადგილი (ფაქტი/მოვლენა – ხ.წ.) კარგავს შემაკავშირებელ ძალას და იგი თანდათან ქრება“* (Winter-ის მოსაზრება მოხმობილია ჩიქოვანი, 2022, გვ. 82).

აღნიშნული მასალის საფუძველზე გვეძლევა მყარად ფორმულირებული ბიბლიური მოდელები საკუთარი თავისა და სამშობლოს კვლავმოპოვება-მოძიების გზების შესახებ შინ და გადასახლების/განსახლების ადგილას, ამ მოდელებს იმეორებს ჰაგიოგრაფიული ნარატივიც. ძველმა აღთქმამ – დაბ. 3:23–24 – შემოგვინახა ცოდნა სამკვიდროდან პირველყოფილი გამოსვლა-გადასახლების შესახებ, რაც იძულებითი აქტია და იგი პირველმშობელთა – ადამისა და ევას – ცოდვით დაცე-

მის შედეგი. სამოთხეში ჩადენილი პირველცოდვის გამო ადამი გაუუცხოვდა ღმერთსაც და იმ სამკვიდროსაც, რომელიც მანამდე ბუნებრივი, შუებისა და სიხარულის მომტანი იყო მისთვის. „კაცობრიობისთვის დასმულ ყველაზე ტრაგიკულ შეკითხვას: „ადამ, სადა ხარ?“ მეორე მხარეც გააჩნია: – „სადა ხარ, უფალო?“ გაუცხოების იმ პირველი საბედისწერო მომენტის შემდგომ ადამიანები ღმერთს ეძებენ ყველგან და ყოველგვარი ფორმით“ (სამაგლიშვილი, 2025, გვ. 9-10). კაცობრიობის მთელი შემდგომი ისტორიაც დაკარგული ღმერთის ძიების, თავდაპირველი სამყოფლის, არქესივრცის მოპოვებისა ამ ტრაგიკული გაუცხოების ძლევის ისტორიაა.

სამოთხიდან დევნილობის შემდეგ კაცობრიობის ცოდვისა და მასზე აღსრულებული ღვთის ახალი სასჯელის შესახებ მოგვითხრობს „დაბადების“ მე-4 თავი (დაბ. 4:11-16). კაენი მოკლავს აბელს და უფლისგან სასჯელად ისევ და ისევ „მოხეტიალედ და დევნილად“ ყოფნა განეწყესება. მამულიდან განდევნა/გასვლა, უცხოობა ფიზიკური განადგურების საფრთხის შემცველია. ეს შიში იკითხება კაენის სიტყვებში:

„და უკუეთუ განმადებ მე დღეს პირისაგან ქუეყანისა და პირისაგან შენისა დავიმალო და იყოს, ყოველმან მპოვნელმან ჩემმან მომკლას მე“. ამ ფიზიკურ შიშსა და შფოთვისა დაუცველობისა უქარვებს კაენს უფალი: „ჰრქუა მას უფალმან ღმერთმან: არა ეგრეთ ყოველმან მომკლველმან კაინისმან შვდნი შურის-ძიებანი დაჰსწნეს. და დასდვა უფალმან ღმერთმან სასწაული კაინს არა მოკლვად მისა ყოვლისაგან მპოვნელისა მისისა“ (დაბ. 4: 15-16).

ადამისა და ევას მსგავსად უფალმა დედამიწაზე წრიალი სასჯელად განუწესა ძმისმკვლელ კაენსაც: „და აწ წყეულ იყავ შენ ქუეყანისაგან, რომელმან განაღო პირი თჳსი შეწყნარებად სისხლისა ძმისა შენისასა კელისაგან შენისა/ რამეთუ ჰმურებოდი (დამუშავებ) ქუეყანასა და არა შესძინოს ძალი თჳსი მოცემად შენდა, იწროებით და ძრწოლით იყო ქუეყანასა ზედა“ (დაბ. 4: 11-12).

სამოთხიდან დევნილობის შემდეგ ადამიანი დაუსრულებლად ხეტიალობს, მსხემობს და წრიალებს მიწაზე. ამასთანავე, ბიბლიური ეგზეგეტიკა უდაბნოს ცხოვრებას, მომთაბარე, მსხემური ცხოვრების წესს უფლისაგან მოწონებულად, აღიარებულად მიიჩნევს და განადიდებს. მოიწონა, შეიყვარა და იდეალად მიიჩნია უფალმა აბელის მწყემსური ყოფა, მისი საქმიანობა და ცხოვრების წილი.

„რჩეული ერის წინაპრად აირჩია მოხეტიალე აბრაამი, რომელიც გამოიყვანა მან მთავრის ქალაქიდან, ახეტიალა ის ქანაანში, არა და არ დაამკვიდრა, მხოლოდ მის შთამომავლობას ჰპირდებოდა დამკვიდრებას; ასევე ახეტიალა იაკობი ქანაანიდან არამში (სირიაში). სირიიდან ქანაანში, ქანაანიდან ეგვიპტეში, მხოლოდ მისი ძვლები დაამკვიდრა აღთქმულ ქვეყანაში. დავით მეფეც ახეტიალა, აწრიალა უცხოებაში და დევნილებაში და როცა დაამკვიდრა, მაშინ შეექმნა საცთურის საშიშროება, მაშინ დაეცა. ასევე ახეტიალებდა იგი მთელს რჩეულ ერს და ეს ხეტიალი, ეს ხანა მისი სიჭაბუკის ხანად იყო შერაცხილი. და ბოლოს, ხეტიალობდა ტომიდან ტომში ისრაელის სიწმიდე – რჯულის კიდობანი, ვიდრე დაამკვიდრეს ერთ ადგილზე, სადაც აუგეს მას ტაძარი და სწორედ – აგების დღიდანვე გაორდა რწმენა“ (კიკნაძე, 1989, გვ. 20).

ადამისა და ევას სამოთხიდან გამოძევებისა და კაენისადმი განწყობილი განაჩენით დასტურდება, რომ მამულიდან განდევნა სასჯელის ფორმაა, მიუსაფრობისა და დაუცველობის გამომხატველი და ფიზიკური განადგურების საფრთხის შემცველი. მაგრამ, ამასთანავე, უფლის წყალობისა და ზრუნვის დასტურიც.

არქიმანდრიტი რაფაელი (კარელინი) შეკითხვას – თუ რატომ გამოდევნა უფალმა ადამი სამოთხიდან? – უპასუხებს:

„ადამის განდევნა მისადმი ღმერთის სიყვარულის გამოვლინება იყო. შინაგანი სამოთხის დაკარგვის შემდეგ ღმერთთან სიახლოვე არათუ სასიხარულო, მტანჯველიც კი გახდა. სამოთხეში რომ დარჩენილიყო ადამი, თვით სამოთხე გადაიქცეოდა მისთვის მარადიულ

წამებად, კიდევ უფრო დაიტანჯებოდა ღმერთთან ჰარმონიული ურთიერთობის დაკარგვის გამო... „ზოგიერთი ღრმად მოაზროვნე ღმრთისმეტყველი ამბობს, რომ ჯოჯოხეთური წამება ღმრთის უკანასკნელი მოწყალეობაა ცოდვილი კაცისადმი – ფიზიკური ტანჯვა ავიწყებს მას ყველაზე უფრო საშინელ სულიერ სატანჯველს, ღმრთისაგან დატევების სასოწარკვეთას“ (აღსანიშნავია, რომ ავტორი ამ მსჯელობისას ეყრდნობა წმ. ირინეოს ლიონელის, წმ. ათანასე დიდისა და წმ. გრიგოლ ღვთისმეტყველის განმარტებებს). <https://karibche.ge/qristianulickhovreba/markhva/6783-adamis-gadzeveba-samothkhidan.html>

ის, რომ ცოდვა განსაზღვრავს ადამიანის მწირობის, ხეტიალისა და მიების გზას მართალი ნოეს ისტორიითაც დასტურდება. ცოდვის გამო იწყება გლობალური განკითხვა და ადამიანთა მიგრაცია წარღვნის შემდეგ ახალ ცხოვრებაში (დაბ. 6–9 თავები).

აბრაამის გამოხმობაც ურიდან ქანაანში (დაბ. 12:1–9) ნებაყოფლობითი მიგრაციის ნიმუშია და ღვთის მითითებით, წოდებით ხდება: და ჰრქუა უფალმან აბრაჰამს: „*გამოვედ ქუეყანისაგან შენისა, და ნათესავისაგან შენისა და სახლისაგან მამისა შენისა და მოვედ ქუეყანად, რომელიცა გირჴენო შენ*“ (დაბ. 12:1). ურიდან აბრაამის გამოხმობა ცხოვრების ძველი წესის უარყოფის, რწმენითი ცნობიერებისა და უფლის უპირობო მორჩილების გამომხატველია.

იაკობის შრომა და დევნილობა ლაბანთან (ჰარანში) (დაბ. 27–31 თავები) ძმის რისხვისა და მტრობისაგან თავდახსნის, გადარჩენის, სამკვიდროდან იძულებითი გაქცევისა და უხილავისადმი რწმენითი მიყოლის დასტურია. უცხო მიწაზე ხანგრძლივი ცხოვრება მშობლიურ მხარეში იაკობის ძლევამოსილი დაბრუნებით სრულდება. ძველი აღთქმა ემოციურ-სახეობრივი სიმკვეთრით გვესაუბრება გმირის ფიზიკურ-სხეულებრივ და სულიერ-სამშვინელების მახასიათებლებზე შინ და უცხო გარემოში. უცხოობის, უსამშობლობის დიდი ტკივილი, სიმძაფრე და მონატრება სდევს თან იაკობის ჰარანში მყოფობას და ეს ყველასთვის ხილულია – „*მოგნატრებია მამაშენის სახლი*“ (დაბ. 31: 30). სამშობლოდან შორს მყოფობის სიმძიმეზე თავადაც გვესაუბრება:

„შევიწვებოდე სიცხითა დღისათა და ნეფხვითა (ყინვით) ღამისათა და განყენებულ იყო ძილი თუალთაგან ჩემთა. ესე ოცი წელი არს ჩემი, ვინათგან ვარ მე სახლსა შენსა. გმონე შენ ათოთხმეტი წელი ორთა ასულთა შენთათჳს და ექუს წელ ცხოვართა შენთა ზედა და შეურაცხ-ჰყავ ყოველი სასყიდელი ჩემი ათთა მათ ტარიგათჳს. არა თუმცა ღმერთი მამისა ჩემისა აბრაჰამისა იყო ჩემ თანა და შიში ისაკისი, აწ ცალიერიმცა გამომავლინე მე. სიმდაბლე ჩემი და შრომაჲ კელთა ჩემთა იხილა ღმერთმან და გამხილა გუშინ“, – მიმართავს იაკობი ლაბანს (დაბ.31:40-42).

იოსების დევნა-შევიწროება, ღალატი, გაცემა, მონობა, დამკვიდრება და პატივი უცხო მიწაზე, ებრაელების ემიგრაცია ეგვიპტეში, მონობა და მონობიდან თავდახსნის გზები (დაბ. 37–50 თავები) ის ისტორიებია, რომლებსაც ეფუძნება ჰაგიოგრაფიული ლიტერატურაში, და არა მხოლოდ, თემატურად იდენტური ისტორიების რეფლექსია.

უსამშობლობის ტკივილის, უცხოობის სიმძიმისა და ტანჯვა-ტკივილის ძლევის მოდელებიც განსაზღვრულია ძველი აღთქმის წიგნებით. ეს ტკივილი, განსაცდელი მოიცავს და იპყრობს ადამიანური არსებობის სამივე სფეროს – სულიერს, სამშვინელებისა და სხეულებრივს. ხეტიალისა და მიუსაფარი ცხოვრების თანამდევი ხდება ოფლის ღვრა და არსებობისათვის ტანჯვა-ვნება. ედემის ბაღში მიწა, რომლის დამუშავება და რომლის მსახურება მართებდა ადამს, სიამოვნებისა და ბედნიერების მომტანი იყო მისთვის: „*და მოიყვანა უფალმან ღმერთმან კაცი, რომელი შექმნა, და დაადგინა იგი სამოთხესა მას საშვებელისასა საქმედ მისა და დაცვად*“ (დაბ.2: 15), სამოთხიდან გამოძევების შემდეგ კი მიწა, წუთისოფელი სატანჯველად ექცევა კაცს. ადამისადმი უფლისაგან განწესებული სასჯელი კი ამგვარია:

„რამეთუ ისმინე ჳმად ცოლისა შენისაჲ და სჳამე ხისაგან, რომლისა გამცენ შენ მისი ხოლო არაჳამად, მისგან სჳამე, წყეულ იყავნ ქუეყანა საქმეთა შინა შენთა, მწუხარებით სჳამდე

მას ყოველთა დღეთა ცხორებისა შენისათა/ეკალსა და კურომსთავსა აღმოგიცენებდეს შენ და სჭამდე თივასა ველისასა,/პიროფლიანი ჭამდე პურს, ვიდრე მიწად მიიქცეოდე, რადგან მის-განა ხარ აღებული, რადგან მტვერი ხარ და მტვრადვე მიიქცევი“ (დაბ. 3:17-19).

კაენის მიერ აბელის სისხლის დაღვრის შემდეგ კიდევ უფრო გაუარესდა ურთიერთობა ადამიანსა და მიწას შორის. „თუ ადამის ცოდვის მიზეზით მიწა დაიწყევლა (ადამს ამიერიდან ოფლით უნდა მოიპოვებინა სარჩო), კაენის ცოდვის მიზეზით თავად კაენი დაიწყევლა მიწისაგან, რადგან ის ვერ ემსახურა მიწას, ვერ დაიცვა მისი სიწმიდე – შეზღავნა იგი სისხლით. მას კი, როგორც ადამს, მიწის დაცვა ევალებოდა (2:15)“ (კიკნაძე, 2012, გვ.39-40). „და აწ წყეულ იყავ შენ ქუეყანისაგან, რომელმან განაღო პირი თვისი შეწყნარებად სისხლისა ძმისა შენისასა კელისაგან შენისა. /რამეთუ ჰშურებოდი ქუეყანასა და არა შესძინოს ძალი თვისი მოცემად შენდა, იწროებით და ძრწოლით იყო ქუეყანასა ზედა“ (4:11-12).

იდევნებიან პირველადამიანები „სამოთხისაგან საშუებელისა“ (საშუებელი – ჩვილი, ფუფჩი-ქოვანიფუნეული, განსაცხრომელი, სათუთი ადგილი, რომელიც მხიარულება-განცხრომასთან, „შუება“, „შუებულებასთან“, კეთილდღეობა-უზრუნველობასთანაა დაკავშირებული (აბულაძე, 1973, გვ. 377). ძველი აღთქმის მამამთავრები სხვადასხვა გზით ძლევენ ედემის ბაღიდან დევნილობის ტკივილს. იოსებს მის – მენაშეს – შობა დაავიწყებს უცხოობის, უსამშობლობის მტანჯველ განცდას: „და უწოდა სახელი იოსებ პირმშოსა მას მანასე და თქუა: დამავიწყა მე ღმერთმან ყოველი საღმობაჲ ჩემი და ყოველი მამისა ჩემისა (სახელი)“ (დაბ. 41: 51). ეს ბიბლიური მოტივი არაერთგზის დადასტურდება ჰაგიოგრაფიულ თუ ზოგადად, მხატვრულ ლიტერატურულ ტექსტებში.

ძველი აღთქმის მიხედვით, ღვთის ნებით, იოსებისათვის ტყვეობა, უცხო მიწაზე მკვიდრობა თვისთა, ნათესავთა ხსნისა და შეწევნის საფუძველი ხდება, ამ დიადი მისიის შეგნება ყოველგვარ ტკივილსა და განსაცდელს აძლევინებს იოსებს და უფლის რწმენის, აღიარების, ცოდვათა მიტევების, სიყვარულის, შემწყნარებლობისა და თავდადების უიშვიათეს მაგალითს გვთავაზობს: „ხოლო აწ ნუ სწუხთ, ნუცა ფიცხელ-გიჟნ თქუნ, რამეთუ მომყიდეთ მე აქა, რამეთუ ცხორებისა თქუენისათჳს მომავლინა მე ღმერთმან წინაშე თქუენსა“ (დაბ.45:5).

უცხო მიწაზე მკვიდრობით ღმერთმა დიდ ხალხად უნდა აქციოს იაკობის შთამომავალნი. ღამეულ ხილვაში უფალი ჰპირდება იაკობს: „მე ვარ ღმერთი მამათა შენთა, ნუ გეშინი შესლვად ეგჳპტედ, რამეთუ ნათესავად დიდად გყო შენ მუნ“ (დაბ. 47:3). ღმერთი ბოროტის კეთილად მომაქცეველია: „თქუნ ზრახეთ ჩემთჳს ბოროტი, ხოლო ღმერთმან ზრახა ჩემთჳს კეთილი, რათა იყოს ვითარცა დღეს, რათა გამოიზარდოს ერი მრავალი“ (დაბ. 50:20).

გამოსვლა ეგვიპტიდან (გამ. 1-15) დევნილობის ერთ-ერთი ცენტრალური სიუჟეტი. იგი სიმბოლური სახეა შინაგანი და სხეულებრივი მონობიდან გათავისუფლებისა, რომლის მოსაპოვებლად უკიდურესად რთულ, განსაცდელით სავსე გზას გაივლის ისრაელი.

ძველი აღთქმა გვთავაზობს სიუჟეტებს უცხოთა და მწირთადმი მიძღვნილი ქვეყნის მკვიდრთა შემწყნარებლური თუ უდიერი დამოკიდებულებების შესახებ, რაც ასევე ორიენტირად იქცა ჰაგიოგრაფიულ მწერლობისათვის შესაბამისი ისტორიების წარმოჩენა-განსახოვნებისას. შური და ბოროტი ზრახვები არ ასვენებთ ეგვიპტელებს. ინაყოფიერეს ისრაელიანებმა, გაფუფუნდნენ, მრავალრიცხოვანი შეიქნენ და მეტისმეტად გაძლიერდნენ. აავსეს მთელი ქვეყანა. დადგა ეგვიპტეში ახალი მეფე, რომელსაც არ გაეგონა იოსები. უთხრა თავის ხალხს: ხედავთ, ჩვენზე მრავალრიცხოვანია და ძლიერი ისრაელიანთა ხალხი. მოდით, როგორმე ვაჯობოთ ჭკუით, რომ არ გამრავლდეს. თუ ომი ატყდა, შეუერთდება ჩვენს მტრებს, აგვიმხედრდება და გავა ქვეყნიდან (გამ. 1: 7-10). მოსეს, როგორც სულიერი წინამძღოლის, სახე-ხატება განმსაზღვრელი გახდა წმინდა მამათა ცხოვრება-მოწამეობის აღმწერელი მონათხრობებისა. მოსეს გახდა პარადიგმა უფლის უზენაესობის აღიარების, წინამძღოლისა და ხალხის ურთიერთობაში არსებული სირთულეების ძლევის, მონობისა და თავისუფლების საზრისის გაგების (გამ. 14 თ.).

მოსეს მიერ ისრაელიანთა უდაბნოში გასვლასა და 40 წლიანი ხეტიალის შესახებ მოგვითხრობს ძველი აღთქმის „რიცხვთა“ და „მეორე რჯულის“ წიგნები. ბაბილონის ტყვეობის ისტორიას

მოგვითხრობს IV მეფეთა, II ნეშტთა, წინასწარმეტყველთა – იერემიას, ეზეკიელის, დანიელის წიგნები, 137 (136) ფსალმუნი. საგულისხმოა დანიელისა და მისი მეგობრების გადასახლების ისტორია ბაბილონში (დან. 1-6), ახალგაზრდების განათლების წადილი და უცხო კულტურულ გარემოში სარწმუნოების დაცვა-შენარჩუნებისათვის ბრძოლის შეუპოვარი ისტორიები. საგულისხმოა ესთერისა და მორდოქაის ცხოვრების ისტორია სპარსეთის იმპერიაში. იქ თავჩენილი სირთულეები და აღსრულებული სასწაულები.

კვლევის პირველ ეტაპზე ჩვენი მიზანი იყო ძველი აღთქმის ტექსტებში უცხოობა/უსამშობლობის, მწირობა-ლტოლვილობის სახე-ხატების, სიუჟეტების, თემებისა და მოტივების გამოვლენა-კლასიფიკაცია, რათა მათი ეგზეგეზის, წმინდა მამათა სწავლებების საფუძველზე, შედარებითი და ინტერტექსტუალური კვლევის მეთოდის გამოყენებით, შევძლოთ ჰაგიოგრაფიულ ლიტერატურაში შესაბამისი კონცეპტებისა და სახე-ხატების გამოვლენა-კლასიფიკაცია, მათი მსოფლმხედველობრივ-სარწმუნოებრივი და ენობრივ-ტერმინოლოგიური ანალიზი.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- აბულაძე, ი. (1973). ძველი ქართული ენის ლექსიკონი, თბილისი: „მეცნიერება“.
- კარელინი, რ. (2011). ადამის გაძევება სამოთხიდან, <https://karibche.ge/qristianuli-ckhovreba/markhva/6783-adamis-gadzeveba-samothkhidan.html>
- კიკნაძე, ზ. (1989). საუბრები ბიბლიაზე, თბილისი: „მეცნიერება“.
- სამაგლიშვილი, ნ. (2025). ხარობს თუ არა ყველა უკუღმა ჩარგული ჩითილი: რელიგიურობისა და ეკლესიურობის არასწორი გაგების თაობაზე, „გული გონიერი“, 29. 9-38. თბილისი: „ფასეულობათა კვლევის საზოგადოება“.
- ჩიქოვანი, ნ. (2022). მთაწმინდის პანთეონი – მეხსიერების ადგილი და იდენტობის სიმბოლო, მეხსიერების ადგილები და ქართული ნაციონალური იდენტობის სიმბოლური გარემო (კრებულის შემდგენლები: სტივენ ჯონსი და მალხაზ თორია), თბილისი: ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი.
- ძველი აღთქმა, მცხეთური ხელნაწერის მიხედვით, Orthodoxy.ge <https://www.orthodoxy.ge> ...
- Assmann, J. (2015). Memory and culture. In: D. Nikulin (Ed.). *Memory: A History* (325-351). Oxford: Oxford University Press.

References:

- Abuladze, I. (1973). *Dzveli kartuli enis leksik'oni*. [Dictionary of the Old Georgian Language]. Tbilisi: „Metsniereba“.
- Assmann, J. (2015). Memory and culture. In: D. Nikulin (Ed.). *Memory: A History* (325-351). Oxford: Oxford University Press.
- Chikovani, N. (2022). *Mtats'mindis p'antheoni – mekhsierebis adgili da ident'obis simbolo*. In: *Mekhsierebis adgilebi da kartuli natsionaluri ident'obis simboluri garemo* (eds. Steven Jones, Malkhaz Toria). [The Pantheon of Mtatsminda – a Place of Memory and a Symbol of Identity, Places of Memory and the Symbolic Environment of Georgian National Identity (compilers of the collection: Stephen Jones and Malkhaz Toria)]. Tbilisi: Ilia State University.
- Dzveli aghtkma. Mtskhethuri khelnats'eris mikhedvit. [The Old Testament, according to the Mtskheta manuscript]. Orthodoxy.ge <https://www.orthodoxy.ge> ...
- K'arelin, R. (2011). *Adamis gadzeveba samothkidan*. [Adam's Expulsion from Paradise]. <https://karibche.ge/qristianuli-ckhovreba/markhva/6783-adamis-gadzeveba-samothkhidan.html>
- K'ik'nadze, Z. (1989). *Saubrebi Bibliiaze*. [Conversations on the Bible]. Tbilisi: Metsniereba.
- Sadzaglishvili, N. (2025). *Kharobs tu ara q'vela uk'ughma charguli chitili: religiurobisa da ek'lesiurobis arasts'ori gagebis taobaze. Guli Gonieri*. [Do all seedlings planted upside down rejoice: on the misunderstanding of religiosity and ecclesiasticism, “The Wise Heart”]. 29, 9–38. Tbilisi: „paseulobata kvlevis sazogadoeba“.

Nino Popiashvili

ნინო პოპიაშვილი

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

Georgia, Tbilisi

საქართველო, თბილისი

At the Crossroads of East and West: The German Translation of Sulkhan-Saba Orbeliani's

“Wisdom in Lies” by Mikheil (Mikhako) Tsereteli

**აღმოსავლეთისა და დასავლეთის გზაშესაყართან: სულხან-საბა ორბელიანის
„სიბრძნე სიცრუისას“ გერმანულენოვანი მიხეილ (მიხაკო) წერეთლისეული
თარგმანი**

DOI: <https://doi.org/10.62119/cils.18.2025.10922>

The first German translation of the work belongs to Mikhako Tsereteli, who published a complete translation of the work in Berlin in 1933. With the publication of this book, the Georgian Library Series was established in Berlin, Germany. In his introductory letter, Mikhako Tsereteli notes the literary features of Sulkhan-Saba Orbeliani's "The Wisdom of Lies", indicating that the work has a deep connection with world literature, with the literary understanding of the East and the West.

Keywords: Georgian literature, Sulkhan-Saba Orbeliani, “The Wisdom of Lies”, Mikhako Tsereteli, German translation

საკვანძო სიტყვები: ქართული ლიტერატურა, სულხან-საბა ორბელიანი, „სიბრძნე სიცრუისა“, მიხაკო წერეთელი, გერმანული თარგმანი

გერმანულ კულტურულ და ინტელექტუალურ სივრცეში საქართველოს, ქართული კულტურის, ეროვნული იდენტობის, ლიტერატურისა და ხელოვნების აღქმა, ისტორიულად, არაერთგვაროვანი და მრავალშრიანი. სხვადასხვა ისტორიულ ეპოქაში საქართველო ევროპული ცნობიერების წინაშე წარმოჩინდებოდა განსხვავებული ინტერპრეტაციებითა და იდეოლოგიური პერსპექტივებით: როგორც უძველესი ქრისტიანული სახელმწიფო და აღმოსავლეთ ქრისტიანობის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი კერა; როგორც გეოპოლიტიკურად მნიშვნელოვანი ტერიტორია, რომელიც ბიზანტიელების, სპარსეთისა და ოსმალეთის გავლენის ქვეშ იმყოფებოდა; მოგვიანებით კი, როგორც რუსეთის იმპერიის ნაწილი. ამგვარი მრავალპერსპექტივიანი აღქმა მნიშვნელოვანწილად განპირობებული იყო არა მხოლოდ პოლიტიკური რეალობებით, არამედ ევროპელი მოგზაურების, დიპლომატების, ისტორიკოსებისა და მწერლების მიერ შექმნილი ტექსტებით, რომლებმაც ჩამოაყალიბეს საქართველოს შესახებ დასავლური დისკურსი.

განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება გერმანელი მოგზაურებისა და მწერლების ცნობებს საქართველოს შესახებ, რომლებიც ადრეული ახალი დროიდანვე ავრცელებდნენ ინფორმაციას ქვეყნის ისტორიის, სოციალური წესწყობილებისა და კულტურული თავისებურებების შესახებ. ამ კონტექსტში გამორჩეულია ბაროკოს ეპოქის გერმანელი მწერლის, ანდრიას გრიფიუსის (1616–1664) დრამატურგიული ტექსტი „ქართველი ქალი ეკატერინე, ანუ ნაცადი სიმტკიცე“ (*Catarina von Georgien oder Bewehrte Beständigkeit*), რომელიც 1657 წელს გამოქვეყნდა. პიესა წარმოადგენს ისტორიულ ფაქტების ლიტერატურულ რეპრეზენტაციას, რითაც საქართველო გერმანელი მაყურებლის

წინაშე წარმოჩნდა, როგორც სარწმუნოებრივი სიმტკიცისა და მორალური გმირობის სიმბოლო. აღნიშნული დრამა წარმატებით იდგმებოდა გერმანულ თეატრალურ სცენებზე და ფართო პოპულარობით სარგებლობდა, რაც მოწმობს საქართველოს თემატიკის ინტეგრაციას გერმანული ბაროკოს კულტურულ სივრცეში.

მე-19 საუკუნის მეორე ნახევარში ქართულ-გერმანული კულტურული და ლიტერატურული ურთიერთობების განვითარებაში განსაკუთრებული როლი შეასრულა გერმანელმა მწერალმა, მთარგმნელმა და ჟურნალისტმა, არტურ ლაისტმა (1852–1927). მისი მრავალმხრივი საქმიანობა მიზნად ისახავდა საქართველოს ისტორიის, ბუნების, ეთნოგრაფიისა და ლიტერატურის გაცნობას გერმანულენოვანი საზოგადოებისათვის. 1885 წელს ლაისტმა გამოქვეყნებული ნაშრომი „Georgien, Natur, Sitten und Bewohner“ („საქართველო: ბუნება, წესები და მაცხოვრებლები“) საქართველოს გეოგრაფიულ თავისებურებებთან ერთად მიმოიხილავს მის ისტორიულ რეგიონებსა და ლიტერატურულ ტრადიციებს.

განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია არტურ ლაისტის მიერ 1887 წელს გამოცემული ანთოლოგია „ქართველი პოეტები“, რომელიც ქართული პოეზიის პირველ სრულფასოვან გერმანულენოვან კრებულს წარმოადგენს. ანთოლოგიაში შესულია 32 ხალხური ლექსი და თერთმეტი ქართველი ავტორის 89 პოეტური ტექსტი, მათ შორის გრიგოლ ორბელიანის, ალექსანდრე ჭავჭავაძის, ნიკოლოზ ბარათაშვილის, ილია ჭავჭავაძის, აკაკი წერეთლის, ვაჟა-ფშაველასა და რაფიელ ერისთავის ნაწარმოებები. ამ გამოცემამ საფუძველი ჩაუყარა ქართულ-გერმანულ ლიტერატურულ დიალოგს. აღსანიშნავია, რომ 1900 წელს ლაისტმა მოამზადა ანთოლოგიის შევსებული და გადამუშავებული გამოცემა. ლაისტის მოგონებებიდან ირკვევა, რომ ანთოლოგიის შექმნის პროცესში იგი მჭიდროდ თანამშრომლობდა ილია ჭავჭავაძესთან, რაც გერმანულ გამოცემებს დამატებით კულტურულ და იდეურ მნიშვნელობას ანიჭებს.

მე-20 საუკუნის დასაწყისი საქართველოს ისტორიისა და კულტურული თვითშემეცნებისათვის გარდამტეხ ეტაპს წარმოადგენს. ნაციონალური იდენტობის საკითხმა, რომელიც ჯერ კიდევ მე-19 საუკუნის 60-იანი წლებიდან აქტიურად განიხილებოდა ქართველ სამოციანელთა მოძრაობაში, ილია ჭავჭავაძისა და მისი თანამოაზრეების ინტელექტუალური საქმიანობის შედეგად, ახალ პოლიტიკურ და სოციალურ კონტექსტში გადაინაცვლა. 1918–1921 წლების საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა, მიუხედავად მისი ხანმოკლე არსებობისა, ნათლად წარმოაჩენდა ქვეყნის ევროპულ ორიენტაციასა და დემოკრატიულ ღირებულებებთან მისწრაფებას. ეს გამოიხატა როგორც საარჩევნო პროცესში, რომელშიც ქალები და ეთნიკური უმცირესობების წარმომადგენლები მონაწილეობდნენ, ასევე 1921 წლის კონსტიტუციაში, რომელიც პროგრესული სამართლებრივი და სამოქალაქო პრინციპებით გამოირჩეოდა.

საქართველოს ოკუპაციისა და 1921 წლის შემდგომი პოლიტიკური ემიგრაციის პირობებში, ევროპაში ქართული პოლიტიკური და კულტურული იდენტობის წარმოჩენა კიდევ უფრო აქტუალური გახდა. ევროპულ ქვეყნებში, მათ შორის, გერმანიაში, ქართველი ემიგრანტი პოლიტიკოსებისა და ინტელიგენციის საქმიანობის ერთ-ერთი მთავარი მიზანი იყო საქართველოს, როგორც ისტორიულად დამოუკიდებელი, კულტურულად თვითმყოფადი და ევროპული ღირებულებების მქონე ქვეყნის წარმოჩენა.

მიხეილ (მიხაკო) წერეთლის მოღვაწეობა წარმოადგენს მაგალითს იმისა, თუ როგორ შეიძლება მეცნიერება, პოლიტიკა და ეროვნული იდენტობის საკითხი ერთიან ინტელექტუალურ იდეად ჩამოყალიბდეს. მისი ბიოგრაფია და შემოქმედება არა მხოლოდ პირადი ცხოვრების ქრონოლოგიაა, არამედ ასახავს მე-20 საუკუნის პირველი ნახევრის ქართული ინტელიგენციის დრამატულ გამოცდილებას – იმ ეპოქას, როდესაც ეროვნული თვითდამკვიდრება, მეცნიერული კვლევა და პოლიტიკური ბრძოლა ერთმანეთისგან განუყოფელი იყო.

მიხეილ (მიხაკო) წერეთლის სამეცნიერო მოღვაწეობა უმთავრესად უკავშირდება ძველი აღმოსავლეთის ისტორიისა და ასირიოლოგიის დარგს. იგი ერთ-ერთი პირველი ქართველი მეცნიერი იყო, რომელმაც დასავლურ აკადემიურ სივრცეში პროფესიული აღიარება მოიპოვა. ჰაიდელბერგის უნივერსიტეტში მიღებული განათლებამ და იქვე დაცულმა სადოქტორო დისერტა-

ციამ ასირიოლოგიაში (1914 წ.) მიხეილ წერეთელი ჩამოაყალიბა, როგორც ევროპული ტიპის მკვლევარი.

განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს მის კვლევებს სუმერებისა და ქართველების ეთნოკულტურული კავშირების შესახებ („სუმერული და ქართული“, „სუმერელები და ქართველები“). მიხეილ წერეთელი იყო პირველი მეცნიერი, რომელიც შეეცადა საქართველოს ისტორიის ინტეგრირებას სოფლიო ცივილიზაციის უძველეს ფენებში. ეს მიდგომა კი ეროვნული თვითშეგნების ფუნქციასაც ასრულებდა.

მიხეილ წერეთლის პოლიტიკური გზა ხასიათდება იდეოლოგიური ევოლუციით: მარქსიზმიდან ანარქიზმის გავლით ნაციონალურ-სახელმწიფოებრივ იდეამდე. ახალგაზრდობაში მისი ჩართულობა საერთაშორისო ანარქისტულ მოძრაობაში ქართველი მეცნიერის ინტერნაციონალისტურ ხედვებზე მიუთითებს. თუმცა, საქართველოს პოლიტიკური რეალობისა და ეროვნული პრობლემების გააზრებამ იგი თანდათანობით მიიყვანა ეროვნულ პოზიციებთან. გარდამტეხი მნიშვნელობა ჰქონდა ილია ჭავჭავაძის მკვლევლობას (1907), რის შემდეგაც მ. წერეთლის პუბლიცისტიკა მკვეთრად ეროვნულ ხასიათს იღებს. პირველი მსოფლიო ომის პერიოდში მ. წერეთლის საქმიანობა გერმანიაში, „საქართველოს განთავისუფლების კომიტეტის“ ფარგლებში, წარმოადგენს მის პოლიტიკურ საქმიანობას საერთაშორისო ასპარეზზე. ანტანტის წინააღმდეგ მიმართული პოზიცია და გერმანიის მხარდაჭერის მცდელობა ეფუძნებოდა არა მხოლოდ იდეოლოგიურ სიმპათიებს, არამედ აგრეთვე პრაგმატულ ეროვნულ ინტერესს — საქართველოს დამოუკიდებლობის მიღწევას.

საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის პერიოდში მიხეილ წერეთელი ეროვნული სახელმწიფოს ერთ-ერთ ინტელექტუალურ არქიტექტორად გვევლინება. მისი დიპლომატიური საქმიანობა გერმანიასა და სკანდინავიის ქვეყნებში მიზნად ისახავდა საქართველოს საერთაშორისო ლეგიტიმაციას. პარალელურად, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში მისი პროფესორობა ასირიოლოგიასა და ძველი აღმოსავლეთის ისტორიაში, ქართული მეცნიერების საერთაშორისო პერსპექტივაში გააზრების პროცესის ნაწილი იყო.

1921 წლის საქართველოს ოკუპაციის შემდეგ მიხეილ წერეთლის მოღვაწეობა ემიგრაციაში ახალ ეტაპზე გადადის. იგი იქცევა ეროვნული მეხსიერების ერთ-ერთ მთავარ მატარებლად. მიხეილ წერეთლის საქმიანობა ემიგრაციაში ასევე მჭიდროდ არის დაკავშირებული ეროვნულ, პოლიტიკურ, სამეცნიერო, ლიტერატურულ საკითხებთან. სხვა მიმართულებებს შორის უნდა გამოიყოს მისი მთარგმნელობითი საქმიანობა. ამ მხრივ დიდი მნიშვნელობა აქვს აღმოსავლური ენებიდან ქართულად თარგმანებს, „გილგამეშისა“ და სხვა ბიბლიურ და ძველი აღმოსავლეთის ტექსტებს. ამავდროულად, გამორჩეული და თვალსაჩინოა მიხეილ (მიხაკო) წერეთლის ქართულიდან გერმანულ ენაზე შესრულებული თარგმანები: სულხან-საბა ორბელიანის „სიბრძნე სიცრუისა“; შოთა რუსთაველის „ვეფხისტყაოსანი“. შეიძლება ითქვას, რომ მიხეილ წერეთლის თარგმანები ქმნიდა კულტურულ ხიდს ქართულ და დასავლურ ინტელექტუალურ სივრცეებს შორის და ამდიდრებდა როგორც ქართულ სამეცნიერო ენას, ისე ევროპულ ცოდნას საქართველოს შესახებ. დიდი მნიშვნელობა აქვს მის რუსთველოლოგიურ საქმიანობას ემიგრაციაში. „ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტის დადგენა და მისი გერმანული თარგმანი ქართული კულტურის უდიდესი სიმბოლოს ევროპულ სივრცეში ინტეგრირების მცდელობად შეიძლება შეფასდეს. აღსანიშნავია, რომ ქართული მხატვრული ლიტერატურის თარგმანებისადმი ინტერესი განსაკუთრებით 1930-იანი წლებიდან იკვეთება, როდესაც მიხეილ წერეთელი უკვე ჩამოყალიბებული მეცნიერი და ევროპულ აკადემიურ წრეებში აღიარებული ავტორია.

სულხან-საბა ორბელიანის „სიბრძნე სიცრუისა“ ქართული ლიტერატურის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ძეგლს წარმოადგენს, რომლის ევროპულ კულტურულ სივრცეში წარდგენას განსაკუთრებული მნიშვნელობა ჰქონდა ევროპული პერსპექტივიდან ქართული ლიტერატურის ადგილის გააზრების თვალსაზრისით. „სიბრძნე სიცრუისა“ გერმანულ ენაზე სამჯერ არის თარგმნილი, თუმცა ისტორიული და კულტურული თვალსაზრისით, ფუნდამენტურ მნიშვნელობას ატარებს პირველი თარგმანი, რომელიც შესრულებულია მიხაკო წერეთლის მიერ გერმანულ ენაზე და, რო-

მელიც 1933 წელს ბერლინში გამოიცა. შესავალ წერილში მთარგმნელი მიუთითებს, რომ სულხან-საბა ორბელიანის „სიბრძნე სიცრუისა“ აქამდე რუსულად და ინგლისურად სრულად იყო თარგმნილი, ხოლო ფრანგულად – მხოლოდ რამდენიმე იგავ-არაკი. იქვე აღნიშნულია მთარგმნელობითი სირთულეების თაობაზეც: „ქართული ტექსტის გერმანული თარგმანი მარტივი შესასრულებელი არ გახლდათ. ჩვენი მიზანი იყო, ავტორისეული სტილი შეძლებისდაგვარად შეგვენარჩუნებინა თარგმანში ტექსტის ორიგინალობის მეტი სიზუსტით ასახვის მიზნით. ეს იოლი არ იყო, მით უმეტეს, როცა საქმე ორბელიანისთვის ჩვეულ მოკლე გამონათქვამებს ეხება. ვიმედოვნებთ, რომ ამ და სხვა სირთულეების უდიდესი ნაწილის დაძლევა შევძელით (Orbeliani, 2017, გვ. 16).

1933 წელს ბერლინში გამოცემული „სიბრძნე სიცრუისა“ საფუძვლად დაედო „ქართული ბიბლიოთეკის“ (Georgische Bibliothek) სერიის დაარსებას, რაც მიზნად ისახავდა ქართული ლიტერატურის კლასიკური ტექსტების გამოცემას გერმანულ ენაზე. გამომცემელი იყო არჩილ მეტრეველი, ხოლო თავად სერია განიხილებოდა, როგორც გრძელვადიანი კულტურული პროექტი.

გერმანულ გამოცემას თან ერთვის ფართო სამეცნიერო აპარატი: წიგნში შესულია მიხაკო წერეთლის შესავალი წერილი, ზურაბ ავალიშვილის აკადემიური წინასიტყვაობა, აგრეთვე სულხან-საბა ორბელიანის ბიოგრაფიული ნარკვევი. თარგმანი ეყრდნობა „სიბრძნე სიცრუისა“ 1928 წლის აკადემიურ გამოცემას, რომელიც გიორგი ლეონიძემ მოამზადა რამდენიმე ხელნაწერზე დაყრდნობით. ამგვარი სტრუქტურა ნათლად აჩვენებს, რომ ტექსტი განკუთვნილი იყო არა მხოლოდ ფართო მკითხველისთვის, არამედ გერმანული აკადემიური წრეებისთვისაც, სადაც ქართული ლიტერატურა ნაკლებად იყო ცნობილი.

მიხაკო წერეთელი შესავალ წერილში განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობს „სიბრძნე სიცრუისას“ ლიტერატურულ თავისებურებებს და მას მსოფლიო ლიტერატურულ კონტექსტში განიხილავს. იგი ხაზგასმით მიუთითებს ნაწარმოების კავშირზე როგორც აღმოსავლურ, ისე დასავლურ ნარატიულ ტრადიციებთან, იგავურ და დიდაქტიკურ ჟანრებთან, რაც „სიბრძნე სიცრუისას“ აქცევს კულტურათაშორის ტექსტად.

საგულისხმოა მიხაკო წერეთლის არჩევანი, თუ რომელი ტექსტით იწყებს იგი ქართული მხატვრული ლიტერატურის წარდგენას გერმანულენოვან სივრცეში. სულხან-საბა ორბელიანის „სიბრძნე სიცრუისას“ თარგმნა ორი ურთიერთდაკავშირებული, თუმცა განსხვავებული მნიშვნელობის მატარებელია და ნათლად აჩვენებს წერეთლის კულტურულ სტრატეგიას, მიზნებს.

ერთი მხრივ, განსაკუთრებული სიმბოლური დატვირთვა აქვს თავად ავტორის ფიგურას. სულხან-საბა ორბელიანი ქართული ისტორიასა და კულტურაში განსაკუთრებული და გამორჩეული პირია. იგი არის ქართული სამეფო ოჯახის წევრი, მეფე ლეონის აღზრდილი და მეფე ვახტანგ VI-ის აღმზრდელი, პირველი ქართული განმარტებითი ლექსიკონის – „ლექსიკონი ქართულის“ – ავტორი, რაც მას ქართული ენის სისტემატიზაციისა და ნორმირების ფუძემდებლად აქცევს. ამასთანავე, სულხან-საბა ორბელიანი არის ქართველი დიპლომატი და პირველი ქართველი ელჩი ევროპაში, რომლის ვიზიტები საფრანგეთში, იტალიასა და ვატიკანში, მიზნად ისახავდა საქართველოს პოლიტიკური და კულტურული ინტერესების ევროპულ ასპარეზზე წარმოჩენას. სულხან-საბა ორბელიანის ბიოგრაფიაში, რომელიც მიხაკო წერეთელს ეკუთვნის, ღრმად არის განხილული სულხან-საბას საგვარეულოს წარმოშობა, ცხოვრების დეტალები, საქართველოს პოლიტიკური მდგომარეობა და სულხან-საბას პოლიტიკური ცხოვრება, ისევე, როგორც რელიგიური ასპექტები, კათოლიკური სარწმუნოების აღიარება, დიპლომატიური საქმიანობა და სხვა. შეიძლება ითქვას, რომ სულხან-საბა ორბელიანი წარმოადგენს ქართული სახელმწიფოებრივი აზრისა და ევროპულ სივრცესთან კავშირის სიმბოლოს, რაც თანხვედრაშია მიხაკო წერეთლის კულტურულ და პოლიტიკურ მიზნებთან. საგულისხმოა მთარგმნელის შემდეგი შეხედულება: „სულხან-საბა ორბელიანმა თავისი სიცოცხლე დაასრულა, როგორც ემიგრანტმა, რაც ბევრი ქართველის ბედისწერა იყო ქვეყნის ხანგრძლივი და მძიმე ისტორიის მანძილზე. იგი უცხო ქვეყანაში გარდაიცვალა, მაგრამ ქართველების გარემოცვაში, რაც მისი ბოლოქარი ცხოვრების დასასრულს ერთადერთი ნუგეში უნდა ყოფილიყო“ (Orbeliani, 2017, გვ. 38-39).

მეორე მხრივ, არანაკლებ მნიშვნელოვანია თავად სათარგმნელი ტექსტის ჟანრული და შინა-არსობრივი სპეციფიკა. „სიბრძნე სიცრუისა“ იგავ-არაკული კრებულია, რომელიც აგებულია ახალი ადამიანის – უფლისწულის – აღზრდის ნარატიულ ჩარჩოზე. ეს სიუჟეტური ქარგა საშუალებას აძლევს ავტორს, აღზრდის პროცესის ფონზე წარმოაჩინოს ზნეობრივი, პოლიტიკური და ფილოსოფიური საკითხები, რომლებიც სხვადასხვა ქვეყნის ადამიანთა, აგრეთვე ცხოველთა და ფრინველთა ენით არის გადმოცემული. იგავური ფორმა ტექსტს უნივერსალურ ხასიათს ანიჭებს და მას კულტურათათმორისი კომუნიკაციისთვის განსაკუთრებით მისაღებს ხდის. აღსანიშნავია, რომ „სიბრძნე სიცრუისაში“ ორგანულად ერწყმის ერთმანეთს აღმოსავლური და დასავლური ლიტერატურული ტრადიციები. ტექსტში თანაარსებობს აღმოსავლური იგავ-არაკული მემკვიდრეობა, დიდაქტიკური სიბრძნე და ალეგორიული აზროვნება, ხოლო ამავე დროს შეინიშნება ევროპული პოლიტიკური აზრისა და განმანათლებლური იდეების ელემენტები. ამგვარად, ნაწარმოები წარმოადგენს როგორც კულტურული სივრცე, სადაც აღმოსავლეთი და დასავლეთი არა დაპირისპირებულ, არამედ ურთიერთშემავსებელ სისტემებად ერთიანდება. სწორედ ეს ინტეგრაციული ხასიათი ხდის „სიბრძნე სიცრუისას“ განსაკუთრებით მიმზიდველ ტექსტად ევროპელი მკითხველისთვის.

მიხაკო წერეთლის მიერ სულხან-საბა ორბელიანის „სიბრძნე სიცრუისას“ არჩევა შეიძლება გააზრებულ იქნას აღმოსავლეთისა და დასავლეთის დამაკავშირებლად. ამ პერსპექტივიდან, მთარგმნელის არჩევანი სცილდება მხოლოდ ლიტერატურულ და მთარგმნელობით ასპექტებს და გარდაიქმნება კულტურათმორის დიალოგად, რომელშიც საქართველო წარმოადგენს ერთგვარ შუამავალ სივრცეს.

აღმოსავლეთ-დასავლეთის დიქოტომია ევროპულ ფილოსოფიურ და კულტურულ აზროვნებაში ხშირად ოპოზიციური მოდელით არის წარმოდგენილი (რაციონალური დასავლეთი / ტრადიციული აღმოსავლეთი). სულხან-საბა ორბელიანის ტექსტი ეფუძნება იგავ-არაკულ ტრადიციას, რომელიც საერთოა დასავლეთისა და აღმოსავლეთისათვის, ამავდროულად, ატარებს ევროპული პოლიტიკური აზრის, პედაგოგიური მეთოდების, ჰუმანისტური ეთიკისა და განმანათლებლური დიდაქტიკის ნიშნებს. სწორედ ამ შუალედურობას ხედავს და მიზანმიმართულად უსვამს ხაზს მიხაკო წერეთელი, როდესაც ნაწარმოებს გერმანულ ენაზე თარგმნის. ამ შეხედულების დამადასტურებლად მიგვაჩნია ზურაბ ავალიშვილისეული წინასიტყვაობა, რომელშიც ღრმად არის განხილული „სიბრძნე-სიცრუისას“ ლიტერატურული წყაროები, სიუჟეტური მსგავსებები და სხვა საკითხები. ზურაბ ავალიშვილი მიუთითებს: „წიგნი „სიბრძნე სიცრუისა“ ფორმალურად მიჰყვება ნაწარმოებების, „ქილილა და დამანას“, „შვიდი ბრძენის“ და სხვათა კვალს. დასავლეთ ევროპის მსგავს მოთხრობებთან ამგვარი ნათესაობით იგი უკავშირდება ჩოსერის „კენტერბერულ მოთხრობებსა“ და ბოკაჩოს „დეკამერონს“... მრავალრიცხოვანი ძაფები აკავშირებს წიგნს „სიბრძნე სიცრუისა“ როგორც ქრისტიანულ დასავლურ, ისე მუსლიმურ აღმოსავლურ კულტურასთან, რაც ცხადად ვლინდება მის შინაარსზე დაკვირვებისას. იმავდროულად, არავითარ შემთხვევაში არ შეიძლება არც მისთვის დამახასიათებელი მსუყე ფერებით გადმოცემული ჭეშმარიტად ქართული კვალის და ძლიერი პიროვნული შთაბეჭდილებების უგულვებელყოფა, რომელიც ნაწარმოებში იგრძნობა“ (Orbeliani, 2017, გვ. 94-123).

საკითხი - დასავლეთისა და აღმოსავლეთის კავშირისა და დამატებითი ასპექტის, ამ შემთხვევაში, ქართული, ნაციონალური, ორიგინალური ნაკადის შესახებ, შეიძლება განვიხილოთ, როგორც „მესამე სივრცის“ (Bhabha, 1994) კონცეფცია, რომელშიც კულტურული იდენტობა არის გადაკვეთისა და ტრანსფორმაციის შედეგი. „სიბრძნე სიცრუისა“ ამ თვალსაზრისით იქცევა ტექსტად, რომელშიც აღმოსავლური ალეგორიული ნარატივები და დასავლური მორალურ-პოლიტიკური იდეები ერთიანდება. იგავური სიუჟეტების მატარებელი პერსონაჟები – სხვადასხვა ქვეყნის ადამიანები, ცხოველები და ფრინველები – უნივერსალურ ლიტერატურულ და სიმბოლურ სისტემას ქმნიან. ეს უნივერსალიზმი საშუალებას აძლევს ტექსტს, გადალახოს კულტურული თავისებურებების ჩარჩოები და გახდეს საერთო სივრცე აღმოსავლურ და დასავლურ ტრადიციებს შორის.

მიხაკო წერეთლისა და ქართული პოლიტიკური ემიგრაციის ეს არჩევანი დამატებით პოლიტიკურ მნიშვნელობას იძენს. ემიგრაციაში მყოფი ქართველი მეცნიერი, რომელიც აქტიურად

ეწინააღმდეგებოდა როგორც იმპერიულ რუსულ, ისე საბჭოთა დისკურსს, მიზანმიმართულად სთავაზობს ევროპულ მკითხველს ტექსტს, რომელიც წარმოაჩენს საქართველოს, როგორც კულტურულად მრავალშრიან და ორიგინალური ლიტერატურის ქვეყანას. ამით იგი უპირისპირდება იმ დასავლურ სტერეოტიპს, რომელიც აღმოსავლეთს განიხილავს როგორც „სხვა“ ცივილიზაციას (Said, 1978). „სიბრძნე სიცრუისას“ გერმანული თარგმანი შეიძლება ჩაითვალოს როგორც ლიტერატურულ ნაწარმოებად, ისე კულტურულ და პოლიტიკურ ტექსტად.

იან ასმანის კულტურული მეხსიერების თეორიის მიხედვით, კულტურული მეხსიერება წარმოადგენს იმ ტექსტების, სიმბოლოებისა და ნარატივების ერთობლიობას, რომლებიც კოლექტიურ იდენტობას ისტორიულ განზომილებაში ინახავს და გადასცემს. ასეთ ტექსტებს იგი „კანონიკურ“ ტექსტებად მოიხსენიებს, რომლებიც საზოგადოებისთვის არა მხოლოდ ესთეტიკურ, არამედ ნორმატიულ და იდენტობით ფუნქციას ასრულებს (Assmann, 1992). სულხან-საბა ორბელიანის „სიბრძნე სიცრუისას“ ქართული კულტურული მეხსიერების ერთ-ერთ ასეთ საფუძვლად შეიძლება ჩაითვალოს, ხოლო მიხაკო წერეთლის მიერ მისი გერმანულ ენაზე თარგმანა ნიშნავს ამ მეხსიერების ტრანსნაციონალურ სივრცეში გადატანას, რაც პოლისისტემური თეორიის მიხედვით, სამიზნე კულტურული სივრცისათვის განსაკუთრებული გზავნილის შემცველია (Even-Zohar, 1990). ამ შემთხვევაში, ქართული კულტურა გამოდის ლოკალური ჩარჩოებიდან და ინერგება ევროპულ მეხსიერებით დისკურსში. მისი განხილვა შესაძლებელია არა როგორც ეგზოტიკური, ან „სხვა“ ტექსტების ერთობლიობა, არამედ, როგორც უნივერსალური ხასიათის ტექსტი, აღმოსავლეთისა და დასავლეთის გზაშესაყარი.

როგორც აღინიშნა, სულხან-საბა ორბელიანის „სიბრძნე სიცრუისას“ არის პირველი ქართული მხატვრული ტექსტი, რომელიც მიხაკო წერეთელმა გერმანულად თარგმნა, რასაც მალევე მოჰყვა შოთა რუსთაველის „ვეფხისტყაოსნის“ თარგმანა. ვფიქრობთ, მიხაკო წერეთლის ორივე თარგმანი წარმოადგენდა ქართული კულტურის ევროპული რეპრეზენტაციის გააზრებულ სტრატეგიას. თუმცა, მეორე მსოფლიო ომისა და შემდგომი ცივი ომის პირობებში, მიხაკო წერეთლის სამეცნიერო და მთარგმნელობითი საქმიანობა საქართველოში პრაქტიკულად უცნობი დარჩა, რის გამოც მისი თარგმანები ქართული საზოგადოებისათვის ძალზე გვიან გახდა ცნობილი და სათანადოდ შეფასებული.

მიხაკო წერეთლის მიერ შესრულებული „სიბრძნე სიცრუისას“ გერმანული თარგმანი უნდა განვიხილოთ არა მხოლოდ როგორც ლიტერატურული ფაქტი, არამედ როგორც ეროვნული კულტურული პოლიტიკის ნაწილი, რომელიც მიზნად ისახავდა ქართული კლასიკური ლიტერატურის ინტეგრაციას ევროპულ ინტელექტუალურ სივრცეში და საქართველოს კულტურული თვითმყოფადობის წარმოჩენას საერთაშორისო კონტექსტში.

გამოყენებული ლიტერატურა / References:

- Assmann, J. (1992). *Das kulturelle Gedächtnis: Schrift, Erinnerung und politische Identität in frühen Hochkulturen*. München.
- Bhabha, H. K. (1994). *The location of culture*. Routledge.
- Even-Zohar, I. (1990). *Polysystem studies*. Poetics Today, 11(1), 1–268.
- Orbeliani, S. S. (2017). *Die Weisheit der Lüge* (M. von Tsereteli, Trans.; Z. Avalishvili, Intro.). Ivane Javakhishvili Tbilisi State University. (Original work published 1933).
- Said, E. W. (1978). *Orientalism*. Pantheon Books.

ქართული ლიტერატურა ემიგრანტულ პუბლიცისტიკასა
და სალიტერატურო კრიტიკაში
Georgian Literature in Emigrant Journalism and Literary Criticism

Zaza Abzianidze, Ketevan Elashvili

ზაზა აბზიანიძე, ქეთევან ელაშვილი

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature

*ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი შოთა რუსთაველის
სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი*

Georgia, Tbilisi

საქართველო, თბილისი

Portrait of Ilia Chavchavadze in the Emigrant Narrative
ილია ჭავჭავაძის პორტრეტი ემიგრანტულ ნარატივში

DOI: <https://doi.org/10.62119/cils.18.2025.10923>

At this stage, we will only touch on the phenomenon of Ilia, thanks to which a suitable place was identified for Georgia on the world political map. For Spiridon Kedia, Ilia was “a rock grown from the heart of the earth”, and for Shalva Amirejibi – “the smartest Georgian”. Aleksandre Manvelishvili also perceived Ilia's contribution in the same spirit. As for Noe Zhordania, he still tried to disguise his long-standing confrontation with Ilia and somehow covered up its scale. Mikheil Tsereteli summarizes all of the above as follows: “Noe Zhordania was able to give the Georgian nation what Ilia Chavchavadze fought for...”

Keywords: Spiridon Kedia, Shalva Amirejibi, Aleksandre Manvelishvili, Noe Jordania, Mikheil Tsereteli

საკვანძო სიტყვები: სპირიდონ კედია, შალვა ამირეჯიბი, ალექსანდრე მანველიშვილი, ნოე ჟორდანია, მიხეილ წერეთელი

ნებისმიერი ერის „ბიოგრაფია“ რჩეულთა ღვაწლით იქმნება, რომლის საფუძველზეც იკვეთება უმთავრესი ისტორიული თუ კულტუროლოგიური აქცენტები. ამ მხრივ გამოწვევის არც საქართველოა. ამჯერად, მხოლოდ ილიას ფენომენით შემოვიფარგლებით, რომლის წყალობითაც საქართველოსთვის გამოიკვეთა შესატყვისი ადგილი მსოფლიო პოლიტიკურ რუკაზე.

სამწუხაროდ, ილიას ღვაწლის ჯეროვანი შეფასება ვერ შეძლო მისმა უშუალო გარემოცვამ. ალბათ, ეს იყო ერთ-ერთი უმთავრესი მიზეზი იმისა, რომ ილიას „ისტორიული მისია“ ყურადღების მიღმა დარჩა მთელი იმდროინდელი საზოგადოებისათვის. მხოლოდ მოგვიანებით, შორეულ ემიგრაციაში გადახვეწილი, მისი მტერ-მოყვარენი სრულიად განსხვავებული მიმართებით მიუბრუნდნენ ილიას პიროვნულ დილემას. ყოველივე ამან განაპირობა ემიგრანტული ნარატივის არაერთგვაროვნება. სამშობლოდან გადახვეწა (იძულებით იქნება თუ ნებით...) ერთგვარი განაჩენია და ალბათ ამიტომაცაა ემიგრანტობა „მძიმე ჯვარი“, რომელიც სრულიად სხვა რაკურსში აქცევს სამშობლოს წარსულს, აწმყოსა თუ მომავალს. რადგან სწორედ დისტანცირება გამოჰკვეთს საკუთარი ქვეყნის ყველაზე უცდომელ სატკივარსაც და „ხსნის ილუზიასაც“.

ისტორიული კატაკლიზმების მსხვერპლნი – წინა საუკუნის 20-30-იანი წლების ჩვენი ემიგრანტები, ილია ჭავჭავაძის „პოლიტიკური პორტრეტების“ შექმნით ცდილობდნენ, რომ როგორმე გაეცნობიერებინათ საკუთარი ბედისწერაც, რომლის მიღმაც დარჩა მათი სამშობლო. სწორედ ამიტომ გადავწყვიტეთ, რომ „ემიგრანტული ალბომიდან“ შერჩევით ამოგვეღო ზოგიერთი წერილი, რათა ცხადად გვეჩვენებინა ემიგრანტული ნარატივის სხვადასხვა „დინება“ თუ „შენაკადი“, რაც ასახულია ქვემოთმოხმობილ ქვეთავებში:

სპირიდონ კედია

სპირიდონ კედიას წერილი – „ილია ჭავჭავაძე“, რომელსაც თავად ავტორი მოკრძალებულად ასე ასათაურებს, „ერთი თვალის გადავლებით“, – რეალურად წარმოადგენს ილია ჭავჭავაძის ისტორიული ფენომენის შეცნობას. თუმცა, სპირიდონ კედია ბელეტრისტულ ფორმატში ძეწავს ილიას „ეროვნულ პორტრეტს“, რომლის დეკორსაც ილიასავე მხატვრული აზროვნებით ქმნის.

„ილია თავიდან დასრულებული გვევლინება, ისე როგორც დასრულებულია დედამიწის გულის სიღრმიდან ამოზიდული კლდე...“ (ილია ემიგრანტთა თვალთ, I, 1996, გვ. 11). ბუნებრივია, ეს მსჯელობა ერთგვარ წინაპირობას წარმოადგენს ილიას მასშტაბის აღსაქმელად. რადგან მასავით არავის შეეძლო არამარტო XIX საუკუნის ბედისწერის გათავისება, არამედ ზოგადად საქართველოს ისტორიული ბედ-იღბალის განჭვრეტა. სპირიდონ კედიასათვის ცხადზე ცხადია ილიას მისიის გათავისება საკუთარი ქვეყნის წინაშე და გამოჰკვეთს მის საოცარ ნიჭს – „ფენომენალურ გაგებას წვრიმალისა და სხვილის სიმეტრიულ პროპორციისა, ნაწილისა და მთელის ურთიერთობისა“ (ილია ემიგრანტთა თვალთ, I, 1996, გვ. 16). სწორედ ამ უნივერსალურმა ხედვამ შეაძლებინა ილიას, რომ „საქართველოს ეროვნული მეთაური“ გამხდარიყო. ავტორის „სამოქალაქო პროტესტი“ ილიას ასე უღმერთოდ გამეტებისათვის იმ შეულამაზებელი ბრალდებითაა მოწოდებული, სადაც კონკრეტული პიროვნებაა დასახელებული, რომელსაც ერთგვარი პასუხისმგებლობა დააკისრა ქართველმა ერმა. „ქართველი ერი მუხლმოხრით იდგა ჯერ კიდევ დაუკრძალავი ძვირფასი ცხედრის წინაშე, რომ უცებ შემადრწუნებელი სიტყვები შემოესმა: ხესა ჭრიან, ნაფოტი სცვივო“ – ჭირისუფალი ერის შეურაცხყოფა... მიცვალებულის შებღალვა... და... დანაშულის გამართლება! აღმფრთხილებლა ერმა მრისხანედ მოიხედა. ამას ამბობდა ნ. ჟორდანი. ეს იყო ავი სულის უადგილო შურისძიება“ (ილია ემიგრანტთა თვალთ, I, 1996, გვ. 26).

ერთი კია, – სპირიდონ კედიასათვის „მეოთხედი საუკუნის გასვლის“ შემდეგაც კი, უპატივებელია ილია ჭავჭავაძის ასეთი სასტიკი, დაუნდობელი გაყვანა „პოლიტიკური ავანსცენიდან“ და ამიტომაც ასკვნის, რომ „ამ უდიდესი ქართველის მიერ საქართველოს გულში ცნობის ხე უკვე ნაყოფს ისხამს“ (ილია ემიგრანტთა თვალთ, I, 1996, გვ. 27).

„ცხადია, სპირიდონ კედია არ იყო პარტიის თეორეტიკოსი. ეროვნულ დოქტრინას მტკიცე საფუძველი ჩაუყარა ილია ჭავჭავაძემ და ამ დარგში რაიმე ორიგინალობის გამოჩენა და ახალი სიტყვის თქმა აღარ შეიძლებოდა. სპირიდონ კედია იყო უფრო პოლიტიკური მწერალი-პუბლიცისტი და იშვიათი ნიჭით დაჯილდოვებული მჭევრმეტყველი – ორატორი, და ეს მკვეთრი იარაღი მან სავსებით გამოიყენა ეროვნულ-დემოკრატიული იდეების დასათესად ქართველ ერში“... (შარაძე, I, 1991, გვ. 39).

სწორედ აზრთა ეს წყობა გამოკვეთა სპირიდონ კედიამ ილიას პოლიტიკური ღვაწლის უკეთ შესაცნობად.

შალვა ამირეჯიბი

უპირობოდ, თავადაც უნდა იყო პოეტი, მოაზროვნე და ეროვნულ-დემოკრატიული მრწამსით ანთებული, რომ წლების შემდეგ შეიგრძნო ილიას სულის უკვდავება და განუმეორებლობა. სწორედ ამგვარი იყო შალვა ამირეჯიბი, რომელმაც თავის მინიმალისტურ წერილში („ილია ჭავჭა-

ვამე“) მთელი სრულყოფილებით წარმოაჩინა ილიას უნივერსალურობის ფენომენი – გამჭრიახი გონების უსაზღვრო მასშტაბი.

„ისტორიაში იშვიათი მხოლოდ ჭკვიანი კაცია. დიდი ღირსება ილია ჭავჭავაძისა, ჩვენთვის, ქართველებისათვის, იყო და დღესაც ის არის, რომ ის ჭკვიანი ქართველი იყო... და რაც მთავარია – „ილია თვით არის განსახიერება ახალგაზრდობის, ახალი სიტყვის, ახალი აზრის, ახალი ენერგიის“ (ილია ემიგრანტთა თვლით, I, 1996, გვ. 28)! რადგან ის ცხოველმყოფელია – დაუშრეტელი ეროვნული იმპულსის განმასახიერებელი, რაც ასე მკვეთრად ილიას არა მარტო მხატვრულ აზროვნებაში, არამედ მის პუბლიცისტიკაში, რაც უმთავრესად აისახა კიდეც მისი „ცხოვრების კანონიკაში“.

შალვა ამირეჯიბისთვის ილია ზეაწეული პათეტიკითაა წარმოსახული.

„ჭაბუკი ილია, ილია პოეტი და მაღალი პატრიოტული მოწოდებით ამხედრებული – წარმატები და ქართულ მწერლობის ისტორიის განუმეორებელი სახეა“ (ილია ემიგრანტთა თვლით, I, 1996, გვ. 30).

არც იმას ივიწყებს ავტორი, რომ ილიას სიტყვას სრულიად სხვაგვარი სიღრმე და სიბრძნე აქვს. ის არასოდეს არ იძირება და იკარგება სიტყვაში იმგვარად, რომ თავად სიტყვებმა განკარგონ და შთანთქმონ მისი სათქმელი. ეგებ იმიტომ, რომ „ილიას სიტყვა მუდამ გამჭრიახია. ის არასოდეს არ სცოდავს არა მარტო სიტყვის ამ „ჯანყ მოცულობით“, რომლითაც პოეტების მსგავსად, წინასწარ-მეტყველნიც სცოდავენ, არამედ იმ ნებადართული ცოდვითაც, რასაც პოეტთა ცხოვრებაში „ლირიკული უწესრიგობა“ ჰქვია. ამ კაცს ყველაფერში სამაგალითო წესრიგი ჰქონდა“ (ილია ემიგრანტთა თვლით, I, 1996, გვ. 31).

აზრთა ამ „მეტყველებაში“ შალვა ამირეჯიბი ილიას „პოლიტიკურ მრწამსს ლიბერალიზმს“ მიიჩნევს ეროვნული თვითგამოხატვისა თუ თვითგამორკვევის უმთავრეს ხედვად, რადგან

„ილისთვისაც და საქართველოსთვისაც, მას კულტურული მნიშვნელობა ჰქონდა...“ ილიას მთავარი შეხედულება, იმისი თავი აზრი ცხოვრებაზედ გამოიხატა იმ დებულებაში, რომ იდეა სავესებით თავითგან გამოსული და ცხოვრების დასტური ის ორი თვალი არ იყო, ასეთის გამოზომილებით, ერთის ცხვირის გარშემო დალაგებული, რომელიც ჩვენს ყოველდღიურ წარმოდგენას იდეალურ სიმეტრიად მიაჩნია; კაცი თავისი „წინასწარი“ სურვილებით და ცხოვრება თავისი გვიანი დასტურით, ძალიან ხშირად, ასე თუ ისე, ასიმეტრიული მოვლენანი არიან. ის რაც თავშეუდებელი პროგრესისტები ცხოვრებაში და აზროვნებაში „რეაქციას“ უძახიან, ხშირად ამისი ნაყოფია“ (ილია ემიგრანტთა თვლით, I, 1996, გვ. 31-33).

შალვა ამირეჯიბისათვის კი, შორეულ ემიგრაციაში ყოფნისას, კიდეც უფრო მეტი სიმძაფრით გამოიკვეთა ილიას მასშტაბური ფიგურა, როგორც უდიდესი ქართველის, რადგანაც თავადაც გამორჩეული და ქარიზმატული პიროვნება იყო, რომლის პორტრეტსაც ამგვარად გვიხატავს ვიქტორ ნოზაძე („შალვა ამირეჯიბი“) – სამწუხაროდ მისი გარდაცვალების ჟამსაა შექმნილი:

„შალვა ამირეჯიბი ნაზი ბუნების კაცი იყო, ოღონდ მძიმედ დატვირთული საქართველოზე ფიქრით... მას აწვალებდა და აწამებდა საქართველო... იყო იგი კაცი სიყვარულის ნიჭით აღსავსე და ეს ნიჭი შეაღია ქართველის ბედს... იყო იგი კაცი ტრადიციების, ქართულ ზნე-ჩვეულებათა მიმდევარი... მთელი თავისი არსებით გადაჭვული იყო საქართველოსთან, მის წარსულთან, რომლის საძირკველებზე მომავალ, აღორძინებულ საქართველოს განსწვრეტდა“ (შარაძე, 1991, I, გვ. 235).

ალექსანდრე მანველიშვილი

„ილია ჭავჭავაძის ეროვნული მოძღვრება“ – ამ წერილის სახელდება, უკვე განსაზღვრავს, რომ ალექსანდრე მანველიშვილისთვის მნიშვნელოვანია ილიას „ეროვნული კონცეფციის“, წლების შემდეგ, კიდეც ერთხელ გაშინაარსება და იმ ჭეშმარიტ დებულებებთან კვლავ მიბრუნება, რომელთაც უკვე ცხოვრებისეულად დაამტკიცეს თავისი ქრესტომათიული არსი. რადგან „ილიას სიდი-

ადეს ქმნიდა მისი მთლიანობა, როგორც ბუნებით, ისე მსოფლმხედველობითა და შემოქმედებით“ (ილია ემიგრანტთა თვალთ, I, 1996, გვ. 186).

ალექსანდრე მანველიშვილი მართებულად მიიჩნევს, რომ ილიას „ეროვნული ფილოსოფიის“ ძირები სწორედ ქართველი ერის წარსულსა თუ აწმყოშია საძიებელი და მხოლოდ „გონების თვალითა“ შესაძლებელი მისი შეცნობა; „ილიასთვის უცნობი არ იყო მთელი ბუნების წყობის კანონზომიერებანი... ამიტომ შეუძლებელია ერის ორგანიზმშიც არ არსებობდეს მსგავსი კანონზომიერება... მაგრამ ილია ჭავჭავაძისათვის საზოგადოება თვით მიზანი არ არის. ეს მხოლოდ შედარებითია. და საბოლოო ჯამში თვით მიზანი ადამიანია“ (ილია ემიგრანტთა თვალთ, I, 1996, გვ. 189). ალბათ ამიტომაც იყო, რომ ილია, როგორც „ქართველი ერის უგვირგვინო მეფე“, სწორედ ქართველთა ღირსებისა და კეთილდღეობისათვის იბრძოდა და არა კონკრეტული „კლასის“ სიკეთისათვის“.

ამ მარადიულმა ფასეულობებმა აქცია ილია გამორჩეულ მასშტაბურ ფიგურად. რადგან „ილია ჭავჭავაძე იყო (და არის) უდიდესი მოვლენა ქართული საზოგადოებრივ ცხოვრებაში. ერთგვარი სინთეზი ქართველი ერის გონებრივი და მორალური შემოქმედების ხანგრძლივი მემკვიდრეობისა. განსახიერება მისი სასიცოცხლო ძალისა. ნიშანი მისი მომავალი დიდებისა“ (ილია ემიგრანტთა თვალთ, I, 1996, გვ. 185).

ალექსანდრე მანველიშვილისათვის საქართველოს ისტორია და მისი კულტურა ეროვნული აზროვნების უმნიშვნელოვანესი ფუნდამენტი იყო, რომლის შეცნობაც ილიას წყალობით გახდა შესაძლებელი. სწორედ ამიტომ ილაშქრებდა ის ყველა იმ მოსაზრების წინააღმდეგ, სადაც ჩვენი თვითმყოფადობა ეჭვქვეშ იყო დაყენებული, რადგან, ჩვენდა სამწუხაროდ, ზოგიერთს მიაჩნდა,

„რომ მთელი ჩვენი კულტურა არის შედეგი რაღაც „გავლენებისა“: ხან სპარსეთის, ხან არაბეთის, ბიზანტიის, ევროპის და სხვა, ხოლო ფიქრად არავის მოსდიოდა, ჩაეხედა საკუთარ სულში, გადაეთვალთქონებინა ეროვნულ-კულტურული შემოქმედება და ნახავდა, რომ ქართველმა ერმა ყოველ სფეროში თავისი საკუთარი კულტურაც შექმნა. უცხო ელემენტები კი ისე გარდაქმნა, რომ ის საკვებით ეროვნულ გზებსა და მიმართულებას დაუმორჩილა“ (შარაძე, II, 1991, გვ. 429).

მიხეილ წერეთელი

მიხეილ წერეთელი ორმოცდაათწლიანი ინტერვალის შემდეგაც, კიდევ ერთხელ, ახდენს „ილიას ვერაგულად მოკვლის“ არსებულ ფაქტორთა გაანალიზებას წერილში – „ილია ჭავჭავაძის მოკვლა“. რადგან ეს „მკვლელობა“ არ იყო კონკრეტული ადამიანის მოშთობა – ეს იყო „დასაწყისი საქართველოს უკანასკნელი ტრაგედიისა?... ილია დაეცა ამ ბრძოლაში, რომელიც წარმოებდა საქართველოში ილიას ეროვნულ იდეოლოგიასა და უცხო, შორიდან შემოტანილ მარქსიზმს შორის“ (ილია ემიგრანტთა თვალთ, I, 1996, გვ. 166).

მიხეილ წერეთელი, ზედმიწევნით იცნობს რა საქართველოს ისტორიას, კარგად უწყის, რომ ეს მსოფლმხედვა უცხოა ქართველი ერისათვის, რადგან სრულიად – შეუსაბამოა ჩვენი ეთნოფსიქოლოგიისათვისა თუ ეთნოკულტურისათვის. ილია, როგორც ფენომენალური პოლიტიკური მოაზროვნე, ამ „ჩატეხილი ხიდის“ არსებობას აფიქსირებდა და ცდილობდა როგორმე აერიდებინა საქართველოსთვის მოსალოდნელი საფრთხე – შემდგომში „წითელ ტერორად“ სახელდებული. სწორედ ამიტომ იყო, რომ „ილია ჭავჭავაძის მოკვლის შემდეგ ფ. მაზარაძე გაქრა საქართველოთგან, ხოლო არა ვითარცა სინდისშეწუხებული იუდა, არამედ ვითარცა იუდა იუდის საქმეთა გამგრძობი“ (ილია ემიგრანტთა თვალთ, I, 1996, გვ. 173).

დანარჩენ ემიგრანტთაგან განსხვავებით, მიხეილ წერეთელი ნოე ჟორდანიას* ერთგვარ რეაბილიტაციასაც კი ახდენს და მიიჩნევს, რომ „ნოე ჟორდანიას და მისნი თანამოაზრენი (ბუნებრივია – ავტორი აქ საკუთარ თავსაც გულისხმობს), რომელნიც აგრეთვე მსხვერპლნი გახდნენ ბოლშევიზ-

* მიხაკო წერეთელი თვლის, რომ „ნოე ჟორდანიამ შეძლო ქართველი ერისათვის ის მიეცა, რისთვისაც ილია ჭავჭავაძე იბრძოდა, რომელთანაც მას წინათ მუდმივი თეორიული დავა და შეტაკება ჰქონდა“...“ (ილია ემიგრანტთა თვალთ, I, 1991, გვ. 175).

მისა თვით მთელი საქართველოს მსხვერპლად მიმტანისა სატანის საკურთხეველზედ“ (ილია ემიგრანტთა თვალით, I, 1996, გვ. 179).

სწორედ „ილიას ვერაგულად მოკვლით“ დაიწყო ის უმართავი პოლიტიკური კატაკლიზმები, რომელთა უშუალო მსხვერპლად მოგვევლინა ის ინტელექტუალური ბირთვი ჩვენი „პოლიტემიგრანტებისა“, რომელთა გადინებამაც 70-წლიან ჩიხში მოაქცია საქართველო. ხოლო ამ „იდეოლოგიური სტიქიის – ბოლშევიზმის“ საპირწონედ, ერის სულიერი სიფხიზლის საფრთხედ, ილია ჭავჭავაძის ფენომენი იყო აღქმული...

„სწორედ 1907 წლის აგვისტოში ილიას საზარელი მკვლელობა გახდა ის მოვლენა, რომელმაც მთლიანად შეცვალა მისი (მიხეილ წერეთლის) საზოგადოებრივ-პოლიტიკური მოღვაწეობის ვექტორი. ადამიანი, რომელიც 1900-1907 წლებში იყო ანარქისტი, 1907 წლის აგვისტოდან ხანგრძლივი ცხოვრების ბოლომდე (მიხაკო აღესრულა 87 წლის ასაკში) იყო დაჯერებული, უაღრესად სადად მოაზროვნე ნაციონალისტი, ილიას გზის ღირსეული გამგრძელებელი“ (ურუშაძე, 2012, გვ. 9).

ზემოხსენებული წერილის გარდა, „მიხაკო წერეთელსვე უნდა ეკუთვნოდეს აგრეთვე ცალკე ფურცლებად დაბეჭდილი „მოწოდების“ ტექსტიც, რომელიც ილიას გარდაცვალების დღეებში გავრცელდა მთელს საქართველოში და რომლის საფუძველზე მოეწყო ილია ჭავჭავაძის გრანდიოზული დასაფლავება თბილისში, მთაწმინდაზე 1907 წლის 9 სექტემბერს. ამონარიდი „მოწოდების“ ტექსტიდან:

„არც ერთი ფაქტი ჩვენის ცხოვრების უბედობის დამახასიათებელი ისეთი თავზარდამცემი არა ყოფილა საქართველოსათვის, როგორც ილია ჭავჭავაძის სიკვდილი! თავზარდამცემია ეს საშინელება იმიტომ, რომ მეორე ილია აღარ გვყავს და მგონი აღარც დაიბადოს!.. მისი გონების შემოქმედება იყო ჩვენი ერთად ერთი დიდება, სინტეზის ჩვენი ლიტერატურისა; ილია იყო ჩვენი პუბლიცისტი, ბელეტრისტი, პოეტი, – ყოველისფერი, – თითქმის მთელ ნახევარ საუკუნის განმავლობაში!“ (შარაძე, I, 1991, გვ. 315).

იგივე პათოსია მიხაკო წერეთლის ამ წერილშიც – „კაცია ადამიანი?!“;

„საზარელი ამბავი“ ილია ჭავჭავაძის სიკვდილისა მეხივით დაატყდა მთელ საქართველოს! მოჰკლეს ვინ – ილია ჭავჭავაძე! არავინ თავის გულში ფიქრადაც არ გაივლიდა ასეთ საზარელს, საზიზღარს და უცნაურს!.. ვინ მოჰლა ილია? – აი, საშინელი კითხვა, რომელიც დღეს მთელ ერს უდგია წინ და რომელიც დაუყოვნებელ პასუხს თხოულობს. პასუხის გაუმცემლობა მთელ ერს საშინელ, სამუდამო სირცხილის ლაფში ამოსვრით ემოქრება!.. თუ მართლაც ილია ქართველებმა მოვკალით და შევირცხვინეთ თავი ამიერიდან უკუნისამდე, სამარადისოდ გამოვრიცხეთ ჩვენვე ჩვენი თავი ხალხთა რიცხვიდან, მთელი კაცობრიობიდან...“ (ურუშაძე, 2012, გვ. 73-74).

აქვე აუცილებლად უნდა აღვნიშნოთ, რომ მიხაკო წერეთელი თავადვე იყო მასშტაბური პიროვნება, რომელიც მეტრი იყო ჰუმანიტარული თუ კულტუროლოგიური დისციპლინებისა და ასევე ზედმიწევნით იცოდა პოლიტიდოლოგიის თანამედროვე დოქტრინები (გარკვეული პერიოდი – თავადაც მოქმედი პოლიტიკოსი). სწორედ ამიტომ, ილიას ფენომენის სიდიადე, როგორც „ერის მამის“ მისთვის ცხადზე უცხადესი იყო.

ნოე ჟორდანია

ის ამბივალენტური განწყობა, რაც წარმოიშვა ილია ჭავჭავაძესა და ნოე ჟორდანიას შორის, მთელი სიმძაფრითაა მოწოდებული ნოე ჟორდანიას წერილში – „ორი პოეტი“. ეს წერილი სწორედ

* წერილი – „კაცია ადამიანი?!“ დაიბეჭდა სოციალისტ-ფედერალისტების ლიტერატურულ-პოლიტიკურ გაზეთში – „ისარი“ (2 სექტ., 1907 წ., Baton).

იმგვარადაა დასათაურებული, რომ პოლიტიკურ ავანსცენას ჩამოაშოროს ილიას „სახელი“ და მართოდენ ქართულ მწერლობას მიაკუთვნოს. მხოლოდ აქ ერთი მინიშნებაც უნდა დავუბნოთ – ავტორ აკაკი წერეთელთან თანადაწყვეილებით, ზოგჯერ კი – მის ჩრდილ ქვეშ მოქცევით განიხილავს ილიას არათუ მხატვრულ აზროვნებას, არამედ მის, როგორც „ერის მოძღვრის“ ფენომენს.

რა უნდა იყოს ნებისმიერი მწერლისათვის იმაზე მეტად მიუღებელი, როდესაც მთელ მის შემოქმედებას განსაზღვრულ პროგრამულ ჩარჩოს უქვემდებარებ; „ილიას ენა არის მრისხანე, სევდიანი, დინჯი, დამაფიქრებელი; აკაკის („უპროგრამო“...) პირიქით, მსუბუქი, ცერიალა, ადვილი გასაგები, სიმბივით აწყობილი“ („ილია ემიგრანტთა თვლით“, I, 1991, გვ. 148). წარმოდგენელია ამაზე მეტი განაჩენი?! თითქოსდა, მას წლების შემდეგ მაინც უნდა შეეგრძნო, „ილიას სიდიადე“, არადა მის ერთგვარ დაკნინებას კვლავ აგრძელებს ამ წერილით. „ილია ჭავჭავაძისა და ნოე ჟორდანის პოლემიკა“* ეს ის დაუსრულებელი განხეთქილებაა, ის „ჩატეხილი ხიდა“ ის სრულიად სხვადასხვა ნაპირზე დგომაა, რომლის წინაშეც დროც უძღურია. თუმცა, ნოე ჟორდანის თანამოაზრენი და ილიას სიდიადის შემცნობნიც* დილობდნენ ამ დაპირისპირების ერთგვარ ჩახშობას.

სამწუხაროდ, ნოე ჟორდანია ილია ჭავჭავაძეს არც ქართულ მწერლობაში არ მიუჩენს ჯეროვან ადგილს. უბრალოდ თვლის, რომ „პირველათ ილიამ აიღო, ნაციონალური ქნარი და მასზე აჟღერა თავისი აზრები... მისი ნაციონალური იდეა გაჟღერთილი იყო სოციალური იდეით. მისთვის ერის აღორძინება ნიშნავდა ხალხის აღორძინებას... ილია მართალი იყო იმაში, რომ უარყო რუსული ნაროდნიკული იდეოლოგია და საჭიროთ დაინახა საზოგადოებაზე დაყრდნობა...“ („ილია ემიგრანტთა თვლით“, I, 1991, გვ. 149-154).

ნოე ჟორდანის „პოლიტიკური პორტრეტის“ შექმნისას, ვახტანგ გურული გვერდს ვერ უვლის ილიასა და ნოე ჟორდანის შორის გაჩენილი „ისტორიულ ნაპრალს“ და ცდილობს მის მეტნაკლებად უარყოფას:

„ნოე ჟორდანია ილია ჭავჭავაძის მტერი არ ყოფილა. მას არასოდეს უცდია ერის წინამძღოლის ნააზრევისა და ნაღვაწის უარყოფა. მათი პოლემიკა მხოლოდ და მხოლოდ იმის მაჩვენებელი იყო, რომ ორმა განსხვავებულმა ეპოქამ საქართველოს ხსნის ორის განსხვავებული პროგრამა წამოაყენა და ამდენად, ილია ჭავჭავაძისა და ნოე ჟორდანის პოლემიკა სრულიად ბუნებრივ მოვლენად უნდა განვიხილოთ“ (გურული, 1999, გვ. 57).

აქ აუცილებელია ერთი რამის გათვალისწინება, რომ მიუხედავად ნოე ჟორდანის განდიდებისას, რასაც ახდენს ვახტანგ გურული** – თავად ნოე ჟორდანია, წლების შემდეგაც, „პოლიტიკური ინფანტილიზმის“ ჟანრში ცდილობს ილიას ღვაწლის შეცნობას და არ ახდენს მის ჯეროვან შეფასებას.

სამწუხაროდ, ილიას მასშტაბის აღქმა ყოველთვის გარკვეულ ორაზროვნებას ბადებდა, ან მართოდენ ხოტბის შესხმა იყო, ან უკიდურესი დაკნინება. მხოლოდ მცირე გამოჩაგვლისი იყო ილიას თანამედროვეთა შორის, ვინც ამ ღირსეული პიროვნების „გონების თვლით“ აღიქვამდა ჩვენი ქვეყნის ისტორიას...

სწორედ ამიტომ, რომ ჩვენ თვალნათლივ ვხედავთ, თუ როგორ იკვეთება ყველა ტექსტსა თუ ქვეტექსტში ის ელემენტარული ჭეშმარიტება, რომ ილია იყო და არის იმგვარი მასშტაბური ისტორიული ფიგურა, რომელთანაც თავის გატოლებით ჩვენს ემიგრანტებს სურდათ საკუთარი ღვაწლის უკეთ წარმოჩენა.

* „ილია ჭავჭავაძისა და ნოე ჟორდანის პოლემიკა“ (ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა, გამოკვლევა და შენიშვნები დაურთო სერგო რატიანმა), 2022 წ. სიღრმისეულად, დისკურსის ჭრილში გაანალიზებული ეს „განხეთქილება“. განსაკუთრებით კი გამოკვეთილია ამ ნარატივში – „მოდერნულობის ორი განსხვავებული პროექტი – ილია ჭავჭავაძე, ნოე ჟორდანია“, გვ. 283-391.

* ნოე ჟორდანია, ჩემი წარსული, 1990, გვ. 33-34.

** „ნოე ჟორდანია, როგორც მოაზროვნე და როგორც პოლიტიკური მოღვაწე, სრულიად ორიგინალური მოვლენა იყო საქართველოს ახალ ისტორიაში“ (გურული, 1999, გვ. 7).

გამოყენებული ლიტერატურა:

- გურული, ვ. (1999). „ნოე ჟორდანია“, პოლიტიკური პორტრეტი.
ილია ემიგრანტთა თვალით, (1996). I-II, თბილისი: „ლომისი“.
ჟორდანია, ნ. (1990). ჩემი წარსული, „თბილისი: „სარანგი“.
ურუშაძე, ლ. (2012). დიადი სულის უკვდავება, მიხაკო წერეთელი, თბილისი: არტანუჯი“.
შარაძე, გ. (1991). უცხოეთის ცის ქვეშ, წიგნი პირველი, თბილისი: „მერანი“.
შარაძე, გ. (1993). უცხოეთის ცის ქვეშ, წიგნი მეორე, თბილისი: „მერანი“.

References:

- Guruli, V. (1999). „Noe Zhordania“, p'olit'ik'uri p'ort'ret'i. [“Noah Jordania”, a political portrait].
Ilia emigrant'ta tvalit, (1996). [Ilia through the eyes of immigrants]. I-II. Tbilisi: „lomisi“.
Urushadze, L. (2012). Diadi sulis uk'vdaveba. Mikhak'o Ts'ereteli. [The immortality of a great soul. Mikhako Tsereteli].
Tbilisi: „art'anuji“.
Sharadze, G. (1991). Utskhoetis tsis kvesh. Ts'igni p'irveli. [Under the foreign sky, book one]. Tbilisi: „merani“.
Sharadze, G. (1993). Utskhoetis tsis kvesh. Ts'igni meore. [Under the foreign sky, book two]. Tbilisi: „merani“.
Zhordania, N. (1990). Chemi ts'arsuli. [My past]. Tbilisi: „sarangi“.

Sofiko Chumburidze

სოფიკო ჭუმბურიძე

Akaki Tsereteli State University

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

Georgia, Kutaisi

საქართველო, ქუთაისი

Time and Space in the Émigré Writings of Shalva Amirejibi

(1925-1943)

დროისა და სივრცის საკითხი შალვა ამირეჯიბის ემიგრანტულ წერილებში

(1925-1943)

DOI: <https://doi.org/10.62119/cils.18.2025.10924>

The period of emigration often becomes a turning point in a writer's life and creative work, as it separates them from their native cultural and linguistic space. Shalva Amirejibi's letters written during his years in exile (1925–1943) represent not only documentary material reflecting socio-political ideas but also aesthetically crafted narratives. These writings can be productively examined through the lens of the chronotope, a concept developed by Mikhail Bakhtin, which refers to the unity of time and space within a literary text.

The present article aims to analyze the temporal-spatial structures in Shalva Amirejibi's writings from 1925 to 1943, and to highlight the function of the chronotope as a form of expressing identity, memory, and cultural trauma.

Keywords: Shalva Amirejibi, chronotope, emigration, émigré letters

საკვანძო სიტყვები: შალვა ამირეჯიბი, ქრონოტოპი, ემიგრაცია, ემიგრანტული წერილები

შალვა ამირეჯიბის მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს მეოცე საუკუნის პირველი ნახევრის ქართულ ისტორიაში. ეს განაპირობა მისმა აქტიურმა მოღვაწეობამ მწერლობასა და პოლიტიკაში. მან როგორც ემიგრანტული მწერლობის წარმომადგენელმა თავის პუბლიცისტურ წერილებში ზუსტად ასახა ის პროცესები, რაც მეოცე საუკუნის პირველი ნახევრის ქართულ ისტორიაში ხდებოდა. ამიტომ, შალვა ამირეჯიბის ემიგრანტული ნარკვევები და წერილები წარმოადგენს მნიშვნელოვან დოკუმენტურ და ლიტერატურულ წყაროს. ეს ტექსტები (1925-1943) გვიჩვენებს ემიგრანტი ინტელექტუალის ცნობიერებას, მის შეხედულებებს საქართველოს წარსულზე, აწმყოსა და მომავალზე. შალვა ამირეჯიბის ლიტერატურული მემკვიდრეობა ორ ტომად გამოიცა ლიტერატურის მუზეუმის მიერ.

ამირეჯიბის ტექსტების ანალიზში განსაკუთრებულად საინტერესოა დროისა და სივრცის (ქრონოტოპის) პრობლემა. ემიგრაციაში მყოფი ავტორი წარსულსა და სამშობლოს სივრცეს ახლებურად აღიქვამს.

შალვა ამირეჯიბის შემოქმედება მნიშვნელოვანია, რადგან ის არის ერთ-ერთი ყველაზე ნათელი მაგალითი, თუ როგორ ინარჩუნებდა ქართველი ინტელიგენცია ეროვნული იდენტობისა და ისტორიულ მემკვიდრეობას ემიგრაციაში.

შალვა ამირეჯიბის ორტომეულის მეორე ტომი „ემიგრაციაში“ იწყება ავტობიოგრაფიით, სადაც ავტორის დაბადების ადგილის აღწერა უკვე ქმნის ისტორიულ-ფილოსოფიურ კონტექსტს: „მე დავიბადე სოფელ ხურვალეთში, რომელიც ქალაქ გორზედ ოცი ვერსის მანძილზედა სდევს და რომელიც ტირიფონას გადმოსცქერის. ტირიფონას ველი ერთი უდიდესთაგანია არა მარტო ქართლის ველებში, არამედ მთელ საქართველოში“ (ამირეჯიბი, 1998, გვ.5).

სივრცე აქ არის არა მხოლოდ გეოგრაფიული რეალობა, არამედ ისტორიის მატარებელი ადგილი: ავტორი იხსენებს, რომ ამ ველზე „აღა-მაჰმად-ხანმა გამოიარა“. „აღა-მაჰმად-ხანის შემოსევის წინ აქ გამოიარა ირაკლი მეფემ, მრავალ-რიცხოვანი ცხენოსანი ამალით და ეს იყო სახელოვანი მეფის უკანასკნელი სამხედრო ვარჯიშობა“ (ამირეჯიბი, 1998, გვ.5). ავტორის პირადი ბიოგრაფია საერთო ისტორიასთან იკვეთება და ქრონოტოპი იქმნება, რომელიც აერთიანებს ინდივიდუალურ და ეროვნულ გამოცდილებას. ამ კონტექსტში დრო გარდაიქმნება „დაკარგული სამშობლოს“ სიმბოლოდ. ემიგრანტი ავტორისთვის წარსული დრო და ბავშვობის მოგონებები გაცილებით „რეალურია“, ვიდრე აწმყო უცხოეთში. სწორედ ეს „დროის გადახრა“ ქმნის ემიგრანტული ქრონოტოპის მთავარ ღერძს. შალვა ამირეჯიბი მოგონებებში განსაკუთრებულად იხსენებს ბუხარსა და მის წარწერას:

„სტუმრისთვის ვსტირი მე,
გათბი შენი ჭირი მე“ (ამირეჯიბი, 1998, გვ. 5).

ამ ფრაზას ემიგრაციაში მყოფი ავტორი არა მხოლოდ, როგორც ბავშვობის მოგონებას იხსენებს, არამედ, როგორც კულტურულ სიმბოლოს. ბუხარი, როგორც შინაურობისა და სითბოს ცენტრი, ემიგრაციაში ყოფნისას გარდაიქმნება დაკარგული სივრცის ნოსტალგიურ ხატად. ზემოთ მოხმობილი წარწერა ხაზს უსვამს სტუმართმოყვარეობის ქართულ ტრადიციას, რომელიც შალვა ამირეჯიბის ცნობიერებაში ერთდროულად არის პირადი მოგონება და ეროვნული იდენტობის საყრდენი. სწორედ აქ ხდება დროისა და სივრცის გადაკვეთა: ბავშვობის კონკრეტული გამოცდილება ემიგრაციაში გარდაიქმნება კულტურულ-ისტორიულ სიმბოლოდ.

შალვა ამირეჯიბის მიერ ხურვალეთის, ტირიფონას ველისა და ბუხრის გახსენება აჩვენებს, რომ სივრცე ემიგრანტულ ტექსტებში გარდაიქმნება სულიერ საყრდენად. სამშობლოს სივრცე არსებობს როგორც მეხსიერებაში, ისე ემოციურ გამოცდილებაში, რაც აძლევს მას უნიკალურ მნიშვნელობას.

ამირეჯიბის ტექსტებში **დრო** წარმოჩენილია როგორც დაკარგული სამშობლოს ისტორია და ნოსტალგიის წყარო, ხოლო **სივრცე** — როგორც მეხსიერებაში შემონახული სულიერი გარემო, რომელიც ემიგრანტის იდენტობას განსაზღვრავს.

კრიტიკოსი ავთანდილ ნიკოლეიშვილი აღნიშნავს, რომ სამშობლოს მოწყვეტილი პოეტი მისი მონატრებით გაჩენილ დარდსა და კაეშანს მოგონებებით იქარვებს. ამ მოგონებების უმთავრესი საგანია „როდესაც ისა და ქართველი ხალხის ეროვნული გმირის - ქაქუცა ჩოლოყაშვილის ხელმძღვანელობით ამხედრებული შეფიცულები წითელი რუსეთის მიერ დამონებული სამშობლოს განთავისუფლებისთვის ემზადებოდნენ“:

„მიყვარს შენს ტყეთა შეფიცული ღამის მთევარი
და პაემანი ბრძოლებისა, დიადი ჩვილი,
თავისუფლების როს ლანდისა უქმად მდევარი
ჩვენ გვატარებდა უკმეხ შუბლით ჩოლოყაშვილი
და ჩვენთა ცხენთა ნატერფალებს მტერი თან სდევდა
და ლტოლვისა გზასა გვიგრძელებდა მარცხი და სევდა“.
(ნიკოლეიშვილი, 2007, გვ. 269)

როგორც ვხედავთ, ავტორის შემოქმედებიდან ირკვევა რომ მას აქვს შიში სამშობლოს ვერ ნახვისა. შალვა ამირეჯიბის ემიგრანტულ წერილებში მუდმივად იკვეთება სამშობლოს სივრცე –

სოფელი, ველი, ბუხარი, მთა და მდინარე. ეს ადგილები უცხოეთში ყოფნისას არა მხოლოდ „გეოგრაფიული მოგონებებია“, არამედ სულიერი სამშობლოს არქეტიპები.

ავტორი იხსენებს 1909 წელს ვენიდან დაბრუნებისას, სადაც ორი წელი გაატარა, ამირეჯიბი-სათვის თბილისი უცხო და „მინგრეულ-მონგრეული“ ჩანს ევროპულ ქალაქებთან შედარებით:

ჩვენი დედაქალაქის შემხედავი პირველი კვირეებში თავს დარცხვნილადაც კი ვგრძნობდი დარცხვნილად დავიარებოდი ქუჩებში (ამირეჯიბი, 1998, გვ.8).

თუმცა იგი ამატებს:

„ყოველი ქალაქი ქალსა ჰგავს, რომელსაც საკუთარი თილისმა აქვს ტფილისის ნამდვილმა და თავისებურმა სილამაზემ თანდათან ისევ მომინადირა და ტავის უცვალეზელ ემზში გამხვია“ (ამირეჯიბი, 1998, გვ. 8).

აქ ქრონოტოპი ორმაგია: ერთი მხრივ, დრო – დაბრუნების მომენტი — არის მტკივნეული შეჯახება „პერიფერიულ“ და „ცენტრიზებული“ სივრცეებს შორის; მეორე მხრივ, ქალაქი პერსონიფიცირებულია, ის ქალად იქცევა, რაც ამტკიცებს სივრცის ემოციურ-ესთეტიკურ აღქმას.

ამირეჯიბის ემიგრანტულ წერილებში შემდეგი მნიშვნელოვანი თემა მისი მწერლად ქცევის გზაა. „დაბეჭდილ“ ავტორად გახდომის შესაძლებლობა მას აძლევს შანსს ევროპული კულტურული სივრცე ქართულ იდენტობასთან შეუსაბამოს.

შალვა ამირეჯიბი ემიგრაციაში საქართველოს ისტორიაში არსებულ დიდ ეპოქებს იხსენიებს. დავით აღმაშენებელი და თამარი მისთვის სახელმწიფოს ძლიერების სიმბოლოებია. შალვა ამირეჯიბი ემიგრანტულ წერილებში ყურადღებას ამახვილებს XIX საუკუნის ქართველთა ევროპულ კონტაქტებს. სტატია „ქართველები ევროპაში XIX საუკუნეში“ უკვე სრულიად ახალ ქრონოტოპს ხსნის: აქ ქართულ ისტორიულ ფიგურებთან ერთად ევროპელი ინტელექტუალების ყოფნაც გაერთიანებულია. იგი განიხილავს ბარონესა ბერტა ფონ ზუტნერს, მის ურთიერთობას ქართველებთან და ირაკლი ბატონიშვილთან შეხვედრას. ამგვარად, საქართველო მისი ტექსტებით ევროპული კულტურის რუკაზე განთავსდება.

ამასთანავე, ამირეჯიბი არ ივიწყებს ქართულ მწერლობას. გრიგოლ ორბელიანის სადღეგრძელოში ხედავს საქართველოს დიდების სურათს, ნიკოლოზ ბარათაშვილის *„ბედი ქართლისაში“* – ნაციონალიზმის პრობლემებზე ფიქრის საფუძველს, ხოლო ილია ჭავჭავაძის *„კაცი და ადამიანი“* – ქართული აზროვნების უნარის გამოვლენას.

ამირეჯიბის აზრით, აკაკი წერეთელი არის სრული ვიზიონერი, რომელიც საქართველოს ერთდროულად ხედავს წარსულში, აწმყოსა და მომავალში. აქ დროის განზომილება გარდაიქმნება უწყვეტ ნაკადად, სადაც ისტორია, რეალობა და იდეალი თანაარსებობენ.

ვაჟა-ფშაველა კი ამ ქრონოტოპის „დაგვირგვინებაა.“ ამირეჯიბის სიტყვებით, მისი ძალა მდგომარეობს: *„სიტყვაში, სიტყვის გასაოცარ ზომაში, ზომის მოულოდნელ უზრალეობაში, უზრალეობის მშვენიერებაში, რომელიც წარუშლელ შთაბეჭდილებას და ამოუფხვრელ კვალს სტოვებს“* (ამირეჯიბი, 1998, გვ. 38).

ვაჟას სიტყვაში სივრცე და დრო თითქმის შეკუმშულია: უზრალეობა და სიღრმე ერთდროულად ქმნიან მარადიულობას.

წარსულის დიდებასთან ერთად შალვა ამირეჯიბს განსაკუთრებულად აღელვებს 1918 წლის 26 მაისი – საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადება: *„26 მაისის დილას, 1918 წელს, მეც ისე ვღელავდი, როგორც ალბათ ბევრი სხვა ქართველიც და ადრე ავდექი. ხუმრობა საქმე არ იყო. ას ჩვიდმეტი წლის მონობის შემდეგ საქართველო თავის დამოუკიდებლობას აცხადებდა“* (ამირეჯიბი 1998, გვ. 118). აქ დროის და სივრცის განზომილება ერთიანდება: შუა საუკუნეების დიდება და ახალი რესპუბლიკის გამოცხადება ერთიან ეროვნულ ქრონოტოპს ქმნის. 26 მაისის თემას ავტორი წერილებში ხშირად ემოციურად განიხილავს. ის წერს სეიმის სხდომაზეც, რომელიც წინ უძღოდა საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენას. ამ სხდომას ამიერკავკასიის ფედერაციის დაშლა უნდა ემცნო საზოგადოებისთვის. *„ამ დღეს, როგორც შემდეგ პარლამენტის პირველ სხდომაზედ ჟორდანიამაც აღნიშნა, ჩვენ ვიყავით მოწმე, როგორ მოკვდა ერთსა და იმავე დარბაზში ერთი სახელმ-*

წიფო და დაიბადა – მეორე. პირველი ამირ-კავკასიის რესპუბლიკა იყო, მეორე-საქართველო!” (ამირეჯიბი 1998, გვ. 121).

პროფესორი ავთანდილ ნიკოლეიშვილი აანალიზებს რა შალვა ამირეჯიბის წერილებს, დაასკვნის, რომ შალვა ამირეჯიბს ღრმად სწამდა, რომ ქვეყნისთვის სახელმწიფოებრივი არსებობის ყველაზე მეტად გამართლებული ფორმა სამეფო დინასტიის აღდგენა იყო. მას მიაჩნდა, რომ

„მხოლოდ სამეფოს აღდგენას შეუძლიან საქართველოს რუსეთისაგან ჩამოშორება. სწორედ სამეფო ინსტიტუტს შეუძლიან მათი დამოუკიდებლობის დაცვა, როგორც ეს ოცი საუკუნის განმავლობაში იყო“. იმხანად ამ აზრზე არა მარტო ამირეჯიბი იყო, არამედ ქართველ პოლიტიკოსთა და მამულიშვილთა სხვა წარმომადგენლებიც. „მათ შორის იყო ქაქუცა ჩოლოყაშვილიც, რომელსაც ინგლისური გაზეთი „თაიმსი“ შამილის შემდეგ კავკასიაში ყველაზე პოპულარულ პიროვნებად აღიარებდა“ (ნიკოლეიშვილი, 2007. გვ. 231).

შალვა ამირეჯიბს უფლება ჰქონდა საქართველოს დამოუკიდებლობის აქტზე ხელი მოეწერა, მაგრამ ეს ასე არ მოხდა. აი, როგორ განმარტავს მწერალი ამ ფაქტს:

„როდესაც საქართველოს ეროვნული საბჭოს მდივანმა ი. ზურაბიშვილმა უკანასკნელად დაიძახა: ბ. ეროვნულ საბჭოს წევრო, ვის არ მოგიწერიათ კიდევ აქტისთვის ხელიო, მე იქ ვიდექი, მაგრამ არ მივედი მასთან და საქართველოს რესპუბლიკად გამოცხადების აქტს ხელი არ მოვაწერე. მე არა მწამს, რომ რესპუბლიკა, რომ რესპუბლიკა საქართველოს მართლა მიანიჭებს დამოუკიდებლობას. საქართველო ორჯერ იყო რესპუბლიკა. ერთი-მეწმევიკური დაიღუპა. მეორემ-ბოლშევიკურმა საქართველო რუსეთს შეუერთა“ (ამირეჯიბი, 1998, გვ.163).

როგორც შალვა ამირეჯიბის პუბლიცისტური წერილებიდან ირკვევა, ის მწარედ აკრიტიკებს ბოლშევიზმს. მის ტექსტებში ბოლშევიკური მმართველობა წარმოჩენილია როგორც დროისა და სივრცის დამახინჯებული რეალობა, რომელიც არღვევს ეროვნულ ტრადიციებს, იდენტობასა და ქვეყნის დამოუკიდებლობას.

1918 წლის 26 მაისის თემის შემდეგ ამირეჯიბი დეტალურად ეხება ეროვნულ-განმათავისუფლებელ მოძრაობებს: ქაქუცა ჩოლოყაშვილის ბრძოლას, აგვისტოს აჯანყებასა და 1924 წლის მოვლენებს უნდა აღინიშნოს რომ შალვა ამირეჯიბი 1924 წლის აჯანყების აქტიური მონაწილე იყო. „ის იყო აჯანყების მომზადებელი პარიტეტული კომიტეტის, იმავე ინტერპარტიული ანუ დამოუკიდებლობის კომიტეტის წევრი, რომელიც წყვეტდა აჯანყებასთან დაკავშირებულ ყველა მნიშვნელოვან საკითხს. კერძოდ, 1924 წლის 22 აგვისტოს სხდომაზე კ. ანდრონიკაშვილთან და მ. ჯავახიშვილთან ერთად სწორედ მისი ინიციატივით დანიშნულა შეიარაღებული აჯანყების დაწყების დღე“ (საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, ტ. VII, 1967. გვ. 199). მიუხედავად იმისა, რომ 1924 წლის აჯანყების მოვლენები ისე არ განვითარდა როგორც ჩაფიქრებული იყო, ამირეჯიბი თვლიდა, რომ ამ მოვლენამ გარდამტეხი როლი ითამაშა საქართველოს ისტორიაში. „აგვისტოს აჯანყებაში გაცოცხლდა საქართველო ქართული, საქართველო ტრადიციული და გრ. ორბელიანის სიტყვით რომ ვთქვათ, საქართველო – „მებრძოლი თავის ბედისა“ (ამირეჯიბი, 1998. გვ. 150).

შალვა ამირეჯიბს აჯანყების დამარცხების შემდეგ ქვეყნიდან გაქცევა მოუწია. ემიგრანტულ წერილებში ის იხსენიებს ემიგრაციის ქალაქებსაც – ზოფას საიდანაც ცხრა ქართველ ემიგრანტთან ერთად გამგზავრებულა გემით, სტამბოლს, ნეაპოლს. სწორედ ნეაპოლში მისცეს ლტოლვილებს გემიდან გადმოსვლის ნება პირველად. მკვლევარი ავთანდილ ნიკოლეიშვილი შენიშნავს, რომ ნეაპოლში გასეირნების ამბავი იმითაა საინტერესო, რომ ამირეჯიბის ცხოვრებაზე გვაწვდის საინტერესო ინფორმაციას, კეროდ: „აგვისტოს დღეების შემდეგ, რომლის დროს საქართველოს ტყეებს საფუძვლიანად გავეცანი, ტფილისში დაბრუნებია და იქ მალეულობის შემდეგ აჭარის ტყეებში გამწარებული ხეტიალისა, მარადიდისა, ბოხჩასი, ართვინისა, ხოფასი და თვით სტამბულის შემდეგ, ნეაპოლის ნაპირი პირველი ადგილი იყო, სადაც მეცა და ყველამ ჩვენ პირველად ამოვისუნთქეთ თავისუფლად“ (ამირეჯიბი, 1998. გვ. 178). დამოწმებული ფრაგმენტიდან ვგებულობთ, რომ აჯან-

ყების დამარცხების შემდეგ ამირეჯიბი არა მარტო საქართველოს ადგილებს აფარებდა თავს, არამედ თურქეთშიც არალეგალურად იმყოფებოდა. ემიგრანტი ავტორი საცხოვრებლად საფრანგეთში, პარიზში დასახლდა. წერილებში ნახსენები ქალაქები არა მხოლოდ გეოგრაფიული გზაგასაყარია, არამედ უცხო სივრცეში დაკარგული ადამიანის ყოველდღიური ყოფის ქრონოტოპი.

ეს ეპიზოდები მისთვის მხოლოდ ისტორიული ფაქტები კი არაა, არამედ დროის და სივრცის ერთგვარი „მეორე სამშობლო“, რადგან თავად ემიგრაციაში მყოფიც კვლავ ფიქრებით საქართველოშია.

შალვა ამირეჯიბის ემიგრანტული წერილების გაანალიზება გვიჩვენებს, რომ მათში ქრონოტოპის საკითხი აქტუალურია. ემიგრანტი სხეულით უცხოეთშია, მაგრამ ცნობიერებით — სამშობლოში მიმდინარე მოვლენების ეპიცენტრში. მის პუბლიცისტურ წერილებში მუდმივად მეორდება თემები ქართველი მწერლებზე, ისტორიულ და პოლიტიკურ პირებზე, ეროვნულ იდეალებზე. შალვა ამირეჯიბის ტექსტები თანაბრად ასახავს როგორც კოლექტიური მემკვიდრეობის ტრავმას, ისე პირად ეგზისტენციალურ დაკარგულობას. შალვა ამირეჯიბის წერილებში დროს კონფლიქტი აქვს წარსულსა და აწმყოს შორის, ხოლო სივრცეს — სამშობლოსა და უცხოეთს შორის. ასე იქმნება ემიგრანტული ქრონოტოპი, რომელშიც ავტორი ცდილობს დიალოგი დაამყაროს დაკარგულ ადგილთან, დაკარგულ ეპოქასთან და დაკარგულ სამოქალაქო სულისკვეთებასთან.

გამოყენებული ლიტერატურა:

ამირეჯიბი, შ. (1998). წიგნი მეორე, თბილისი: „ქართული ლიტერატურის სახ. მუზეუმის გამომცემლობა „ლიტერატურის მატეანე“.

ნიკოლეიშვილი, ა. (2007). ქართული ემიგრანტული მწერლობა. ქუთაისი: „ქუთაისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა“.

საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, ტ. VII, (1976). თბილისი: „საბჭოთა საქართველო“.

References:

Amirejibi, Sh. (1998). Ts'igni meore. [Book Two]. Tbilisi: „kartuli lit'erat'uris sakh. muzeumis gamomtsemloba „lit'erat'uris mat'eane“.

Nik'oleishvili, A. (2007). Kkartuli emigrant'uli mts'erloba. [Georgian Emigrant Writing]. Kutaisi: „Kutaisis universit'et'is gamomtsemloba“.

Sakartvelos ist'oriis nark'vevebi, t'. VII, (1976). [Essays on the History of Georgia, Vol. VII]. Tbilisi: „sabch'ota sakartvelo“.

Nestan Kutivadze

ნესტან კუტივაძე

Akaki Tsereteli State University

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

Georgia, Kutaisi

საქართველო, ქუთაისი

Artistic Reception of Soviet Repressions in the Émigré Publication

„The Homeland“ – „La Patria“

(1951-1953)

საბჭოთა რეპრესიების მხატვრული რეცეფცია ემიგრანტულ

გამოცემა მამულში – „La Patria“

(1951-1953)

DOI: <https://doi.org/10.62119/cils.18.2025.10925>

“The Homeland” – “La Patria” – a Georgian émigré periodical based in Buenos Aires was published under the editorship of Viktor Nozadze. The magazine clearly demonstrates the spirit of Georgian émigrés in the first half of the 20th century and their dedication to serving their homeland. The works published under the pseudonym of Mikhako Tbiliseli depict the Bolshevik terror of the 1920s and 1930s, exposing their ruthless and brutal nature. His memoirs vividly reconstruct the grim reality of Cheka dungeons and the tragic fate of those sent into exile – sometimes using their real names to enhance the authenticity of these events.

Keywords: Soviet Repressions, Artistic Reception, Bolshevik terror, Georgian communities

საკვანძო სიტყვები: საბჭოთა რეპრესიები, მხატვრული რეცეფცია, ბოლშევიკური ტერორი, ქართული სათვისტომო

მამული – “La Patria” – ქართველ ემიგრანტთა პერიოდული ორგანო არგენტინაში, ბუენოს-აირესში, 1951-1953 წლებში გამოიცემოდა ვიქტორ ნოზაძის რედაქტორობით. ჟურნალი წარმოადგენს მშობლიური ისტორიის, მწერლობისა და კულტურის კრებულს, რომელიც ზედმიწევნით აჩვენებს XX საუკუნის I ნახევრის ქართული ემიგრაციის სულიკვეთებასა და მისწრაფებას, დევნილობაში მყოფებმა გაუწიონ სამსახური საკუთარ სამშობლოს. უპირველეს ყოვლისა, ამაზე მეტყველებს საქართველოს ისტორიის შესახებ დასტამბული წერილები. ეს პუბლიკაციები მოიცავს, ერთი მხრივ, საქართველოს სწრაფვას ევროპისაკენ და ქართველ მეფეთა ძალისხმევას ამ თვალსაზრისით, მეორე მხრივ კი, აანალიზებს რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის ისტორიულ, იურიდიულ, დიპლომატიურ ასპექტებსა და ამის საფუძველზე გამოკვეთს, რომ რუსეთმა საქართველო დაიპყრო, როგორც მის მიერვე აღიარებული დამოუკიდებელი სამეფო პირველად 1801 წელს, ხოლო მეორედ 1921 წელს, ასევე, საქართველოს რესპუბლიკის ცნობის შემდეგ. ამ ნარკვევების ავტორები იყვნენ: ვიქტორ ნოზაძე, აკაკი და თამარ პაპაშვილი, სანდრო ნებლო (ალექსანდრე პაპუაშვილი) და სხვა ცნობილი თუ ნაკლებად ცნობილი მკვლევრები. ამასთან ერთად, „მამული“ შთამბეჭდავად ასახავს 1950-იანი წლების ამერიკასა თუ ევროპაში განფენილი ქართული ემიგრაციის, ქართული

სათვისტომობის ცხოვრებას, მათ კულტურულ საქმიანობას, ეხმაურება ისტორიულ თარიღებსა და მნიშვნელოვან ფაქტებს, აქვეყნებს ინფორმაციას არგენტინაში მიმდინარე მოვლენების შესახებ.

ჟურნალი ისტორიულ წერილებთან, კულტურულ ქრონიკებსა და ინფორმაციული ხასიათის მასალასთან ერთად ბეჭდავდა მხატვრულ ტექსტებსაც. გიორგი გამყრელიძის, აკაკი პაპავას, ევტიხი აბულაძისა და სხვა ავტორების პოეტურ ნაწარმოებებს, ასევე, პროზაულ თხზულებებს, რომელთაგან უნდა გამოიყოს მიხაკო თბილისელის ფსევდონიმით გამოქვეყნებული მოთხრობები. ამ ეტაპზე გაურკვეველი რჩება ავტორმა თავად გააღწია ქვეყნიდან (შესაძლოა მეორე მსოფლიო ომის დროს), თუ ხელნაწერი აღმოჩნდა ჟურნალის მესვეურებთან, შესაბამისად დაუდგენელია ვინაობაც.

მიხაკო თბილისელის თხზულებებში რეპრეზენტირებულია ბოლშევიკური ტერორი, 1920-30-იანი წლების საბჭოთა რეპრესიები, მისი დაუნდობელი და ველური ხასიათი. მოგონებებში ძალზე კონკრეტულად, რეალური გვარებით აღდგება „ჩეკას“ (საქართველოს საგანგებო კომისია) ჯურღმულებში არსებული უმძიმესი ვითარება, გადასახლებაში მყოფი ადამიანების ტრაგიკული ხვედრი.

ნიშანდობლივია, რომ საბჭოთა კავშირს მიხაკო თბილისელი სარკაზმით „საბჭოთა სამოთხეს“ უწოდებს, რაც პირდაპირი მნიშვნელობითაც კი ტოტალიტარიზმის გამოვლინებად შეიძლება ჩაითვალოს, რადგან „მოდელი იმ გაგებით, რომ ვიღაც გიწესებს, რა არის ჭეშმარიტება, და ამით მიყავხარ ბედნიერებისკენ ტოტალიტარულია“ (გიგინეიშვილი, 2009, გვ. 3-4).

საბჭოთა წარსულის გასააზრებლად მიხაკო თბილისელის თხზულებები უდავოდ მნიშვნელოვანი ტექსტებია, მით უფრო ციხის ნარატივის რეპრეზენტირების თვალსაზრისით. „მამულმა“ სულ აღნიშნული ავტორის სამი ნაწარმოები გამოაქვეყნა. ესენია მოთხრობები: „დიდი კაცი“ („მამული“, N2, 1951), „გეურქას ამბავი“ („მამული“, N3, 1951) და „საკანი ნომერი 19“ („მამული“, N4, 1951; N5, 1952; N6, 1953), რომელიც საბჭოთა სადამსჯელო მანქანა გამოვლილი ადამიანის მოგონებების სახითაა დაწერილი.

მ. თბილისელი მოთხრობა „დიდი კაცსაც“ („მამული“, N2, 1951) ნამდვილ ამბავს უწოდებს. მასში რეალური პერსონაჟებია ასახული. მართალია, თხზულება დათარიღებული არაა, მაგრამ კონკრეტული თარიღი უზის ტექსტში აღწერილ ტრაგიკულ ამბავს. სავარაუდოა, რომ ავტორი არ ცვლის იმ ადამიანთა გვარებსა და სახელებს, ვისაც ეს ამბავი გადახდათ, მეტიც, როდესაც გარკვეულ პირებს ახსენებს, ფრჩხილებში უთითებს, მაშინ დახვრეტილი არ იყო ან შემდეგ ესეც დახვრიტესო. ტექსტში აღწერილი ამბავი შეეხება ორ ოჯახს – ალექსანდრე გარაყანიძესა და სანდრო ზაალიშვილს, რომელთა შვილები (ნინო ზაალიშვილი და კოტე გარაყანიძე) დაქორწინდნენ. ამბის თხრობა ავტორის რემარკებით წარმართება. სწორედ ეს რემარკები და ჩართული ფრაზები ადასტურებს ტექსტში მოხსენიებულ პიროვნებათა ნამდვილობას. „ერთ დღეს, 1927 წლის აპრილის თვის მიწურულში, კოტე გარაყანიძე ამიერკავკასიის რკინისგზის უფროსმა, პაპულია ორჯონიკიძემ გამოიძახა (სერგო ორჯონიკიძის ძმა იყო. მასვე ისევე აღმოუჩინეს დახმარება, როგორც სერგოს და უვადო შვებულებაში გაუშვეს: საიქიოს!), – ირონიზირებს ავტორი და აგრძელებს, პაპულიას კაბინეტში იყო კიდევ რკინისგზის სახელოსნოების უფროსი ბაგრატ არუთინოვი და სატრანსპორტო ჩეკის უფროსი იაკობიძე (ისიც დახვრეტილი განისვენებს საბურთალოზე!)“ (თბილისელი, 1951ა, გვ. 59); მრავლისმთქმელი პასაჟია შემდეგი ეპიზოდიც: „კარგი სასაუბრო საჭმელები გაუმზადა მათ უმცროსი შვილის ნათლიამ, ილუშა ნოზაძემ (დახვრეტილია!), რომელიც იმ დროს რკინის გზის სატრანსპორტო კოოპერაციის გამგე იყო...“ (თბილისელი, 1951ა, გვ. 59), – ამგვარად ავტორმა ამბის დასაწყისიდანვე აჩვენა, რომ მის მიერ გადმოცემული ისტორია ძალზე კონკრეტული თავგადასავალია, სისასტიკე და დაუნდობელ დროში რომ გადახდათ მოთხრობის გმირებს თავს.

ტექსტის მიხედვით, რკინისგზის სახელოსნოების უფროსად დაწინაურებული კოტე გარაყანიძე გახდა „დიდი კაცი“, რაც მისი გაუბედურებისა და მთელი მისი ოჯახის დაღუპვის მიზეზად იქცა. აქ ერთი საგულისხმო ნიუანსია. რეალურად დაწინაურების აღსანიშნავი წვეულების გამართვის თარიღი – 26 მაისი გახდა ოჯახზე ანგარიშსწორების მიზეზი. 26 მაისი კი, ყოველგვარი ფარული ჩანაფიქრის გარეშე, მხოლოდ იმიტომ შეარჩიეს, რომ ჯანდიერის ორივე შვილი ამ დღეს იყო

დაბადებული. მრავლისმთქმელია, რომ სწორედ იმ ადამიანმა (იაკობიძემ), რომელმაც ცოტა ხნის წინ სახელოსნოების უფროსობა დაავალა, გასცა კოტეს ბინის გაჩხრეკისა და დაპატიმრების ორდერი. მასთან ერთად დააპატიმრეს მისი სიმამრიც – სანდრო ზაალიშვილი იმ საბაბით, რომ მათ 26 მაისი, საქართველოს რესპუბლიკის დამოუკიდებლობის დღე აღნიშნეს წვეულებით, ზაალიშვილს ჯიბეში პროკლამაციაც კი „უპოვეს“.

ჩეკისტების წამების მიუხედავად, სანდრომ და კოტემ არ აღიარეს ჩაუდენელი დანაშაული და ორივე დახვრიტეს. ამ ამბიდან ორი თვის შემდეგ გარდაიცვალა კოტეს მეუღლე ნინოც. ასე დასრულდა ერთი წესიერი და ღირსებით სავსე ოჯახის ისტორია. აქ მნიშვნელოვანია ჯაჭვი, რომელიც კარგად ჩანს. იაკობიძე ჯერ თავად ხდება ჩაუდენელი დანაშაულის „განმსჯელი“ და „სამართლიანობის აღმსრულებელი“, მოგვიანებით კი თავადაც რეპრესიებს ეწირება.

თხზულება მხატვრული თვალსაზრისით არ გამოირჩევა, გაშიშვლებული სახით იმეორებს 1930-იანი წლების რეპრესიების კარგად ნაცნობ მოდელს, ოღონდ იმ განსხვავებით, რომ სახელმწიფოსთვის ძირგამომთხრელი საქმიანობის ბრალდების ნაცლად, აქ 26 მაისის, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის გამოცხადების დღის, აღნიშვნაა დანაშაულად დასახელებული.

ჩვეულებრივი ადამიანების ცხოვრებისეული ტრაგედიაა ასახული მოთხრობა „გეურქას ამბავშიც“ („მამული“, N3, 1951), ნაჩვენებია რომ გაუცნობიერებელმა, აბსოლუტურად უწყინარმა შემთხვევამ შესაძლოა დრამატულად შეცვალოს ადამიანის ბედი. ტექსტი, ასევე, დემონსტრირებს სახელმწიფოს მიერ მიღებული კანონების არაჰუმანურ, ზოგჯერ აბსურდულ ხასიათს, თუმცა ამგვარ კანონებზე ხდება დამოკიდებული პიროვნების ბედი, მით უფრო, რომ, როგორც ავტორი აღნიშნავს, „აღმასკომის თანამშრომელნი მეტის მეტი სიხარულით და დიდი ენთუზიაზმით ეგებებიან მთავრობის მიერ მიღებულ ახალ კანონს“ (თბილისელი, 1951b, გვ. 89). მთავრობის მიერ გამოცემული ახალი „პრიკაზის“ მიხედვით კი, სამსახურში დაგვიანება სისხლის სამართლის დანაშაულადაა მიჩნეული. ამ პასაჟით ავტორი მაშინდელი ყოფის შემზარავ სიცარიელესა და სულიერ დაკნინებას, შინაარსისაგან დაცლილ კანონზე დაფუძნებული წესრიგის საშიშროებას გამოხატავს.

გეურქა ბააზოვი, მთავარი გმირი, ჯერ საკუთარი პატარა დუქნით ირჩენდა თავს, ბოლშევიკების მოსვლის შემდეგ კი რამდენიმე წელს მესაფლავედ იმუშავა, ბოლოს მეგობარ მესაფლავე პავლეს ნაყაჩადარი შვილის, თბილისის საბჭოს თავმჯდომარის კაბინეტის კარისკაცი გახდა. თავის მხრივ, თავმჯდომარის ბიოგრაფია თავად ამ სახელმწიფოს, სამართლებრივი თვალსაზრისით, ხასიათის ნათელ სურათს ქმნის. სამსახურში დაგვიანების გამო ბააზოვს სამეულმა სამი წლით მიუსაჯა პატიმრობა საკონცენტრაციო ბანაკში გადასახლებით, თანაც იმ სახით, რომ განაჩენი გასაჩივრებას არ ექვემდებარებოდა. დაგვიანება, თხზულების მიხედვით, მხოლოდ საბაბია, რეალური მიზეზი არცთუ ისე მნიშვნელოვანი პიროვნების ვერცნობაა. ასეთი, თავისთავად ტრივიალური ფაქტის გამო გაუყენეს ერთი მშრომელი, ჩვეულებრივი ადამიანი ტაშკენტის გზას, საიდანაც ცოცხალი ვეღარ დაბრუნდა.

ამ ტიპის ტექსტები, რომლებიც დოკუმენტური პროზისთვის დამახასიათებელ არაერთ ნიშანს ატარებს, ფასეული, უპირველესყოვლისა იმითაა, რომ საბჭოთა ანტიჰუმანიზმისა და უაზრობამდე მისულ სისასტიკეს აჩვენებს, აცოცხლებს მგრძნობელობას ამგვარი ეპოქების მიმართ, რომ მეხსიერებას შემორჩენილი შემზარავი ფაქტები დაუვიწყარ გამოცდილებად იქცეს. აქვე გასათვალისწინებელია, რომ ეს თხზულებები, მართალია უცხოეთში, მაგრამ ჯერ კიდევ სტალინის ეპოქაში ქვეყნდება.

მიხაკო თბილისელის პუბლიკაციებიდან ყველაზე მნიშვნელოვანი ნაწარმოებია „საკანი N19“, რომელიც „მამულის“ რამდენიმე ნომერში გამოქვეყნდა („მამული“, N4, 1951; N5, 1952; N6, 1953). ტექსტში რეპრესირებული ადამიანის მძიმე თავგადასავალია მოთხრობილი, გაცოცხლებულია მთელი პროცესის თითქმის ყველა დეტალი და ეტაპი. აქვე მინიშნებულია, რომ კრებული მას შემოკლებით ბეჭდავს და ავტორს განზრახული აქვს მოგონებების ცალკე წიგნად გამოცემა.

მოგონებები ასახავს 1920-1930-იანი წლების საბჭოთა კავშირის სოციალ-ეკონომიკური ვითარების ზოგად სურათსაც. ტექსტში საუბარია ისეთი სასიცოცხლოდ აუცილებელი საკვები პროდუქტების დეფიციტის შესახებ, როგორებიცაა: პური, შაქარი, საპონი, რომელთა შესაძენად ხე-

ლისუფლება კერძო დუქნებს ხსნიდა მაღალი ფასებით. როდესაც ხალხი ვედარ იძენდა ამ პროდუქციას, კეტავდა ან ამცირებდა მათ რაოდენობას. „ხალხი ამას უწოდებს: „მუშათა და გლეხთა რიგით მოწველას“, ხოლო ხელისუფლება – „მობილიზაცია ვნუტრენიხ რესურსოვ“ (თბილისელი, 1952, გვ. 143-144), – ნათვამია მოგონებებში. ვერც ერთი ისტორიული დოკუმენტი ასე ხელშესახებად ვერ ინახავს დროის სულისკვეთებას, როგორც ამ ტიპის ჩანაწერები, რისი დასტური ეს პუბლიკაციაცაა.

ტოტალიტარიზმის დაუნდობელ ხასიათს აჩვენებს ჩამონათვალიც იმ ბრალდებებისა, რომლებისთვისაც უსასტიკესად ისჯებოდნენ ადამიანები. ეს შეიძლება ყოფილიყო ერთმანეთისაგან სრულიად განსხვავებული ისეთი საგნები და მოვლენები, როგორებიცაა: სამშობლოს სადღეგრძელო, სეტყვის გამო ნაკლები მოსავლის მიღება, ნოსტალგია მეფის რუსეთზე, პროფესორის მიერ კომკავშირელისათვის უცოდინარობის გამო დაბალი შეფასების დაწერა და ა. შ.

მიხაკო თბილისელის „მოგონებებში“ აღწერილია ტანჯვისა და წამების მთელი პროცესი, რომლის შედეგად ადამიანები არა მხოლოდ საკუთარ არარსებულ დანაშაულს (მაგალითად, კოლექტივიზაციის საწინააღმდეგო აგიტაცია) აღიარებდნენ, არამედ ხშირად მავნებელთა მთელ სიაზე აწერდნენ ხელს.

საგულისხმოა, რომ ასეთ ვითარებაშიც არსებობდა გარეთ დარჩენილებისათვის ხმის მიწვდენის შესაძლებლობა, რომლის შესახებაც საუბარია ტექსტში, გადმოცემულია როგორ ახერხებდნენ პატიმრები საიდუმლო ბარათების გამოგზავნას ოჯახებში, რას განიცდიდნენ გარეთ მყოფი მათი ახლობლები, არანაკლებ მნიშვნელოვანია პატიმართა შედგენილი და მათ მიერვე საკნების, საპირფარეშოებისა თუ დერეფნების კედლებზე მიწერილი ფრაზები, მაგ.: „კტო ნე ბილ, ტოტ ბუდეტ! კტო ბილ, ნე ზაბუდეტ!“ (თბილისელი, 1952, გვ. 147), ასევე, ამოკაწრული იყო პატიმართა გვარები, რამდენ ხანს ისხდნენ, ვის დახვრეტა და ვის რამდენი წელი მიუსაჯეს.

ციხის საკნებში „კომანდით ძილის“ უცნაური წესის გარდა, რომელიც წამების აშკარა ფორმაა, თბილისელის მოგონებები ინახავს პატიმართა სოლიდარობის ამსახველ ფაქტებს. სხვისი გამხნევება მაშინ, როდესაც თავადაც არ იცი, რა მოგელის, მარტივი არ იქნებოდა, მაგრამ ადამიანად დარჩენის შესაძლებლობას ნამდვილად მისცემდათ პატიმრებს. მიძიმე შთაბეჭდილებას ტოვებს ტექსტის ის ეპიზოდები, რომლებშიც აღწერილია დაპატიმრებულთა სულიერი მდგომარეობა, განცდები, პატიმართა დასახვრეტად გაყვანას რომ ახლავს თან. შემზარავი და მრავლისმთქმელია 19 წლის ბიჭის პატიმრობის ისტორია და მისი ჭკუიდან შემლა, როგორც ამ ყველაფრის შედეგი. ასევე, ნიშანდობლივია 21 წლის მუნჯი მხატვრის შემთხვევა. ის ბათუმში, ზღვის სანაპიროზე, საბჭოთა კავშირის გემის ხატვისას დააკავეს, არსებული ხელისუფლების დამხობისა და სამშობლოს ღალატის მუხლით და სთხოვდნენ, ეღიარებინა, რომელი სახელმწიფოსგან ჰქონდა დავალებული გემის დახატვა (თბილისელი, 1953, გვ. 185). ეს ერთი კონკრეტული მაგალითიც კი სავსებით საკმარისია იმის საჩვენებლად, როგორ ართმევს ტოტალიტარიზმი ადამიანს ყველაზე მთავარს – თავისუფლებას, ახდენს პიროვნების ნიველირებას, აუქმებს ყოველივეს, რაც ინდივიდს პიროვნებად აქცევს, უპირველეს ყოვლისა კი აზროვნებას, აკონტროლებს მის ნებას მაშინაც კი, როდესაც არ ეწინააღმდეგებიან.

„მოგონებები“ ინახავს თანამედროვეთა დამოკიდებულებას სახელმწიფო ინსტიტუტების მიმართ. ირკვევა, რომ ახლად აშენებულ შვიდსართულიან შინსახკომის შენობას თავზარდამცემი გავლენა ჰქონდა, შეშინებული გამგლელები გვერდს უვლიდნენ ისე, რომ არც უყურებდნენ. „ბევრს ჯერ არც შეუხედავსო“ (თბილისელი, 1952, გვ. 146), – თითქოს ძალიან უბრალო პასაჟია, მაგრამ ზედმიწევნით გადმოცემს ქვეყანაში გამეფებულ შიშს. „საბჭოთა კავშირის ამ „უნივერსიტეტში“ ყოველგვარი წინასწარი გამოცდის გარეშე შედის ამ „სამოთხეში“ მაცხოვრებელი ყოფილი მოქალაქე“ (თბილისელი, 1952, გვ. 146). ეს სარკაზმიც ზედმიწევნით აირეკლავს იმ ფარსს, რომლითაც მთელი საბჭოთა ისტორიაა გაჟღერებული.

საგულისხმოა, რომ მოგონებების ავტორი ეძებს საზოგადოების დეჰუმანიზაციის მიზეზს, რასაც ის ღვთის რწმენის დანგრევაში ხედავს. მისი აზრით, ღმერთის უარყოფით ადამიანებმა სიყვარული, თანაგრძნობა ჩაკლეს საკუთარ თავში და „განა ძნელი წარმოსადგენია, რომ წყალი არ მოგაწოდოს ადამიანმა, რომელსაც ურჯულოების უმაღლესი სკოლა აქვს დამთავრებული?“ (თბილი-

სელი, 1953, გვ. 185). ასე ხსნის ავტორი მაშინდელი მაღალი თანამდებობის მქონე პარტიული მუშაკებისა თუ რიგითების მიერ ჩადენილ სისასტიკეს, რის შესახებაც ჰყვება, როგორც თვითმხილველი.

მოგონებებში აქცენტირებულია საბჭოთა ეპოქის კიდევ ერთი საგულისხმო ასპექტი – რეალობის შელამაზებულად წარმოჩენა. „საბჭოთა კავშირმა დაჰგმო რუსეთის თვითმპყრობელობის კანონი, აუარებელი ციხე დაიკეტა და მუზეუმებად გადაიქცა! – ყვიროდნენ კომუნისტები და გაზეთები სავსე იყო წერილებით. მოსდეს მთელი დედამიწის ზურგს ამბავი, რომ „ქალაქ თბილისში ისტორიული მეტეხი დაკეტეს და მუზეუმად გადააქციეს!“ ხოლო მის მაგიერ, რომ ორი ვეებერთელა ციხე ააშენეს, ამაზე გატრუნვილი იყვნენ“ (თბილისელი, 1953, გვ. 189), – ამბობს მიხაკო თბილისელი. ესეც გაყალბებული საბჭოთა სინამდვილის კიდევ ერთი გამოძახილი იყო.

„მოგონებების“ მიხედვით, ირკვევა, რომ ავტორი ტროცკისტულ საქმიანობაში დადანაშაულებული დიდი ჯგუფის ერთ-ერთი წევრად მიიჩნიეს, მიუხედავად იმისა, რომ, როგორც თავად აღნიშნავდა, არც ერთს არასდროს შეხვედრია. ამ ბრალდების გამო მოგონებების ავტორი ორთაჭალის ციხეში გადაიყვანეს, სადაც ის უკვე პარტიულ ფუნქციონერებთან ერთად იყო შედარებით უკეთეს პირობებში. დოკუმენტს ხელს აწერდა „ბათუმის კურტნიანი მუშა, დღეს საქართველოს შინსახკომის მოადგილე დათიკო კილაძე“ (თბილისელი, 1952, გვ. 148). ეს უკანასკნელი თავადაც დახვრიტეს 1937 წელს ტროცკისტობის ბრალდებით (იხ. თუმურაშვილი ..., 2013, გვ. 52-53).

ნიშანდობლივია ამბავი, რომლის გამოც თბილისელი, როგორც თავად აღნიშნავს, ას თექვსმეტ დაპატიმრებულს შორის აღმოჩნდა. ერთხელ მასთან უცნობი ახალგაზრდა მივიდა და დახმარება სთხოვა, რადგან უმუშევრად იყო დარჩენილი. მანაც 300 მანეთი ასესხა, რაც მალევე გადაიქცა ტროცკისტული ჯგუფის ფინანსურ დახმარებად.

ავტორი ტექსტში საკმაოდ ლაკონურად გადმოსცემს საკუთარ განცდებს, აჩვენებს როგორ აცნობიერებს და ამარცხებს სიკვდილის შიშს. „ამას შემდეგ თერთმეტი დღე დაეყავ საკანში. ამ ხნის განმავლობაში, სამჯერ გაიყვანეს პატიმრები დასახვრეტად. დავდნი. ჩემს სხეულს მარტო ტყავი და ფარავდა. ყველა ისევე, როგორც მე თვითონ, ჩემს გაყვანას ელოდებოდა. ათასგვარი აზრი მეშლება თვალ წინ... ყველაფერი მოვამზადე. გადაწყვეტილი მაქვს თავი ჩამოვიხრჩო ზეწრით. (...) მეორე აზრიც დამებადა. მოვხსნა როგორმე ელექტრონის ლამფა, გავტეხო და მისი შუშით ან თითბერით, ხელის მთავარი ძარღვი გადავიჭრა. (...) სრულებით არ მეშინია. მე მინდა ზარგინავა (ვისაც დასახვრეტად გაჰყავს პატიმრები – ნ.კ.) დავსტოვო პირდაღებული და ჩემს სხეულზე არ გადავატარო, – თორემ სიკვდილი ხომ ერთია!“ (თბილისელი, 1953, გვ. 190) – წერს მიხაკო თბილისელი. ამ ვრცელი ციტაციით მისი სულიერი სიმტკიცე მკაფიოდ ვლინდება, ამასთან პიროვნული უპირატესობის ჩვენების დიდი სურვილითაც არის გაჟღენთილი, რაც ძალზე დამაჯერებლად გამოიყურება, თუნდაც იმ შიშის ჩვენებით, თავიდან რომ ეუფლება სიკვდილმისჯილს. უნდა ითქვას, რომ ავტორის მიერ სიკვდილის შიშის გადალახვა შესაძლოა აღიქმებოდეს ლიბინალობის ფაზის დამლევის მხატვრულ რეპრეზენტაციად. ტრანზიგია სიკვდილის შიშისა და ამ შიშის დამლევას შორის გამოკვეთს გმირის მტკიცე ხასიათს, თავად ამ პროცესის ცხადი ფიზიკური გამოვლინების ფონზე.

აღმოჩნდა, რომ განაჩენი სისრულეში არ მოიყვანეს, რადგან მოსკოვიდან მოვლინებულმა პროკურორმა კატანიანმა თავიდან შეისწავლა საქმე, ორკვირიანი საჩვენებელი პროცესი გამართეს, რომლის შედეგად ოთხმოცდათექვსმეტ კაცს სიკვდილით დასჯა მიუსაჯეს, ოცს კი 10 წლით გადასახლება. მაშინდელი აღმასრულებელი კომიტეტის თავმჯდომარე კალინინთან გაგზავნილი წერილის შედეგად კი კიდევ ოთხს შეუცვალეს დახვრეტა გადასახლებით. მათ შორის აღმოჩნდა თბილისელიც. „თუ ვინმეს თვით არ გამოუცდია, ისე წარმოუდგენელია, თუ რა ძნელი გადასატანია ამ სასიკვდილო საკანში ყოფნა... იმ ღამეს არავის სძინებია... ყველა იატაკზე ვისხედით... ისეთი სიჩუმე სუფევდა, თითქო აქ არავინ იმყოფებო... ყველას ენა წაერთვა... ან რაღა იყო სალაპარაკო...“ (თბილისელი, 1953, გვ. 191), – რაც საგულისხმო ფსიქოლოგიური დეტალია. მოულოდნელი და თითქმის დაუჯერებელი ამბის გამო დადუმება.

ამის შემდეგ ტექსტში უკვე გადასახლების პროცესი და ტაშკენტის, უფრო ზუსტად, „ზერაგ-შანის“ საკონცენტრაციო პირობებია აღწერილი, რომელიც არანაკლებ მძიმეა. ბანაკის სახელწოდება

რუსულად „დალინა სმერტის“ (სიკვდილის ხეობა) ნიშნავდა, რაც იქ გამწესებულთა საბედისწერო აღსასრულს ასახავდა. ნიშნადობლივია, რომ სასიკვდილო აღსასრულთანაა დაკავშირებული ყოფილი საბჭოთა კავშირის გრანდიოზული მშენებლობები, შენიშნავს, რომ არხ მოსკვა-ვოლგას ხალხი „კროვ ნაროდას“ უწოდებდა (თბილისელი, 1953, გვ. 192), რადგან პატიმრების უმრავლესობა დაიღუპა ამ უკანასკნელის მშენებლობაზე. ასეთი მეტსახელი ძალიან ლაკონურად ახასიათებს საბჭოთა აღმშენებლობის რეალურ ფასს.

საგულისხმოა, რომ მოგონებების ავტორი ძალზე კონკრეტულ მინიშნებებს აკეთებს. ის საუბრობს ატმოსფეროზე, რომელიც 1937-1938 წლებში დიდი ტერორის დროს არსებობდა, როდესაც დასახვრეტა დიდი სიები დგებოდა (ე. წ. სტალინის სიები), როდესაც ყოველგვარი ბრალდების გარეშე ხვრეტდნენ ადამიანებს. საკანში ახლად შესახლებულ ნაცნობი ახალ, შემზარავ ამბებს ატყობინებს. „საქართველოს კომპარტიის ცეკაში დიდი კინკლაობა ყოფილა. დაბეზლება დაბეზლებაზე მიდის მოსკოვში. ასევეა სახკომსაბჭოშიც. მამულია, მელამე, სუხიშვილი, გერმანე მგალობლიშვილი, ორახელაშვილი, მალაქია ტოროშელიძე, ერქომაიშვილი, პეტრე აღნიაშვილი, ელიავა, მიხა, ფილიპე, ყურულოვი, თოდრია, ბუდუ, ოდილაშვილი, ტიტე ლორთქიფანიძე, შავერდოვი, წითლაძე... ყველა ამათი და სხვა აუარებელი პარტიული და სხვა ტრესტების და სამმართველოების დირექტორების საქმე ძაფზე ჰკიდიაო. თენგიზ ჟღენტს, გვაზავს, იაშვილს და ბათუმის ოლქის კომიტეტის მდივანს გეორგიშვილს თვითმკვლელობით გაუთავებიათ თავისი კარიერა (თბილისელი, 1953, გვ. 188), – წერს მიხაკო თბილისელი. ამ ეპიზოდში რამდენიმე ძალზე ცნობილი გვარია, რომელთა ბედი პირდაპირ დაუკავშირდა სტალინის „დიდი ტერორს“. ზოგიერთი მათგანი თავად იყო ჯალათი, თუმცა საბოლოოდ მსხვერპლიც თავად აღმოჩნდა (იხ. მამულია, 2025).

მ. თბილისელის აღნიშნული ტექსტი აღწერს ავტორის გადაბირების მცდელობას და, შესაბამისად, გადაბირების მთელ მექანიზმს. სიცოცხლის სანაცვლოდ, როგორც უდანაშაულო ადამიანისათვის გამოჩენილ წყალობას, ისე სთავაზობდნენ მუშაობას „საქართველოს შინსახკომის საიდუმლო თანამშრომლად“, რომელსაც ევალეზოდა კონკრეტული მოქალაქეებისათვის თვალის დევნება. მრავლისმთქმელია, რომ ამ მეთვალყურეობაში შედიოდა თეატრსა და კინოში სიარული და მსახიობებისა თუ მაყურებლის რეაქციასა და ფრაზებზე დაკვირვება, პურისა და ნავთის რიგებში, ტრამვაის გაჩერებებსა და სხვა ადგილებში საუბრისათვის ყურის გდება. შემზრავია, როდესაც ერთ-ერთ საუკეთესო მეთოდად მოწაფებთან დაახლოება და ამ გზით მათგან მშობლებისა თუ მასწავლებლების შეხედულების გარკვევა. კიდევ უფრო ამაზრზენია შეკითხვა – „სიკვდილს ხომ ეს სჯობია?“ (თბილისელი, 1953, გვ. 188).

ტექსტიდან ნათელია, რომ მიხაკო თბილისელი არ აღმოჩნდა მშობარა ადამიანი. მან არც დანაშაული აღიარა და არც ჯაშუშობას დასთანხმდა თავისუფლების სანაცვლოდ „შეიძლება ჯობია, მაგრამ მე მაინც სიკვდილს ვარჩევ. დეე, ჩემს შვილებს დახვრეტილი მამა ჰყავდეთ, ვიდრე მამა ჯაშუში! (თბილისელი, 1953, გვ. 188),– ეს პასუხიც მისი მორალური სიმტკიცის მკაფიო მაგალითია, რაც, თავის მხრივ, ძალზე შთამბეჭდავია და მის ზნეობრივ ღირებულებებზე მეტყველებს. უნდა აღინიშნოს, რომ ეს პათოსი გამსჭვალავს პაოლო იაშვილის ქალიშვილისათვის დატოვებულ წერილს – „არავის დააბრალო ჩემი სიკვდილი. გაიზრდები, დაუფიქრდები ჩემს ბედს და დარწმუნდები, რომ ჩემი სიკვდილი სჯობდა, შენ უფრო უბედური იქნებოდი, რომ მე დღეს თავი არ მომეკლა“ (ნიკოლეიშვილი, 1995, გვ. 65).

ტექსტში საგულისხმოა იმითაც, რომ ავტორი ასახელებს ცილისმწამებელს. აღნიშნავს, რომ მისთვის ცნობილია, გ. მახარაძემ (საქართველოს კომკავშირის ჯერ საორგანიზაციო განყოფილების გამგე, ხოლო შემდეგ ამავე განყოფილების მდივანი, რომელიც თავადაც დაპატიმრებული იყო (თბილისელი, 1953, გვ. 186) ვისი კარნახით და რატომ დასდო ბრალი ას თექსტზე აბსოლუტურად უდანაშაულო ადამიანს, რომელთაც არასდროს ჰქონიათ რამე კავშირი არც ტროცკისა და არც ლენინის პარტიასთან, თუმცა ამ პუბლიკაციაში ამ თემაზე აღარაფერია ნათქვამი. შესაძლოა იმის გამოც, რომ ტექსტი შემოკლებითაა დაბეჭდილი.

საბოლოოდ, მ. თბილისელმა 6 წელი და 9 თვე დაჰყო გადასახლებაში, დანარჩენი ვადა, როგორც აღნიშნავს, „მუშაობაში ჩაუთვალეს“ და 1939 წელს დაბრუნდა საქართველოში ოლონდ თბი-

ლისში, ქუთაისსა და ბათუმში ცხოვრების აკრძალვით. „რა დავაშავე? ან რა დააშავეს მათ, რომელნიც ჩემს გვერდით მწოლარე, ხშირად ველარ ამდგარან და ბევრის გამოტანა და დასაფლავება მე წილად მრგებია?! ამაზე პასუხს დღეს კიდევ სხვა მილიონები ელოდებიან, რომელნიც საბჭოთა ლაგერებში სულსა დაფავეს და „საბჭოთა სამოთხეში“ კი არ ცხოვრობენ, არამედ იტანჯებიან... აი, ის ოქროს მთები, რომელთაც ჰპირდებოდნენ მუშებსა და გლეხებს კომუნისტური პარტიის ბელადები“ (თბილისელი, 1953, გვ. 193),- ამ სიტყვებით სრულდება თხზულება, რომლის მიზანია მკითხველმა სიმართლე იცოდეს იმ დროის ერთ-ერთი გავლენიანი სახელმწიფოს შესახებ.

პუბლიკაციებს საბჭოთა რეპრესიების შესახებ დიდი გავლენა აქვს ტოტალიტარული წარსულის გასააზრებლად. თავის დროზე საბჭოთა სინამდვილის გამოსააშკარავებლად დიდი როლი შეასრულა სოლჟენიცინის „არქიპელაგმა გულაგმა“, რომლის მიზანი იყო „ეჩვენებინა, რომ ეს ბანაკები რაიმე შემთხვევითი პრობლემა კი არ იყო, ან საბჭოთა კავშირის მიერ დაშვებული რაიმე შეცდომა; არამედ ისინი იყო სისტემის შემადგენელი ნაწილი, ასე იყო თავიდანვე და მათში მილიონობით ადამიანმა გამოიარა“ (როგორ გაუქარწყლა ... 2008). თბილისელი თავის მოგონებებში საბჭოთა რეალობის რეკონსტრუქციას ახდენს, ვითარების მთელი სიმძიმის საჩვენებლად აკონკრეტებს საბჭოთა ციხეებში დაღუპული ადამიანების რაოდენობას, ჩამოთვლის დიდ მშენებლობებს, რომლებზეც პატიმრები მუშაობდნენ და მათი დიდი ნაწილი იღუპებოდა, რითაც კარგად დემონსტრირდება ამ ფაქტების მიზანმიმართული ხასიათი.

სტალინიზმის რეფლექსია უდავოდ მნიშვნელოვანია, რადგან, ერთი შეხედვით, ძალზე ლოკალური ამბავი რეალურად უმძიმესი პოლიტიკური პერიპეტეიების ანაბეჭდია. მიხაკო თბილისელის ტექსტებში მოთხრობილი კონკრეტული ისტორიები საბჭოთა ტოტალიტარიზმის რეპრეზენტაციაა. წარსულის ტრამვის დაძლევა პოსტსტალინური, პოსტსაბჭოთა ეპოქის საკმაოდ მტკივნეული და ხანგრძლივი პროცესი აღმოჩნდა. მემუარული თხზულებები, მოვლენებისადმი თუნდაც უფრო ძლიერი ემოციური კავშირით, დიდ როლს ასრულებს ამ პროცესში ისევე, როგორც საბჭოთა რეპრესიების შესახებ არსებული სხვა მხატვრული თუ არამხატვრული ტექსტები. ამ საკითხებზე აქცენტებით ისტორიულ რეფლექსიებთან ერთად ჟურნალი მიზანმიმართულად აჩვენებდა საბჭოთა იმპერიის – „საბჭოთა სამოთხის“ – ნამდვილ სახეს, ცდილობდა მსოფლიო საზოგადოებრიობის ყურადღება მიეყვრო დაპყრობილი ქვეყნისაკენ, რომელიც, მათივე რწმენით, მხოლოდ დროს ელოდა, რომ კვლავ დაეწყო ბრძოლა თავისუფლების მოსაპოვებლად.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- გიგინეიშვილი, ლ. (2009). საბჭოთა წარსულისა და სტალინიზმის გააზრების პრობლემები, ელრესურსი. მოძიებულია 19.11. 2025.
chromeextension://efaidnbmninnibpcjpcglclefindmkaj/https://ge.boell.org/sites/default/files/uploads/2014/01/6_stalinism_debates_report_ge.pdf
- თბილისელი, მ. (1951ა). დიდი კაცი, *მამული*, 2, 57–61.
- თბილისელი, მ. (1951ბ) გეურქას ამბავი, *მამული*, 3, 89–92.
- თბილისელი, მ. (1952) საკანი ნომერი 19, *მამული*, 5, 143–148.
- თბილისელი, მ. (1953) საკანი ნომერი 19, *მამული*, 6, 184–193.
- თუშურაშვილი, ო., ჯახუა, ი. (2013). *XX საუკუნის საქართველოს შინაგან საქმეთა და უშიშროების მინისტრები*. თბილისი: შინაგან საქმეთა სამინისტროს არქივი.
- მამულია, გ. (2025) საქართველოს სსრ შინაგან უშიშროების საგანგებო სამეული (1937–1938 წწ.). მოძიებულია 19.11.2025.
<https://gfsis.org/wpcontent/uploads/2025/02/%E1%83%A8%E1%83%98%E1%83%9C%E1%83%A1%E1%83%90%E1%83%AE%E1%83%99%E1%83%9D%E1%83%9B%E1%83%98-GEO-10.pdf>
- ნიკოლეიშვილი, ა. (1995). *პაოლო იაშვილი, ცხოვრება და შემოქმედება*, ქუთაისი, გამომცემლობა საწუთრო.
- როგორ გაუქარწყლა ილუზიები „არქიპელაგმა გულაგმა“ ევროპელ მემარცხენებს“ (ავგისტო 06, 2008). მოძიებულია 19.11.2025. <https://www.radiotavisupleba.ge/a/1558914.html>

References:

- Gigineishvili, L. (2009). Sabch'ota ts'arsulisa da st'alinizmis gaazrebi p'roblemebi, [Problems of Understanding the Soviet Past and Stalinism]. elresursi. Modziebulia 19.11. 2025.
chromeextension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://ge.boell.org/sites/default/files/uploads/2014/01/6_stalinism_debates_report_ge.pdf
- Mamulia, G. (2025) sakartvelos ssr shinsak'om's sagangebo sameuli (1937-1938 ts'ts'). [Special Three of the Interior Ministry of the Georgian SSR (1937-1938)]. modziebulia 19.11.2025.
<https://gfsis.org/wpcontent/uploads/2025/02/%E1%83%A8%E1%83%98%E1%83%9C%E1%83%A1%E1%83%90%E1%83%AE%E1%83%99%E1%83%9D%E1%83%9B%E1%83%98-GEO-10.pdf>
- Nik'oleishvili, A. (1995). P'aolo Iashvili, tskhovreba da shemokmedeba, [Paolo Iashvili, Life and Creativity]. Kutaisi: "sats'utro".
- Tbiliseli, M. (1951a). Didi k'atsi, [Big Man]. Mamuli, 2, 57-61.
- Tbiliseli, M. (1951b). Geurkas amabvi, [George's Family]. Mamuli, 3, 89-92.
- biliseli, m. (1952). Sak'ani nomeri 19, [Cell Number 19].Mamuli, 5, 143-148.
- Tbiliseli, M. (1953). Sak'ani nomeri 19, [Cell Number 19]. Mamuli, 6, 184-193.
- Tushurashvili, O., Jakhua, I. (2013). XX sauk'unis sakartvelos shinagan sakmeta da ushishroebis minist'rebi. [Ministers of Internal Affairs and Security of Georgia in the 20th Century]. Tbilisi: shinagan sakmeta saminist'ros arkivi.
- Rogor gaukarts'q'la iluziebi „arkip'elagma gulagma“ evrop'el memartskheneeb's. [How the “Gulag Archipelago” Dispelled the Illusions of European Leftists] (Agvist'o 06, 2008). Modziebulia 19.11.2025.
<https://www.radiotavisupleba.ge/a/1558914.html>

Darejan Menabde

დარეჯან მენაბდე

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი

Georgia, Tbilisi

საქართველო, თბილისი

Publications of Ekvtime Taqaishvili in Georgian Émigré Press

ექვთიმე თაყაიშვილის პუბლიკაციები ქართულ ემიგრანტულ პრესაში

DOI: <https://doi.org/10.62119/cils.18.2025.10926>

Georgian scholar and public figure Ekvtime Taqaishvili was in France in 1921-1945 together with the members of the government emigrated from Georgia, where he published articles and research in magazines and newspapers abroad in the Georgian, French and English languages, Ekvtime Taqaishvili's four monographs in the Georgian language (1933-1939) were also published in Paris. The paper deals with articles of Ekvtime Taqaishvili published in the Georgian language in the émigré press (*Damoukidebeli sakartvelo*, *Sakartvelo*, *Kavkasioni*, *Kartlosi*) on the topics of the history, archeology and literature of Georgia. These publications are noteworthy not only for their scholarly significance, but also from the viewpoint of demonstration of the worldview values, which is one more feature for representation of the civic portrait of this great figure.

Key words: Ekvtime Taqaishvili, articles, émigré press

საკვანძო სიტყვები: ექვთიმე თაყაიშვილი, სტატიები, ემიგრანტული პრესა

ექვთიმე თაყაიშვილი (1862-1953) ცნობილ ისტორიულ გარემოებათა გამო 1921-1945 წლებში იმყოფებოდა საფრანგეთში, საქართველოდან ემიგრირებული ხელისუფლების წევრებთან ერთად. საფრანგეთში ჩასვლისთანავე, 1922 წელს, ის აირჩიეს პარიზის ნუმიზმატთა საზოგადოების წევრად, 1925 წლიდან კი – პარიზის „სააზიო საზოგადოების“ წევრად. ამასთანავე, იყო მწერალთა და ჟურნალისტთა საზოგადოების წევრი ემიგრაციაში და მის მიერვე დაარსებული „ქართული კულტურული და საარქეოლოგიო მასალების გამოცემის ფონდის“ თავმჯდომარე (1937-1939 წწ.). მიუხედავად უმნიშვნელოვანესი მისიისა, რაც ეროვნული საგანძურის დაცვასა და შენარჩუნებას გულისხმობდა, ექვთიმე თაყაიშვილი განუწყვეტლივ ეწეოდა სამეცნიერო მუშაობას, ეძიებდა საფრანგეთის საცავებში შემონახულ ქართულ ხელნაწერებს, ცდილობდა საქართველოში მცხოვრები კოლეგებისაგან მიეღო სამეცნიერო ლიტერატურა და ახალი მასალები თავისი ნაშრომებისათვის, აქვეყნებდა სტატიებსა და გამოკვლევებს საზღვარგარეთ გამომავალ ჟურნალ-გაზეთებში ქართულ, ფრანგულ და ინგლისურ ენებზე, პარიზშივე დაიბეჭდა (1933-1939 წწ.) ექვთიმე თაყაიშვილის ოთხი მონოგრაფია ქართულ ენაზე.

საფრანგეთში ცხოვრებისას ექვთიმე თაყაიშვილი თანამშრომლობდა სხვადასხვა ქართულ ემიგრანტულ გამოცემებთან, რომელთაგან განსაკუთრებით აღსანიშნავია ყოველთვიური ქართულენოვანი გაზეთი „დამოუკიდებელი საქართველო“ (გამოდიოდა პარიზში 1926-1939 წლებში

როგორც საქართველოს პოლიტიკურ პარტიათა გაერთიანებული ფრონტის ორგანო. 1928 წლიდან გამოიცემოდა ჟურნალის სახით – შარაძე, 2012, გვ. 303). საზღვარგარეთ ე. თაყაიშვილის ქართულ ენაზე გამოქვეყნებული პუბლიკაციების უმეტესი ნაწილი სწორედ „დამოუკიდებელ საქართველოშია“ დაბეჭდილი.

1935 წელს „დამოუკიდებელი საქართველოს“ 118-ე ნომერში დაიბეჭდა ე. თაყაიშვილის სტატია „ელენე თარხან-მოურავისეული ვეფხის-ტყაოსანის სურათებიანი ხელნაწერი“ (თაყაიშვილი, 1991, გვ. 91-98).^{*} მკვლევარმა აღწერა და შეისწავლა ძველი ქართული ლიტერატურის არაერთი ძეგლი („ვეფხისტყაოსანი“, „აბდულმესიანი“, „თამარიანი“, „ამირანდარეჯანიანი“, „როსტომიანი“, „იოსებ-ზილიხანიანი“, „ქილილა და დამანა“ და სხვ.), განსაკუთრებული ყურადღება დაუთმო „ვეფხისტყაოსნის“ ხელნაწერთა აღწერას, შესწავლასა და პუბლიკაციას (იხ.: ბარამიძე, 1968, გვ. 7-15; ბარამიძე, 1986, გვ. 185-194; სულავა, 2014, გვ. 310-358). ემიგრაციაში მყოფი მეცნიერი ისევე ზრუნავდა „ვეფხისტყაოსნის“ გაფანტული ხელნაწერების ბედაზე, როგორც საქართველოში ყოფნისას. თავის „მოგონებებში“ მხცოვანი მეცნიერი გულისტკივილით წერდა:

„საერთოდ, ერთი პირდაპირ აღმამფოთებელი თვისება სჭირდა მაშინ ზოგ ქართველს, შეგნებულებსა და თითქოს მამულიშვილებსაც კი: რაც რამ კარგი და თავმოსაწონი ნივთი ჰქონდათ, ერთთავად უცხოელებისათვის უნდოდათ ჩუქება, სამარცხვინო სიმჩატეს იჩენდნენ ხოლმე. მეტი რაღა ვთქვა, ქართველმა თავად-აზნაურობამ ასწია ერეკლე მეორის ნაქონი თოფი – ის, რომლითაც კოხტა ბელადი მოკლა ასპინძის ომში – და მიართვა მეფისნაცვალს... კიდევ კარგი, რომ იმან უკანვე დაუბრუნა: „ეს თქვენთვის ძვირფასი სახსოვარია და თქვენთანვე უნდა დარჩესო!“ ან არა და ალექსანდრე ორბელიანი რომ იყო, ნამდვილად დიდი პატრიოტი, მუდამ რუსებისა და, კერძოდ, ვორონცოვის სამდურავს რომ სწერდა, იმან სწორედ ვორონცოვს აჩუქა „ვეფხისტყაოსნის“ ერთი საუკეთესო ხელნაწერი, XVII საუკუნისა... კიდევ კარგი, რომ რევოლუციის შემდეგ აღმოჩნდა ის ხელნაწერი ვორონცოვის არქივში და ისევ დაგვიბრუნდა, თორემ ხომ უნდა დაგვკარგოდა?! ვლახერნის ცნობილი ხატი იმპერატორ ალექსანდრე II-ს აჩუქეს, მაგრამ იმანაც, მეფისნაცვლისა არ იყოს, შეგნებულობა გამოიჩინა და უკან დაუბრუნა. მაგრამ ვინ იცის, რამდენი რამ იქნა ამრიგად, დაუდევრად გაბომბებული, გაყიდვაზე და გადამთიელთაგან მითვისებაზე რომ აღარაფერი ითქვას? ასე თუ არა, ჩვენი მუზეუმები ახლა ერთითად უფრო მდიდრები უნდა გვქონდეს ხელნაწერებითა და სამახსოვრო საგნებით, ხოლო უცხოეთის მუზეუმებში ქართული კულტურის ამდენი ჩვენთვის სანუკვარი ძეგლი არ უნდა იყოს მოხვედრილი!...“ (თაყაიშვილი, 1968, გვ. 313).

ასე უდგებოდა ე. თაყაიშვილი ქართულ სიძველეთა დაცვის აუცილებლობას და ყოველი ნივთისა თუ ხელნაწერის მოპოვებისთანავე საგაზეთო პუბლიკაციით ამცნობდა საზოგადოებას ამის შესახებ. „დამოუკიდებელ საქართველოში“ გამოქვეყნდა სამი სტატია, რომლებიც ქართულ ხელნაწერებს ეხება.

სტატიას „ელენე თარხან-მოურავისეული ვეფხისტყაოსანის სურათებიანი ხელნაწერი“ ავტორი იწყებს ამ და „ვეფხისტყაოსნის“ სხვა ხელნაწერების მოპოვების ისტორიებით:

„ბევრი საყურადღებო ხელნაწერები შევიძინეთ, როგორც არის მაგალითად ჯერჯე-რობით უძველესი თარიღიანი და სურათებიანი ხელნაწერი 1646 წლისა. წერეთლისეული სურათებიანი ხელნაწერი მე-XVII საუკუნ. მეორე ნახევრისა საუცხოო 87 მინიატურით, პაპუა ბებურიშვილისეული ხელნაწერი 1688 წლისა, მეფე გიორგი მე-XI-სეული ხელნაწერი 1680 წლისა, შესანიშნავი ოქროს ვარაყიანი აშიებით და სხვა მრავალნი... ჩვენ ვეძებდით და ვიმედოვნებდით მოპოვებას უძველესი ხელნაწერისა, ეს იმედი სამწუხაროდ არ გაგვიმართლდა, ჯერ ჯერობით არ მოიპოება ხელნაწერი, რომელიც მე-16 საუკუნის დასასრულის მიჯნას

^{*} აქ და შემდეგ ციტატებს ე. თაყაიშვილის სტატიებიდან ვიმოწმებთ წიგნიდან: თაყაიშვილი, 1991.

სცილდებოდეს. ყოველ შემთხვევაში ჩვენ ცნობების შეკრება, თუ სად და ვის მოეპოვებოდა კიდევ ხელნაწერი ვეფხის-ტყაოსანი, არ დაგვიგდია“ (91).

სტატიამი გადმოცემულია ელენე თარხან-მოურავისეული ხელნაწერის თავგადასავალი (ამ ისტორიას ბევრად უფრო დაწვრილებით გვიამბობს ავტორი თავის „მოგონებებში“ – თაყაიშვილი, 1968, გვ. 319-323). ჯერ კიდევ საქართველოში ყოფნისას ე. თაყაიშვილმა პოლიევქტოს კარბელაშვილისაგან გაიგო, რომ ელენე თარხან-მოურავის ოჯახში ინახებოდა „ვეფხისტყაოსნის“ დასურათებული ხელნაწერი. ხელნაწერის საქართველოში დაბრუნების მიზნით 1912 წელს იგი ჩავიდა ყირიმში, სადაც იმხანად იალტის მახლობლად, ქუჩუქ-ლამბათში, ცხოვრობდა ელენე თარხან-მოურავი. მაგრამ აღმოჩნდა, რომ „ვეფხისტყაოსნის“ ხელნაწერიცა და სხვა ისტორიული მნიშვნელობის ნივთებიც ელენე თარხან-მოურავს სევასტოპოლის ბანკში ჰქონდა შენახული. მფლობელის გარდაცვალებისა და რევოლუციის შემდეგ ხელნაწერი ჯერ სევასტოპოლის ბაზარში მოხვდა, შემდეგ – სტამბოლში... საბოლოოდ კი აღმოჩნდა ელენე თარხან-მოურავის სიძის, იოსებ დადიანის, ხელში, რომელმაც ხელმოკლეობის გამო იგი ინგლისელებს დაუთმო... მაგრამ მანამდე ე. თაყაიშვილი პარიზის მახლობლად, სევრში, შეხვდა ი. დადიანს და აღწერის მიზნით დროებით ითხოვა მისგან ეს ხელნაწერი. შეიძლება ხელნაწერმა საქართველომდის ვეღარ მოაღწიოს და ამიტომ საჭიროდ ვრაცხ, მოკლე ცნობები მოვიყვანო მის შესახებო, – წერს სტატიამი ე. თაყაიშვილი (93).

„მას შემდეგ კარგა ხნის განმავლობაში, ოც წელიწადს იყო ჩემთან ის ხელნაწერი. რა თქმა უნდა, აღწერე, ყველა ცნობილ ხელნაწერს შევადარე, მის შესახებ მოკლე ცნობები გამოვაქვეყნე (გაზ. „[დამოუკიდებელი] საქართველო“, 1935, №118), მაგრამ გამოცემით კი, აბა, რას გამოვცემდი, სადა მქონდა ამის საშუალება?“ (თაყაიშვილი, 1968, გვ. 322).

ე. თაყაიშვილმა შეისწავლა აღნიშნული ხელნაწერი და დაგვიტოვა მისი ზუსტი აღწერილობა (ყდა, ქალაღი, მეღანი, კალიგრაფია, ილუსტრაციები...). აღწერილობის მიხედვით, „ხელნაწერი შეიცავს 176 ფურცელს... სურათებს უკავია 18 განცალკევებული ფურცელი... სურათები ჩვეულებრივით სპარსული ყაიდის არის და შესრულებულია ფერადებით“ (94). ამას მოსდევს ილუსტრაციების ჩამონათვალი და მათი აღწერა. მიუხედავად იმისა, რომ ხელნაწერის გადამწერი უცნობია, ქალაღის, სურათებისა და კალიგრაფიის მიხედვით, მან ეს ხელნაწერი XVII ს. მეორე ნახევარს მიაკუთვნა და დაასკვნა: „საჭიროა მისი გამოყენება ვეფხის ტყაოსნის ნამდვილი ტექსტის დასადგენად“ (98). აღნიშნული ხელნაწერი ე. თაყაიშვილმა შეუდარა „ვეფხისტყაოსნის“ ს. კაკაბაძისეულ 1913 წლის გამოცემას და არაერთი საინტერესო მოსაზრება გამოთქვა. სტატიამი ამ ფაქტის შესახებ ვკითხულობთ: „როცა ს. კაკაბაძე ვეფხისტყაოსნის მეორე დიდ გამოცემას აპირებდა, ამ ხელნაწერის აღწერილობა მას მივაწოდე. ეს წიგნი მრავლის სურათებით შემკობილი გამოვიდა 1927 წელს... ხოლო სამიოდე ფოტოგრაფიული სურათი ამ ხელნაწერიდან მისი ძმის, მხატვარ დავით კაკაბაძის გადაღებული, დართული აქვს გამოცემას“ (93).

მოგვიანებით აღნიშნული ხელნაწერის აღწერილობის დედანი აღმოაჩნდა ე. თაყაიშვილის მემკვიდრეს, ლიდია პოლტორაცკაიას. ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა და ჟურნალ „მნათობის“ რედაქციას გადასცა ი. მეგრელიძემ (თაყაიშვილი, 1962, გვ. 139-142; თაყაიშვილი, 1968, გვ. 43-48). თვითონ ხელნაწერი კი ინახება ოქსფორდში, ბოდლის ბიბლიოთეკის უორდროპისეულ კოლექციაში W-27 (ლენგი, 1957, გვ. 151).

„დამოუკიდებელი საქართველოს“ 1938 წლის 144-ე ნომერში დაიბეჭდა ე. თაყაიშვილის სტატია „ჯვარის მონასტრისეული „თთვენი“ ანუ „საგალობელი“ მეთერთმეტე საუკუნისა“ (158-164).

ე. თაყაიშვილის დაკვირვებით, ხელნაწერი გადაწერილი უნდა იყოს 1056-1066 წლებში. მასში შემონახულია ორი წმინდანის – წმ. ნინოსა და წმ. აბოს – საგალობლები. ამ საგალობლებზე საგანგებოდ ჩერდება მკვლევარი. კერძოდ, აბო თბილელისადმი მიძღვნილი საგალობლის ტექსტს უდაბრებს პ. ინგოროყვას მიერ 1913 წელს გამოცემულ კრებულში დაბეჭდილ ტექსტს და მიუთითებს, რომ აღნიშნულ ხელნაწერში საგალობელი მოიცავს დამატებით ხუთ გვერდს, რომელიც არ არის პ. ინგოროყვასეულ გამოცემაში. წმ. ნინოსადმი მიძღვნილი საგალობლის შესახებ კი წერს, რომ „ეს საგალობელი სულ სხვაა, ვიდრე საბინინის მიერ გამოცემული ს ა ქ ა რ თ ვ ე ლ ო ს ს ა მ ო -

თ ხ ე შ ი , მაგრამ ახლოა ჩემს მიერ გამოცემულ ჰელიოპისეულ საგალობელთან“ (163). ხელნაწერის უკანასკნელ გვერდზე შეტანილია „დასდებელნი წმიდისა გრიგოლი ღვთის მეტყველისანი“, ხშირია საგალობლების აკროსტიხებით წარმოდგენა, რასაც აწერია „აკროსტიხონნი“. საგალობელთა მეთაური ასოები ყოველთვის სინგურითაა მოცემული.

ეს მცირე მოცულობის სტატია ნათელი დადასტურებაა იმისა, რომ ე. თაყაიშვილის მიზანი იყო არამარტო მოძიება და დაბრუნება უცხოეთში გაფანტული ქართული ხელნაწერებისა, არამედ მათი აღნუსხვა, შესწავლა და ჩართვა სამეცნიერო მიმოქცევაში.

„დამოუკიდებელ საქართველოში“ (1939 წ., №159) დაიბეჭდა ე. თაყაიშვილის სტატია კიდევ ერთი ხელნაწერის შესახებ, რომელიც მას რაჭაში ექსპედიციაში ყოფნისას მოუპოვებია. სტატიის სათაურია „მეფეთა და კათალიკოზთა სულთა მატიაზე ნიკორწმინდის ხელნაწერში“ (181-194). ე. თაყაიშვილი სამ ნაწილად ყოფს ამ ხელნაწერს და საგანგებოდ ჩერდება მათ აღწერაზე. მისი დაკვირვებით, ხელნაწერის პირველი ნაწილი – დავითნი – გადაწერილია ზოსიმე კარგარეთელის მიერ იმერეთის მეფის, გიორგი მეორის (1548-1585), დროს, 1585 წელს. მეორე ნაწილი, მართალია, სხვა ხელითაა დაწერილი და სხვა ქაღალდზე, მაგრამ ისიც იმავე იმერეთის მეფის, გიორგი მეორის, დროს უნდა იყოს დაწერილი. ასევე, ხელნაწერის მესამე ნაწილიც იმავე დროს უნდა იყოს გადაწერილი. ნიკორწმინდის ხელნაწერის აღწერილობასთან ერთად სტატიაში ავტორის არაერთი საგულისხმო მოსაზრება გვხვდება. მისი დაკვირვებით, ხელნაწერი

„გადაწერილია იმერეთში, მეფის გიორგის დროს (1548-1585), მაგრამ მეფეთა და კათალიკოზთა მოხსენებაში არც ერთი იმერეთის მეფე და აფხაზეთის კათალიკოზი არ არის მოხსენებული, არამედ საერთო საქართველოს მეფენი და საქართველოს კათალიკოზ-პატრიარქნი. ეს იმის მაჩვენებელია, რომ გადამწერს დედნად ასეთი ნუსხა ჰქონია ხელში და მას თვითონ არაფერი მიუმატებია. დედანი ამ ნუსხისა მაინცდამაინც ძველი არ ყოფილა“ (გვ. 184).

აღნიშნული ნაშრომი მრავალმხრივ მნიშვნელოვანი გამოკვლევაა და აშკარად სცილდება საგაზეთო სტატიის ფარგლებს. ალბათ ამიტომაც, მალევე, 1939 წელს, ის ცალკე წიგნად გამოიცა პარიზში, ქართულ ენაზე (თაყაიშვილი, 1939).

სამეცნიერო სტატიების გარდა, ე. თაყაიშვილი „დამოუკიდებელ საქართველოში“ აქვეყნებდა აგრეთვე აქტუალურ ინფორმაციებს, მიმართულს უშუალოდ ქართული ემიგრაციისადმი. განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს 1936 წლის „დამოუკიდებელი საქართველოს“ 126-ე და 129-ე ნომრებში გამოქვეყნებული სტატიები. პირველი მათგანი – „ეროვნულ განძეულობის თაობაზე“ (136-139) – დაიბეჭდა აკაკი ჩხენკელთან თანაავტორობით. როგორც ცნობილია, 1921 წელს საქართველოდან გატანილი საგანძური თითქმის 25 წელი იყო საფრანგეთში. საფრანგეთის მთავრობა და ბანკი საქართველოს ელჩს, აკაკი ჩხენკელს, ფორმალურად თვლიდა ამ ნივთების განმკარგულებლად, თუმცა საელჩოს დახურვის შემდეგ გარკვეული წინააღმდეგობები წარმოიქმნა, რის გამოც საჭირო გახდა ამ ინფორმაციის გამოქვეყნება. ეს ათი პუნქტისაგან შემდგარი განაცხადი საზღვარგარეთ გატანილი სამუზეუმო საგანძურის დაცვისა და შენარჩუნების პრობლემებს ეხება. განაცხადი იტყობინებოდა:

„ამ უკანასკნელ დროს ემიგრაციაში სხვადასხვანაირი, ყოველგვარ საფუძველს მოკლებული, ჭორი ვრცელდება საქართველოდან, ევაკუაციის დროს, უცხოეთში გამოტანილი სამუზეუმო, საეკლესიო და ისტორიულ მნიშვნელობის ნივთების შესახებ. ამიტომ საჭიროთ მიგვაჩნია განაცხადით შემდეგი:

1) არც ერთი ნივთი სამუზეუმო, საეკლესიო ან რაიმე ისტორიულ ღირებულების, საქართველოდან ევაკუაციის დროს უცხოეთში გამოტანილი, არ ყოფილა გაყიდული და არასდროს დაგირავებული;

2) ისინი საფრანგეთში ჩამოტანისთანავე, საფრანგეთის მთავრობის დახმარებით, გემიდან პირდაპირ საფრანგეთის სახელმწიფო ბანკის (Banque de France) განყოფილებაში იქმ-

ნა გადატანილი (ქ. მარსელში) და საქართველოს მთავრობის სახელზე იქმნა შესანახად მიზარებული.

3) საქართველოს მთავრობა ამ ნივთებს ყოველთვის უყურებდა, როგორც შესანახად მიზარებულ კუთვნილებას საქართველოს ეროვნულ დაწესებულებათა, რომელთა წარმომადგენელი იყო აქ, უცხოეთში, ბ. ექვთიმე თაყაიშვილი; იგი საქართველოდან გამოყვა ნივთებს, როგორც რწმუნებული მუზეუმების, საქართველოს სამღვდელოების და დამფუძნებელი კრების მიერაც ამ საგნებისთვის ყურისმგდებლად იყო გამოგზავნილი უცხოეთში...“ (გვ. 136-137).

დოკუმენტს ხელს აწერდნენ საფრანგეთში საქართველოს ყოფილი ელჩი აკ. ჩხენკელი და მუზეუმების წარმომადგენელი და სამუზეუმო განმეულობის მეთვალყურე ექ. თაყაიშვილი. ე. თაყაიშვილის მხრიდან ამ დოკუმენტის შედგენაში მონაწილეობა იყო კიდევ ერთი გამოხატულება იმ თავდაუზოგავი გარჯისა, რაც მან საგანძურის გადასარჩენად გასწია.

აქვე გავიხსენებთ ერთ ამონარიდს აკაკი შანიძის მოგონებებიდან:

„1928 წ. გიორგი ახვლედიანი და მე ვიყავით ინგლისში, ოქსფორდში... გამოვიარეთ საფრანგეთზე და პარიზის ერთ კაფეში ვნახეთ ჩვენი ძვირფასი ექვთიმე... ბატონმა ექვთიმემ გვთხოვა, როგორმე მოგვეხერხებინა სამუზეუმო ნივთების დაბრუნება საქართველოში. ჩემი მეორე სიკვდილი იქნებაო, გვითხრა მან ცრემლებით, რომ ეს ნივთები საქართველოს არ დაუბრუნდესო“ (შანიძე, 1981, გვ. 164).

ამავე საკითხს ეხება ე. თაყაიშვილის მიერ საფრანგეთიდან 1935 წლის 9 აპრილს ვუკოლ ბერიძესთან გამოგზავნილი წერილიც:

„...ნივთები უპატრონოდ არის გამოცხადებული. მე აღარა მაქვს საშუალება და უფლება ნივთების დაცვას და ჯეროვნად შენახვას მეთვალყურეობა გაუწიო... ნებაც რომ მქონდეს, ძლივს დავდივარ, დღეს ვარ, ხვალ აღარ ვიქნები და ჩემთვის მეორე სიკვდილი იქნება, თუ ის ნივთები ან მისი ნაწილი დაგვეკარგება!.. ვერ დავმშვიდდები, მანამ ის ნივთები საქართველოს არ დაუბრუნდება... და მუზეუმებს არ ჩაბარდება...“ (კობხიძე, 2024, გვ. 24-25).

ეს ნივთები საქართველოს რომ არ დაუბრუნდეს, ჩემი მეორე სიკვდილი იქნებაო, – აცხადებდა ექვთიმე თაყაიშვილი. მეცნიერის დიდი ხნის ნატვრა ასრულდა 1945 წლის 11 აპრილს, როდესაც სამუზეუმო განმეულობა საქართველოს დაუბრუნდა.

ემიგრაციისადმი მიმართული მეორე სტატია – „მიმართვა ქართველ ემიგრაციისადმი“ (140-143) განსაკუთრებული ტექსტია. ეს არის ე. თაყაიშვილის დიდი პატრიოტიზმის, სახელმწიფოებრივი აზროვნებისა და მაღალი მოქალაქეობრივი შეგნების გამოხატულება. მიმართავს რა ქართველ ემიგრანტებს, ავტორი არსებითად მიზნად ისახავს, შეახსენოს მათ საქართველოს სულიერი კულტურა და თავიანთი ვალდებულებები სამშობლოს წინაშე. წერილის მკაცრი და დამაჯერებელი ტონი მკითხველზე წარუშლელ შთაბეჭდილებას ახდენს:

„გულგრილობამ დიდძალი პირველ ხარისხოვანი ძეგლები დაგვიკარგა. რაც მამებს თავიანთ ძველ ოჯახებში დაგროვილი ჰქონდათ, შვილებმა დაკარგეს... იშვიათია პატარა ერი, რომელსაც ასეთი მდიდარი ძველი კულტურა ჰქონდეს, ამ კულტურამ გადაარჩინა ქართველი ერი მოსპობას ჟამთა ვითარების აზოზოქრებული ქარტეხილისაგან, მისცა უნარი სიმტკიცისა, გამძლეობისა და ყოველი ჭირის გადატანისა. ვინც ამ კულტურას ასე თუ ისე არ იცნობს, ის არასოდეს არ იქნება ნამდვილი ქართველი, ჭეშმარიტად ქართული სულის მატარებელი, მას გადაგვარება მოელის, თუ უკვე გადაგვარებული არ არის. ამიტომ ყველა მოვალე ვართ, ხელი შევუწყოთ ჩვენი კულტურის საფუძვლიანად შესწავლას, რაც პირველ რიგში უნდა გამოიხატოს საკულტურო მასალების შეკრებაში და უკვე შეკრებილის გამოქვეყნებაში, უამისოდ ჩვენ ვერ აღვადგენთ ჩვენი კულტურის ნამდვილ სახეს და ვერ

შევიგნებთ მის ცხოველმყოფელს ძალას, რომელიც იხატებოდა პირველყოფლისა მდიდარი ქართული ენის განვითარებაში, სასულიერო და საერო ლიტერატურაში, პოეზიაში, ფილოსოფიაში, ხუროთმოძღვრებაში და სხვა ყველა ხელოვნების დარგში“ (გვ. 140-141).

მიმართვაში ხაზგასმულია ქართული სულიერი კულტურის გადარჩენაში წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოებისა და საეკლესიო მუზეუმის, საისტორიო-საეთნოგრაფიო საზოგადოებისა და ქართული უნივერსიტეტის როლი და მნიშვნელობა. განსაკუთრებით ემოციურია სტატიის ის მონაკვეთი, რომლიდანაც ჩანს, რომ ე. თაყაიშვილი იძულებულია თავისი გამოუცემელი ნაშრომებისათვის თანხის შეგროვება ითხოვოს:

„ახლო ხანში 50 წელი შესრულდება, რაც მე ამ საპედაგოგიო დარგში და ამ დარგში დავიწყე მუშაობა. ამის გამო ზოგმა ჩემმა ყოფილმა შეგირდებმა მომმართეს წინადადებით იუბილეს მოწყობისა, რაზედაც, რა თქმა უნდა, უარი განვაცხადე, პირველად იმიტომ, რომ საიუბილეო არაფერი გამიკეთებია, მე მხოლოდ ჩემ ქართულ მოვალეობას ვასრულებდი, მეორედ იმიტომ, რომ კიდევაც ღირსი ვიყო იუბილესი, ჩვენს პირობებში, ემიგრაციაში, იუბილე ვის გაუგონია! არ ეგების! იუბილეზედ მეტად ჩავთვლი და უფრო სასარგებლოც იქნება, თუ ამ გამოცემათა საშუალებას მომიხერხებენ... ერთი ნაწილი მასალებისა თანა მაქვს და გამოუცემელი რჩება, საქმე კი საშურია: დრო მიდის, მე მივიწურე აღსასრულისაკენ „აღამის ტომთა წესითა“, და ჩემს შემდეგ ამ მასალას თავს ვერავინ გაართმევს... ამიტომ გავკადნიერდები, ვინაიდან ეს საზოგადო ქართული საკულტურო საქმეა, და მივმართავ ყველა საზღვარს გარეთ მყოფ ქართველ ორგანიზაციას და თვითეულ საზღვარს გარეთ მყოფ ქართველს განურჩევლად პარტიისა, კეთილ ინებონ და ვისაც რა შეუძლია, რამდენიც შეუძლია, დაგვეხმარონ ამ საქმეში. ვისაც ეხერხება, ერთდროული თანხა მოგვაწოდოს, ვისაც ეს არ ეხერხება, თვითურად ერთი წლის განმავლობაში ათ-ათი ფრანკი შემოიტანოს, უფრო ხელმოკლეთ შეუძლიათ თვითურად ხუთ-ხუთი ფრანკი გადადონ, რასაკვირველია, ვინც უმუშევარია, მათ ეს მიმართვა არ ეხება. ნუ ვინ დამწამებს, თითქო მე ჩვენი ემიგრაციის სიღარიბე არ ვიცოდე. არა, ძლიერ კარგად ვიცი, მაგრამ ისიც კარგად ვიცი, ჩვენში საზოგადო საქმე, თუ რამე გაკეთებულა, ისევ ღარიბი ქართველის ჯიბით და მისი ინტელიგენციის წყალობით... ეს არის პირველი და უკანასკნელი ჩემი თხოვნა ქართველი ემიგრაციისადმი. ვინც პატივს დაგვდებს და დაგვეხმარება ამ საქმეში, მათ ვთხოვ წინდაწინვე მიიღონ ჩემი უღრმესი მადლობა და თანაგრძნობა.

პატივისცემით ექვთიმე თაყაიშვილი
25 ნოემბერი, 1936 წ. (141-143).

ექვთიმე თაყაიშვილის მიმართვას ქართველი ემიგრაციისადმი უშედეგოდ არ ჩაუვლია. სხვადასხვა ქვეყანაში გაფანტულმა ქართველმა ემიგრანტებმა თანადგომა გამოუცხადეს ეროვნულ საქმეს და, ვისაც როგორ შეეძლო, მხარში ამოუდგა დიდ მეცნიერს. მაშინ ე. თაყაიშვილმა „დამოუკიდებელი საქართველოს“ გამომცემლობაში გაგზავნა „წერილი რედაქციის მიმართ“: „მე მოკლებული ვარ საშუალებას ყველას ცალკე წერილით მადლობა გადავუხადო და პასუხი გავსცე, ამიტომ ვსარგებლობ თქვენის გაზეთით და უღრმეს მადლობას ვუცხადებ ყველას, ვინც თავისი წვლილი მოგვაწოდა და ვინც დაგვპირდა მოწოდებას თვითურად თუ ერთდროულად“ (გვ. 144).

„წერილი რედაქციის მიმართ“ დაიბეჭდა „დამოუკიდებელი საქართველოს“ 1937 წლის 134-ე ნომერში. სულ მოკლე ხანში, გაზეთის 137-ე ნომრიდან 1937 წლის #159-ის ჩათვლით ხუთჯერ გამოქვეყნდა „ანგარიში (ქართული საარქეოლოგიო და საკულტურო მასალების ფონდისა)“. იბეჭდებოდა შემომწირველთა სიები და თანხის რაოდენობა. ე. თაყაიშვილი იქვე მიუთითებდა, რომ საბოლოო გამოცემასაც დართული ექნებოდა სრული ანგარიში და შემომწირველთა სია. შემომწირველთა შორის იყვნენ როგორც კერძო პირები (თანხას სწირავდნენ მართლაც 5-10 ფრანკიდან 500 და მეტ ფრანკამდე...), ისე მთელი ოჯახები (ივ. ზურაბიშვილი, ვ. ღამბაშიძე, გ. ჟურული, ს. კედია და სხვ.). შემოწირულებები მოდიოდა არა მხოლოდ ევროპიდან, არამედ, ამერიკიდან და ირანიდან-

ნაც კი. შთამბეჭდავია ამ შემოწირულებათა გეოგრაფია: ვარშავის ქართველთა ასოციაციისაგან, პოლონეთში მყოფი ქართველი ოფიცრებისაგან, პრაღაში მცხოვრები ქართველებისაგან, ბრიუსელში მყოფი ქართველებისაგან, პარიზის ქალთა კომიტეტისაგან, ბელგიაში მყოფი ქართველებისაგან, პარიზის „ქართული კერისაგან“, პარიზის ცენტრისაგან, სოშოს ქართველი მუშებისაგან, ლიონის ქართველთა კოლონიისაგან, ოსლოში მცხოვრები ქართველებისაგან, ჟურნალ „სამშობლოს“ რედაქციისაგან, ნიუ-იორკის ქართველთა საზოგადოებისაგან, ჩრდილო ამერიკის შეერთებული შტატების ახლად დაარსებული „ქართული საზოგადოებისაგან“, თეირანის ქართველებისაგან...

„ქართული საარქეოლოგიო და საკულტურო მასალების ფონდის“ თანადგომით საფრანგეთში, პარიზში, შესაძლებელი გახდა ქართულ ენაზე ექვთიმე თაყაიშვილის სამი წიგნის დაბეჭდვა,^{*} რომლებიც უსახსრობის გამო წლების განმავლობაში ელოდა გამოცემას:

1937 წელს დაიბეჭდა დიდი ხნით ადრე მომზადებული წიგნი „არქეოლოგიური ექსპედიცია ლეჩხუმ-სვანეთში 1910 წელს“ (თაყაიშვილი, 1937); 1938 წელს – „არქეოლოგიური ექსპედიცია კოლა-ოლთისში და სოფელ ჩანგლში 1907 წელს“ (თაყაიშვილი, 1938); 1939 წელს – „მეფეთა და კათალიკოსთა სულთა მატთანე ნიკორწმინდის ხელნაწერში“ (თაყაიშვილი, 1939).

1927-1938 წწ. „დამოუკიდებელ საქართველოში“ გამოქვეყნდა ექვთიმე თაყაიშვილის რამდენიმე გამოსათხოვარი წერილი პეტრე მელიქიშვილის, პავლე თუმანიშვილის, ნიკო მარის,^{**} იური მარის, იოსებ დადიანისა და კოლია თაყაიშვილის გარდაცვალების გამო.

ექვთიმე თაყაიშვილის სტატიები დაიბეჭდა აგრეთვე პარიზში გამოშვალ ქართულ ჟურნალებში: „კავკასიონი“ (პარიზი), „ქართლოსი“ (პარიზი) და „საქართველო“ (ბერლინი).

ჟურნალი „კავკასიონი“, ქართველ სტუდენტთა ეროვნული გაერთიანებისა და ქართველ მწერალთა ერთობლივი გამოცემა, 1929-1986 წწ. გამოდიოდა პარიზში. ე. თაყაიშვილი ვ. ნოზაძესთან, შ. ამირეჯიბთან, ს. ბერეჟიანთან და სხვებთან ერთად თანამშრომლობდა ამ ჟურნალში, რომელშიც იბეჭდებოდა სტატიები საქართველოს ისტორიის, ქართული ლიტერატურისა და სხვ. თემებზე (დოლიძე, 2018, გვ. 447).

ე. თაყაიშვილმა 1929 წელს „კავკასიონში“ გამოაქვეყნა საკმაოდ ვრცელი სამეცნიერო ნაშრომის, „სომხით-საორბელოს ძეგლების წარწერები“, პირველი ნაწილი (24-51). როგორც სტატიის დასაწყისშივეა აღნიშნული, ნაშრომში მოყვანილი წარწერები შეკრებილია 1894-1900 წლებში.

„XIX საუკუნის ბოლოსათვის, როდესაც ე. თაყაიშვილი სამეცნიერო ასპარეზზე გამოვიდა, ეპიგრაფიკული ძეგლები ჩვენში ჯეროვნად აღრიცხული და ფიქსირებულიც კი არ იყო, აღარავინ ზრუნავდა მათ დაცვა-შენახვასა და მეცნიერულ შესწავლაზე... [ამ საქმეს] შესწირა ექვთ. თაყაიშვილმა თავისი დაუმრეტელი ენერგია და დიდი ცოდნა. ეს იყო მის მიერ თავიდან დასახული ერთ-ერთი მთავარი მიზანი, მისი სამეცნიერო მოღვაწეობის ძირითადი მიმართულება“ (გრიგოლია, 1966, გვ. 90).

სტატიაში შესწავლილია ფიტარეთის, ტანძის, თევდორ-წმინდანის (თევდორეწმინდის) სოფლის ეკლესიის, ხატის-სოფლის ეკლესიის, წულრულაშენისა და დმანისის ეკლესიათა, ფიტარეთისა და დმანისის ეკლესიების საფლავის ქვათა წარწერები. ნაშრომში განხილულია აგრეთვე „ტანძის ეკლესიის სვინაქსარი“ და „ჟამ-გულანი ვახტანგ ორბელის ბრძანებით გადაწერილი“.

* 1933 წელს პარიზში დაიბეჭდა ე. თაყაიშვილის წიგნი „პარიზის ნაციონალური ბიბლიოთეკის ქართული ხელნაწერები და ოცი ქართული საიდუმლო დამწერლობის ნიშანი“, რომლის გამოცემა მისი ყოფილი მოწაფის, არჩილ მეტრეველის, ხარჯით განხორციელდა (თაყაიშვილი, 1933).

** ე. თაყაიშვილის სტატიის „აკადემიკოსი ნიკო იაკობის ძე მაროი (სამეცნიერო მუშაობა და ღვაწლი)“ ბეჭდვა დაიწყო პარიზში გამოშვალ გაზეთ „საქართველოში“ (1935, №7) და გაგრძელდა ნ. მარის გარდაცვალების შემდეგაც გაზეთ „დამოუკიდებელ საქართველოში“ (1936, №№123, 124).

ე. თაყაიშვილს კარგად ესმოდა ამ ისტორიული წარწერების მნიშვნელობა და აცხადებდა: „ჩვენ გვჩამს, რომ ყოველი წარწერა სხვების წასაკითხავად არის დაწერილი და ოდესმე წაუკითხავი და გაუგებარი არაფერი არ დარჩება“ (გრიგოლია, 1966, გვ. 96).*

სტატია „სამუსულმანო საქართველო“ (გვ. 197-227) დაიბეჭდა პარიზში, ჟურნალ „ქართლოს-ში“, 1939 წელს (№№19-23). ავტორი მკითხველს უამბობს ჭოროხის აუზის სამი დიდი მხარის: კლარჯეთის, ტაოსა და ისპირის ისტორიას, აცნობს მოსახლეობის ეთნიკურ შემადგენლობას, ტრადიციებს... ვრცლად ჩერდება ტაო-კლარჯეთში ბაგრატიონთა დამკვიდრებაზე, აშოტ კურაპალატი-სა და გრიგოლ ხანძთელის მიერ წამოწყებულ დიდ ეროვნულ მოძრაობაზე, ეკლესია-მონასტრებისა და ციხე-ქალაქების მშენებლობაზე, ქართული ხუროთმოძღვრების არაერთი ძეგლის მდგომარეობაზე, ამ მხარის სოფლებში ქართული ენის შენარჩუნებაზე, მოსახლეობის რელიგიურ მესხიერებაზე და ა. შ.

დ. მუსხელიშვილის შეფასებით, ეს მრავალმხრივ საინტერესო ნაშრომი „არსებითია მხარის ისტორიული გეოგრაფიის აღსადგენად და მის შესასწავლად... [ე. თაყაიშვილი] მატერიალური კულტურის ძეგლებს უყურებდა არა მხოლოდ მათი თავისთავადი კულტურული ფასეულობის თვალსაზრისით, არამედ, აგრეთვე, როგორც ფაქტიურ ისტორიულ წყაროს, რომელსაც შეუძლია შეუძმდარი წარმოდგენა მოგვცეს ამა თუ იმ მხარის მდგომარეობის შესახებ გარკვეულ ქრონოლოგიურ მონაკვეთში“ (მუსხელიშვილი, 1966, გვ. 171-174).

პარიზში გამომავალ გაზეთ „საქართველოში“ დაიბეჭდა ექვთიმე თაყაიშვილის სტატია „ქართული სიძველენი ევროპელ ანტიკვარებთან“ (გვ. 73-84). მისი სიტყვით, „გალატაკებულმან და გაჭირვებულმან ემიგრანტებმა გამოიტანეს ბაზარზე გასასყიდად რის წამოღება და გადარჩენაც მოასწრეს... რასაკვირველია, ამ დარგში ქართული სიძველენიც უნდა მოჰყოლოდა, მაგრამ ჩვენ ჯერ ამის რეგისტრაცია არა გვაქვს“ (გვ. 73). სტატიაში მოცემულია აღწერილობა იმ ნივთებისა, რომლებიც ე. თაყაიშვილს პირადად უნახავს საფრანგეთში: 1. ხატი ღვთისმშობლისა მინანქრიანი ქართულ-სპარსული რიგისა ბატონიშვილის ასულის ხვარამზისა; 2. სახარება გიორგი მეთერთმეტის მდივნის კვინიხიძისა; 3. ჯვარი ათონურის რიგისა, მაგრამ ქართული ხელობისა; 4. ბრიტანეთის მუზეუმის მიერ შეძენილი ქართული სანაწილე; 5. ლექსიკონი საბა-სულხან ორბელიანისა; 6. პატარა გულსაკიდი ხატი ღვთისმშობლისა ნაწილებიანი, ოქროსი, ჩვილედი; 7. სახარება კათალიკოზ დომენტი მესამისა. ჩანს, ამ ნივთების ნაწილი ე. თაყაიშვილს ადრევე ჰქონია ნანახიცა და აღწერილიც, ჯერ კიდევ საქართველოში ყოფნისას, მაგრამ ახლა მათი დაბრუნება უკვე შეუძლებელი იყო.

ბერლინში გამომავალ ჟურნალ „საქართველოს“ 1944 წლის პირველ ნომერში დაიბეჭდა ე. თაყაიშვილის ნაშრომები: „გიორგი მეფის ერთი ფულის შესახებ“ და „ოსებისადმი ბოძებული ექვსი სიგელი“. პირველ სტატიაში (გვ. 228-229) ავტორი აღნიშნავს, რომ ქართულ ნუმიზმატიკას ჯერ კიდევ ბევრი ნაკლი აქვს: არ არის აღმოჩენილი და შესწავლილი მეფეთა მონეტები, მათზე დართული წარწერები და გამოსახულებები. შემდეგ იგი ეხება ვერცხლის მონეტას, რომელიც მას იმერეთში, კაცხის მონასტერში, უპოვია. იქვე დაბეჭდილია მონეტის ფოტოებიც. იკითხება წარწერა: „მეფე გი“. ავტორის ვარაუდით, ეს უნდა იყოს გიორგი მეცხრისდროინდელი (მეფობდა 1446-1476 წწ.) მონეტა. მეორე სტატია – „ოსებისადმი ბოძებული ექვსი სიგელი“ (გვ. 230-235) ეხება ე. წ. ჯამაგირის წიგნებს, რომლებსაც ქართველი მეფე-ბატონიშვილები ჩრდილოკავკასიელ მოსახლეობას გადასცემდნენ. ყურადღებას იქცევს ნაშრომის შესავალი, რომელიც საკმაოდ ინფორმაციულია:

„საქართველოს მეფენი ყოველთვის დიდ ყურადღებას აქცევდნენ დარიალის ხეობის და საზოგადოდ ეგრეთწოდებული საქართველოს სამხედრო გზის დაცვას. ამ მიზნით ისინი სცდილობდნენ კეთილგანწყობილება ჰქონოდათ ოსებთან, ქისტებთან და ყველა მთიელ ტომთან. ზოგი მათგანი, უფრო წარჩინებული და გავლენიანი პირი, მეფის სამსახურში ირიცხებოდა და სიგელით განსაზღვრულ ჯამაგირს იღებდა მეფის ხაზინიდან. დიდ დახმარებას

* „სომხით-საორბელის ძეგლების წარწერების“ მეორე ნაწილი კარგა ხნის შემდეგ, 1951 წელს, დაიბეჭდა თსუ-ს შრომების 43-ე ტომში.

უწევდნენ კავკასიის მთიელნი ალექსანდრე ბატონიშვილს და მის ძმებს რუსებთან ხანგრძლივ, თავგანწირულ ბრძოლაში. ბატონიშვილებს, რასაკვირველია, ჯამაგირის გაღება არ შეეძლოთ, სამაგიეროდ, სიგელებს აძლევდნენ და ჰპირდებოდნენ სამსახურის ანაზღაურებას, მძობას და მეგობრობას, როდესაც რუსებს გარეკავდნენ კავკასიიდან და ბაგრატიონთა ტახტს აღადგენდნენ. პატრონები დღემდისაც კრძალვით ინახავენ სიგელებს, დედნებს არ ელევინ. მათ სწამთ – ბაგრატიონები კვლავ აღადგენენ საქართველოს და მათი სიგელებიც განაღდება“ (230). ექვსი ე. წ. ჯამაგირის სიგელიდან პირველი გაცემულია მეფე ერეკლე მეორის, მეორე და მესამე – მეფე გიორგი მეცამეტის, მეოთხე – ბატონიშვილ ფარნავაზის, ხოლო მეხუთე და მეექვსე – ალექსანდრე ბატონიშვილის მიერ. ე. თაყაიშვილის შეფასებით, „სამი უკანასკნელი წერილი მეტად საინტერესოა, მათში აშკარად გამოსჭვივის ბატონიშვილთა სრული რწმენა რუსებზე გამარჯვებისა, ამისთვის საჭირო იყო, პირველ ყოვლისა, მთიელთა ძალების გაერთიანება და საერთო ბრძოლა“ (გვ. 231).

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ე. თაყაიშვილმა საზღვარგარეთულ პრესაში გამოაქვეყნა სტატიები ფრანგულ და ინგლისურ ენებზე. 1927-1938 წწ. მისი სტატიები დაიბეჭდა პარიზის, ბრიუსელისა და ლონდონის სამეცნიერო გამოცემებში [ფრანგულ ენაზე – „ჟურნალ აზიატიკ“, პარიზი, 1927; „პრომეთე“, პარიზი, 1928; „რევიუ დე ლორიენ შრეტიენ“, პარიზი, 1935-1936; „ბიზანტიონი“, ბრიუსელი, 1935; 1937; ინგლისურ ენაზე – „გეორგიკა“, ლონდონი, 1935-1937 წწ. (ხუთი სტატია)] (იხ. ლაბაძე, 2014, გვ. 502-516).

ექვთიმე თაყაიშვილის მიერ საფრანგეთის ქართულენოვან პრესაში გამოქვეყნებული პუბლიკაციები საყურადღებოა არამარტო თავისი სამეცნიერო მნიშვნელობით, არამედ იმ მსოფლმხედველობითი ღირებულებების წარმოჩენის თვალსაზრისითაც, რაც კიდევ ერთი შტრიხია ამ დიდი მოღვაწის მოქალაქეობრივი პორტრეტის შესაქმნელად.

დამოწმებანი:

- ბარამიძე, ალ. (1968). ექვთიმე თაყაიშვილი – ქართული მწერლობის მკვლევარი. თაყაიშვილი ე. რჩეული ნაშრომები. გამოსაცემად მოამზადეს და შესავალი წერილები დაურთეს ალ. ბარამიძემ და გ. ლომთათიძემ. ტ. 1. თბილისი: „მეცნიერება“.
- ბარამიძე, ალ. (1986). ექვთიმე თაყაიშვილი. კრბ. „ძველი ქართული მწერლობის მკვლევარნი“. თბილისი: თსუ გამომცემლობა.
- გრიგოლია, კ. (1966). ექვთიმე თაყაიშვილი და ქართული ეპიგრაფიკა. აკადემიკოსი ექვთიმე თაყაიშვილი (ცხოვრება და მოღვაწეობა). სტატიების კრებული. თბილისი: „მეცნიერება“.
- დოლიძე, თ. (2018) „კავკასიონი“. ენციკლოპედია – „საქართველო“. ტ. 4. თბილისი: ქართული ენციკლოპედიის მთავარი სამეცნიერო რედაქცია.
- თაყაიშვილი, ექ. (1933). პარიზის ნაციონალური ბიბლიოთეკის ქართული ხელნაწერები და ოცი ქართული საიდუმლო დამწერლობის ნიმუში. პარიზი.
- თაყაიშვილი ექ. (1937). არქეოლოგიური ექსპედიცია ლეჩხუმ-სვანეთში 1910 წელს. პარიზი.
- თაყაიშვილი, ექ. (1938). არქეოლოგიური ექსპედიცია კოლა-ოლთისში და ჩანგლში 1907 წელს. პარიზი.
- თაყაიშვილი, ექ. (1939). მეფეთა და კათალიკოზთა სულთა მატთანე ნიკორწმინდის ხელნაწერში. პარიზი.
- თაყაიშვილი, ე. (1962). ელენე თარხან-მოურავისეული ხელნაწერი ვეფხისტყაოსანი. დასაბეჭდად მოამზადა ი. მეგრელიძემ. „მნათობი“, 1962, 2.
- თაყაიშვილი, ე. (1968). რჩეული ნაშრომები. გამოსაცემად მოამზადეს და შესავალი წერილები დაურთეს ალ. ბარამიძემ და გ. ლომთათიძემ. ტ. 1. თბილისი: „მეცნიერება“.
- თაყაიშვილი, ე. (1991). ემიგრანტული ნაშრომები. დაბრუნება (სერია – „ქართული ემიგრანტული ლიტერატურა“. გ. შარაძის საერთო რედაქციით). ტ. 1 (შემდგენელი გ. შარაძე). თბილისი: „მეცნიერება“.
- კოხრიძე, ა. (2024). ექვთიმე თაყაიშვილი (საარქივო მასალები). თბილისი: „არტანუჯი“.
- ლაბაძე, რ. (2014). ექვთიმე თაყაიშვილის პუბლიკაციები უცხოურ სამეცნიერო გამოცემებში (1927-1938 წწ.). კრბ. „დიდი ექვთიმე“. თბილისი: „არტანუჯი“.
- ლენგი, დ. მ. (1957). ქართველოლოგიური კვლევა-ძიება ლონდონში. „ცისკარი“. 1957. #4.

- მუსხელიშვილი, დ. (1966). ექვთიმე თაყაიშვილი და ისტორიული გეოგრაფია. აკადემიკოსი ექვთიმე თაყაიშვილი (ცხოვრება და მოღვაწეობა). სტატიების კრებული. თბილისი: „მეცნიერება“.
- სულავა, ნ. (2014). ექვთიმე თაყაიშვილი – ქართული მწერლობის მკვლევარი. კრზ. „დიდი ექვთიმე“. თბილისი: „არტანუჯი“.
- შანიძე, ა. (1981). ექვთიმე თაყაიშვილი. „მნათობი“. 1981, #12.
- შარაძე, გ. (2012). „დამოუკიდებელი საქართველო“. ენციკლოპედია – „საქართველო“. ტ. 2. თბილისი: ქართული ენციკლოპედიის მთავარი სამეცნიერო რედაქცია.

References:

- Baramidze, Al. (1968). Ekvtime Taq'aishvili – kartuli mts'erlobis mk'vlevari. Taq'aishvili E. Rcheuli nashromebi. Gamosatsemad moamzades da shesavali ts'erilebi daurtas Al. Baramidzem da G. Lomtadizem. T'. 1. [Ekvtime Takaishvili – Researcher of Georgian Writing. Takaishvili E. Selected Works. Prepared for publication and supplemented with introductory letters by Al. Baramidze and G. Lomtadize. Vol. 1]. Tbilisi: „metsniereba“.
- Baramidze, Al. (1986). Ekvtime Taq'aishvili. K'rb. „Dzveli kartuli mts'erlobis mk'vlevarni“. [Ekvtime Takaishvili. // In “Researchers of Ancient Georgian Writing”]. Tbilisi: tsu gamomtsemloba.
- Grigolia, K'. (1966). Ekvtime Taq'aishvili da kartuli ep'igrapi'a. Ak'ademik'osi Ekvtime Taq'aishvili (tskhovreba da moghvats'eoba). St'at'iebis k'rebuli. [Ekvtime Takaishvili and Georgian Epigraphy. Academician Ekvtime Takaishvili (Life and Work). Collection of Articles]. Tbilisi: „metsniereba“.
- Dolidze, T. (2018). „K'avk'asioni“. // Entsik'lop'edia – „sakartvelo“. T'. 4. [“Caucasus”. Encyclopedia – “Georgia”. Vol. 4]. Tbilisi: kartuli entsik'lop'ediis mtavari sametsniero redaktsia.
- Taq'aishvili, E. (1933). P'arizis natsionaluri bibliotek'is kartuli khelnats'erebi da otsi kartuli saidumlo damts'erlobis nishani. [Georgian Manuscripts of the National Library of Paris and Twenty Signs of the Georgian Secret Writing System]. P'arizi.
- Taq'aishvili E. (1937). Arkeologiuri eksp'editsia Lechkhum-Svanetshi 1910 ts'els. [Archaeological Expedition in Lechkhumi-Svaneti in 1910]. P'arizi.
- Taq'aishvili E. (1938). Arkeologiuri eksp'editsia K'ola-Oltisshi da Changlshi 1907 ts'els. [Archaeological Expedition in Kola-Oltisi and Changli in 1907]. P'arizi.
- Taq'aishvili E. (1939). Mepeta da k'atalik'ozta sulta mat'iane nik'orts'mindis khelnats'ershi. [Chronicles of Kings and Catholicos Souls in the Nikortsminda Manuscript]. P'arizi.
- Taq'aishvili E. (1962). Elene Tarkhan-Mouraviseuli khelnats'eri vepkhist'q'aosani. Dasabech'dad moamzadaLi. Megrelidzem. [The Elene Tarkhan-Mouravi manuscript The Knight in the Leopard's Skin. Prepared for printing by I. Megrelidze]. „Mnatobi“, 2.
- Taq'aishvili E. (1968). Rcheuli nashromebi. Gamosatsemad moamzades da shesavali ts'erilebi daurtas Al. Baramidzem da G. Lomtadizem. T'. 1. [Selected works. Prepared for publication and supplemented with introductory letters by Al. Baramidze and G. Lomtadize. Vol. 1]. Tbilisi: „metsniereba“.
- Taq'aishvili E. (1991). Emigrant'uli nashromebi. Dabruneba (seria – „kartuli emigrant'uli lit'erat'ura“. G. Sharadzis saerto redaktsiit). T'. 1 (shemdgeneLi G. Sharadze). [Emigrant works. Return (Series – “Georgian Emigrant Literature”. General editor G. Sharadze). Vol. 1 (compiled by G. Sharadze)]. Tbilisi: „metsniereba“.
- K'okhleidze, a. (2024). Ekvtime Taq'aishvili (saarkivo masalebi). [Ekvtime Takaishvili (archival materials)]. Tbilisi: „art'anuji“.
- Labadze, r. (2014). Ekvtime Taq'aishvilis p'ublik'atsiebi utskhour sametsniero gamotsemebshi (1927-1938 ts'ts'). K'rb. „didi ekvtime“. [Publications of Ekvtime Takaishvili in foreign scientific publications (1927-1938). In “Didi Ekvtime”]. Tbilisi: „art'anuji“.
- Lengi, D. M. (1957). Kartvelologiuri k'vleva-dzieba londonshi. [Kartveliologiuri research-search in London]. „Tsisk'ari“. 4.
- Muskhelishvili, D. (1966). Ekvtime Taq'aishvili da ist'oriuli geografia. Ak'ademik'osi Ekvtime Taq'aishvili (tskhovreba da moghvats'eoba). St'at'iebis k'rebuli. [Ekvtime Takaishvili and historical geography. Academician Ekvtime Takaishvili (life and work). Collection of articles]. Tbilisi: „metsniereba“.
- Sulava, N. (2014). Ekvtime Taq'aishvili – kartuli mts'erlobis mk'vlevari. K'rb. „Didi ekvtime“. [Ekvtime Takaishvili – researcher of Georgian writing. Krb. “Didi Ekvtime”]. Tbilisi: „art'anuji“.
- Shanidze, A. (1981). Ekvtime Taq'aishvili. [Ekvtime Takaishvili]. „Mnatobi“. 12.
- Sharadze, G. (2012). „Damouk'idebeli sakartvelo“. Entsik'lop'edia – „sakartvelo“. T'. 2. [“Independent Georgia”. Encyclopedia – “Georgia”. Vol. 2]. Tbilisi: kartuli entsik'lop'ediis mtavari sametsniero redaktsia.

Irina Natsvlishvili

ირინა ნაცვლიშვილი

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი

Georgia, Tbilisi

საქართველო, თბილისი

“Nation and History” in Another Context

(Alexander Manvelishvili’s “La Formation De La Nation Géorgienne” [National Formation of Georgians])

„ერი და ისტორია“ სხვა კონტექსტში

(ალექსანდრე მანველიშვილის „ქართული მოდემის ეროვნული ფორმაცია“)

DOI: <https://doi.org/10.62119/cils.18.2025.10927>

The definition of the concept *nation* as a unity that has emerged on ethnic or state grounds, is diversified in the scientific literature. In this background the literary work ‘National Formation of Georgians’ by the Georgian emigrant of the soviet period, Alexander Manvelishvili, is extremely interesting.

The author provides an extended discussion of the genesis and major features of *nation* as a phenomenon, by means of which the primary goal of the work is attained – in a wide historical context and the establishment of the timespan of the final formation of Georgians as a nation.

Key words: *nation, formation, factors, Georgian, history*

საკვანძო სიტყვები: ერი, ფორმაცია, ფაქტორები. ქართველი, ისტორია

„რა არის ერი?..ეროვნება რითი განსხვავდება
რასის ანუ მოდემისაგან? აი ამ კითხვების პასუხის პოვნა
საჭიროა ყველასთვის, ვინც კი უფიქრდება კაცობრიობის ისტორიას“.
ერნესტ რენანი

ერის, როგორც ეთნიკურ თუ სახელმწიფოებრივ ნიადაგზე წარმოშობილი ერთობის, ცნების განმარტება მისი ყველაზე არსებითი ნიშნების გათვალისწინებით ცივილიზებული საზოგადოების ისტორიაში საკმაოდ გვიანდელი მოვლენაა და ლექსიკონებშიც ის მხოლოდ XIX საუკუნის ბოლოდან ჩნდება; თუმცა ეს, რასაკვირველია, არ უარყოფს ერების ამ დრომდე გაცილებით ადრე არსებობას, მიუხედავად იმისა, რომ თეორიათა უმრავლესობა მათ ჩამოყალიბებას სწორედ XIX საუკუნის შუა წლების მძლავრ პოლიტიკურ და კულტურულ ევოლუციას უკავშირებს.

რა ფაქტორები უდევს საფუძვლად საერთო თუ განსხვავებული ეთნიკური წარმომადგენლობის ხალხების ერთად გაერთიანებას ან განსაზღვრავს თუ არა ეროვნულ მიკუთვნებულობას სახელმწიფო, როგორც პოლიტიკური ერთეული, და მისი საზღვრები – საკითხი თანამედროვე ეპოქაშიც უადრესად აქტუალურია, მით უფრო, გლობალიზაციის კონტექსტში და რეალურად მრავალმხრივი ინტერდისციპლინური კვლევის საგანია.

ერის შესახებ საერთო დისკურსში მეტად საინტერესოდ წარმოდგება საბჭოთა ეპოქის ქართველი ემიგრანტის, ალექსანდრე მანველიშვილის, პარიზში გამოცემული (1955 წ.) ნაშრომი „ქართული მოდემის ეროვნული ფორმაცია“.

წიგნის პირველ ნაწილში ავტორი, იმდროინდელი ევროპული ცოდნისა და მეთოდოლოგიის საფუძველზე, ვრცლად მსჯელობს ერის, როგორც ფენომენის, გენეზისსა და მის მთავარ თვისებებზე, რაც, მისივე თქმით, უპირველეს ყოვლისა, არის საშუალება ნაშრომის ძირითადი მიზნის მისაღწევად – ფართო ისტორიულ კონტექსტში ქართველთა ერად შედგომის გზის გასააზრებლად და საბოლოო ჩამოყალიბების ეპოქის დასადგენად. ამ თვალსაზრისით, ალ. მანველიშვილის კვლევას განსაკუთრებულ ღირებულებას სძენს ის ფაქტიც, რომ, როგორც თავად აღნიშნავს, „*ქართველი ერის ფორმაციის საკითხს სერიოზულად არაგინ შეხება*“ (მანველიშვილი, 1955, გვ. 17).

ვფიქრობთ, საკვლევი საკითხით დაინტერესება, უდავოდ, განსაზღვრა როგორც ალ. მანველიშვილის ფართო ერუდიციამ, სამეცნიერო და შემეცნებითმა ინტერესებმა, ისე მისმა ეროვნულ-პოლიტიკურმა პოზიციამ და მოღვაწეობამ. მან, სრულიად ახალგაზრდამ (25 წლის ასაკში), 1929 წელს დატოვა გასაბჭოებული საქართველო და თურქეთის გავლით 1930 წელს საფრანგეთში ჩავიდა, სადაც შეუერთდა ეროვნული იდეის გარშემო შემოკრებილ პატრიოტულ ორგანიზაცია „თეთრ გიორგის“ და მალევე ლეო კერესელიძესა და მიხაკო წერეთელთან ერთად მისი ერთ-ერთი წამყვანი იდეოლოგიც გახდა. 1936 წელს გაზეთ „მომავალში“ (№9) გამოქვეყნებულ წერილში „ჩვენი გზა“ ს. ჭირაქაძე ალ. მანველიშვილის შესახებ წერდა:

„ის არის საუკეთესო წარმომადგენელი იმ თაობისა, რომელიც თავის დასაბამს იწყებს საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენიდან. ის არის ღირსეული შვილი ქართველი ერის დიდებული ისტორიული ჟამისა, მისი დამოუკიდებელი სახელმწიფოებრიობისა, მისი თავისუფლებისა. ის არის ცოცხალი მოწამე საქართველოს დაღუპვისა და მხურვალე მონაწილე... მისი შეუწყვეტელი ბრძოლებისა დამოუკიდებლობის მოპოვებისათვის. ის არის შობილი ჩვენი მძიმე ხვედრისგან, ჩვენი ეროვნული კატასტროფის და უბედურების წიადიდან, და არ შეიძლება მას, როგორც უცხო ძალის მიერ დაპყრობილ ერის შვილს, არ ეგრძნო ჩვენი ქვეყნის ესოდენი ბედის უკუღმართობანი და არ ჩაბმულიყო მთელი თავის გატაცებით და აღფრთოვანებით მთელს ქართველ ხალხთან ერთად სამშობლოს განმათავისუფლებელს ბრძოლებში“ (ჭირაქაძე, 1936, გვ.1);

უკვე ასაკოვანი, 90 წელს მიტანებული ალ. მანველიშვილის ღვაწლს კი გ. შარაძე ასე აფასებდა: „*დღევანდელ ქართულ ემიგრაციაში იგი შეიძლება მიჩნეულ იქნას ნამდვილ პატრიარქად თავისი ხნოვანებითაც და დამსახურებითაც*“ (შარაძე, 1992, გვ.17).

ერის რაობის საკითხით ალ. მანველიშვილი, როგორც ჩანს, ადრევე დაინტერესებულა. გაზეთ „მომავალში“ (№7) გამოქვეყნებულ „ჩვენი იდეოლოგიის პრაქტიკულ დებულებებში“, რომლებიც ძირითადად დამოუკიდებლობის შემდეგ თავისუფალი საქართველოს სახელმწიფოებრივ მოწყობას შეეხებოდა, იგი წერს:

„ცხოვრების განვითარებამ და ადამიანთა მოდემის ევოლიუცია-დიფერენციაციამ, ისეთ კოლექტიურ ერთეულად, სადაც ინდივიდი ჰპოულობს მის სულიერ, ზნეობრივ, კულტურულ და ნივთიერ მისწრაფებათა განხორციელებას, მოგვცა ერი. ერი არის საზოგადოებრივი დიფერენციაციის კონკრეტული ფორმა, რეალობა; შექმნილი ისტორიულ პროცესში, საერთო ჭირვარამის, საერთო სულიერი მღელვარების, საერთო შემოქმედების, საერთო საჭიროებათა და საერთო განცდების ნიადაგზედ“ (მანველიშვილი, 1935, გვ. 2).

ალ. მანველიშვილის ინტერესს ამ შემთხვევაშიც, რასაკვირველია, ეროვნული მიზნები აკვალაინებდა – ამავე პუბლიკაციაში იგი საგანგებოდ აღნიშნავს: „*ჩვენს იდეოლოგიას საფუძვლად ედება ერი, როგორც თვით მიზანი. ჩვენს იდეოლოგიას საფუძვლად უდევს ერის პრინციპი... ერს, რომელიც წარმოადგენს დამთავრებულ კოლექტიურ ერთეულს, შედეგს საზოგადოებრივი დიფე-*

რენციაციის, აქვს უფლება თავისუფალი არსებობის... ქართველი ერი, როგორც ასეთი, ჩამოყალიბებულია მრავალი ათეული საუკუნეების უწინ“ (მანველიშვილი, 1935, გვ. 2). და აი, 20 წლის შემდეგ, 1955 წელს, პარიზში გამოდის ალ. მანველიშვილის ნაშრომი „ქართული მოდემის ეროვნული ფორმაცია“, რომლის მიზანი, ძირითადად, არსებულ წყაროთა საფუძველზე, ქართველი ერის ჩამოყალიბების ვრცელი ისტორიული გზისა და მისი ცალკეული ეტაპების წარმოჩენაა, თუმცა, ამ საკითხთან დაკავშირებით მარქსისტულ-სოციალისტური ინტერპრეტაციის უკომპრომისო კრიტიკის სახით, ავტორი, ამასთანავე, აქტუალურ პოლიტიკურ დისკურსსაც წარმოგვიდგენს.

ნაშრომს ალ. მანველიშვილი იწყებს წინა ხანებში გაბატონებული თვალსაზრისის უარყოფით – „თითქოს ხალხთა ეროვნული ფორმაცია იყო ახალი დროის საქმე“ (მანველიშვილი, 1955, გვ. 3) და მკვეთრად გამოთქვამს თავის პოზიციას: „ერთა ფორმაცია არ ყოფილა საქმე ახალი დროისა და ევროპის ხალხთა. არამედ მას ჰქონია ადგილი ძალიან შორეულ წარსულშიც. მათგან დღესაც მოიპოვებიან ნაშთები, რომელთაც კიდევ არ დაუკარგავთ ერის სახე“ (მანველიშვილი, 1955, გვ. 3). ავტორი სამართლიანად შენიშნავს, რომ ცივილიზაცია, პროგრესი მხოლოდ მატერიალურ ძალთა განვითარებით არ იზომება, არამედ „ცივილიზაცია არის მთლიანად აღებული, ჯამი ადამიანის შემოქმედებისა, და მისი პირველი ნიშანი არის სწორედ ადამიანის სოციალური პროგრესი“ (მანველიშვილი, 1955, გვ. 3).

ნაშრომის პირველ ნაწილში იმის გასააზრებლად, რა გზის გავლა დასჭირდა ადამიანთა მოდემს ეროვნულ ფორმაციებამდე, ალ. მანველიშვილი იშველიებს შედარებით მეთოდს. ველურთა ცხოვრების შესწავლის საფუძველზე იგი გამოყოფს ევოლუციის საფეხურებს და გამოკვეთს განვითარებისათვის აუცილებელ სოციალურ ინსტინქტს, როგორც თანდაყოლილს, გამომდინარეს ადამიანის ბიოლოგიური ბუნებიდან, ამიტომ ნებისმიერ ეტაპზე ადამიანები ცხოვრობდნენ ამა თუ იმ სოციალურ ორგანიზაციებად (ურდო, გვარი, ოჯახი...), ხოლო სოციალური ორგანიზმების უმაღლეს ფორმად მიიჩნევს ერს, რომელიც თავის იურიდიულ გამოხატულებას პოულობს სახელმწიფოში. ალ. მანველიშვილის მსჯელობის მიხედვით, მიუხედავად იმისა, რომ ხალხის ცნების ერთი მნიშვნელობა სხვადასხვა ნიშნის (ენა, კულტურა, რელიგია, ისტორია, რასობრივი ერთგვაროვნება...) ერთობლიობის საფუძველზე შეერთებულ საზოგადოებას გულისხმობს, იგი არ არის ერი პოლიტიკური ორგანიზაციის გარეშე. „ერი იგივე ხალხია სახელმწიფოში ჩამოყალიბებული“ (მანველიშვილი, 1955, გვ. 9). როგორც ვხედავთ, ალ. მანველიშვილის თვალსაზრისი ეხმიანება ერის დეფინიციის ერთ-ერთ თანამედროვე, კერძოდ, რეალისტურ პარადიგმას – „ერი-სახელმწიფო“, კონკრეტულად კი მის რომანტიკულ კონცეფციას, რომელიც გულისხმობს „ერი-სახელმწიფოს ჩამოყალიბებას, როგორც წინასწარ არსებული რომელიმე ერთობიდან მომდინარეს, რომელიც სხვებისგან ბუნებრივად მიჩნეული კავშირებით განსხვავდება“ (სენარკლენი და სხვ., 2014, გვ. 26); თუმცა ამ პარადიგმის ძირითადი მიმართულებისგან განსხვავებით, რომელიც ერის ჩამოყალიბების ყველაზე უადრეს ზღვარს, უკეთეს შემთხვევაში, XVIII საუკუნის ბოლო მეოთხედში ათავსებს, ალ. მანველიშვილი ეროვნული ფორმირების უდავო ფაქტს ისტორიის სიღრმეში მიუჩენს ადგილს ზოგადად, საკუთრივ კი, ქართველი ერის მაგალითის ჩვენებით.

ხალხის ერთად ვერ ქცევის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ფაქტორად ალ. მანველიშვილი უფრო ძლიერი და მრავალრიცხოვანი ხალხის გავლენის ქვეშ მოქცევას ასახელებს, რომელთან ერთადაც ის აღმოჩნდა ერთ სახელმწიფოში, თუმცა ზოგჯერ არ დაუკარგავს დამახასიათებელი თვისებები (ენა, სარწმუნოება, ადათ-ჩვეულებები და სხვ.) და ამდენად, როგორც ხალხს, შეუნარჩუნებია თავისი ეთნიკური სახე, განსხვავებით მათგან, ვინც ასიმილირდა დამპყრობელ ხალხთან.

ერი, ალ. მანველიშვილის განმარტებით, არის

„ადამიანთა საზოგადოება, შედეგი ხანგრძლივი ისტორიული პროცესისა, დამთავრებული და განმტკიცებული ერთი საერთო სულიერი ცხოვრებითა და მისწრაფებებით. საერთო ტერიტორიითა და საერთო პოლიტიკური ორგანიზაციით. ერთად ცხოვრების ნიადაგზედ მასში შექმნილია მთელი რიგი სულიერ თვისებათა, რომელნიც თავის მხრივ კიდევ მეტად უწყობენ ხელს მის შემჭიდროებასა და სიმტკიცეს. ერის როგორც ბუნებრივი ორგა-

ნიზმის ჩამოყალიბება ხდება მრავალნაირი ლტოლვა-მღელვარების შემდეგ“ (მანველიშვილი, 1955, გვ. 10).

საინტერესოა ალ. მანველიშვილის მსჯელობა მისი თანადროული სოციალისტური იდეოლოგიის კონტექსტში: „წარსულისა და აწმყოს მაგალითები ნათელჰყოფენ, რომ ერთი საკაცობრიო ორგანიზმის შექმნა არ შეეფერება თვით ადამიანის ბუნებას... ერი, ვერ შეურიგდება თავისი ინდივიდუალობის გაქარწყლებას კაცობრიობის ოკეანეში, რადგან ევოლიუცია ემყარება ინდივიდუალიზაციას და ეს არის სამყაროს საერთო კანონი“ (მანველიშვილი, 1955, გვ. 12-13). ვფიქრობთ, ამგვარი დისკურსი მეტად აქტუალურია თანამედროვე გლობალისტური ტენდენციების პირობებშიც, მეტადრე ჩვენისთანა მცირერიცხოვანი ერებისთვის, თუმცა ისტორია გვიჩვენებს, რომ ქართველი ერი, არაერთი რეალური საფრთხის მიუხედავად, გადაურჩა პოლიტიკურ ქარტეხილებს და შეინარჩუნა სახეც და მთლიანობაც. ამიტომაც მიაჩნია ალ. მანველიშვილს ის ერის ცხოვრების „მრავალციკლოვანების“ საუკეთესო მაგალითად: „ერის ცხოვრება მრავალციკლოვანია. ერი, თავისი არსებობის გზაზედ შეიძლება მრავალჯერ მივიდეს აღსასრულის კარებთან; მაგრამ მას შეუძლია ხელმეორედ წამოდგეს და გაიზარდოს. ამის საუკეთესო მაგალითს იძლევა ქართველი ერი. ის ხშირად დაცემულა. დაქვეითებულა თავისი არსებობის მეტად დაბალ ფორმებამდეც, მაგრამ შემდეგ ისევ წამოდგარა და განვითარებულა“ (მანველიშვილი, 1955, გვ. 15). ამგვარ გამოცდილებას ალ. მანველიშვილი მიჰყავს საინტერესო დასკვნამდე:

„ე.ი. ერი, მოკვდავი კოსმიური თვალსაზრისით, უკვდავია ადამიანური თვალსაზრისით... ერის ცნება და შინაარსი შეიცავს მრავალ თაობათა სიცოცხლის შინაარსსა და აზრს. ის არის მრავალ ათასეულ თაობათა ინდივიდუალურ შემოქმედებათა საერთო საუნჯე. რომელიც უნდა გადაეცეს როგორც ძვირფასი მემკვიდრეობა, ასევე ათასეულ თაობებს მომავლისა. გრძნობა, რომელიც მიისწრაფის ერის ამ სამარადისო უზრუნველყოფისათვის, შეიძლება წარმოვიდგინოთ როგორც ეროვნული იმპერატივი, ტარანსცედენტული ძალა, რომლის ბრძანების ქვეშ იმყოფება ადამიანი... ერის მიზანი არის უკვდავება. ერი, რომელიც ამისთვის უკეთ არის შეიარაღებული – პირველხარისხოვანია. მის უკვდავებას ხელს უწყობენ მთელი რიგი ფაქტორები: კულტურა, ორგანიზაცია, დაწესებულებანი. ერის ღირსება იზომება მისი კულტურულ შემოქმედებითი უნარის გამომჟღავნებით“ (მანველიშვილი, 1955, გვ. 15).

ამ თვალსაზრისით, ალ. მანველიშვილი ქართველ ერს პირველხარისხოვან ერთა შორის მიუჩნის ადგილს.

საერთოდ, ალ. მანველიშვილი ერის სიცოცხლისუნარიანობაში დიდ როლს კულტურას ანიჭებს და ეწინააღმდეგება აზრს, რომ ხელოვნებას არ აქვს სამშობლო:

„ეს იგივე იქნებოდა წარმოვიდგინოთ, შვილი მშობლის გარეშე. ყოველი კულტურა, ყოველი ფორმა მისი გამომჟღავნებისა იქმნება ეროვნულ, ინდივიდუალურ ნიადაგზედ... ინდივიდის მიერ; მაგრამ რადგან ინდივიდში თავმოყრილია ეროვნული ხასიათები, მითვე პიროვნულს ესმება ერის ბეჭედი... ხშირად ამბობენ, ესა თუ ის კულტურული ძეგლი ატარებს საკაცობრიო ხასიათსო. ეს იმიტომ, რომ მასში მოცემულია ერის სულიერების უმაღლესი ფორმა; ის, რაც სხვისთვისაც იდეალია და მისაღები. ამიტომ ხდება ის საკაცობრიო ღირებულებად“ (მანველიშვილი, 1955, გვ. 15-16).

ამ მსჯელობის კვალდაკვალ, არ შეიძლება არ გაგვახსენდეს ვაჟა-ფშაველას ცნობილი წერილი „კოსმოპოლიტიზმი და პატრიოტიზმი“: „ყველა გენიოსები ნაციონალურმა ნიადაგმა აღზრდა, აღმოაცენა და განადიდა იქამდის, რომ სხვა ერებმაც კი მიიღეს ისინი საკუთარ შვილებად... გენიოსს, როგორც პიროვნებას, ინდივიდს, აქვს საკუთარი სამშობლო, საყვარელი, სათაყვანებელი... მეცნიერება და გენიოსები გვიხსნიან გზას კოსმოპოლიტიზმისაკენ, მაგრამ მხოლოდ პატრიოტიზმის, ნაციონალიზმის მეოხებით“ (ვაჟა-ფშაველა, 1964, გვ. 252-253).

როგორც აღვნიშნეთ, ალ. მანველიშვილის ნაშრომის მიზანი ქართველი ერის ჩამოყალიბების ისტორიული დროის ჩვენება და დასაბუთებაა; შესაბამისად, მსოფლიოს ხალხთა მაგალითების ანალიზის საფუძველზე პირველ ნაწილში განვითარებული ვრცელი მსჯელობა ერის რაობის შესახებ მას სწორედ იმისთვის სჭირდება, რომ ამ ბუნებრივ ევოლუციურ პარადიგმაში თვალი გაადევნოს „ქართული მოდგმის“ გზას მის „ეროვნულ ფორმაციამდე“.

ნაშრომის მეორე ნაწილს ალ. მანველიშვილი იწყებს სრულიად მართებული დებულებით: *„შეუძლებელია ქართველთა მოდგმას ეწოდოს ერი მის შორეულ ეპოქებში, როცა ის სცხოვრობდა დაქსასული და საერთო შემკავშირებელი გრძნობა მათ შორის იყო სუსტი. ..ეს სტადია გაიარა ყოველმა ხალხმა და ქართველობამაც. ამიტომ სდგას საკითხი: როდის მოხდა ქართველთა ასეთი მთლიანობის განხორციელება, ერთ მთლიან სოციალურ ორგანიზმად ჩამოყალიბება!“* (მანველიშვილი, 1955, გვ.17). ამ ხანგრძლივი პროცესის პირველ ეტაპზე, ალ.მანველიშვილის დაკვირვებით, დიდი როლი უნდა ეთამაშა ეთნიკურ ფაქტორს და ამ ნიადაგზე ენის ერთობას, შემდეგ კი - პოლიტიკურ მდგენელს, რომელიც, თავის მხრივ, ემყარებოდა ეთნიკურ საფუძველს გარეშე მტერთან მუდმივი ბრძოლის პირობებში. ემიგრანტი ავტორი ისტორიულ მოცემულობათა საფუძველზე არგუმენტირებულად ასაბუთებს, რომ ქართველი ერის ფორმირებაში არცერთ ეტაპზე ეკონომიკური ფაქტორი მნიშვნელოვანი არ ყოფილა, მაშინ როცა ის ერთ-ერთი განმსაზღვრელი იყო სხვა ხალხების ცხოვრებაში. აქ, ცხადია, ალ. მანველიშვილი გვერდს ვერ უვლის ქართველ მარქსისტებს, რომლებიც, მისი თქმით, ქართველი ერის წარმოშობის საკითხს მხოლოდ იმიტომ შეეხნენ, რომ ის XIX საუკუნის „პროდუქტად“ გამოეცხადებინათ, რათა ამით *„დაედასტურებინათ ჩვენში კაპიტალიზმის არსებობა, რადგან მათი, მარქსისტული სწავლებით „ერი“ იქმნება მხოლოდ კაპიტალიზმის ნიადაგზე. ქართველმა მარქსისტებმა ევროპის მარქსისტებისაგან მიიღეს მზამზარეული იდეები. რომ მის ჭეშმარიტებაში ხალხი დაეჯერებინათ, საჭირო იყო ყველა საკითხები მისი საზომით აეხსნათ და დაეფასებინათ“* (მანველიშვილი, 1955, გვ. 20). საბჭოთა რეჟიმის უკომპრომისო მოძულე, ეროვნულად მოაზროვნე ემიგრანტი ავტორი ხელიდან არ უშვებს შესაძლებლობას, მწვავედ გააკრიტიკოს მარქსიზმის თეორია ზოგადად და კონკრეტულად ქართველი მარქსისტების პოლიტიკური აზროვნება:

„საქართველოში მარქსის დოგმების შემოტანით შეიქმნა მთელი რიგი ყალბი წარმოდგენები სხვა და სხვა საკითხებზე. მარქსიზმი იყო სიადვილის ფილოსოფია. მით ყველაფრის ახსნა ადვილია. რადგან მარქსიზმი არის დოგმა, და დოგმა კიდეც გაურბის მეცნიერებას და მის კრიტიკას. რაც არ უნდა შეუთანხმებელი იყოს მარქსის დებულება სინამდვილესთან, ის ახალის ძიებაში ვერ შევა. ეს მისთვის აკრძალულია. მას აქვს წინასწარ აღებული გარკვეული ადლი. ამ ადლით მიდის მარქსისტი ყოველ საგანთან. თუ შემთხვევით საგანი მიუღება მის საზომს, ხომ კარგი, თუ არა და მარქსისტი ერთი წუთითაც არ ეჭვდება საზომის ღირსებაში. ამ შეუსაბამობას იგი საზომს კი არ აბრალებს, არამედ საგანს, რომელიც განგება ისე გაუჩენია რომ არ ემთხვევა მათ საზომს. აქედამ გამოსავალი ერთია: თვით ეს საგანი უნდა გარდაიქმნას ისე, რომ ის მიუდგეს საზომს. ამ მხრივ მარქსისტების აზროვნება მოგვაგონებს საბერძნეთის მითოლოგიაში განთქმული ყაჩაღის პროკრუსტოს აზროვნებას... ასე დაემართა ქართველი „ერის“ საკითხს მათ ხელში“ (მანველიშვილი, 1955, გვ. 21).

„ერის“ გააზრების საკითხში ალ. მანველიშვილი ორთოდოქს მარქსისტად ასახელებს ნ. ჟორდანიას, რომელიც ქართველი ხალხის ეროვნულ ერთობას მხოლოდ ეკონომიკურ ფაქტორს აფუძნებს. მისი თქმით, ნ. ჟორდანიას 1897 წელს გამოცემული ნაშრომი - „ეკონომიკური წარმატება და ეროვნება“ - „ქართველი მარქსისტების სახარებად“ იქცა და ეს დამოკიდებულება არ შეცვლილა 40 წლის შემდეგ მისი ხელახალი გამოცემისასაც (პარიზი, 1937) (მანველიშვილი, 1955, გვ. 22). სინამდვილეში ნ. ჟორდანიამ შეგნებულად შეცვალა ისტორიკოსების მიერ უდავოდ დადგენილი დრო საქართველოს გაერთიანებისა და ის XII საუკუნეში გადაიტანა, რათა ვითარება მარქსის რეცეპ-

ტისტვის მოერგო და ქართველი ერის წარმოშობა კაპიტალიზმის განვითარებისათვის დაეკავშირებინა (მანველიშვილი, 1955, გვ. 27).

ნ. ჟორდანის მოსაზრებების ვრცელი კრიტიკის შემდეგ ალ. მანველიშვილი წიგნის მესამე ნაწილში დაწვრილებით განიხილავს ქართველი ერის ფორმირების მთავარ ფაქტორებსა და ეტაპებს, ამისთვის კი, როგორც გვაუწყებს, ემყარება ნამდვილ ფაქტებსა და მოვლენებს, თანამედროვე საისტორიო და საზოგადოებრივ მეცნიერებებს. უმთავრეს ფაქტორებად ის საერთო ენას, სარწმუნოებას, კულტურას, ტერიტორიას, გარეშე ხალხთან დამოკიდებულებას ასახელებს და თითოეულ მათგანს ისტორიულ ჭრილში განიხილავს, ხოლო „ქართველთა მოდგმის მიერ ცნობას ურთიერთ ნათესაობისა“ ის სამ პერიოდად ყოფს, რომელთა საეტაპო ზღვარი ცალ-ცალკე იყო: 1) საერთო ენაზე ამეტყველება; 2) ტერიტორიული განშლის მიუხედავად, ურთიერთ სისხლით ნათესაობის გრძნობის შემორჩენის ნიადაგზე მტრის წინააღმდეგ შეკავშირება და 3) ამოძრავება უფრო მყარი ერთობის შესაქმნელად.

თავისთავად, ის ფაქტი, რომ ერის ჩამოყალიბებამდე გაცილებით ადრე ქართველთა მოდგმის ხალხი იწოდებოდა ქართველთა ნათესავად, ტერმინის შინაარსიდან გამომდინარე, ალ. მანველიშვილს აძლევს დასკვნის საფუძველს, რომ „ერობის“ გარკვეული მცდელობანი ჩვენში საუკუნეთა სიღრმეშიც ყოფილა და პირველ ჯერზე ისინი საერთო ენისა და დამწერლობის შექმნით უნდა დასრულებულიყო, რაც ჩვენს წ. აღ-მდე პირველი ათასწლეულის მოვლენაა. ამ ათასწლეულის შუა ხანებისთვის საერთო ენა იმდენად ყოფილა განმტკიცებული, რომ მას შემდეგ ვერცერთმა გარე თუ შიდა ფაქტორმა ვეღარ დაშალა ვერც რელიგიურ და ვერც მართვა-გამგეობით სფეროში.

ეროვნული ტენდენციების გამოვლენის თვალსაზრისით, ალ. მანველიშვილს მნიშვნელოვნად მიაჩნია, რომ ქართველური წარმომავლობის ხალხების განსახლების ადგილებში ქრისტიანობამდელი არქეოლოგიური ძეგლები ადასტურებენ ამ ხალხთა საერთო შემოქმედებით ფორმასა და შინაარსს, ნივთიერი თუ სულიერი კულტურის სტილს, საერთო სულსა და ხასიათს. ალ. მანველიშვილი აღნიშნავს, რომ, ზოგადად, ერი მხოლოდ მაღალი კულტურის საფუძველზე შეიძლება წარმოიშვას, მაგრამ კულტურა და სამშობლოც არ არის ამისთვის საკმარისი პირობა - რადგან ერის „ბუნება სოციალური და პოლიტიკურია. ის პოლიტიკურ ჭიდილში იქმნება“ (მანველიშვილი, 1955, გვ. 42.) შესაბამისად, ქართველთა მოდგმის ერად ჩამოყალიბების მეორე სერიოზულ მცდელობად ალ. მანველიშვილი განიხილავს კოლხიდისა და იბერიის სამეფოების (შემდგომ სახელწოდებათა თუ სხვა სახის მეტნაკლები ცვლილებებით) ფორმირებას, რომლებიც იმ დროისათვის, გარკვეულწილად, წარმოადგენდნენ ერის ტიპებს; მაგრამ ნამდვილი და მძლავრი მოძრაობა მყარი ეროვნული ერთობის შესაქმნელად ჩვენში არაბების ბატონობის ხანიდან იწყება. ჯერ კიდევ ნაშრომის მეორე ნაწილში ალ. მანველიშვილი მოკლე დასკვნის სახით შენიშნავს, რომ ეს პროცესი საერთო ეროვნული შეგნების ნიადაგზე VIII-X საუკუნეებში გაიშალა, რაშიც დიდი როლი ითამაშა „კულტურულმა მოძრაობამ, შექმნილმა სარწმუნოებრივ ნიადაგზე... მას მოჰყვა შინაგანი პოლიტიკური ჭიდილიც და თითქმის ორი საუკუნის ბრძოლებისა და მცდელობის შემდეგ ეს ერთობა მეთერთმეტე საუკუნის დამდეგს გამარჯვებით დაგვირგვინდა“ (მანველიშვილი, 1955, გვ. 26). აღნიშნულ დასკვნას „ქართული მოდგმის ეროვნული ფორმაციის“ ავტორი წიგნის მესამე ნაწილში წყაროებზე დაფუძნებული ვრცელი ისტორიული ექსკურსით ამყარებს და კიდევ ერთხელ აღნიშნავს, რომ ქართველთა სრული ეროვნული ერთობა, მოქცეული სახელმწიფოს ფორმაში, ზაგრატ III-ის დროისთვის უტყუარი ფაქტია, რომელიც ამ ერმა საბოლოოდ დაადასტურა დავით აღმაშენებლის თაოსნობით თბილისიდან არაბების განდევნითა და სრული დამოუკიდებლობის მოპოვებით (მანველიშვილი, 1955, გვ. 60-61).

მსოფლიოს გამოცდილება გვასწავლის, რომ კონკრეტულ ისტორიულ ეტაპებზე ხალხები ერებად იქცევიან (ან ვერა), რომლებიც იზრდებიან ან კნინდებიან, კვლავ იმართებიან წელში ან ქრებიან, მაგრამ ალ. მანველიშვილის მსჯელობით და დღევანდელი გადასახედიდანაც, ქართველობა, რაკი უკვე ათი საუკუნეა საბოლოოდ ჩამოყალიბდა ერად, ეს იმდენად გაცნობიერებული და შემდგარი აქტი აღმოჩნდა, რომ ვერ დაარღვია ვერც ქვეყნის დაშლამ, ვერც ათასი ჯურის მომხვედურმა და დამპყრობელმა და ვერც რუსულმა ანექსიამ თუ ოკუპაციამ.

ალბათ, ჩვენი სტატია, მისი ძირითადი მიზანდასახულობიდან გამომდინარე, აქ უნდა დაგვესრულებინა, მაგრამ უნდა აღვნიშნოთ, რომ „ქართული მოდგმის ეროვნულ ფორმაციაში“ ავტორს კიდევ არაერთი საყურადღებო დაკვირვება აქვს გამოთქმული სხვადასხვა საკითხთან მიმართებით: როგორი უნდა ყოფილიყო ქართველთა განსახლების გეოგრაფია უძველეს ეპოქაში; როგორ იცვლებოდა ქართველი ხალხის/ერის აღმნიშვნელი ტერმინოლოგია საუკუნეების განმავლობაში და რა შინაარსს მოიცავდა ის თითოეულ ახალ ფორმაში; როგორ უნდა შეფასდეს პიროვნების როლი ისტორიაში და არის თუ არა ის უპირატესი ხალხის საერთო ნებასა და განწყობაზე...

ყოველივე ზემოთქმულის გათვალისწინებით, ალ. მანველიშვილის „ქართული მოდგმის ეროვნული ფორმაცია“ უნდა შეფასდეს, როგორც უაღრესად საინტერესო პუბლიკაცია და, მიუხედავად იმისა, რომ მისი დაწერა-გამოქვეყნებიდან გასული 70 წლის განმავლობაში სამეცნიერო-კვლევითი შესაძლებლობები უპრეცედენტოდ განვითარდა, ის, ჩვენი აზრით, კვლავ რჩება აქტუალურ და ანგარიშგასაწევ ნაშრომად ერის/ ქართველი ერის ფორმირების საერთო დისკურსში.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- ვაჟა-ფშაველა. (1964). კოსმოპოლიტიზმი და პატრიოტიზმი. თხზულებათა სრული კრებული ათ ტომად. 9. 252-254. თბილისი: „საბჭოთა საქართველო“.
- მანველიშვილი, ალ. (1935). ჩვენი იდეოლოგიის პრაქტიკულ დებულებანი. „მომავალი“. 7. 2-4. პარიზი.
- მანველიშვილი, ალ. (1955). ქართული მოდგმის ეროვნული ფორმაცია. პარიზი.
- რენანი, ე. (1882). რა არის ერი (ნაცია)? „ივერია“. 3. 103-129. თბილისი.
- სენარკლენი, პ., არიფენი, ი. (2014). საერთაშორისო პოლიტიკა: თანამედროვე თეორიები და ამოცანები. თბილისი: ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
- შარაძე, გ. (1992). ამერიკელი ქართველები თვალის ერთი გადავლებით. თბილისი: „სამშობლო“.
- ჭირაქაძე, ს. (1936). ჩვენი გზა. „მომავალი“. 9. 1-2. პარიზი.

References:

- Ch'irakadze, S. (1936). Chveni gza. [Our way]. "Momavali". 9. 1-2. P'aris.
- Manvelishvili, Al. (1935). Chveni ideologiis p'ratik'ul debulebani. [Practical Provisions of Our Ideology]. "Momavali". 7. 2-4. Paris.
- Manvelishvili, Al. (1955). Kartuli modgmis erovnuli pormatsia. [National Formation of Georgians]. Paris.
- Renan, E. (1882). Ra aris eri (natsia)? [What is a Nation?]. "Iveria". 3. 103-129. Tbilisi.
- Senarkleni, P., Aripeni, I. (2014). Saertashoriso p'olitik'a: tanamedrove teoriebi da amotsanebi. [International Politics: Modern Theories and Tasks]. Tbilisi: Ilia State University Press.
- Sharadze, G. (1992). Amerik'eli kartvelebi tvalis erti gadavlebit. [American Georgians at a Glance]. Tbilisi: "Samshoblo".
- Vazha-Pshavela. (1964). K'osmop'olit'izmi da p'at'riot'izmi. [Cosmopolitanism and Patriotism]. Complete Works in Ten Volumes. 9. 252-254. Tbilisi: "Soviet Georgia".

Miranda Tkeshelashvili

მირანდა ტყეშელაშვილი

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი

Georgia, Tbilisi

საქართველო, თბილისი

Georgian Emigrant Literary Criticism of the 1930s about the Literary Process Taking Place in Soviet Georgia

1930-იანი წლების ქართული ემიგრანტული სალიტერატურო კრიტიკა საბჭოთა საქართველოში მიმდინარე სალიტერატურო პროცესის შესახებ

DOI: <https://doi.org/10.62119/cils.18.2025.10929>

The Georgian emigrant literature of the 20th century is part of the national heritage; along with the literary texts created in exile, the emigrant Georgian literary criticism is equally, and perhaps even more important. The emigrant critics campaigned especially harshly against proletarian literature, exposing the goal of the Bolshevik state to turn literature into a party, propaganda tool, the best class weapon.

The article, using the example of publications by several Georgian periodicals published in Paris, presents the attitude of emigrant critics towards specific authors and works.

Key words: Georgian Soviet writing, literary criticism, émigré press

საკვანძო სიტყვები: ქართული საბჭოთა მწერლობა, ლიტერატურული კრიტიკა, ემიგრანტული პრესა

მე-20 საუკუნის ქართული ემიგრანტული მწერლობა ეროვნული მემკვიდრეობის ნაწილია. ემიგრაციაში შექმნილ მხატვრულ ტექსტებთან ერთად, არანაკლებ მნიშვნელოვანია მეოცე საუკუნის ემიგრანტული სალიტერატურო კრიტიკა. ემიგრანტი კრიტიკოსები გამორჩეულ ინტერესს იჩენდნენ საქართველოში მიმდინარე ლიტერატურული ცხოვრების მიმართ, განსაკუთრებით მკაცრად ილაშქრებდნენ პროლეტმწერლობის წინააღმდეგ, ააშკარავებდნენ ბოლშევიკური სახელმწიფოს მიზანს, – ექცია ლიტერატურა პარტიულ, საპროპაგანდო საშუალებად, კლასობრივი ბრძოლის იარაღად.

ემიგრანტი კრიტიკოსები, ერთი მხრივ, დაუნდობლად ამხელდნენ საბჭოთა მწერლობას, სოციალისტური რეალიზმის პრინციპებს, მეორე მხრივ, მხედველობიდან არც ქართულ საბჭოთა მწერლობაში გამოქვეყნებული მაღალმხატვრული ნიმუშები რჩებოდათ. თუმცა, ობიექტურობისთვის, ისიც აუცილებლად უნდა აღვნიშნოთ, რომ, არცთუ იშვიათად, ემიგრაციიდან რთულად დასანახი და აღსაქმელი იყო, თუ რა წნეხის ქვეშ უწევდათ ლიტერატურული ტექსტების შექმნა საქართველოში მყოფ მწერლებს. მათ მიმართ ემიგრანტ კრიტიკოსთა დამოკიდებულება ობიექტური რეალობის გაუთვალისწინებლად ხდებოდა, ისინი მეტისმეტად მკაცრად ითხოვდნენ ეროვნული პრინციპების დაცვას, რაც საბჭოთა იდეოლოგიური კონიუნქტურისა და სოცრეალიზმის ყალბი პრინციპების უმკაცრესი დიქტატის პირობებში შეუძლებელი იყო.

მოხსენებაში, პარიზში გამომავალი რამდენიმე ქართული პერიოდული ორგანოს პუბლიკაციების მაგალითზე, წარმოჩენილია ზემოთმოტანილი დამოკიდებულება კონკრეტული ავტორებისა და ნაწარმოებების მიმართ.

1928 წელს, გაზეთ „დამოუკიდებელ საქართველოში“ გამოქვეყნებულ წერილში „ფიქრები თანამედროვე ქართულ მხატვრულ მწერლობაზე“ კრიტიკოსი გიორგი ნაკაშიძე ქართული ლიტერატურის რენესანსად მოიხსენიებს მეოცე საუკუნის დასაწყისის მწერლობას, მაღალ შეფასებას აძლევს როგორც პოეზიას, ისე პროზას და წუხს, რომ „საქართველოს ლიტერატურის რენესანსის გაბედული სვლა შეჩერდა, ვერ მოინახა ძალა მისი ღირსეული გაგრძელებისათვის“. მისი აზრით, თანამედროვე ქართულმა ლიტერატურამ გადაუხვია ნაცად გზას, მის ბრწყინვალე ტრადიციას, რითაც მახვილი ჩასცა ქართველ ერს. ესეთიკა დაშორდა ეთიკას, ფორმა – შინაარსს, ლექსი და მხატვრული პროზა ცხოვრებას. ქართულმა სიტყვამ, გუშინ რომ საქართველოს უმღერდა, მის დამპყრობელს დაუწყო გუნდრუკის კმევა. პოეტები ერთმანეთს ეცილებიან ოქტომბრის, ლენინის, თებერვლის ხობაში. კრიტიკოსი ითხოვს, რომ „ქართველი მწერალი ერის შვილი იყოს, კვლავ ააფრიალოს თავისუფალი ხელოვნების დროშა“. უნდა აღვნიშნოთ, რომ გ. ნაკაშიძეს ჩვენ მიერ ზემოთხსენებული ობიექტური რეალობაც კარგად ესმის: „ადვილი სათქმელია, – იტყვის ბევრი. ჩაიყენეთ თავი ასეთ პირობებში, როგორშიც ჩვენ ვართ და მერე ილაპარაკეთ!“ თუმცა ეს არგუმენტი მისთვის გამართლება არაა. საპასუხოდ, კრიტიკოსი საქართველოს სამსხვერპლოზე ასულ გმირებს იხსენებს („დამოუკიდებელი საქართველო“, 1928, №33).

ჟურნალ „კავკასიონის“ 1929 წლის 1-2 ნომერში გამოქვეყნებულ წერილში „ქართული ლიტერატურა“, ავტორი, ისიდორე მანწკავა, საბჭოთა ხელოვნებას ხელოსნობას უწოდებს, რომელიც, მისი აზრით, სხვა არაფერია თუ არა, ბოლშევიზმის, როგორც გაბატონებული წოდების, ქება-დიდება... „მართალია ხელისუფლებას ძვირად უჯდება ეს საპროპაგანდო დომხალი, – წერს მანწკავა, – მაგრამ ხარჯს არ ერიდება, თავს არ იზოგავს, ბატონობა გაიხანგრძლივოს. მეორე მხრივ, კრიტიკოსის ქებას იმსახურებს საბჭოთა სალიტერატურო პრესაში გამოქვეყნებული შალვა დადიანის „უბედური რუსი“, დემნა შენგელაიას „სანავარდო“, გრიგოლ რობაქიძის „გველის პერანგი“, „ლონდა“, „ლამარა“, კონსტანტინე გამსახურდიას „დიონისოს ღიმილი“ და სხვ. („კავკასიონი“, 1929, №1,2)

გაზეთ „ბრძოლის ხმაში“ ლეისპირელის ფსევდონიმით პერიოდულად იბეჭდებოდა სტატიების ციკლი სათაურით „წერილები ლიტერატურაზე. სამხატვრო პოლიტიკა“. სათაურიდანაც ნათელია, რომ ავტორს აინტერესებდა ის სალიტერატურო პოლიტიკა, რომლის დაკანონებასაც საქართველოში არსებული საბჭოთა ხელისუფლება ცდილობდა. კრიტიკოსი გმობდა 1905 წელს ლენინის მიერ გამოთქმულ აზრს, რომ „სოციალისტურმა პროლეტარიატმა უნდა წამოაყენოს ლიტერატურის პარტიულობის პრინციპი, განავითაროს ის და გაატაროს ცხოვრებაში“, არ აღიარებს ბოლშევიკურ თეორიას იმის თაობაზე, რომ „კვდება თუ არა კლასი, მას თან მიჰყვება თავისი ლიტერატურა და ის წყვეტს თავის გავლენას საზოგადოებრივ ცხოვრებაზე“. თავისი შეხედულების დასასაბუთებლად მაგალითებიც მოჰყავდა: ძველი საბერძნეთი - ღმერთების და მონების, დღეს აღარ არსებობს, მაგრამ ჰომეროსის, თუნდაც დანტეს სიმები, ადამიანთა გულებს კვლავაც ხვდება. ევროპის ახალი ლიტერატურიდან ასახელებს ზოლას, მოპასანს, ფლობერს, ჰიუგოს, ქართველებიდან აკაკისა და ილიას, „რომელთა ლიტერატურული მემკვიდრეობის სიძლიერე, მხატვრული დინამიკა, რეალისტური სურათების გადასვლითა თუ ლირიკული და იუმორისტული სიმახვილით გადმოცემით, იმენად დიდი და უკვდავია, მათ გავლენას ვერავინ უარყოფს ახალი თაობის ლიტერატურულ შემოქმედებაზე“ („ბრძოლის ხმა“ 1937, №68).

კრიტიკოსის აზრით, თავისუფალ ქვეყანაში ლიტერატურული ხელოვნება სულაც არ მოითხოვს მწერლისგან გარკვეული დოგმების მორჩილებას, საზოგადოების თითოეული ფენა თვითონ წარმოშობს და განავითარებს იდეოლოგიურ-ლიტერატურულ მიმართებას. საბჭოთა ქვეყანაში კი მწერლობა სახელმწიფოს კუთვნილებდაა გამოცხადებული, ლენინის ანდერძის თანახმად, ძალაუფლების მქონეთა ხელში ის არის იარაღი ადამიანის სულიერ-ფსიქიკური დაუფლებისა და დამორჩილებისათვის. წინასწარაა განსაზღვრული ე.წ. „სამხატვრო პოლიტიკა“, თემატიკის საკი-

თხი. სახალხო მეურნეობის აღმშენებლობის ყოველ წამოწყებას თან უნდა ახლდეს ლირიკოსთა ან ბელეტრისტთა მიერ შესხმული ხოტბა.

მიმდინარე ქართული სალიტერატურო ვითარების გადმოსაცემად ლეისპირელი საჭიროდ მიიჩნევდა ლიტერატურულ ნაწარმოებთა გარკვეული ნიმუშების განხილვას. ახასიათებდა მათ ავტორებს და შენიშნავდა, რომ „კონსტანტინე გამსახურდიას, დემნა შენგელაიას, ნიკო ლორთქიფანიძის, გიორგი ლეონიძე, ალექსანდრე აბაშელის და სხვა, იმ დროს სალიტერატურო ასპარეზზე მოღვაწე მწერალთა შემოქმედების მხატვრული ღირსება სადავო არ იყო, თუმცა, მით უფრო მეტი პასუხისმგებლობა ეკისრებოდათ მათ ქართველი ერის წინაშე. „ათჯერ რომ სტალინს და მის ნამოქმედარს შეაქებენ, ერთხელ საქართველოს და მის გაპარტახებულ მიწა-წყალს მოწყალების თვალთა გადახედვას და ცდილობენ მისი კვნესა-გოდების ამოკითხვას... ჯავახიშვილმა რომ ოქტომბრის რევოლუცია საქართველოს კულტურულ-პოლიტიკურ განმათავისუფლებლად აღიარა, განა არ იცის, რომ მისი „დამპატიჟეს“ შემქმნელი თავად სტალინი და მოსკოვია, რომელმაც ქართველ გლეხობას უსაქმური დამპატიჟე თავზე წამოაჯინა? ან ქიაჩელმა ვერ გაიგო, რომ კიბულანები („ალმასხან კიბულან“) ბერიასა და კობას მსხვერპლია?... შ. დადიანს, რომელსაც სურს, ჩვენი კლასიკური ნაწარმოებების ყველა მოვლენა უსათუოდ ლენინისტური მიდგომით ახსნას, ვერ გაუგია, რომ სანამ მისი სამშობლო დაპყრობილია, მის „კაკალ გულში“ გამოყვანილი ტიპები მუდამ იბატონებენ? ს. შანშიაშვილს ამ ბოლო დროს მონოპოლიად აუღია „კომუნისტის“ ფურცლებზე სტალინისა და მისი დამქაშების ქება-დიდება. ერთ ლექსში ფანდურზე ამღერებს ფშაველ კაცს: „...ეხლა რომ გესაუბრები, უცნაურ გამკრა ელვამა, წინ დამეხატა ლენინი, იმის სახელის ღებნამა, დღეს რომ ქართული გაისმის, ეს მისი ნაამაგია! ქედს ვუხრი ლენინს მადლობით, იმის ფოლადის გვარდიას“. ის, რომ ლენინს უნდა ვუმაღლოდეთ ქართულ ენაზე ლაპარაკს, მხოლოდ შანშიაშვილის ავადმყოფი ტვინის ნაყოფი შეიძლება იყოსო, აღშფოთებულია ემიგრანტი კრიტიკოსი. ის მკითხველს ახსენებს ვაჟა-ფშაველას ძმის, თედო რაზიკაშვილის მხეცურად მოკვლას ბოლშევიკების მიერ... გ.ლევონიძის მიერ პოემა „სტალინის“ დაწერას პოეტის სრულ გაკოტრებად მიიჩნევს და ასკვნის, რომ მთელი ეს ნიჭიერი თაობა ნელ-ნელა ეშვება მოსკოვის წუმპეში, კარგავს საკუთარ დამოუკიდებელ შემოქმედებას, დგება დამპყრობელთა სამსახურში. ლეისპირელს მათ გამართლებად არ მიაჩნია არგუმენტი, რომ ამით ისინი ეროვნული კულტურის გადარჩენას ცდილობენ და მკაცრად აცხადებს, რომ ყველა დამპყრობილი ერი უნდა იბრძოდეს ეროვნული ლიტერატურული სახის შესანარჩუნებლად. მისი თქმით, საქართველოში ამის მაგალითი დამპყრობელთა წინააღმდეგ მმართველი ხალხური პოეზიაა. მიუღებელია ძალადობისთვის კისრის დადება, მისთვის კალმის დამორჩილებათა, – ასკვნის კრიტიკოსი („ბრძოლის ხმა“ 1937, №70).

ამავე სტატიაში ლეისპირელი მკაცრად აკრიტიკებს მიხეილ ჯავახიშვილის მოთხრობას ფინჯანი“, რომელიც, მისი აზრით, მწერალს „ხაზინების“ სიამოვნებისათვის დაუწერია“. თემა აღებულია ქართული პოლიტიკური ემიგრაციის ცხოვრებიდან, თუ როგორ მოიღატკის საქართველოსკენ ემიგრანტების გული; საზღვარგარეთიდან დაბრუნებული მოთხრობის გმირები ერთგულად ემსახურებიან ახალ ხელისუფლებას, ეწევიან აღმშენებლობით მუშაობას, უპროფესიო სარდიონი კი პირიქით, ვერ ურიგდება საბჭოთა ცხოვრებას და გარბის საზღვარგარეთ. ემიგრაციიდან დაბრუნებული შუბაძე ოცნებობს: „ყოველი მხრიდან მილიარდები წამოვა ათიოდე წელში ჩვენ ვერ ვიცნობთ ჩვენს ქვეყანას, ბადესავით დავსერავთ ქარხნებით, გზებით, არხებით. ხალხი ჭუჭყს მოიცლის, უმეცრებას ჩამოირეცხავს, გასუქდება, ამერიკას გაუსწრებს“. სხვა ადგილას კი ამბობს: „არა, არ მჯერა, რომ ისინი, ვინც პარიზში დავტოვე, მუდამ ომს ნატრულობდნენ, რადგან გამარჯვებული ომია მათი მხსნელი, მაგრამ ესენი?...“ ესენი ომს ჭირსავით ერიდებიან“. ჯავახიშვილი მთელ ემიგრაციას ომის სურვილებს მიაწერსო, ბრაზობს კრიტიკოსი და აღნიშნავს, – „პოლიტიკაში ეს ახალი ამბავი არაა, წითელი იმპერიალიზმის სულის ჩამდგმელნი რომ ემიგრაციას ცილს სწამებენ. ამ უკანასკნელს, ცხადია, ეს არც აკვირვებს და არც აშინებს. შეჰყურებს ერის ბრძოლას, მის გათავისუფლებას... ყველა ადამიანის ლტოლვა სამშობლო მხარისკენ ბუნებრივი მოვლენაა, პირადი მოტივებით ბოლშევიკურ ჯოჯოხეთში ნებაყოფლობით თავის შერგვა სულმდაბალთა საქმეა. რად-

გან ვიცით, ქართველი ხალხი ადგილობრივად ზიზღით უყურებს დამპყრობელთა ზრახვებს და იბრძვის ყველა საშუალებით დამოუკიდებლობის დასაბრუნებლად“.

„ჯავახიშვილს ვინ დაატანა ძალა, ემიგრაციის ერის წინაშე დაბეზლება მხატვრულ თემათ გაეხადა?“... სვამს კითხვას ლეისპირელი და თავადვე პასუხობს: „ასეთი ცალმხრივი მიდგომისა და ცილისწამებისათვის ბოლშევიკებმა მწერალს ბევრი რამ აპატიეს და ბევრი ქება შეასხეს“ („ბრძოლის ხმა“, 1937, №70).

ასე დაუნდობელია ემიგრანტი ავტორის კრიტიკა. თუმცა, ისტორიამ გვაჩვენა, რომ ბოლშევიკებს ჯავახიშვილისთვის არაფერი უპატიებიათ, არც მისი ანტისაბჭოთა განწყობები დარჩენიანთ ყურადღების მიღმა. ამ სტატიის გამოქვეყნებიდან სულ რაღაც ორ წელიწადში მწერალი სასტიკ რეპრესიებს შეეწირა.

გალაკტიონ ტაბიძის შემოქმედების შეფასებას ეძღვნება მიხეილ წულუკიძის **„ესკიზები თანამედროვე ქართული ლიტერატურიდან – გალაკტიონ ტაბიძე“**. სტატიის ავტორი ვრცლად მსჯელობს იმის შესახებ, რომ ქართული მხატვრული მწერლობა სიცოცხლის, სიხარულის, სიყვარულის, ბრძოლის და გამარჯვების ხოტბაა, თუმცა, გალაკტიონის პოეზია განსხვავებულია. „ცალკეა, მარტო, თავისი ტანჯვებით, განცდებითა და ვნებებით“. გალაკტიონ ტაბიძე მეოცე საუკუნის დასაწყისის ურწმუნო ხანის ურწმუნო შვილია, ამ ხანამ წარუშლელი კვალი დაამჩნია მის ფსიქიკას, მის შემოქმედებას. კრიტიკოსის აზრით, შეიძლება ბევრი არ დაეთანხმოს გალაკტიონ ტაბიძეს იდეურად, მაგრამ ყველას, ვისაც კი რაიმე ესმის ხელოვნებისა, აუცილებლად შეუყვარდება მისი პოეზია, მისი განცდები და ტანჯვა, რადგან ნებისმიერ ადამიანს, რაღაც მომენტებში მაინც, განუცდიდა ის, რასაც პოეტი განიცდის როგორც ერთ მთლიან, უწყვეტ პროცესს. კრიტიკოსი შედეგურებად მიიჩნევს გალაკტიონის ლექსებს: „ლურჯა ცხენები“, „ატმის ყვავილები“, „მერი“, „მთაწმინდის მთვარე“. თუმცა, სტატიის დასასრულს, შენიშნავს, რომ პოეტის უკანასკნელ ხანს გამოქვეყნებულ ლექსებს „ახალი გზის“ ძიების კვალი ემჩნევა და შიშობს, „ახლის“ ძიებაში თავისი ძველი, ნაცადი „მე“ არ დაახურდავოს, თავისუფალი აღმაფრენა ბრჭყალებში არ ჩაუგდოს ნაძალადევ ტენდენციას“ („კავკასიონი“, 1929, №1-2).

კრიტიკა დაიშაბურა კონსტანტინე გამსახურდიამ, „დიდოსტატის მარჯვენას“ ცალკეული ეპიზოდის გამო. 1939 წ. დაწერილი ეს რომანი საბჭოთა რეჟიმის მიმართ „დათმობად“ ჩათვალა იმ დროს უკვე ემიგრაციაში მყოფმა გრიგოლ რობაქიძემ. მან დაიწუნა და გაუგონარ მკრეხელობად მიიჩნია გიორგი მეფის მიერ ძელიცხოვლის ხატის მოწამელის ამბავი. მისი აზრით, რომანში „გაბითურებულია“ როგორც მეფე გიორგი („რაა ის მეფე, რომელიც მოწინააღმდეგის მოსაცილებლად ასეთ საშინელებას მიმართავს?“), ისე ხატი („რაა ის სათაყვანო ხატი, რომელსაც ასე ექცევინ და ასე იყენებენ“). ბოლშევიკები, რასაკვირველია, გაიხარებენ, როცა რომანის ამ ადგილს წაიკითხავენ, ყოველ ქართველს ეს სცენა ისარივით მოხვდება და მოხვდება გულში, წერდა გრიგოლ რობაქიძე (რობაქიძე:1996, 56).

თუკი ასეთი იყო ემიგრანტი კრიტიკოსების დამოკიდებულება იმ ქართველი მწერლების მიმართ, რომელთა შემოქმედების ნიჭს სადავოდ არ ხდიდნენ და მხოლოდ ხელისუფლების მიმართ გამოჩენილი ლოილობის გამო კიცხავდნენ, მით უფრო გასაკვირი არ უნდა იყოს მწერალთა ახალი თაობის ე.წ. პროლეტმწერლების მათეული შეფასება.

ზემოთ დასახელებული ციკლის კიდევ ერთ წერილში ლეისპირელი გამოწვლილვით განიხილავს პროლეტმწერლობის წარმომადგენელთა შემოქმედებას და მათ მიმართ მკვეთრად უარყოფითი დამოკიდებულებას ავლენს. ის აკრიტიკებს პოეტებს: ალიო მაშაშვილს, იონა ვაკელს, სანდრო ეულს, ფრიდონ ნაროუშვილს, ბელეტრისტ პ. ჩხიკვაძეს, „კომსომოლა“ პოეტებს: ბობოხიძეს, კაჭახიძეს, ზარიძეს, ბუხნიკაშვილს და აღნიშნავს, რომ *„ეს ის ხალხია, ბარათაშვილს და ილია-აკაკის რომ ედავება, იწუნებს და პოეზიის მოსარჩლედ მოაქვს თავი“*. კრიტიკოსი იქვე გამოთქვამს რწმენას, რომ *„აღიგვება თუ არა ჩვენი მიწა-წყლიდან ჩრდილოეთიდან შემოტანილი სენი, მას თან გაჰყვება „პროლეტარული მწერლობის“ შემოქმედებითი პროდუქცია. მერჯივე ისტორიკოსს ის შეიძლება გამოადგეს მხოლოდ მასალად ბოლშევიკური ფსიქოლოგიის შესასწავლად და მის*

შესაფასებლად. მაგრამ ქართულ სულიერ საგანძურში ერთ კუნჭულსაც ვერ დაისაკუთრებს“ („ბრძოლის ხმა“ 1937, №71).

ჩვენი მხრივ, შევნიშნავთ, რომ ისტორიის და ქართული ლიტერატურის განვითარებამ გვიჩვენა, რომ ეს გაცილებით ადრე მოხდა, ვიდრე დამპყრობელი ჩვენი მიწა-წყლიდან აღიგვებოდა. „პროლეტმწერლებმა“ მკითხველი უკვე საბჭოთა საქართველოში, გასული საუკუნის 50-იანი წლებიდან დაკარგეს.

საბჭოთა საქართველოში მოღვაწე ქართველი მწერლებისა და მათი ნაწარმოებების მიმართ ემიგრანტი კრიტიკოსების უშეღავათო დამოკიდებულების თვალსაჩინო მაგალითია მიხეილ ჯავახიშვილის „ჯაყოს ხიზნებისადმი“ გამოჩენილი ინტერესი. ამ ნაწარმოებს ემიგრანტულმა პრესამ არაერთი პუბლიკაცია მიუძღვნა. 1924 წლის შემოდგომაზე დაწერილი „ჯაყოს ხიზნების“ პირველი კრიტიკული ანალიზი, რომელიც ემიგრაციაში დაიბეჭდა, იყო გაზეთ „დამოუკიდებელი საქართველოს“ 1926 წლის №10-ში გამოქვეყნებული, ცნობილი პოეტის, შალვა ამირეჯიბის **„კრიტიკული განხილვა „ჯაყოს ხიზნებისა“**.

შალვა ამირეჯიბი მიიჩნევს, რომ „ჯაყოს ხიზნები“ დაწერილია ცუდ დროს და ცუდი დროისთვის, თუმცა კი, ის, რასაც ბოლშევიზმი ჰქვია, მასში თამამად არის აღწერილი. ჯავახიშვილი უსათუოდ ნიჭიერია. მაგრამ რომანში სრულიად არა ჩანს ბოლშევიზმის მეტოქე ცხოვრება, რომელიც ასე მდებარედ ებრძვის მას და ეს ნაკლი რომანს სიმართლეს უკარგავს. ნუთუ, ჯაყო ისეთი გამარჯვებულია, რომ დასთვრუნა ცხოვრების სხვა საწყისი? – კითხულობს ამირეჯიბი და საკუთარ შეკითხვას თავადვე პასუხობს უარყოფითად: „ეს რომ ასე იყოს, ჯაყო ცოტა უკეთესი იქნებოდა, მაგრამ მისი ჯაყო უმზგავსია და ეს იცის თვით ავტორმაც. და არათუ იცის, მისი ნამდვილი მიზანი სწორედ ის იყო, რომ ცხოვრება მთლიანად აეღო ხელში და ჩვენთვის ეს მეტოქეობა და ბრძოლა ეჩვენებინა. მაგრამ ავტორს ცხოვრება ძირს დაუვარდა და ხელში მარტო ჯაყო შერჩა“...

კრიტიკოსი სვამს კითხვას: „რა დაემართება ოჯახს ბოლშევიკურ წეს-წყობილებაში, თუ ქმარი „პრინციპის“ კაცია, არ ურიგდება ახალ წესებს, ლაპარაკობს ბევრს და აკეთებს ცოტას? ავტორი ამბობს, რომ ჯაყო ცოლს თვითონ წაიყვანს და ქმარს კოოპერატივში ჩააყენებს... რა საზოგადოებაა ის საზოგადოება, სადაც ოჯახს ისე არ ეცხოვრება, თუ ცოლი ჯაყოს არ მისთხოვდა და ქმარი ამ ქორწილს არ დაესწრო?“

ამირეჯიბის აზრით, „ჯაყოს ხიზნებში“ მეტისმეტად ბევრია მდაბიურობა და სულ ცოტა, ის, რის გარეშეც ნაწერს მხატვრული ნაწარმოები ვერ დაერქმევა. იგი მშრალია, მოკლებული სიმპათიას და, თუ შეიძლება ასე ითქვას, – უღვთოა! მწერალი აგვიწერს ქართულ ყოფას ბოლშევიკურ ჩარჩოში. მისი გმირია მარგო, მისი გმირია თეიმურაზი, მისი გმირია, დასასრულ, ეს ყოვლად აუტანელი ჯაყო, რომელსაც ღვთისნიერი ადამიანი არ გაუჩნდა, რომ კისერში ჰკრას და კარში გააგდოს. პირიქით, მარგოს სახით, ავტორმა ორიანთასწლოვანი ქართული კულტურა ჯაყოს მიუგდო. კრიტიკოსი არ ეთანხმება გავრცელებულ აზრს, რომ მარგო საქართველოს გამომხატველი მეტაფორაა, რომ ასეთ ყოფაშია სწორედ საქართველო. მისი თქმით, საქართველო იბრძვის! მარგო კი „ტურტლიანი ადამიანის ნადავლია“.

ამირეჯიბი აკრიტიკებს თეიმურაზის პერსონაჟს: „თეიმურაზი უმზგავსობაა, რომელსაც ვერავის დაამზგავსებ... დგას იგი ჩვენს თვალწინ ვით სახედარი და მოწიწებით ატარებს იმ სიბინძურის ტვირთს, რომელიც ავტორმა აჰკიდა. საკმაოა ეს ტვირთი ვინმემ გადმოუგდოს და თეიმურაზი რიგიანი ადამიანი დადგება. ავტორი ამის ნებას არავის აძლევს.“

ბუნებრივია, შალვა ამირეჯიბისთვის მიუღებელი მხატვრული ტიპია ჯაყოს პერსონაჟი, რომელსაც ბოლშევიზმის ნაყოფად და მწერლის შემოქმედებით მარცხად თვლის.

„ჯაყო ბოლშევიკია, – წერს კრიტიკოსი, – იმდენად, რამდენადაც ბოლშევიზმი მდგომარეობს იმაში, რომ უვარგისებმა აჯობონ უკეთესებს და მართონ ისინი. ავტორმა ყველაფერი ჩაიდინა განზრახ, რომ თეიმურაზი დაემდაბლებინა, რაშიც შედეგს მიაღწია. მაგრამ თეიმურაზი ავტორის უნებურად ჯაყოზედ მაღალი დარჩა როგორც ადამიანი.“

კრიტიკოსის დაბეჯითებული მტკიცებით, რომანს არავითარი კავშირი არა აქვს ქართულ ცხოვრებასთან. „როგორ უნდა შევადაროთ დღევანდელი ქართული ცხოვრება, მისი თავდადებუ-

ლი ბრძოლით უკეთესი მერმისისთვის, ნამდვილი ტრაგედიით და ნამდვილი გმირებით, რომლებიც ისე ილუპებიან, რომ წყლიდან ისინი აღარვის ამოჰყავს, ამ მოსაწყენ რომანს, სადაც გმირები აღბეჭდილნი არიან არა ნაკლით, როგორც ეს სჩვევიათ ადამიანებს, არამედ სიბინძურით, სიმდაბლით და უსიტყვობით. ქართული ცხოვრება მოთხრობის გარეშე დარჩა. იქ შევიდნენ სხვები, იქნებ ესენიც ქართველები, მაგრამ მოკლებულნი ღვთიურ სახეს და ადამიანურ სულისკვეთებას და არა დღევანდელნი, არა ახალგაზრდა, მეზრდოლი საქართველო. არც ამ საქართველოსთვის არის დაწერილი ეს წიგნი. ის დასწერა კარგმა ავტორმა, მაგრამ ცუდი საქართველოსთვის“ („დამოუკიდებელი საქართველო“, 1926, №10).

როგორც ვხედავთ, შალვა ამირეჯიბი „ჯაყოს ხიზნების“ მკაცრი კრიტიკოსია, არ იღებს რომანში გადმოცემულ ამბავს ქართულ რეალობად, თუმცა, აღიარებს მწერლის ნიჭს და ბოლშევიკური ხელისუფლების მხრიდან მოსალოდნელი რეპრესიების შიშის გამო დათმობად უთვლის მას აღნიშნულ ნაწარმოებს.

განსაკუთრებით საინტერესოა ვრცელი და ხანგრძლივი კამათი „ჯაყოს ხიზნების“ შესახებ ჟურნალ „კავკასიონის“ ფურცლებზე. განხილვა 1929 წელს, ჟურნალის მეორე ნომერში ვლადიმერ ბაქრაძემ წამოიწყო, სტატიით **„კრიტიკული შენიშვნები - „ჯაყოს ხიზნები“ – რომანი მიხეილ ჯავახიშვილის“**.

კრიტიკოსი მკითხველს აცნობს ნაწარმოების მოკლე შინაარსს, შემდეგ დეტალურად აანალიზებს მას და გამოაქვს დასკვნა, რომ რომანს მხატვრული დამაჯერებლობა აკლია.

„თეიმურაზი არა ცოცხალი პირი, არამედ მანეკენია, რომელიც ძაფით ჰყავს მიბმული ბ. ჯავახიშვილს, ის ამოქმედებს საბრალო თეიმურაზს არა ისე, როგორც მან უნდა იმოქმედოს, არამედ ისე, როგორც სურს მის ტირანს, ბ. ჯავახიშვილს...

ჩვენ არ ვიცით, რა განზრახვა ჰქონდა ავტორს, როდესაც ის გვიხატავდა თეიმურაზს. თუ თეიმურაზი გამოყვანილია როგორც ტიპი ქართული ინტელიგენციისა, ჩვენ ვფიქრობთ, რომ ეს სიყალბე და ცილისწამებაა. ის არ არის მხატვრული ტიპი და მისი რომანში გამოყვანით ბ. ჯავახიშვილმა დაუშვა სასტიკი შეცდომა“, – მკაცრად დაასკვნის კრიტიკოსი.

რაც შეეხება, მეორე მთავარ პერსონაჟს, მარგოს, „*ის ცილისწამებაა ქართველ ქალებზე. ჯავახიშვილი განგებ ამცირებს მას. შეუძლებელია, ქართველ ქალს ჩაედინა ისეთი სამარცხვინო საქციელი, რომელიც ჩაიდინა მარგომ*“...

ამასთან, ვლადიმერ ბაქრაძე აღფრთოვანებულია ჯაყოს სახით:

„თუ თეიმურაზი და მარგო არ არიან ცოცხალი პირები, არამედ მანეკენები, რომლებიც მოძრაობენ იმის მიხედვით, საითკენ გასწევს ძაფს ავტორი, ჯაყო ცოცხალი პირია, მთლიანი მხატვრული ტიპი, რომელიც შევა არა მარტო ქართულ ლიტერატურაში, არამედ საერთაშორისო ლიტერატურულ ტიპთა გალერეაში... ის მხატვრული სიმბოლოა ეპოქის; ასე ვთქვათ, მხატვრული კვინტენსაციაა ბოლშევიზმისა, იმის, რაც მუდმივად უკვდავია ბოლშევიზმში, რაც შეადგენს მის მთავარ დამახასიათებელ თვისებას, მის ბუნებას.

...წარმოიდგინეთ, რომ მომავალში, როდესაც ბოლშევიზმი გაქრება და დავიწყებას მიეცემა, არ დარჩა ისტორიკოსს არავითარი ისტორიული და ლიტერატურული მასალა ბოლშევიზმის შესასწავლად, გარდა ჯავახიშვილის რომანისა... მომავლის ისტორიკოსისათვის საკმარისი იქნება ერთი ჯაყოს გაცნობა, რომ გაიცნოს მთელი ეპოქა ბოლშევიკური ტირანიისა: მისი ფსიქოლოგია, ზნე-ჩვეულება, მორალი, მისი კულტურა, ფილოსოფია, ხელოვნება და სხვ...“

კრიტიკოსის თქმით, ჯავახიშვილმა ჩამოიყვანა ბოლშევიზმი რევოლუციონერული პიედესტალიდან... ჩამოხსნა მას რევოლუციონერის მანტია, ახადა წითელი ნიღაბი, ჩამორეცხა წითელი საღებავი და გაშიშვლებული დააყენა სამარცხვინო ბოძთან და ყველა გამვლელს დაანახა მისი ნამდვილი სახე. სწორედ ამას მიიჩნევს კრიტიკოსი რომანისტის მთავარ დამსახურებად.

ვლადიმერ ბაქრაძის მიერ „ჯაყოს ხიზნების“ ამ კრიტიკულ განხილვას „კავკასიონის“ მომდევნო ნომრებში დიდი გამოხმაურება მოჰყვა.

იმავე წლის მესამე ნომერში, თამარ ვარდანაძის ფსევდონიმით, დაიბეჭდა ვიქტორ ნოზაძის „თათქარიძის მოდგმა. თეიმურაზ ხევისთავი („ჯაყოს ხიზნები“-ს გამო)“.

კრიტიკოსი ჯავახიშვილის „ჯაყოს ხიზნებს“ ილია ჭავჭავაძის „კაცია ადამიანს?!“-ს ადარებს. მისი თქმით, მ. ჯავახიშვილის „ჯაყოს ხიზნების“ კითხვისას, შეუძლებელია არ გაგვახსენდეს ილია ჭავჭავაძის ლუარსაბი. ლუარსაბ თათქარიძე არ არსებობდა, მაგრამ იგი ჩვენი ცხოვრებიდან ამოღებული ცოცხალი ტიპი იყო, მთელი თავად-აზნაურობა მისი სახით იყო წარმოდგენილი. ილიამ თავისი გმირის ხასიათის თვითმული ხაზი გაზვიადებამდე აიტანა. ამ მხატვრული ხერხის შემწეობით მოგვცა ტიპი, მხატვრული, შემკრებლობითი ლუარსაბი, რომელშიც ჩვენი თავადაზნაურობის დიდი ნაწილი საკუთარ თავს სცნობდა.

კრიტიკოსი მიიჩნევს, რომ მიხ. ჯავახიშვილის „ჯაყოს ხიზნებში“ იგივე ხერხია გამოყენებული, რომელიც „კაცია-ადამიანში“, მაგრამ მსგავსება მარტო ამით არ ამოიწურება. თათქარიძის საზოგადოებრივი მოდგამა არ მოსპობილა, იგი განაგრძობდა ცხოვრებას. შეიცვალა პირობები, - შეიცვალა ლუარსაბიც. ბატონყმური ცხოვრების შემდეგმა ხანამ წარმოშვა ახალი ლუარსაბი; შემდეგმა თაობამ კიდევ შემდეგი ლუარსაბი მოგვცა და ბოლოს, ლუარსაბს ვხედავთ „ჯაყოს ხიზნებში“ ეს არის თეიმურაზ ხევისთავი.

ოპონენტი არ ეთანხმება ვლადიმერ ბაქრაძის აზრს, რომ თეიმურაზი არ არის ქართული ინტელიგენციის ტიპი და მრავალი არგუმენტით ცდილობს საპირისპიროს დასაბუთებას; საბოლოოდ კი ასკვნის, რომ თეიმურაზი უსათუოდ წარმომადგენელია ქართული ინტელიგენციის დიდი ნაწილისა. ეს ინტელიგენცია ლუარსაბ თათქარიძის მოდგმას ეკუთვნის, არა წოდებრივად, არამედ ფსიქოლოგიურად. ნახმარია იგივე ხერხი, რაც ლუარსაბ თათქარიძის შექმნის დროს. „თეიმურაზ ხევისთავი პირადად, ალბათ, არ არსებობს, მაგრამ მასში თავმოყრილია ყველა ის თვისება, რომელიც ჩვენი ინტელიგენციის დიდ ნაწილს ახასიათებს და ეს თვისებები მკაცრად, სასტიკად, მკვეთრად, დაუზოგველ ტკივილებამდე არის გამოკვეთილი“. სხვა პირობებში თეიმურაზს ასე მკაფიოდ ვერ გავიცნობდით; ის მეტად ნათლად და ცხადად გამოჩნდა სწორედ ბოლშევიკურ რეჟიმში, რომელიც გამოცდაა არა მარტო თეიმურაზებისთვის, არამედ მთელი ერისთვის...

ისწავლის თეიმურაზი ცხოვრებას? – კითხულობს კრიტიკოსი და იქვე პასუხობს, რომ ეს უსათუოდ მოხდება, თუმცა, იგი საქართველოში როლს ვეღარ ითამაშებს. თეიმურაზის თაობა ბუნებრივად მოკვდება. „მოდის ახალი თაობა: მტკიცე, ნებიანი, საქმიანი, მშრომელი და პრაქტიკულ ცოდნიანი... აზიური ხასიათის მატარებელი და ევროპული განათლების თაობა თეიმურაზთან ერთად ჩაბარდება წარსულს. ეს ახალი თაობა გამოვა ნაწილობრივ ემიგრაციიდან და უმთავრესად, იმ უხემ მუხრუჭიდან, რომელსაც ბოლშევიზმი ჰქვია“ („კავკასიონი“, 1929, №3).

პოლემიკა ამით არ ამოწურულა. აზრთა სხვადასხვაობა, როგორც ჩანს, იმდენად დიდი იყო, რომ გაზეთს ასეთი შენიშვნა გამოუქვეყნებია: „ვინაიდან ეს საკითხი ინტერესს იწვევს, რედაქცია საშუალებას აძლევდა და აძლევს ყველა თანამშრომელს, თავისი შეხედულება შეუზღუდავად გამოთქვას“, რასაც იქვე, „კავკასიონის“ მეხუთე ნომერში, მოჰყვა ისიდორე მანწკავას სტატია, სათაურით „ქართველი ინტელიგენცია და გუშინდელი ტრადიცია“.

ისიდორე მანწკავასათვის ორივე წინა კრიტიკოსის აზრი მიუღებელია. მას მიაჩნია, რომ ჯაყო საგარეო ინტერვენციის ნაშიერია:

„ჩვენს ისტორიაში ბევრია მაგალითი, როცა გვებრძოდა მტერი – თითო-ოროლა ქართველი მტრის ბანაკს მოუძღოდა თავის ქვეყნის წინააღმდეგ. როცა უცხო ძალის წინაშე ვმარცხდებოდით, იმ ხალხს, საგარეო უცხო ძალასთან ერთად, სისრულეში მოჰყავდა დამპყრობლის ყველა მიზანი. არაა მართალი, თითქოს ჯაყო მხოლოდ გლეხის წრიდანაა გამოსული. იგი ჩვენი საზოგადოებრიობის ყველა წრეში იყო თითო-ოროლა... ჯაყო მედროვეა, იგი ყოველთვის გამარჯვებულის მხარეზე დგას... მისთვის სულერთია, ვინ გაიმარჯვა, მტერმა თუ მოყვარემ. ჯაყოები ყოველთვის სახელმწიფო მოღალატეები იყვნენ ჩვენში და დღესაც ასეა...“

თუ დღეს ჯაყოს პაჭიკები და ჭრელი წინდები აცვია, ეს იმიტომ, რომ, უკანასკნელი დალატი მუშათა და გლეხთა სახელით მოხდა... დააკვირდით რა ვეებერთელა განსხვავებაა ქართველ და რუს ჯაყოს შორის. რუსეთში ჯაყო შინაური რეაქციაა... ჩვენში – საგარეო ინტერვენცია. ეს რომანში არ ჩანს, ნამდვილი ამბავი კი ასეთია“.

კრიტიკოსის რწმენით, როდესაც საბჭოთა სახელმწიფო გამომცემლობამ ეს წიგნი ორჯერ გამოსცა, იგი გარკვეული მოსაზრებებით ხელმძღვანელობდა. მას ქართველი ინტელიგენციის წინააღმდეგ ცილისწამებად მიაჩნია მტკიცება, თითქოს ჩვენი ინტელიგენცია თვითონ ამზადებდა იმ ტრაგედიას, რომელიც ჩვენს ხალხს თავს დაატყდა 1921 წელს. იგი არ ეთანხმება მოსაზრებას, რომ თეიმურაზ ხევისთავი თათქარიძის მოდგმიდანაა.

ისიდორე მანწკავას აზრით, რუსეთის იმპერიის მიერ ქვეყნის დამოუკიდებლობის გაუქმების შემდეგ ქართული საზოგადოება სამ ნაწილად გაიხლიჩა: 1. რუსეთის ბატონობის ერთგული გამტარებელნი; 2. ქართული ნიადაგის შეურიგებელი დამცველნი და 3. იმედგაცრუებულნი, რომელთაც მარჯვენა ფეხი შეურიგებელი აქვთ, მარცხენა კი სანახევროდ ან მთლად გადადგმული რუსეთის ერთგულებისკენ... ბოლოს შეურიგებლებმა გაიმარჯვეს, საქართველო აღსდგა და 1921 წელს ისევ დაეცა... ერთი მეტად მკვეთრი, ნიშანდობლივი თვისება ახასიათებს ქართველ ადამიანს. ეს აქტივობაა. აქტივობა მისი ბუნება და შინაგანი სტიქიაა, სულერთია, რომელ დაჯგუფებას არ უნდა მიეკუთვნებოდეს იგი, შეურიგებელს თუ შერიგებულს, იმედგაცრუებულს თუ მოღალატეს.

ამიტომ, ფიქრობს იგი, თეიმურაზ ხევისთავს ჩვენი ქვეყნის ისტორიაში ადგილი არ აქვს, ყოველ შემთხვევაში ზოგადი ტიპი არ არის.

შემდეგ ავტორი ვრცლად ჩერდება კიდევ ერთ პერსონაჟზე, მარგოზე და ასკვნის: ადვილი წარმოსადგენია, ზოგიერთმა ქალმა კეთილი ცხოვრებისთვის ბევრი რამ გასცვალოს, მაგრამ საკვირველია, რანაირად შეიყვარა ამ ქალმა ჯაყო – ტყიდან გამოვარდნილი მხეცი...

სტატიის დასარულს გამოთქმულია ბრალდება მიხეილ ჯავახიშვილის მიმართ: „*ნათუ საქართველო მხოლოდ ხევისთავებითა და ჯივამვილებითაა დასახლებული. რასაკვირველია, რომ არა... რატომ მარგოს არ შეეძლო სხვაგან მოენახა თავისი ტოლი და სადარი. არა, ჯავახიშვილი წინასწარგანზრახული გეგმით მუშაობს. გარკვეული მიზანი აქვს... და გზადაგზა არ ინდობს არავის: ქართველი ინტელიგენტიდან ქართველი ქალით გათავებული“.*

რამდენიმე წლის შემდეგ ემიგრანტული პრესა კიდევ ერთხელ დაუბრუნდა „ჯაყოს ხიზნებს“. გაზეთ „ბძოლის ხმა“ 1937 წლის №70-ში გამოქვეყნებულ „ლეისპირელი“-ს სტატიაში „წერილები ლიტერატურაზე. სამხატვრო პოლიტიკა“, სხვა ავტორებისა და ნაწარმოებების განხილვასთან ერთად, ვკითხულობთ:

„ჯაყოს ხიზნებზე“ ბევრი ითქვა. ბევრი შემდეგშიც ითქმება. ის განსაკუთრებულ ადგილს იჭერს ბოლშევიკური ხანის მწერლობაში. ბოლშევიკებმა თეიმურაზის სცენაზე გამოყვანით ბუკსა და ნაღარას დაჰკრეს, მთელი ქართველი ინტელიგენცია პარაზიტებად დასახეს და ცილი დასწამეს. ჯავახიშვილის ასეთი უტაქტობა ზოგიერთს მისგან შეგნებულად ჩადენილ საქციელად მიაჩნია, რომ ამით ძვალი გადაეგდო ბოლშევიკებისათვის და შესძლებოდა მეორე უფრო ძლიერი ტიპის – ჯაყოს დახატვა. არ გამოვუდგებით იმის ძიებას, თუ რამდენათ სწორია ასეთი მოსაზრება. ჯაყო კი, უსათუოდ, მთელი მხატვრული მოცულობით, ბუნებით, მოქმედებით, ხასიათით, სრული განსახიერებაა ბოლშევიკური რაობის... ჯაყოსთვის, ისე, როგორც ბოლშევიკებისთვის, არ არსებობს არც წარსული, არც ისტორია. ჯაყოს მთელი ამორალური ამბები, ეს იგივე საბჭოთა ვითარების რგოლია, მისი სინამდვილის ამსახველია. ჯაყოები უფლობენ, ბრიყვები განაგებენ, ბრძენთა და ჭკვიანთა პირზე კლიტე აქვთ დადებული“ („ბძოლის ხმა“, 1937, №70).

ქართული ემიგრანტული პრესის ფურცლებზე დაბეჭდილი, ზემოთ განხილული და სხვა არაერთი კრიტიკული წერილის საფუძველზე შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ქართველი ემიგრანტები, მიუხედავად იმისა, რომ მათ მიერ ემიგრაციაში დაარსებული ჟურნალ-გაზეთები პოლიტიკური

ხასიათისაა და ძირითადად, ამა თუ იმ პოლიტიკური პარტიის ორგანოს წარმოადგენს, დიდ ყურადღებას უთმობენ ქართული ლიტერატურას. მე-19 საუკუნის მწერლობის განხილვასთან ერთად, რომელიც ეროვნულ-განმათავისუფლებელი ბრძოლის ფლაგმანად და, შესაბამისად, საქართველოს დამოუკიდებლობის მედროშედ მიაჩნიათ, გამორჩეულ ინტერესს ავლენენ მიმდინარე სალიტერატურო პროცესისადმი. მათი განსაკუთრებული სიმკაცრე თანამედროვე მწერალთა მიმართ კი გამოწვეულია იმით, რომ ქართულმა ლიტერატურამ სწორედ ეს ფუნქცია დაკარგა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- ამირეჯიბი, შ. (1926). „კრიტიკული განხილვა „ჯაყოს ხიზნებისა“, გაზ. „დამოუკიდებელი საქართველო“, 10.
- ბაქრაძე, ა. (1999). „კარდუ“. თბილისი: „ლომისი“.
- ბაქრაძე, ვ. (1929). „ლიტერატურული და თეატრალური კრიტიკა ქართულ კომუნისტურ პრესაში“, ჟ. „კავკასიონის“, 1.
- ბაქრაძე, ვ. (1929). „ჯაყოს ხიზნები“ – რომანი მიხეილ ჯავახიშვილისა“, ჟ. „კავკასიონის“, 2.
- ვარდანაძე, თ. (1929). „თათქარიძის მოდგმა. თეიმურაზ ხევისთავი („ჯაყოს ხიზნები“-ს გამო)“, ჟ. „კავკასიონის“, 3.
- ლეის-პირელი (1937). „წერილები ლიტერატურაზე. სამხატვრო პოლიტიკა“, გაზ. „ბრძოლის ხმა“, 68.
- ლეის-პირელი (1937). „წერილები ლიტერატურაზე. სამხატვრო პოლიტიკა“, გაზ. „ბრძოლის ხმა“, 70.
- ლეის-პირელი (1937). „წერილები ლიტერატურაზე. სამხატვრო პოლიტიკა“, გაზ. „ბრძოლის ხმა“, 71.
- მანწკავა, ი. (1929). „ქართული ლიტერატურა“, ჟ. „კავკასიონის“, 1-2.
- მანწკავა, ი. (1929). „ქართველი ინტელიგენცია და გუშინდელი ტრადედია“, ჟ. „კავკასიონის“, 5.
- ნაკაშიძე, გ. (1928). „ფიქრები თანამედროვე ქართულ მხატვრულ მწერლობაზე“, გაზ. „დამოუკიდებელი საქართველო“.
- რობაქიძე, გრ. (1996). „ჩემთვის სიმართლე ყველაფერი“, კრებულში: „სულის დაშლა“, თბილისი: შპს „ჯეკ-სერვისი“.
- შარაძე, გ. (2001). „ქართული ემიგრანტული ჟურნალისტიკის ისტორია“, ტ. 2, თბილისი: „მეცნიერება“.
- შარაძე, გ. (2003). „ქართული ემიგრანტული ჟურნალისტიკის ისტორია“, ტ. 3 თბილისი: „მეცნიერება“.
- შარაძე, გ. (2005). „ქართული ემიგრანტული ჟურნალისტიკის ისტორია“, ტ. 6, თბილისი: „მეცნიერება“.
- ჩიტაური, ნ. (2005). „დაკვირვებანი XX საუკუნის ქართული ემიგრანტული მწერლობის თავისებურებებზე“. „ლიტერატურული ძიებანი“, XXVIII.
- წულუკიძე, მ. (1929). „ესკიზები თანამედროვე ქართული ლიტერატურიდან – გალაკტიონ ტაბიძე“, ჟ. „კავკასიონის“, 4.

References:

- Amirejibi, Sh. (1926). Krit'ikuli gankhilva „jaq'os khiznebisa“ [Critical review of „Jaquo's Dispossessed“]. Newsp. „Independent Georgia“, 10.
- Bakradze, A. (1999). Kardu [Kardu]. Tbilisi: „Lomisi“.
- Bakradze, V. (1929). Lit'erat'uruli da teat'raluri k'rit'ik'a kartul k'omunist'ur p'resashi. [“Literary and theatrical criticism in the Georgian communist press”]. „Kavkasioni“, 1.
- Bakradze, V. (1929). Jaq'os khiznebi – romani Mikheil Javakhishvilisa. [„Jaquo's Dispossessed“ – a novel by Mikheil Javakhishvili]. P'aris: „Kavkasioni“, 2.
- Chit'auri, N. (2005). Dakvirvebani XX sauk'unis kartuli emigrant'uli mts'erlobis taviseburebebze. Lit'erat'uruli dziebani. [Observations on the Peculiarities of 20th Century Georgian Emigrant Writing]. Tbilisi: lit'erat'uruli dziebani, XXVIII.
- Leis-p'ireli (1937). Ts'erilebi lit'erat'uraze. Samkhat'vro p'olit'ika. [Articles about literature. Artist politics]. Newsp. „brdzolis khma“, 68.
- Leis-p'ireli (1937). Ts'erilebi lit'erat'uraze. Samkhat'vro p'olit'ika. [Articles about literature. Artist politics]. Newsp. „brdzolis khma“, 70.
- Leis-p'ireli (1937). Ts'erilebi lit'erat'uraze. Samkhat'vro p'olit'ika. [Articles about literature. Artist politics]. Newsp. „brdzolis khma“, 71.
- Mants'k'ava, I. (1929). Kartuli lit'erat'ura. [Georgian Literature]. Newsp. „Kavkasioni“.

- Mants'k'ava, I. (1929). Kartveli int'eligentsia da gushindeli t'raghedia. [The Georgian educated elite and yesterday's tragedy]. Newsp. „Kavkasioni“.
- Robakidze, Gr. (1996). Chemtvis simartle q'velaperia. K'rebulshi: „sulis dashla“. [To me, truth is everything. In „Soul destruction“]. Tbilisi: shp's „jek'-servisi.
- Sharadze, G. (2001). Kartuli emigrant'uli zhurnalst'ik'is ist'oria. T'omi 1. [History of Georgian Immigrant Journalism. Volume 1]. Tbilisi: „metsniereba“.
- Sharadze, G. (2003). Kartuli emigrant'uli zhurnalst'ik'is ist'oria. T'omi 3. [History of Georgian Immigrant Journalism. Volume 3]. Tbilisi: „metsniereba“.
- Sharadze, G. (2005). Kartuli emigrant'uli zhurnalst'ik'is ist'oria. T'omi 6. [History of Georgian Immigrant Journalism. Volume 6]. Tbilisi: „metsniereba“.
- Vardanidze, T. (1929). Tatkaridzis modgma. Teimuraz khevistavi. („Jaq'os khiznebis“ gamo). [The Tatkaridze family. Teimuraz Khevistavi (Because of „Jaqo's Dispossessed“)]. „Kavkasioni“, 3.

Maia Tsertsvadze

მაია ცერცვაძე

Georgian Technical University

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი

Georgia, Tbilisi

საქართველო, თბილისი

Nikoloz Baratashvili in Georgian Émigré Literature

ნიკოლოზ ბარათაშვილი ქართულ ემიგრანტულ ლიტერატურაში

DOI: <https://doi.org/10.62119/cils.18.2025.10930>

Following the 1921 Soviet occupation of Georgia, the ensuing resistance and the brutally suppressed national uprising forced many Georgian patriots into exile. Across Europe and America, émigrés founded significant political and cultural centers, launching publishing and journalistic activities that promoted Georgian culture. Their newspapers and journals regularly featured scholarly, literary, and journalistic texts about Georgia and its writers. Among them, romantic poet Nikoloz Baratashvili held a central place, inspiring even the title of the Salia family's Paris-based journal 'The Fate of Georgi'. Presented article reviews émigré materials related to Baratashvili to advance studies of his work and Georgian émigration.

Keywords: Nikoloz Baratashvili, Georgian emigration, Georgian émigré literature, Emigrant publications, Georgian émigrés on Nikoloz Baratashvili

საკვანძო სიტყვები: ნიკოლოზ ბარათაშვილი, ქართული ემიგრაცია, ქართული ემიგრანტული ლიტერატურა, ჟურნალი „ბედი ქართლისა“, ქართველი ემიგრანტები ნიკოლოზ ბარათაშვილზე

როგორც ცნობილია, 1921 წელს საბჭოთა რუსეთის მიერ საქართველოს ოკუპაციასა და ანექსიას, რასაც ქვეყანაში ბოლშევიკური ხელისუფლების დამყარება მოჰყვა, ქართველი ხალხი მედგრად შეეწინააღმდეგა. ეს წინააღმდეგობა, რაც სამიოდე წლის შემდეგ მომხდარ მასობრივ განმათავისუფლებელ აჯანყებაშიც გამოიხატა, რეჟიმმა სისხლში ჩაახშო და ქართველი პატრიოტების მიმართ უსასტიკესი რეპრესიები წამოიწყო. მათმა ნაწილმა ერთი მხრივ სასჯელის შიშით და მეორე მხრივ პოლიტიკური ბრძოლის გაგრძელების მიზნით მაშინ უცხოეთს მიაშურა. ემიგრანტთა დიდი ნაკადი დამკვიდრდა როგორც ევროპის ქვეყნებში, ასევე ამერიკის კონტინენტზე. იქ მათ თანდათანობით ქართული პოლიტიკური და კულტურული ემიგრაციის მძლავრი კერები შექმნეს და თავიანთი მოღვაწეობა გაშალეს. ეს უკანასკნელი პოლიტიკურ მხარესთან ერთად ქართული კულტურის, ხელოვნებისა და ლიტერატურის პოპულარიზაციასაც მოიცავდა. ემიგრანტული ცხოვრების თანმდევი სირთულეებით შეჭირვებულმა ენთუზიასტმა ქართველებმა დიდი ძალისხმევით საგამომცემლო და ჟურნალისტური საქმიანობაც წამოიწყეს და სხვადასხვა ჟურნალ-გაზეთები დააარსეს.

აღნიშნულ გამოცემებში მათი მესვეურნი და ავტორები ათავსებდნენ ქართულ და საქართველოსადმი მიძღვნილი მასალებს, სამეცნიერო, პუბლიცისტურ და მხატვრულ ტექსტებს, ქართველ მწერალთა და საზოგადო მოღვაწეთა ნააზრევს, მათი ცხოვრება-შემოქმედებისადმი მიძღვნილ წერილებს. ამ მწერალთა შორის არის, ბუნებრივია, დიდი ქართველი რომანტიკოსი პოეტი **ნიკოლოზ ბარათაშვილი** (1817-1845), რომლის გენიალური პოეზია და გამორჩეულად ტრაგიკული ბიოგრა-

ფია, ეპოქა და სოციალურ-კულტურული გარემო მუდამ იყო და არის ლიტერატურისმცოდნეების, ისტორიკოსების, ასევე სხვა დარგის მკვლევართა ინტერესის საგანი როგორც საქართველოში, ასევე მის ფარგლებს გარეთ. მრავლისმთქმელია თუნდაც ის ფაქტი, რომ ქართული ემიგრაციის ისეთმა ცნობილმა წარმომადგენლებმა, როგორებიც წინო (1898-1992) და კალისტრეტე (1900-1986) სალიები იყვნენ, პარიზში დაარსებულ თავიანთ ქართველოლოგიურ სამეცნიერო ჟურნალს ბარათაშვილის პოემის სათაური, „ბედი ქართლისა“ უწოდეს.

კონფერენციაზე წარმოდგენილ მოხსენებაში, რომელიც მომზადებულია შოთა რუსთაველის საქართველოს ეროვნული სამეცნიერო ფონდის საგრანტო პროექტის „ნიკოლოზ ბარათაშვილის თხზულებათა აკადემიური ორტომეულის გამოცემა და პოეტის ცხოვრებისა და შემოქმედების ორენოვანი (ქართულ-ინგლისური) ციფრული მატრიანის მომზადება“ (#FR-23-10216) ფარგლებში, შევეცდებით შეძლებისდაგვარად მიმოვიხილოთ ემიგრანტული ლიტერატურის ის მასალები (მხატვრულ-პუბლიცისტური და სამეცნიერო ტექსტები) თუ მოვლენა, რომელიც რომანტიკოს პოეტს უკავშირდება.

თვალი გავადევნოთ ქართული ემიგრანტული ლიტერატურის ფურცლებს, რომლებიც ეთმობა ნიკოლოზ ბარათაშვილსა და მის შემოქმედებას.

პირველი მსოფლიო ომის დროს (1916-1918), გერმანიაში (ბერლინში) და მის მოკავშირე ქვეყნებში სამხედრო ტყვედ ჩავარდნილი ქართველებისათვის გამოიცემოდა „ქართული გაზეთი“. იგი წარმოადგენდა თავისუფალი საქართველოს დამოუკიდებლობის პარტიის ევროპის კომიტეტის ეროვნულ-სეპარატისტული მიმართულების ორგანოს, უმთავრესად ორკვირეულს და მისი რედაქტორი იყო პოლიტიკოსი და ჟურნალისტი **გიორგი კერესელიძე** (გეორგ კერელე) (1885-1960). ისტორიულ-პოლიტიკური ხასიათის მასალების გარდა გაზეთი თავის ფურცლებზე ადგილს უთმობდა ლიტერატურულ-პუბლიცისტურ და კრიტიკულ-ესეისტურ წერილებსაც.

ამ გამოცემაში, 1916 წლის 15 დეკემბრის N 18-ში, NN ხელმოწერით დაიბეჭდა ნიკოლოზ ბარათაშვილის დაბადების 100 წლისთავისადმი მიძღვნილი წერილი „ნიკოლოზ ბარათაშვილი“, ხოლო 1917 წლის 20 მაისის N 27-ში - ინფორმაცია „ნ. ბარათაშვილის ლექსების გამოცემა“ (შარაძე, 2001, გვ. 153).

ხელოვნებისა და მეცნიერების ყოველთვიურ კრებულში - ჟურნალში „კავკასიონი“ (#1-2, 1929 წ., იანვარ-თებერვალი), რომელიც ვიქტორ ნოზაძის (1893-1975), ედუარდ პაპავას და ისიდორე მანწკავას (1900-1944) რედაქტორობით პარიზში 1929-1932 წლებში გამოიცემოდა, მოთავსებულია გერმანიაში ქართული ემიგრაციის წარმომადგენლის, ლიტერატურისმცოდნე **მიხეილ წულუკიძის** (1887-1944) ნარკვევი: „ესკიზები თანამედროვე ქართული ლიტერატურიდან - გალაკტიონ ტაბიძე“. ნარკვევში ვრცელი პასაჟი ეძღვნება ნიკოლოზ ბარათაშვილს:

„ქართული სიტყვაკაზმული მწერლობა იმედიანი, ხალისიანი მწერლობაა: მომავლის გამარჯვებით ჰსცოცხლობს ქართველი მხატვარი.

ასეთებია: ჩვენი დიდი შოთა, ილია, აკაკი, ამ ჰანგზე აქვს მომართული თავისი ქნარი თანამედროვე ქართულ მწერლობასაც, რამდენათაც ის თავისუფალია.

თვით ნ. ბარათაშვილი, ასეთი მარტო, ასეთი რთული თავისი ხანმოკლე ტრადიკულ სიცოცხლით, უდიდესი მაგალითი არ არის განა ქართველ მწერლისა, რომელსაც მოთხოვნილება, სურვილი, მისწრაფება აქვს ბრძოლას, მომავალ სიცოცხლეს უმღეროს?..

და რა შუაშია მგოსანი, თუ მისი სიმღერა საზოგადოებას, ერს არ ესმის?!!!!..

სწორედ აქ არის ნ. ბარათაშვილის ტრადიზმი... მაგრამ არ დრკება მაინც მეგრძოლი სული და, მშვენიერ რაშზე შემსხდარი მგოსანი იმედიანად ჰყივის:

„ტყვილად ხომ მაინც არ ჩაივლის ეს განწირული სულისკვეთება

და გზა უვალი, შენგან თელილი, მერანო ჩემო, მაინც დარჩებაო“-ო.

და არ არიან მართალნი ისინი, რომელნიც ამბობენ, რომ ბარათაშვილის მერანი „ფერდებ ჩავარდნილი ჭაკი ცხენია“. არა, ეს ის ისტორიული რაშია, რომელზედაც ქართველმა ერმა მეოცე საუკუნის დასაწყისში კვლავ შეაჯინა თეთრი ჭაბუკი შვიდ მნათობთან სასაუბროდ.

ამ ჭაბუკს უტკბეს სიყვარულით გამთბარი ძუძუ ილია ჭავჭავაძის „ქართველ დედამ“ აწოვა და „აღმართ-აღმართ სიარული“ მწვერვალზე მისაღწევად ჩონგურით ხელში აკაკის ნათელამ ასწავლა“ (შარაძე, 2003, გვ. 361).

ყურადღებას იქცევს ქართველი რევოლუციონერის, პოლიტიკოსის, საქართველოს დამფუძნებელი კრების წევრის, **ვლასა მგელაძის** (1868-1943) წიგნი „26 მაისი“, რომელიც მან ემიგრაციაში ყოფნისას, 1934 წელს პარიზში, დავით ხელაძის სტამბაში დაბეჭდა.

ვლასა მგელაძე მოწმე და მონაწილე იყო ყველა იმ მოვლენისა, მოყოლებული 1887 წლიდან 1918 წლამდე, რომლებმაც ქართული ეროვნული სულის გამოღვიძება გამოიწვიეს და 1918 წლის 26 მაისს საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადება მოამზადეს.

დასახელებულ წიგნში შესულია მოგონებები ამ ღირშესანიშნავი მოვლენების (დ. ყიფიანის მკვლელობა, რ. ერისთავის იუბილე, ალ. ყაზბეგის და ეგ. ნინოშვილის გარდაცვალება, კრწანისის ბრძოლის 100 წლის პანაშვიდი, გაბრიელ ეპისკოპოსის დაკრძალვა გელათში...) შესახებ. მათ შორისაა წერილიც: „ნიკ. ბარათაშვილის ცხედრის გადმოსვენება“, რომელიც 1893 წელს პოეტის ნეშტის განჯიდან თბილისში გადმოსვენებას და ქართველ ხალხში მის გამომძახილს ეძღვნება.

„ბარათაშვილის გადმოსვენებამ, საქართველოს ყოველ კუთხიდან დელეგატების ჩამოსვლამ, დიდუბეში ერთად თავის მოყრამ, მესამოცე წლების მოღვაწეების კრებულის საზოგადოების წინაშე ერთად გამოჩენამ ქართველი ხალხი ადაფრთოვანა, გაახალისა, მას რაღაც გამოურკვეველი იმედი მისცა – ძალა აგრძნობინა... თვით მოღვაწეებს აზღვავებული ხალხის ხილვით სახე უბრწყინავდათ, ერთმანეთს უღიმოდნენ, მხნევდებოდნენ, ხალხი და „მოღვაწენი“ ერთმანეთის გულის ნადებს უსიტყვოდ იგებნენ...

ხალხში დაბრუნებული დელეგატები მოუთხრობდნენ ქართველ ერს სასიქადულო პოეტის გადმოსვენების, დიდებულად დაკრძალვის ამბავს და ერიც ამ ამბით სტკვებოდა, მისთვის უცნობ სულიერ კმაყოფილებას განიცდიდა...

„რაც ერთხელ ცხოვლად სულს დააჩნდების, საშვილიშვილოთ გარდაიცემის“ – სწერდა პოეტი და ეს ეროვნული სული უკუღმართ დროებით გადაგვარებულ შვილებში იღვიძებდა, თავის თავს აკვირდებოდა...

ბარათაშვილით დაიწყო ხომ ჩვენი სულიერი გამოფხიზლება...“ (მგელაძე, 1934, გვ. 18-19).

ქართულ ემიგრანტულ ლიტერატურაში გვხვდება ნ. ბარათაშვილისადმი მიძღვნილი და მისი პოეზიით შთაგონებული ლექსები.

პოეტს ეძღვნება ქართველი პოლიტიკოსის, საქართველოს დამფუძნებელი კრების წევრის **რუბენ ყიფიანის** (1883-1961) „ლექსი ნ. ბარათაშვილს“, რომელიც „რალფის“ ფსევდონიმით დაიბეჭდა პარიზში 1934-1939 წლებში მირიან მელუას (1903-1991) რედაქტორობით გამომავალ ჟურნალში „სოციალისტური აზრი“. ჟურნალი წარმოადგენდა საქართველოს სოციალ-დემოკრატიული მუშათა პარტიის უცხოეთის ოპოზიციის ორგანოს, რომლის იდეური სულისჩამდგმელი იყო ირაკლი წერეთელი (1881-1959). ლექსს ეპიგრაფად წამძღვარებული აქვს სტრიქონები „მერანიდან: „თუ აქამომდე არ ემონა მას, / არც აწ ემონოს შენი მხედარი...“

*„შენ საფლავზე დავდიოდი,
შენი ბედი მაწუხებდა,
ადრე გაწყდა შენი ფიქრი,
ადრე გაწყდა შენი სევდა.*

*ბევრს იტყოდა სწორ-უპოვარს
შენი ჩანგი ისე ჟღერდა,
„მერანს“ ქვეყნის გადამწვდენი
აღმაფრენა თუ დასწერდა!*

იგი ჩემი ნუგეშია,
სასოებით მაგონდება,
ვით ძაბილი შეუდარო,
მედიდური მოწოდება!

მოდის, რისხვა რისხვას მოსდევს,
ჩხავის, ჩხავის ყორნის ჯარი,
მამულს ჩემსასა ველარ ვხედავ,
წვალობს, ვინც მყავს მეგობარი!

სხვის მიწაზე ვხეტიალობ,
ქარიშხლისგან განასროლი,
ისე ობლად, ვით ზამთარში
ტოტს შთენილი ხის ფოთოლი!

ლტოლვასა და განწირვაში
რომ დავეცე ცივი მკვდარი
ვერ დამხედავს, ვისი ცრემლის
მე ამარყევს თუნდაც ცვარი?!

ასე მიდის დრო და ჟამი,
ასე დამდევს ხვედრი მწარი,
მაინც მინდა როგორც შენ თქვი
ისე ვიყო უშიშარი...”

(შარაძე, 2005ა, გვ. 382-383)

ნიკოლოზ ბარათაშვილის პოეტური სტრიქონების გახსენება გვხვდება ქართული კულტურული ემიგრაციის თვალსაჩინო წარმომადგენლის, ცნობილი პოეტის, მკვლევრისა და ჟურნალისტის, „ცისფერყანწელთა“ მეგობრის, **გიორგი გამყრელიძის** (ლიტ. ფსევდონიმი „გრიგოლ ზოდელი“) (1903-1975) ორ ლექსში, რომელიც დაიბეჭდა 1960 წელს სანტიაგო დე ჩილეში გამოცემულ მის ლექსთა კრებულში „გვიანი რთველი“. ეს ლექსებია: „ძველი სიმღერა“ (1947) და „ზღაპარი თბილისზე“ (1954):

„მზიბლავს ეს ჭალა, ეს მთა, ეს ველი,
მისდევ ვენახებს - ზვრებს უნაპიროს
და გულში ძველი სიმღერა მღერის:
„ჰოი, ნაპირნო, არაგვის პირნო“.
თქვენ საჩუქარი მიიღეთ ჩემი:
მსურს სისხლი ჩემი დაფნად დაგვინო.
მკერდნატყვიარი ყვირის ირემი
„ჰოი, ნაპირნო, არაგვის პირნო“.
იცვალნენ დრონი, თქვენ კვლავ ძველნი ხართ -
ჭალებო, მთებო შვებით მომზირნო!
დახოცილ ლომთა სისხლით სველნი ხართ
„ჰოი, ნაპირნო, არაგვის პირნო“.
მსურს, თქვენ ვაზების ზედაშეს ვსვამდე:
მხურვალეს, მზიანს, ჩვენ ქართულ მირონს,
დიდება შენდა უკუნისამდე
„ჰოი, ნაპირნო, არაგვის პირნო“.

როცა სადამოს ბინდი აშლილი
დაფარავს ჭალას და ცას საფირონს,
გიმღერებს სევდით ბარათაშვილი,
„ჰოი, ნაპირნო, არაგვის პირნო“
(„ძველი სიმღერა“. გამყრელიძე, 2011, გვ. 9).

* * *

„...როს გარიჟრაჟზე შენი ქედები
მზეს უმღერიან ოქროთაველას;
გიმღერენ ჰანგებს შენ პოეტები:
შოთა, აკაკი, ვაჟა-ფშაველა.
მაგრამ თუ ღამე მდუმარე კალთა
დაფარავს გელებს ნისლით და თრთვილით,
სული ობოლი გამოვა მტკვართან
და ატირდება ბარათაშვილი...“
(„ზღაპარი თბილისზე“. გამყრელიძე, 2011, გვ. 5).

აღსანიშნავია ის ფაქტი, გიორგი გამყრელიძის ამ ლექსებს ყურადღება დაუთმო გრიგოლ რობაქიძემ (1880-1962) თავის კრიტიკული წერილებში: „დღიურიდან“ (დაიბეჭდა „ბედი ქართლისას“ 1953 წლის მარტის №14-ში, გვ. 22), რომელშიც მან „საუკეთესი შაირი“ უწოდა „ძველ სიმღერას“ (რობაქიძე, 2012გ, გვ. 301) და „გვიანი რთველი“ გიორგი გამყრელიძისა“ (დაიბეჭდა ამავე ჟურნალის 1962 წლის №39-40 ნომერში), რომელშიც ლექსს „ზღაპარი თბილისზე“ მწერალი ასე გამოეხმაურა:

„გიორგი გამყრელიძე ლირიკოსია. მის შაირებში ბევრია უფრო ლირიული ვიდრე ხსენებული „ძველი სიმღერა“. გარნა ამ „სიმღერაში“ ერთი რამ არის საკვირველი. ყოველი ტაიპი შაირისა ბოლოვდება ნიკო ბარათაშვილის სევდიანი ამოძახილით „ჰოი ნაპირნო, არაგვის პირნო!“ ვთქვათ პირდაპირ: მოყვანილია იგი როგორც „ციტატა“, ამავე დროს ეს არაა „ციტატა“ – აი საკვირველი. რამდენჯერ მსმენია „ჰოი ნაპირნო, არაგვის პირნო!“ რამდენჯერ გადაუშლია ჩემთვის ამ ამოძახილს სევდით ავსილი გული ქართველისა! ვისმენ მას გამყრელიძის შაირში – ხმა სხვაა. რა საკვირველია, ეს ძახილი: „იქ“, საქართველოში მოსმენილი, სხვაა და „აქ“, გადმოხვეწილობაში გაგონილი, კიდევ სხვა. ხოლო „კონტექსტი“ მისი მაინც ერთი-და-იგივეა. გამყრელიძის შაირში კონტექსტი გადმოხვეწილობაა თვითონ და: ამოძახილი ამით მძაფრდება. და ხდება ისე, რომ ავტორი გადმოხვეწილობას ერთი სიტყვითაც არ იხსენებს – მით უფრო მეტყველია შაირი. ვერ ვიტყვი: სრულყოფილი იყოს უკანასკნელი ოსტატობის მხრივ. გარნა „ოსტატობა“ თავი-და-თავი არაა“ (რობაქიძე, 2012გ, გვ. 211).

საკითხის კვლევისას გვერდს ვერ ავუვლით მე-20 საუკუნის შუა ხანებში იტალიაში მოღვაწე ქართველ ემიგრანტ მეცნიერს, ნეაპოლის უნივერსიტეტის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის პროფესორს, ევროპაში ქართული ლიტერატურის პოპულარიზატორსა და „ვეფხისტყაოსნის“ იტალიურ ენაზე მთარგმნელს **შალვა ბერიძეს** (1892-1970). ნიკოლოზ ბარათაშვილის „მერანის“ შალვა ბერიძესეული ფრანგული თარგმანი (N. Baratachvili, Pegase, trad. par Ch. Beridze) 1938 წელს დაიბეჭდა ჟურნალ „ქართლოსის“ (№№9-10) ფურცლებზე (შარაძე, 2005ბ, გვ. 96). აღნიშნული ჟურნალი წარმოადგენდა საქართველოს ფაშისტური დარაზმულობის ორგანოს, რომელიც პარიზში 1937-1939 წლებში ვიქტორ ნოზაძის (1893-1975) რედაქტორობით გამოდიოდა. აღსანიშნავია ისიც, რომ საზღვარგარეთ გახიზვნამდე, 1917 წელს მოსკოვში მან გამოსცა წიგნაკი ნიკოლოზ ბარათაშვილის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის შესახებ: Поэт порыва (жизнь и творчество кн. Н.М. Бараташвили) (შარაძე, 1993, გვ. 353).

კვლევა გვინდა დავასრულოთ ქართველი მწერლის, პუბლიცისტისა და საზოგადო მოღვაწის **გრიგოლ რობაქიძის** ცნობილი ესეით „საუბარი კარდუსთან“, რომელიც მან ემიგრაციაში ყოფნისას დაბეჭდა პარიზში, კრებულში „ბედი ქართლისა“ (1948 წ., №1, ივლისი, პარიზი. გვ. 8-18; №2, ოქტომბერი, გვ. 7-9; 1949 წ., №4, აპრილი, გვ. 13-17) და რომლის ტექსტშიც არის ნ. ბარათაშვილისადმი მიძღვნილი სტრიქონები. მწერალი აქ იხსენებს 1909 წლის 24 ოქტომბერს ქუთაისში, ქართულ თეატრში წაკითხულ თავის საჯარო ლექციას: „სულიერი დრამა ნიკოლოზ ბარათაშვილისა“. გრ. რობაქიძის ეს ესეი მნიშვნელოვანია იმიტაც, რომ ამ ლექციის ტექსტი დღემდე მიკვლეული არ არის, შემორჩენილი იყო მხოლოდ მისი პროგრამა გაზეთ „დროებაში“ (1909 წ., №227, 14 ოქტომბერი) და მცირე ფრაგმენტი სათაურით „თარის ხმა“ ჟურნალში „ფასკუნჯი“ (1910 წ., №1, გვ. 76) (რობაქიძე, 2012გ, გვ. 666). ისინი შეტანილია გრიგოლ რობაქიძის ნაწერების ხუთტომეულშიც (რობაქიძე, 2012ა, გვ. 411). მოგვყავს ესეის ფრაგმენტები:

„1909 წელს, შემოდგომაზე, მოხსენებას ვკითხულობ ქუთაისის თეატრში ნიკოლოზ ბარათაშვილზე“. დარბაზი გაჭედულია ხალხით. მოხსენება მარჯვედ მიდის. „ვემტყველებ“ და არა „ვკითხულობ“. ბარათაშვილის შაირებიდან ადგილებიც ზეპირად მომყავს - მჯერაჩემი არაჩვეულებრივი მეხსიერება არც ეხლა მიღალატებს. უეცრად - არ ვიცი რის გამო - ვბორძიკობ: ვეღარ ვაგრძელებ ერთი შაირის ხვეულს. წამი აუტანელი ჩემთვის: მომხსენებლისათვის და კიდევ უფრო აუტანელი მსმენელთათვის. ამ დროს ლოჟაში, მარჯვნივ სცენიდან, ერთი დამსწრე მაღლა იმართება, ნელი, დაბალი სიტყვა გამფენილი ქართული კილოთი აგრძელებს იგი შეწყვეტილ შაირს. მთელი დარბაზი ფეხზე დგება და აზვირთული ტაშის ცემით ეხმიანება მას. სიხარულით აყვანილი, მეც ვუკრავ ტაშს და ისეთი გატაცებით: ვლამობ ფრენით გავყვებ მას. სად შეიძლება კიდევ განცდა ასეთი რამისა, თუ არ შენს სამფლობელოში, კარდუ?! ნეტარების ჟრუანტელი მივლის ტანში ეხლაც, როცა ამ ამბავს შენს წინაშე ვიგონებ. დამსწრე იგი - გავიგე შემდეგ - ტელემაკ გურიელი იყო, უმცროსი მმა მამია გურიელისა. (გამჩნევ: შენც აგიტოვდა გული)“ (რობაქიძე, 2012გ, გვ. 160).

ნ. ბარათაშვილს და მისი პოეზიის, „მერანის“ შეფასებას ეთმობა კიდევ ერთი პოეტური პასაჟი დასახელებული ესეიდან:

„გატყობ, კვლავ ადელდი. ეხლა ესეც იღე ყურად. ოცდაათიან წლებში გასული საუკუნისა საქართველოს ნიადაგის ნოყო ამამწდალს მიაგავდა. შენმა ენგადმა ქვეფსკნელიდან მოულოდნელად ნიკო ბარათაშვილით აიხილა თვალი - ნიადაგი უხვად ანოყიერდა, თუმცა პოეტს ამ თვალთ ამ სოფელს დიდ ხანს არ უმზერია. მარტოდ მარტო ერთი შაირი რომ დაეტოვებია მას: „მერანი“, მაშინაც კი მისი სახელი უკვდავი დარჩებოდა, არა მარტო საქართველოში. ყმაწვილმა ნიკომ ისუნთქა უფსკრულის პირას ტრაგიულობა „ქართლის ბედისა“, ხოლო ბედის პირისპირ უკუ არ იქცა: მან დიონისური თრობით უფსკრულის თავზე გავარდნილი მერანი გადააფრინა, მარჯით და ღებნიტ!“

„რამდენჯერ განმიცდია ეს გადაფრენა!“

„ფრიდრიხ ნიცშე მაშინ ჯერ დაბადებულიც არ იყო. „მერანში“ მოცემულია ნიცშე მთელი მისი კიდევანით“ (რობაქიძე, 2012გ, გვ. 168-169).

გვინდა აღვნიშნოთ ისიც, რომ ქართულ ემიგრანტულ გამოცემების ფურცლებზე გვხვდება აგრეთვე როგორც ნიკოლოზ ბარათაშვილსა და მის ცხოვრება-შემოქმედებასთან დაკავშირებული იკონოგრაფიული მასალა, ასევე ციტატები მისი ლიტერატურული მემკვიდრეობიდან.

ამრიგად, მოხსენებაში ჩვენ შევეცადეთ თავი მოგვეყარა და წარმოგვედგინა ქართულ ემიგრანტულ ლიტერატურაში არსებული ის მნიშვნელოვანი ტექსტები, რომელიც უკავშირდება დიდ ქართველ რომანტიკოს პოეტს ნიკოლოზ ბარათაშვილს. მათი გაცნობა, ვფიქრობთ, ხელი შეუწყობს როგორც ბარათაშვილოლოგიური, ასევე ქართული ემიგრაციისადმი მიძღვნილი კვლევების გაგრძელებას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- გამყრელიძე, გ. (2011). გვიანი რთველი. თბილისი: „საარი“.
- მგელაძე, ვ. (1934). 26 მაისი. პარიზი: დ. ხელაძის გამოცემა.
- რობაკიძე, გ. (2012ა). ნაწერები. წიგნი II. შეადგინა, გამოსაცემად მოამზადა და კომენტარები დაურთო ლ. ცომაიამ. თბილისი: „ლიტერატურის მუზეუმი“.
- რობაკიძე, გ. (2012ბ). ნაწერები. წიგნი III. შეადგინა, გამოსაცემად მოამზადა და კომენტარები დაურთო ლ. ცომაიამ. თბილისი: „ლიტერატურის მუზეუმი“.
- რობაკიძე, გ. (2012გ). ნაწერები. წიგნი IV. შეადგინა, გამოსაცემად მოამზადა და კომენტარები დაურთო ლ. ცომაიამ. თბილისი: „ლიტერატურის მუზეუმი“.
- შარაძე, გ. (1993). უცხოეთის ცის ქვეშ: ტომი II. თბილისი: „მერანი“.
- შარაძე, გ. (2001). ქართული ემიგრანტული ჟურნალისტიკის ისტორია: ტომი I. თბილისი: „ბეჭდვითი სიტყვის კომბინატი“.
- შარაძე, გ. (2003). ქართული ემიგრანტული ჟურნალისტიკის ისტორია: ტომი III. თბილისი: „მეცნიერება“.
- შარაძე, გ. (2005ა). ქართული ემიგრანტული ჟურნალისტიკის ისტორია: ტომი VII. თბილისი: „მეცნიერება“.
- შარაძე, გ. (2005ბ). ქართული ემიგრანტული ჟურნალისტიკის ისტორია: ტომი VIII. თბილისი: „მეცნიერება“.

References:

- Gamq'relidze, G. (2011). Gviani rtveli. [Late Harvest]. Tbilisi: "Saari".
- Mgeladze, V. (1934). 26 mai. [May 26]. Paris: D. Kheladze Publishing.
- Robakidze, G. (2012a). Nats'erebi. Ts'igni II. Sheadgina, gamosatsemad moamzada da k'oment'arebi daurto L. Tsomaia [Writings. Book II]. Compiled, prepared for publication and annotated by L. Tsomaia. Tbilisi: "Literature Museum".
- Robakidze, G. (2012b). Nats'erebi. Ts'igni III. Sheadgina, gamosatsemad moamzada da k'oment'arebi daurto L. Tsomaia [Writings. Book III]. Compiled, prepared for publication and annotated by L. Tsomaia. [Writings]. Book III. Compiled, prepared for publication and annotated by L. Tsomaia Tbilisi: "Literature Museum".
- Robakidze, G. (2012c). Nats'erebi. Ts'igni IV. sheadgina, gamosatsemad moamzada da k'oment'arebi daurto L. Tsomaia [Writings. Book IV]. Compiled, prepared for publication and annotated by L. Tsomaia. [Writings]. Book IV. Compiled, prepared for publication and annotated by L. Tsomaia Tbilisi: "Literature Museum".
- Sharadze, G. (1993). Utskhoetis tsis kvesh. T'omi II. [Under a Foreign Sky]. Vol. II. Tbilisi: "Merani".
- Sharadze, G. (2001). Kartuli emigrant'uli zhurnalit'ik'is ist'oria. T'omi I. [History of Georgian Emigrant Journalism. Vol. I]. Tbilisi: "Printing Word Combine".
- Sharadze, G. (2003). Kartuli emigrant'uli zhurnalit'ik'is ist'oria. T'omi III. [History of Georgian Emigrant Journalism. Vol. III]. Tbilisi: "Metsnierba".
- Sharadze, G. (2005a). Kartuli emigrant'uli zhurnalit'ik'is ist'oria. T'omi VII. [History of Georgian Emigrant Journalism. VII]. Vol. Tbilisi: "Metsnierba".
- Sharadze, G. (2005b). Kartuli emigrant'uli zhurnalit'ik'is ist'oria. T'omi VIII. [History of Georgian Emigrant Journalism. Vol. VIII]. Tbilisi: "Metsnierba".

Rusudan Turnava

რუსუდან თურნავა

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი

Georgia, Tbilisi

საქართველო, თბილისი

**Georgian Literature and Culture on the Pages of the “Revue de Kartvélogie Bedi Kartlisa”
(1970-1980s)**

**ქართული ლიტერატურა და კულტურა „რევიუ დე კარტველოლოჟი ბედი ქართლისა“
ფურცლებზე
(1970-1980-იანი წლები)**

DOI: <https://doi.org/10.62119/cils.18.2025.10931>

The establishment of contacts between the foreign centers for the study of Georgian culture and Georgian scholars was greatly facilitated by the journal of Georgian and Caucasian studies - *Revue de Kartvélogie Bedi Kartlisa*, which was published in European languages in Paris from 1957 to 1984 (in Georgian from 1948 to 1964). Under the leadership of the editors-publishers, Kalistrat and Nino Salia, the journal attracted the attention of scholars and the general public interested in Georgian art and culture around the world, and Paris became the international center of Kartvelology.

Based on publications and personal funds, the work presents: The activities of Kalistrat and Nino Salia as organizers, researchers of Georgian literature and history, the significance of the works of the journal's foreign and Georgian correspondents, cooperation between them and translations of Georgian poetry in the context of the era. This is a general picture created on the basis of 16 volumes published during the research period (1970-1980s).

Key words: The Revue de Kartvélogie Bedi Kartlisa, European and American Kartvelologists, The International Center of Kartvelology, Paris

საკვანძო სიტყვები: „რევიუ დე კარტველოლოჟი ბედი ქართლისა“, ევროპელი და ამერიკელი ქართველოლოგები, ქართველოლოგიის საერთაშორისო ცენტრი, მეოცე საუკუნე, პარიზი

პოლიტიკურ და კულტურულ გზაჯვარედინზე მყოფი საქართველო ყოველთვის ეძებდა ევროპასთან კომუნიკაციის გზებს. ჯერ კიდევ შუა საუკუნეებიდან დაიწყო ქართველთა ურთიერთობა დასავლეთის კულტურის მოღვაწეებთან. ძველ ქართულ ლიტერატურულ ძეგლებში მოხსენიებული არიან უცხოური კულტურის მოღვაწეები, უცხოურ წყაროებში კი – ქართველები.

პირველი უცხოელი ქართველოგი, აკადემიკოსი მარი-ფელისიტე ბროსე საქართველოში თავისი მოგზაურობის გეგმის შესავალში, რომელიც 1846 წლის 5 ნოემბერს წარუდგინა სანკტ-პეტერბურგის საიმპერატორო მეცნიერებათა აკადემიას, აღნიშნავს, რომ XV საუკუნიდან საქართველოში იმოგზაურა მრავალმა უცხოელმა, მაგრამ არავის უცდია მისი ისტორიის, ეთნოგრაფიის, ხელოვნების ან ლიტერატურის მეცნიერული შესწავლა (Salia, 1980, p. 13).

ქართული ლიტერატურისა და ხელოვნების კვლევა საზღვარგარეთ განსაკუთრებით ნაყოფიერი გახდა მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ, როდესაც ევროპასა და ამერიკის შეერთებულ შტატებში თანდათანობით შეიქმნა ქართული კულტურის შემსწავლელი ცენტრები. მანამდე, 1935-1937 წლებში ინგლისელი ისტორიკოსისა და ფილოლოგის უილიამ ალენისა და ინგლისში მცხოვრები ისტორიკოსის, ანდრია გუგუშვილის ხელმძღვანელობით გამოდიოდა ქართული კვლევების ჟურნალი „გეორგიკა“. მისი 1937 წლის ტომი თითქმის მთლიანად მიეძღვნა შოთა რუსთაველის 750 წლისთავის იუბილეს. „გეორგიკამ“ შეწყვიტა არსებობა მეორე მსოფლიო ომის გამო.

უცხოელ ქართველოლოგებსა და საქართველოს შორის მეცნიერული კონტაქტების დამყარებას ხელი შეუწყო ქართველოლოგიური და კავკასიოლოგიური კვლევების ჟურნალმა – „რევიუ დე კარტველოლოჟი ბედი ქართლისა“, (ქართველოლოგიური და კავკასიოლოგიური კვლევები) (*Revue de Kartvéologie Bedi Kartlisa, Etudes Géorgiennes et Caucasiennes*), რომელიც კალისტრატე და ნინო სალიების ხელმძღვანელობით 1957 წლიდან 1984 წლის ჩათვლით გამოდიოდა პარიზში ევროპულ ენებზე. ჟურნალმა მიიპყრო დაინტერესებული მეცნიერებისა და ფართო საზოგადოების ყურადღება და პარიზი გახდა ქართველოლოგიისა და კავკასიოლოგიის საერთაშორისო ცენტრი.

ჟურნალის რედაქტორ-გამომცემლებმა, კალისტრატე და ნინო სალიებმა თავდაპირველად 1948 წელს დაიწყეს მისი გამოცემა ქართულ ენაზე, მაგრამ მაშინ ენობრივო ბარიერის გამო მან ვერ მიიზიდა მეცნიერები. 1964 წლის ჩათვლით „ბედი ქართლისა“ კვლავ გამოდიოდა ქართულად და 1957 წლიდან, პარალელურად, ევროპულ ენებზე. დამაარსებლებმა არ დაზოგეს თავიანთი ენერგია და შესაძლებლობები, რომ ჟურნალი გამხდარიყო ავტორიტეტული მთელს მსოფლიოში. ქართველი მეცნიერებისა და უცხოელი ქართველოლოგების აქტიურმა თანამშრომლობამ არაჩვეულებრივი შედეგი გამოიღო – ძალა მოიკრიბა და გაფართოვდა ქართულ-ევროპული ლიტერატურულ-კულტურული ურთიერთობა. ჟურნალის სამეცნიერო საბჭო შედგებოდა ჰუმანიტარული დარგების მაღალი კვალიფიკაციის 17 მეცნიერებისაგან, მათ შორის: იულიუს ასფალგი, მიუნხენის უნივერსიტეტის პროფესორი, აღმოსავლეთის ქრისტიანული ტექსტების კოლექციის არაბული და ქართული სექციის, „კორპუს სკრიპტორუმ კრისტიანორუმ ორიენტალიუმ“ მთავარი რედაქტორი, ჟორჟ დიუმეზილი – ფრანგი ენათმეცნიერი, კავკასიოლოგი, რენე ლაფონი – ფრანგი ენათმეცნიერი, ბასკოლოგი, კავკასიოლოგი, ბორდოს უნივერსიტეტის პროფესორი, ჟერარ გარიტი – ლუვენის უნივერსიტეტის პროფესორი, ბელგიის სამეფო აკადემიის წევრი, აღმოსავლეთის კვლევების ჟურნალის, „ლე მუზეონ“ რედაქტორ-გამომცემელი, ივეტ გრიმო – ლიტერატურისა და ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა დოქტორი, აღმოსავლური მუსიკის კვლევითი ცენტრის დამაარსებელი, პარიზის უნივერსიტეტის (პარიზი VII), პროფესორი, დევიდ მარშალ ლენგი – კავკასიური კვლევების პროფესორი ლონდონის უნივერსიტეტში, თბილისის უნივერსიტეტის საპატიო დოქტორი, გერტრუდ პეჩი – იენის ფრიდრიხ შილერის უნივერსიტეტის პროფესორი, ჰანს ფოგტი – ოსლოს უნივერსიტეტის პროფესორი, ნორვეგიისა და დანიის მეცნიერებათა და ლიტერატურის აკადემიების წევრი, ბერნარ უტიე – აღმოსავლეთის ქრისტიანული ლიტერატურის სპეციალისტი, საფრანგეთის სამეცნიერო კვლევების ეროვნული ცენტრის დირექტორი, ფრიბურის (შვეიცარია) და თბილისის უნივერსიტეტების საპატიო დოქტორი და სხვები.

რენე ლაფონი (1899-1974) ერთ-ერთი გამორჩეულია იმ უცხოელ ენათმეცნიერთა და კავკასიოლოგთა შორის, ვინც ღრმად შეისწავლა ქართული ენა და კულტურა და თავისი მრავალრიცხოვანი გამოკვლევებით სიცოცხლის ბოლომდე ხელს უწყობდა მისი საერთაშორისო ავტორიტეტის გაფართოებას, ჟურნალ „ბედი ქართლისას“ რედაქციის წარმატებით მუშაობას.

1926 წლიდან რენე ლაფონის ყურადღება მიმართულია სამი დიდი თემისაკენ: ბასკური ენა, ქართული ენა და სხვა კავკასიური ენები, ამასთანავე შედარება ბასკურსა და კავკასიურ ენებს შორის, რასაც ის განუწყვეტლივ იკვლევდა. ერთდროულად სწავლობდა ქართულს, ყაზარდოულს და ბასკურს. 1929 წელს პარიზის საენათმეცნიერო ჟურნალში გამოქვეყნდა რ. ლაფონის სტატია – „რამდენიმე თანხვედრა ჩრდილო კავკასიურ ენებსა და ქართველურ ენებს შორის“ (*Quelques rapprochements entre les langues caucasiennes septentrionales et les langues kartvéles*, 1929). 1943 წელს ბორდოს უნივერსიტეტმა გამოსცა მისი სადოქტორო დისერტაციისთვის შექმნილი ორი ტომი: 1. „ბასკური

ზმნის სისტემა XVI საუკუნეში“ (*Le Système du verbe basque au XVI siècle, Bordeaux, ed. Delmas, 1943*) და 2. „ზმნური ფორმების სისტემა დამხმარე ზმნასთან XVI საუკუნის მთავარ ბასკურ ტექსტებში“ (*Le Système des formes verbales à auxiliaire dans les principaux textes basques du XVI siècle, Bordeaux, ed. Delmas, 1943*), რისთვისაც მიენიჭა საფრანგეთის ინსტიტუტის „ვოლნეის პრემია“.

1975 წლის „რევიუ დე კარტველოლოგი ბედი ქართლისას“ 33-ე ტომში (Tchikobava, 1975, p. 9-19) დაისტამბა აკადემიკოს არნოლ ჩიქობავას სტატია – „ბასკოლოგ-კავკასიოლოგი რენე ლაფონი და იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების თანამედროვე ამოცანები“ (მის მიერ თბილისში, რენე ლაფონის ხსოვნისამი მიძღვნილ სხდომაზე, 1974 წლის 5 ნოემბერს წარმოთქმული სიტყვის მიხედვით). ავტორი იწყებს საფრანგეთის წვლილის წარმოჩენით ქართველოლოგიური და კავკასიოლოგიური კვლევების განვითარებაში, აღნიშნავს, რომ მარი ბროსე იყო საზღვარგარეთ შექმნილი პირველი და მთელი მე-19 საუკუნის განმავლობაში ერთადერთი თანმიმდევრული ქართული ენის გრამატიკის ავტორი, რომლითაც უცხოელი მეცნიერები ქართულ ენას სწავლობდნენ. ჟორჟ დიუმე-ზილს ეკუთვნის ფუნდამენტური ნაშრომები ჩრდილო კავკასიის ენების შესახებ, მაგრამ ლაზური ენის გარდა, მას არ შეუსწავლია სხვა ქართველური ენები. შემდეგ აროლდ ჩიქობავა განიხილავს რენე ლაფონის ნაშრომებს, ვრცლად არის ახსნილი მათი უდიდესი მნიშვნელობა ბასკური და იბერიულ-კავკასიური ენების ნათესაობის ჰიპოთეზის დასმისა და კვლევის შედეგების მიხედვით. ორტომეულ ფუნდამენტურ ნაშრომში „ბასკური ზმნის სისტემა XVI საუკუნეში“, აშობს ქართველი ენათმეცნიერი, რ. ლაფონმა გამოყო მსაგავსების 50 ნიშანი ბასკურსა და კავკასიურ ენებს შორის, რომელთა ნაწილი მის მიერ პირველად იყო აღმოჩენილი. მას შემდეგ რენე ლაფონი თანმიმდევრულად მუშაობდა ბასკური ენის მორფოლოგიასა და ფონოლოგიაზე მთელი სიცოცხლის განმავლობაში. იგი არის მრავალი გამოკვლევის ავტორი ქართული ენისა და მთის იბერიულ კავკასიური ენების შესახებ. მიუხედავად ამისა, არნოლდ ჩიქობავას აზრით, იბერიულ-კავკასიური ენებისა და ბასკური ენის ნათესაობა არ არის დამტკიცებული და საჭიროა მეტი ძალისხმევა, რომ რენე ლაფონის და სხვა ენათმეცნიერების (გერმანელი ლინგვისტი კარლ ერნსტ ბოუდა (1901-1979), ფრანგი ჟორჟ დიუმეზილი) მიერ გაწეულმა დიდმა შრომამ ამაოდ არ ჩაიაროს. კერძოდ, ჩიქობავას საჭიროდ მიაჩნია კვლევების გაგრძელება შემდეგ გარემოებათა გათვალისწინებით: 1. ბასკური და იბერიულ კავკასიური ენების ისტორიული წარსულის უფრო ფართოდ შესწავლა, რადგან მათი საერთო მახასიათებლები წარსულში უკეთესად გამოჩნდება, ვიდრე მათ თანამედროვე ფორმებში. 2. ქართველმა კავკასიოლოგებმა უფრო ღრმად უნდა შეისწავლონ ბასკური ენა, რადგან „ბასკოლოგ-კავკასიოლოგის“ კომპეტენცია გულისხმობს კომპლექსური პროფილის სპეციალისტს. ის უნდა ერკვეოდეს ქართული ენის ისტორიაში, მთის იბერიულ-კავკასიური ენების სამი ჯგუფიდან თითო ენას მაინც უნდა ფლობდეს. ასეთ სპეციალისტს სჭირდება თეორიული ლინგვისტიკის ღრმა ცოდნა, რათა ახალ თეორიებს შორის გამოარჩიოს საუკეთესო და არა მოდური. სტატიის დასასრულს, არნ. ჩიქობავა იმედს გამოთქვამს, რომ ქართველი კავკასიოლოგების ახალგაზრდა თაობა თავს გაართმევს ამ რთულ ამოცანებს. მას მოაქვს აკად. ვ. შიშმარიოვის აზრი: ბასკოლოგია წარმოადგენს მსოფლიო მნიშვნელობის სამეცნიერო პრობლემას. ამიტომ არნ. ჩიქობავას ამ აქტუალური სამეცნიერო პრობლემის გადაწყვეტის საშუალებად მიაჩნია კადრების კვალიფიკაციის ამაღლება, რითაც პატივს მიაგებენ უდიდესი ბასკოლოგ-კავკასიოლოგის, რენე ლაფონის ხსოვნას.

რენე ლაფონი ასზე მეტი ნაშრომის, თარგმანის და რეცენზიის ავტორია ქართველოლოგიაში. მან რეცენზიები მიუძღვნა ქართველი და ევროპელი ქართველოლოგების ნაშრომებს, რომლებმაც თავის მხრივ შეაფასეს მისი გამოკვლევები. რ. ლაფონის ვრცელი მიმოხილვა აკაკი შანიძის ნაშრომზე „ქართული ენის გრამატიკის საფუძვლები“ (დაიბეჭდა „ბედი ქართლისას“ 1974 წლის 32-ე ტომში, გვ. 292-294 (Lafon, 1974, p. 292-294). ფრანგი მეცნიერი კარგად იცნობს აკაკი შანიძის ნაშრომებს ქართული ენისა და ლიტერატურის საკითხებზე, აღნიშნავს, რომ მისი მეცნიერული და პედაგოგიური მოღვაწეობა პარალელურად მიმდინარეობს. რეცენზენტი წარმოაჩენს მუშაობის მრავალწლიან პროცესს, ქართული ენის გრამატიკის სხვადასხვა წლებში გამოცემული სახელმძღვანელოებიდან (1930, 1962) დაწყებული, ამ ნაშრომის ნაწილების გამოქვეყნებამდე (1942, 1943, 1953) და ბოლოს, ფუნდამენტური ნაშრომის შექმნამდე, რომელშიც რთული საკითხები ახლი რედაქციით

არის წარმოდგენილი; ჩანს როგორ ვითარდებოდა აკაკი შანიძის კონცეფციები ამ დარგში, რომელიც მეცნიერული პასუხისმგებლობითა და ენთუზიაზმით ეკიდებოდა საქმეს. წიგნის შესავალში აკ. შანიძე ამბობს: „ცხადია, ბევრი რამ რჩება გასაკეთებელი და დასაზუსტებელი, მაგრამ ნათელია, რომ ის ძირითადი სირთულეები, რომელსაც ვხვდებოდით ქართული ენის მორფოლოგიური სტრუქტურის ახსნაში, დაძლეულია და გახსნილია გზა მომავალი კვლევა-ძიებისთვის“ (Lafon, 1974, p. 293).

„მომავალ კვლევა-ძიებას“ ეკუთვნის სწორედ, – წერს რენე ლაფონი, სინტაქსი. შანიძემ ეს ყველაზე უკეთ იცის. მის „გრამატიკას“ და „საფუძვლებს“ აწერია – „I. მორფოლოგია“... სახელოვანი მეცნიერს, რომელმაც პატივი დამდო თავისი მეგობრული დამოკიდებულებით, ვთხოვ ნებართვას აქ ერთი მოგონების გასახსენებლად. 1966 წლის ოქტომბრის ერთ ნაშუადღევს თბილისის აეროპორტისკენ რომ მივემართებოდი, ჩემს მეუღლესთან ერთად, შანიძემ, რომელმაც ჩვენი გაცილება დაჟინებით მოისურვა, გამიზიარა თავისი გეგმები, რომელთა განხორციელების იმედი ჰქონდა. მის გეგმებში დაასახელა „საფუძვლების“ მეორედ გამოცემა, ასევე ქართული ენის სინტაქსი და ძველი ქართული ენი გრამატიკა. იმედი გვაქვს, რომ შანიძე შეძლებს მალე, მიუხედავად მისი მრავალი ამოცანისა, დაუმატოს „სინტაქსი“-იმ დიდებულ ძეგლს, რომელიც მან აუგო თავის მშობლიურ ენას.“ (Lafon, 1974, pp. 293-294).

ოსლოს უნივერსიტეტის პროფესორი, ნორვეგიელი ენათმეცნიერი, ქართველოლოგი და კავკასიოლოგი ჰანს ფოგტი(1903-1986) ზოგადი ენათმეცნიერების და ინდოევროპულ ენათა სპეციალისტი იყო. იმავდროულად გახლდათ მრავალი საენათმეცნიერო საზოგადოების საბჭოს წევრი, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის საპატიო დოქტორი. ჟურნალ „რევიუ დე კარტველოლოჟი ბედი ქართლისას“ სამეცნიერო საბჭოს წევრი. 1932-1934 წლებში ოსლოს უნივერსიტეტის სტიპენდიით საქართველოში სწავლობდა ქართულს, სვანურს და მეგრულს. მისი მასწავლებლები იყვნენ ილია აბულაძე, აკაკი შანიძე, ვარლამ თოფურია, მაკარ ხუბუა. მას ქართული ენისადმი ინტერესი გაუჩნდა 1920-იან წლებში ცნობილ ქართველ ფილოსოფოსთან, კიტა მეგრელიძესთან ურთიერთობის შედეგად (თურნავა, 1978, გვ. 175), რომელსაც გერმანიაში შეხვდა. კიტა მეგრელიძე 1927 წელს დაბრუნდა საქართველოში და ხელი შეუწყო ჰანსის თბილისში ჩამოსვლას. სტუმარი აქ მასპინძლის ბინაზე ცხოვრობდა.

ჰანს ფოგტი უაღრესად ნიჭიერი, მრავალი ენის მცოდნე პოლიგლოტი და მრავალმხრივი მოღვაწე იყო, კარგად იცნობდა ქართულ ლიტერატურას, ქართველი მწერლების ნაწარმოებებიდან ხშირად მოჰყავდა მაგალითები თავის ლიგვისტურ ნაშრომებში. ამასთანავე ის გამოირჩეოდა პიროვნული თვისებებითაც. სათნო, გულწრფელმა, მეცნიერებაზე უანგაროდ შეყვარებულმა ნორვეგიელმა სტუმარმა ქართველი კოლეგების გარდა მრავალი მეგობარი გაიჩინა ჩვენში, განსაკუთრებით მწერლები და ხელოვანი ადამიანები: მ. ჯავახიშვილი, ნ. ლორთქიფანიძე, ი. გრიშაშვილი, ს. ჩიქოვანი, სესილია თაყაიშვილი, ს. ზაქარიაშვილი, ლ. გუდიაშვილი, დ.კაკაბაძე, ე. ახვლედიანი, ხანგრძლივი მეგობრობა აკავშირებდა კიტა მეგრელიძესთან და იოსებ მეგრელიძესთან. ქართველებსა და დიდ ნორვეგიელ ენათმეცნიერს შორის ისეთი სულიერი კავშირები გაიბა, რომ ის ხშირად იმეორებდა თურმე: დიდხანს ვიცხოვრე საფრანგეთში, გულითადი მეგობარი ვერ გავიჩინე, შედარებით ცოტა ხანს ვიცხოვრე საქართველოში, მეგობრებით გავმდიდრდი, რაც ქართველი ხალხის დიდებუებოვნებას უნდა მიეწეროსო.(ფეიქრიშვილი, 2012, გვ.323-324).

1966 წელს ჰანს ფოგტი მონაწილეობდა შოთა რუსთაველის დაბადებიდან 800 წლის საიუბილეო ღონისძიებებში, ქართულად წარმოთქვა სიტყვა და გამოხატა თავისი აღფრთოვანება ქართველი პოეტისა და მისი პოემისადმი, დაახასიათა ვეფხისტყაოსნის მნიშვნელობა მსოფლიო პოეზიაში.

ბელგიელ აღმოსავლეთმცოდნეს, ქრისტიანული აღმოსავლეთის ლიტერატურის გამორჩეულ სპეციალისტს, ქართველოლოგსა და არმენოლოგს, ჟერარ გარიტს (1914-1990) დიდი წვლილი მიუძღვის ქართული სასულიერო ლიტერატურის ძეგლების შესწავლის, თარგმნისა და მთელს

მსოფლიოში პოპულარიზაციის თვალსაზრისით. იგი იყო ლუვენის ფრანგულენოვანი უნივერსიტეტის პროფესორი 1950 წლიდან, აღმოსავლეთმცოდნეობის ჟურნალ „მუზეონის“ მთავარი რედაქტორი, ბელგიის სამეფო აკადემიის წევრი, მსოფლიოში აღიარებული მეცნიერი. გამოქვეყნებული აქვს 400-ზე მეტი ნაშრომი, მათ შორის 20 დიდტანიანი წიგნი. ქართველოლოგიის დარგში განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს მისი შემდეგი ნაშრომები: „პალესტინურ-ქართული კალენდარი სინური ხელნაწერის N34-ის მიხედვით“ (*X საუკუნე*) – (*Le Calendrier Palestino-georgien du Sinaiticus 34 (Xsicle) édité, traduit et commenté, Subsidia Hagiographica, No 30. Bruxelles, Société des Bollandistes, 1958 (en français)*), სინის მთის ქართული ლიტერატურული კატალოგი(ქართული ხელნაწერების აღწერილობა) (*Catalogues des manuscrits géorgiens littéraires du Mont Sinai, – Subsidia, tome 9, vol. 165, Louvain, Durbecq, 1956 (en français)*), „მოციქულთა საქმეთა“ ძველი ქართული რედაქცია ორი სინური ხელნაწერის მიხედვით“ (*L'Ancienne version géorgienne des actes des apotres d'après les deux manuscrits du Sinai, Louvain, Publications universitaires – Institut Orientaliste, 1955*), „სვიმეონ მესვეტის და წმინდა ეფრემის ცხოვრება“ (*Vies géorgiennes de S.Symeon Stylite l'Ancien et de S.Ephrem, Louvain, Iber 8, 1957*), „წმინდა ანტონის ეპისტოლეთა ქართული ვერსია და კოპტური ფრაგმენტები“ (*Lettres de S. Antoine version géorgienne et fragments coptes – Scriptores iberici, toms 5, vol. 148*), „გიორგი ჰაგიორიტი ბერძნული „ბალავარიანის“ წარმოშობის შესახებ“ (*le Temoignage de Georges l'Hagiorite sur l'origine du "Barlaam" grec, Stracchio da Museon. Revues d'études orientales, 71, 1958*), „სინის ქართული ხელნაწერები“ (*Les Manuscrits géorgiens du Sinai – Bedi Kartlisa, t. 1, 1957, p. 7-11*).

ნაშრომისათვის „პალესტინურ-ქართული კალენდარი სინური ხელნაწერის N34-ის მიხედვით“ (*X საუკუნე*), ჟერარ გარიტს 1959 წელს მიენიჭა ფრანკის პრემია (Le Prix Francqui), რომელიც ბელგიის მეფე ბოდუენმა პირადად გადასცა მას. ეს ჯილდო ეძლევა მეცნიერს, რომლის ნაშრომი ბელგიის მეცნიერებას საერთაშორისო აღიარებას მოუტანს. ამ მოვლენას თავის ჟურნალში გამოეხმაურა „ბედი ქართლისას“ რედაქტორ-გამომცემელი, კალისტრატე სალია (Sاليا, 1959, p. 3-7). ის მაღლიერების გრძნობას და უღრმეს პატივისცემას გამოხატავს ჟერარ გარიტისადმი, როგორც ქრისტიანული აღმოსავლეთის ენებისა და ლიტერატურების ფართო პროფილის იშვიათი სპეციალისტისადმი, რომლის ფუნდამენტური შრომები ერთდროულად მოიცავს ბიზანტიურ, კოპტურ, ქრისტიანულ არაბულ, სირიულ, ქართულ და სომხურ სამყაროს, და რომელმაც დიდ წვლილი შეიტანა ქართული ქრისტიანული ლიტერატურის კვლევაში, მსოფლიოს გააცნო მისი მნიშვნელობა. გარიტმა ქართული წერილობითი ძეგლების, ხელნაწერი ტრადიციის კვლევა ბერძნულ-პალესტინური მწერლობის კონტექსტში გადაიტანა, წარმოაჩინა ქრისტიანული აღმოსავლეთის ხალხების წვლილი ბიზანტიური ცივილიზაციის ჩამოყალიბებაში. ფრანკის პრემიის ჟიურის მიერ გარიტის ნაშრომებს შორის შერჩეულ პალესტინურ-ქართულ კალენდარს „ანალებქა ბოლანდიანამ“ უწოდა „დოკუმენტი, რომელიც უნიკალურია თავისი მოცულობით, სიძველით და შინაარსის თავისებურებით.“ კალისტრატე სალია ასევე ყურადღებას ამახვილებს ბელგიელი მეცნიერის მიერ შედგენილ წმინდა ეკატერინეს მონასტრის ბიბლიოთეკის უნიკალური კატალოგზე. იგი წერს: „სინის მთის ქართული ხელნაწერების ჟ. გარიტის მიერ შედგენილი კატალოგი, სპეციალისტების აზრით, არამარტო ყველაზე სრული და კარგად შედგენილი კატალოგია, არამედ საუკეთესოა ყველა ნაშრომს შორის, რომელიც ოდესმე მიეძღვნა სინურ ხელნაწერებს“ (Sاليا, 1959, p. 3). ამიტომ არის ის აღიარებული წერილობითი ძეგლების კატალოგიზაციის ნიმუშად.

კალისტრატე და ნინო სალიების დაუღალავი შრომის შედეგად „ბედი ქართლისა“ გადაიქცა დამაკავშირებელ ხიდად ქართველ, ევროპელ და ამერიკელ ქართველოლოგებს შორის. მათ შორის თანამშრომლობა დაიწყო 1960-იან წლებში, როდესაც შესუსტდა საბჭოთა იდეოლოგიის წნეხი საზღვარგარეთის ქვეყნებთან ურთიერთობის საკითხებში. ამან ხელი შეუწყო ქართველოლოგთა ნაშრომების დონის ამაღლებას და გაფართოებას. თავდაპირველად ქართველი მეცნიერები თავს იკავებდნენ „რევიუ დე ქართველოლოჟიის“ რედაქციასთან თანამშრომლობისაგან. როგორც ჩანს, წარსულის მძიმე გამოცდილება აგონდებოდათ. ერთ-ერთი პირველთაგანი, ვინც გაბედა ურათიერთობის დამყარება, აღმოჩნდა სერგო თურნავა, რომელმაც გახეთ „ახალგაზრდა კომუნისტის“ ფურცლებზე(1968, 11 ივლისი) გამოაქვეყნა კალისტრატე სალიას ნაშრომისადმი მიძღვნილი რეცენზია:

„ფრანგი მეცნიერის ნაშრომი ნიკოლოზ ბარათაშვილზე.“ ასე დაიწყო მისი ხანგრძლივი მიმოწერა კალისტრატე და ნინო სალიებთან ჟურნალის მუშაობის ხელშეწყობის მიზნით. სანიმუშოდ დავიმოწმებთ ბატონი კალისტრატე სალიას ერთ-ერთ წერილს (1970 წლის 7 თებერვალი) სერგო თურნავასადმი, რომელშიც კარგად ჩანს ამ ურთიერთობის მნიშვნელობა, რედაქციის მუშაობის პირობები და მოპოვებული წარმატება:

„დიდი მადლობა, რომ არ გვივიწყებთ. მიხეილ ჩიქოვანისადმი მიძღვნილი წიგნი დღეს მივიღე. ეტყობა საინტერესო უნდა იყოს. გუშინ მომივიდა უნგრეთიდან გრიგოლ ჩიქოვანის რჩეული. გადავხედე მხოლოდ. მართლაც შესანიშნავი ოსტატია ქართული სიტყვისა. გთხოვთ გადასცეთ ჩემგან დიდი მადლობა. მუშაობამ ასე მოიტანა, რომ მთელი საზღვარგარეთული ქართველოლოგიური დისციპლინის ცენტრი „ბედი ქართლისა არის“. საიდან არ მოდის შეკითხვა ამა თუ იმ საკითხზე. ჩვენი მუშაობა წდებდა ყველგან, ამერიკიდან იაპონიამდე, სადაც აინტერესებთ კავკასიის ერთა კულტურა. მარტო ამერიკაში ასი ხელმომწერი მყავს, უნივერსიტეტები და მეცნიერული საზოგადოებანი. ჩვენ ქართველოლოგებსაც მოვლა უნდა, მათაც სჭირდებათ დახმარება. აი ჰანს ფოგტი ათ დღეში ჩამოდის სპეციალურად, რომ მივეშველოთ მისი გრამატიკის ხელახლა გამოცემის საქმეში (თურნავა, 1999, გვ. 13).

კალისტრატე სალიამ მწვავე პოლიტიკური ვითარების გამო 1921 წელს დატოვა საქართველო. მან განათლება მიიღო ჯერ გერმანიაში, დაამთავრა ქ. ჰალეს უნივერსიტეტის იურიდიულ და ეკონომიკურ მეცნიერებათა ფაკულტეტი, შემდეგ სორბონის უნივერსიტეტის ჰუმანიტარული (ისტორია-ფილოლოგია) ფაკულტეტი. პარიზში გაიცნო კალისტრატემ პოლონეთიდან ჩამოსული ნინო ქურციკაშვილი. ისინი მალე დაქორწინდნენ და 1948 წელს საფრანგეთის სამეცნიერო კვლევების ეროვნული ცენტრის ფინანსური დახმარებითა და ნებართვით აისრულეს სანუკვარი ოცნება, დააარსეს „ბედი ქართლისა“, ქართველოლოგიური სამეცნიერო კვლევების ისტორიულ-ლიტერატურული ჟურნალი. საქმეს თანაბრად ინაწილებდნენ, კალისტრატე იყო რედაქტორი და ზოგჯერ კორექტორიც, ნინო – დამფუძნებელ-გამომცემელი (ფეიქრიშვილი, 2012, გვ. 124, 125). მასში თამაშრომლობდნენ ევროპაში მცხოვრები ქართველი ემიგრანტები; წარმატების ერთ-ერთი საფუძველი დიდ ერუდიციასთან ერთად გახდა პოლიტიკურ მიმართულებებზე უარის თქმა და მთავარ მიზნად საქართველოს ისტორიის, ქართული ენის, ლიტერატურისა და ხელოვნების წარმოჩენა და დაცვა დასავლური ცივილიზაციის არეალში. 1957 წლიდან, როდესაც კრებულში დაიწყო ფრანგულ, გერმანულ, ინგლისურ და იტალიურ ენებზე დაწერილი ნაშრომების გამოქვეყნება, 64 გვერდიანი პერიოდული გამოცემა დროთა განმავლობაში გახდა 360-400 გვერდიანი, უფრო გააქტიურდა კონტაქტები უცხოელ მეცნიერებთან, გაიზარდა კალისტრატე სალიას ავტორიტეტი მათ წრეში, იგი გახდა ჰამბურგის, ოსლოს, ლუვენის, ბორდოს, კამბერის უნივერსიტეტების საპატიო დოქტორი, პროფესორი, ხმელთაშუა ზღვის ქვეყნების აკადემიის წევრი, პარიზის საზიო, საისტორიო და ლინგვისტური, ასევე ბიზანტიოლოგიური საზოგადოებების წევრი, სამეცნიერო პრესის საერთაშორისო ასოციაციის ვიცე პრეზიდენტი, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის საპატიო აკადემიკოსი, საქართველოს საისტორიო საზოგადოების საპატიო წევრი.

ჟურნალის, „რევუ დე კარტველოლოჟი ბედი ქართლისა“ ავტორიტეტის განმტკიცებას ხელი შეუწყო მისი რედაქტორ-გამომცემლების, კალისტრატე და ნინო სალიების ერუდირებულმა, მეცნიერულ მეთოდოლოგიასა და წამყვანი ქართველი მეცნიერების ნაშრომებზე დამყარებულმა პუბლიკაციებმა. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია კალისტრატე სალიას ნაშრომები, რომელიც მოიცავს ფართო თემატიკას: ქართული ლიტერატურის, საქართველოს ისტორიისა და ხელოვნების კარდინალურ საკითხებს. მკვლევარი წარმოაჩენს საქართველოს წვლილს მსოფლიო ცივილიზაციების კონტექსტში და არგუმენტებით ასაბუთებს ქართული ლიტერატურისა და ხელოვნების თვითმყოფად ხასიათს.

კალისტრატე სალიას სტატიები თხუთმეტსაუკუნოვანი ქართული ლიტერატურის შესახებ თავდაპირველად მოკლე მიმოხილვების სახით იბეჭდებოდა „რევუ დე კარტველოლოჟი ბედი

ქართლისას“ 1964-1969 წლების XVII-XXVI ტომებში, რაც მიზნად ისახავდა უცხოელი მკითხველისთვის ქართულ ლიტერატურაში მთავარი ტენდენციებისა და განსაკუთრებით საინტერესო ნაწარმოებების გაცნობას, ევროპულ ლიტერატურასთან პარალელების გავლებას. 1972 წელს (ტომი XXIX-XXX, გვ. 205-239) გამოვეყენა უფრო ვრცელი, შევსებული რედაქცია, რომელიც მოიცავს V-XX საუკუნეებს.

გამოკვლევის დასაწყისიდანვე კ. სალია გამოყოფს ქრისტიანულ აღმოსავლეთში ერთ-ერთი ყველაზე ძველი და მდიდარი, თხუთმეტსაუკუნოვანი ქართული ლიტერატურის კვლევის მნიშვნელობას ლიტერატურათმცოდნის კვლევებისათვის ევროპის და მსოფლიო ლიტერატურის მასშტაბით. რამდენადაც ქართული ლიტერატურა მოიცავს ლიტერატურული ნაწარმოებების დიდ მრავალსახეობას, იგი ხელს უწყობს ანტიკური ქრისტიანული და შუასაუკუნეების ლიტერატურებთან დაკავშირებული პრობლემების კვლევას, ისევე როგორც ახლო აღმოსავლეთის და ბიზანტიის ხალხებს შორის ურთიერთობის ისტორიის შესწავლას. დიდმნიშვნელოვანი ტექსტების გარკვეული რაოდენობა, რომელთა ბერძნული ან სირიული ორიგინალები დაკარგულად ითვლება, შემონახულია ქართულ ვერსიებში და მათი აღდგენა მხოლოდ ამ რედაქციებით არის შესაძლებელი.

ქართული ლიტერატურის პირველი მხატვრული ძეგლის, იაკობ ცურტაველის „შუმანიკის წამების“ შესახებ მსჯელობისას, რომელიც დაიწერა 476-483 წლებში, პარიზელი მკვლევარი ამბობს, რომ ასეთი სრულყოფილი ნაწარმოების შექმნად, რომლის ენა გამოხატვის მაღალ დონეს ადასტურებს, ქართულ ლიტერატურას უნდა გაეგო განვითარების საკმაოდ ხანგრძლივი პერიოდი. ასევე მისი აზრით, ბოლნისის სიონის (493-494 წწ.) და ბეთლემის წარწერების (430 წ. გ. წერეთლის მიხედვით), რომელიც ვირჯილიო კორბომ აღმოაჩინა, მაღალი ენობრივი და სტილისტური დონე ქართული დამწერლობის წარმოშობის მე-5 საუკუნეზე ბევრად უფრო ადრე დათარიღების საშუალებას იძლევა.

კ. სალია ყურადღებას ამახვილებს ქართული კულტურის იმ მახასიათებლებზე, რომელიც ქმნის მის თვითმყოფადობას. იგი წერს:

„კავკასიის მთების ძირას მდებარე საქართველო აერთიანებს რელიგიური აზროვნების ორ მიმართულებას, ერთი მხრივ, ძველი აღმოსავლეთის მისტიკურ და ემოციურ ქრისტიანულ რწმენას, რომელიც მოდის სირიიდან და პალესტინიდან და მეორე მხრივ, რაციონალისტურ ფილოსოფიურ მიმართულებას ბერძნულ-ბიზანტიური ფორმით. ამ ორი მიმართულების შერწყმა ქმნის იმას, რასაც ვუწოდებთ ქართულ ქრისტიანობას, ლიტერატურული ნაწარმოებებით რომ მოაღწია ჩვენს თანამედროვეობამდე“ (Salia, 1972, p. 207).

გამოკვლევის ავტორი, კ. სალია გამოყოფს შემდეგ ფაქტს: ძველ აღმოსავლეთში ქართული ეკლესია არის პირველი და ერთადერთი, რომელიც იმ დროს, როცა სხვა ეროვნული ეკლესიები მოიცვა სქიზმამ, ის ბერძნულ-ბიზანტიური საამყაროს ერთგული დარჩა. ქართულმა ეკლესიამ თავიდან აიცილა აგრეთვე ხატმებრძოლობა (726-843 წწ.).

საერო ლიტერატურის ანალიზის ნაწილში კალისტრატე სალია რუსთაველის „ვეფხისტყაოსნის“ შესახებ წერს: „ეს პოემა, რომელიც დასავლეთ ევროპის რენესანსამდე რამდენიმე საუკუნით ადრე ასხივებდა ჰუმანისტურ იდეებს და ადამიანის კეთილშობილ მიდრეკილებებს, ეკუთვნის წარსული ეპოქის იმ ნაწარმოებთა რიცხვს, რომლებიც ჩვენს თანამედროვეობამდე ინარჩუნებენ ნორმისა და სწორუპოვარი ნიმუშის ღირებულებას“ (Salia, 1972, p. 213). გამოკვლევის ავტორმა გარკვევით და მიზანმიმართულად წარმოაჩინა, გასაკუთრებით უცხოელი მკითხველისათვის, „ვეფხისტყაოსნის“ როგორც მსოფლიო მნიშვნელობის ნაწარმოების იდეურ-მხატვრული მახასიათებლები. მოქმედება მიმდინარეობს აღმოსავლეთში, მაგრამ ისე როგორც სარკეში, ზუსტად აირეკლება თამარ მეფის ეპოქის ქართული ფეოდალური საზოგადოების ცხოვრების დეტალები, ამ ქრისტიანული საზოგადოებისა, რომელიც თავისი სოციალური წყობითა და მსოფლმხედველობით დასავლეთ ევროპის საზოგადოებასთან ახლო ნათესაობას ავლენდა“ (Salia, 1972, p. 214). პარიზელი ქართველოლოგი, რუსთაველის ლექსის პოეტიკას ასე აფასებს: „გამოყენებული რითმებისა და

მეტაფორების მრავალფეროვნება, ისე როგორც ზუსტად შერჩეული შედარებები და პარალელიზმები, რომლებიც რიტმის თავისებურებასთან მჭიდრო კავშირშია, პოეტს ანიჭებს გამორჩეულ ადგილს მსოფლიო ლიტერატურაში“ (Salia, 1972, p. 214).

მე-19 საუკუნე ნაშრომში წარმოდგენილია რომანტიკოსების(ალ ჰჯაჰვადე, გრ.ორბელიანი, ნიკოლოზ ბარათაშვილი) და კრიტიკული რეალიზმის წარმომადგენლების შემოქმედებით (ილია, აკაკი, ვაჟა, ყაზბეგი).

კ.სალია ნიკოლოზ ბარათაშვილს უწოდებს ქართული რომანტიკული პოეზიის მეტრს, ყველა ადამიანის ღირსეული მისწრაფებების მგოსანს, რომელმაც ქართულ პოეზიას მსოფლიო რეზონანსი მოუტანა. მისი პოეტური სიტყვის სიმდიერის საფუძვლად აზრის ფილოსოფიური სიღრმე მიაჩნია, მოწინავე იდეებით ეპოქის სიბნელესთან ბრძოლა. რომანტიკული პოეზიის შედეგრი, ბარათაშვილის „მერანი“ კაცობრიობის უკეთესი მომავლის გზების ძიების სიმბოლოდ ესახება კ.სალიას.

პარიზელი მეცნიერი ღრმად ჩასწვდა ვაჟა-ფშაველას სააზროვნო სივრცის უნივერსალურ ხასიათს, რომელიც პიროვნების ზნეობრივი ამალგებიდან საზოგადოებაში ეთიკურ ღირებულებათა დამკვიდრებასა და ბუნებასთან ჰარმონიული შერწყმისაკენ არის მიმართული. მისი პოეტური შთაგონება მითოსთან არის დაკავშირებული. როგორც კ. სალია ამბობს, წარმართული წეს-ჩვეულებების გარემოცვაში მყოფმა ვერც ერთმა პოეტმა ვერ შეძლო თავისი ქვეყნის ტრადიციული მითების ასე აჟღერება და გაცოცხლება შესაბამის აზრობრივ, თემატურ და ენობრივ მასალაში. ვაჟა თითქოს უპიროვნო გენიაა, რომლის შემოქმედებაში ჩაქსოვილია საუკუნეების კოლექტიური ფანტაზია. ვაჟას პოემების პერსონაჟებს კ. სალია ასე ახასიათებს: „ამ პოემების გმირები ჩვეულებრივი ადამიანები არიან, რომლებიც მათ თანამემამულეებზე მაღლა დადგნენ . ისინი უპირიპირდებიან თემს როგორც მაღალი ზნეობისა და კაცთა მოდგმის სიყვარულისათვის მებრძოლები. ისინი არიან კაცობრიობის უმაღლესი იდეალებისათვის მებრძოლი უჩვეულო მეთაურობები“ (Salia, 1972, p. 222).

კ. სალიას თქმით,

„ვაჟა იჭრება თვით ბუნების სულში და ცდილობს აღმოაჩინოს სიცოცხლის გამოხატულება მის ყოველ კუთხეში. ბუნება მისთვის არის დიადი არსება, რომელიც ცოცხლობს თავისი იდეალური ცხოვრებით, რომელიც ფიქრობს, ლაპარაკობს და გრძნობს. თავის მოთხოვნებში, რომელთაგან „შვლის ნუკრის ნაამბობი“, „ია“, „მთის წყარო“ თარგმნა რენე ლაფონმა, ასევე ლექსებში და პოემებში, ბუნების ყველა მოვლენას ატარებს ადამიანური გრძნობებისა და ემოციების პრიზმაში“ (Salia, 1972, p. 223).

მიხეილ ჯავახიშვილის რომანებს შორის ნაშრომის ავტორი არტისტიზმის თვალსაზრისით გამოარჩევს „ჯაყოს ხიზნებს“, რომელიც ხასიათდება ენის ექპრესიულობით და მოქნილობით, გამდიდრებულია ხალხური გამონათქვამებით. პარიზელ ქართველოლოგს მწერლის შემოქმედების შედეგად მიაჩნია „არსენა მარაბდელი“. ის ამბობს, რომ რომანში პერსონაჟების სიმრავლემ და სიუჟეტის კომპლექსურობამ ჯავახიშვილს ხელი ვერ შეუშალა ერთიანი, ჰარმონიული კომპოზიციის შექმნაში. საუკეთესო პერსონაჟია თავად არსენა მარაბდელი, რომელსაც ასეთი რეზონანსი არ ჰქონია სხვა კლასიკური თუ მოდერნისტული ნაწარმოებებიდან (Salia, 1972, p. 228-229).

მეოცე საუკუნის პოეტებიდან ნაშრომში წარმოდგენილია გალაკტიონ ტაბიძის, გიორგი ლეონიძის და ირაკლი აბაშიძის პოეზია. კალისტრატე სალია გალაკტიონ ტაბიძის რევოლუციური წლების კრებულებში ხედავს თვალსაჩინოდ გამოხატულ სამყაროს მისტიკური კონცეფციის ელემენტებს, სამყაროს ირააციონალურ ხედვას და იმპრესიონისტული წერის მანერას.

„მიუხედავად ამისა, – წერს კ. სალია, – ევროპულმა მოდერნისტულმა ტენდენციებმა ვერ განაწყვეს პოეტი ეროვნულ ძირებთან, კლასიკური პოეზიის ძირითად მიმართულებებთან დასაშორებლად. მთელს შემოქმედებით გზაზე გალაკტიონმა შეინარჩუნა სულიერი ნათესაობა ქართული პოეზიის დიდ კლასიკოსებთან. მან შეძლო, ქართული პოეზიის განახ-

ლება შეერიგებინა დიდი ტრადიციების ერთგულებასთან და იმავდროულად გამოიყენა ევროპული პოეზიის აღმოჩენები“ (Salia, 1972, p. 233).

პარიზელი მკვლევარი ბოლოს ამბობს:

„გალაკტიონის ლექსები ატყვევებს მკითხველებს. მისი პოეზია ასხივებს ადამიანის სულის ამოუწურავ სიმდიდრეს. მისი ლექსების მუსიკა, მათი მომაჯადოებელი ლირიზმი პოეტის ნაწარმოებებს ანიჭებს მომწუსხველ ძალას.

თანამედროვე ქართული პოეზიის ევოლუციაში გალაკტიონ ტაბიძეს უდავოდ ენიჭება საპატიო ადგილი, ტაბიძის როლი უდავოდ ფასდაუდებელია. მან შექმნა მანამდე უცნობი ფერწერულ-ვიზუალური სურათები, მელოდიურობის ორიგინალური მეთოდები, ორიგინალური რითმები. მის პოეზიაში სრულყოფილად წარმოჩნდა სიტყვის ფერი და სურნელი“ (Salia, 1972, p. 233).

ნაშრომის დასასრულს კალისტრატე სალია განიხილავს ირაკლი აბაშიძის პოეზიის მთავარ თემებსა და პოეტურ ხერხებს. იგი დახასიათებულია როგორც თავისუფალი შთაგონებითა და ბუნებრივი ტონალობით გამორჩეული პოეტი, თანამოსაუბრესთან პირდაპირი დიალოგის, პოეტური თხრობის ოსტატი. პარიზელი მკვლევრის აზრით იშვიათად არიან ასეთი პოეტები. ლექსის ლირიკულ გმირთან არის დაკავშირებული კომპოზიციის ყველა ელემენტი. ამიტომ არის მისი ლექსების სტილი ასეთი დახვეწილი. ბუნებასთან დამოკიდებულებაშიც ვლინდება გმირის სულიერი სამყარო. ბუნების თემა პირველი ლექსებიდანვე მნიშვნელოვანი იყო ირ. აბაშიძის პოეზიაში.

კ. სალია ასახელებს ომის შემდეგ შექმნილი ლექსების სამ ციკლს: „მონადირის ღამეები“ (1948), „სიმღერა მკის დროს“ (1950) და „ჰყვავის გურია“ (1950). ნაშრომის ბოლოს განხილულია ლექსების კიდევ ერთი ახალი ციკლი – „პალესტინა, პალესტინა!“ ეს ლექსები შეიქმნა 1960 წელს იერუსალიმში სამეცნიერო მივლინების დროს მიღებული ძლიერი შთაბეჭდილების ზემოქმედებით. იქ, ქართული ჯვრის მონასტრის ერთ-ერთ სვეტზე ირაკლი აბაშიძემ, აკაკი შანიძემ და გიორგი წერეთელმა აღმოაჩინეს შოთა რუსთაველის უცნობი პორტრეტი. ამ ციკლში – „პალესტინა, პალესტინა!“ ირაკლი აბაშიძე შეეცადა გაეცოცხლებინა სამშობლოდან გადახვეწილი მარტოსული პოეტის ხმა და შორეული საუკუნეებიდან მოეტანა XX საუკუნის ქართველების გულამდე.

„და ჩვენ გვესმის შოთა რუსთაველის ხმა, – ამბობს კალისტრატე სალია, – მის ყოველ სიტყვას მოაქვს გულწრფელი აღსარება, პოეტური ვნების გამოხატულება; სწორედ ამ დროს ვგრძნობთ, რომ ირაკლი აბაშიძემ წარმატებით აღადგინა დაკარგული პოეტის გულშიჩამწვდომი მონოლოგი. ყველაფერი არსებითი, ღრმა და ძლიერი, რასაც ინახავდა რუსთაველის ცხოვრება და გული გამჟღავნდა ჩვენს წინაშე“ (Salia, 1972, p.237).

კალისტრატე და ნინო სალიების ქართველოლოგიური სამეცნიერო ჟურნალის „რევიუ დე კარტველოლოგი ბედი ქართლისა“ (*Revue de Kartvelologie Bedi Kartlisa*) ფურცლებზე 1970 წლიდან თითქმის რეგულარულად ქვეყნდებოდა მისი რედაქტორ-გამომცემლის კალისტრატე სალიას გამოკვლევები საქართველოს ისტორიის საკითხებზე („საქართველოს ისტორიის რამდენიმე ფურცელი. დავით აღმაშენებელი. მისი იდენტიფიკაცია მეფე-მოდღვარ იოანესთან“, 1970, ტ. 27, „საქართველოს ისტორიის რამდენიმე ფურცელი. გიორგი მესამე, თამარ მეფე. საქართველოს სამეფოს პოლიტიკური და ადმინისტრაციული სტრუქტურა შუა საუკუნეებში“, 1971, ტ. 28, 1972 წელს ცალკე გამოქვეყნდა 29-30-ე ტომებიდან ამოღებული „ცნობები საქართველოს შესახებ“. გეოგრაფია, ისტორია, ხელოვნება, ლიტერატურა, მუსიკა. „ბედი ქართლისას არსებობის მეოთხედი საუკუნე“, 1974, ტ. 32, „ქართულ-ბიზანტიური ურთიერთობების მოკლე მიმოხილვა“, 1975, ტ. 33 და ა. შ.) 1980 წელს უცხოელმა ქართველოლოგებმა და ქართული კულტურით დაინტერესებულმა მკითხველმა მიიღო მეცნიერის მთელი ცხოვრების თანმიმდევრული კვლევა-ძიების შედეგად შექმნილი ფუნდამენტური ნაშრომი – „ქართველი ერის ისტორია“ (K. Salia, *Histoire de la nation géorgienne*, ed. Nino

Salia, 8, rue Berlioz, 75016, Paris, 1980, 552 p.), რომელიც იმავე წელს დაჯილდოვდა საფრანგეთის აკადემიის პრემიით. წიგნი მოიცავს პერიოდს უძველესი დროიდან მეოცე საუკუნის დასაწყისამდე. ავტორი კარგად იცნობს წინამორბედი თუ თანამედროვე ისტორიკოსების ნაშრომებს, მრავალრიცხოვან აღმოსავლურ თუ დასავლურ წყაროებს, განსაკუთრებით ეყრდნობა ქართული ისტორიოგრაფიის მთვარი პროტაგონისტების ივანე ჯავახიშვილის, ნიკო ბერძენიშვილის და სიმონ ჯანაშიას წიგნებს. წყაროების ძიებასა და შესწავლასთან დაკავშირებით საგულისხმოა ფრანგი აღმოსავლეთმცოდნის, ცნობილი არმენოლოგის, საფრანგეთის აღმოსავლური ენებისა და ცივილიზაციების ინსტიტუტის პროფესორის, ჟან-პიერ მას რეცენზიაში გამოთქმული თვალსაზრისი. მას მიზანშეწონილად მიჩნია, რომ კ. სალია იზიარებს ძველი ისტორიის სპეციალისტის, ქრისტიანობის საწყისი პერიოდის მკვლევრის ფრანსუაზ ტელამონის (Françoise Thelamon) აზრს, რომ წმინდა ნინოს პორტრეტში ჩანს ღვთაებრივი შთაგონების წინაქრისტიანული წარმოდგენების ზოგიერთი დამახასიათებელი ელემენტი. და ახალმა ეთნოგრაფიულმა დოკუმენტებმა დაადასტურეს ბერძენი ისტორიკოსების მიერ გადმოცემული ცნობების სისწორე მაგალითად, მზის ქალღმერთის, ლევკოთეას კულტის შესახებ კოლხეთში. ჟ.-პ. მას ასევე ძალიან საყურადღებოდ მიაჩნია კ. სალიას მითითებები ძველ ქართულ მითებთან დაკავშირებით, კერძოდ დალი-არტემიდეს და ამირან-პრომეთეს შესახებ. ეხება რა ქართულ-სომხურ ურთიერთობებს, მაე აღნიშნავს:

„მიუხედავად იმისა, რომ მტრების გარემოცვაში ცხოვრობენ და ერთობლივად ებრძოლიათ მათ წინააღმდეგ, რაც ,ძალიან ხშირად, აახლოვებდა მათ, კავკასიის ამ ორ ერს, დებივით რომ არიან, არ უყვართ თუ მათ სახელებს ერთმანეთში აურევენ... შუა საუკუნეების სომხურმა ისტორიოგრაფიამ მრავალი რეინტერპრეტაცია შეიტანა თავის საკუთარ ისტორიაში და სხვებთან მისი ურთიერთობის ისტორიაშიც. აქედან გამომდინარე კალისტრატე სალია იბრძვის ყველა ფრონტზე – ეს არის ქართლის მოქცევა, რასაც სომხები უკავშირებენ გრიგორ ლუსავორიჩს, ქართული ანბანის შექმნა – კორიუნის ერთი ვერსიით მესროპ მაშტოცთან არის დაკავშირებული, სასანიდებთან ბრძოლაში ლაზარ ფარპეცი ვახტანგ გორგასალს ყველაზე ცუდად ახასიათებს და ა. შ. შესაძლებელია, რომ ყველა დეტალის მიხედვით, სალიას არგუმენტაცია არ იყოს ყოველთვის ერთნაირად სარწმუნო, მაგრამ ეს დისკუსია მთლიანობაში იძლევა გაფრთხილების საფუძველს: სომხური წყაროების გამოყენებისას წინასწარ უნდა გაკეთდეს მათი სერიოზული კრიტიკული ანალიზი“ (Mahé, 1982, p. 401).

მაე ყურადღებას ამახვილებს მუსლიმანური სამყაროს მიერ გარშემორტყმული საქართველოს მდგომარეობაზე, რომელიც ყოველთვის ევროპისკენ ისწრაფოდა. მას კ. სალიას „*ქართველი ერის ისტორიის*“ განსაკუთრებულ ღირსებად მიაჩნია, რომ ამ წიგნში საქართველო წარმოდგენილია სხვადასხვა ასპექტით, ეს არის მატერიალური, ემოციური, ინტელექტუალური თუ რელიგიური მხარეები. ამასთანავე დამატების სახით შეტანილია არსებითი ხასიათის მონაცემები ქართული ხელოვნების, ლიტერატურისა და მუსიკის განვითარების შესახებ პირველსაწყისებიდან მეოცე საუკუნემდე. მოკლედ არის წარმოდგენილი კალისტრატე და ნინო სალიების ქართველოლოგიური და კავკასიოლოგიური სამეცნიერო ჟურნალის „*რევიუ დე კარტველოლოჟი ბედი ქართლისა*“ მიერ ჩატარებული კვლევების მზარდი საერთაშორისო ავტორიტეტი, – ამბობს ჟან-პიერ მას (Mahé, 1982, p. 402).

კალისტრატე სალიას ეკუთნის ინიციატივა კავკასიური კვლევების აღმოსავლეთმცოდნეობასთან დაკავშირების აუცილებლობის შესახებ. მას საკმარისად არ მიაჩნია კავკასიის მხოლოდ ირანოლოგიასთან დაკავშირება, ვინაიდან კავკასიის კვლევა გულისხმობს მის კავშირებს ქრისტიანულ აღმოსავლეთთან და დასავლეთ ევროპასთან. ამასთან დაკავშირებით კალისტრატე სალიამ წინადადებით მიმართა აღმოსავლეთმცოდნეთა 24-ე კონგრესს მიუნხენში, 1957 წელს. იგი წერდა:

„ჩვენ არ ვცდილობთ იმის გარკვევას, არის თუ არა კავკასიოლოგია აღმოსავლეთმცოდნეობის ნაწილი, მაგრამ სასარგებლოდ მიგვაჩნია, რომ მას დაეთმოს ადგილი მეცნიერების ამ დარგში. მიუხედავად იმისა, რომ კავკასია დაკავშირებულია ირანთან, უმჯობესი იქნებოდა მომავალში ის დამოუკიდებლად იყოს წარმოდგენილი. ცხადია კავკასიოლოგიას აქვს საერ-

თო საკითხები ირანოლოგიასთან, თუმცა არანაკლებია ასეთი კავშირები ქრისტიანულ აღმოსავლეთთან და დასავლეთ ევროპასთან“ (Salia, 1973, p. 7).

კალისტრატე სალიას აზრით, აღმოსავლეთმცოდნეობაში კავკასიოლოგიის დამოუკიდებელი სექციის შექმნა ხელს შეუწყობს კავკასიელი ხალხების წვლილის წარმოჩენას და მათი როლის განსაზღვრას ცივილიზაციების ისტორიაში. კ. სალიას აღნიშნული წინადადება განიხილა მიუნხენის ყრილობის სპეციალურმა კომისიამ და უკვე 1960 წელს, მოსკოვის კონგრესზე კავკასიოლოგებმა მიიღეს მონაწილეობა, რაც მეტად მრავალმხრივი და წარმატებული აღმოჩნდა. კავკასიოლოგები მონაწილეობდნენ ასევე ნიუ-დელისა და მიჩიგანის მომდევნო შეხვედრებში.

მაგრამ ორიენტალისტთა 1973 წლის შეხვედრაზე, რომელიც პარიზში გაიმართა, კავკასიოლოგები არ იყვნენ მიწვეული. კალისტრატე სალიამ სინანულით აღნიშნა ეს სავალალო ფაქტი თავის სიტყვაში:

„კავკასია თავისი 32 ენით წარმოადგენს უპირატეს ადგილს ლინგვისტების და ეთნოლოგების კვლევებისთვის. ამავე დროს, რელიგიის ისტორიკოსები, მუსიკათმცოდნეები და ეთნოლოგები იშვიათად თუ იპოვნიან მხარეს, რომელშიც გავრცელებულია ამდენი სარწმუნოება, ამდენი მითი, ლეგენდა და ძველი ტრადიცია. ქრისტიანული აღმოსავლეთის ლიტერატურის მკვლევარები იქ იპოვნიან მათი ისტორიულ-ლიტერატურული კვლევებისთვის თითქმის ხელშეუხებელ საგანძურს“ (Salia, 1973, p. 8).

კალისტრატე სალიას სიტყვაში მოცემულია დამაჯერებელი, მეცნიერული არგუმენტები, რომ კავკასიური კვლევები გამოავლენს ბევრ საერთო პრობლემას აღმოსავლური და ევროპული კვლევებისთვის.

კ. სალიას „ნარკვევი ქართულ-ბიზანტიურ ურთიერთობათა შესახებ“ (*Bref Aperçu sur les Rapports Géorgiano-Byzantins*) (იხ. „რევით დე კარტველოლოჟი“, 1975, ტ. 33, გვ.119-161) მოიცავს შემდეგ საკითხებს: 1) საქართველოს წვლილი ბიზანტიის პოლიტიკურ და კულტურულ ცხოვრებაში. 2) საქართველოს უგულებელყოფა ბიზანტიისა და მედიევისტური სამყაროსადმი მიძღვნილ ნაშრომებში. 3) ქართული კულტურის ცენტრები საზღვარგარეთ: მონასტრები და ბერები და მათი როლი ბიზანტიის იმპერიაში. 4) ქართულ ვერსიებში დაცული ბიზანტიური ლიტერატურის დაკარგული ძეგლები. 5) რამდენიმე ფურცელი საქართველო-ბიზანტიის ურთიერთობის ისტორიიდან (Salia, 1975, p. 119).

აღნიშნული სტატიის დასაწყისში კალისტრატე სალია ყურადღებას ამახვილებს იმ შეცდომებსა და უზუსტობებზე, რომელიც ვლინდებოდა საქართველოს ისტორიისა და კულტურის შესახებ არსებულ ევროპულ ლიტერატურაში. იგი წერს: „საქართველოს შესახებ გამოქვეყნებული პუბლიკაციების უმრავლესობაში შესაფერისი ადგილი არა აქვს დათმობილი მის წარსულს და მდიდარ კულტურას. სიტუაციას უფრო ამძიმებს ქართული ცივილიზაციის შესახებ შექმნილი მცდარი სურათი, სავსებით დამახინჯებული კი“ (Salia, 1975, p. 119). ასე მაგალითად, ლარუსის გამომცემლობა (დოკუმენტაციის განყოფილება, 10 ივლისი, 1973 წ.) ატყობინებს კ. სალიას: „ვადასტურებ „რევით დე კარტველოლოჟის“ 30-ე ტომის მიღებას, რომელიც თქვენი კეთილი ნებით მოგვანდით. მას განიხილავს დოკუმენტაციის სამსახური. ჩვენ საფუძვლიანად შევისწავლით თქვენს გამოკვლევას საქართველოს შესახებ, რომ მოვამზადოთ ის ცვლილებები თუ დამატებები, რომელთა შეტანა შეიძლება საჭირო აღმოჩნდეს ჩვენ მიერ გამოქვეყნებულ სხვადასხვა ნაშრომში...“ (Salia, 1975, p. 119-120). მსგავსი გამოხმაურებები კ.სალიას მიღებული აქვს აგრეთვე სხვა სამეცნიერო ინსტიტუტებისა და ჟურნალის რედაქციებისაგან.

კოლექტიურ ნაშრომში სათაურით „ხალხები და ცივილიზაციები, ანტიკური პერიოდიდან მედიევისტურ სამყარომდე (საფრანგეთის საუნივერსიტეტო გამომცემლობა, პარიზი, 1972), – წერს კ. სალია, –

წიგნი განკუთვნილია უმაღლესი სასწავლებლების სტუდენტებისათვის. ბიზანტიის იმპერიისადმი მიძღვნილ თავებში საქართველო საერთოდ იგნორირებულია და სომხეთი წიგნის ავტორების ფავორიტია, მაგრამ სათანადოდ მაინც არ არის წარმოდგენილი. ავტორები საერთოდ არ იცნობენ საქართველოს და არც მის გეოგრაფიულ მდებარეობაზე აქვთ წარმოდგენა, მიუხედავად იმისა, რომ საქართველო იყო ერთ-ერთი უძლიერესი სამეფო ახლო აღმოსავლეთში (X-XIII საუკუნეები), თამაშობდა მნიშვნელოვან როლს მსოფლიო არენაზე, სახელდობრ, დასავლური ქრისტიანული კულტურის დამცველის როლს. ამ წიგნის მიხედვით, – განაგრძობს კ. სალია, – მდინარე ფაზისი მდებარეობს სომხეთში, ბიჭვითაც ასევე სომხეთშია, ასე რომ, ნახევარის საქართველო სომხეთის ტერიტორიადაა გამოცხადებული (Salia, 1975, p. 120).

„ბიზანტიისადმი მიძღვნილი სტატიების ავტორები საერთოდ არ ახსენებენ საქართველოს ეკლესიას, რომელიც, როგორც ფრანგი მეცნიერი რ. ჟანენი აღნიშნავს თავის ნაშრომში „ქართველები იერუსალიმში“ (Les Géorgiens à Jérusalem, Echos d'Orient, 1913, t. 16), უთუოდ არის ერთ-ერთი ყველაზე სახელგანთქმული ეკლესია აღმოსავლეთში არა მარტო წმინდანებითა და მეცნიერებით, რომლებიც მან წარმოშვა, არა მარტო რელიგიური ხელოვნების ნაწარმოებებით, რომლის ძვირფასი ნიმუშები შემოგვრჩა; იმავდროულად იგი გამოირჩევა გარეგნული ბრწყინვალეობითა და გავლენით მრავალ რეგიონში და განუწყვეტელი ბრძოლით ყველა დროში მისი სულიერი შვილების რწმენის დასაცავად“ (Salia, 1975, p. 121).

კალისტრატე სალიასთან ერთად „რევიუ დე კარტველოლოჟიის“ დაარსებასა და ჩამოყალიბებაში დიდი წვლილი მიუძღვის მის მეუღლეს, ნინო ქურციკაშვილ-სალიას, ჟურნალის დამფუძნებელსა და ერთ-ერთ ხელმძღვანელს. ნინო სალიამ დაამთავრა ვარშავის უნივერსიტეტის ისტორიის ფაკულტეტი, შემდეგ საცხოვრებლად გადავიდა პარიზში. იქ 1926 წელს გაიცნო მომავალი მეუღლე (ფეიქრიშვილი, 2012, გვ.124). მათ 1948 წელს დაიწყეს ჟურნალის გამოცემა, ჯერ ქართულ ენაზე, 1957 წლიდან კი ძირითადად ფრანგულ ენაზე და ამასთანავე სტატიების გარკვეული ნაწილი იბეჭდებოდა გერმანულ, ინგლისურ და იტალიურ ენებზე. ნინო სალია იკვლევდა ქართული ლიტერატურის, ისტორიისა და ხელოვნების საკითხებს, რევიუ დე კარტველოლოჟიის გამოქვეყნებულია მისი მრავალი სტატია: „მსოფლიო პრესის აზრი, ქართული ხალხური ცეკვების შესახებ“ (*Opinion de la presser sur les danses folklorique, Revue de Kartvelologie, 1960, vol. 8-9, p. 135- 143*), „კვიპროსულ-ქართული კულტურული ურთიერთობებისათვის: მიწისქვეშა მცირე ქალაქი“ (*Apport à l'histoire des relations culturelles cypro-géorgiennes. Une cité sous terre, Revue de Kartvelologie, 1963, vol. 15-16, 8-98*), „შოთა რუსთაველის უცნობი პორტრეტი“ (*Un Portrait inconnu de Chota Roustaveli, Revue de Kartvelologie, 1961, vol. 11-12, p. 164-166*), „შუა საუკუნეების ქართული პოემის ლიტერატურული და სამეცნიერო მნიშვნელობა“ (*L'Importance littéraire et scientifique du poème médiéval géorgien, Revue de kartvelologie, 1965, vol. 19-20, p. 15-30*), „შოთა რუსთაველის 800 წლისთავი: ვარძია, კლდეში ჩასმული ციხე-სიმაგრე“ (*Le 800e anniversaire de Chota Roustaveli*” Vardzia, forteresse rupestre, *Revue de Kartvelologie, 1967, vol. 23-24, p. 83-104*), „თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შრომები“ (*Les Travaux de l'Université d'Etat de Tbilisi, Revue de Kartvelologie, 1969, vol'26, p.102-109*), „რამდენიმე სიტყვა შალვა ამირანაშვილის სამეცნიერო მოღვაწეობაზე მისი დაბადების 70 წლისთავთან დაკავშირებით“ (*Quelques mots sur l'activité scientifique de Chalva Amiranachvili à l'occasion de son soixante-dixieme anniversaire, Revue de Kartvelologie, vol. 1970, vol 70, p. 46-49*), „პორტუგალიური დოკუმენტები საქართველოს დედოფლის ქეთევანის წამების შესახებ“ (*Documents portugais sur le martyre de la Reine Ketevan de Géorgie, Revue de Kartvelologie, 1973, vol.31, p.64-70*) და სხვა.

ნინო სალიას გამოკვლევაში, რომელიც ეხება ქეთევან დედოფლის წამებისადმი მიძღვნილ პორტუგალიურ დოკუმენტებს, მოცემულია ისტორიული მასალების ანალიზი. მათ შორის უმთავრესია ქეთევანის წამების თვითმხილველი პორტუგალიელი ბერების მიერ 1640 წელს პროპაგანდა ფიდესთვის გაგზავნილი მოხსენება და ასევე შესაბამისი ქართული ვერსია (Salia, N.1973, p.65-70).

ავტორი ეყრდნობა რობერტო გულბენკიანის ნაშრომს: „ლუის პერეირა დე ლაცერდას საელჩო სპარსეთში და ავგუსტინელთა ორდენის პორტუგალიელი ბერები. ბელგიორ დუშ ანჟუში და გუილერმ დე სანტო აგოსტინო, 1604-1605 წწ, ლისაბონი, 1972, 194 გვ. (თან ერთვის 17 ჩანართი და ავგუსტინელთა მისიების რუკა სომხეთსა და საქართველოში) (Roberto Gulbenkian, *L'Ambassade en Perse de Luis Pereira de Lacerda et des Pères Portugais de l'Ordre de Saint-Augustin. Belchior dos Anjos et Guilherme de Santo Agostinho, 1604-1605, Lisbonne, 1974, 194 p. with 17 plates and one map of the Augustinian Missions in Armenia and Georgia.*

გულბენკიანის სტატიიდან ირკვევა, რომ პორტუგალიელმა ინჟინერმა, დეკორატიული მოზაიკის სპეციალსტმა, ხ.მ. დუშ სანტოს სიმონესმა (J. M. dos Santos Simões) გარდაცვალებამდე რამდენიმე დღით ადრე შეატყობინა მას ლისაბონის გრასას მონასტრის მთავარი დარბაზის კედლებზე ლურჯი და თეთრი მოზაიკის ფილებით (azulejos) გაკეთებული პანოს შესახებ, რომელიც ასახავს ქეთევან დედოფლის წამებას პორტუგალიელი ავგუსტინელი ბერების თანდასწრებით.

ნინო სალია იკვლევს ქეთევანის იმ წმინდა რელიკვიების გავრცელების გზებს, რომელიც ამბროზიო დუშ ანჟუშს და პედრო დუშ სანკტოს არ გადაუციათ თეიმურაზ პირველისთვის, მან ევროპაში, კერძოდ, ნამიურშიც ეძება ეს რელიკვიები, მაგრამ ამაოდ. წარმოჩენილია ავგუსტინელი ბერების მცდელობა, დაეარსებინათ მისიები საქართველოში, ირკვევა, რომ პორტუგალიელმა ავგუსტინელმა ბერმა, მამა ამბროზიო დუშ ანჟუშმა დაარსა პირველი კათოლიკური მისია საქართველოში, გორში, 1628 წელს.

ნინო სალია, როგორც ქველმოქმედი, რომელიც მუდამ ოცნებობდა სამშობლოში დაბრუნებაზე, მაგრამ ვერ შეისრულა ეს სანუკვარი ოცნება, ცდილობდა ყველა შესაძლებლობის გამოყენებას თავისი ხალხის დასახმარებლად. მრავალ ფაქტს შორის გავიხსენებთ მის მიერ თავისი უნიკალური მდიდარი(5000-ზე მეტი ერთული) ბიბლიოთეკის გადაცემას საქართველოს ხელნაწერთა ინსტიტუტისათვის, სადაც შეიქმნა მისი სახელობის კაბინეტი. ეს არის სხვადასხვა დარგის ლიტერატურა: ფილოლოგია, ჰაგიოგრაფიული ლიტერატურა, ხელოვნება, ისტორია, ნუმისმატიკა, არქეოლოგია, განმარტებითი და ენციკლოპედიური ლექსიკონები, ლათინური, ბერძნული, ებრაული ლექსიკონები.

კალისტრატე და ნინო სალიებმა მთელი თავისი ქონება დაუტოვეს საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიას (ფეიქრიშვილი, 2012, გვ. 140).

„რევიუ დე კარტველოლოჟის“ სამეცნიერო საბჭოს წევრები – რენე ლაფონი, ჰანს ფოგტი და ჟორჟ დიუმეზილი ჟურნალის გამოცემის 25 წლისთავისადმი (1948-1973) მიძღვნილ სტატიაში აღნიშნავენ:

„ეს ევოლუცია და დიდი წარმატება თავისით არ მოსულა. სამართლიანობა მოითხოვს წარმოვაჩინოთ რედაქტორ-გამომცემლის კ. სალიას და მისი მეუღლის ქალბატონ ნინო სალიას როლი. მათ გარეშე ვერაფერი სასარგებლო და მნიშვნელოვანი ვერ გაკეთდებოდა. მათ ჰქონდათ ნათელი აზრი დასახული მიზნის შესახებ და შეძლეს მისი განხორციელება. მეცნიერული კეთილსინდისიერების, სიმტკიცისა და მოქნილობის, მოთმინებისა და გულწრფელობის წყალობით მათ მოიპოვეს მრავალი ქვეყნის მეცნიერთა თანადგომა... ვერავინ, პროფესორ კ.სალიას და ქალბატონ ნინო სალიას გარდა, ვერ შეძლებდა და არც მოისურვებდა ასეთი შრომის გაწევას და ასეთი მსხვერპლის გაღებას“ (Lafon et al., 1974, p. 11-12).

აქ უნდა აღინიშნოს რენე ლაფონის განსაკუთრებული თანადგომა „რევიუ დე კარტველოლოჟის“ რედაქტორ-გამომცემლებისადმი, მისი მუდმივი ყურადღება ჟურნალის მუშაობის გაღრმავება-გაფართოებისადმი ქართული ენის ბუნებისა და სიმდიდრის უკეთესად წარმოსაჩენად, ქართული ლიტერატურისა და კულტურის გასაცნობად.

რენე ლაფონმა სტატიების მთელი სერია გამოაქვეყნა სათაურით – „ქართული ენის უკეთესად გაცნობისთვის, „ბედი ქართლისას“ ზემოთ აღნიშნულ ნომრებში, 1958-1959 და 1961-1963 წლებში. ფრანგი ქართველოლოგი მიზნად ისახავდა ქართული ენის სტრუქტურის, მისი გრამატიკული ნიშნების და გამოხატვის შესაძლებლობების გაცნობას ევროპელი საზოგადოებისთვის.

რენე ლაფონს ქართული ენის გავრცელების ხელისშემშლელ ერთ-ერთ ფაქტორად მიაჩნდა მატერიალური სიძნელეები: არ არის შესაფერისი სახელმძღვანელოები, ლექსიკონები, რომელიც დაეხმარებოდა მსურველებს ქართულის შესწავლაში. ამიტომ ფრანგი მეცნიერი უყურადღებოდ არ ტოვებდა ასეთი ლიტერატურის გამოძიებას. ის სიხარულით შეხვდა ნორვეგიელი ლინგვისტის და შესანიშნავი ქართველოლოგის, ჰანს ფოგტის „ქართული ენის გრამატიკის“ ფრანგულ ენაზე გამოცემას 1971 წელს. რენე ლაფონი თავის არგუმენტირებულ რეცენზიაში, რომელიც დაისტამბა „ბედი ქართლისას“ 1972 წლის 29-30-ე ტომში (გვ. 333-334), მადლობას უხდის ავტორს ამ მეტად საჭირო წიგნისთვის, რომელსაც წარმატებით გამოიყენებდა ფრანგულენოვანი მკითხველი. ქართული ენის დახასიათებისას ლაფონმა ხაზგასმით მიუთითა, თუ რატომ იმსახურებს ეს ენა მეტ ყურადღებას ცივილიზებული მსოფლიოსგან.

„ქართული ენა, – წერს რეცენზიის ავტორი, – რომელიც ეკუთვნის სამხრეთ კავკასიის ენათა ჯგუფს, ქართველურ ენებს, არის ძალიან საინტერესო ენა. ქართული ენა კავკასიის ენებს შორის არის ერთადერთი, რომელიც ამდღეობს ცივილიზებული ენის დონემდე. ამ ენაზე მოლაპარაკე ხალხმა ეს თვისება მოიპოვა საუკუნეების განმავლობაში. იგი საქართველოს სახელმწიფო ენაა“ (Lafon, 1972, p. 333 – 335).

რენე ლაფონი რეცენზიით გამოეხმაურა აგრეთვე პროფ. ისიდორე გვარჯალაძის და ეთერ ლებანიძის მიერ შედგენილი ქართულ-ფრანგული ლექსიკონის გამოცემას („ლინგვისტური საზოგადოების ბიულეტენი“, პარიზი, 1973, ტომი 68)(*Bulletin de la société linguistique, Paris, 1973, vol. 68*. რეცენზიაში ნათქვამია:

„რამდენიმე წლის წინათ, ცნობილმა ლექსიკოლოგმა პროფესორმა ისიდორე გვარჯალაძემ გამოსცა მცირე „ქართულ-ფრანგული ლექსიკონი“, რომლის მეორე გამოცემა გამოვიდა 1967 წელს თბილისში. აღნიშნული წიგნი მცირე ფორმატისაა, იგი შეიცავს 272 გვერდს, შეიძლება მისი ჯიბით ტარება, სასარგებლო და ადვილად მოსახმარია. პროფესორმა დღეს ე. ლებანიძესთან ერთად მოგვაწოდა დიდი ხნით ნანატრი დიდი ქართულ-ფრანგული ლექსიკონი, რომელიც შეიცავს 611 გვერდს. ლექსიკონი დიდ სამსახურს გაუწევს და მნიშვნელოვნად შეუწყობს ხელს კულტურული ურთიერთობის განვითარებას საფრანგეთსა და საქართველოს შორის, აგრეთვე სხვა ქვეყნებს შორის, სადაც ფრანგულად მეტყველებენ“ (თურნავა, 1978, გვ. 88).

1966 წლის სექტემბერში რენე ლაფონი თავის მეუღლესთან, ალბერტინა ლაფონთან ერთად შოთა რუსთაველის დაბადების 800 წლისთავთან დაკავშირებით მონაწილეობას ღებულობდა საიუბილეო ღონისძიებებში, წაიკითხა ლექციები თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტსა და ენათმეცნიერების ინსტიტუტში, ქართულად გამოვიდა სიტყვით საიუბილეო სხდომაზე. 1969 წელს მას მიენიჭა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის საპატიო დოქტორის წოდება. ამავე წელს გამოიცა სერგო თურნავას მონოგრაფია – „რენე ლაფონი და საქართველო“.

ამ წიგნთან დაკავშირებით რენე ლაფონმა ავტორს გამოუგზავნა სამადლობელი წერილი:

„ძალიან ვამაყობ, რომ ერთმა ქართველმა მეგობარმა დაწერა და გამოაქვეყნა წიგნი, რომლის სათაურში ჩემი სახელი გაერთიანებულია საქართველოს სახელთან. იცით, საქართველო ღრმად მიყვარს... გავაგრძელებ ჩემს ნაშრომებს ბასკური ენის, ქართული ენისა და სხვა კავკასიური ენების შესახებ. დიდი სიამოვნებით გავაცნობ საფრანგეთში(და იმ ქვეყნებში, სადაც ფრანგული ენა იხმარება) საქართველოს ენას, ლიტერატურას, მეცნიერებასა და კულტურას, ენას, რომელიც რთულია, თავისებური და მუდამ ცოცხალი“ (თურნავა, 1999, გვ. 45).

რენე ლაფონს ეკუთვნის ასევე ქართულიდან ფრანგულად შესრულებული თარგმანები, რომლებიც იბეჭდებოდა „ბედი ქართლისას“ ფურცლებზე: რამდენიმე თავი ვეფხისტყაოსნიდან (პროზად), ვაჟა-ფშაველას მოთხრობები – „მთის წყარო“, „შვლის ნუკრის ნაამბობი“, „ია“, აკ. წერეთლის

„სულიკო“, ირ აბაშიძის „ხმა გოლგოთასთან“. მან ვეფხისტყაოსანს მიუძღვნა გამოკვლევა – „თხრობის ხელოვნება „ვეფხისტყაოსანში“ (ფატმანის ეპიზოდი)“ (*L'Art du recit dans "le Chevalier à la Peau du Tigre: l'épisode de Phatmane"*) (Lafon, 1966, p. 7-17).

რენე ლაფონმა იშვიათი ფსიქოლოგიური და მხატვრული ანალიზი მიუძღვნა რუსთაველის თხრობის ხელოვნებას ფატმანის ეპიზოდის განხილვით. ფრანგი ენათმეცნიერი ყურადღებით აკვირდება ფატმანის შემოსვლას, მოქმედებას და გამოსვლას სიუჟეტიდან, აღნიშნავს, რომ ის უხმაუროდ შემოდის ტექსტში და ასევე მშვიდად გადის. იგი გაცეხულია რუსთაველის მიერ თხრობის რიტმის მართვის ხელოვნებით, და რაც მთავარია, ფატმანი, დაბალი სოციალური წრიდან გამოსული პიროვნება წარმოდგენილია როგორც პიროვნება, თავისი დადებითი და უარყოფითი თვისებებით. მაღალი წრის გარეგნულად მშვენიერ და სათნო გმირებსა და დაბალი წრის ადამიანებს (ფატმანი, უსენი) შორის ურთიერთობა ვითარდება ურთიერთპატივისცემით და ყველანი მაღალი ადამიანური გრძნობების თანაზიარი ხდებიან. რენე ლაფონი ამბობს, რომ ფატმანის პიროვნების მაგალითზე ვლინდება რუსთაველის მიერ ადამიანის რენესანსული ღირებულებების აღიარება და დაფასება. ფატმანიც ასევე მსხვერპლია ქმრისა და საყვარლისა, რომლებმაც ბედნიერება ვერ მოუტანეს. ამასთანავე ლაფონი ავთანდილისა და ფატმანის ურთიერთობას არ მიიჩნევს მეგობრისადმი ერთგულების სატოვოსადმი ერთგულებაზე წინ დაყენებად. მისი აზრით ავთანდილი ამ ეპიზოდშიც სიყვარულის გამარჯვებას ემსახურება; „ისე ჩანს, თითქოს მეგობრობის ფიცი სჯობნის სიყვარულის ფიცს. მაგრამ სინამდვილეში ის მას ექვემდებარება, რადგან აქ მეგობრობას მხოლოდ სიყვარული ასაზრდოებს. გარდა ამისა, პირველი რაინდის, ავთანდილის დანიშნულმა მას უთხრა – „მან მიბრძანა: მაღლიერ ვარ, კარგად ხარ და მამაცურად./ შენგან მისსა გავლენასა მე დავიჩენ სამსახურად“ (942, 1,2) (Lafon, 1966, p. 16).

ევროპელ ქართველოლოგებს შორის სამეცნიერო კვლევების სიმრავლითა და თანმიმდევრულობით ერთ-ერთი გამორჩეულია აღმოსავლეთის ქრისტიანული ლიტერატურის სპეციალისტის, ფრიბურგის და თბილისის უნივერსიტეტების საპატიო დოქტორის, „რევიუ დე კარტველოლოჟი ბედი ქართლისას“ სამეცნიერო საბჭოს წევრის და რედაქციის მდივნის ბერნარ უტიეს მოღვაწეობა. ის იკვლევს შუა საუკუნეების ქართულ-ბერძნულ, ქართულ-არაბულ, ქართულ-სომხურ, ქართულ-სირიულ ლიტერატურულ ურთიერთობებს. 200-ზე მეტი ნაშრომის ავტორია, მუშაობდა იერუსალიმში, სინის წმინდა ეკატერინეს სახელობის მონასტერში, იქ პროფ. იოსტ გიპერტთან ერთად მოამზადა ქართული ხელნაწერების კატალოგი. დიდია მისი დამსახურება უმნიშვნელოვანესი ძველი ქართული ხელნაწერების შესწავლაში. ბატონი ბერნარი ჟურნალში „რევიუ დე კარტველოლოჟი ბედი ქართლისა“ თანამშრომლობს 1972 წლიდან. მის მიერ გამოქვეყნებულ მრავალ საინტერესო ნაშრომს შორის აღსანიშნავია: „მამათა სწავლებანი, არაბულიდან თარგმნილი ქართული კრებული“ (*Les Enseignements des Pères, un recueil géorgien traduit de l'arabe*) (Outtier, 1973, p. 36-47), „ქართული ჰომელია მარხვისა და მონანიების შესახებ, რომელსაც მიაწერენ წმინდა ეფრემს“ (*Une Homélie sur le jeûne et la penitence attribuée à Saint Ephrem en géorgien*) (Outtier, 1974, p. 109-117), „ქართული ლექციონარის ასომთავრული ფრაგმენტები“ (*Fragments onciaux du lectionnaire géorgien*) (Outtier, 1976, p. 97-101), „კ. კეკელიძე და ქართული ლექციონარი“ (*K. Kekelidze et le lectionnaire géorgien*) (Outtier, 1980, p. 7-22), „სახარების ათონური რედაქციის ორი ძველი ხელნაწერი“ (*Deux anciens manuscrits de la recension athonite des évangiles*) (Outtier, 1983, p. 47-50) და ა.შ.

ბერნარ უტიემ ქართული ლექციონარის შესწავლას მიუძღვნა კიდევ რამდენიმე ნაშრომი, რაც მოწმობს მის განსაკუთრებულ ინტერესს ამ საკითხისადმი. მათ შორის:

„ძველი ქართული ლექციონარის არასრული ნიმუში (სინა, ქართ. 54)“ (*Un Témoin partiel du lectionnaire géorgien ancien (Sinai géorgien 54)*) (Outtier, 1981, p. 76-88); „ძველი ქართული ლექციონარის ერთი ახალი არასრული ნიმუში (სინა, ქართ. 12)“ (*Un Nouveau Témoin partiel du lectionnaire géorgien ancien (Sinai géorgien 12)*) (Outtier, 1983, p. 162-174).

„როგორც ცნობილია, სხვადასხვა ლიტურგიკულ კრებულში შეიძლება აღმოჩნდეს ძველი ქართული ლექციონარის მეტ-ნაკლებად მნიშვნელოვანი ფრაგმენტები. ასეთია მაგალითად, სინის ქართული ხელნაწერები 53, 66 და ამ შემთხვევაში განვიხილავთ სინა 54-ს“, – ამბობს ბერნარ უტიე

სტატიის „ძველი ქართული ლექციონარის არასრული ნიმუში, სინა, ქართული 54“ და მკითხველს სთავაზობს იერუსალიმის წინაბიზანტიური ლექციონარის ფრაგმენტების სრულ აღწერილობას, რომელიც შემონახულია ლიტურგიკულ კრებულში - სინა 54. ეს აღწერილობა ადრე გაკეთებული აქვთ ალ. ცაგარელს, ნ. მარს, ჟ. გარიტს, მაგრამ ბერნარ უტიემ საჭიროდ მიიჩნია მისი ხელახლა გადამოწმება ამერიკის კონგრესის ბიბლიოთეკის მიკროფილმის მიხედვით. სტატიის ავტორი ასე აფასებს ამ ფრაგმენტების მნიშვნელობას:

„ეს ხელნაწერი გვაწვდის საინტერესო მონაცემებს ლექციონარის შესახებ; ის გამოდგება ამ ტექსტის გამოსაცემად. ინტერესის მეორე საგანია ამ ხელნაწერში მოცემული ერთ-ერთი პირველი „ლოცვანი“, რომელიც ჩვენი სამოგზაურო ლოცვანების ანალოგია. ის მართლაც მოიცავს, მთავარი სადღესასწაულო დღეებისათვის ყველაფერს, რაც საჭიროა წირვისთვის, როგორც მუდმივ, ასევე ცვალებად ნაწილებს. X საუკუნეში და უეჭველია, IX საუკუნიდან, (სინა ქართ, 53), პალესტინაში შეკრიბეს ლექციონარის ნაწილები იადგარის საფუძველზე (რადგან ხარება არის თავში), იმისათვის, რომ ჰქონოდათ ერთი პატარა ფორმატის ადვილად

მოსახმარი წიგნი მოძღვარი ბერისთვის, რომელიც ცხოვრობს მარტო ან სამშოს პატარა ჯგუფთან ერთად. ძველი იადგარის შესწავლისას არ უნდა დაივიწყონ ეს ხელნაწერი, რომელიც მიუხედავად დაზიანებისა, მოიცავს კიდევ ბევრ საინტერესო რამეს, ჩვენს საყურადღებოდ“ (Outtier, 1981, p. 88)

ბერნარ უტიე ამჟამად განაგრძობს ნაყოფიერ მუშაობას ძველ ქართულ ხელნაწერებზე, გამოაქვეყნა მნიშვნელოვანი სიახლეების შემცველი ნაშრომები ევაგრე პონტოელის, თეოდორე სტუდიელის, ირინეოს ლიონელის თხზულებათა ქართული თარგმანებისა და უძველესი ქართული ლექციონარის შესახებ.

ნაშრომში – „მნიშვნელოვანი აღმოჩენა: ევაგრე პონტოელის ორი ტრაქტატი ქართულად მაქსიმე აღმსარებლის სახელით“ (*L'Importante découverte de deux traités d'Evagre le Pontique sous le nom de Maxime le Confesseur en géorgien*) (Outtier, Géhin, 2022, p. 393-416) ბერნარ უტიე (პოლ ჟენთან თანამშრომლობით) იკვლევს 2017 წელს ექვთიმე კოჭლამაზაშვილის მიერ გამოქვეყნებულ (ქრისტიანულ-არქეოლოგიური ძიებანი, X, თბილისი, 2017) ევაგრე პონტოელის ორ ტრაქტატის ქართულ თარგმანებს – „8 უკეთური გულისზრახვის შესახებ“, „ანტიერეტიკოსი“ და წინ დართულ შესავალ წერილს (17 ხელნაწერი, ნაცვლად კ. კეკელიძის მიერ დასახელებული სამი ხელნაწერისა), რომელიც მაქსიმე აღმსარებლის სახელით არის მოწოდებული. ეს ქართული თარგმანი სავარაუდოდ ექვთიმე ათონელს ეკუთვნის.

ბერნარ უტიემ და პოლ ჟენმა შეისწავლეს შესავალი წერილი (წმ. მაქსიმეს პასუხები მამა თალასიოსისადმი). მათ დაადგინეს ამ წერილის შედგენილობა და წარმომავლობა, კერძოდ, გააარკვიეს, რომ იგი შედგება სამი ნაწილისაგან: 1. ევაგრე პონტოელის წერილი 4 (Lettre 4); 2. ინტერპოლაცია თეოდორე სტუდიელის „პატარა კატეხიზისიდან“ (Petite catéchèse 56); 3. „ანტიერეტიკოსის“ პროლოგი საკუთრივ (Prologue). აქედან, ექვ. კოჭლამაზაშვილმა დაადგინა მხოლოდ მესამე ნაწილის ანუ საკუთრივ „ანტიერეტიკოსის“ პროლოგის წარმომავლობა. პოლ ჟენი და ბერნარ უტიე არ იზიარებენ მის ვარაუდს წინა ორი შემადგენელი ნაწილის შესახებ. შესავალი წერილი ქართულიდან ფრანგულად თარგმნილია ბერნარ უტიეს მიერ, საერთოდ, ნაშრომში ქართულიდან თარგმანი ეკუთვნის მას, ხოლო სირიულიდან და ბერძნულიდან – პოლ ჟენს.

დასკვნაში ავტორები, ბერნარ უტიე და პოლ ჟენი დაწვრილებით და არგუმენტირებულად ხსნიან თავიანთ მოსაზრებას, რომ ევაგრე პონტოელის აღნიშნული ორი ტრაქტატის თარგმანის მოცემული რედაქცია შეიძლება ეკუთვნოდეს ექვთიმე მთაწმინდელს ან ვინმეს მისი წრიდან. დასახულია კვლევის შემდგომი მიმართულება.

ანტიორიგენულ კრებულსა და გელათური ბიბლიის კატენებში აღმოჩენილი ირინეოს ლიონელის ქართული ციტატების ანალიზი და ფრანგული თარგმანია წარმოდგენილი ბერნარ უტიეს გამოკვლევაში: „ირინეოსის მოულოდნელად: ქართული ციტატები ირინეოსის თხზულებებიდან“

(*Irénée Inattendu: citations en géorgien*) (Outtier. 2022, p. 273-279), რომელიც დაიბეჭდა სამეცნიერო კრებულში „ირინეოს ლიონელი, შემოკრების შესახებ მოძღვრების თეოლოგია“ (პარიზი, გამომცემლობა „სერფი“, 2022, გამოკვლევები შეკრიბეს გიომ ბადიმ და მარი შეეზმა (Théologie historique 132, Irénée de Lyon, théologien de l'Unité. Etudes réunies par Guillaume Bady et Marie Chaieb, p. 273-279, Editions du Cerf, Paris 2022).

წიგნში შევიდა რომის გრიგორიანულ უნივერსიტეტში ირინეოსის მოძღვრებისადმი მიძღვნილი 2019 წლის სამეცნიერო სესიის და ლიონის კათოლიკური ინსტიტუტის 2020 წლის საერთაშორისო სამეცნიერო კოლოკვიუმის მასალები.

2021 წელს გამოქვეყნდა იოსტ გიპერტის და ბერნარ უტიეს ფრიად მნიშვნელოვანი ნაშრომი სათაურით „უძველესი ქართული ფსალმუნის – წინასწარი ანგარიში“ (გიპერტი, უტიე, 2021, გვ. 41-65). იგი წარმოადგენს წინასწარ მოკვლევას ფსალმუნის ფრაგმენტებისა, რომელთაც შეიცავს სინას მთაზე წმინდა ეკატერინეს მონასტრის ქართული ხელნაწერების ახალი კოლექციის ორი პალიმფსესტი: Sin. Géorg. NF 84 და 90. ეს არის ორმაგი პალიმფსესტები. გამოვლინდა დიდი სიახლე ენობრივი თვალსაზრისით: ფრაგმენტებში წარმოდგენილია ხანმეტი და ჰემეტი ფორმების ზუსტად თანაბარი რაოდენობა, კერძოდ, თითოეულში 29. მსგავსი მოვლენა არ დადასტურებულა სხვა ხელნაწერებში. ამ გარემოებამ საშუალება მისცა ავტორებს, ი. გიპერტს და ბერნარ უტიეს, ვარაუდი გამოეთქვათ ფსალმუნის გადაწერის პერიოდის შესახებ: ფსალმუნი, როგორც ჩანს, გადაწერეს გარკვეული დროის შემდეგ სინას მთის ლექციონარისა, ვინაიდან ამ უკანასკნელში ჰემეტი ფორმები საკმაოდ იშვიათია ხანმეტ ფორმებთან შედარებით.

პალიმფსესტური ფსალმუნის ეს აქამდე უცნობი ფორმა, მკვლევრების აზრით, აჩენს მრავალ კითხვას ფსალმუნის ქართული თარგმანების დიდ ისტორიაში.

იოსტ გიპერტი და ბერნარ უტიე ამ ნაშრომს უძღვნიან მზექალა შანიძეს, რომლის მიერ ფსალმუნის ტექსტის გამოცემისა და გამოკვლევის გარეშე მათი კვლევა შეუძლებელი იქნებოდა.

ბერნარ უტიეს მიმოხილვები და რეცენზიები საქართველოში გამოქვეყნებული ქართული ფილოლოგიური, ისტორიული, სახელოვნებო თუ ფილოსოფიური ლიტერატურის სიახლეების შესახებ „რევიუ დე კარტველოლოჟი, ბედი ქართლისას“ თითქმის ყველა ტომშია დასტამბული 1972 წლიდან.

ლიტერატურულ ურთიერთობათა ძირითადი ფორმა, თარგმანი „რევიუ დე კარტველოლოჟის“ ფურცლებზე წარმოდგენილია სერგი წულაძის და გასტონ ბუაჩიდის მიერ შესრულებული ქართული პოეზიისა და პროზის საუკეთესო თარგმანებით, ასევე რენე ლაფონისა და ტატიანა ავალიანის რამდენიმე თარგმანით.

1978 წლის 36-ე ტომში გამოქვეყნდა „შუშანიკის წამების“ და გალაკტიონ ტაბიძის „ლურჯა ცხენების“ სერგი წულაძისეული თარგმანები. მომდენო 1979 წელს კი იმ დროისათვის ჯერ კიდევ გამოუყენებელი ნაწყვეტები ქართული პოეზიის ანთოლოგიიდან, რომელიც მოიცავდა პერიოდს ძველი ქართული ლიტერატურიდან მეოცე საუკუნის უახლეს ლექსებამდე. მაგრამ ჟურნალში დაიბეჭდა მხოლოდ ბესიკის, ილია ჭავჭავაძის, პაოლო იაშვილის, გალაკტიონის, ტიცციანის, სიმონ ჩიქოვანის გიორგი ლეონიძის, ირაკლი აბაშიძის, ოთარ და ტამაზ ჭილაძეების და სხვათა ლექსები.

1976-1978 წლების ტომებში წარმოდგენილია რამდენიმე თავი ვეხიტყაოსნიდან გასტონ ბუაჩიდის თარგმანით. ცნობილი ფრანგი ქართველოლოგი ბერნარ უტიე აღნიშნავს, რომ

„გასტონ ბუაჩიდემ რუსთაველის კატრენები გარითმა თანამედროვე ფრანგულ პოეზიაში მიღებულ რითმათა სახესხვაობის გათვალისწინებით და თანაც რარიგ ვირტუოზულად! ადვილი წარმოსადგენია თუ როგორ შრომას მოითხოვს ასეთი შედეგის მიღწევა, მაგრამ ამოდ როდი დამშვრალა მთარგმნელი: გარდა იმ სიმდიდრისა, რომელიც თარგმანს დედანთან აახლოვებს, მხედველობიდან არ უნდა გამოგვრჩეს, რომ რითმა რიტმის ერთი შემადგენელი ნაწილია, მისი ერთგვარი პუნქტუაცია. ვფიქრობთ, ასეთ წარმატებას საფუძვლად უდევს მთარგმნელის მიერ რუსთაველის მსოფლმხედველობის გათავისება და იმავდროულად ამ ფილოსოფიის ცხოვრებისეული, პრაქტიკული მნიშვნელობისადმი ღრმა რწმენა.

გასტონ ბუაჩიძეს სჯერა რომ ადამიანები ვერაფერს მიაღწევენ ერთმანეთისათვის თავგანწირვისა და ერთგულების გარეშე, თუ გულით არ ირწმუნებენ რუსთაველის სიტყვებს: „რასაც გასცემ შენია, რაც არა დაკარგულია“ (უტიე, 1978, გვ. 4).

მნიშვნელოვანია გასტონ ბუაჩიძის მიერ ჟურნალში გამოქვეყნებული რეცენზიები ფრანგული პოეზიის ქართული თარგმანების შესახებ. იგი აღნიშნავს, რომ მე-19 საუკუნის ქართველი მთარგმნელები მიზნად ისახავდნენ ფრანგული ტექსტის ქართულ სინამდვილეთან ადაპტირებას, მეოცე საუკუნეში შეწყდა ეს პრაქტიკა, მაგრამ მთარგმნელები ქვეცნობიერად მაინც ვერ ასცდნენ ძველ მეთოდებს. გასტონ ბუაჩიძე ამჩნევს ქართული პეიზაჟის, ფსიქოლოგიისა თუ პერსონაჟთა ქცევის ელემენტებს ვიიონის, ბოდლერის, ვერლენისა და მალარმეს ლექსების ქართულ თარგმანებში, რომლებიც შესრულებულია დავით წერედიანის, გივი გეგეჭკორის, ველერიან გაფრინდაშვილის მიერ, ასევე გალაკტიონის მიერ თარგმნილ პოლ ვერლენის ერთ ლექსში სათაურით „ტყეებში“ (Dans les Bois). ეს თემა განხილულია გ. ბუაჩიძის სტატიაში სათაურით: „საქართველო ქვეტექსტში: ქვეცნობიერის ელემენტები ფრანგული პოეზიის ქართულ თარგმანებში (La Géorgie dans le sous-texte: éléments du subconscient dans les traductions géorgiennes de poésie française (Bouatchidze, 1978, p. 213-219).

გამოკვლევაში „სიმღერა როლანზე“ ქართულად“ (La “Chanson de Roland” en géorgien“) (Bouatchidze, 1976, p. 150-172) გასტონ ბუაჩიძე განიხილავს შუასაუკუნეების ამ ფრანგული საგმრო ეპოპეის ორ ქართულ ვერსიას: პირველი, ავტორის შეფასებით წარმოადგენს პროზაულ ადაპტაციას, შესრულებულია ა. ჯაფარიძის მიერ, გამოიცა 1896 წელს სათაურით „გმირი როლანდი“ (გმირი როლანდი, ძველი თქმულება 3 სურათით, ტფილისი, ე. ხელაძის სტამბა, 1896. თარგმანი ა. ჯაფარიძის, 38 გვ), მეორე – არის სამი პოეტის, რაჟდენ გვეტაძის, ხარიტონ ვარდოშვილის და ალექსანდრე აბაშელის მიერ შესრულებული პოეტური თარგმანი („სიმღერა როლანდზე“. მთარგმნელები რ. გვეტაძე, ხ. ვარდოშვილი, ალ. აბაშელი, რედაქცია, წინასიტყვაობა და შენიშვნები სოლომონ იორდანიშვილისა. თბილისი, ფედერაცია, 1942, 198 გვ.). მოცემულია ორივე ვერსიის ფართო და ღრმა ანალიზი. გ. ბუაჩიძე აღნიშნავს, რომ ალ. ჯაფარიძის ადაპტაცია შემოკლებულია 12 ეპიზოდამდე, ფიგურირებენ მხოლოდ მთავარი პერსონაჟები. მას ემჩნევა ფრანგული სამყაროს ქართულ სინამდვილესთან დაახლოების ტენდენცია: შემოტანილია ქართული ხასიათისა და ქართული ხალხური პოეზიის ელემენტები, არიან ქართული ზღაპრის პერსონაჟები. მიუხედავად ამისა მკვლევრის აზრით ა. ჯაფარიძის ვერსია გამოირჩევა სასაუბრო მეტყველების სხვადასხვა სტილით და არტისტიზმით. მასთან შედარებით 1942 წლის თარგმანი, უფრო „პროფესიული“ მკაცრი მიდგომის გამო კარგავს მიმზიდველობას.

გ. ბუაჩიძე პოეტურ თარგმანშიც (რ. გვეტაზე, ხ. ვარდოშვილი, ალ. აბაშელი) ხედავს ზოგიერთ უზუსტობას და გაქართულების მაგალითებს: ფრანგი რაინდების ტიტულები შეცვლილია ქართული ეკვივალენტებით, შარლემანის (კარლოს დიდის) პორტრეტი შეფერილია „ვარდბულბულიანის“ პოეზიიდან მომდინარე აღმოსავლური ფერებით; ზოგი რამ გაზვიადებულია, ზოგი კი ზედმეტად განზოგადებული და ფერდაკარგული. მიუხედავად შენიშვნებისა, გასტონ ბუაჩიძეს ფრანგული ეპოპეის – „სიმღერა როლანზე“ განხილული ვერსიები მიაჩნია მნიშვნელოვან მოვლენად ქართული მთარგმნელობითი ხელოვნების განვითარების გზაზე.

აღორძინების ეპოქის დიდი ფრანგი პოეტის, პიერ დე რონსარის ოთხი ლექსის („მე შენს მკლავებში რომ მომისწროს სიკვდილმა უცებ...“ (Si je trépassé entre tes bras, Madame) ტოროლა“ (A l'Alouette), „გასტინის ტყეს“ (A la forêt de Gastine), „თითისტარი“ (La Quénouille) ქართული თარგმანების გასტონ ბუაჩიძისეული ანალიზი ნათლად გვიჩვენებს თუ რამდენად რთული და ფაქიზია მისი აფექტებისაგან თავისუფალი ლექსების გარეგნულად მარტივი სემანტიკის სწორად აღქმა და გადმოტანა სხვა ენაზე. სონეტში „მე შენს მკლავებში რომ მომისწროს სიკვდილმა უცებ...“ (გრიგოლ აბაშიძის თარგმანი) შეყვარებული ქალის მკლავებში სიკვდილის თემა წარმოდგენილია გრაციოზული ვარიაციით, ნახევრად სერიოზულად და ნახევრად სახუმაროდ. პოეტს ომში ბრძოლით მოპოვებული დიდებას და სიკვდილს ურჩევნია მშვიდად მოკვდნის შეყვარებულის მკლავებში სიკვდი-

ლი. დახვეწილი ფორმით და შეფარვით არის გადმოცემული სიყვარულის მთელი ფილოსოფია. გასტონ ბუაჩიძე ამბობს, რომ მთარგმნელი, გრიგოლ აბაშიძე თანმიმდევრულად მიჰყვება ორიგინალის შინაარსს და სახეობრივ აგებულებას, დაცულია სონეტის საერთო ატმოსფერო. შენარჩუნებულია ასევე რითმების განაწილების სქემა კატრენებში aabba, ტერცეტებში ccdeed. მაგრამ გ. ბუაჩიძეს მიაჩნია, რომ თარგმანში კასანდრას სახელის გამოტოვებით ეს სონეტი ხდება უფრო აბსტრაქტული, აღარ არის სრული რითმა კასანდრას და ალექსანდრე დიდის სახელებს შორის, რაც ქართულში შეუძლებელია; ამის შედეგად არ ჩანს პოეტის მიერ კასანდრას ღირსების ალექსანდრე დიდის ღირსებასთან გათანაბრება, მარტივდება ფრანგული სონეტის ფსიქოლოგიური მონახაზი, რაც არ არის სასურველი.

გივი გეგეჭკორს ეკუთვნის რონსარის სამი ლექსის – „ტოროლა“ „გასტინის ტყეს“ და „თითისტარი“ ქართული თარგმანები, რომელშიც გასტონ ბუაჩიძე ამჩნევს ტექსტის ქართულ მსოფლმხედველობასთან ადაპტირების შემთხვევებს.

მესამე სტროფი ოდისა „ტოროლა“ ეძღვნება სიყვარულს, ტოროლა თავის სიყვარულზე ყვება, აქ იხატება ცაში მოძრავი ტოროლას სურათი მისი შუქ-ჩრდილებით, ეს ვიზუალური ელემენტი დამახასიათებელია ფრანგული ხელოვნებისთვის, მაგრამ ეს გრაფიკული გამოსახულება თარგმანში არ აისახა. ამ სტროფის მესამე ტაქტში მულოდნელად ტოროლა ციდან მჭერმეტყველებით მიმართავს დედამიწას – „*Tu fais en l'air mille discours...*“ (შენ ზეცაში ათასი სიტყვით გამოდიხარ...), მაგრამ გივი გეგეჭკორს შესატყვისად ქართული სადღეგრძელო შეურჩევია. გასტონ ბუაჩიძე ამბობს:

„ტოროლას ამგვარი „დისკურსი“ ნაწილობრივ შემეცნებითია და ნაადრევად კარტეზიანული, ეს არის რონსარის პოეზიის რაციონალური ელემენტი. ალბათ ძნელია ქართველი მკითხველისთვის ამის ახსნა. ამის გამო ლუარას ნაპირების სახეშეცვლილი ტოროლა, თითქოს ალაზნის ხეობის ტოროლას ერთ-ერთი დობილია და უემოციო სიტყვის ნაცვლად მგზნებარე სადღეგრძელოს ამბობს, როგორც ქართულ სუფრასთან: „დღეს ადღეგრძელებ და ცის კაბადონს...“ (Bouatchidze, 1977, p. 193).

გასტონ ბუაჩიძე იმავდროულად ყურადღებას ამახვილებს გრიგოლ აბაშიძისა და გივი გეგეჭკორის მიერ შესრულებული, ზემოთ დასახელებული თარგმანების საინტერესო მიგნებებზე, სალექსო ფორმისა და მხატვრული ქსოვილის პოეტურ ასპექტებზე და დადებითად აფასებს მათ.

„რევიუ დე კარტეველოლოჟი ბედი ქართლისას“ 1976 წლის 24-ე ტომში გამოქვეყნდა გასტონ ბუაჩიძის საინტერესო მიმოხილვა – „*ბიჭვინთის დიალოგი*“ (*Le Dialogue de Pitsounda*) (Bouatchidze, 1976, p. 375-376) ფრანგ მწერლებსა და ქართველ საბჭოთა მწერლებს შორის შეხვედრის შესახებ, რომელიც გაიმართა ბიჭვინთაში 1975 წლის 7-10 ივნისს. მრგვალ მაგიდას ხელმძღვანელობდნენ საქართველოს მწერალთა კავშირის თავმჯდომარე გრიგოლ აბაშიძე და საბჭოთა კავშირის მწერალთა კავშირის მდივანი ნიკოლოზ ფედორენკო, მონაწილეობდნენ: საქართველოს მწერალთა კავშირის პირველი მდივანი თენგიზ ბუაჩიძე, გურამ ასათიანი, ნოდარ დუმბაძე, ივანე თარბა, ვლადიმერ მაჭავარიანი, იოსებ ნონეშვილი, ბესარიონ ჟღენტი, ბაგრატ შინკუბა, სერგი წულაძე და მიმოხილვის ავტორი გასტონ ბუაჩიძე. ფრანგი მწერლები საბჭოთა კოლეგების მოწვევით ჩამოვიდნენ მოსკოვსა და საქართველოში 1975 წლის ივნისში და დაგეგმეს ბიჭვინთაში შეხვედრა. სტუმრებმა დაათვალიერეს ბიჭვინთა, გაგრა, ახალი ათონი, სოხუმი, მიწვეული იყვნენ კოლმეურნეებთან შეხვედრაზე, დაესწრნენ ქართული ფილმების და ახალი ამბების ჩვენებას.

მრგვალი მაგიდის მონაწილეებმა ერთმანეთს გააცნეს შეხედულებები სამწერლო შემოქმედებითი გამოცდილების, კულტურული ტრადიციების ნაწარმოებებში ასახვისა და მხატვრული ნაწარმოებების აღქმის საკითხებზე. ისაუბრეს საქართველოში ფრანგული კულტურის და საფრანგეთში ქართული კულტურის პოპულარიზაციისთვის გასატარებელ ღონისძიებებზე.

მიმოხილვაში გასტონ ბუაჩიძე მოკლედ გადმოსცემს მრგვალი მაგიდის დისკუსიაში მონაწილე თითოეული ფრანგი მწერლის სიტყვას და ინფორმაციას მათ შესახებ.

ემანუელ რობლესმა დაახასიათა კოლექცია „ხმელთაშუა ზღვა“, რომელსაც მისი ხელმძღვანელობით გამოსცემს „გამომცემლობა სეი“ (Editions du Seuil) 1952 წლიდან. კოლექცია ფრანგ მკითხველს აცნობს ხმელთაშუა ზღვის აუზის ქვეყნების საუკეთესო ნაწარმოებებს. აქვე გ. ბუაჩიძეს მოჰყავს რობლესის *სიტყვები*: „ასე გამოიცა ალჟირელი მწერლის მოჰამედ დიბის პირველი წიგნი“. და „როცა ვიცნობთ ერთმანეთს გვიყვარს კიდევ ერთმანეთი“, და „გვჭირდება ერთმანეთის უკეთესად გაცნობა“.

ემანუელ რობლესი მრავალი რომანის და თეატრალური პიესის ავტორია, (მათ შორის ერთ-ერთი რომანის თემა ანტიფაშიზმი), ცნობილია მისი წიგნი „მძაფრი სეზონები“ (*Saisons violentes*). ესპანურიდან თარგმნილი აქვს სერვანტესი, მიგელ ერნანდესი, ფედერიკო გარსია ლორკა, მიგელ დე უნამუნო.

პოეტმა ჟაკ რუბომ მწერლებს გააცნო ჟურნალის „ცვლილებისათვის“ (*Change*) ირგვლივ გაერთიანებული ჯგუფის საქმიანობა. ისაუბრა თავის პოეზიაში იაპონური კულტურის გამოძახილის შესახებ.

მიშელ ბატაი განათლებით არქიტექტორია. მან გაიხსენა დიდ ფრანგ არქიტექტორთან, ლე კორბუზიესთან ურთიერთობა. ბატაის წიგნის „საშობაო ნაძვის ხე“ (*L'Arbre de Noël, 1967*) მოსკოვში გამოიცა 1974 წელს, როგორც მოსწავლეების საკითხავი ლიტერატურა. მას ეკუთვნის ასევე რომანები „პატრიკი“ (*Patrick*), „მზის მსვლელობა“ (*La Marche du soleil*) და ახალი რომანი „ფერფლი ზღვაზე“ (*Cendres sur la mer*), რომლის ბოლო კორექტურა მოსკოვში წამოსვლის წინ გააკეთა.

ჟან პელეგრის შემოქმედების მრავალი წელი დაკავშირებულია ალჟირთან. მისი აზრით მთავარია „გაუგო სხვას და არ უღალატო საკუთარ ბუნებას“.

ბერნარ კლაველის, გონკურის ჟიურის წევრის შემოქმედება ცნობილია საფრანგეთში და მის საზღვრებს მიღმა. მიმოხილვაში მოტანილია ანდრე მორუას სიტყვები კლაველის შესახებ: „დღევანდელ რომანების ავტორთა შორის ბერნარ კლაველი ერთ-ერთია ვისგანაც მეტს მოველო. ემოციის ხარისხით, თხრობის მიმდინარეობით, ის მაგონებს ისეთ დიდ რუს მწერლებს როგორიც არის ჩეხოვი.“

ანდრე სტილის შემოქმედება ცნობილია საჭოთა მკითხველისთვის, ის რამდენჯერმე იყო საქართველოში. მისი ახალი ნაწარმოებებია რომანი „ანდრე“ (André, მოქმედება მიმდინარეობს მაღაროელთა სოფელში); ორი რომანი, გაერთიანებული ერთი პერსონაჟით – „შშენიერი როგორც ადამიანი“ (Beau comme un homme) და „ვინ? (Qui?), ასევე ნოველების კრებული „ყვავილები შეცდომით (გამომცემლობა „ედისიონ ჟულიარ“) (*Fleurs par erreur, Editions Julliard*). ანდრე სტილის ნაწარმოებების მიხედვით შექმნილია მრავალი ფრანგული სატელევიზიო ფილმი. „მე ვცდილობ რაც შეიძლება უკეთესად გავიგო სხვადასხვა ლიტერატურული ტენდენცია და „განსხვავებული კრედოს მქონე მწერლები“, – თქვა ანდრე სტილმა ბიჭვინთაში.

ბიჭვინთის კოლოკვიუმის დასასრულს ფრანგმა და საბჭოთა მწერლებმა, – ამბობს გასტონ ბუაჩიძე, – გამოთქვეს ასეთი კონტაქტების გაგრძელების და გაღრმავების სურვილი, რომ ემსახურონ მშვიდობას და ხალხებს შორის ურთიერთგაგების გაუმჯობესებას.

დასკვნის სახით ხაზგასმით უნდა აღინიშნოს, რომ პოლიტიკური საკითხებისაგან კატეგორიულად ჩამოშორებამ და საქმიანობის მიზნად მხოლოდ ქართველოლოგიისა და კავკასიოლოგიის პრობლემატიკის მეცნიერული კვლევის დასახვამ, კალისტრატე და ნინო სალიების სამეცნიერო ჟურნალის „რევიუ დე კარტველოლოჟი ბედი ქართლისა“ რედაქციას ქართველ მეცნიერებთან და საზღვარგარეთის ქართველოლოგებთან მჭიდრო კავშირის დამყარების საშუალება მისცა; ქვეყნებოდა მასალები ცნობილი ქართველი და უცხოელი მეცნიერების შესახებ და რაც მთავარია, გვერდიგვერდ იბეჭდებოდა მათი ნაშრომები, კერძოდ, ალ ბარამიძის, აკაკი შანიძის, მზექალა შანიძის, შალვა ამირანაშვილის, გიორგი ჩუბინაშვილის, მიხეილ ჩიქოვანის, ელენე მეტრეველის, როინ მეტრეველის, არნოლდ ჩიქობავას, ოთარ ლორთქიფანიძის და სხვათა გამოკვლევები, ისე როგორც ფრანგი, ინგლისელი, გერმანელი, იტალიელი, ნორვეგიელი, ბელგიელი და ამერიკელი ქართველოლოგებისა. დროთა განმავლობაში ასეთი ნაყოფიერი და მაღალი დონის ურთიერთობის

დამყარება ჟურნალის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფუნქცია გახდა. ის აისახა მათ მიმოწერაში, რასაც მოჰყვა უცხოელი ქართველოლოგების მივლინებები საქართველოში.

ქართველი და საზღვარგარეთელი მეცნიერების თამნამშრომლობა კარგად ჩანს ილია აბულაძესა და ჟერარ გარიტს, ჰანს ფოგტს, კალისტრატე სალიასა და სერგო თურნავას შორის მიმოწერაში, ასევე ელენე მეტრეველის და კალისტრატე სალიას, ჟერარ გარიტის, ჰოვარდ არონსონის, იულიუს ასფალგის, რობერტ ბლეიკის, ბერნარ უტიეს, მიშელ ვან ესბროკის და სხვა მეცნიერების კორესპონდენციებში.

1968 წლის 3 ნოემბრის წერილში ელენე მეტრეველი ატყობინებს ჟერარ გარიტს, რომ ხელნაწერთა ინსტიტუტში მიიღეს მისი ნაშრომები და ჰპირდება ინსტიტუტის მიერ გამოცემული ნაშრომების მიწოდებას (მეტრეველი, 2007, გვ. 89). 1970 წლის წერილით ელ. მეტრეველი ადასტურებს ჟერარ გარიტისაგან ილია აბულაძის ბიბლიოგრაფიის მიღებას და უზიარებს ინსტიტუტის მიმდინარე სამუშაოებს: შეუდგნენ „მრავალთავების“ გამოსაცემად მომზადებას და სინური კოლექციის ლიტურგიკული ძეგლების ვრცლად აღწერას.

კორესპონდენციები ელენე მეტრეველს და კალისტრატე და ნინო სალიებს შორის (პირადი არქივები, 2007, გვ. 296-313) ადასტურებს მათ შორის აქტიურ მეცნიერულ ურთიერთობას და ერთმანეთის მიმართ თანადგომას. 1972 წლის 29 აპრილის წერილში (№2216) კალისტრატე სალია ატყობინებს ელ. მეტრეველს, რომ „რევით დე კარტველოლოჟი“ გამოვა 20 მაისს, რომელშიც იქნება მისი სტატია ქართული ლიტერატურის შესახებ; სთხოვს გაუზიაროს „ძველი აღთქმის აპოკრიფები“ და ისიდორე გვარჯალაძის და ეთერ ლებანიძის ქართულ-ფრანგული ლექსიკონი; კ. სალიას 1972 წლის 1 ივნისის წერილი (№2217) გვამცნობს, რომ გამოიცა „მცირე ფორმატის წიგნი „ცნობები საქართველოს შესახებ“, რომელშიც მან გათვალისწინა ელ. მეტრეველის ყველა შენიშვნა. სთხოვს სწრაფად მიაწოდოს ა. გამყრელიძის წერილი ხელნაწერთა ინსტიტუტის მუშაობის შესახებ; 1972 წლის 27 აგვისტოს წერილში (2218) კ. სალია სთხოვს ელ. მეტრეველს დააჩქაროს ა. გამყრელიძის სტატიის მიწოდება, რომელიც ხელნაწერთა ინსტიტუტს ეხება. კალისტრატე ბეჭდავს ელენეს წერილს ჯვაროსნებზე და სთხოვს შემოკლებულ ვარიანტს. კალისტრატე აპირებს, ინგლისურად ათარგმნინოს „ცნობები საქართველოს შესახებ“ (*Notice sur la Georgie*), რადგან ამ წიგნს დიდი რეზონანსი ჰქონდა. კალისტრატე აცნობებს ე. მეტრეველს, რომ ბერნარ უტიე ამზადებს საინტერესო წერილებს „რევით დე კარტველოლოჟიისთვის“ და ასევე სთხოვს მისწეროს მიშელ ვან ესბროკს, რომ გააგრძელოს მუშაობა ქართველოლოგიაში. 1974 წლის 20 მარტის წერილში (№2235) კ. სალია სინანულს გამოთქვამს იმ თავდასხმების გამო, რომელსაც „რევით დე კარტველოლოჟიის უწყობენ“ პარიზელი ქართველები (ლ. ზურაბიშვილი...), ამცნობს, რომ მიიღო „მრავალთავის“ მე-2 და მე-3 ტომები და ილია აბულაძის „ქართული წერის ნიმუშები“.

კალისტრატე და ნინო სალიების სამეცნიერო ჟურნალი „რევით დე კარტველოლოჟი“ შეიძლება ითქვას იშვიათი მოვლენაა მეოცე საუკუნის ქართული ლიტერატურისა და კულტურის ისტორიაში, რომელიც 28 წლის (1957-1984) განმავლობაში წარმატებით ემსახურა ქართულ-ევროპული ლიტერატურულ-კულტურული საკითხების კვლევას და წარმოაჩინა ქართული ცივილიზაციის მნიშვნელობა ევროპული კულტურის არეალში. იგი რჩება მისაბამ მაგალითად მომავალი თაობებისათვის.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- გიპერტი, ი. უტიე, ბ. (2021). უძველესი ქართული ფსალმუნი – წინასწარი ანგარიში: მრავალთავი, ფილოლოგიურ-ისტორიული მივლიანი, ტ. 27, 41- 65, თბილისი: ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი.
- გმირი როლანდი. (1896). ძველი თქმულება 3 სურათით, თარგმანი ა. ჯაფარიძისა, ტფილისი: ე. ხელაძის სტამბა.
- თურნავა, ს. (1978). საზღვარგარეთული ქართველოლოგია, თბილისი: „საბჭოთა საქართველო“.
- თურნავა ს. (1999). XX საუკუნის საზღვარგარეთული ქართველოლოგია, თბილისი.
- მეტრეველი, ელენე (2007). პირადი არქივების აღწერილობა 1, თბილისი: „არტანუჯი“.
- რონსარი, პ. (1983). რჩეული ლექსები, თარგმანი ფრანგულიდან გრიგოლ აბაშიძისა, თბილისი: „მერანი“.

- სიმღერა როლანდზე (1942). მთარგმნელები რაჟდენ გვეტაძე, ხარიტონ ვარდოშვილი, ალ. აბაშელი, რედაქცია, წინასიტყვაობა და შენიშვნები სოლომონ იორდანიშვილისა, თბილისი „ფედერაცია“.
- უტეი, ბ. (1978). ვეფხისტყაოსნის ფრანგული თარგმანები, ლიტერატურული საქართველო, 22(2125), 4, 26 მაისი, თბილისი.
- ფეიქრიშვილი, ჟ. (2012). მასალები საზღვარგარეთული ქართველოლოგიის ისტორიისათვის(წიგნი პირველი), თბილისი: „უნივერსალი“.
- ფრანგი პოეტები (1984). ფრანგულიდან თარგმნა გივი გეგეჭკორმა, თბილისი: „მერანი“.
- Bouatchidze, G. (1976). La Chanson de Roland en géorgien, Revue de Kartvélogie Bedi Kartlisa, 34, 150-172, Paris: publiée avec le concours du CNRS.
- Bouatchidze, G. (1976). Le Dialogue de Pitsounda, Revue de Kartvélogie Bedi Kartlisa, 34, 375-376, Paris: publiée avec le concours du CMRS.
- Bouatchidze, G. (1977). Quelques poésies de Ronsard en géorgien, Revue de Kartvélogie Bedi Kartlisa, 35. 187-201, Paris : publiée avec le concours du CNRS.
- Bouatchidze, G. (1978). La Géorgie dans le sous-texte: éléments du subconscient dans les Traditions géorgiennes de poésie française, Revue de Kartvélogie Bedi Kartlisa, 36. 213-219, Paris: publiée avec le concours du CNRS.
- Lafon, R. (1966). L'Art du récit dans Le Chevalier à la Peau de Tigre: l'épisode de Phatmane, Revue de Kartvélogie Bedi Kartlisa, 21-22, 16, Paris: publiée avec le con-Cours du CNRS.
- Lafon, R. (1972). Hans Vogt, Grammaire de la langue géorgienne, Oslo, Universitetsforlaget, 1971, 279 p., Revue de Kartvélogie Bedi Kartlisa, 29-30, 333-335, Paris: Publiée avec le concours du CNRS.
- Lafon, R. (1974). Akaki Chanidze, Kartuli enis gramatikis sapudzvlebi, Revue de Kartvélogie, Bedi Kartlisa, 32, 292-294, Paris : Publiée avec le concours du CNRS.
- Lafon, R. Vogt, H et al. (1974). Le Vingt-cinquième anniversaire de la fondation de Bedi Kartlisa, Revue de Kartvélogie, Bedi Kartlisa, 32, 11-12, Paris: publiée avec le concours du CNRS.
- Mahe, J.-P. (1982). K. Salia, Histoire de la nation géorgienne(ed. N.Salia, 8, rue Berlioz)Revue de Kartvélogie, Bedi Kartlisa, 40, 400-402, Paris: publiée avec le concours du CNRS.
- Outtier, B. (1981). Un Témoin partiel du lectionnaire géorgien ancien(Sinai géorgien 54), Revue de Kartvélogie, Bedi Kartlisa, 39, 76- 88, Paris: publiée avec le concours du CNRS.
- Outtier, B. (2022). L'Importante découverte de deux traités d'Evagre le Pontique sous le nom de Maxime le Confesseur en géorgien – Le Muséon, 135(3-4), 393-416, Doi: 10.2143/MUS. 135.3.3291201, Louvain-la Neuve.
- Outtier, B. (2022). Irénée Inattendu: citations en géorgien, dans: Théologie historique 132, Irénée de Lyon, théologien de l'Unité. Etudes réunis par Guillaume Bady et Marie Chaieb, p. 273-279 ,Paris : , Editions du Cerf.
- Salia, K. (1959). Le Professeur Gérard Garitte, Prix Francqui, Revue de Kartvélogie Bedi Kartlisa, 6-7, 3, Paris : publiée avec le concours du CNRS.
- Salia, K. (1972). La Littérature géorgienne des origines à nos jours, Revue de Kartvélogie Bedi Kartlisa, 29--30, 205-239, Paris: publiée avec le concours du CNRS.
- Salia, K. (1973). La Caucassologie : Aux Congres scientifiques internationaux, Revue de Kartvélogie Bedi Kartlisa, 31, 7-8, Paris: publiée avec le concours du CNRS.
- Salia, N. (1973). Documents portugais sur le martyr de la Reine Ketevan de Géorgie, Revue de Kartvélogie Bedi Kartlisa, 31, 65-70, Paris : publiée avec le concours du CNRS.
- Salia, K. (1975). Bref aperçu sur les rapports géorgiano-byzantins, Revue de Kartvélogie Bedi Kartlisa, 33, 119-121, Paris: publiée avec le concours du CNRS.
- Salia, K. (1980). Histoire de la nation géorgienne, Paris : ed. Nino Salia, 8, rue Berlioz.
- Salia, K. (1980). Marie-Félicité Brosset à l'occasion du centenaire de sa mort(1802-1880), Revue de Kartvélogie Bedi Kartlisa, 38, 7-22, Paris: publiée avec le concours du CNRS.

References

- Bouatchidze, G. (1976). La Chanson de Roland en géorgien, Revue de Kartvélogie BediKartlisa, 34, 150-172, Paris: publiée avec le concours du CNRS.
- Bouatchidze, G. (1976). Le Dialogue de Pitsounda, Revue de Kartvélogie Bedi Kartlisa, 34, 375-376, Paris: publiée avec le concours du CMRS.
- Bouatchidze, G. (1977). Quelques poésies de Ronsard en géorgien, Revue de Kartvélogie Bedi Kartlisa, 35. 187-201, Paris: publiée avec le concours du CNRS.

- Bouatchidze, G. (1978). La Géorgie dans le sous-texte: éléments du subconscient dans les Traditions géorgiennes de poésie française, *Revue de Kartvélogie Bedi Kartlisa*, 36, 213-219, Paris: publiée avec le concours du CNRS.
- Giperti, I., Utié, B. (2021). *Udzvelesi Kartuli Psalmuni – ts'inasts'ari angarishi: Mravaltavi, Pilologiur-ist'oriuli dziebani*. [The Oldest Georgian Psalter – a preliminary Account, Mravaltavi, philological and historical researches, 27, 41-45]. Tbilisi: Korneli kekelidze Georgian national Centre of Manuscripts.
- Gmiri Rolandi. (1896). *Dzveli tkmuleba sami suratit, targmani A.Japaridzisa*. [Hero Roland, old Saying with 3 pictures, translated by A.Japaridze]. Tbilisi: Kheladze Printing House.
- Lafon, R. (1966). L'Art du récit dans Le Chevalier à la Peau de Tigre: l'épisode de Phatmane, *Revue de Kartvélogie Bedi Kartlisa*, 21-22, 16, Paris: publiée avec le con-Cours du CNRS.
- Lafon, R. (1972). Hans Vogt, Grammaire de la langue géorgienne, Oslo, Universitetsforlaget, 1971, 279 p., *Revue de Kartvélogie Bedi Kartlisa*, 29-30, 333-335, Paris: Publiée avec le concours du CNRS.
- Lafon, R. (1974). Akaki Chanidze, Kartuli enis gramatikis sapudzvebi, *Revue de Kartvélogie, Bedi Kartlisa*, 32, 292-294, Paris : Publiée avec le concours du CNRS.
- Lafon, R. Vogt, H et al. (1974). Le Vingt-cinquième anniversaire de la fondation de Bedi Kartlisa, *Revue de Kartvélogie, Bedi Kartlisa*, 32, 11-12, Paris: publiée avec le concours du CNRS.
- Mahe, J.-P. (1982). K. Salia, Histoire de la nation géorgienne(ed. N.Salia, 8, rue Berlioz)*Revue de Kartvélogie, Bedi Kartlisa*, 40, 400-402, Paris: publiée avec le concours du CNRS.
- Outtier, B. (1981). Un Témoin partiel du lectionnaire géorgien ancien(Sinai géorgien 54), *Revue de Kartvélogie, Bedi Kartlisa*, 39, 76- 88, Paris: publiée avec le concours du CNRS.
- Outtier, B. (2022). L'Importante découverte de deux traités d'Evagre le Pontique sous le nom de Maxime le Confesseur en géorgien – Le Muséon, 135(3-4), 393-416, Doi: 10.2143/MUS. 135.3.3291201, Louvain-la Neuve.
- Outtier, B. (2022). Irénée Inattendu: citations en géorgien, dans: *Théologie historique* 132, Irénée de Lyon, théologien de l'Unité. Etudes réunis par Guillaume Bady et Marie Chaieb, p. 273-279 ,Paris : , Editions du Cerf.
- Peikrishvili, Zh. (2012). *Masalebi sazghvargaretuli kartvelologiis ist'oriisatvis (ts'igni p'irveli)* [Materials for the history of Georgian studies abroad (book one)], Tbilisi: Universal.
- P'iradi arkivebis aghts'eriloba, 1, Elene Met'reveli. (2007). [Description of personal archives 1, Helen Metreveli]. Tbilisi: Art'anuji.
- Prangi p'oetebi. (1984). *Prangulidan targmna Givi Gegech'k'orma*. [French poets translated into Georgian by Givi Gegechkori]. Tbilisi: Méran.
- Ronsari P. (1983). *Rcheuli leksebi, targmani prangulidan Grigol Abashidzisa*. [Selected poems, Translated from French by Grigol Abashidze]. Tbilisi: Méran.
- Salia, K. (1959). Le Professeur Gérard Garitte, Prix Francqui, *Revue de Kartvélogie Bedi Kartlisa*, 6-7, 3, Paris : publiée avec le concours du CNRS.
- Salia, K. (1972). La Littérature géorgienne des origines à nos jours, *Revue de Kartvélogie Bedi Kartlisa*, 29--30, 205-239, Paris: publiée avec le concours du CNRS.
- Salia, K. (1973). La Caucassologie : Aux Congrès scientifiques internationaux, *Revue de Kartvélogie Bedi Kartlisa*, 31, 7-8, Paris: publiée avec le concours du CNRS.
- Salia, N. (1973). Documents portugais sur le martyre de la Reine Ketevan de Géorgie, *Revue de Kartvélogie Bedi Kartlisa*, 31, 65-70, Paris : publiée avec le concours du CNRS.
- Salia, K. (1975). Bref aperçu sur les rapports géorgiano-byzantins, *Revue de Kartvélogie Bedi Kartlisa*, 33, 119-121, Paris: publiée avec le concours du CNRS.
- Salia, K. (1980). Histoire de la nation géorgienne, Paris : ed. Nino Salia, 8, rue Berlioz.
- Salia, K. (1980). Marie-Félicité Brosset à l'occasion du centenaire de sa mort(1802-1880), *Revue de Kartvélogie Bedi Kartlisa*, 38, 7-22, Paris: publiée avec le concours du CNRS.
- Simghera Rolandze. (1942). *Mtargmnelebi Razhden Gvet'adze, Kharit'on Vardoshvili, Alekandre Abasheli, redaktsia, ts'inastq'vaoba da shenishvnebi Solomon Iordanishvili*. [Song of Roland(1942). Translators R. Gvetadze, KH. Vardoshvili and Alexandre Abasheli, editing, preface and notes by Solomon Iordanishvili]. Tbilisi: Federation.
- Turnava S. (1978) *Sazghvargaretuli Kartvelologia*[Georgian studies abroad]. Tbilisi: Soviet Georgia.
- Turnava S. (1999) *Meotse sauk'unis sazghvargaretuli kartvelologia*. [Twentieth – Century Georgian Studies]. Tbilisi.
- Utié, B. (1978). *Vepkhistq'aosnis pranguli targmanebi* [French translations of The Man in the Panther's Skin]. *Literaturuli Sakartv2lo* [Literary Georgia]

გრიგოლ რობაქიძე – ქართველი ემიგრანტი მწერალი
Grigol Robakidze – Georgian émigré writer

Eka Chkheidze

ეკა ჩხეიძე

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი

Georgia, Tbilisi

საქართველო, თბილისი

The Phenomenon of the Georgian Spirit in Grigol Robakidze's Thought
ქართული სულის ფენომენი გრიგოლ რობაქიძის ნააზრევში

DOI: <https://doi.org/10.62119/cils.18.2025.10932>

Until the 1930s, Grigol Robakidze always considered Georgian artistic and philosophical thought in a continuous context with Western civilisation, which largely led to the fact that the Tsisperkantsi people (and not only them) considered him their meter.

While in emigration, Grigol Robakidze delved into the phenomenon of Georgian ethnoculture or ethnopsychology, as evidenced by his essays, publicistic writings, and artistic thought. Emigration became a kind of transformation for Grigol Robakidze – the more perfectly he wrote in German, the greater his interest in the spirituality of his own nation and the more intensively he explored, as he himself called it, the “Urphänomen” of the Georgian nation. Distancing from his homeland gave Grigol Robakidze's work the same special flavor as it did in the case of Davit Guramishvili – it seems that the main driving force for both thinkers was thinking and reflecting on the fate of the homeland and the mentality of the Georgian nation, its purpose and the duty of a particular person to the country and God.

Keywords: Robakidze, “The Origin of Georgia”, emigration, journalism

საკვანძო სიტყვები: რობაქიძე, „საქართველოს სათავენი“, ემიგრაცია, პუბლიცისტიკა

მე-20 საუკუნის 30-იან წლებამდე ქართულ მხატვრულ თუ ფილოსოფიურ აზროვნებას გრიგოლ რობაქიძე ყოველთვის დასავლურ ცივილიზაციასთან უწყვეტ კონტექსტში განიხილავდა, რამაც დიდ წილად განაპირობა ის გარემოება, რომ მას ცისფერყანწელები (და არა მარტო ისინი) საკუთარ მეტრად თვლიდნენ.

ემიგრაციაში მყოფი გრიგოლ რობაქიძე ქართულ ეთნოკულტურისა თუ ეთნოფსიქოლოგიის ფენომენს განსაკუთრებით ჩაუღრმავდა, რასაც მოწმობს მისი ესეებიც, პუბლიცისტიკაცა და მხატვრული ნააზრევიც. ემიგრაცია გრიგოლ რობაქიძისთვის იქცა ერთგვარ ტრანსფორმაციად – რაც უფრო სრულყოფილად წერდა იგი გერმანულ ენაზე, მით უფრო დიდ ინტერესს ამჟღავნებდა საკუთარი ერის სულიერების მიმართ და მით უფრო ინტენსიურად იკვლევდა, როგორც თავად უწოდებდა, ქართველი ერის „თაურფენომენს“. სამშობლოდან დისტანცირებამ გრიგოლ რობაქიძის შე-

მოქმედებასაც ისეთივე განსაკუთრებული ელფერი შესძინა, როგორც დავით გურამიშვილის შემთხვევაში მოხდა როგორც ჩანს, ორივე მოაზროვნისთვის მთავარ მამოძრავებელ ძალად იქცა ფიქრი და რეფლექსია სამშობლოს ბედსა და ქართველი ერის მენტალობაზე, მის დანიშნულებასა და კონკრეტული პიროვნების მოვალეობაზე ქვეყნისა და ღმერთის წინაშე.

გრიგოლ რობაქიძის პუბლიცისტიკაში განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს ერთ ვრცელ ნარკვევს, რომელსაც, ავტორის თქმით, იგი ქართველ ერს ანდერძად უტოვებს. ეს არის „საქართველოს სათავენი“, რომლის დასკვნით ნაწილშიც ახსნილია, თუ რატომ დატოვა გრიგოლ რობაქიძემ საბჭოეთი.

„მთავარი მიზეზი იმისა, თუ რად დავტოვე მე საბჭოეთი: ამ ნარკვევში გატარებული გაგებით, ყოველ კულტურას ბოლო ედება, როგორც კულტურას ქართველების, ისე სხვა ხალხთა, [რადგან] კულტურა „შინაარსით ინტერნაციონალური და ფორმით ნაციონალური“, არის კულტურა ანონიმისა, უსახო, ესე იგი არავითარი კულტურა. გასაგებია, თუ რად გადმოვიტანე ჩემი მუშაობა უცხოეთში“ (რობაქიძე, 2012ა, გვ. 103-104).

მივლინებით საზღვარგარეთ სალიტერატურო საქმეების გამო 1931 წელს წასულმა გრ. რობაქიძემ ვერ აიტანა საქართველოში გაჩაღებული მისი ლანძღვა – ს. ორჯონიკიძე ურაპატიოტად თვლიდა, მემარცხენე პროლეტმწერლები უდიერად მოიხსენიებდნენ, ერთი მათგანი შინაურ ემიგრანტს უწოდებდა, მეორე პროვოკაციულად ეკითხებოდა, რასიზმი როგორ გესმითო და გრ. რობაქიძეც ხაზგასმით პასუხობდა: მხოლოდ როგორც ადამიანთა შორის არსებული ჯიშთა განხვავება, იდეოლოგიური მომენტი ჩემს აზრში საძებარი არაა, სწორად დაიმახსოვრეთო!

ცხადია, ასეთ შემთხვევებს გულისხმობდა გრ. რობაქიძე, როცა აღმოხდებოდა: მოდი და იცხოვრე საქართველოში, ესაა ხელოვნების თვითმკვლელობაო!

საბჭოთა საქართველოში კი, როგორც გერმანიაში მცხოვრები ქართველი ემიგრანტი, გრიგოლ რობაქიძე, განდევნილ მწერლად ითვლებოდა. მის შესახებ ინფორმაცია არც კი ვრცელდებოდა. უფრო მეტიც, საბჭოთა ხელისუფალთა კატეგორიული მოთხოვნით მწერალთა კავშირიდან გარიცხეს.

„გველმა პერანგი გამოიცვალა. გველმა თავისი თავი დატოვა: მოხსნა და გადააგდო. გველი იცვლის პერანგს, მაგრამ არა საკუთარ არსებას – გველი გველად რჩება მაინც, უფრო საშიშ, გაახალგაზრდავებულ გველად მიხაკისფერი ყანწით – ფაშისტური დალით მკერდის შუაგულზე – სვამს გრ. რობაქიძე გერმანული ფაშიზმის, მისი დამპალი კულტურის, რასული იდეოლოგიის სადღეგრძელოს“ (მუშიშვილი, 1934, გვ. 44).

ბ. ბუაჩიძის აზრით, პირველი რომანი „გველის პერანგი! მოკლებული იყო აქტუალურ საზოგადოებრივ მნიშვნელობას. „ლამარაზე ამოზნდნენ: მიწასთან დაბრუნების იდეა მისტიციზმამდე მიყვანილიაო. მისტიციზმის დაბრალებას ვინ ჩიოდა, პიესა მთლად წაართვეს – „ლამარას“ დადგმის მაკეტებზე რობაქიძის გვარი წაშალეს და ვაჟა-ფშაველა დააწერეს.

აი, ასეთმა მოპყრობამ გადააწყვეტინა საზღვარგარეთ დარჩენა (კვერენჩილაძე, 2008, გვ. 118).

1954 წელს რობაქიძე ესტუმრა მიუნჰენში რადიოგადაცემა „თავისუფლებას“, საიდანაც მან ქართველ მსმენელს (ახალგაზრდობას, მწერლებსა და საერთოდ თავის თანამემამულეებს). ის ლაპარაკობდა მიზეზებზე, თუ რატომ დატოვა „საბჭოეთის სამოთხე“ და ხაზგასმით აღნიშნავდა სოციალისტური იდეოლოგიის სიმახინჯეს. მწერალს არ შეეძლო, შეჰგუებოდა საკუთარ სამშობლოში გამეფებულ „დემონოკრატიას“, სადაც არა სიხარული, არამედ შიში ბატონობს, მაგრამ ნამდვილ სამოთხესთან, საქართველოსთან, შორეული ფესვებითაა მიჯაჭვული.

„რატომ დავტოვე საქართველო, ჩემი მამული და დედული, ეგზომ მშვენიერი და ტკბილი... ბოლშევიკები გაჰყვირიან: „ხალხურ დემოკრატიასო“ ვამყარებთო. სიყალბე მათი ამ სახელდებაშიც ჩანს... უფრო მართალი იქნებოდა ეთქვათ: „ვამყარებთ დემონოკრატიასო“... ადამიანი მხოლოდ და მხოლოდ მაშინაა ადამიანი, როცა იგი თავის-უფალია, თავისუფლებაა სხივური ელემენტი ადამიანში. ვინაა თავისუფალი საბჭოეთში? არავინ! იქ ყველაფერი აკრძა-

ლულია, რაც არაა ბრძანებული. მბრძანებელი? დღეს რომ ერთი მბრძანებლობს, ხვალ იგი დასახვრეტად მიჰყავთ. ბერიას ხვედრი საბჭოეთში გამონაკლისი არაა. იქ იგი ყოველდღიური მოვლენაა. დამხვრეტო გუმინდელი მბრძანებლისა შიშის ქარი ურბენთ სახსრებში; ფიქრობენ მათაც არ ხვდეთ ეს ბედი. ესაა დემოკრატია?.. საბჭოეთში კაცს შიშის გამო მოსვენებით ვერც კი დაუძინია. ეშინია: სიზმარში ბოდვით არ წამოსცდეს გულნადები აზრი რაიმე. ასეთია საბჭოეთის სამოთხე. ეს სამოთხე მივატოვე და არა ნამდვილი სამოთხე - შეუდარებელი სამშობლო ჩვენი“ (რობაქიძე, 2012გ, გვ. 387-388).

ძალზე საყურადღებოა ნიკოლო მიწიშვილის წერილის „ფიქრები საქართველოზე“ საპასუხოდ დაწერილი „საქართველოს ხერხემალი“. მიწიშვილი წერდა, რომ „იქნება საქართველო გამართლოს ჯვარმა, რომლისთვისაც საქართველო იგლიჯებოდა ყოველი მხრიდან. მაგრამ ჯვარი-საგან ხომ კურთხევა უნდა გამოდიოდეს, და სადაა ეს კურთხევა? ნუთუ ჩვენი აწიოკებული ისტორია კურთხევაა? ნუთუ ორიათასი წლის განმავლობაში ამ ჯვრის ძალამ ვერ შვა მოვლენა, რომელიც გამოარკვევდა საქართველოს, როგორც მოწოდებას, საკუთარის აზრითა და დანიშნულებით? ნუთუ საბოლოოდ და სამუდამოდ მოკლებულია საქართველო იმ „ნათლის სვეტს“, რომელიც წინ მიუძღვის ყოველ ხალხს ახალი სიტყვისა და შემოქმედებისაკენ?!“

და ბოლოს ასკვნის: „*საქართველო პასიური მოვლენაა. მისი ენერგია გამოწვეული იყო სხვა მის გარეშე მყოფ მოვლენისაგან (ენერგია ჭიის, როცა მას ფეხს აჭირებენ*“ (რობაქიძე, 2012ბ, გვ. 634).

გრიგოლ რობაქიძე ნიკოლო მიწიშვილის ამგვარ სულისკვეთებას თვითმკვლელობას უწოდებს და დასძენს: „არ არის საჭირო არც გაჯავრება და არც აღშფოთება, როცა ასეთ სიტყვებს კითხულობ. არც ის უნდა იფიქრო, რომ ავტორი ბოროტი აზრით არის „ატროვებული“. აქ უფრო „ტკივილია“ ვიდრე „აზრი“. ეს სულის კრიზისია და ასეთი კრიზისი ბევრს განუცდია“ (რობაქიძე, 2012ბ, გვ. 634).

აკაკი ბაქრაძე თავის უკანასკნელ წიგნში „კარდუ ანუ გრიგოლ რობაქიძის ცხოვრება და ღვაწლი“ განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობს მე-20 საუკუნის დასაწყისში გამართულ კამათს ეროვნული ხასიათის შესახებ (იგულისხმება გრიგოლ რობაქიძის „საქართველოს ხერხემალი“ და უფრო მოგვიანებით დაწერილი მის ნარკვევი „საქართველოს სათავენი“).

„ნიკოლო მიწიშვილის „ფიქრებში“ სასოწარკვეთილების ისეთივე ტკივილი და ყვირილი იყო, როგორც ილიას „ბედნიერ ერში“ და მიხეილ ჯავახიშვილის „ჯაყოს ხიზნებში“ (თუმცა ოციან წლებში ვინ დაიჯერებდა, რომ მწარედ ახდებოდა მიხეილ ჯავახიშვილის წინასწარმეტყველება – საქართველო თეიმურაზ ხევისთავად გადაიქცეოდა). ოღონდ ილია ქართული სამყაროს უფსკრულს პოეზიის, მიხეილ ჯავახიშვილი - პროზის და ნიკოლო მიწიშვილი – პუბლიცისტიკის ენით ამხელს. არც მარტო ყოფილა პოეტი. იმავე სევდით და გულისტკივილით იყვნენ მაშინ შეპყრობილი სერგი დანელია და კონსტანტინე კაპანელი“ (ბაქრაძე, 1999, გვ. 73).

რობაქიძის პუბლიცისტიკა ისევე, როგორც მთელი მისი შემოქმედება, ცხადყოფს, რომ იგი სამშობლოს ბედზე ღრმად დაფიქრებული პოეტი და მამულიშვილია. მის წერილებში წარმოჩენილ საკითხთა შორის მთავარი და არსებითი მაინც საქართველოს დამოუკიდებლობის პრობლემაა.

ნახევარი საუკუნის მანძილზე გრ. რობაქიძის სახელი ძირფესვიანად იყო ამოგლეჯილი ქართული ლიტერატურისა და ხელოვნების ისტორიიდან. ბიბლიოთეკებში არ იყო არათუ რობაქიძის წიგნები, არ იყო ჟურნალ-გაზეთების ის ნომრებიც კი, სადაც მისი რაიმე ნაწარმოები იყო დაბეჭდილი. ის გამოცემებიც კი ამოეღოთ, სადაც მისი გვარი თუნდაც ჩამონათვალში იყო ნახსენები. თუ სადმე შემთხვევით და სპეციალური ნებართვით ესა თუ ის ძველი ჟურნალი ხელში ჩაგივარდებოდათ, რობაქიძის გვარი საგულდაგულოდ იყო გადაშლილი (რობაქიძე, 2012ა, გვ. 7).

დიდი დრო გავიდა გრ. რობაქიძის გარდაცვალებიდან, მაგრამ მისი წერილები და ნააზრევი დღესაც აქტუალური და, შეიძლება ითქვას, წინასწარმეტყველურია. მწერლის მსჯელობა და დასკვნები მიესადაგება ჩვენს დღევანდლობას. უკრაინა-რუსეთის ურთიერთობის საკითხს განიხილავს

რობაჰიძე სტატიაში „სოციალისტური იმპერიალისტები“. იგი შემფოთებულია იმ ფაქტით, რომ „ბოლშევიკები უკრაინას გასრესას უპირებენ“. გაცემულ მკითხველისათვის, რომელსაც რუსეთის ერთა განმათავისუფლებელი ჰგონია, მას მტკიცე პასუხი აქვს: „ბოლშევიკები მოდიან სოციალისტურ იმპერიალისტებად - ეს გამოთქმა ბევრს შეიძლება უცნაურად მოეჩვენოს, მაგრამ სწორედ ამას მოქცეული ბოლშევიკების სულისკვეთება.

მდგომარეობას განსაკუთრებით ართულებს ის, რომ რუსეთი მზად არაა არც სოციალური და არც ეკონომიური გარდაქმნისათვის. რობაჰიძე ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ რუსეთის სახელმწიფო იშლება, მასში შემავალ ერებს დამოუკიდებლობის მოპოვება სურთ: „არც ერთი ერი არ აპირებს ბოლშევიკური სოციალიზმის განხორციელებას, აი სად მარხია ძაღლის თავი – ბოლშევიკები ომს უცხადებენ ყოველ ხალხს, რომლებიც ბოლშევიკებს არ მიჰყვებიან“ (რობაჰიძე, 1917, გვ. N 273).

უკრაინისთვის ომის გამოცხადებაც ამის დასტურია, მაგრამ პუბლიცისტი იმედოვნებს, რომ ბოლშევიკები ვერ გაიმარჯვებენ რუსეთში შემავალ ერებზე. სამწუხაროდ, რუსეთი დღესაც ბოლშევიკური სულისკვეთებით აგრძელებს ყოფილი საბჭოთა კავშირის რესპუბლიკებში თავისი ძალაუფლების გავრცელებას და არ თმობს იმ ტერიტორიებს, მეფის რუსეთისგან მემკვიდრეობით რომ მიიღო (გაგნიძე, 2021, გვ. 206).

დღესაც აქტუალურად ჟღერს ეროვნულ თვითშემეცნებაზე თითქმის ასი წლის წინანდელი მსჯელობა „...ჩვენ გვიყვარს სემიტური გამორჩევა, მაგრამ ჩვენ არიული „გამორჩევა“ გვიყვარს. „ლადაგადასმულობის“ დასაწყისს ჩვენს ბუნებაში ეომება პრიციპი „აზნაურობის“. ჩვენ ხშირად გვძლევს ხოლმე წვრილმანობა: მაგრამ ხშირადვე გვაჯადოვებს რაინდულ „ხმალში გამოწვევა“. ჩვენ „მეწვრილმანენიცა“ ვართ და „რაინდებიც“, უცნაურია საქართველო: ქართლში „ლაქიაც“ ზის და „მეფეც“. მასში „ჟულიკიც“ არის და „არისტოკრატიც“. ქართველი თავის თავს ატყუებს, რომ სხვა მოატყუოს: ქართველნი თვალთმაქცები არიან... საქართველოს გაქანება საქანელაა და ქართველი ქანაობს კიდევ...

საქართველო ქანაობს საქანელაზე: მაგრამ საქანელა უფსკრულზეა გამართული და ადვილი შესაძლოა საქანელა სახრჩობელად გადაიქცეს... საქართველო ქანაობს უდარდელი, მაგრამ სახრჩობელას ჩვენება სტანჯავს მას. ან თავის თავი მონახვა უკანასკნელი: ან სრული დაღუპვა თავის თავისა. გზა ხსნილი არ არის სხვა. ხანდახან აქ სახრჩობელა სისხლიან ჯვარად იქცევა. ჯვარი უფრო ძნელია, ვიდრე სახრჩობელა: მაგრამ ჯვარცმაში კათარისია ნათელი და ჩამოხრჩობაში კი უკანასკნელი დაღუპვა...“ (რობაჰიძე, 2012ბ, გვ. 450-451).

მრავალი წელი გავა და გრიგოლ რობაჰიძის შემოქმედება კიდევ არაერთხელ გახდება სამეცნიერო კვლევის საგანი. იგი მუდამ დარჩება საბჭოთა ტოტალიტარიზმის მამხილებლად და ქართული გენისა და ჯიშის აპოლოგეტად. შემაშფოთებელი და განსაცვიფრებელია მისი წამოჭრილი პრობლემების სიმწვავე და თანადროულობა 21-ე საუკუნეში. საჭიროა პერიოდულად დაუბრუნდეს ჩვენი საზოგადოება დიდი ქართველი მოაზროვნის ნაწერებს და აღმოაჩინოს მისთვის მტკივნეული და მწვავე პრობლემების განხილვისა თუ გადაჭრის გზები.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- ბაქრაძე, ა. (1999). *კარდუ ანუ გრიგოლ რობაჰიძის ცხოვრება და ღვაწლი*. თბილისი: „ლომისი“.
- კვერენჩილაძე, რ. (2008). *XX საუკუნის საქართველოს ლიტერატურული ცხოვრება*. თბილისი: „უნივერსალი“.
- მუშიშვილი, გ. (1934). *გველის პერანგოსანი*. თბილისი.
- რობაჰიძე, გ. (2012ა). *პოეზია, პროზა, ნაწერები, წიგნი I*. თბილისი: „ლიტერატურის მუზეუმი“.
- რობაჰიძე, გ. (2012ბ). *პუბლიცისტიკა, წიგნი III*. თბილისი: „ლიტერატურის მუზეუმი“.
- რობაჰიძე, გ. (2012გ). *ნაწერები, წიგნი V*. თბილისი: „ლიტერატურის მუზეუმი“.

References:

- Bakradze, A. (1999). K'ardu anu Grigol Robakidzis Tskhovreba da Ghvats'li. [The Life and Work of Cardu or Grigol Robakidze]. Tbilisi: „Lomisi“.
- K'erenchkhiladze, R. (2008). XX Sauk'unis Sakartvelos Lit'erat'uruli Tskhovreba. [Literary Life of 20th Century Georgia]. Tbilisi: „Universali“.
- Mushishvili, G. (1934). Gvelis P'erangosani. [The Serpent's Shirt]. Tbilisi.
- Robakidze, G. (2012a). O'oezia, P'roza, Nats'erebi, Ts'igni I. [Poetry, Prose, Writings, Book I]. Tbilisi: „Lit'erat'uruli Muzeumi“.
- Robakidze, G. (2012b). P'ublitsist'ik'a, Ts'igni III. [Journalism, Book III]. Tbilisi: „Lit'erat'uruli Muzeumi“.
- Robakidze, G. (2012g). Nats'erebi, Ts'igni V. [Writings, Book V]. Tbilisi: „Lit'erat'uruli Muzeumi“.

Mzia Jamagidze

მზია ჯამაგიძე

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature

Sulkhan-Saba Orbeliani University

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი

სულხან-საბა ორბელიანის უნივერსიტეტი

Georgia, Tbilisi

საქართველო, თბილისი

Postcolonial Utopia and Hope in Grigol Robakidze's Novel,

The Guardians of the Grail

პოსტკოლონიური უტოპია და იმედი გრიგოლ რობაქიძის რომანში

„მცველნი გრაალისა“

DOI: <https://doi.org/10.62119/cils.18.2025.10933>

Migrant literature plays a key role in shaping national narratives by reinterpreting homeland and memory from a “third space” of displacement (Bhabha, 1994). Early twentieth-century Georgian migrant writing, particularly Grigol Robakidze's *The Guardians of the Grail* (1937), offers a significant example. Traditionally read as a remythologization of national collective memory (Tsagareli, 2019; Jaliashvili, 2018), the novel can also be approached as a postcolonial utopia (Ashcroft, 2017). In the context of Soviet occupation and 1930s repressions, the Grail functions as a utopian symbol that preserves hope, continuity, and belief in the nation's future.

Keywords: Postcolonial utopia, Hope, Emigrant literature, National future

საკვანძო სიტყვები: პოსტკოლონიური უტოპია, იმედი, ემიგრანტული მწერლობა, ნაციონალური მომავალი

ნაციონალური ნარატივის ფორმირებისა და სამშობლოს შესახებ წარმოდგენების განსაზღვრაში ემიგრანტულ ლიტერატურას განსაკუთრებული ფუნქცია და მნიშვნელობა ენიჭება. უპირველესად იმის გამო, რომ ემიგრანტულ მწერლობას შესაძლებლობა აქვს შუალედური, ე.წ. „მესამე სივრცეიდან“ (Bhabha, 1994) მოახდინოს ნაციონალური მეხსიერების, ნარატივისა თუ სივრცის აქტუალიზება და რეინტერპრეტაცია. ამ პერსპექტივიდან გასული საუკუნის დასაწყისში იძულებით ემიგრაციაში გახიზნული ქართველი მწერლების შემოქმედება რამდენიმე კონტექსტში იძენს მნიშვნელობას. ერთი მხრივ, მათ ჰქონდათ სივრცე გარკვეული დისტანციიდან გაენალიზებინათ და შეეფასებინათ საქართველოს საბჭოთა ოკუპაციის სავალალო შედეგები და ამასთანავე, ეფიქრათ აწმყოსა და მომავალზე – სად ან როგორ უნდა მოეხდინა ნაციონალურ კულტურას მომავლის წარმოსახვა და განჭვრეტა. პოსტკოლონიალიზმის თეორეტიკოსის, ჰომი ბჰაბჰას მოსაზრებით, „მწერლისთვის ენის არჩევა აუდიტორიის არჩევას ნიშნავს.“ ამდენად, გრიგოლ რობაქიძის რომანი „მცველნი გრაალისა“ (რომელიც პირველად 1937 წელს გერმანულ ენაზე გერმანიაში გამოიცა, ხოლო ქართულად 2012 წელს ითარგმნა), ერთი მხრივ, დასავლური საზოგადოებისთვის საქართვე-

ლოს ოკუპაცია/სოვეტიზაციის ტრაგიკული რეალობის გაცნობა და ამავედროულად, ნაციონალური კულტურის მედეგობისა და მომავლის რწმენის დადასტურება.

ქართულ ლიტერატურათმცოდნეობაში ეს რომანი ინტერპრეტირებულია როგორც ნაციონალური კოლექტიური მეხსიერების მაფორმირებელი ტექსტი, რომელიც აწმყოს რემითოლოგიზაციის გზით აგებს ნაციონალურ ნარატივს. (ცაგარელი 2019; ჯალიაშვილი 2018). მაია ჯალიაშვილის აზრით, მოცემული რომანით გრიგოლ რობაქიძემ შექმნა აღდგენილი საქართველოს მითოპოეტური მოდელი. „ამგვარად, მან შეინარჩუნა ეროვნული იდენტობა და სიმბოლურ-მითოსური პარადიგმებით საქართველოს თავდახსნისა და გადარჩენის რწმენა გამოხატა. რომანში აღწერილი „მითითური რეალობა,“ ერთი მხრივ, ქართველ ხალხზე ბოლშევიკური ხელისუფლების ძალადობას წარმოაჩენს, [...] ხოლო მეორე მხრივ, გრაალის თასის მცველთა [...] თავგანწირულობას მადლისა და ეროვნული მეობის გადასარჩენად“ (ჯალიაშვილი, 2018, გვ. 161). ლევან ცაგარელი კი ამ რომანს წარსულის შენარჩუნების უზრუნველსაყოფად შექმნილ, მეხსიერების სემანტიკით დამუხტულ ტექსტად განიხილავს. „ეროვნული ისტორიის მითითებით, რომანი არა მხოლოდ (ხელახლა) აყალიბებს ქართულ იდენტობას, ანუ „ქართველობას“, როგორც ეს ტექსტშია ცალსახად ფორმულირებული, არამედ ხელახალ მითოლოგიზაციას უკეთებს აწმყოს“ (ცაგარელი, 2019, გვ. 25)¹. ავტორის აზრით, კულტურულ კონტექსტს, რის გამოც ქართული იდენტობა (რე)მითოლოგიზდება, საქართველოს გასაბჭოება ქმნის, ხოლო მწერლის სავარაუდო განზრახვას, საქართველოს, ანუ „ქართველობის“ არსის ევროპულ კულტურულ სფეროსთან მაქსიმალური დაახლოება წარმოადგენს (ibid).

ჰომი ბჰაბჰას მოსაზრებით, „ერის მითოსური ნარატივებით წარმოდგენა – შეიძლება ვინმეს წარმოუდგენლად რომანტიკულად და ზედმეტად მეტაფორულად მოეჩვენოს, თუმცა სწორედ პოლიტიკური აზროვნებისა და მხატვრული ლიტერატურის ამ ტრადიციებიდან ჩნდება ერი, როგორც ძლიერი ისტორიული იდეა. იდეა, რომელსაც ამავედროულად სიმბოლური ძალაც გააჩნია“ (Bhabha, 1990 გვ 6). ამ კონტექსტში, თუ გასული საუკუნის დასაწყისის ქართულ სამწერლობო გამოცდილებას გავითვალისწინებთ, უდავოა, რომ ერთ-ერთი წამყვანი სტრატეგია, რაც გასული საუკუნის დასაწყისში ქართულმა მწერლობამ გამოიყენა (მათ შორის არა მხოლოდ ემიგრაციაში შექმნილ ტექსტებში), არის მხატვრულ (პროზაულ, პოეტურ თუ პუბლიცისტურ) ტექსტებში ნაციონალური მითოსის გამოხმობა (გიორგი ლეონიძის, კონსტანტინე გამსახურდიას, დემნა შენგელიას ტიციან ტაბიძის შემოქმედება ამის ცხადი დასტურია). ამდენად, კანონზომიერია, რომ მათ შემოქმედებაში ქართული კულტურის რემითოლოგიზაცია გარკვეულ პოლიტიკურ მიზანდასახულებასაც იძენს². პოსტკოლონიალიზმის კიდევ ერთი თეორეტიკოსი ბილ ეშკროფტი კოლონიზებულ საზოგადოებებში სამშობლოს განცდაზე მსჯელობისას, ჯონ მაქსველ კუტზეეს რომანს *Dusklands* (1974) იშველიებს, რათა კოლონიზაციის პირობებში „მითების“ კულტივაციის სტრატეგიები ახსნას. კუტზეეს რომანში მითები წარმოდგენილია, როგორც გარკვეულ იდეოლოგიაზე დაფუძნებული ძალაუფლების მქონე ნარატივები, რომელიც ან ამართლებს არსებულ რეალობას, ანდა პირიქით, უპირიპირდება მას. ნიშანდობლივია, რომ მითებთან პირდაპირი შებრძოლება ეფექტურ სტრატეგიად არ განიხილება, რადგან ამგვარი წინააღმდეგობა თავად ამ მითებს აძლიერებს. გაცილებით ეფექტურ სტრატეგიად განიხილება მითების გადახედვა და ერის დამფუძნებელი მითოსთვის საფუძვლის გამოცლა. თუმცა ყველაზე დახვეწილი წინააღმდეგობის ფორმაახალი ნარატივების ან მითოლოგიების შექმნას გულისხმობს. ეშკროფტის მიხედვით, ახალ პოლიტიკურ რელობა-

¹ უცხოენოვანი წყაროების თარგმანი ჩემია.

² გასული საუკუნის დასაწყისში ნაციონალური მითოსური წარსულის აღორძინებას არაერთი ქართველი მოდერნისტი მწერალი მიმართავს. ამის მიზეზი, ერთი მხრივ, ის იყო რომ თავად მოდერნიზმს აინტერესებს მითი, როგორც ასეთი, თუმცა ქართულ გამოცდილებაში ამას ჰქონდა ორმაგი ფუნქცია. ქართველი მწერლები მითოსურ წარსულს მიმართავდნენ პოსტკოლონალური მიზანდასახულებითაც, რომ მათ როგორც ნაციონალურ სუბიექტებს ან ქვეყანას როგორც სუბიექტს, აწმყოში თავი დაემტკიცებინა, როგორც ერთ-ერთი უძველესი და კულტურული ერის შთამომავლსა და მემკვიდრეს. ამდენად, გიორგი ლეონიძის, კონსტანტინე გამსახურდიას, გრიგოლ რობაქიძისა და სხვათა შემოქმედებაში მითები ორ კონტექსტში – მოდერნისტულ და პოსტკოლონიურ კონტექსტში განიხილება.

ში, „ახალი მითოლოგიის შექმნა და გავრცელება პროპაგანდის უმაღლეს ფორმას წარმოადგენს. (Ashcroft, 2017 გვ. 50). ეფექტური წინააღმდეგობა წარმოიქმნება სწორედ ალტერნატიული ისტორიების გენერირებით, რომლებიც კულტურულ და პოლიტიკურ ცნობიერებას ცვლის. ამდენად, ბრძოლა ნორმატიული რეალობის შენარჩუნების ან მისი შეცვლისთვის გულისხმობს არა მხოლოდ ფიზიკურ ან პოლიტიკურ წინააღმდეგობას, არამედ უპირველესად ძირითადი ნარატივებისა და იდეოლოგიების გადაკეთებას.

გრიგოლ რობაქიძის რომანში მითების ქმნადობის და მათთან ბრძოლის სწორედ ამგვარი პროცესია აღწერილი. ერთი მხრივ, ველსკი, რომელიც საბჭოთა კოლონიზატორულ ძალას განასახიერებს, ცდილობს, გრაალის თასის მითის პროვანაცია. მისი მსჯელობით, „განსაკუთრებით პრომეთეს ქვეყანაში აღმოჩნდა რთული ღვთის ამოძიკვა, რადგან ამ ქვეყანაში ყველაფერი იდუმალებითაა მოცული. [...] საიდუმლო ხომ ღვთის ყველაზე საიმედო თავშესაფარია. საჭიროა საიდუმლოს გამოაშკარავება, მისთვის ნიღბის ახდა, რათა ადამიანმა შეიგნოს, რომ ხილული სინამდვილის მიღმა სხვა არაფერი ძევს. დიახ, საიდუმლო აბრკოლებს ადამიანის თავისუფლებას“ (რობაქიძე 2012, გვ. 261-263). ველსკის აზრით, ის, ვინც საიდუმლოს გასტეხს და ცოდვას არ შეუშინდება, უბრალო მკრეხელზე განუზომლად მეტია და სწორედ ასეთი ადამიანები სჭირდებათ საბჭოთა ხელისუფლებას. ამდენად, ველსკის ეს სიტყვები საბჭოთა ხელისუფლების პოლიტიკურ სტრატეგიას აღწერს¹. ამ სტრატეგიას რომანში უპირისპირდება ადგილობრივი ნაციონალური კულტურის წარმომადგენლების სტრატეგია, აწმყოს რემითოლოგიზაციით, ახალი ნაციონალური მითების შექმნით შეეწინააღმდეგონ საბჭოთა პროპაგანდას. მითებს პოტენციალი აქვთ პოლიტიკურ პროცესში წარმოქმნან რეზისტენტული ადგილები და პოლიტიკური წინააღმდეგობის არაპროგნოზირებად და უკონტროლო ძალებად იქცნენ. ამდენად, მე-20 საუკუნის დასაწყისში ქართულ მოდერნისტულ რომანში ქართული მითოსისადმი გამჟღავნებული ინტერესი არა მხოლოდ მოდერნისტული ესთეტიკით აიხსნება, ამავდროულად, პოსტკოლონიურ კონტექსტში, ეს რომანები ინტერპრეტირდება, როგორც რეზისტენტული ნარატივის მაფორმირებელი ტექსტები, რომლებიც ამუშავებენ და ქმნიან ნაციონალური ნარატივის ახალ მითოლოგიას, როგორც დომინანტ ძალასთან ნაციონალური კულტურისა და იდენტობის წინააღმდეგობის ერთ-ერთ ფორმას. გრიგოლ რობაქიძის რომანში გრაალის თასი, „საქართველოს მფეთქავი, ცოცხალი გულის“ სიმბოლოა. მისი მცველები კი ქართული მოდერნისტული კულტურის წარმომადგენლები არიან². რომანი აღწერს 1924 წლის აჯანყების მარცხს, რომელსაც სასტიკი რეპრესიები მოჰყვა. თავად გრიგოლ რობაქიძე რომანის შესახებ ერთ-ერთ წერილში საუბრობს. „არა მგონია მსოფლიო მწერლობაში მდგარიყოს ვინმე ასეთი სიძნელის წინაშე „მითიური“ აცხადო „რეალურში“ და „რეალური“ აცნაურო „მითიურად“. ვფიქრობ, ვსძლიე სიძნელე. მცველნი გრაალისა, ვაზის ჯვარი, ეს ჯვარი გამოჭრილია სწორედ იმ ვაზისგან, რომლის მტევანში თვალი ჩასულა, ჯვარს განსაცდელისას მტევანნი გამოუსხამს, თავის მხრით, მტევანის „ტკბილი“ რაინდებს თასში შეუნახავთ. ეს გრაალი გულია საქართველოსი. ასე მითიური წვეთია იგი რომანში, რომ დიდდება და მდინარედ იქცევა“ (რობაქიძე, 2012 გვ 521). მწერალი ტრილოგიად მოიაზრებს საკუთარ რომანებს „გველის პერანგი“ (1926,) „ჩაკლული სული“ (1932) და „მცველნი გრაალისა“ (1937). ავტორი სწორედ ტრილოგიის ამ ბოლო რომანში, იგონებს იმედის სიმბოლოს –

¹ იდუმალების და მითების ხელოვნურად შექმნა, რომ მასების სამართავად საუკეთესო სტრატეგიაა, ეს საბჭოთა სისტემას კარგად ესმოდა. ერთი მხრივ, ისინი ებრძვიან და ანადგურებენ ადგილობრივ ცოდნას, რელიგიას და მითებს, თუმცა ამის პარალელურად, ამკვიდრებენ საბჭოთა მითოლოგიას და სტალინის პიროვნულ კულტს, ქმნიან მისი როგორც უსაზღვრო ძალაუფლების მქონე ლიდერის ხატს, რომელსაც ევალეობდა მტრების დასჯა და ქვეყნის წარმატება. ეს მითოლოგია ხშირად სტალინს წარმოაჩენდა, როგორც მზრუნველ მამას გადამრჩენელის როლში, რომელიც უმწიკვლოდ ატარებდა მმართველობის ტვირთს და ზრუნავდა ხალხის კეთილდღეობაზე. საბჭოთა ხელისუფლება ცდილობდა ამ მითოლოგიის გამოყენებით შეექმნა ერთიანი, საბჭოთა იდეოლოგიაზე დაფუძნებული იდენტობა.

² როგორც რობაქიძის შემოქმედების მკვლევრები აღნიშნავენ, რომანის პერსონაჟებს რეალური პროტოტიპები ჰყავთ: ოდილიანი – პაოლო იაშვილი, ავალა – ტიციან ტაბიძე, მამია ოდიშელი – შალვა დადიანი, მზისავარ-აპოლონ წულაძე, ჰიდდირ - მემედ აბაშძე, მარიჯანი - კოტე მარჯანიშვილი, უშანგ - უშანგი ჩხეიძე, ხორავ - აკაკი ხორავა, ვასსა - აკაკი ვასაძე და სხვა. (რობაქიძე 2012 გვ. 521).

გრაალის თასს და ქმნის მითოსურ ნარატივს, როგორც საბჭოთა ოკუპაციასთან დაპირისპირების რეზისტენტულ ფორმას, რომ იმედი და მომავლის რწმენა შეუნარჩუნოს საზოგადოებას. მართალია, 1924 წლის აჯანყება დამარცხდა, თუმცა არ მოკვდა მთავარი - თავისუფლების მოპოვების იმედი. გრაალი თავის მცველთან ერთად დაიმარხა მუხის ხეში. „იმავე ღამით თბილისისგან შორს, სოფლად მცხოვრებმა მოხუცმა ქალმა ნახა სიზმარი. შვილი ძუძუს სწოვდა. უცნაურად შეკრთა და გამოეღვიძა. რახანი იყო ძუძუ გამომშრალი ჰქონდა. კვლავ ჩაეძინა და ესიზმრა თითქოს მისი ბიჭუნა წყალს სვამდა ვარსკვლავით მბრწყინავი თასიდან (რობაქიძე, 2012 გვ. 503). რომანის ფინალში გამჟღავნებული მომავლის ამგვარი რწმენა ქმნის შესაძლებლობას, განვიხილოთ ის, როგორც პოსტკოლონიური უტოპიანიზმით გამსჭვალული და იმედის მაკულტივირებელი ტექსტი.

პოსტკოლონიური უტოპია როგორც ლიტერატურული ჟანრი და პოსტკოლონიური უტოპიანიზმი, როგორც ცნება ლიტერატურის კვლევებში თავდაპირველად რაღაც პორძიკმა (2001) შემოიტანა, ხოლო შემდგომ ბილ ეშკროფტმა მნიშვნელოვნად გააფართოვა ცნებათა ანალიზი. ეშკროფტის მიხედვით, პოსტკოლონიურ საზოგადოებებში მომავლის აზროვნება ყველაზე ნათლად ვლინდება იმ გზებით, რომლითაც ხელოვნება, ლიტერატურა, მუსიკა და სხვა კულტურული პროდუქცია შესაძლებლობის განცდას ქმნის, ამ შემთხვევაში მნიშვნელოვანია არა კონკრეტული უტოპიის წარმოდგენა, არამედ მომავლის შესაძლებლობის დეკლარაცია მხატვრული ნარატივით. პოსტკოლონიური უტოპიანიზმი იზადება ანტიკოლონიური აქტივიზმიდან, რომელიც დამოუკიდებელი ერის პერსპექტივაზე არის ორიენტირებული და ტრანსფორმირებული ნაციონალური მომავლის მუდმივ რწმენად გადაიქცევა (Ashcroft, 2017 გვ. 4). „მოუხედავად იმისა, რომ ყველაფერი, რასაც წარმოვიდგენთ, მიღწევადი არ არის, [...] სწორედ იმედის სული და წარმოსახვა დევს პოსტკოლონიური უტოპიანიზმის საფუძველში (ibid გვ. 5). მხატვრულ ტექსტში კრეატიულობისა და იმედის ურთიერდაკავშირებას აქვს წინააღმდეგობის წარმოების ფუნქცია და ტრანსფორმაციის ძალა. მოცემულ რომანში სწორედ ამგვარი მიზანდასახულებით ქმნის რობაქიძე გრაალის თასის, როგორც ნაციონალური მომავლისა და იმედის სიმბოლოს. როგორც მაია ჯალიაშვილი აღნიშნავს, „გრაალის თასის მხატვრული სახის შექმნით, მწერალმა საქართველო გაამთლიანა და გადაარჩინა, მას შეუნარჩუნა საკრალურობა, რომლის შებღალვასაც ცდილობდა ბოლშევიკური ხელისუფლება (ჯალიაშვილი, 2018 გვ. 167).

ჰომი ბჰაბჰა სწორედ ასეთ სამუშაოს განიხილავს ემიგრანტული მწერლობის მთავარ ამოცანად, რომ მწერლებმა საკუთარი ტექსტებით გააფართოონ დისკუსია კოლონიური ძალების და კოლონიზებული საზოგადოებების თვითრეპრეზენტაციის ფორმებზე, თავისუფლებისა და მომავლის ალტერნატიულ ხედვებსა და დისკურსებზე; ისაუბრონ ფართო და კულტურულად მრავალფეროვან აუდიტორიასთან, რაც შესაძლებლობას ქმნის, რომ ხელახლა იქნას წარმოდგენილი ამა თუ იმ ერის მომავლი (Bhabha, 1994, გვ. 160). ჰიბრიდიზაციის შუალედური სივრციდან მწერლები ერთდროულად ებრძვიან იდენტობის, ადგილის, ერისა და ისტორიის თემებთან დაკავშირებულ გამოწვევებს. მიგრანტი მწერლები „კონფლიქტიდან განახლებას წარმოიდგენენ“, რასაც ბჰაბჰა ჰიბრიდიზაციის შედეგად შუალედურ სივრცეში შესრულებულ „სასაზღვრო სამუშაოს“ უწოდებს.

ამდენად, მოცემული ინტერპრეტაციით, გრიგოლ რობაქიძის რომანი „მცველნი გრაალისა“ არა მხოლოდ ნაციონალური კოლექტიური მეხსიერების აღდგენისა და განახლების მცდელობაა, ამავდროულად, ის წარმოადგენს პოსტკოლონიური უტოპიანიზმით გამსჭვალული ტექსტსაც, რომელიც ტრავმული ისტორიული გამოცდილებისა და იმჟამინდელი ტრაგიკული აწმყოს პირობებში, ანახლებს ნაციონალურ ნარატივს, აყალიბებს ეროვნული იდენტობის განახლებულ მოდელს და ქმნის გრაალის თასის, როგორც ნაციონალური იმედისა და მომავლის რწმენის სიმბოლოს, რომელიც ნაციონალური მომავლის განახლებისა და აღდგენის შესაძლებლობას იძლევა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- რობაქიძე, გ. (2012). *მცველნი გრაალისა*. თბილისი: „ინტელექტი“.
- ჯალიაშვილი, მ. (2013). *დარღვეული დრო-სივრცის აღდგენილი მითოპოეტური მოდელი (გრეგოლ რობაქიძის „მცველნი გრაალისა“ მიხედვით)*. კრებულში ლიტერატურა დევნილობაში: ემიგრანტების მწერლობა (მე-20 ს. გამოცდილება) (ნაწ. 2, 161–167). VII საერთაშორისო სიმპოზიუმი ლიტერატურათმცოდნეობის თანამედროვე პრობლემები. თბილისი: თსუ-ს გამომცემლობა.
- Ashcroft, B. (2017). *Utopianism in postcolonial literatures*. Routledge.
- Bhabha, H. K. (Ed.). (1990). *Nation and narration*. Routledge.
- Bhabha, H. K. (1994). *The location of culture*. Routledge.
- Tsagareli, L. (2019). *Remythologization of the national. Grigol Robakidze's Die Hüter des Grals as novel of memory / Remythisierung des Nationalen. Grigol Robakidzes Die Hüter des Grals als Gedächtnisroman*. Arcadia, 54(1), 22-46.

References:

- Ashcroft, B. (2017). *Utopianism in postcolonial literatures*. Routledge.
- Bhabha, H. K. (Ed.). (1990). *Nation and narration*. Routledge.
- Bhabha, H. K. (1994). *The location of culture*. Routledge.
- Jaliashvili, M. (2013). Darghveuli dro-sivrtsis aghdgenili mitop'oet'uri modeli (grigol robakidzis „mtsvelni graalisa“ mikhedvit). k'rebulshi lit'erat'ura devnilobashi: emigrant'ebis mts'erloba (me-20 s. gamotsdileba) (nats'. 2). [A Restored Mythopoetic Model of Disturbed Time-Space (According to Grigol Robakidze's "Guardians of the Grail"). In the collection Literature in Exile: Emigrant Writing (Experience of the 20th Century) (Vol. 2). VII saertashoriso simp'oziumi lit'erat'uratmtsodneobis tanamedrove p'roblemebi. tbilisi: tbilisi sakhelmts'ipo universit'et'i. 161-167). Tbilisi: TSU-s gamomtsemloba.
- Robakidze, G. (2012). *Mtsvelni graalisa*. [Guardians of the Grail]. Tbilisi: „int'elekt'i“.
- Tsagareli, L. (2019). *Remythologization of the national. Grigol Robakidze's Die Hüter des Grals as novel of memory / Remythisierung des Nationalen. Grigol Robakidzes Die Hüter des Grals als Gedächtnisroman*. Arcadia, 54(1), 22-46.

Manana Kvataia

მანანა კვატაია

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი

Georgia, Tbilisi

საქართველო, თბილისი

Emigrant Markers of Historical Space – Text and Context

ისტორიული სივრცის ემიგრანტული მარკერები – ტექსტი და კონტექსტი

DOI: <https://doi.org/10.62119/cils.18.2025.10934>

In their works, Georgian émigré prose writers offered an reflection of the historical events of the 1920s and 1930s. They critically assessed the significance of the 1924 uprising, exposed the aspects of Soviet reality. In this regard, the well-known texts of Grigol Robakidze, the writings of Nikolo Mitsishvili, such a - as well as the literary and prose of Stephane Kasradze, and the novel by Indo Inasari etc. This expressive power is strikingly evident in the outstanding works of twentieth-century Georgian émigré literature. These works often challenge and transform the official narratives of "institutional memory," providing future generations with a deeper, more critical understanding of historical events.

Key words: Historical events, émigré literature, Text and Context

საკვანძო სიტყვები: ისტორიული რეალობა, ემიგრანტული მწერლობა, ტექსტი და კონტექსტი

ემიგრანტი ავტორების ლიტერატურული მემკვიდრეობა მეოცე საუკუნის ისტორიული მოვლენების ჭეშმარიტი სურათის აღდგენისა და მათი შეფასების საუკეთესო წყარო გახლავთ. 1920-1930-იანი წლებში უცხოეთში შექმნილმა მემუარულმა, პუბლიცისტურმა, პროზაულმა, პოეტურმა თხზულებებმა განსხვავებული რაკურსით ასახა საქართველოს ისტორიის ტრაგიკული ეტაპები: ქვეყნის იძულებითი გასაბჭოება, 1924 წლის აჯანყების პერიპეტიები, აჩვენა საბჭოური სინამდვილის მანკიერი მხარეები, ევროპულ-ამერიკული რეალობის ასპექტები და ა.შ.

ნაშრომში „*ზემოქმედების ისტორია და გამოყენება*“ ჰანს გეორგ გადამერი აღნიშნავს, რომ კვლევისას ჩვენი ინტერესი არამარტო ისტორიულ მოვლენასა და კონკრეტულ ნაწარმოებებს მიემართება, არამედ – მათ ზემოქმედებას ისტორიაში (გადამერი, 2015, გვ. 100). თეორეტიკოსის აზრით, საგანთა არსზე ორიენტირებულმა ჰერმენევტიკამ გაგების პროცესში ისტორიის რეალობა უნდა წარმოაჩინოს. ამას გადამერი ზემოქმედების ისტორიას (*Wirkungsgeschichte*) უწოდებს, რომლის მიხედვით, გაგება ზემოქმედების ისტორიით განპირობებული პროცესია და, როდესაც ისტორიული დისტან-ციიდან რომელიმე მოვლენის გაგებას ვცდილობთ, ზემოქმედების ისტორიის გავლენასაც ვექვემდებარებით.

შესაბამისად, ისტორიული პროცესების არსის საფუძვლიანი წვდომისა და ინტერპრეტირებისათვის მხატვრულ ქმნილებებთან ერთად გამორჩეულად ღირებულია კონკრეტული პირების ავტობიოგრაფიები, მემუარული ტექსტები, მოგონებები – იგივე დოკუმენტური პროზა, რომელიც მეტ-ნაკლები სისრულით წარმოაჩენს ქვეყანაში მომხდარ მოვლენებს (ნიშნიანიძე, 2000, გვ. 189).

თავის მხრივ, დოკუმენტური პროზა განისაზღვრება, როგორც განსაკუთრებული ლიტერატურული ჟანრი, რომელიც სიუჟეტს რეალურ მოვლენებზე აგებს, მხატვრული გამონაგონის სეგმენტების ჩართვით. ის მოვლენათა დინამიკას აჩვენებს, ობიექტურად ასახავს სინამდვილეს, წარმოადგენს ეპოქის ცოცხალ სურათებს, ისტორიული პიროვნებების პორტრეტებს და ა.შ. დოკუმენტურ ნარატივში ფართოდ გამოიყენება პუბლიცისტური სტილი.

მეოცე საუკუნის შემოქმედთათვის ემიგრაცია აზროვნების თავისუფლების ალტერნატიული სივრცე გახდა. შესაბამისად, მათი თხზულებები ისტორიულ მოვლენათა შეფასებისათვის დოკუმენტურობისა და ობიექტურობის თვალსაზრისით გამორჩეული მნიშვნელობის გახლავთ. 1920-1930-იანი წლების ქართული ემიგრანტული პროზაული ტექსტების დიდი ნაწილი ბიოგრაფიულ-მემუარული ხასიათისაა. „მოგონებების, გახსენების ნაკადი ორი პარალელური ხაზით ვითარდება: ერთი მხრივ, ესაა მოგონებები, დაკავშირებული მშობლიურ სახლსა და ახლობლებთან, ხოლო, მეორე მხრივ – საბჭოთა ყოფის ამსახველი მეხსიერებითი არსენალი“ (ჩიტაური... 2016, გვ. 116). უცხოეთს თავშეფარებული ქართველი მწერლები თუ პოლიტიკოსები თავიანთ ტექსტებში ცდილობენ, გაანალიზონ და საღი გონებით შეაფასონ, თუ რეალურად რა მოხდა იმდროინდელ საქართველოში. ჩვენს ნაშრომში ზოგიერთ გამორჩეულად საგულისხმო ტექსტზე შევჩერდებით.

1932 წელს პარიზში ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის ორგანოს, გაზეთ „საქართველოს გუშაგის“ (1) ფურცლებზე გამოქვეყნდა სპირიდონ კედიას წერილი „თებერვალი, 1921 (ფიქრები და მოგონებები)“, სადაც ავტორი საკუთარი, ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის გადასახედიდან კრიტიკულად აფასებს 1920-იანი წლების საქართველოს პოლიტიკურ მოვლენებს. მისი გაგებით, „ჟორდანია და მისი შტაბი ატარებდა, იცავდა და ასრულებდა რუსეთის სოციალ-დემოკრატიული პარტიის ნებას და მიზანს... ყველა ფრონტზე და ყველა საშუალებით ეს ხალხი ებრძოდა საქართველოს დამოუკიდებლობას“ (შარაძე, 2004, გვ. 515). სპირიდონ კედიას მოგონებებში იკვეთება 1921 წლის თებერვლის მოვლენების ნაკლებად ცნობილი დეტალები, განვითარებული პროცესების დინამიკა. ერთგან ავტორი წერს: „უკვე თერთმეტი თებერვალია. საქართველოში მტერი შემოიჭრა... მტერი რომ პირდაპირ წამოვიდეს, თბილისს ისე დაიჭერს, რომ თოფის გასროლა არ დასჭირდება“ (შარაძე, 2004, გვ. 518).

მისივე ცნობით, 16 თებერვალს გენერალ ოდიშელიძის ადგილას გენერალი კვინიტაძე დაინიშნა, რომელსაც, მისი თქმით, „სამხედრო ოპერაციები ყოველთვის ქართველი ერის გამარჯვებით დაუგვირგვინებია“. ამ ამბავმა ხალხს იმედის ნაპერწკალი გაუჩინა: „დიდსა და პატარას სასწაული უნდა. თბილისი და მთელი საქართველო მწარე განცდებშია ჩაძირული... ვუცდით მოვლენა განვითარებას... ქვეყნის უბედურებას ყველა თავისთვის განიცდის“. როგორც ირკვევა, ქართველების ეროვნული ენთუზიაზმი ნოე ჟორდანიას შემონათვალმა გაანელა: „მთავრობა ამდამ თბილისს სტოვებს და, ვისაც წამოსვლა უნდა, დილის ორი საათისათვის სადგურზე გამოვიდესო“. ამ შემადრწუნებელ გზავნილს კედია წლების შემდეგაც მთელი არსებით განიცდის: „ეს ხომ საქართველოს თავისუფლების მიტოვებაა, მისი დამოუკიდებლობის სრული ლიკვიდაცია!“, – წერს იგი.

ამავე მოგონებებში ასახულია გენერალ მაზნიაშვილისა და ქართველი იუნკრების უთანასწორო, თავგანწირული ბრძოლა წითელ ჯართან. საბოლოოდ, 23 თებერვალს, ღამის 11 საათზე გავრცელდა „თბილისიდან ჯარის დახვეის ზარდამცემი ამბავი“. ავტორის შეფასებით, ამით „სიცოცხლის ძარღვი გადაუჭრეს მთელ საქართველოს“... კედია სინანულით შენიშნავს: „თბილისი კიდევ ერთხელ აოხრდა. მეორე დღეს, დილის ოთხ საათზე, თბილისში უკვე აღარც ჯარი იყო, არც მთავრობა და არც დამფუძნებელი კრება... გამოგვყვა მხოლოდ რამოდენიმე დღის სახელოვანი ბრძოლა, რომელმაც საქართველოს სამუდამო სირცხვილი ააშორა!“ (შარაძე, 5, 2000, გვ. 524)

1920-1930-იანი წლების მემუარული ტექსტებიდან ზემოქმედების ისტორიის გააზრების თვალსაზრისით გამორჩეულად ექსპრესიული გახლავთ პარიზში 1936 წელს გამოცემული წიგნი „მოგონებები. წ. 1, საქართველო აჯანყებამდე (1921-1924)“, რომლის ავტორია ცნობილი პოლიტიკური და საზოგადო მოღვაწე ვლასა მგელაძე. „ამ ჩემს მწარე მოგონებებს ვუძღვნი 1924 წლის აჯანყებაში დაღუპულთა ხსოვნას“, – წერს ავტორი.

უნიკალური დოკუმენტური ტექსტის დასაწყისში ვლასა მგელაძე ემოციურად იხსენებს, რომ 1921 წლის თებერვალში „სამშობლოს თავზე ზეცა რისხვით დატრიალდა“ (მგელაძე, 1936, გვ.5). ავტორი ტკივილით აღწერს კოჯორ-ტაბახმელის გააფთრებულ ბრძოლებს, ქართველთა დამარცხების გამო მგლოვიარე დედაქალაქს. თხზულების ერთ თავს „თფილისის გამარცვა“ ჰქვია, სადაც ვკითხულობთ: „*რუსეთიდან შემოჭრილი დამშეული ჯარები სახელმწიფო დაწესებულებებში დაბანაკდა, კერძო ბინებსა და ოჯახებში მოთავსდა. მრავალ საუკუნოებით მოწყობილი ოჯახები განადგურდა, სიწმინდე და ზნეობა შეირყვნა*“ (მგელაძე, 1936, გვ. 8). იმავე ტექსტის მიხედვით, მომხდურმა ჯარისკაცებმა საწყობებიდან ფარაჯები, ფეხსაცმელები გამოიტანეს და თავადვე ჩაიცვეს, აფთიაქები დააცარიელეს, ქალაქიდან გაზიდეს სამხედრო არსენალი, სახარატო დაზგები, საგანგებო მატარებლები, ვაგონები. გაიძარცვა სტამბები, გაიტანეს სურსათ-სანოვავი, სასმელები, ყუთებით ვაგონებში ჩააწყვეს და მოსკოვში გააგზავნეს წარწერით: „*თფილისის პროლეტარიატისაგან რუსეთის პროლეტარიატს და მის ბელადს ლენინს საჩუქრათ*“.

მემუარული ტექსტის მიხედვით, დაპყრობილი დედაქალაქის მოსახლეობა სურსათისა და ნავთის რიგში იდგა, ღირსეული ინტელიგენცია დღედაღამ მუზეუმ-წიგნოსაცავებსა და უნივერსიტეტს იცავდა, სამღვდელოება მარგალიტებში ჩასმულ ხატებს ყარულობდა, ქვეყნის მართვის პრეტენზიის მქონე მრავალი პარტია და ჯგუფი კი შექმნილი რთული ვითარებიდან გამოსვლას ვერ ახერხებდა.

გამორჩეულად ექსპრესიულია ვლასა მგელაძის მოგონებების ის ნაწილი, სადაც აღწერილია ბოლშევიკური ანექსიის შემდეგ იოსებ სტალინის პირველი ვიზიტი თბილისში, რომელიც ნაძალადევში, პლენანოვის სახელობის მუშათა სასახლეში შედგა. სტალინთან შეხვედრას „*რევოლუციონური მუშათა კლასი*“ სრული შემადგენლობით დასწრებია. ვლასა მგელაძე ამგვარად აღადგენს პროლეტარიატის ერთ-ერთი წინამძღოლის სტუმრობის სურათს: „*ნელის ნაბიჯით, მელურის შეპარვით სცენაზე სტალინი, თფილისის მუშების კარგა ნაცნობი სოსო ჯულაშვილი – „კობა“ შემოიპარა, ფარდებიდან გამოძვრა... მთელი დარბაზი სამარისებური სიჩუმით, კრიჭა შეკრული, ზიზლით შეხვდა... მოხუცი დედები გაიძახოდნენ: „წყეული, შეჩვენებული, მელაკუდა!“*“ (მგელაძე, 1936, გვ. 21).

მგელაძე სტალინისადმი თავის ნეგატიურ დამოკიდებულებას არ მალავს. მისი დაკვირვებით, ის „*აქ არ გავს მაღალი საკაცობრიო იდეალით გატაცებულ მებრძოლს, გაშლილი სახით, გაბრწყინებულ თვალებით რომ გამოიყურება... სოსო ნაძალადევით ილიმება, გაუბედავით ლაპარაკობს, მობოდიშებული კილო აქვს, ნახევრათ თვალდახუჭული, შეფარვით, თფილისის რევოლუციონურ მუშებს ათვალიერებს... აქ მას ყველა იცნობს, მათ ოჯახებში იმალებოდა... დღეს კი თავისუფლება მოუსპო, სიცოცხლე გაუმწარა, ხვალ კიდევ უარესს მოეღოს*“ (მგელაძე, 1936, გვ. 21).

ავტორი დეტალურად აღწერს ამ შეხვედრაზე სოსო ჯულაშვილისა და საქართველოს მუშების დაპირისპირების სცენას: სტუმარი ცდილობს, შეურაცხყოფა არ შეიმჩნიოს, „*თავს იკატუნებს. ის გაბედული რაინდი არ არის. მოთმინება იცის, შურის საძიებლათ სხვა დროს უცდის*“ (მგელაძე, 1936, გვ. 22). სტალინს უპირისპირდება ჭადრა რევოლუციონერი ისიდორე რამიშვილი, რომელსაც დარბაზში შეკრებილი მუშები ოვაციით ხვდებიან. „*სტალინი მოკუნტული შეყურებდა, ტუჩებს იკვნეტდა, ნაძალადევი, იუდასებური ღიმილით შეყურებდა სახეგაბრწყინებულ ისიდორე რამიშვილს*“, – იხსენებს ვლასა მგელაძე. ამავე შეკრებაზე სიტყვით გამოსულა ალექსანდრე დგებუაძე, რომელსაც სტალინისათვის პირდაპირ უკითხავს: „*რატომ დაანგრე საქართველო? სამაგიეროდ რა მოუტანე მას?*“ ვლასა მგელაძის მოგონებით, სტუმარს მუშებმა „*ბევრი მწარე გულმოსაკლავი კითხვები დაუსვეს, პირში ენა ჩაუგდო სტალინს*“. ბოლოს „*სტალინი ჩეკისტებმა გააპარეს*“.

ვლასა მგელაძის ინფორმაციით, მომხდარი დაპირისპირების გამო შურისძიების სურვილით შეპყრობილ სტალინს მეორე დღეს ხელქვეითებისათვის განუცხადებია: „*თფილისის ოქტომბრის რევოლუციის უთო უნდა გადაეტაროსო*“, რასაც შედეგად მუშათა მასობრივი დაპატიმრება მოჰყოლია: „*პოლიტიკური მოღვაწეებით მეტეხი და საგუბერნიო ციხე აავსეს... ერის სამსახურში მყოფ ხალხს ჯაშუშები მიუჩინეს*“ (მგელაძე, 1936, გვ. 23). წიგნში აღწერილია ჩეკას ციხეებსა და სარდაფებში არსებული უმძიმესი მდგომარეობა: „*ცუდი კვებისაგან ტუსალები ავით ხდებოდნენ, გადამ-*

დები სენი ტყვეებს მუსრს ავლებდა, ტიფით ავთამყოფებს მოუვლელივით, უწამლობით სული ხდებოდათ“ (მგელაძე, 1936, გვ. 23). ღამდამობით ჩეკას სარდაფებიდან, ციხეებიდან ტუსაღები გაჰყავდათ: „ხელებ გაკრულებს საბარგო ავტომობილებში ყრიდნენ, ცხენოსანი რაზმით ალყაშემორტყმულებს ორთაჭალისა და საბურთალოს მინდვრებზე ხოცავდნენ. ცოცხალ-მკვდარ დაჭრილებს ერთად მარხავდნენ“ (მგელაძე, 1936, გვ. 24).

წიგნში აღწერილია შემზარავი ფაქტები, ცალკეულ პიროვნებათა სულისშემძვრელი ტრაგიკული ისტორიები. ვლასა მგელაძე იმასაც იხსენებს, რომ ამ აუტანელ ვითარებაში ქართლ-კახეთის მოსახლეობა თბილისელებს პური და საკლავით ეხმარებოდა, მაშინ, როდესაც საქართველოს ყველა კუთხეს მტრის ჯარი მარცვავდა და აწიოკებდა. წიგნში მოტანილია უმძიმესი კონკრეტული მაგალითები, თუ როგორ ამოწყვეტეს ვალოდია გოგუაძის ნათესავები, როგორ აწამეს მწერალი ლავრენტი წულაძე და მთელი მისი ოჯახი გაანადგურეს, როგორ შეიპყრეს ისიდორე რამიშვილი, სილიბისტრო ჯიბლაძე, 80 წლის პედაგოგი დავით შარაშიძე, როგორ მოკლეს „სოჩის რესპუბლიკის“ ერთ-ერთი მეთაურთაგანი“ ავქსენტი გვათუა, მწერალი სტეფანე ახმეტელაშვილი, გადმოცემულია მრავალი სხვა ადამიანის შემადრწუნებელი ისტორია.

მოგონებების ავტორის თქმით, რომ „გურიის დასამორჩილებლად გაუშვეს არანორმალური, ნახევრად შეშლილი ბოროტი, ცნობილი ობოლაძე“, რომელიც 1922 წლის დეკემბერში თავისი რაზმით თავს დაესხა ფილიპე მანჭავას და გვარდიელი შვილის გაცემაზე უარის თქმის გამო მისი სახლი გადააწვევინა. მეორე ძმა, გიმნაზიელი ბიჭი, ყველას თვალწინ ცეცხლში შეაგდეს და ცოცხლად დაწვეს, ნოე ჟორდანიას დედას კი ლანჩხუთში სახლი ჩამოართვეს და შიგ სკოლა გახსნეს, ამაგდარ ქალს მხოლოდ ერთი პატარა ოთახი დაუტოვეს. წიგნში ასევე მოთხრობილია, თუ როგორ მოკლა ჯალათი ობოლაძე 1923 წელს სოფელ კვაჭალათში გოგია ღლონტმა, რასაც შედეგად მოჰყვა „გურიის შურისძიება და მთელ საქართველოში გაუგონარი ტერორი“. ერთი სადამსჯელო დანაყოფი მეორემ ჩაანაცვლა: „გაძლიერებული რაზმით თფილისიდან ცნობილი ტალახაძე მოიჭრა და საუკეთესო გურიის შვილები აწამა“. ილარიონ ტალახაძე 1922-1924 წლებში შინაგან საქმეთა სახალხო კომისრის მოადგილედ მუშაობდა. მისი როლი 1924 წლის აჯანყების ჩახშობაში განსაკუთრებული იყო.

ვლასა მგელაძის მოგონებებში მოთხრობილია 1924 წლის 30 აგვისტოს შორაპნის შემზარავი, სისხლიანი ტრაგედიის დეტალები: შუალადის სამ საათზე როგორ გადმოიყვანეს ვაგონიდან დასახვრეტი ხალხი, ორმოს გასწვრივ დაამწყვრივეს და იაპონური ტყვიამფრქვევებით ერთიანად ჩაცხრილეს. ამ ადამიანური სასაკლაოს შემყურე დანარჩენი შეპყრობილები ვაგონებიდან ვეღარ გადმოსულან და ისინი ჩეკისტებმა ვაგონებშივე ჩახოცეს (მგელაძის ცნობით, იმ ღამით 5 ვაგონში 96 კაცი იმყოფებოდა, ხოლო მთლიანობაში ამ დროს შორაპნის მაზრაში დახვრეტილების რაოდენობამ 171-ს მიაღწია).

წიგნში ავტორი გულისტკივილით მოგვითხრობს 1923 წლის 21 მაისის ღამით კოტე აბხაზისა და მის თანამებრძოლთა დახვრეტის შესახებ, გულისტკივილით წერს მოწამეთის ტაძრის აოხრებაზე, ქუთაისის სობოროს დანგრევაზე, 1924 წლის გაზაფხულზე სვირის ეკლესიის ახლოს ქუთაისის მირტოპოლიტ ნაზარის შეპყრობაზე, ადამიანების მასობრივ დაკავებასა და ციმბირში გადასახლებაზე. მოკლედ, წიგნში გაანალიზებულია ის სასტიკი წინაპირობები, რამაც ქართველი ერი 1924 წლის აჯანყებამდე მიიყვანა.

1920-იანი წლების რეალობა თავის თხზულებაში მხატვრულ-დოკუმენტურად ასახა ქართული პროზის გამორჩეულმა წარმომადგენელმა სტეფანე კასრაძემ, რომლის ლიტერატურული დებიუტი 1926 წელს შედგა, როდესაც ჟურნალ „ქართულ მწერლობაში“ მისი ავანგარდისტული პროზაული ტექსტი „გვართსამხილავი“ დაიბეჭდა. 1928 წლის ბოლოს თუ 1929 წლის დასაწყისში ახალგაზრდა შემოქმედი იძულებული გახდა, სამშობლო დაეტოვებინა და აჭარიდან თურქეთში, აქედან კი საფრანგეთში გადასულიყო. 1964 წელს ჟურნალ „კავკასიონში“ ვიკტორ ნოზაძემ გამოაქვეყნა მისი მოთხრობა „ბაგადო“ (1941), რომელიც 1924-1926 წლის საქართველოს რეალობით არის შთაგონებული. 1920-იანი წლების ისტორიული მოვლენების მწერლისეული რეცეფცია წარმოდგენილია ემიგრაციაში შექმნილ ცნობილ რომანში „თარი-არალე“ (პარიზი, 1939).

ამ ტაბუირებულ ტექსტში სტეფანე კასრაძე ექსპრესიულად გადმოსცემს ბოლშევიკების შემოჭრას საქართველოში. რომანის გმირების – კოტესა და თომას – საუბრიდან ირკვევა, რომ თავს მოხვეულ ძალადობას ქვეყანა სათანადოდ მომზადებული ვერ შეხვდა, არ არსებობდა სამხედრო გეგმა, რომელიც სახელმწიფოს უბედურებას ააცილებდა. სულისშემძვრელია „თარი-არალეს“ ის მონაკვეთი, სადაც ეკლესიის გუმბათიდან ჯვრის ჩამოგდების მომენტი აღწერილი (ჯვრის ადგილას წითელი დროშა უნდა აღეშარათ) „*ჯვარი იყო დიდი და ფერად ყვითელი*“ (კასრაძე, 1990 ბ.), – სევდიანად შენიშნავს ავტორი.

სტეფანე კასრაძის პირადი, მოქალაქეობრივი პოზიცია იკვეთება რომანის იმ მონაკვეთში, სადაც მოთხრობილია, თუ როგორ აღნიშნავენ უღმრთოდ დარჩენილი ადამიანები 26 მაისს, საქართველოს დამოუკიდებლობის დღეს: ახალი დროის „ხელოვანთ“ ქუჩაში გამოაქვთ პლაკატი წარწერით: „*ახალგაზრდა კომკავშირი ააფეთქებს ღმერთს*“.

მწერალი რეალისტურად ხატავს ქვეყნის ახალ მმართველთა უგვან სახეს: „*ხელისუფლება იყო გაუპარსავი, საკინძმოგლეჯილი, მდაბიო და ყოველივეს, რასაც იგი აკეთებდა, მოქალაქენი უცქერდნენ უნდობლად*“. „თარი-არალეს“ ფურცლებზე დაპყრობილი ქვეყნის სინამდვილის ამსახველი საგულისხმო დეტალი გვხვდება: „*ყოველ შაბათს მთავრობას გამოჰყავდა ყოფილი მდიდრები... და მათ უნდა დაეგავათ ქუჩები*“ (კასრაძე, ა, 1990, გვ. 48).

რომანში ავტორი დოკუმენტურად გადმოსცემს 1924 წლის აგვისტოს აჯანყების ამბებს: ჩეკას სარდაფები სავსეა ტუსადებით. მეამბოხეთა ერთ საზოგადოებას კოტე ფერეული მეთაურობს, თუმცა დამარცხების შემდეგ ის თავისი რაზმით ოსმალეთში გადადის, რათა უცხოეთში გადაიხვეწოს.

1920-იანი წლების საქართველოს ისტორიული რეალობა თავის მხატვრულ-დოკუმენტურ ტექსტებში ასევე დიდი სიზუსტით, ემოციურად წარმოადგინა ნიკოლო მიწიშვილმა (ნიკოლოზ სირბილაძემ). 1923 წელს მწერალმა პარიზში დაწერა ვრცელი პროზაული თხზულება „თებერვალი“, სადაც ავტორი ტკივილით აღწერს დამარცხებული ქვეყნის ტრაგედიას: მასში ასახულია ბათუმიდან უცხოეთში მენშევიკური მთავრობის გაქცევა, ახალი რეჟიმის დამკვიდრება საქართველოში, ბრძოლები თბილისისა და ბათუმისათვის.

ნიკოლო მიწიშვილი ლაკონური, ზუსტი ფრაზებით აღწერს 1921 წლის მარტის ბათუმური გაზაფხულის დეტალებს, გარემოს თუ ადამიანთა განწყობილებებს: „*ამ დღეს მარტი სტიროდა უაღრესად. ბათომი კი სავსე იყო. აივსო ბინები... ხალხი მირბოდა, გაურბოდა წითელ საშიშროებას*“ (მიწიშვილი, 2010, გვ. 286-287). არსებული უმძიმესი მდგომარეობით შემფოთებული გმირი, მოსკოვის საიმპერატორო უნივერსიტეტის კურსდამთავრებული სიმონი, სასოწარკვეთილი ფიქრობს: „*გათავდა ყველაფერი, წახდა საქართველო. დავმარცხდი. დავმარცხდი. დავმარცხდი. რატომ ჩვენ? ჩვენ კი არა, ისინი დამარცხდნენ, ვინც გაეცა საქართველოს*“ (მიწიშვილი, 2010, გვ. 345-346).

1920-იანი წლების ქართულ რეალობას ნიკოლო მიწიშვილის სხვა თხზულებებიც მიემდვნა. 1922 წლის ნოემბერში სტამბოლში ყოფნისას მწერალმა დაწერა ცნობილი წერილი „ფიქრები საქართველოზე“, სადაც ავტორი პესიმისტურად აფასებს ქვეყნის იმდროინდელ კრიზისს, გმობს „პოლიტიკოსების“ ამბიციებს და უუნარობას: „*დღეს ყოველ გაკოტრებულ პოლიტიკოსს თავისი თავი წმინდა სებასტიანე ჰგონია... ყოველი მეშჩანინი... სპეკულიანტობს დღეს საქართველოს სიყვარულით*“ (მიწიშვილი, 2010, გვ. 418). მწერალი ფიქრობს, რომ შინაგან აქტივობას მოკლებული ქვეყანა შემოქმედებით ენერგიასაც ვერ ავლენს.

1928 წლით თარიღდება ნიკოლო მიწიშვილის „*ეპოპეია. ქართული ქრონიკა რევოლუციის დროიდან*“, რომელიც ავტორმა საქართველოში დაბრუნების შემდეგ დაწერა. თხზულებაში ასახულია საფრანგეთს გამგზავრებული ემიგრანტების ცხოვრება სტამბულში, სადაც სამშობლოდან გადახვეწილი ადამიანები ევროპულ ვიზებს ელოდებიან. „*ეპოპეიაში*“ დოკუმენტურად არის გადმოცემული 1920-იანი წლების მოვლენები. ავტორი კრიტიკულად აფასებს საბჭოთა ხელისუფლების მმართველობის შედეგებს, თუმცა მისი მოსაზრებები ხშირად წინააღმდეგობრივია.

1920-1930-იანი წლების რეალობა მრავალმხრივ, ანალიტიკურად წარმოადგინა გრიგოლ რობაქიძემ თავის რომანებსა და ესეისტიკაში. გერმანულენოვან ესეების კრებულში „*დემონი და მითოსი*“ (იენა, 1935) მწერალი ორიგინალურად გაიაზრებს მისი თანამედროვე მსოფლიოს გლობა-

ლურ, „ეტერნულ“, თუ მითოლოგიურ-ფილოსოფიურ პრობლემატიკას. მწერალი სიღრმისეულად აანალიზებს 1930-იანი წლების ადამიანური ყოფის სირთულეებს, იმდროინდელი დასავლური და აღმოსავლური სამყაროს მიმართების პარადიგმატიკას, მას იზიდავს ნეფერტიტის მარადიული იდუმალება, მრავალმხრივ, ესეისტურად იკვლევს სტალინის ამბივალენტურ ხატს, 1930-იანი წლების მსოფლიოს ცოცხალი ლეგენდის, გრეტა გარბოს ზმანებისებურ ენიგმას.

რომანში „ჩაკლულ სული“ (იენა, 1933) გრიგოლ რობაქიძეს, მისივე სიტყვებით, სურს „მხატვრულად წარმოაჩინოს ბოლშევიზმის ქვესკნელურად გამხრწნელი ძალა მის ატმოსფერულ ზემოქმედებაში“. ერუდიტულმა მწერალმა არ მიიღო ბოლშევიზმი, რადგან, მისი თქმით, იგი „ხრწნის შინაგან ხალხს და ამყარებს ფსევდოკულტურას“. გერმანელი ფილოსოფოსის, ლეოპოლდ ციგლერის შეფასებით, რობაქიძის „ჩაკლული სული“ და „მცველნი გრალისა“ გახლავთ „პირველი პოლემიკა რევოლუციასთან“ – და ამ რომანებით „თანდათან შეიქმნა აპოთეოზი საქართველოსი“.

მოდერნისტულ რომანში „მცველნი გრალისა“ (იენა, 1937) გრიგოლ რობაქიძემ წმინდა გრალის სახე-სიმბოლო საქართველოს მარადიულობის ხატად გაიაზრა. მისი ახლებური ინტერპრეტაციით, „საქართველოს გული სამსხვერპლო თასია“. რომანში ასახულია 1920-იანი წლების უსასტიკესი რეპრესიების ხანა და ყველა პერსონაჟს კონკრეტული, ქართული საზოგადოებისათვის კარგად ცნობილი ისტორიული პროტოტიპი ჰყავს. თავის ქმნილებაში რობაქიძემ შექმნა „ქართული გრაალის“ მისტიკური ისტორია, რომლის თანახმად, საუკუნეთა განმავლობაში გრაალის თასი არგვეთის ერისთავთა საგვარეულოს ებარა, ხოლო საქართველო გრაალის სიმბოლური ექვივალენტია.

გრიგოლ რობაქიძის „მცველნი გრალისა“ ასახავს და აფასებს 1924 წლის აგვისტოს მოვლენებს. რომანის იმ თავში, რომლის სათაურია „სუნთქვა საფრთხისა“, მწერალი აჯანყებისათვის მზადებაზე მსჯელობს და თავის სათქმელს მთავარ გმირს, ლევან ორბელს ათქმევინებს, რომელიც ფიქრობს, რომ არსებული რეჟიმის წინააღმდეგ შეიარაღებული გამოსვლა დამარცხებისათვის არის განწირული, ის ერს თვითმოსპობამდე მიიყვანს, რადგან ამგვარი საპასუხისმგებლო ნაბიჯისათვის ხალხის შინაგანი სიმწიფეა საჭირო.

1924 წლის აგვისტოს ამბოხების ქრონოლოგია გადმოცემულია რომანის იმ თავში, რომელსაც ავტორმა „აჯანყება“ უწოდა. ნაწარმოებში აღწერილი ამბოხის ნამდვილობას იმდროინდელი პერიოდული პრესის ინფორმაციებიც ადასტურებს. რობაქიძე წერს, რომ აგვისტოს მოვლენების დროს დახვრეტილების რიცხვმა 6 ათასს მიაღწია. რომანის სხვა თავში, რომელსაც „უფსკრული“ ჰქვია, მწერალი ემოციურად რეფლექსირებს: „ამ საზარელ დღეებს სამურაის ნერვებიც კი ვერ გაუძლებდა. ეს ბრძოლა ჰგავდა ხარაკირს, რომელსაც გმირული თავგანშეწირვის საფუძველი გამოაცალეს“ (რობაქიძე, 2013, გვ. 396). რობაქიძის დასკვნით, 1924 წლის აგვისტოს აჯანყების მარცხი ქვეყნისათვის კიდევ უფრო მეტად დამანგრეველი აღმოჩნდა, ვიდრე 1921 წლის 25 თებერვლის მოვლენები.

1930-იანი წლების ქართული რეალობა განსხვავებული რაკურსით წარმოადგინა ინდო ინასარმა (ნიკოლოზ ინასარიძემ) რომანში „ჩრდილი ერთი სინამდვილის“. 1929 წელს ახალგაზრდა მწერალმა მეუღლესთან ერთად დატოვა საქართველო და პარიზში დასახლდა. აქ მან 1930-1932 წლებში გამოსცა ჟურნალი „ადამიანოსანი“ (ორი ნომერი), მოგვიანებით – გაზეთი „მუზარადი“. 1947 წელს ნიკოლოზ ინასარიძე სამშობლოში დაბრუნდა და ლიტერატურული საქმიანობა გააგრძელა. 1951 წელს ის ოჯახთან ერთად ყაზახეთში გადასახლეს.

1936 წელს პარიზში ქართულ ენაზე დაიბეჭდა ინდო ინასარის რომანი „ჩრდილი ერთი სინამდვილის“, რომელიც ფარდას ხდის კომუნისტური რეჟიმის სიმხეცეს და ანტიჰუმანურობას. მისი მთავარი პერსონაჟი, ჩეკას საგანგებო ჯარებში მაღალ თანამდებობაზე აღზევებული გუბადი, დაუნდობელი სისასტიკით ებრძვის ყველას, ვინც მას გზაზე გადაეღობება. მან საკუთარი მშობლების დახვრეტის ბრძანებაც კი გასცა. მისი საპირისპიროა იმავე რომანის გმირი, ოტარიდი, ძლიერი ნებისყოფის პიროვნება, კომუნისტურ რეჟიმს აქტიურად რომ ებრძვის. რომანში ასახულია 1930-იანი წლების სინამდვილე, დაპირისპირება თაობებს შორის, რეჟიმის მომხრე ახალგაზრდობის ზნეობრივი გადაგვარება, კონკრეტული ადამიანური ტრაგედიები და სხვ.

ნაწარმოების პარიზული გამოცემის წინასიტყვაში ნიკოლოზ ინასარიძე წერს, რომ მან, მეცხვარის შვილმა, საქართველო იმიტომ დატოვა, რომ „კომუნიზმის საცდელ ნიადაგად“ გადაქცეული

ქვეყნის „*დარბეულ და აწიოკებულ ადამიანთა მწარე ტკივილებზე*“ ეწერა. მან რომანის მასალა საქართველოს იმდროინდელი ცხოვრებიდან შეარჩია, რადგან სურდა, „*სინამდვილე თუ იქ არის, აქ ჩრდილი მაინც გამოსულიყო*“ (ინდო ინასარი, 1936, გვ. 3). „*ჩრდილი ერთი სინამდვილის*“ სხვადასხვა ადამიანთა ტრაგედიას გადმოსცემს. შემადრწუნებელია მთავარი პერსონაჟი ქალისა და მისი ოჯახის განადგურების ისტორია. სისასტიკით გამორჩეული კომუნისტი ფუნქციონერი გუბადი ვერ იმორჩილებს ტბატანას და ქალის ახლობლებს მრავალ განსაცდელს მოუვლენს. მწერალი ხაზს უსვამს გუბადის მხეცურ ბუნებას, როდესაც წერს, რომ მას ადამიანური თანაგრძნობა არ ხელეწიფებოდა. მეტიც, ახალგაზრდა ქალის, ტბატანას უბედურების გამო „*გუბადს უნებურ სიხარულმა დაურბინა... მას სწორედ ის უნდოდა, რომ ტბატანა დიდ გაჭირვებაში ენახა*“ (ინდო ინასარი, 1936, გვ. 81), რათა ქალს მისთვის დახმარება ეთხოვა. თავის რომანში ინდო ინასარი აღწერს წითელ კატორღას, სადაც მთავარი პერსონაჟი, ოტარიდი ხვდება. ათასობით დაპატიმრებული ადამიანიდან სასტიკ ბანაკში თავისი ფეხით რამდენიმე ათეული თუ ბრუნდება.

ავთანდილ ნიკოლეიშვილის შეფასებით, „*ჩრდილი ერთი სინამდვილის*“ საბჭოთა იდეოლოგიისადმი უკომპრომისობით რობაქიძის „*ჩაკლულ სულს*“ ენათესავება და კომუნისტური რეჟიმის მანკიერებათა ერთ-ერთი პირველი მამხილებელი რომანია. ხარვეზების მიუხედავად, „*ის „უყოყმანოდ უნდა მივიჩნიოთ საბჭოური ყოფითი რეალობის ისტორიული სიმართლით ამსახველ მხატვრულ ქმნილებად*“ (ნიკოლეიშვილი, 2006, გვ. 435).

1920-1930-იანი წლების განსხვავებული მხატვრული რეცეფცია წარმოადგინეს ამერიკაში მოღვაწე მწერლებმა, ცოლ-ქმარმა გიორგი (ჯორჯ) და ჰელენ პაპაშვილებმა გახმაურებულ რომანში „*ქვეყანა, სადაც ყველაფერი შეიძლება მოხდეს*“ („*Anything Can Happen*“, 1938). მასში ავტორები გულწრფელად გვიამბობენ ემიგრანტების აშშ-ში დამკვიდრების სიძნელეებზე, 1930-იანი წლების ამერიკულ გარემოზე და სხვ. დაბრკოლებების მიუხედავად, გიორგი პაპაშვილი რწმუნდება, რომ „*ამერიკა ის ქვეყანაა, სადაც ყველაფერი, მართლაც ყველაფერი შეიძლება, მოხდეს*“. თხზულება საყურადღებოა იმითაც, რომ უშუალოდ, ცოცხლად, ხატოვნად ასახავს 1930-იანი წლების ამერიკის ცხოვრებისეულ ასპექტებს, ამ ქვეყანაში გადახვეწილი ემიგრანტების მდგომარეობას, იმდროინდელ ეკონომიკური კრიზისს: „*ჯერ ფაბრიკა-ქარხნებს მოეღო ბოლო, შემდეგ ზედიზედ მიიკეტა პატარა დუქნები... ყველგან მოჩანდა დაუმთავრებელი საცხოვრებელი სახლები და სახელმწიფო დაწესებულებები... ქვეყანა ისე იცლებოდა ფულისაგან, როგორც დაჭრილი სისხლისაგან*“ (პაპაშვილი, გ., პაპაშვილი, ე., 1965, გვ. 64).

ლიტერატურის ბუნებაზე მსჯელობისას თეორეტიკოსები შენიშნავენ, რომ, მეცნიერების ენისაგან განსხვავებით, ლიტერატურის ენა ორაზროვნებით ხასიათდება, მაგრამ მას ის უპირატესობაც აქვს, რომ გააჩნია ექსპრესიული მხარე და შეუძლია, ემოციური ზეგავლენა მოახდინოს ჩვენზე, შეცვალოს ჩვენი დამოკიდებულება ამა თუ იმ მოვლენისადმი. ვფიქრობთ, მეოცე საუკუნის ქართული ემიგრანტული მწერლობის გამორჩეული ნიმუშები ამას შესანიშნავად ახერხებენ: საბჭოთა კონიუნქტურისაგან თავისუფალი ავტორების ტექსტები ხშირად რადიკალურად ცვლიან ოფიციალის მიერ დამკვიდრებულ „*ინსტიტუციური მეხსიერების*“ ნარატივს და ახალ თაობებს ისტორიული მოვლენების მართებულ ანალიზსა და რეცეფციაში ეხმარებიან.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- გადამერი, ჰანს გეორგ (2015), ზემოქმედების ისტორია და გამოყენება (გერმანულიდან თარგმნა ლ. ბრეგაძემ), ლიტერატურის თეორიის ქრესტომათია, თბილისი: GCLAPress. ISBN 978-9941-0-7785-2.
- ინდო ინასარი (ინასარიძე, ნიკოლოზ) (1936), *ჩრდილი ერთი სინამდვილის*, პარიზი.
- კასრაძე, ს. ა (1990), თარი-არალე, მნათობი, 5.
- კასრაძე, 1990, ბ. კასრაძე, ს. (1990), თარი-არალე, მნათობი, 7.
- მგელაძე, ვლასა (1936), მოგონებები, წ. 1, საქართველო აჯანყებამდე (1921-1924), პარიზი.
- მიწიშვილი, ნ. (2010), ჰაჯი-მურატის მოჭრილი თავი, თბილისი: „ინტელექტი“. ISBN 978-9941-420-15-3.
- ნიშნიანიძე, რ. (2000), XX საუკუნის ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან (ლიტერატურული წერილები), თბილისი, „ლომისი“. ISBN 99928-15-72-8.

ნიკოლეიშვილი, ა. (2006), მეოცე საუკუნის ქართული ემიგრანტული მწერლობა, ქუთაისი.
 პაპაშვილი, გ., პაპაშვილი ე. (1965), ქვეყანა, სადაც შეიძლება, ყველაფერი მოხდეს (ინგლისურიდან თარგმნა
 ანდუყაფარ ჭეიშვილმა). თბილისი: „ლიტერატურა და ხელოვნება“.
 რობაქიძე, გ. (2013). 3 რომანი, თბილისი: „არტანუჯი“.
 შარაძე, გ. (2004), ქართული ემიგრანტული ჟურნალისტიკის ისტორია, ტ. 5, თბილისი. UGC: 070 (479.22)
 (09)+325.2(=353.1).
 ჩიტაური, ნ., კარტოზია ა. და სხვ. (2016), ქართული მწერლობის ინტერკულტურული მოდელი და ნაციონა-
 ლური იდენტობის პრობლემა, თბილისი: „უნივერსალი“. ISBN 978-9941-22-780-6.

References:

Chit'auri N., Kartozia, A., et ctr. (2016), Kartuli mts'erlobis interk'ult'uruli modeli da natsionaluri ident'obis p'roblema
 [The Intercultural Model of Georgian Writing and the Problem of National Identity], Tbilisi, "Universali".
 ISBN 978-9941-22-780-6.
 Gadameri, Hans Georg (2015). Zemokmedebis ist'oria da gamoq'eneba [History and Use of Influence (translated from
 German by L. Bregadze)], Literaturis teoriis krestomatia, Tbilisi: GCLAPress. ISBN 978-9941-0-7785-2.
 Indo Inasari (Inasaridze, Nik'oloz) (1936), Chrdili erti sinamdvilis [Shadow of One Reality], P'arisi.
 K'asradze, S. a (1990) [Tari-Arale], Mnatobi, 5.
 K'asradze, S. b (1990) [Tari-Arale], Mnatobi, 7.
 Mgeladze, Vlasa (1936). Mogonebebi, ts. 1, Sakartvelo ajanq'ebamde (1921-1924) [Memories, Vol. 1, Georgia Before the
 Uprising (1921-1924)], Parisi.
 Mits'ishvili, N. (2010), Haji-Murat'is moch'rili tavi [The Severed Head of Haji Murat], Tbilisi, "Intelekti". ISBN 978-
 9941-420-15-3.
 Nik'oleishvili, A. (2006). Meotse sauk'unis karuli emigrant'uli mts'erloba [Georgian Emigrant Writing of the Twentieth
 Century], Kutaisi.
 Nishnianidze, R. (2000), XX sauk'unis kartuli emigrant'uli lit'erat'uris ist'oriidan (lit'erat'uruli ts'erilebi) [From the
 History of Georgian Literature of the 20th Century (Literary Letters)], Tbilisi, "Lomisi". ISBN 99928-15-72-8.
 P'ap'ashvili, G., P'ap'ashvili, E. (1965), Kve'qana, sadats sheidzleba, qv'elaperi mokhdes (inglisuridan targdmna Andu-
 q'apar Ch'eishvilma) [Anything Can Happen (translated by A. Cheishvili)], Tbilisi, "Literatura da khelovneba".
 Robakidse, Gr. (2013). 3 romani. [3 novels]. Tbilisi: „Art'anuji“.
 Sharadze, G. (2004), Kartuli emigrant'uli zhurnalst'ik'is ist'oria, t'. 5 [History of Georgian Emigrant Journalism, Vol. 5],
 Tbilisi. UGC: 070 (479.22((09)+325.2(=353.1).

Avtandil Nikoleishvili

ავთანდილ ნიკოლეიშვილი

Akaki Tsereteli State University

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

Georgia, Kutaisi

საქართველო, ქუთაისი

Grigol Robakidze on Russian-Georgian Relations

გრიგოლ რობაქიძე

რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის შესახებ

DOI: <https://doi.org/10.62119/cils.18.2025.10935>

Grigol Robakidze (1880-1962) made a particularly significant contribution to the expression of his standpoint on the assessment of the problems related to the relations between Russia and Georgia in two main directions: he critically presented the imperialist policy pursued by the Russian authorities towards Georgia; On the other hand, he uncompromisingly exposed the russifying governance policy of the rulers of the Russian Empire aimed at destroying the national individuality of the Georgian nation and all non-Russian ethnic groups within its state. Grigol Robakidze's critical attitude towards Russia was most evident in the letters written during the restoration of Georgia's state independence.

Keywords: imperialist policy, Russian Empire, national individuality, Georgian nation

საკვანძო სიტყვები: იმპერიალისტური პოლიტიკა, რუსეთის იმპერია, ეროვნული ინდივიდუალობა, ქართველი ერი

როგორც გრიგოლ რობაქიძის (1880-1962 წწ.) მხატვრული და პუბლიცისტური ნააზრევადან თვალნათლივ ჩანს, რუსეთსა და საქართველოს შორის არსებულ ურთიერთობასთან დაკავშირებულ პრობლემათა განსჯა და შეფასება მისი შემოქმედების ერთ-ერთ მნიშვნელოვან მიმართულებას წარმოადგენდა. აღნიშნული საკითხებისადმი გამოვლენილ ინტერესს მწერლის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის ყველა ეტაპზე, მათ შორის ემიგრანტობის პერიოდშიც, საკმაოდ დიდი მასშტაბები რომ ჰქონდა შეძენილი, ეს თვალნათლივ ჩანს მისი მხატვრული ნააზრევადანაც, პუბლიცისტურიდანაც და ეპისტოლარული მემკვიდრეობიდანაც.

აღნიშნული პუბლიკაციები პირობითად ორ ნაწილად შეიძლება გავყოთ: ერთის მხრივ, რუსეთის ხელისუფლების მესვეურთა კოლონიური პოლიტიკისა და ამ პოლიტიკის გამტარებელთა მიმართ გამოვლენილი მკვეთრად ნეგატიური დამოკიდებულების გამომხატველ ტექსტებად და, მეორეს მხრივ, პროგრესულად მოაზროვნე რუს მწერლებთან და სწავლულებთან თანამოაზრობის წარმომჩენ, მათ ცალკეულ წარმომადგენლებთან კი ახლო პიროვნული ურთიერთობის დამადასტურებელ პუბლიკაციებად.

რუსეთთან დამოკიდებულების გამოხატვას გრ. რობაქიძემ დიდი მასშტაბები პირველ ყოვლისა იმით შესძინა, რომ კრიტიკული თვალთახედვით წარმოაჩინა რუს ხელისუფალთა მმართველობითი პოლიტიკა, რომლის უმთავრესი მიზანიც იყო ქართველთა და მათ სახელმწიფოში მცხოვრებ სხვა არარუს ხალხთა რუსიფიკაცია.

ყოველივე ზემოთქმულის ნათელსაყოფად, ქვემოთ შევეცდები ყურადღება ამაჯერად გრ. რობაქიძის პუბლიცისტური და ეპისტოლარული მემკვიდრეობის იმ ნიმუშებს მივაპყრო, რომელ-

თა მეშვეობითაც თვალნათლივ წარმოჩინდება ზემოთ ნახსენებ მოვლენათა მისეული ინტერპრეტირების უმთავრესი მხარეები.

ერთ-ერთი პირველი წერილი, რომლითაც მწერალმა მკაფიოდ განსაზღვრული სახით გამოხატა რუსეთთან დაკავშირებული მისეული თვალთახედვა, არჩილ ჯორჯაძისთვის 1911 წლის 11 იანვარს გაგზავნილი ბარათი იყო, სადაც იგი თავის უფროს მეგობარს გარკვევით წერდა: „საქართველოს ბედ-იღბალი მათ (რუს მწერლებს – ა. ნ.) ისე არ აინტერესებთ, როგორც მარსის მცხოვრებნი. სხვათა შორის, ახალგაზრდა ქართველის ტრაგედია ამაშიცაა“. როგორც აკაკი ბაქრაძე ხსენებული ბარათისთვის დართულ კომენტარში აღნიშნავს, დამოწმებულ ფრაგმენტში რუსეთთან დაკავშირებით გამოთქმული ამ მოსაზრებით გრ. რობაქიძემ არა მარტო რუსული მხარის წარმომადგენელთა ანტიქართული თვალთახედვა შეაფასა ნეგატიურად, არამედ იმდროინდელი ჩვენი ახალგაზრდა თაობის გარკვეული ნაწილის პრორუსული პოზიციაც.

აღნიშნული ტენდენცია იმითაც გამოვლინდა, რომ სამოღვაწეო ასპარეზზე იმხანად მოსულ ქართველ მწერალთა ცალკეული წარმომადგენლები, მათ შორის თავად გრ. რობაქიძეც, დროდადრო რუსულ ენაზეც წერდნენ ნაწარმოებებს. მათ შემოქმედებაში მეტ-ნაკლები მასშტაბებით წარმოჩენილი ამ ტენდენციისადმი მძაფრად კრიტიკული დამოკიდებულება მაშინ არაერთმა მწერალმა გამოხატა. მაგალითად, „1922 წელს „ლომისის“ მეექვსე ნომერში გამოქვეყნებულ სტატიაში – „ჩვენი კულტურ-პოლიტიკა“ კონსტანტინე გამსახურდიამ ამ მწერლებს გარუსებულ პიროვნებებად თვლიდა და აღნიშნავდა, რომ ისინი ქართულ კულტურას ფასეულსა და მნიშვნელოვანს ვერაფერს შესძენდნენ.

გრიგოლ რობაქიძე ძალიან გააღიზიანა კონსტანტინე გამსახურდიას ამ წერილმა და საპასუხო ბარათი მაშინვე გაუგზავნა მწერალთა კავშირის იმდროინდელ ხელმძღვანელს კოტე მაყაშვილს. „მვირფასო კოტე! – წერდა იგი ქართველ მწერალთა თავკაცს, – „ლომისის“ მეექვსე ნომერში ჩემი სახელი ცუდად არის ნახსენები. წერილის ავტორს მე არ ვუპასუხებ. მას არც ისეთი რამ დაუწერია ან უთქვამს საერთოდ, რაც „მეტად“ მისაღებია ქართული შემოქმედების დარგში.“ კ. გამსახურდიას ხსენებული წერილისა და, საერთოდ, მისი შემოქმედების ამგვარი შეფასების შემდეგ კი იგი საკუთარ მხატვრულ ნააზრევს, ქართულად დაწერილსაც და რუსულადაც, ყოველგვარი მოკრძალების გარეშე განადიდებდა.

როგორც წინამდებარე ნარკვევში გრ. რობაქიძის შემოქმედებიდან ჩემ მიერ დამოწმებული ფრაგმენტებიდანაც ჩანს, რუსეთისადმი მისი დამოკიდებულება რამდენადმე გაორებულიცაა და გარკვეულწილად წინააღმდეგობრივიც. კერძოდ, ერთის მხრივ, თუ იგი მთელი თავისი სიცოცხლის განმავლობაში პრინციპულად უპირისპირდებოდა საქართველოს მიმართ რუსეთის ხელისუფალთა მიერ გატარებულ რუსიფიკატორულ პოლიტიკას, მეორეს მხრივ, უდრემს პატივისცემას გამოხატავდა რუს მწერალთა და მოაზროვნეთა ცალკეული წარმომადგენლების პროგრესული ნააზრევებისადმი.

რუსეთისადმი, როგორც ჩვენი ქვეყნის აგრესორი სახელმწიფოსადმი, გრ. რობაქიძის კრიტიკული დამოკიდებულება ყველაზე მეტად საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენის პერიოდში დაწერილ წერილებში გამოვლინდა. კერძოდ, იმდროინდელ სტატიებში მან არა მარტო თავისი პროევროპული თვალთახედვა გამოხატა საკმაოდ მკვეთრი ფორმით, არამედ რუსული კოლონიური პოლიტიკაც ამხილა.

მაგალითად, გაზეთ „საქართველოს“ 1917 წლის 232-ე და 233-ე ნომერებში დაბეჭდილ წერილში – „რუსეთის ტრაგედია“ გრ. რობაქიძე რუსეთს „საშინელს უცნაურობას“ უწოდებდა და აღნიშნავდა, რომ გარესამყაროსთან ცივილიზებული ურთიერთობის დამყარებას რუსეთი იმ შემთხვევაში შეძლებდა, თუ ამ სახელმწიფოს არა მარტო მესვეურები, არამედ საზოგადოების დიდი ნაწილიც, მოახერხებდა მათ ცნობიერებაში აღნიშნული მიმართულებით დამკვიდრებულ მანკიერებათა დაძლევას.

რუსეთის იმპერიაში მიმდინარე მოვლენებით გრ. რობაქიძის დაინტერესებას არსებითად განაპირობებდა ის გარემოება, რომ შექმნილი რეალობა საქართველოს მომავალსაც განსაზღვრავდა არსებითად. ამ თვალსაზრისით უადრესად საინტერესოა გაზეთ „საქართველოში“ 1917 წლის 27

ნოემბერს (№237) გივი გოლლენდის ფსევდონიმით გამოქვეყნებული წერილი – „ბოლშევიკების აჯანყება“. კერძოდ, გრ. რობაქიძის აზრით, იმდროინდელ რუსეთში მიმდინარე მოვლენები რეალურ საფუძველს ქმნიდა საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღსადგენად.

რუსეთთან გრიგოლ რობაქიძის დამოკიდებულების არსში გასარკვევად განსაკუთრებული მნიშვნელობა მის ეპისტოლარულ მემკვიდრეობასაც უნდა მივანიჭოთ. აღნიშნული თვალსაზრისით განსაკუთრებით საინტერესოა კალისტრატე სალიასათვის გაგზავნილი წერილები. იმისდა მიუხედავად, რომ კალისტრატე სალიასთან და მის მეუღლესთან გრიგოლ რობაქიძის ურთიერთობა ჯერ-ჯერობით საფუძვლიანად შესწავლილი არ არის, დღეისათვის ხელმისაწვდომი მასალებითაც თვალნათლივ ჩანს უაღრესად მნიშვნელოვანი ის როლი, რომელიც მათ აქვთ შესრულებული მწერლის ცხოვრებაში. გრ. რობაქიძის მიერ კ. სალიასათვის გაგზავნილი წერილებიდან განსაკუთრებული ყურადღება ამჯერად იმ ეპისტოლეებს მივნიჭებთ, რომლებშიც იგი რუსეთსა და საქართველოს შორის ისტორიულად და იმხანად არსებულ ურთიერთობებს აფასებდა.

რაგინდ მოულოდნელიც არ უნდა გვეჩვენოს, ამ პრობლემის გააზრების დროს გრ. რობაქიძის თვალთახედვა რამდენადმე გაორებულიცაა და გარკვეულწილად წინააღმდეგობრივიც. კერძოდ, მისი ზოგიერთი ბარათის მიხედვით, მწერალი იმ ქართველ მოღვაწეთა თვალსაზრისს იზიარებდა, რომელნიც ე. წ. „ორი რუსეთის“ არსებობას ამტკიცებდნენ და რუსეთთან ჩვენი ქვეყნის შეერთებას ერეკლე მეფის „ძირეულად შორსმჭვრეტი გენიის“ (გრ. რობაქიძის სიტყვებით) მიერ მიღებულ მართებულ გადაწყვეტილებად მიიჩნევდნენ.

მაგალითად, აი, რას წერდა იგი კ. სალიას 1953 წლის 13 თებერვალს ამ პრობლემასთან დაკავშირებით: „თითქმის ყოველს თქვენს წერილში ნახმარია „რუსსოფილი“ – „რუსსოფილური“ უარყოფითი მნიშვნელობით... სანამ ეს ტერმინი „რუსსოფილი“ – „რუსსოფილური“ არ ამოვარდება ქართული პოლიტიკური სიტყვარიტგან, მანამდე ქართველობა ვერ ჩაწვდება პრობლემას **„საქართველო-რუსეთი“**. საქართველოს ხელმწიფობა გააუქმა **იმპერატორების რუსეთმა** და არა რუსეთის ხალხმა – **„ხალხის“ ქვეშ აქ არ ვგულისხმობ უფესვო ინტელიგენციას, რომელსაც დღემდე ვერ გაუგია „ბედი რუსისა“**. სამწუხაროდ, ქართველებს ვერ განუხილავთ **ძირეულად (ხაზგასმები ავტორისა – ა. ნ.)** შორს მჭვრეტი გენია მეფე ერეკლესი: მისი ნაბიჯი რუსეთთან შეერთებისათვის” (რობაქიძე, 2012ა, გვ. 133).

ხოლო 1953 წლის 16 თებერვალს გაგზავნილ წერილში კ. სალიას კატეგორიულად უმტკიცებდა: „მწერთ: „არც ერთი რეჟიმი რუსეთისა ჩვენ არ დაგვინდობს“. მონახოს კრებამ თუ გინდ ერთი სიტყვა ჩემს წერილში, რომლითგანაც სჩანდეს, რომ ჩვენ „რუსეთის რეჟიმის“ ქვეშ უნდა მოვხვდეთ. ერთს სიტყვასაც ვერ მონახავს ასეთს“ (რობაქიძე, 2012ა, გვ. 136).

რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობებისადმი გრ. რობაქიძის დამოკიდებულების გააზრების დროს აქ კ. სალიასათვის გაგზავნილი იმ წერილის ფრაგმენტიც მივნიჭებთ, სადაც მწერალი საბჭოთა რუსეთის მიერ 1921 წლის თებერვალში ჩვენი ქვეყნის დაპყრობის ფაქტს აფასებდა. „მწერთ: „საქართველო 1921 წელს რუსის ჯარმა დაიპყრო“. ამ ფორმულას ვერ მივიღებ. ეს რომ მივიღო, მაშინ უნდა „ხარაკირი“ გავუკეთო ჩემს წიგნს „Die gemordete Seele,“ საცა პირველი გამოცემის წინასიტყვაში ნათქვამია გარკვევით, რომ **ბოლშევიზმი არ არის მართო რუსული მოვლენა...** ჩემი ფორმულა ესაა, ფორმულა უკანასკნელად მხვედრი: **„საქართველო დაიპყრეს 1921 წელს ბოლშევიკებმა რუსეთითგან“** (ხაზგასმები ავტორისა – ა. ნ.) (რობაქიძე, 2012ა, გვ. 269).

გარდა დამოწმებული ბარათებისა, რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობასთან დაკავშირებულ საკითხებს გრიგოლ რობაქიძე 1953 წლის 5 მაისს კალისტრატე სალიას მეუღლისთვის გაგზავნილ წერილშიც შეეხო და „რუსებისადმი კალესებური მიდგომა“ (მწერლის სიტყვებით) არსებითად მცდარ თვალსაზრისად იმიტომაც მიიჩნია, რომ „ასეთი მიდგომა დამღუპველი იყო საქართველოსთვის.“

გრ. რობაქიძის ხაზგასმით, პირადად მისთვის პრინციპულად მიუღებელი ამგვარი პოზიციის გამო მას „თვითონ **თეთრი გიორგი, ჩვენი ხრმალის სინათლე**, დაჰგმობდა; დავით აღმაშენებელი, აგრეთვე მეფე ერეკლე, რომელთა ხელ-მწიფება ამ ხრმალის სინათლით მტკიცდებოდა, არ დაუშვებდნენ და ვერც დაუშვებდნენ კალესებურ გეზს ხსენებულ საკითხში“ (რობაქიძე, 2012ა, გვ. 272).

გრ. რობაქიძის ხაზგასმით, მიუხედავად იმისა, რომ მის ამგვარ მოსაზრებებს „რუსსოფილობასთან“ „საერთო არაფერი“ ჰქონდა, ვფიქრობ, დამოწმებული ფრაგმენტებიდან გარკვეულწილად მართლაც ჩანს, ამგვარი მოსაზრებების დაფიქსირებით მათი ავტორი რამდენადმე ტენდენციურად რომ აფასებდა რუსეთის „მფარველ“ როლს ჩვენი ქვეყნისადმი.

ისტორიამ განგვსაჯოს, ამ დავაში ვინ არის მართალიო, – გაცხარებით ამბობს ის. თუმცა, ჩვენდა სამწუხაროდ, საქართველოს ისტორიაში ამ დროის კიდევ ერთხელ დადგომას არც ამჯერად დაგვიანებია – დამოწმებული სტრიქონების დაწერიდან სამი წელიც არ იყო გასული, რომ საბჭოთა კავშირად სახელდებული რუსული იმპერიის უმაღლეს ხელისუფალთა ბრძანებით, 1956 წლის 9 მარტს თბილისსა და საქართველოს სხვა ქალაქებში ათასობით ქართველი პატრიოტის სისხლი მხოლოდ იმიტომ დაიღვარა, რომ ისინი სტალინის სახელთან ასოცირებულ ჩვენს ეროვნულ ღირსებასა და პატრიოტულ ინტერესებს იცავდნენ რუსული აგრესიისაგან.

ჩემი აზრით, სულაც არ გადავაჭარბებთ, თუ ვიტყვით, რომ რუსეთისადმი გრ. რობაქიძის მეტ-ნაკლებად ტენდენციური დამოკიდებულება მნიშვნელოვანწილად განაპირობა იმ ფაქტმა, რომ მისი სამივე მეუღლე ეროვნებით რუსი იყო. ამგვარი მოსაზრების გამოთქმის საფუძველს ის მიმოწერაც მამლევს, რომელიც მწერალს კ. სალიასთან, როგორც ჟურნალ „ბედი ქართლისას“ რედაქტორთან, ჰქონდა ერთ-ერთი მათგანის – ელენე (ლენა) ფიალკინას (1900-1957 წწ.) ნოველის ქართული თარგმანის გამოქვეყნებასთან დაკავშირებით.

როგორც ცნობილია, ქალბატონი ელენე მწერალი იყო, კერძოდ, პროზაიკოსი. იგი საქართველოში 1920 წელს ჩამოსულა საცხოვრებლად, 1922 წელს გრიგოლზე დაქორწინებულა და ამ დროიდან მოყოლებული 1931 წლამდე ჩვენს ქვეყანაში უცხოვრია, 1931 წელს კი მეუღლესთან ერთად ემიგრაციაში წასულა საცხოვრებლად.

გრ. რობაქიძემ თავისი მეუღლის ერთ-ერთი ნოველა – „ნიანია“ („გადია“) 1953 წელს ქართულად თარგმნა და „ბედი ქართლისაში“ დასაბეჭდად გაუგზავნა კ. სალიას. მწერლის შეფასებით, ხსენებული ნოველა, რომელიც „შედევრია და სცილდება ეთნიურ საზღვრებს“, „ჩვენი ჟურნალისთვისაც ძალიან მიზანშეწონილი იქნებოდა“, რადგანაც მასში „უღრმესად არის გამოხატული სამშობლოს წიაღი“ (რობაქიძე, 2012ა, გვ. 141).

მაგრამ კ. სალიამ ნოველის დაბეჭდვისაგან პრინციპულად შეიკავა თავი, რადგანაც ქართულ ჟურნალში მისი იმ დროს გამოქვეყნება, როცა „ქართულ-რუსულ ბრძოლაში ნამდვილი ცეცხლი იყო გაჩენილი“, ფაქტობრივად, „ატომის ბომბის გახეთქვა იქნებოდა“ (რობაქიძე, 2012ა, გვ. 273).

გრ. რობაქიძის განცხადებით, ხსენებული ნოველის ამგვარი შეფასება მცდარ გადაწყვეტილებას წარმოადგენდა და ამ მდგომარეობიდან გამოსავლის მოსაძებნად კ. სალიას ასეთი კომპრომისული წინადადება შესთავაზა: „გაუგზავნეთ მიხეილს (მიხაკო წერეთელს – ა. ნ.) ჩემი ბარათი, ქ-ნ ნინოსადმი (იგულისხმება კ. სალიას მეუღლე – ა. ნ.) მიმართული. მიაყოლეთ თანვე ჩემი უკანასკნელი ბარათი თქვენდამი (და ეს ბარათიც). აქ ყოველი მხრითაა საკითხი განხილული. დავუცადოთ, რა სიტყვის – ჩემთვის მისი სიტყვა უაღრესად გულხმიერია ყოველთვის, თუმცა ესეც უნდა დავუმატო, არა გადამწყვეტი“ (რობაქიძე, 2012ა, გვ. 144).

მწერალი აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით თავადაც შეეხმიანა მიხეილ (მიხაკო) წერეთელს 1953 წლის 15 მაისს გაგზავნილი წერილით და თხოვა, იმის გასარკვევად, ვის მხარეზე იყო სიმართლე, მიუკერძოებლად ჩართულიყო აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით სალიასთან გამართულ პაექრობაში.

ხსენებული წერილის ადრესატს გრ. რობაქიძე იმასაც აუწყებდა, რომ იგი პრინციპულად არ იზიარებდა „ბედი ქართლისაში“ ხსენებული ნოველის გამოქვეყნებისაგან კ. სალიას მიერ თავის შეკავების განმაპირობებელ ფაქტორად იმ გარემოების მიჩნევას, ეს პუბლიკაცია ჟურნალის გამომცემელთა პრორუსული პოზიციის გამოხატულებად რომ შეიძლებოდა ყოფილიყო აღქმული.

მიხაკო წერეთლის იმაში დასარწმუნებლად, თავისი მეუღლის ნოველაში ისეთი არაფერი რომ არ ხდებოდა, რის გამოც „ბედი ქართლისაში“ მისი გამოქვეყნებისათვის ამ ჟურნალის რედაქტორ-გამომცემელს პრორუსულ თვალთახედვაში დასდებდნენ ბრალს, გრიგოლ რობაქიძე მას ამ ნაწარმოების მოკლე შინაარსსაც უყვება.

ნოველაში მოთხრობილ ამბავზე ნათელი წარმოდგენის შესაქმნელად დავიმოწმებ შესაბამის ფრაგმენტს ხსენებული წერილიდან: რუსეთიდან გერმანიაში გადახვეწილი რუსი ცოლ-ქმარი შვილებთან ერთად ამერიკაში გემით მიემგზავრება, მათ რუს ძიძას კი იქ ტოვებენ. მარტო დარჩენილი ძიძა მათ ლოდინში სიცოცხლეს ტანჯვაში ატარებს. სამშობლოს მოწყვეტილი ძიძის წარმოსახვაში მძაფრად იღვიძებს მშობლიური მიწის სიყვარული. ასეთ მდგომარეობაში მყოფ ქალს ამჯერად იქაური ოჯახი აიყვანს გოგონას მომვლელად. „გოგონასა და გადიას შორის უნაზესი კავშირი მყარდება... გადია გოგონას უყვება ზღაპრებს... გადიასთვის ეს „გართობაა“ – გარნა შიგა-და-შიგ უფსკერო ნაღველი იპყრობს. გოგონას ვერ გაუგია ეს. გადია ამოიხრებს. „Земля, земля!“ გოგონა ეკითხება გაოცებული: აქაც ხომ არის „მიწა?!“ „არა, არა,“ ეუბნება გადია, „იქ, იქ, რუსეთში სულ სხვა მიწაა...“ გადის ხანი. გადია ლოგინადაა დავარდნილი და ლოცვად გადაქცეული. სულს დაფავს. შემოვარდება გოგონა: „Няня! ის მიწა მოგიტანე! ეუბნება აკიაფებული სულთ-მობრძავს. გადიამ სული განუტევა“.

გრ. რობაქიძის თქმით, ასეთი იყო „ჩონჩხი“ იმ ნოველისა, რომლის წაკითხვაც უცრემლოდ წარმოუდგენელია. უფრო მეტიც, მწერლის ხაზგასმით, მას მთელს ევროპულ ლიტერატურაშიც კი „არ ეგულვება ისეთი ნაწარმოები, საცა ასე მძაფრად იყოს გადმოცემული სიმწვავე მშობელი მიწის დაკარგვისა“.

„ბედი ქართლისაში“ ნოველის გამოქვეყნებასთან დაკავშირებით შექმნილი ბარიერის დასაძლევად გრიგოლ რობაქიძეს კალისტრატე სალიასთვის შეუთავაზებია, პუბლიკაციისთვის ასეთი შენიშვნა წარემძღვარებინა: „დღეს ქართველთ-რუსთა ურთიერთობა ისეა გამწვავებული, რომ ასეთი წმინდა-რუსული ნაწერის... ქართულ ჟურნალში მოთავსება „ბ. ქ.“-ს რედაქციამ არ სცნო მიზანშეწონილად. ჩვენ მაინც ვათავსებთ მას... ასეთი შენიშვნა სარიდი იქნებოდა: ჟურნალი აიცილებდა იმ მოლანდებულ „ავტოყუმბარას.“ მე „**მე ასეთი ყუმბარა სასაცილოდაც არ მყოფნის**“.

მიუხედავად ყოველივე ზემოთქმულისა, კალისტრატე სალიასა და მიხაკო წერეთელს გრიგოლ რობაქიძის თვალსაზრისი არ გაუზიარებიათ და მწერლისთვის დაბეჯითებით ურჩევიათ, საქართველოსა და რუსეთს შორის არსებული ურთიერთობებიდან გამომდინარე, პრინციპულად შეეკავებინა თავი ხსენებული ნოველის გამოქვეყნებისგან. ყოველივე ზემოთქმულის ნათელსაყოფად დავიმოწმებ შესაბამის ფრაგმენტს ზემოთ განხილული ბარათის საპასუხოდ კ. სალიას მიერ გრ. რობაქიძისათვის გაგზავნილი წერილიდან.

„მვირფასო ბატონო გრიგოლ! სრულიად არ მესმის, რისთვის სჭირდება ქ-ნ ელენესთვის ნაწარმოების ქართულ გაზეთში მოთავსება? იტყვიან, დიდი ქართველის ცოლია, მაგრამ ქართული არაფერი მიჰკარებია, რუსის პატრიოტი დარჩენილაო.. თქვენი უმცროსი მეგობარი სულით და გულით რჩევას გაძლევთ გაუწიოთ ანგარიში ამ სულისკვეთებას“.

გრიგოლ რობაქიძემ ამ საკითხთან დაკავშირებით გამართულ პოლემიკაში კალისტრატე სალიას მეუღლეს ჩართო. კერძოდ, 1953 წლის 5 მაისს გაგზავნილ წერილში ქალბატონ ნინოს მან დეტალურად გააცნო მის მეუღლესთან გამართული პოლემიკის უმთავრესი დეტალები. თავად მწერლისეული აღიარებით, კალისტრატესთან აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით გამართული მისი პოლემიკა ცალკეულ შემთხვევაში იმდენად მძაფრ ფორმასაც კი იღებდა, რომ იგი მოგვიანებით ბოდიშსაც იხდიდა ადრესატის მიმართ გამოვლენილი მეტისმეტი სიფიცხის გამო.

ნათქვამისთვის მეტი სიცხადის მისაცემად დავიმოწმებ ფრაგმენტებს ნინო სალიასთვის გაგზავნილი წერილიდან: „კალესთან დავა მაქვს რუსეთის საკითხის ირგვლივ, შიგა-და-შიგ ცხარი. ვუმტკიცებ: „სამოდერჟავიე“ ერთია, რუსი ხალხი სხვა, რუსთა უფესვო ინტელიგენცია კიდევ სხვა. კალე არ მეთანხმება.“

ჟენევაში, მწერალთან კალისტრატესა და მისი ცოლის სტუმრობის დროს, აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით გამართული კამათის დროს გრიგოლი იმდენად გაცხარებულა, რომ მისივე თქმით, „გაოცება გახელებად ქცევია“ და კალისტრატესთვის „ყვირილითა და მაგიდაზე მუშტის დარტყმით“ შეუტევია. ასეთი რამ ჩემს სიცოცხლეში არ დამმართნიაო, – წერს კალისტრატეს მეუღლეს სინანულით და თავის ამგვარ ქმედებას ასეთ შეფასებას აძლევს: „სტუმართმოყვარეობა უმზავსოდ შევსვარე... მოვიხადე ბოდიში კალეს წინაშე. ამ ბოდიშს ვიხდი ეხლაც“.

რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობათა გრიგოლ რობაქიძისეული შეფასების გაანალიზების დროს რამდენიმე სიტყვა კალისტრატე სალიას მიერ მისგან აღებულ ინტერვიუზეც მივყავართ („ბედი ქართლისა,“ 1953 წ., №14). ამ ინტერვიუს მეშვეობით მწერალმა კიდევ ერთხელ განმარტა რუსეთისადმი რამდენადმე გაორებული თავისი დამოკიდებულების განმსაზღვრელი ორი უმნიშვნელოვანესი ფაქტორი. სახელდობრ, მისი ინტერპრეტაციებით, განსხვავებით რუსი ხალხისაგან, რომლის „ღვთიური მრავალსახეობა“ და „გენიის ძლიერება ცხადდება: რწმენაში, ლიტერატურაში, მუსიკაში, სიმღერაში, გალობაში, თეატრში, ბალეტში,“ რუსეთის მეფეებს „არ გააჩნდათ ნიჭი არც რომაელთა და არც ბრიტანელთა. აბა, მითხარით, – მიმართავს მწერალი ინტერვიუერს, – რომელ რომაელს ან რომელ ბრიტანელს მოუვიდოდა აზრად ეს უაზრობა: ეთნიური გადაგვარება იმპერიაში მოქცეულ ხალხთა? რუსეთის იმპერატორების პოლიტიკა კი რუსსიფიკაციის ხაზით იყო მიმართული. შექმნა ამ პოლიტიკამ იმპერია? უთუოდ – გარნა ერთი განსაზღვრით: იმპერიული განვრცობა აქ სიმსივნედ იქცა“ (რობაქიძე, 2012ბ, გვ. 373).

რუსეთის ხელისუფლების მესვეურთა მმართველობითი პოლიტიკის ამგვარი ზოგადი შეფასების შემდეგ გრ. რობაქიძე საქართველოსადმი მათ დამოკიდებულებასაც აკრიტიკებს და აღნიშნავს, რომ „რუსეთის იმპერატორებს მეფე ერეკლე მეორის შორსჭვრეტა არ აღმოაჩნდათ: მათ უღალატეს საქართველოს.“

როგორც გრ. რობაქიძისა და კ. სალიას მიმოწერიდანაც თვალნათლივ ჩანს, რუსეთისადმი მწერლის რამდენადმე გაორებული დამოკიდებულება რუს მოაზროვნეთა ცალკეული წარმომადგენლების ანტიიმპერიული შეხედულებებითაც იყო განპირობებული. თუმცა ყოველივე ზემოთქმული სულაც არ იძლევა საფუძველს იმის სათქმელად, თითქოს იგი საქართველოს სახელმწიფოებრივ მომავალს რუსული იმპერიის შემადგენლობაში რაიმე ფორმით ყოფნას უჭერდა მხარს.

მაგალითად, ნოე ჟორდანიას ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი ღვაწლის წარმომჩენ ესეში (1920 წ.) გრ. რობაქიძე ამ პიროვნების უმთავრეს დამსახურებად იმას მიიჩნევდა, რომ საქართველოს ხსნისა და დამოუკიდებელ სახელმწიფოდ დამკვიდრების ერთადერთ გარანტიად იგი ევროპული სამყაროსაგან მის განუყოფელ ნაწილად არსებობას მიიჩნევდა.

რუსეთთან გრიგოლ რობაქიძის დამოკიდებულების წარმოჩენის დროს ერთი საგულისხმო ტენდენციაც იკვეთება მეტ-ნაკლები სიცხადით: მიუხედავად ამ ქვეყნის მესვეურთა იმპერიული პოლიტიკისადმი მკვეთრად ნეგატიური დამოკიდებულებისა, რუს მწერალთა და მოაზროვნეთა არაერთი წარმომადგენლის პროგრესული იდეებით ის იმდენადაც კი იყო მოხიბლული, რომ ზოგიერთ მათგანთან ახლო პიროვნული ურთიერთობაც ჰქონდა დამყარებული. მაგალითად, რუსეთში 1917 წელს განვითარებული იმ მოვლენების შემდეგ, რამაც რეალური საფუძველი შექმნა ჩვენი ქვეყნის დამოუკიდებლობის აღსადგენად, გრ. რობაქიძე რუს ინტელექტუალთა გარკვეულ ნაწილთან კვლავაც ინარჩუნებდა ადრინდელ დამოკიდებულებას.

1917-1921 წლებში გამოქვეყნებულ იმ წერილებს შორის, რომლებშიც ყველაზე მეტად გამოვლინდა გრ. რობაქიძის ანტირუსული თვალთახედვა, განსაკუთრებულ ყურადღებას იქცევს 1918 წელს დაბეჭდილი სტატია „რუსეთის დაღუპვა.“ დამოუკიდებელ სახელმწიფოდ საქართველოს არსებობის პერსპექტივა ხსენებულ პუბლიკაციაში მწერალმა არა მარტო ამ ქვეყანაში მიმდინარე მოვლენებთან მიმართებით შეაფასა, არამედ მსოფლიოში არსებული რეალობის გათვალისწინებითაც.

კერძოდ, გრ. რობაქიძემ კიდევ ერთხელ გაუსვა ხაზი იმ გარემოებას, რომ ხელისუფლების სათავეში ბოლშევიკების მოსვლის შედეგად „რუსეთი, როგორც ახრახნა სახელმწიფო, საცა სხვა და სხვა ერნი ძალადობით იყვნენ მოქცეულნი, უსათუოდ უნდა დაღუპულიყო. ამ დაღუპვისათვის საჭირო იყო რუსეთის მსოფლიო ომში ჩარევა, ომში გამოაშკარავება მისი უძლურებისა, სისხლიანი რევოლუცია და ბოლოს უკანასკნელის ანარქიად გაქანება ბოლშევიკების მიერ. ბოლშევიკები ამსრულებელნი არიან რუსეთის თავზე ისტორიული ნემეზიდის სასტიკი ნების... რუსეთის სახელმწიფო უნდა დამხოხილიყო და დაემხო კიდევ“.

გრ. რობაქიძე ამ დიდმნიშვნელოვანი მოვლენის პოზიტიურ შედეგად მიიჩნევდა იმას, რომ საქართველოსა და რუსეთის სახელმწიფოებრივ სივრცეში მოქცეულ სხვა ხალხებს ამ მოვლენის შედეგად რეალური შესაძლებლობა მიეცათ იმისა, „რუსეთის სახელმწიფოს ნანგრევებზე სხვა

ხელმწიფობას რომ აღემატათა თავისი ძალა.“ ასე რომ, მწერლის ხაზგასმით, ეს მოვლენა რეალურ საფუძველს ქმნიდა საიმისოდ, „რუსეთის სახელმწიფოს ნანგრევებზე სხვა ხელმწიფებას“ რომ „აღე-მართა თავისი ძალა.“ აქედან გამომდინარე, ამ იმპერიის სახელმწიფოებრივ სივრცეში მყოფი ერები აქტიურად „შეეცდებოდნენ საკუთარი ხელმწიფების დამყარებას“. როგორც გლობალურ მოვლე-ნათა იმდროინდელი განვითარებით დადასტურდა, რუსეთის იმპერიის ნანგრევებზე მაშინ, თუმცა ხანმოკლე დროით, მაგრამ მაინც, მართლაც შეიქმნა რამდენიმე დამოუკიდებელი სახელმწიფო.

გრიგოლ რობაქიძის მიერ საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენის პერიოდში გამოქ-ვეყნებული წერილებისადმი ინტერესს არსებითად განსაზღვრავს ის გარემოება, რომ მწერალი ჩვე-ნი ქვეყნის სახელმწიფოებრივ მომავალს პირველ ყოვლისა ევროპასთან ურთიერთობის განმტკი-ცებას უკავშირებდა. მისი ეროვნულ-პოლიტიკური თვალთახედვის სწორედ ამგვარ გამოხატულე-ბას წარმოადგენდა ის სიტყვა, რომლითაც მან 1920 წელს თბილისში სტუმრად მყოფ ევროპის სო-ციალისტური დელეგაციის წევრებს მიმართა ქართველ მწერალთა სახელით. ზემოთქმულისთვის მეტი სიცხადის მისაცემად დავიმოწმებ ფრაგმენტებს ხსენებული სიტყვიდან:

„ორი ათასი წელია... გელოდებოდით თქვენ: რჩეულ შვილებს დასავლეთისას.

ჩვენ ვცხოვრობდით მცირე აზიის გახურებულს შუაგულში და მზით მოთენთილნი ვგზნობ-დით ჩვენ მთვლემარე ღმერთებს გადარუჯულ ქვებში.

ჩვენში იყო ანთებული ხილვა აღმოსავლური.

მაგრამ ჩვენ ვერ გავუძელით აღმოსავლეთის დიდი შუადღის ავხორცობას და გამოვეშურეთ ჩრდილოეთისაკენ...

და: მოშვებულნი აღმოსავალს ჩვენ მივილტვოდით მუდამ დასავლისაკენ.

ჩვენ მუდამ გვქონდა ტრაგედია გეოგრაფიის...

აღმოსავლეთს მოვცილდით და ვერც დასავლეთს ვეზიარეთ.

მრავალი საუკუნე ვიტანჯეთ ჩვენ შუა გზაზე ყოფნით...

დღეს შევხვდით ჩვენ ერთმანეთს და ამიერითგან ამ შეხვედრით დაიწყება ახალი უღელტეხილი ქართული ისტორიის“.

გრ. რობაქიძის ეროვნული თვალთახედვის წარმოჩენის დროს რამდენიმე სიტყვა 1924 წელს ჟურნალ „კავკასიონში“ გამოქვეყნებულ მის წერილზეც – „ვლადიმერ ილიას-ძე ულიანოვი-ლენინ“ მინდა ვთქვა. მიუხედავად იმისა, რომ ლენინის რევოლუციური იდეებიდან ბევრი რამ თავად მის-თვის პრინციპულად მიუღებელი იყო, იგი ლენინს, როგორც ამ იდეების ხორცშესახმელად აქტი-ურად მებრძოლ პიროვნებას, მსოფლიოს გამოჩენილ ადამიანთა შორის გამორჩეულად დიდი ავ-ტორიტეტის მქონე ბელადად მიიჩნევდა. მაგალითად: „ლენინს რომ არ დაეწერა არც ერთი სტრი-ქონი და დაეტოვებინა კაცობრიობისათვის მარტო რევოლუციური მოქმედება, მაინც ლენინი იქნე-ბოდა: დიდი ისტორიული პიროვნება“.

როგორც უკვე აღინიშნა, ლენინის რევოლუციური ღვაწლი ამგვარი განმადიდებელი სიტყვე-ბით გრ. რობაქიძემ 1924 წელს დაწერილ ზემოთ ნახსენებ წერილში იმ დროს შეაფასა, როცა სწო-რედ მისი რევოლუციური იდეების საფუძველზე შექმნილ და მისივე ხელმძღვანელობით მართულ განახლებულ რუსულ იმპერიას ჩვენი ქვეყანა ხელმეორედ ჰქონდა ოკუპირებული.

იმის დასტურად, ლენინისადმი გრ. რობაქიძის ხოტბით დამოკიდებულებას ფაქტობრივად ზღვარდაუდებლად დიდი მასშტაბები რომ ჰქონდა შეძენილი, დავიმოწმებ შესაბამის ფრაგმენტს ხსენებული პუბლიკაციიდან: „ლენინის ფენომენზე ტომები დაიწერება. საოცარია მასში: იდეალი ინტერნაციონალური და ბუნება ნაციონალური... ხშირად მას პეტრე დიდს ადარებენ. ამ შედარება-ში მართალია ორივეს „რუსობა“, მაგრამ გადაღახვით ლენინი ბევრად უფრო დიდია“ (რობაქიძე, 1996, გვ. 296).

ლენინის ღვაწლის ამგვარი მასშტაბებით წარმომჩენ ამ ფრაგმენტთან ერთად აქ ხსენებული პუბლიკაციის ის ეპიზოდიც მინდა დავიმოწმო, სადაც მწერალი ლენინს თავისუფლება დაკარგულ ხალხებს მათი ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი იდეალების ხორცშემსხმელ ბელადად უსახავს და თავის ამ თვალსაზრისს ასეთი ხოტბითი სიტყვებით გამოხატავს: „ვისაც განუცდია, თუ რა არის: თავისუფლება – მონობის მოსპობა – ადამიანის ღირსების აღდგენა – ქვეყნის გადახალისება – ერთა

თვითდამყარება: მას არ შეუძლია არ ახსენოს სახელი ლენინის, განურჩევლად პარტიული დაყოფის და პროგრამებისა“.

გარდა ლენინისა, საბჭოთა პერიოდის პოლიტიკურ ლიდერთაგან გრ. რობაქიძის განსაკუთრებული ინტერესის საგანს სტალინის მოღვაწეობაც წარმოადგენდა და მის პოლიტიკურ და სახელმწიფოებრივ მოღვაწეობას ერთმნიშვნელოვნად ნეგატიურ შეფასებას აძლევდა. ამ თვალსაზრისით განსაკუთრებით საინტერესოა მისი რომანი „ჩაკლულ სული.“ მწერლის შეფასებით, იგი ისეთ პოლიტიკურ ბელადს წარმოადგენდა, რომლის ცნობიერებაშიც „ლეგენდარული ჭარბად იყო, ოღონდ ქართული – მეჩხრად.“ აქედან გამომდინარე, „სტალინი იმდენად იყო ქართველი, რამდენადაც საპირისპირო პოლუსი ქართველობისა“.

მიუხედავად იმისა, რომ სტალინის პარტიულ-სახელმწიფოებრივი მოღვაწეობის შეფასების დროს გრიგოლ რობაქიძე განსაკუთრებულ ყურადღებას პირველ ყოვლისა მის რევოლუციურ წასულსა და საბჭოთა იმპერიის მისეული მმართველობითი პოლიტიკის კრიტიკული თვალთახედვით წარმოჩენაზე ამახვილებს, ამ კონტექსტში საქართველოსადმი სტალინის დამოკიდებულებასაც მიაპყრობს ყურადღებას და მისი მმართველობითი პოლიტიკის ამ მიმართულებას მკვეთრად ნეგატიურად აფასებს.

მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოსა და რუსეთის ურთიერთობასთან დაკავშირებულ პრობლემათა გრიგოლ რობაქიძისეული განსჯა და შეფასება მხოლოდ განხილული ტექსტებით არ განისაზღვრება, ვფიქრობ, ჩემ მიერ გაანალიზებული მასალაც საკმარისია საიმისოდ, ნათელი წარმოადგენა რომ შეგვექმნეს ხსენებულ ურთიერთობასთან დაკავშირებით გამოხატულ მწერლისეულ თვალთახედვაზე.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- ბაქრაძე, ა. (1999). *კარდუ ანუ გრიგოლ რობაქიძის ცხოვრება და ღვაწლი*, თბილისი.
- გაგნიძე, ნ. (2021). *ცხოვრება ორ სამყაროში. გრიგოლ რობაქიძე*, თბილისი.
- გამსახურდია, კ. (1922). ჩვენი კულტურ-პოლიტიკა, „ლომისი“, 6, თბილისი.
- გოლლენდი, გ. (რობაქიძე გ.) (1937). „ბოლშევიკების აჯანყება“, გაზ. „საქართველო“, 237.
- გოლლენდი, გ. (რობაქიძე გ.) (1937). „ფანტასმების ქალაქი“, გაზ. „საქართველო“, 239.
- გოლლენდი, გ. (რობაქიძე გ.) (1937). „სოციალისტური იმპერიალისტები (ბოლშევიკები)“, გაზ. „საქართველო“, 273.
- რობაქიძე, გ. (1924). „ვლადიმერ ილიას-ძე ულიანოვი-ლენინ“, ჟურნ. „კავკასიონი“.
- რობაქიძე, გ. (1937). „რუსეთის ტრაგედია“, გაზ. „საქართველო“, 232, 233.
- რობაქიძე, გრ. (1991). *ჩაკლული სული*, თბილისი.
- რობაქიძე, გრ. (1996). *ჩემთვის სიმართლე ყველაფერია...* კრებული, შეადგინა რ. ლომინაშვილმა, თბილისი.
- რობაქიძე, გრ. (2012). I, *ნაწერები*, წიგნი IV, პუბლიცისტიკა, ეპისტოლარული მემკვიდრეობა, თბილისი.
- რობაქიძე, გრ. (2012ა). II, *პირადი მიმოწერა*. შეადგინა, წინასიტყვაობა, კომენტარები და საძიებლები დაურთო ეთერ ქავთარაძემ, თბილისი.
- რობაქიძე, გრ. (2012). *ნაწერები*, წიგნი III, პუბლიცისტიკა, თბილისი.
- რობაქიძე, გრ. (2012ბ). *ნაწერები*, წიგნი V, თბილისი.
- სალია, კ. (1954). ინტერვიუ გრიგოლ რობაქიძესთან, ჟურნ. „ბედი ქართლისა“, 3, პარიზი.
- სიგუა, ს. (2011). მარტვილი და ალამდარი, ტომი მეორე, თბილისი.

References:

- Bakradze, A. (1999). K'ardu anu grigol robakidzis tskhovreba da ghvats'li, [The Life and Work of Cardu or Grigol Robakidze]. Tbilisi.
- Gagnidze, N. (2021). Tskhovreba or samq'aroshi. Grigol Robakidze, [Life in Two Worlds. Grigol Robakidze]. Tbilisi.
- Gamsakhurdia, K'. (1922). Chveni k'ult'ur-p'olit'ik'a, [Our Culture and Politics]. „Lomisi,“ 6, Tbilisi.
- Gollend, G. (Robakidze G.) (1937). „Bolshevik'ebis ajanq'eba“, [“The Bolshevik Uprising”]. Gaz. „sakartvelo,“ 237.
- Gollend, G. (Robakidze G.) (1937). „Pant'asmebis kalaki,“ [“City of Ghosts”]. Gaz. „sakartvelo,“ 239.
- Gollend, G. (Robakidze G.) (1937). „Sotsialist'uri imp'erialist'ebi (bolshevik'ebi)“, [“Socialist Imperialists (Bolsheviks)”]. Gaz. „sakartvelo,“ 273.
- Robakidze, G. (1924). „Vladimer ilias-dze ulianovi-lenin“, [“Vladimir Ilias-dze Ulyanov-Lenin”]. Zhurn. „k'avk'asioni.“
- Robakidze, G. (1937). „Rusetis t'ragedia“, [“The Tragedy of Russia”]. Gaz. „sakartvelo,“ 232, 233.
- Robakidze, G. (1991). Chak'luli sul, [The Slain Soul]. Tbilisi.
- robakidze, gr. (1996). Chemtvis simartle q'velaperia... k'rebuli, sheadgina R. Lominashvilma, [For Me, Truth Is Everything... Collection, compiled by R. Lominashvili]. Tbilisi.
- Robakidze, G. (2012). I, Nats'erebi, ts'igni IV, p'ublistsist'ik'a, ep'ist'olaruli memk'vidreoba, [I, Writings, Book IV, Journalism, Epistolary Heritage]. Tbilisi.
- Robakidze, G. (2012a). II, P'iradi mimots'era. sheadgina, ts'inast'q'vaoba, k'oment'arebi da sadzieblebi daurto Eter Kavtaradzem, [II, Personal Correspondence. Compiled, with preface, comments and search terms added by Eter Kavtaradze]. Tbilisi.
- Robakidze, G. (2012). Nats'erebi, ts'igni III, p'ublistsist'ik'a, [Writings, Book III, Journalism]. Tbilisi.
- Robakidze, G. (2012b). Nats'erebi, ts'igni V, [Writings, Book V]. Tbilisi.
- Salia, K'. (1954). Int'erviu Grigol Robakidzestan, [Interview with Grigol Robakidze]. Zhurn. „bedi kartlisa,“ 13, P'arizi
- Sigua, S. (2011). Mart'vili da alamdari, t'omi meore, [Martvili and Alamdar, Volume Two]. Tbilisi.

Mary Khukhunaishvili-Tsiklauri

მერი ხუხუნაიშვილი-წიკლაური

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature

Member of GECLA and British Folklore Society

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი

ლიტერატურათმცოდნეობის ქართული ასოციაციის (GCLA) და ბრიტანეთის ფოლკლორული

საზოგადოების წევრი

Georgia, Tbilisi

საქართველო, თბილისი

Mytho-Folklore Motifs in the Novel „The Cry of the Goddess“

by Grigol Robakidze

მითო-ფოლკლორული მოტივები გრიგოლ რობაქიძის რომანში

„ქალღმერთის ძახილი“

DOI: <https://doi.org/10.62119/cils.18.2025.10936>

Grigol Robakidze's life was inseparable with the world's tumultuous social-political life of his time. He as a writer was presented in the centre of literary-cultural world of Europe and Georgia, took part in its modernization as a public figure, publicist, philosopher, poet and prose writer. Born and brought up in Georgia, young Robakidze boldly invaded European cultural life preserving his Georgianness and tried to cast the native theme into European mould. He is considered to be one of the founders of the modern psychological novel where the theme of a strong, mighty woman is dominant. His novel “ The Cry of the Goddess “ is its example.

Key words: Goddess Dali, Ivilite, Tanbi, Iulon

საკვანძო სიტყვები: ქალღმერთი დალი, ივლიტე, თანბი, იულონი

გრიგოლ რობაქიძის ცხოვრება და მოღვაწეობა (1880-1962) ისეთივე მშფოთვარე და მრავალ-წახნაგოვანი იყო, როგორც მისი ეპოქის მსოფლიოს ისტორია. იგი განცალკევებულად არ მდგარა იმ დროის სოციალურ-პოლიტიკური ცხოვრებიდან, ლიტერატურულ-კულტურულ ცხოვრების შუა-გულში იმყოფებოდა და მის მოდერნისტულ ტრანსფორმაციაში სიტყვითა და კალმით იღწვოდა როგორც საზოგადო მოღვაწე, პუბლიცისტი, ფილოსოფოსი, ლიტერატორი-პოეტი და პროზაიკოსი. საქართველოს კოლორიტულ კუთხეში – იმერეთში გაზრდილი ჯერ კიდევ ჭაბუკი გაბედულად შეიჭრა ომდროინდელი ევროპის კულტურულ ცხოვრებაში, პატრიოტ ქართველად დარჩა.

ქართული თემატიკა დასავლურ ყალიბში მოაქცია, რითაც უძველესი ქართული კულტურის ევროპულ სარბიელზე წარმოიჩინა ცდილობდა. ფეხი აიდგა საქართველოში, დავაჟკაცდა ევროპაში და სამშობლოში დაბრუნებულმა საჯარო ლექციებით ააფორიაქა მიმდინებელი ინტელიგენცია, ახალი ევროპული ფილოსოფიურ-ლიტერატურულ შეხედულებათა გავრცელებით ბიძგი მისცა და უწინამდგრა ქართული ავანგარდზმის შექმნას, ხელი შეუწყო ქართული მწერლობის განახლებას. იგი თანამედროვე ფსიქოლოგიური რომანის ერთ-ერთი ფუძემდებელია, რომელშიც ძლიერი ქალის თემა წინა პლანზეა წამოწეული. მწერალი მითმომქელობის უზადლო ოსტატია. „ვისაც სიმბოლო და მითოსი არ ესმის, ჩემს შემოქმედებას ვერ გაიგებსო“, აცხადებდა რობაქიძე. ბოლშევიკური

რეჟიმის გაძლიერების შემდეგ საქართველო დატოვა, გერმანიაში წავიდა და შემოქმედებითი მოღვაწეობა იქ გააგრძელა. ქართული მოდერნიზმიც ამ პერიოდიდან იწყებს ბუნებრივი განვითარების ხელოვნურ წყვეტას. გრიგოლ რობაქიძე და მისი შემოქმედება გასული საუკუნის 80-იანი წლების ბოლომდე ტაბუდადებული იყო საქართველოში.

გრიგოლ რობაქიძის რომანი „ქალღმერთის ძახილი“, რომლის ქართული დედანი დაკარგულია, საქართველოში მკითხველისთვის რომანის გერმანულენოვანი ტექსტის ქართული თარგმანის საშუალებით გახდა ხელმისაწვდომი (მთარგმნელი დალი ფანჯიკიძე, გამოიცა 2012 წელს, გამომცემლობა „არტანუჯი“). ნაწარმოები გერმანულ ენაზე 1934 წელს დაბეჭდილად დიდერიხის გამომცემლობაში სახლწოდებით „დალი“, რომელიც ნადირთღვთაება დალისთან დაკავშირებული მითოლოგიური წარმოდგენების პოეტურ ემანაციას წარმოადგენს. რობაქიძის მიერ რომანში შემოტანილი მითიური სამყარო, დალის მაცდურობა, სილამაზე ხელოვნურად კი არ არის მოგონილი, არამედ ეყრდნობა ქართულ ტრადიციებს, სამონადირეო მითოსს.

ქართული სამონადირეო მითი და ფოლკლორი, ისევე როგორც ქართული (სვანური) ქორეოგრაფია უძველესია და ღვთაება დალის უკავშირდება (თათარაძე, 1976). გადმოცემით დალი ძლიერი გავლენის მქონე ენერგიის მატარებელი ქალღვთაებაა: ცხრომის კვირაში კივილით ზიანს აყენებს ბუნებას – მცენარეულ და ცხოველთა სამყაროს, ადამიანებს, რაც მის ლუნარულ ბუნებაზე მიანიშნებს (ვირსალაძე, 1964, გვ. 79).

რომანის სიუჟეტი ისტორიულ-გეოგრაფიულ რეგიონებს: სვანეთს, ლეჩხუმს და სამეგრელოს უკავშირდება. მწერალი წარმოგვიდგენს სიზმრის მოდერნისტული აღქმას: ორად გაყოფილ სამყაროს, რეალურისა და ირეალურის გამთლიანების პროცესს, რომელიც სიზმარში იწყება ახალგაზრდა სვანი მონადირის თანზის მიერ ქალღმერთი დალის ხილვით. ყმაწვილს დალი ბავშვობიდან იზიდავდა, როცა ბიძამისის ჭუნირზე ნამღერ ამბებს ისმენდა მაცდურ ქალღმერთზე. გადმოცემით დალიმ თანზის პაპის პაპა განთქმული მონადირე ყანსავე მარგიანი აცდუნა. ყანსავემ ქალღმერთს მიწიერ ქალთან უღალატა, განრისხებულმა დალიმ შური იძია, მონადირეს ბოლო მოუღო. თანზიმ ყანსავის ცხოვრების გზა აირჩია, რომ ქალღმერთი დალი ოდესმე ერთხელ მაინც ენახა, დალით შეპყრობილი (დალეი კუდნე) გახდა. უმამოდ გაზრდილი ოცდაორი წლის თანზი სვანეთში უკვე სახელგანთქმული მონადირეა, უცნაური არსებაა: უყვარს ღვთაებრივი ძაფის გაბმა და საუბარი ყვავილებთან, ხის მოჭრას განიცდის, მისი ჭროლა თვალები სიცხეში გაწოლილ დიდრონ ხვლიკებს აწრიალებენ, ნაირნაირ კენჭებს აგროვებს და მათში იდუმალ თვალებს ჭვრეტს, დედაკაცები მის დანახვაზე ფითრდებიან, როცა მამაკაცებს სიმღერაში აჰყვება მისი ანკარა ბანი ექსტაზურად და ბოზოქრულად ჟღერს (ქალღმერთის ძახილი, 2012, გვ. 16-18). თანზის მეგობარი და მესაიდუმლე, წარსულში სახელგანთქმული მონადირე ბექუზაა, რომელიც თანზიში თავის ახალგაზრდობას ხედავს, მამობრივ კეთილმოსურნეობას იჩენს და თანზის ნადირობას მუდამ თვალს ადევნებს. რომანი სისხამ დილით თანზისა და ბექუზას სანადიროდ წასვლით იწყება. მონადირეებს საგზალი თხის ტყავის აბგაში უწყევიათ. თხა ამინდის ღვთაების ზოომორფული სიმბოლო იყო წარმართულ საქართველოში და თხის ტყავი მონადირეს ავდრისგან იცავდა.

ლამეს მღვიმეში ათევენ. გვიან ღამით თანზი მღვიმედან გამოდის და წიფლის ხესთან დგება, რა დროსაც კლდიდან მწყაზარი ნათება გამოკრთება და წიფლის ხეს დაემგერება. თანზი ნათებაში ქალღმერთ დალის შეიცნობს და წიფელს მხურვალედ ჩაეკვრება (ქალღმერთის ძახილი, 2012, გვ. 11). ბექუზა თეთრ ჯიხვს კლავს, რომელიც სვანების წარმოდგენით დალის რჩეულად ითვლებოდა.

სვანები მთიელთათვის დამახასიათებელი თავისუფლების მოყვარეობით და დაუმორჩილებლობით გამოირჩეოდნენ. სვანეთის ისტორიულ-გეოგრაფიული რეგიონი ზემო – თავისუფალ სვანეთად და ქვემო – „ცხენისწყლის“ სვანეთად იყოფა. რომანში აღწერილია სვანების უძველესი წეს-ჩვეულებები: ფალოსის დღესასწაული, „თანაფა დღეს“ ღმერთისთვის ხარის – „უსხვას“ შეწირვის ტრადიცია, ივლისის თვეში ზაფხულის დღესასწაულ „ხალიშზე“ სვანეთის საკრალური დროშის „ლემის“ გამოტანის რიტუალი, სამლოცველო ლაგურკისა და კალას კვირიკეს ხატის ისტორია.

თანზის თავგადასავალი საქართველოს იტორიულ კუთხეს ლეჩხუმს უკავშირდება. ლეჩხუმი უამრავი ციხე სიმაგრეების წყალობით მტრის შემოსევის დროს დევნილი სამეფო და სამთავრო

ოჯახების თავშესაფარი იყო, ხვამლში ქართველ მეფეთა განმსაცავიც ყოფილა. XVIII საუკუნის დასაწყისში ლეჩხუმის სამეგრელოს სამთავროს ნაწილი გახდა. სამეგრელოს სამთავროს რუსეთის იმპერიაში შესვლი შემდეგ ლეჩხუმის მაზრა შეიქმნა, რომელშიც ზემო და ქვემო სვანეთიც შედიოდა და ქუთაისის გუბერნიას დაექვემდებარა (1867 წ.). სამეგრელოს სამთავრო XIX საუკუნემდე ოდიშის სამთავროდ იწოდებოდა. საქართველოს სამეფო-სამთავროებად დაშლის შემდეგ „ოდიშის“ სახელწოდება „სამეგრელოდ“ შეიცვალა, რომელსაც დადიანთა დინასტია განაგებდა. 1804 წლიდან სამთავრო რუსეთის იმპერატორს დაექვემდებარა. მოქმედება მეცხრამეტე საუკუნის 70-იან წლებში ვითარდება. გრიგოლ რომაქიძის რომანის მთავარი გმირები სვანეთის, ლეჩხუმისა და სამეგრელოს თავადთა წარმომადგენლები არიან, რომლებიც ძველი მოგონებებით ცხოვრობენ. მათ მდორე ცხოვრებაში მოულონელად შემოიჭრება სვანეთიდან სეზონური სამუშაოს საძებნადად ჩამოსული ახალგაზრდა მონადირე თანხი.

თანხის ცხოვრებაში ჩნდება ცოცხალი დალი – ლეჩხუმის თავადის იულონ გელოვანის მეუღლე, დადიანების ასული ივლიტე, რომლის შესახებაც თანხის ყურმოკრულად სმენია. მის გარეგნობას და ხასიათს ქალღმერთ დალის ადარებდნენ. თავადი ორმოცდაშვიდი წლის იყო, გამორჩეული იბერიული ჯიშის, ტანადი, ბრგე, სიცოცხლის წყურვილით აღსავსე, ფეხი დადამბლაგებული ჰქონდა. სამწუხაროდ ცოლ-ქმარი უშვილოები იყვნენ. თავადის ოთახში კედელზე ნადირობის თემატიკით ამოქსოვილი ხალიჩა ეკიდა: ახალგაზრდა მონადირე და ირემი, გასწვრივ ხარჯიხვის ყანწები, ირმის რქები, ხმლები, ხანჯლები და თოფი. ბუხართან წიგნებით სავსე კარადა იდგა. ერთმანეთის გვერდით ეწყო წმინდა წერილი, ფსალმუნები, მიცვალებულის მოსახსენიებელი ლოცვები, საქართველოს ანალები, „ვეფხისტყაოსანი“, კავკასიური და ირანული ეპოსები, ძველი სამედიცინო წიგნი „კარაბადინი“, სპარსული და ქართული მინიატურები. თავადს უყვარდა მსოფლიოს ამბებზე საუბარი ერთგულ მოურავ იასონთან (ქალღმერთის ძახილი, 2012, გვ. 39-41). ცოლ-ქმრის სახელები მწერალს საგანგებოდ შეურჩევია: ივლიტეც და იულონიც ლათინური წარმოშობისაა, ორივე ივლისის თვეს უკავშირდება და როგორც რომანიდან ირკვევა არც თუ შემთხვევით (ჭუმბურიძე, 1971, გვ. 79, 116).

იულონი გამთენიისას დამბლადაცემული ფეხის ტკივილმა გამოაღვიძა, ადგა და ცოლის ოთახისკენ გაემართა, ოთახი ცარიელი იყო, საწოლი აშლილი, ლოგინი მიმოზნეული. ნუთუ მთვარემ ისევ აცდუნაო, წარმოსთქვა თავადმა. მთვარეულობისგან სამი წელია შეტევა არ მოსვლიაო, ღალატზე გაფიქრებაც არ უნდოდა, სირცხვილად მიაჩნდა. ნაღველი სტანჯავდა – უნაყოფობა ხომ სიკვდილის სუნთქვას ნიშნავდა (ქალღმერთის ძახილი, 2012, გვ. 40-44). ივლიტე, იულონის მეუღლე – წმინდა სისხლის მეგრელი ქალი, ცნობილი გვარის დადიანის ასული, დღენაკლული დაიბადა. დედას მოაცილეს თუ არა, მისვე დაკლული ხარის სისხლიან ფაშვში ჩააწვინეს. მისი ძიძა თავად დადემქელიანის ცოლი ყოფილა. რომანში ჩნდება ძიძიშვილი ოთარ დადემქელიანი. მკითხველისთვის ბუნდოვანია ივლიტესთან მიმართებაში ოთარის ურთიერთობა დამუხრია თუ სატრფიალო. ივლიტეს ღამე დიდი შავი მითითური კატის სახით ევლინება, ამიტომაც უყვარს ღამესავით შავი, უშნო კატები, მათი ფოსფორის მფქრვეველი თვალები და კრუტუნი, უყვარს მთვარე და მთვარიან ღამეში სიარული. ესიზმრა თითქოს სავსე მთვარე მისი ნაყოფი იყო, ორად გატყდა, ნახევარი წყალში ჩავარდა. გამოეღვიძა და მდინარისკენ გაემურა. ცაზე მართლაც სავსე მთვარე იდგა, მდინარეში კი მისი ნატეხი დაცურავდა (ქალღმერთის ძახილი, 2012, გვ. 46-48). ივლიტე თანხის აქ გადაეყრება. იწყება მათი ურთიერთობა-თანხისთვი საბედისწერო, რასაც თავადაც გრძნობდა, მაგრამ ბედისწერის სიყვარულის (Amor Fati) ტყვე გახდა. გრიგოლ რომაქიძის აზრით, ბედისწერის ქროლვის დროს კაცი სუსტდება, ბრმავდება, თუკი ამ შეტევისას სიმაძაცეს არ

ინარჩუნებს (ქალღმერთის ძახილი, 2012 გვ. 180). თანხიმ ბედისწერის ტყვეობიდან თავის დაღწევა ვერ შესძლო, მიუხედავად ერთგული მეგობრის ბექუზას გაფრთხილებისა: გიყვარდეს ივლიტე, მაგრამ არ გასურდესო.

გრიგოლ რომაქიძე ივლიტეს გარეგნობის აღწერისას მის შინაგან ბუნებასაც წარმოაჩენს: ჯიშთან მონადირე ძალს ჰგავს, ტანმაღალია, მკვრივი მკერდით, მშვენიერი ბიბილოებით, თმას მწიფე ასკილის სიწითლე დაჰკრავს, საფარის ტბის ლეგენდური ხარის ინდუშას მზერას ასხივებს ქერა

ცენტურია, სოთი ცხვირი წინ ოდნავ აწეული აქვს ნიშანი ავხორცობისა, ზედა ტუჩი სამჩნევად წა-
მოწეული ქვედას ემაღლება, თეთრი აბრეშუმის შალმოსხმული ბატონკაცურად მოაბიჯებს თავის
ძალაში დარწმუნებული, მარდია და გულოვანი. სიცოცხლის ხალისი მისთვის ცხენია და ცხენოს-
ნობაც ემარჯვება, ცაცხვი მისი წმინდა ხეა: ბავშვობაში მისი ფესვების ქვეშ ხშირად გაუძვრენიათ,
რათა ამით ავი ბედი აცდენოდა(ქალღმერთის ძახილი, გვ. 61-62 ; 205-206).

ივლიტე თანზის თეთრი ჯიხვის რქების მოტანას სთხოვს, თავად კი მის ტომს, რომელმაც
თანზი შობა, „ხალიშის“ დღესასწაულისთვის ყვითელი აბრეშუმის წმინდა დროშას „ლომს“ („ლემს“)
უკერავს, რომელშიც ამ წმინდა ცხოველის ძალაა ჩაბუდებული (ქალღმერთის ძახილი, 2012, გვ.
184). ივლიტეს მეუღლე აფრთხილებს, რომ ასეთი საკულტო დროშის დამზადებისას სულიერი
სინათლეა აუცილებელიო: „არის კი შენი გული ახლა ისეთი წმინდა, რომ სულში ნათელი გედგას
და დროშა მის შუქზე დაამზადო?“ (ქალღმერთის ძახილი, 2012, გვ. 184-186). თანზი ივლიტეს-
თვის თეთრი ჯიხვს, მისი ტომის წმინდა ცხოველს კლავს, თავს კი იმით იმართლებს, რომ თეთრი
ჯიხვის მოკვლა ტყის დედოფლის, ივლიტესთვის მსხვერპლშეწირვა იყო (ქალღმერთის ძახილი,
2012, გვ.158-161).

თავისუფალი სვანეთის დროშა „ლემი“ („ლომი“ პირველ ივლისს მესტიაში „ხალიშის“ დღე-
სასწაულზე გამოჰქონდათ. დროშას პრივილეგირებული გვარიდან არჩეული მელომე იცავდა. აღ-
ნიშნული ტრადიცია არქაული წარმოდგენების საფუძველზეა აღმოცენებული და ტოტემურ რწმე-
ნა-წარმოდგენებს უკავშირდება: საკრალური ხის იდენტურია, მისი საკულტო ფუნქციები განაყო-
ფიერებასთან და ბუნების ძალთა აღორძინებასთანაა დაკავშირებული. დოღში ლემის“ გამარჯვება
მოსავლიანი წელეწადის გარანტი უნდა ყოფილიყო და დიდი პატივი იყო ამ დღეს ნაკურთხი
დროშის ხელით შეხების უფლების მოპოვება. ეს უფლება კი თანზიმ მოიპოვა და როცა დროშა ჩა-
იბარა მოულოდნელად ყვითელი ფერის ქსოვილზე ივლიტე გელოვანის ხელმოწერა იხილა. თანზი
აცეცხლდა და ააღდა, ხელი შეახო ივლიტეს ნახელავს და ქსოვილში მისი სიმხურვალე შეიგრძნო
(ქალღმერთის ძახილი, 2012, გვ. 195). მარულა დაიწყო, ამ დროს გაღმა თეთრებში შემოსილი თა-
ნზის ბედისწერა – ივლიტე გამოჩნდა, რომელიც სისხლივით წითელ ცხენს მოაგელვებდა. რობაქი-
ძემ თეთრ (უბიწოებისა და სიწმინდის) ფერებში შემოსილი ივლიტესა და მისი სისხლისფერი
ცხენის (სისხლისფერი – სიკვდილთან ასოცირებული) აღწერისას რომანის ტრაგიკულ დასასრულ-
ზე მიგვანიშნა. ერთგან უფსკრული ისეთი ვიწრო იყო, რომ ქალი ერთი ხელის გაწვდენაზე აღ-
მოჩნდა. ივლიტემ თანზის მზერა ესროლა, რომელშიც სიყვარულის ყველა გრძნობა იყო ჩაქსოვი-
ლი. თანზი ბედისწერის სიყვარულის ტყვე გახდა: გიჟურმა სისმამაცემ აიტაცა, უფსკრულზე გა-
დახტომა სცადა: ცხენითა და დროშიანად უფსკრულში გადაიჩეხა. მოხუცი მონადირე ბექუზა აქ-
ვითინდა, მაგრამ გონება არ დაბინდვია. „დალიმ წაიყვანა თანზი, როგორც რჩეული“ – წარ-
მოსთქვა თანზის განუყრელმა მეგობარმა (ქალღმერთის ძახილი, 2012, გვ. 180, 199-200).

რომანი „ქალღმერთის ძახილი“, ჩვენი აზრით, გრიგოლ რობაქიძეს წარმოაჩენს არა მარტო
როგორც ფსიქოლოგიური რომანის დიდოსტატს, აგრეთვე მატრიარქატის დროინდელი ნაყოფი-
ერების ხთონური ქალღვთაების დალის დარგობრივ ღვთაებად ჩამოყალიბების ისტორიის და
სამონადირეო ტრადიციების ექსპერტს.

გამოყენებული ლიტერატურა

- აბზიანიძე, ზ. (2020). ქართველი მწერლები ეპოქათა ჭრილში. გრიგოლ რობაქიძე – რეალური და წარმო-
სახული. თბილისი: თსუ, შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი.
ISBN 978-9941-9712-8-0.
- ამირანიანი. (2019). ქართული ხალხური პროზა. ტ. 2, თბილისი: თსუ გამომცემლობა. ISBN 978-9941-13-884-3.
- ბაქრაძე, ა. (2000). კარდუ ანუ გრიგოლ რობაქიძის ცხოვრება და ღვაწლი. მითოლოგიური ენგადი. თბილისი:
„ნეკერი“.
- გაგნიძე, ნ. (2021). ცხოვრება ორ სამყაროში, გრიგოლ რობაქიძე. თბილისი: „არტანუჯი“. ISBN 978-9941-494-86-04
- ვირსალაძე, ე. (1964). ქართული სამონადირეო ეპოსი. თბილისი: „მეცნიერება“.
- თათარაძე, ა. (1976). ძველი ქართული (სვანური) ფერხულები. თბილისი: „მეცნიერება“.

სიხარულიძე, ქ. (2006). კავკასიური მითოლოგია. თბილისი: „კავკასიური სახლი“.

რობაქიძე, გრ. (2012). ქალღმერთის ძახილი (მთარგმნელი დალი ფანჯიკიძე), თბილისი: „არტანუჯი“.

ქუთაისი და ცისფერყანწელები, (2024). კრებული: ქუთაისი და ცისფერყანწელები. რედაქტორები: ირმა რატიანი, მაკა ელბაქიძე. თბილისი: „მწიგნობარი“. ISBN 978-9941-516-22-1.

ჭუმბურიძე, ზ. (1971). რა გქვია შენ ? თბილისი: „ნაკადული“.

ჰოიზერმანი, თ. (2006). ბედისწერის სიყვარული (Amor Fati). თბილისი: ფონდი „თანამედროვეობა და მემკვიდრეობა“. ISBN 9940-840-9-7.

References:

Abzianidze, Z. Kartveli Mt'serlebi Epokata Ch'rilshi. [Georgian Writers in Ditch of Epoch]. Tbilisi: TSU gamomtsemloba. ISBN 978-9941-9712-8-0.

Amiraniani. Kartuli Khalkhuri P'roza II. [Amiraniani. Georgian Folk Prose]. Tbilisi: TSU gamomtsemloba. ISBN 978-9941-13-884-3.

Bakradze, A. K'ardu anu Grigol Robakidzis Tskhovreba da Ghvats'li. Mitologiuri Engadi. [Kardu or Life and Achievements of Grigol Robakidze]. Tbilisi: „Nek'eri“. ISBN 99928-58-19-2.

Ch'umburidze, Z. Ra Gkvia Shen? [What is Your Name?]. Tbilisi „Nakaduli“.

Gagnidze, N. Tskhovreba Or Samq'aroshi. [Life in Two Worlds, Grigol Robakidze]. Tbilisi: „Art'anuji“. ISBN 978-9941-494-86-04.

Hauserman, T. Bedists'eris Siy'varuli (Amor Fati). [Amor Fati, Modern Times and Heritage]. Tbilisi: pondi „Tbilisi da tanamedroveoba“. ISBN 9940-840-9-7.

Kutaisi da Tsispery'ants'elebi. [Kutaisi and Blue Horns]. Editors: Irma Ratiani, Maka Elbakidze. Tbilisi: „Mts'ignobari“. ISBN 978-9941-516-22-1.

Robakidze, Gr. Kalghmertis Dzakhili (Mtargmneli Dali Panjik'idze). [The Cry of the Goddess (translated by Dali Panjikidze)]. Tbilisi: „Art'anuji“.

Sikharulidze, K. K'avk'asiuri Mitologia. [Caucasian Mythology]. Tbilisi: Kavkasiuri Sakhli.

Tataradze, A. Dzveli Kartuli (Svanuri) Perkhuli. [Ancient Georgian (Svan) Round Dances]. Tbilisi: „Metsniereba“.

Virsaladze, E. Kartuli Samonadireo Ep'osi. [Georgian Hunting Epos]. Tbilisi: „Metsniereba“.

1920-30-იანი წლების ქართველი ემიგრანტების ლიტერატურული მემკვიდრეობა The Literary Heritage of Georgian Emigrants of the 1920s-30s

Gia Arganashvili

გია არგანაშვილი

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი

Georgia, Tbilisi

საქართველო, თბილისი

Comparative Analysis of Literary Texts Created by Georgian Emigrant Writers in the Homeland and Beyond Its Borders on the Example of Stephane Kasradze's Works

ქართველი ემიგრანტი მწერლების მიერ სამშობლოსა და მის საზღვრებს გარეთ შექმნილი
ლიტერატურული ტექსტების შედარებითი ანალიზი სტეფანე კასრადის შემოქმედების
მაგალითზე

DOI: <https://doi.org/10.62119/cils.18.2025.10937>

How does a writer's productivity change while staying in the homeland versus in emigration?

To clarify this, we have selected Stephane Kasradze's works, who worked very productively in his homeland in the 1920s, and after going into emigration, he created his first text immediately upon crossing the border.

The research is based on the analysis of the writer's known and some unknown texts. I believe this will interestingly present the process and results of the scientific research.

Keywords: Emigration, Stephane Kasradze, Literary Periods, Creative Freedom, National Identity

საკვანძო სიტყვები: ემიგრაცია, სტეფანე კასრადე, ლიტერატურული პერიოდები, შემოქმედებითი თავისუფლება, ნაციონალური იდენტობა

რა გავლენას ახდენს იმულებითი ემიგრაცია მწერლის შემოქმედებაზე, როგორ იცვლება მისი შრომითი ნაყოფიერება და შემოქმედებითი დონე ორ სხვადასხვა პერიოდს შორის – სამშობლოში და ემიგრაციაში ყოფნას დროს? ეს კითხვები სავსებით საფუძვლიანია გასული საუკუნის პირველი ნაკადის ქართველ ემიგრანტ შემოქმედთა მიმართ, თუმცა სათანადო ანალიზის გარეშე ძნელია მათზე არგუმენტირებული პასუხის გაცემა, მიუხედავად იმისა, რომ ქართული ლიტერატურის ისტორია ძალზე მდიდარია ქართველ მწერალთა ემიგრანტული ცხოვრების გამოცდილებით.

თვალი გავადევნოთ ქართული ემიგრაციის ისტორიას.

უფრო შორეულ წარსულზე რომ არაფერი ვთქვათ, აღორძინების პერიოდის ქართველი მწერლების დასახელებაც კმარა სამშობლოს გარეთ მათი მოღვაწეობის გასაცნობად, მათმა საუკეთესო წარმომადგენლებმა – თეიმურაზ პირველმა, არჩილმა, სულხან-საბა ორბელიანმა, დავით

გურამიშვილმა და ვახტანგ მეექვსემ – ხომ ცხოვრების დიდი ნაწილი ემიგრაციაში გაატარეს და არცერთ მათგანს საკუთარ სამშობლოში სიკვდილიც კი არ ღირსებია.

მათ შემოქმედებაში ემიგრანტული ყოფით გამოწვეულ დადებით ან უარყოფით სიღრმისეულ გავლენაზე საუბარიც შეიძლება, თუმცა ამას უფრო მეტი დაკვირვება სჭირდება, ხოლო ის, რაც ზედაპირზე დევს და თითოეული ამ ავტორის შემოქმედებაში იგრძნობა, ეს დროის უქონლობა, მოუცლევლობაა, რადგან მათი ემიგრაციაში წასვლის მიზანი აქტიურ პოლიტიკურ ცხოვრებას მოითხოვდა და სასურველი შედეგის მოლოდინით იყო გამძაფრებული, რაც შემოქმედებითი ფიქრისთვის ადგილს აღარ ტოვებდა.

ზოგადად, ემიგრაცია სრულიად ბუნებრივი მოვლენა და ჩვეულებრივი პროცესია ქვეყნისთვის, რადგან ის პოლიტიკური, ეკონომიკური ან პირადი მიზეზებით უცხო ქვეყანაში მცირე ხნით ან მუდმივად საცხოვრებლად გადასვლას გულისხმობს და ამ პროცესის ზედმეტი დრამატიზება ნამდვილად არ ღირს. თუმცა სრულიად სხვა მოვლენაა, როდესაც ეს იძულებით ხდება, როდესაც ამას ქვეყნის კრიზისული პროცესები განსაზღვრავს, აზორიგენი მოსახლეობის ერთ ნაწილს თავის ქვეყანაში აღარ დაედგომება ან დამპყრობელი ქვეყანა აიძულებს საკუთარ მიწა-წყალს გაშორდეს და სამშობლო დაივიწყოს.

მეცხრამეტე საუკუნეში კვლავაც რუსეთში გახიზნულ ქართულ ემიგრაციას ვხედავთ, თუმცა ამჯერად უკვე ძალით გარეკილი სამეფო ოჯახის მძიმე თავგადასავალს ვეცნობით, რომელთა დანაკლისი მძიმე ტვირთად დააწვა ჯერ ქართულ სახელმწიფოებრიობას, შემდეგ კი კულტურას და უშუალოდ ქართულ ლიტერატურას. ამ ტკივილმა ნიკოლოზ ბარათაშვილს სოფიოს პირით ეს სიტყვები ამოათქმევინა:

*„უწინამც დღე კი დამელევა მე!
უცხოობაში რაა სიამე,
სადაცა ვერ ვის იკარებს სული
და არს უთვისო, დაობლებული?
რა ხელ-ჰყრის პატივს ნაზი ბულბული,
გალიაშია დატყვევებული?“*

(ბარათაშვილი, 1954, გვ. 77)

უნდა აღვნიშნოთ, რომ ქართულმა მწერლობამ საუკუნით ადრეც იგრძნო ემიგრაციის დამლუპველი შედეგები და ეს საკითხი თავისი პოეზიის ერთ-ერთ უპირველეს თემად აქცია. რაფიელ ერისთავის „სამშობლო ხევსურისა“ გარკვეული ლირიკული სევდის მიზეზადაც კი იქცა, ამას მოჰყვა დუტუ მეგრელის (ხოშტარია) პოეტური შედეგები „მე პატარა ქართველი ვარ“, სამშობლოდან მოშორების ტკივილი აქაც ფიცის ფორმულასავით ისმის და საგულისხმოა, რომ ეს ლექსი იაკობ გოგებაშვილმა თავის „დედა ენაში“ შეიტანა, რითაც პატარა ქართველებისთვის სავალდებულო საკითხავად და ცხოვრების წესად აქცია ქვეყნისადმი ერთგულება.

თუმცა ლიტერატურა ამჯერადაც დამარცხდა რეალურ ცხოვრებასთან ჭიდილში და მეოცე საუკუნის ოციან წლებში საქართველოდან კვლავაც დაიძრა ემიგრაციის ახალი ტალღა, ამჯერად უკვე დასავლეთ ევროპაში, ბოლშევიკურ რეჟიმს გარიდებული კანონიერი ხელისუფლება და მათთან ერთად ქართული ინტელექტუალური არცთუ უმნიშვნელო ნაწილი.

ემიგრაციის ეს ნაკადი, როგორც დემოგრაფიულ-ინტელექტუალური დარტყმა, არანაკლებ მძიმედ გადაიტანა ქვეყანამ, ამ პროცესებზე დღემდე მრავალი საინტერესო ნაწარმოები შექმნილა ჩვენში, მათ შორის უნდა დავასახელოთ მიხეილ ჯავახიშვილის „მიწის ყივილი“, ბასილ მელიქიშვილის „მკერდშეზოლილი მერცხალი“, ნიკო ლორთქიფანიძის „გული“, გალაკტიონ ტაბიძის „შინდისის ჭადრებს“, „გაგონდება თუ არა...“ და მრავალი სხვა.

თითოეულ ეს ნაწარმოები ადასტურებს, თუ როგორი მტკიცე კავშირი აერთებს ქართველს თავის სამშობლოსთან, როგორი მძიმე და სახიფათოა საკუთარი მიწა-წყლიდან მისი მოგლეჯის

ოპერაციაა, როგორ ვერ ხარობს უცხო ქვეყანაში ქართველი კაცის ბუნება, რომელსაც დატყვევებულ ბელურასავით გული უსკდება, ან უცხო ნიადაგზე გადანერგილ სათუთ მცენარისავით ხმება.

ემიგრანტული მწერლობა ძირითადად ერთ თაობაში სრულდება, შემდეგ ის ან საერთოდ ქრება ასპარეზიდან, ან ადგილობრივ ლიტერატურულ პროცესებს ერევა. ამდენად, ემიგრანტული ლიტერატურის ერთიან განგრძობად ტრადიციაზე საუბარი ზედმეტია, ჩვენ შეიძლება ვისაუბროთ რაღაც საერთო მახასიათებლებზე, რომლებიც ყველა ეპოქის ემიგრაციაში შეიმჩნევა და სამშობლოს მოწყვეტილი შემოქმედებითი პიროვნების ერთგვარ იდენტობას განსაზღვრავს.

პოლიტიკური ემიგრანტები თითქოს დროებით აფარებენ თავს უცხო ქვეყანას და სამშობლოში დაბრუნების იმედს არასოდეს კარგავენ, მაგრამ მათი იმედი და მოლოდინი ხშირად უპერსპექტივოა, რადგან სამშობლო მათ გარეშე ცხოვრებას ეჩვევა. ისინი კი არც სახლს იშენებენ, არც ენას სწავლობენ, არც გარემოს ეჩვევიან და მუდმივად ხიზნებად რჩებიან უცხო მიწაზე.

ხოლო ისინი, ვინ მშვიდობიანობის დროს, ეკონომიკური ან სხვა პირადი მიზნებით მიდიან უცხოეთში, მეტ-ნაკლებად თავისუფალნი არიან თავიანთ გადაწყვეტილებაში, ამიტომ ისინი სრულად ადაპტირდებიან სოციალურ, უმეტეს შემთხვევაში, კარგავენ საკუთარ ენას და თავიანთი შემოქმედებითაც სხვა ერის კულტურას ამდიდრებენ.

შემოქმედება კი ერთი ყველაზე ძლიერი საშუალებაა ემიგრაციაში საკუთარი პიროვნული და ეროვნული იდენტობის შესანარჩუნებლად, რადგან აქ ისინიც კი იწყებენ წერას, რომელთაც თავიანთ სამშობლოში ერთი სიტყვაც არ დაუწერიათ.

ამ ნიშნით 1920-30-იან წლებში ევროპულ ქვეყნებში მცხოვრები ქართველი ემიგრანტი ავტორები პირობითად შეგვიძლია ორ ჯგუფად გავყოთ, ერთნი, რომელთაც ჯერ კიდევ საქართველოში ყოფნის დროს დაიწყეს ლიტერატურული მოღვაწეობა, მათი მხატვრული ტექსტები ემიგრაციაში წასვლამდე იბეჭდებოდა ადგილობრივ ჟურნალ-გაზეთებში და ემიგრაციაშიც გააგრძელეს მუშაობა. ამ ავტორთა შემოქმედებაზე უფრო აშკარად იგრძნობა ქართული კლასიკური ლიტერატურის გავლენა, რადგან ისინი ტრადიციას ემორჩილებიან. ხოლო მეორენი, რომელთაც უცხოეთში ყოფნის დროს მოჰკიდეს კალამს ხელი (საქართველოში მათი შემოქმედებითი მუშაობის კვალი არ იმეზნება) და მათ მხატვრულ ტექსტებში ლიტერატურული გავლენების კვლევა უფრო მეტ დავკვირვებას და შესწავლას მოითხოვს.

პოლიტიკური ემიგრაცია მწერალს შემოქმედებით თავისუფლებას ჰპირდება და ამას შესაბამისი პოზიტიური შედეგიც უნდა მოჰყვეს, რაც უპირველესად შრომის ნაყოფიერების ზრდასა და შემოქმედებით აღმასვლაში გამოიხატება. თუმცა ყველაფერი ასე მარტივად არ არის, რადგან შემოქმედება მრავალწახნაგოვანი საქმიანობაა და წარმატებისთვის რამდენიმე პირობის თანხვედრაა აუცილებელი.

ამისთვის უნდა განვიხილოთ შემოქმედთა ემიგრანტული ცხოვრების დადებითი და უარყოფითი მხარეები. ერთი მხრივ, პოლიტიკური და მისგან გამომდინარე შემოქმედებითი თავისუფლება, ხოლო, მეორე მხრივ, მძიმე ნოსტალგია და იდენტობის ღრმა კრიზისი, შინაგანი გაურკვევლობა, უცნობ გარემოში გაუცხოების მოტივი.

ამის საანალიზოდ შეგნებულად ავირჩიეთ სტეფანე კასრადის შემოქმედება, რადგან ეს მწერალი სამშობლოშიც ძალზე ნაყოფიერ შემოქმედდა ითვლებოდა, გასული საუკუნის ოციანი წლების ბოლოს კრიტიკა მის სახელს ყველაზე უფრო საიმედო ახალგაზრდა შემოქმედთა გვერდით ასახელებდა, ხოლო ემიგრაციაში წასვლის შემდეგ მას შემოქმედებითი პაუზა თითქმის არ ჰქონია, პირველი ემიგრანტული ტექსტი კი საზღვარზე გადასვლისთანავე შექმნა.

მხატვრული პროზის მემარცხენე ფრთის წარმომადგენელი სტეფანე კასრადე სამშობლოში ყოფნის დროს XX საუკუნის 20-იანი წლების იმედისმომცემ და ნიჭიერ პროზაიკოსად ითვლებოდა. მისმა სახელმა პირველად 1926 წელს თბილისში გამომავალ ჟურნალ „ქართული მწერლობის“ ფურცლებზე გაიელვა, სადაც დაიბეჭდა მისი ავანგარდისტული პროზის მშვენიერი ნიმუში „გვართ-სამხილავი“. აღსანიშნავია, რომ სტეფანე კასრადეს „მემარცხენე ხედვის“ პროზაიკოსად ძირითადად მემარცხენე მიმართულების მწერლები მიიჩნევდნენ.

„სტეფანე კასრადის მიმართ ბენო გორდეზიანი იყო სხვებზე უფრო მიუკერძოებელი, რაშიც მას ყოფილ თანამოაზრეთაგან (იგულისხმება ქართველ ფუტურისტთა ჯგუფი) განდგომამაც შეუწყო ხელი. აი, მისი სიტყვები: „სტეფანე კასრადე მემარცხენედ არ გამოდგება გამოქვეყნებული მასალების მიხედვით. თუმცა მას სიახლის გრძნობა აშკარად აქვს. მაგრამ ეს სიახლე სიმბოლისტური თვისებისაა...“ (კუპრეიშვილი, 1989, გვ. 7).

1926-28 წლებში თბილისში გამომავალ ჟურნალებში – „ქართული მწერლობა“, „მნათობი“, „მემარცხენეობა“ – გამოქვეყნდა ახალგაზრდა მწერლის, სტეფანე კასრადის კიდევ რამდენიმე მოთხრობა („ზღვა“, „უდაბურობა“, „მეჯინიბე“, „მებადურთუბანი“, „ქალაქის კუჭი“), რომელთაც მაშინდელი ქართული სალიტერატურო კრიტიკის მოწონება ხვდა წილად.

ახალგაზრდა მწერალი სამშობლოდან წასვლის გადაწყვეტილებას მაშინ იღებს, როდესაც დარწმუნდება, რომ ევროპიდან დახმარების იმედი აღარ უნდა იყოს, ხოლო ბოლშევიკურმა ხელისუფლებამ უკვე მტკიცედ მოიკიდა ფეხი საქართველოში და ლიტერატურულ საქმიანობაზე მკაცრი ცენზურა დააწესა.

სტეფანე კასრადე თავიდანვე ეწინააღმდეგებოდა და პირად ტრაგედიად აღიქვამდა ბოლშევიკების მიერ საქართველოს ოკუპაციას, თუმცა ემიგრაციაში მოგვიანებით, 1928 წლის ბოლოს თუ 1929 წლის დასაწყისში, წავიდა. მან ფარულად გადალახა საზღვარი და აჭარიდან თურქეთში გადავიდა. ამის შემდეგ ის საფრანგეთში ჩავიდა და ქალაქ სოშოში დამკვიდრდა, სადაც უკვე არსებობდა ქართული დიასპორა. ემიგრაციაში მან გააგრძელა შემოქმედებითი მუშაობა – ჟურნალ „კავკასიონში“ დაიწყო თანამშრომლობა, 1929 წლის ჟურნალის პირველ ნომერში დაიბეჭდა ეტიუდი „საზღვარზე გადასვლა“, რომელშიც საკმაოდ მძაფრად არის აღწერილი მისი ემიგრაციაში წასვლა.

მწერალი საფრანგეთში აგრძელებს წერას, თუმცა მისი თემატიკა აქ საკმაოდ შეზღუდულია და მხოლოდ უახლესი წარსულის ქართულ სინამდვილეს დასტრიალებს. ამ პერიოდში დაიწერა მისი ავტობიოგრაფიული მოთხრობა „ბაჯადო“ და „მწუხარების აღფრთოვანება“, აგრეთვე, რომანი „თარი-არალე“, რომლის პირველი ნაწილიც 1939 წელს პარიზში გამოიცა წიგნად. 1944 წელს, მწერლის სიკვდილის შემდეგ, რომანის ორივე ნაწილი დაიბეჭდა ბერლინში გამომავალ ჟურნალში „ქართველი ერი“.

ერთი უმთავრესი ტექსტი მისი შემოქმედებისა რომანი „თარი არალე“ მხატვრულ-დოკუმენტური ნაწარმოებია. ის აგებულია საქართველოს დამოუკიდებლობის დაკარგვაზე, 1921 წლის თებერვლის მოვლენებზე, ქართული ჯარის უკანდახევაზე. ასევე 1924 წლის აჯანყებაზე, ბოლშევიკების წინააღმდეგ ბრძოლაზე, ჩეკას რეპრესიულ აპარატზე და საუკუნის პირველ ემიგრაციულ ტალღაზე, როდესაც საქართველოს მთავრობის გზას მასობრივად დაადგა ახალგაზრდობა, რომელიც თავიდანვე „დიდი პატივისმცემელი იყო ევროპისა“.

„სტეფანე კასრადეს დაუდგენია სემანტიკა სიტყვისა „არალე“, რომელიც, მისი რეცეფციით, წინა აზიის უძველესი ღმერთის სახელია (ასურულ-ბაბილონური, ხეთური თუ ბერძნული პანთეონიდან) და ქვესკნელს, ან ქვესკნელის სულს შეესატყვისება. რომანის დასაწყისში ასევე განმარტებულია სიტყვა „იერი“, რომელიც, კასრადის ცნობით, ბაბილონურად „უფალთაუფალს“ ნიშნავს. „თარი“ სვანურად მთავარს აღნიშნავსო, – ვკითხულობთ რომანში. ასე რომ, ავტორი მკითხველს თხზულების კონცეფციის გააზრებაში თავად ეხმარება (ამ განმარტებათა მიხედვით, „თარი-არალე“ უნდა გავიგოთ, როგორც „ქვესკნელის მთავარი სული“) (კვატაია, 2021, გვ. 102).

ამ რომანის სათაურის პოეტური სემანტიკა 1990-იან წლებში პირველად მანანა კვაჭანტირაძემ გახსნა. მისი განმარტებით, „თარი-არალე“ აქ ორგვარი ჰიპოსტასით წარმოგვიდგება: როგორც ქვესკნელის უფალთ-უფალი, მთავარი ღვთაება, რომელიც უკავშირდება ბოროტი ძალის მიერ ჩაყლაპული მზის გამოხსნას და როგორც „ქართული სიმღერების გავრცელებულ მისამღერში დამოწმებული „ეროვნული სულის ატავისტური ბგერა“. ეს კი რომანს მითოლოგიურ პლანს უქმნის და „თარი-არალეს“ კეთილგანწყობაში ნათელი მომავლის ხატს ხედავს.

სტეფანე კასრადის პიროვნებას და მის შემოქმედებას ანალიტიკური წერილები მიუძღვნეს გურამ შარაძემ, მანანა კვაჭანტირაძემ, ნონა კუპრეიშვილმა და მანანა კვატაიამ. მისი მხატვრული ტექსტების ერთ წიგნად გამოცემა კი მომავლის საქმეა.

ემიგრაციაში მწერლის შემოქმედებითი თავისუფლება, ალბათ, იმაშიც გამოიხატა, რომ სტეფანე კასრადემ ერთ-ერთმა პირველმა გაზედა ქართულ ლიტერატურაში და თავის რომანში მხატვრულად აესახა ეკლესიების ნგრევის პროცესი, გუმბათიდან ჯვრის ჩამოგდების ფაქტი. ამგვარი რამ იმ წლებში მასობრივად ხდებოდა მთელი საქართველოს მასშტაბით:

„ზეინკლები დიდხანს ეწვალენ გუმბათზე, ჯვარი არც ირხეოდა და გარედ მდგომთ იმედი მიეცათ, იქნებ ვერაფერი ავნონო. მაგრამ აი, გუმბათზე კიდეც ორი ახალი კაცი გამოჩნდა; ისინი საჩქაროდ, გუმბათზე თოკებით მიეკრენ და დაიწყეს ღონივრად ცემა ჩაქუჩისა. ყველამ იგრძნო, რომ ჯვარი ვერ გაუძლებდა და გალავანში მდგომთ ასტეხეს „ვაშას“ ძახილი, მალე ჯვარი შეარყიეს და ზეინკლებმა ხალხს ჩმოსძახეს. რათა ყოფილიყვნენ ფრთხილად.

– ამხანაგებო, ფრთხილად, ფრთხილად – იმახდა ხალხი

ლითონის ჯვარი მოტყდა და გრიალით დაეშვა თუნუქის სახურავზე, ხილხმა ასტეხა ტაშის ცემა, რომელიც დიდხანს არ შეწყვეტილა.

ამ ხნის განმავლობაში, გუმბათზე დაადგეს წითელი დროშა და მოლაპარაკე ქალმაც რომელსაც ამას წინად სიტყვა წაერთვა, მოასწრო მაგიდაზე შემხტარიყო და ხალხისათვის დაეყვირა:

– გახსოვდე, რომ რელიგია ხალხის ოპიუმია!

ქალს მამაკაცური სახე ჰქონდა; სთქვა თუ არა ეს, იგი მაგიდიდან ჩამოვიდა“ (კასრადე, 1990, გვ. 83).

რაც შეეხება სტეფანე კასრადის სამწერლო სტილს და ერთგვარ შემოქმედებით სახეცვლილებას სამშობლოდან ემიგრაციაში გადასვლის შემდეგ, ნონა კუპრეიშვილმა თავის სტატიაში ის შეაფასა, როგორც მწერლის გზა „ავანგარდიზმიდან მხატვრულ-დოკუმენტურ პროზამდე“.

ხოლო მწერლის ერთ-ერთი უკანასკნელი მოთხრობის, „ბაჯადოს“ შესახებ, რომელიც სტეფანე კასრადეს 1941 წელს ქ. სოშოში დაუსრულებია, მკვლევარი აღნიშნავს:

„სტეფანე კასრადის ამ უკანასკნელი მოთხრობის მხატვრული სტილი ძლიერ შორსაა 1926 წელს ჟურნალ „ქართულ მწერლობაში“ გამოქვეყნებული მოთხრობის „გვართ-სამხილავის“ ავანგარდისტული პროზის ელვარე სტილისა და უჩვეულო სტრუქტურისგან. სწორედ ამ მოთხრობით მიიპყრო სტეფანე კასრადემ მაშინდელი ლიტერატურული კრიტიკის ყურადღება“ (კუპრეიშვილი, 1989, გვ. 7).

ამ მოთხრობაში და სტეფანე კასრადის სხვა ემიგრანტულ მხატვრულ ტექსტებში მართლაც ძალზე აშკარად ჩანს მწერლის მსოფლმხედველურ-სტილური ცვლილება, თუმცა ნაწარმოებში უცვლელი რჩება მითოლოგიური პლანი. ამდენად, მომავალ კვლევაში ჩვენ შესაძლებლად მიგვაჩანია სტეფანე კასრადის შემოქმედებაზე დაყრდნობით მოდერნიზმის უცვლელ და ცვალებად ელემენტებზე ვისაუბროთ.

ამასთანავე, ემიგრაციაში სტეფანე კასრადის შემოქმედებაში იმატებს საკუთარი წარსული-სადმი ინტერესი, ჭარბობს პირადი განცდები, მოვლენების თვითმხილველისა და მონაწილის შთაბეჭდილებები, მწერლის შემოქმედებაში აქტიურდება ავტობიოგრაფიული თემატიკა და შესაბამისად, მხატვრულ-დოკუმენტური სტილი.

მართალია, ზოგადად, მწერლები ემიგრაციაში პოულობენ თავისუფლებას, თუმცა მათში იმატებს სამშობლოსადმი ნოსტალგია, სევდა-ნადევლი მშობლიური გარემოს ვერნახვის გამო, ეს გრძნობა რამდენიმე ასპექტშია გამოხატული. მათ შორის ენაში, რომელშიც ყველაზე მეტად იხატება ერის ტრაგიკული ბედისწერა. ამიტომ შემოქმედი კვლავ უბრუნდება და ერთგულობს სიტყვის ტრადიციულ ფორმებს, მშობლიური ენისადმი იმატებს გარკვეული კრძალვა და ფაქიზი დამოკი-

დებულება, მისთვის თანდათან მიუღებელი ხდება სიტყვათქმნადობისაკენ სწრაფვა, რადგან მწერალი ახლა თითოეულ სიტყვას უფრთხილდება და თითქოს ეფერება კიდეც...

როდესაც ლიტერატურულ ტრადიციაზე ვსაუბრობთ და ნაციონალური მწერლობის ერთიან მაგისტრალურ ხაზს მივყევით, მაშინ ამა თუ იმ მწერლის შემოქმედების მიმართ ერთნაირად ხელისშემშლელია ლიტერატურული მიმდინარეობის დაკონკრეტება, რადგან მეოცე საუკუნის მემარცხენე ან ავანგარდისტ შემოქმედში შეიძლება აღმოვაჩინოთ კრიტიკული რეალიზმის ან რომანტიზმის ნიშნები და ასევე პირიქითაც.

ჩვენს მოსაზრებებში, რომლებიც ქართველი ემიგრანტი მწერლების მიერ სამშობლოსა და მის საზღვრებს გარეთ შექმნილი ლიტერატურული ტექსტების შედარებითი ანალიზს გულისხმობდა სტეფანე კასრადის შემოქმედების მაგალითზე, რამდენიმე ძირითადი ელემენტი გამოიკვეთა. შემდგომი კვლევა მოგვცემს იმის საბუთს, თუ რამდენად სარწმუნოა ჩვენი ეს ვარაუდი...

სტეფანე კასრადე მეორე მსოფლიო ომის დროს, თავის მეგობარ დათიკო ლუდუმიძესთან ერთად, იძულებული გახდა საკუთარ თავზე აეღო ქართველი ახალგაზრდების მიერ ჩადენილი მკვლელობა ეროვნებით რუსი ოფიცრისა, რითაც დაღუპვისგან იხსნეს უამრავი ადამიანი. სტეფანე კასრადე და დავით ლუდუმიძე სასჯელის უმაღლესი ზომით, დახვრეტით დასაჯეს. ეს ინფორმაცია მკითხველს ვიქტორ ნოზაძემ მიაწოდა, როდესაც 1964 წელს განახლებულ ჟურნალ „კავკასიონში“ გამოაქვეყნა 1941 წლით დათარიღებული სტეფანე კასრადის უკანასკნელი მოთხრობა „ბაჯადო“.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- ბარათაშვილი, ნ. (1954) თხზულებანი, თბილისი, „საბჭოთა მწერლობა“
კასრადე, ს. (1990) თარი-არალე, ჟურნალი „მნათობი“, 1990, № 7
კვატაია, (2021) რომანი – აპოკალიფსური დროის მეტაფორა, „ლიტერატურული ძიებანი“ 2021, 41,
<https://dSPACE.nplg.gov.ge/handle/1234/301862>
კუპრეიშვილი, ნ. (1989), სტეფანე კასრადე, „ლიტერატურული საქართველო“, 22.
https://dSPACE.nplg.gov.ge/bitstream/1234/494884/1/Literaturuli_Saqartvelo_1989_N22.pdf

References:

- Baratashvili, N. (1954). Tkhzulebani, [Writings]. Tbilisi. „soviet' writing“.
K'asradze, S. (1990). Tari-arale, [Tar-Aral]. Jurnal "Mnatobi", 7.
K'up'reishvili, N. (1989). St'epane K'asradze. [Stepane Kasradze]. "Lit'erat'urli Sakartvelo". 22.
https://dSPACE.nplg.gov.ge/bitstream/1234/494884/1/Literaturuli_Saqartvelo_1989_N22.pdf
K'vat'aia, M. (2021). Romani- ap'ok'alipsuri drois met'apora, [The novel is a metaphor for an apocalyptic time], Lit'erat'urli Dziejani, XLI, <https://dSPACE.nplg.gov.ge/handle/1234/301862>

Eka Chikvaidze

ეკა ჩიკვაიძე

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი

Georgia, Tbilisi

საქართველო, თბილისი

Between Heritage and Ideology:

Grigol Peradze's Analysis of soviet Georgian Literature

მემკვიდრეობასა და იდეოლოგიას შორის

(გრეგოლ ფერაძე, საბჭოთა ქართული ლიტერატურის ანალიზი)

DOI: <https://doi.org/10.62119/cils.18.2025.10938>

This article analyzes Grigol Peradze's critical engagement with Soviet Georgian literature within the broader context of émigré intellectual history and ideological discourse. Based on Peradze's letters, essays, and interpretive reflections, the study argues that his enforced exile after 1921 produced a dual perspective that combined internal belonging to Georgian literary tradition with analytically productive distance. This position enabled Peradze to assess Soviet cultural policy, ideological mechanisms, and literary production with notable conceptual precision. The article situates his critique within comparative discussions of totalitarian cultural systems, demonstrating how exile shaped both his methodological approach and the ethical foundations of his interpretive stance.

Keywords: Grigol Peradze, Mass culture, Agit-literature, Spiritual life

საკვანძო სიტყვები: გრ. ფერაძე, მასკულტურა, აგიტკულტურა, სულიერი ცხოვრება

გრეგოლ ფერაძე ის მნიშვნელოვანი მოღვაწეა, რომელიც არა მხოლოდ ღირებულად აღესრულა, არამედ ღირებულადაც იცხოვრა. მცდელობის მიუხედავად, ვერ დაბრუნდა გასაბჭოებულ საქართველოში, მაგრამ არაერთი მნიშვნელოვანი კვლევა უძღვნა საქართველოს და მის კულტურას. გრეგოლ ფერაძის შეფასებები განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს, რადგან ერთგვარად ბინარული ხედვით აფასებს მოვლენებს – როგორც უცხო, რადგან ემიგრაციაში საბჭოთა წნეხისგან თავისუფალია და როგორც ამ კულტურის ნაწილი, რაკილა მხოლოდ 1921 წელს, თვით საბჭოთა ხელისუფლების ნებართვით დატოვა ქვეყანა. საყურადღებოა მისი დაკვირვებები, რომლებსაც ვეცნობით წერილში: „სულიერი ცხოვრება დღევანდელ საბჭოთა საქართველოში მხატვრული ლიტერატურის სარკეში“. წერილი თარგმნა და შესავალი წერილი დაურთო თ. ჭუმბურიძემ, ნიშანდობლივია, რომ თ. ჭუმბურიძის მიერ თარგმნილი წერილი (რომელიც შემდეგ მისივე სადისერტაციო ნაშრომშიც აისახა) დაიბეჭდა ჟურნალ „მნათობში“ (1997, 11-12, გვ. 147-161), რადგან ის ლიტერატურული პროდუქცია, რომელიც კრიტიკული წერილის საფუძველი გახდა, სწორედ ჟურნალ „მნათობის“ 5 წლის არასრულ ნომრებში ამოიკითხა გრ. ფერაძემ.

გრეგოლ ფერაძე ორი სივრცის მნიშვნელოვანი მაკავშირებელია – ევროპულისა და ქართულისა. მისი ხედვა მკაფიოდ განსაზღვრა საქართველოში განვითარებულმა მოვლენებმა: 1918 წელს თავისუფლების მოპოვებამ, ამავე წელს უნივერსიტეტში ჩაბარებამ, 1921 წელს თავისუფლების დაკარგვამ და უნებლიე ემიგრაციამ. კორნელი კეკელიძის მოწაფეობამ გრეგოლის ინტერესი მკაფიოდ

დაუკავშირა ძველი ქართული ლიტერატურისა და ლიტურგიის კვლევას, მანვე (კ. კეკელიძემ) განაპირობა გრიგოლ ფერაძის დაინტერესება საქართველოში ქრისტიანობის გავრცელების, ძველი ქართული ლიტერატურისა და ლიტურგიის საკითხების შესწავლით.

მსგავსად მასწავლებლისა, გრიგოლიც ავტოკეფალისტი იყო და აქტიურად ჩაერთო საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის მოსაპოვებლად გამართულ დაპირისპირებაში. გრიგოლის მოქალაქეობრივი პოზიცია ყოველთვის მძაფრი და აქტიური იყო, შესაბამისად, როცა 1921 წლის თებერვალში საქართველოში შემოიჭრა წითელი მე-11 არმია, იგი თავის ორ ძმასთან ერთად სამშობლოს დამცველთა რიგებში ჩადგა. ამის შესახებ თვითონ გრიგოლ ფერაძე იგონებს:

„მთელი საქართველო სისხლში ცურავდა. სამივე ძმა ფრონტზე ვიყავით. დედაჩემი თბილისში იყო. არაფერი იცოდა ჩვენ შესახებ. სამი ძმიდან პირველი მე დავბრუნდი სახლში. ბინა გაქურდული დამხვდა. ქალაქი შიმშილობდა. დრო არ მქონდა დასვენებაზე მეფიქრა. უნდა მეჩქარა, რათა უმცროსი ძმა მომეძებნა. სხვადასხვა ცნობა მოდიოდა მის შესახებ. სამი ქალაქი მოვიარე იმ იმედით, იქნებ მეპოვა, უმეტესად ფეხით დავდიოდი - ძლივს მივაგენი დაკარგულ ძმას, რომელსაც ჩემი ჩასვლის დღეს ფეხი მოჰკვეთეს“.

საბჭოეთი არა მხოლოდ დამოუკიდებლობის დაკარგვის, არამედ იდეოლოგიური აბსურდისა და წინააღმდეგობრივი მსოფლხედვის გამო იყო გრიგოლისთვის პრინციპულად მიუღებელი და შეუწყნარებელი. მას კარგად ესმოდა, რას უქადდა ბოლშევიკური იდეოლოგია ქვეყანას და იმ ღირებულებებს, რომელიც კვებავდა ქართველ საზოგადოებას: „*დღევანდელი დროშეობა მოგვევლინენ ლამაზი ლოზუნგები, რომელთა მიღმაც სიბინძურე და თვალთმაქცობა იფარება*“. 1921 წლის შემოდგომაზე გარეკახეთის სამღვდელოებამ გრიგოლ ფერაძე თავის წარმომადგენლად გაგზავნა მესამე საეკლესიო კრებაზე გელათში. ამ კრებაზე ხელმეორედ დაისვა საკითხი სხვა ახალგაზრდებთან ერთად გრიგოლ ფერაძის გერმანიაში სასწავლებლად გაგზავნის შესახებ. კორნელი კეკელიძისა და მიტროპოლიტ ნაზარის (ლეჟავა) შუამდგომლობამ მისი ბედით კათოლიკოს-პატრიარქი ამბროსი (ხელაია) და ცნობილი გერმანელი პუბლიცისტი და საზოგადო მოღვაწე არტურ ლაისტი დააინტერესა. გრიგოლი გერმანიაში გაემგზავრა. ეს იყო ერთგვარი განმსაზღვრელი ნაბიჯი მისი ცხოვრებისა. მცდელობის მიუხედავად, გრიგოლი სამშობლოში ვეღარ დაბრუნდა, თუმცა ღირსეულ მამულიშვილად დარჩა, მისი ღვაწლი არ დაიკარგა, მისი აღსასრული კი ერთგვარად მოწამებრივი იყო. საბჭოთა ბოროტებას თავდადებული გრიგოლ ფერაძე ფაშისტური ბოროტების მსხვერპლი გახდა. თუმცა ამჯერად არა მისი ცხოვრების გზა, არამედ ის მოტივები გვანტერესებს, რომლებმაც გრიგოლ ფერაძის ხედვა განსაზღვრეს. ნებისმიერი ქვეყნის ლიტერატურა იცნობს საზღვარგარეთ მოღვაწე შემოქმედთა ორგვარ ტიპს: ერთნი საკუთარი ქვეყნის შვილებად რჩებიან, მეორენი – იმ ქვეყანას ეთვისებიან, რომელშიც იკიდებენ ფეხს. გრიგოლ ფერაძის მოღვაწეობა თავისუფლად აგრძელებს ცნობილ ქართველთა ისტორიულ ღვაწლს. საზღვარგარეთ მოღვაწე ქართველთა ღვაწლი ორი ტერმინით გაიმიჯნა ერთმანეთისგან: ემიგრანტული და დიასპორული მწერლობა. პირველს მკვეთრად ნაციონალური ხასიათით, ეროვნული იდენტობის შენარჩუნების მწვავე სურვილით განასხვავებენ მეორისგან და ეპოქალურ ნიშნადაც გზაგამყოფი მე-20/21-ე საუკუნეები აქვთ, გრიგოლ ფერაძე ამ მარკერთა მიხედვითაც ემიგრანტული შემოქმედების წარმომადგენელია. მრავალმხრივი განათლება და მრავალპლანიანი მოღვაწეობა გრიგოლს მე-20 საუკუნის 20-იანი წლების აქტუალურ და ღირებულ შემფასებლად სახავს. იგი ძირითადად სწავლობდა აღმოსავლურ ენებს: ძველებრაულს, ძველბერძნულს, სირიულს, არაბულს, კოპტურსა და სომხურს. მათთან ერთად შეისწავლა გერმანული, ფრანგული, ინგლისური და ლათინური. გრიგოლმა საფუძვლიანად იცოდა აგრეთვე რუსული და ძველსლავური და, რა თქმა უნდა, ქართული ენა. მოგვიანებით, მან პოლონეთში ყოფნის დროს, შეისწავლა პოლონური ენაც. მრავალი ენის ცოდნა გრიგოლს საშუალებას აძლევდა, მსოფლიო ქრისტიანულ ლიტერატურას ორიგინალში გასცნობოდა. მან საფუძვლიანად შეისწავლა ახლო აღმოსავლეთის ქვეყნებში ქრისტიანობის ჩასახვასა და გავრცელებასთან დაკავშირებული საკითხები, იკვლევდა საქართველოს წვლილსა და გავლენას ადრექრისტიანული

მწერლობის განვითარებაში. გრიგოლი გულმოდგინედ სწავლობდა, რათა კარგ სპეციალისტად დაბრუნებულიყო სამშობლოში. საქართველოში დაბრუნება და ქვეყნის მსახურება მისი უპირველესი დანიშნულება, მისია და მიზანი გახლდათ. გრიგოლის ორმაგი მიზერა, ორმაგი შეფასება (რომელიც ზოგადად ემიგრანტებს ახასიათებთ) უაღრესად საინტერესოა – ის რეალისტურად აფასებს პრობლემებს და პროცესებს: 1924 წლის აჯანყების სისხლში ჩახშობის შემდეგ იგი დოქტორ ლეფსიუსს სწერდა:

„ცუდი ცნობები მომდის ჩემი ქვეყნის შესახებ. არეულობაა, ჩაგვრა, ქუთაისის მიტროპოლიტ ნაზარის მკვლელობა – ის ჩემი მეგობარი და მასწავლებელი იყო და ძალიან ბევრი გააკეთა ჩემი გერმანიაში გამოგზავნისათვის. 68 წლის მიტროპოლიტი წელიწადზე მეტ ხანს ციხეში იჯდა. ახლახან გამოუშვეს და ქუთაისში ცხოვრობდა. ბოლშევიკებს, რომლებსაც ეკლესიის გახლეჩა სურთ, უნდოდათ მისთვის პატრიარქობის გადაცემა, რადგან მისი უწმინდესობა პატრიარქი ამბროსი ავადა და ჯანმრთელობა შერყეული აქვს. მიტროპოლიტმა, რა თქმა უნდა, უარი თქვა ამაზე – მასთან ერთად დავკარგე ყოველივე საუკეთესო, რაც სამშობლოსთან მაკავშირებდა და მახარებდა“.

გრიგოლის შეფასებები და აქტივობა, მისი ჩართულობა სხვადასხვა ტიპის საზოგადოებათა მუშაობაში, იყო ბრძოლა თავისუფლებადკარგული ქვეყნისთვის და საბჭოთა რეჟიმის წინააღმდეგ. ამასვე ემსახურებოდა 1926 წ. 25-27 მაისს ვენაში ჩატარებული კონფერენცია: კათოლიკური და მართლმადიდებლური ეკლესიები უნდა გაერთიანებულიყვნენ ათეიზმისა და ურწმუნოების წინააღმდეგ საბრძოლველად. რადგან ყურადღება დაეთმო საკითხს: „ქრისტიანთა კონფრონტაციისათვის სოციალიზმსა და კომუნიზმთან“, გრიგოლი აქტიურად ჩაერთო კონფერენციის მუშაობაში და აღტაცებულიც შეხვდა ქრისტიანული ეკლესიების გაერთიანების ცდას „ბნელი ძალების“, კომუნისტური რეჟიმისა და ბოლშევიკური იდეოლოგიის წინააღმდეგ საბრძოლველად.

„ერთხელაც იქნება და გაერთიანდებიან სარწმუნოებანი. დადგება დიდებული დღე ჩვენი უფლის მეორედ მოსვლის წინ. გაერთიანდებიან არა მარტო რომაული და ბერძნული ეკლესიები, არამედ ევანგელისტურიც შეუერთდება მათ, ქრისტიანობის არსი მტრობაში, შურში, ეჭვსა და ავაზაკობაში როდია. იგი უფლის მრევლის ძმურ სიყვარულში სულდგმულობს და ერთ მშვენიერ დღესაც ჩვენი მაცხოვრის ხელზე ეს სამივე ტოტი ერთმანეთს გადაეჭდება“.

– წერს იგი თავის სტატიაში, რომელიც ვენის კონფერენციის მუშაობის შესახებ გამოაქვეყნა. წმინდა გრიგოლის ძმისწული, რომანოზ ფერაძე აღნიშნავს ეს მოგზაურობები და სამეცნიერო მუშაობა, სამშობლოს მოწყვეტილი ადამიანისთვის, მასთან მიახლების ერთ-ერთი გზა იყო, თუმცა, კარგად თუ ჩავუკვირდებით, მამა გრიგოლის ფენომენს, ვნახავთ, რომ საქართველო სწორედ იქ მკვიდრდებოდა, სადაც მამა გრიგოლი იმყოფებოდა: კითხულობდა ლექციას, იკვლევდა პალიმფსესტს, წირავდა თუ ქადაგებდა; ეს იმიტომ, რომ უმთავრესი იპოვა – სულიერი მამული და გააცნობიერა, რომ „ქართლის ბედი ჩვენშია და ჩვენშია სამშობლო“ („რომელი ქერუბინთა“). მიუხედავად იმისა, რომ გრიგოლი 1921 წლის ნოემბერში (უკვე გასაბჭოების შემდეგ) გაუშვეს სასწავლებლად, დაბრუნების უფლება არ მისცეს. ეს მით უფრო უცნაურია, რომ საბჭოეთმა დაბრუნების უფლება მისცა ნატანჯ და ნაღვაწ ექვთიმეს, რომლის თანამებრძოლი და თანამზრახველიც გახლდათ გრიგოლი. საბჭოთა საკონსულოსგან მიღებული მორიგი უარის შემდეგ თავად წერდა: *„რისთვის ვიტანჯე ამდენი ხანი, რისთვის მოვიარე თითქმის მთელი ევროპა, რატომ არ მიშვებენ სახლში, რა დავამავკე?“* ქვეყნის გადარჩენისა და სამშობლოში დაბრუნების იმედის დაკარგვის შემდეგ გრიგოლის რიტორიკული კითხვა ერთგვარ ლოგიკურ ტონალობას იძენს: *„საქართველო უკვე მკვდარია და ჩვენი აღსასრულიც დადგა?“*

ბედის ირონია ის იყო, რომ გრიგოლს ევროპაშიც იდეოლოგიურ მტერთან მოუწია გამკლავება, მისი ცხოვრება ისე წარიმართა, რომ მე-20 საუკუნის ორ იდეოლოგიურ სიმახინჯეს შორის

ორივესთვის უნდა გაეცა უკომპრომისო პასუხი, თუმცა სწორი არჩევანი არც ერთხელ არ გასჭირვებია. ის არც საბჭოთა რეალობას გაურიგდა (თუმცა საქართველოში დაბრუნებას ითხოვდა და წუხდა, რომ, ყველა საბუთის წესრიგის მიუხედავად, ნებართვას არ აძლევდნენ, თხოვნას არ უკმაყოფილებდნენ) და, პირიქით, არც ფაშისტთაგან ალყაშემორტყმული ვარშავა არ დატოვა, თუმცა შესაძლებლობა ჰქონდა. გრიგოლს არც 1939 წლის 8 სექტემბერს დაუტოვებია ალყაშემორტყმული ვარშავა, როდესაც იქ მცხოვრებ უცხო ქვეყნის მოქალაქეებს გერმანელებმა ქალაქის დატოვების უფლება მისცეს. იგი სიცოცხლის ბოლომდე პოლონეთში დარჩა.

ქართული სული, ხსნის გზის ძიება იდეოლოგიურ მონსტრთა შორის არჩევის წინაშე აყენებდა არა მხოლოდ გრიგოლს, თუმცა სწორ გადაწყვეტილებას ყველა რომ ვერ იღებდა, ეს გრიგოლ ფერადის ხვედრმაც ცხადყო. მართალია, ცოტა, მაგრამ პროფაშისტურად განწყობილი ქართველი ემიგრანტების რიცხვი მაინც არსებობდა, გრიგოლ ფერადისთვის პრინციპულად გაუმართლებელი იყო ერთი ბოროტების მეორით დაძლევა, ამიტომაც, როცა პროფაშისტურმა ძალებმა მამა გრიგოლს თანამშრომლობა შესთავაზეს, მტკიცე უარი მიიღეს: „*არც ერთ სახარებაში არ წერია, რომ ქრისტიანი ადამიანი ფაშისტებს უნდა დაუდგეს სამსახურში*“. ეს კი საკმარისი აღმოჩნდა იმისთვის, რომ პროფაშისტურად განწყობილ ქართველებს არქიმანდრიტი გაენადგურებინათ. 1942 წლის იანვარში მამა გრიგოლს პოლონეთის დაზვერვის აგენტობა დააბრალეს, თუმცა გადარჩა, რადგან პოლონეთის დაზვერვის არქივები გერმანელების ხელში იყო და მათ სინამდვილის დადგენა არ გაუჭირდათ. მეორედ გრიგოლს ებრაელთა გადასარჩენად არსებული ტანხის შენახვა დააბრალდა. გრიგოლ ფერადის ბიოგრაფმა, მამა ჰენრიკ პაპროცკიმ, ფაშისტების არქივებში არქიმანდრიტის ბინის ჩხრეკის ოქმს მიაკვლია. ამ ოქმით დასტურდება, რომ გრიგოლ ფერადის ბინაში, ბიბლიოთეკაში, წიგნების უკან დიდი რაოდენობის დასავლური ვალუტა უპოვიათ, ომის შემდეგ აღმოჩენილი მასალები კი ცხადყოფენ, რომ არავითარი ვალუტა მამა გრიგოლის ბინაში არ აღმოუჩენიათ. ისტორიკოსი გოჩა საითიძე ფერადისადმი მიძღვნილ წერილში აღნიშნავს:

„ამჟამად თითქმის დანამდვილებით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ეს ვალუტა სამალავში გრიგოლ ფერადეს არ შეუნახავს. არსებობს ზეპირი თუ წერილობითი მასალა, რომლებიც მიუთითებენ, თუ როგორ მოხვდა ფული წიგნების უკან და ვისი ნახელავი იყო ეს. მაგრამ იმის გამო, რომ აქ კონკრეტულ პირებზეა საუბარი, რომელთა შთამომავლები დღესაც ცოცხლები არიან და ცნობები ოფიციალური დოკუმენტებით ჯერჯერობით არ დასტურდება, თავს შევიკავებთ მათი გვარების დასახელებისაგან“.

იგი ეყრდნობა თამარ დულარიძის, შალვა მაღლაკელიძის, ჰენრიკ პაპროცკის, გურამ შარაძის მიერ მოხმობილ მასალას და პოლონეთში ქართული სათვისტომოს თავკაცის, გიორგი ნაკაშიძის სიტყვებზე მოჰყავს: „*ვიცი, ვინც იყო ამ საქმეში გარეული, მაგრამ არ ვიტყვი. ანდა რას უშველის თქმა? ისიც ვიცი, რომ ფერადის დღიური გესტაპოში დაჰქონდათ და უთარგმნიდნენ გერმანელებს, ეს ჩვენი სირცხვილია, ჩვენი დიდი სირცხვილი*“. ასე იყო თუ ისე, მამა გრიგოლი ცრუ დასმენის მსხვერპლი გახდა. 1942 წელს იგი დახვრიტეს.

ქრისტიანობა მკაფიოდ გამოკვეთს სიტყვისა და საქმის ერთიანობის აუცილებლობას – ქმნასა და თქმას. გრიგოლის მოღვაწეობა ერთიანია სიტყვითაც და საქმითაც, მნიშვნელოვანია, რომ ის არცერთ იდეოლოგიურ სიმახინჯეს მორალურად არ გარიგებია. მისი საქმე სიტყვით იყო ნაკვები და, პირიქით, სიტყვას საქმე ავსებდა და ასაბუთებდა. ამიტომ მნიშვნელოვანია მკვლევრისა და მოღვაწის მიერ შეფასებული პროცესები, რომლებსაც გრიგოლი თვალს ადევნებდა იძულებითი ემიგრაციიდან. ლიტერატურა რომ ცხოვრებას ასახავს, არც ეს არის ახალი აზრი. გრიგოლი, როგორც ორ იდეოლოგიას შორის უმწიკვლოდ გადარჩენილი, ნებელობითი არჩევის სწორი მაგალითი საუცხოოდ წარმოაჩენს და ადასტურებს იმ აზრსაც, როგორ შეიძლება იყო უცხოებაში და არ მოსწყდებოდა ფესვებს, შეიგრძნო მაჯისცემა, დაინახო და შეაფასო პროცესები. ამ თვალსაზრისით მას პიროვნული არჩევანი, ქრისტიანული სულისკვეთება, ლიტერატურული გემოვნება, დიდი და ფართო დიაპაზონის ცოდნა შველის. ამიტომაც უტყუარი სიზუსტით აფასებს ქართულ საბჭოთა

ლიტერატურას და აქ, სამშობლოში განვითარებულ სალიტერატურო ცხოვრებას, ლიტერატურულ პროცესებს.

ერთი მხრივ, სამშობლოში დაბრუნების მცდელობა, მეორე მხრივ, პოზიცია – საქართველო ჩვენი, მესამე მხრივ, ყოველგვარი კავშირის ძიება თუნდაც გზასაცდენილ, „ჩვეულებისამებრ სვლასმოკლებულ“ მამულთან გრიგოლ ფერაძის მოღვაწეობის პროფილს განსაზღვრავს. 1932 წლის სექტემბერში მცირე ხნით ბონის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტში მუშაობისას გრიგოლს შესაძლებლობა მისცემია, გასცნობოდა ჟურნალ „მნათობის“ 1926-1931 წლების ნომრებს (არასრულ კომპლექტს): „სურათი, რა თქმა უნდა, სრული ვერ იქნება, რადგან ბევრი რამ აკლია, მაგრამ მაინც ძალიან საინტერესოა, თუნდაც ამ მცირედის საფუძველზე დავინახოთ საბჭოთა საქართველოს ახლანდელი სულიერი სურათი“, – წერს იგი. მისმა დაკვირვებულმა მხერამ ანალიტიკური კომენტარებისა და შენიშვნების სახე მიიღო, ხოლო ეს მასალა საბოლოოდ მეცნიერულ-კრიტიკულ წერილად იქცა. როგორც თვითონ გრ. ფერაძე აღნიშნავს, ჟურნალის გაცნობისას მას ამ მასალის მეცნიერულ-კრიტიკულ ანალიზზე იმთავითვე არ უფიქრია, მაგრამ თავისთვის ზოგი რამ მაინც ჩაუნიშნავს; რამდენიმე წლის შემდეგ კი მოულოდნელად გასჩენია თავისუფალი დრო და მიბრუნებია ადრევე გაკეთებულ შენიშვნებს, რომელთა გაშლა-გაფართოების შედეგად მკითხველმა მიიღო საკმაოდ ვრცელი და საინტერესო მიმოხილვა სათაურით: „სულიერი ცხოვრება დღევანდელ საბჭოთა საქართველოში მხატვრული ლიტერატურის სარკეში“. წერილი დათარიღებულია 1936 წლით, მაგრამ გამოქვეყნდა მხოლოდ ორი წლის შემდეგ გერმანულ სამეცნიერო ჟურნალში. Gr. Peradze, Das geistige Leben im heutigen Sowjetgeorgien im Spiegel der schönen Literatur: Schriften der Albertus-Universität, Bd.14, Königsberg/Berlin, 1938. გვ. 270-288. ჟურნალ „მნათობის“ განსაკუთრებული როლი და მნიშვნელობა ქართული ლიტერატურის განვითარების პროცესში კარგად ჩანს გრ. ფერაძის წერილიდანაც, სადაც ავტორი იძულებულია მთელ ქართულ მწერლობაზე იმსჯელოს მხოლოდ „მნათობის“ ფურცლებზე დაბეჭდილი ლიტერატურული პროდუქციის მიხედვით, მაგრამ მაინც ახერხებს დაგვიხატოს იმდროინდელი ქართული მწერლობის სურათი და დაახასიათოს სხვადასხვა თაობისა და სხვადასხვა მრწამსის მწერალთა ბევრი თვალსაჩინო წარმომადგენელი. ესენი არიან როგორც პოეტები, ისე პროზაიკოსები და კრიტიკოსებიც კი. რატომ კრიტიკოსები? ცხადია, გრიგოლ ფერაძეს აინტერესებს სრული სპექტრი და სრულყოფილი სურათი, რათა განსაზღვროს არა მხოლოდ მდგომარეობა ლიტერატურისა, არამედ ამ ლიტერატურული პროცესების განმაპირობებელი იდეოლოგიური საფუძვლებიც. ეს კი სწორედ კრიტიკოსთა საქმეა. ამავე დროს, გრ. ფერაძის მახვილი თვალი საუკეთესოდ მიჯნავს ერთმანეთისგან კრიტიკას და იდეოლოგიურ წნეხს, ხოლო კრიტიკოსთა ნააზრევადან ამოღებული მასალით აანალიზებს იმ სემოქმედთა მდგომარეობას, პათოსსა და მიმართულებას, რომელთაც საბჭოთა იდეოლოგიური ლიტერატურული კრიტიკა ანადგურებდა, იწუნებდა და არ ბეჭდავდა. იდეოლოგიური სარჩულით განსაზღვრული მწერლობა იარაღია თავსმოხვეული რეჟიმისთვის, შორს არის ღირებულებისგან და დროის განმკარგველ ზედაფენის ფავორიტთა საქმეა. ამ მიზეზთა გამო გრიგოლ ფერაძე ყურადღებას მიაპყრობს ღირებულებას და ლიტერატურული ასპექტით უმნიშვნელოსაც. ნიჭიერსაც და უნიჭოსაც, რათა განსაზღვროს, ვინ სად დგას და ვის რა ხვედრი ელის. 5-წლიანი პერიოდი მოიცავდა მრავალ ავტორს. ესენი იყვნენ გალაკტიონ ტაბიძე, კოტე მაცაშვილი, ალექსანდრე აბაშელი, იოსებ გრიშაშვილი, პაოლო იაშვილი, ტიციან ტაბიძე, ვალერიან გაფრინდაშვილი, სიმონ ჩიქოვანი, რაჟდენ გვეტაძე, კარლო კალაძე, კონსტანტინე ლორთქიფანიძე, ფრიდონ ნაროუშვილი, მიხეილ ჯავახიშვილი, კონსტანტინე გამსახურდია, დავით სულიაშვილი, დემნა შენგელაია, ალექსანდრე ჭეიშვილი, მიხეილ კახიანი, ბენიკო ბუაჩიძე, გერონტი ქიქოძე, პლატონ ქიქოძე, მოსე გოგიბერიძე და გრიგოლ ფერაძე გამოთქვამს მეტად საგულისხმო შენიშვნებს ცალკეულ ნაწარმოებსა და მწერლებზე, ლიტერატურულ და სოციალურ პრობლემებზე.

ხელთ ჩაგდებული მასალის მიხედვით, გრიგოლი შემოქმედებს ერთგვარად სამ კატეგორიად ყოფს: „მგზავრები“, „თანამგზავრები“ (საბჭოური ლიტერატურული კრიტიკის ცნობილი დაყოფა) და ურჩი შემოქმედები. თუმცა იდეოლოგიურ მწერლობაშიც აღნიშნავს განსაკუთრებულ თავისებურებას – შემოქმედებით თავმოყვარეობას, რაც ქართველ მწერლებს განასხვავებს რუსი ავტორე-

ზისგან (მაგალითად კი დემიან ბედნი და მაიაკოვსკი მოჰყავს). გრიგოლ ფერადის ინტერესი, უპირველესად, ეპოქის იდეოლოგიურ ასპექტებს ეხება: ჟურნალის კითხვის დროს დამაინტერესა იმან, თუ რას მოითხოვს ოფიციალური ბოლშევიკური კრიტიკა პოეტებისა და მწერლებისაგან და როგორ ასრულებენ ისინი ამ მოთხოვნასო, ამიტომ მიაპყრობს მზერას კრიტიკოსების - მიხეილ კახიანისა და ბენიკო ბუაჩიძის წერილებს. კრიტიკოსთა შემთხვევაში გრიგოლ რობაქიძე შემოქმედთან განსხვავებულ მდგომარეობას ხედავს – კრიტიკოსები იდეოლოგები არიან, აქ განსხვავებული მიდგომა არ არსებობს (თუმცა მიზეზთა გამო მისი ხედვა მხოლოდ კახიანსა და ბუაჩიძეს მისწვდა). პასუხი ერთგვარი დიაგნოზია, ცალსახა და ზუსტი: „პოეტებისაგან მოითხოვენ, რომ ჩადგნენ მსოფლიო რევოლუციის სამსახურში და შრომასა და შემოქმედებაში მიჰყვნიან კომუნისტური პარტიის მითითებებს. მათ უნდა ასახონ ქვეყნის ინდუსტრიალიზაცია, მექანიზაცია და ელექტრიფიკაცია და უმდერონ ამას. მათ უნდა მოუწოდონ „ყველა პროლეტარს“ „მსოფლიო კაპიტალიზმის“ წინააღმდეგ ბრძოლისაკენ, რომლებიც „თავისუფლებისათვის“ ბრძოლაში დაიღუპნენ. შესაბამისად, გრიგოლ ფერაძე აფასებს ლიტერატურულ პროცესებს სწორედ ამ პოზიციიდან, ამ დაკვეთიდან. აჯამებს მიდგომას და ინდივიდუალიზმს, დაკვეთას და პიროვნულ ნებელობას, პარტ – და მასკულტურას, აგიტკა – ლიტერატურას და რეალურ, შემოქმედებით პროცესს, რომელიც წნეხის პირობებშიც ახერხებს სათქმელის მკითხველამდე მიტანას, გულწრფელი ემოციის ესთეტიკურად გადმოცემას.

გასული საუკუნის 20-30-იანი წლების ლიტერატურული პროცესების მკვლევართათვის კარგად არის ცნობილი, რომ იმ ხანებში საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის იდეოლოგები მწერლებს ყოფდნენ ორ ძირითად ჯგუფად: „მგზავრებად“ და „თანამგზავრებად“. პირველნი, რევოლუციური ეპოქის პირმშონი, როგორც გრ. ფერაძე ამბობს, „ამაყად და თავდაჯერებით მოაბიჯებენ ბოლშევიკური რევოლუციის გზაზე“, მეორენი კი, მართალია, საბჭოთა ხელისუფლების მტრები არ არიან, მაგრამ ჯერ ვერ გათავისუფლებულან „ბურჟუაზიული შეხედულებებისაგან“. ე.ი. გრიგოლ რობაქიძე წერილში გამოკვეთს სამი ტიპის შემოქმედებას საბჭოთა იდეოლოგიის მიმართ – მქადაგებლურს, შემწყნარებლურს და დაპირისპირებულს. თუმცა მკაფიოდ აღნიშნავს 1. ინდივიდუალიზმს (კ. ლორთქიფანიძესთან, რომელიც, მიუხედავად ბოლშევიკური იდეოლოგიისა, ცკ-ს დადგენილებებს არ ლექსავს), 2. თავმოყვარეობას – ძველი კულტურის მიდევნას; 3. საყოველთაო ურწმუნოებას (ამის მაგალითად გალაკტიონი მოჰყავს, რომელიც უპირისპირდება საბჭოეთის იდეალებს, მაგრამ არა იმ ნიადაგზე, რომელიც ხელიდან არ დაუსხლტება, უნიადაგოდ არ დატოვებს ადამიანს – იმოწმებს ლექსს, „ჩვენ, პოეტები საქართველოსი“ და ასკვნის, „სამწუხაროდ, ეს იდეა რელიგიიდან არ იღებს სათავეს... მათ ასეთი იდეა და ძალა უნდა მოეძებნონ, თორემ როგორ შეიძლება იარსებონ ასეთ დროსა და გარემოში, სადაც ლოცვა და პოეზია დაეცა და, სადაც „კულტურული“ დაკმაყოფილება ბოლშევიკური საგაზეთო ცნობების პოეტური შეფასებით ხდება!“). გამოკვეთილია ავტორის დამოკიდებულება მწერალთა მესამე ჯგუფისა და მათი საბჭოური კრიტიკოსების მიმართ, რომელთა აზრითაც ამ კატეგორიის მწერლები თითქოს „უკვე დაიღალნენ და დროს ვეღარ ესადაგებიან“, ცხადია, გრიგოლ ფერაძეს მოსწონს ის შემოქმედები, რომელთაც არა მხოლოდ აკრიტიკებენ, არამედ, ხშირ შემთხვევაში, კრიტიკის მეშვეობით სასიკვდილოდაც სწირავენ კრიტიკოსები (ამის მაგალითად კი კახიანის მიერ რ. კალაძის ტროცკისტად მოხსენიება მოჰყავს, რაც სასიკვდილო განაჩენის ტოლფასი იყო). განსაკუთრებით კი აფასებს მ. ჯავახიშვილს. მის დაუმორჩილებლობას და კალმით ბრძოლას საბჭოთა რეჟიმის წინააღმდეგ. გრ. ფერაძისთვის ცხადი და აშკარაა, რა აძლებინებს მოაზროვნე ადამიანს ამ უმძიმეს იდეოლოგიურ გარემოში (თუმცა ქვეყნის ფარგლებს გარეთ, მაგრამ ასეთსავე მიუღებელი იდეოლოგიის წიაღში თავადაც მოუხდება რეალობის გამკლავება და გამოწვევებისთვის პასუხის გაცემა მომავალ წმინდანს, რაც გახდება კიდევ მისი წმინდანად შერაცხვის საფუძველი): „დიდი და თვითმყოფადი იდეა, – განაგრძობს მკვლევარი, – აძლევს ამ ადამიანებს გამძლეობის ძალას იქ, სადაც ისინი ბედმა დააყენა, ან, სადაც თვითონ ისურვეს დგომა“. ვ. ბარნოვი, მ. ჯავახიშვილი, კ. მაყაშვილი ის შემოქმედები არიან, რომელთა ნაღვაწიც ღირებულებას არ დაკარგავს და იტვირთავს მისიას – გადაარჩინოს ერიც, ერის ტრადიციაც და ლიტერატურაც.

გრ. ფერადის მახვილ თვალს არ გამოეპარა არც ის შეუსაბამობა, რომელიც არსებობდა იდეოლოგიურ კრიტიკასა და რეალობას შორის და არც იმ მიდგომების აბსურდულობა, რომლებსაც საბჭოთა ცენზურა, ლიტერატურა და ლიტერატურული კრიტიკა ამკვიდრებდა - საბჭოთა ლიტერატურის გმირის საკითხი. ცნობილია, რომ საბჭოთა იდეოლოგია მიზნად ისახავს ახალი ადამიანის დაბადებას, ხოლო ამ მიზნისკენ სავალ გზაზე განსახორციელებელ ცვლილებათაგან ერთ-ერთი არსებობის პირველ ეტაპზე ოჯახის ინსტიტუტის რღვევა, ქალის ემანსიპირება და ბავშვის დამოუკიდებლობა იყო. ამიტომაც ლოგიკურია ავტორის კითხვები: „კომუნისტი (საბჭოთა იდეოლოგიის მიმდევარ, ე. წ.) მწერალთა ნოველებში, რასაკვირველია, ყოველთვის ჭკვიანია, ბრძენი და სერიოზული. ის არ ფიქრობს საკუთარ თავზე. ამ დროს კი ეს ის ხალხია, რომლებიც ცდილობენ შეეწყვიტათ ოჯახური ცხოვრება, ცოლისაგან შეექმნათ პლატონური რესპუბლიკის ქალი, შვილებისაგან კი – უპატრონო ქუჩის ბავშვები... მე არ მესმის, კომუნისტები, რომლებსაც სურთ, მათი გმირები სინამდვილეს შეესაბამებოდნენ, როგორ იტანენ სრულიად ჩვეულებრივი, ზემგრძნობიარე რომანტიკოსისათვის დამახასიათებელ ასეთ შელამაზებას“. ახალი ადამიანი ახალ გარემოში იმკვიდრებს თავს, ეს გარემო ინდუსტრიული ყოფაა, ინდუსტრიალიზაცია საბჭოური გამოწვევაა, შესაბამისად, ესეც ერთ-ერთი სპექტრია, რომელიც ხალხს სწორედ ლიტერატურამ უნდა მიაწოდოს. გრ. ფერადე ამ ტექნიკური პროგრესის „პოეტურ აპოლოგიას“ ირონიულად და სინანულით უყურებს, რადგან ტექნიკის გაფეთქებას რელიგიის ჩანაცვლების და რელიგიისაგან დაცლილი სოციალისტური სივრცის ამოვსების სურვილით სხსნის:

„რამაც კომუნისტები სიხარულს პოულობენ და თავიანთი არსებობის მიზანს ხედავენ, ესაა ტექნიკა – ბოლშევიკური მეცნიერება და ტექნიკა! მეცნიერების ქვეშ მათ ესმით ტექნიკის თეორიები და ტექნიკა თვითონ არის პრაქტიკული ხორცშესხმა ამ თეორიებისა. ტექნიკამ, კომუნისტების გაგებით და მისწრაფებით, უნდა დაიკავოს რელიგიის ადგილი. აქედან უკვე ჩანს, რომ ადამიანებს რელიგია სჭირდებათ!“

ცხადია, გრ. ფერადე სოციალისტური რეალიზმის მთავარ ამოცანას - ახალი ისტორიისა და მასობრივი კულტურის შექმნის მცდელობას - შეიგრძნობს და ხედავს იმ მანძილიდანაც კი, რომელიც სამშობლოსა და აქ მოღვაწეთაგან ყოფს და აშორებს, მაგრამ დითირამბული ლექსების, ოდების, საბჭოთა ადამიანების კოლექტიურ შრომასა და გმირობაზე, ძმობის, ერთობისა და თანასწორობისათვის მებრძოლი ხალხის ცხოვრებაზე დაწერილი რომანების და საბჭოთა კრიტიკის მიერ ხოტბაშესხმულ სიყალბეზე მეტად ის გამძლეობა და იდეურ-იდეოლოგიური სიმყარე ახარებდა, რასაც ქართველი მწერლები (მესამე ტიპის შემოქმედები, განსაკუთრებით, - მ. ჯავახიშვილი) აძლევდა ნუგეშს, რომ ადრე თუ გვიან „გონებასუსტი დევიც“ დამარცხდებოდა. ი. რატიანი 30-იანი წლების ქართულ ლიტერატურას „განადგურებული ტალანტების და დაუწერელი ტექსტების დროს“ უწოდებს. მართალია, სხვა სივრცესა და უკვე 40-იან წლებში (1942 წ.), მაგრამ კიდევ ერთი გამეტებული ტალანტი (ახლა უკვე ფაშისტური იდეოლოგიის მსხვერპლი) გრიგოლ ფერადეა, რომელიც ცხადი მაგალითია არა მხოლოდ იმისა, როგორ შეიძლება ემსახურო ქვეყანას მაშინაც კი, როცა მისგან მოწყვეტილი ხარ, არამედ იმისაც როგორ შეიძლება გადარჩე სულიერად ისეთ მძიმე იდეოლოგიურ ბრძოლაში, როგორიც ფაშისტური რეჟიმია.

გამოყენებული ლიტერატურა:

სულიერი ცხოვრება დღევანდელ საბჭოთა საქართველოში მხატვრული ლიტერატურის სარკეში. (1997).
(თარგმნა და შესავალი წერილი დაურთო თ. ჭუმბურიძემ), „მნათობი“, , 11-12, 147-161.
ჭუმბურიძე, თ. (2006). ქართული ხელნაწერების შესწავლა უცხოეთში (სადისერტაციო ნაშრომი), თბილისი.

References:

Sulieri tskhovreba dghevandel sabch'ota sakartveloshi mkhat'vruli lit'erat'uris sark'eshi. (1997). (Targmna da shesavali ts'erili daurto T. Ch'umburidzem), [Spiritual Life in Today's Soviet Georgia in the Mirror of Fiction]. „Mnato-bi“, 1997, 11-12, 147-161.
Ch'umburidze, T. (2006). Kartuli khelnats'erebis shests'avla utskhoetshi. [Study of Georgian Manuscripts Abroad]. (Sadisert'atsio nashromi), Tbilisi.

Bela Durglishvili

ბელა დურგლიშვილი

Akaki Tsereteli State University

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

Georgia, Kutaisi

საქართველო, ქუთაისი

Literary Reception in Simon Berezhan's Poetry **ლიტერატურული რეცეფცია სიმონ ბერეჟიანის პოეზიაში**

DOI: <https://doi.org/10.62119/cils.18.2025.10941>

The work shows how the fate of the era was transformed, as if through the prism of Simon Berezhan's personal life and creativity. It was emigration that turned out to be time and space, a dimension that confirmed the writer's national identity.

Simon Berezhan managed to overcome the vanity of existence and carry out national literary codes through the most complex political and historical formations.

The basis of Simon Berezhan's literary heritage is historical and gospel microcircuits, on which poetic reflections appear. The poet, with intense nostalgia and pain, creates an emotional and memorable linguistic-expressive space, in which verbal connotations reflecting the Georgian geographical landscape firmly imprinted in consciousness take a firm place.

Keywords: Simon Berezhan; National literary codes

საკვანძო სიტყვები: სიმონ ბერეჟიანი, ეროვნული ლიტერატურული კოდები

სიმონ ბერეჟიანის ლიტერატურულ ოდისეაზე ფიქრისას დიდი გალაკტიონის სიტყვები გვახსენდება საქართველოს ქარიშხლიანი წარსულისა და პოეზიის ქარიშხლიანი წარსულის გათანაბრების შესახებ. ეპოქის ბედისწერა გარდატეხა თითქოს სიმონ ბერეჟიანის პირადი ცხოვრებისა და შემოქმედების პრიზმაში. მისი ლექსები იმ დრამატული ცხოვრების ანაბეჭდებად წარმოჩნდება, რომელიც ნიჭიერმა და მრავალმხრივ მოღვაწე შემოქმედმა სამშობლოდან შორს გაატარა და სწორედ ემიგრაცია აღმოჩნდა ის დრო და სივრცე, ის განზომილება, რომელმაც დაადასტურა მწერლის ნაციონალური იდენტობა, მისი პერსონის მდგრადობა და დამოკიდებულება ეროვნული თვითმყოფადობისადმი.

მიუხედავად იმისა, რომ სიმონ ბერეჟიანის შესახებ ბევრი დაწერილა, მისი პიროვნება და შემოქმედება დღემდე იწვევს დიდ ინტერესს, როგორც ორ სამყაროს შორის მდგარი კულტურული ხიდისა და მაკავშირებლისადმი. უფრო და უფრო მიმზიდველი და ძვირფასი ხდება იმ ადამიანის სახე, რომელმაც ყოფიერების ამოებაზე ამაღლება შეძლო და ურთულეს პოლიტიკურ და ისტორიულ ფორმაციებში გამოატარა ეროვნული ლიტერატურული კოდები. მისი ცხოვრება და შემოქმედება ხომ რეალურად განასახიერებს დიდი რუსთაველის სიტყვებს, სად წაიყვან სადაურსა, სად აღუფხვრი სადით ძირსაო.

სიმონ ბერეჟიანის ლიტერატურული მემკვიდრეობის რეცეფციული საფუძველი ისტორიული და სახარებისეული მიკროსქემებია, რომლებზეც აღმოცენდება პოეტური განაზრებანი. პოეტი მძაფრი ნოსტალგიურობისა და ტკივილის თანხლებით ქმნის ემოციურ და სამახსოვრო ენობრივ-

გამომსახველობით სივრცეს, რომელშიც მყარ ადგილს იჭერენ მშობლიური სანახების, ბავშვობის ასოციაციების, ცნობიერებაში მყარად ჩაბეჭდილი ქართული გეოგრაფიული ლანდშაფტის ამსახველი სიტყვიერი კონოტაციები.

შემთხვევით არ უწოდა ასევე ემიგრანტმა პოეტმა და მოაზროვნემ გიორგი ყიფიანმა სიმონ ბერეჟიანს სახელად „ხელოვნების რაინდი“: „მწარეა წუთისოფელი, მკყრობელმა არვინ დაინდო, კალმით იმარჯვე ფარ-ხმალი, შენ-ხელოვნების რაინდო!“, მზის ნამსხვრევად რჩება, მართლაც, სიმონ ბერეჟიანის „გული გონების საუნჯე, ბურუსით დაუნისლავი“ (ბერეჟიანი, 1982, გვ. 8).

სიმონ ბერეჟიანი, როგორც პარიზში ქართული პატრიოტული ორგანიზაციის „თეთრი გიორგის“ ერთ-ერთი დამფუძნებელი და აქტიური წევრი, ამ ორგანიზაციის გაზეთის ფურცლებზე ბეჭდავდა თავის ნაწარმოებებს. სწორედ ამ გაზეთში 1926 წელს გამოქვეყნებულ ერთ-ერთ ლექსში „თეთრი ხომალდი“ იხსენებდა სამშობლოდან უმაღლესი განათლების მისაღებად წამოსვლას - სავსეს იმედით და ოცნებებით

*„თეთრი ხომალდი, დატვირთული ნორჩ იმედებით,
მოშორდა ნაპირს, დიდ წინაპართ წმინდა საფლავებს.
გზებს გვიქარგავდა ოკეანე ლურჯ ხავერდებით
და ცივ ზვირთებში გვინათებდა ზეცა ვარსკვლავებს“.*
(№1. 25. 08. 1926)

ახლაც ეს იმედი აცოცხლებდა:

*„და თუმცა მამულს აოხრებულს, მიგდებულს ობლად
ჩვენ სამარცხვინოდ, ბინძურ ქუჩის ნაკვალი აზის,
მაგრამ მე მჯერა, რომ მომავალს სანუგეშებლად
მოველინება თამარის მზე და ჯვარი ვაზის.
გამოეშლება მოთმინების მკვირცხლი ჩახმახი
(წინაპართ აჩრდილთ ჩრდილოეთის ქარი აჯავრებს):
წამოიჭრება საფლავიდან პატარა კახი,
იშიშვლებს მახვილს და დარაზმავს საომრად ჯარებს“.*
(№1. 25. 08. 1926)

პოეტის სულიერი თავგადასავალი თითქოსდა სამშობლოდან, მამის წიაღიდან გადახვეწილი მის უკან დაბრუნების მძლავრი სურვილის ილუსტრაციაა და მისი ლექსები მართლაც იქცევა მისივე სულის ანაბეჭდებად.

ლექსში „ნასახლარი“ სამშობლოს ხატება თითქოს უმშვენიერეს ასულთანაა გაიგივებული, რომელსაც ორ ნაწნავად გადმოუკვცია „ფარჩის კაბაზე მტკვარი, რიონი“ (ბერეჟიანი, 1982, გვ.11). გამუდმებული ნოსტალგიით სავსე სული ქარს გაყოლილი ეწვევა თითქოს მშობლიურ ადგილს, რომელიც ნასახლარად ქცეულა და ისე ეამბორება ღობეს, ჭიშკარს:

„მე რომ ალვისხედ გავჩენილიყავ, შენთან დარჩენა შემეძლებოდა!“
(ბერეჟიანი, 1982, გვ.11)

შეუძლებელია აქ არ გავიხსენოთ, როგორ ეთხოვება მშობლიური უნივერსიტეტის ეზოში მდგარ ხეს სიმონ ბერეჟიანი. 1920 წელს უნივერსიტეტის ხელმძღვანელობამ ის ათეულობით ნიჭიერ ახალგაზრდასთან ერთად, გერმანიაში სწავლის გასაგრძელებლად გაგზავნა. წასვლისას უნივერსიტეტის ეზოში დარგულ ჭადართან მისულა, ხელები შემოუხვევია, უკოცნია და უთქვამს, - როგორ მომენატრები, მაგრამ მალე დავბრუნდებიო, მერე ხელი დაუქნევია და გამომშვიდობებია.

პოეტის ვალისა და მისიის შეხსენება, რომელიც ეროვნული ფესვებიდან ამოიზრდება, იკვეთება ლექსში „მგოსანი“: პოეტის სული არის თითქოს „მაისის ვარდი, ზეცით დარგული და და მორწყული ქართული სისხლით“ (ბერეჟიანი, 1982). მის გულში, მიუხედავად თავისი ღვთაებრივი

წარმომავლობის გაცნობიერებისა, მაინც ღრმავდება შურისძიების წყურვილი ქვეყნის მტრებისადმი. ლექსში ეს პროცესი ერთგვარი კონტრასტით არის წარმოდგენილი:

*„როს დასხდებიან ვარსკვლავები ცაზე იეზად,“
„ვრწყავ გულში გაშლილ მაისის ვარდს შხამით, ბალღამით,
რომ ჩავუნერგო საშინელი შურისძიება.“
(ბერეჟიანი, 1982, გვ.12)*

ამავე ლექსში ისმის აკაკის „ჭაღარას“ გამომახილიც:

*„მხოლოდ სისხლისთვის გიხმობს ჩემი ბუკი-ნაღარა!
ისე არ ჩავალ ცით მოსული ბნელ სამარეში,
თუ არ შევღებე მტრების სისხლით ჩემი ჭაღარა!“*

ლექსის ფინალური აკორდი კი საყოველთაოდ ცნობილი სტროფია:

*„ვარ ჩემი ქვეყნის გულდამწვარი ჭირისუფალი
ერის ბრწყინვალე გამარჯვებით მსურს გავიხარო,
თუ საქართველო არ მეყოლა თავისუფალი,
დე, მტვრად ქცეული დამენახოს მთელი სამყარო.“
(ბერეჟიანი, 1982, გვ.15)*

სრულიად ნათელია, რომ პოეტისათვის საქართველო როგორც მიკრომოდელი არის ის სარკმელი, რომლის მეშვეობითაც აღიქვამს მთელ მაკროსამყაროს სიმონ ბერეჟიანის ლირიკული გმირი.

პოეტის ფიქრი რომ უკვდავებას, მარადისობას უტრიალებს, ეს გასაკვირი სულაც არაა. ლექსში „მარადისობა“ ავტორისათვის მზის სიმბოლო უკვდავების წყაროდ ქცეულა. მზის ოქროს ისრების სახით იღვრება გულში „სითბო, ალერსი და სიყვარული“ (ბერეჟიანი, 1982, გვ.14). უკვდავების კარიბჭესთანაც კი ლექსის ლირიკულ გმირს პეშვებით შუქთა კრებულის შესმა სწადია, რათა იოლად წარმოიდგინოს, როგორ ჰყვავის მზეზე ვარდი წითელი წინანდალისა. ამ ლექსში მზე – სამყაროს გამათბობელი „ოქროს ტახტია საქართველოსი“. ისტორიული წარსულიდან გამოხმობილი მეფე თამარის სახე – მთვარე კი თითქმის ოქროს დილის დადგომას უწინასწარმეტყველებს და უკვდავებაზე ფიქრს ავთანდილის ლაღი სიმღერა უმარტივებს (ბერეჟიანი, 1982, გვ. 14).

ლექსში „მშვიდობით“ სიმონ ბერეჟიანი კვლავ სამშობლოს ჭაღარა მთებსა და ველებს შენატრის, თუმცა ტკივილით გულგასერილი აცხადებს, რომ ვეღარასოდეს დაუბრუნდება მშობელ მხარეს. მხოლოდ მადლობას სწირავს მზესა და მთვარეს, რომ

*„ძველებურად კოხტა ყაზარჩას
ტანზე აცმევენ ჩემს ობოლ მხარეს“.
(ბერეჟიანი, 1982, გვ.15)*

ამჟამად, რომ პოეტი სხვა ლირიკული ქმნილებების მსგავსად ამ ლექსშიც ციურ მნათობებს საქართველოს მფარველ და მზრუნველ უზენაეს ძალასთან აიგივებს.

უბედო, განკითხვის დროის ფონზე ავტორი იმითაც ბედნიერად მიიჩნევს თავს, რომ მის მშობელ ქვეყანას ისტორიული გზით, „ჩვეულებისაებრ მამულისა სლვაი“ არ შეუჩერებია:

*„ბედნიერი ვარ, რომ ჩემს მიჯნურსა
არ გასცვეთია თამარის ქოში“.*

ამიტომაც ეძლევა საოცარი წინასწარჭვრეტა სულის მკვდრეთით აღდგომისა:

*„ვიცი, ოდესმე თვალებს ავახელ
შენს წინაპართა მუხის აკვანში“.*
(ბერეჟიანი, 1982, გვ.15)

ლექსში „წვიმა“ პოეტი გვიჩვენებს, როგორ გრძელდება მისი სულიერი ოდისეა უცხო ქვეყნიდან სამშობლოსაკენ, სადაც იგი იდეალად ქცეული თამარის ეპოქაში გადადის. ზურმუხტის სასახლის აღმასის გაღავანს სამასი ხევისური დარაჯობს, ხოლო ლურჯა ცხენზე ამხედრებული თამარის გვერდით დავით სოსლანისა და შოთა რუსთველის სილუეტებსაც ვხედავთ. მაგრამ წარსულის იდეალიზაციის ეს საოცარი მოვლენა მაშინვე განქარდება, როგორც კი ლირიკული გმირი მიწაზე ფეხს დაადგამს და წარმავლობის უღმობელი ცელით განადგურებულ სურათს ხედავს:

*„შავ ხალიჩებზე დაყრილან მთები,
როგორც დაღლილი გოლიათები“.*
(ბერეჟიანი, 1982, გვ.17)

უზენაესის ხმაც ესმის ავტორს, ეს ხმა აუწყებს, რომ მის მამულს უფალი იცავს და მომავლის იმედი კვლავ აკიაფდება ძველ ნანგრევებზე:

*„დიდი წარსული, ძველი დიდება
განმეორდება, განმეორდება“.*
(ბერეჟიანი, 1982, გვ. 17)

ამ ლექსში განსაკუთრებით გამოიკვეთა, რომ წარსულის ფესვებზე, ეროვნულ ღირებულებებზე აღმოცენდება ღვთაებრივი რწმენა. ამიტომაც აცხადებს პოეტი:

*„და მეც იმ დღიდან ციური ხმები
თან დამაქვს გულში, ვით ბასრი ხმლები“.*
(ბერეჟიანი, 1982, გვ. 17)

პოეტის სანუკვარი ნატვრა ისაა, რომ რწმენის საფუძველზე გადაეცალოს „გოლიათ წარსულის ხავსი და მტვერი“ (ბერეჟიანი, 1982, გვ.17).

ლექსში „უკვდავება“ ჩანს ლირიკული გმირის დიდი იმედი, რომ გარდაცვალების შემდეგ მისი გული და გონება მაინც, თუნდაც მტვრად ქცეული დაუბრუნდება მშობლიურ მხარეს. ყვავილესად განმეორდება და სწამს, რომ „ქარი წაიღებს ჩემს ფერფლს სიმღერით“ (ბერეჟიანი, 1982, გვ.19).

უმძაფრეს ემოციებს აღძრავს ლექსი „გული“, რომელშიც პოეტი თავის გულს მიმართავს:

*„მაგრამ იმ მიწამ, მშვენიერმა, მე რომ გამზარდა,
მითხარ, რა მოგცა, ჩემო გულო, ცრემლების გარდა?“
„და ერის სევდა, ერის ცრემლი, ვით ცხელი ტყვია,
მე დამაქვს გულით და ჭრილობა მძიმე მატყვია.“*
(ბერეჟიანი, 1982, გვ.19)

მიუხედავად ამ დიდი ტრაგედიისა, პოეტი რწმენით აღნიშნავს

„მაგრამ ჯვარცმამივ არის ოხვრაც და ნეტარებაც.“
(ბერეჟიანი, 1982, გვ.19)

მხატვრული თვალსაზრისით ყურადღებას იქცევს ლექსი „მერცხლის წყევლა“, რომელშიც მოხუცი გადიას დარიგება ცხოვრებისეულ სიბრძნედაა გარდასახული:

„ნუ ანგრევ, ბიჭო, მერცხლების ბუდეს!
მეუბნებოდა ხშირად გადია,
–თეთრგულა ჩიტი სადღა დაბრუნდეს,
როცა სახლ–კარი არ აზადია...“
„თუ იმედებმა დაიგვიანეს,
გულს ხომ აცოცხლებს მზის სიყვარული,
უძირო ზღვასა და ოკეანეს
როგორც მტკვრის ტალღებს
გავსჭრი მხარულით“.

(ბერეჟიანი, 1982, გვ. 21)

კიდევ ერთხელ დასტურდება, თუ რა ძალა აქვს მზის სიმბოლოს პოეტის ოპტიმისტური განწყობისათვის, მაშინაც კი, როცა ყარიბი პოეტი უძლებს ძისაგან განსხვავებით სრულიად მოკლებულია სამშობლოში დაბრუნების პერსპექტივას.

„შენ მეტყვი: შვილო! თეთრგულა მერცხლებს
ამქვეყნად არ გაქვთ თავშესაფარი!“
(ბერეჟიანი, 1982, გვ. 21)

დიადი სულნი წუთისოფლად მოგზაურობენ,–ამბობს ჯონ ქიტსი თავის ლექსში „ჰეიდონს“ და ბარათაშვილის გზებით(სულიერ პლანში) მოგზაური პოეტისათვის ასე გამოიხატება მაინც იმედიანი განწყობა ლექსში „მგზავრი“:

„გამოუგ ზავნის მზე ბნელ ქვეყანას
ახალ რაინდებს, აწყვეტილ რაშებს.“
(ბერეჟიანი, 1982, გვ. 24)

იმ ქვეყანაში, რომელიც მამინაცვლად ექცა პოეტს, სამშობლო თავისი უმაღლესი სახე–სიმბოლოებით წარმოუდგება და კიდევ ერთხელ აგრძნობინებს სულიერ ტრაგედიას, რომელიც მკაფიოდ იკითხება ლექსში „სამშობლო უცხოეთში“:

„დამარხეს ჯვარი, ფარხმალი, დროშა
მთელი დიდება ჩვენს წინაპართა.“
(ბერეჟიანი, 1982, გვ. 27)

და კიდევ მეტი:

„მე მახსოვს, ზვირთებს დავადე ყური;
მესმოდა: თბილისს ვესროლეთ ტყვია
და დავუარეთ შემდეგ ლეკური.“
(ბერეჟიანი, 1982, გვ. 28)

რიტორიკულ შეკითხვად გაისმის ლექსის ფინალში ნათქვამი:

„მე ქართველი ვარ და ზანტი თვალი
ვერ მოვაშორე მოწყენილ სივრცეს
მიყვარს უმიზნოდ გზები სავალი
და მამინაცვალს ნეტა რად მიმცეს?“
(ბერეჟიანი, 1982, გვ. 28)

არა მხოლოდ მშობლიური სანახები, ქართული მელოდიები სამუდამოდ ჩაკირულა უცხოეთში მყოფი პოეტის სულში და მის სმენას ქართული ხმები არხევს. ლექსში „ურმული“ სიმონ ბერეჟიანი დიდი ტკივილით აღნიშნავს, რომ არც მძა ამ ქვეყნად, არც მეგობარი ჰყავს და მონატრებით მიმართავს თავის მშვენიერ დედოფალივით წარმოსახულ ქვეყანას: „რა ლამაზი ხარ დედოფალო, როგორი ნაზი“ (ბერეჟიანი, 1982, გვ. 34), ჯაკომო ლეოპარდის „ოდა იტალიისადმი“ გვახსენდება, როცა ისიც მიმართავს თავის სამშობლოს – *იტირე, ჩემო დედოფალო, ო, იტალია*. და მაშინ, როცა ზეცაში „თეთრ ღრუბლებში ისხდნენ მოწყენით

ანგელოზები და ღვთისმშობელი,“ (ბერეჟიანი, 1982, გვ. 33) სწორედ ურმულის ხმა აფიქრებინებს პოეტს:

*„კვლავ იმეფებს ჩემი ქვეყანა
თუ გლოვის ნაცვლად მესმის ურმული.“
„მადლი უფალსა, ამ კუთხის გამჩენს!
ზეცაში ცხოვრობს დიდი მსაჯული;
იმღერე გლეხო! ჩვენ გადაგვარჩენს
შენი ჰარალე და კრიმანჭული.“
(ბერეჟიანი, 1982, გვ. 35)*

სიმონ ბერეჟიანი II მსოფლიო ომის დროს გარდაიცვალა. მისი საფლავი, სამწუხაროდ, დაიკარგა. ვიქტორ ნოზაძე იხსენებდა, რომ სიმონიკა ბერეჟიანს, სამშობლოდან მოწყვეტილს, უცხოეთში გადმოხვეწილი ქართველობა კარგად იცნობდა. ყველას უყვარდა და ეს სიყვარული წარმოშობილი იყო მისი გულის ნიჭიდან; მთელი მისი არსება შეპყრობილი და მოჯადოებული იყო სამშობლოს სიყვარულით და ამ სიყვარულის სხივებს ჰფენდა ყველას და ყველაც იმავე გრძნობით უპასუხებდა. ნოზაძის აზრით, იგი გულით ატარებდა საქართველოს და იყო თავდაჯერებული მიჯნური სამშობლოსი. სამშობლოც არ ასვენებდა მას და უამრავ საუკუნეთა განმავლობაში ქართული სისხლით გაჟღენთილი მიწა მოუხმობდა. მას არ შეეძლო მიახლოება, მტერი ფლობდა სამშობლოს და იგი უცხოეთიდან ელოლიავებოდა მას, უგალობდა. ვიქტორ ნოზაძეს, თავად ემიგრანტსა და ქართველი ხალხის მოსიყვარულეს სიმონიკა ქართველი ერის დასაბამიდანვე თანმდევ სულად და ღვიძლ შვილად და მისთვის ფხიზელი მეომრად მიაჩნია.

მართალია, არ ვიცით, თუ საით მიდიან ღრუბლები, მაგრამ ბერეჟიანის მზერა ყველა საზღვარს გადასწვდება და ლექსით „პაემანი მთაწმინდაზე“ მშობელ მიწას მიაშურებს ღრუბლებთან ერთად:

*„ღრუბლებო! ვამბობ ვესტუმროთ
ჩემსა მშობელსა მხარესა,
ზეცაში ყოფნას მირჩვენის,
რომ ვიწვე მის სამარესა.“
(ბერეჟიანი, 1982, გვ. 43)*

და მკითხველის ცნობიერებაში დამკვიდრებული გრიგოლ ორბელიანისეული საქართველოს უნიკალურობისა და ერთადერთობის ფორმულას უზენაესის ისეთი რწმენა ადგას შარავანდედად, რომელიც ყარები პოეტისათვის ერთადერთ სულიერ თავშესაფრად უნდა ქცეულიყო:

*„სხვა საქართველო სად არის,
კუთხე, ნაკურთხი უფლისა?!
მთვარე ქათიბსა უკერავს,
მზე ოქრომკედით უვლისა!“
(ბერეჟიანი, 1982, გვ. 45)*

ქართულ პოეზიაში არაერთი პოეტის შემოქმედებაში გახმოვანებული „სხვა საქართველოს“ უკვდავი კონოტაცია სიმონ ბერეჟიანთან განსხვავებულ პოეტურ რიტმს იძენს და სრულიად თავი-

სუფლად მკვიდრდება თავისი ძალმოსილებით. ემიგრაციაში აღსრულებული პოეტის იდეალიც ხომ ისაა, რომ სანატრელ მთაწმინდაზე მკირფას წინაპართა თანავარსკვლავედს შეუერთოს წამებუ-
ლი სული და პოეტური გულის უკანასკნელი ამოძახილი.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- ბერეჟიანი, ს. (1982). ლექსები, „მეორე მსოფლიო ომში საქართველოს გასათავისუფლებელ ბრძოლაში დაღუ-
პულ ქართველ მამულიშვილთა ხსოვნას“, პარიზი.
ნიშნიანიძე, რ. (2005). „საქართველო სამანს აქეთ და სამანს იქით“, თბილისი: „მერანი“.
ნოზაძე, ვ. (2001). „ვეფხისტყაოსნის განკითხვანი“, წიგნი პირველი, თბილისი: „სადარა“.

References:

- Berezhiani, S. (1982). Leksebi, “Meore msoplio omshi Sakartvelos gasatavisuplebel brdzolashi daghup’ul kartvel mamu-
loishvilita khsovnas”. [Poems, “In Memory of the Georgian Fatherland Sons Who Died in the Battle for the
Liberation of Georgia in World War II”]. Paris.
Nishnianidze, R. (2005). Sakartvelo samans aket da samans ikit. “ [Georgia on the Edge of the Earth and the Edge of the
Earth”]. Tbilisi: “Merani”.
Nozadze, V. (2001). Vepkhistq’aosnis gank’itkhvani. Ts’igni p’irveli. [“The Judgments of the Knight in the Panther’s
Skin”, Book One]. Tbilisi: “Sadara”.

Salome Lomouri

სალომე ლომოური

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი

Georgia, Tbilisi

საქართველო, თბილისი

The Poetics of Shalva Amirejibi's Dedicatory Poems

შალვა ამირეჯიბის მიძღვნილი ხასიათის ლექსების პოეტიკა

DOI: <https://doi.org/10.62119/cils.18.2025.10942>

Most dedicatory poems by the Georgian émigré poet Shalva Amirejibi employ established European and Eastern forms. Poems from *Enamels* (*Blue Enamels*) are addressed to his muse and wife, Veriko Anjaparidze. The ghazal *Hazal* comprises seven stanzas in high shairi (4/4, 2/4/2). The sonnet *Manana Orbeliani*, written in classical Besiki meter (5/4/5), uses abab/abba rhyme schemes and concludes with a sonnet key again invoking Veriko, possibly prompting Lado Asatiani's pairing of names. *On the Death of Kote Afkhazi* reshapes the sonnet form through three quatrains and a three-line key, affirming Amirejibi's role in modern Georgian poetic reform.

Keywords: Shalva Amirejibi, dedicatory poems, sonnet, ghazal, rubai

საკვანძო სიტყვები: შალვა ამირეჯიბი, მიძღვნილი ლექსები, სონეტი, ყაზალი, რობაი

შალვა ამირეჯიბის, ცნობილი ქართველი ემიგრანტი პოეტის, მიძღვნილი ხასიათის ლექსების უმრავლესობა ევროპულ და აღმოსავლურ მყარ სალექსო ფორმებს განეკუთვნება. პოეტს ამგვარი ხასიათის ბევრი ლექსი აქვს. 1922-1924 წლებში მან დაწერა ს. ყანჩელის, შ. დადიანის, პ. ქავთარაძის, გრ. რობაქიძის, გ. ლეონიძის, შ. შარაძის, ი. გრიშაშვილის, კ. ანდრონიკაშვილისა და სხვათა მიძღვნილი და ეპიგრამები.

პოეტის მუზასა და მეუღლეს, ვერიკო ანჯაფარიძეს, ეძღვნება შალვა ამირეჯიბის ცნობილი პოეტური კრებულის „მინანქარების“ ლექსები – „ლურჯი მინანქარები“. ერთ-ერთი ცნობილი მაგალითია ლექსი: „ვ.ა.“, რომელიც 10-მარცვლიანი სიმეტრიული 5/5 საზომით არის შესრულებული. ლექსი ოთხი კატენისგან შედგება და ჯვარედინი – abab და ინტერვალიანი – xaxa რითმებით არის გარითმული.

თქვენ სიყვარულზე მითხარით „არა“
და მომიხურეთ გულის კარები,
მაგრამ მე მაინც ტკბილ არმადანად
მოგართვით ლურჯი მინანქარები.
(„ვ.ა.“, ამირეჯიბი)

შალვა ამირეჯიბმა ვერიკო ანჯაფარიძეს მიუძღვნა „ჰაზალიც“ (დაზალი, ყაზალი, გაზელა), რომელიც მაღალი შაირით (4/4, 2/4/2) არის დაწერილი.

„ყაზალის სამშობლო არაბეთია. არაბულში მას ორი მნიშვნელობა აქვს: 1. ტრფიალი, 2. ლირიკული ლექსი. სპარსულმა პოეზიამ ფართოდ გაუღო კარი ლირიკული ნაწარმოების ამ მოქნილ ფორმას. მისი სტროფულ-რიტმული მოდელია: aa xa xa xa (x გაურითმავ ტაქს ალ-ნიშნავს). ყაზალი ბეითებისგან (ორ-ტაეპოვანი სტროფებისგან) შედგება და ერთ საზომსა და რითმას ემყარება. პირველი ბეითის ორივე ტაეპი გარიტმულია, დანარჩენ ბეითებში კი მხოლოდ ლუწი ტაეპები ირიტმება“ (ბერიძე, 1995, გვ. 308).

ქართულ სინამდვილეში ამ მყარი სალექსო ფორმის სახელწოდების ფონეტიკურ-ფონოლოგიურად შეპირობებული მცირედ განსხვავებული ვარიანტებია: ყაზალი, გაზელა, ყაზელი, ღაზელი. იგი ერთგვარი ლექსია, რომლის ყოველი ლუწი სტროფის ან სტრიქონის დაბოლოება ისეთივეა, როგორც პირველი სტროფის ან სტრიქონის დაბოლოება. ყაზელისთვის შესაძლებელია ყოველგვარი ზომა იქნეს გამოყენებული (ჯიქია, 2018, გვ. 487).

შალვა ამირეჯიბის „ჰაზალი“ ბეითების ნაცვლად კატრენებად არის დაყოფილი (თუმცა შესაძლოა, ეს ბეჭდვის თავისებურებაა და ლექსი პოეტის ხელიდან ამ სახით არ გამოსულა). პოეტი 8-მარცვლიან მაღალ შაირს (4/4) იყენებს. ყოველი მეორე ტაეპის რითმა იდენტურია – „რა უნდა ვქნა“, თუმცა კლასიკური ყაზალისგან განსხვავებით, პირველი სარიტმო წყვილიც ინტერვალიანია – xa. ლექსი სატრფიალო ლირიკული ხასიათისაა:

*შენ ვარდი ხარ ახლად შლილი,
გაზაფხულზე რა უნდა ვქნა,
შენთან ახლოს ყოფნა მინდა,
მანძილიდან რა უნდა ვქნა,*

*საიდუმლო ვერსად გითხარ,
მარტო ჩემთვის რა უნდა ვქნა.
შენთვის ბევრი სიტყვები მაქვს,
ნეტავ, მეტი რა უნდა ვქნა,*

*მზე არა მწვავს, გავიშალო,
მთვარის შუქზე რა უნდა ვქნა,
გული შეხვეული დამაქვს,
გაზაფხულზე რა უნდა ვქნა?!
(„ჰაზალი“, ამირეჯიბი)*

ცნობილი ბესიკური მეტრით – 5/4/5-თა და გარიტმვის სხვადასხვა სისტემით – abab (პირველი და მეორე კატრენები) და abba (მესამე კატრენი) არის შესრულებული სონეტი „მანანა ორბელიანი“, რომელიც სონეტის გასაღებით მთავრდება. კლასიკური სონეტი ორი კატრენისა და ორი ტერცეტისგან შედგება. სონეტის გასაღები, ჩვეულებრივ, ბოლო ტერცეტში ან ბოლო სტრიქონშია განთავსებული. იგი ლექსის დედააზრს ხსნის, ანდა კონფლიქტის გადაწყვეტას გვთავაზობს. მისთვის ზოგჯერ დამახასიათებელია ე.წ. **მოულოდნელი შემობრუნება** (იტალ. *volta*).

შალვა ამირეჯიბის სონეტის გასაღები ტერცეტის ნაცვლად, ორტაეპედის სახით არის წარმოდგენილი.

*შენს ძვირფას სახეს აღარ უნდა განმეორება,
ვერავინ შესცვლის შენს სურათზე ფერებსა მკრთალებს
და მარადობის მიუღია მას ამბორობა
ვით სიჯისმონდო მაღატექსტას ნაკვეთ მედალებს.*

*თითონი გაყრილნი თვალ-ლალებში ისვრიან ალებს,
კამათელისა მათ უყვარდათ ნაზი გორება,*

*ცისფერ ატლასის ნაოჭებში მე რომ მაწვალებს,
იმ დროებისა იმმუშნება ისევ ზმორება.*

*შენში კვნესიან ხმაწასული მუხამბაზები,
ეგ არშები გულს მესობა ყაისნაღებად
და მიმაჩნია ჩემი თავი ათასნაქებად,
რომ შენსა დღეებს მე აქედან ვეჯამბაზები!*

*ჯერ არ ენახეთ, ო, მანანა, ქართლისა ქალებს,
როს შენს წინაშე ისველებდა ვერიკო თვალებს.
(„მანანა ორბელიანი“, ამირეჯიბი)*

ი. ბეხერი აღნიშნავდა, რომ სონეტი არც ერთ ქვეყანაში არ დამკვიდრებულა სტიქიურად, თავისთავად და, რომ იგი აღმოცენდება გონივრული განსჯის, ღრმად მოფიქრებული თეორიის შედეგად (ბარბაქაძე, 2014, გვ. 382). მაშინაც კი, როცა პოეტები სონეტის კანონიკურ ფორმას ცვლიან (მაგ. კოჭლი სონეტი), ისინი დიდწილად ინარჩუნებენ ამ ფორმის ძირითად მახასიათებლებს. შალვა ამირეჯიბის სონეტიც არღვევს კლასიკურ ფორმას: სამი კატრენისა და ერთი ორტაეპედისგან შედგება.

ლექსის უკანასკნელ სტრიქონში პოეტი კვლავ ახსენებს ვერიკოს. ვფიქრობთ, ლადო ასათიანის პოეზიაში მანანა ორბელიანისა და ვერიკო ანჯაფარიძის სახელების დაწყვილება შალვა ამირეჯიბის ამ სონეტის გამომახილი უნდა იყოს.

ყურადღებას იქცევს მესამე კატრენის ხუთმარცვლიანი ზედაქტილური რითმები – „მუხამბაზები – ვეჯამბასები“, „ყაისნაღებად – ათასნათებად“. პოეტი, ფაქტობრივად, ქართული სონეტის ნაირსახეობას ქმნის: იგი სონეტის გასაღებში რითმის გამო აწყვილებს „ქალებს“ და „თვალებს“, ამასთანავე, ყურადღება მიემართება პოეტის მუზას – ვერიკო ანჯაფარიძეს. აღსანიშნავია ისიც, რომ სტროფებში მონაცვლეობს ღია და დახურული რითმები, თითოეულ სტროფში ერთი სარიტმო წყვილი ღიაა, მეორე კი დახურული. მაგალითად: ჯვარედინი რითმა (abab): „განმეორება – ამბორება“, „ფერებსა მკრთალებს – ნაკვეთ მედალებს“, „ალებს – მაწვალებს“, „გორება – ზმორება“.

8-მარცვლიანი დაბალი შაირით (5/3) არის გამართული „მიყვარდა თქვენი შლეიფი“. პოეტი კვლავ ჯვარედინ რითმას (abab) მიმართავს.

*მიყვარდა თქვენი შლეიფი,
თქვენი კაბები გრძელქოზა,
თქვენს დღეობაში ქეიფი,
თქვენი უმანკო ცელქოზა.*

*მხრებზე დაყრილი ხშირი თმა,
უბე, შეკრული ღილითა,
საღამოს სიყვარულის თქმა
და გაბუტება დილითა!*

*ეხლა თქვენ მოკლედ იკრიჭავთ,
მოკლეს ატარებთ კაბებსა,
მკლავი სულ ღია მოგიჩანთ
და იცხებთ ფერად აბებსა!*

*დრო იყო, თითონ გცოდავდით,
თვალი ტანთ გხდიდათ ამოსა,
ახლა ჟინდაგიცოტავდით
და თვალით გაცმევთ სამოსსა!
(„მიყვარდა თქვენი შლეიფი“, ამირეჯიბი)*

ამ ოთხკატრენიანი ლექსის ბოლო სტროფის რითმა – „თითონ გცოდავდით – ჟინდაგიცო-ტავდით“, რომელიც ყურადღებას იქცევს ექვსმარცვლიანი კომპოზიციით. ექვსმარცვლიანი სარიტ-მო ერთეული იშვიათია ქართულ ლექსში (მაგ. შოთა რუსთაველის „ჩავაქარაბაკე“).

8-მარცვლიანი მაღალი შაირით – 4/4 დაწერილ მიმღვნითი ხასიათის ლექსში „ნ. ამირეჯიბის ასულს“ რითმა მეორდება პირველ და მეოთხე კატრენებში: „ჟალუიზებს – ილუზიებს“.

*მთვარე სარკმელს გადმოხრილა,
სიო არხევს ჟალუიზებს,
შენსა ბაღში ნინო გრილა
და ეძლევა ილუზიებს!*

*შენ ერთობი დღესაც მარი
იცვავ ბატისტს, კისეიას,
სხვადასხვა ხარ ვით სიზმარი,
შესტრფი უცხო იდეიას!*

*მაგრამ ეხლა გაცრეცილი
სდგეხარ სარკმელს და სდუმს ენა,
გულმა გითხრა ერთი ცილი;
ვითომც გიყვარს ვიღაც შენა!*

*ჭორი უთქამს! მხოლოდ გრილა
სიო არხევს ჟალუიზებს,
მთვარე სარკმელს გადმოხრილა
და ეძლევი ილუზიებს!*

(„ნ. ამირეჯიბის ასულს“, ამირეჯიბი)

სონეტის სახესხვაობათა რიგს უნდა მივაკუთვნოთ შალვა ამირეჯიბის სონეტიც – „კოტე აფხაზის სიკვდილზე“, რომელიც კატრენებისა და სონეტის სამტაეპიანი გასაღებისაგან შედგება. პოეტი სონეტის მეტრად კვლავ 5/4/5 ბესიკურ საზომს ირჩევს:

*როს ჩვენი დროის რეგვენობის მწირ ანარეკლად,
ჩვენში მატურებს ისე დგამენ, ვით თივის ზვინებს,
თავისის ფეხით ადის ბრიყვი კვარცხლობეკ ზედ ძეგლად
და ჯალათობა სათნოების იწნავს გვირგვინებს.*

*შენ მოკლებული საფლავისა მყუდრო სიამეს,
განუბანელი აიაზმით ადის წყლებიდგან,
უცდი, შემოვა მტრის ბანაკში ეტლი პრიამის,
რომ გამოიხსნას შვილის გვამი მტრის ხელებიდან.*

*და გენატრება შენ საფლავი სადმე მდებოზედ,
რომ უდგეს ბუჩქი, ზედ ბილიკი ჩაუდიოდეს
რომ კვლავ შეგეძლოს გადმოხედვა საქართველოზედ
და შენი გული იმის ბედზედ აღარ სჩიოდეს.*

*არ ითაკილებს ჩვენი დრო, რომ გაგხადეს ლეში,
ჩვენ მწუხარ გულებს შენი ფიქრი მაინც უნათებს,
და რომ სახელი დიდი გქონია შენ სიცოცხლეში,
ეხლა შენ ამას ველარავინ დაგამუნათებს!*

(„კოტე აფხაზის სიკვდილზე“, ამირეჯიბი)

ისიც უნდა აღვნიშნოთ, რომ შალვა ამირეჯიბმა 1909 წელს ჟურნალ „ჩვენ ერში“ გამოაქვეყნა „რობაიები“. რობაის გარითმვის სქემაა aaba ან aaaa, თუმცა შალვა ამირეჯიბის „რობაიები“ არ მიჰყვება ტრადიციულ გარითმვის სქემას, ის დაწერილია დაბალი შაირით (5/3).

გასპაროვი აღნიშნავდა, რომ „ლექსების კითხვისას ჩვენ არასოდეს აღვიქვამთ მხოლოდ იმას, რაც ნათქვამია სიტყვიერად – ჩვენ ყოველთვის შევიგრძნობთ იმასაც, რასაც გვეუბნება მათი მეტრი, რიტმი, რითმები, სტროფები“ (გასპაროვი, 2003, გვ. 13). ყველა ამ კომპონენტის ანალიზი უადრესად მნიშვნელოვანია ლექსის კვლევისას. შალვა ამირეჯიბის მიმდევნითი ლექსების შესწავლისას ცხადი ხდება, რომ იგი უპირატესობას ანიჭებდა კლასიკურ საზომებსა და ლექსის იზოსილაბურ წყობას.

იზოსილაბიზმი ხელს უწყობს ლექსის მუსიკალურობას, თუმცა ევფონიური კეთილხმოვანების გარეშე, მხოლოდ საზომთა სიმეტრიულობით მუსიკალური ჰარმონია ძნელად მიიღწევა, რაც ადვილი შესამჩნევია ზემოთ მოყვანილ ზოგიერთ სტრიქონში. საყურადღებოა, რომ სამაგალითოდ მოყვანილ ლექსებში არათუ ჰეტეროსილაბიზმი, ერთი საზომის ვარიაციებიც კი იშვიათად მოიძებნება (მაგალითად, დაბალი და მაღალი შაირის შერევა). თითოეული მხატვრული ტექსტი თავიდან ბოლომდე ერთი კონკრეტული საზომით არის გამართული. სამაგიეროდ, სტროფიკაში პოეტი ხშირად უხვევს კლასიკური მყარი სალექსო ფორმის ნორმატივებიდან, თუმცა მისი ლექსების ნამდვილი სამკაული მდიდარი რითმებია.

შალვა ამირეჯიბის ევროპული და აღმოსავლური მყარი სალექსო ფორმების შესწავლისას ჩანს, რომ ემიგრანტი პოეტი ჩართული იყო უახლესი ქართული პოეზიის რეფორმაციის პროცესში და არ ერიდებოდა სხვადასხვა ფორმის გამოყენებას, რაც მის შემოქმედებას მრავალფეროვანს ხდის. მის მიმდევნით ლექსებში ტრადიციული ქართული ლექსის მონაპოვარს ერწყმის ნოვატორობა, რაც მყარი სალექსო ფორმების სახეცვლილებებში გამოიხატება.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- ამირეჯიბი, შ. პოეზია. <https://poetry.ge/pages/shalva-amirejibi/poems>
ბარბაქაძე, თ. (2014). ლექსმცოდნეობა. თბილისი: „ტსუ გამომცემლობა“.
ჯიქია, მ. (2018). ევროპული და აღმოსავლური მყარი სალექსო ფორმები ქართულ პოეზიაში. ნაწილი I. ისტორია. თეორია. თბილისი: „ტსუ გამომცემლობა“.
Гаспаров, М.Л. (2003). *Очерк истории европейского стиха*. Москва: „фортуна лимитед“.

References:

- Amirejibi, Sh. P'oedia. [Poetry]. <https://poetry.ge/pages/shalva-amirejibi/poems>
Barbakadze, T. (2014). Leksmtsodneoba. [Poetics]. Tbilisi: „tsu gamomtsemloba“.
Gasparov, M.L. (2003). Očerk istorii evropejskogo stiha. [Essay on the history of European verse]. Moskva: „fortuna limited“.
Jikia, M. (2018). Evrop'uli da aghmosavluri mq'ari salekso pormebi kartul p'oedia. Nats'ili I. Ist'oria. Teoria. [European and Eastern solid verse forms in Georgian poetry. Part I. History. Theory]. Tbilisi: „tsu gamomtsemloba“.

Irma Ratiani

ირმა რატიანი

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი

Georgia, Tbilisi

საქართველო, თბილისი

The Works of the First Wave of Georgian Emigration. Genre Classification.

Review.

**პირველი ტალღის ქართული ემიგრაციის შემოქმედება. ჟანრული კლასიფიკაცია.
მიმოხილვა.**

DOI: <https://doi.org/10.62119/cils.18.2025.10943>

The general purpose of this study is to examine the literary legacy of Georgian émigrés using modern methodologies. The ultimate goal is to study the worldview, conceptual, and stylistic characteristics of the literary and artistic heritage of Georgian emigrant authors, their creative identity, and their creative connections with Georgian classical and Soviet, as well as European, writing. However, to fully develop this research, it is necessary to overcome the initial stage associated with the genre classification of works by émigré authors, which is presented below.

Keywords: Émigré writers, Georgian, literary genres

საკვანძო სიტყვები: ემიგრანტი მწერლები, ქართველი, ლიტერატურული ჟანრები

წინამდებარე სტატია წარმოადგენს მცდელობას, განხორციელდეს ქართული ემიგრაციის პირველი ტალღის (1920-30-იანი წწ.) წარმომადგენელთა შემოქმედების პირველადი ჟანრული კლასიფიკაცია.

საკითხის დასმა:

ქართული ლიტერატურის ისტორიის ნებისმიერი ინტერპრეტაცია, რომელიც არ მოიცავს ემიგრანტების მწერლობას, წარმოადგენს ქართული ლიტერატურის არასრულყოფილ ხედვას. ქართველი ემიგრანტი მწერლები ცდილობდნენ ეპოვათ საკუთარი თავისა და თავიანთი მწერლობის ადგილი, რასაც დღეს გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება როგორც ქართული მწერლობის, ისე – ევროპაში ემიგრანტების მიერ შექმნილი მწერლობის სრულყოფილად გააზრებისთვის. ას წელზე მეტი გავიდა მას შემდეგ, რაც, ბოლშევიზმის იდეოლოგიურ დიქტატურასთან განცდილი მარცხის კვალდაკვალ, ქართული საზოგადოების ერთმა ნაწილმა იძულებით დატოვა სამშობლო და ევროპის ტერიტორიაზე გადაინაცვლა. მათ შორის, მრავლად იყვნენ შემოქმედებით ნიჭით დაჯილდოვებული პიროვნებები, რომლებმაც სამშობლოს ფარგლებს განაგრძეს თავიანთი მოღვაწეობა. შედე-

გად, პირველი ტალღის ქართული ემიგრაციის წიაღში მრავალფეროვანი ლიტერატურული მასალა შეიქმნა.

ჩვენი ფუნდამენტური კვლევის საგანია 1920-30-იან წლებში ევროპულ ქვეყნებში მცხოვრები ქართველი ემიგრანტი მწერლების მიერ შექმნილი ლიტერატურული ტექსტების – პროზის, პოეზიის, ესეისტიკის, ლიტერატურული კრიტიკის და სხვ. – სამეცნიერო შესწავლა და ანალიტიკური კვლევა, რაც რამდენიმე ეტაპს მოიცავს. პოსტსაბჭოთა პერიოდის ქართულმა ლიტერატურათმცოდნეობამ, რომელმაც უკვე გაითავისა ევროპაში აპრობირებული კვლევის მეთოდები, ახლებურად უნდა გაიაზროს და გადაიაზროს ქართველი ემიგრანტი ავტორების ლიტერატურული მემკვიდრეობა, გადასინჯოს ანალიტიკური მიდგომები და ტერმინოლოგიური ტენდენციები.

ფუნდამენტური კვლევის მიზნები და მეთოდები:

კვლევის ზოგადი მიზნები საკმაოდ ფართო და მასშტაბურია, კერძოდ, ქართველი ემიგრანტების ლიტერატურული მემკვიდრეობის თანამედროვე მეთოდოლოგიებით შესწავლის საფუძველზე. დაგეგმილია ისეთი მნიშვნელოვანი საკითხების კვლევა, როგორიცაა: ა) ქართველი ემიგრანტი ავტორების ლიტერატურულ-მხატვრული მემკვიდრეობის მსოფლმხედველობრივი, კონცეპტუალური და სტილური თავისებურებები; ბ) შემოქმედებითი იდენტობის საკითხი (ემიგრანტი მწერლების შემოქმედება ცალკე დგას, როგორც ამას საბჭოთა პერიოდში აცხადებდნენ, თუ ის ქართული ლიტერატურული პარადიგმის განუყოფელი ნაწილია?); გ) ემიგრანტთა შემოქმედებითი კავშირი ქართულ კლასიკურ მწერლობასა და თანამედროვე საბჭოთა საქართველოში მიმდინარე ლიტერატურულ პროცესთან (როგორ აფასებდნენ ისინი საქართველოში დარჩენილი კოლეგების შემოქმედებას და – პირიქით); დ) იმდროინდელ ევროპულ ლიტერატურულ ტენდენციებთან მათი ნათესაობის საკითხი, და სხვ.

თითოეული ამ საკითხის საფუძვლიანი შესწავლა ნათელს მოჰფენს დასახელებული პერიოდის ქართველი ემიგრანტების ლიტერატურული შემოქმედებისა და ქართული ლიტერატურული ტრადიციის მთლიანობის დასაბუთებას. თუმცადა, „ყველაფერი შესავლით უნდა დაიწყოს კაცმო“, ბრძანებდა ილია, და დაგეგმილი კვლევაც ვერ მოძებნის შესაბამის კალაპოტს, თუკი პირველ ამოცანად შექმნილი პროდუქციის ჟანრული კუთვნილების დადგენას არ დავისახავთ. ჟანრული კუთვნილებისა და მრავალფეროვნების დასადგენად კი, პირველ რიგში, უნდა მივმართოთ, მარტივი კლასიფიკაციის მეთოდს, რაც მოგვიანებით გადაიზრდება თვისებრივ ანალიზში და ჩაიშლება შედარებითი ლიტერატურათმცოდნეობის ჰერმენევტიკული მეთოდის სხვადასხვა მოდელებში.

პირველადი კლასიფიკაციის სტატისტიკური შედეგები:

საგანგებო დაკვირვების ობიექტად შეირჩა ქართველ ემიგრანტთა ცნობილი გამოცემები: „კავკასიონი“, „ჯვარი ვაზისა“, „სამშობლოსათვის“, „ბრძოლა“, „სახალხო საქმე“, „ახალი ივერია“, „მხედარი“, „საქართველოს მოამბე“; გაზეთები: „თეთრი გიორგი“, „საქართველო“, „მამულიშვილი“, „თავისუფალი საქართველო“, „ახალი საქართველო“, „დამოუკიდებელი საქართველო“, „ბრძოლის ხმა“ და სხვ., სადაც უხვად იბეჭდებოდა ქართველ ავტორთა ტექსტები. საგანგებო კვლევის საგანი გახდა: ს. ბერეჟიანის, რეო ამონის, რაფის, სტ. კასრადის, გრ. რობაქიძის, ვ. მეგლადის, ბ. ბებურიშვილის, გ. გამყრელიძის, ა. ქეიბურის, დ. მეჩონგურეს, გ. ნოზაძის, გ. ყიფიანის, გელას, გ. ჟურულის, და სხვათა ტექსტები, რომლებიც საკვლევად მონიშნულ პერიოდშია შექმნილი; აგრეთვე, ი. მანწკავას, მ. წულუკიძის, ვლ. ბაქრაძის, ზ. ავალიშვილის და სხვათა ესეები და წერილები.

კვლევის პირველადი შედეგები ეფუძნება თითოეულ მითთებულ ლიტერატურულ ჟანრში შესრულებული სამუშაოს რაოდენობრივ მონაცემებს და ამ პრინციპითაა დალაგებული:

1. **პოეზია** (ს. ბერეჟიანი, დ. მეჩონგურე, ა. ტყემალაძე, რაღვი, ვ. წილოსანი, რეო ამონი, ვ. ბარელი, ტაიფუნი, ფატმან, პრ. აბულაძე, გ. ნაილი, გ. ყიფიანი, ზ. ბებურიშვილი, ო. შუმანია, გ. გამყრელიძე, დ. ყურულიშვილი)¹;
2. **კრიტიკა** (ვლ. ბაქრაძე, ი. მანწკავა, მ. წულუკიძე, ვერიკო სოსანი, თინათინ ჯავარიანი, თამარ ვარდანაძისა, ზ. ავალიშვილი, რ. არსენიძე, ლ. კვარაცხელია);
3. **პროზა** (ს. კასრაძე, მ. მარუშიძე, გ.ა. უტეხელი);
4. **თარგმანი** (რაბინდრანთ თაგორისა, გი-დე მოჰასანისა, ერიკ მარია რემარკისა);
5. **ესეისტიკა** (შ. ამირეჯიბი, აკ. ასათიანი, მ. წულუკიძე, ისახარ);
6. **მემუარული ლიტერატურა** (ვლ. მგელაძე, გ. ჟურული);
7. **დრამატურგია** (დ. ლალიაშვილი).

ამ ეტაპზე, შემოქმედებით თვალსაზრისით, გამოკვეთილია შვიდი საკლასიფიკაციო ჯგუფი; თითოეული მათგანისა და შესაბამისი ავტორების ტექსტების დეტალური შესწავლა საშუალება მოგვცემს, პასუხი გავცეთ ზემოთ დასმულ ფუნდამენტურ კითხვებს, შინაარსობრივი და სტილისტური თავისებურებების გათვალისწინებით.

¹ ფსევდონიმები გაიხსნება კვლევის პროცესში.

Tamar Tsitsishvili

თამარ ციციშვილი

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature,

ივანე ჯავახიშვილის სახ. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

შოთა რუსთაველის სახ. ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი,

Georgia, Tbilisi

საქართველო, თბილისი

Nino Gambashidze

ნინო ღამბაშიძე

Vano Sarajishvili Tbilisi State Conservatoire

Association of Analytical Psychology

ვანო სარაჯიშვილის სახ. თბილისის სახელმწიფო კონსერვატორია

საქართველოს ანალიტიკური ფსიქოლოგიის ასოციაცია

Georgia, Tbilisi

საქართველო, თბილისი

Georgian Women in Emigration

(The Gambashidzes)

ქართველი ქალები ემიგრაციაში

(ღამბაშიძეები)

DOI: <https://doi.org/10.62119/cils.18.2025.10944>

As a result of Georgia's occupation by Bolshevik Russia, part of the population was forced into exile, including the family of the prominent Georgian doctor and public figure Vakhtang Gambashidze (1872–1951). While Gambashidze has been widely studied, this work focuses on the women of his family—his wife Wanda Hope and daughters Medea, Georgetta, and Sunana – their experiences of homeland, emigration, and life abroad. Through their story, the study explores the socio-emotional condition of the first wave of Georgian émigrés in France, issues of identity, and sustained ties with Georgia, drawing on previously unpublished family archival materials.

Keywords: France, Emigration, Medea Ghambashidze, Sunana Ghambashidze, Georgetta Ghambashidze

საკვანძო სიტყვები: ემიგრაცია, საფრანგეთი, მედეა ღამბაშიძე, სუსანა ღამბაშიძე, ჟორჟეტა ღამბაშიძე

ბოლშევიკური რუსეთის მიერ საქართველოს ოკუპაციის შედეგად, საქართველოს მოსახლეობის ერთ ნაწილს სამშობლოს დატოვება მოუხდა. მათ შორის აღმოჩნდა ცნობილი ქართველი ექიმისა და საზოგადო მოღვაწის ვახტანგ ღამბაშიძის (1872–1951) ოჯახი¹. ემიგრაციამდე თბილისში და ემიგრაციის შემდეგ პარიზში მისი სახლი ქართველი ინტილიგენციისა და უცხოელი სტუმრების თავშესაფრად აღიქმებოდა. ვახტანგ ღამბაშიძე განთქმული ექიმი, ტუბერკულოზით დაავადებული ავადმყოფების სამკურნალო კურორტ ცემის დამაარსებელია. ის თბილისის ახლად-

¹ ვახტანგ ღამბაშიძის მშობლები ცნობილი ქართველი სასულიერო პირი დავით ღამბაშიძე („დიდი დეკანოზი“ – ასე მოიხსენიებდნენ მას) და ოლღა ოტრიბიევა – ყაზბეგი (ალექსანდრე ყაზბეგის ბიძაშვილი იყვნენ).

გახსნილ უნივერსიტეტში მედიცინას ასწავლიდა¹. ვახტანგ ღამბაშიძის მეუღლე ამერიკელი ვანდა ჰოპე გახლდათ, რომლისთვისაც საქართველო მეორე სამშობლო გახდა. ივანე ჯავახიშვილმა ვანდა ჰოპე თბილისის უნივერსიტეტის დაარსების შემდეგ ინგლისური ენის პროფესორად მიიწვია. ის უნივერსიტეტის ერთერთი პირველი პედაგოგთაგანია.

წინამდებარე ნაშრომი პირველად ამ ოჯახის ქალბატონებს ვახტანგ ღამბაშიძისა და ვანდა ჰოპეს ქალიშვილებს: – მედეას, ჟორჟეტასა და სუსანას ეხება. მათ მიერ საქართველოდან შორს უცხოებაში განვლილ წლებს და საქმიანობას, ემიგრაციიდან დანახულ სამშობლოს. მათ მცდელობას, კავშირი არ გაეწყვიტათ საქართველოსთან, თავიანთი დიდი ოჯახის ნაწილთან, რომელიც რკინის ფარდის მეორე მხარეს დარჩა და რეპრესიებს ვერ გადაურჩა. ვერცერთი მათგანი ვერ ეღირსა საქართველოში დაბრუნებას. სამწუხაროდ ემიგრაცია და დევნილობა ღამბაშიძეების ოჯახის ჩვეულებრივი მოვლენა გახდა. სამშობლოდან მოწყვეტილებს ბოლომდე არ სურდათ, ან ვერ აცნობიერებდნენ, რომ საქართველოში ვეღარასოდეს დაბრუნდებოდნენ. როგორც ცნობილია, ემიგრანტებმა გარდა იმისა, რომ თავიანთი ეთნიკური კუთვნილება უნდა წარმოაჩინონ, მათ უცხო სოციალურ კულტურულ სივრცეში ადაპტაციაც უნდა შესძლონ. საგულისხმოა, რომ ხშირად სამშობლოდან შორს ძლიერ მამაკაცებსაც კი უჭირთ გადახვეწილი ყოფა და უცხო გარემოს ატანა ამის უამრავი მაგალითი არსებობს. ქართველმა ემიგრანტმა ქალებმა გასაოცარი სიძლიერე და ნებისყოფა გამოიჩინეს, ისინი არ გატყდნენ, არამარტო გაუძლეს ცხოვრების ახალ, ხშირ შემთხვევაში, ემიგრანტებისათვის ჩვეულ გაუსაძლის პირობებს, გადარჩნენ, დიდი მსხვერპლიც გაიღეს და ოჯახის წევრებისათვის სულიერ საყრდენად იქცნენ. მედეა ღამბაშიძის დღიურებში იგრძნობა, რომ ძალზედ რთულია განვლილი წლების შემდეგ ყველაფრის გადაფასება, დაბრუნება იმ ადგილებში სადაც ერთდროულად ბედნიერიც იყო და უბედურიც, ძალზედ სასიხარულო რომ ქართველმა მკითხველმა მედეა ღამბაშიძის – ქართული უნივერსიტეტის პირველი ქართველი სტუდენტის პირადი დღიურის და ჩანაწერების გამოცემა მიიღო (სამწუხაროდ დღიურის დიდმა ნაწილმა ჩვენამდე ვერ მოაღწია. დღიურშივეა მედეასათვის მიწერილი ვიქტორ ნოზაძის წერილები). როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, მედეას ორივე მშობელი თბილისის უნივერსიტეტის ერთერთი პირველი პროფესორები იყვნენ. მედეა ღამბაშიძე იყო პირველი, ვინც ახალგახსნილ უნივერსიტეტში სიბრძნისმეტყველების ფაკულტეტზე შესვლის შესახებ განცხადება შეიტანა. ის თავის დღიურში დიდი სიამაყით იგონებს 1818 წლის 8 თებერვალს (ძველი სტილით 26 იანვარს) უნივერსიტეტის საზეიმო გახსნას. ძალზედ გულისამაჩუყებელია დღიურების ის მონაკვეთი, რომელიც 1968 წლის 14 იანვარს პარიზში „მიუზე სოსიალის“ დიდ დარბაზში საჯარო საზეიმო სხდომაზე მოგვითხრობს. სხდომაზე სხვადა-

¹ სამედიცინო საქმიანობის გარდა იგი „საქართველოს თავისუფლების ლიგის“ ერთერთი დამაარსებელი იყო. საქართველოს მთავრობათან ერთად მონაწილეობას იღებდა დამოუკიდებელი საქართველოს ოსმალეთთან გამართულ საზავო მოლაპარაკებებში. მან ემიგრაციაშიც განაგრძო საექიმო საქმიანობა, გახსნა კლინიკა, პარალელურად სახლში უსასყიდლოდ პაციენტებს იღებდა (სამედიცინო განათლება საფრანგეთში ჰქონდა მიღებული). ვახტანგ ღამბაშიძე სამჯერ გახლდათ პარიზში ქართული სათვისტომოს თავმჯდომარე. 1925 წლიდან სათავეში ედგა ქართულ პოლიტიკურ წითელ ჯვარს, რომელიც ქართულ ეროვნულ კომიტეტად გარდაიქმნა. მისი სამეცნიერო წერილები, როგორც სამედიცინო ისე ცნობილ ქართველ მოღვაწეებზე და ტერმინოლოგიის საკითხებზე სისტემატურად იბეჭდებოდა ქართულ ემიგრანტულ პრესაში. ვახტანგ ღამბაშიძე ფოტოგრაფიით იყო გატაცებული და მის ფოტოებში უნიკალური ისტორიული კადრებია ასახული და შემონახული. ის ქაქუცა ჩოლოყაშვილის პირადი ექიმი გახლდათ და მას უნდა ვუმაღლოდეთ პარიზში ქაქუცას დაკრძალვისა და ნინო პოლტორაცკაიას (ექვთიმე თაყაიშვილის მეუღლე) სამგლოვიარო პროცესიის უიშვიათეს ფოტოებს. აგრეთვე აკაკი წერეთლის დაკრძალვის ამსახველ კადრებს. მან საფრანგეთში ქართული ბიბლიოთეკა დააარსა, აქტიურად მონაწილეობდა კრებულ „მერანის“ გამოცემაში, დაეხმარა სიმეს შოთა ნიკოლაძეს (ქალიშვილი მედეას მეუღლე, ნიკო ნიკოლაძის ძმისშვილი) პარიზში სპორტული ასოციაცია „შევარდენის“ „აღდგენაში“. საქართველოში სპორტული საზოგადოება „შევარდენი“ ვახტანგ ღამბაშიძის სიმეს ქალიშვილის ჟორჟეტას მეუღლემ გიორგი ნიკოლაძემ (ნიკო ნიკოლაძის ვაჟიშვილი) დაარსა. მონაწილეობას იღებდა ქართული სასწავლებელი „კერა“-ს შექმნაში, სადაც ქართველ ემიგრანტ ბავშვებს მშობლიურ ენას, ლიტერატურას, ისტორიას, ცეკვასა და სიმღერას ასწავლიდნენ. ვახტანგ ღამბაშიძეს ეკუთვნის უაღრესად მნიშვნელოვანი მემუარები, სადაც უამრავი აქამდე უცნობი ისტორიული ფაქტია დაფიქსირებული. ვახტანგ ღამბაშიძის ძმა იყო დავით ღამბაშიძე (1884-1963) – პოლიტიკური და საზოგადო მოღვაწე, დიპლომატი და მეცენატი. 1919 წელს საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის დიპლომატიური წარმომადგენელი დიდ ბრიტანეთში).

სხვა თაობისა და მსოფლიო მრავალ ქვეყანაში გაბნეული ქართველი ემიგრანტები „სიამაყითა და დიდი სიყვარულით იხსენებდნენ ქართული უნივერსიტეტის გახსნის ამაღელვებელ დღეს“ (დამბაშიძე, 2024, გვ. 5). სიტყვა მედეამაც წარმოთქვა. თავის დღიურებში მედეა დამბაშიძე აღფრთოვანებული წერს, 26 მაისზე საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადების დღეზე, იმ დიდებულ ადმაფრენასა და წარუშლელ შთაბეჭდილებაზე, რაც ყველა ქართველში დამოუკიდებლობის გამოცხადებამ გამოიწვია, როგორი საოცარი, განწყობა სუფევდა ქვეყანაში, ყველა ენით აუწერელ ენთუზიაზმს განიცდიდა. საქართველოს ისტორიის ახალი ფურცელი ჩვენი თანდასწრებით დაიწერა – წერდა სიამაყით აღვსილი ავტორი. დღიურებიდან ვგრძნობთ, რომ ეს დღე ქართველებისათვის სიკეთითა და სიყვარულით, „განსაკუთრებული სულიერი მდგომარეობით“ და მშვენიერი განცდებით იყო დატვირთული. შემდგომ ავტორი კი უკვე რუსეთის მიერ ქვეყნის ოკუპაციას აღწერს, რომელსაც მამულის დაკარგვისგან გამოწვეულ უდიდეს ტკივილს უწოდებს. ქართველი საზოგადოებისათვის უაღრესად ყურადსაპყრობია მედეას მოგონებების ის ნაწილი, რაც საზოგადოება „შევარდენის“ დაარსებას ეხება. მკითხველის თვალწინ რეტროსპექტულად იშლება 1919 წლის 28 აპრილი. „შევარდენის“ სპორტსმენების პირველი დემონსტრაცია, თავი ოლიმპოზე მეგონა – იხსენებს ავტორი. მედეა დამბაშიძეს „მოუშუშებული ტკივილი იპყრობს“, რომელიც საქართველოს იძულებით გასაბჭოებამ გამოიწვია. დამბაშიძეები უკვე ემიგრაციაში არიან და მათ ისევე როგორც ყველა ქართველ ემიგრანტს ერთი წუთით არ ტოვებს დიდი, არა პირადი, არამედ საერთო დარდი და ნოსტალგია. ავტორი დამაჯერებლად, ელდისაგან გამშრალი, სინანულით გვიყვება იმ დღეებზე, როდესაც უმედობა უკიდურეს ზღვარს აღწევს. ემიგრანტი ქალბატონისათვის ხომ უპირველესი ეროვნული, სოციალური და მოქალაქეობრივი მოვალეობა იყო. მოგვყავს ვრცელი ნაწყვეტები დღიურიდან:

„3 ივნისი 1923 წლის სევდიანი და აუტანელი, ასეთიდიდი უღრმესი მწუხარების და სამგლოვიარო დღე ჩემს ცხოვრებაში არ განმიცდია. ბოლშევიკებმა ხელიდან გამოგვაცალეს ძვირფასი სამშობლო <...> ჩაქრა ოდნავ მბჟუტავი სინათლე, რომელიც ღვიოდა ჩემს გულში. ჩემს მომავალზე ფიქრს შავი ფარდა ჩამოეშვა. იმდენად მოქმედებს ჩემი სამშობლოს, საყვარელი პატარა საქართველოს დაკარგვა, რომ სიცოცხლის ხალისიც მეკარგება. ერთადერთი ჩემი მიზანი იყო სამშობლოსათვის რაიმე სამსახურის გაწევა. ვინაიდან სხვანაირად არ შემიძლია. მინდა ევროპისათვის მეცნო და საერთოდ დედამიწის ზურგისათვის, რომ არსებობს პატარა, ძველი ქვეყანა, რომელიც უდიდესი და ულამაზესი, ყველაზე უფრო ძნელადსატანი ისტორიის შემდეგ კიდევ არსებობს და რომელსაც ასე უღმერთოდ, ლაჩრულად და უსინდისოდ აწვალბენ და უპირებენ ძირფესვიანად მის აღმოფხვრას. ქართველებს ისიც არ გვყოფნის, რომ მომორებული ვართ სამშობლოს, მოწყვეტილები ჩვენ ნაცნობ-მეგობრებს, ნათესავებს, ჩვენ მიწა-წყალს. მოგვდის საშინელზე უსაშინლესი ამბები და ვით ხელფეხმეკრულები არაფერი არ შეგვიძლია იქ დარჩენილ ძმათა მისაშველებლად. პატარა იმედი სამშობლოს გათავისუფლებისა გაქრა. მოსპეს, გათელეს თავიანთი უწმიდური ფეხებით. ერთი იმედი მასულმდგომლებდა, რომ გვყავდა ისეთი გმირები, ვინც სამშობლოსათვის თავდადებულნი ემზადებოდნენ მის გასათავისუფლებლად. <...> საუბედუროდ მხეცებმა აღმოაჩინეს და ეს სამზადისი და არამც თუ ციხეში ჩასვეს მისი უმთავრესი წინამძღვარნი, არამედ მოუსპეს სიცოცხლე, ცივი ტყვეთა განუგმირეს სამშობლოსადმი სიყვარულით მფეთქავი გული საუკეთესო მამულიშვილთ, <...> გულით და სულით მათთან ვიყავი, თითქმის უმთავრესი ძარღვი ჩემი გულისა მათთან შეერთებული მათვის სცემდა. გამიჩერდა, ეხლა გული გამიჩერდა და „დამიხშო უკუღმართმა ნუგემის კარი“ (ბარათაშვილი) (დამბაშიძე, 2024, გვ. 258).

არანაკლებ შთამბეჭდავია, მოგონებების ის ნაწილი, რომელიც პარიზში 1923 წლის 20 მაისს „ქართველ კათოლიკეთა მონასტერში“ საქართველოს დახვრეტილ გმირთა სულის მოსახსენიებელ პანაშვიდს ეძღვნება. „თითქმის მთელი ემიგრაციას მოეყარა თავი. ვიგრძენით ყველამ რომ სამგლოვიარე დღეს ვესწრებოდით, ისეთს როგორც არასოდეს. უცხოეთში გადმოყრილი ქართველობა

არ ვხვდებით ერთმანეთს თუ არა პანაშვიდებზე და დამარხვებზე. ჩვენთვის სამუდამოდ გათავდა მხიარული და სასიამოვნო დღეები. ამ დღესაც შევიკრიბეთ ტაძარში, რომ საუკუნო ხსენება გვეთქვას გმირებისათვის – ვკითხულობთ დღიურში. მედეა ღამბაშიძისათვის სამშობლო სამყაროში ყველაზე დიდი ღირებულებაა, მარადიული კატეგორია. ღამბაშიძის თავს გადამხდარი ამბები ერთიან მთლიან სურათს ქმნის. ავტორისათვის ეს მოგონებები გაუსაძლის ტკივილთან არის დაკავშირებული, როდესაც საკუთარი დარდი მთელი ქართული ემიგრაციის საერთო ტკივილია. დღიურებიდან მკაფიოდ ჩანს, რომ ავტორი თავად არის მონაწილე ამ ისტორიული მოვლენებისა და ჩვენც ამ ამბების მონაწილედ გვხვდის. მის დღიურებში მკითხველი გრძნობს, რომ სამშობლოში მიმდინარე პროცესები ის საყოველთაო ჯოჯოხეთი ემიგრანტებში ტრავმული ცნობიერების დაძლევა შეუძლებელს ხდის. მხოლოდ გასული საუკუნის 70-იან წლებში გახდა შესაძლებელი საბჭოეთში დარჩენილი ბიძაშვილებისათვის ხმის მიწვდენა, როდესაც მედეას ვაჟი, ცნობილი პედიატრი რეზო ნიკოლაძე საქართველოში ჩამოვიდა, შემდეგ კი მისი და ნათელა ნიკოლაძე და მათი შვილები. „ძალიან მასიამოვნებ თუ გამომიგზავნი შენი ქმრის და მანანას სურათებს“, – წერდა მედეა რეზიკოს ხელით თბილისში ჩამოტანილ წერილში თავის ბიძაშვილს თამარ ღამბაშიძეს. (ცნობილი საზოგადო მოღვაწის, ანტონ კელენჯერიძის მეუღლეს).

„ჯუანშერმა (თამარის ძმა) გამომიგზავნა თავისი სურათი შვილებისა და შვილიშვილების პატარა სურათები. ჩემი აზრით, რამაზი შალიკოს (შალვა ღამბაშიძე, ჯუანშერისა და თამარის ძმა, ცნობილი ქართველი მსახიობი) გავს. შენი სურათი მაქვს, მაინტერესებს, ეხლა როგორ გამოიყურები. როცა მივიღებ თქვენ სურათებს, მეც გამოგიგზავნი. რეზიკომ პატარა კოლოფით სანატორიის მიწა ჩამომიტანა და ჟორჟეტას გავუგზავნე შოტლანდიაში, რომ მამას საფლავზე დაეყარა (ცოტა ჩემთვისაც შევინახე!). ჩვენც თქვენსავით სამნი დავრჩით! ჟორჟეტა გადაკარგულშია და ჩვენ თუ არ წავედით მასთან, ისე ვერ ვნახულობთ. ერთი ქალიშვილი ჰყავს ნინო და შვილიშვილი (3 წლის) დავითი, <...> სუნანას სამი შვილიშვილი ჰყავს და ძალიან კარგი ბებია აღმოჩნდა. ისეთი დაკავებულია მათი მოვლით, რომ იშვიათად ვხვდებით ერთმანეთს. მისი ვაჟი გოგი ექიმი და რძალი საავადმყოფოში უფროსი მოწალების და, ბევრს მუშაობენ, <...> მაგრად გეხვევი და გკოცნი. სუნანა და ჟორჟეტაც გიგზავნიან კოცნას. ჯერ-ჯერობით შენი მედია“ (წერილი თბილისში ღამბაშიძეების საოჯახო არქივშია დაცული).

რაც შეეხება ჟორჟეტა ღამბაშიძეს, როდესაც მისი შვილიშვილი დევიდი გაიზარდა, ის გასული საუკუნის 90-იან წლებში თბილისში ჩამოვიდა. დევიდმა გვიამბო, რომ მისი ბებო ემიგრანტის სევდით ცხოვრობდა, რამაც მას დევიდს გადააწყვეტინა, ერთი მხრივ, სერბეთში ჰუმანიტარულ მისიას შეერთებოდა და კონფლიქტის ზონაში ემსახურა, მეორე მხრივ კი, ენახა ის ქვეყანა, რომელზეც, მისი სიტყვებით, ბებო ასე დარდობდა. უსაყვარლეს სამშობლოში კი ბებოს ბევრი რამ გადახდა. ვახტანგ ღამბაშიძის უმცროსი ქალიშვილი ჟორჟეტა გიორგი ნიკოლაძის მეუღლე გახლდათ. ის სრულიად ახალგაზრდა გათხოვდა, მეუღლე მასზედ ბევრად უფროსი იყო. გიორგი ნიკოლაძე ჩვენს უახლეს ისტორიაში გამორჩეული ფიგურაა, ის მათემატიკოსი (სორბონაში დაიცვა დისერტაცია), მეტალურგი, საქართველოს გეოგრაფიული საზოგადოების ერთერთი დამაარსებელი, ცნობილი სპორტსმენი იყო. გიორგისა და ჟორჟეტას საქართველოში ცხოვრება ჩვენი ქვეყნის ისტორიის ერთერთ უმძიმეს ხანაში, ბოლშევიკური ჯოჯოხეთის ზეობის დროს მოუწიათ. ჟორჟეტა ღამბაშიძემ თავისი განვლილი ცხოვრების ამ პერიოდზე (1928- 1931 წ.) უსაზღვრო ტკივილითა და შიშით გაჯერებული მოგონებები დაგვითხროს („მცირე მონათხრობი ჩემს ცხოვრებაზე“. ჟურ. „ჩვენი მწერლობა“, 2009. თებერვალი). რაოდენ მტკივნეული იყო ახალგაზრდა ქალისათვის იმ პერიოდის გახსენება, როდესაც მისმა ოჯახმა ქვეყნიდან ემიგრაცია გადაწყვიტა. ბუნებრივია, რომ მეხსიერებიდან ამ დღეების ამოშლა შეუძლებელია. „ხალხი გარბოდა, შემზარავი სანახაობის მოწმე გავხდით, ბათუმისკენ მიმავალ მატარებელში ყველაფერი სისხლში იყო ამოსვრილი, ახალგაზრდა, დაჭრილი, უხელო, უფეხო ჯარისკაცები შველას ითხოვდნენ, ჩვენ კი უმწეო ვიყავით რამე გვეღონა“ – წერდა ჟორჟეტა. ღამბაშიძეების ოჯახი ცოტა ხნით სტამბულში, ხოლო შემდეგ პარიზში დამკვიდრდა. ჟორჟეტასათვის სამშობლოში დაბრუნების იმედი თანდათან „სულს ღაფავდა“. მას მუდმივად აწუხებდა და სტანჯავდა ფიქრი, ღირდა თუ არა იმ ავადსახსენებელი ამბების გახსენება და აღწერა.

გულის კუნჭულში შეფარული იყო განცდა, რომ კომუნისტებს შეეძლოთ ფეხის მყარად მოკიდება, მათი ოჯახი კი სანატრელ სამშობლოში ვერასდროს დაბრუნებოდა, მუდმივ ლტოლვილობაში გაატარებდნენ ცხოვრების დარჩენილ დღეებს. მეხსიერებაში აღბეჭდილი მძაფრი შთაბეჭდილებები მოსვენების საშუალებას არ იძლეოდა. ვახტანგ ღამბაშიძესა და მისი ოჯახის თითოეულ წევრს სამშობლოს მონატრება ძვალრბილში ჰქონდათ გამჯდარი. „მამა შემზარავი სანახავი იყო, ნაპირზე გამორიყულ თევზს წააგავდა“ – მწუხარებით იხსენებს ჟორჟეტა ღამბაშიძე. დაბრუნების სურვილი დიდი იყო, მაგრამ ბიძაშვილები, ნათესავები, უახლოესი მეგობრები „ბლომად დახვრიტეს, გაჟლიტეს, ან გააციმბირეს“. ჟორჟეტას მოგონებებიდან ვგებულობთ, რომ ის პარიზში „გალინანში“ იწყებს მუშაობას და პირველად ბოლო წლებში ბედნიერების შეგრძნება არ სტოვებს, რადგან ბიბლიოთეკაში ხვდება კიპლინგს, ჯეიმს ჯოისს, მეფე ფრედერიკსა და მის მეუღლე მარიას, ესპანეთის მეფეს და სხვა ცნობილ პიროვნებებს. 1926 წელი დაუვიწყარია მის ცხოვრებაში, მან გიორგი ნიკოლაძე გაიცნო. მიუხედავად იმისა, რომ საბჭოთა მთავრობამ ნიკოლაძეს სასტიკად აუკრძალა ქართველ ემიგრანტებთან შეხვედრა, ის ღამბაშიძეების ოჯახს მაინც ესტუმრა, როგორც ჟორჟეტა წერს, მეგობრობა მალე სიყვარულში გადაიზარდა და ჯვარი პარიზში დაიწერეს. 1928 წელს დიდი წინააღმდეგობების მიუხედავად საქართველოში ჩამოვიდნენ. ჟორჟეტასა და გიორგის თბილისში ნიკოლაძეების ოჯახის წევრებმა (გიორგის და აკად. ნიკო მუსხელიშვილის მეუღლე იყო) და ნათესავებმა საზეიმოდ დახვედრა მოუწყვეს. ჟორჟეტა ღამბაშიძის თვალთ დანახულ თბილისში უკიდურესი გაჭირვება სუფევდა. ქუჩებში დაჩაჩანაკებული და გასაცოდავებული ხალხი დადიოდა. ძალზედ ღარიბულად ეცვათ. ხალისდაკარგული იყო გარემო, „ვცდილობდი გიორგის არ შეემჩნია, მასთან ერთად ვიყავი და მეგონა ქვეყანაზე ყველაფერს ავიტანდი.“ სწრაფად ახდა ავისმომასწავლებელი განცდა და ჟორჟეტა ღამბაშიძე „გპუ“-ში დაიბარეს. გიორგი ნიკოლაძე ბევრს ეცადა, რომ ბერიას დაკავშირებოდა და დაკითხვაზე დასწრების ნება მიეღო, მაგრამ ამაოდ. „გპუ“-ში შიშის ატმოსფერო სუფევდა, გიორგიც თან წამომყვა, სანამ დასაკითხად შემიყვანდნენ, ჩვენი საქორწილო ბეჭედი და დედაჩემის ნაჩუქარი მძივი გადავეცი. ვიცოდი, რომ იქიდან გამოსული ხალხი არავის ენახა“ – იხსენებს ავტორი. ჟორჟეტას ოთახში ორი რუსი გამომძიებელი დახვდა. საუბარი დიდხანს გაგრძელდა, დაწვრილებით ეკითხებოდნენ მამაზე, ბიძებზე, ბიძაშვილებზე. დამემუქრნენ, რომ ჩემს ყველა წერილს კითხულობდნენ და მშობლებთან მიმოწერა იშვიათად მქონოდა. მართალია, ის გამოუშვეს, მაგრამ ამ მძიმე დარტმის შემდეგ მან და გიორგიმ თურქეთის გავლით გაპარვა გადაწყვიტეს, თუმცა მალე მიხვდნენ, რომ ეს სახიფათო ჩანაფიქრი იყო. ჟორჟეტასათვის ზოგიერთ ჩინოვნიკს არაერთხელ შეუთავაზებია, რომ თუ ვახტანგ ღამბაშიძე სამშობლოში დაბრუნდებოდა, მას წარმატებული კარიერა ელოდა. მამის ახლობლები კი კატეგორიული წინააღმდეგები იყვნენ, ფიქრობდნენ, რომ დაბრუნება საბედისწერო შეცდომა იქნებოდა.

1928 წელს გიორგი ნიკოლაძე თეთნულდზე ექსპედიციას აწყობს, ჟორჟეტაც თან ახლავს. მათ უამრავი ფოტო გადაიღეს და ექპედიციაში თავს გადამხდარი ამბები ზედმიწევნით აღწერეს (თუმცა, 1931 წელს, როდესაც ჟორჟეტას საქართველოს დატოვება მოუხდა, ჩეკისტებმა ყველაფერი ჩამოართვეს). ის თბილისში ამერიკელების ვიზიტსაც იხსენებს. ჟორჟეტა თარჯიმნად იყო მიწვეული, უცხოელებმა არაჩვეულებრივი დრო გაატარეს. ერთერთი ამერიკელი მას გაუთავებლად აქაურ ყოფაზე ელაპარაკებოდა, ჟორჟეტამაც დაუფარავად უამბო საქართველოში გაბატონებულ საბჭოთა რეჟიმზე. ახალგაზრდა, გამოუცდელი ქალი გვიან მიხვდა, რომ ამერიკელმა ყველაფერი „გპუ“-ს მოახსენა. ამ ამბავსაც უმტკივნეულოდ არ ჩაუვლია. მიუხედავად იმისა, ჟორჟეტა ღამბაშიძემ მეუღლესთან ერთად ბედნიერი და საინტერესო წლები გაატარა, გრძელდებოდა კონცერტები, თავყრილობები, ექსპედიციები „სიმძიმისა და მხნეობის ნახავის ფონზე“, მაგრამ საფრანგეთიდან მძიმის უეცარი გარდაცვალების ამბავმა ცხოვრება გაუმწარა, როდესაც ოჯახისაგან შორს ხარ და არაფრის გაკეთება არ შეგიძლია. მუდმივმა შიშმა, ემიგრაციაში მყოფი ოჯახის წევრების მონატრებამ აიძულა იგი საქართველოს დატოვებაზე ეფიქრა. ჟორჟეტას, ვისაც სამშობლოს სიყვარული ძვალ-რბილში ჰქონდა გამჯდარი და ემიგრაციის სიმწარეც უწევია, ქვეყანაში არსებულმა ბოლშევიკურმა რეჟიმმა მისი ცხოვრება გაუსაძლისი გახადა. გიორგი ნიკოლაძის აზრით კი, პირიქით, ისინი საქართველოში უნდა დარჩენილიყვნენ და „ყოველი ღონე ეხმარათ შემორჩენილი ნაშთების“

გადასარჩენად, ქართველებს სამშობლო განწირული გემივით არ უნდა დაეტოვებინათ. ამგვარად ფიქრობდა გიორგის გარშემო ბევრი გამოჩენილი მეცნიერი თუ ხელოვანი. ჟორჟეტა ღამბაშიძე თავისი ცხოვრების ყველაზე ტრაგიკულ დღეებს იხსენებს, როდესაც გიორგი ნიკოლაძე ფილტვების ანთებით ავად გახდა. ექიმები ძალას არ იშურებდნენ, ისიც ერთი წუთით არ მოშორებია მეუღლეს, მაგრამ გადარჩენის ყველა მცდელობა უშედეგო აღმოჩნდა. დაკრძალვას „სახელმწიფოს მიერ მოწყობილ ცერემონიალს“ ზღვა ხალხი დაესწრო. მეუღლის დაკარგვა ბოლო წვეთი აღმოჩნდა, ახალგაზრდა ქალმა მტკიცედ გადაწყვიტა რათაც არ უნდა დაჯდომოდა საბჭოეთი დაეტოვებინა. საფრანგეთში დასაბრუნებლად ბერიას თანხმობა იყო საჭირო. ჟორჟეტა ღავრენტი ბერიას ცინიკურ სიტყვებს იხსენებს, როგორ შეიძლება ქვეყნის მტერს დიდი ხნის უნახავი შვილის ნახვით სიამოვნება მივანიჭო. ის მულთან ერთად მოსკოვში მიემგზავრება, რომ ახლობლების დახმარებით აბელ ენუქიძესთან¹ შეხვედრა მოეხერხებინა. მოსკოვში ნაცნობები უმტკიცებენ, რომ საბჭოთა კავშირში ევროპასთან შედარებით ბევრად უკეთესი ცხოვრება იყო. ახალგაზრდა ქალს მეუღლის დაკარგვის შემდეგ მარტოობისა და მწუხარების განცდა უზომოდ სტანჯავდა. ის მხოლოდ მეუღლის ხატრით დაბრუნდა. უამრავი წინააღმდეგობების მიუხედავად ჟორჟეტა აბელ ენუქიძეს უკავშირდება. ენუქიძე გიორგი ნიკოლაძეს დიდ პატივს სცემდა და ვახტანგ ღამბაშიძესაც კარგად იცნობდა. მათ შორის საინტერესო საუბარი გაიმართა. მე მას ავუხსენი, რომ გიორგის გარდაცვალების შემდეგ საქართველოში ცხოვრებამ აზრი დაკარგა – წერს ის. ენუქიძე ჟორჟეტას დარჩენას ურჩევდა, რადგან მან უცხო ენები კარგად იცოდა, სამსახურსაც ადვილად უშოვნოდნენ და პენსიითაც უზრუნველყოფდნენ და თუ მამასაც დაითანხმებდა უკან დაბრუნებულიყო, ვახტანგ ღამბაშიძესაც თავისი სპეციალობით საუკეთესო სამსახურს შესთავაზებდნენ. ჩვენს შორის მეგობრული ურთიერთობა დამყარდა, ჟორჟეტა ღამბაშიძე იძულებულია იცრუოს, რომ ის აუცილებლად დაბრუნდება და უმჯობესი იქნება მამას თავად აუხსნას ყველაფერი. აბელ ენუქიძეც თანხმდება და მას პასპორტს მხოლოდ ერთი წლით აძლევს. სასწაულის მოლოდინი მქონდა – ვკითხულობთ მის მოგონებებში. პარიზისაკენ მიმავალ მატარებელში თავისუფლებით ტკბებოდა, მაგრამ მოსვენებას არ აძლევდა ფიქრი ნუთუ მართლა დაიხსნა თავი საბჭოთა მარწუხებიდან. მის აფორიაქებულ სულში მტკივნეული განცდა ისადგურბს, რომ ის ვედარასოდეს ნახავს საყვარელ მიწა-წყალს, სადაც გიორგისთან ერთად სამი ბედნიერი წელი გაატარა. ჟორჟეტას პარიზში მთელი ოჯახი დახვდა. ჟორჟეტას ენუქიძისათვის მიცემული პირობა არ ავიწყდება და სწორედ იმ დროს აბელ ენუქიძეც პარიზში ჩადის. როდესაც შევხვდი ორ ცეცხლს შუა ვტრიალებდი, – იხსენებს ჟორჟეტა, პირობაც არ უნდა დამერღვია და თანაც ამეხსნა, რომ მამა დაბრუნების სასტიკი წინააღმდეგი იყო. აბელ ენუქიძე ჟორჟეტას რესტორანში პატიჟებს, მას რუსი ჩეკისტებიც თან ახლდნენ, ენუქიძემ ის გარეთ გაიყვანა და ჩუმად გააფრთხილა, რომ მოსკოვში ბევრი რამ შეიცვალა და უკან დაბრუნებას არ ურჩევდა. სიხარულით აღსავსემ ვკითხე სამაგიერო რითი გადაგიხადოთო, ვკითხულობთ მის მოგონებებში, მან გაიღიმა და მიპასუხა შეხედე ამ მთვარეს და ყოველი ახალი მთვარის გამოჩენისას გამიხსენეო. ჟორჟეტასც არასოდეს დავიწყნია ეს სევდიანი ისტორია. ჟორჟეტა ღამბაშიძემ საფრანგეთში მულისაგან წერილი მიიღო, მას ბერია ქუჩაში შეხვდა (მეზობლები იყვნენ) და უთქვამს, „არა უშავს, სადაც არ უნდა იყოს მაინც მივწვდებითო“. მისთვის ძალზე მწარე იყო ლტოლვილის ხვედრი, როდესაც შორს ხარ და გესმის, რომ რუსეთი ომის გამოუცხადებლად შეიჭრა საქართველოში და ექვსკვირიანი სისხლისმღვრელი ბრძოლების შემდეგ დაიპყრო იგი. ჟორჟეტა ღამბაშიძე კარგად აცნობიერებდა, რომ მიუხედავად საერთაშორისო საზოგადოების პროტესტისა და ქართველი ხალხის მუდმივი წინააღმდეგობისა, რუსეთს თავისი ბრძალებიდან არ გაუშვია საქართველო, თანდათან ანადგურებდა სამიათასწლოვან თვითმყოფად კულტურას, ანგრევდა თექვსმეტსაუკუნოვანი ქრისტიანული სარწმუნოების ძეგლებს, მაგრამ არასლავური ერის ფიზიკური და მორალური ამოშანთვის ეს საზარელი მცდელობა, ბრწყინვალე ქვეყნის მიწასთან გასწორება ეს უზარმაზარი ძალისხმევა მარცხისთვის იყო განწირული. „*საქართველო კიდევ ერთხელ გათავისუფლდება. კავკასია იქნება დამოუკი-*

¹ საბჭოთა სახელმწიფო, პარტიული მუშაკი, სტალინთან დაახლოებული პიროვნება. 1937 წელს ანტისაბჭოთა საქმინობისათვის დახვრიტეს.

დებელი და თავისუფალი ქართველების ერთობა. *ჯერჯერობით ეს მხოლოდ მოლოდინია*“. ამ იმედთან ნოტაზე ამთავრებს ის თავის მოგონებებს. ჟორჟეტა ღამბაშიძე თავს ხშირად უსვამდა კითხვას, შესძლო თუ არა მან საქართველოში ყოფნისას (1928-1930 წლების) ამბების გადმოცემა. წლების, რომელიც უზომო ნეტარებითა და თავზარდამცემი მწუხარებით იყო გაჯერებული. მის მოგონებებში სამშობლოს მარადიული მონატრება, მძიმე ნოსტალგიური განწყობა და „ტკივილიანი ემოციები“ ჩანს. ჟორჟეტა ღამბაშიძე მეორედ დაქორწინდა და შოტლანდიაში გადავიდა საცხოვრებლად. მისი მეუღლე ვიცე პოლკოვნიკი, საპატიო ორდენის კავალერი ნიკ სტიუარტი იყო. მედეასა და ჟორჟეტას და სუნანა (თამარ) ღამბაშიძე გახლდათ. საკმაოდ წარმატებული ხელოვანი. მეგობრობდა ელენე ახვლედიანთან, ვერა ფაღვასთან და ცნობილ ფრანგ კულტურის მოღვაწეებთან. მისი მეუღლე ცნობილი ქართველი სამხედრო პირი ნიკოლოზ თოხაძე იყო. მან სამხედრო წარმატებას საფრანგეთის უცხოურ ლეგიონში მიაღწია. 35-წლიანმა სამსახურმა ნიკოლოზ თოხაძეს პოლკოვნიკის წოდება და საფრანგეთის თითქმის ყველა უმაღლესი სამხედრო ჯილდო, მათ შორის საპატიო ლეგიონის ორდენი მოუტანა. ის ყველაზე მაღალი წოდების მქონე ქართველი ოფიცერი იყო. პარიზში 1939 წელს გამართულ გრანდიოზულ სამხედრო აღლუმზე პირველად მიიწვიეს უცხოური ლეგიონის ნაწილებიც, რომელსაც ორი ქართველი ოფიცერი, დიმიტრი ამილახვარი და ნიკოლოზ თოხაძე მეთაურობდნენ. ლეგიონერებმა დიდი ოვაციით ჩაიარეს ელისეს მინდვრებზე. კაპიტულაცია საბჭოთა რეჟიმთან თუ გინდ ფორმალური, როგორც ბევრი ქართველისათვის, ღამბაშიძეების ოჯახისთვისაც მიუღებელი აღმოჩნდა. ამის მკაფიო მაგალითი გივი ღამბაშიძის ისტორიაა. დებს ერთი ძმა ჰყავდათ გივი, ის გამირულიბრძოდა 1921 წელს ბოლშევიკური რუსეთის წინააღმდეგ. მსახურობდა მე-2 ქვეით ბრიგადაში. საქართველოს ოკუპაციის შემდეგ სამშობლო დატოვა. გივი ღამბაშიძემ დაგვიტოვა უაღრესად ყურადსაპყრობი მემუარები „ომის დღეები“ – მოგონებები რუსეთ-საქართველოს 1921 წლის ომის შესახებ. დღიური ყველაზე სრული სურათს გვჩვენებს ქართველების თავგანწირულ ბრძოლაზე უხეშ, უთანასწორო ბოლშევიკურ ძალასთან. როგორც მკვლევარი დიმიტრი სილაგაძე შენიშნავს, გივი ღამბაშიძის დღიურებში განსაკუთრებით ფასდაუდებელია 21 თებერვლის ვაზიანის, 24 თებერვლის რუსული შტურმის და თბილისიდან უკანდახევის, 4-6 მარტის ოსიურის ბრძოლების აღწერა. ვაზიანის ბრძოლებზე კი მეცნიერი წერს, რომ ამ შეტაკებების ასეთი დეტალური და ემოციური სურათები ჩვენ აქამდე არ გვქონია. გივი ღამბაშიძეს სწამდა, რომ ბოლშევიკურ ტერორს შეწირული ქართველი დახვრეტილი გმირების სულები „არ კვდებიან, დახვრეტილები შურს იძიებენ, დახვრეტილებთან მთელი საქართველოა, მამ ძრწოდეთ, ლაჩარო, გაუნათლებლო, ბრიყვო მტერო“, ის ბოლშევიკებმა დააპატიმრეს, შემდგომ გივიმაც დატოვა სამშობლო და უცხოეთში ოჯახს შეუერთდა. მან იძულებით დევნილობასა და სამშობლოს დაკარგვით გამოწვეული ტრავმის გადატანა ვერ შესძლო, ახლგაზრდა კაცს დეპრესიამ დარია ხელი და ემიგრაციაში თავი მოიკლა.

ემიგრაცია, კაცობრიობის ისტორიის თანმდევი, განუყოფელი და მრავალგანზომილებიანი მოვლენაა, მაგრამ ჩვენ ყურადღებას მის ერთ ასპექტზე შევაჩერეთ. როგორც ვიცით, იდენტობის პრობლემა ადამიანის ჯანსაღი ფსიქიკური არსებობისთვის უმნიშვნელოვანესი საკითხია. პასუხი კითხვაზე თუ ვინ ვარ მე, სამყაროში მისი არსებობის ღერძი და საყრდენია. ამ იდენტობას ადამიანი ბავშვობიდან ინკულტურაციის გზით უნდა იძენდეს, რაშიც მას წინა თაობა, თუ თაობები ეხმარება. რაც უფრო ინკულტურირებულია ინდივიდი მოცემულ კულტურასთან, მით მეტადაა მასში იდენტობის ფესვები გადგმული. ნიადაგიდან ამოძირკვეული ფესვები ადამიანსაც მცენარესავით საფრთხეს უქმნის. ის, ვინც შესძლებს საკუთარი იდენტობა მოარგოს ახალ გარემოს, ცხოვრების წესსა თუ კულტურას, ის ინარჩუნებს საკუთარს. ის, ვინც ვერ ახერხებს საკუთარის შენარჩუნებას და იძენს ახალს, ხდება სხვა. ჩვენი აზრით, ეს პროცესი უმთავრესად ეთნიკურ იდენტობას ეხება. ამის ცნობილი მაგალითებია ქართველთა მუსლიმურ სამყაროში მრავალსაუკუნოვანი არსებობა. ღამბაშიძეებმა საქართველოდან წაიღეს ძლიერი ეროვნული იდენტობა, რომელიც მთელი ცხოვრების მანძილზე შეინარჩუნეს, ტკივილით გამოატარეს სამშობლოში დაბრუნების იმედი და აღთქმული მიწის, საქართველოს სიყვარული შვილებს გადასცეს. გივი ღამბაშიძემ ვერ შესძლო ფესვების გარეშე. ყველაზე მეტად ეს მედეამ და შემდეგ მისმა დებმა სუნანამ და ჟორჟეტამ შესძ-

ლეს. სიცოცხლეში მედეა ღამბაშიძე საქართველოს თავისი შვილებით დაუბრუნდა, გარდაცვალების შემდეგ კი თავისი დღიურებით.

გამოყენებული ლიტერატურა:

ვახტანგ ღამბაშიძის ალბომი. (2019). თბილისი: „ბაკურ სულაკაურის გამომცემლობა“ ნათელა და რეზო ნიკოლაძეების პირადი არქივი.
ნაცვლიშვილი, პაატა, (2022). „ჯორჯეტა“. „ლიტერატურული გაზეთი“. 18 (346).
ღამბაშიძე, გივი. (1917). „ომის დღეები“, თბილისი: საქართველოს ეროვნული არქივი.
ღამბაშიძე, ვახტანგ. (2018). „ჩემი თავგადასავალი“. თბილისი: „სეზანი“.
ღამბაშიძე, მედეა. (2024). „პირველი ქართული უნივერსიტეტის პირველი სტუდენტი“ (პროექტის ხელმძღვანელი ზურაბ გაიპარაშვილი). თბილისი: თსუ-ს გამომცემლობა.
ღამბაშიძე, ნინო. (2010). „ვახტანგ ღამბაშიძე – ცხოვრება და მოღვაწეობა“, წიგნში: „ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები“. 1 (7).
ღამბაშიძე, ჯორჯეტ. (2009). „მცირე მონათხრობი ჩემს ცხოვრებაზე“. „ჩვენი მწერლობა“. თებერვალი.

References:

Gambashidze, Givi. (1917). "Omis Dgeebi". ["Days of War"]. Tbilisi: Sakartvelos Erovnuli Arqivi.
Gambashidze, Jorjet'. (2009). "Mtsire Monatkhrobi Chems Tskhovrebaze". ["Short Stories About My Life"]. Jur. "Chveni Mt'serloba". Tebervali.
Gambashidze, Medea. (2004). "P'irveli Kartuli Universit'et'is P'irveli St'udent'i". (P'roek'tis khelmdzgvaneli Zurab Gaip'arashvili). ["The First Student of the First Georgian University" (Project Manager Zurab Gaiparashvili)]. Tbilisi: Tsu-s Gamocemloba.
Gambashidze, Nino. (2010). "Vakhtang Gambashidze – Tskhovreba da Moghvats'eoba". Ts'gnshi: "Akhali da Uakhlesi Ist'oriis Sak'itkhebi". ["Vakhtang Gambashidze – Life and Work", in the book: "Issues of New and Recent History"]. 1.(7).
Gambashidze, Vakht'ang. (2018). "Chemi Tavgadasavali". ["My Adventure"]. Tbilisi: "Sezani".
Natela da Rezo Nik'oladzebis P'iradi Arkivi. [Personal Archive of Natela and Rezo Nikoladze].
Natsvlishvili, P'aat'a. (2022). "Jorjet'a". ["Georgetta"]. "Lit'erat'urui Gazeti". 18. (356).
Vakhtang Gambashidzis Albomi. (2019). [Vakhtang Gambashidze Album]. Tbilisi. "Bak'ur Sulak'auris Gamomtsemloba.

